

Viridarium norvegicum

Frederik Christian Schübeler

VIRIDARIUM NORVEGICUM.

VIRIDARIUM NORVEGICUM.

NORGES VÆXTRIGE.

ET BIDRAG

TIL

NORD-EUROPAS NATUR- OG CULTURHISTORIE

AF

DR. F. C. SCHÜBELER

PROFESSOR I BOTANIK VED UNIVERSITETET I CHRISTIANIA.

Udgivet som Universitetsprogram.

2det Bind.

Med Illustrationer.

Multum adhuc restat operis, multumque restabit; nec ulli nato post mille saecula praecludetur occasio aliquid adhuc adjiciendi.
Seneca Epist. LXIV.

Christiania.
Trykt hos W. C. Fabritius & Sønner.
1888.

COMPOSITAE.

Ageratum. Af denne Slægt have, saavidt mig bekjendt, kun følgende Arter været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania og i de nordlige Egne af Norge: 1. A. conyzoides, L. (**Tkl.** Bastardhanf, Dürrwurzel, Leberbalsamkraut; **Engl.** Bastard Agrimony). Denne Art, som 1714 er indført til England fra de østlige varmere Egne af Amerika, blomstrer i Karasjok (69° 18′) i Slutningen af Juli og giver modent Frø i Maalselvdalen (69° 10′); 2. A. houstonianum, Mill., som er vildtvoxende i Veracruz, blomster i Karasjok i de første Dage af August; 3. A. Lasseauxii, Carr., som 1870 er indført til England fra Monte Video, blomstrer i Karasjok i Slutningen af Juli, og A. mexicanum, Sw. (**Engl.** Blue Maudlin; **Fr.** Célestine, Eupatoire bleue), som 1822 er indført til England fra Mexico, blomstrer i Alten (70°) i Slutningen af August.

Stevia lundiana, DC. Vildtvoxende i Syd Amerika. Dyrkes i de senere Aar meget almindelig som Prydplante, og det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket med Held, er Kabelvaag i Lofoten (68° 12′ — cfr. Pag. 107).

Liatris. Af denne Slægt have følgende Arter hidtil været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: L. elegans, Willd. (indført til England fra Carolina 1787), L. graminifolia (Carolina, 1838), L. odoratissima, Willd. (Carolina, 1786), L. pilosa, Willd. (Nord Amerika), L. pycnostachya, Mchx. (Nord Amerika), L. scariosa, Willd. (Nord Amerika, 1739), L. spicata, Willd. (Nord Amerika, 1732) og L. squarrosa, Willd. (Nord Amerika, 1732). I en normal Vinter, d. v. s. naar der først kommer lidt Frost og senere et jevnt Snedække, som bliver liggende, pleie, disse Arter at holde sig godt; men under længre Barfrost eller vexlende Frost og Tøveir, gaa de ud. De bør derfor om Høsten altid dækkes med Løv.

Tussilago farfara, L. **Norge.** Blekkje, Bleko, Fevel, Hestehov, Hov, Hovblekkje, Leirfivel, Leirgull, Leirskreppa; **Isl.** Hófgresi, Hófur; **Sv.** Brøsttobak, Brøstørt, Fålaføtter, Hostørt, Håsthof, Lerblad, Mårgeløtt, Ringblomma, Skråp, Tjälablomster; **Dan.** Følfod; **Tkl.** Ackerlattich, Bachblätschen, Bachbletzen, Berglätsche, Bläder, Brandlattich, Brandletschen, Brunnenlattich, Brustlattich, Doktorblüemli, Erdkrone, Eselshuf, Eselslattich, Fahlenföt, Feldlattich, Felsigblüemli, Folenföt, Fülifuss, Füsterblackä, Füsterbliemli, Geissdächli, Handblümli, Hoaflotcher, Hoefblad, Hoefladeke, Hoefladike, Hoeflodike, Hofblä, Hofbläder, Hofblat, Hoffluntcher (Siebenbürgen), Hoflatk, Hoflatt, Hoflörrich, Hoikenblad, Hoiwekenblad, Hoofkebladen. Hoofladdik, Hufelnblätter, Huffplat, Hufladeke, Huflattich, Hufledig, Hufladecka, Huflathdecha, Huflatheche, Huflattich, Hufleticha, Huofleteche, Huslodblatt, Hustenkraut, Kalenwurz, Kradderbleamen (Siebenbürgen), Kröpfen, Labaschen, Labassen (weisse), Ladderblader, Latke, Latten, Laui Blüamli, Lehmblüemli, Lothjehn, Märzblume, Märzblümle,

Merzablüömli, Merzasternli, Merzblaume, Nerlandsbläer, Ohmbleer, Påpenmütz, Pferdsklo, Prantlattich, Pulsterblätter, Quirinskraut (Ulm), Quitenlattich, Quitenledeken, Rächäblüemli, Regenhebhau, Ribibliemli, Rosehub, Rosshub, Rosshube (kleine), Rosshuëbe, Rosshuebäbliemi, Rubiblüemli, Sammetplakten, Sandblackte, Sandblüomli, Sandblume (Wallis), Scharblatt, Schliptblümli, Sommersäckelcher, Sommerthürle, Theeblüamli, Werschlabeschen, Zeilösle, Zeitlosen, Zeitrösli, Zundelblätschen, Zyterröslin; **Engl.** Asses' foot, Bull's foot, Clatter-klogs, Clayt, Clayweed, Cleats, Clot, Colt-herb, Colt's foot, Cough-wort, Coufit, Cow-heawe, Dishalaga, Dove-Dock, Foalfoot, Foilefoot, Folefoot, Gowan (Tushylucky), Hoofs, Horse-hoof, Horse-hove; **Fr.** Pas d'âne, Pied de cheval, Tussilage; **Ital.** Farfara, Farfaraccio, Farfarella, Farfarello, Farfaro, Farfaroni, Farfarugine, Farferugio, Farfugio, Piè d'asino, Tossilagine, Ugna d'asino, Ugna di cavallo, Unghia cavallina, Unghione.

Hestehoven er almindelig, især i de østlige Egne af Norge, til Granviknæset (70° 58′ N. B. 25° 56′ Ø. L.), Berlevaag og Syd-Varanger. I de sydlige Egne af Landet gaar den op til 4000′ (1255 m.) o. H. Færøerne og Island, hvor den ialtfald findes ved Eyjafjord. Ved Christiania, hvor den gjerne blomstrer mellem 24de Marts og 10de April, blive Bladene i Almindelighed 7″ (18 cm.) lange og 11″ (29 cm.) brede, men de kunne ogsaa faa en Længde af 9″ (24 cm.) og en Brede af 14″ (36 cm.).

Hestehoven har for henved 2000 Aar siden været kjendt i Syd-Europa som Lægedomsplante. Dioscorides (de mat. med. 3. 116), som kalder den *βήχιον* (af *βήσσειν*, at hoste), siger, at Bladene, udrevne med Honning, bleve brugte som Omslag paa betændte Steder. Mod tør Hoste skulde man indaande Røgen af de tørre Blade, som lagdes paa Gløder. Plinius (XXIV. 15. 85) lægger til, at man hertil skulde bruge Kul af Cyprestræ og at Dampen skulde indaandes gjennem en Tragt.

Paa enkelte Steder i England bruger man at ryge Bladene af en almindelig Tobakspibe; de ere den væsentligste Bestanddel af den saa kaldte »British herb tobacco« [1]). Det samme har man ogsaa, ialtfald tidligere, brugt i Sverige [2]).

Aster chinensis, L. (Callistemma hortense, Cassini, Callistephus chinensis, Nees, Diplopappus sinensis, Less.). **Norge.** Aster, Asters; **Sv.** Aster, Stjernros; **Dan.** Aster, Asters; **Tkl.** Aster, Chinesische Sternblume, Gartenaster, Sommeraster, Sternabluoma, Stiereauge, Todtenblume (Bayern); **Engl.** China Aster, Chinese Starwort; **Fr.** Aster de Chine, Oeil des jardins, Reine-Marguerite; **Ital.** Adoni, Adonide, Aster, Aster purpurei, Astero della China.

Denne Art er vildtvoxende i China og Japan. Den franske Missionær Incarville sendte 1728 Frø til Jardin des plantes i Paris. De Planter, som man det første Aar fik af dette Frø, havde smaa hvide Blomster, og da disse baade i Størrelse og Farve havde nogen Lighed med den almindelige Tusendfryd (Bellis perennis), som i Frankrig gjerne kaldes Marguerite, blev den kaldet Reine Marguerite. Næste Aar fik man, af det i Paris avlede Frø, en Form med røde Blomster og 1734 den første Varietet med violette Blomster. Fyldte eller saa kaldte dobbelte Blomster, som dog vare temmelig smaa, fik man ikke før 1750. I Trianon ved Versailles fik man 1772 den første saa kaldte Anemone-Aster (»Reine Marguerite anemone«). I den første Trediedel af dette Aarhundrede gik det langsomt fremad med Dyrkningen af Aster, som det synes, fornemlig af den Grund, at den blev skudt tilside for den senere indførte Georgine, af hvilken man haabede

---

[1]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 156.

[2]) A. J. Retzius. Førsøk til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 742.

at faa et bedre Udbytte. Omtrent 1850 eller lidt senere kom Aster atter i Mode, og den Mangfoldighed af store og pragtfulde Former, som nu dyrkes, skrive sig alle fra den sidste Menneskealder. Blomsterne faa stadig mere prunkende Farver og blive gjerne ogsaa større, og det er umulig at vide, hvor dette vil ende. Alt for 12 Aar siden lod jeg en Form af de saa kaldte »Rosen-Asters« dyrke ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′ — cfr. Pag. 107). Planterne naaede en Høide af 2—3′ (62—94 cm.), Blomsterne fik en Diameter af 4—5″ (10—13 cm.) og gave modent Frø, som næste Aar blev brugt til Udsæd. Siden har man med Held dyrket forskjellige Former ved Hammerfest (70° 37′), Vardø (70° 22′), Vadsø (70° 4′) og i Karasjok (69° 18′). I Prestegaardshaven paa Inderøen (63° 52′) spreder den sig som Ugræs, og i Foldalen blomstrer den i Midten af August ved Gaarden Dalen, som ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. Paa Island blomstrer den baade ved Reykjavik og Akreyri (65° 40′), og i en Have ved Julianehaab paa Grønland (60° 44′) har Dr. Rink seet den blomstre[1].

Om Aster chinensis har man et Sagn, hvortil jeg her skal tillade mig at henvise[2]. Foruden denne har der, Tid efter anden, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket en Mængde andre Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Doellingeria scabra, Nees (Aster scaber, Thunb., Diplopappus scaber, Less.). Denne Art, der er vildtvoxende i Japan, kan godt dyrkes som Prydplante. Jeg har kun seet den i den botaniske Have ved Christiania, hvor den om Høsten faar et almindeligt Løvdække.

Charieis heterophylla, Cass. (Kaulfussia amelloides, Nees.). Denne Art, som er vildtvoxende i Syd-Afrika og indført til England 1819, har jeg ladet dyrke paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge. Det nordligste Sted er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor den blomstrer i Begyndelsen af August; men den har hidtil ikke givet modent Frø.

Bellis perennis, L. **Norge.** Tusendfryd; **Isl.** Lyklagras; **Sv.** Pyttor, Rødpyttor, Tusenskøn, Vätteljus; **Dan.** Gaaseurt, Tusindfryd; **Tkl.** Angerblümlein, Angerblume, Baderli (gefüllt), Baumbüllichen, Beinwellen (klein), Brinkblome, Buntblümlein, Buntblume, Chatazablüomli, Dusendschön (gefüllt), Fenneblome, Fentjeblöme, Frueblümlein, Frühblume, Gaasäblüomli, Gänsblümel, Gänsblümlein, Gänsblümchen, Gänsegissmeli, Gänsegisseli, Gänsegisserli, Gaisblüomli, Gartenbüstli (gefüllt), Gasbluoma, Gaseblaume, Geissblümli, Geisgisseli, Geisegaiseli, Geisseditteli, Geissegigeli, Geissefierzeli, Geissegileli, Giesäblüomli, Geissmaili, Gichtkraut, Glasblüemli, Glotzblume, Gönsekraut, Grasblümlein, Halenbeck, Herzblümle (gefüllt), Höppesli (gefüllt), Johannisblümli, Käsblüomli, Käseblümchen, Kattenblome, Kirschblümchen, Klawer Blömnik (Helgoland), Konradsblume (gefüllt), Konrädchen (gefüllt), Liebasblümle (gefüllt), Maaslieb, Maddelenchesblümle, Maddeseblümchen, Madlinblee, Mädchenblume, Märschblom, Magdalenenblümchen, Magdelief, Maiblome (gefüllt), Maijenblome, Maisüsschen, Maliescher, Mallewkes, Maltewkes (gefüllt), Maneablüamli, Margarethel, Margarethenblümel, Margarithesblume, Margenblaume, Margritli, Marjen, Marienblome, Marjenblome, Marienblomekens, Marienblömchen, Marienblümlein, Marienblume, Marienblümel, Marienkrönchen, Markblomen, Marlblom, Marlevkes (gefüllt), Massblühmlein, Masslibigen, Masslieben, Masslieblein, Massüsselen, Matzelieschen, Meargenbläumchen, Merginblum, Miärgenblaume, Möllerblümeli, Möliblüemli, Mojleefkis, Monale (Tirol), Monatbleaml, Monatblüamli (gefüllt), Monatblümlein, Monatblum, Monaterle, Monatlen, Mosslieb, Mühleblümli, Mühlebürstli (gefüllt), Mühliblüamli, Mülinblümlin,

[1]) Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 4de Række. 2det Bd. Kjøbenhavn. 1870. Pag. 233.
[2]) Fr. Warnke. Pflanzen in Sitte, Sage und Geschichte. Leipzig. 1878. Pag. 199.

Müllenblumen, Müllerblüamli, Osterblümel, Osterblumen, Palmblumen, Ringelrösslein, Rockerl, Ruckerl, Ruphblume, Sametblümli (gefüllt), Schafblüemli, Schöne, Schweizgelar, Summerblüemli, Sommerrösslin, Sommerthierlein, Tausendschintcher, Tausendschönchen (gefüllt), Wandeleien, Wasäbürstlie, Wasenblümli, Wiesali, Winterblüemli, Zeitlösslin, Zeitlose, Zytlosenkrut; **Engl.** Bachelor's Buttons, Bairnwort, Banwood, Banwort, Bennergowan, Bennert, Bennet, Benwort, Bessy-Banwood, Billy Button, Boneflower, Bonwort, Briswort, Bruisewort, Catposy, Children's Daisy, Cockiloorie, Confrey, Consound, Consoud, Cumfirie, Daiseyghe, Daisy, Dazeg, Dicky Daisy, Dog Daisy, Ewe-govan, Eye of Day, Gowan, Gowan (May), Gowlan, Gowland (Mary), Herb Margaret, March Daisy, Margaret's Herb, Marguerite, Maudlinwort, Mother of Thousands, Shepherd's Daisy, Small Daisy; **Fr.** Flein de paques, Marguerite, Paquerette vivace, Petite Marguerite; **Ital.** Bellide, Bellide dei prati, Bellide minore, Bellide pratajuola, Fior di prato, Fior gentile, Fior di primavera, Margherita, Margheritina, Pratolina, Primavera, Primo fiore, Primo fiore de prato, Primo fiore salvatico.

Vildtvoxende næsten overalt i Europa til det sydlige Sverige, hvor den ogsaa er forvildet op til Medelpad (omtr. 63°). I de sydlige Egne af Norge, langs Kysten, er den hist og her forvildet, i Nærheden af enkelte Byer, lige til Throndhjem (63° 26′). Selv de dobbeltblomstrende Varieteter holde sig meget godt under Sneen i Hammerfest (70° 37′), Vardø (70° 22′), Vadsø (70° 4′) og Karasjok (69° 18′). De samme Varieteter holde sig meget godt ved Bergstaden Røros (62° 35′ N. B. 2080′ — 652 m. o. H. cfr. Pag. 376. 439) og ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′ N. B.), paa en Høide af 2940′ (922 m. o. H.), hvor de endog sprede sig som Ugræs i Haven. Blomsterne kunne der faa en Diameter af 3½ cm. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal er den ogsaa Ugræs i Haven, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I de sydbayerske Alper er den vildtvoxende lige til 5524′ o. H. (Sendtner). Paa Færøerne er den almindelig vildtvoxende, og i milde Vintere kan den der blomstre hele Aaret (Landt.). Paa Island er den fundet ved Eyafjord og Skagafjord[1]). Almindelig forvildet paa Ny Seeland, hvor den stadig udbreder sig mere og mere[2]).

Undertiden blive Tusendfrydens Blomster prolifererende (Englændernes Hen and Chicken, d. e. Hønen og Kyllingerne) saaledes, at der fra en Blomsterkurv kan voxe ud Blomster, der have indtil 7 cm. lange Stilke. Disse Blomster kunne være fuldkommen regelmæssige men dog mindre end Moderblomsten, eller ogsaa uregelmæssige og meget smaa, saa at de ikke ere større end et Reddikfrø. For nogle Aar siden fandtes der paa tre Steder i Tysfjord Prestegjeld (68° 5′ — cfr. Pag. 103) en lignende Udvikling, men med den Forskjel, at her voxede den ene Blomst ud af den anden, saa at der, om man saa kan udtrykke sig, blev tre Etager af Blomster. Dette er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted, hvor man hidtil har iagttaget denne Udvikling af Blomsten. Til Tusendfryden knytter der sig forskjellige Slags Sagn og Overtro, som det vilde blive for vidtløftigt her at gjengive[3]).

Bellis annua, L. Denne Art, som er vildtvoxende i Istrien, blev i den meget ugunstige Sommer 1885 dyrket paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) og i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Paa førstnævnte Sted blev den saaet den 24de Juni og blomstrede 29de Juli; paa det andet Sted blev den saaet 6te Juni og blomstrede 25de Juli. I den mig tilsendte Beretning siges der, at den havde et frodigt Udseende.

---

[1]) Chr. Grønlund i Botanisk Tidsskrift. 14 Bd. Kjøbenhavn. 1885. Pag. 215.

[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. 1885. Pag. 103.

[3]) Fr. Warnke. Pflanzen in Sitte, Sage und Geschichte. Leipzig. 1878. Pag. 153—55. H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 249—54. Carus Sterne. Herbst- und Winterblumen. 1886. Pag. 460—64.

Foruden de her nævnte Arter, har man, i den botaniske Have ved Christiania, ogsaa med Held dyrket Bellis integrifolia, Mchx. og Bellis silvestris, Cyrill. Den sidste bør dog her om Høsten dækkes med Løv.

Brachycome. Flere Arter af denne Slægt, som alle høre hjemme i Australien, fortjene at dyrkes som Prydplanter, baade til Indfatning og i større eller mindre Grupper. Følgende Arter have hidtil, med Held, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: B. calocarpa, F. Muel., B. diversifolia, F. & M. (indført til England 1824), B. goniocarpa, Sond., B. heterophylla, Benth., B. iberidifolia, Benth. (indført 1840) og B. tenera, Benth. Flere af disse maa rimeligvis kunne dyrkes meget længre mod Nord; ialtfald er dette Tilfældet med den vakreste af de her nævnte Arter, B. iberidifolia. Naar denne saaes ude i Haven, blomstrer den i Luleå (65° 35′)[1].

Inula helenium, L. (Aster helenium, Scop., Aster officinalis, All., Corvisartia helenium, Merat.). **Norge.** Alandsrod, Alandtrod; **Sv.** Ålandsrot, Alant, Alantrot, Alunarot, Elensørt, Elinsrot, Hållsrot, Helenerot; **Dan.** Alant; **Tkl.** Alan, Aland, Alant, Alantwurz, Alantwortel, Alantaster, Aletwurz, Aletwürze, Brustalant, Edelherzwurz, Elne, Galantwurzel, Glockenwurz, Heinrich (grosser), Helenawurz, Helenenkraut, Odenskopf, Olant, Olent, Olet, Oltwurz, Ottwurz, Ulenkwurz (Siebenbürgen); **Engl.** Alacompane, Alecompane, Allicampane, Dock (Velvet), Elecampane, Elfdock, Elfwort, Elsedock, Helicampany, Horse-Elder, Horseheal, Horseheele, Horsehele, Inul, Scabwort; **Fr.** Auline officinale, Aunée, Aunée officinale, Enula campana; **Ital.** Antiveleno, Contraveleno, Elenio, Ella, Enoa, Enola, Enula, Enula campana, Erba de' dolori, Erbella, Inula, Lella.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og gaar mod Øst til Kaukasus og Himalaya. Tilsyneladende vildtvoxende, men rimeligvis dog kun forvildet, paa flere Steder i de sydlige Egne af Norge, dog neppe nordligere end 60°. I de senere Aar er den fundet forvildet paa enkelte Steder i de forenede Stater, f. Ex. ved Boston, i Ohio og Indiana[2].

Alandtroden har jeg ladet dyrke paa to Steder i de nordlige Egne af Norge, ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) og paa Vardø (70° 22′), hvor den holder sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. I Stegen naar den en Høide af 5′ (1.5 m.) og blomstrer i Slutningen af August (ved Christiania 16—20 Juli), men hidtil har den der ikke givet modent Frø.

Som Lægedomsplante omtales Alandtroden baade af Dioscorides (de mat. med. 1. 27), under Navn af *ἑλένιον*, og af Plinius (XIX. 5. 29), som kalder den inula. I Middelalderen nævnes den af Henrik Harpestreng, under Navn af Holszyrt[3].

Georgina variabilis, Willd. (Dahlia variabilis, Desf.). **Norge.** Georgine; **Sv.** Dahlia, Dahlsros, Georgin; **Dan.** Georgine; **Tkl.** Dahlie, Georgine; **Engl.** Dahlia; **Fr.** Dahlia, Dahlia changeant, Dahlia variable, Géorgine; **Ital.** Dahlia, Georgina.

Georginen er vildtvoxende i Mexico, hvor den af de Indfødte kaldes Acocotli. Den omtales første Gang af Francisco Hernandez, der var Livlæge hos Philip den 2den i Spanien, og som i Aarene 1593—1600, paa Regjeringens Bekostning, opholdt sig i Amerika, for at undersøge den ny Verdens naturhistoriske Producter. Senere har jeg ikke kunnet finde nogen Optegnelse om denne Plante, førend Directeuren for den botaniske Have i Mexico, Vincente Cervantes, i

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1879. Pag. 29. 1882. Pag. 22.

[2]) Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 8ter Jahrgang. (1880). 2te Abtheilung. Pag. 755.

[3]) Henrik Harpestreng's Danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede, udgivet af Christian Molbech. Kjøbenhavn. 1826. Pag. 112.

Aaret 1789, sendte Frø til den botaniske Have i Madrid. De Planter, som fremkom af dette Frø, blomstrede 1790. Abbed Antonio José Cavanilles (en Jesuit fra Valencia † 1804), som var Directeur for den botaniske Have i Madrid, fandt, at dette var en ny Planteslægt, som han (1791) kaldte Dahlia, efter den svenske Botaniker Andreas Dahl († i Åbo 1789). Af det fra Mexico sendte Frø troede Cavanilles, at han havde faaet tre forskjellige Arter, som han beskrev under Navn af Dahlia pinnata, D. rosea og D. coccinea. Den første af disse havde næsten halvfyldte Blomster, de to andre kun enkelte. Forresten lader det til, at denne ny Prydplante ikke har vakt synderlig Opmærksomhed eller, at der blev gjort noget Forsøg med at formere den af Frø. Omtrent ti Aar efterat Georginen var indført, sees det, at Cavanilles har uddelt Knoller af de oprindelige tre Varieteter til andre botaniske Haver. I Aaret 1802 kom Georginen fra Madrid til Jardin des plantes i Paris, og samme Aar havde ogsaa De Candolle faaet den til Montpellier. Til den botaniske Have i Kew ved London blev der allerede 1789, af Marquise Bute, sendt Frø fra Madrid; men heller ikke i England vakte Planten nogen Opmærksomhed, og senere gik den ud, saa at den atter blev indført fra Madrid 1804 af Lady Holland. Det er mig ubekjendt, hvorledes den er kommen til Tyskland; men Directeur F. Otto i Berlin angiver[1]), at han, hos Hofgartner Seidel i Dresden, i Aaret 1800, har seet den første Georgine, med smaa enkelte Blomster, under Navn af Dahlia lilacina.

Omtrent samtidig hermed (1803) blev den vildtvoxende Plante gjenfundet af Humboldt og Bonpland, under Nedstigningen fra de mexicanske Høilande til det stille Hav, paa sandige Engsletter ved Pascuaro, i Nærheden af Vulcanen Jorullo (19° 10′ N. B.), paa en Høide af 4—5000′ (1255—1568 m.) o. H. Humboldt samlede Frø af denne, i sin vildtvoxende Form, uanseelige Plante, og saavel dette som de øvrige paa denne Reise opdagede Naturproducter bleve først sendte til den botaniske Have i Mexico og derfra 1804 til Paris og Berlin.

De Planter, som Directeuren for Jardin des plantes i Paris, André Thouin, tidligere havde faaet fra Madrid, bleve i Begyndelsen dyrkede i Væxthus og behandlede som tropiske Planter i Almindelighed; og 1804 bekjendtgjorde han i Annales du Museum d'Histoire naturelle en Afhandling om den af ham brugte Dyrkningsmaade. Thouin antyder dog, at Planten med Tiden maaske kunde acclimatiseres, saa at den vilde kunne trives paa aaben Mark, og tilraader da at bruge Knollerne baade til Kvægfoder og technisk Brug, en Mening, som i den nyere Tid, da man overalt søgte efter et Erstatningsmiddel for Poteten, atter har gjort sig gjeldende, men igjen er forkastet.

Indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede blev Georginen af Botanikerne benævnt med Cavanille's Navn Dahlia; men den svenske Botaniker Carl Peter Thunberg († 1828) havde, uden at kjende Cavanille's Benævnelse, tre Aar senere (1794) ogsaa brugt dette Navn for en Plante fra Syd-Afrika (Dahlia crinita — Hamamelideae); hertil kom, at allerede Linné havde givet en Plante Navnet Dalea (Papilionaceae), efter en engelsk Læge, Samuel Dale († 1739). Den preussiske Botaniker Carl Ludwig Willdenow († 1812) fandt det da nødvendigt, for at undgaa en Forvexling, at forandre Cavanilles Navn til Georgina, til Ære for Professor (»Academiker«) Joh. Gottlieb Georgi i Petersburg. Naar undtages England, Belgien, Frankrig, enkelte Steder i Syd-Tyskland og i Italien og tildels i Sverige, hvor Planten kaldes Dahlie, er den nu ellers overalt kjendt under Navn af Georgine.

Ved at formere Georginen af Frø, lykkedes det snart at skaffe en Mængde forskjelligt farvede Varieteter, som dog alle i de første Aar havde enkelte Blomster. Den første Georgine med

[1]) Allgemeine Gartenzeitung. Herausgegeben von F. Otto und A. Dietrich. Berlin. 1833. Pag. 194.

fyldte Blomster blev, saavidt vides, 1808 sendt til Directeur F. Otto i Berlin fra Haveinspecteur Hartwig i Carlsruhe, uden at det opgives om han selv havde dyrket denne eller faaet den andensteds fra. Allerede 1806 havde Hofgartner C. A. Breiter i Leipzig, efter eget Opgivende, en Samling af 103 forskjelligt farvede Varieteter med enkelte Blomster, og en saadan Georgine-knolle blev da betalt med 24—28 Kroner. Han lod nu trykke en Catalog over sine Georginer, og paa denne Maade bleve disse i kort Tid udbredte næsten til alle Lande i Europa. Nogle Aar senere fik han fra den botaniske Have i Berlin en Knolle af en Georgine med fyldte Blomster, og ved, gjennem 3—4 Led, at formere denne af Frø, fik han en Samling af omtrent 300 Varieteter, med mere eller mindre fyldte Blomster, som i kort Tid bleve spredte i forskjellige Lande. Omtrent fra 1816—18 var en dobbeltblomstrende Georgine ikke mere nogen Sjeldenhed, og senere ere Varieteterne, fornemlig i England og paa nogle Steder i Tyskland, formerede i den Grad, at disse nu, naar gammelt og nyt medtages, gaa op til flere Tusende. Kun for de mest udmærkede Former har man nu specielle Navne, som igjen svinde, eftersom der, ved stadig fortsat og omhyggelig Dyrkning, fremkommer endnu smukkere Former.

Det er ovenfor sagt, at Georginen hører hjemme i de varme Lande; men da den i Mexico kun findes paa en Høide af omtrent 5000′ (1568 m.) o. H., er det langt fra, at den kan regnes til de saa kaldte tropiske Planter, og dette er ligefrem godtgjort ved Forsøg: Den bekjendte Reisende, Sir Robert Schomburgk, har meddelt Resultatet af Dyrkningsforsøg med forskjellige Planter, som han havde medbragt fra London til St. Domingo. Om Georginen heder det, at »den det første Aar lykkedes godt, men i de følgende Aar bleve Blomsterne altid mindre, indtil de tilsidst bleve fuldkommen enkelte. Knollerne bleve ogsaa efterhaanden mindre og endelig tørkede de aldeles bort« [1]).

Det er tidligere paavist, hvorledes Georginen, fornemlig i det sydlige England, under det milde Veirlag og den fugtige Luft, som er eiendommelig for dette Land, lidt efter lidt har udviklet sig til den Grad af Fuldkommenhed, som den nu indtager. Men af Sir Robert Schomburgk's Beretning fra St. Domingo ser man nu ogsaa, at de, under heldige ydre Omstændigheder og ved omhyggelig Dyrkning, vundne Fordele igjen kunne tabes, eller med andre Ord, at Planten atter kan gaa tilbage til sin oprindelige Tilstand, naar Veirlaget er ugunstigt for dens Væxt og Trivsel. Ved første Øiekast kunde det maaske, for en og anden, synes, at Frugten af Dyrkningsforsøg paa de vestindiske Øer maatte være os uvedkommende; men ved nærmere Betragtning vil det dog vise sig, at den Kjendsgjerning, der ligger i det af Schomburgk's Forsøg vundne Resultat, efter al Sandsynlighed ogsaa kan finde Anvendelse hos os, paa de dyrkede Planter i Almindelighed.

Mellem den, snart sagt, uendelige Mængde af Farvenuancer, som man nu har faaet af Georginer, har det dog hidtil ikke lykkes at faa en himmelblaa Blomst. Det er tidligere (Pag. 107. 166 fg.) sagt, at Blomsterne af de samme Arter eller Varieteter baade blive større og faa stærkere Farver i det høie Norden end i sydligere Lande. Herr Gartner Chr. Olsen i Christiania har i en længre Aarrække dyrket en meget stor Samling af Georginer, som hvert Aar øges med et passende Udvalg fra de bedste Kilder i Tyskland og England. Paa denne Maade har han faaet et nøiagtigt Kjendskab til en Mængde Former af denne Art. I September 1880 udstillede han her en ualmindelig smuk Samling afskaarne Blomster med Navne, og nogle Dage senere var han tilstede ved en Udstilling i Kjøbenhavn, hvor der ogsaa fandtes en Mængde afskaarne Blomster af

[1]) Journal of the Horticultural Society of London. VIII. Pag. 32.

Georginer; han havde saaledes god Leilighed til at gjøre en Sammenligning. Forskjellen paa de i Christiania og Kjøbenhavn dyrkede Varieteter af samme Slags var, efter hans Beretning til mig, i høi Grad paafaldende, baade med Hensyn til Blomsternes Størrelse og Intensiteten af Farverne. Kjøbenhavn ligger under 55° 42′ og Christiania under 59° 55′ N. B. Den største Georgineblomst (»Victor Duflot«), som jeg har seet i Christiania, holdt 5½″ (14.3 cm.) i Diameter og havde, uden Stilk, en Vægt af 7½ Lod (117 gr.). Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′ — cfr. Pag. 107) blev der, for nogle Aar siden, dyrket forskjellige Sorter Georginer, og paa en af disse havde Blomsterne en Diameter af 6″ (15.5 cm.). De nordligste Steder, hvor man, saavidt mig bekjendt, med Held har dyrket Georginer, ere Alten (70°), Øxfjord (70° 13′), Hammerfest (70° 37′) og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Paa sidstnævnte Sted blev der 1876 saaet Georginefrø, i en almindelig Drivbenk, den 11te Mai; Planterne flyttedes ud i Haven den 10de Juni og blomstrede i de første Dage af September. Knollerne bleve dog ikke større end de saa kaldte Mandelpoteter. Disse bleve overvintrede og have senere været brugte paa almindelig Maade. Det nordligste Sted, hvor det er mig bekjendt, at man har faaet modent Frø af Georginen, er Snaasen Prestegaard i Nordre Throndhjems Amt (64° 12′), paa en Høide af 350′ (110 m.) o. H.

Foruden den almindelige Georgine, have følgende Arter været dyrkede med Held i den botaniske Have ved Christiania: **Georgina** (Dahlia) **Bertoloni** Viv., **G. coccinea,** Willd. (Dahlia Cervantesii, Lag., D. coccinea, Cavend., G. crocata, Sweet), som er vildtvoxende i Mexico, **G. glabrata,** Lindl. (indført fra Mexico 1838), **G. gracilis,** Ortg. (Mexico 1873), **G. Merckii,** Lehm. (Mexico 1839), **G. scapigera,** Lk. & Otto (Mexico 1837) og **G. Zimpani,** Roezl. (Bidens atrosanguinea, Hort., Cosmos diversifolia, Otto var. atrosanguinea, Bot. Mag. Mexico). Af de her nævnte Arter have kun G. Merckii og G. Zimpani hidtil givet modent Frø. Grunden hertil kunde dog maaske være at søge deri, at der, blandt det Publicum, der besøger den botaniske Have, ogsaa findes Individer, som stjæle Blomster, hvor de kunne finde disse. Af samtlige her nævnte Arter have Knollerne holdt sig om Vinteren.

Siegesbeckia. Af denne Slægt have følgende Arter været dyrkede med Held i den botaniske Have ved Christiania: S. cordifolia, H. B. (indført fra Mexico 1826), S. flosculosa, L'Her. (Peru), S. iberica, Willd. (Kaukasien 1818), S. jorulensis, H. B. (Mexico) og S. orientalis, L. (Indien 1730).

Acroclinium roseum, Hook. Denne Art, som er vildtvoxende i det sydvestlige Australien, blev indført til England 1854. I de senere Aar er den blevet en meget almindelig Prydplante næsten overalt i Norge, hvor der kan være Tale om Havedyrkning. Naar den i Alten (70°) saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, blomstrer den i de sidste Dage af Juli, og paa samme Maade gaar det ogsaa i Komagfjord (70° 16′). Paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) blev den saaet ude den 6te Juni og blomstrede 11te August; paa Vardø (70° 22′) og i Karasjok (69° 18′) blomstrer den ogsaa i de første Dage af August. I den meget ugunstige Sommer 1885 gav den i Midten af August modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I Sverige dyrkes den ogsaa temmelig almindelig, ialtfald til Luleå (65° 35′), hvor den endog giver modent Frø[1]).

Acroclinium album, A. Gr., der rimeligvis kun er en Varietet af den foregaaende, har jeg ogsaa, med samme Resultat, ladet dyrke paa flere Steder, og den nordligste Station, hvor den hidtil har blomstret, er Komagfjord i Vest-Finmarken (70° 16′).

[1]) Exposition internationale d'Amsterdam 1883. Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

Silphium. Af denne Slægt, hvoraf flere Arter kunne dyrkes som Prydplanter, findes følgende, der alle høre hjemme i Nord Amerika, i den botaniske Have ved Christiania: S. asteriscus, L, S. compositum, Mchx., S. connatum, L., S. erythrocaulon, Bernh., S. gummiferum, Elliot, S. Hornemanni, Schrad., S. integrifolium, Mchx., S. laciniatum, L. (**Engl.** The compass Plant), S. perfoliatum, L., S. scaberrimum, Elliot, S. ternatum, Retz. og S. trifoliatum, L.

Lindheimera texana, A. Gr., der er vildtvoxende i Texas og som vel kan fortjene at dyrkes som Prydplante, trives meget godt i den botaniske Have ved Christiania.

Parthenium hysterophorum, L. og **P. integrifolium,** L, der begge er vildtvoxende i Nord Amerika og kunne dyrkes som Prydplanter, har jeg kun seet i den botaniske Have.

Zinnia Darwini, C. Koch., der skal være en Bastard af Z. elegans, Jacq. og Z. haageana, Rgl., har jeg ladet dyrke ved Stegen Prestegaard (67° 56′) og ved Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′). Paa begge Steder blomstrer den rigelig; i Stegen blev den saaet ude i Haven den 18de Mai og blomstrede den 3die August; men paa ingen af de her nævnte Steder gav den modent Frø.

Zinnia elegans, Jacq. Vildtvoxende i Mexico og indført til Europa 1796. Af denne Art er der, fornemlig i de sidste Aar, fremkommet en Mængde, meget smukt blomstrende, Varieteter, som nu ere almindelig dyrkede her i Landet. De to nordligste Steder, hvor jeg hidtil har faaet enkelte af disse Varieteter dyrkede, ere Alten (70°) og Karasjok (69° 18′). Paa begge Steder blomstre de rigelig, men give ikke modent Frø.

Zinnia haageana, Regel (Z. Ghisbreghtii, R. Verlot). Vildtvoxende i Mexico og indført til Europa 1860. Ligesaa almindelig dyrket som den foregaaende. Alten (70°) er det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret. Ved Krydsning af denne Art med Z. elegans, er der i den nyeste Tid fremkommet en Mængde Bastarder, og de smukkeste af disse ere ikke komne i Handelen før 1878[1]).

Zinnia hybrida, Sims. Indført 1818 til Europa fra Syd Amerika. Det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret, er Grøtø (67° 50′), hvor den blev saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Slutningen af August; men den gav ikke modent Frø.

Zinnia multiflora, L. Indført 1770 til Europa fra Mexico. Naar den i Karasjok (69° 18′), i en almindelig Sommer, saaes ude i Begyndelsen af Juni, vil den blomstre i Slutningen af August.

Zinnia pauciflora, L. Indført til Europa 1753 fra Peru. I de nordlige Egne af Norge gaar det med denne, som med den foregaaende. Denne Art har dog givet modent Frø paa Grøtø (67° 50′).

Zinnia tenuiflora, Jacq. (Z. linearifolia, Mønch, Z. revoluta, Cav.). Indført til Europa 1799 fra Mexico. Som de to foregaaende.

Zinnia verticillata, Andr. Indført 1789 til Europa fra Mexico. Karasjok er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, og paa Grøtø (67° 50′) giver den modent Frø.

Guizotia oleifera, DC. (Buphthalmum ramtilla, Ham., Guizotia abyssinica, Cass., Helianthus oleifer, Wall., Ramtilla oleifera, DC., Verbesina sativa, Roxb.). **Tkl.** Nehuk, Nuhk, Ramtillakraut; **Engl.** Black Teel, Black Til, Huts-yellow, Niger-seed-Plant. Ram-til, Valisaloo-oil-Plant. — Vildtvoxende i Abyssinien og dyrket baade der og i Hindostan. Frøet, som i Abyssinien kaldes Nuk, indeholder omtrent 34 Procent fed Olie, der, næst efter Sesamolien, er den

[1]) W. O. Focke. Die Pflanzen-Mischlinge. Berlin. 1881. Pag. 196.

almindeligste baade i Abyssinien og Indien. Den bruges undertiden som Madolie, men dog almindeligst som Lampeolie. I flere Aar har jeg dyrket denne Art i den botaniske Have ved Christiania. Naar den her saaes i Slutningen af Mai, pleier den at give modent Frø i de sidste Dage af September eller Begyndelsen af October. Den blomstrer ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), men giver der ikke modent Frø.

Echinacea angustifolia, DC. (indført fra Texas 1861), **Ech. purpurea,** Mønch (Nord Amerika 1699) og **Ech. serotina,** DC. (Nord Amerika 1816) kunne dyrkes som Prydplanter. De her nævnte Arter have i en lang Aarrække holdt sig meget godt i den botaniske Have ved Christiania.

Rudbeckia. Af denne Slægt dyrkes, i den botaniske Have ved Christiania, flere Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift. En af disse, R. fulgida, Ait. (indført til Europa 1760 fra Carolina) fandtes for nogle Aar siden forvildet paa Modum og i Asker Prestegjeld i Nærheden af Christiania, hvor den senere har holdt sig.

Dracopis amplexicaulis, Cass. (Rudbeckia amplexicaulis, Vahl). Denne Art, der 1793 er indført til England fra Louisiana, kan dyrkes som Prydplante. Hidtil har jeg ikke faaet den dyrket paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt.

Obeliscaria pulcherrima, DC. Denne Art, der kan dyrkes som Prydplante, er vildtvoxende i Mexico. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′ — cfr. Pag. 78—82) trives den meget godt og giver modent Frø i Slutningen af August, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I den botaniske Have ved Christiania findes desuden Ob. columnaris, DC. og Ob. pinnata, Cass., som begge ere vildtvoxende i Nord Amerika.

Calliopsis atkinsoniana, Hook. (Coreopsis atkinsoniana, Dougl.). Indført til England 1826 fra Columbia. Dyrket paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, og selv i den, for hine Egne, ugunstige Sommer 1877, blomstrede den dog i Karasjok, (69° 18′), uagtet den blev saaet ude i Haven.

Calliopsis basalis, Otto & Dietr. Denne Art har jeg hidtil ikke seet paa noget andet Sted i Norge, end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt. Paa samme Maade er det ogsaa gaaet med **Cal. bartsiaefolia,** Benth.

Calliopsis bicolor, Rchb. (Cal. tinctoria, DC., Coreopsis tinctoria, Nutt., Diplosastera tinctoria, Pohl.). **Engl.** Eye-flower. Indført til England 1822 fra Arkansas. Dyrkes paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge; det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Vadsø i Øst-Finmarken, og i Alten (70°) har den givet modent Frø. Naar den i Karasjok (69° 18′) saaes i Benk og senere udplantes i Haven, kan den blive 40″ (104 cm.) høi.

Calliopsis cardaminefolia, DC. Forenede Stater. Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Art har blomstret. Paa samme Maade er det ogsaa gaaet med **Calliopsis coronata,** Hook., som 1835 er indført til England fra Texas.

Calliopsis fimbriata, Lange. Denne Art er, saavidt mig bekjendt, hidtil ikke dyrket længre mod Nord end ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den trives meget godt. Naar den der saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, vil den, selv i en meget ugunstig Sommer, naa en Høide af 1′ (31 cm.) og blomstre i den sidste Trediedel af August.

Calliopsis laciniata, Rchb. Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Art, naar den saaes ude i Haven, hidtil har blomstret.

Coreopsis diversifolia, Torr. & Gr. (Calliopsis Drummondi, Don). Indført til England 1834 fra Texas. Karasjok, hvor den blomstrer i Midten af September, og Vardø (70° 22′) ere de to nordligste Steder, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Følgende Arter have, Tid efter anden, været dyrkede med Held i den botaniske Have ved Christiania: Coreopsis arguta, Pursh (Carolina), Cor. aristata, Mchx. (Forenede Stater), Cor. aurea, Ait. (Forenede Stater), Cor. auriculata, L. (Forenede Stater 1699), Cor. filifolia, Hook. (Texas 1835), Cor. lanceolata, L. (Carolina 1724), Cor. longipes, Hook. (Texas 1835), Cor. praecox, Fres. (Illinois) og Cor. verticillata, L. (Forenede Stater 1759).

Harpalium rigidum, Cass. (Helianthus rigidus, Desf.). Denne Art, der burde dyrkes som Prydplante og som er vildtvoxende i de forenede Stater, har i mange Aar været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig meget godt.

Helianthus annuus, L. **Norge.** Solsikke, Solvendel; **Sv.** Solblomma, Solkrona, Solros, Solsicka, Solvändare; **Dan.** Solsikke; **Tkl.** Oelblume, Sommerkrone, Sommerrose, Sonneblume, Sonnenkrone, Sonnenrose, Sonnewändel, Sonnewendele, Sunnenblome, Sunnenrose, Sunnewirbel; **Engl.** Flower of Peru, Flower of the Sun, Gold, Golden, Larabell, Marigold of Peru, Sun-flower; **Fr.** Fleur de soleil, Soleil, Soleil à grandes fleurs, Tournesol; **Ital.** Corona del sole, Corona Reale, Echizia, Eclizia, Eliotropia, Eliotropio, Fior di S. Marco, Girasole, Glizia, Herba massima, Mirasole, Pianta massima, Sole.

Solvendelen, som er vildtvoxende i Peru og Mexico, er første Gang beskrevet af den spanske Botaniker Nicolas Monardes († 1588) og blev indført til Europa 1569. I Sverige har den været kjendt omtrent 1640, og omtales da som en mod forskjellige Sygdomme nyttig Væxt [1]). Den har tidligere været brugt til mange Øiemed, ja, førend Blomsterne aabne sig, har man endog spist Frugtbunden som et Slags Surrogat for Artiskok. I Nord-Italien, hvor det lader til, at man interesserer sig meget for Kaffesurrogater, er Frøet i den nyeste Tid blevet anbefalet til dette Øiemed, istedetfor Cichorie [2]). Det ene af disse Surrogater kan vel være omtrent ligesaa godt som det andet. For endel Aar siden har det været paastaaet, at Solvendelen skulde have den Egenskab at rense en med saa kaldte Miasmer opfyldt eller af andre Grunde for Helbreden skadelig Luft, fordi Planten, som det blev sagt, skulde optage denne i sig og igjen tilføre Atmosphæren en stor Mængde Surstof. Exempler paa en saadan heldig Virkning nævnes fra Washington, Philadelphia og Holland. Rigtigheden af denne Paastand synes dog at være noget tvivlsom [3]). Den eneste rimelige Anvendelse af Solvendelen er dog, at den dyrkes dels som Prydplante, dels for Frøets Skyld. Dette bruges nemlig til Føde for Høns og andre Husfugle, men fornemlig til Oliepresning. Det indeholder indtil 40 Procent Olie, der har omtrent den halve Pengeværdi af Olivenolie. I frisk Tilstand kan den vistnok bruges som Madolie, men Størstedelen anvendes dog til forskjellige techniske Øiemed. I det sydlige Rusland, hvor Solvendelen meget almindelig dyrkes som Olieplante, produceres aarlig omtrent 200,000 Centner Olie. De ved Presningen vundne Oliekager, der have omtrent samme Næringsværdi som Rapskager, bruges til Kvægfoder. Asken af de brændte Stilke giver en meget god Potaske. Her i Landet vilde det dog neppe lønne sig at dyrke Solvendelen til economisk Brug.

---

[1]) R. F. Fristedt. Joanni Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 59.
[2]) Biedermann's Centralblatt für Agriculturchemie. 1880. Pag. 202.
[3]) Carl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. Berlin. 1869. Pag. 48.

Som Prydplante har jeg ladet Solvendelen dyrke paa mange Steder i Norge. Ved Christiania, hvor Planten kan naa en Høide af 8—9′ (2.5—2.8 m.), har jeg seet Blomster, som holdt 15″ (39 cm.) i Diameter[1]). Solvendelen blomstrer rigelig og giver modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal, paa en Høide af 1500′ (470 m) o. H. Den blomstrer ogsaa meget godt i Midten af August, ved Øxfjord i Vest-Finmarken (70° 13′) og i Øst-Finmarken, i Vadsø (70° 4′) og Karasjok (69° 18′). Det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø, er Maalselvdalen (69° 10′), hvor Frøet var modent i den første Halvdel af September. I Finland giver den i varme Sommere modent Frø ved Uleåborg (65°)[2]). Ved Jakobshavn paa Grønland (69° 13′) har man dyrket Solvendel i Blomsterkrukker, som hele Tiden stode ude i Haven. Planterne naaede Mandshøide, og havde, til Grønlændernes Forbauselse, Blomster saa store som en Tallerken[3]).

Helianthus argyrophyllus, A. Gr. Denne Form, der maaske kun er en Varietet af den foregaaende, er indført til Europa fra Texas. Den blomstrer rigelig og giver modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′), blomstrer den paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H., men giver ikke modent Frø; ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og i Maalselvdalen (69° 10′) bliver den 6′ (1.9 m.) høi, og paa sidstnævnte Sted holdt Blomsterne 11½″ (30 cm.) i Diameter. I Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) bliver den kun 4′ (125 cm.) høi og blomstrer i de første Dage af September.

Helianthus californicus, DC., **Hel. cucumerifolius**, T. & Gr. (indført 1875 fra Texas) og **Hel. giganteus**, L. (indført 1714 fra Nord Amerika). Det nordligste Sted, hvor disse tre Arter hidtil have blomstret, er Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′). Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) blev Hel. cucumerifolius saaet ude i Haven i Midten af Mai og blomstrede i Begyndelsen af September. Den naaede en Høide af 5½′ (1.72 m.).

I den botaniske Have ved Christiania have følgende Arter hidtil været dyrkede med Held: Hel. altissimus, L. (Nord Amerika), H. angustifolius, Mchx. (Nord Amerika 1799), H. atrorubens, L. (Nord Amerika 1732), H. decapetalus, L. (Nord Amerika 1759), H. divaricatus, L. (Nord Amerika 1759), H. doronicoides, Lam. (Nord Amerika), H. frondosus, L. (Canada), H. laetiflorus, Pers. (Nord Amerika 1810), H. lenticularis, Dougl. (Nord Amerika), H. longifolius, Pursh (Georgia 1812), H. macrocarpus, DC., H. macrophyllus, Willd. (Nord Amerika 1800), H. mollis, Lam. (Nord Amerika 1805), H. multiflorus, L. (Nord Amerika 1597), H. orgyalis, DC. (Nord Amerika 1879), H. ovatus, Lehm. (Mexico), H. parviflorus, Bernh. (Nord Amerika), H. petiolaris, Nutt (Nord Amerika), H. ramosissimus, Mill. (Nord Amerika), H. salicifolius, Otto & Dietr. (Nord Amerika), H. strumosus, L. (Nord Amerika 1710) og H. trachelifolius, Willd. (Nord Amerika 1825).

Helianthus tuberosus, L. **Norge**. Jordæble; **Sv.** Jordartskok, Jordärtskok, Jordäpple; **Dan.** Jordartiskok, Jordæble, Knoldsikke; **Tkl.** Bodenbirne (russische), Erdapfel, Erdartischo, Erdartischocke, Erdbirne, Erdbirre, Erdmandel, Erdschocke, Erdöpfel, Grundbirne, Grundbirre, Herdbirre,

---

[1]) Fra Cheltenham i Gloucester Shire (51° 55′) berettes det, at Blomsterne havde opnaaet gigantiske Størrelser (»have acquired gigantic proportions«), d. v. s., at de havde en Diameter af 12—15 engelske Tommer. The Garden. Vol. XXII. 1882. No. 576. Pag. 489. Den engelske Læge og Naturkyndige John Gerard omtaler ogsaa i sin Herbal (London 1597) »the Flower of the Sun or the Marigold of Peru«, og siger, at han har havt en Blomst, som holdt 16 engelske Tommer i Diameter.

[2]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 26.

[3]) Det geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Pag. 94.

Herdmandel, Herdöpfel, Irdeppel, Jerusalem-Artischocke, Judenäpfel, Judenbirne, Knollige Sonnenrose, Rosskartoffel, Russische Kartoffel (Baden), Sauähörpfel (St. Gallen), Saukartoffel, Sommerblume (knollige), Sommerrose (knollige), Topinambour (Baden, Württemberg), Unterartischocken; **Engl.** Canada Potato, Girasol, Jerusalem Artichoke, Potato Artichoke; **Fr.** Artichaut du Canada, Poire de terre, Taratouf, Terre à touffe, Topinambour, Tournesol tubéreux, Vosakan; **Ital.** Girasole, Girasole del Canada, Patata del Canada, Patate salvatiche, Pianta americana, Tartufo bianco, Tartufo di Canna, Tartufoli, Topinambour.

Jordæblet kjender man ikke i vild Tilstand, og med fuld Vished ved man heller ikke fra hvilket Land denne Art først er udgaaet; kun saa meget er vist, at den er kommen fra Amerika. Linné siger først[1]), at den er fra Canada, senere (Species plantarum), at den hører hjemme i Brasilien, men tilsidst, at den maa være fra Nord Amerika[2]). Brasilien vil man ogsaa finde nævnt i mange, især engelske, Bøger som Plantens Hjem. Humboldt har ikke fundet Jordæblet, vildt eller dyrket, hverken i Syd- eller Central Amerika. Alph. de Candolle synes tidligere at have været tilbøielig til at søge dets Hjem i Peru[3]); men senere helder ogsaa han til den Mening, at det maa have sit Hjem i det nordøstlige Amerika[4]). Det er maaske mulig, at den oprindelige Stamform til det nu dyrkede Jordæble er at søge i en paa flere Steder i Nord Amerika vildtvoxende Art, som kaldes Helianthus doronicoides, Lam.[5]).

Rimeligvis er Jordæblet kommet til Europa omtrent i Midten af det 16de Aarhundrede, og kort Tid efter er det beskrevet af Hollænderen Rambert Dodoëns eller Dodonæus (1563) og Mathias Lobel (1576), under Navn af Chrysanthemum peruvianum og Flos solis peruvianus. I Begyndelsen af det 17de Aarhundrede (1616) blev det dyrket i den farnesiske Have i Rom, under Navn af Aster peruanus tuberosus eller Flos solis farnesianus, og paa samme Tid (1617) har det ogsaa været kjendt i England[6]). Den danske Læge og Botaniker Simon Paulli har kjendt Jordæblet, som han kalder »Jordartiskocke-Rødder eller Helianthemum indicum tuberosum, det er den indianske Soelhvirfwel med knuddervorne Rødder«; men det lader ikke til, at det paa hans Tid er blevet dyrket i Danmark[7]). Omkring Aaret 1640 har Jordæblet været kjendt i Sverige, og i de første botaniske Forelæsninger, som bleve holdte ved Upsala Universitet, tillægges det forskjellige eiendommelige Egenskaber; men det kan heraf ikke sees, om det der, paa samme Tid, ogsaa har været dyrket[8]). I Norge har man dyrket Jordæbler ved Throndhjem i Slutningen af det 17de Aarhundrede, eller omtrent 60 Aar før Poteten var kjendt her i Landet[9]).

I den nyeste Tid anbefales det at dyrke Jordæbler til Værn for unge Skogplantninger[10]). I Mellemeuropa blomstrer Jordæblet kun i en lang og for Vegetationen i det hele taget meget gunstig Sommer. I Bayern tror man, efter de i en lang Aarrække vundne Erfaringer, at være

---

[1]) Hortus Cliffortianus. Amsterdam. 1737. Pag. 420.
[2]) Amoenitates academicæ. Vol. V. 1763. Pag. 121.
[3]) A. de Candolle. Géographie botanique raisonée. Paris & Genéve. 1855. T. 2. Pag. 824.
[4]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 34.
[5]) Silliman's American Journal of Science and Arts. Vol. XIII. 1877. Pag. 348.
[6]) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. London. 1822. Vol. I. Pag. 295.
[7]) Simon Paulli. Flora Danica. Kjøbenhafn. 1648. Pag. 243.
[8]) — »ob id unum passim in hortis colitur et inter cetera fercula mensæ opponitur«. R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 48.
[9]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 21.
[10]) Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. XXXI. 1882. Pag. 54. 763.

kommen til det Resultat, at naar Jordæblet blomstrer, vil man ikke alene faa en rig men tillige en meget god Vinhøst. Dette synes ogsaa at være fuldkommen rigtigt, da man til begge Dele tiltrænger en lang og varm Sommer. I det sydlige Norge blive Stilkene gjerne 6—8′ (1.88—2.50 m.) høie, men det er mig ikke bekjendt, at Jordæblet nogensinde har blomstret her i Landet. Pastor Wilse siger[1]), at Jordæblerne i Spydeberg (59° 35′) i Aaret 1775 vare »nær ved at blomstre«.

I de senere Aar har jeg sendt Jordæbler til flere Steder i det nordlige Norge, for at faa Rede paa, hvor langt mod Nord denne Væxt med Nytte kan dyrkes. Paa det nordligste Sted, Lødingen Prestegaard (68° 24′), holde Knollerne sig godt uden Dække om Vinteren; men jo længre denne Væxt bringes mod Nord, desto mindre Udbytte giver den ogsaa, og paa det her nævnte Sted kan dette neppe sættes over 4—5 Fold. Jeg har ogsaa sendt Prøver til et Par Steder i Fjeldegnene; men her have Jordrotterne spist Knollerne om Vinteren. Paa et af disse Steder, ved Opdal Prestegaard i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′, omtrent 2000′ — 627 m. o. H.), havde Planterne i Løbet af Sommeren et meget frodigt Udseende og naaede en Høide af 5—6′ (1.56—1.88 m.).

I Sverige har man, saavidt mig bekjendt, ikke dyrket Jordæbler nordligere end ved Piteå (65° 19′), en Bredegrad, der svarer til det sydlige Nordland i Norge. De gave der »god Afkastning«; men i den strenge Barfrostvinter 1873—74 bleve de ødelagte af Kulden[2]). Uagtet man ved Christiania ikke sjelden kan have temmelig streng Barfrost, har jeg dog aldrig mærket, at Jordæblet har taget Skade af Kulden.

Man kjender kun to Varieteter, den røde eller rødviolette, som er den almindeligst dyrkede, hvis Knoller i de sydlige Egne af Norge blive ligesaa store, som i de mellemste Rhinlande, og den gule, som har mindre og temmelig uregelmæssigt formede Knoller. Efter de sammenlignede Prøver, som jeg her har gjort, giver den gule Varietet hverken saa mange eller saa store Knoller som den røde, og Stilkene have her aldrig naaet en større Høide end 3—4′ (94—125 cm.). Til almindelig Dyrkning maa jeg derfor, efter den her vundne Erfaring, tilraade kun at bruge den røde Varietet, og naar man her siger »Jordæbler« mener man altid denne Sort.

I forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede var Jordæblet temmelig almindelig dyrket baade her og i andre Lande; men paa de fleste Steder er det nu næsten fuldkommen fortrængt af Poteten, da denne i flere Retninger har vist sig at være fordelagtigere end Jordæblet. Under saadane Omstændigheder kunde det maaske synes mindre vel overlagt nu at ville opmuntre til Dyrkning af en Væxt, som, af den her nævnte Grund, for at bruge en modern Talemaade, har maattet »ligge under i Kampen for Tilværelsen«. Ved nærmere Eftersyn vil det maaske vise sig, at Jordæblet dog har enkelte Egenskaber, som give det fuld Adkomst til atter, om end fordringsfrit, at optræde ved Siden af baade sin Overvinder og andre af de almindeligst dyrkede Næringsvæxter.

De Fordele, som man synes at kunne vente ved Dyrkning af Jordæblet, ere i Korthed følgende: Man kjender faa eller maaske ingen af de dyrkede Væxter, der er saa nøisom med Hensyn til Jordbundens Egenskaber og som paa samme Tid er saa billig at dyrke som denne, da den for Størstedelen »passer sig selv«. Den kan med god Nytte dyrkes under saadane Forhold, hvor de stedlige Tilstande gjør det umuligt eller meget vanskeligt at komme frem med de almindelige Agerbrugsredskaber, og saadane Steder behøver man gjerne ikke at søge længe efter her i

[1]) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld i Smaalenene. Christiania. 1779. Pag. 257.

[2]) L. A. Ringius i svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 136.

Landet. Den lider ikke synderlig af langvarig Tørke og har hidtil været fri for de Sygdomme, der skade Poteterne eller andre af de dyrkede Væxter. Den giver en Mængde Foder, baade af Blade og Knoller, og da disse holde sig ude om Vinteren, har man friskt Foder paa en Aarstid, da dette ikke let vil kunne skaffes. Naar hertil kommer, at Knollerne rimeligvis med Fordel ogsaa kunne bruges til Brændevin, saa at andre Næringsvæxter paa denne Maade ville spares, synes der at være fuld Grund til at gjøre Forsøg med at dyrke Jordæbler i Norge.

Cosmos. Af denne Slægt have følgende tre Arter, der godt kunne fortjene at blive almindelige som Prydplanter, med Held været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: **C. bipinnata,** Cav. (Coreopsis formosa, Bonato, Cosmea bipinnata, Willd.), som 1799 er indført til England fra Mexico, **C. exaristata,** DC. fra Mexico, og **C. sulphurea,** DC. (Coreopsis artemisiæfolia, Jacq., Cosmea sulphurea, Willd.), som ogsaa 1799 er indført fra Mexico.

Ximenesia encelioides, Cav. Indført til England fra Mexico 1795. Denne Art, der ogsaa fortjener at udbredes som Prydplante, har jeg hidtil kun seet i den botaniske Have, hvor den trives meget godt.

Sanvitalia procumbens, Lam. (San. villosa, Cav.). Indført til England fra Mexico 1798. I de senere Aar er denne Art blevet en her meget almindelig Prydplante. Naar den saaes ude i Haven, blomstrer den rigelig baade ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og i Karasjok (69° 18′), og paa sidstnævnte Sted i den første Trediedel af August. Den først i de senere Aar, ved Cultur, fremkomne Varietet med fyldte Blomster, S. procumbens flore pleno, trives, i den botaniske Have ved Christiania, ligesaa godt som Hovedarten og vil rimeligvis ogsaa kunne dyrkes ligesaa langt mod Nord som denne.

Tagetes. Norge. Fløielsblomst; **Sv.** Sammetsblomma, Sammetsros; **Dan.** Fløielsblomst; **Tkl.** Afrikanische Rainfarrn, Floramor, Gstingati Hoffnig, Gülke, Hochmuthsblome, Indianische Nägelein, Indianische Näglen, Indianische Nelken, Sammatnägali, Sammetblume, Sammetröschen, Sammtblume, Schreiberrose, Stinkende Hoffahrt, Stink-Hoffert, Studentenblume, Todtenblume, Tuneserblume; **Engl.** African Marigold, French Marigold, Gilliflower (Turkey); **Fr.** Grand Oeillet d'Inde, Petit Oeillet d'Inde, Rose d'Inde, Rose d'Inde double; **Ital.** Calta di Francia, Calta terrestre, Fior da morto, Fior di morto, Fior idiano, Garofano d'Affrica, Garofano doppio, Garofano d'India, Garofano indiano, Garofano messicano, Garofano maggiore, Puzzole, Puzzole .gialle, Puzzoline, Puzzoloni, Viole gialle, Viole indiane, Viole vellutate.

Af denne Slægt have følgende 12 Arter hidtil været dyrkede med Held i de nordlige Egne af Norge. Her nævnes kun de nordligste Steder, hvor de hidtil have blomstret eller givet modent Frø.

Tagetes bicolor, Bieb. Naar denne paa Grøtø (67° 50′), i en almindelig Sommer, saaes ude i Haven, vil den blomstre i de første Dage af August og give modent Frø i Midten af September. Den bliver henved 2′ (27 cm.) høi.

Tagetes erecta, L. (T. major, Gärtn.). Indført fra Mexico 1596. I den meget ugunstige Sommer 1885 blev den paa Gjesvær (71° 7′) saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede 2den September. T. erecta flore pleno. Naar den saaes ude i Haven, kan den, i en almindelig Sommer, blomstre i Vadsø i Øst-Finmarken (70° 4′). I September 1883 saa jeg hos Handelsgartner Chr. Olsen i Christiania flere Exemplarer af Tag. erecta var. aurantiaca flore pleno, hvis Blomster holdt 10 cm. i Diameter. T. erecta var. pumila. Naar denne saaes i Benk og

senere udplantes i Haven, giver den, i en almindelig Sommer, modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Tagetes glandulifera, Schrank. (T. bonariensis, Pers., T. glandulosa, Lk.). Indført til England 1826 fra det sydøstlige Nord Amerika. Naar den saaes i Benk og senere udflyttes i Haven, blomster den i Karasjok (69° 18′) i de første Dage af August.

Tagetes lucida, Cav. Indført til England 1798 fra Mexico. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, blomstrer den meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Tagetes multifida, DC. Mexico. I Karasjok (69° 18′) vil denne, behandlet paa samme Maade som de to foregaaende, blomstre i de første Dage af August.

Tagetes patula, L. Indført 1573 til England fra Mexico. Denne og Tagetes erecta ere de to i Norge almindeligst dyrkede Arter. Denne Art har sandsynligvis været dyrket i Sverige omtrent 1630–40[1]). Det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket, er Gjesvær ved Nordcap (71° 7′). Den blev der saaet ude i Haven den 6te Juni og blomstrede i de første Dage af September. Paa samme Maade gaar det ogsaa paa Gjesvær med Tag. patula flore pleno; i Maalselvdalen (69° 10′) giver Tag. patula ranunculoides endog modent Frø.

Tagetes signata, Bartl. Mexico. Naar den i Karasjok saaes i Benk og senere udplantes i Haven, vil den i en almindelig Sommer blomstre i Begyndelsen af August. I Maalselvdalen giver den modent Frø. T. signata pumila, Hort. giver ogsaa modent Frø i Maalselvdalen.

Tagetes tenuifolia, Cav. Indført til England 1797 fra Peru. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Foruden de her nævnte, have følgende Arter med Held været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: Tag. coronopifolia, Willd. (Tag. clandestina, Lagasc.) fra Mexico, Tag. daucoides, Schrad., Tag. foetidissima, Sweet (Tag. tanacetifolia, Hort.) fra Mexico, og Tag. micrantha, Cav., som 1822 er indført til England fra Mexico.

Gaillardia. Af denne Slægt have følgende tre Arter været dyrkede ved mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge: G. amblyodon, Gay. Indført 1873 til England fra Texas. Denne har blomstret meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′); G. Drummondi, DC. Indført 1833 til England fra Mexico. Saaet ude i Haven, har den blomstret rigelig ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′); G. picta, Sweet. Indført 1833 til England fra Mexico. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) blev den saaet ude i Haven i Midten af Mai og blomstrede i Midten af August, men gav ikke modent Frø. Følgende fem Arter ere, med Held, blevne dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: G. aristata, Pursh, (indført 1812 fra Nord Amerika), G. lanceolata, Mchx. (Nord Amerika), G. pinnatifida, Torr. (Nord Amerika), G. pulchella, Fouger (G. bicolor, Lam.), indført fra Nord Amerika 1787 og G. Richardsoni, Penny, (indført 1829 fra Nord Amerika). Ved Krydsning mellem G. pulchella og G. picta er der i de senere Aar fremkommet en Mængde Mellemformer, som nu ere almindelig dyrkede.

Sphenogyne. Af denne Slægt have følgende sex Arter, Tid efter anden, været dyrkede med Held i den botaniske Have ved Christiania: S. anthemoides, R. Br. (indført fra Syd Afrika 1774), S. calendulaeflora, DC. (Syd Afrika), S. chrysanthemoides, Less. (Syd Afrika), S.

[1]) I de første botaniske Forelæsninger, som bleve holdte ved Universitetet i Upsala, heder det: »Quare ab ea arcendi pueri et ex hortis potius exterminanda quam in illis colenda hæc planta, quæ alias floris elegantia facile aliquem in periculum conjicere possit, si vel naribus eam crebrius admoveret vel etiam forte degustaret«. R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 50.

foeniculacea, Less. (Syd Afrika 1825), S. pallida, DC. (Østlige Afrika) og S. speciosa, F. & M. (S. crocea, Hort., S. elegans, Hort. og S. versicolor, Hort.). Enkelte af de her nævnte Arter, navnlig S. speciosa, kunde fortjene at blive almindeligt dyrkede som Prydplanter.

Madia sativa, Molin. Vildtvoxende i Chile, hvorfra den 1794 er indført til Europa. Dyrkes nu hist og her som Olieplante; men Tysklands Klima synes dog ikke at passe til Dyrkning i det store [1]), hvorfor den, ialtfald tidligere, fornemlig blev dyrket i sydligere Lande. Af Frøet udvindes, i det store, neppe over 25 Procent af en tørrende Olie [2]), der i frisk Tilstand smager omtrent som Valnødolie og som derfor vel kan bruges til Madolie, men den anvendes dog fornemlig til Sæbe og andre techniske Øiemed. Oliekagerne, der indeholde ligesaa meget Næringsstof som Rapskager, have en modbydelig Lugt og spises derfor ikke af Husdyrene, men kunne alene bruges som Gjødsel [3]). Ved Christiania giver denne Art i en almindelig Sommer, modent Frø fra Slutningen af August til Midten af September. Den blomstrer i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), ja endog paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), men har hidtil ikke givet modent Frø længre mod Nord end ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Madia viscosa, Cav. Indført til Europa 1794 fra Chile. Det nordligste Sted, hvor denne Art, saaet ude i Haven, har blomstret, er Komagfjord i Vest-Finmarken (70° 16′), og ved Prestegaarden i Tysfjord (68° 5′) har den givet modent Frø.

Madaria corymbosa, DC., der er vildtvoxende i Californien, har jeg hidtil ikke faaet dyrket paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den giver modent Frø; derimod giver **Madaria elegans,** DC. (Madia elegans, Don), der 1831 er indført fra Californien, modent Frø ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′).

Anthemis nobilis, L. **Norge.** Romersk Chamomille; **Sv.** Romersk Kamomil; **Dan.** Romersk Kamille; **Tkl.** Edel-Dille, Edel-Garbe, Edle Kamille, Gartenkamille, Härmelchen, Kuhmelle, Kühmeller, Römische Hundskamille, Römische Kamille, Romer, Romey, Schafgarbe (edle), Tramilbenblume; **Engl.** Camomile, Camomine, Camovyne, Camowyne, Chamomile, Chamomile (Roman), Chamomile (Scotch), Chamomile (white), Shewy Milfoil; **Fr.** Camomile des boutiques, Camomile odorante, Camomile romaine; **Ital.** Appiolina, Camomilla di Boemia, Camomilla nobile, Camomilla odorosa, Camomilla romana, Erba appiolina, Erba cotognina.

Vildtvoxende i det vestlige Europa, fornemlig i Nærheden af Havet, men i lang Tid dyrket i Tyskland som Lægedomsplante, og paa denne Maade er den hist og her blevet forvildet. I den sidste Tid er den ogsea blevet forvildet paa Ny Seeland [4]). Her i Landet har jeg seet den hist og her, dyrket som Prydplante, til Inderøen i Trondhjems Fjord (63° 52′).

Anacyclus officinarum, Hayne. **Tkl.** Beertrain, Berchthram, Berdram, Bertram, Bertramkamille, Bertramwurzel, Bertrankrut, Bertrum, Brecht, Brennende Kamille, Brennkraut, Flüerwöttel, Geiferwurz, Geizenwurz, St. Johanniswurz, Magdblum (spanisch), Meter (spanisch), Metteren, Muterkraut, Perchtram, Perichtrawem, Perthram, Pertrem, Pertren, Ringblume, Speichelwurz, Zahnwurz; **Engl.** Alexander's-foot, Bertram, Long-wort, Pellitory; **Fr.** Pyrèthre.

Denne Art, der sandsynligvis er vildtvoxende i det sydøstlige Europa, dyrkes i Omegnen af Magdeburg som Lægedomsplante [5]). Det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har ladet den dyrke, er i

[1]) Franz Wilhelm Hofmann. Die Cultur der Handelsgewächse. Prag. 1845. Pag. 84.
[2]) F. Wöhler und J. Liebig. Annalen der Chemie und Pharmacie. Bd. XLIV. 1842. Pag. 322.
[3]) Wilhelm Hamm. Die Grundzüge der Landwirthschaft. 2 Bd. Braunschweig. 1853. Pag. 482.
[4]) A. Engler's Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 103.
[5]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 439.

Maalselvdalen (69° 10′), hvor den naar en Høide af henved 2′ (60 m.) og blomstrer i Slutningen af Juli; men den har hidtil ikke givet modent Frø.

Anacyclus radiatus, Loisl. (Anacyclus bicolor, Pers.), som er vildtvoxende i det sydøstlige Europa, har jeg ladet dyrke hist og her i de nordlige Egne af Norge. Det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Alten (70°).

Cladanthus proliferus, DC. Vildtvoxende i Nord Afrika og fortjener at dyrkes som Prydplante. I den meget ugunstige Sommer 1885 blev den i Karasjok (69° 18′) saaet ude i Haven den 6te Juni og blomstrede den 17de August.

Achillea millefolium, L. **Norge**. Rylk, Ryllik, Ølkall; **Isl.** Jarðhumall, Vallhumall; **Sv.** Backhumle, Backrinka, Brygdtuppor, Brygger, Bråssor, Brässor, Bröst-tobak, Flengräs, Flenört, Gantora, Hostört, Jordhumle, Nosgräs, Näsgräs, Olsmess-humle, Osteblomma, Pestilensblomma, Reformsört, Skogshumle, Snö-ört, Stengräs, Tusengren; **Dan.** Røllike; **Tkl.** Achillenkraut, Barbune, Bauchwehkraut, Bienenpfeffer (wilder), Dusendblad, Edelgarb, Fasankraut, Fase, Feldgarbe, Gabl, Gachelkraut (Oestereich), Gachheil, Gärwel, Gahel, Gahrl, Garawa, Garb, Garbe, Garbenkraut, Garbewurz, Garwa, Garwe, Garwel, Genge (graue), Gerbel, Gertel, Gerwel, Gliedkraut, Gollenkraut, Gor (Siebenbürgen), Gotteshand (Oestreich), Gransinc, Grawsinc, Grensing, Grillenkraut (Salzburg), Grünsingkraut, Grüttblom (Mecklenburg), Guer (Siebenbürgen), Harwe, Hasenschardele, Heil allen Schaden (Strassburg), Herrigottruckenkraut (Oestreich), Jase (reine) (Sachsen), Judenkraut, Jungfrauaugbroen, Jungfrauenaug, Jungfraukraut, Kachl, Kachelkraut (Kärnthen), Karwekraut (Schlesien), Katzenkraut, Katzenschwanz, Katzenzohl, Kelke, Kerbel, Kervele, Krawnick (West-Preussen), Lämmlizungen, Mannsleuterl, Margarethenkraut (Oestreich), Müsächümi (ɔ: Mäusekümmel), Poorblöme, Quer (Siebenbürgen), Rälk, Reilken, Reinfase (weiss), Reinfaren, Reinfert (weiss), Relek, Releke, Relik, Relitz, Rels, Rippel, Röelk, Röhlk, Röhlke, Röleke, Rölitz, Rölk, Röllke, Rölken, Rötlich, Rohlegg, Rohleg, Rohlei, Roleg, Roleggen, Rolick, Rolyk, Rülkers, Rüppel, Rulk, Sachfrist, Sägkraut, Saugkraut, Schafgarbe, Schafkarwe (Schlesien), Schafrippe, Schafschier, Schafzunge, Schaopsribbe, Schapgarbe, Schâpgarwe, Schapgarwer, Schelkraut, Schenken, Schiufkraut (Siebenbürgen), Schnitzelquäck, Schweinbauch, Tusendaugbraun, Tusendblatt, Tusendpalt, Tusendplat, Tusendspalt, Wuntkrut, Zeiskraut, Zingelkraut, Züngeleinkraut; **Engl.** Arrow (Green), Arrow-root, Bloodwort, Cammock, Carpenter-Grass, Clover (Thousand-leaved), Devil's Nettle, Dog Daisy, Garwe, Girs (Stanch), Girs (Stench), Hundred-leaved Grass, Melefowr, Milfoil (Common), Nosebleed, Old Man's Mustard, Sanguinary, Thousand Seal, Yarrow (Common); **Fr.** Bouton, Herbe à coupure, Herbe à éternuer, Herbe aux charpentiers, Herbe militaire, Millefeuille, Saigne-nez; **Ital.** Achillea, Erba del Marchese, Erba pennina, Millefoglie, Millefoglio, Sanguinella.

Meget almindelig overalt i Skandinavien til Nordcap, Vardø og Syd-Varanger. I de sydlige Egne af Landet til omtrent 4000′ (1255 m.) o. H., ja endog lidt mere. Almindelig paa Færøerne og Island, og paa Grønlands Vestkyst mellem 60° og 64° 10′.

Denne Plante, som man tidligere har tillagt mange, høist eiendommelige og nyttige Egenskaber, bruges, saavidt mig bekjendt, nu ikke til noget Øiemed i Norge, naar undtages, at den af Lapperne i Finmarken bruges som »Brystthe«. Paa samme Maade bruges den ogsaa i Tyskland[1]). Det norske Navn Ølkall og de svenske Backhumle, Jordhumle, Olsmess-humle &c. samt

[1]) Dr. Karl Schiller. Zum Thier- und Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes. 1. Schwerin. 1861. Pag. 28.

de islandske Jarðhumall og Vallhumall tyde imidlertid paa, at Rylliken tidligere har været brugt som Surrogat for Humle, hvortil den, paa Linné's Tid, endog blev brugt i enkelte Egne af Sverige[1]). Han tilføier ogsaa, at den gjør Ølet berusende. I Sverige har man brugt de tørre og pulveriserede Blade som Snus førend man kjendte Tobak, og paa enkelte Steder blandes de endnu i virkelig Snustobak, hvorfor ogsaa Planten, som ovenfor sagt, i Sverige kaldes Näsgräs[2]).

I Norge har Rylliken i forrige Aarhundrede, ialtfald i Bergens Stift, været brugt som The mod Hæmorrhoider[3]). Baade i Smaalenenes Amt[4]) og i Øvre Thelemarken[5]) har man, i forrige Aarhundrede, brugt Ryllik som Surrogat for Tobak. — Paa Island bruges et Decoct af Bladene med Vin, dels for at standse Diarrhoe, dels smøres det paa friske Saar (vulnera), for at disse hurtigere kunne heles. Et Decoct med Vand bruges mod Tandpine[6]).

Den engelske Læge og Botaniker John Gerarde, som levede paa Dronning Elisabeth's Tid, siger, at Rylliken i England kaldes Nosebleed eller Yarrow, dels fordi Bladene stikkes op i Næsen, for at fremkalde Blødning og saaledes helbrede Hovedpine, dels ogsaa fordi den bruges som et Middel til at sætte en Elskers Troskab paa Prøve. Til dette Øiemed pleier Pigen at kildre sig i Næsen med et Ryllikblad, idet hun siger[7]):

Yarroway, Yarroway, bear a white blow;	d. e. Ryllik hvid, Ryllik hvid, ræk en Næsestyver, —
If my love love me, my nose will bleed now!	Kommer Blod, er han god, ellers — tro han lyver!

I de skotske Høilande bruges Ryllik som et Tryllemiddel, for at spaa unge Fruentimmer om deres tilkommende Mænd: Til den Ende maa Pigen afskjære Planten i Maaneskin, med en Kniv, som har sort Skaft, og samtidig fremsige en eller anden Trylleformel, f. Ex.:

Good-morrow, good-morrow, fair Yarrow,	d. e. God Dag kjære Ryllik, god Dag,
And thrice good-morrow to thee;	Til imorgen betro's Du en Sag,
Come, tell me before to-morrow,	Ingen ellers skal ryste den af mig,
Who my true love shall be.	Du vise mig hvem, som skal ha' mig.

Rylliken pakkes nu ind i den Strømpe, som hun bærer paa det høire Been, og denne lægges under hendes Hovedpude; men dersom hun taler et eneste Ord, efterat hun har skaaret af Rylliken, er Trylleriet hævet[8]).

Fra England har man ogsaa en lignende Fortælling om Ryllikens Evne til at spaa i den her nævnte Retning; men da dette, efter mit Skjøn, ser ud til at være »tillempet«, skal jeg her kun opgive Stedet, hvor det findes[9]).

---

1) Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 299. Kongl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol 24 (1763). Pag. 58.
2) Richard Dybeck's Runa. 1847. Pag. 24.
3) (Hans Strøm). Kort Underretning om de paa Landet, i Bergens Stift, mest grasserende Sygdomme og derimod tjenende Hjælpemidler. Bergen. 1778. Pag. 31.
4) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Præstegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. Christiania. 1780. Pag. 37.
5) H. J. Wille. Beskrivelse over Sillejords Præstegjeld. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 103.
6) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 185—86. Cfr. Armann á Alþingi. Fyrsti árgángur. Kaupmannahøfn. 1829. Pag. 164.
7) R. C. A. Prior. On the popular names of British Plants. 1863. Pag. 163.
8) The Scottish Naturalist. October. 1882. Pag. 357. John Cameron. Gaelic Names of Plants. 1883. Pag. 115.
9) T. F. Thiselton Dyer. English Folk-lore. 2d Ed. London. 1880. Pag. 17.

Achillea ageratum, L. **Tkl.** Balsamgarbe, Dürrwurzel, Gewürzgarbe, Kunigundekraut, Leberbalsamkraut, Leberkraut (gelbes), Malvasierkraut, Rosenbalsam; **Engl.** Maudlin, Sweet Maudlin, Sweet Milfoil; **Fr.** Eupatoire de Mésué; **Ital.** Cento foglie, Conforata, Erba amara, Erba bacaia, Erba Giulia, Erba giulina, Erba solfina, Eupatorio, Eupatorio di Mesue, Eupatorio giallo, Eupatorio Maestruzza, Muschio.

Denne Art, som er vildtvoxende i Syd-Europa, har jeg seet dyrket som Prydplante hist og her til Throndhjem.

Achillea filipendulina, Lam. (Tanacetum angulatum, Willd.). Vildtvoxende i Orienten og Kaukasns, hvorfra den 1803 er indført til England. Denne Art, der godt kan fortjene at dyrkes som Prydplante, har jeg kun seet i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig godt.

Achillea moschata, Jacq. (Ptarmica moschata, DC.). **Tkl.** Bisamschafgarbe, Gabüse, Genepi, Genepic, Genipi, Iva, Sandkraut, Wildfräuleinkraut, Wildnisskraut (goldenes), Wildnisskraut (weisses), Wurmueth; **Engl.** Musk Milfoil, Swiss Genipi. Vildtvoxende hist og her i de sydeuropæiske Alper. I Schweiz (Oberaargletscher) gaar den lige til 10,837′ (3400 m.) og findes neppe lavere end 4780′ (1500 m.) o. H. Her i Landet har jeg ikke seet denne Art dyrket paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania. Alt i det 16de Aarhundrede har den været brugt som Medicin, og i den sidste Tid er den kommen stærkt i Mode (»Iwabitter«, »Iwawein«, »Crême d'Iwa«).

Achillea ptarmica, L. (Ptarmica vulgaris, DC.). **Norge.** Hvitkomming; **Sv.** Hvit Tusendskøn; **Dan.** Nyserøllike; **Tkl.** Bertram (wilder), Berufkraut, Dorant (Thüringen), Dorant (weisser), Dorant (wilder), Hemperchnöpfli, Niesekraut, Niesskraut, Orant (witten), Reinfarrn (weisser), Silberknöpfchen (gefüllt), Torant (weisser), Wiesendragun, Wurmkraut (wild); **Engl.** Bachelor's Buttons, Bastard Pellitory, Fair Maid of France, Goose-tongue, Hardhead, Neesewort, Sneeze-wort; **Fr.** Herbe à éternuer.

Vildtvoxende hist og her i Lavlandet, omtrent til Polarcirkelen. Ved Laugardælir, i det sydlige Island, er den fundet en Gang (maaske forvildet)[1]). Af denne Art dyrkes her i de senere Aar en Varietet med fyldte Blomster A. pt. flore pleno. I den meget ugunstige Sommer 1885 blomstrede denne rigelig ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′). Af denne Slægt har der her, Tid efter anden, været dyrket en Mængde fremmede Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Santolina chamaecyparissus, L. **Norge.** Cypres; **Sv.** Falsk Cypress, Helgonørt; **Tkl.** Cypress, Cypresskraut, Cypressenstabwurz, Gartencypress, Heiligenpflanze, Kleiderkraut, Meerwermuth, Unächte Cypresse; **Engl.** Cotton Lavender, Garden Cypress, Ground Cypress, Lavender Corn, Lavender Cotton; **Fr.** Aurone femelle, Cyprès nain, Garderobe, Petit Cyprès; **Ital.** Abrotano femmina, Canapicchia, Crespolina, Erba da bachi, Erba vermicolare, Rosella, Samenzina, Santolina, Semenzute, Vermicolare.

Vildtvoxende i Syd-Europa og vel kjendt som en i Værelser almindelig dyrket Prydplante. Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har den, ved Throndhjem (63° 26′), med Held været dyrket ude i Haven, under et svagt Dække om Vinteren[2]).

Matricaria chamomilla, L. (Chrysanthemum chamomilla, Bernh., Chamomilla officinalis, C. Koch). **Norge.** Kamelblom, Kamilleblom; **Sv.** Hvitatäfva, Hvitkullor, Hvitørt,

[1]) Øfversigt af Kongliga Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41. 1884. No. 8. Pag. 105.

[2]) Det kongelige norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4de Del. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 408.

Kalablomster, Kamillblomma, Kamillblomster, Kommenteblomster, Lukttuppor, Søtblomster, Sötkullor, Søttuppor, Søtørt; **Dan.** Kamelblomst, Kamille; **Tkl.** Apfelkraut, Beuch, Blume (weisse), Camille, Carmelina, Chamillen, Comilg, Gänsblumen, Gamillen, Ganilla, Garnilla, Gensblum, Gramilla, Gramille, Hälmergen, Härmelgen, Halmeryen, Haugenblum, Heermännle, Heermüzel, Helmerchen, Helmiegen, Helmrigen, Hermandel, Hermel, Hermelchen. Hermelen, Hermelin, Hermigen, Hermlein, Hermligen, Hermüntzel, Hörminchen, Kamelblumen, Kamelle, Kamilben, Kamillen, Kamillenthe, Kammerblume, Kamoll'n, Karmille, Kornkamille, Krottenkraut, Kühmelle, Kummerblumen, Laugenblume, Laugenkraut, Logenkraut, Lungenblume, Mägdeblume, Mählerkraut, Magdblum, Maidplum, Marieblümli, Marimattalenchrud (Appenzell), Mattronkraut, Meddeblum, Megdeblommen, Meteblume, Meydeblumen, Modarekrud, Mutterkraut, Oepfelkraut, Opfeblüamli (Schweiz), Raneyenblume (Ost-Preussen), Remey, Rirmerey, Römerey, Romey, Säkfi (Siebenbürgen), Zäüwih (Siebenbürgen); **Engl.** Deil's Apple-riennie, Dog's Camowyne, Dog's Chamomile, Featherfew, German Chamomile, Gowan (Horse), Horse Chamomile, Stinking Mary-weed, Whitewort, Wild Chamomile; **Fr.** Camomille d'Allemagne; **Ital.** Antemide, Camamilla, Camomilla, Camumilla, Capomilla, Capumilla, Caprimilla, Chamomilla.

Oprindelig er maaske Kamelblommen indført til Norge med Korn eller Græsfrø; nu er den tilsyneladende vildtvoxende i de sydlige, lavere Egne af Landet, ialtfald til Værdalen (63° 45′). I Sverige findes den til Piteå Lapmark, omtrent $65^1/_2$°. I Finland forvildet til henimod 64° [1]. Paa det vestlige Grønland, hvor den uden Tvivl er forvildet, er den fundet paa to Steder: ved Nagsugtokfjord eller Nordre Strømfjord (67° 45′) og ved Jakobshavn (69° 13′) [2].

I den for hele Norge ugunstige Sommer 1877 blev den saaet i Karasjok (69° 18′) den 4de Juni og blomstrede den 28de Juli, men gav dog ikke modent Frø, og samme Aar blev den i Vardø (70° 22′) saaet 27de Mai, blomstrede i August og blev 22″ (57 cm.) høi. Ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′) har den givet modent Frø og ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) spreder den sig som Ugræs i Haven; det samme sker ogsaa ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′) blomstrer den i Midten af September, paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H., og ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt, giver den modent Frø paa en Høide af henved 2000′ (627 m.) o. H.

Matricaria capensis, Thunb., som er vildtvoxende i Syd-Afrika, har jeg ladet dyrke paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge. Den blomstrer rigelig ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og giver i en almindelig Sommer modent Frø paa Grøtø (67° 50′).

Matricaria eximia, Hort. **fl. pl.** Denne Form har jeg seet dyrket hist og her i de sydlige Egne af Norge. Ved Throndhjem (63° 26′) giver den modent Frø.

Pyrethrum inodorum, Sm. (Chrysanthemum inodorum, L., Matricaria inodora, L., Tripleurospermum inodorum, Schultz bip.). Baldblom, Balderblom, Balderbraa [3]), Baldurbraa,

---

[1]) Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Helsingfors. 1880. 5 Hefte. Pag. 144.

[2]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 103.

[3]) Om dette og flere af de følgende Navne siger Ivar Aasen: »Balderbraa er et af vore mærkeligste Plantenavne og er heldigvis let at forklare, da den gamle Gudelære giver tilstrækkelig Oplysning om Oprindelsen; det hedder nemlig i Edda, at Guden Balder er saa lys af Udseende, at den lyseste eller hvideste af alle Urter er sammenlignet med hans »Braa« (ɔ: Øienhaar, Øienlaag). Ogsaa Navnet »Blindeblom« og de to følgende synes at tyde paa en eller anden gammel Tro; men nærmere Oplysning herom savnes«. Budstikken, et Maanedsskrift. Christiania. 1860. Pag. 28.

Baliblom, Ballebraa, Barbraa, Barbraagull, Blindeblom, Blindsoleie, Blindekjuke, Haaman(d), Kragablom, Munkekruna, Prestekrage, Prestgull, Skjurgull, Skjæreblom; **Isl.** Baldrsbrá; **Sv.** Balderbrå, Baldersbrå, Baldursbrå; **Dan.** Baldersbraa, Linhartsurt; **Tkl.** Küdill, Kühaug, Rindsaug, Rödendil, Wilde Kamille; **Engl.** Corn-Feverfew, Dog's Camowyne, Dog-Gowan, Horse-Daisy, Scentless Mayweed; **Ital.** Matricale salvatico.

Meget almindelig til Vest-Finmarken (71° 5′) og Varanger, og i de sydlige Egne af Landet gaar den til 3000′ (941 m.) o. H. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′ — 2940′ — 922 m. o. H.) er den endog et besværligt Ugræs i Haven. Almindelig paa Færøerne og Island, især paa Sydlandet, sjeldnere paa Nordlandet, f. Ex. ved Akreyri og Silfrastaðir[1]. Paa Grønland er den ogsaa fundet baade ved Julianehaab (60° 43′) og Ivigtut (61° 15′)[2]. Hos denne Art findes Blomsterstilkene ikke sjelden fascierede, og fra Gjøvik, ved den vestre Bred af Indsjøen Mjøsen, fik jeg for et Par Aar siden et Exemplar, som var 5.5 cm. bredt. I Foldalen, hvor denne Art kaldes Haaman(d), findes den i saadan Mængde, især naar Ageren lægges brak efter Korn, at den afslaaes som Fodervæxt, hvortil den der holdes for at være meget tjenlig. Paa Island bruger man, mod Skjørbug, at vaske hele Legemet med et Decoct af denne Art[3]. — Paa enkelte Steder i den sydlige Del af Norge, men ikke nordligere end ved Christiania, har jeg seet, dyrket som Prydplante, en Varietet med fyldte Blomster, P. inodorum flore pleno.

Pyrethrum carneum, Bieb. og **Pyrethrum roseum,** Bieb. Begge disse Arter, der ere vildtvoxende i Kaukasien, levere det i de senere Aar, overalt i Europa, vel kjendte »persiske Insektpulver«, og af enkelte Botanikere have begge Arter været kjendte fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede[4]. Professor Karl Kock i Berlin synes dog at have været den første, som for 50 Aar siden har skaffet fuld Oplysning baade om Planterne og det af disse vundne Pulver. I Aaret 1836 lærte han i Georgien at kjende Insektpulveret, som, efterat han havde havt to søvnløse Nætter, den tredie Nat skaffede ham Ro. Man bruger der begge de her nævnte Arter, men dog fornemlig P. carneum. Til Insektpulveret bruges baade Skive- og Randkronerne; men Blomsterne maa være fuldt udviklede, da Erfaring har lært, at det Pulver, der vindes baade af Blomsterknoppene og af næsten visnede Blomster, er meget mindre virksomt end af de fuldt udsprungne. Blomsterne bør samles i tørt Veir, om Formiddagen, efterat Duggen er bortdunstet. De tørres, udbredte i tynde Lag, paa et skyggefuldt Sted, og hertil behøves gjerne ikke mere end 3—4 Dage. Naar Planterne dyrkes, kan en Person samle 30—40 Pund (15—20 kg.) Blomster om Dagen. Af 1000 vel udviklede Blomster vil man faa omtrent 1 Pund ($^1/_2$ kg.) tørre, og disse blive pulveriserede paa en hertil indrettet Haandkværn[5]. I de senere Aar kommer der, baade fra Kaukasien og flere Steder i Europa, hvor begge Arter have været dyrkede i det store i omtrent 30 Aar, i Handelen en Mængde Insektpulver, som er forfalsket. Dette kan dog opdages ved Hjelp af Mikroskopet, da Blomsterstøvet (Pollen) baade af P. carneum og roseum har en ganske eiendommelig Form. I den senere Tid har man ogsaa bragt i Erfaring, at Insektpulveret ikke alene dræber eller fjerner de smaa Snyltedyr, der plage Menneskene, men at det ogsaa er et meget godt Middel mod Bladlus paa Planter, der dyrkes baade i Væxthuse og Værelser.

---

[1] Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn 1881. Pag. 81.
[2] Øfversigt af kgl. Vetenskaps Academiens förhandlingar. 41. 1884. No. 7. Pag. 41.
[3] P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 186.
[4] Professor Dr. Karl Koch i Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. Herausgegeben von Karl Koch und G. A. Fintelmann. 1 Jahrg. Berlin. 1858. Pag. 52 fg.
[5] A. C. Rosenthal und Joseph Bermann. Wiener Illustrirte Gartenzeitung. 6 Jahrg. Wien. 1881. Pag. 407.

Den bekjendte Reisende Jagor meddeler følgende om den Nytte, som han har havt af Insektpulveret i de tropiske Dele af Asien[1]): »Insektpulveret beskytter fuldstændig mod alle ubehagelige Insekter og især mod de besværlige Moskiter, ligesom det ogsaa holder Myrer borte fra naturhistoriske Samlinger. En Tinctur af 1 Del Insektpulver, 2 Dele Alkohol og 2 Dele Vand beskytter, selv om den fortyndes 10 Gange med Vand, alle Dele af Legemet, som vædes dermed, fuldstændig mod ethvert Angreb. Paa Floderne i Siam, der ere berygtede for sine Moskiter, sov jeg ofte ganske rolig i min Baad, uden at være dækket af noget Næt. Insekternes Summen, der ellers fordriver al Søvn, fordi den røber Fiendens Nærhed, blev til en ubeskrivelig Musik, som bidrog til at dysse mig i Søvn, fordi jeg var mig min Tryghed bevidst. Uagtet man i det varme Klima sveder meget stærkt, kan man dog, paa Jagt i en Baad, idetmindste i 12 Timer være beskyttet mod Moskiterne, ved at væde Hænderne og Skjæget med den nævnte Tinctur. Virkningen paa de, i de varme Lande, meget talrige Myrer, er dog især mærkelig. Under Vinduerne i min Bolig i Albay paa Luzon gik der, rundt om hele Huset, et 6 Tommer bredt Bord, og paa dette vandrede der to tætte Tog af en sort Myre, hvert i sin Retning, men hele Tiden jevnsides, saa at Overfladen var fuldkommen sort. Det viste sig nu, at en haandbred Stribe af tyndt udstrøet Insektpulver eller af den fortyndede Opløsning var tilstrækkelig til at fordrive dem alle. Først trængtes Colonnerne sammen ved Randen af Striben, og de forreste bleve da drevne ud paa denne af dem, som kom bagefter; men kun nogle Tommer længre fremme viste der sig Tegn paa Forgiftning: Myrerne ravede, satte sig paa Bagbenene, bevægede Forbenene og døde efter 1—2 Minuters Forløb. Kort Tid efter forlode alle Myrerne Huset. Det paa Philippinerne meget almindelige Skab (scabies) fjernes hurtig ved at vaske de angrebne Steder med en concentreret Tinctur, og Kløen ophører strax. Over denne næsten magiske Virkning af dette, for Menneskene, aldeles uskadelige Middel, synes der ikke endnu at være spredet noget Lys: det er lige virksomt enten det bruges som Pulver, Tinctur eller til Røgning. En Ven af mig, som er Chemiker, har fortalt mig, at det, trods den største Omhu, ikke har lykkes ham at finde noget Alkaloid eller noget andet Stof, som man kan tilskrive denne Virkning«.

Allerede 1837 var Pyrethrum roseum i den tyske Frøhandel; men først 1853 begyndte man for Alvor at dyrke begge Arter, for at skaffe saa store og smukke Blomster som mulig. Ved omhyggelig Cultur har man nu, af de to her nævnte Arter, faaet en hel Del Varieteter, der meget godt kunne fortjene at dyrkes som Prydplanter. Der findes nu flere Former med forskjellige Farver og fyldte Blomster, der, ligesom Georginer, Asters o. dsl., have faaet forskjellige Navne. Alt for omtrent 25 Aar siden bleve saadane Varieteter solgte til 10—15 Frank for Stykket.

Begge Arter give aarvist modent Frø i den botaniske Have ved Christiania og ligesaa ved Aal Prestegaard i Hallingdal, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Begge Arter holde sig ogsaa godt i Maalselvdalen (69° 10′), hvor de blomstre i Slutningen af August og Begyndelsen af September, men de have hidtil ikke givet modent Frø. Det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet modent Frø af Pyr. carneum, er Hadseløen i Nordland (68° 31′).

I meget lang Tid har man i Dalmatien brugt et Pulver, der virker dræbende for Lopper o. dsl. og som er kjendt under Navn af »dalmatisk Insektpulver«. Dette faaes af en anden Art, Pyrethrum cinerariaefolium, Trev., der er vildtvoxende i Dalmatien og maaske ogsaa i Herzegovina og Rumelien. Denne Plante dyrkes nu i det store i Omegnen af Ragusa, og Insekt-

[1]) Singapore, Malacca, Java. Reiseskizzen von F. Jagor. Berlin. 1866. Pag. 120.

pulveret skal staa i omtrent fire Gange saa høi Pris som det »persiske«[1]). Den første Efterretning om denne Art har man fra Directeuren for den botaniske Have i Padua, Carolus a Turre, som 1660 har beskrevet den under Navn af Matricaria Bellidis flore. Linné har ikke kjendt denne Art, og saaledes blev den glemt, indtil den 1820 blev beskrevet af Treviranus. Det har hidtil ikke været mig mulig at faa Frø af denne Art.

Pyrethrum Myconis, Mønch. (Chrysanthemum hybridum, Guss., Chrysanthemum Myconis, L., Colostephus Myconis, Cass.). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa. Denne Art, som jeg her ikke har seet paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt, maatte sikkerlig kunne dyrkes meget længre mod Nord, da den i Sverige blomstrer paa aaben Mark i Luleå (65° 35′)[2]).

Pyrethrum parthenifolium, Willd. (Chrysanthemum parthenifolium, Pers.). Indført til England fra Kaukasien 1804. Det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Til Indfatning o. dsl. bruges i de senere Aar meget almindelig Pyr. parth. aureum, som i almindelige Vintere holder sig godt ved Christiania. Paa Grøtø i Nordland (67° 50′) holder den sig godt og blomstrer, men har ikke givet modent Frø.

Pyrethrum parthenium, Sm. (Matricaria parthenium, L.). **Sv.** Matram, Matrum; **Dan.** Matrem; **Tkl.** Bärmuettechrut, Berufkraut, Bocksblum, Breselkraut, Fieberkraut (wahres), Mädchenblume, Mägdeblümen, Mägdekraut, Mählerkraut, Magdblum, Maraun, Mater, Materie, Matram, Matran, Matrenen, Matrenichen, Matron, Matronkraut, Matterich, Mehtert (Siebenbürgen), Meidblumen, Meter, Metern, Metra, Metter, Metterich, Mettram, Mettrs, Mütrich, Muattachrut, Mutterkamille, Mutterkraut, Muterkrut, Sonnenauge; **Engl.** Adrelwurt, Bachelor's Buttons, Bertram, Buncholery Buttons, Feather-few, Feather-fully, Feathyfaw, Fedderfew, Feverfew, Flirtwort, Golden Feather, Maghet, Maithes, Mayweed, Pelitory (common), Vivvervall, Vivvyvaw; **Fr.** Matricaire, Matricaire double, Matricaire mandiane; **Ital.** Amareggiola, Amarella, Erba amara, Erba amarella, Matricale, Matricale doppio, Matricaria, Matrigale, Morella, Partenio.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa, men forvildet i andre Lande, ja endog paa flere Steder i det sydlige Norge til Sogn (61° 20′).

Chrysanthemum leucanthemum, L. (Leucanthemum vulgare, Lam., Tanacetum leucanthemum, Sch. bip.). **Norge.** Gaaseblom, Kragablom, Prestkrage, Prestkrave; **Sv.** Hvitkulla, Krageblom, Kragtuppor, Oxøga, Prestskalle, Prestkrage, Prestnacke; **Dan.** Hvid Oxeøie, Prestekrave; **Tkl.** Baderli (gross), Chatzabluoma (grosse), Dickkopp, Doderblum, Gänsblumen, Gansblume, Ga(n)sbluoma, Gaonsblume, Gehonnesbleamen, Gehonnesgirkel (Siebenbürgen), Geissblumen, Geissefierzel, Geisselblum, Girkelblommen, Glasbluoma, Goldblume (grosse), Henbluoma, Himmel-Fägfüblume, Hunneblome, Jehonnesbleamen, Jehonnesgirkel, St. Johanesbluame, St. Johaneskraut, Johannesblumen, Johannisblume (weisse), St. Johannesbluemi, St. Johannsmaiä, Johannsstärnä, Käsbluoma (grossi), Käseblume, Kalbsaugen Kamille (grosse), Kranzblume, Krispel, Küdille, Kuhblume, Kuhtill, Mannablüamli (welschi), Margritli (grosse), Massliebe (weisse), Monatbluoma (grossi), Müllerbluoma, Ochsenauge, Perlblume, St. Petersblum, Presterkragen (Mecklenburg), Radblume (Oestreich), Rindsaug, Rindsblume, Sonnenwendblume, Storcha Käsbluoma (Schweiz), Toterblum, Uissenaugen (Siebenbürgen), Wagenblume, Wiesenperle, Wucherblume (weisse); **Engl.** Big Daisy, Bothen (white), Bozzom, Bull Daisy, Butter Daisy, Devil's Daisy, Dicky Daisy (large),

[1]) Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. XXX. 1881. Pag. 243.

[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1879. Pag. 29.

Dog Daisy, Dog-flower, Dun Daisy, Dunder Daisy, Dutch Morgan, Espibawn, Field Daisy, Gadjer-wraws, Girt Ox Eye, Goldin's Daisy, Gold (white), Goode, Gowan (large white), Gowlan (white), Great Daisy, Gull (white), Horse Daisy, Horse Gowan, Marguerite, Mathes, Maudlin-wort, Mawther, May-weed, Midsummer Daisy, Moon, Moon Daisy, Moon-flower, Moon-penny, Oxeye, Oxeye Daisy, Pour-land Daisy, Thunder Daisy, White Goldes; **Fr.** Grande Marguerite, Grande Paquerette; **Ital.** Bellide maggiore, Cota buona, Occhio di bove.

Almindelig i de sydlige Egne af Norge, dog sjeldnere i Bergens Stift end i de østlige Districter, hvor den gaar til, ja endog over Birkegrænsen. Den er hidtil ikke fundet længre mod Nord end i Snaasen Prestegjeld i Nordre Throndhjems Amt ((64° 12′). Almindelig forvildet paa Ny Seeland [1]).

Baade i Norge og Sverige bruges Blomsterne af Prestekraven meget almindelig til at faa Rede paa »tilkommende Ting«, og navnlig gjelder det for en Pige at finde sin vordende Ægtemand. Idet man afplukker en for en af de hvide Randkroner, siger man »Enkemand, Ungkarl«, eller ogsaa nævner man andre Egenskaber, som man ønsker at faa Rede paa hos den tilkommende Ægtemand, f. Ex. »Bonde, Borger, Biskop« &c., og det Navn, som nævnes ved det sidste Blad, er naturligvis det rigtige. I andre Retninger siger man kun ja og nei, naar man vil vide om en Ting skal ske eller ikke. Varieret paa forskjellige Maader, knytter der sig ogsaa i andre Lande en lignende Overtro til denne Blomst [2]).

Det synes at være Grund til at tro, at Blomsterne af Prestekraven indeholde et Stof, der i sin Virkning ligner det ovenfor omtalte »Insektpulver«, til at fordrive Lopper o. dsl. Ialtfald har man en Beretning om, at en Directeur for en Strafanstalt lod samle en Mængde af disse Blomster, som, efterat de vare tørrede, med godt Resultat bleve blandede mellem Senghalmen for Fangerne [3]).

Chrysanthemum segetum, L. (Pyrethrum segetum, Mønch). **Norge.** Marigull; **Sv.** Etterört, Fattigmanstryssel, Gulleblomma, Gul Krageblomma, Gullkrage, Gulört, Hålabäcker, Holger's ärter, Kornblomma, Kornros, Oxöga, Ringblomma, Skummeslöfsört, Solsicka; **Dan.** Brandenborger, Gul Oxeøie, Onde Urter; **Tkl.** Ackergoldblume, Auerker Blöme, Böseblom, Bräkblome, Dau Ooms Blöme, Gellersche Blom, Goldblume, Hungerblume, Hunneblome, Quaablaume, Quaade Blöme, Quadeblomen, Quaeblaume, Ringelblume, Saatgoldblume, Sachsenblume, Schöttmarsche Blume, Spessarter Blaume, Waukerblaum, Waukerblom, Wocherblome, Wôk'r, Wôk'rblôm, Wokerblome, Wucherblume; **Engl.** Bigold, Boodle, Bothem, Bothen, Botherum, Bothul, Bottle (yellow), Bozzom, Buddle, Budland, Corn-flower (golden), Corn Marigold, Fatken, Field Marigold, Gill Gowan, Golden, Golding, Goldings (Marigold), Goldins, Golds, Goles, Golland, Gool, Goold, Gouls, Gowan (yellow), Gowlan, Gowland, Guild, Guile, Gule, Gull (yellow), Gule Gowan, Manelet, Manelet (wild), Marigold, Marigold (Goldins), Moon, Moon-flower, Moons, Ox Eye, Ruddes, Wild Maigold, Yellowby, Yellow-gold, Yellow Oxeye; **Fr.** Marguerite dorée, Marguerite jaune, Souci des champs; **Ital.** Fior di grano, Fiori gialli, Fiorrancio di grano, Ingrassa blue.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 103.

[2]) Dr. Karl Schiller. Zum Thier- und Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes. 2 Heft. Schwerin. 1861. Pag. 29. A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 131. Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Aufl. St. Gallen. 1874. Pag. 22. Otto Henne-Am Rhyn. Die deutsche Volkssage. Wien. 1879. Pag. 85. Jos. Riener. Volksthümliche Pflanzennamen der Waldstätten. Schwyz. 1866. Pag. 11. Volksthümliches aus der Pflanzenwelt, besonders für Westpreussen. II. Pag. 10. Evald Tang Kristensen. Jyske Folkeminder. 4de Samling. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 406.

[3]) Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. XXX. 1881. Pag. 243.

Denne Art, der maaske oprindelig har været vildtvoxende i Middelhavslandene, findes nu i Kornagre næsten overalt i Europa. I Danmark, Sverige og Norge ved man med Vished, at den er indført med Korn. I Norge er den iagttaget hist og her, fornemlig langs Kysten, til Throndhjem (63° 26′), men nordligere kun i Alten (70°). Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har den været et meget besværligt Agerugræs i de sydlige Egne af Norge, hvor den fandtes i Mængde lige op til Slidre i Valders (61° 6′ N. B. 1210′ — 340 m. o. H.)[1]. For 30—40 Aar siden var den her, fornemlig ved den sydøstlige Kyst, meget hyppigere end nu, og paa enkelte Steder synes den endog at være ganske udryddet. Grunden hertil er dels, at man nu ikke bruger udenlandsk Korn til Udsæd, dels ogsaa, at Saakornet, som en Følge af et mere rationelt drevet Agerbrug, renses omhyggelig, enten ved Haandkastning eller paa hertil indrettede Maskiner. Paa samme Maade er det ogsaa gaaet paa andre Steder, navnlig i Mecklenburg[2].

Til Sverige er denne Art kommet 1625. Det foregaaende Aar havde været et Misvæxtaar, og derfor lod den bekjendte Holger Rosenkrantz hente Korn fra Udlandet (Holstein?) til sin Eiendom Skottorp i Skummesløf Prestegjeld i Halland, hvor Planten endnu kaldes Holger's ärter. Men det Fartøi, som bragte Kornet, strandede udenfor Byen Hålabäck i Harplinge Prestegjeld, og heraf kommer Navnet Hålabäcker. Fartøiet blev nu plyndret og Kornet brugtes til Udsæd[3]. I Sverige er denne Art nu fundet tilsyneladende vildtvoxende til omtrent 66°. — I Danmark lader det til, at denne Art ikke har været kjendt før i den første Halvdel af det 17de Aarhundrede, da den fandtes i Omegnen af Byen Svendborg paa Øen Fyen. I Begyndelsen blev den derfor ogsaa kaldet Svendborgs Urt eller den onde Urt[4]. Simon Paulli omtaler den ogsaa i sin Flora Danica (1648) og siger, at den er bedst kjendt af Bonden, »hvis Korn den paa Marken gjør stor Skade, idet den sig mangfoldigen formerer og tager Væxten fra Kornet«.

Chrysanthemum carinatum, Schousb. (Chrysanthemum tricolor, Hort., Ismelia versicolor, Cassini). Vildtvoxende i Nord-Afrika, hvorfra den 1796 blev indført til England. I de senere Aar dyrkes denne meget almindelig, selv i de nordligste Egne af Norge. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) bliver den 2—3′ (62—94 cm.) høi; den blomstrer ogsaa rigelig i Alten (70°), samt i Øst-Finmarken i Vardø (70° 22′), Vadsø (70° 4′) og Karasjok (69° 18′). Naar den paa sidst nævnte Sted saaes i Benk og udplantes, blomstrer den i Slutningen af Juli. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) giver den i en almindelig Sommer modent Frø.

Chrysanthemum coronarium, L. (Glebionis coronaria, Cassini, Pinardia coronaria, Less.). **Tkl.** Goldblume, Kretische Goldblume; **Engl.** Crown Daisy. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1629 blev indført til England. I en almindelig Sommer giver den modent Frø i Maalselvdalen (69° 10′). Paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) blev den saaet ude i Haven den 17de Juni og blomstrede den 17de August.

Chrysanthemum indicum, L. (Chr. sinense, Sabine, Chr. tripartitum, Sweet, Pyrethrum indicum, Cassini). **Tkl.** Chinesisches Chrysanthemum, Herbst-Chrysanthemum, Indisches Chrysanthemum, Japanisches Chrysanthemum; **Engl.** Chinese Chrysanthemum, Indian Chrysanthemum,

---

1) Danmarks og Norges oeconomiske Magazin. 3 Bd. Kjøbenhavn. 1759. Pag. 149—56.

2) Dr. Karl Schiller. Zum Thier- und Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes. 1 Heft. Schwerin. 1861. Pag. 31.

3) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 73. C. F. Nyman. Utkast till svenska växternas naturalhistoria. 1 D. Ørebro. 1867. Pag. 13.

4) Arndt Berntsen. Danmarckis oc Norgis frugtbar Herlighed. Kjøbenhavn. 1656. Lib. I. P. I. Pag. 96.

Japanese Chrysanthemum; **Fr.** Chêne vert, Chrysanthème de la Chine, Chr. Pompon, Cliantelle, Matricaire d'Indes, Pyrèthre d'Indes, Pyr. de la Chine, Renonculier.

Vildtvoxende i Japan, China og Indien. Denne Art skal have været dyrket, baade i Japan og China, i Aarhundreder førend den kom til Europa. At den i China er i stor Anseelse, kan man skjønne deraf, at man der har en egen Ridderorden, som kaldes »Chrysanthemum-Ordenen«, og denne er endog blevet sendt til den tyske Keiser[1]). Hollænderne synes at have været de første, som bragte en Varietet med smaa Blomster til Europa fra Colonierne i Amboyna og Malabar. Den tyske Botaniker Jakob Breyn i Danzig er, saavidt vides, den første, som (1689) har beskrevet denne Art, og han omtaler da hvide, rødlige, rosenrøde, gule, purpurfarvede og høirøde Varieteter. I Aaret 1789 forskrev en Handelsmand Blanchard i Marseille fra China tre storblomstrende Varieteter, en hvid, en violet og en purpurfarvet; men af disse kom kun den sidst nævnte levende frem. Et af Stikling formeret Exemplar af denne Varietet kom det følgende Aar til England, men blomstrede ikke før i November 1795. Blomsterne vare ikke større end en halvfyldt, purpurrød Nellik. Dette gav Anledning til, at nogle Englændere efterhaanden fik en hel Del Varieteter fra China, og 1822 havde man i England 36 saadane. 1826 blev der i Chiswich dyrket 36 Varieteter, og dette var den største Mængde, som dengang fandtes i Europa. Hidtil havde man dog ikke formeret disse af Frø; først 1830 begyndte man hermed; de Blomster, som man fik paa denne Maade, vare meget forskjellige fra de tidligere kjendte, og 1840 havde man allerede faaet 400 forskjellige Varieteter. 1846 indtraadte der et Vendepunct i denne Arts Historie: Den bekjendte engelske Reisende Robert Fortune hjembragte da fra China to Varieteter med smaa Blomster, som han kaldte Daisy og Chinese minimum. Blomsterne, der, som sagt, vare smaa, vandt ikke Englændernes Bifald, og Planterne bleve derfor sendte til en Handelsgartner Salter i Versailles. Det paastaaes, at de smukkeste af alle nu dyrkede Varieteter nedstamme fra disse to Former. 1846 holdtes den første Chrysanthemum-Udstilling i England; 1860 havde Gartner Salter en Samling af 750 udprægede Varieteter, og blandt disse fandtes 500 med store Blomster. 1862 indførte Fortune flere japanesiske Varieteter, og af disse er der senere fremkommet omtrent 200 Former. I den sidste Tid har man endog begyndt at formere enkelte Varieteter ved Podning.

For flere Aar siden lod jeg nogle Exemplarer af denne Art blive staaende paa aaben Mark om Vinteren. De to første Vintere holdt de sig godt uden Dække, men den tredie Vinter, da der var stærk Barfrost, gik de ud. Senere har jeg desværre glemt at fortsætte disse Forsøg.

Dimorphotheca hybrida, DC. og **D. pluvialis,** Mønch. Begge disse Arter, der ere vildtvoxende i Syd-Afrika, kunne godt fortjene at dyrkes som Prydplanter. Hidtil have disse Arter, saavidt mig bekjendt, ikke været dyrkede paa noget andet Sted i Norge, end i den botaniske Have ved Christiania, hvor de, selv i en mindre gunstig Sommer, give modent Frø.

Artemisia absinthium, L. **Norge.** Malurt; **Sv.** Maleta, Malørt; **Dan.** Have-Malurt, Malurt; **Tkl.** Alahsan, Aels (bittrer), Als, Alsa, Alsam, Alse, Alsei, Alsem, Alsen, Alssem, Ambrosiakraut, Bauernwermuth, Beifuss (bitterer), Berzwurz, Besenkraut, Bierwerth, Birmet, Bitterals, Els, Else, Elsene, Eltz, Feldbeerreis, Fliegenkraut, Fremata, Grabekraut, Hilligbitter, Kittelkraut, Pardehan, Vermoth, Warmeden, Wärmöi, Wärmod, Warmken, Warmude, Weige, Weramote, Werbmut, Werenmut, Werimuota, Wermede, Wermet, Wermide, Wermoet, Wermoite, Wermpten, Wermuda,

[1]) Illustrirte Gartenzeitung. Herausgegeben von Hofgärtner Lebl. 27 Jahrg. Stuttgart. 1883. Pag. 242.

Wermude, Wermuot, Wermut, Weronmuth, Wermöte, Wiegenkraut, Wiermerth, Wiermuta, Wörm, Wörmd, Wörmde, Wörmete, Wörmide, Wörmken, Wörmö, Wörmt, Wormath, Wormiota, Wormken, Wräömt, Wrämbk, Wrämp, Wrämt, Wremp (Schleswig-Holstein), Würmken, Wurmet (Schweiz), Wurmken, Wurmtod, Wurmuoth; **Engl.** Absinth, Maderwort, Mingwort, Mugwort, Old Woman, Wormwood (common); **Fr.** Absinthe, Absinthe romaine, Aluine, Aluyne, Armoise amère, Herbe sainte; **Ital.** Assentia, Assenzio, Assinzio domestico, Assinzio romano, Assinzio ordinario, Assenzo.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de sydlige Egne af Norge til Stjørdalen (63° 28′), men neppe høiere end omtrent 1500′ (470 m.) o. H. I Sverige synes den at have naaet sin Nordgrænse i Ångermanland (63° 12′). I Finland forvildet til henimod 64°[1]), men holder sig ogsaa godt ved Uleåborg (65°)[2]). Denne Art har jeg ladet dyrke paa mange Steder i Norge: ved Stegen Prestegaard (67° 56′) naar den en Høide af 4′ (125 cm.) og trives meget godt i Alten (70°). I Karasjok, i Øst-Finmarken (69° 18′), bliver den kun 27″ (70 cm.) høi, men spreder sig der som Ugræs i Haven. Ved Gaarden Rise, i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt, trives den meget godt paa en Høide af 1912′ (600 m.) o. H., ja den er endog meget frodig ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (2940′ — 922 m.) o. H.

I Henrik Harpestreng's danske Lægebog kaldes den Malyrt. I Middelalderen har den ogsaa i Norge været brugt som Medicin: Den omtales i en islandsk Lægebog (Codex Arn. Magn. 655. 4to) fra den sidste Halvdel af det 13de Aarhundrede, men hvoraf kun Fragmenter ere opbevarede: »Malurt, blandet med Skreigalde og smurt paa en Mands Øre, tager Susning bort fra Ørene; men naar den lægges i Klædekisten, kan Møl ikke skade«[3]). I Landsbygderne bruger man her meget almindelig at digerere Malurt med Brændevin, enten for sig alene eller sammen med Radix Gentianae purpureae, Radix Archangelicae eller Flores Hyperici. Heraf tages gjerne, efter Omstændighederne, et større eller mindre Vinglas mod Koliksmerter o. dsl.

Linné siger, at paa hans Tid brugte fattige Folk i Sverige Malurt som Surrogat for Humle[4]), ja i Wales bruges den endnu ofte til det samme Øiemed[5]). Paa Island bruger Almuen at vaske hele Legemet med et Decoct i Vand af Malurt og Smør, for at holde sig fri for Lus og Lopper[6]). Det paastaaes, at naar man om Morgenen skvetter over en Hest, paa de Steder, hvor Klæg eller lignende Insekter pleie at holde sig, med et stærkt Afkog af Malurt, vil Hesten, i Løbet af Dagen, blive befriet for disse Dyr.

Artemisia vulgaris, L. **Norge.** Bu, Bue, Bugras, Buje, Burod (mest alm.), Graabu; **Sv.** Binka, Bunrot, Buris, Bynke, Bønrot, Gråbo, Gråbøna; **Dan.** Graa Bynke; **Tkl.** Beifess, Beifuss, Beipes, Beiposs, Beiras, Beivoss, Beiweich, Belbis, Bibes, Biboess, Bibot, Biboz, Bibs, Bibus, Biefes, Bifaut, Bifood, Bifoot, Bifoss, Bifot, Bigfood (Holstein), Bivoet, Bivuz, Biwes, Bletechan, Bock, Buchen, Buck, Buckela, Buckele (rothe), Buckele (weisse), Bucken, Bugel, Bugga, Buggel, Buggila, Bybot, Byfas, Byfass, Byfoss, Byfus, Byssmolte, Byvoet, Bywt, Flegenkrut, Gänsekraut, Gurtelkraut, Hermalter, Himmelkehr, Himmelskehr, Himmelskuh, Johannisgürtel, Johanniskraut, Jungfernkraut,

[1]) Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Helsingfors. 1880. 5te Hefte. Pag. 144.
[2]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 26.
[3]) Konrad Gislason. Prøver af oldnordisk Sprog og Literatur. Kjøbenhavn. 1860. Pag. 472.
[4]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 448. Kongl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 24. (1763). Pag. 54.
[5]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. 1862. Pag. 153.
[6]) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 189.

Männerkrieg, Magert, Mâggert, Melcherstengel, Müggerk, Muggart, Muggerk, Muggert, Mugwurz, Muterkraut, Muzwut, Peifos, Peipoz, Pesenmalten, Pesmalten, Peypoz, Pipoz, Puckel, Puggel, Reinfarn (gross), Reynber, Schossmalten, Siosmelta, Sonnenwendel, Sonnenwendgürtel, Sunbentgürtel, Sunibentgürtel, Sunnenwendelgürtel, Weibpass, Wermet, Wermut, Wibaud, Willen Wormken, Wipose, Wisch, Wurmbiöd (wil); **Engl.** Apple-pie, Bulwand, Fat Hen, Fellon-herb, Mogford, Motherwort, Muggert, Mugwort; **Fr.** Armoise, Herbe à cent gouts; **Ital.** Amarella, Artemisia, Assenzio delle siepi, Assenzio salvatico, Canapaccia, Erba lucina, Erba medicinale, Matricala.

Temmelig almindelig i Skandinavien, i Sverige til Luleå Lappmark ($65\frac{1}{2}^0$) og i Norge til Gibbostad (69^0 20′). I de sydlige Egne af Norge gaar den op til 3000—3700′ (941—1160 m.) o. H. Art. vulgaris var. Tilesii, Ledeb. er fundet paa flere Steder paa Novaja Semlja, lige til Matotschkin Schar (73^0 19′) og paa flere Steder i de arktiske Egne af Sibirien, lige til Taimyrflodens Munding (75^0 36′), Pitlekai samt St. Lawrence Bay og Konyam Bay ved Behringsstrædet [1]). Paa Grønland er den fundet som Ugræs i en Have ved Ivigtut (61^0 12′) [2]).

Tidligere var Roden i megen Anseelse som Lægemiddel mod saa kaldte chroniske Nervesygdomme, især mod Epilepsi, og til dette Øiemed er den i den nyeste Tid atter blevet anbefalet i England. Bladene bleve ogsaa brugte til den saa kaldte Moxa, paa samme Maade som Bladene af Artemisia moxa og Art. sinensis. Det er mig ikke bekjendt, at hverken Roden eller Urten i Norge bruges enten som Medicin eller i Husholdningen som Kryderi. I Tyskland bruges de friske eller tørrede Blomstertoppe meget almindelig som Kryderi paa forskjellige Kjødretter og fornemlig til Gaasesteg. Om Høsten har jeg paa flere Steder seet den som en almindelig Torvvare, under Navn af Beifuss. Til dette Øiemed anbefales den i Danmark alt i Midten af det 16de Aarhundrede [3]). I England har Urten været almindelig brugt til Kryderi paa Øl før man kjendte Brugen af Humle. Planten blev samlet medens den stod i Blomst og tørret, thi i frisk Tilstand ansaaes den ikke for at være brugelig. Af Urten lavedes da med Vyrter et stærkt Decoct, som blev blandet med Ølet. Til dette Øiemed bruges den endnu paa enkelte Steder i Landdistricterne i England [4]).

Roden blev i Middelalderen anseet for at være et sikkert Middel mod Hexeri o. dsl. En af Rødderne flettet Krans, som blev kastet paa St. Hans-Ilden, fordrev alle Lidelser og Sorger [5]). I Jylland har man den Tro, at ondskabsfulde Mennesker kunne »gjøre Fortræd« med denne Urt, og naar Fløden ikke vil give Smør, skal Urten bruges til Foder for Kvæget [6]).

Artemisia abrotanum, L. **Norge.** Abrod; **Sv.** Abrodd, Anbrott, Åbrodd; **Dan.** Ambra; **Tkl.** Abereis, Abergans, Aberon, Aberraute, Aberzwurz, Abraut, Abrauten, Abriza, Abruten, Abschlag, Aeberraute, Aeberreis, Aebri, Affrude, Affrusch, Alprausch, Alpraute, Alprute, Amibruud, Aruten, Aue, Ave, Avered, Averitze, Averöde, Averonde, Awetze, Barthuber, Barthyn, Besenkraut, Citronenwurz, Ebberwurz, Eberraute, Eberreis, Ebereiss, Ebereize, Eberich, Eberroth, Eberwurz, Ebreiss, Ebrist, Ebritten, Elfrad, Everik, Evritte, Everitte, Everrude, Everwort, Evritte, Französische Garderobe, Gänsekraut, Gandago, Ganferkraut, Gartenhain, Gartenhan, Gartenheil, Garthade,

1) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 199.
2) Øfversigt af Kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41. 1884. No. 7. Pag. 42.
3) Henrik Smid's Lægebog. (Urtebogen er skrevet 1545). Fredericia. 1870. Pag. 392.
4) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. 1862. Pag. 154.
5) Felix v. Thümen. Die Pflanze als Zaubermittel. Wien. 1881. Pag. 20.
6) Evald Tang Kristensen. Jyske Folkeminder. 4de Samling. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 406.

Garthagen, Garthaglen, Garthan, Garthegen, Gartheil, Garthilf, Garthrim, Gartwurz, Gentwurz, Gertel, Gertelkraut, Gertwurz, Girtler, Girtwurz, Gürtelen, Gürtelkraut, Gurkel, Gurteln, Haferraute, Herrgotthölzel (Oestreich), Hofrue, Iverunt, Kampferkraut, Kindelkraut, Küttelkraut, Kutelkraut, Kuttelkraut, Queritte, Rother Buck, Rülich, Sabwurz, Schabwurz, Schabawurz, Schlosswurz, Schuchwurz, Schweizerthee, Schwertzwurz, Stabkraut, Stabwurz, Stabwurzenkraut, Stabwurzmännchen, Staffwurz, Stallwurz, Staubwurz, Stavenwort, Stavewurz, Staworzel, Ziegenbart; **Engl.** Apple-riennie, Averoyne, Boy's-love, Kiss-me-quick, Kiss-me-quick-and-go, Lad's-love, Lad Savour, Maiden's-ruin, Maid's-love, Medicinal Worm-wood, Old Man, Old Man's love, Overenyie, Southern-wood; **Fr.** Armoise aurone, Aurone, Aurone mâle, Citronelle, Garderobe; **Ital.** Abrotano, Abrotano maschio, Abrotano spontaneo, Abrotine, Abrotino, Abrotono, Abruotina, Abruotino.

Denne Art, hvis oprindelige Hjem man neppe med Sikkerhed kjender, findes nu ikke vildtvoxende hverken i Nord-Italien eller Grækenland. Det opgives, at den i China er almindelig baade vildtvoxende (?) og dyrket og at man der bruger de unge Topskud som Kryderi i et eget Slags Brød [1]). Dioscorides (de mat. med. III. 26), som kalder den ἀβρότανον ἄῤῥεν, siger, at den voxer almindelig i Kappadocien, det asiatiske Galatien og ved Hierapolis i Syrien. De friske Topskud bleve hos Romerne lagte i Olivenolie, senere pressede og Olien filtreret; paa denne Maade fik man en vellugtende Olie (Dioscorides l. c. I. 60). I Carl den Store's »Capitulare« kaldes den Abrotanum og af Henrik Harpestreng Ambrot. Flere af de ovenfor nævnte tyske Navne, f. Ex. Aberraute, Eberraute &c., ere rimeligvis kun en Fordreining af det latinske Abrotanum.

I Norge er Abrod en af de almindeligst dyrkede Havevæxter og findes saa godt som overalt i Landet. Den trives godt ved Bergstaden Røros (62° 34′) paa en Høide af 2080′ (652 m.) o. H., i Alten (70°), Vardø (70° 22′) og i Karasjok (69° 18′). Paa sidstnævnte Sted holder den sig meget godt og giver indtil 19″ (50 cm.) lange Aarsskud. Den holder sig ogsaa i Piteå (65° 19′), men topfryser gjerne i snebare Vintere [2]). I Finland holder den sig ogsaa godt ved Uleåborg [3]).

Artemisia annua, L. (Artemisia exilis, Fisch., A. suaveolens, Fisch.). Vildtvoxende i Kaukasien, det sydlige Sibirien og China. Baade ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) blomstrer den og naar en Høide af 4′ (125 cm.), men i Karasjok (69° 18′) bliver den kun 3′ (94 cm.) høi og blomstrer ikke.

Artemisia argentea, L'Her. Indført til England 1777 fra Madeira. Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end ved Molde (62° 44′), hvor den trives meget godt.

Artemisia dracunculus, L. **Norge.** Estragon; **Sv.** Dragon, Estragon; **Dan.** Dragon-Salat, Estragon-Salat; **Tkl.** Biertram (Siebenbürgen), Drachant, Dragackel, Dragant, Dragon, Dragonbeifuss, Dragonell, Dragunt, Draguniklee, Dragunten, Eierkraut, Estragon, Fieferkrott, Kaiserkraut, Kaisersalat, Schlangenkraut, Traben, Zittwerkraut; **Engl.** Edderwort, Tarragon; **Fr.** Dragoncell, Dragonne, Estragon, Serpentine, Taragon; **Ital.** Dragoncello, Dragone, Erba anisa, Targoncello, Targone.

Vildtvoxende i det sydøstlige Rusland, det sydlige Sibirien og maaske ogsaa i China. I Europa har den været dyrket, som Kryderiplante, langt tilbage i Middelalderen: i Carl den Store's »Capitulare« kaldes den Dragontea og af Henrik Harpestreng Dracontea; det kan dog af hans »Lægebog« ikke sees om den, paa hans Tid, har været dyrket i Danmark, men i Midten

[1]) Frederick Porter Smith. Contributions towards the Materia medica and natural history of China. Shanghai. 1871. American Presbyterian Mission Press. London. Trübner & Co. Pag. 25.

[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 59.

[3]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 26.

af det 17de Aarhundrede har den dog der været dyrket[1]. I Throndhjem har den været dyrket i Slutningen af det 17de Aarhundrede[2]. Til England blev den indført 1548. Den blomstrer rigelig hvert Aar ved Christiania, men giver ikke modent Frø, maaske af den Grund, at den altid formeres ved Deling af Rødderne, d. v. s. uden Kjønsavl. I de senere Aar har jeg ladet den dyrke paa mange Steder i de nordlige Egne af Norge, hvor den trives meget godt, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor den holder sig godt og naar en Høide af 3′ (1 m.).

Artemisia gracilis, Rgl. Denne Art, der i flere Aar blev dyrket som Prydplante under Navn af Artemisiae species de St. Petersburg, er sandsynligvis vildtvoxende i de tempererede Dele af Asien. Det nordligste Sted, hvor den hidtil, med Held, har været dyrket, er Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), hvor den blomstrer og naar en Høide af henved 6′ (1.88 m.).

Artemisia pontica, L. Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og indført til England 1570. Dyrkes hist og her som Prydplante og det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har seet den, er Levanger ved Throndhjems Fjord (63° 45′).

Artemisia procera, Willd. Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Sibirien. Dyrkes som Prydplante hist og her i de sydlige Egne af Norge. Det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har seet denne Art, er Elverum Prestegjeld i Østerdalen (60° 52′), hvor Thermometeret om Vinteren ikke sjelden gaar ned til — 40°. Den kan der naa Mandshøide og faar Stammer, som holde indtil $1^1/_2$″ (4 cm.) i Diameter. I Sverige dyrkes den mod Nord til Ångermanland.

Artemisia spicata, Jacq. Vildtvoxende i de sydeuropæiske Alpelande. Dyrkes som Prydplante hist og her i de sydlige Egne af Norge. Jeg har ikke seet den nordligere end ved Molde (62° 44′). I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket mange andre udenlandske Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Tanacetum vulgare, L. (Chrysanthemum tanacetum, Karsch., Chrys. vulgare, Bernh.). **Norge.** Reinfann (mest alm.), Reinfar, Reinfarn; **Sv.** Batram, Desmegräs, Himmelskrus, Renfan, Renfana, Ølgräs; **Dan.** Regnfang, Regnfarn; **Tkl.** Drefot, Drusenkrud, Jesuswurz (Oestreich), Kraftkraut, Kraftkrut, Matbleamen (Siebenbürgen), Michelkraut, Milchkraut, Mühlkraut, Muttergottesruthe, Peerknöpe, Pompelblumen, Presskraut, Räuber, Rainfahn, Rainfarn, Rehfarrn, Reifene, Reinfeldblümlein, Rainfohre, Rainvan, Regenfahn, Reifen, Reinefaa, Reinefåren, Reinefane, Reinersköppe, Reinewane, Reinfaor, Reinfan, Reinfano, Reinfar, Reinefarn, Reinefaren, Reinvano, Revierblumen, Revierkraut, Reynnfann, Reynnvann, Reynfano, Reynfarn, Reynvaen, Reynvarn, Reyvane, Rienfåren, Rinfert (Siebenbürgen), Säfkesad, Sawrsaot, Seefkesad, Seewersâd, Tannkraut, Weinfaren, Weinwermuth, Weisswurz, Wormkruud, Wossstickenkrud, Wurmfarrn, Wurmkraut, Wurmkrud, Wurmsamen; **Engl.** Bachelor's Buttons, Buttons, Buttons (bitter), Cost (English), Costmary, Gingerplant, Helde, Joyson's Remedy Cheese, Parsley Fern, Scented Fern, Tansy (common); **Fr.** Barbotine, Herbe aux vers, Tanacée, Tanaisie; **Ital.** Aniceto, Atanacia, Daneta, Erba da bachi, Santolina odorosa, Solfina, Tanaceto, Tanacetro.

Reinfannen er temmelig almindelig vildtvoxende i Skandinavien, i Norge til Hukø i Vest-Finmarken (70° 2′) og i Sverige ialtfald til Polarcirkelen. Den findes vistnok ogsaa ved Karasuando Prestegaard i Torneå Lappmark (omtrent $67^1/_2$°), men er dog maaske der forvildet. I det sydlige

[1] Simon Paulli. Flora Danica, Kjøbenhavn. 1648. Pag. 122. No. 72.
[2] Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 28.

Norge gaar den til, ja endog over Birkegrænsen. Dyrket gaar den lige til Gjesvær ved Nordcap (71° 7′). Paa Island har den, efter Meddelelse af Jón Sigurðsson, ialtfald tidligere, været dyrket ved Reykjavik. Tan. vulg. crispum, Hort. holder sig ligesaa godt som Hovedarten ved Tromsø (69° 40′) og Handelsstedet Nyborg i Øst-Finmarken (70° 10′). Denne Form holder sig ogsaa meget godt ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (2940′ — 922 m. o. H.), hvor den har en ualmindelig mørk grøn Farve. Paa Sicilien gaar Hovedarten op til en Høide af 7967′ (2500 m.) o. H.[1]).

Blomsterne og Frøet bruges ikke sjelden i Landsbygderne som et Middel mod Indvoldsorme[2]). I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Smaalenenes Amt brugt Bladene af Reinfannen som Surrogat for Tobak[3]) og i Silgjord Prestegjeld i Øvre Thelemarken som Surrogat for Humle[4]). Samtidig hermed har man ogsaa i Thelemarken brugt et Decoct af Blomsterne mod Diarrhoe[5]). Af Samojederne bruges Bladene som Surrogat for The[6]).

Tanacetum balsamita, L. (Balsamita major, Desf., Bal. suaveolens, Pers., Bal. vulgaris, Willd.). **Norge.** Balsam; **Sv.** Svensk Salvia; **Dan.** Balsom; **Tkl.** Balsamite, Balsamkraut, Balsammünze, Balsam-Reinfarn, Bifmynte, Biminca, Cost, Ebensträussiger Rainfarn, Frauenbalsam, Frauenkraut, Frauenmünze, Frauensalbei (grosse), Frauenwurz, Fraunblade, Frauwencrut, Frauwenworcz, Frawnwurz, Frowenminte, Kostwurz, Liabfraunblade, Lobengel, Marienblatt, Marienblättchen, Marienmünze, Marienwurzel, Morgenblatt, Münzbalsam, Münze (heidnische), Münze (römische), Pfaffenplatte, Pfannkuchenkraut, Pfefferblätter, Rainfarn (breitblättriger), Romische Salbei, Siminza, Sisimre, Sisymbermünze, Weisblum, Weisminze, Wisblum, Zuckerblätter; **Engl.** Alecoast, Alecost, Balsamynte, Coast, Cost, Costmary, Maudlin; **Fr.** Menthe-coq, Menthe des jardins, Tanaisie-baume; **Ital.** Erba amara, Erba amara dalle folie grandi, Erba buona, Erba costa, Erba costina, Erba della Madonna, Erba santa, Erba Santa Maria, Lassulata, Maria santa, Menta greca, Salvia romana, Salvia salvatica.

Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og i enkelte af de sydligste Cantoner i Schweiz. Sandsynligvis er det denne Art, som i Carl den Store's »Capitulare« kaldes Costum. Af Botanikerne i det 16de Aarhundrede kaldes den Costus hortorum, og dengang blev den meget almindelig dyrket baade i Haver og paa Kirkegaarde[7]). I Norge er den nu en ligesaa almindelig Haveplante som Artemisia abrotanum. Det nordligste Sted, hvor jeg har seet den, er Hammerfest (70° 37′), hvor den holder sig meget godt.

Polycalymma Stuarti, Sond. Denne Art, som i den nyere Tid er indført til Europa fra Australien, fortjener at dyrkes som Prydplante. Hidtil har jeg kun seet den i den botaniske Have ved Christiania. Naar den saaes i Benk og senere udplantes, blomstrer den her i Slutningen af Juli og giver hvert Aar modent Frø.

Ammobium alatum, R. Br. **Tkl.** Sandblume, Sand-Immortelle; **Engl.** Winged Everlasting, Winged-stalked Sand-flower. Indført til England 1822 fra Australien. En i Norge meget almindelig

---

[1]) Theobald Fischer. Beiträge zur physischen Geographie der Mittelmeerländer besonders Siciliens. Leipzig. 1877. Pag. 145.

[2]) Cfr. (Hans Strøm). Kort Undervisning om de paa Landet, i Bergens Stift, mest grasserende Sygdomme og derimod tjenende Hjælpemidler. Bergen. 1778. Pag. 22.

[3]) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Præstegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1780. Pag. 37.

[4]) H. J. Wille. Beskrivelse over Sillejord Præstegjeld i Norge. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 128,

[5]) H. J. Wille. Physisk og antiqvarisk Reise gjennem Thelemarken i Aaret 1786. I Manuscript.

[6]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. 1 Th. Dorpat. 1848. Pag. 592.

[7]) Verhandlungen des zoologisch-botanischen Vereins in Wien. Bd. V. 1855. Pag. 792.

dyrket Prydplante, der med Held kan dyrkes saa langt mod Nord og Øst som Landet naar. Naar den i Karasjok (69° 18′) saaes i Benk og senere udplantes i Haven, kan den naa en Høide af 26″ (68 cm.) og blomstrer i Slutningen af Juli. Behandlet paa samme Maade, blomstrede den paa Gjesvær (71° 7′) den 12te August.

Rhodanthe daurica, Anders. Naar denne Art, ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), saaes ude i Haven, blomstrer den rigelig i Slutningen af Juli.

Rhodanthe Manglesii, Lindl. Frø af denne Art blev 1832 indført til England fra Swan River, paa Sydvestkysten af Australien, omtrent ved 32° S. B. Den blomstrede i London 1833, i Haven hos en Skibscapitain Robert Mangles, og efter ham har den faaet sit Navn. I Alten (70°), i Vest-Finmarken, blev denne Art, for flere Aar siden, saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni og blomstrede rigelig. 1878 blev den i Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken, saaet i Benk og senere udplantet i Haven, hvor den blomstrede den 12te Juli.

Rhodanthe maculata, Drum., der maaske kun er en Varietet af den foregaaende, er ogsaa fra Swan River i Australien. Den blomstrede første Gang i England 1861. Denne Form lod jeg 1872 dyrke ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og i Alten (70°). Paa begge Steder blev den saaet i Benk og senere udplantet i Haven. Ved Kabelvaag havde en Plante, i de første Dage af Juli, mere end 70 udsprungne Blomster paa engang, og flere af disse havde i frisk Tilstand, altsaa uden Presning, en Diameter af 2″ (50 mm.). Den mørke Ring ved Basis af Randkronerne havde en paafaldende stærk brunrød Farve. Det følgende Aar blev Rhodanthe maculata ved Kabelvaag 2′ (62 cm.) høi, og den frodigste Plante havde da paa engang omtrent 90 Blomster, der havde samme Udseende som de ovenfor beskrevne. Denne Sommer avledes endog modent Frø, hvis Spiredygtighed jeg har prøvet. Samme Sommer havde den frodigste Plante i Alten omtrent 30 Blomster. I den meget ugunstige Sommer 1885 gav denne Art modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′ N. B. — cfr. Pag. 78—82) paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I Sverige blomstrer den i Luleå (65° 35′)[1].

Jeg har her anført disse Detailler, fordi enhver sagkyndig Mand sikkerlig vil finde det paafaldende, at der kan vindes et saadant Resultat ved Dyrkning af australske Planter i de arktiske Lande, mellem 68—70°. Om Temperaturforholdene i Alten og Kabelvaag vil man faa fuld Besked Pag. 193, under Stationerne Alten og Røst. Den sidste ligger i den samme Øgruppe som Kabelvaag og kun lidt over en halv Bredegrad sydligere. Den eneste Forklaring paa de ovenfor beskrevne Kjendsgjerninger, som jeg tror at kunne henlede Opmærksomheden paa, ligger i det stadige Lys, hvis Indflydelse paa Vegetationen i de arktiske Lande man sikkerlig hidtil ikke har skjenket tilbørlig Opmærksomhed[2].

Waitzia aurea, Steetz og **Waitzia corymbosa**, Wendl. Begge disse Arter, der ere vildtvoxende ved Swan River i det sydvestlige Australien, ere indførte til Europa 1864. Begge have blomstret paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, men det nordligste Sted er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). I den ugunstige Sommer 1885 blev den første saaet ude i Haven den 6te Juni og blomstrede den 25de August; den anden blev 1879 saaet den 2den Juni og blomstrede i Midten af August.

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1879. Pag. 29.
[2]) Se Pag. 146 fgg. Cfr. F. R. Kjellmann. Ur polarväxternas lif; i A. E. Nordenskiöld's studier och forskningar föranledda af mina resor i höga Norden. Stockholm. 1884. Pag. 521. 525—30.

Podolepis aristata, Benth., **P. chrysantha,** Endl., **P. gracilis,** Grah. og **P. rosea,** Steetz. Disse fire Arter, der ere vildtvoxende i Australien og godt kunne fortjene at dyrkes som Prydplanter, har jeg kun seet i den botaniske Have ved Christiania, hvor de trives meget godt.

Helichrysum bracteatum, Willd. (Hel. chrysanthum, Pers., Xeranthemum bracteatum, Vent.). **Norge.** Evighedsblomst; **Sv.** Stråblomster; **Dan.** Evighedsblomst; **Tkl.** Döegbloom, Ewigkeitsbloom, Garten-Immortelle, Garten-Strohblume, Sonnengold, Straublüomli (Schweiz), Strohbloom, Strohblume; **Engl.** Bracted Everlasting, Eternal-Flower, Everlasting-Flower, Large flowered Everlasting; **Fr.** Fleur de paille, Immortelle de la Malmaison.

Vildtvoxende i Australien, hvorfra den 1799 er indført til England. Meget almindelig dyrket lige til Karasjok (69° 18′) og Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) giver den i almindelige Sommere modent Frø; Planterne naa en Høide af 3—3½′ (94—109 cm.), med indtil 20 vel udviklede Blomster, hvoraf mange have en Diameter af 2″ (50 mm.). I Sverige blomstrer den, saaet ude i Haven, til Luleå (65° 35′)[1]).

Helichrysum macranthum, Benth. Vildtvoxende i Omegnen af Swan River i det sydvestlige Australien (32½° S. B.), hvorfra den 1837 er indført til England. Det nordligste Sted, hvor jeg har ladet denne Art dyrke, er Karasjok (69° 18′), hvor den bliver 16″ (42 cm.) høi og blomstrer i Slutningen af August.

Helichrysum odoratissimum, Don. (Gnaphalium odoratissimum, L.). Syd-Afrika. Ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′ — cfr. Pag. 103) bliver den 18″ (47 cm.) høi og blomstrer i Slutningen af August, men den har hidtil ikke givet modent Frø.

Helipterum Sandfordii, J. D. Hook. Vildtvoxende i det vestlige Australien, hvorfra den 1863 er indført til England. Denne Art har jeg hidtil ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt.

Gnaphalium dioicum, L. (Antennaria dioica, Gärtn.). **Norge.** Gustegras, Harefot, Jasalab, Jasalamp, Katteklo, Kattelab; **Sv.** Harfot, Hareqvä, Kattfot, Kattfotsört, Kattfötter, Noppa, Pigepattar; **Dan.** Kattefod, Rød Evighedsblomst; **Tkl.** Chatzatöpli, Engelblümchen, Engelblümlein, Engelblumen, Ewige Blume, Feldkätzlein, Frauenblume, Hasenöhrli, Hasenpfötchen, Hasenpfötlin, Himmelfartsblume, Hynschkraut, Immerschön, Kätzlein, Kattenpootchen, Katzendäpplein, Katzenpfötchen, Katzenpfötlin, Katzentälpi (Appenzell), Keimblume, Mausöhrlein, Maiensässblümli, Mattenblume, Müsöhrli, Nagelkraut, Papierrösli, Rothes Mäuseöhrchen, Ruhrkraut, Schimmelkraut, Sonnengoldblume, Steinblume, Stenblom, Straublümli, Strichblemcher (Siebenbürgen), Tobacksblom, Wurmkraut; **Engl.** Cat's ear, Cat's foot, Moor Everlasting, Mountain Cat's foot, Mountain Cud-weed, Purple Mountain Cotton-weed; **Fr.** Cotonnière immortelle, Herbe à coton, Immortelle rouge, Pied de chat; **Ital.** Bambagia salvatica, Ispidula.

Meget almindelig overalt i Skandinavien, til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken, og i de sydlige Egne af Landet lige til 5000′ (1568 m.) o. H. I Landsbygderne bruges den paa mange Steder til Kranse, som lægges paa Gravsteder. Af Blomsterne binde Bondepigerne i Sverige »evighets-kransar«, der lægges i Klædekisten, fordi man tror, at de kunne beskytte »mot ondt«[2]). Fra Island har man en Beretning om, at man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, brugte at

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1882. Pag. 22.

[2]) Richard Dybeck's Runa. 1848. Pag. 36.

lægge Blomsterne under Hovedpuden som et Middel mod Søvnløshed [1]). Da denne Art hidtil ikke er fundet paa Island, menes vel hermed en af de andre Arter af samme Slægt, som findes paa Øen.

Gnaphalium margaritaceum, L. (Antennaria margaritacea, R. Br., Helichrysum margaritaceum, Mønch.). **Norge** og **Dan.** Hvid Evighedsblomst; **Tkl.** Hemperchnöpfli, Perlruhrkraut, Perlweisses Ruhrkraut, Perlschnurfaser, Schneeli (Schweiz), Stroablöamle, Wintergröa; **Engl.** American Cudweed, Everlasting-flower, Life Everlasting, Livelong, Old Sow, Pearl Cudweed, Pearly Everlasting; **Fr.** Antennaire perlée, Bouton d'argent, Herbe aux perles, Immortelle blanche, Immortelle de Virginie, Perlière.

Vildtvoxende i Nord Amerika; i det 16de Aarhundrede er den indført til England, og baade der og i Mellem-Europa er den nu forvildet. I Norge er denne Art en meget almindelig dyrket Prydplante lige til Hammerfest (70° 37′).

Leontopodium alpinum, Cass. (Antennaria leontopodium, Gärtn., Filago leontopodium, L., Gnaphalium leontopodium, Scop.). **Tkl.** Edelweiss, Irlweiss, Löwenfuss; **Engl.** Lion's foot; **Fr.** Etoile d'argent, Pied de lion.

Vildtvoxende i Schweizer Alperne samt hist og her i de sydtyske Høilande. I den nyere Tid skal den ogsaa være fundet i Pyrenæerne, Karpatherne og i Sibirien [2]), samt paa Mont Coak paa Ny Seeland [3]). I de senere Aar er denne Art kommet i Mode som Culturplante, og da den staar i høi Pris, er den blevet saa stærkt eftersøgt, at den paa enkelte Steder i Schweiz er aldeles udryddet. I flere Cantoner har man derfor sat Straf for at udføre denne Plante eller at optage den med Rod paa Voxestedet [4]).

I den botaniske Have ved Christiania har denne Art været dyrket i en længre Aarrække. Den holder sig her meget godt, men lever gjerne ikke mere end fire Aar. Da den hvert Aar giver modent Frø, er det dog meget let at holde den vedlige.

Emilia sagittata, DC. og **Emilia sonchifolia,** DC., som begge høre hjemme i Indien, dyrkes almindelig som Prydplanter lige til Alten i Vest-Finmarken (70°).

Cineraria maritima, L. (Senecio cineraria, DC., Senecio maritima, Rchb.). **Sv.** Askört; **Tkl.** Aschenpflanze; **Engl.** Sea-Ragwort, Silvery-leaved Cineraria, Skyflower; **Ital.** Ceneraia, Cennerina, Cineraria.

Denne Art, som er vildtvoxende ved Strandkanterne i Syd-Europa, har i flere Aar holdt sig meget godt, uden Dække, i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′).

Arnica montana, L. **Norge.** Gullblom, Hestablom, Hestafivel, Hestasoleia, Hundablom, Jonsokoblom, Ringblom (tildels i Bergens Stift), Solblom, Snusblad (Søndmøre), Stokksvæva, Tobaksoleie (Søndmøre), Ølkong; **Sv.** Burmänner, Gullgubbar, Horsafibla, Hästblomster, Hästfibla, Hårväxter, Midsommarsblomster, Midsommarsört, Märrblomster, Nysblad, Ringblomma (vild), Sanct Hans blomster, Sanct Hans ört, Slåtterblomma, Slottergubbar, Solsicka, Tobaksblomma; **Dan.** Nyseblomst, Tobaksurt, Volverlei; **Tkl.** Bergwegebreit, Bergwurz, Bluttrieb, Bruchkraut, Cathrejnwurz, Engelblume, Engelkraut, Engeltrank, Engeltrankkraut, Engelwurz, Färberblume, Fallkraut,

---

[1]) Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem de nordvestlige, nordlige og nordøstlige Kanter af Island. Kjøbenhavn. 1780. Pag. 157.

[2]) Dr. Edmund Goeze. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. 41 Jahrg. 1885. Pag. 222.

[3]) Lebel's Illustrirte Gartenzeitung. XXVII. Stuttgart. 1883 Pag. 70.

[4]) A. G. Rosenthal und Joseph Bermann. Wiener Illustrirte Gartenzeitung. 7 Jahrg. 1882. Pag. 591. Dr. L. Wittmack und W. Perring. Gartenzeitung. IV Jahrg. Berlin. 1885. Pag. 587.

Feuerblume, Fruen Melkkrut, Gamsblümli, Gehannesblaume, Gemsblume, Gemschenwurz, Gemschwurze, Gemswürze, Gräsägel, Hundstod, Johannisblume, Johannisblume (grosse gelbe), St. Johannisblumen (geel), Johanniskraut, Juliuskraut, Kathreinwurz (Tirol), Kraftrosen (Kärnthen), Kraftwurz, Laugenkraut, Lucankraut (gross), St. Lucianskraut, Marienkraut, Marientrank, Minderblume, Münchskappe, Münchswurz, Mutterwurz, Schmeerblumen, Schneeberger, Schnupftabacksbleum, Sonnäbluemä, Sonnerwirbel, Sterenblume, Sternanis, Stichkraut, Stichwurzel, Trautskraut, Verfangkraut, Waldbleum, Wegerich (wilder), Wohlverlei, Wolferley, Wolfes, Wolffelein, Wolfilegia, Wolfsblome, Wolfsdistel, Wolfstod, Wolfzeilisa, Wollvor, Wolv, Wolverley, Wolvesdistel, Wolveszeiseln, Wolveszeisil, Wolveszeisila, Wolvisgelegena, Wulferley, Wulfsblöme, Wullvorley, Wulverling, Wulvesblaume; **Engl.** Medicinal Leopard's Bane, Mountain Alkanet, Mountain Tobacco, Wolfsbane; **Fr.** Arnica de montagne, Betonie des montagnes, Plantain des Alpes, Tabac des Vosges; **Ital.** Arnica, Betonica di monte.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de sydlige Provindser i Skandinavien: i de østlige Egne af Sverige gaar den til omtrent 60° 20', og ved Norges Vestkyst er den neppe fundet nordligere end paa Akerø i Romsdals Amt (62° 47'). I Norge gaar den neppe til en større Høide over Havet end omtrent til Furens Grænse.

Af de ovenfor nævnte norske Navne Snusblad og Tobaksoleie ser det ud til, at Bladene tidligere skulle have været brugte som Surrogat for Tobak; men herom har jeg ikke kunnet finde nogen Oplysning. I Sverige have dog Bønderne i Østergøtland og Småland, ialtfald tidligere, brugt Bladene som Surrogat baade for Snus- og Røgtobak[1]).

Senecio elegans, L. Denne Art er vildtvoxende i Syd-Afrika, hvorfra den i Aaret 1700 blev indført til England. I de senere Aar er den en i Norge meget almindelig Prydplante; det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har ladet den dyrke, er Vadsø i Øst-Finmarken (70° 4'), hvor den formerer sig som Ugræs i Haven. Den trives ogsaa meget godt i Karasjok (69° 18').

Calendula officinalis, L. **Norge.** Ringblom; **Sv.** Ringblomma, Solsicka; **Dan.** Morgenfrue; **Tkl.** Bleschblommen (Siebenbürgen), Brügamsblom, Butterblume, Dannblaume, Deischeblume, Donnblaume, Dotterblume, Gardryngele, Gartringele, Geelgölling, Gelcken, Gelling, Gilkenbutterblume, Göldeke, Göllecke, Gölling, Gölling (gäl), Goldblome, Goldblume, Goldbluome, Goldeke, Goldenblöme, Goldjenblome, Goltje, Gugelkopf, Haussonnenwirbel, Hunneblöme, Ingelbluoma, Kolblum, Marienbloem, Mergenbluome, Morgenbluom, Morgenröthe, Muzelplüm, Regenblume, Reggele, Rinderblume, Ringali, Ringel, Ringela, Ringelblome, Ringelbloom, Ringelblumen, Ringele, Ringeli, Ringelken, Ringelkrut, Ringella, Ringeln, Ringelplum, Ringelrose, Ringelspora, Ringerbe, Ringila, Ringlibluamä, Ringula, Rinnali, Rintzeln, Rynzele, Sonnenwende, Sonnenwirbel, Studentenblume, Summerlowe, Todtenblume, Wagenblume, Warzenkraut, Weckbröseln, Zunenwirvel; **Engl.** Gold, Gold-bloom, Golde, Golding, Goldins, Golds, Gowlan, Hardhow, Holigold, Jackanapes-on-Horseback, Marigold, Marybud, Mary Gowlan, Pot-Marigold, Ruddes; **Fr.** Souci commun, Souci des jardins; **Ital.** Calendola, Calendula, Calta di tutti i tempi, Fior d'ogni mese, Fior rancio di fiore largo, Fiorrancio.

Vildtvoxende i Syd-Europa og forvildet paa flere Steder i Mellem-Europa; i Norge er den meget almindelig dyrket, fornemlig i Landsbygderne. I Foldalen (62° 7') blomstrer den meget godt

---

[1]) Linné. Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 295. »Rustici Smolandiæ folia in pulvere nasali assumunt, et inde sternutant uti ab Helleboro, eaque fumo hauriunt uti Tabacum«.

paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H., ligesaa ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (2940′ — 922 m. o. H.). Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (1500′ — 470 m. o. H.) giver den modent Frø. Ved Vinje Prestegaard i Øvre Thelemarken (59° 37′ N. B. 1540′ — 483 m. o. H.) spreder den sig endog som Ugræs i Haven. Den kan, med Held, dyrkes overalt i Norge, hvor Mennesker bo: Paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) blev den saaet ude i Haven den 16de Juni og blomstrede i Midten af September, men gav ikke spiredygtigt Frø. Flere Varieteter med fyldte Blomster, navnlig den i de senere Aar fremkomne »Meteor«, blomstre lige til Vardø (70° 22′) og give i almindelige Sommere modent Frø baade ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). En Varietet med fyldte Blomster giver ogsaa modent Frø i Luleå (65° 35′) [1].

I Tyskland er der et Sagn om, at man aldrig maa forære nogen en Ringblom, som der kaldes Todtenblume, og naar man lugter paa en saadan, der har voxet paa en Kirkegaard, mister man Lugtesandsen [2]. I de katholske Lande i Syd-Tyskland og overalt i Nord-Italien, ialtfald saa langt mod Syd som til Florents, har jeg seet Ringblomen i en paafaldende Mængde, baade dyrket og forvildet, paa Kirkegaardene. Nedenstaaende 20 Arter af denne Slægt have hidtil, med Held, været dyrkede ved mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge; her nævnes dog kun de nordligste Steder, hvor hver Art har blomstret eller givet modent Frø:

Calendula aegyptiaca, Desf. Vildtvoxende i Ægypten. Naar denne Art saaes ude i Haven paa Gjesvær (71° 7′) den 10de Juni, vil den, i en almindelig Sommer, blomstre den 20de August. Paa Grøtø (67° 50′) har den givet modent Frø.

Calendula arragonica, Fisch. Arragonien. Denne Art har hidtil ikke været dyrket nordligere end paa Grøtø (67° 50′), hvor den blomstrer rigelig og giver modent Frø.

Calendula arvensis, L. Vildtvoxende i Syd-Europa og paa Canariøerne. Saaet i Benk og senere udplantet i Haven, blomstrer den i Karasjok (69° 18′) i Slutningen af Juli og giver modent Frø.

Calendula asterias, F. & M. (C. stellata, Cav.). Vildtvoxende paa Sicilien og i Nord-Afrika. Selv i en ugunstig Sommer vil den, saaet ude i Haven paa Vardø (70° 22′), naa en Høide af 20″ (52 cm.) og blomstre. Paa Grøtø (67° 50′) giver den modent Frø.

Calendula gracilis, DC. Vildtvoxende i Persien, hvorfra den 1836 er indført til England. Naar den saaes ude i Haven paa Vardø (70° 22′), vil den, endog i en ugunstig Sommer, blive 20″ (52 cm.) høi og blomstre.

Calendula incana, Willd. Indført fra Nord-Afrika til England 1796. Denne Art har jeg hidtil kun faaet dyrket paa Rødø i Nordland (66° 40′), hvor den blomstrer, men har hidtil ikke givet modent Frø.

Calendula lusitanica, Boiss. Lusitanien. Paa Grøtø i Nordland (67° 50′) blomstrer den i en almindelig Sommer rigelig og giver modent Frø.

Calendula maritima, Guss. Sicilien. Ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) har den, saaet i Benk og senere udplantet i Haven, givet modent Frø.

Calendula micrantha, Guss. Syd-Italien. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, har den givet modent Frø paa Grøtø (67° 50′).

---

[1] Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

[2] A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 61.

Calendula microcephala, Kalich. Det nordligste Sted, hvor denne Art har blomstret, er Karasjok (69° 18′). Paa Grøtø (67° 50′) har den givet modent Frø.

Calendula microphylla, Lange. Naar den saaes i Benk og udplantes i Haven, blomstrer den i Slutningen af Juli i Karasjok (69° 18′).

Calendula palaestina, Boiss. Vildtvoxende i Palæstina. Paa Grøtø i Nordland (67° 50′) blomstrer den meget godt og giver i en almindelig Sommer modent Frø. Paa samme Maade er det ogsaa gaaet med **Cal. parviflora,** Rafin., som er vildtvoxende paa Sicilien.

Calendula persica, C. A. M. Indført til England fra Persien 1830. Endog i en ugunstig Sommer bliver denne i Vardø, i Øst-Finmarken (70° 22′), 20″ (52 cm.) høi og blomstrer i Slutningen af August; den giver modent Frø paa Grøtø (67° 50′). Efter Meddelelse af Landphysicus Schierbeck i Reykjavik (64° 8′), blomstrede denne Art 1884 i den sidste Trediedel af Juli.

Calendula platycarpa, Cass. Naar denne saaes i Benk og senere udplantes i Haven, blomstrer den i Karasjok (69° 18′) i Slutningen af Juli og giver modent Frø paa Grøtø.

Calendula pluvialis, L. fl. pl. (Calendula Pongei, Hort., Dimorphotheca pluvialis, Mønch). Vildtvoxende i Syd-Afrika, hvorfra den 1693 er indført til England. Blomstrer meget godt baade i Maalselvdalen (69° 10′) og i Karasjok (69° 18′), men den har hidtil ikke givet modent Frø.

Calendula sancta, L. Vildtvoxende i Palæstina, hvorfra den 1731 er indført til England. Saaet i Benk og senere udplantet i Haven, blomstrer den i Karasjok (69° 18′) i Slutningen af Juli og giver der modent Frø i den anden Halvdel af September.

Calendula sicula, Cyrill. Vildtvoxende paa Sicilien. Denne Art har ikke været dyrket nordligere end paa Grøtø (67° 50′), hvor den giver modent Frø.

Calendula sublanata, Rchb. Naar den ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′) saaes i Benk og senere udplantes i Haven, blomstrer den i Begyndelsen af August og giver modent Frø.

Calendula tripteropleura, Rupr. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, vil denne Art, i en almindelig Sommer, give modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Venidium calendulaceum, Less. Fra Syd-Afrika. Denne Art, der godt kan fortjene at dyrkes som Prydplante, har jeg kun seet i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meges godt og giver modent Frø. Paa samme Maade er det her ogsaa gaaet med Venidium speciosum, Fisch.

Xeranthemum annuum, L. (Xer. inodorum, Mønch, Xer. ornatum, Cass., Xer. radiatum, Lam.). **Sv.** Pappersblomster; **Tkl.** Papierblume, Papierröslein, Perpetua, Spreublume, Streublume, Strohbloom, Strohblume; **Engl.** Dry-flower, Annual Everlasting; **Fr.** Immortelle de Belleville; **Ital.** Erba delle Quaglie, Fiordaliso rosso, Fior secchi dei campi, Giàcea, Peloselle, Perpetuini, Perpetuini bianchi, Perpetuini pavonazzi, Steccioni, Stoppioni.

Vildtvoxende i Middelhavslandene, hvorfra den 1570 blev indført til England. Meget almindelig dyrket her i Landet: de to nordligste Steder, hvor den hidtil har blomstret, ere Vadsø i Øst-Finmarken (70° 4′) og Øxfjord i Vest-Finmarken (70° 13′). Naar den paa sidstnævnte Sted saaes ude i Haven, blomstrer den i Slutningen af August. I Karasjok (69° 18′) kan den blive 25″ (65 cm.) høi og enkelte Planter kunne paa engang faa 10 Blomster.

Xeranthemum cylindraceum, Sib. & Sm. (X. cylindricum, Spr., X. sesamoides, Gay). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Lille Asien. Naar den paa Grøtø (67° 50′) saaes ude i Haven, bliver den 2′ (63 cm.) høi og blomstrer i den sidste Trediedel af August, men har hidtil ikke givet modent Frø.

Xeranthemum inapertum, Willd. (X. erectum, Presl., X. foetidum, Mønch). Vild i Syd-Europa, hvorfra den 1620 er indført til England. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret.

Xeranthemum longipapposum, F. & M. Indført 1836 til England fra Persien. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil, med Held, har været dyrket. Naar den der saaes i Benk og senere udplantes i Haven, vil den, i en almindelig Sommer, blive 17—18″ (46 cm.) høi, blomstre i Midten af Juli og give modent Frø i den sidste Halvdel af September.

Centaurea cyanus, L. **Norge.** Agernellik, Kornblom; **Sv.** Åkerros, Blågubbar, Blåhattar, Blåklett, Blåklint, Blåkorn, Blålilja, Blå Bondtuppor, Blå Kornblomma, Blå Ringblomma, Blåtoppar, Blåört, Båtsmanshatt, Båtsmansmössa, Dufstol, Kornblomma, Kornros; **Dan.** Kornblomst; **Tkl.** Blaufruchtblust, Blaumütze, Bloch Kührenblome, Chorenpluem, Chornblume (blaue), Flessän-Durt (Siebenbürgen), Flockenblume (blaue), Hunger, Hungerblom, Kaiserblume, Karenbloimeken, Karnblume, Kleinblume, Korenblum, Kooreblome, Kornblume, Kornnägelein (blau), Kürnbleamen (Siebenbürgen), Kwast (Westphalen), Rockenblum, Roggeblöme, Roggenblom, Roggenblume, Rogghebloem, Ruscheline, Schanelke, Schimmelblume, Schneider (blaue), Sechel, Sichelblume, Strämpsen, Tabacksblume, Thremse, Trämpsen, Trämpst, Trehms, Trembsen, Tremisse, Trempen, Tremse, Triemsse, Weitblum, Weydblum, Zachariasblume, Ziegebock, Ziegenbein; **Engl.** Bachelor's Buttons, Bells (Witch), Blaver, Blaverole, Blawort, Blewball, Blewblow, Blueblaw, Blue Bonnets, Blue-bottle, Blue Corn-flower, Blue Poppy, Bluwort, Break-your-spectakles, Brushes, Cnopwort, Corn-binks, Corn-blue-bottle, Corn Centaury, Corn-flower, Cuckoo-hood, Hawdood, Hurt-sickle, Knobweed, Knotweed, Loggerheads; **Fr.** Aubifoin, Barbeau, Barbeau panaché, Baverole, Bleuet, Bluet, Casse lunette, Chevalot; **Ital.** Battisecola, Battisegola, Battisocere, Ciano, Ciano minore, Croce di S. Stefano, Farinello, Fior aliso, Fior campese, Fior d'aliso, Fioraliso, Fiordaliso.

Hist og her, som Ugræs mellem Kornet, lige til Alten (70°), og i de sydlige Dele af Landet til omtrent 2000′ (627 m.) o. H, eller saa høit som man dyrker Korn. For 30—40 Aar siden var Agernelliken almindelig i Kornagre, fornemlig mellem Rugen, men i de senere Aar er den temmelig sjelden af samme Grund, som tidligere (Pag. 26) er sagt om Chrysanthemum segetum. I Vadsø i Øst-Finmarken (70° 4′) dyrkes den som Prydplante, og ligesaa i Karasjok (69° 18′), hvor den giver modent Frø. Den synes altid at have ledsaget Kornarterne som Ugræs og Frøet er fundet blandt Kornaffald i Tørven ved Pælebygningerne i Schweiz[1]). Plinius kalder den cyanus (»a floris cyaneo colore«) og siger, at den blev brugt til Kranse[2]).

Ved mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge har jeg hidtil faaet dyrket nedenstaaende 23 Arter, og for disse nævnes i Regelen kun det nordligste Sted, hvor denne eller hin Art har blomstret eller givet spiredygtigt Frø.

Centaurea americana, Nutt. (C. Nuttallii, Spr.). Indført til England 1824 fra Nord-Amerika. Naar den saaes ude i Haven, blomstrer den, endog i en meget ugunstig Sommer, ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′).

Centaurea apula, Lam. (C. lyrata, Pers.). Syd-Europa og Nord-Afrika. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har givet modent Frø.

---

[1]) Dr. Ferdinand Heller. Pfahlbauten. 6ter Bericht. Zürich. 1866. Pag. 311.
[2]) Plinius hist. nat. XXI. 8. 24. XXI. 11. 39.

Centaurea crocodylium, L. (Calcitrapa cucullata, Mønch). Indført til England 1777 fra Levanten. Naar den saaes ude i Haven, blomstrer den baade paa Grøtø og i Karasjok (69° 18′). Paa førstnævnte Sted naar den en Høide af 23″ (60 cm.); men den har ikke givet modent Frø.

Centaurea crupina, L. (Crupina vulgaris, Pers.). Middelhavslandene. Selv i den, for de nordlige Egne af Norge, ugunstige Sommer 1877, blomstrede den dog i Karasjok (69° 18′).

Centaurea depressa, Bieb. Indført til England 1818 fra Kaukasien. Naar den, i en almindelig Sommer, saaes ude i Haven paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), blomstrer den godt og giver modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Centaurea diluta, Ait. (Calcitrapa subspinosa, Mønch). Nord-Afrika. Ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′), som er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket, giver den modent Frø.

Centaurea dissecta, Ten. (Cent. maculosa, Guss., Cent. rupestris, Kit.). Vildtvoxende i det sydlige Italien. Med denne Art er det gaaet netop paa samme Maade, som ovenfor er sagt om Cent. depressa.

Centaurea eriophora, L. (Calcitrapa eriophora, Mønch). Syd-Europa. Denne Art har blomstret i Karasjok (69° 18′) og givet modent Frø paa Grøtø (67° 50′).

Centaurea involucrata, Desf. Vildtvoxende paa Atlas. Grøtø er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket; den bliver der 22″ (58 cm.) høi og giver modent Frø.

Centaurea latisquama, DC. Vildtvoxende i det sydøstlige Europa. Naar den saaes ude i Haven, blomstrer den meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Centaurea macrocephala, Muss. Pusk. Indført til England 1805 fra Kaukasien. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Centaurea melitensis, L. (Calcitrapa conferta, Mønch). Vildtvoxende i Syd-Europa og Nord-Afrika og indført til England 1710. Naar den i Begyndelsen af Juni saaes ude i Haven i Karasjok (69° 18′), vil den blomstre i de første Dage af August.

Centaurea montana, L. (Cyanus montanus, Mønch). Denne Art, som er vildtvoxende i Mellem-Europa, har jeg ikke seet dyrket længre mod Nord end ved Throndhjem (63° 26′).

Centaurea moschata, L. (Amberboa moschata, DC.). Indført 1629 til England fra Persien. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Centaurea Parlatori, Heldr. Med denne Art er det gaaet paa samme Maade, som ovenfor er sagt om Centaurea eriophora.

Centaurea pulcherrima, Willd. (Aetheopappus pulcherrimus, Cassini). Indført til England 1816 fra Armenien. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil med Held har været dyrket.

Centaurea sicula, L. (Cent. Pottii, Hort. Calcitrapa fusca, Mønch). Indført til England 1710 fra Sicilien. Paa Grøtø (67° 50′) blomstrer den rigelig og naar en Høide af 29″ (76 cm.); men den har hidtil ikke givet modent Frø.

Centaurea solstitialis, L. (Calcitrapa solstitialis, Lam.). Vildtvoxende i Syd-Europa og Lille-Asien, men nu forvildet paa mange Steder i Mellem-Europa, ja endog i England. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Centaurea sphaerocephala, L. Syd-Europa. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har holdt sig godt og givet modent Frø.

Centaurea strobilacea, Scop. Syd- og Mellem-Europa. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket med Held.

Centaurea sulphurea, Willd. Vildtvoxende paa Sicilien. Paa Grøtø (67° 50′) bliver den 2′ (63 cm.) høi, men for øvrigt er det gaaet med denne Art paa samme Maade som ovenfor er sagt om Cent. eriophora og Cent. Parlatori.

Centaurea suaveolens, Willd. Indført til England 1683 fra Levanten. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket med Held.

Centaurea verutum, L. (Calcitrapa verutum, Mønch, Crocodylium verutum, Spr.). Dyrket med samme Resultat som de ovenfor nævnte Arter Cent. eriophora, Cent. Parlatori og Cent. sulphurea.

Cnicus benedictus, Gärtn. (Calcitrapa lanuginosa, Lam., Carbenia benedicta, Benth. et Hook., Carduus benedictus, Auct., Centaurea benedicta, L.). **Sv.** Kardbenedikt; **Dan.** Kardobenedikt; **Tkl.** Benedicht, Benedicta, Benedicte, Benedictenwurz, Berlinskraut, Bernhardinerkraut, Bernwurz, Bitterdistel, Bornkraut, Bornwurz, Brunword, Brunworz, Cardenbenedict, Cardenbenedickten, Crewzwurtz, Crucewort, Cruswurtz, Crützwurz, Heildistel, Heilige Distel, Karmkrud, Spinnendistel; **Engl.** Blessed Thistle; **Fr.** Chardon bénit; **Ital.** Cardo benedetto, Cardo santo, Erba turca, Scarline.

Vildtvoxende paa Stepperne i Persien, Turkestan og Syrien samt i Grækenland og forvildet paa mange Steder i Europa og Nord Amerika. I Norge har den været dyrket i Omegnen af Throndhjem alt i Slutningen af det 17de Aarhundrede [1]). Jeg har ladet denne Art dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge og overalt trives den godt. De to nordligste Steder, hvor den hidtil har blomstret, ere Alten (70°) og Vardø (70° 22′), og paa sidstnævnte Sted naaede den en Høide af 2′ (62 cm.). Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø. Ved Gaarden Rise, i Opdal Prestegjeld i Nordre Throndhjems Amt (62° 32′ N. B., henved 2000′ — 622 m. o. H.), blev den saaet ude i Haven den 22de Mai 1882, blomstrede i Midten af August og 1ste October blev der samlet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Sverige brugt Bladene som Surrogat for Humle [2]). Ved Uleåborg i Finland (65°) trives den ret godt, men giver ikke modent Frø [3]). Denne Plante har siden det 14de Aarhundrede været brugt som Medicin, og som saadan var den tidligere i meget stor Anseelse. Dette har givet Anledning til Artsnavnet benedictus (ɔ: den velsignede), og den samme Mening gjenfinder man ogsaa i flere af de ovenfor anførte Trivialnavne.

Carthamus tinctorius, L. **Norge.** Saflor; **Sv.** Safflor; **Dan.** Saflor; **Tkl.** Bäurinkunkel, Bastardsaffran, Baurenrocken, Baurenspindel, Borstenkraut, Distelsaffran, Färbersaflor, Falscher Saffran, Farbendistel, Feldsaffran, Flor, Florsaffran, Gartensaffran (wilder), Gartensaflor, Höllenrock, Kripf, Safferblomen, Safflor, Saffran (wilder), Saflar; **Engl.** Bastard Saffron, Dyer's Safflower, False Saffron, Kossumba Oil-plant, Mock Saffron, Safflower, Safflower Oil-plant, Saffron Thistle; **Fr.** Safran bâtard, Safran d'Allemagne, Safran faux, Safranum, Sarrette des teinturiers, Vermillon de Provence; **Ital.** Cartamo, Cnico, Grogo, Gruogo, Gruogo salvatico, Gruogo saracinesco, Zafferano falso, Zafferano matto, Zafferano saracinesco, Zaffrone.

---

[1]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.
[2]) Hushållnings Journal. II. Stockholm. 1778. December. Pag. 19.
[3]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 26.

Saflor er endnu ikke fundet i vild Tilstand, men den har i Aartusender været dyrket i Ægypten og Indien, tildels fordi Frøet blev brugt til Oliepresning, men dog fornemlig for Blomsternes Skyld, da disse bleve brugte til et gult eller rødligt Farvestof. I China har man ikke dyrket Saflor før i det 2det Aarhundrede f. Chr.[1]). Det er ikke bevist, at hverken Grækerne eller Romerne have kjendt denne Art; man har vistnok troet, at det er denne, som Dioscorides (de mat. med. IV. 187) kalder κνῖκος og Plinius (XXI. 15. 53) cnicus, men dette er meget tvivlsomt. I Ægypten har den langt tilbage i Oldtiden været dyrket, ialtfald som Farveplante, og det er nu hævet over enhver Tvivl, at det er Blomsterne af denne Art, som man har brugt til Farvning af Mumielærredet[2]). Den dyrkes nu paa enkelte Steder i Syd-Europa, i Columbia, Mexico og Australien, men dog i endnu større Mængde i Ægypten og Persien, og fornemlig i Indien: den aarlige Udførsel af tørrede Blomster fra Daccadistrictet opgives til omtrent 150 Tons og fra Calcutta til 300 Tons[3]). Paa flere Steder i de østlige, tropiske Egne af Afrika dyrkes Saflor i Mængde for Frøets Skyld, da der af dette presses Lampeolie. Blomsterne bruges nu ikke sjelden til Forfalskning baade af Safran og det Slags Tobak, som i England er kjendt under Navn af »shag tobacco«[4]).

Ved Christiania giver Saflor aarvist modent Frø; ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) blomstrer den i Slutningen af August, ja selv paa Vardø i Øst-Finmarken (70° 22′) kan den, saaet ude i Haven, endog i en ugunstig Sommer, naa en Høide af 27″ (70 cm.) og blomstret.

Foruden den almindelige Saflor, har jeg, i de nordlige Egne af Norge, ladet dyrke tre andre Arter: Carthamus dentatus, Vahl (Kentrophyllum dentatum, DC.), der er vildtvoxende paa Øerne i Middelhavet og i Orienten, Carthamus lanatus, L. (Kentrophyllum lanatum, DC.), fra Syd-Europa og Lille-Asien og Carthamus leucocaulos, Sib. & Sm. (Kentrophyllum leucocaulon, DC.) fra Grækenland. Den første af disse har blomstret ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′), den anden paa Grøtø (67° 50′) og den tredie i Karasjok (69° 18′), i Midten af August.

Silybum marianum, Gärtn. (Sil. maculatum, Mønch, Carduus marianus, L.). **Norge.** Mariatistel; **Sv.** Jungfru Marie tistel, Mariatistel, Sempertin; **Dan.** Marie-Tidsel; **Tkl.** Artischocke (wilde), Christidorn, Diessel (rechte), Fechdistel, Fedistel, Fehdistel, Forchdistel, Frauendistel, Frauendistel (unser), Frauendistel (unser lieben), Froschdistel, Froschdistelkraut, Fychdistel, Heilig Kreuzdorn, Jungfrauendistel, Ladeke (grot), Lodeke, Margendistel, Margendizeln, Mariendistel, Mariendistel (sante), Mariendistel (sunte), Meerdistel (bunte), Mergendistel, Meyendistel, Milchdistel, Rehdistel, Ruhchackel, Ruhchackeln, Silberdistel, Spitzdistel, Stäckkürn, Stechkerndistel, Stechkraut, Steckkörn, Stekkrut, Stichsaat, Stichwartskrut, Vehedistel, Veherdistel, Vihdästel (Siebenbürgen), Vihdistel, Wegdistel (weiss), Weissdistel, Witdistel, Witdystel; **Engl.** Blessed Thistle, Holy Thistle, Lady's Milk, Lady's Thistle, Mary's Thistle, Milk Thistle, Our Lady's Thistle, White Thistle; **Fr.** Carthame maculé, Chardon Marie, Chargon argenté, Silybe Chardon Marie; **Ital.** Cardo asinino, Cardo Mariano, Cardo S. Maria, Erba dal latte.

Mariatistelen skal oprindelig være vildtvoxende i de østlige Middelhavslande, men er nu forvildet paa mangfoldige Steder, baade i Europa og andre Verdensdele. Den findes saaledes i Chile[5]), og i længre Tid har den været et besværligt Ugræs paa Pampasen ved Buenos Ayres, samt

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 131.
[2]) F. Unger. Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. IV. Die Pflanzen des alten Ägyptens. Wien. 1859. Pag. 47. Franz Woenig. Die Pflanzen im alten Aegypten. Leipzig. 1886. Pag. 250.
[3]) P. L. Simmonds. The commercial products of the Vegetable Kingdom. London. 1854. Pag. 451.
[4]) John C. Morton. A Cyclopedia of Agriculture. Vol. I. London. 1855. Pag. 413.
[5]) Frederico Philippi. Catalogus plantarum vascularium Chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 185.

siden 1854 ogsaa i Omegnen af San Francisco[1]. Som Prydplante blev den 1846 indført til Adelaide, men faa Aar efter blev den et saa besværligt Ugræs, at der, ved Lov af 21de October 1862, er sat en Straf af indtil 10 Pund Sterling for den Jordeier, som ikke ødelægger Planten[2]. Paa Ny-Seeland findes den hist og her i Mængde[3].

Om Grunden til, at Bladene paa Mariatistelen have faaet hvide Pletter og Striber, fortæller en Legende følgende: Da Maria, paa sin Flugt til Ægypten, kom gjennem en Ørken og der pleiede Jesusbarnet, faldt der nogle Draaber Brystmelk paa Bladene af en Tistel, og senere have disse beholdt baade Pletterne og Striberne[4]. Bladene støde sammen ved Stilken saaledes, at de der danne en skaalformet Fordybning, hvori der naturligvis samler sig baade Regn og Dug. Det ligger nær, at dette Vand maatte tillægges en vidunderlig Kraft. Den tyske Botaniker Otto Brunfels († 1534) siger ogsaa, at dette Vand havde den Egenskab »at rense og forskjønne Ansigtet og det blev derfor brugt baade af Jomfruer og skjønne Kvinder«.

Efter den hidtil vundne Erfaring, maa Mariatistelen kunne dyrkes med Held overalt i Norge, hvor Mennesker bo. I den for hele Landet ugunstige Sommer 1885 blev den paa Gjesvær (71° 7′) saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede den 6te September; men den blev kun 9—10″ (24 cm.) høi. I en almindelig Sommer blomstrer den ogsaa i Vardø (70° 22′). I Karasjok (69° 18′) naaede den 1882 en Høide af 4′ 10″ (1.52 m.), blomstrede i de første Dage af August og gav spiredygtigt Frø i den første Trediedel af September. Bladene bleve 25″ (65 cm.) lange og 13″ (34 cm.) brede. I Haven ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) udbreder den sig som Ugræs. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) giver den modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Ved Gaarden Rise, i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 32′ N. B. henved 2000′ — 627 m. o. H.), blev den 1882 saaet ude i Haven den 22de Mai, blomstrede i Midten af August og gav spiredygtigt Frø den 9de September. Bladene bleve 2′ 3″ (70 cm.) lange og 13″ (35 cm.) brede. I Reykjavík (64° 8′) har Landphysicus Schierbeck dyrket denne Art 1883 og 1885. Det første Aar blev den saaet den 27de Mai, spirede den 11te Juni og blomstrede den 8de September. Det andet Aar, som var en meget ugunstig Sommer, blev den saaet den 29de Mai, spirede den 14de Juni og blomstrede den 24de September.

Silybum eburneum, Coss. & Dur. Denne Art, som i den sidste Menneskealder er indført til Europa fra de indre Landskaber i Algerien, har meget større og hvidere Striber i Bladene end den foregaaende. Det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har ladet denne Art dyrke, er Vardø (70° 22′), hvor den blomstrer meget godt. I Karasjok (69° 18′) naar den en Høide af 3′ 8″ (115 cm.), blomstrer i de første Dage af August og giver modent Frø i Midten af September. Fra Grøtø (67° 50′) har jeg faaet en Blomsterkurv, som indeholdt 130 vel udviklede Frø.

Cynara cardunculus, L. **Norge, Sv. Dan.** Cardon; **Tkl.** Artischocke (spanische), Cardi, Cardon, Cardone, Cardun-Artischocke, Cardune, Cardy, Karde, Kardon; **Engl.** Cardon, Cardoon, Chardoon, Prickly Artichoke; **Fr.** Carde, Cardon, Cardon de Tours, Cardonette, Chardonette; **Ital.** Caglio, Callio, Carcioffo, Carciofo salvatico, Carcioso domestico, Cardo spinoso, Cardoncello, Carducci, Mazzaferrata.

---

[1] Dr. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 8ter Jahrg. (1880). 2te Abtheilung. Pag. 363.
[2] Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 7.
[3] A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 104.
[4] A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 70. H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen &c. Gotha. 1882. Pag. 107.

Vildtvoxende i Nord-Afrika, paa Creta, de canariske Øer og Madeira, men forvildet paa enkelte Steder i Syd-Europa. Den findes nu i Mængde forvildet i Chile[1]), og alt for henved 50 Aar siden dækkede den, i Omegnen af Monte Video, flere Qvadratmile med et ugjennemtrængeligt Krat, der bliver saa høit »som til Ryggen paa en Hest«[2]). Cardonen kom 1769 til Monte Video paa den Maade, at Frøet havde haget sig fast i Haarene paa et Æsel, som blev sendt derhen fra Spanien[3]). I den sidste Trediedel af forrige Aarhundrede har Cardon været dyrket baade ved Throndhjem og i de sydlige Egne af Landet[4]). Dersom den nu dyrkes, maa dette sikkerlig være meget sjelden.

Cynara scolymus, L. **Norge.** Artiskok; **Sv.** Artskock, Ärtskock, Kronartskock, Kronärtskockka; **Dan.** Artiskok, Ærteskok; **Tkl.** Artischau, Artischoca, Artischock, Artischocke, Artschock, Artischoss, Erdschocke, Golddistel, Jockeles, Strobildorn, Welschdistel; **Engl.** Artichoke, French Artichoke, Globe Artichoke; **Fr.** Artichaut; **Ital.** Artichiofo, Carcioso, Carcioso domestico, Cardo senza spine, Cardone.

Der er al Grund til at tro, at Artiskoken ikke er en egen Art, men kun en ved Cultur fremkommen Form af Cynara cardunculus, ja dette opgives endog at være godtgjort ved Dyrkningsforsøg i Turin, med den i Sardinien vildtvoxende eller forvildede Cordon[5]). Det er ikke sandsynligt, at den har været kjendt eller dyrket af Sydeuropas gamle Culturfolk. I Italien har den neppe været kjendt før i det 15de Aarhundrede, og 1466 skal man have faaet de første Planter fra Neapel til Florenz[6]). Politian omtaler i et Brev de Retter, som han i Aaret 1488 havde spist ved en storartet Bryllupsfest i Italien, og nævner, blandt meget andet, ogsaa Artiskok[7]). Til Frankrig kom den i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede og til England ikke før under Henrik VIII Regjering, omtrent 1548[8]). I Midten af det 17de Aarhundrede blev Artiskoken dyrket i Danmark[9]). Fra Olof Rudbeck (den ældre) haves en Catalog over de af ham, i den botaniske Have i Upsala, dyrkede Planter[10]). I denne Catalog findes, for Aaret 1658, under Lit. D (ɔ: Kjøkkenvæxter), opført Cynara scolymus som dyrket i Upsala, under Navn af Cynara altilis. Ved Throndhjem har Artiskoken været dyrket ialtfald i Slutningen af det 16de Aarhundrede[11]), og i Midten af forrige Aarhundrede blev den ogsaa dyrket der[12]). Professor H. Strøm siger, at man i Slutningen af forrige Aarhundrede dyrkede Artiskok som enaarig Plante paa Modum (59° 56′) og at Blomsterhovederne bleve saa store som to knyttede Hænder[13]). Omtrent 1854 blev Artiskoken indført til Adelaide; men alt for flere Aar siden var den der en besværlig Ugræsplante[14]).

---

1) Frederico Philippi. Catalogus plantarum vascularium Chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 16 Trimen's Journal of Botany. 1881. Pag. 176.
2) Charles Darwin. Journal of researches into the Geology and Natural History. London. 1840. Pag. 172.
3) A. Grisebach. Die Vegetation der Erde. 2te Auflage. Leipzig. 1884. 2 Bd. Pag. 434.
4) Det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 407. Christopher Hammer. Norsk Husholdnings Kalender. Christiania. 1772—73. 2 D. Pag. 77.
5) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 74.
6) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 2 Bd. Leipzig 1788. Pag. 219.
7) Politiani opera. Lugduni. 1533. Pag. 444. »Carduus et scolymon sive cynaram potius appellare conuenit«.
8) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. Vol. I. London. 1822. Pag. 23.
9) Simon Paulli. Flora Danica. Kjøbenhavn. 1648. Pag. 205.
10) Catalogus plantarum tam exoticarum quam indigenarum, quibus Hortum Academicum Ubsaliensem primum instruxit Anno MDCLVII Olaus Rudbeck. Ubsaliæ excudebat Johannes Pauli Acad. Typog. Anno 1658.
11) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.
12) Gerhard Schøning. Velmeente Tanker om Agerdørkningens mulige Forbedring i Norge. Kjøbenhavn. 1758. Pag. 27.
13) Laurits Hvid Bøgh. Samleren, et Ugeskrift. Kjøbenhavn. 1790. 3 Bd. Pag. 304.
14) Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 7.

Artiskoken dyrkes nu temmelig sjelden i Norge, rimeligvis af den Grund, at den meget sjelden holder sig paa aaben Mark om Vinteren, selv under et Dække af Løv eller Grankviste. Den maa derfor optages om Høsten og gjemmes i en Kjelder. Naar den saaes tidlig i Drivbenk og senere udplantes, blomstrer den dog ikke sjelden den første Sommer, baade ved Christiania og Throndhjem (63° 26′), og Blomsterkurvene blive da lige saa store, som jeg har seet disse, baade i Paris og i Italien.

Cirsium palustre, Scop. (Carduus palustris, L., Cnicus palustris, Willd.). **Norge.** Langtistel, Myrtistel, Snjotistel, Spaatistel; **Sv.** Kärrtistel; **Dan.** Kjærtidsel; **Tkl.** Dissel, Landsknecht (St. Gallen), Ruchdistel, Stechdistel, Stickel, Sumpfdistel; **Engl.** Bog-thrissel, Marsh-thistle, Moss-thistle; **Fr.** Bâton du diable; **Ital.** Cardo di padule.

Almindelig vildtvoxende omtrent til Polarcirkelen (66° 35′) og i de sydlige Egne af Landet til 2600—2800′ (815—878 m.) o. H. De norske Navne Snjotistel (ɔ: Snetistel) og Spaatistel tyde paa en blandt Almuen almindelig Tro, at naar denne Art bliver meget høi, vil man til Vinteren faa en Mængde Sne, og paa enkelte Steder lægges endog til, at Tistelen voxer saa høit, at Blomsterhovederne kunne rage op over Sneen, for at Frøet kan blive til Føde for Smaafuglene om Vinteren.

Lappa major, Gärtn. (Arctium lappa, L., Arct. majus, Schk., Lappa officinalis, All.). **Norge.** Borre, Klaategras, Klengja, Purre; **Sv.** Borrar, Borreskräppa, Döneskräppa, Giktrot, Kardborre, Tordönsskräppor; **Dan.** Burre; **Tkl.** Bletacha, Bolsternblädder, Borren, Bosemsknöpp, Burres, Butzenblätter, Butzenkletten, Chläbere, Chlätte, Chledda, Chledden, Cledda, Cledistel, Clesse, Cletta, Cletten, Cliba, Clive, Crasse, Dockenkraut, Gartpolster, Grindwurzel, Haarballe, Haarvachswürze, Hopfenklette, Kinderblätter, Kinzel, Kirmsen, Klätte, Kladde, Klaten, Klatten (gross), Klebern, Kleper, Kleperstaude, Kleperwurz, Klet, Kletes, Kleth, Klett, Kletta, Kletten, Klettendistel, Klettensam, Klettensamen, Klettensaum, Kliba, Klibe, Klibern, Klibusk, Klieben, Klis, Klise, Klisse, Klisten, Klitz, Klitzebusch, Klive, Klivenen, Klobe, Klote, Klöthen, Klusen, Klybern, Klyven, Krotenbleder, Ladeke (rode), Ledecha (breit), Ledeke (rote), Lederlappen, Letiche, Letschen, Lettecha, Loddicke, Lodiksblatt, Löreken, Lurk, Ohmblätter, Pfaffenknöpfe, Pletecha, Popeknaep, Rosskletten, Schorfladeke, Sumerlatich, Tönnersbläden, Tubacksblad, Wolfskraut; **Engl.** Bachelor's buttons, Beggar's buttons, Billy but, Burdock, Burrs, Clitch butt, Clot bur, Clots, Cockle-but, Cockly-bur, Great Bur, Hurr Bur, Sticky-but; **Fr.** Bardane, Glouteron, Gluteron, Grande Bardane; **Ital.** Appollone, Bardana, Bardana maggiore, Cappellacci, Farfaraccio, Lappa, Lappa bardana, Lappola, Lappolaccio, Lappolone.

Vildtvoxende hist og her i de sydøstlige, lavere Egne af Norge, men er hidtil ikke fundet længre mod Nord end i Stange Prestegjeld paa Hedemarken (60° 42′). I de senere Aar har jeg ladet denne Art dyrke paa enkelte Steder i de nordlige Egne af Norge, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø, er ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Fra Omegnen af Drammen fik jeg, for nogle Aar siden, af denne Art et Blad, hvoraf omtrent Halvdelen havde en ren lysgul Farve. Planten, der, paa Grund af de smukt farvede Blade, var indflyttet i en Have, havde holdt sig der i tre Aar uden at blomstre. I Slutningen af forrige Aarhundrede maa Borreroden (sandsynligvis af Lappa minor, DC., som er vildtvoxende til Snaasen (64° 12′) i Nordre Throndhjems Amt), have været i Anseelse som Lægedomsplante: »Det bergenske nyttige Selskab« har nemlig udsat en Præmie for de Bønder, som vilde samle denne Rod [1]).

[1]) Fortegnelse paa Medlemmer i det bergenske nyttige Selskab &c. Bergen. 1780. Pag. 35.

Lappa tomentosa, Lam. (Arctium lappa β. L., A. bardana, Willd., A. tomentosum, Schk.). **Tkl.** Ackerklette, Bärendistel, Bergklette, Filzklette, Grindwurzel, Spinnenklette, Waldklette, Wollklette; **Engl.** Bardana, Burr, Hareburr; **Fr.** Glouteron des montagnes; **Ital.** Lappola lanuta.

Vildtvoxende hist og her i de sydlige Kystegne, men er hidtil neppe fundet nordligere end ved Christiania. Dyrket trives den meget godt i Hemnes Prestegjeld i Nordland (66° 13′). Den er engang fundet i en Have ved Ivigtut paa Grønland (61° 12′); men i den sidste Halvdel af August vare Blomsterne endda ikke udviklede [1]).

Lappa edulis, Sieb. For flere Aar siden blev den japanske Borre varmt anbefalet til Dyrkning, da den skulde give en meget velsmagende Rod. Ved en Tilfældighed fik jeg Originalfrø fra Siebold og dyrkede Planten flere Aar i den botaniske Have, hvor den trivedes meget godt og gav modent Frø. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen holder den sig meget godt og blomstrer det andet Aar, men har ikke givet modent Frø. Efter den her vundne Erfaring, holder jeg mig overbevist om, at denne Form, som i meget ringe Grad er forskjellig fra Lappa major, ikke fortjener at dyrkes for Rodens Skyld.

Scolymus hispanicus, L. **Tkl.** Golddistel, Lab-Golddorn; **Engl.** Golden Thistle, Spanish golden Thistle, Spanish Oyster-plant; **Fr.** Cardouille, Scolyme d'Espagne; **Ital.** Barba gentile, Carciofo piccolo, Cardo scolimo.

Vildtvoxende og dyrket i Nord-Afrika, samt hist og her i Syd-Europa. Man spiser der de unge Skud og de unge Rødder paa samme Maade som Asparges. Den Melksaft, som findes i Roden, bruges til at faa sød Melk til at dele sig i Ost og Valle og Blomsterne til Forfalskning af Safran. For flere Aar siden blev den varmt anbefalet til Dyrkning, ogsaa i de nordlige Lande, for Rodens Skyld. Resultatet af mine, gjennem flere Aar fortsatte, Culturforsøg er, at denne Art trives meget godt ved Christiania, hvor den giver modent Frø. Roden, som her bliver 16—20″ (42—52 cm.) lang og saa tyk som en Tommelfinger, giver, naar Planten dyrkes med al mulig Omhu [2]), en upaaklagelig Grønret. Nogen gunstigere Mening kan jeg ikke udtale, og denne Art vil neppe finde nogen Udbredelse som Culturplante. I Karasjok (69° 18′) blomstrer den i den sidste Trediedel af August, men giver ikke modent Frø.

Cichorium intybus, L. **Norge.** Cichoriē; **Sv.** Blåbinkegräs, Blå Jernört, Cikoria, Vägvårda; **Dan.** Cikoriē; **Tkl.** Cichorie, Cichurien, Cigori, Cikary, Feldwegwarte, Hans am Weg (Schweiz), Hemelslötel, Hindeg, Hindlauf, Hindlaup, Hindläuffte, Hindlefte, Hindleufte, Hindlichte, Hindlock, Hindloff, Hindlope, Hindluft, Hindtlauf, Hinlaup, Hintlauf, Hintlefft, Hintloft, Hintloifte, Hintloufte, Hintluch, Hundslauf, Hundsläufte, Hyatlauf, Irenhard, Jungfer (verfluchte), Kaffeworza, Kankerkraut, Kattenworza, Krebskraut, Mode, Ringelkraut, Rauhheerich, Schiggore (Schweiz), Schweinbrust, Somerwend, Sonnendrath, Sonnenkraut, Sonnenwedel, Sonnenwend, Sonnenwendel, Sonnenwerdel, Sonnenwirbel, Sonnewirbel (blauer), Sonworbel, Sundwerbel, Sunenwerbel, Sunnenwerbel, Sunnenwerve, Sunnenwervel, Sunniwirpela, Sunwirbel, Tarantschwanz, Vogelleuchte, Wandelistengel, Wartenkraut, Warzkraut, Wasserwart, Wegeleuchte, Wegerein, Wegerich, Wegluaga (St. Gallen), Weglug (wild), Wegstrüssli (Schweiz), Wegtrit, Wegwart, Wegwarte, Wegwartz, Wegweise, Wegweisse, Wegworz, Wegwurz, Wendel, Weygebreit, Wildi Würza, Wirbel, Zichorjen, Zichurn, Zikohri, Zikóri,

[1]) Øfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41. 1884. No. 7. Pag. 44.

[2]) Cfr. Prof. Dr. Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. XI Jahrgang. Berlin. 1868. Pag. 15.

Zuckerei; **Engl.** Bunk, Chicory, Cicory (wild), Succory, Witloof; **Fr.** Chicorée, Chicorée sauvage; **Ital.** Cicorea, Cicorea domestica, Cicorea salvatico, Cicoria, Radicchio, Radicchio buono.

Cichorien er sandsynligvis ikke oprindelig vildtvoxende i Skandinavien, men den findes nu tilsyneladende vild paa enkelte Steder i det sydlige Sverige, samt hist og her i Norge indtil Stadsbygdens Prestegjeld ved Throndhjemsfjord ($63^{1}/_{2}{}^{0}$). Den har i lang Tid været forvildet i Nord-Amerika [1]) og Chile [2]) og i de senere Aar ogsaa ved Adelaide [3]).

Cichorien har været kjendt af Sydeuropas gamle Culturfolk og dyrket som Salatplante, d. v. s. man brugte kun Bladene. Den omtales derfor ogsaa af flere blandt de romerske Forfattere, der have skrevet om Landbrug. Den blev stundom dyrket paa egne Marker, som Foder for Gjæs, og kaldtes derfor Gaaseurt (*χηνοβόσκιον*). Herom siger Varro (de re rust. 3. 10. 5): »Man saar Cichorie for Gjæs, men man driver ikke disse ud paa Marken, fordi de da vilde nedtræde Bladene og tillige æde saa meget af disse, at de maatte dø. Man afskjærer derfor Bladene og giver Gjæssene heraf deres rigtige Portion«.

I Syd- og Mellem-Europa dyrkes Cichorien meget almindelig som Salat, fornemlig i Frankrig, hvor man har flere Varieteter, der er kjendte under det almindelige Navn Barbe de capucin. Til dette Øiemed dyrkes Cichorien meget sjelden her i Landet. I Slutningen af det 17de Aarhundrede blev Cichorien dyrket ved Throndhjem [4]), og i Slutningen af forrige Aarhundrede blev Roden, som et Sundheden i høi Grad befordrende Middel, paa det varmeste anbefalet i Sverige [5]). For nogle Aar siden fik jeg om Høsten, fra Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), Cichorierødder, der vare saaede om Vaaren og som vare 6—7″ (15.6—18.3 cm.) lange og 1″ (2.6 cm.) tykke. Ved Christiania blive Rødderne lige saa store som i Mellem-Europa; men Cichorien dyrkes dog her meget sjelden, og næsten alt, hvad her bruges af den saa kaldte »Cichoriekaffe« (en hollandsk Opfindelse, som nu er lidt over 100 Aar gammel), indføres fra Udlandet som tørrede Rødder. Ved Siden af disse indføres her ogsaa lidt Rødder af Løvetand (Taraxacum officinale) og Runkelroer. De Forfalskninger af alle Slags, som nu drives i andre Lande, og maaske især i England, med »Cichoriekaffe« og lignende Gjenstande, gaa næsten op til det utrolige. Den bekjendte Skotlænder Professor Johnston siger blandt andet herom, at det kun er den ringeste Del af den uhyre Mængde Cichorie, som dyrkes i og indføres til England, der sælges som Cichorie: Størstedelen bruges nemlig til Forfalskning af Kaffe; samme Forfatter siger ogsaa, at det i London skal være ligesaa vanskeligt at faa ren Cichorie som ren Kaffe. Blandt de for Cichorien brugelige Forfalskningsmidler nævnes brændte Erter, Bønner og Lupiner, Rug og havareret Hvede, forskjellige Slags billige Rødder, Egenødder, brændt Oxe- og Hestelever, Stenkulaske o. s. v., kort sagt, alt Skrab, som er billigere end Cichorie, og alt dette farves med Brunrødt, som man endog har fundet at være tilsat i den Mængde, at det har udgjort lige til 40 Procent af »Cichoriekaffeens« Vægt. Johnston siger videre, at for det første forfalsker Kaffehandleren sin Kaffe med Cichorie, dernæst forfalsker Cichoriefabricanten Cichorien, blandt andet, med Brunrødt, og dettes Fabricant forfalsker endelig sin Vare med pulveriseret Mursten. Fabricanterne bedrage hverandre saaledes indbyrdes, og den, som bedrages mest, er naturligvis det uvidende Publicum, der i god Tro kjøber alt dette Jux som

---

[1]) Dr. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 8ter Jahrgang. 2te Abtheilung. (1880). Pag. 755.
[2]) Friderico Philippi. Catalogus plantarum vascularium Chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 145.
[3]) Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 9.
[4]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.
[5]) Hushållnings Journal. XII. Stockholm. 1788. August. Pag. 587—93.

»Surrogat for Kaffe«[1]). Men selv om man fik fuldkommen ren Cichorie, vilde man heller ikke være tjent med denne som Erstatningsmiddel for Kaffe. Cichorieroden indeholder nemlig ikke det ringeste Spor af det eiendommelige, forfriskende Stof, som findes i Kaffeen. Ikke desto mindre er der, efter Opgave fra det statistiske Centralbureau, i de sidste 6 Aar indført til Norge følgende Qvantiteter tørre Cichorierødder, samt lidt Rødder af Løvetand og Runkelroer: 1880: 400,960 kg., 1881: 423,210 kg., 1882: 383,280 kg., 1883: 311,700 kg., 1884: 392,600 kg. og 1885: 512,590 kg. Den aarlige Indførsel gaar op til en Værdi af 100,000—120,000 Kroner. Om denne, for vort Land, store Capital kan jeg ikke bruge noget andet Udtryk end, at den er bortkastet. Det tør dog antages, at de saa kaldte »Kaffesurrogater«, der hidtil have fundet en mægtig Understøttelse i Armod og Uvidenhed, snart maatte ophøre, naar den store Almenhed tilfulde havde lært at forstaa, at Forestillingen om »Kaffesurrogater« kun hviler paa et grovt Selvbedrag, idet man forvexler Farve med virkeligt Indhold.

Cichorium endivia, L. **Norge.** Endiviё; **Isl.** Salatfifill; **Sv.** Endiv, Endivia; **Dan.** Endiven; **Tkl.** Andigia, Andiv, Andive, Andivie, Antifi, Antiffien, Antifien, Antify, Antivi, Antivie, Bindsalat, Buckele, Bundsalat, Endivien, Enduvie, Escariol, Gänszungen, Gense-tzungen, Gennsing, Kapuzinerbart, Saurüssel, Schiggeren, Schiggoree; **Engl.** Endive; **Fr.** Chicorée blanche, Chicorée frisée, Petite Endive; **Ital.** Endivia, Endivia annua, Endivia crespa, Endivia domestica, Endivia maggiore, Endivia minore, Endivia riccia, Indivia, Indivione, Mazzocchi, Porcellia, Scervola.

Endiviëns oprindelige Hjem kjender man ikke. Paa flere Steder opgives det, at den skal være vildtvoxende i Indien; men af de nyeste Undersøgelser om denne Sag fremgaar det, at den der hidtil alene er fundet som dyrket Plante. I den senere Tid er man kommet paa den Tanke, at Endiviën skal nedstamme fra Cichorium pumilum, Jacq. (Cich. divaricatum, Schousb.), en enaarig Plante, som er vildtvoxende fra Madeira, gjennem Middelhavslandene til Palæstina, Kaukasien og Turkestan, men som dog er almindeligst paa Øerne i Middelhavet og i Grækenland[2]). I det sidstnævnte Land dyrkes Endiviën vistnok meget almindelig, men man samler ogsaa den her nævnte vildtvoxende Art, der tilberedes som Salat[3]). Man har troet, at Plinius (XVIII. 8. 39) med Navnet intybum mener Endiviё; men dette kan neppe ansees som bevist.

I Throndhjem har man dyrket Endiviё alt for 200 Aar siden[4]). Den dyrkes nu her i Landet ikke almindelig, men hist og her og i forskjellige Varieteter, lige til Alten (70°), hvor den trives meget godt. Paa Island trives den ogsaa meget godt lige til 66°[5]).

Tolpis barbata, Gärtn. (Tolpis prolifera, Mønch, Crepis barbata, L.). Denne Art, som er vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Lille-Asien, hvorfra den 1620 er indført til England,

---

[1]) James F. W. Johnston. The Chemistry of common life. London. 1855. Vol. I. Pag. 218. M. A. Chevallier. Dictionaire des altérations et falsifications des substances alimentaires. 2 édit. Paris. 1854. T. 1. Pag. 168 fg. W. Marcet. On the composition of food. London. 1856. Pag. 106. Hermann Klencke. Die Verfälschung der Nahrungsmittel und Getränke. Leipzig. 1858. Pag. 555—62. J. Pereira. Elements of Materia Medica. London. 1863. Vol. II. Pag. 1578. Arthur Hill Hassal. Food: its adulterations &c. London 1876. Pag. 173—90. Oscar Dietzch. Die wichtigsten Nahrungsmittel und Getränke, deren Verunreinigung und Verfälschung. Zürich. 1878. Pag. 134. Dr. J. König. Die menschlichen Nahrungs- und Genussmittel. Berlin. 1883. Pag. 616. T. F. Hanausek. Die Nahrungs- und Genussmittel aus dem Pflanzenreiche. Kassel. 1884. Pag. 420 fg.

[2]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 77. 78.

[3]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 28.

[4]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.

[5]) Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem de nordvestlige, nordlige og nordøstlige Kanter af Island. Kjøbenhavn. 1780. 1 D. Pag. 56.

har jeg ladet dyrke paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge. Det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Vadsø i Øst-Finmarken (70° 4′). I den meget ugunstige Sommer 1885 blev den i Karasjok (69° 18′) saaet ude i Haven den 6te Juni, blomstrede den 23de August og var meget frodig. I den botaniske Have ved Christiania har man, Tid efter anden og med Held, dyrket følgende Arter, som alle høre hjemme i Syd-Europa: Tolpis altissima, Pers., T. coronopifolia, Spr., T. umbellata, Balb. og T. virgata, Bivon.

Tragopogon porrifolius, L. **Norge.** Havrerod; **Isl.** Hafursrót; **Sv.** Hafrerot; **Dan.** Havrerod; **Tkl.** Artefifi, Artenfüfi (Schweiz), Bienennest, Bocksbart (blauer), Haberbart (blauer), Habermauchel, Haberwurzel (blaue), Haferbart, Haferwurzel (blaue), Josephsblume, Morgenstern, Süssling, Weisswurzel; **Engl.** Cersifis, Jerusalem Star, Nap-at-noon, Salsafy, Salsifis, Salsify, Star of Jerusalem, Vegetable Oyster; **Fr.** Cercifis, Cercifix, Salsifis, Salsifis blanc; **Ital.** Barba di Becco, Raperonzolo salvatico, Salsefica, Salsefrica, Salsefrica di fior blu, Salsifi, Salsifini, Tragopogono.

Havreroden, som er vildtvoxende i Middelhavslandene, blev i forrige Aarhundrede dyrket meget almindeligere end nu baade i Syd- og Mellem-Europa. Det er ikke sandsynligt, at denne Art i Oldtiden har været kjendt og dyrket af Syd-Europas Culturfolk. Her i Landet dyrkes den kun hist og her. I en almindelig Sommer giver den ved Christiania modent Frø inden Udgangen af Juli og ved Aal Prestegaard i Hallingdal, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., i Begyndelsen af August. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den giver modent Frø, naar den, under Blomstringen, en Høide af henved 5′ (1.50 m.). I Maalselvdalen (69° 18′), hvor den holder sig godt uden Dække om Vinteren, giver den ogsaa modent Frø, og baade fra dette Sted og fra Stegen er Frøet i en paafaldende Grad større end det, der avles ved Christiania. Den samme Forskjel er der ogsaa mellem Frøet fra Christiania og det, der indføres hertil fra Quedlinburg og Erfurt. Fra Maalselvdalen har jeg den første Høst faaet Rødder, som vare 8″ (21 cm.) lange og holdt 1″ (2.6 cm.) i Diameter, og i Alten (70°) naa Rødderne det første Aar omtrent samme Størrelse. I Sverige trives Havreroden meget godt ved Piteå (65° 19′).

Scorzonera humilis, L. **Sv.** Bladvallshö, Kornfibla, Svinblomster, Svinrot; **Tkl.** Kraftwurz, Kraftwurzel, Nattermilch, Schlangenkraut, Schlangenword, Schweinwurz, Scorzonare (böhmische), Scorzonare (wilde), Wipergras; **Engl.** Humble Viper's Grass; **Fr.** Salsifis humble; **Ital.** Castra cane, Scorzanera, Scorzonera.

Vildtvoxende hist og her i de sydligste Egne af Norge, men den er hidtil ikke fundet nordligere end ved 59° 26′. I Sverige omtrent til 60°. Linné siger, at den gjerne ædes af Svin, som med Begjærlighed oprode Jorden, for at faa fat paa Rødderne, hvorfor den ogsaa, paa enkelte Steder i Sverige, kaldes Svinblomster[1]).

Scorzonera hispanica, L. **Norge.** Scorzonér; **Isl.** Skorsónsrót; **Sv.** Ringormarot, Ringormsrot, Scorzonera, Sockerrot, Swartrot; **Dan.** Skorzonere, Spansk Skorz; **Tkl.** Artefifi, Artefüsfe, Artenfüfi, Nattergras, Schlangenwurzel, Schwarze Haferwurzel, Schwarzwurz, Schwarzwurzel, Skorzonere; **Engl.** Scorzonera, Viper's Grass; **Fr.** Artifi, Salsiafis, Salsifis d'Espagne, Salsifis noir, Salsifix, Saltifis, Scorzonère, Serpentine, Sersifis, Viperine; **Ital.** Scorzanera, Scorzonera, Scorzonera di Spagna, Viperaria, Viperina.

Vildtvoxende i Syd-Europa, navnlig i Spanien, hvor den er meget almindelig, men den findes ogsaa (maaske forvildet) i det sydlige Frankrig og Syd-Tyskland samt østover til Kaukasus.

---

[1]) Carl Linnæi Westgöta-Resa. Stockholm. 1774. Pag. 32. 93.

I Grækenland og paa Sicilien er den hidtil ikke fundet [1]). I det sidstnævnte Land har man derimod en anden Art (Scorzonera deliciosa, Guss.), som er meget sukkerholdig og hvoraf der laves »Bonbons« og »Sorbets«. Denne Art har i flere Aar holdt sig meget godt i den botaniske Have ved Christiania, hvor den hvert Aar blomstrer og giver modent Frø.

Den første Efterretning, som man har om Scorzonerroden, er fra Midten af det 16de Aarhundrede. Den omtales da af den bekjendte Botaniker Nicolas Monardes (1493—1588) som et Lægemiddel mod Hjertesygdomme, Pest, Slangebid o. s. v. Der fortælles, at en Maurer i Spanien, paa denne Tid, helbredede Bid af en giftig, sort Slange (»scorzone«) med den af Bladene og Roden udpressede Saft, men at han holdt sit Middel hemmelig. Dette blev, som der siges, dog bekjendt derved, at man listede sig efter ham, naar han samlede Planten [2]). Navnet Scorzonera er dannet af de to spanske Ord scorzo (Rod) og nera (sort). Alph. de Candolle siger (l. c.), at Scorzoneren ikke har været dyrket som Kjøkkenvæxt før i de sidste 100—150 Aar; men dette er en Feiltagelse: Den italienske Læge og Botaniker Pietro Andrea Mattioli (1501—77) kjendte Scorzoneren alt i Midten af det 16de Aarhundrede, og som Kjøkkenvæxt omtales den af den ukjendte Forfatter til »Jardinier français«, (trykt 1616); den roses da som en velsmagende og sund Rod, og i samme Skrift siges det ogsaa, at den 1561 blev indført til Frankrig. Til England blev den indført 1576, og før denne Tid har den været indført til Belgien fra Spanien [3]). I Slutningen af det 17de Aarhundrede omtales Scorzoneren af Prindsen af Oraniens Gartner van der Groen, i hans »Jardinier en Pays Bass« (Bruxelles 1672) som en i Holland og endnu mere i Brabant almindelig dyrket Plante. Schlesieren Caspar Schwenkfeld (1563—1609) omtaler den som en vel kjendt Kjøkkenvæxt, og den for sin Tid meget dygtige Gartner Heinrich Hesse siger i sin »Neue Gartenlust« (Leipzig 1690), at Roden blev kogt med Lam- eller Kalvkjød og spist som Salat. Samtidig hermed har den ogsaa været dyrket i Norge og særlig kan dette paavises for Throndhjem [4]). I Danmark synes den ikke at være omtalt før i Slutningen af forrige Aarhundrede i Fleischer's »Forsøg til en dansk Haugebog« (1782).

Den bekjendte tyske Gartner Gottlieb Rammelt, som levede i den første Halvdel af forrige Aarhundrede, fortæller, at Roden blev brugt som Surrogat for Kaffe, og til samme Øiemed blev den i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, paa det varmeste anbefalet baade i Danmark [5]) og Norge [6]).

I Norge er Scorzoneren ikke almindelig, men den dyrkes dog paa flere Steder. I Karasjok (69° 18′), som er det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket, bliver Roden det første Aar ikke mere end 6″ (15.6 cm.) lang og $^1/_2$″ (1.3 cm.) tyk; den holder sig dog godt, men har hidtil ikke givet modent Frø. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) giver den alt i Slutningen af August modent Frø, som har en paafaldende Størrelse. Ved Gaarden Rise, i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 32′ N. B. og henved 2000′ — 627 m. o. H.), bliver Roden det første Aar 7—8″ (20 cm.) lang, med $^3/_4$″ (2 cm.) Diameter. Ved Christiania modnes Frøet i den første

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 36.
[2]) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 5 Bd. Leipzig. 1805. Pag. 140.
[3]) Charles Morren. Les siècles et les légumes. Liège. 1837. Pag. 11.
[4]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.
[5]) Chr. Olufsen's Oeconomiske Annaler. 2 Bd. Kjøbenhavn. 1799. Pag. 188 fg.
[6]) Christen Pram's Reise i Norge (1804), i Kildeskriftfondets Samlinger paa Rigsarchivet i Christiania. No. 13. 2den Del. Pag. 907. Norske Landvæsens Samlinger, udgivne af Jacob Neumann. 2 Bd. Christiania. 1812. Pag. 218—33.

Halvdel af August og ligesaa ved Aal Prestegaard i Hallingdal, paa en Høide af 1500' (470 m.) o. H. Det ved Christiania og i Hallingdal avlede Frø er meget større end det, der indføres fra Quedlinburg og Erfurt; men det bliver dog her aldrig saa stort som det, der modnes i Stegen. I Sverige dyrkes Scorzonerroden til Piteå (65° 19').

Picridium vulgare, Desf. (Reichardia integrifolia, Mønch, Reich. picroides, Roth, Scorzonera picroides, L.). Vildtvoxende i Syd-Europa og Nord-Afrika. Dyrkes paa enkelte Steder som Kjøkkenvæxt, og er vel kjendt i Syd-Frankrig under det italienske Navn Terra crepola. Paa Grøtø (67° 50'), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, giver den, i en almindelig Sommer, modent Frø. Foruden denne Art er der hidtil, i den botaniske Have ved Christiania, med Held, blevet dyrket P. arabicum, Hochst. (fra Arabien) og P. tingitanum, Desf. fra Nord-Afrika.

Lactuca sativa, L. (Lactuca scariola, L. var: sativa, A. DC.). **Norge** og **Isl**. Salat; **Sv**. Sallat, Sallatslaktuk; **Dan**. Laktuk, Laktuk-Salat; **Tkl**. Blatche, Bleticha, Eiersalat, Forellenbindsalat, Forellensalat, Gartensalat, Häuptel-Salat, Häuplisalat, Höptlisalat, Köpflisalat, Kopfsalat, Krusesalat, Lach, Lactich, Lactrike, Lactuce, Lactuck, Lactuke, Lactuken, Lactukenkraut, Ladducha, Ladeke, Ladich, Ladika, Lätsche, Laktuk, Latche, Latgen, Latich, Latiche, Latik, Lattach, Latteck, Lattek, Lattich, Lattick, Latticke, Lattig, Lattouch, Lattuch, Lattuke, Lattych, Latuchen, Latuchk, Latuck, Letacha, Letache, Leticha, Lettich, Melchering, Negerkopfsalat, Pletucha, Prehlsalat, Prinzenkopfsalat, Salad, Saláed, Salat (asiatischer), Salat (türkischer), Salát, Salath, Sállat, Sállath, Salot (Schweiz), Schmalzkopfsalat, Schmalzkraut, Schmalzsalat, Shâlât, Staudensalat, Steinkopf, Steinkopfsalat, Zalath (Pommern), Zaloat (Siebenbürgen); **Engl**. Cabbage Lettuce, Common Garden Lettuce, Drumhead Lettuce, Lettuce, Sleepwort; **Fr**. Chicon, Laitue; **Ital**. Lattuca, Lattuga.

Der kan neppe være nogen Tvivl om, at den dyrkede Salat ikke er en egen Art, men at den efterhaanden, ved Cultur, er fremkommet af Lactuca scariola, L., som er vildtvoxende paa Canariøerne og Madeira, i Syd- samt hist og her i Mellem-Europa, i Algerien, Abyssinien og de vestlige tempererede Dele af Asien. Salaten har været dyrket i over 2000 Aar, og allerede Theophrast (371—286 f. Chr.) omtaler tre forskjellige Varieteter[1]). I »Bon Jardinier« for 1880 nævnes, alene for Frankrig, omtrent 40 Varieteter. Hos Romerne var Salaten meget almindelig dyrket, og paa Columella's Tid (omtrent 50 e. Chr) kjendte man forskjellige Varieteter[2]). Den omtales ogsaa af saa godt som alle de romerske Forfattere, der have skrevet om Planterne. Den kom især i Anseelse, efterat Musa, der var Augustus's Livlæge, havde helbredet Keiseren for en langvarig Sygdom, ved at lade ham spise Salat[3]). Plinius angiver endog nøiagtig den Maade, hvorpaa Salaten rigtigst skulde dyrkes. Naar den var ung, blev den spist raa, men naar den var gaaet i Blomst, blev den kogt med Olivenolie, Edik og andre Tilsætninger. Salatens søvndyssende Egenskaber omtales ogsaa af Oldtidens berømte Læger Aulus Cornelius Celsus (omtr. 30 f. Chr. til 50 efter Chr.) og Claudius Galenus (131—201 e. Chr.). Den sidste udtrykker sig herom meget bestemt, idet han siger[4]): »Da jeg begyndte at blive ældre og vilde ofre Søvnen den Tid, som naturligt er, var jeg, dels ved den gamle Vane at vaage om Natten, dels ogsaa fordi Søvnen, i en

[1]) Historia plantarum. VII. 4. 5.

[2]) Junius Moderatus Columella de re rustica. XI. 3. 25. »Sunt autem complura lactucæ genera, quæ fusci et veluti purpurei, aut etiam viridis coloris et crispi folii« &c.

[3]) Plinius. Historia naturalis. XIX. 8. 38.

[4]) De alimentorum facultatibus 2. 40.

mere fremrykket Alder, ofte udebliver, alene istand til at faa den nødvendige Ro derved, at jeg om Aftenen spiste en Portion kogt Salat«. Det nu brugelige Lactucarium synes man dog ikke at have kjendt før i Slutningen af forrige Aarhundrede[1]). I Carl den Store's »Capitulare« kaldes Salaten Lactuca og af Henrik Harpestreng Læktukæ.

I Norge kan man med Nytte dyrke Salat overalt, hvor Mennesker bo: den trives meget godt paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), Sværholtklubben (70° 59′) og Vardø (70° 22′). Paa Gjesvær blev der 1882 saaet »gul hollandsk Hovedsalat« den 16de Juni og den 25de Juli gav den spiselig Salat. Paa Vardø i Øst-Finmarken faar den, i en almindelig Sommer, faste Hoveder, som holde indtil 5″ (13 cm.) i Diameter. Paa Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′) spreder den sig som Ugræs i Haven, og naar den i Maalselvdalen (69° 10′) saaes i Begyndelsen af Juni, giver den modent Frø. Det samme faar man ogsaa næsten hvert Aar i Alten (70°). I gunstige Sommere giver den ogsaa modent Frø ved Uleåborg i Finland (65°)[2]). Paa Island trives Salat godt i Reykjavík, Sauðlauksdalr (65½°), Akreyri (65° 40′) og i Isafjordsyssel (66°), paa Nordvestkanten af Øen[3]). Ved Ivigtut paa Grønland (61° 15′) faar man »store Hoveder«, ved Ritenbenk (70°) »ret store Hoveder«, og ved det nordligste Umanak (70° 40′) faar Salaten vel Hoveder, men disse ere dog smaa[4]).

Lactuca augustana, All. **Norge** og **Dan.** Aspargessalat; **Sv.** Sparrissalat; **Tkl.** Spargellattich, Spargelsalat; **Fr.** Laitue asperge; **Ital.** Cavolaccio bastardo

Denne Art, som først blev fundet af den italienske Botaniker Allioni (1725—1804) i Augustanadalen i Piemont, har heraf faaet sit Navn. Senere skal den være fundet paa enkelte Steder i Syd-Europa samt i Persien og Over-Ægypten. I Tyskland har den ikke været dyrket før 1835[5]); men den er endnu der temmelig sjelden. Jeg har ladet den dyrke paa enkelte Steder i det nordlige Norge, og det nordligste Sted, hvor den trives meget godt, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Ved Christiania giver den modent Frø.

Taraxacum officinale, Wigg. (Leontodon taraxacum, L., Taraxacum dens leonis, Desf.). **Norge.** Fivel, Fivelblome, Gullboste, Gullhauk, Haarkall, Hesteblom, Kappilaup, Kveldkippa, Kveldsvæva, Kveldsvævling, Kveldsvøve, Lekkjeblom, Lyklagras, Løvetand, Natsvæve, Sauablom, Smørblom; **Isl.** Beiskjugras, Biðukolla (afblomstret), Bifikolla, Fífill, Hrafnablädkur (Bladene), Skarifífill, Ætifífill; **Sv.** Äggblomster, Hajtand, Kopiss, Lejontand, Mjölkblomster, Munkhufvud, Puggeros, Skallnacke, Smörblomma, Smörblomster, Smörgubbar, Svinros; **Dan.** Fandens Mælkebøtte, Løvetand; **Tkl.** Ankelblume (grosse), Apostemenkraut, Apostemröslein, Augenwurz, Augenwurzel, Bettseger, Bettseichle, Bettseickern, Bettseigen, Beyäfäckä, Bompaulwurzel, Botterblaume, Botterblome, Butterblume, Butzibluemä, Chettenablume, Chettenestock, Chrotabluama, Chuëblume, Cichorien (Graubündten, Salzburg), Därtsche, Dätsche, Distel (Oberrheinthal), Eierblumen, Eierbusch, Feldblumen (Salzburg, Tirol), Feldreis, Feldriss, Gaddeläsen, Gaddelisen (Siebenbürgen), Gäldickkopp, Gänseblume, Garlisen (Siebenbürgen), Habichtkraut, Heubluemä, Hondzunga, Hundeblöme, Hundeblumen, Hundezahn, Hunneblom, Judabluoma (St. Gallen),

---

1) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 355.
2) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 26.
3) Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem de nordvestlige og nordøstlige Kanter af Island. Kjøbenhavn. 1780. 1 D. Pag. 56.
4) Det geographiske Selskabs Tidsskrift. Kjøbenhavn. 1877. 1 Bd. Pag. 93. 94.
5) Friedrich Otto und Albert Dietrich. Allgemeine Gartenzeitung. 7 Jahrg. Berlin. 1839. Pag. 83.

Jungeblumen, Käenblome, Käernblome, Katnbleamen (Siebenbürgen), Kattenblöme, Kedenblom, Kettenblume, Kettenröhrchen, Kettenstock, Kiddenblome, Knabenblume, Körlkraut, Köstblom, Kohblome, Korlkraut, Krotenblume, Krotenbösche (Bern), Kühblumen, Kühnblümen, Kuhblume, Kuhbuschen, Kuhrohrchen, Lichtblume, Löwenzahn, Lutchen, Lüsbluemä, Lüss Blömk (Helgoland), Lüsblume, Lusblom, Märzeblum (Aargau), Märzenblumen, Majabluma, Maieblieme, Maienblume (gel), Milachbluama, Milchbluoma (St. Gallen), Milchdistel, Milchrödel, Milkä, Milldistel, Mistfinke, Mönchsblume, Mönchskopf, Moräblume, Münchsblatten, Münchsblumen, Münchshaupt, Münchsköpflin, Münchskopf, Pärdeblome, Papenplat, Papenplatte, Pappenblume, Pfaffapfifa, Pfaffenblatt, Pfaffenblatten, Pfaffendistel, Pfaffenkraut, Pfaffenkron, Pfaffenkrut, Pfaffenplatten, Pfaffenrohrchen, Pfaffenrörlin, Pfaffenschell, Pfaffenstiel, Pfefferröslein, Pferdeblume, Pipau, Pipawe, Pippau, Pisandiv, Pompelblumen, Popenblume, Poppenblume, Pudblaum, Pustblumen, Pympanne, Pypav, Pypow, Rhyngelde (wild), Ringelblume (Bern), Ringele (wild), Ringelle, Ringelstöck, Ringeza (Bern), Röhrlinkraut, Röhrlkraut, Rölkraut, Rossbluemä, Rossblum, Säuschnabel, Säustock, Saichblümel, Saublümel, Saublume, Saumelke, Saurüssel, Sauschnabel, Sautäsch, Scheerkraut, Schmalzbluema, Schweinblume, Schweinstöckel, Schwiblume, Seichblume, Seicherin, Siwlchrut, Soegedisteln, Sommerdohr, Sommerdorn, Sonnäwirbel, Sonnenwirbel, Stinkbluemä, Subluoma, Sudisteln, Suedisteln, Tüfelsbluoma, Wägluge (wilde), Wegwart (grosse), Weifäke, Weihefäke (ɔ: Bladene), Wienschwanz, Wiesenlattich, Würzblume, Zikoi (wilde); **Engl.** Bitterwort, Blowball, Blower, Canker, Cankerwort, Clock, Crow-Parsnip, Dandelion, Dentelion, Gowan (Horse), Gowan (Witch), Gowan (Yellow), Grumsel, Horse Gowan, Irish Daisy, Lion's Teeth, Male, Milk Gowan, Monkshead, Pissabed, Priest's Crown, Swine's snout; **Fr.** Dent de lion, Pissenlit; **Ital.** Capo di Frate, Capo di Monaco, Dente di cane, Dente di leone, Grugno di porco, Ingrassa porci, Pisciacane, Piscialletto, Radicchiella, Soffione, Stella gialla, Tarassaco.

Meget almindelig i Skandinavien, saa langt mod Nord og Øst som Landet rækker. Paa Magerøens Plateau (71° 10′ — se I. Pag. 12) gaar den op til 900—1000′ (282—314 m.), og i de sydlige Egne af Norge til henved 5000′ (1568 m.) o. H. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (2940′ — 922 m. o H.) kunne Blomsterne faa en Diameter af 7 cm. Denne Art er, som bekjendt, meget variabel, efter Jordbundens Beskaffenhed, Høiden over Havet o. s. v. En eller flere saadane Former har man fundet paa Novaja Semlja, Beeren Island og Spitsbergen, lige til 79° 10′, samt paa flere Steder i de arktiske Egne af Sibirien til Pitlekai, hvor den er meget almindelig. Den er ogsaa hyppig overalt paa Island. Paa Grønlands Vestkyst er den fundet lige til 82° 27′. Ved Discovery Bay (81° 42′) gaar den endog op til en Høide af 800 engelske Fod over Havet [1]).

I Norge samles naturligvis Roden til medicinsk Brug og i de senere Aar ogsaa som Surrogat for Kaffe; men til dette Øiemed indføres der ogsaa, hvor utroligt det end synes, noget fra Udlandet (Cfr. II. Pag. 47). Ved Bergstaden Kongsberg blev Løvetandsaft, i Slutningen af forrige Aarhundrede, brugt mod Skjørbug, en Sygdom, som dengang var almindelig blandt Grubearbeiderne [2]). Paa Island bruges Løvetand paa forskjellige Maader som Qvaksalvermedicin: Roden, der maa opgraves naar Solen staar i Jomfruens Tegn, bæres i et Baand om Halsen, »for at skjærpe svækket Syn«. Den udpressede Saft smøres paa friske Saar, for at disse hurtigere skulle heles, og naar Saften blandes med Kvindemelk, smøres den paa Øinene mod »Øiensmerte« [3]). I Rangávallasyssel,

---

[1]) **Trimen's Journal of Botany. 1880. Pag. 78. 141.**
[2]) **H. J. Wille. Physisk og antiquarisk Reise gjennem Thelemarken i Aaret 1786. I Manuscript.**
[3]) **P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 177. 184.**

paa Sydkanten af Island, opgraves om Vaaren Rødderne, der steges paa Gløder og spises varme med Smør. Rimeligvis har man der, som andensteds, og under lignende Forhold, mærket, at der, for at vedligeholde Sundheden, udkræves en vis Mængde vegetabilsk Føde, især efter den ensformige Kost i den lange Vinter.

I St. Gallen bruges den frøbærende Stilk, paa følgende Maade, til at forudsige »tilkommende Ting«, eller som et Slags »Sandsiger«: Naar man saaledes, f. Ex. først har fremsat det Spørgsmaal: »skal jeg komme til Himlen eller til Helvede«? bortblæses Frøet og den paa samme siddende Fnok (»wird das Liachtli usblosa«). Dersom nu Frugtbunden er ren hvid, vil det første gaa i Opfyldelse, men dersom den er flekket, maa den nysgjerrige finde sig i at komme til de fordømtes Boliger. I andre af Schweizer-Cantonerne varieres Spørgsmaalene paa forskjellige Maader, f. Ex.: »Engel eller Djævel?«, »Dag eller Nat?« o. s. v.[1]).

Crepis pulchra, L. (Chondrilla pulchra, Lam., Lapsana pulchra, Vill., Prenanthes pulchra, DC.). Vildtvoxende i Syd-Europa og Lille-Asien. Det nordligste Sted, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er Alten (70°) i Vest-Finmarken.

Crepis rubra, L. (Anisoderis rubra, Cassini, Barkhausia rubra, Mønch, Picris rubra, Lam.). Vildtvoxende i Syd-Europa og Orienten. Blomstrer ogsaa i Alten, og i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) har den i flere Aar holdt sig meget frodig som Ugræs i Haven. Efter Opgave fra Landphysicus Schierbeck i Reykjavík, blomstrer den der, selv i en ugunstig Sommer, naar den saaes ude i Haven. Foruden de her nævnte Arter, har man, Tid efter anden og med Held, i den botaniske Have ved Christiania, dyrket en Mængde andre Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Mulgedium alpinum, Less. (Agathyrsus alpinus, Don., Aracium alpinum, Monn., Sonchus alpinus, L.). **Norge**. Bjønnatryft, Tort, Tryft, Trøfte, Turt, Turte, Turtna; **Sv**. Mjölkstut, Tolta, Tort, Torta; **Tkl**. Alpen-Milchdistel, Berghasenköhli, Blauer Bergkohl (Berner Oberland), Blaudistel, Gänsdistle, Henne (fette), Milchlattich, Waldmohen (Schlesien); **Engl**. Blue Sowthistle; **Fr**. Mulgédie des Alpes; **Ital**. Cicerbita azurra.

Denne Art, som er en af vore Fjeldegnes vakreste Planter, er almindelig i Høilandene (sjelden under 1500′ — 470 m. o. H.) til op i Regionen for de smaa Pilarter, gjennem hele Landet, lige til Magerøen (71° 7′) og Varanger. Paa enkelte Steder ved Vestkysten, saavelsom i Nordland og Finmarken, gaar den lige ned til Havets Niveau. I de bayerske Høilande gaar den op til 5950′ (1866 m.)[2]) og i Schweiz til 4462′ (1400 m.) o. H.[3]).

Min Collega, Professor O. Rygh, har opgivet mig følgende Gaardnavne &c., som ere sammensatte med Turt: Tutturen i Eidsberg (i gamle Jordbøger staar Tortr), Turter i Maridalen, Turtum i Lom, Tortlia, Fjeld i Stjørdalen, Syd for Floren Station, Tortenlien i Vefsen, Tortenvik i Nesne, Tortenli i Skjerstad, Tortenaas i Hammerø og Ofoten, Tortenvik i Ibbestad og Tortesjøen, i Fjeldet paa Sydsiden af Selbusjøen, Vest for Gaarden Hammer i Selbu. Han synes at erindre at have seet Navnet Turtegrø Sæter (ɔ: et Sted, hvor der gror eller voxer Turt), maaske i Hallingdal.

---

[1]) Rector Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Aufl. St. Gallen. 1874. Pag. 44.
[2]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 808.
[3]) H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 398.

Professor H. Strøm siger, at Bønderne i Søndmøre pleiede at tygge de bitre Stilke i Kirken, for ikke at falde i Søvn [1]). Paa et andet Sted siger han, at Bønderne i Thelemarken spiste Stilkene paa en eiendommelig Maade: De bleve afskaarne i Begyndelsen af Sommeren og Yderhuden afflaaet; derefter bleve de stegte paa Gløder og kløvede og kun Marven blev spist [2]). I Slutningen af forrige Aarhundrede bleve Stilkene spiste i Sætersdalen »for en god Smags Skyld« [3]). I de nordlige Egne af Landet spises Stilkene kun undtagelsesvis af Nordmændene, men derimod meget almindelig af Lapperne, baade i raa og kogt Tilstand. Til dette Øiemed skjæres Stilkene i smaa Stykker, som koges med Renmelk, enten alene eller sammen med Bladene af Oxyria reniformis (Cfr. I. Pag. 590). Naar Hornkvæget spiser den friske Plante, faar Melken heraf en bitter Smag [4]). I Maalselvdalen, i Tromsø Amt (I. Pag. 109—16), er Mulgedium alpinum meget almindelig og voxer der gjerne sammen med Archangelica officinalis, Spiraea ulmaria, Epilobium angustifolium og Struthiopteris germanica. Enhver af disse Planter vilde for sig alene neppe give et brugbart Kvægfoder; men for paa bedste Maade at udnytte disse store Mængder af Plantestoffe, har man der fundet paa at afmeie alle de her nævnte Væxter, naar de blomstre og lade disse blive omtrent halvtørre, hvorpaa de blandes sammen og nedlægges i Gruber til det saa kaldte »Surhø«. Uagtet der i denne Masse findes flere Planter, der have en meget bitter og stærk Smag, fortære dog Dyrene Surhøet med stor Begjærlighed, i Løbet af Vinteren, og man har aldrig mærket, at Melken heraf har faaet nogen eiendommelig Smag.

Turten er et af Bjørnens væsentligste Næringsmidler førend de almindelige, vildtvoxende Bær modnes, og i denne Tid skal dens Kjød endog faa en ubehagelig bitter Smag. I Almindelighed er det dog kun Bjørnen og Lappen, som finder Behag i denne Plante. I Sverige spises ogsaa Stilkene baade af Lapper og Bjørne; men de første have fundet, at de ere behageligst, naar de tages før Blomstringen [5]).

AMBROSIACEAE.

Xanthium macrocarpum, DC. og **Xanth. strumarium,** L. (**Tkl.** Bettlerläuse, Bongzker (Siebenbürgen), Bubenläuse, Cholerakret (Siebenbürgen), Igelskletten, Igelsläuse, Kletten (klein), Klissen, Kropfkletten, Pfeffenluss, Spitzkletten; **Engl.** Ditch-Bur, Louse-Bur, Small Burdock), som begge oprindelig ere vildtvoxende i det sydøstlige Europa, har jeg ladet dyrke ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor de have blomstret, men ikke givet modent Frø. Den sidst nævnte Art er nu forvildet i Nubien, Abyssinien og Algerien samt i næsten alle europæiske Lande, med Undtagelse af Danmark og Skandinavien. Til flere Steder i Tyskland, Belgien og England er den rimeligvis kommen med Uld, som er indført fra andre Lande. Foruden de to ovenfor nævnte Arter, som

---

1) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. 1 D. Pag. 126.
2) Laurits Hvid Bøgh. Samleren. Et Ugeskrift. 3 Bd. Kjøbenhavn. 1790. Pag. 25.
3) Rejerus Gjellebøl. Beskrivelse over Sætersdalen, i Topographisk Journal for Norge. 7 Bd. 26 Hefte. Christiania. 1800. Pag. 159.
4) J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. Vol. I. Nidrosiæ. 1766. Pag. 31. Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 5te Del. Kjøbenhavn. 1774. Pag. 536.
5) Caroli Linnæi. Amoenitates academicæ. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 93.

i en almindelig Sommer giver modent Frø ved Christiania, er der i den botaniske Have, Tid efter anden, med samme Resultat, blevet dyrket **Xanth. inaequilaterum,** DC., som er vildtvoxende paa Java, **Xanth. indicum,** Wall. (Indien og Ægypten) og **Xanth. spinosum,** L. fra det sydøstlige Europa. Sidstnævnte Art kom 1828 til Wallachiet, med russiske Tropper, paa den Maade, at Frøet havde haget sig fast i Manen og Halen paa Kosakhestene. Da den første Gang (1830) blev fundet i Bukowina, paa samme Tid som der var udbrudt en Choleraepidemi, blev den kaldet Choleratistel. Fra Ungarn, hvor den allerede 1839 var temmelig almindelig, kom den med Faareuld og levende ungarske Svin, som førtes paa Donau, til Bayern, og senere langs Jernbanerne lige til Hamburg. I Mark Brandenburg, hvor den først blev fundet i Omegnen af nogle Fabrikbyer, er den ogsaa indført med ungarsk Uld. I Aaret 1876 blev denne Art af en russisk Læge, Grzymala, anbefalet som et Specificum mod Bid af gale Hunde [1]). I Aarene 1855—60 blev den indført i Syd-Afrika paa den Maade, at Frøet, som er forsynet med Hager, har siddet fast i Ulden paa de fra Europa indførte Merinofaar. Denne Plante udbredte sig i faa Aar med en forbausende Hurtighed, og naar Faarene kom Planten nær i Modningstiden, hagede Frøet sig fast i Ulden, der herved tabte mere og mere i Værd som Handelsvare, indtil det saa ud til, at Uldhandelen fuldkommen skulde ophøre. Man fik da særlige Lovbestemmelser om Udrydning af denne Væxt, og alene ved store Pengebøder har man i den nyeste Tid været saa heldig at faa den nogenlunde udryddet. I Nord-Amerika findes den nu paa mange Steder og i Syd-Amerika i Chile, Laplata, Uruguay og Brasilien. I Australien findes den ogsaa baade i de sydlige og østlige Landskaber og i Tasmanien.

Ambrosia. Af denne Slægt have følgende Arter været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, hvor de i en almindelig Sommer give modent Frø: A. artemisiaefolia, L., A. elatior, L., A. maritima, L. og A. trifida, L.

LOBELIACEAE.

Clinthonia elegans, Dougl. Vildtvoxende i Columbia (omtr. 33° N. B.), hvorfra den 1827 er indført til England. Denne Art har jeg kun seet i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt og giver modent Frø.

Clinthonia pulchella, Lindl. Af denne Art, som ogsaa 1827 er indført til England fra Columbia, findes der nu en hel Del Varieteter, og nogle af disse har jeg ladet dyrke ved mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. De nordligste Steder, hvor disse hidtil have blomstret rigelig, ere Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18°), men de have hidtil ikke givet modent Frø.

Lobelia dortmanna, L. **Norge.** Botnagras, Notgræs, Vatsgrodr; **Sv.** Notblomster, Notgräs; **Engl.** Water Gladiole, Water Lobelia. Hist og her i de lavere Egne af Skandinavien, i Norge til Lofoten (68° 9′) og i Sverige til de nordlige Dele af Westerbotten. Den gaar aldrig til en større Høide over Havet end 1500—2000′ (470—627 m.). Navnet Notgræs kommer deraf, at Planten, naar man fisker med Garn, let oprykkes med Roden og saaledes kommer ind i Garnet.

[1]) Carus Sterne. Herbst- und Winterblumen. Prag und Leipzig. 1886. Pag. 335.

Lobelia erinus, L. Indført til England 1752 fra Syd-Afrika. Af denne Art dyrkes her i de senere Aar flere Varieteter, men den almindeligste er dog Paxtoniana. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) blomstrer denne Form rigelig, og dette er det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket.

Lobelia inflata, L. **Engl.** Asthma-weed, Emetic-weed. Denne Art, som er vildtvoxende i Nord-Amerika, blev allerede 1741 dyrket af Linné i den botaniske Have i Upsala. Ved Christiania giver den modent Frø. Bladene, som man, for omtrent 50 Aar siden, har begyndt at bruge som Medicin, komme i Handelen fra Nord-Amerika, i stærkt sammenpressede firkantede Kager, under Navn af Indian Tobacco.

Lobelia speciosa, Hort. (»Crystal Pallace«). Dyrkes her i den senere Tid temmelig almindelig. Det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Lobelia syphilitica, L. Indført til England 1665 fra Virginien. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art dyrket, er i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig om Vinteren under et almindeligt Løvdække og blomstrer i Midten af August. Roden, der tidligere blev anbefalet som et sikkert Middel mod syphilitiske Hudsygdomme, bruges nu ikke i Europa, men den skal endnu bruges af Indianerne i Amerika.

CAMPANULACEAE.

Platycodon autumnale, Dcne. (fra China), **Pl. grandiflorum,** DC. fil. (indført til England 1782 fra Dahurien) og **Pl. homallanthinum**, DC. (fra det sydlige Sibirien). Disse tre Arter, der godt kunne fortjene at dyrkes som Prydplanter, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor de trives meget godt og give modent Frø.

Glosocomia clematidea, F. & M. Indført til England 1833 fra det nordlige Indien. I den botaniske Have ved Christiania naar den en Høide af 7—8′ (2.19—2.50 m.) og giver modent Frø.

Michauxia campanuloides, Juss. (indført til England 1787 fra Levanten) og **M. Tchihatchewii,** F. & M. (fra Taurus). Under et almindeligt Løvdække holde begge Arter sig godt om Vinteren ved Christiania, hvor de give modent Frø.

Campanula glomerata, L. **Sv.** Mosisroser, Toppklocka; **Tkl.** Büschelglocken, Fingerhutsblume, Glöcklein, Zäpfleinkraut; **Engl.** Canterbury Bells, Clustered Bell-flower, Danes' Blood. Denne Art er fundet paa nogle faa Steder i de sydligste Egne af Norge, hvor den dog maaske kun er forvildet. To Varieteter, Camp. glom. flore pleno og Camp. glom. speciosa, har jeg i Norge seet, hist og her i Haver, indtil Inderøen i Throndhjems Fjord (63° 52′).

Campanula Loreyi, Pollin. (C. baldensis, Balb., C. ramosissima, Host.). Vildtvoxende i Syd-Europa. Saavidt mig bekjendt, er Karasjok (69° 18′) det nordligste Sted, hvor denne Art (i Begyndelsen af August) hidtil har blomstret; men den har der ikke givet modent Frø.

Campanula macrostyla, Boiss. Vildtvoxende paa Taurus, hvorfra den 1877 er indført til Europa. Denne Art, som jeg har ladet dyrke paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, blomstrer meget godt i Karasjok (69° 18′).

Campanulà pyramidalis, L. **Norge**. Aron's Stav; **Sv**. Pyramidklocka; **Tkl**. Glöcklein, Milchglöcklein; **Engl**. Chimney-plant, Pyramidal Bell-flower, Steeple Bells; **Fr**. Cloche pyramidale; **Ital**. Campanula piramidale.

Denne Art, som er vildtvoxende paa den sydlige Skraaning af Alperne og i Savoyen, blev i Norge, for 25--30 Aar siden, temmelig almindelig dyrket som Prydplante i Værelser; i de senere Aar ser man den meget sjelden. Paa enkelte Steder ved Vestkysten holder den sig godt ude i Haven, og det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, har holdt sig meget godt, uden at være dækket om Vinteren, er Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′). I Tyskland holder den sig ikke godt paa aaben Mark[1]). I Sverige har den ogsaa holdt sig ude i Haven, men Stedet nævnes ikke[2]).

Campanula speciosa, Pourr. Denne Art, som er vildtvoxende i Syd-Frankrig og Pyrenæerne, dyrkes hist og her i Norge som Prydplante. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) blomstrer den rigelig, og dette er, saavidt vides, det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket. I den botaniske Have ved Chistiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter af denne Slægt, og saavel disse som de i Norge vildtvoxende Arter findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Specularia hybrida, DC. (Campanula hybrida, L., Campanula spuria, Pall.). Denne Form, der maaske kun er en Varietet af den følgende, er vildtvoxende hist og her i Mellem-Europa. Dyrkes paa enkelte Steder i Norge som Prydplante; men jeg har hidtil ikke seet den nordligere end i Omegnen af Throndhjem (63° 26′).

Specularia speculum, DC. (Campanula pulchella, Salisb., Campanula speculum, L.). **Tkl**. Frauenspiegel, Kornblümli, Vogelkraut; **Engl**. Lady's Looking-glass, Venus's Looking-glass; **Fr**. Miroir de Vénus. Vildtvoxende i Mellem-Europa; i Norge er den ikke sjelden dyrket som Prydplante. Det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor den, i den meget ugunstige Sommer 1885, blev saaet ude i Haven den 6te Juni og blomstrede den 1ste September.

Trachelium coeruleum, L. Vildtvoxende i Nord-Afrika og Sardinien. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art dyrket, er den botaniske Have ved Christiania, hvor den, endog i en mindre gunstig Sommer, giver modent Frø.

Adenophora. Af denne Slægt har der, i den botaniske Have ved Christiania, hidtil været dyrket 12 Arter, der alle trives meget godt og som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Musschia Wollastoni, Lowe. Denne Art, som 1847 blev fundet paa Madeira af Sir Richard Thomas Lowe, har jeg ikke seet dyrket paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania. I de saa kaldte »Bladgrupper«, som have et Underlag af Gjødsel, trives den her meget godt, naar en Høide af 3—4′ (94—125 cm.) og blomstrer i September.

---

1) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. XXV. Jahrg. 1869. Pag. 5.
2) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 88.

RUBIACEAE.

Galium aparine, L. **Norge**. Drag, Dragar, Friergræs, Hangar, Herkjegras, Klengjegras, Tene, Tinar, Tinarv, Tine; **Sv**. Menniskovän, Snara, Snarmåra, Snärjegräs, Snärje-Måra, Snärpegräs, Tina, Wattenbinda; **Dan**. Burre-Snerre, Smaaburrer; **Tkl**. Bärlerleis (Siebenbürgen), Beddelstroh, Bettlerläuse, Chläb, Chläbara, Chläbere, Chläbrüethli, Chlätten, Chlättera, Chlebere (Schweiz), Cleb, Clib, Düwelsdraat, Duk, Gliedlang, Haftemasch (Oestreich), Klebekraut, Kleber, Kleberkraut, Klebern, Klebkraut, Klebling, Klebrich, Klefertjes, Klette (kleine), Kletten, Klettenkraut, Klettenlabkraut, Klevekrud, Klibberbleamen (Siebenbürgen), Klieben, Klief, Kliewer, Klime, Klimmup, Kliven, Klybern, Kruupdüör'n Tuun, Liddegenge, Nabelsamenkraut, Pfaffenluss, Raynritz, Rayweitzen, Ruuch-Reichensaat, Suborstebluoma, Tüngelkleber, Tüngelkleberkraut, Tuk, Tungel, Tunre, Tunrit, Vogelchläbara, Zaunkleber, Zaunreisch, Zaunreiss, Zungenpeitsche; **Engl**. Airess, Airif, Airup, Aparine, Bedstraw, Beggar Lice, Beggar Weed, Bleedy Tongues, Bluid Tongue, Bur, Bur-head, Burweed, Catch-rogue, Catch-weed, Claiton, Claver-grass, Cleavers, Cleden, Cleeiton, Cleggers, Clevergrass, Cliden, Clider, Cling-rascal, Clitchbuttons, Clite, Clitheren, Clits, Cliver, Cly, Errif, Geckdor, Geese-grass, Goose-bill, Goose-grass, Goose-heiriffe, Gooseshare, Goose-tongue, Goslinggrass, Gosling Scrotch, Gosling-weed, Grass (Scratch), Grass (Scurvy), Grass (Turkey), Gripgrass, Gullgrass, Gye, Hair-eve, Hairweed, Harif, Haritch, Harvest, Hedge-burs, Heiriff, Kandlegosses, Lice, Lizzy-run-the-hedge, Love-man, Mutton-chops, Mutton-tops, Sweet-hearts, Whiptongue; **Fr**. Candi, Gratteron, Poisson d'avril, Prendmain, Rièble; **Ital**. Aparine, Appiccamane, Asprella, Attaccamane, Attaccamani, Attaccamano, Attaccaveste, Speronella.

Almindelig til Tromsø (69° 40′); den er ogsaa fundet ved Nyborg og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken; men her er den dog maaske, paa en eller anden Maade, blevet indført. I de sydlige Egne af Landet til omtrent 3000′ (941 m.) o. H. Forvildet i Chile[1]) og overalt paa Ny-Seeland[2]), ja den har nylig endog været fundet som Ugræs i en Have ved Ivigtut paa Grønland (61° 12′)[3]).

Denne Art har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk. Dioscorides (de mat. med. 3. 94) omtaler den under forskjellige Navne, og da den, som bekjendt, hager sig fast i alskens Gjenstande, blev den kaldet *φιλάνθρωποσ*. Han siger ogsaa (l. c.), at Planten, paa Grund af den her nævnte Egenskab, af Hyrderne blev brugt til Melkesil, for at fjerne Haar og lignende Gjenstande fra Melken. Til samme Øiemed har den ogsaa, ialtfald tidligere, været brugt i Sverige[4]). Frøet har været brugt, ja anbefales endog i vor Tid, som »det bedste Surrogat for Kaffe«[5]).

Galium boreale, L. **Norge**. Fegre, Kvitfegre, Maare, Maure, Maureblom, Modra (aabent o), Mora, Moregras, Møyre; **Isl**. Hvítmaðra, Krossmaðra; **Sv**. Hvitmåra, Letgräs, Letmåra, Litmåra, Mattara, Måra; **Tkl**. Wildröthe; **Engl**. Crosswort, Northern Bed-straw; **Ital**. Erba croce lanciuolata.

Meget almindelig overalt i Norge til Riperfjordsdal, i Nærheden af Hammerfest (70° 25′) og Tanen i Øst-Finmarken (70° 26′). I de sydlige Egne af Norge gaar den over Birkegrænsen og ind i Vidjebeltet. Færøerne og paa Island til 66°, hvor den blomstrer i Begyndelsen af Juni. Denne

---

[1]) Frederico Philippi. Catalogus plantarum vascularium chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 112.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 103.
[3]) Øfversigt af kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41. 1884. No. 7. Pag. 40.
[4]) Caroli Linnæi Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 45. »Rami filtri loco inserviunt ad lac colandum«.
[5]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 137.

Art findes ogsaa paa flere Steder i det nordlige Sibirien, lige til det indre af Tschuktschernes Land, samt ved Konyam Bay ved Behringsstrædet (64° 50′)[1].

Baade i Norge og Sverige har man, i Landsbygderne, tidligere brugt Roden, baade af denne Art og af Galium verum, til rød Farve paa Tøier og Garn[2]. Paa samme Maade bruges ogsaa Roden (»Matúra«), til uldne Varer, paa Tundraen i det nordlige Rusland[3]. I de senere Aar er det her gaaet med denne Rod som med Lecanora tartarea og lignende Farvestoffe: de ere blevne fortrængte af billigere Varer, fornemlig Anilinfarver.

Galium verum, L. **Norge**. Fegra, Frismegras, Gulfegre, Gulmaure, Gulmodra, Mari Fegre, Uppskridfegre; **Isl.** Gulmaðra, Gullmaðra, Maðra; **Sv.** Frillogräs, Gulmara, Honnunggräs, Hviloreda, Klammerris, Löpegräs, Mariesänghalm, Mjölkysta, Mårgräs, Sligefrö, Slägfrid, Sötört, Trätogräs, Villoreda; **Dan.** Gul Snerre, Jomfru Maries Sengehalm, Klammerurt; **Tkl.** Bierekrokt (Siebenbürgen), Blutstille, Butterstiele, Bettstroh (unser Frauen), Gäles Käslabkraut, Gelber Butterstiel, Gelbes Labkraut, Gelbes Waldstroh, Gliedkraut, Herrgottsbettstroh, Johannisblume, Johanniskraut, Käslabkraut (gäles), Labkraut, Labkraut (wahres), Lebkraut, Liebfrauen-Bettstroh, Liebfrauenstroh, Liebkraut, Libwurz, Lidwurz, Lidewurz, Magerkraut, Marienbettstroh, Mariekebettstroh, Megerkraut, Meierkraut, Meyerkraut, Mundfäulkraut, Muttergottesbettstroh, Rauritzen, Raynritzen, Springelblum, Sternkraut, Wägstroh, Wälstroh, Waldstroh, Wallstroh, Wegstroh, Worgstroh; **Engl.** A-hundred-fall, Bedflower, Bedstraw, Bedstraw (yellow), Brum, Cheese-rennet, Cheese-running, Flea-weed, Gallion, Goose-grass (yellow), Hundred-fold, Joint-grass, Keeslip, Lady's Beds, Lady's Bedstraw, Maiden-hair, Maid's-hair, Mugget, Our Lady's Bedstraw, Petty Mugget; **Fr.** Caille-lait, Caille-lait (jaune), Fleur de St. Jean, Gaillet (jaune), Petit Muguet; **Ital.** Caglio, Callio, Erba nocca, Erba zolfina, Gallio giallo, Gallio vero, Ingrassabue, Presnola, Zolfina.

Almindelig i de sydlige Egne af Norge, men sjeldnere eftersom man kommer mod Nord; den er hidtil ikke fundet ovenfor Polarcirkelen. I de sydøstlige Dele af Landet gaar den op til 3000—3200′ (941—1004 m.) o. H. Almindelig paa Island, lige til Myvatn (65° 40′), hvor den blomstrer i Begyndelsen af Juli[4].

Baade i Norge, Sverige og Skotland har man tidligere brugt Roden og Blomsterne til Farvning[5]) og i Danmark skal man have brugt Blomsterne som Surrogat for Humle[6]. Tonning siger, at det samme er blevet ham meddelt fra Aafjord i Søndre Throndhjems Amt; men han lægger til, at saadant Øl virkede berusende[7]. I Gloucestershire og andre Egne af England har man brugt denne Art, enten alene for sig eller blandet med Saften af Urtica urens, for at faa Melk til at løbe sammen. Paa Gerarde's Tid (omtrent 1600) blev den bedste Cheshire-Ost altid tilberedt paa denne Maade, og den gule Farve, hvortil man nu bruger »Arnotto«, er sandsynligvis fremkommet af denne Plante, der, som ovenfor sagt, paa flere Steder i England endnu kaldes

---

1) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 507.
2) Kongl. svenska Vetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 7. (1745). Pag. 244. 251.
3) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 1 Th. Pag. 211.
4) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 160.
5) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. 1 D. Pag. 95. H. F. Hiorthøy. Physisk og economisk Beskrivelse over Gudbrandsdalen. Kjøbenhavn. 1785. Pag. 85. Kongl. Svenska Vetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 7. (1745). Pag. 244. 251. John Lightfoot. Flora scotica. Vol. 2. London. 1777. Pag. 1089.
6) C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 1 D. Kjøbenhavn. 1796. Pag. 628.
7) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og economisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 27.

Cheese-rennet eller Cheese-running[1]. Det tyske Navn Labkraut o. s. v. tyder ogsaa paa, at Planten i Tyskland har været brugt paa samme Maade. Men denne Egenskab har allerede været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk: Den berømte Læge Dioscorides, der levede i det første Aarhundrede e. Chr., siger (de mat. medica 4 94), at Plantens græske Navne (*γάλιον*, *γαλλέριον* og *γαλάτιον*) komme deraf, at den bringer Melk (*γάλα*) til at dele sig i Ost og Valle. Paa Nordkanten af Island er denne Plante meget almindelig, og der findes flere Gaarde, som derfor have faaet Navn af Møðruvellir. Naar Planten voxer i Mængde paa de Steder, hvor Kvæget beiter, har man paa Island ofte havt Exempel paa, at Melken ikke vil holde sig, men at den deler sig i Ost og Valle[2]. For flere Aar siden blev der, efter min Opfordring, ved den høiere Landbrugsskole paa Aas, foretaget et Fodringsforsøg med Galium verum, som gav følgende Resultat: Fra Morgenen den 29de Juli til Morgenen den 1ste August 1874 fik en Ko i det hele 93 Pund (46 kg.) af den friske, blomstrende Plante, sammen med saa meget grønne Vikker (Vicia sativa), som behøvedes til en fuldstændig Ernæring. I Begyndelsen syntes Koen ikke synderlig om dette Foder, men den anden og tredie Dag fortærede den dette med samme Appetit som sædvanlig. Alt efter en halv Dags Fodring, blev Melken tynd og fik en noget blaalig Farve, hvilket vedblev under hele Forsøget. Den blaalige Farve fremtraadte skarpest naar Fløden var afskummet. Baade Fløden og Melken havde en ubehagelig Smag; den sidste var tyndtflydende saa længe den var sød, og da den var blevet sur, var den ostagtig, men ikke sammenhængende. Fløden, som afsattes i ringe Mængde, var sammenhængende og skindagtig, og 24 Timer efterat Melken var bortsat, kunde man bestryge Fløden med den flade Haand, uden at denne heftede ved. I den ved Landbrugsskolen brugte Melkeprøver afsatte Melken kun 6 Procent Fløde, medens den, ved almindelig Fodring, giver 10—12 Procent.

Min Collega Professor O. Rygh har meddelt mig, at der paa flere Steder i Norge findes Gaarde, som have faaet sine Navne af Madra, f. Ex. Mortvet (gl. Madruþveit) Mat.-No. 84 i Eidsberg i Smaalenene, Morberg (gl Mødrubergar) Mat.-No. 41 i Røken, Maurosæter (gl. Mødrusetr) Mat.-No. 51 i Stryn i Nordfjord og Mære (gl Mædrini) Mat.-No. 68 i Skatvold Sogn i Nedre Stjørdalen.

Paa flere Steder i Sverige har man den Overtro, at Galium verum, naar den strøes paa Gulvet, skal foraarsage Slagsmaal. Men Linné, som omtaler dette[3], giver ogsaa følgende Forklaring: »Galium strøes aldrig paa Gulvet, uden naar man har Gjestebud; her er (ligesom paa andre Steder) aldrig Gjestebud uden Drukkenskab, og Drukkenskab giver altid Anledning til Larm og Slagsmaal: altsaa fremkalder Galium Slagsmaal«. Olaus Olavius har rimeligvis heraf taget Anledning til at kalde Planten Trættegræs eller Klammerurt[4]. Det sidste Navn bruges dog alt af Simon Paulli i hans Flora Danica. (Kjøbenhavn. 1648. Pag. 242 No. 92).

I Omegnen af Wien bruge Bønderne en egen Røgningscur mod Rheumatisme: til Fruentimmer bruges Galium verum og til Mandfolk Stachys erecta. I Sydtyskland har man omtrent den samme Overtro som i Sverige om, at Galium verum foraarsager Slagsmaal: naar den nemlig

[1]) John Lightfoot. Flora scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 116. C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 136.

[2]) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise. 2 D. Pag. 675.

[3]) Carl Linnæi Øländska och Gothländska Resa. Stockholm. 1745. Pag. 158. Id. Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 514.

[4]) Det Kongelige danske Landhusholdnings Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1794. Pag. 11. 13.

lægges paa en varm Ovn i et Værelse, hvor Folk er uenige, begynde de at slaaes, naar Urten bliver varm [1]).

Af de ovenfor nævnte Trivialnavne vil man se, at Jomfru Maria i flere af disse spiller en ikke uvigtig Rolle. »Den blomstrende Plante er meget fin og myg, fuld af Blade og vellugtende, og derfor har den katholske Tro med denne fyldt den hellige Jomfrus Seng« [2]).

Galium pisiferum, Boiss. Vildtvoxende i Palæstina og paa Cypern. Frugterne, som i Form og Størrelse have nogen Lighed med Erter, anbefales i den nyeste Tid, fra Italien, som et udmærket Surrogat for Kaffe; ja det paastaaes endog, at den heraf lavede Kaffe har »samme Smag og Arom« som den virkelige Kaffe [3]). Af denne Art, som er enaarig, fik jeg Vaaren 1885 Frø fra min Ven Dr. S. Sommier i Florenz. I den derpaa følgende meget ugunstige Sommer trivedes denne Art meget godt, og hver Plante indtog en Plads af mindst et Par Qvadratfod; men Frøet blev ikke fuldkommen modent. Senere Forsøg ville vise, om vi ogsaa her i Landet kunne komme til at glæde os ved dette »udmærkede« Kaffesurrogat.

Rubia tinctorum, L. **Norge.** Krap; **Sv.** Krapp; **Dan.** Krap; **Tkl.** Alizari, Claver, Crapp, Färberröthe, Färberwurzel, Ferberröte, Ferbkrut, Gaude, Gaysdo, Grapp, Klebenkraut, Kleber, Klebkrut, Kleburtz, Krapp, Krappe, Lidwurtz, Lizari, Mede, Mee, Meed, Meede, Meekrappe, Reche, Rezze, Rod, Rode, Rödt, Röte, Röthe, Röttel, Röyde, Rotez, Wilderöte, Wurzel (rothe); **Engl.** Dyers' Madder, Madder, Warence; **Fr.** Garance, Garance tinctoriale; **Ital.** Alosso, Arizzari, Barba gialla, Barba rossa, Eritrodano, Garanza, Lizzari, Robbia, Robbia domestica, Robbia tintoria, Robia, Rubia.

Vildtvoxende i Syd-Europa og gaar mod Øst til Kaukasus. I Syd-Tyskland er den hist og her forvildet og det samme er rimeligvis ogsaa Tilfældet i det sydlige og vestlige Frankrig, hvor den neppe er vildtvoxende. I Italien har Krap været dyrket for henved 2000 Aar siden, og den omtales baade af Dioscorides (de mat. med. 3. 150) og Plinius (XIX. 3. 17). Den sidste siger, at Krap (rubia) er uundværlig til Farvning baade af Uld og Læder, at det giver stor Indtægt at dyrke denne Plante og at den bedste Kraprod kom fra Omegnen af Rom, men at den ogsaa blev dyrket i næsten alle Provindser. I Carl den Store's »Capitulare« (Cap. 43) omtales Krap blandt de Stoffe, der brugtes til Vævning, under Navn af Warentia, og heraf er sandsynligvis det nu brugelige franske Navn Garance fremkommet.

Det smukke, røde Farvestof, som findes i Roden af denne uanseelige Plante, traadte istedet for Farven af den i Oldtiden berømte »Purpursnekke«. Man har nu vistnok smukkere røde Farvestoffe end det, der findes i Kraproden, men man kjender intet, der er saa varigt, eller med andre Ord, som saa godt taaler Vaskning, Blegning i Solen o. dsl. Derfor bruges ogsaa det med Krap farvede Garn til Navne paa Linned og lignende Gjenstande. Farvestofet forandres ikke engang ved at passere Menneskenes eller Pattedyrenes Fordøielsesorganer: baade Melken, Urinen og Sveden blive røde, ja endog Benene faa en smuk rosenrød Farve. Heraf opstod, i sin Tid, den Tro, at Kraproden skulde have en eiendommelig Indflydelse paa Bendannelsen. Den blev derfor brugt mod den saa kaldte »engelske Syge« (Rhachitis); men man lærte snart, at den her var til ingen Nytte.

Krapplanten blev tidligere dyrket i det sydlige Frankrig, Elsass, Holland, Syd-Tyskland og Østerrig, og den aarlige Værdi af den dyrkede Rod gik op til en Sum af over 50 Millioner Kroner.

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 168.
[2]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 54.
[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 95

Men efterat de to tyske Chemikere, Gräbe og Liebermann, i Aaret 1868 havde opdaget, at de Farvestoffe, der findes i Kraproden, Alizarin og Purpurin, paa kunstig Maade kunde fremstilles af Anthracen, som er en Bestanddel af Stenkultjære[1]), er Dyrkningen af Kraproden for hvert Aar gaaet tilbage. Paa denne Maade har man, i de her nævnte Lande, vundet meget store Grundstykker, hvor der nu i det væsentlige dyrkes Næringsvæxter.

For Norge blev der, i Slutningen af forrige Aarhundrede, af det kgl. danske Landhusholdnings Selskab, udsat en Præmie for den bedste Afhandling om Dyrkning og Behandling af Kraproden[2]); men jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om, at en saadan Afhandling er indleveret eller trykt. I Lærdal Prestegjeld, i Nordre Bergenhus Amt, har man 1814 gjort nogle Forsøg med at dyrke Krap; men noget Resultat heraf er mig ikke bekjendt. I den botaniske Have ved Christiania holder denne Art sig meget godt og giver hvert Aar modent Frø. I Sverige dyrkedes Krap, omtrent i Midten af forrige Aarhundrede, paa flere Steder i Skåne samt ved Alingsås i Wenersborgs Län (57° 56′ N. B.)[3]). I Aaret 1755 fik E. G. Lidbeck det svenske Akademi's Guldmedalje for en Beskrivelse over Dyrkning af Krap[4]), men noget nærmere om denne Sags Fremgang i Sverige er mig ikke bekjendt.

Asperula odorata, L. **Norge.** Mysk, Myske; **Sv.** Madra, Mysika, Myska, Myskmadra, Myssika, Möska; **Dan.** Bokar, Mysike, Skovmærke; **Tkl.** Gliedegenge, Gliedekraut, Gliederzunge, Halskräutlein, Herzfreud, Herzfreude, Herzfreudeli, Leberkraut, Mäsch, Maikraut, Maikräuter, Mariengras, Massle, Meesske, Megerkraut (wohlriechend), Meiserich, Meister, Mentzel, Meserich, Meusch, Mösch, Möschen, Möseke, Möske, Sternleberkraut, Theekraut (Schweiz), User leiwen Fraûen Bedstrâ, Waldmändli, Waldmännlein, Waldmeister, Waldmeisterli, Wooldmester; **Engl.** Hairhoof (scented), Hairhoof (sweet), Mugwet, Rockwood, Sweet Grass, Sweet Woodruff, Woodrofe, Woodroof, Woodrow, Woodrowel, Woodruff, Woodruft; **Fr.** Hépatique étoillée, Muguet des bois, Muguet petit, Reine des bois; **Ital.** Stellina odorosa.

Temmelig almindelig i de lavere Egne langs Kysten, (sjelden i de indre, østlige Dele af Landet), fra Christiania til Nordland (67° 18′); i Romsdals Amt er den fundet til over Furegrænsen. I Sverige er den neppe fundet nordligere end ved Indsjøen Anjan i Jemtland (63° 40′). I de sydbayerske Alper gaar den op til 2800′ (878 m.), men paa Karpatherne til Bøgens Grænse (3900′ — 1223 m.) o. H., ja paa enkelte Steder endog høiere[5]).

I Norge er det meget almindelig af denne Plante at binde Kranse, som i flere Byer endog ere Torvvare. Disse bruges dels til at lægge mellem Klæder, for at holde Møl borte[6]), dels ogsaa som et Slags Veirspaamand[7]). »Naar Myskekransen lugter stærkt, skal der komme Regn«. I Mecklenburg er det, i Landsegnene, en meget almindelig Søndagsfornøielse at gaa ud i Skogen og plukke Myske, der bindes til Kranse; med disse prydes Værelserne, hvor de gjerne blive hængende indtil man næste Aar kan skaffe nye. Pigerne binde der ogsaa, til sine Kjærester,

---

[1]) Friedrich Wöhler, Justus Liebig und Hermann Kopp. Annalen der Chemie und Pharmacie. VII. Supplementband. Leipzig und Heidelberg. 1870. Pag. 257—322.

[2]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. 1781. Pag. 28. 1782. Pag. 29 og 1783 Pag. 32.

[3]) Carl Linnæi Westgöta-Resa. Stockholm. 1747. Pag. 127.

[4]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1882. Pag. 71.

[5]) G. Wahlenberg. Flora Carpathorum. Goettingae. 1814. Pag. 40.

[6]) A. G. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 84.

[7]) Johan Paulli. Dansk oeconomisk Urtebog. Kjøbenhavn. 1761. Pag. 79. Henrik Tonning's Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 26.

Myskekranse, og disse gjemmes »som en Helligdom« i Klædekisten, indtil de næste Aar kunne fornyes[1]). Tyskernes »Maitrank« er en i Norge ukjendt Drik.

I Slutningen af forrige Aarhundrede brugte man i Thelemarken et Decoct af Asperula odorata mod Hoste[2]), og endnu pleier man paa flere Steder her i Landet at lægge Myskekranse i det varme Vand, som bruges til »Fodbad«. I Sverige har man tidligere brugt at blande Mysken i Røgtobak, for at gjøre denne vellugtende (Retzius l. c.), og endnu bruger man der om Vaaren, paa enkelte Steder, at lægge Myske i Øl, for at give dette en behagelig Smag[3]). Det vellugtende Stof, der findes i Mysken, er Cumarin (cfr. I. Pag. 260), som 1844 blev opdaget i denne Plante af Kossmann[4]).

Asperula azurea, Jaub. & Spach. Vildtvoxende i Kaukasien, hvorfra den 1867 er indført til Europa. Denne Art har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge: det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (cfr. I. Pag. 78—82) har den givet modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

CAPRIFOLIACEAE.

Linnaea borealis, Gronov. **Norge**. Naareslegras, Narislegras; **Sv**. Anisblomster, Benvärksgräs, Drefettegräs, Giktgräs, Hvita Klockor, Jordkrona, Klågräs, Krypgräseblom, Linnéa, Linné's ört, Mobjälla, Myrtåger, Rohaltgräs, Skogsmysk, Stighåltgräs, Torrvärksgräs, Vindgräs, Vinngräs; **Tkl**. Moosglocke, Moosglöckchen; **Engl**. Twin-flower.

Almindelig overalt i Landet lige til Nordcap (71° 10′) og mod Øst til Kongsfjord (70° 42′) og Varanger. I de sydlige Egne af Norge gaar den til, ja endog over Birkegrænsen, og i Utledalen ved Sognefjord endog til Vidjeregionen, (3800′ — 1192 m.) o. H. Den er ogsaa fundet i Skotland (meget sjelden i England), Holstein, Westphalen, Mecklenburg, Pommern, Preussen, Posen, Brandenburg, Lausitz, paa Brocken og Riesengebirge samt hist og her paa Schweizer-Alperne, navnlig i Engadin, hvor den endog er temmelig almindelig. I de sydbayerske Alper, hvor den er meget sjelden, findes den til en Høide af 3910′ (1226 m.) o. H.[5]). Den forekommer ogsaa i Nord-Italien, men det vestligste Sted i Syd-Europa, hvor Linnéa hidtil er fundet, er Dalen Creux de Novel, ved Grænsen mellem Frankrig og Schweiz, paa en Høide af 1000 m. o. H[6]). I den nyeste Tid er Linnéa fundet af Dr. Nathorst, i et Krat af Salix glauca, L, ved Ivigtut paa Grønlands Vestkyst (61° 12′). Den blomstrede i den sidste Halvdel af August, men de fleste Blomster vare endda ikke udsprungne. Den lignede fuldkommen den Form, som findes i Europa, men Blomsterne havde en mørkere Farve[7]).

---

1) Dr. Karl Schiller. Zum Thier- und Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes. 2 Heft. Schwerin. 1861. Pag. 29.
2) H. J. Wille. Physisk og antiqvarisk Reise gjennem Thelemarken i Aaret 1786. I Manuscript.
3) C. F. Nyman. Utkast till svenska växternas naturhistoria. 1 D. Ørebro. 1867. Pag. 80.
4) Annalen der Chemie und Pharmacie. Bd. LII. Pag 387. Cfr. Bd. LIX. Pag 177.
5) Otto Sendtner. Die Vegetationsverhältnisse Syd-Bayerns. München. 1854. Pag. 786.
6) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 3 Bd. (1882). Pag. 185.
7) Øfversigt af kongl. vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1884. No. 7. Pag. 40.

Af Slægten Linnaea er der hidtil ikke fundet flere end den her nævnte Art, og i det følgende skal jeg tillade mig at give en Udsigt over denne, i flere Henseender mærkelige, Plantes Historie.

Linnaea borealis synes ikke at have været opdaget før i Slutningen af 16de Aarhundrede. Caspar Bauhin[1]) siger om den: »Campanula serpylli folia Johannis Bauhini. Hanc campanulam in Rhætia ex rupibus dependentem collectam Paschalis Gallus nunc Medicinæ Doctor, unâ cum alijs ex Italiâ ad nos sine nomine misit, quam licet nullus hactenus vel descripserit vel pinxerit, quod sciamus prius tamen Campanulæ serpyllifoliæ nomine a fratre chariss. Johanne Bauhino acceperamus cum sequeti descriptione«. Derefter følger Beskrivelsen og saa: »Eam plantam reperi in Rhætia, æstate florentem in peregrinatione meâ cum D. Gesnero. Hactenus Johan. Bauhinius«. Den første Tegning findes i Caspari Bauhini Prodromos Theatri botanici (Editio altera. Basileæ. 1671. Pag. 35). Denne Tegning er vistnok ikke meget naturtro, men dog gjenkjendelig, hvilket man derimod ikke kan sige om den frit udførte Copi efter denne, som findes i Robert Morison's Plantarum historia universalis oxoniensis seu herbarium distributio nova. Oxoni 1715, (Plancherne i denne Udgave, den eneste, som har været tilgjængelig, ere fra 1674) Tom. 2. Sect. 5. Tab. 3. No. 19. En helt ny og meget bedre Tegning findes i Historia plantarum universalis. Auctoribus J. Bauhino, J. H. Cherlero, quam recensuit et auxit D. Chabræus. Tom. 2. Ebroduni. 1651. Pag. 816, hvor der siges om Plantens Voxested: »Hanc in Rhætia florentem æstate invenimus. Frater indidem siccam sine flore misit 1592. Joh. Henr. Cherlerus ex monte Gotthardo attulit«.

I Norge blev Linnéa kjendt 1673. Peter Kylling siger nemlig[2]): Prope Christianiam Norwegiæ, ex communicatio Petri Flori, Nummularia rara flore purpureo«. Da han giver en, habituelt ganske god, Tegning af sin »Nummularia nowegica flore purpureo«, kan man godt gjenkjende Linnéa.

Under Navn af »Campanula serpyllifolia« nævnes Linnéa, med Angivelse af Voxesteder efter Bauhin, i J. Rajus, Historia plantarum generalis, Tom. 1 (Londoni 1693) Pag. 741 og i J. Rajus, Stirpium Europæarum extra Britannias nascentium sylloge (Londini 1694) Pag. 81. Derimod bruges Kylling's Navn, Nummularia Norwegica, i J. Petiver's Musei Piteveriani centuria prima, rariora naturæ, (Londini 1695) Pag. 76, hvor det tilføies: »My late Friend Mr. Richard Wheeler hath sent me this rare Plant several times from Norway«. I »Almogestum Botanicum sive Phytographiæ Pluc'netianæ Onomasticon« (Londini 1696) Pag. 264, kaldes den »Nummularia major rigidioribus et rarius crenatis foliis, flore purpureo gemello«.

I Sverige omtales Linnéa første Gang af O. Rudbeck[3]), som beholder Bauhin's Navn, Campanula serpyllifolia, og giver en Tegning af den, som vistnok ikke er correct, men Planten kan dog let kjendes, og Tegningen er bedre end de, som man tidligere havde faaet. Denne Tegning af Rudbeck er senere brugt af Linné (Flora Lapponica, Amstelædami 1737. Tab. XII. Fig. 4), hvor dog nogle Figurer med Analyser af Blomster ere tilføiede. Senere omtales den atter af Linné[4]), som kalder den »Serpyllifolia Buxb.« og stiller den i Didynamia Angiospermia.

[1]) Phytopinax seu Enumeratio plantarum ab herbarijs nostro saeculo descriptarum. Basileæ. 1596. Pag. 141.

[2]) Plantæ quædam domesticæ raræ i Thomæ Bartholini acta medica et philosophica Hafniensia anni 1673. Vol. 2. Hafniæ. 1675. Pag. 346.

[3]) Index plantarum, quas in Itinere Lapponico anno 1695 observavit (in Acta literaria et scientiarum Sveciæ. Upsaliæ. 1720. Pag. 96).

[4]) Florula Lapponica (in Acta liter. et scient. Sveciæ. Upsaliæ. 1720. Pag. 96).

Navnet Linnaea har Planten faaet af Hollænderen I. F. Gronovius, og dette er brugt første Gang i C. Linnæi Genera plantarum. (Lugduni Batavorum. 1737) Pag. 188. I den senere udgivne C. Linnæi Flora Lapponica (Amstelædami. 1737) Pag. 206 kaldes den »Planta nostra«, og der siges da, at Gronovius har beskrevet den i C. Linnæi Genera plantarum. Om dens Voxesteder i Sverige anfører Linné her: »Primarius huius locus natalis in nostro septentrione est, ubi in sylvis vix ulla planta hacce vulgatior est. In Suecia inferiore, ut in Uplandia, Dalekarlia, Nericia, Ostrogothia, Smolandia & Scania sylvestri, eadem licet rarius a nobis lecta fuit. In Finmarkia integra fere montium iuga tegit«.

I C. Linnæi Hortus Cliffortianus (Amstelædami 1737) Pag. 320 nævnes den som »Linnæa floribus geminatis, Gronov.« Sammesteds opgives flere Voxesteder og preciseres, at den intet har at gjøre med Slægterne: Campanula, Nummularia eller Obolaria. I C. Linnæi Flora Svecica (Stockholmiæ. 1755) Pag. 219 opgives dens svenske Navne saaledes: Suetice Linnæi ört, Angermannis Windgräs, Ostrobothnensibus Benvärksgräs, Uplandis Torrvärksgräs, Jemtis Klågräs, Medelpadis Hwita Klåcker, Norwegis Norrislegrass, Dalis Jordkroner. Sammesteds (Pag. 220) siges om dens medicinske Anvendelse følgende: »Foliorum infusum cum lacte nostratibus specificum est in doloribus Ischiaticis et rheumaticis. Ostrobothnienses cataplasmate sive fotu in ovibus dolores pedum curant. Norwegi fumo externe febrem Scarlatinam tollunt et Scabiem decocto. I C. Linnæi Materia medica (Holmiæ 1749) Pag. 111 angives om Plantens medicinske Egenskaber: »vis: diluens, diuretica; usus: Rheumatismus, Dolores; samt i en Anmærkning sammesteds: »Linnæa nondum intravit nostras officinas, quamvis frequentissima in nostra terra et usu eximia ipsius vulgi experientia confirmata«.

Pehr Kalm (Calajoki sockn uti Østerbotten. Åbo. 1754) opgiver følgende om den medicinske Brug af denne Plante: »Linnæa, af Finnarne Uwana ruohot kallad, brukas til almänt läkemedel emot benwärck, och berättes den wara mycket god därtil, enär de ömma och sinka ställen med samma Linnæa badas och hötas.«

Albert von Haller omtaler[1]), efter andre, Linnéa's medicinske Anvendelse, og anfører blandt andet »ad morbos cutaneos infusum florum valere alii.« Som Auctor herfor citeres »Provinc. medic. berätt. Pag. 7«. Paa det citerede Sted i »Provincial Doktorens til Kongl. Collegium Medicum inlemnade Berättelser, rörande deras Ämbets förretningar, desse senare åren, i synnerhet sedan siste Riksdag, (Stockholm 1761)«, finder man imidlertid ikke omtalt Linnaea, men Linaria »Emot utslag på kroppen i huden tages af Flores Linariæ, gula Linörtsblommor, 4 delar, och af Flores Verbasci, Kongsljusblommor, en del«. (Her foreligger saaledes aabenbart en Feillæsning fra Haller's Side). At Almuen i Sverige, lige til den sidste Tid, ikke kan have opgivet Troen paa Linnéa's lægende Virkninger, sees deraf, at den endnu i vor Tid anbefales »emot Gicht och Podager. 12). Thé eller decoct af von Linné's Ørt drickes med förmon emot Gicht«[2]). Om denne Sag siger Linné selv: »Ingen svensk växt är ännu funnen tjenligare til The; ty dess runda blad gifva en god smak och dertil rensa blodet framför alla andra växter, så at ännu intet säkrare medel är emot Törwärk, Gikt och Fluszar«[3]).

---

[1]) Historia stirpium indegenarum Helvetiae inchoata. Bernae. 1768. Pag. 131.

[2]) Ørtebok eller Anwisning till Naturliga Botemedel för de wanligaste Sjukdomar. Ny Upplaga. Stockholm. 1858. Pag. 15.

[3]) Carl Linnæi Wästgöta-Resa. Stockholm. 1747. Pag. 254.

I Silgjord Prestegjeld i Øvre Thelemarken brugte man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, at drikke et Decoct af Linnéa mod den Sygdom, som kaldes Naarisla [1]). Paa et andet Sted i det her citerede Skrift (Pag. 269) heder det: »Norisla er smaa Saar, der gaa om Livet som et Baand, gjør Huden barket og fuld af ulidelig Kløen. Derimod bruges et Decoct af Linnéa«. Efter den her meddelte Oplysning kan Naarisla ikke være andet end Belterosen (Ignis sacer, Herpes Zoster etc.). Det er rimeligvis mod denne Sygdom og ikke mod Skarlagensfeber, at Linnéa, i Slutningen af forrige Aarhundrede, er blevet brugt i Omegnen af Throndhjem [2]). Herom meddeler Professor H. Strøm følgende charakteristiske Oplysninger: »Noretle eller Norisle (Febris scarlatina) er her til Lands den Udslagsfeber, som er Almuen mest bekjendt og yttrer sig med røde Pletter, som give megen Vædske fra sig og gjør Kroppen hudløs. Ligesom Pletterne mest vise sig paa Halsen og Brystet, saa holde de sig dermed her meget til Underlivet, og om de gaa Livet ganske omkring, mener man, at de ere dødelige. Derimod bruges Herba Linnæa, her kaldet Norisle-Græs, saaledes, at man koger Urten i Vand og lægger den som et Omslag om Livet. Men dette Raad er nok ikke meget i Brug, ikke heller af mig forsøgt. Det er mærkeligt, at denne Sygdom ogsaa er bekjendt i Grønland, under det Navn Auinek, som sees af de nylig udgivne Anmærkninger over Crantzi's grønlandske Beskrivelse S. 63. Den siges at ytre sig som røde Pletter, i en Tverhaands Bredde, gaaende som et Belte om Livet og holdes for dødelig, naar den gaar Livet ganske omkring. Sammesteds heder det, at Sygdommens Navn skal være Zona s. Cingulum, Danice Brand-Belte« [3]). Efter det her meddelte, kan der vel ikke være den ringeste Tvivl om, at der med den her omtalte Sygdom ikke menes Skarlagensfeber, men derimod Ignis sacer.

Allerede i Aaret 1870 fandt jeg, at Blomsterne af Linnéa have en stærkere Farve i Finmarken end i de sydlige Egne af Norge. Dette er nu blevet bekræftet ved de, som ovenfor nævnt, paa Grønland fundne Blomster. Samtidig hermed fandt jeg ogsaa, at Blomsternes Arom er stærkere og finere i de nordlige end i de sydlige Egne af Norge. Om denne Plante siger Bertoloni: »Humile Lilium convallium eminet inter flores svaviores; humilis Linnaea, tanto nomine condecorata, eminet super plantas universas« [4]).

Uagtet Linnéa, ialtfald i Skandinavien, er en meget almindelig Plante, varede det dog omtrent 100 Aar efter Linné's Død, før nogen nærmere undersøgte denne Plantes morphologiske Forhold. I to Afhandlinger, trykte i »Botaniska Notiser« for 1878 og 1879, har imidlertid Professor V. Wittrock i Stockholm givet en Fremstilling af det vegetative og fructificative Systems Morphologi, hvoraf jeg her skal give et kort Referat, baade fordi dette angaar en meget interessant Plante og samtidig hermed har Interesse i sig selv.

Linnéafrugten indeholder alene et Frø og kun engang har det lykkes at finde to Frø i samme Frugt. Frugtvæggen aabner sig ikke før den ved Spiringen, ialtfald delvis, sønderspregnes af den spirende Plante. Den modne Frugt omsluttes næsten helt og holdent af to Bladorganer, som ere det øverste af de to Bractepar, der findes umiddelbart under Blomsten. Disse have, samtidig med at det befrugtede Frugtemne udvikler sig, tiltaget saa meget i Størrelse, at de, naar Frugten er moden, næsten fuldstændig omgive denne Kun to smale Striber af Frugten blive ikke

[1]) Hans Jacob Wille. Beskrivelse over Sillejord Præstegjæld. Kjøbenhavn, 1786. Pag. 117.

[2]) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. 1 D. Kjøbenhavn, 1773. Pag. 172.

[3]) (Hans Strøm). Kort Undervisning om de paa Landet, i Bergens Stift, mest grasserende Sygdomme, og derimod tjenende Hjelpemidler. Bergen. 1778. Pag. 13.

[4]) Antoni Bertolonii Flora italica. Vol. VI. Bononiae. 1844. Pag. 44.

dækkede af disse Bracteer, som ere forsynede med to Slags Haar, nemlig encellede, kegleformede, der sidde langs Kanterne, og flercellede, kraftige Glandelhaar, som beklæde deres ydre Sider og spille en vigtig Rolle ved Frugternes Spredning. Om Linnéafrøets Spiring skrev Linné 1757 til F. de Sauvages, som Svar paa en Begjæring om at faa Frø[1]: »Semina Linneæ? nunqvam germinabunt. Tentavi pluries ipsam vivam plantam olla inserere, sed nunqvam vixit ultra annum«. Heller ikke efter Linné's Tid findes der i Literaturen Angivelser om Frøets Spiring. Grunden til, at det ikke har lykkes at faa dette til at spire, er den, at Frøet, ved Tørring, meget snart taber sin Spireevne. Høsten 1877 saaede Frøken G. Danielsson i Wermland Linnéafrø inde i et Værelse i Blomsterkrukker og kort Tid efter spirede dette. Endel Frugter, der bleve samlede af den samme Dame og sendte til Professor Wittrock i Stockholm, spirede ogsaa for største Delen. Spiringen begynder 12—20 Dage efterat Frøet er saaet. I Begyndelsen ere Hjertebladene indesluttede af Frugtvæggen og optage i sig Frøhviden. Senere begynde de at befri sig fra Frugtvæggen, ved at trække sig baglængs ud, antage efterhaanden den grønne Farve, og naar den unge Plante er to Uger gammel, have Hjertebladene i Regelen befriet sig for Frugtskalet.

Naar Spiringen er færdig, foregaar den unge Plantes Tilvæxt i det første Aar kun med ringe Fremgang. Primodialbladparet anlægges vistnok strax, men dets Tilvæxt er langsom og det naar aldrig nogen større Udvikling. I en Skog i Wermland lykkedes det Professor Wittrock at finde en ung Plante, der samme Aar var voxet op af Frø og som, foruden de Organer, der fandtes ved Spiringen, tillige havde en epicotyl Stamme med to modsatte Primordialblade. Den epicotyle Stamme er neppe 1 mm. lang og temmelig tæt beklædt med de for Linnéa's Bladskaft og Stamme meget charakteristiske, nedadrettede, coniske og lidt bøiede, encellede Haar, hvoriblandt ogsaa findes spredt nogle faa, som ere flercellede og kølleformede. Primodialbladenes Form staar mellem Hjertebladene og de fuldt uddannede Blade.

Den fuldt udviklede Linnéaplante er en Busk, ikke en Halvbusk; thi alle de Aarsskud, som høre til det vegetative System, indgaa i sin Helhed i det permanente Axesystem. Naar man undersøger en Linnéabusk, som er i Forplantelsesstadiet, vil man let kunne adskille to Slags Skud, vegetative Aarsskud og fructificative. De vegetative Skud have kun Vegetationsorganer, nemlig Stamme, Lavblade, Blade og ofte Birødder; de afsluttes med en terminal Vinterknop og udvikle, under det første Aar, ingen Grene; de fructificative Skud bære, foruden alle disse, (Birødder dog kun i visse Tilfælder) ogsaa flere Slags Blade og Blomster, mangle Vinterknop og have altid Axer af to Ordener, nemlig en relativ Hovedaxe og blomstrende Biaxer.

Naar man nærmere undersøger de vegetative Skud, vil man let finde, at disse ere to Slags, Forsyningsskud og Assimilationsskud. De første kjendes derpaa, at de have talrige (i Regelen 10—16), lange Internodier og i Regelen tre Slags Vinterknopper, nemlig 1, som det følgende Aar voxer ud til fructificative Aarsskud, 2, som danne Assimilationsaarsskud, og 3 Terminalknopen, som voxer ud til et nyt Aarsskud. Assimilationsskudene kjendes derpaa, at de ere oprette eller næsten oprette, mangle Birødder, bære et mindre Antal (4—6) korte Internodier og faa Knopper, hvoraf i Regelen kun den terminale udvikler sig i det følgende Aar, og da til et nyt Assimilationsskud.

Foryngelsesskudene danne Linnéa's permanente Hovedstamme og kunne, om saa behøves, føre et selvstændigt Liv, da de bære alle denne Plantes Organer. Assimilationsskudene ere bladrige

[1] M. B. Svederus. Botaniska Trädgården i Upsala 1655—1807. Falun. 1877. Pag. 73.

og besørge for Størstedelen Assimilationen, men de danne tillige et Slags Reserve for Foryngningsskudene; thi om disse sidste blive ødelagte, kan Assimilationsskudets Terminalknop næste Aar udvikle sig til et Foryngelsesskud istedetfor til et Assimilationsskud. Under abnorme Forhold, om nemlig Linnéastammen overvoxes af Mos, saa at den bliver næsten afstængt fra Lys, kan det dog hende, at en eller anden af Knopperne, paa det toaarige Foryngningsskuds bagerste Del, udvikler sig til en kort Gren, som kun bærer Lavblade; i Spidsen har denne en Vinterknop, som næste Aar kan udvikle sig til en Assimilationsgren.

Stammedele, som tilhøre Assimilations- og Fructificationsskud, opnaa, under normale Forhold, en Alder af 3—4 Aar; derimod kunne Foryngningsskudene blive meget ældre; det ældste, som Professor Wittrock har seet, var 13 Aar gammelt; men Linné omtaler[1]) et Exemplar i Umeå Lappmark, som var 18 Fod langt, og de ældste Stammedele af dette kan antages at have været over 20 Aar gamle. Hermed er dog ikke selve Linnéaindividets Alder afgjort; det er nemlig med denne Art ligesom med enkelte andre Planter, at den dør bagtil og skaffer sig nye Skud med nye Rødder fremtil, saa at Linnéaindividet, under gunstige Omstændigheder, maa kunne naa en meget høi Alder; men en Følge heraf er ogsaa, at man paa ældre Linnéaplanter ikke finder nogen Hovedrod men kun Birødder.

De fructificative Skud dannes i Regelen af axillære Knopper, enten paa Foryngningsskud eller ældre Fructificationsskud, og forekomme derfor i Regelen sidestillede paa disse Organer. De fructificative Skud dannes altid af Axer af to Ordener, nemlig en relativ Hovedaxe og 2—4 Biaxer. Hovedaxen mangler altid terminal Knop, og i Regelen bærer den i Spidsen to gaffelformet stillede Biaxer. Den har to Slags vegetative Bladdannelser, Lavblade, som nedstamme fra Knopskjællene, almindelige Blade og Høiblade, nemlig Forblade og to Slags Skjermblade, men alle axillære Knopdannelser mangle. Blomsterstanden hos Linnéa, har Linné selv kaldt en »umbella bifida«; men da umbella er en Blomsterstand med et ubestemt Antal Biaxer, og normalt ubegrænset Hovedaxe, kan Linnéa's Blomsterstand aabenbart ikke føres did; den bør vel heller regnes til de enkle, tosidige Knipper uden Terminalblomst. Blomsterstanden hos Linnéa viser for øvrigt ret ofte store Variationer, der nærmest ere at opfatte som Abnormiteter, baade med Hensyn til Blad- og Stammedannelse.

Symphoricarpus racemosa, Mchx. (S. alba, Raf.). **Norge.** Snebær; **Sv.** Petersbuske, Snöbär, Snöbärsbuske; **Dan.** Snebær; **Tkl.** Knackebeen, Petersstrauch, Schneebeere, Schneebeeri, Schneechriasi (Schweiz), Schneeholder, Sneebeeren, Topfbeere, Wasserbeeren; **Engl.** Egg-plant, Snowball, Snowberry, Snow-berry-tree, St. Peter's-wort; **Fr.** Symphorine.

Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1817 er indført til England. Almindelig i Haver, hvor den holder sig meget godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron's Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 36′), paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H., ja endog ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger 2500′ (784 m.) o. H. Paa begge disse Steder har man naturligvis et fuldstændigt Indlandsklima. Den holder sig ogsaa meget godt ved Furuset i Aamodt Prestegjeld i Østerdalen, hvor man om Vinteren meget ofte har 36—44° C. Det nordligste Sted, hvortil jeg har sendt denne Art, er Snaasen Prestegaard i Nordre Throndhjems Amt (64° 12′), hvor den trives meget godt. Der kan dog ikke være nogen Tvivl om, at den med Held maatte kunne dyrkes meget længre mod Nord: i Sverige holder den sig nemlig godt ved Piteå (65° 19′), Luleå (65° 37′), ja endog ved

[1]) Caroli Linnæi Flora Lapponica. Amstelædami. 1737. Pag. 208.

Bodträskfors (65° 51′), dybt inde i Landet[1]). Paa Finlands Vestkyst holder den sig lige til Uleåborg (65° 1′)[2]).

Symphoricarpus vulgaris, Mchx. (S. orbiculatus, Mønch). Denne Art, der er kjendt under de samme Trivialnavne som den foregaaende, er 1730 indført til England fra Nord-Amerika. I Norge er den almindelig dyrket og holder sig meget godt ved Koppang i Store Elvdalen (61½°), hvor Vinterkulden er lige saa streng som i Aamodt (se ovenfor). Tromsø (69° 40′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art, men der lider den ikke sjelden af Vinterkulden. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) bliver den 5′ (1.56 m.) høi og giver i en almindelig Sommer moden Frugt. I Sverige dyrkes den til Piteå (65° 19′), hvor den er temmelig haardfør, men kan dog undertiden lide af Vinterkulden[3]). Paa samme Maade gaar det endog ved Upsala (59° 52′). Symph. vulg. foliis variegatis har jeg kun seet i den botaniske Have ved Christiania og ved Byen Hamar, paa Østsiden af Indsjøen Mjøsen (60° 41′). Med denne Form gaar det ved Upsala paa samme Maade som med Hovedarten.

Diervilla canadensis, Willd. (D. humilis, Pers., D. lonicera, Mill., D. lutea, Pursh., D. trifida, Mønch), indført 1739 fra Nord-Amerika, **Dierv. floribunda,** S. & Z. (D. multiflora, Lem.) indført til England 1864 fra Japan, **Dierv. hortensis,** S. & Z. fra Japan og **Dierv. sessilifolia,** Schuttl. (D. splendens, Carr.) fra det sydøstlige Nord-Amerika. De her nævnte Arter har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania. D. canadensis og D. sessilifolia holde sig godt i Upsala.

Weigela amabilis, Carr. (Diervilla coraeensis, Thunb., Dierv. grandiflora, S. & Z.) fra Japan og Korea, og **Weigela rosea,** Lindl., indført 1844 fra China. Begge disse Arter har jeg seet hist og her ved Norges Syd- og Vestkyst fra Christiania til Molde (62° 44′). Ved Laurvik (59° 3′) bliver W. rosea 6′ (1.9 m.) og ved Molde 3′ høi. I det sydlige Sverige holde begge Arter sig meget godt. Naar de ved Stockholm (59° 20′) dyrkes paa tør Grund og et beskyttet Sted, pleie de at holde sig om Vinteren under et let Dække, men i Upsala (59° 52′) fryse de ofte ned lige til Roden.

Lonicera periclymenum, L. **Norge.** Reveklo, Revol, Ringved, Vebendel, Vedvendel, Vibendel, Vivendel; **Gl. N.** Vidvindill; **Sv.** Käringtand, Matledsträd, Nattfiol, Strusz, Svensk Caprifolium, Virenbom, Vrivendel, Vrivångeliträd; **Dan.** Gedeblad, Kaprifolium, Kravlop; **Tkl.** Alfranke, Baumlilie, Beinweide, Beiwidli, Durchholz, Geissblatt, St. Georgenrosen, Gilgencurort, Hahnenfüsslen, Henenblomen, Herzfreud, Je länger je leewer, Je länger je lieber, Jerichorose, Klommbock, Kotitten, Lehlheck, Lienenblumen, Lilienfrucht, Lilienfurch, Lilien von Hiericho, Memmekenskraut, Milchblume, Rosen von Jericho, Sichelkraut, Specklilie, Speckling, Sugha, Sughake, Sughe, Unser Frauen Lien, Waldgaisblatt, Waldgilgen, Waldlilgen, Waldlilie, Waldmeister (Schlesien), Waldrebe, Waldwied, Waldwinde, Wede (grot), Wedewynde (grot), Wildranken, Wydewynde (grot), Wynde, Wynden, Zaungilge, Zaunkirsche, Zaunlilie, Zaunling; **Engl.** Bearbind, Benewith-tree, Benwyttre, Bind, Bindweed, Bindwood, Binnwood, Bynde, Caprifole, Cernoyle, Chervell, Eglantine, Goats Leaves, Goat-tree, Hinnysickle, Honey-suck, Honeysuckle, Lady's Fingers, Lily-among-thorns, Mel silvestre, Woodbine; **Fr.** Chèvrefeuille des bois; **Ital.** Abbrascia bosch, Bracciabosco, Brassobosch, Caprifoglio salvatico, Cinciabech, Liga bosch, Madreselva, Periclimeno, Pomela che piza, Seresetta.

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. 24. Stockholm. 1885. Pag. 31.
[2]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882. Helsingfors. 1882. Pag. 9.
[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. 23. Stockholm. 1884. Pag. 76.

Hist og her i de lavere Kystegne fra Fredriksstad til Molde (62° 44'); den er ikke fundet til en større Høide end 800—900' (250—282 m.) o. H. Plantet har den i flere Aar holdt sig meget godt ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56'). Ved Gaarden Ramsvik, i Nærheden af Stavanger (58° 58'), staar en Lon. periclymenum, hvis Stamme har et Omfang af 5″ (13 cm.) og som ranker sig op gjennem hele Kronen af en Hvidtorn (Crataegus oxyacantha), der er 20' (6.27 m.) høi og hvis Krone holder 28' (8.78 m.) i Diameter. I Sverige synes den, efter Meddelelse af Telegraphcommissær Ringius, at ville holde sig godt i Piteå (65° 19'). I den botaniske Have ved Christiania findes Lon. pericl. foliis variegatis og quercifolia; den første af disse har her, efter 10—12 Aars Forløb, faaet grønne Blade; den anden dyrkes i Sverige ialtfald saa langt mod Nord som til Gefle (60° 40').

Lonicera xylosteum, L. **Norge**. Benved, Ledved, Le'ved, Leave'; **Sv.** Benved, Hårdved, Rosenbenved, Rosentry, Try (allmän), Tryved; **Tkl.** Aalbaum, Ahlbom, Ahlholz, Ahlkirsche, Bäsaries, Beinholz, Beinhültzen, Beinhützlein, Beinrohrholz, Beinweide, Beinweidli, Beiwide, Beiwidli, Berggriesen, Bohrholz, Brechweide, Brechwinde, Bunholz, Chrotabeeristude, Chrotabeier, Chrotawägali, Durchröhrle, Fasspiepen, Fiddelrümpen, Fiedelrümpgen, Fiedelrump, Fliegenkirsche, Flohkirsche, Flokkirsche, Fluckkirsche, Flühkirsche, Fosspiepen, Frauenholz, Fulholder, Gaishasla, Geisshasla, Geissleitern, Grinsenwinde, Hagbeeri, Heckenkirsche, Hundsbaum, Hundsbeere (rothe), Hundsbeerstaude, Hundsbeerstrauch, Hundskirschen, Judenkirsche, Knochenholz, Krotenkirsche, Lausbeer, Lauskirsche, Läusebaum, Marterholz, Metternholz, Mutterholz, Pfeifenröhrleholz, Pfiffenröhrliholz, Purgierkirsche, Röhrholz, Rohrholz, Sälenholz, Scheissbeer, Schiessbeere, Seelenholz, Sellenholz, Sellholz, Sölenholz, Specklilien, Speckreben, Sprötzern, Sprutzern, Steiwidä, Steiwidli, Storzen, Stretzern, Strihsenholz, Strötzer, Strüzele, Strüzern, Tabacksröhrchenholz, Teufelsholz, Teufelskirsche, Teufelsmärterholz, Teufelsmarterholz, Teufelsmatten, Tüfelsbeeri, Tunkirsche, Vogelkirsche (rothe), Wärternholz, Walpurgismay, Walpurgiswein, Walpurgisstrauch, Weissbeinholz, Weissröhrle, Welpermei, Wolpermai, Zäunling, Zaunkirsche, Zweckholz, Zwergkirsche; **Engl.** Fly-Honeysuckle; **Fr.** Camarisier, Chamécerisier des haies, Chèvrefeuille des haies, Soriau; **Ital.** Ceresa, Dent d'veia, Fava de bissa, Garbin, Gisilostio, Graniele, Jat, Madreselva pelosa, Pelosita, Pis de can, Pissasan, Pomola, Sciaresa della vulp, Sciresa de volp, Sereza de volp, Ua de bissa, Zirese salvadeghe.

Almindelig vildtvoxende i de sydøstlige, lavere Egne af Norge til Lom Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 45'), men den gaar i Almindelighed ikke høiere end omtrent 1500' (470 m.) o. H.; i Vang i Valders nærmer den sig dog til Birkegrænsen, omtrent 3000' (941 m.) o. H. Stenkjær (64° 2') er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art dyrket. I Sverige er den vildtvoxende til omtrent 63° og dyrkes lige til Piteå (65° 19'), hvor den er fuldkommen haardfør og giver hvert Aar moden Frugt. I Finland forekommer den ialtfald ved Terijarvi (63° 20')[1].

Træet af Lonicera xylosteum er meget haardt og seigt og bruges derfor ikke sjelden til forskjellige Gjenstande, hvor disse Egenskaber udkræves, f. Ex. til Svøbeskafte, Rivetinder o. s. v. I Slutningen af forrige Aarhundrede brugte Bønderne i Thelemarken at koge det smaaskaarne Træ med Vand, og med dette Decoct vaskede man sig mod Smerter i Ledene. Heraf kommer det ovenfor nævnte norske Navn Ledved[2]. Ved Christiania blomster denne Art gjerne 1—4 Juni og ved Petersburg tidligst 29de Mai og senest 26de Juni (F. v. Herder).

[1]) Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Helsingfors. 1880. 5te Hefte. Pag. 131.

[2]) H. J. Wille. Physisk og antiquarisk Reise gjennem Thelemarken i Aaret 1786. I Manuscript.

Lonicera caprifolium, L. (Caprifolium hortense, Lam., Caprifolium italicum, R. & Z.). **Norge.** Caprifolium; **Sv.** Caprifolium, Pukaris; **Dan.** Gedeblad, Kaprifolium, Kravlop; **Tkl.** Bärentappe, Gaishalse, Geissblatt, Geisshalse, Gilgenkonfort, Italienisches Geissblatt, Je länger je lieber, Nachtrose, Nachtsfaden (Siebenbürgen), Rose von Ehrlicke, Rose von Jericho, Specklelgen, Specklilie, Waldlilgen, Waldmeister, Waldwinde, Winden (gross), Zaunlilie, Zeunling; **Engl.** Caprifole, Perfoliate Honey-suckle, White Italian Honey-suckle; **Fr.** Chèvrefeuille romaine, Chèvrefeuille de Virginie; **Ital.** Abbracciabosco, Abbracciadonne, Amor, Bracciabosco, Brassobosch, Caprifoglio, Caprifolio, Cocon, Erba manina, Eudesa, Liabasch, Liasse, Liga bosch, Madreselva Pianta d'eder, Manine, Matriselva, Sereza salvadega, Vincibosco.

Vildtvoxende i Østerrig, Tyrkiet og Kaukasien I Norge er denne Art meget almindelig dyrket i de sydlige og vestlige Kystegne; men jeg har ikke seet den nordligere end ved Stenkjær (64° 2′), hvor den trives meget godt. I de sydlige Egne af Sverige er den ogsaa almindelig, ialtfald til Jemtland; ja Telegraphcommissær L. A. Ringius i Piteå (65° 19′) har skriftlig meddelt mig, at naar den der plantes paa et heldigt Sted, synes den at ville holde sig nogenlunde godt. I Finland dyrkes den endda ved Nykarleby og Jakobsstad (63° 23′ — 63° 40′) [1]).

I det følgende skal jeg nævne de Arter, som hidtil, med Held, have været dyrkede i Norge, og jeg begynder her med de nordligste Egne af Landet.

Vardø, i Øst-Finmarken (70° 22′): 1. Lonicera media, Murr. (L. parviflora, Lam.) har i flere Aar holdt sig godt der. Man maa, engang for alle sagt, ikke glemme, at det bedste Vinterdække, Sneen, her aldrig mangler, og at derfor en hel Del Planter, som, uden denne, naturligvis aldrig kunde holde sig, dog trives meget godt. Jeg skal kun tillade mig at henvise til Cineraria maritima (cfr. II. Pag. 35), som i en lang Aarrække har holdt sig meget godt i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Efter Opgave fra Telegraphcommissær Ringius, har Lonicera media vist sig at være fuldkommen haardfør i Piteå (65° 19′).

Alten (70°): 2. Lonicera alpigena, L. (Caprifolium alpigenum, Lam.), fra Høilandene i Mellem-Europa. **Tkl.** Bergkriesen, Doppelbeere. Holder sig meget godt i Alten; det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet moden Frugt, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′). Ved Gaarden Furuset i Aamodt Prestegjeld i Østerdalen (67° 7′), hvor man om Vinteren undertiden kan have 40 45° C., holder den sig meget godt. Siden 1865 har denne Art, efter Opgave fra Telegraphcommissær Ringius, været dyrket i Piteå (65° 19′), hvor den undertiden topfryser, men dog trives godt og giver spiredygtigt Frø. Den holder sig ogsaa ved Luleå (65° 37′). Ved Petersburg giver den hvert Aar moden Frugt. — 3. Lonicera orientalis, Lam. (L. caucasica, Pall.). Indført til Europa 1825 fra Orienten. Denne Art har holdt sig godt i Alten i mange Aar. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) bliver den 6—7′ (1.88—2.19 m.) høi og faar samme Diameter. Den giver der moden Frugt og faar indtil 3′ 9″ (117 cm.) lange Aarsskud. — 4. Lonicera pyrenaica, L. Fra Pyrenæerne. Denne Art holder sig godt i Alten og giver ogsaa moden Frugt i Stegen, hvor den faar indtil 4½′ (1.4 m.) lange Aarsskud. — 5. Lonicera tatarica, L., er vildtvoxende i de sydlige Egne af Sibirien, Tartariet og det sydøstlige Rusland. I Alten holder den sig meget godt og paa Inderøen (63° 52′) naar den en Høide af 10′ (3.13 m.), med en Stamme, som holder 5″ (13 cm.) i Diameter. I Storelvdalens Prestegjeld i Østerdalen, hvor Vinteren er lige saa streng, som ovenfor er sagt om Aamodt, trives denne Art meget godt, og jeg har der seet et

[1]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882. Helsingfors. 1882. Pag. 9.

Exemplar, som var mindst 8′ (2.5 m.) høit; ligesaa ved Furuset i Aamodt. I Sverige har denne Art, i de sidste 20 Aar, vist sig at være fuldkommen haardfør i Piteå (65° 19′), hvor den hvert Aar giver moden Frugt. Ved Bodträskfors i Norrbotten (65° 51′), dybt inde i Landet, trives den ogsaa godt [1]); ligesaa ved Uleåborg i Finland (65°) [2]), ja endog ved Torneå (65° 51′) [3]). Ved Petersburg holder den sig ogsaa meget godt og giver hvert Aar moden Frugt.

Stegen Prestegaard (67° 56′). 6. Lonicera caerulea, L. (Lon. altaica, Pall., Lon. Pallasii, Ledeb.). **Tkl.** Todtenbeer. Vildtvoxende i Høilandene i Mellem-Europa, i Orienten og paa Himalaya. Den har i en lang Aarrække holdt sig meget godt her, og i en almindelig Sommer giver den endog moden Frugt. I Piteå (65° 19′), hvor den har været dyrket siden 1865, er den fuldkommen haardfør og giver hvert Aar moden Frugt; ja den holder sig endog godt ved Bodträskfors i Norrbotten (65° 51′) [4]). Ved Petersburg giver den ogsaa hvert Aar moden Frugt. — 7. Lonicera ciliata, Mühbg. (Lon. canadensis, R. & S., Xylosteum tataricum, Mchx., Xyl. ciliatum, Pursh). Indført til Europa 1824 fra Nord-Amerika. I mange Aar har den holdt sig godt her og selv i en ugunstig Sommer giver den moden Frugt. — 8. Lonicera flava, Sims. (Caprifolium Fraseri, Pursh.). Indført til Europa 1810 fra Nord-Amerika. I en almindelig Sommer giver den her moden Frugt, og i Sverige dyrkes den ialtfald saa langt mod Nord som til Upsala. — 9. Lonicera microphylla, Willd. Vildtvoxende i Asiens Høilande, hvorfra den 1818 er indført til England. I en lang Aarrække har den holdt sig godt i Stegen og i Sverige ved Upsala.

Paa ***Inderøen*** i Throndhjemsfjord (63° 52′) har jeg seet 10. Lonicera hispida, Pall., der er vildtvoxende i Asiens Høilande og som i Sverige dyrkes indtil Stockholm, i ***Lexviken*** ved Throndhjemsfjord (63° 40′) 11. Lonicera nigra, L., der hører hjemme i Syd- og Mellem-Europa, og som er fuldkommen haardfør ved Piteå (65° 19′), og i ***Molde*** (62° 44′) 12. Lonicera Ledebouri, Eschsch., som 1833 er indført til England fra Californien. Denne Art trives godt ved Upsala, og, efter Opgave af Telegraphcommissær Ringius, synes den ogsaa at ville holde sig i Piteå.

I den botaniske Have ved ***Christiania*** (59° 55′) er der, foruden de ovenfor nævnte 12 Arter, ogsaa blevet dyrket følgende: Lonicera chrysantha, Turcz., der hører hjemme i det sydlige Sibirien, Dahurien og Amurlandene; (trives godt ved Upsala og giver moden Frugt ved Petersburg); Lonicera diversifolia, Wall., der 1833 er indført til England fra Himalaya og som findes ved Upsala; Lonicera Douglasii, Lindl., der er vildtvoxende i Canada og som ogsaa holder sig ved Upsala; Lonicera etrusca, Sant. (fra Italien og Dalmatien); Lonicera grata, Ait. (L. americana, Mill.), som 1730 er indført til England fra det østlige Nord-Amerika (dyrkes i det sydlige Sverige til Stockholm); Lonicera hirsuta, Eat. (L. pubescens, Sweet) fra Nord-Amerika (i Sverige til Upsala); Lonicera implexa, Ait, fra Middelhavslandene; Lonicera iberica, Bieb., fra Kaukasus, Armenien og Persien og indført 1824 (i Sverige til Upsala); Lonicera kamtschatica, Hort. (en Form af L. tatarica); Lonicera Morrowii, A. Gr., fra Nord-Amerika, (i Sverige til Upsala); Lonicera occidentalis, Lindl., som 1824 er indført til England fra Nord-Amerika, samt Varieteten Youngii, Hort.; Lonicera ruprechtiana, Rgl., som er vildtvoxende i det sydlige Sibirien og Amurlandene, hvorfra den 1870 er indført til Europa, (i Sverige til

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. 24. Stockholm. 1885. Pag. 31.
[2]) John Croumbie Brown. Finland: Its forests and forestmanagement. Edinburgh. 1883. Pag. 276.
[3]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882. Helsingfors. 1882. Pag. 3.
[4]) Tidning för Trädgårdsodlare. 24. Stockholm. 1885. Pag. 31.

Luleå, 65° 37′), og Lonicera sempervirens, L., som 1656 blev indført til England fra Nord-Amerika. Denne Art dyrkes ogsaa i det sydlige Sverige til Upsala.

I ***Drammen*** (59° 45′) og ***Laurvik*** (59° 3′) har jeg seet Lonicera flexuosa, Thunb. var: aureo-reticulata (L. brachypoda, DC.), der synes at holde sig nogenlunde godt baade her og i det sydlige Sverige til Stockholm, samt i ***Christianssand*** (58° 8′) Lonicera discolor, Lindl. fra Himalaya.

Viburnum opulus, L. **Norge**. Beinved, Benved, Krossved, Skoghyll, Ulvaraun, Ulvved; **Sv.** Elnaträd, Hålsbär, Illnaträd, Olgonträd, Olvon, Qvalkebär, Snöboll, Uggerlönn, Ugglebär, Uggleronn, Ularönn, Ulfbär, Ulfrönn, Vattenhyll; **Dan.** Kvalkved, Snebolle (vild), Ulvsrøn; **Tkl.** Affholder, Bachholder, Beiwida, Blutbeere (rothe), Brook-Alhoorn, Calinichen, Chrotäbeeri, Dampfbeerstrauch, Drosselbeerstrauch, Eibelbeere, Fackelbaum, Fackelbeerbaum, Faulbaum (falscher), Frönbeerstaude, Gänseflieder, Galingenbaum, Galinkenbaum, Geesschank, Gefrerbeere, Geisschäs, Geisschenk, Giftbeeri, Gimpelholz, Glasbeeren, Goosfleder, Goosflirra, Graseflieder, Halinke, Hirschholder, Holderhetteln, Holdernatteln, Holderrose, Hollerkirschestrauch (Siebenbürgen), Honnerkirschen, Hundsbeeren, Johannisbeere (wilde), Kakelbeer, Kaleienbeeren, Kaline, Kalinkenbeere, Kalkbeere, Kallinkenbaum, Kalunkenbaum, Kaninchenbaum, Kaninchenbeere, Kolkbeerstrauch, Leberbeerstaude, Malinenbaum, Malinenholz, Markholz, Marsholder, Natterbeeri, Rosenholder, Rothschissbeerholz, Salbenbaum, Schatelke, Schiessbeerbaum, Schlangenbeeri, Schläckerbeeri, Schlingbaum, Schneeballen, Scheeballenbaum, Schniballen (wäld), Schönballen, Schwallbeerbaum, Schwalbenbaum, Schwalbenbeerbaum, Schwalbesbeere, Schwalbisbeerbaum, Schwalgesbeere, Schwalgisbeere, Schwalken, Schwalkenbaum, Schwalkenbeerstrauch, Schwallbeere, Schweissbeere, Schwelgen, Schwelgenbaum, Schwelgn, Schwelken, Schwelkenbaum, Schwilchenbaum, Sneeball, Spikbeeri, Strauchholz, Sumpfholunder, Tellinkenbeer, Wahsholder, Wahsholdèr, Wasserahorn, Wasserbeerstaude, Wasserflieder, Wasserflittern, Wasserhohler, Wasserholder, Wasserholler, Wasserschwelch, Wasserstaude; **Engl.** Cherrywood, Cranberry Tree, Dog-berry, Dog-Eller, Dogrowan Tree, Dog-wood, Dog-wood (white), Gadrise, Gatten, Gatten Bush, Gatter, Gatteridge, Gelders Rose, Golden Ball, Guelder Rose, King's Crown, Marish, Marsh, Marsh Elder, May Rose, May-tosty, Mugwet, Ople, Ople-tree, Rose Elder, Snowball-tree, Water Elder, White Elder, Whitten-tree; **Fr.** Obier, Pain blanc, Sureau d'eau; **Ital.** Maggi, Maggio, Oppio, Pallone, Pallone di Maggio, Pallone di neve, Passamola, Sambu d'aqua, Sambuco aquatico, Sambuco rosso, Zambuco aquatico.

Temmelig almindelig vildtvoxende til Beieren Prestegjeld i Nordland (67°), og i Vefsen (65° 52′) naar den en Høide af 12′ (3.8 m); selv i de sydlige Egne af Norge gaar den neppe til en større Høide over Havet end omtrent 1500′ (470 m.). I Sverige er den almindelig til Helsingland (62°); længre nordpaa er den sjeldnere, men findes dog lige til Umeå (63° 53′). I de vestlige Egne af Finland opgives Nordgrænsen til 65° 38′ og i de østlige til 65° 13′[1]). I Rusland har denne Art naaet sin vestlige Nordgrænse ved Kem i Gouvernementet Archangelsk, paa Vestkysten af det hvide Hav (65°). Derfra gaar Nordgrænsen i østlig og sydlig Retning, indtil den, i Kredsen Tscherdyn, har naaet Ural omtrent ved 60°; videre gaar den gjennem hele Sibirien til Aldanfloden (62½°) og Amurlandene[2]).

---

[1]) C. J. Wikberg. Catalogue of the dairy-produce of Finland exhibited at the international agricultural Exhibition held at Kilburn &c. London. 1879. Pag. 6.

[2]) F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. XVII. Pag. 435.

Viburnum opulus roseum, R. & S. **Norge.** Snebold; **Sv.** Dubbel snöboll; **Dan.** Snebolle; **Tkl.** Ballenrose, Ballrose, Holderrose, Rosenholder, Rose von Geldern, Schneeball; **Engl.** Guelder Rose, Gueldres Rose, Rose Elder, Snowball-tree; **Fr.** Boule de neige, Pain blanc, Pomme de neige, Rose de Gueldre; **Ital.** Hortensia europæa.

Denne Varietet er meget almindelig plantet i Norge, og det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket med Held, er ved Gaarden Sandtorv paa Hindø i Nordland (68° 34′). I den botaniske Have ved Christiania findes et Exemplar af denne Varietet, som blomstrede første Gang 1876. De fleste Blade vare da rent gule og kun enkelte spraglede, men ikke et eneste grønt. Efterhaanden har denne Busk faaet grønne Blade og det er nu meget sjelden at finde et gult Blad. Paa samme Maade er det her gaaet med en Mængde andre Buske og Træer. Bladene baade paa Hovedarten, og fornemlig paa Varieteten roseum, blive her meget store: paa et mere end 20 Aar gammelt Exemplar af den sidstnævnte Form har jeg her maalt Blade, som (uden Stilk) vare 6½″ (17 cm.) lange og lige saa brede. — Ved Upsala holder denne Varietet sig meget godt, men ved Piteå (65° 19′) topfryser den ofte og synes ikke at ville holde sig[1]).

Viburnum dentatum, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1763 er indført til England. Denne Art har jeg ikke seet nordligere end ved Throndhjem (63° 26′), hvor den trives godt. I Sverige dyrkes den ialtfald saa langt mod Nord som til Upsala.

Viburnum edule, Pursh. Indført til England 1812 fra Nord-Amerika. I en lang Aarrække har den holdt sig meget godt ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′). I Sverige dyrkes den i de sydlige Provindser til Upsala.

Viburnum lantana, L. **Sv.** Turkisk Olvon; **Tkl.** Bandstrauch, Buchbaum, Buchbaumi-Widä, Bügelholz, Chorägertä, Federwied, Geisselstockholz, Geisselstückenstrauch, Haubeerenbaum, Heubeere, Heubeerenholz, Heuelinger, Heulinger, Heumauzenstock, Holderhattelen, Holderhetteln, Holftere, Hülftern, Hulfterä, Hulftere (rothe), Juchwied, Kandelbeere, Kandelweide, Kandelwied, Katzentappen, Kaukelbeere, Kaulbeerbaum, Kesken, Kothschlinge, Ledewied, Massholder, Mehlbaum (geaderter), Mehlbaum (kleiner), Mehlbaumschlinge, Nassholfterli, Pabel, Pabelstaude, Pabst, Pabstbaum, Pabstwiede, Pappelstaude, Pappelstrauch, Patscherben, Patscherpe, Rechenbögliholzstaude, Röhrchenholz, Rothschlinge, Rothschwelge, Schaben, Scherbecken, Scherben, Scherbike, Schergenpabst, Scheriken, Scherpkenholz, Schibicken, Schiedebeere, Schiesbeere, Schiffwidä, Schlinbeere, Schlinden, Schlingbaum, Schlingbeer, Schlingbeerenstrauch, Schlingen, Schlingenbaum, Schlingenbeutel, Schlingstrauch, Schlingweide, Schlungbaum, Schlungbeerbaum, Schmutzbeere, Schwelche, Schwelchi-Wida, Schwelcken, Schwelich, Schwicken, Schwilchen, Schwindelbeerbaum, Schwindelbeerstrauch, Sprute, Tchwelch, Waldrebe, Wasserschwelch, Wedecken, Wegeschlinge, Weissschlingenbaum, Wida, Widä, Widenbaum, Wiede, Wiedebaum, Wiedel, Wiedelbaum, Wiederbaum, Wiederer, Wieleren, Windbaum, Wydenbaum, Wydlin, Zwälk; **Engl.** Cottoner, Cotton-tree, Cowentree, Dogtimber, Lithewort, Lithy-tree, Mealy-tree, Wayfarer-tree, Wayfaring-tree, Whitney; **Fr.** Bourdaine blanche, Coudre moissine, Hardeau, Mancienne, Viorne commune, Viorne Mancìène; **Ital.** Antá, Antana, Antano, Lantà, Lantana, Lantanel, Lentaggine, Matallo, Metallo, Merda de gat, Merda secca, Nata, Tatt, Vavorna, Viburn, Viburno.

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 77.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og gaar mod Øst til Kaukasus. I Rusland findes den kun i de sydvestlige og sydlige Provindser og gaar i Wolhynien op til Udspringet af Bugfloden (47°). Mod Øst har den naaet sin Nordgrænse ved Taganrog (47° 12′)[1]. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket og holder sig meget godt, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′). I Sverige dyrkes den til Luleå (65° 37′). Ved Petersburg holder den sig meget godt og giver endog moden Frugt. (F. v. Herder). Bladene af denne Art blive ved Christiania i Almindelighed, uden Stilk, 10–15 cm. lange og 8 cm. brede, men undertiden findes der Blade, som ere 22 cm. lange og 13 cm. brede.

Viburnum lantanoides, Mchx. (Vib. cordifolium, Wall.). Vildtvoxende i det østlige Nord-Amerika, Japan og Himalaya. Denne Art har jeg kun seet i den botaniske Have ved Christiania og ved Molde (62° 44′). Paa begge Steder trives den meget godt.

I den botaniske Have ved Christiania have følgende Arter været dyrkede i flere Aar: Vib. acerifolium, L. Indført til England 1736 fra Nord-Amerika; har i Sverige neppe været dyrket nordligere end i Skåne; — Vib. davuricum, Maxim. Fra det sydøstlige Sibirien og Amurlandene; dyrkes i Sverige til Upsala; — Vib. lentago, L. Indført til England 1761 fra Nord-Amerika; dyrkes i Sverige til Upsala, hvor den dog ofte lider af Vinterkulden; — Vib. oxycoccos, Pursh. Fra Nord-Amerika; — Vib. prunifolium, L. Indført til England 1731 fra Nord-Amerika; i Sverige paa samme Maade som V. lentago. — Vib. pubescens, Pursh. Indført til England 1736 fra Nord-Amerika; — Vib. pygmaeum, Royle. Indført til England 1841 fra Himalaya, og Vib. tomentosum, Thunb. (Vib. plicatum, Miq.). Indført til England 1846 fra Japan. Denne Art har endnu ikke blomstret her.

Sambucus nigra, L. **Norge**. Hyll, Hylletræ; **Sv.** Fläder, Fläderhyll, Fulbom, Hyll; **Dan.** Hyld, Hyldetræ; **Tkl.** Aelare, Ahlshorn, Aläre, Alhern, Alhorn, Alhornbom, Alhurn, Baumholder, Beerstrauch, Büssenholt, Doldenholunder, Elderne, Elhôrn, Ellaer, Ellen, Ellern, Ellhörn, Fledder, Fleeder, Fleerbom, Fleern, Flidder, Flieder, Flirr, Flirrn, Fliter, Flitter, Gibken, Hällern, Hâlern, Halunder, Heel, Hischele, Hitschel, Hohler, Holander, Holandir, Holantar, Holar, Holare, Holder, Holderbaum, Holderblüe, Holderblüete, Holderbluome, Holderbusch, Holdere, Holderknopf, Holdern, Holdernbom, Holderstaude, Holderstock, Holderstude, Holenter, Holentern, Hollendorn, Hollentern, Hôler, Holinder, Holler, Hollern, Holre, Holunder, Holundir, Holuntar, Holunter, Hontert (Siebenbürgen), Hulden, Hüolerte, Husholder, Keilkebeän, Keilkenbee, Keilkenbusch, Kelcken, Kesken, Kiesekenbaum, Kissekenbaum, Krolle, Krollo, Püsseke, Quebeken, Quesben, Quesbirn, Quewecken, Quitschen, Rechholder, Reckholder, Ressken, Riechholler, Roskenstrauch, Schebicken, Schetschken, Schibbecke, Schibicken, Schiebken, Schipken, Schirbickenbeerstaude, Schotschken, Schübickenbeerstaude, Schubicken, Schwarzholder, Siekbeeren, Sümber, Ulhorn, Velare, Vliedebere, Vliedebern, Vlier, Vlierbom, Vlyederen, Vlyrebom, Wahsholdir, Washolder, Zetschken, Zibken (Schlesien), Zwestblume, Zihbicken, Zwitschenstaude, Zypiken; **Engl.** Acte, Alderne, Arn-tree, Baw-tree, Bertery, Boon-tree, Boor-tree, Bootry, Bore, Borral, Bothery-tree, Bottery, Bottery-tree, Bottry, Boun-tree, Bour-tree, Bou-tree, Bull-tree, Bur-tree, Buttery, Dog-tree, Elder (common), Elderberry, Eldern, Ellar, Ellarne, Ellen-tree, Ellern, Ellet, Elnore, Elren, Hilder, Hillerne, Hydul-tree, Hylder; **Fr.** Hautbois, Saureau commun, Sureau commun, Sureau (grand), Sureau noir; **Ital.** Sambu, Sambuch, Sambuchi,

---

[1]) A. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 64.

Sambuco, Sambuco nostrale, Sambug, Sambugar, Sambugaro, Sambugher nero, Sambugo, Sangar, Sango, Saut, Savút, Zambuco arboreo, Zambuco pazzolente.

Tilsyneladende vildtvoxende hist og her i de lavere Kystegne til omtrent 63°. Længre mod Nord ved man med fuld Vished, at den er plantet Det er ikke usandsynlig, at den i Middelalderen er indført af Munkene til Klosterhaverne, og at den derfra, ved Hjelp af Fugle, som have spist Frugten, er blevet forvildet. Den findes nu, ved Norges sydøstlige Kyst, ikke sjelden, endog paa temmelig smaa Øer, hvor der er lidet og mager Jord og som ere stærkt udsatte for heftige Storme, og ikke desto mindre trives den godt. Af denne Grund passer den ret godt til Plantning paa veirhaarde Steder, for at værge mod Vinden. Det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har faaet denne Art dyrket, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′). Her kan den i flere Aar holde sig ret godt, men i en ugunstig Vinter fryser den ned lige til Grunden; næste Aar skyder den dog op igjen fra Roden. Den blomstrer der i Slutningen af Juli, men den har hidtil ikke givet moden Frugt. I Vefsen Prestegjeld i Nordland (65° 52′) giver den, ialtfald i gode Sommere, moden Frugt, og kun paa denne Maade kan det forklares, at den der findes forvildet paa flere Steder. Ved Christiania naar den en Høide af 15—20′ (4.7—6.3 m.) med 2—2½′ (62—77 cm.) Omfang af Stammen, og paa Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′) bliver den 9—10′ (2.8—3.1 m.) høi. I Øiestad Prestegjeld ved Arendal (58° 25′) blev der 1876 fældet et Exemplar, som var 21′ (6.6 m.) høit og hvis Krone holdt 18′ (5 6 m.) i Diameter. Stammen havde et Omfang af 7′ 9″ (2.4 m.). Dette Træ var 50—60 Aar gammelt. I Byen Flekkefjord, paa Norges Sydvestkyst, fandtes for nogle Aar siden et Exemplar, som i September 1874 havde følgende Dimensioner: Høide 25½′ (8 m.); Stammen, som var 6⅔′ (2.1 m.) høi, holdt 37″ (97 cm.) i Omfang og den regelmæssig hvelvede Krone havde en Diameter af 25′ (7.8 m.). Træet var fuldkommen friskt. Ved Christiania blomstrer Sambucus nigra 4—8 Juli og ved Petersburg tidligst den 24de Juni og senest 28de Juli. (F. v. Herder). Paa ældre Exemplarer finder man ikke sjelden ved Christiania, at der fra Roden kan voxe frem Skud, som den første Sommer faa en Længde af 11—12′ (3.45—3.76 m.). I Pertshire i Skotland (56½°) blev der 1873 fældet en Sambucus nigra, der var 30 engelske Fod høi og som havde en vakker, rund Krone. I en Fods Høide holdt Stammen 3′ 2″ (engl.) og i 5′ Høide 2′ 10½″ i Omfang. Træet var 42 Aar gammelt [1]).

I de sydlige Egne af Sverige er Sambucus nigra tilsyneladende vildtvoxende og dyrkes vistnok lige til Hernøsand (62° 38′); men ved Upsala (59° 52′) fryser den ikke sjelden ned lige til Roden. Den holder sig heller ikke godt hverken ved Reval (59° 26′) eller Dorpat (58° 83′) [2]). Den synes at være vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa; men da den, som ovenfor sagt, meget let spredes ved Hjelp af Fugle, er det neppe mulig nu med Sikkerhed at angive om den i flere Lande virkelig er vildtvoxende eller kun forvildet. I de bayerske Alper gaar den op til 3416′ (1072 m.) og i Tirol til 4028′ (1264 m.) (Willkomm), i Karpatherne til 2400′ (752 m.) (Wahlenberg) og paa Sicilien til 3178′ (997 m.) o. H. [3]).

Hyllen har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk og omtales baade af Theophrast (Hist. pl. I. 6. 1. III. 13. 4), under Navn af ἀκτῆ, og Plinius (XXIV. 8. 35), som kalder den Sambucus. I Mellem-Europa blev Hyllbusken, alt under Hedendommen, betragtet som hellig.

---

[1]) Transactions and Proceedings of the Botanical Society of Edinburgh. Vol. XIII. Part. I. 1877. Pag. II. III.

[2]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 31.

[3]) Theobald Fischer. Beiträge zur physischen Geographie der Mittelmeerländer, besonders Siciliens. Leipzig. 1877. Pag. 145.

Grunden hertil er rimeligvis tildels at søge i de store, duftende Blomsterkvaste, hvis sveddrivende Egenskab man meget længe har kjendt, de mange, glindsende Bær og den tykke Marv, som ofte gjør de tørre Grene hule. Heraf kommer ogsaa det gammeltyske Navn holan-tar og Englændernes hollow-tree. Den nævnes ogsaa baade i den salernitanske Skoles »Circa instans«, i gamle Lægebøger fra England og Wales og i »Nørdlinger Register« fra 1480[1]). Tidligere, navnlig i Landdistricterne, var Hyllbusken i stor Anseelse som Lægemiddel mod en Mængde Sygdomme, og man kunde gjerne sige, at den i sig indebar et helt Husapothek, thi baade Blomster, Frugt, Blade, Bark, Træ, Marv og Rod bleve brugte paa en eller anden Maade, eller med andre Ord, den var en ren Universalmedicin (»panacea rusticorum«). Det fortælles endog, at den hollandske Naturkyndige Hermann Boerhaave († 1738) aldrig gik forbi en Hyll, uden at løfte paa Haten[2]).

Blandt de mange overtroiske Skikke, som endnu ere i Brug, kan nævnes følgende fra England: Man skjærer et Stykke af en ung Hyllkvist saaledes, at dette beholder to Led og et lidet Stykke af Kvisten over og under hvert Led, samt lidt af Bladstilkene. Det hele kommer da til at ligne et Dobbeltkors, og dette bæres paa Brystet som et sikkert Middel mod Rheumatisme; men for at Korset paa bedste Maade skal kunne meddele denne heldbringende Virkning, maa Busken voxe paa indviet Jord, f. Ex. en Kirkegaard[3]). I Oberpfalz bruges Barken som Medicin: naar den skal fremkalde Brækning, maa den skjæres af Træet nedenfra opad; skal den derimod virke afførende, skjæres den ovenfra nedad[4]). I Mellem- og Nord-Europa, lige til det sydlige Sverige, har man en Mængde overtroiske Sagn o. s. v. om »Hyll-fruen«, »Hyldemor« og »Frau Holder«, samt om den Hærskare af Sygdomme, som kunne helbredes ved Hjelp af forskjellige Gjenstande af dette Træ; men da det vilde blive for vidtløftigt her at behandle alt dette, skal jeg indskrænke mig til at opgive den mig bekjendte Literatur denne Sag vedkommende[5]).

Det er en bekjendt Sag, at Hyllblomsterne meget almindelig bruges til Medicin, fornemlig som et sveddrivende Middel; men, saavidt jeg har kunnet bringe i Erfaring, bliver desværre endnu alt, hvad der her bruges af denne Vare, indført fra Udlandet! Her kunde, til dette Øiemed, plantes mange Tusende af disse Buske, som ikke i ringeste Maade vilde være til Hinder for Agerbruget eller Landhusholdningen i det hele. Det vilde utvivlsomt være til Norges Vel, om der her i Landet blev foretaget noget, for at fremme Dyrkningen og Indsamlingen baade af denne og mangfoldige andre Lægedomsplanter, som trives meget godt her! (Cfr. I. Pag. 366). I den anden Halvdel af forrige Aarhundrede gjorde man sig i Sverige, og navnlig Skåne, megen Umage med

---

[1]) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 297. F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 775.

[2]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 134.

[3]) John Lindley and Thomas Moore. The Treasury of Botany. London. 1866. Vol. II. Pag. 1013.

[4]) Dr. Wilhelm Brenner-Schæffer. Zur Oberpfälzischen Volksmedicin. Amberg. 1861. Pag. 35.

[5]) C. F. Nyman. Utkast till svenska växternas naturhistoria. 1 D. Ørebro. 1867. Pag. 75. Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 5te Række, 2det Bind. Kjøbenhavn. 1875. Pag. 165—71. Anton Andersen. Fra Planternes Verden. Kjøbenhavn. 1885. Pag. 234—51. A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 256—62. Dr. Joseph Virgil Grohmann. Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren. 1 Bd. Leipzig. 1864. Pag. 164. 179—81. Rector Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Auflage. St. Gallen. 1874. Pag. 69. F. v. Kobell. Ueber Pflanzensagen und Pflanzensymbolik. München. 1875. Pag. 14. Fr. Warnke. Pflanzen in Sitte, Sage und Geschichte Leipzig. 1878. Pag. 89. H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen, ihrer Stellung in Mythologie &c. Gotha. 1882. Pag. 136—38. T. F. Thiselton Dyer. English Folk-Lore. 2 Ed. London. 1880. Pag. 35. 145.

Dyrkning af Apothekervæxter, og i en eneste Have ved Malmø blev der i Aarene 1754—76 samlet ikke mindre end 5485 Pund Hyllblomster [1]).

I Sydtyskland bruger man at bage friske Hyllblomster ind i et eget Slags Kager, som ere vel kjendte blandt Folket under Navn af »Holderküchle«. Den bekjendte Digter og Læge Justinus Kerner anbefaler at plukke Hyllblomsterne førend de ere udsprungne, forvælle disse i Vand og Salt og derefter helde Vandet fra. Naar Blomsterne ere afkjølede, tilberedes de med Edik, Olie o. s. v. som Salat og give en velsmagende Ret. I Davikens Prestegjeld i Nordfjord har man, ialtfald tidligere, brugt at samle de ikke fuldt udviklede Hyllblomster, der bleve lagte i Saltlage og spiste ligesom saltede Agurker [2]).

Af Hyllbær laves en meget velsmagende Suppe, paa samme Maade, som man i Almindelighed tilbereder Frugtsupper Paa flere Steder i Portugal, navnlig i Omegnen af Oporto, har man hele Skoge af Hylltræer, hvis Bær bruges til Farvning og Forfalskning af Portvin. Af Hyllbær tilberedes paa flere Steder, og maaske fornemlig i England, et eget Slags Vin, »Elder Wine« [3]); noget lignende har man, i sin Tid, ogsaa tilberedt hos Romerne, under Navn af «Vinum sambucatum« [4]).

Ved Christiania findes følgende Varieteter: S. nigra fasciata (monstrosa), S. n. pyramidalis, S. n. foliis luteo-marginatis, S. n. foliis albo-marginatis, S. n. foliis luteis, S. n. foliis laciniatis, S. n. foliis linearibus, S. n. pulverulenta, S. n. rotundifolia, S. n. flore pleno, S. n. semperflorens og S. n. fructu viridi. Ved Throndhjem (63° 26′) har jeg seet S. n. foliis luteis et laciniatis. Ved Stockholm (59° 20′) findes følgende Varieteter: S. n. fasciata, S. n. flore pleno, S. n. semperflorens, S n. foliis luteo-variegatis, S. n. foliis luteis, S. n. foliis albo-variegatis, S. n. foliis linearibus, S. n. rotundifolia og S. n. pyramidalis. De tre sidstnævnte skades ikke sjelden om Vinteren [5]). Ved Hernøsand (62° 38′) findes ogsaa S. n. foliis albo-variegatis, S. n. foliis luteo-variegatis og S. n. foliis laciniatis, i 2—3′ høie Exemplarer [6]); men det vil der rimeligvis ikke gaa bedre med disse end med Hovedarten.

Sambucus racemosa, L. **Norge**. Druehyll; **Sv**. Druffläder, Drufhyll; **Dan.** Druehyld; **Tkl.** Akholt. Atech, Bergelhorn, Bergholder, Bergholunder, Gebergshontert (Siebenbürgen), Hirschholder, Hirschholunder, Hirzholder, Holder (rother), Hollern, Holunder (rother), Holunder (wilder), Kelcken, Kertken, Küchlesholder, Latwergenbaum, Quitschenbeeren, Refken, Relken, Resken, Ressken, Restken, Schalaster, Schalasterstrauch, Schiebchen, Schiebgen, Schiebke, Steinholder, Traubenflieder, Traubenholder, Traubenholunder, Utich, Waldholder, Wandelbaum, Zwitschenbeerstaude, Zwitschenstaude; **Engl.** Hart's Elder, Scarletberried Elder; **Fr.** Sureau à grappes; **Ital.** Sambuc rus, Sambuc sordo, Sambuch sorz, Sambuco coralline, Sambuco montano, Sambugh, Sambugher rosso, Sambugo di montagna, Sambüch de montagna, Zambuco de montagna.

Druehyllen er vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og gaar mod Øst gjennem Sibirien til Kamtschatka. I de bayerske Alper gaar den op til 4656′ (1461 m.) og paa Wormserjoch (Stilfserjoch, Monte Stelvio), ved Grænsen mellem Østerrig og Tirol, endog til 6648′ (2086 m) o. H. (Simony).

[1]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1882. Pag. 73.
[2]) J. C. Fabricius. Reise nach Norwegen. Hamburg. 1779. Pag. 35.
[3]) W. H. Roberts. The British Wine-maker. 4 Ed. Edinburgh. 1849 Pag. 245.
[4]) Dr. A. F. Magerstedt. Die Obstzucht der Römer. Sondershausen 1861. Pag. 277.
[5]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 92.
[6]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. 3. Stockholm 1880. Pag 106

I Omegnen af Petersburg findes den baade dyrket og forvildet. Paa Finlands Vestkyst dyrkes den til Uleåborg (65°) og i Sverige til Piteå (65° 19'), hvor den holder sig godt og giver moden Frugt[1]).

Da Erfaring har vist, at Druehyllen voxer meget hurtig, endog under større Træer og paa andre skyggefulde Steder og tager sig meget godt ud med de friske, røde, drueformede Klaser, er den i de senere Aar blevet meget almindelig plantet lige til Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56'), hvor den holder sig godt. Paa Grøtø (67° 50') naar den en Høide af 9' (2.8 m.) og giver moden Frugt. Paa Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52') findes et Exemplar, som er 13' (4 m.) høit og hvis Stamme holder 10" (26 cm.) i Diameter. Ved Gaarden Toksen i Nordre Frons Prestegjeld, i Gudbrandsdalen, holder den sig godt og ligesaa i Østerdalen, baade i Storelvdalens og Aamodts Prestegjeld, hvor man ikke sjelden har en Kulde af 40—45° C. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18' N. B. 2940' — 922 m. o. H.) fryser den ofte stærkt ned, men giver 4—5' (1.25—1.56 m.) lange Aarsskud. Paa flere Steder i de sydlige Egne af Norge, f. Ex. i Omegnen af Christiania, Christianssand og Bergen, er den forvildet, sandsynligvis ved Hjelp af Fugle, som spise Frugten. Den eneste Varietet, som jeg har seet ved Christiania, er Samb. racemosa foliis luteo-variegatis.

Sambucus ebulus, L. **Norge**. Dverghyll; **Sv**. Danskablod, Dvärgfläder, Mannablod, Sommarhyll, Ättiksbär; **Dan**. Sommerhyld; **Tkl**. Achtenstaude, Ack, Acken, Ackerholder, Ackerhollunder, Acten, Actenstaud, Actenwurz, Ackten, Acktenbeere, Adach (Tirol), Adche, Addich, Adek, Adeke, Aden, Adic, Adich, Adick, Adyck, Ahlshorn, Akelä, Akte, Aktechrut, Aktenbeere, Archen, Atcher, Atich, Attach, Attech, Attich, Attuh, Buchholter, Eberwurz, Feldholder, Haddich, Hatich, Hattig, Heiland, Heilholder, Hirschschwanz, Holder (wilda), Kisseken, Krautholder, Krauthollunder, Kriechholder, Mauerkraut, Niederholder, Niederkraut, Otsch, Ottich, Säuaktä, Sommerholder, Stinkaktä, Uetech (Siebenbürgen), Vlier (wilder), Washolder, Zwerghollunder; **Engl**. Blood Hilder, Bloodwort, Daneball, Danes' Blood, Daneweed, Danewort, Deadwort, Dwarf Elder, Ground Elder, Lithewort, Wall-wort; **Fr**. Hièble, Sureau petit, Sureau yèble, Yabla, Yèble; **Ital**. Colore, Ebbio, Ebulo, Erba nibbia, Lebbio, Nebbio, Sambuchella, Sambuco erbaceo, Sambuco erbale, Sambuco femmina, Sambuco salvatico.

Dverghyllen er vildtvoxende i det vestlige Asien samt i Syd- og Mellem-Europa, og forvildet paa mange Steder, ja endog i det sydlige Sverige, lige til Stockholm. I Norge har jeg ikke seet den paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den udbreder sig som et besværligt Ugræs. Den var kjendt af Romerne, og efter Dioscorides (de mat. med. IV. 172) blev den brugt som Medicin. Virgil siger (Ecl. X. v. 27), at Guden Pan's Ansigt var farvet med de blodrøde Bær af Dverghyll (»ebulus«). Hos Romerne var det en almindelig Mening, at en Jordbund, hvor der af Naturen var rig Græsvæxt og hvor der tillige fandtes Dverghyll, var godt skikket til Havedyrkning[2]).

I den botaniske Have ved Christiania findes, foruden de her nævnte Arter, ogsaa **Sambucus canadensis**, L., som 1761 er indført til England fra Nord-Amerika. Den har i flere Aar holdt sig meget godt her. I Sverige dyrkes den, med Held, i de sydlige Egne af Landet, til Stockholm. Den findes visnok ogsaa i de sydlige Dele af Norrbotten; men der fryser den næsten hver Vinter ned lige til Grunden, hvorfra der atter kommer Rodskud.

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 76.

[2]) Columella de re rustica. X. v. 10.

OLEACEAE.

Fraxinus excelsior, L. **Norge**. Ask; **Gl. N.** Askr, Askviðr; **Sv.** Ask, Orne; **Dan.** Ask; **Tkl.** Aerschen, Aeschach, Aeschbaum, Aesche, Asca, Asch, Ascha, Aschbaum, Asche, Ask, Bergesche, Bogenbaum, Bogenesche, Edelesche, Eesch, Ehsse, Eisch, Escha, Esche, Eschein, Eschelterpaum, Eschenbaum, Eschenboom, Eschern, Eschernbaum, Eske, Eskenbaum, Esschenbaum, Essenbaum, Estken, Fladerbaum, Flädrein, Fliegenbaum, Früssen, Geisesche, Geissbaum, Gersche, Gerschen, Hochesche, Jeschbum (Siebenbürgen), Langespe, Langspeer, Liesche, Lischen, Oesch, Oeschbaum, Oeschling, Schwindholz, Schwundholz, Speeresche, Sperlingszungenbaum, Splintbaum, Steinäschen, Steinesche, Tageesch, Vogelzungenbaum, Waldescher, Waldbaum, Wundholz, Wundholzbaum; **Engl.** Ache, Aischen, Aischen-tree, Ash, Ash-candels, Ash-chats, Ash-keys, Bird's Tongue, Cats-and-keys, Cat's-keys, Chats, Culverkeys, Eisch-keys, Esh, Freyn, Haisch, Hertwort, Ketty-keys, Keys, Kite-keys, Locks-and-keys, Shacklers; **Fr.** Frêne, Frêne élevé; **Ital.** Costolo, Fersena, Fraiso, Fraisse, Frascinu, Frascio, Frascu, Frassan, Frassano, Frassen, Frassen mestego, Frassene, Frassin, Frassine, Frassino, Frasso, Frosso, Lusa.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de sydlige lavere Egne af Norge til Lexviken Prestegjeld ved Throndhjemsfjord (63° 40′); men selv i de sydligste Dele af Landet er den neppe fundet høiere end 12—1500′ (376—470 m.) o. H. Som plantet Træ trives Asken godt ved Gaarden Fillingsø i Vaage Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 52′), paa en Høide af 1350′ (424 m.) o. H., og ligesaa i Vinje Prestegjeld, i Øvre Thelemarken (59° 37′), paa en Høide af 1650′ (518 m.); men i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′) bliver den, paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H., kun buskformet. Det samme er Tilfældet i Tromsø (69° 40′); men ved Furhavn, paa Hindø i Nordland (68° 45′), synes den at blive næsten træagtig. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) bliver den træagtig og giver indtil 3′ (94 cm.) lange Aarsskud; ligesaa ved Stegen Prestegaard (67° 56′), hvor den trives udmærket godt og giver indtil 3½′ (109 cm.) lange Skud. Ved Gaarden Nordby i Elverum Prestegjeld i Østerdalen, hvor Kulden i Almindelighed er meget streng, trives Asken dog godt.

I Sverige er den vildtvoxende til Helsingland og Dalarne (omtrent 61°) og findes plantet ved Piteå (65° 19′), hvor man for nogle Aar siden havde to Træer, som vare 15—16 sv. Fod (4.45—4.75 m.) høie; men disse bleve fældede, da Grunden skulde bruges til et andet Øiemed. Senere plantede Træer topfryse ofte, ja undertiden fryse de endog stærkt ned [1]). Paa Finlands Vestkyst er den vildtvoxende til 61° 15′, og mod Øst er Nordgrænsen paa den vestlige Bred af Ladoga ved 60° 43′ [2]). Plantet trives den ret godt ved Wasa (63°). I Omegnen af Petersburg findes vistnok Asken vildtvoxende, men kun som forkrøblede Exemplarer. Plantet trives den dog meget godt i den botaniske Have, men Størstedelen af Frugten bliver i Almindelighed ikke moden [3]). Først i Narvakredsen (½—1 Bredegrad sydligere) findes ordentlige Træer. Herfra gaar Nordgrænsen i Syd og lidt i Øst til Omegnen af Moskau, og derfra mod Øst til Saraisk og Ranenburg (56°);

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 69.

[2]) C. J. Wikberg. Catalogue of the dairy-produce of Finland exhibited at the international agricultural Exhibition held at Kilburn Jun 30 to July 7, 1879. London. 1879.

[3]) F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. XVII. Pag. 282.

Fig. 112.

men her gjør den en mærkelig Bøining, først mod Syd og senere mod Sydvest, gjennem Woronesch og Charkow til Krim [1]).

I de nordlige og centrale Schweizeralper gaar Asken til samme Høide over Havet som Kirsebærtræet, d. v. s. til 3624′ (1137 m.) [2]); paa andre Steder gaar den dog lige til 4144′ (1300 m.) [3]). I de bayerske Høilande sættes Grænsen til 4206 Pariser Fod (Sendtner), men i Karpatherne kun til 2588′ (812 m.) o. H. [4]).

Om Askens Udvikling og Trivsel i forskjellige Egne af Norge kan jeg meddele følgende: Ved Alstadhaug Prestegaard i Nordland (65° 56′) findes to Asketræer, som bleve plantede 1756. Det største af disse havde 1863 en Høide af 38′ (11.9 m.), og Stammen, som er 8½′ (2 65 m.) høi, holdt i Brysthøide 7′ (2.2 m.) i Omfang. Kronen, som var fuldkommen frisk, havde en Diameter af 47′ (14.7 m.). Tegningen Fig. 112 er udført efter en Photographi. — Ved Gaardene Belsvaag

---

[1]) A. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 45.

[2]) G. Wahlenberg. De vegetatione et climata in Helvetia septentrionali etc. Turici. 1813. Pag. 189.

[3]) H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Züiich. 1879. Psg. 162.

[4]) G. Wahlenberg. Flora Carpatorum principalium etc. Gottingae. 1814. Pag. 326.

og Skjei, i samme Prestegield, findes flere Asketræer, som bleve saaede 1818 af Frø fra Christiania. Frøet spirede 1820, og det største af disse Træer, som altsaa 1863 var 43 Aar gammelt, havde da en Høide af 41′ (12.8 m.); Stammen, som indtil Kronen er 15′ (4.7 m.) høi, havde i Brysthøide et Omfang af 3′ (94 cm.). Da Træet 1863 blev maalt, fandtes, i Nærheden af dette og de andre Træer af samme Alder, flere yngre Træer, som vare fremkomne ved Selvudsæd. — Ved Gaarden By i Stod Prestegjeld, ved Enden af Throndhjems Fjord (64° 2′), findes flere plantede Asketræer, der bleve maalte i Mai 1863 og som da vare 20 Aar gamle. Det største af disse Træer var 28′ (8.8 m.) høit og Stammen havde i Brysthøide et Omfang af 2′ 1″ (64 cm.). De frodigste Aarsskud havde en Længde af 3′ 5″ (107 cm.). — Paa Munkholmen ved Throndhjem (63° 26′) staar en Ask, det eneste Træ, der findes paa Øen, som, efter en i September 1876 foretagen Maalning, havde et Omfang i Brysthøide af 9′ 8″ (3 m.). Træet er kun 40′ (12.5 m.) høit, men Kronen har en Diameter af 52′ (16.3 m.). — Ved Veø Kirke i Romsdals Amt (62° 40′) blev et meget stort Asketræ i Januar 1874 ødelagt af en heftig Storm. Dette Træ blev maalt 1861 og var da 80′ (25 m) høit; Stammen, som i Brysthøide holdt 14′ 2″ (4.44 m.) i Omfang, delte sig i en Høide af 12′ (3.7 m.) i tre mægtige Grene, hvoraf den ene holdt 7′ 4″ (2.3 m.), den anden 7′ 9″ (2.4 m.) og den tredie 8′ 3″ (2.6 m.) i Omfang, i en Høide af 3′ over Delingen. Tegningen Fig. 113 giver et Billede af dette Træ. — Ved Lundeland, i Hyllestad Prestegjeld i Søndfjord (61° 12′), findes flere meget store Asketræer, blandt hvilke det største, efter en 1863 foretagen Maalning, havde følgende Dimensioner: Høide 100′ (31.3 m.), Stammens Høide til Kronen 29′ (9 m.) og dens Omfang i Brysthøide 14′ (4.4 m.); Kronen havde en Diameter af 56′ (17.5 m.). Ved Siden af dette Træ stod et andet, der var lidt mindre og nogle Skridt fra disse Træer stod en Stub af en Ask, som holdt 19—20′ (5.9—6.2 m.) i Omfang. — Ved Ruinerne af Halsnø Kloster i Søndhordland (cfr. I. Pag. 82) fandtes for flere Aar siden fire meget store Asketræer, hvoraf nu kun et af de mindre er tilbage. 1863 var dette Træ 58′ (18.2 m.) høit, og

Fig. 113.

Stammen, som indtil Kronen er 17′ (5.3 m.) høi, holdt i Brysthøide 19′ (6 m.) i Omfang. — Paa Gaarden Haukevik i Søfde Prestegjeld, i Nedre Thelemarken (59° 23′), findes en tilsyneladende fuldkommen frisk Ask, der ikke har nogen synderlig Høide, fordi Kronen flere Gange har været nedhugget, men Stammen har i Brysthøide et Omfang af lidt over 19′ (6 m.). — Ved Gaarden Aakre, i Nærheden af Porsgrund (59° 8′) staar en Ask, der heller ikke har nogen synderlig Høide, men som i October 1885 holdt 16′ 8″ (5.22 m.) i Omfang. — I den lille By Holmestrand ved Christianiafjord (59° 30′) fandtes tidligere et Asketræ, som 1861 var 80′ (25 m.) høit. Den 12′ (3.8 m.) høie Stamme havde i en Høide af 8′ (2.5 m.) et Omfang af 10′ 3″ (3.2 m.). Det blev opgivet, at Træet dengang var omtrent 100 Aar gammelt. — I Omegnen af Christiania er det ikke sjelden at finde Asketræer, der ere omtrent 80′ (25 m.) høie og som have en Alder af 70—80 Aar.

I den botaniske Have ved Christiania findes følgende Varieteter af denne Art:

Fraxinus excelsior fasciata (monstrosa). Professor Dr. Karl Koch har udtalt den Mening, at den her nævnte monstrøse Form ikke kan formeres ved Foredling[1]). Nogle Aar tidligere havde jeg her podet 10 Exemplarer, dels ved Bark- dels ved Spaltpodning. Begge Fremgangsmaader lykkedes lige godt og kun to Exemplarer mislykkedes: De 8 podede Træer trivedes meget vel og fik mere eller mindre fascierede Grene; men efter den for mange Slags Træer meget ugunstige Vinter 1879—80 saa det ud til, at samtlige her nævnte Exemplarer vare blevne ødelagte. Temmelig langt ud paa Sommeren viste det sig dog, at to af de podede Træer havde holdt sig saa vidt, at et omtrent en Fod langt Stykke af Stammen, over Podningsstedet, var ilive, og herfra har der senere dannet sig nye Stammer og Grene, der ere meget charakteristisk fascierede. To af disse Fasciationer ere her gjengivne (Fig. 114 A. B.), efter en af vor berømte Kunstner, Landskabsmaler A. Disen, i naturlig Størrelse og med photographisk Nøiagtighed, udført Tegning. Det ene af disse Træer er nu 8′ (2.50 m.) og det andet omtrent 12′ (3.76 m.) høit[2]). Det længste, fascierede Aarsskud paa en Ask, som jeg her har seet, er lidt over 5′ 1.56 m.) langt; men paa det bredeste Sted holder det kun 1″ (2.6 cm.) i Diameter.

Fraxinus excelsior monophylla (Fr. heterophylla, Vahl, Fr. monophylla, Desf., Fr. simplicifolia, Willd.). Ved Udsæd af Frø af den almindelige Ask har jeg her flere Gange faaet denne Varietet[3]). Denne Form skal først være blevet fundet i England, hvor den forekommer hist og her i vild Tilstand. Den samme Bladvariation har jeg her ogsaa faaet af Fr. ornus, L., Fr. oxycarpa, Willd. og Fr. novae Angliae, Mill. — **Fr. excelsior aurea** (Fr. aurea, Willd.), (holder sig meget godt ved Levanger, 63° 45′), **Fr. exc. asplenifolia, Fr. exc. foliis albo variegatis & coarctata** holde sig her meget godt. Dette er derimod ikke Tilfældet med Fr. exc. crispa (F. atrovirens, Desf., F. crispa, Bosc.): Denne Form har jeg flere Gange faaet fra Udlandet; men den har aldrig holdt sig her mere end 2—3 Aar. Senere har jeg fra Udlandet faaet Podekviste; men med de her podede Exemplarer er det ikke gaaet synderlig bedre. Den almindeligste af alle Varieteter er dog her, som andensteds

Fraxinus excelsior pendula, Ait. (Fr. horizontalis, Desf.). **Norge.** Hængeask; **Sv.** Hängask; **Dan.** Hængeask; **Tkl.** Hängeesche, Traueresche, Trueresch; **Engl.** Weeping Ash; **Fr.** Frêne parasol,

---

[1]) Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. Berlin. 1871. Pag. 24.

[2]) En Tegning af en fascieret Ask (»The Cockscomb Ash«), som er podet paa en almindelig Ask, findes ogsaa i The Garden, a weekly illustrated Journal of Horticulture. Vol. XI. London. 1877. Pag. 364.

[3]) Cfr. Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. XII. Berlin. 1869. Pag. 76. L. Wittmack. Monatsschrift des Vereins z Beförd. d Gartenbaues. 21. Berlin. 1878. Pag. 183.

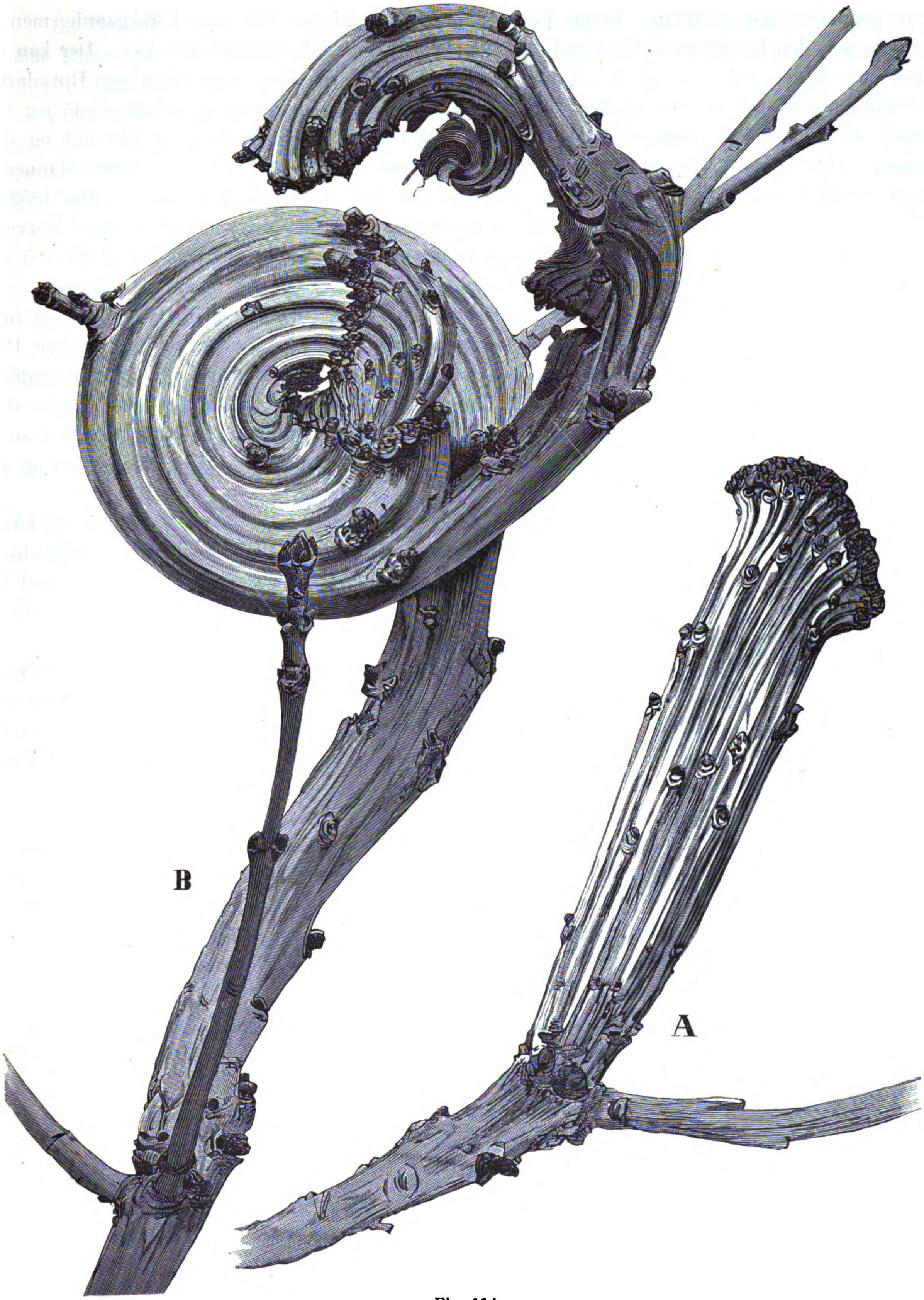

Fig. 114.

Frêne pendant, Frêne pleureur. Denne Form er meget almindelig, især paa Kirkegaarde, men jeg har ikke seet den længre mod Nord end i Levanger, ved Throndhjemsfjord (63° 45′). Der kan dog neppe være nogen Tvivl om, at den maatte kunne trives lige saa langt mod Nord som Hovedarten. Ved Throndhjem (63° 26′) findes flere store og frodige Exemplarer, og et af disse, som jeg 1877 maalte, havde følgende Dimensioner: Høide 14′ (4.4 m.), Stammens Høide 9′ (2.8 m.) og dens Omfang i Brysthøide 3′ (94 cm.); Kronens Diameter ved Jorden 22′ (6.9 m.). Træet danner et meget smukt Lysthus. Ved Christiania plantede jeg hos en af mine Venner, i Mai 1853, en Hængeask, der havde en omtrent 10′ (3.13 m.) høi Stamme og som var podet 2—3 Aar i Forveien. Da jeg i August 1886 maalte dette Træ, havde Stammen, i Brysthøide, et Omfang af 33″ (85 cm.) og den smukt hvælvede Krone, der hænger lige ned til Jorden, holdt 25′ (8 m.) i Diameter.

For flere Aar siden saaede jeg et Par Haandfuld Frø af den almindelige Hængeask, og heraf spirede omtrent 300 Planter. Blandt disse fandtes to, som allerede det andet Aar, medens Planterne endnu stode i Frøsengen, havde et eiendommeligt Udseende. Da disse, efter et Par Omplantninger, havde naaet en Høide af omtrent 3′ (94 cm.), vare Grenene i den Grad hængende, at de naaede ned til Jorden[1]). Det ene Exemplar gik ud ved en senere Omplantning, men det andet, hvis Stamme er omtrent 3′ høi, har nu en Krone, der for Størstedelen hviler paa Jorden og som har en Diameter af 14—15′ (4.4—4.7 m.).

Hængeasken blev første Gang fundet, som et ældre Træ, omtrent i Midten af forrige Aarhundrede, paa en Eng, der tilhørte en Prestegaard i Nærheden af Dimpole i Cambridgeshire i England. Senere er der ogsaa fundet et Exemplar i en Skog i Argyllshire. Med fuld Vished kan det nu ikke opgives naar man begyndte at formere denne Varietet ved Podning; men saa meget er dog vist, at dette har været gjort i den sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede.

Efter et tysk Sagn skal Hængeasken være fremkommet paa følgende Maade: Dvergene dreve engang sit Uvæsen paa en Ager i Thüringen, og den Bonde, som eiede Ageren, truede med at jage dem bort med en Kvist. For at han nu kunde finde en saadan i Nærheden, satte Dvergene Ageren fuld af Askekviste. Endelig traf dog Bonden paa en af Dvergene, og til Straf og Advarsel slog han denne ihjel. De sørgende Dverge forlode strax Egnen, men af de i Ageren udsatte Askekviste fremkom Hængeaske[2]).

I St. Gallen har man følgende Overtro om Asketræet: Langfredag Morgen, før Solen har oplyst de høieste Fjeldtoppe, skal man, idet der nævnes de »tre høieste Navne«, afhugge en Gren saaledes, at dette gjøres med tre Hug. Grenen maa falde for det tredje Hug, og naar den er kommen ned paa Jorden, maa man ikke røre den, førend Solen har skinnet paa den. Naar alt dette er gaaet til paa den her beskrevne Maade, kan en liden Flis af denne Gren, der lægges paa et Saar, meget hurtig helbrede dette og øieblikkelig fjerne Smerten[3]).

Asken var vel kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk, hvor Træet (*βουμελία* — fraxinus), blandt andet, blev brugt til Landseskafte. Plinius (XVI. 13. 24) siger, at den af det friske Træ pressede Saft var et fortrinligt Middel mod Bid af giftige Slanger, og til den Ende skulde man drikke lidt af Saften og smøre noget paa Saaret. Slangerne tør ikke nærme sig dette Træ, ja de undgaa endog dets Skygge, naar denne om Morgenen eller Aftenen er længst.

[1]) Cfr. L. Wittmack l. c. 1878. Pag. 183.

[2]) H. Rehling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen, ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben, in Sitte und Sage, in Geschichte und Literatur. Gotha. 1882. Pag. 25.

[3]) Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2 Aufl. St. Gallen. 1874. Pag. 34.

En lignende Overtro har man, for henved 300 Aar siden, ogsaa havt i Norge[1]: »Oc findes der iche Hugorme i den Schouff som Asche-træ groer, thi hand iche kand fordrage det Træ oc ej Schugen der-aff, saasom rettelig om schriffuis«[2]).

I Rusland tilbereder man af Barken, ved nedstigende Destillation, et Slags Tjære, der bruges som et Folkemiddel, baade udvendig og indvendig, mod forskjellige Sygdomme. I forrige Aarhundrede har man, baade i Norge og Sverige[3]), ved nedstigende Destillation, af Træet tilberedt et Slags Tjære, der blev kaldet »Askefedt«. Dette blev brugt mod forskjellige udvortes Beskadigelser, ja endog mod Benbrud.

Et Decoct af Askens Bark eller Træ har man i Sverige, for 250 Aar siden, brugt som Medicin mod forskjellige Sygdomme, ja endog mod Syphilis. »Præstat quoque hoc decoctum adversus gallicam luem, quam mirifice exterminat«[4]).

Som bekjendt knytter der sig til Asketræet en af de interessanteste Myther i den norske Mythologi: Naar Guderne holdt sine høitidelige Thing, hvor alle Æser samledes, gik de til Ygg-Drasils Ask eller Verdenstræet. Her var deres største Helligdom. Yggdrasils Ask udbreder sig over hele Verden. Den har tre Rødder, hvoraf en er hos Æserne, en anden hos Rimthusserne, den tredie nede i Nivlheim. Ved denne Rod er den fæle Brønd Hvergelme; her ligger den frygtelige Orm Nidhøgg, der med utallige andre Orme uafladelig gnaver paa Træets Rod og truer med at ødelægge det. Ved den Rod, som er hos Rimthusserne, er ogsaa en Brønd, tilhørende Jøtnen, den vise Mímir; i denne Brønd er det største Mandevid gjemt, og Mímir drikker af den hver Dag. Ved den tredie Rod, hos Æserne, er ogsaa den tredie Brønd, Urdebrønden. Her er det, hvor Guderne holde sit Thing. Paa Askens Grene findes mange Dyr; der er en klog Ørn og en Høg, fire Hjorte og den lille Ikorn Ratatosk, der uafladelig løber op og ned og sætter Splid mellem Ørnen og Nidhøgg. — Yggdrasils Ask er et Sindbillede paa den hele Verdensbygning, hvis uendelige Udstrækning og dog nøie indbyrdes Sammenhæng man lettest forestiller sig under Billedet af et Træ. Ondskabens Kamp mod det gode, ja mod den hele Skabning er betegnet ved Ormen Nidhøgg (d. e. Mørke-Huggeren), og det Skabtes idelige Afvexling og Forgjængelighed ved al den anden Afbræk, Træet maa lide. Derfor heder det i Grímnismál: »Yggdrasils Ask døier mere Besvær, end Folk ved: Hjorten bider oventil; paa Stammens Sider rodner det og nedentil slider Nidhøgg«[5]).

Fraxinus americana, L. (F. discolor, Mühlenb., F. alba, Marsh). Vildtvoxende i Nord-Amerika, fornemlig i de østlige Stater, hvorfra den 1723 er indført til England. For flere Aar siden sendte jeg to Exemplarer af denne Art til Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den har holdt sig meget godt. I Sverige dyrkes den i de sydlige Provindser til Upsala og i Rusland til Petersburg (F. v. Herder).

I den botaniske Have ved Christiania findes desuden følgende Arter:

Fraxinus angustifolia, Vahl (F. parvifolia, Willd.); fra Syd-Europa og Orienten; i Sverige holder den sig godt til Upsala (59° 52′).

---

[1]) Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis. Udgivne af Dr. Gustav Storm. Christiania. 1881. Pag. 133.
[2]) Olaus Magnus, I. XXI. c. 38: Terra aquilonaris ubi fraxinea arbore abundat, venenatis his bestiis caret.
[3]) Hans Strøm. Beskrivelse over Pogderiet Søndmør. Sorø. 1762. 1 D. Pag. 89. A. J. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 268. Cfr. John Lightfoot. Flora scotica. Vol. II. London. 1777. Pag. 642.
[4]) R. F. Fristedt. Joanni Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 131.
[5]) P. A. Munch. Norrøne Gude- og Helte-Sagn. Ny Udgave bearbeidet af A. Kjær. Christiania. 1880. Pag. 10.

Fraxinus epiptera, Mchx. Indført til England 1823 fra Nord-Amerika. I det sydlige Sverige dyrkes denne Art til Stockholm (59° 20′).

Fraxinus lentiscifolia, Desf. (F. parvifolia, Lam.). Indført til England 1710 fra Aleppo. I Sverige dyrkes denne Art til Upsala.

Fraxinus mandschurica, Rupr. fra det nordøstlige Asien. Denne Art holder sig ogsaa godt i den botaniske Have ved Petersburg (F. v. Herder).

Fraxinus novae Angliae, Mill. (F. juglandifolia, Willd., F. viridis, Mchx.). Fra Nord-Amerika. I Sverige dyrkes denne Art til Upsala og i Rusland til Petersburg (F. v. Herder).

Fraxinus ornus, L. (Frax. paniculata, Mill., Ornus europaea, Pers.). **Norge**. Manna-Ask; **Sv**. Manna-ask, Mannaträd; **Dan**. Manna-Ask; **Tkl**. Blüthenesche, Blumenesche, Eberesche (Kärnthen), Himmelsbrod, Himmlsthau, Leympawm, Lidbaum, Limbom, Linboum, Mannaesche, Oesche, Wieläsch, Zwergesche; **Engl**. Flowering Ash; **Fr**. Frêne à fleurs, Frêne fleuri, Orne, Orne à Manne; **Ital**. Amburno, Avorgnel, Avornello, Avornio, Costolo, Frassen mascia, Frassen spinarol, Frassu d'montagno, Gel, Oesa, Ornaro, Ornello, Orniello, Ornien, Orno, Uren.

Manna-Asken er et lidet eller middelmaadig stort Træ, som er vildtvoxende i de nordlige og fornemlig i de nordøstlige Middelhavslande. I det sydlige Spanien er den ikke almindelig, hyppigere i Italien, men almindelig paa Balkanhalvøen, i Croatien og Ungarn samt i Lille-Asien og Turkestan. Det bibelske Navn Manna har man senere overført paa flere sukkerholdige Exsudater af forskjellige Planter, navnlig i Orienten. Med fuld Vished lader det sig neppe afgjøre, om det Stof, der nu er almindelig brugt som Medicin, under Navn af Manna, og som udvindes af Manna-Asken, har været kjendt under Arabernes Herredømme paa Sicilien i det 9de og 10de Aarhundrede. Den første sikre Efterretning om dette Slags Manna har man fra Calabrien i Midten af det 15de Aarhundrede; men denne Manna udsvedede af sig selv paa Bladene, Grenene og Stammen af Træet, og først i Midten af det 16de Aarhundrede har man begyndt at skjære i Barken, for at den søde Saft lettere kunde flyde ud. Men det lader til, at det er gaaet temmelig langsomt med denne Industri: i Aaret 1578 siger nemlig Acosta, at den bedste Manna kom over Venedig fra Orienten. I Aaret 1691 blev der dog ved Campana og Bocchiglioro i Calabrien samlet ikke mindre end 30,000 Pund Manna. Først i Aaret 1697 ved man sikkert, at Manna omtales fra Sicilien [1]).

I Norge har jeg ikke seet Manna-Asken paa andre Steder end ved Marine-Etablissementet Horten ved Christianiafjord og i den botaniske Have ved Christiania. Paa førstnævnte Sted findes et Exemplar, som er over 20′ (6.3 m.) høit. Ved Christiania blomstrer den rigelig 12—16 Juni, men giver ikke moden Frugt. I det sydlige Sverige dyrkes den hist og her til Stockholm; men der lider den dog ofte af Vinterkulden [2]).

Fraxinus oxycarpa, Willd. (F. oxyphylla, Bieb.). Fra Syd-Europa og Kaukasien, hvorfra den 1815 er indført til England. Denne Art trives meget godt her, og i Sverige til Stockholm.

Fraxinus pensylvanica, Marsh. (F. pubescens, Lam.). Indført til England 1811 fra Nord-Amerika. Holder sig godt her, og i Sverige til Upsala.

Fraxinus potamophila, Herd. Denne Art, som i den nyere Tid er indført fra Turkestan, har i flere Aar holdt sig meget godt i den botaniske Have ved Christiania.

---

[1]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 25.

[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 43.

Fraxinus rotundifolia, Lam. (Ornus rotundifolia, Pers.). Denne Art, som er vildtvoxende i Syd-Europa, trives godt ved Christiania, men i Sverige dyrkes den neppe nordligere end i Skåne.

Fraxinus sambucifolia, Lam. (F. nigra, Marsh). Indført til England 1800 fra det østlige Nord-Amerika. Holder sig meget godt her og ligesaa i det sydlige Sverige til Stockholm.

Forsythia suspensa, Vahl (Syringa suspensa, Thunb.). Vildtvoxende i China og Japan. 1833 blev den indført til Holland, hvor det lader til, at den er gaaet ud, og senere blev den atter indført af Siebold. Denne Art har i en lang Aarrække holdt sig meget godt i den botaniske Have ved Christiania, hvor den blomstrer i de første Dage af Mai; men den har hidtil ikke givet moden Frugt. Den naar her en Høide af 4—5′ (1.25—1.56 m.) og faar henved 2′ (62 cm.) lange Aarsskud. Ved Riga holder den sig kun naar den dækkes om Vinteren[1]). Dyrkes ogsaa i de sydlige Egne af Sverige til Upsala.

Forsythia viridissima, Lindl. Indført til England 1845 fra det nordlige China. Denne Art findes her baade i Christianssand (58° 8′) og i den botaniske Have ved Christiania. Den blomstrer her i de første Dage af Mai, naar en Høide af mindst 6′ (1.88 m.) og faar over 2′ (62 cm.) lange Aarsskud. I mange Aar har den her holdt sig meget godt i Skyggen af større Træer, hvor den har udviklet sig paa den her nævnte Maade. Sandsynligvis maatte den med Nytte kunne bruges til Dækning af Vægge, Træstammer o. dsl. I Sverige har den hidtil med Held været dyrket paa Øen Gottland (57° 39′). Naar den ved Stockholm plantes paa et tørt og beskyttet Sted, lader det til, at den ogsaa vil holde sig der.

Forsythia Fortunei, Lindl. Denne Form, der maaske kun er en Varietet af den foregaaende, er indført 1864 til England fra China. Her har den holdt sig godt i nogle Aar, men den har endnu ikke blomstret. Baade denne og den foregaaende Art findes vistnok ved Riga, men de maa der dækkes, ligesom F. suspensa. (Klinge l. c.).

Syringa vulgaris, L. **Norge**. Syrin; **Sv.** Syrén; **Dan.** Siren, Syren; **Tkl.** Blust (blaue), Corinde, Dosten (blaue), Eddelzierinjen, Engellalieber, Essnägeli, Fleder (spansche), Flieder (gemeiner), Flieder (spanischer), Flieder (türkischer), Flirr, Flirra, Flören, Flötenrohr, Fuchsschwanz, Hock, Hockauf, Hock auf die Magd, Hohler (blauer), Holder (blauer), Holder (spanischer), Holder (türkischer), Holdere, Holler (spanischer), Huck auf die Magd[2]), Hüttenblume, Jasmin (wilder), Kandelbaum, Kandelblüh, Kandelblüthe, Lila, Lilak, Lirberebaum (Siebenbürgen), Maiabluast, Maiablust, Maischelle, Marlyflieder, Nägalibluast, Nägelchen, Nägeleinbaum, Nägeleinstrauch, Nägelgartenblüthen, Nägeliblust, Nägelkes, Nägelsbaum, Pfeifenbaum (spanischer), Pfeifenstrauch, Pingsterblömen, Shireenje, Silberblüthe, Sirene, Sirinjen, Spânchenflorer, Spânschfleder, Studentenblom, Syrene, Syrike, Syringbaum, Syringe, Syringsbaum, Wietruba, Zerienje, Zerinje, Ziereenje, Zirene, Zirenje, Ziricke, Zirincken, Zitelbascht, Zitrene; **Engl.** Duck's bills (Devonshire), Laylock, Lilac, Lily-oak, May, May Flower, Oysters (Devonshire), Pipe-tree; **Fr.** Lilas, Lilas commun; **Ital.** Alberu di pacenzia (Sicilien), Gelsomino ceruleo, Ghianda unguentaria, Lilac, Lilac turco, Lilaco, Siringa.

Det opgives vistnok, at Syringa vulgaris skal være vildtvoxende paa Himalaya[3]), men det er langt fra, at dette kan ansees som bevist. I Asien har den rimeligvis sit Hjem i Orienten; men

---

[1]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 29.

[2]) Saaledes kaldet fordi Børn pleie at sætte den ene Blomst ind i den anden, saa at der paa denne Maade tilsidst dannes en Krans.

[3]) Annales des sciences naturelles. XVII. Pag. 160.

detaillerede Oplysninger om denne Sag synes endnu at mangle. Efter de nyeste Iagttagelser synes det hævet over enhver Tvivl, at dette Træ virkelig er vildtvoxende i Siebenbürgen og Wallachiet[1]). Alt for 70 Aar siden angives det, at den er vildtvoxende i Siebenbürgen[2]), men dette synes man tidligere enten at have overseet eller betvivlet. Af de Beretninger, som jeg har seet, om den almindelige Syrins Historie, synes det at fremgaa som fuldkommen sikkert, at den ikke har været kjendt i det vestlige Europa, før den 1562 blev bragt til Flandern af Keiser Ferdinand's Gesandt i Constantinopel, Ogier de Busbecq (fra Commines i Flandern), der hjembragte levende Exemplarer fra Constantinopel, hvor denne Art rimeligvis i længre Tid havde været dyrket. Før Syrinen blev indført, har Ordet Syringa, af tyske Botanikere, været brugt om den saa kaldte vilde Jasmin (Philadelphus coronarius). Denne fik, efterat Syrinen var indført, Tilnavnet albus, hvorimod Syrinen blev kaldet caeruleus. Clusius siger[3]), at Navnet Syringa kommer deraf, at de rette Skud paa »Syringa alba« (ɔ: Philadelphus coronarius) have en tyk Marv, som let kan trykkes ud, saa at Kvisten bliver hul som et Rør (Syrinx)[4]).

Til England blev Syrinen indført mellem 1569 og 1600. I Danmark har den været dyrket før Midten af det 17de Aarhundrede: i Aaret 1647 omtales »Syringa cærulea« og »Syringa alba«[5]) som »vel kjendte Planter«. I den botaniske Have i Upsala har Olof Rudbeck (den ældre) ialtfald 1666 dyrket Syringa vulgaris, som findes opført i hans Catalog under Lit. F, (d. e. Prydvæxter) som »Syringa flore coeruleo«[6]). Vaaren 1870 blev der i Omegnen af Christiania fældet en Syrin, af hvis Stamme jeg fik en Skive. Denne holder 9″ (24 cm.) i Diameter og viser en Alder af 112 Aar. Her har saaledes Syrinen været dyrket omtrent i Midten af forrige Aarhundrede. Høsten 1883 blev der ved Christiania atter fældet en Syrin, som var 16′ (5 m.) høi. Et Stykke af Stammen, som jeg fik, holder 13″ (34 cm.) i Diameter, og uagtet den i Midten er lidt rodden, har jeg dog kunnet se, at den har en Alder af omtrent 100 Aar. Ved Christiania naar Syrinen ikke sjelden en Høide af 18—20′ (5.64—6.27 m.), og den tykkeste Stamme, som jeg her har maalt, holdt 15″ (39 cm.) i Diameter.

Ved Throndhjem (63° 26′) giver Syrinen indtil $2^1/_2$′ (78 cm.) lange Aarsskud, og ved Stenkjær (64° 2′) giver den i en almindelig Sommer modent Frø; men rimeligvis maatte dette kunne modnes længre mod Nord. Vaaren 1872 sendte jeg nogle unge Exemplarer af Syringa vulgaris til Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′). Disse have hele Tiden holdt sig meget godt, men de blomstrede ikke før i Slutningen af Juni 1884. Det nordligste Sted i Norge, og rimeligvis paa hele Jorden, hvor Syringa vulgaris, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er i Throndenes Prestegjeld i Tromsø Amt (68° 50′). I Alten (70°) har den i over 30 Aar holdt sig buskformet, men den har hidtil ikke blomstret. I Storelvdalens Prestegjeld i Østerdalen, hvor Thermometeret ikke sjelden synker ned til 40—45° C., holder Syrinen sig meget godt og blomstrer lige saa rigelig

---

1) Oesterreich. botan. Zeitschrift. XXXIII. 1883. Pag. 327—28. Wiener Illustrirte Gartenzeitung. 8. 1883. Pag. 325.

2) J. C. G. Baumgarten. Enumeratio stirpium Magno Transsilvaniae principatui praeprimis indigenarum &c. Vol. I. Vindobonae. 1816. Pag. 16.

3) Charles de l'Ecluse. Rariorum plantarum historia. Antwerpiae. 1601. Pag. 55.

4) Professor Dr. Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. XII. Berlin. 1869. Pag. 40—42.

5) Hans Rasmussen Block. Horticultura danica. Havniae. 1647. Pag. 62. Cfr. Simon Paulli. Flora danica. Kjøbenhavn. 1648. Pag. 185. No. 123.

6) Catalogus plantarum tam exoticarum quam indigenarum, quibus Hortum Academicum Ubsaliensem primum instruxit Anno MDCLVII Olaus Rudbeck. Ubsaliæ excudebat Johannes Pauli Acad. Typog. Anno 1658.

som ved Christiania. Paa samme Maade er det i en lang Aarrække gaaet ved Gaarden Toksen, i Nordre Frons Prestegjeld i Gudbrandsdalen, der ligger paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H.

I Sverige trives Syrinen godt lige til Haparanda (65° 51′). Ved Hernøsand (62° 38′) kan den blive 8—10 sv. Fod (2.38—2.97 m.) høi og blomstrer omkring 1ste Juli[1]). I Finland trives den endog ved Torneå (65° 50′)[2]). Ved Petersburg holde baade de rød- og hvidblomstrende Varieteter sig meget godt, men kun i varme Sommere give de modent Frø. Ved Totma i Gouvernementet Wologda, i det indre af Landet (59° 58′), holder den sig nok, men den blomstrer ikke[3]).

Efter et Gjennemsnit af mange Aar, blomstrer Syrinen ved Christiania 2—6 Juni, og ved Petersburg tidligst 28de Mai og senest 25de Juni (F. v. Herder). Ved Christiania blive Bladene i Almindelighed meget store, ja endog i Kronen paa gamle Træer finder man ikke sjelden Blade, som (uden Stilk) ere 15—19 cm. lange og 17—18 cm. brede.

For flere Aar siden podede jeg nogle Exemplarer af Syringa vulgaris paa vor almindelige Ask (Fraxinus excelsior). Podningen lykkedes godt og den første Sommer dannede Podekvistene 8—9″ (20—23 cm.) lange Skud. Den næste Sommer vare alle Podekviste ilive, men voxede ikke synderlig. Den tredie Vaar havde alle et sygeligt Udseende og fik kun nogle smaa Blade, men ved Midtsommer gik alle ud. Grunden hertil har jeg troet at kunne forklare saaledes, at Saftstigningen og den heraf følgende Udvikling af Bladene hos Syrinen begynder meget tidlig; men da baade Saftstigningen og Bladudviklingen foregaar meget sent hos Asken, have de paa denne podede Syrinkviste ikke kunnet finde den til sin Udvikling nødvendige Næring saa tidlig, som de tiltrængte denne. Mange Aar senere har jeg seet, at denne Podning dog maa kunne lykkes: fra England skrives der nemlig »The common Lilac attains a large size when grafted on the Ash«[4]). Ja Treviranus siger endog, at Syrinen, naar den podes paa Ask, voxer saa stærkt, at den, efter nogle Aars Forløb, ødelægger Understammen (»dass in wenigen Jahren der Stock sich erschöpft und stirbt«[5]).

Ved Christiania findes omtrent de samme Varieteter af denne Art, som ellers dyrkes overalt i Europa. Blandt disse vil jeg dog her særlig fremhæve to, der maaske ikke ere saa almindelige som de andre, Syr. vulg. flore rubro pleno og Syr. vulg. foliis luteo-variegatis. Den første af disse faar her paafaldende smaa Blomsterklaser, der sjelden blive over 4″ (10.4 cm.) lange, og med den anden er det gaaet paa følgende Maade[6]): Sommeren 1871 fandt jeg paa en gammel Syrinhek en omtrent 2″ (5.2 cm.) lang Top med gulbrogede Blade. Jeg oculerede denne strax og fik heraf et Exemplar, som nu findes i den botaniske Have. I de første 7—8 Aar holdt denne Busk sig uforandret med gulbrogede Blade; men efter denne Tid har den hvert Aar faaet en hel Del grønne Blade, indtil hele Busken for et Par Aar siden er blevet fuldkommen grøn. Paa samme Maade er det her gaaet med flere Arter af Buske og Træer, som have brogede Blade. (Cfr. II. Pag. 75).

Flere Gange har jeg saaet Frø af den almindelige hvidblomstrende Syrin: Engang fik alle Exemplarer hvide Blomster, men senere har Resultatet været meget forskjelligt, saa at jeg

---

1) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. 3. (1880). Pag. 107.

2) Tharander Jahrbücher. Neue Folge. 6 Bd. (1859). Pag. 66.

3) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 3 Bd. 1882. Pag. 470.

4) Robert Hogg. The Journal of Horticulture. 3 Series. Vol. V. 1882. Pag. 205.

5) John Lindley. Theorie der Gartenkunde. Uebersetzt mit Anmerkungen von L. C. Treviranus. Neue Ausgabe. Erlangen. 1850. Pag. 268. Anmærkningen.

6) Cfr. E. Petzold und G. Kirchner. Arboretum muscoviense. Gotha. 1864. Pag. 496. No. 1871.

endog har faaet flere med røde end hvide Blomster. Saaledes er det her ogsaa gaaet med Berberis vulgaris foliis atropurpureis.

Syringa persica, L. (Lilac persica, Lam.). **Norge.** Persisk Syrin; **Sv.** Persisk Syrén; **Dan.** Persisk Syren; **Tkl.** Persischer Flieder, Persischer Lilac, Persische Syringe, Zwergflieder; **Engl.** Persian Jasmine, Persian Lilac; **Fr.** Lilas de Perse; **Ital.** Gelsomino di Persia, Gelsomino di Spagna, Lilac di Persia, Ruvistico di Levante, Ruvistico di Persia.

I den senere Tid er man kommen til Kundskab om, at denne Art ikke er vildtvoxende i Persien, hvor den dog allerede, omkring Aaret 1200, har været dyrket. Af Perserne kaldes den Lilah og af Araberne Lilac, og begge disse Ord tyde paa Blomstens Farve. Ordet Lila, som nu er almindelig brugt i Europa om et Slags Farve, skriver sig fra det persiske Navn paa denne Syrin. I den nyeste Tid opgives det, at denne Art skal være fundet vildtvoxende i Kuramdalen i det østlige Afghanistan, lige til en Høide af omtrent 7000′ (2196 m.) o. H.[1]). I Slutningen af det 16de Aarhundrede omtales den, som dyrket i Europa, af Caspar Bauhin, i hans Phytopinax, der er trykt 1596. Dengang kjendte man kun en Varietet med splittede Blade (laciniata v. filicifolia), der endnu er temmelig almindelig og sandsynligvis indført fra Persien, hvor den, som ovenfor sagt, længe har været dyrket. Til England skal den være indført 1640. Saavidt mig bekjendt, ved man intet om naar den almindelige Form, med helrandede Blade, er indført til Europa. Det er ikke usandsynlig, at den er fremkommet her ved Formering af Frø.

I Norge har jeg ikke seet den persiske Syrin nordligere end ved Stenkjær (64° 2′), hvor den holder sig meget godt. Sandsynligvis kunde den, langs Kysten, dyrkes meget længre mod Nord: den trives nemlig godt ved Gaarden Toksen i Nordre Frons Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 36′), paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H., hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima, ja endog ved Gaarden Furuset i Aamodt Prestegjeld i Østerdalen, hvor Thermometeret ikke sjelden gaar ned til 40—44° C. Christiania er det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet den ovenfor nævnte Varietet S. persica foliis laciniatis. Her i Landet har denne Art, saavidt mig bekjendt, aldrig givet modent Frø, og jeg har her ikke seet noget Exemplar, der har været over 6′ (1.88 m.) høit. I Sverige dyrkes den persiske Syrin til omtrent $62^1/_2$°.

Syringa chinensis, Willd. (S. dubia, Pers., Liliacum rothomagense, Renault, Lila varina, Dun.). **Norge.** Chinesisk Syrin; **Sv.** Chinesisk Syrén; **Dan.** Kinesisk Syren; **Tkl.** Chinesischer Flieder, Chinesischer Holunder, Chinesische Syringe, Flieder von Rouen; **Engl.** Chinese Lilac, Rouen Lilac; **Fr.** Lilas de Rouen, Lilas de Varin.

Om denne Arts Oprindelse har der været fremsat forskjellige Meninger: Alexander von Bunge, som i sin Tid var Professor i Botanik i Dorpat, opgiver, at han, paa sin Gesandtskabsreise fra Kiäkta til Peking, har fundet denne Art i China, og den franske Botaniker Decaisne, der har seet de af Bunge samlede Exemplarer, siger, at disse tilhøre den her nævnte Art. Professor Karl Koch beretter, at der baade i Decaisne's og hans eget Herbarium (i det sidstnævnte fra Posen) findes Exemplarer, der have moden Frugt[2]), hvilket det ikke er mig bekjendt, at denne Art tidligere har givet. Det har før været den almindelige Mening, at den chinesiske Syrin 1777 var fremkommet hos en Gartner Varin i Rouen, derved, at Syringa persica var blevet befrugtet med Pollen af S. vulg. flore rubro, og hertil sigte jo ogsaa flere af de ovenfor anførte Navne. I den

---

[1]) Eduard Otto's Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. 38. 1882. Pag. 237.

[2]) Karl Koch i O. Hüttig's der deutsche Garten. I Jahrg. Berlin. 1878. Pag. 422.

botaniske Have i Hamburg stod der tidligere (og findes rimeligvis endnu), lige udenfor det Hus, hvor Inspector Eduard Otto i sin Tid boede, et meget stort Exemplar af Syringa chinensis. Sommeren 1859 saa jeg, i Kronen paa dette Træ, en Gren, der bar flere Blomsterkvaste, som ikke i nogen Henseende vare forskjellige fra Syringa persica. Jeg viste min Ven Otto dette, og herom har han ogsaa senere givet fornøden Underretning [1]). Dette synes dog at tale for Rigtigheden af den Paastand, at denne Form ikke er en Art men en Bastard, enten saa denne er fremkommet i Rouen eller i China, eller kanske paa begge Steder.

Denne Art er meget almindelig i Norge, og det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, i en lang Aarrække har holdt sig meget godt, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′). Ved Throndhjem (63° 26′) naar den en Høide af 10—12′ (3.13—3.76 m.). Den holder sig ogsaa godt ved Gaarden Toksen, i Nordre Frons Prestegjeld i Gudbrandsdalen, paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H. og ligesaa ved den ovenfor nævnte Gaard Furuset i Aamodt Prestegjeld i Østerdalen, hvor man gjerne har meget strenge Vintere. Det største Exemplar, som jeg har seet i Norge, findes i en Have ved Drammensveien, i Nærheden af Christiania. Dette Træ er nu omtrent 60 Aar gammelt. I Juni 1881 var det 13′ (4.07 m.) høit og Kronen, der stadig klippes, for at faa en regelmæssig Form, havde en Diameter af 15′ (4.70 m.). Stammens Omfang, 6″ fra Jorden, var 3′ 8″ (1.15 m.). I Sverige dyrkes den chinesiske Syrin til Jemtland (63°) og i Finland til Wasa (63°).

Syringa correlata, Al. Br. Denne Form, der sandsynligvis er en Bastard af Syringa vulgaris fl. albo og S. chinensis, fandt jeg her for mange Aar siden hos en Handelsgartner, der havde faaet den fra Udlandet under Navn af Syringa chinensis flore albo. Af dette Exemplar fik jeg nogle Kviste, som jeg podede paa Stammer af Syringa vulgaris. Den er her lige saa haardfør som S. chinensis og synes at kunne naa den samme Størrelse som denne. I den botaniske Have findes nu to Exemplarer, der ere meget rigtblomstrende og hvis Blomster vistnok ikke ere hvide, men dog meget lyse. Paa disse to Buske har jeg flere Gange fundet en omtrent 5″ (13 cm.) lang Blomstertop med stærkt røde Blomster, som i alle Henseender lignede Syringa chinensis. Paa det ene af de her nævnte Exemplarer findes ikke sjelden enkeltstaaende mørke Blomster af Syringa chinensis mellem de lyse af S. correlata, som naturligvis danne den egentlige Blomsterstand. Lignende Iagttagelser har Al. Braun ogsaa gjort i den botaniske Have i Berlin [2]). Denne Form har i flere Aar holdt sig meget godt ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′).

Syringa Josikaea, Jacq. fil. I Aarene 1820—26 blev denne Art opdaget af Baronesse Rosalie v. Josika (født Grevinde Czaky), paa hendes Gods i Czuczaer-Dalen, ved Cebes i Clausenburger-Comitatet. Hun bragte levende Planter til den botaniske Have i Wien, hvor de første Gang blomstrede 1830, og efter disse er det, at Professor Jacquin (fil.) har beskrevet denne Art [3]), der har faaet sit Navn efter den nævnte Dame. Denne Busk kan der naa en Høide af 12—18′ (3.76—5.64 m.) [4]). Senere er den fundet i Biharer-Comitatet, i Nærheden af den ungarske Grænse, hvor den, af de der boende Rumænere, er vel kjendt under Navn af Melin. Af

[1]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. XV. 1859. Pag. 336. Cfr. Bonplandia. Zeitschrift für die gesammte Botanik. VII. 1859. Pag. 200.

[2]) Professor Dr. Karl Koch. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues. 16 Jahrg. Berlin. 1873. Pag. 355.

[3]) Flora. XIV. 1831. Pag. 67.

[4]) Friedrich Otto und Albert Dietrich. Allgemeine Gartenzeitung. 1. Jahrg. Berlin. 1833. Pag. 5.

Blomsterne tilberedes der et Slags The, som bruges mod indre Sygdome hos Hornkvæget. I den nyeste Tid er denne Art ogsaa fundet i det nordlige Ungvaner-Comitat[1]).

Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′) er det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har faaet denne Art dyrket. Den trives der udmærket godt og den vil rimeligvis, med Held, kunne dyrkes meget længre mod Nord. I de Egne, som støde til Throndhjemsfjorden, er den meget almindelig, og ved Levanger (63° 45′), hvor den endog giver modent Frø, naar den en Høide af 16′ (5 m.). Ved Throndhjem (63° 26′) blomstrer den ikke sjelden to Gange om Sommeren. Ved den ovenfor nævnte Gaard Furuset i Aamodt Prestegjeld i Østerdalen og i Storelvdalen, hvor Kulden gjerne er meget streng, holder den sig ogsaa godt. Ved Christiania blive Blomsterklaserne ikke sjelden 1′ (31 cm.) lange. I Sverige dyrkes den til Piteå (65° 19′) og Luleå (65° 35′)[2]) og ved Petersburg holder den sig godt.

Syringa Emodi, Wall. Vildtvoxende i Sirmur og paa andre Steder i de britiske Dele af Indien, i Egnen om Himalaya, hvorfra den 1840 er indført til England. Denne Art, som ved Christiania giver modent Frø, har jeg sendt til flere Steder ved den vestlige og nordvestlige Kyst af Norge. Ved Mandal (58° 1′) findes et Exemplar, som er 13—14′ (4.07—4.39 m.) høit og hvis Stamme holder 4″ (10.4 cm.) i Diameter. Ved Christiania blive Bladene meget store (cfr. I. Pag. 159) og kunne (uden Stilk) blive 17 cm. lange og 10 cm. brede. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i flere Aar har holdt sig meget godt, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′). I de sydlige Egne af Sverige holder den sig godt indtil Stockholm, men ved Upsala er den mindre haardfør.

Syringa japonica, Maxim. For nogle Aar siden har jeg, under dette Navn, faaet to Exemplarer af en Syrin, der nærmest se ud til at være en Varietet af S. chinensis. De blomstre hvert Aar, men have hidtil ikke givet Frugt.

Syringa oblata, Lindl. Denne Art, som 1859 er indført til England af Robert Fortune, fra China, hvor han kun har seet den dyrket, har i sex Aar holdt sig meget godt her. Den blomstrer i de første Dage af Juni og har to Gange givet modent Frø. I de sydlige Egne af Sverige holder den sig godt til Upsala.

Ligustrum vulgare, L. **Norge.** Liguster; **Sv.** Liguster, Prentebär; **Dan.** Liguster; **Tkl.** Augustrum, Bahnholz, Banholz, Beinhölzlin, Beinholt, Beinholz, Beinhültzen, Beinweide, Beinweidli, Beiwidli, Bluatfinkabeer, Bonwieda, Bräuneheil, Bräunholz, Braunheil (deutsches), Chärgerte, Chargeitabeeri, Cheragert, Cheregert, Chingert, Chingerte (wisse), Chorngert, Chorngertli, Chrotabeeri, Dintenbeerstrauch, Ehingert, Eisenbeerbaum, Faulbaum (grüner), Faulholz, Gaishülse, Geisbeeren, Geissholz, Geissebäumis, Geisshülsenholz, Geistholz, Gertenholz, Gesthülsen, Giesshulz, Gimpelbeere, Gimpelknorzen (Siebenbürgen), Glashülse, Glasweide, Greisholz, Grieshülse, Griessholz, Grünbaum, Grünfaulbaum, Grünselbaum, Grüsselbaum, Gümpelbeerstaude, Gumpenbeere, Gusterli, Gustrum, Gustrumsholz, Häckenholz, Härtern, Härtreder, Hartriegel, Haushülse, Heangschulz (Siebenbürgen), Heckenbaum, Heckenholz, Heckholz, Helholz, Hennebeere, Holwië, Hundsbeere, Kahlholz, Kehlholz, Kengerten, Kenholz, Kergertä, Kernbesien, Kerngeiert, Kerngert, Kerngertstaude, Kingerten, Kleinweidenholz, Klingertenholz, Liguster, Mundholz, Mundweide, Nagelholz, Painwid, Rächäbögli, Rainweide, Regenböglistaude, Reierweide, Reinbeerbaum, Reinbesing, Reinholz,

[1]) Oscar Uhlworm. Botanisches Centralblatt. 1881. II. Pag. 124.
[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 72 1884. Pag. 76.

Reinmund, Reinwunder, Rheinweide, Röhrenhülse, Röhrenweide, Rohrweide, Scheinweide, Scheissbeere, Schulweide, Steiwidli, Straussenhülz (Siebenbürgen), Tänkknorzen, Thunriegel, Tintebeeri, Tintenbeeren, Vogelbeere, Weide (casselsche), Weide (spanische), Weide (wilde), Weidenhülse, Weinbeinholz, Weissbeinholz, Wie (wille), Wiesscherngeht, Witrube, Zaunriegel, Zaunweide; **Engl.** Brivet, Pivert, Prim, Primprint, Privet; **Fr.** Frétillon, Troêne; **Ital.** Agnerillo, Aligustro, Bacchette da fucile, Cabros, Caffè sarvaggiu, Carvos da seva, Castrighino, Chambrostene, Crussico, Fior di san Giuseppe, Giustico, Inamore, Ischio, Istio, Lacustro, Lamitra, Lanitro, Levistico, Libistrico, Licustru, Ligustico, Ligustro, Listimu, Listro, Luistico, Mimolo, Minella in Biccari, Mortadella, Olivella, Olivello, Olivetta, Olivo selvatico, Olivuzza, Rovistico, Ruischio, Ruistico, Ruistico di coccole nere, Ruvistico, Ruvistio, Sanguine, Sanguinello, Stimu, Vimine, Vincastruzzo, Vitacciauni, Vuccaino.

Vildtvoxende paa mange Steder ved Bredderne af Christianiafjord, men ikke nordligere end omtrent 59½°. Jeg har hidtil ikke havt Leilighed til at dyrke denne Art paa noget nordligere Sted end i Alstahoug Prestegjeld i Nordland (65° 54'), hvor den holder sig, men voxer meget langsomt. Den trives meget godt ved den ovenfor oftere nævnte Gaard Furuset, i Aamodt Prestegjeld i Østerdalen, hvor man gjerne har meget strenge Vintere. Ved Christiania, hvor den hvert Aar giver moden Frugt, har den i en lang Aarrække vist sig at være meget vel skikket til levende Hegn. Dersom Ligusteren ikke beskjæres, naar den her en Høide af 9—10' (2.82—3.13 m.). Paa Sveriges Vestkyst er den vildtvoxende hist og her til den norske Grænse. Plantet holder den sig vistnok ved Piteå (65° 19'), men den topfryser næsten hver Vinter. Ved Dorpat (58° 23') lide endog ældre Exemplarer stærkt i strenge Vintere[1]). Ved Christiania findes følgende Varieteter: Lig. vulg. italicum, Lig. vulg. foliis albo-marginatis og Lig. vulg. foliis luteo-variegatis. Med den sidst nævnte Varietet er det her gaaet næsten paa samme Maade, som ovenfor (Pag. 91) er sagt om den gulspettede Syrin. Af fremmede Arter have følgende i flere Aar holdt sig godt i den botaniske Have ved Christiania: **Lig. Ibota,** S. & Z (Lig. ciliatum, Sieb.; Lig. obtusifolium, S. & Z.), der 1861 er indført til England fra Japan, (synes ogsaa at ville holde sig ved Stockholm); **Lig. japonicum,** Thunb., der 1845 er indført fra Japan, naar ved Christiania samme Høide som Lig. vulgare og giver moden Frugt; **Lig. lucidum,** Ait. som 1794 er indført fra China og **Lig. ovalifolium,** Hassk., som 1844 er indført fra Japan. Holder sig ved Stockholm.

Chionanthus virginica, L. (Ch. trifida, Mønch). **Engl.** Fringe-tree, Poison-Ash, Virginian Snow-flower; **Fr.** Arbre à franges, Arbre de neige; **Ital.** Albero di neve. Vildtvoxende paa Nord-Amerikas Østkyst, fra Pensylvania til Florida. Indført til England 1796 Findes hist og her ved Norges Syd- og Vestkyst til Stenkjær, ved Enden af Throndhjemsfjord (64° 2'). I det sydlige Sverige kan den dyrkes indtil Stockholm, ja maaske til Upsala.

APOCYNEAE.

Vinca major, L. **Tkl.** Grosses Singrün, Grosses Wintergrün; **Engl.** Band-plant (large), Bluebell, Blue buttons, Cockle, Cut-finger, Dicky Dilver, Pennywinkle, Perwinkle, Prinkle; **Fr.**

[1]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 23.

Pervenche grande, Pucelage; **Ital.** Clematide, Erba Vinca, Fior da morto, Mammolone, Mortine, Pervinca, Provenca, Provinca, Vinca pervinca, Vinchia, Viola da morti, Viorna.

Vildtvoxende i Syd-Europa og Kaukasien. Dyrkes hist og her ved den sydøstlige Kyst af Norge, men ikke nordligere end ved Christiania, hvor den ikke holder sig synderlig godt. I Horten, Skien og paa andre Steder ved den sydøstlige Kyst har man ogsaa den bekjendte Varietet V. major foliis reticulatis, som der holder sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. Paa Ny-Seeland er Vinca major meget almindelig forvildet fra Haverne og udbreder sig hurtig[1]).

Vinca minor, L. (Pervinca minor, All.). **Norge.** Gravmyrte; **Sv.** Igrön, Ivgrön, Ivgröna, Sinngrön, Sinngröna, Vintergröna; **Dan.** Singrøn, Vintergrøn; **Tkl.** Bärwinkel, Berwingk, Berwink, Berwinke, Berwinkel, Berwynckel, Berwynkel, Bierewenjd (Siebenbürgen), Blaumaja, Brenwinkel, Brunwinkel, Criumke, Dottenkraut, Dottenviolen, Eingrün, Ewiggrün, Finkenohren, Grünewig, Igrilli, Igrüli, Immergröen, Immergrön, Immergrün, Ingrünen, Ingrün, Jungfernkranz, Jungfernkraut, Jungfernkrone, Jungfraugrün, Kriumke, Lorbeerwinde, Mädchenkraut, Mägdpalmen, Meidleinpalm, Perwinkel, Perwinkelken, Schusternägele, Senegrün, Sidegrün, Sigri, Sigrien, Singröne, Singruone, Sinngrön, Sinngrün (kleines), Steiblüemli, Streit, Streiten, Streitwicken, Strit, Strit (blauer), Strite, Stryte, Sunige (wilde), Sygron, Syngron, Syngröne, Syngrün, Todtenblätter, Todtenblümli, Todtengrün, Todtenkranz, Todtenkraut, Todtenmyrte, Todtenschlegeli, Todtenveilchen, Todtenviole, Wängetergrün, Wänjtergrün (Siebenbürgen), Weingrün, Wintergröa, Wintergrün (kleines), Yngrün, Zingrun; **Engl.** Ground Ivy, Small Perivinkle; **Fr.** Pervenche mineure, Pervenche petite, Petite Pucelage, Violette de serpent, Violette des sorciers; **Ital.** Erba Vinca, Fior da morto, Fior di morto, Mortine, Pervinca.

Temmelig almindelig vildtvoxende i Mellem- og tildels i Syd-Europa og gaar mod Øst til Wolga og Kaukasus. I Norge er denne Art meget almindelig plantet, baade i Haver og paa Kirkegaarde, ialtfald i Kystegnene; det nordligste Sted, hvor jeg har seet den, er Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′); men rimeligvis maa den kunne dyrkes meget længre mod Nord. I Sverige holder den sig ved Piteå (65° 19′).

Denne Art omtales af Dioscorides (de mat. med. 4. 7) som Lægedomsplante; Plinius (XXI. 11. 39), som kalder den vincapervinca, siger, at den er grøn hele Aaret igjennem (semper viret) og at den blev dyrket som Prydplante (est topiaria herba).

Det lader til, at man langt tilbage i Tiden har lagt Mærke til, at Gravmyrtens Blade om Vinteren ere lige saa friske og grønne som om Sommeren: de ikke sjelden altfor smaaligt tolkende Mennesker mente heri at finde et Sindbillede paa Standhaftighed i Troen. Hertil kom ogsaa, at Blomsterne ere blaa, og denne Farve skulde tyde paa Evighed. Heri fandt man, besynderlig nok, en Grund til at hellige denne Plante til Jomfruerne, og Blomsterne bleve derfor kaldte »Jomfrukroner«. Pigerne pyntede sig med disse Blomster, naar de skulde danse, ja det gik paa flere Steder endog saa vidt, at ingen Jomfru eller Ungkarl blev begravet, uden at der i Kisten blev lagt en Krans af Gravmyrte, der var et Sindbillede paa Renhed og Udødelighed. Man troede endog, at en saadan Krans, i Graven, kunde holde Ansigtet uforandret, saa at dette, efter lang Tids Forløb, kunde gjenkjendes. Den bekjendte tyske Botaniker Hieronymus Bock fortæller, at han i Aaret 1535 saa et opgravet Lig, og at baade dette og Kransen vare uforandrede. Sandsynligvis kom dette af en eller anden Egenskab ved Jordbunden. Gravmyrten blev, paa Grund af

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 104.

sin »Renhed«, ogsaa brugt mod Trylleri og Kjerlighedsdrikke, og til dette Øiemed maatte den samles en vakker Aften i Mai. Den var ogsaa i Anseelse som Lægemiddel for Saar og Kolik-smerter hos Børn. Til det sidstnævnte Øiemed skulde man tage tre Skud af Gravmyrten, en Haandfuld Salt og lige saa meget Brødskorper. Dette blev pakket sammen og lagt i Sengen under Barnets Ryg. Endelig kunde man, ved Hjelp af Gravmyrten, ogsaa faa Rede paa hvem der var »Trold«: Man skulde da »i Djævelens Navn« plukke nogle Skud af Gravmyrten og samtidig hermed varme lidt Olie i en Stegepande. Naar alt dette var i Orden, skulde man nævne den mistænkte Persons Navn og kaste et Blad i den kogende Olie. Dersom Bladet blev liggende rolig i Panden, tog man et nyt Blad og nævnte en anden Persons Navn o. s. v., indtil et Blad sprang ud igjen af Panden. Hermed var det godtgjort, at den Person, hvis Navn var blevet nævnt ved dette Blad, maatte være »Trold« [1]).

ASCLEPIADEAE.

Periploca graeca, L. (P. maculata, Mønch). **Tkl.** Baumschlinge, Griechische Seidenrebe, Hundsschlinge, Hundswinde, Indianische Rebe, Malteserkreuz, Schlinge; **Engl.** Climbing Dog's-bane, Milk-wine, Silk-wine, Syrian Silk-plant, Virginian Silk; **Ital.** Apocino serpeggiante, Erba del Signore, Periploca, Topi.

Vildtvoxende i Orienten, Grækenland og det europæiske Tyrki. Den botaniske Have ved Christiania er det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art. Naar den lægges ned paa Jorden, holder den sig ret godt i en almindelig Snevinter, og ligesaa under et Dække af Løv eller Grankviste; i modsat Fald gaar den gjerne ud lige til Roden. Enkelte Aar har den her blomstret 16—20 Juli. Jeg har nu spalieret et Exemplar ved en Væg, hvor den skal dækkes med en Halm-matte. Rimeligvis vil den paa denne Maade trives bedre. I Upsala holder den sig ikke bedre end ved Christiania. Ved Petersburg og Dorpat holder den sig ogsaa under et godt Vinterdække.

Cynanchum vincetoxicum, R. Br. (Asclepias vincetoxicum, L., Vincetoxicum officinale, Mønch). **Sv.** Horskonung, Ormtingsgräs, Ormtingsrot, Tulkört; **Dan.** Svalerod; **Tkl.** Fasant, Giftwende, Giftwinde, Giftwurzel, Gottesgabkraut, Hundswürger, Judenwurz, Löffelsamen, Pfaffenrut, Sanct Lorenzkraut, Scabiosenwurzel, Schwalbenschwanz, Schwalbenwurz, Schwalbenwürze, Schwalmenwurz, Schwalwurtzel, Trachenwurz, Widergift; **Engl.** Silken Cislie, Tame Poison; **Fr.** Asclépiade, Dompte venin, Hirondinaire, Ipécacuanha des Allemands; **Ital.** Asclepiade, Bozzoli, Erba seta salvatica, Vincetossico, Vincitossico.

Denne Art har jeg i Norge ikke seet paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania. Paa et Par Steder i Omegnen er den forvildet. Af denne Slægt er der, Tid efter anden, i den botaniske Have, blevet dyrket en hel Del Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

---

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 23. Cfr. H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 198.

Asclepias Cornuti, Dcne. (A. syriaca, L.). **Sv.** Svalrot, Sidenört; **Dan.** Svalerod; **Tkl.** Canadische Seidenpflanze, Seidenpflanze, Syrische Seidenpflanze; **Engl.** Milk-weed, Silk-weed, Syrian Swallow-wort, Virginian Swallow-wort; **Fr.** Herbe à Coton, Herbe à ouate, Soyeuse.

Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt, naar en Høide af 4—5′ (1.25—1.56 m.) og udbreder sig temmelig stærkt i de nærmeste Omgivelser. Den blomstrer i de første Dage af August, men kun i en varm Sommer giver den modent Frø. Den hører hjemme i de forenede Stater og Canada og er første Gang beskrevet af den franske Botaniker Jacques Cornutus, i hans Canadensium plantarum historia (Parisiis 1635), hvor han kalder den Apocynum majus syriacum rectum. Han troede nemlig, at det var den samme Plante, som Clusius tidligere havde fundet i Palæstina og beskrevet under Navn af Apocynum syriacum. Heraf kommer det, at Linné ogsaa har taget feil: uagtet han opgiver Virginia som Plantens Voxested, kalder han den dog Asclepias syriaca. Den blev 1629 indført til England.

Sandsynligvis er Asclepias Cornuti først kommet til Syd-Europa som Prydplante, men efterhaanden er den blevet forvildet næsten overalt i Middelhavslandene, lige til Lille-Asien og Ægypten, det sydlige Rusland, Østerrig og Tyskland. Denne, forholdsvis store og hurtige, Udbredning kommer rimeligvis deraf, at denne Art, inden den kom i Ry som Spindevæxt, tildels er blevet dyrket til Pryd, men maaske især som honninggivende Plante for Bier.

I de forskjellige Organer findes en Mængde klæbrig, hvid Melkesaft, der indeholder indtil 5 Procent Cautschuk. Frøet, som er forsynet med en hvid, perlemorglindsende Frøuld, der har omtrent en Tommes Længde, indeholder indtil 25 Procent fed Olie. Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede (1746) begyndte Professor Gleditsch i Berlin at dyrke Asclepias for Frøuldens Skyld. Fredrik den Store tog sig ogsaa meget varmt af denne Sag og, efter Kongens Befaling, blev denne Art dyrket paa mangfoldige Steder i Preussen[1]). Lidt senere begyndte ogsaa de la Rouvière i Frankrig at gjøre Forsøg med Frøulden som Spindestof, og senere har man paa mange Steder gjentaget disse Forsøg, indtil man, i Begyndelsen af dette Aarhundrede, ogsaa anbefalede Basttrevlerne som Surrogat for Lin og Hamp; ja man gik endog saa vidt i sine Forventninger, at man haabede, af den samme Ager, at kunne høste baade Basttrevler og Frøuld, medens Blomsterne tjente Bierne til Indsamling af Honning.

I Begyndelsen troede man at kunne bruge den fine og glindsende Frøuld som Surrogat for Silke; men Erfaring viste snart, at det ikke lod sig gjøre at behandle denne for sig alene. Den blev derfor spundet sammen med Uld eller Haar, især af Kaniner. Men det heraf forfærdigede Tøi taalte ikke at udsættes hverken for Tryk, Stød eller Rivning. Da de enkelte Haar i Frøulden ere rette, fuldkommen cylindriske og glatte, er det meget vanskelig at faa disse til at hefte sig fast, baade indbyrdes og til andre Blandingsstoffe, og endelig kommer hertil, at Frøulden er saa skjør, at den, naar Tøiet gnides mellem Fingrene, knuses til et fint Pulver. Denne Skjørhed kommer deraf, at Frøulden indeholder en stor Mængde Kiselsyre, som det hidtil ikke har lykkes at fjerne ved noget paa chemisk Vei virkende Middel, og selv om dette skulde lade sig gjøre, vilde Omkostningerne hermed blive saa store, at Asclepiassilken kan betragtes som et Stof, der staar udenfor al Concurrence.

---

[1]) B. Stein. Gartenflora. Monatsschrift für Garten- und Blumenkunde. 33 Jahrg. 1885. Pag. 123.

Uagtet Frøulden ikke bestaar af chemisk ren Cellulose, har man dog forsøgt om den skulde kunne bruges til »Skydebomuld«; men ogsaa hertil har den vist sig ubrugbar, dels fordi den ikke kan bringes til en momentan, men kun en stødvis Explosion, dels ogsaa fordi den efterlader en for stor Mængde Aske. Til Papirfabrication er Frøulden meget vel skikket, men hertil vil den dog aldrig komme i Brug, da den bliver mindst 5–6 Gange saa kostbar som andre ligesaa gode Materialier.

Basttrevlerne have ogsaa noget af Frøuldens Silkeglands, og om disse havde man engang store Forventninger; men det er meget vanskelig at faa disse rene, ja det vil ikke engang lykkes efter flere Heklinger. Grunden hertil er, som tidligere sagt, at Melkesaften indeholder en stor Mængde Cautschuk, der gjør, at Trevlerne ere ligesom sammenlimede. Med Hensyn til Styrke staa de, under almindelige Forhold, mellem Lin og Bomuld; men naar de bruges til Traad eller fine Snore, har det vist sig, at de, ved et pludseligt Ryk, ere meget skjøre. De her nævnte Egenskaber ved Basttrevlerne ere vistnok tilstrækkelige til at vise, at disse ikke ville finde nogen Anvendelse som Spindeemne; men hertil kommer ogsaa, saaledes som tidligere (I. Pag. 542) er sagt om Dyrkning af Nesle (Urtica dioica), at det vil blive meget kostbart, ja næsten umuligt at holde en fleraarig Ager, kun i nogenlunde tilbørlig Grad, fri for Ugræs. Hertil kommer, at Spindestoffet i Asclepias, med Hensyn til Prisbillighed, aldrig vil kunne concurrere hverken med Lin eller Hamp og endnu mindre med de mange fra Indien, i de senere Aar, til Europa indførte Spindestoffe[1]).

Den eneste Betydning, som Asclepias Cornuti har eller vil kunne faa, foruden til Pryd, er dens Egenskab som Honning givende Plante. Den giver ikke alene meget Honning, men den har ogsaa det Fortrin, at den blomstrer paa en Tid, da en Mængde andre, til dette Øiemed, vel skikkede Væxter have afblomstret.

I den botaniske Have ved Christiania, ere følgende Arter, Tid efter anden, blevne dyrkede: A. acuminata, Pursh., A. amoena, L., A. Douglasii, Hook., A. incarnata, L., A. lanuginosa, H. B., A. obtusifolia, Mchx., A. parviflora, Ait., A. phytolaccoides, Pursh., A. princeps, Burk., A. pulchra, Arrab., A. purpurascens, L., A. Sichmanni, Lehm. og A. tuberosa, L.

GENTIANEAE.

Gentiana purpurea, L. **Norge**. Skarsøte, Skjærsøte, Søte, Søtrot; **Sv.** Baggsöta. Norsk Stålört, Söte, Sötrot, Ädel Stålört; **Tkl.** Aenzä, Aenzelä, Gänzene, Ganzene, Genzeni, Jänzene, Rothänzä, Rothenze, Rother Enzian, Spitzer Enzian; **Engl.** Purple-flowered Gentian; **Fr.** Gentiane purpurine; **Ital.** Genziana porporina.

Temmelig almindelig i Fjeldegnene, i de vestlige Dele af Landet, til Søndre Throndhjems Amt, »ved Gaardene Enlien og Storlien i Budal, Annex til Støren, (62° 50′), hvorfra Bønderne sælge

[1]) Hugo Meitzen. Ueber den Werth der Asclepias Cornuti als Gespinnstpflanze. Göttingen. 1882. Cfr. Dr. Georg Kaszner i Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. XXXV. 1886. Pag. 426–29.

Rødderne i Mængde«.[1]). Par enkelte Steder i de sydlige Egne af Landet gaar den høit op i Vidjebeltet, men neppe lavere end 1800—2000' (564—627 m.) o. H. Saavidt mig bekjendt, er den hidtil ikke fundet i Sverige. I de sydligste Alper hist og her, men i det hele taget ikke almindelig. I de bayerske Høilande til 6000'[2]) og i Schweiz, hvor den er temmelig hyppig, lige til 7000' o. H.[3]). Paa enkelte Steder i Norge samles der en hel Del af Roden til Salg som Apothekervare.

Gentiana pneumonanthe, L. **Sv.** Höstklockor, Kantklocka, Klockstålört; **Tkl.** Aurin (güldn), Bitzwurz, Dorant (blauer), Herbstenzian (grosser), Kiewitsblome, Lungenblümle, Lungenblume, Peterskraut, Peterspfennige, Schelmenkraut, Sta up un gah weg (Mecklenburg), Sta up unde ga hen (Lübeck), Tarant (blauer), Wasserlungenblume; **Engl.** Autumn Bell-flower, Autumn Violet, Calathian Violet, Harvest Bells, Lung-flower, Marsh Gentian, Windflower; **Fr.** Pulmonaire des marais; **Ital.** Genziana minima, Mettinborsa, Pettinborsa.

Vildtvoxende i Norge paa flere Steder i de sydlige Kystegne, og i de sydlige Dele af Sverige til Vermland (omtr. 60°). I den botaniske Have ved Christiania staar denne Art, efter et Gjennemsnit af flere Aar, i fuld Blomstring 18—22 Juli; i Tyskland vise de første Blomster sig i August, og i Slutningen af September har den gjerne afblomstret; ved Görz i Illyrien (46°) blomstrer den, selv paa de varmeste Steder, ikke før Begyndelsen af September og findes blomstrende næsten til Slutningen af October[4]).

Paa enkelte Steder i Nordtyskland har denne Plante, som ovenfor paapeget, det besynderlige plattyske Navn Sta up un gah weg, hvilket kommer deraf, at den tidligere har været brugt som et sympathetisk Middel mod Kolik hos Heste. Man gav nemlig den syge Hest noget af Planten, mumlede derpaa en Formel og udtalte tilsidst høit de Ord »Sta up un gah weg«, hvorpaa Hesten strax blev fri for Smerter og gik sin Vei. Under det her nævnte Navn forlanges Planten endnu paa Apothekene, ialtfalt i Mecklenburg[5]).

Gentiana lutea, L. **Tkl.** Arzneiwurzel, Bergenzian, Bergfieberwurz, Bitterwurz, Branzwurzä, Eizwalswurzel, Enci, Encia, Encian, Enciane, Enczien, Encyen, Entzeyn, Entzian, Entzion, Entzyaen, Enza, Enzia, Enzian, Enzian (gelber), Enzian (Schweizer), Enzigan, Enzio, Enzion, Enzione, Enznerwurz, Fieberwurz, Hemer, Hemern, Hemiern, Hochwurz, Indianswortel, Indigowortel, Jänsenen (gelbe), Jänzenerwürza, Janzene, Janzerwurz, Jensenatswortel, Jetzkeen (Siebenbürgen), Kreuzwurz, Ladislaikraut, Rigte, Scertwerze, Weissnezen, Wiessenza, Wissenza (St. Gallen), Zintalwurz, Zinzalwurz; **Engl.** Yellow Gentian; **Fr.** Gentiane grande, Gentiane jaune; **Ital.** Genziana, Genziana maggiore, Genziana rossa.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europas middelshøie Bjerglande, i Portugal, Spanien, Pyrenæerne, Sevennerne, Jura, Vogeserne og Schwarzwald, i Alpekjeden lige til de sydlige Donaulande samt i Central-Appeninerne, Sardinien og Corsica. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, er den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives udmærket godt og blomstrer i de sidste Dage af Juni. Størstedelen af den Gentianrod, som kommer i Handelen fra Sydeuropa, er af denne Art. Roden indeholder ikke Stivelse, men derimod indtil 5 Procent af et ucrystalliserbart Sukker, og af denne Grund bruges den i Alperne, Jura og Vogeserne til Destillation af et eget

[1]) Det Throndhjemske Selskabs Skrifter. 3 D. Kjøbenhavn. 1765. Pag. 574.
[2]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 824.
[3]) H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 256.
[4]) Franz Krasan i A. Engler's botanische Jahrbücher. 3 Bd. 1882. Pag. 75.
[5]) Dr. Karl Schiller. Zum Thier- und Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes. 3 Heft. Schwerin. 1864. Pag. 26.

Slags Brændevin. Dette har havt til Følge, at denne Art i de her nævnte Lande, navnlig i Schweiz, mere og mere udryddes [1]).

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en hel Del udenlandske Arter af denne Slægt, og disse, saavelsom de her i Landet vildtvoxende Arter, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Menyanthes trifoliata, L. **Norge**. Bukkeblad, Gjeitklauv, Myrkong, Saltgras, Trebladblekkje, Trefole, Triblad, Triblekkje; **Færø.** Bukkablea; **Isl**. Álftakólfr, Horblaðka, Kveisugras, Myrarhófur, Reiðingagras; **Sv**. Bläcken, Bockblad, Getblad, Getklofving, Getklöfver, Getkål, Klofving, Korsbläcker, Kråkfötter, Munkkål, Räfblad, Saltbläcker, Torskblad, Torskblomma, Vattenklöfver, Vattenväpling; **Dan**. Bukkeblad; **Tkl**. Bachgläsli, Bätterklie (Siebenbürgen), Biberklee, Biberlichlee, Bitterklee, Blume der Freiheit, Bocksboene, Bohnä (wildi), Bohnenblad, Boonenblad, Butterklee, Dreeblad, Dreeblatt, Dreiblatt, Drieblad, Fieberklee, Gäsekill, Gallkräutel, Gallkraut, Hasekill, Hasenohr, Hasenöhrli, Hepperstaul, Jazingga (wilda), Klappe, Kreuzwurz, Lungenklee, Magenklee, Monatsblume, Moosbohnä, Mooseli, Moos-Zingga, Scharbocksklee, Sideblümli, Sumpfklee, Wasserdreiblatt, Wasserklee, Wiesenmangolt, Ziegenklappen, Zottenblume; **Engl**. Bean Trefoil, Beckbean, Bogbean, Bognut, Bog Trefoil, Brookbean, Buckbean, Doudlar, Marsh Claver, Marsh Cleaver, Marsh Clover, Marsh Trefoil, Hop (Bog), Water Trefoil; **Fr**. Herbe excellente, Herbe royale, Oranger de Savetier, Trèfle de castor, Trèfle d'eau, Trèfle des marais; **Ital**. Trifoglio fibrino, Trifoglio palustre, Trifoglione d'acqua.

Meget almindelig overalt i Skandinavien lige til Magerøen (71° 10') og Varanger. I det sydlige Norge gaar den op til henved 4000' (1255 m.) o. H. I Rusland mod Nord til Byen Kola og gjennem hele Sibirien til Unalaschka og Sitkaøen. Findes ogsaa paa Færøerne og paa mange Steder paa Island, hvor den blomstrer i Slutningen af Juni. (Ved Christiania blomstrer den 1—4 Juni). Paa Island findes den hist og her i saa stor Mængde, paa sumprige Steder, at man godt kan ride over disse paa de sammenvævede Rødder [2]). Paa Grønlands Vestkyst er den fundet hist og her mellem 60—68° [3]). I de bayerske Høilande til 5600' o. H. (Sendtner).

I Norge bruges et Decoct af Bladene, fornemlig i Landsbygderne, meget almindelig, og ikke sjelden med godt Resultat, mod chroniske Underlivssygdome, og paa samme Maade bruges dette Decoct baade paa Island [4]) og i Skotland [5]). Paa Island bruger Almuen desuden et Decoct af Bukkeblade, hvormed Øinene vaskes, »for at skjærpe svækket Syn« [6]). For omtrent 250 Aar siden har man i Sverige brugt Bukkeblade som et Middel mod Skjørbug [7]), og den Dag idag bruge Bønderne i Saltdalen (i Nordland) et Decoct af Bladene mod Diarrhoe. Linné siger, at fattige Folk, paa hans Tid, brugte Bladene som Surrugat for Humle [8]) og til samme Øiemed bruges de endnu, ialtfald i Vestergötland [9]). Om Bukkebladene som Foder for tamme Rensdyr maa jeg henvise til, hvad der herom tidligere er sagt under Cladonia rangiferina (I. Pag. 212).

---

[1]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Auflage. Berlin. 1883. Pag. 389.
[2]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 164.
[3]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 83.
[4]) Alexander Bjarnason. Um íslenzkar drykkurtir. Akureyri. 1860. Pag. 40.
[5]) John Lightfoot. Flora scotica. Vol. II. London. 1777. Pag. 1093. The Scottish Naturalist. January. 1881. Pag. 26.
[6]) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 177.
[7]) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 120.
[8]) Kongl. Sveuska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 24. (1763). Pag. 54.
[9]) C. F. Nyman. Utkast till svenska växternas naturalhistoria. 1 D. Ørebro. 1867. Pag. 139.

Limnanthes Douglasii, R. Br. Vildtvoxende i Californien, hvorfra den 1833 er indført til England. Som Prydplante fortjener denne Art at dyrkes almindeligere end nu synes at være Tilfælde. I den meget ugunstige Sommer 1885 blev den saaet ude i Haven ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og blomstrede den 1ste August. Samme Aar blomstrede den lidt senere i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′).

LABIATAE.

Ocimum basilicum, L. **Norge.** Basilicum; **Sv.** Basilica, Basilik; **Dan.** Basilikum; **Tkl.** Bäsilga, Balsam (polnischer), Basalick, Baselge, Beselich, Basie, Basilee, Basileon, Basileye, Basilge, Basilgen, Basilia, Basilicoin, Basilicon, Basilicum, Basilien, Basilienkraut, Basilig, Basiligram, Basilik, Basily, Braunsilge, Bronsilke (Mark Brandenburg), Brunsilgenkrut, Brunsiliken, Brunsilken, Citronbasilienkraut, Erfilge, Grünkraut, Hirnkraut, Königsbisam, Königskraut, Nelkenbasilien, Ozim (grosser), Präsilgenverwe, Presilgenkraut, Schiffsbasilikum, Wasilig; **Engl.** Basil, Sweet Basil; **Fr.** Basilic commun, Basilic de cuisine, Basilic romain, Bassic, Herbe excellente, Herbe royale, Oranger de Savetier, Plante royale; **Ital.** Basilico, Bassilico, Bassilico maggiore, Bassilico mezzano, Ocimo, Ozzimo.

Basilicum er vildtvoxende i Indien og maaske ogsaa i Persien, og det ser ud til, at den for over 2000 Aar siden er kommen til Grækenland. Det forekommer mig, at der er Sandsynlighed for, at det er denne Art, som af græske Forfattere[1]) kaldes ὤκιμον og af romerske[2]) Ocimum. Dioscorides siger[3]), at Planten blev brugt til at give Olivenolie en behagelig aromatisk Smag. Til den Ende blev den frisk afskaarne Plante lagt i Olie; naar dette havde staaet i nogen Tid, blev Olien frasilet og tilsat en ny Portion Blade, for at faa et stærkere Arom. I Middelalderen omtales den i Carl den Store's »Capitulare« under Navn af Basilica[4]); men i England skal den ikke have været kjendt før 1548[5]). I Danmark har den været dyrket i Midten af det 17de Aarhundrede; det siges udtrykkelig, at den maatte saaes to Dage før Fuldmaane[6]).

Som Kjøkkenvæxt dyrkes Basilicum temmelig almindelig i Norge, og det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket med Held, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), men der har den dog hidtil ikke givet modent Frø. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′ — 2940′ — 922 m. o. H.) naar den, i en almindelig Sommer, en Høide af 18″ (47 cm.). I en varm Sommer trives den godt ved Uleåborg i Finland (65°) og giver da ogsaa modent Frø[7]). I Grækenland er Basilicum en meget yndet Plante, der dyrkes i saa godt som alle Haver, ja endog som Prydvæxt i Værelserne[8]). Den er der en nødvendig, ja tildels endog den vigtigste Bestanddel af enhver Blomsterbouquet. Den bruges ogsaa af Presterne, som Vievandskost, baade i Kirkerne og ved andre Leiligheder.

[1]) Theophrast hist. pl. VII. 3. 3, 4; de causis plantarum V. 7. 2.
[2]) Columella de re rust. XI. 3. 29.
[3]) De materia medica I. 59. II. 170.
[4]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 182.
[5]) George Nicholson. The illustrated Dictionary of Gardening. Vol. II. London. 1886. Pag. 467.
[6]) Hans Rasmussen Block. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647. Pag. 75.
[7]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 23.
[8]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 32.

Lavandula spica, L. (L. angustifolia, Ehrh., L. officinalis, Chaix, L. vera, DC.). **Norge, Sv.** og **Dan.** Lavendel; **Tkl.** Bau, Chidä, Deutsche Narde, Fandeli, Fander, Fanderli, Fendarli, Flander, Flanderli, Forlanderli, Gespick (Siebenbürgen), Lafendel, Lafengel, Laubangel, Lauvender, Lauvendercrut, Lauwinkelechrawt, Lavandar, Lavandel, Lavander, Lavanderli, Lavendel, Lavendelblümli, Lauwendla, Lobendel, Lofengele, Lovendel, Speick, Spica, Spicnard, Spicnarden, Spigä, Spik, Spike, Spygblümli, Zöpfli; **Engl.** Knobs, Lavender, Lavender Spike, Nep, Speke; **Fr.** Aspic, Lavande, Lavande mâle, Nard aspic, Spic; **Ital.** Lavanda, Lavande, Lavandula, Lavendula, Leanda, Saponella, Spica, Spica di Francia, Spicadosso, Spicanarda, Spicanardo, Spiga, Spigh, Spighetta, Spigo, Spigo Lavanda, Spigoncia, Stuccado, Vanda.

Lavendelen er vildtvoxende i Italien, det sydlige Frankrig, paa den pyrenæiske Halvø, i Marokko og Algerien. I Danmark har Lavendelen været dyrket i Midten af det 17de Aarhundrede [1]); men jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om naar den er indført i Norge. Her dyrkes den meget almindelig i Kystegnene, lige til Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den trives meget godt og blomstrer i den sidste Trediedel af Juli. Ved Christiania, hvor den blomstrer 12—16 Juli, giver den ikke alene modent Frø, men formerer sig endog ved Selvudsæd. I Sverige dyrkes Lavendelen i det mindste til 60°.

Lavendler fra Throndhjem og Christiania har jeg, paa mine Udstillinger »til Havedyrkningens Fremme«, to Gange havt Leilighed til at sammenligne med Hensyn til Aromet: Forskjelen var paafaldende, uagtet der mellem disse to Byer ikke er mere end 3½ Bredegrad. Senere er jeg kommen til Kundskab om, at man i England, for mere end 50 Aar siden [2]), har bemærket, at den der dyrkede Lavendel gav meget mere ætherisk Olie end den, som man indførte fra Syd-Frankrig. Dette har havt til Følge, at Lavendelen nu, trods den høie Forpagtningsafgift, i en Radius af omtrent 30 engelske Mile (6½ geogr. Mil eller 48 Kilometer) fra London, dyrkes meget almindelig og i stor Udstrækning [3]). Alene i Surrey har man nu omtrent 300 Acres (1233 Maal eller 121 Hektarer) og i Londoner-Districtet omtrent 500 Acres (2055 Maal eller 202 Hektarer) tilplantede med Lavendler [4]). Disse give en ætherisk Olie af en fortrinlig Qvalitet (*»have gained pre-eminence over all others«)* [5]), og for den bedste Olie fra Syd-Frankrig faar man neppe engang en Sjetedel af den Pris som for Lavendelolien fra Mitcham i Surrey [6]). I det nyeste, mig bekjendte Skrift om denne Gjenstand heder det, at de ætheriske Olier af Lavendel og Pebermynthe, der ere tilvirkede af Planter, som dyrkes i Mitcham (i Surrey — 51° 20′ N. B) og i Hitchin (i Hertfordshire — 51° 48′ N. B.), betales med en otte Gange saa høi Pris som de Olier af samme Slags, der komme fra Frankrig eller andre sydlige Lande, og »disse Olier ere fuldkommen værd denne Forskjel i Prisen, paa Grund af deres fine Arom« [7]).

Ved en Mængde uomstødelige Kjendsgjerninger er det bevist, at Aromet, ikke sjelden, endog i en paafaldende Grad, tiltager jo længre mod Nord de forskjellige aromatiske Planter dyrkes

[1]) Hans Rasmussøn Block. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647. Pag. 60.

[2]) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. London. 1822. Vol. I. Pag. 314.

[3]) Jonathan Pereira. The Elements of Materia medica and Therapeutics. Third Ed. London. 1849—53. Vol. II. Part I. Pag. 1368. — John C. Morton. A Cyclopedia of Agriculture. Vol. II. 1855. Pag. 218. — Robert Thompson. The Gardener's Assistent. New Edit. London. 1878. Pag. 217.

[4]) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1844. Pag. 429. — Proceedings of the American, Pharmaceutical Association. 1877. Pag. 819.

[5]) T. C. Archer Popular economic Botany. London. 1853. Pag. 275.

[6]) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 429.

[7]) G. W. Septimus Piesse. The art of Perfumery. Fourth Edition. London. 1879. Pag. 62.

(cfr. I. Pag. 174—180). Det er ogsaa ovenfor sagt, at der er stor Forskjel paa Aromet hos Lavendelen, naar denne dyrkes i Christiania eller i Throndhjem. Naar det kan lønne sig at dyrke Lavendler, Pebermynthe o. s. v. paa en saa kostbar Grund som i Omegnen af London, da maatte jo dette blive langt mere lønnende i vort Lands lange Kyststrækninger. Der kan ikke være Tvivl om, at naar man, med den nødvendige Sagkundskab og Skjønsomhed, vilde tage sig af og ophjelpe baade denne og andre i samme Retning gaaende, nu desværre forsømte, Næringsveie, vilde dette med fuld Sandhed kunne kaldes at arbeide for Norges Vel.

Perilla nankinensis, Dcne. I de senere Aar har den nu gjeldende Smag for brogede og eiendommeligt farvede »Bladplanter« ogsaa fundet Veien til det høie Norden. Af denne Grund dyrkes ogsaa den her nævnte Art, som i den nyere Tid er indført fra China, meget almindelig i Norge Naar den ved Christiania udplantes i en saa kaldet »Bladgruppe«, der har et Underlag af Gjødsel, faar den gjerne en Høide af $2^1/_2$' (78 cm.) og derover. Bladene blive da (uden Stilk) ikke sjelden næsten 7" (18 cm.) lange og $5^1/_3$" (14 cm.) brede. Den blomstrer gjerne her i September, men giver ikke modent Frø. Naar den saaes i Benk og plantes uden noget varmende Underlag, bliver den, i en almindelig Sommer, ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12'), mindst $1^1/_2$' (47 cm.) og i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18') omtrent 1' (31 cm.) høi.

Perilla ocimoides, L. Indført til England 1770 fra Indien. I den botaniske Have ved Christiania giver denne Art, i en almindelig Sommer, modent Frø.

Mentha crispa, L. (M. aquatica, L. γ crispa, Benth.). **Norge**. Krusemynthe; **Sv**. Krusmyntha; **Dan**. Krusemynte; **Tkl**. Balsam (Siebenbürgen), Balsamkraut (kraus), Braunheilig, Chruselmünza, Chrusi Wohlgemuath, Crusmynte, Dyment, Gartenminze, Gartenmünze, Hausminz, Hausmünze, Krausemünze, Kraussminz, Kreuzminze, Krüsskrüd (Helgoland), Krüsemynte, Kruselmint, Kruselwi, Krusemacent, Kruseminten, Krusemünte, Krusemünz, Mänten, Marienmünte, Mynte (kruse), Rossemünze, Ruppeminzen, Ruppemünzen, Ruppimenthen, Wohlgemuth; **Engl**. Crisped Mint, Cross Mint, Curled Mint; **Fr**. Baume, Menthe crépue, Menthe crispée; **Ital**. Menta (crespa).

Baade i Grækenland og Italien har man i Oldtiden kjendt en eller flere Arter eller Varieteter af Mynthe, der have været brugte dels som Lægemiddel dels for Vellugtens Skyld; men det er neppe mulig nu at faa nærmere Rede paa disse Former. Ogsaa i Palæstina har man dyrket et eller andet Slags Mynthe: i Matthæi Evangelium (23. 23) heder det nemlig, at Pharisæerne gave Tiende af Mynthe, Dil og Kummen, og hos Lucas (11. 42) omtales Mynthe paa samme Maade. Krusemynthen dyrkes nu paa mange Steder ved Norges Syd- og Vestkyst, lige til Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10'), hvor den trives godt og breder sig stærkt ud til alle Sider.

Mentha piperita, L. **Norge**. Pebermynthe; **Sv**. Pepparmyntha; **Dan**. Pebermynte; **Tkl**. Braminzen (Østerrig), Englische Münze, Päperminten, Päpermünt, Päpermünz, Pfeffermünze, Priminzen (Østerrig); **Engl**. Brandy Mint, Peppermint; **Fr**. Menthe poivrée; **Ital**. Menta pepe, Menta peperina, Menta piperita, Menta viperina.

Pebermynthen synes heller ikke at være en egen Art, men er maaske fremkommet ved Dyrkning af Mentha hirsuta, L. eller Mentha arvensis, L. Den første Efterretning, man har om denne Plante, er fra den engelske Prest og Botaniker John Ray (Wray, Rajus), som 1696, i sin Synopsis stirpium britannicarum, kalder den »Mentha spicis brevioribus et habitioribus, foliis Menthae fuscae, sapore fervido piperis«. Nogle Aar senere (1704) kalder han den »Mentha palustris, Peper-Mint«. Han havde faaet den fra Hertfordshire (se ovenfor), hvor den maaske er fremkommet ved Cultur. Den bekjendte engelske Pharmacolog Hanbury har sammenlignet Ray's Exemplarer,

som opbevares i British Museum, og fundet disse overensstemmende med den Form, som nu dyrkes i Mitcham (se ovenfor). Dale omtaler den allerede 1705 som Lægedomsplante, og 1721 blev den under Navn af »Mentha piperitis sapore«, optaget i London's Pharmcopoe. Siden 1750 har den været dyrket i Mitcham. Linné kaldte denne Form Mentha piperita[1]). Den er nu forvildet paa Ny-Seeland[2]). I Surrey findes 1200 Acres eller henved 5000 Maal Jord tilplantede med Pebermynthe, og ovenfor (under Lavendelen) er der meddelt det fornødne om den ætheriske Olies fortrinlige Egenskaber. I Norge dyrkes Pebermynthen som Prydplante hist og her langs Kysten; de to nordligste Steder, hvor den hidtil har holdt sig godt, ere Grøtø i Nordland (67° 50′) og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Paa sidstnævnte Sted har den dog hidtil ikke blomstret.

Mentha pulegium, L. (Pulegium vulgare, Mill.). **Sv.** Poleja; **Tkl.** Boley, Flachskraut, Flöhkraut, Flohkraut, Fröschpoley, Fröschpolich, Herzenbleiche, Herzpolei, Hirschmünze, Polei, Poleia, Poley, Poleya, Poleymünze, Polich, Püll (Siebenbürgen); **Engl.** Argans, Brotherwort, Church-wort, Flea Mint, Hill-wort, Lillie-riall, Lurkey-Disch, Organ, Organs, Organy, Orgins (Devonshire), Penny-royal, Pudding-grass, Pulic; **Fr.** Chasse-puce, Herbe aux puces, Pouliot, Tolilolo; **Ital.** Menta romana, Menta salvatica, Mentuccia, Poleggio, Polezzo, Puleggio, Pulegio, Sisembrio.

Vildtvoxende i Middelhavslandene og tilsyneladende ogsaa i Mellem-Europa. I Danmark har den været dyrket i Midten af det 17de Aarhundrede[3]). I en regelmæssig Vinter, d. v. s. naar der først kommer lidt Frost og derefter et almindeligt Snedække, som bliver liggende, pleier denne Art at holde sig ret godt ved Christiania. Langs Vestkysten holder den sig derimod godt, ligesaa i Nordland og Finmarken, under det der normale Snedække, lige til Karasjok i Øst-Finmarken, hvor den dog, efter flere Aars Forløb, endnu ikke har blomstret. Man har troet, at det er denne Art, som omtales af Dioscorides (de mat. med. 3. 30) under Navn af *γλήχων* eller *βλήχων*.

Mentha rotundifolia, L. Af denne Art, der er vildtvoxende i Middelhavslandene og maaske ogsaa i Mellem-Europa, dyrkes her i Landet fornemlig en Varietet med brogede Blade (foliis variegatis), der temmelig almindelig bruges til Indfatning af Blomstergrupper o. dsl. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Form dyrket med Held.

Af denne Slægt har der i den botaniske Have ved Christiania, Tid efter anden, været dyrket en hel Del andre Arter, og disse, saavelsom de i Norge vildtvoxende, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Origanum vulgare, L. **Norge.** Bergmynthe, Kongsgras, Skarmynthe, Skogmynthe; **Sv.** Dosta, Frimodig, Konig, Koning, Konungagräs, Märrmynta; **Dan.** Vild Merian; **Tkl.** Aytherkrut, Badkraut, Balsam (wilder), Berghopfen, Bergminz, Bergmünz, Braundosten, Brundost, Casper (hoche), Choste, Chostez (grosse), Cost, Coste, Costens (grober), Costentz, Daust (bruner), Dost, Dosten, Dosten (brauner), Dunst (blaue), Dust, Eyterkrut, Hohencostenz, Koste, Koste (rot), Kosten (rotte), Kostez (gross), Mageleine (grob), Majerah (wilde), Majeroam (wäld), Majoran (wilder), Marieleine, Maselegen (wilde), Maseron (wilda), Meieran (wilde), Müllerkraut, Orant (Thüringen), Organ (Schlesien), Orkraut, Orkrut, Rosmarie (wilde), Rotkost, Ruhrkraut (schwarzes), Schusterkraut, Tarand (blauer), Therand, Tost, Tosta, Tosten, Wintermajoran, Wohlgemuth, Zirminza; **Engl.** Argans, Marjoram

---

[1]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2 Aufl. Berlin. 1883. Pag. 685.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. Bd. 6. Pag. 105.
[3]) Hans Rasmussøn Block. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647. Pag. 86.

(English), Marjoram (wild), Orgament, Organ, Organs, Organy, Orgins; **Fr.** Origan; **Ital.** Acciughero, Erba Acciuga, Erba da Acciughe, Legamo, Origano, Regamo, Rigamo, Scarsapepe salvatico.

Temmelig almindelig i de lavere Egne af Norge til omtrent 2000′ (627 m.), men den er dog fundet lige til 2800′ (878 m.) o. H. Den er hidtil ikke fundet længre mod Nord end i Ranen (66° 16′) og i Sverige til Jemtland.

Paa enkelte Steder i Sverige brugte man tidligere at sætte Origanum vulgare til det gjærende Øl, for at dette skulde blive berusende. Undertiden brugte man ogsaa at hænge en Kvast af Origanum i Ølfadet, for at Ølet ikke skulde blive surt[1]). For at give Ølet en frisk og krydret Smag, brugte man i England, før Humlen der var kjendt, meget almindelig Origanum vulgare, Glechoma hederacea og Teucrium scorodonia[2]). Nu samles Planten der i stor Mængde, da den bruges til Destillation af en ætherisk Olie, som er almindelig kjendt under Navn af »Oil of Thyme« og bruges som Husmedicin mod Tandpine, Rheumatisme o. s. v. Den bruges der ogsaa som Veterinærmedicin. Paa flere Steder i Tyskland har Origanum vulgare tidligere været anseet som et udmærket Besværgelsesmiddel mod Hexer og Nixer, ja endog mod selve »den sorte Jæger«[3]). Efter Columella (de re rust. 9. 4. 2) samlede Bierne af denne Plante en god Honning, og efter Dioscorides (de mat. med. 3. 31) blev den brugt mod Bid af giftige Dyr.

Origanum majorana, L. (Majorana hortensis, Mönch). **Norge.** Merian; **Isl.** Meiran; **Sv.** Mejram; **Dan.** Have-Merian; **Tkl.** Gartä-Masero, Garten-Majoran, Maderum, Maiero, Maieron, Maigram, Maikram, Mairal, Mairan, Mairaoun, Mairon, Majerah, Majeram, Majoraan, Majoran, Majorane, Majoron, Maljerum (Siebenbürgen), Margamkrut, Margran (Østerrig), Margelein, Margeleine, Marian, Masaran, Maseleme, Maseran, Maseraun, Masero, Maserö, Maseron, Maseru, Masseran, Masseron, Meieran, Mejeran, Meigeramme, Meigeron, Meijeran, Meiraon, Meiron, Merone, Meseran, Meyeran, Meyeron, Meygeran, Meyle, Meyran, Meyron, Mirahn, Sommermajoran, Wostkraut, Wurstkraut; **Engl.** Knotted Marjoram, Maierom, Marjorana, Sweet Marjoram, True Marjoram; **Fr.** Marjolaine; **Ital.** Amaraco, Maggiolana, Maggiorana, Majorana, Majorana gentile, Manjerona, Origano eracleotico, Persa, Persia, Persia bianca, Persia nera, Samsuco, Sansuco, Scarsapepe.

Merian, der er vildtvoxende i flere af Middelhavslandene, men ikke i Grækenland[4]), har været vel kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk. Den omtales allerede af Theophrast (371—286 f. Chr.), i hans Historia plantarum (6. 7. 4), under Navn af ἀμάρακος og senere af flere blandt de romerske Forfattere, som kalde den Amaracus. Baade hos Grækerne og Romerne havde man et Sagn om, at denne Plante var fremkommet paa følgende Maade: Amaracus, en Søn af Kong Cynara paa Cypern, skulde engang bære et Fad, der var fyldt med »vellugtende Salve« (d. e. Pomade); men da han slog Fadet istykker, blev han saa forskrækket herover, at han døde paa Stedet. Han blev da forvandlet til den her nævnte Plante, som efter ham blev kaldet Amaracos. Merian fra Cypern blev anseet for at være den fortrinligste[5]). Hos Romerne var den i stor Anseelse som Kryderi paa Oliven, Vin og forskjellige Retter, og samtidig hermed troede man ogsaa, at den var en fortrinlig, Honning givende Plante. Den brugtes, blandt andet, til Bryllupskranse, og til dette Øiemed besynges den af Catullus (carm. 61. v. 6), der siger: »Kom her ned Gud

[1]) Linné. Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 208.
[2]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 204.
[3]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 140. H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 57. Carus Sterne. Herbst- und Winterblumen. 1886. Pag. 433.
[4]) C. Fraas. Synopsis plantarum florae classicae. München. 1845. Pag. 182.
[5]) J. H. Dierbach. Flora mythologica. Frankfurt a/M. 1833. Pag. 165.

Hymen og krans dine Tindinger med Blomsterne af den sødt duftende Merian«. I Virgil's Æneide heder det (I. v. 695), at Venus, i Idalia's Lund, lagde Drengen Ascanius paa en Pude, der var fyldt med fine Merianblomster.

Til England blev Merian indført 1573. I Danmark har den været dyrket i Midten af det 17de Aarhundrede; men der siges udtrykkelig, at den, ligesom Basilicum, maatte saaes to Dage før Fuldmaane[1]). I Norge er Merian en meget yndet Kjøkkenvæxt, og selv i smaa Haver paa Landet finder man gjerne en liden Seng af Merian, Timian og Sar (Satureja hortensis). Den dyrkes i Norge saa langt mod Nord og Øst som Mennesker bo, lige til Vardø og Vadsø i Øst-Finmarken; men for de sydlige Egne af Norge kan jeg endnu ikke opgive nogen bestemt Høidegrænse over Havet. I Sverige trives den godt ved Piteå (65° 19′), og paa Island ligesaa, ved Brokey i Hvammsfjord (65° 2′) og ved Sauðlauksdalr (65° 30′), paa Nordvestkanten af Øen, ja lige til 66° og derover[2]).

I den botaniske Have ved Christiania have desuden følgende Arter været dyrkede med Held: Orig. creticum, L., O. heracleoticum, L. og O. onites, L.

Thymus serpyllum, L. **Norge**. Vild Timian; **Færø**. Brobber; **Isl**. Blóðberg, Blóðbjørg, Bráðberg, Bráðbjørg; **Sv.** Backtimjan, Svarthø, Vild Polej; **Dan.** Vild Timian; **Tkl.** Boley (wild), Büchelmairo, Casper (niedere), Chenela, Chölm (Berner Oberland), Chonile, Chost, Chostets, Costenz, Cunnela, Deimianche, Demuth, Demuthkraut, Eisbet (wäld), Feldchenule, Feldkäm, Feldkömelkraut, Feldkümel, Feldpolei, Feldquendel, Feld-Thymian, Froschpoley, Gundel, Gundling, Gundelkraut, Guschpa, Hühnerklee, Hühnerköhl, Hühnerkraut, Hühnerkull, Hühnerpolei, Hühnersalbe, Hühnerserb, Humela, Hundemyrte, Hymela, Jungfernzucht (Tirol), Kandlkraut, Karwendel (Tirol), Kenele, Kenle, Kenula, Kienle, Kienlen, Kienlin, Kinle, Kölm (wilder), Kolle, Konele, Konvendel. Kost, Kostes, Kostez, Kudlkraut, Kükenkömel, Kümmel, Kümmlingkraut, Kündelkraut, Kündling, Künel, Künle, Künlein, Künlin, Kulkraut, Kundelkraut, Kundling, Kunel, Kunle, Kuttelkraut, Magaro, Marien Beddestroh, Marienbettstroh, Masero (wilda), Mattenkolm, Polan (wild), Polei (wilder), Quandel, Quellen, Quendel, Quendel (wilder), Quendele, Quendelthymian, Quenela, Rosmari (wilde), Simio (wilde), Steinbleia, Steinmaseron, Steinsimio, Thymian, Thymiänche, Thymio, Unser lieben Frauen Bettstroh, Unser Frawen Bettestroh, Veltchenula, Veltchonela, Veltchol, Veltkel, Veltkol, Veltkoll, Veltköme, Veltkömel, Veltkomel, Veltkomele, Veltkonala, Veltkonele, Veltkumig, Veltkümmel, Veltkymich, Veltquenel, Veltquenela, Willnthenia, Zimmet (wilder), Zymis (Berner Oberland); **Engl.** Bank Thyme, Brotherwort, Cresping Thyme, Hill-wort, Horse Thyme, Mother of Thyme, Pellamountain, Serpolet-oil-plant, Skirtwort, Wild Thyme; **Fr.** Pillolet, Serpolet, Thym sauvage; **Ital.** Pepolino, Sermollino salvatico, Serpillo, Serpollo.

Denne Art er her i Landet kun fundet i det nordlige Norge, fra Omegnen af Trondhjem (63° 26′) til Øst-Finmarken (70° 25′ N. B. 26° 0′ Ø. L.). Den findes ogsaa ved Mundingen af Jenisey (71° 27′)[3]). I Sverige synes den at have naaet sin Polargrænse omtrent ved 63°. Almindelig paa Færøerne og Island samt paa Grønlands Østkyst mellem 60° og 64° og paa Vestkysten hist og her mellem 60° og 67°[4]). Baade paa Island og Grønland har man hidtil kun fundet Varieteten prostrata, Hornem.

---

[1]) Hans Rasmussøn Block. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647. Pag. 75.

[2]) Johannes Snorronius (ɔ: Jón Snorrason) Tractatus historico physicus de agricultura Islandorum. Havniæ. 1757. Pag. 68. Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem Island. Kjøbenhavn. 1780. I. Pag. 56.

[3]) Bihang till kgl. Vetenskaps Akademiens Handlingar. 4 Bd. No. 1. Pag. 67.

[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 81.

I de sydlige, lavere Egne af Norge, indtil Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 33′), findes en Varietet (Th. serp. β chamaedrys, Koch = Th. chamaedrys, Fr.). Baade Hovedarten og den her nævnte Form samles ikke sjelden, da de af mange foretrækkes, som Kryderi paa forskjellige Kjødretter, for den dyrkede Timian (Th. vulgaris, L.). Paa Færøerne har man tidligere, i Mangel af Tobak, brugt den vilde Timian baade til Rygning og Tygning[1]). Paa Island bruger man til daglig Drik i Almindelighed sur Valle, hvori der i nogle Dage har ligget Blade af den almindelige Syre (Rumex acetosa, cfr. I. Pag. 588); men den Valle, som bruges om Vinteren, krydres ofte ved en Tilsætning af vild Timian eller Bær af Krekling (Empetrum nigrum). Drukket som The anbefales den vilde Timian som et Middel mod »Katzenjammer«[2]). Paa Island bruges denne Art paa mange Maader som Kvaksalvermedicin: Kogt med Vin bruges den for at fremkalde standset Menstruation og for at øge Veerne under Fødselen; kogt med Øl drikkes den mod Hoste og med Edik mod Nyresten. Et Bæger Vin og Honning, hvori Timianen er kogt, bruges ogsaa mod Blodspytning. Forøvrigt bruges den mod Forkjølelse, Stranguri, Epilepsi, Hjertesygdome, Obstruction, Søvnløshed o. s. v.[3]). I de skotske Høilande bruger man at drikke et Infus med Vand af den vilde Timian, for at hindre ubehagelige Drømme[4]).

Hos Katholikerne har man en religiøs Fest, der i Tyskland kaldes Fronleichnamstag (første Thorsdag efter Trinitatis) og som er indstiftet 1264 af Pave Urban IV. Til denne Fest bruge Pigerne i Salzburg at binde Kranse af den vilde Timian, som de hænge i Vinduerne i Soveværelserne, for ikke at blive overraskede af Djævelen, i Skikkelse af en vakker Ungkarl. Naar Planten lægges i Melk, kan denne ikke blive forhexet[5]).

Denne uanseelige Plante bruges dog til endnu flere Øiemed: Naar den samles Sanct Hansaften, ved Middagstid, kan man af denne lave en The, der har stor Lægedomskraft, især for Fruentimmer, som snart vente sin Nedkomst. Frugttræer ville det følgende Aar give et godt Udbytte, naar de Julaften røges med denne Urt, og naar den lægges mellem Rugeæg, ville disse ogsaa slaa godt til[6]).

Det er ovenfor sagt, at den vilde Timian paa enkelte Steder i Tyskland kaldes Quandel. I Thüringer Wald pleier man at tage Planten med den høire Haand og svinge den tre Gange om Hovedet, idet man siger »Quandel mach' mir Handel«. I Tyskland bruges den paa flere Steder som Medicin, og navnlig drikke Barselkoner et Infus med Vand, for at fremme Melkafsondringen.

Thym. serp. citriodorus, Schreb. **Norge.** Citrontimian; **Tkl.** Citronenthymian; **Engl.** Lemon Thyme; **Fr.** Thym citronné; **Ital.** Sermollino cedrato, Timo cedrato, Timo de Levante. Baade den her nævnte Form og en Varietet med gulbrogede Blade (foliis aureo-variegatis) bruges i de senere Aar paa flere Steder, baade i de sydlige og vestlige Kystegne af Norge, til Indfatning af Blomstergrupper o. dsl. Begge Former holde sig meget godt, endog i snebare Vintere, ved Christiania og brede sig stærkt ud til Siderne. Molde (62° 44′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet begge Former af Citrontimian; men de maa rimeligvis kunne dyrkes meget længre mod Nord.

---

1) Jørgen Landt. Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne. Kjøbenhavn. 1800. Pag. 201.
2) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 196.
3) Ó. J. Hjaltalín. Islenzk Grasafræði. Kaupmannahøfn. 1830. Pag. 226. P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 177. 178. 180. 183.
4) F. Buchanan White. The Scottish Naturalist. Vol. VI. 1881. Pag. 71.
5) Dr. Karl Schiller. Zum Thier- und Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes. 2tes Heft. Schwerin. 1861. Pag. 24. A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 144.
6) Wiener Illustrirte Gartenzeitung. Jahrg. V. 1880. Pag. 40.

Thymus vulgaris, L. **Norge.** Timian; **Isl.** Garðablóðberg; **Sv.** Timjan; **Dan.** Have-Timian; **Tkl.** Benesuge, Beynsuge, Beysuge, Bienenkraut, Binesuga, Binibluoma, Binikrut, Binisuge, Biniwurz, Binsôge, Chölm, Demuth, Gartenthymian, Immenkraut, Kölm (gemeiner), Kunerle, Kutelkraut (spanisches), Liebeskraut, Pinebluoma, Pinesuga, Pynensaug, Pysaug, Quendel (römischer), Quendel (welscher), Rainkümmel, Serpeli, Suga, Themuth, Thümel, Thymchen, Thymian, Thymion, Tiemjan, Wurstkraut, Zimmeslein, Zymis, Zypresse (klein); **Engl.** Common Thyme, Garden Thyme, Pot-herb Thyme; **Fr.** Frigoule, Thym; **Ital.** Erbucce, Pepolino, Piperella, Sermollino, Sermollo, Timo.

Timian er en i Syd-Europa vildtvoxende, lav, buskartet Plante. I Danmark har den i Midten af det 17de Aarhundrede været brugt til Indfatning af Blomstergrupper o. dsl. [1]). I Norge, hvor den altid behandles som enaarig Plante, dyrkes den meget almindelig og gaar lige saa langt mod Nord og Øst som Merian. Ved Christiania holder den sig meget godt, uden Dække, som buskartet Plante. Ved Øxfjord i Vest-Finmarken (70° 13′) kan den naa en Høide af 19—20″ (50 cm.), naar den saaes i Slutningen af Mai. Naar den paa Vardø i Øst-Finmarken (70° 22′) saaes i den første Trediedel af Juni, kan den blive 6″ (15 cm.) høi. Den trives ogsaa ret godt i Karasjok (69° 18′). I Sverige dyrkes den i det mindste til Piteå (65° 19′) og paa Island lige til 66° 16′.

Thymus hirsutus, Bieb., der er vildtvoxende i Syd-Europa og Orienten, har jeg her i Landet kun seet ved Marineetablissementet Horten (59° 25′), hvor den i flere Aar har holdt sig meget godt uden Dække om Vinteren.

Satureja hortensis, L. **Norge.** Sar; **Sv.** Kyndel, Safver; **Dan.** Sar; **Tkl.** Aalkraut, Aalkrut, Bohnenkölle, Bohnenkräutchen, Bohnenkraut, Bohnenkruud, Bohnenkülle, Busaiplin, Conela, Demuth (Schlesien), Einsuppen, Eisbat, Gardcoel, Gardkömel, Gardkönnele, Gartchol, Gartcome, Gartenhag, Gartenhysop, Gartenkole, Gartenkümel, Gartenkünlin, Gartensaturei, Gartenysop, Gartha, Garthahag, Garthahaim, Garthakerse, Gartkol, Gartkole, Gartkolle, Gartkumel, Gartuel, Gerten, Gockerleskraut, Hispen, Hoffkun, Hühnerfülle, Josephle, Joseplen, Isop (wilder), Isöple, Käsekraut, Kalbsysop, Kölle, Köllen, Kolle, Kollen, Künel, Künneke, Lochtekol, Päperkrut, Peperkrut, Peppercrut, Pfafferkrawt, Pfefferkraut, Pfefferkrut, Pfefferstüdli, Quendel (heimscher), Quenel, Regenwurtz, Sadoney, Satereia, Satermann, Saturey, Saturon, Schmökerli, Schreiberkräutel, Seagerkraut, Sedenei, Seegenkraut, Seplin, Sergenkraut, Sommersaturei, Tenderick, Väris, Veltisp, Wurstkraut, Ysop (wilder), Zaderei, Zaterei, Zeber, Zwiebelhysop; **Engl.** Bean-Tressel, Savory, Savoury, Summer Savory; **Fr.** Herbe à odeur, Herbe saint Julien, Sadrée, Sarcette des jardins, Sariette, Sarpette, Savorée, Savourée; **Ital.** Coniella, Cunila, Cunilia, Erba acciuga, Santoreggia domestica, Satureia, Savoreggia.

Vildtvoxende i Syd-Europa og Orienten. Der er al Sandsynlighed for, at det er denne Art, som har været kjendt af Romerne under Navn af Satureja eller Thymbra og at det er den, der sigtes til af Virgil (Georg. 4. v. 30 »graviter spirans thymbra«) og Columella (de re rust. IX. 4. 2 og 6), der siger, at den er en god Plante for Bierne. I Carl den Store's »Capitulare« kaldes den Satureia og af Henrik Harpestreng († 1244), i hans danske Lægebog, Sathær. Den blev først 1562 indført til England [2]).

Sar er meget almindelig dyrket i Norge, lige til Alten, Vardø og Vadsø i Øst-Finmarken. Ved Christiania giver den, selv i en ugunstig Sommer, modent Frø og spreder sig i de nærmeste Omgivelser som Ugræs. Ved Gaarden Dalen i Foldalen (62° 7′), som ligger paa en Høide af

[1]) Hans Rassmussøn Block. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647. Pag. 61.
[2]) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. London. 1821. Vol. II. Pag. 211.

2500′ (784 m.) o. H., har den ikke naaet en større Høide end 6″ (15 cm.); men Grunden hertil ligger dog rimeligvis i en eller anden Feil ved Dyrkningen. Ved Uleåborg i Finland (65°) trives den godt, og i en varm Sommer giver den endog modent Frø [1]).

Melissa officinalis, L. **Norge.** Citronmelisse, Melisse; **Sv.** Citronmeliss, Meliss; **Dan.** Hjertensfryd; **Tkl.** Apothekermelisse, Beenzuge, Beinkraut, Benesuge, Bensuge, Bienen-Immenkraut, Bienensuge, Bienkraut, Biensauge, Biensuga, Boangras, Boankrokt (Siebenbürgen), Citronechrut, Citronenkraut, Citronenmelisse, Frauenkraut, Gartenmelisse, Herzkraut, Herztrost, Honigblum, Honigblume, Immenblatt, Meliss, Melissen, Mettaren, Mutterkraut, Peynkraut, Pfaffenkraut, Wanzenkraut, Wintermelisse, Zitronenkruud; **Engl.** Balm (common), Balmgentle, Balm-leaf, Balm-mint, Barm-leaf, Baum, Baum-leaf, Bawm, Bawme; **Fr.** Citronelle, Herbe de citron, Mélisse, Piment des Abeilles, Poncirade; **Ital.** Apiastro, Cedornella, Cedroncella, Cedronella, Cetragine, Cetrina, Cetronella, Citragine, Erba Cedroncella, Erba Limona, Limona, Limoncina, Melacitola, Melissa, Ortica salvatica.

Melissen er nu (tilsyneladende) vildtvoxende fra den pyrenæiske Halvø til Krim, Syrien og Kaukasuslandene. Den omtales, under forskjellige Navne, baade af græske og romerske Forfattere, men et af de almindeligst brugte Navne synes dog at have været Melisophyllon [2]), fordi den var en udmærket Honningplante. Der er neppe nogen Plante, der har spillet en saa vigtig Rolle i Grækernes og Romernes Biecultur som Melissen. Den nævnes ogsaa i den salernitanske Skoles »Circa instans«, og i Henrik Harpestrengs danske Lægebog kaldes den Marochus eller Myothyrt. I Slutningen af det 17de Aarhundrede har Melissen været dyrket i Throndhjem [3]) Nu findes den hist og her i Haver ved Syd- og Vestkysten I de nordlige Egne af Norge har jeg ladet Melissen dyrke paa flere Steder: ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) holder den sig om Vinteren uden Dække og blomstrer; men den har hidtil ikke givet modent Frø; i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) holder den sig ogsaa om Vinteren, under det stadige Snedække, men den har endnu ikke blomstret. Det nordligste mig bekjendte Sted i Sverige, hvor Melissen har været dyrket, er Själevad Prestegjeld i Ångermanland (63° 22′) [4]).

Hyssopus officinalis, L. **Norge, Sv., Dan.** Isop; **Isl.** Isópur; **Tkl.** Chilchaseaplig, Chilchasöppli, Chilesömli, Chilesöpli, Chilesope, Chilesuppe, Chilezöpli, Eiserig, Eisewig, Eisewitt, Eisop, Gartenispen, Gispel, Josepli, Isipo, Isöple, Isop, Isp, Ispe, Ispen, Ispenkraut, Kiläsup, Kilchenschoppen, Kirchasuppa, Kircheneisbeth, Kirchenhysop, Kirchesörpfel, Sepli, Söpli, Weinespe, Ysop, Ysope, Ysoppe, Yzop; **Engl.** Ezob, Hyssop, Isop, Shop-Hyssop; **Fr.** Hysope; **Ital.** Erba isopo, Erva sopu, Hyssopo, Isop, Isope, Isopo, Issopo celestino, Issopo domestico, Locasi, Soleggio.

Isop er vildtvoxende i Syd-Europa (ikke i Grækenland) og gaar mod Øst til Persien og Himalaya. Forvildet findes den hist og her i Mellem-Europa, ja endog paa to Steder i det sydlige Norge, hvor der tidligere har været Klostere: ved Gaarden Abbediengen, i Nærheden af Christiania og ved Byen Hamar, paa den østlige Bred af Mjøsen. Paa de her nævnte Steder har den rimeligvis i sin Tid været dyrket af Munkene. I ældre Tider har den været kjendt i Italien, og Columella siger (de re rust. 12. 35), at den blev brugt til at give Vin en egen Smag.

---

[1]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 23.

[2]) Dioscorides de materia medica. 3. 108 Plinius hist. nat. XXI. 12. 41 & 20 80.

[3]) Christian Gartner. Horticultura. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18. Cfr. Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 398.

[4]) J. W. Zetterstedt. Resa genom Umeå Lappmarker. Ørebro. 1833. Pag. 341.

I vor Bibeloversættelse omtales Isop paa mange Steder i det gamle Testamente, f. Ex. i 2den Mosebog C. 12. V. 22, hvor Moses befaler Jøderne, før Udgangen af Ægypten, at stryge Blod paa Dørstolperne med en Kvast af Isop, for at Morderengelen kunde kjende Jødernes Døre fra Ægypternes. I 3die Moseb. C. 14 V. 4. 6 og 52, 4de Moseb. C. 19. V. 6 og i Davids Psalmer 51. V. 9 omtales Isop som et Renselsesmiddel i Almindelighed. Paa sidstnævnte Sted heder det: »Rens mig af min Synd med Isop, saa bliver jeg ren«. I 1ste Kong. Bog C. 4. V. 33 siges der, at Salomo talte om Træerne, lige fra Cederen paa Libanon til Isopen, som voxer paa Væggen. Endelig omtales ogsaa Isop i Beskrivelsen over Christi Korsfestelse, hos Johannes C. 19. V. 29: »Men de fyldte en Svamp med Edik, satte den paa en Isopstilk og holdt den til hans Mund«· Efter de nøiagtigste Undersøgelser af Professor Royle, der i lang Tid har opholdt sig i de her nævnte Egne, for at studere Bibelens Planter, fremgaar det, at der med den her nævne Plante ikke menes Isop, men derimod den almindelige Capersbusk (Capparis spinosa)[1].

I de senere Aar bruges Isop her i Haverne til lave Hekke, som holdes under Saxen, og paa denne Maade har den, alt i Midten af det 17de Aarhundrede, været brugt i Danmark[2]. Til samme Øiemed bruges den ogsaa ved Aal Prestegaard i Hallingdal (cfr. I. Pag. 78—82), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Her giver den endog modent Frø. Ved Christiania giver den, selv i en ugunstig Sommer, modent Frø i Slutningen af August eller Begyndelsen af September. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′ N. B.) holder den sig godt paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. og blomstrer, men har hidtil ikke givet Frø. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) trives den meget godt og giver Frø omtrent i Midten af September. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), der, saavidt mig bekjendt, er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket, holder den sig godt og blomstrer i September. I den botaniske Have ved Christiania findes tre Varieteter, en med lysrøde og en med hvide Blomster samt en med brogede Blade. Disse har jeg flere Gange forsøgt at formere af Frø, men dette har kun tildels lykkes med den rødblomstrende Varietet. Ved Uleåborg i Finland (65°) holder Isopen sig uden at dækkes om Vinteren[3].

Salvia officinalis, L. **Norge**. Salvie; **Isl**. Salvía; **Sv**. Salvia, Äkta Salvia; **Dan**. Salvie; **Tkl.** Edelsalbei, Gartensalbey, Königssalbei, Kranzsalbei, Lävendel, Müsli, Müsliblacka, Müslibläckli, Muskatellerkraut (Schwaben), Sabei, Sälfi, Sälv (Siebenbürgen), Sälvi, Sälvl, Sailuirre, Salbag, Salbe, Salbei, Salbeiâ, Salbeie, Salbenblume, Salbey, Salbeye, Salbie, Salbin, Salbine, Salbme, Salf, Salfi, Salgia, Salvan, Salvay, Salve, Salveia, Salven, Salvenbloeme, Salver, Salvey, Salveye, Salwee, Salwey, Salwie, Saphie, Scharleikraut, Schuweejen, Schuween, Schwänzli, Selbin, Selff, Selbheila, Selheila, Selheile, Selve, Selvi, Selwe, Sophie, Tugendsalbei, Zaffe, Zolvyn, Zuffeen; **Engl**. Garden Sage, Sage, Shop Sage; **Fr**. Franche, Sauge, Sauge grande, Sauge officinale; **Ital.** Salvia, Salvia comune, Salvia da uccelli, Salvia domestica, Salvia maggiore, Salvia nostrale.

Salvien er en buskartet Plante, der sandsynligvis er vildtvoxende i de nordlige Middelhavslande. Hos Theophrast, Nikander og Dioscorides nævnes Salvie under forskjellige Navne; rimeligvis har man brugt flere Arter, uden at det nu er mulig at udrede dette med Bestemthed. Salvien omtales i Carl den Store's »Capitulare« som dyrket paa hans Godser, og senere af

[1] John Kitto. A Cyclopædia of Biblical Literature. Vol. I. London. 1847. Pag. 883. J. H. Balfour. The Plants of the Bible. London. 1866. Pag. 34. H. B. Tristram. The natural History of the Bible. 4 Ed. London. 1875. Pag. 457.

[2] Hans Rasmussøn Block. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647. Pag. 61.

[3] Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 23.

Henrik Harpestreng, som kalder den Saluiæ. I Middelalderen var der i Salerno en, for den Tid, meget berømt medicinsk Skole, hvor Læresætningerne bleve forfattede i de saa kaldte »leoninske« Vers, d. e. med Rim i Midten og Enden af hver Linie. Til Bevis paa hvilken Anseelse Salvien dengang havde som Lægemiddel, kan anføres følgende Vers af det saa kaldte »Regimen sanitatis Salernitanum«:

Cur moriatur homo, cui Salvia crescit in horto?
Quia contra vim mortis non est medicamen in hortis.

D. e.

Hvor gaar det til, En creperer, endda Salvien man ham ordinerer?
Sygdomen Død er den enest', hvorfor Medicin gjør ei Tjenest.

I Norge er Salvie en af de almindeligste Kjøkkenvæxter og dyrkes altid som enaarig Plante. Behandlet paa denne Maade trives den godt lige til Alten (70°). Ved Christiania, hvor den hvert Aar giver modent Frø, holder den sig godt, uden at dækkes om Vinteren, og det nordligste Sted, hvor dette, saavidt mig bekjendt, har været forsøgt med Held, er Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52'). Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (2940' — 922 m. o. H.) blev der, for nogle Aar siden, saaet Salvie den 25de Mai, men i September var den kun $2^1/_2$" (6.5 cm.) høi. I Landdistricterne bruges Salvie meget almindelig som Husmedicin og paa enkelte Steder skal den endog bruges som Erstatningsmiddel for The[1]). Ved Christiania dyrkes en Varietet med hvidbrogede Blade; men denne synes ikke at være saa vinterstærk som Hovedarten. — Som enaarig Plante dyrkes Salvie paa Island til $65^1/_2$°, paa Nordvestkanten af Øen; men den trives der forholdsvis ikke saa godt som Timian og Merian.

Flere Arter af denne Slægt kunne godt fortjene at dyrkes som Prydplanter, og følgende 8 Arter have hidtil, med Held, været dyrkede paa Steder, der ligge nordligere end Christiania:

Salvia aethiopis, L. (Sclarea aethiopis, Mill., Sclarea lanata, Mønch). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa, hvorfra den 1570 er indført til England. Forvildet hist og her i Mellem-Tyskland[2]). I flere Aar har denne Art været dyrket ved Throndhjem (63° 26').

Salvia argentea, L. Vildtvoxende paa Creta, hvorfra den 1759 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10'). Ved Throndhjem giver den modent Frø.

Salvia ceratophylla, L. Vildtvoxende i de tempererede Dele af Asien og indført 1699 til England fra Persien. Denne Art har i flere Aar, med Held, været dyrket ved Throndhjem.

Salvia horminum, L. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1596 er indført til England. Den 6te Juni 1883 blev den saaet ude i Haven paa Gjesvær (71° 7') ved Nordcap og blomstrede den 15de September. Samme Sommer blomstrede den ogsaa i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18').

Salvia patens, Cav., som 1838 er indført til England fra Mexico, blomstrede 1883 i Karasjok i Midten af August. Ved Throndhjem giver den, i en almindelig Sommer, modent Frø.

Salvia pratensis, L., som er vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa og forvildet i det sydlige Sverige, har i flere Aar holdt sig meget godt ved Throndhjem, hvor den giver modent Frø.

[1]) Cfr. Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. XXVIII. 1872. Pag. 541.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 7 Bd. 1886. Pag. 423.

Salvia roemeriana, Scheele. Indført 1852 til England fra Texas. Molde (62° 44′) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil, med Held, er blevet dyrket.

Salvia sclarea, L. (S. porphyrantha, Dcne., Sclarea vulgaris, Mill.). **Sv.** Muskatell-Salvia; **Tkl.** Gartenscharlach, Grosser Scharlach, Hancam, Hankamp, Hahnenkam, Hahnenkamp, Harminkraut, Johanniskraut, Muscatellerkraut, Muscatellersalbei, Orminkraut, Römischer Salbei, Scaraleia, Scaraleige, Scareleiu, Scarleia, Scarleye, Scharlach, Scharlen, Scharley, Scharleya, Scharloch, Scharlödik, Scraleve, Wetterdann; **Engl.** Clary, Clear-eye, Godeseie, Gody's Eye, Seebright; **Fr.** Orvale, Sclarea, Sclarée, Toute bonne; **Ital.** Chiarella maggiore, Erba d'agresto moscadello, Erba moscadella, Erba San Giovanni, Gallitrico, Scanderona, Schiarea, Sclarea, Sclareggia, Trippa di dama, Trippa madama.

Vildtvoxende i det sydøstlige Europa, hvorfra den 1562 er indført til England. Forvildet hist og her i Mellem-Tyskland. Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, har blomstret.

I den botaniske Have ved Christiania er der, Tid efter anden, blevet dyrket en Mængde Arter af Salvia, og disse findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Rosmarinus officinalis, L. **Norge, Sv. Dan.** Rosmarin; **Tkl.** Josephachrut, Kid (St. Gallen), Merdau, Merdow, Roäslimarin, Röslimaristuda, Rosamarei, Rosamari, Rosemarin, Roslimaristuda, Rosmarin, Rossmariggen, Rossmarin, Weihrauchkraut, Weihrauchwurz; **Engl.** Old Man, Rosemary; **Fr.** Encensier, Romarin, Rosmarin; **Ital.** Gusmarin, Osmani, Osmarì salvadegh, Osmarìn, Osmarnì, Ramerino, Reusmarnì, Romanin, Rosmanin, Rosmarino, Rosmarino coronario, Rusmaren, Rusmarin, Tresmarino, Usmarì, Usmarin.

Rosmarinen er en altidgrøn Busk, som er vildtvoxende i Portugal og Spanien, paa de baleariske Øer, i Syd-Frankrig, det sydlige Tirol, Italien, Dalmatien, Grækenland, Lille-Asien og maaske ogsaa i det nordlige Afrika. I vild Tilstand naar den gjerne en Høide af 3—4′ (94—125 cm.); men paa enkelte Steder, f. Ex. i Spanien og Languedoc, kan den naa en saadan Størrelse, at den, ialtfald tidligere, blev brugt baade til Brændeved og forskjellige mindre Husgeraad. I Nærheden af det navnkundige Slot Miramare ved Triest har jeg seet en temmelig lang Hæk paa over 5′ (156 cm.) Høide. Somoftest voxer Rosmarinen i Nærheden af Havet, men findes dog ogsaa almindelig i Pyrenæerne (paa de baleariske Øer gaar den endog til en Høide af 4143′ — 1300 m.)[1]) og, som ovenfor sagt (forvildet?) i det sydlige Tirol, ja endog hist og her (forvildet?) i Nord-Afrika, hvorfra den med Karavanerne føres til det indre af Landet. Dens Udbredning ligger, saavidt man nu ved, omtrent mellem den 31te og 45—46de Bredegrad.

Rosmarinen har længe været kjendt i de ovenfor nævnte Lande og blev af Romerne kaldet ros, ros maris, marinus ros eller ros marinus. Som en Honning givende Plante var den i megen Anseelse hos Romerne[2]), og den Dag idag er Honning fra Syd-Frankrig (*»Mel de Narbonne«*) bekjendt for sin fine Velsmag, hvilket kommer deraf, at Bierne for en stor Del samle Honningen af Rosmarinblomsterne. Den blev ogsaa brugt til Smykke for Gudebillederne samt ved forskjellige festlige Leiligheder, som Prydplante, til Kranse o. dsl.[3]), og sammen med Oliegrene blev den strøet paa det Sted, hvor et Lig var brændt[4]). Hos Romerne blev Rosmarinen tillige brugt som et Slags

[1]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 698.
[2]) Virgil Georgicon. II. 213. Columella de re rust. IX. 4. 2 & 6.
[3]) Horats Od. III. 23 v. 15. Ovid metam. XII. 412. Geopontica IX. 15.
[4]) Virgil Aen. VI. 230.

Universalmedicin mod en Mængde høist forskjellige Sygdome[1]), og det samme var ogsaa Tilfældet i Middelalderen. Som et Exempel paa hvor høit man, lige op i den nyere Tid, har skattet denne Plante som Medicin, kan det være nok at nævne, at dens pharmaceutiske Navn har været Herba anthos (d. e. »Blomsten« Kat'exochén). Ja selv i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede blev det paastaaet, at den »gjør Hjertet glad, fordriver Melancholi og i den Grad skjerper Synet, at man kan se fjerne Gjenstande ligesaa tydelig som en Ørn«. Samtidig hermed troede Alchemisterne i Rosmarinen at have fundet et vigtigt Middel til at fremme Guldmagerkunsten[2]).

Rosmarinen blev dyrket i Carl den Store's Haver og omtales i hans Capitulare de villis et cortis imperialibus under Navn af Ros marinus. I det 13de Aarhundrede var den kjendt af de mauriske Læger i Spanien.

I det indre af Mellem-Europa, hvor Vinterkulden ikke sjelden kan være temmelig streng, holder Rosmarinen sig ikke paa aaben Mark, men maa optages om Høsten og gjemmes paa et frostfrit Sted. Ikke desto mindre dyrkes den meget almindelig, især i de Lande, som beboes af slaviske Folkestammer. Den formeres meget let baade af Frø og paa almindelig Maade om Vaaren af Sætkviste (»Stiklinger«). Dette sidste gjelder fornemlig de to Varieteter med gule og hvide Striber paa Bladene samt den bredbladede Form; men i de her nævnte Lande er der et Sagn, som siger, at af en saadan Kvist maa der ikke komme et Blad med en Død i Graven; ellers vil Planten ikke voxe.

I de fleste Skrifter finder man, at Rosmarinen er indført til England 1548; men rimeligvis har Hovedarten været dyrket der endog før Midten af det 11te Aarhundrede[3]). I England trives den saa godt, at den nu findes der næsten i enhver Kjøkkenhave[4]).

Den ætheriske Olie (»Oleum anthos«), der nu er det væsentligste Salgsproduct af Rosmarinen og som vindes ved Destillation af Bladene, blev allerede i det 13de Aarhundrede fremstillet af den for sin Tid, baade som Chemiker og for sit omflakkende Liv, bekjendte Arnoldus Villanovianus (1235 - 1312). Olien tilvirkes nu i Syd-Frankrig samt paa den nær liggende Kyst af Italien, og dette foregaar ikke sjelden paa den Maade, at en omreisende Handelsmand, der er forsynet med de nødvendige, meget simple Destillationsredskaber, sætter disse i Gang paa saadane Steder, hvor der er en tilstrækkelig Mængde af de vildtvoxende Buske. Den største Mængde Rosmarinolie, hvoraf der udvindes omtrent 1 Procent af de tørre Blade, kommer dog i Handelen (over Triest) fra Dalmatien, hvor denne Industri i de senere Aar er gaaet stærkt fremad, og alt for henimod 20 Aar siden gik den aarlige Udførsel op til 300—350 Centner[5]). En forholdsvis ikke ringe Mængde af denne Olie kommer fra Øen Lesina i Nærheden af Byen Spalato ($43^1/_2{}^0$ N. B.). Busken er her meget almindelig vildtvoxende, og i de senere Aar bliver den ogsaa dyrket. Allerede 1867 bragte Rosmarinolien denne lille Ø en aarlig Indtægt af 48,000 Kroner. Destillationen, der udføres af Bønderne, foregaar ogsaa her med meget simple Redskaber.

I England destilleres kun lidet af den ætheriske Olie, fornemlig af de i Mitcham (i Nærheden af London) dyrkede Planter; men denne Olie staar i en omtrent ti Gange høiere Pris end den, der kommer fra Syd-Europa. Det samme er ogsaa Tilfældet med den i Mitcham destillerede

---

[1]) Plinius hist. nat. XXIV. 59. Geopontica. XI. 16.

[2]) Moriz Trapp. Rosmarin Cultur und Cultus. Brünn. 1879. Pag. 3.

[3]) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 439.

[4]) Robert Thompson. The Gardener's Assistent. New Ed. London. 1878. Pag. 263.

[5]) Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Mathematisch-naturwissenschaftliche Classe. LVI Bd. 1 Abtheilung. Wien. 1867. Pag. 598.

Lavendel- og Pebermyntheolie [1]). Atter et Bevis paa, at Aromet hos de samme Planter er meget finere og stærkere, naar de dyrkes i nordlige end i sydlige Lande (cfr. I. Pag. 169—81).

Rosmarinolien bruges nu meget sjelden som Medicin, f. Ex. mod Tandpine i hule Tænder og som Tilsætning til en eller anden Salve. Paa enkelte Steder tror man ogsaa, at den kan fremme Haarvæxten [2]). Størstedelen af Olien bruges nu dels til Ferniser og til at fordrive Insekter, men fornemlig til Pomader, Sæber og forskjellige andre vellugtende Varer. Den er saaledes en Bestanddel af det vel kjendte »*Eau de Cologne*«, samt »*Vinaigre de toilette*« og er Hovedbestanddelen i det tidligere ligesaa berømte »Ungarske Vand« (»*Eau de la reine d'Hongrie*« — Aqua Reginæ hungaricæ), der skal være opfundet af Dronning Elisabeth († 1380) i Ungarn, om hvem der fortælles mange eiendommelige Træk [3]). Dette maa saaledes have været næsten samtidig med, at man, som ovenfor sagt, havde lært at fremstille Rosmarinolien.

I Italien bruges Rosmarinblade af Almuen som Kryderi paa den der overalt lige smagløst tilberedte Ris, i Frankrig for at give Skinker, paa andre Steder Kjød af Vildsvin og i Dalmatien Harer en egen aromatisk Smag. I Grækenland bruges Bladene som Kryderi paa forskjellige Retter. De pulveriserede Blade ere ogsaa en Bestanddel af et Slags Snus, der roses som »god for svage Øine« og som kommer i Handelen under Navn af »*Grimstone's eye Snuff*«.

I Nord- og Mellem-Tyskland er det almindelig Skik og Brug at fortælle »de Umyndige«, at det er en Stork, som har bragt et nyfødt Barn til Huset; i Belgien hentes de nyfødte i Almindelighed fra en Rosmarinbusk [4]).

Blandt de slaviske Folkestammer, som bo i de østlige Dele af det store tyske Rige, bruges Rosmarinen meget almindelig ved festlige Leiligheder, baade i Glæde og Sorg: Ved Barnedaab bære gjerne Fadderne en Rosmarinkvist paa Brystet, ja endog Døbefonten finder man ikke sjelden prydet paa samme Maade. Den skal bringe Velsignelse i Ægteskabet, og derfor bruges den til Pryd baade for Brudeparet og Gjæsterne. I England har det, ialtfald tidligere, været Skik og Brug ved Bryllupsgilder, at Bruden gav enhver af Gjæsterne en Rosmarinkvist, som de dyppede ned i et Glas Vin, hvormed Brudeparets Skaal blev drukket. I Glouchestershire har man endnu den Tro, at Rosmarinen alene kan trives i et Hus saa længe Husfruen fører Regimentet, og derfor søger gjerne ogsaa den anden Ægtehalvdel i al Stilhed at skade Busken, saa at den gaar ud [5]). Den tillægges endog den Egenskab at styrke Hukommelsen, hvorfor den paa enkelte Steder i England kaldes »*Herb of memory*« [6]). Hos de slaviske Folkeslag har man endog Sange, som ere digtede til Ære for denne Busk. I Bøhmen, Mähren og de tilstødende Lande faar gjerne den Døde en Rosmarinkvist i Haanden og en Krans af Rosmarin paa Kisten; undertiden lægger man en hel Busk ned i Graven eller ogsaa plantes en saadan paa Gravstedet. I Sammenhæng hermed er det ogsaa et ominøst Varsel at drømme om Rosmarinen [7]), og herom heder det i en gammel tysk Folkesang:

---

1) G. W. Septimus Piesse. The art of Perfumery. 4th Ed. London. 1879. Pag. 62. 198.
2) John Lindley. The vegetable Kingdom. 3 Ed. London. 1853. Pag. 661.
3) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 2 Bd. Leipzig. 1788. Pag. 446—54.
4) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. Stuttgart. 1864. Pag. 143. — M. von Strantz. Die Blumen in Sage und Geschichte. Berlin. 1875. Pag. 420.
5) Carus Sterne. Herbst- und Winterblumen. Prag u. Leipzig. 1886. Pag. 358.
6) John Smith. A Dictionary of Populare Names of the Plants &c. London. 1882. Pag. 356.
7) H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 188.

Ich habe die Nacht geträumet	D. e. De sorte Syner mødte jeg
Wohl einen schweren Traum:	Inat paa Drømmevei:
Es wuchs in meinem Garten	Mig syntes, at i Haven min
Ein Rosmarienbaum.	Der stod en Rosmarin.

Paa en lignende Maade bruges ogsaa Rosmarinen ved Begravelser i de vestlige Dele af England og Wales[1]). Ifølge Schütze's Holsteinisches Idioticon (II. Pag. 237) var det tidligere Skik og Brug i Holstein, at Moderen, den Dag Barnet blev døbt, sad i Sengen med et stort Hovedtøi, en Vifte i den ene og en Rosmarinkvist i den anden Haand. I ungarske Eventyr spiller denne Busk ogsaa en eiendommelig Rolle[2]), ja man har om den endog flere Sagn, f. Ex., at Julenat Kl. 12 skal alt Vand blive til Vin og alle Buske til Rosmarin.

Langs Norges Vestkyst vil Rosmarinen rimeligvis paa enkelte Steder kunne holde sig paa aaben Mark. Det eneste Sted, hvor man hidtil, saavidt mig bekjendt, har gjort Prøve hermed, er i Nordfjord ($61^3/_4{}^0$), hvor den har holdt sig ret godt under et almindeligt Løvdække[3]).

Monarda didyma, L. **Tkl.** Goldmelisse, Scharlei; **Engl.** Bee-Balm, Mountain Mint, Oswego Tea; **Fr.** Thé d'Oswégo Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1752 er indført til England. I den botaniske Have ved Christiania naar den en Høide af 3—4′ (94—125 cm.) og blomstrer i de sidste Dage af Juli. Dyrkes hist og her ved Kysten som Prydplante, men jeg har ikke seet den nordligere end ved Molde (62° 44′). I den botaniske Have dyrkes en hel Del Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Glechoma hederacea, L. **Norge.** Jordrev, Sjølvgrøde; **Sv.** Hostört, Jordref, Jordrefva, Tusengodt; **Dan.** Jordvedbend, Korsknop; **Tkl.** Abbatz (stinkiger), Blauhuder, Buldermann, Bundräbä, Dammerrebenkraut, Donnerrebe, Erdenkränzlin, Erdepheu, Erdkrenzlin, Frauarebli, Gangtirriewen, Ghudelave, Goierke, Gondram, Grindrebe, Grundelrocke, Grundgräbli, Grundräbli, Grundreben, Grundrebli, Gudelne, Gulderne, Gundelräbe, Gundelräbli, Gundelrebe, Gundelreve, Gundelrieme, Gunderam, Gundereba, Gunderebe, Gundermann, Gunderum, Gundina, Gundram, Gundran, Gundräb, Gundrebe, Gundrum, Gunnelreif, Gunreben, Gunträble, Gutermann, Häälroff, Hederich, Heilrauf, Heilreif, Hudelse, Huder, Huderave, Huderich, Huderk, Hündaren, Hundetrage, Hundläuft, Hundtragenkraut, Joierke, Kiek dörn Tuun, Kräutchen durch den Zaun, Kruup dörn Tuun, Märwurzel, Onderhave, Piäddeschiäwe, Rüderk, Uderam, Udraing, Udram, Utdraog, Utramkraut, Wegelbynde, Zickelskräutchen; **Engl.** Ale-Hoof, Cat's foot, Gill, Ground Ivy, Haymaids, Hedgemaids, Heyhove, Hove, Tunhoof; **Fr.** Herbe saint Jean, Lierre terrestre, Rondotte, Terrate, Terrête; **Ital.** Edera terrestre, Ellera terragnola, Ellera terrestre.

Vildtvoxende, fornemlig i de østlige Egne af Norge, til Overhalden (64° 30′) og som Ugræs i Haver til Hemnes i Helgeland (66° 13′). I de sydlige Dele af Landet gaar den op til 1500—2000′ (470—627 m.) o. H. I Sverige til omtrent 64°.

Paa Grund af Blomsternes rene, blaa Farve, som man sammenlignede med Lynets, var denne Art i Oldtiden helliget Tordenguden. Den blev brugt mod alle Slags Hexerier og antoges tillige at beskytte mod »Tordenkilen«. Naar man »Walpurgisdag« (1ste Mai) bærer en Krans

[1]) William Rhind. A History of the vegetable Kingdom. London. 1877. Pag. 493.

[2]) Ungarische Volksmärchen. Nach der aus Georg Goal's Nachlass herausgegebenen Urschrift übersetzt von G. Stier. Pesth. 1857. Pag. 16—22.

[3]) I. A. Krogh. Efterretninger om Provstiet Nordfjord i Topographisk-statistiske Samlinger. 2 D. 1 Bd. Pag. 206.

af Glechoma paa Hovedet og hermed gaar i Kirke, kan man let finde enhver Troldkjering. Naar en Ko første Gang slippes ud om Vaaren, bør den melkes gjennem en Krans af denne Plante, dels for at Koen kan undgaa alle Slags Troldskab, dels ogsaa for at øge Melkafsondringen[1]).

Melittis melissophyllum, L. **Tkl.** Bergmelisse, Bienkraut, Biensaug, Biesaug, Grieskraut, Honigblatt, Honigmelisse, Hunnenhiwder (Siebenbürgen), Immenblatt, Melissenkraut (wildes), Mutterkraut, Tag und Nacht, Waldmelisse, Waldnessel, Wanzenmelisse, Zegünebleamen, Zigeunerblume; **Engl.** Bastard Balm, Baum-leaf, Honey-Balm; **Fr.** Herbe sacrée, Mélisse puante, Mélissot, Mélitte.

Vildtvoxende i Syd- og tildels i Mellem-Europa (indtil Harz) samt i det vestlige Asien. Denne Art, der godt kan fortjene at dyrkes som Prydplante, har jeg her kun seet i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig meget godt og giver modent Frø.

Betonica officinalis, L. (Stachys betonica, Benth.). **Tkl.** Antoniusthee, Batänie, Bathenie, Bathengen (braun), Bathonienkraut, Batonie, Batonip, Batonye, Battenie, Battunie, Battynge, Beta, Betonie, Betonienbaum, Betonye, Botenge, Fleischblume, Fluhblume, Katzenwedel, Patoni, Patonie, Patönig, Petanichenkrut, Pfaffenblumen, Römerei, Zehrkraut, Ziest; **Engl.** Betony; **Fr.** Bétoine; **Ital.** Betona, Betonega.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa og de vestlige Dele af Asien. I Norge har jeg kun seet denne Art i den botaniske Have ved Christiania og ved Throndhjem; paa begge Steder trives den meget godt. Denne Plante har tidligere været i stor Anseelse baade som Læge- og Tryllemiddel, ja der nævnes endog 47 Sygdome, som den skulde kunne helbrede. Den var især kommen i Ry som et udmærket Middel mod Slangebid; ja Slangerne vare saa bange for denne Urt, at naar man rundt om dem lagde en Krans af grønne Betoniablade, foretrak de at bide hverandre ihjel, fremfor at overskride den forhadte Krans. I Schweiz graver man Planten ned under Dørtærskelen, for at holde alt Troldskab borte[2]).

VERBENACEAE.

Verbena officinalis, L. **Norge.** Jernurt; **Sv.** Jernört; **Dan.** Jernurt; **Tkl.** Altarblume, Eisenbart, Eisendek, Eisenhart, Eisenhendrik, Eisenherz, Eisenkraut, Eisenkrokt (Siebenbürgen), Eisenreich, Eiserich, Eisern, Eisernhart, Eisewig (wilder), Eyssenchrawtt, Eyssenkraut, Hahnenkampf, Hahnenkopf, Heiligkraut, Heligkraut, Isachrait, Isarna, Isarnina, Isekraut, Isena, Isenarre, Isenbart, Isenbrut, Isenhard, Isenkraut, Isere, Iserenhard, Iserenkrut, Iserich, Isern, Isern Hendreck (Göttingen), Isinchlete, Isinina, Isinun, Isirn, Isirnwurz, Isni, Issenkraut, Issernhar, Junothränen, Katzenblut, Merkurblut, Opferbraut, Reichhard (Schlesien), Segenkraut, Stahlkraut, Taubenkraut, Venusader, Ysenhard, Ysere, Yseren, Yserenhard, Yserhard, Ysern, Ysernhard, Ysinina; **Engl.** Ashthroat, Berbine, Columbine, Holy Herb, Juno's Tears, Mercury's moist blood, Peristerion, Pigeon's Grass, Simpler's Joy, Vervain, Vervein; **Fr.** Herbe aux sorciers, Herbe sacrée, Verveine; **Ital.** Berbena, Colombaria,

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 139.

[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 145. Carus Sterne. Herbst- und Winterblumen. 1886. Pag. 431

Erba bona, Erba colombina, Erba croce, Erba crocetta, Erba crocina, Erba medica, Erba sacra, Erba S. Giovanni, Erba turea, Verbena, Vermena, Vermenaca, Verminaca.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa og gaar gjennem Mellem-Asien lige til Japan. Forvildet hist og her paa Ny-Seeland [1]). I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig meget godt uden at dækkes om Vinteren.

Denne Art blev i Oldtiden brugt til en Mængde høist forskjellige Øiemed. Dioscorides (de mat. med. 4. 61) kalder den *ἱερὰ βοτάνη*, og Plinius (XXV. 9. 59), som kalder den Hierobotane eller Verbenaca, siger, at der hos Romerne ikke fandtes nogen Plante, der var i saa stor Anseelse som denne. Det er denne Urt, som vore Gesandter bringe med sig, naar de gaa til Fienden; med denne afpudses Jupiters Bord og med den renses vore Huse og beskyttes derved for Ulykke. Presterne sige, at den, som er salvet med Verbenaca, opnaar alt, hvad han vil: den fordriver Feber, stifter Venskab og helbreder alle mulige Sygdome. Naar den skal graves op, maa hverken Sol eller Maane være Vidne dertil; men i Forveien maa man give Jorden et Sonoffer af Vox og Honning. Før Udgravningen maa man, med et Redskab af Jern, gjøre en Ring rundt om Planten og derefter grave den op med den venstre Haand. Blade, Stilke og Rødder maa sondres fra hverandre og tørres i Skyggen.

Denne uanseelige Plante var i ikke ringere Anseelse hos de gamle Galler og Germaner: Druiderne gjorde meget Væsen af den og brugte den, blandt andet, til at forudsige, hvad der skulde ske. Den maatte da samles naar Sirius stod op [2]). Den staar i et eiendommeligt Forhold til Planeten Venus og frembringer overalt Lykke og Velvære; den giver Børn Forstand og Lærelyst, bringer Velstand og vedligeholder Rigdom. Det følger af sig selv, at den naturligvis helbreder en Mængde høist forskjellige Sygdome, og naar den lægges i Sengen til en Barselkone, bliver baade hun og Barnet fri for Sygdom. Naar den bindes paa Halen af en Hest, kan denne løbe meget hurtigere end ellers, og i St. Gallen tror man, at naar Verbena lægges i et Duehus, ville Duerne faa Evne til at bringe fremmede Duer med hjem [3]). Naar den gnides mellem Hænderne, kan man haandtere alle giftige Slanger. I St. Georgs Nat viser den, hvor skjulte Skatte findes og fordriver alle Slags Spøgelser. Kort sagt, den var en »Herba herbarum«, og ingen anden Urt var i Besiddelse af saa mange og udmærkede Egenskaber [4]). Trods alt dette, forstaa vor Tids Læger dog ikke at bruge denne Urt til noget Øiemed.

Verbena aubletia, L. Denne Art, som 1774 blev indført til England fra Carolina, dyrkes hist og her i Norge, ved Syd- og Vestkysten: I den meget uheldige Sommer 1885 blev den, paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede 2den September.

Verbena Drummondii, Lindl., der maaske kun er en Varietet af den foregaaende, dyrkes ogsaa hist og her. Det nordligste Sted, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′).

Af denne Slægt er der, Tid efter anden, i den botaniske Have ved Christiania, blevet dyrket flere Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 105.

[2]) F. Buchanan White. The Scottish Naturalist. October 1882. Pag. 358.

[3]) Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Aufl. St. Gallen. 1874. Pag. 82.

[4]) Om denne Plante siger Hieronymus Bock i sin Kreuterbuch (1539): »In Summa, es ist bei uns teutschen kaum eyn Kreutlein, damit man mehr affenspil treibt als mit dem Verbena«.

SELAGINEAE.

Hebenstreitia. De forskjellige Arter af denne Slægt høre hjemme i det sydlige eller østlige Afrika. For følgende Arter, som hidtil med Held have været dyrkede i Norge, nævnes her de nordligste Steder, hvor disse, saavidt mig bekjendt, hidtil have blomstret:

Heb. alba, Jacq. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), Heb. aurea, And., Heb. dentata. Thunb. og Heb. tenuifolia, Schrad. Stegen Prestegaard (67° 56′), Heb. chamaedrifolia, L., Heb. erinoides, Thunb. og Heb. scabra, Thunb. i den botaniske Have ved Christiania, hvor alle her nævnte Arter, i en almindelig Sommer, give modent Frø.

BORAGINEAE.

Heliotropium europaeum, L. **Tkl.** Godeskraut, Krebsblumen, Küaug, Skorpionschwanz, Skorpions-seich, Sonnenblum, Sonnenwende, Sonnenwirbel, Warzenkraut, Würzekrokt; **Fr.** Herbe aux verrues, Herbe de saint Fiacre, Tournesol.

Vildtvoxende i Syd- og tildels ogsaa i Mellem-Europa; den gaar mod Øst til Altai og i Syd til Ægypten. I den sidste Menneskealder har denne Art været forvildet i Omegnen af Christiania. I de nordlige Egne af Norge har jeg ladet denne Art dyrke paa flere Steder: I den ugunstige Sommer 1885 blev den, paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede 12te September. I Karasjok (69° 18′) blev den saaet i Haven i Slutningen af Mai og blomstrede i Begyndelsen af August, og ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) har den givet modent Frø, hvis Spiredygtighed jeg har prøvet.

Denne Art har, saavidt vides, aldrig været brugt som Medicin; men Plinius (XXII. 21. 29) siger, at den af Bladene udpressede Saft, hvori der var opløst Kjøkkensalt, blev brugt til at fordrive Vorter, og derfor blev Planten kaldet Verrucaria. I Middelalderen var den i stor Anseelse som et Hexemiddel: naar saaledes det Mineral, der kaldes Heliotrop, blev fugtet med Saften af denne Urt og bundet fast til Panden, blev man usynlig. Den bekjendte lærde og naturkyndige Munk Albertus Magnus (1193—1280) siger, blandt andet, at man skal samle denne Urt, naar Solen »staar i Løven«. Naar den da lægges i en Kirke, maa alle utro Hustruer blive siddende igjen i Kirken, indtil Planten bliver fjernet[1]).

Cerinthe major, L. **Sv.** Voxblomma; **Tkl.** Grosse Wachsblume; **Engl.** Honey-wort (greater), Wax-flower, Wax-plant; **Fr.** Mélinet rude; **Ital.** Cerinta, Cerinte Erba tortora, Erba vajola, Orinale, Polmonaria, Pulmonaria romana, Scarlattina. — Vildtvoxende i det sydøstlige Europa. Denne Art har jeg ladet dyrke paa mange Steder i de nordlige Egne af Norge. Endog i en ugunstig Sommer blomstrer den paa Vardø (70° 22′) og naar der en Høide af 27″ (70 cm.). Den har ogsaa blomstret i Karasjok.

---

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 171.

Cerinthe minor, L. **Tkl.** Berghundszunge, Fleckenkraut, Grünschnecke, Uneinige Brüder (Tirol), Wachsblume (kleine), Wosblatcher (Siebenbürgen); **Engl.** Honey-wort (smaller); **Ital.** Erba tortora de'grani, Erba vaiola, Scarlattina. — Vildtvoxende i Syd- og hist og her i Mellem-Europa. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har blomstret.

Cerinthe alpina, Kit. Vildtvoxende i Jura, Schweizeralperne, Tirol og Steiermark. Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil, med Held, har været dyrket.

Cerinthe auriculata, Ten. Vildtvoxende i det sydlige Italien. I en almindelig Sommer blomstrer denne Art i Alten (70°). Det samme er Tilfælde med **Cer. retorta**, Sibth., som 1825 er indført til England fra Levanten.

Cerinthe gymnandra, Gasp., som 1874 er indført til England fra Algerien, blomstrer i Vardø, i Øst-Finmarken (70° 22′).

Echium creticum, L. Vildtvoxende i de østlige Middelhavslande, hvorfra den 1683 er indført til England. Det nordligste Sted, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, har været dyrket med Held, er Lødingen Prestegaard i Nordland (68° 24′). Naar den der saaes ude i Haven i de første Dage af Juni, blomstrer den i Slutningen af September. — I den botaniske Have ved Christiania har der været dyrket en hel Del Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Borago officinalis, L. **Sv.** Boretsch, Gurkört, Stoffer, Stofferblomma; **Tkl.** Augenzier, Barasie, Barasien, Baratze, Beragä, Bernarga, Bernarghe, Borach, Borätsch, Borage, Borahe, Borasch, Borets, Boretsch, Borgelblume, Borrasie, Borrassye, Borratz, Borretsch, Brunnagen, Burrase, Burrasie, Burres, Burretsch, Gegenstrass, Gukumerkraut, Gurkenkraut, Herzblümlein, Herzfreude, Himmelstern (blau), Liebäugelein, Porrasie, Porrich, Porrist, Porstasie, Puretsch, Wohlgemuth; **Engl.** Beebread, Borage, Burrage, Burridge, Cool-tankard, Landbeef, Langdebeef, Oxtongue, Tale-wort; **Fr.** Bourache, Bourrache; **Ital.** Borragine, Borrana, Borrana salvatica, Buglossa vera, Burraina (Sicilien).

Vildtvoxende i Orienten. I Syd-Europa, navnlig i Spanien, hvor den nu tilsyneladende er almindelig vildtvoxende, er den maaske oprindelig indført af Maurerne og er senere blevet forvildet. Det er heller ikke usandsynligt, at den paa enkelte Steder kan være indført af Korsfarerne. Den første Gang, man med Vished ved, at denne Plante omtales, er af den bekjendte danske Canonicus og Læge Henrik Harpestreng († 1244), i hans danske Lægebog, under Navn af Borake[1]). Den har været brugt baade som Kjøkkenvæxt og Medicin. I sidstnævnte Retning har man tillagt den mange og eiendommelige Egenskaber, saasom, at den virker »hjertestyrkende«, opmuntrer Sindet o. s. v., og dette nævnes ogsaa af Harpestreng. Herom har man endog flere ordsproglige Vendinger, f. Ex. *Ego Borago gaudia semper ago,* eller som Englænderne udtrykke sig: *I Borage always bring courage* (ɔ: Jeg Borago medfører altid Glæde).

Den engelske Botaniker John Gerarde siger, at man i Dronning Elisabeth's Tid spiste baade Bladene og Blomsterne som Salat, »for at komme i en behagelig Sindsstemning« [2]). Ja man har endog tillagt Borago den Egenskab at give behagelige Drømme[3]). Blomsterne vare ogsaa en Bestanddel af de saa kaldte »Flores quatuor cordiales«.

---

[1]) Henrik Harpestrengs danske Lægebog udgivet af Christian Molbeck. Kjøbenhavn. 1826. Pag. 103.

[2]) John Gerarde siger, blandt andet, i sit Skrift The Herbal or general history of Plants (London 1597): »vsed euwerywhere for the comfort of the heart, for the driuing away of sorrowe, and increasing the joie of the mind«.

[3]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 171.

Paa flere Steder i Mellem-Europa, og maaske fornemlig i Rhinlandene, dyrkes denne Art nu temmelig almindelig som Kjøkkenvæxt. De unge Blade give en ret velsmagende Salat, baade for sig alene og blandede med almindelig Salat. Undertiden bruger man ogsaa at lægge de vakre, himmelblaa Blomster paa Salaten til Pryd. Her i Landet dyrkes den hist og her som Prydplante, lige til Vardø (70° 22′), hvor den, selv i en ugunstig Sommer og saaet paa aaben Mark, naar en Høide af 26″ (68 cm.) og blomstrer. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) giver den modent Frø.

Symphytum officinale, L. **Sv.** Benvälla, Fetrot, Svartrot, Vallört; **Dan.** Kulsukker; **Tkl.** Beenwell, Beinwell, Beinwellen, Beinwürze, Beinwurz, Benwel, Benwelle, Birgworz, Egelswortel, Glootwuttel, Lodwort, Lodwurz, Schärwuttel, Schanzwurz, Schmalzwurz, Schmarwurtel, Schmeerwurz, Schwarzwaldwürze (Bern), Schwarzwürze, Schwarzwurz, Schwarzwurzel, Smaarwuddel, Smeerwuttel, Soldatenwuddel, Swartwörtel, Swattwörtel, Waldwurz, Wallworza, Wallwurz, Walwürze, Wundwurz; **Engl.** Alum, Ass-ear, Backwort, Black Root, Blackwort, Boneset, Briswort, Bruisewort, Comfrey (common), Comfrey-Consound, Consound, Galloc, Knitback; **Fr.** Grande Consoude, Herbe du Cardinal; **Ital.** Consolida maggiore, Sinfito consolida.

Vildtvoxende næsten overalt i Europa og forvildet til de nordlige Lande. I Norge findes den saaledes paa flere Steder ved Syd- og Vestkysten til Veø i Romsdals Amt (62° 40′), og i det sydlige Sverige hist og her til Vermland.

Roden af denne Art har i Oldtiden været betragtet som et udmærket, ja maaske som det fortrinligste saarlægende Middel, man kjendte. Plinius siger herom: »Denne Plante er saa fortrinlig til at læge Saar, at den, endog naar den blandes mellem Kjødstykker, som koges i Vand, kan faa disse til at limes sammen. Sit Navn har den, af denne Grund, ogsaa faaet af Grækerne. Den helbreder ogsaa Benbrud«[1]). Denne Fabel har maaske holdt sig gjennem hele Middelalderen: I de første botaniske Forelæsninger, som (omtrent 1640) bleve holdte ved Universitetet i Upsala, gjentages næsten ordlydende, hvad der her er anført efter Plinius[2]). Flere Arter af denne Slægt, som Tid efter anden have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Anchusa officinalis, L. **Norge.** Kotunge; **Sv.** Fårtunga, Jungfru Maria nyckleband, Järnrot, Oxtunga, Rast; **Dan.** Oxetunge; **Tkl.** Achsenzunge, Ackermannskraut, Augenzier, Bauernboretsch (Schweiz), Bauernkraut, Bruderschaftmandar (Zillerthal), Gegenstoss, Hundezunge, Hunnetunge (Göttingen), Liebäugel, Ochsenzunge, Ochsenzungenkraut (roth), Ossentonghen, Ossentunge, Sternblümlein, Struhnjirn (= struppiger Georg), Uissensong (Siebenbürgen), Rindezunge; **Engl.** Anchuse, Bugloss, Oxtongue; **Fr.** Buglosse, Langue de boef; **Ital.** Buglossa, Lingua bovina, Lingua buona, Lingua di bue, Lingua di manzo, Coda di volpe.

Vildtvoxende i de sydlige, lavere Egne af Norge til henimod 62°, dog neppe høiere end omtrent 1500′ (470 m.) o. H. I Sverige til omtrent 61°. Det er mig ikke bekjendt, at man i Norge har brugt denne Væxt til noget som helst Øiemed. I Provindsen Upland i Sverige brugte man, ialtfald efter Midten af forrige Aarhundrede, om Vaaren at samle Bladene, der bleve kogte i Suppe

---

[1]) Plinius hist. nat. XXVII. 24. 41 & 42: »Vulneribus sanandis tanta præstantia est, ut carnes quoque, dum coqvuntur, conglutinet addita, unde et Græci nomen imposuere. Ossibus quoque fractis medetur«. Cfr. Dioscorides de materia medica 4. 10.

[2]) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 57.

ligesom Kaal [1]). Paa samme Maade skal man ogsaa bruge de unge Blade i det sydlige Frankrig og paa enkelte Steder i Tyskland [2]).

Lithospermum officinale, L. **Norge**. Stenfrø; **Sv**. Glansfrö, Perlgräs, Stenfrö; **Dan**. Stenfrø; **Tkl**. Marienthränen, Meergries, Meerhirss, Meerssomen, Mirhirsch, Perlenkraut, Sonnenhirse, Sonnenkorn, Stainprech (weiss), Steenbrec, Steinbrech (weiss), Steinbrecha, Steinbreche, Steinhirs, Steinsamen, Stenbrecke (wit), Sunnencrud, Sunnenkorn, Türkengries (Schweiz), Wisssteinbruch; **Engl**. Graymile, Gromvel (common), Grummel, Lichwale, Lithewale, Littlewale, Lychwale, Pearl-plant; **Fr**. Grémil, Herbe aux perles; **Ital**. Litospermo, Miglio al sole.

Vildtvoxende i de sydlige og fornemlig østlige, lavere Egne af Norge, hvor den findes paa mange Steder. Nordenfjelds er den sjeldnere, men er dog fundet lige til Stegen (67° 56′) i Nordland. Denne Art har jeg ladet dyrke i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′), hvor den, paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H., gav modent Frø i Slutningen af August.

Denne Art har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk. Under Navn af λιθόσπερμον omtales den af Dioscorides (de materia medica 3. 148), der siger, at Frøet, drukket sammen med Vin, var et godt Middel mod Blæresten. Plinius (XXVII. 11. 74), der kalder den lithospermum, er formelig henrykt over Plantens pragtfulde Udseende, naar den staar med modent Frø. Han omtaler ogsaa den samme Anvendelse af den som Dioscorides. I de senere Aar dyrkes Lithospermum officinale paa flere Steder i Bøhmen, hvor Bladene tilberedes »baade til grøn og sort The«. Denne sælges dels for sig som The, dels bruges den til Forfalskning af den chinesiske The [3]).

Pulmonaria maritima, L. (Hippoglossum maritimum, Hartm., Lithospermum maritimum, Lehm., Mertensia maritima, Don, Stenhammaria maritima, Rchb.). **Norge**. Fjæreportulak, Strandportulak; **Isl**. Strandarfi; **Sv**. Fjärva, Hilsko; **Engl**. Lightwort, Oyster Plant (Skotland), Sea-Bugloss.

Meget almindelig langs hele den norske Kyst lige til Varangerfjord i Øst-Finmarken. Den findes ogsaa paa Beeren Island og ved Ice sound paa Spitsbergen (78° 30′) samt i det østlige Sibirien og de arktiske Dele af Amerika; almindelig paa Færøerne og Island, hvor den blomstrer i Midten af Juni, samt paa Grønlands Vestkyst mellem 68 og 72° [4]).

Denne Art, der, som ovenfor paavist, er meget almindelig i Polarlandene, maatte sandsynligvis med god Nytte kunne bruges mod Skjørbug. Bladene have en frisk og behagelig Smag, der i en saa paafaldende Grad minder om Østers, at den med fuld Ret fortjener Navn af Østersplanten, hvilket den ogsaa kaldes i Skotland. Jeg kan af egen Erfaring bekræfte dette, da jeg mange Gange har spist Bladene tilberedte som Salat. I Omegnen af Edinburgh dyrkes den endog til Salg som Torvvare [5]). I Nord-Amerika har man givet Havreroden (Tragopogon porrifolius, II. Pag. 49) Navn af Vegetable Oyster; men hos denne har det ikke været mig mulig at finde nogen Lighed i Smagen [6]).

[1]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. III. 1764. Pag. 81. Vol. V. Pag. 127.
[2]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. 1862. Pag. 181.
[3]) Chemisches Centralblatt. 3te Folge. Jahrg. XI. 1880. Pag. 152.
[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 80.
[5]) The Garden. Vol. XXIII. 1883. No. 586. Pag. 141.
[6]) »It closely assimilates to the taste and flavor of the Oyster, when properly cooked. It is known also by the name of Vegetable Oyster.« The Gardener's Almanac, 1855. Comstock. Ferre & Co. Pag. 40. Cfr. F. W. Pavy. A Treatice on Food and Dietetics. 2 Ed. London. 1875. Pag. 281. 291. John Smith. A Dictionary of Popular Names of Plants. London. 1882. Pag. 305.

Pulmonaria saccharata, Mill. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1817 blev indført til England. Dyrkes som Prydplante fornemlig paa Grund af de smukt farvede, brogede Blade. Denne Art har jeg kun seet ved Marineetablissementet Horten og i den botaniske Have ved Christiania. Paa begge Steder trives den udmærket godt. Andre Arter af denne Slægt, som med Held have været dyrkede i den botaniske Have, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Arnebia echioides, A. DC. Denne Art, som er vildtvoxende i Armenien, har, saavidt mig bekjendt, hidtil ikke været dyrket paa andre Steder i Norge, end i den botaniske Have ved Christiania og i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Paa sidstnævnte Sted holder den sig meget godt om Vinteren, under det jevne Snedække, og blomstrer rigelig, men har hidtil ikke givet modent Frø. Ved Christiania blomstrer den første Gang i Slutningen af Mai og giver modent Frø i Begyndelsen af Juli, og fra Midten til Slutningen af Juli blomstrer den gjerne for anden Gang. Her har man ogsaa, i flere Aar og med Held, dyrket Arnebia hispidissima, A. DC.

Alkanna tinctoria, Tausch. (Anchusa tinctoria, L., Buglossum tinctorium, Lam., Lithospermum tinctorium, DC.). **Tkl.** Aegyptischer Hennastrauch, Alkannastrauch, Alkannawurzel, Färberkraut (rothes), Orkanette, Röthe (türkische), Schminkwurz; **Engl.** Akanet, Dyer's Bugloss, Henna Plant, Orchanet; **Fr.** Orcanette; **Ital.** Alcanna spuria, Arganeta, Arganetta.

Vildtvoxende i Syd-Europa og Lille-Asien. Roden, der var kjendt hos Syd-Europas gamle Culturfolk, omtales af flere blandt Oldtidens Forfattere, der have skrevet om Planterne. Plinius (XXII. 20. 23) siger, at den blev brugt baade som Medicin og til en kostbar rød Farve paa Uld. Denne Art har jeg ikke seet dyrket paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig meget godt.

Cynoglossum officinale, L. **Norge.** Hundetunge; **Sv.** Hundtunga, Lusgräs, Munkfnat, Munklöss, Prestlöss; **Dan.** Hundetunge; **Tkl.** Hangdzang (Siebenbürgen), Honsszunge, Hontztonghe, Hundestunge, Hundezunga, Hundstung, Hundszung, Hundszunge, Hunstzung, Hunteszunga, Huntzunge, Liebäugel (Schlesien), Oggern, Venusfinger; **Engl.** Dog's-tongue, Gipsy Flower, Hound's-tongue; **Fr.** Langue de chien; **Ital.** Cinoglossa, Cinoglosso, Erba della Madonna, Erba vellutina, Lingua canina, Lingua di cane, Pisciacane.

Vildtvoxende i de sydlige, lave Egne af Norge til Ringebo Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 30′), men neppe høiere end 7—800′ (219—250 m.) o. H., og i Sverige til omtrent 61°.

Cynoglossum coelestinum, Bot. Reg. Vildtvoxende i Indien, hvorfra den 1837 er indført til England. Dyrkes hist og her som Prydplante. Det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′).

Omphalodes linifolia, Mønch (Cynoglossum linifolium, L.). **Sv.** Hvit Forgätmigej; **Tkl.** Die schöne Margarethe; **Engl.** Venus' Nawelvort; **Fr.** Argentine, Corbeille d'argent, Elégante de Bruxelles, Herbe au nombril, Nombril de Vénus.

Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1748 er indført til England. Dyrkes her i Landet meget almindelig som Prydplante. I den ugunstige Sommer 1885 blomstrede den rigelig paa Røros (cfr. I. Pag. 439); ligesaa paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), hvor den blev saaet ude i Haven den 17de Juni og blomstrede den 30te Juli. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) giver den modent Frø; i Sverige giver den ogsaa modent Frø lige til Luleå (65° 35′)[1].

[1]) Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

Omphalodes verna, Mønch. (Cynoglossum omphalodes, L.). **Sv.** Øgonblomster; **Dan.** Vaarforglemmigei; **Tkl.** Frühlings-Venusnabel, Gartenvergissmeinnicht, Gedenkemein, Mannstreu, Welsches Vergissmeinnicht; **Engl.** Garden forget-me-not, Spring Navelwort; **Fr.** Bourrache petite, Ne m'oubliez pas, Petite consoude, Printanière; **Ital.** Borrara montanina.

Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1633 er indført til England. Dyrkes temmelig almindelig som Prydplante, ialtfald til Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den gjerne blomstrer i Begyndelsen af Juli.

CONVOLVULACEAE.

Ipomoea purpurea, Lam. (Pharbites hispida, Choisy). **Sv.** Blomman för dagen; **Tkl.** Buntwinde, Purpurrothe Trichterwinde; **Engl.** Morning Glory; **Fr.** Liseron pourpre, Volubilis; **Ital.** Campanelle, Campanelle turchine, Campanula, Campanula lazzurea, Convolvulo ceruleo, Giacinto della notte, Rampichino, Rampichino turchino.

Denne Art, som er vildtvoxende i de østlige, varme Egne i Amerika, er indført til England 1629. Den blomstrer rigelig ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og i Alten (70°). Naar den i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) saaes i Benk og senere udplantes i Haven, blomstrer den i de første Dage af September. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) giver den modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Ipomoea atrocoerulea, Chois. har blomstret i Alten (70°) i Vest-Finmarken; Ip. atropurpurea, Chois. og Ip. cordigera, Mart. have begge blomstret i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den sidst nævnte Art blev 28″ (73 cm) høi og blomstrede i Midten af Juli; men den gav ikke modent Frø. I den ugunstige Sommer 1885 blomstrede Ip. coccinea, L. ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Foruden de her nævnte Arter have følgende, Tid efter anden, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, hvor de alle have givet modent Frø: Ip. Aitoni, Lindl., Ip. angulata, Lam., Ip. armata, R. & S., Ip. bahiensis, Willd., Ip. barbata, Chois., Ip. barbigera, Sweet, Ip. bona nox, L., Ip. carnea, L., Ip. cathartica, Poir., Ip. curassavica, Balb., Ip. Dillenii, R. & S., Ip. dubia, R. & S., Ip. fastigiata, Sweet, Ip. grandiflora, R. & S., Ip. hederacea, L., Ip. hepaticaefolia, L., Ip. hirsutula, Jacq. fil., Ip. japonica, R. & S., Ip. lacunosa, L., Ip. leucantha, Jacq., Ip. luteola, Jacq., Ip. mariannensis, Chois., Ip. maritima, R. Br., Ip. montana, Moric., Ip. multiflora, R. & S., Ip. muricata, Jacq., Ip. mutabilis, Ker., Ip. parviflora, Vahl, Ip. pes tigridis, L., Ip. pileata, Roxb., Ip. pilosa, Arn., Ip. polymorpha, R. & S., Ip. punctata, Macfad., Ip. quinata, R. Br., Ip. repanda, Jacq., Ip. rubrocoerulea, Hook., Ip. scabra, Forsk., Ip. Schiedeana, Hamilt., Ip. sibirica, Jacq., Ip. sinensis, Chois., Ip. solanifolia, L., Ip. striata, Pers., Ip. superba, Colla, Ip. trichocarpa, Ell., Ip. triloba, L., Ip. umbellata, L. og Ip. violacea, L.

Convolvulus arvensis, L. **Norge.** Vindel, Vindelgras; **Sv.** Åkervinda, Drabinda, Fårtarmar, Jungfru Mariæ särk, Käringtarmar, Löfbinda, Snarbinda, Snarbindel, Snarvinda; **Dan.** Ager-Snerle; **Tkl.** Ackerwinde, Bedewinde, Erdwinde, Hergottkedelcher (Siebenbürgen), Kornwinde, Mittelwind,

Muttergottesgläschen, Pädewinde, Pathenwinde, Schiffermützchen, Snerrkrut, Snirrkrut, Strumpfe, Strupfe, Teufelsdarm, Tüh, omspunnen, (Helgoland), Wäwinde, Waen, Waidach, Wedewinde (klen), Wedewindeblom (klen), Wedewindeglocken, Weegbinn (Holstein), Wegewinne, Wewinne, Wewinneke, Winda, Winde (kleine), Winde (weiss), Windel, Windglöckchen; **Engl.** Barbine, Barweed, Bearbind, Bellbine, Bellwine, Billy-clipper, Bind (common), Bindweed (common), Bindweed (small), Bine, Bines, Convolvulus (wild), Corn-bind, Corn-lily, Devil's Guts, Hedge-Bells, Lily, Lily-bind, Lily-love, Withweed, Withywind, Withywing; **Fr.** Clochette des champs, Liserè, Liset, Petit Liseron; **Ital.** Cibo delle lepri, Erba leprina, Fîlucchio, Filuppio, Villuchchio, Vilucchio, Vilucchio minore, Viluppio, Volubile.

Vildtvoxende i Lavlandet mellem Christiania og Lindesnes. Forvildet ved Christianssund (63° 7′). I Sverige, langs Bottenhavet, saa langt mod Nord som til Sundsvall (62° 20′).

Convolvulus sepium, L. **Sv.** Skogsvinda; **Dan.** Gjærde-Snerle; **Tkl.** Bärwinde, Bettlerseil, Brunestock (Schlesien), Dagblöme (Ostfriesland), Glockenblum, Glockenblumen (weiss), Glockenplum, Glogga (St. Gallen), Haagglocke (Aargau), Heckenwinde, Pisspott, Pisspottje (Ostfriesland), Rägabluama (St. Gallen), Rägaglogga, Regenblume, Stockwinn, Theeköppke (Ostfriesland), Tunnwinn, Tunried, Wängd (Siebenbürgen), Wedewinde (grote), Wedewindeblomen (grote), Wedewindeglocken, Wewinne, Wewinnike, Wind, Winda, Windekrut, Winderling, Winde (weisse), Windglocken (weiss), Windla, Windrosa (St. Gallen), Wrange, Zaunglocken, Zaunreben, Zaunwinde; **Engl.** Bearbind, Bedwind, Bell-bind, Bell-binder, Bell-bine, Bellwine, Bell-Woodbind, Bethwine, Bind (common), Bindweed (great), Bines (great), Bineweed, Campanelle-Bunk, Convolvulus, Corn-bind, Corn-lily, Creeper, Devil's Garter, Devil's Guts, Grandmother's Nightcap, Great Bindweed, Great Bines, Ground Ivy, Hedge Lily, Hellweed, Honeysuckle, Lady's Nightcap, Lily-bind, Lily-flower, Lily (white), Milk-Maid, Night-caps, Old Man's Night-cap; **Fr.** Chemisse de Notre-Dame, Grand Liseron; **Ital.** Campanelle, Campanelle bianche, Rampicchino bianco, Smilace delicata, Smilace liscia, Viluechio a fiori bianchi, Vilucchio bianco, Vilucchio maggiore, Vilucchione, Viluppio, Volubile.

Vildtvoxende hist og her, ved Norges Syd- og Vestkyst, til Skodje Prestegjeld i Søndmøre (62° 30′). Dyrkes paa flere Steder som Prydplante og kan da, naar den slynger sig paa tynde Snore ved en Væg, voxe op til en Høide af 10—12′ (3.13—3.76 m.). Dette har jeg dog ikke seet nordligere end ved Christiania.

Convolvulus babylonicus, Tenore. Denne Art, som er vildtvoxende i Orienten, har jeg ladet dyrke paa flere Steder i det nordlige Norge. Det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket, er Vardø i Øst-Finmarken (70° 22′). Den bliver der 18″ (47 cm.) høi og blomstrer i August.

Convolvulus bicolor, Desv. Vildtvoxende paa de Mascarenske Øer, (Isle de France &c. — 20° S. B), hvorfra den 1818 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, er Grøtø i Nordland (67° 50′), hvor den blomstrede i Midten af August, men gav ikke modent Frø.

Convolvulus cupanianus, Todaro. Denne Art, som er vildtvoxende paa Sicilien, har jeg ladet dyrke paa flere Steder: ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., blomstrer den i Midten af Juli, ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) i Slutningen af August og nogle Dage senere i Alten (70°).

Convolvulus elongatus, Willd. Vildtvoxende paa Canariøerne, hvorfra den 1815 er indført til England. Denne Art har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i det nordlige Norge: Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret og tillige givet

modent Frø, hvis Spiredygtighed jeg har prøvet. Naar den, ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), saaes ude i Haven i Begyndelsen af Juni, blomstrer den i Midten af August, paa en Høide af 3075′ (922 m.) o. H.

Convolvulus pentapetaloides, L. Vildtvoxende i Grækenland og paa enkelte af Øerne i Middelhavet, hvorfra den 1789 er indført til England. I Karasjok har den blomstret i Midten af August, og dette er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket.

Convolvulus rhynchospermus, Hochst. Blomstrer megêt godt i Karasjok i Slutningen af August, og ved Prestegaarden i Tysfjord (68° 5′) har den givet modent Frø, hvis Spiredygtighed jeg har prøvet. Naar den, ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (se ovenfor), saaes ude i Haven i Begyndelsen af Juni, blomstrer den i Midten af August.

Convolvulus scammonia, L. Vildtvoxende i Levanten, hvorfra den 1726 blev indført til England. Ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′) har denne Art blomstret rigelig i Slutningen af August.

Convolvulus siculus, Willd. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1640 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, er Grøtø i Nordland (67° 50′), hvor den blomstrede i Slutningen af Juli, men ikke gav modent Frø.

Convolvulus tricolor, L. **Sv.** Dagslilja, Trefärgad Vinda; **Tkl.** Dreifarbige Gartenwinde, Dreifarbige Winde; **Engl.** Three-coloured Bind-weed; **Fr.** Belle de jour, Liseron de Portugal, Liseron tricolore, Liset; **Ital.** Campanella a tre colori, Villuchio di tre colori.

Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1629 er indført til England. Denne Art er en af de i Norge almindeligst dyrkede Prydplanter. Naar den ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (se ovenfor) saaes ude i Haven i Begyndelsen af Juni, blomstrer den i Midten af August, og ved Aal Prestegaard i Hallingdal giver den modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Gjesvær ved Nordcap (71° 7′). Den blev der saaet ude i Haven 15de Juni og blomstrede 1ste September. Den har ogsaa med Held været dyrket i Vardø, Vadsø og Karasjok. Paa sidstnævnte Sted blev den saaet ude i Haven 7de Juni, blomstrede i Begyndelsen af August og blev 14″ (37 cm.) høi.

Convolvulus undulatus, Cav. Vildtvoxende i Nord-Afrika og Syd-Europa, hvorfra den 1816 blev indført til England. Paa Grøtø har den blomstret i Slutningen af Juli og i Karasjok i Slutningen af August.

Foruden de her nævnte Arter have følgende, Tid efter anden, med Held været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, hvor de alle have givet modent Frø: C. armatus, Delil., C. chilensis, Pers., C. chinensis, Ker., C. ciliatus, Vahl, C. cordifolius, Thunb., C. farinosus, L., C. Gerardi, R. & S., C. Hardwickii, Spr., C. italicus, R. & S., C. linifolius, Wall., C. multifidus, Thunb., C. pilosella, Liebm. og C. rufescens, Chois.

Calystegia dahurica, Fisch. Vildtvoxende i Daurien, hvorfra den 1826 er indført til England. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt. Her findes ogsaa en Varietet med fyldte Blomster.

Calystegia pubescens, Lindl. Denne Art, som er vildtvoxende i China, kom 1844 til England paa den Maade, at Stolonerne fandtes indviklede mellem Rødderne af en Paeonia, som Robert Fortune havde sendt fra Shanghai (omtr. 32°) til Havedyrknings Selskabet i London.

I Norge har jeg ikke seet den paa noget andet Sted end i Omegnen af Christiania, hvor der kun findes en Form med fyldte Blomster. Den naar her en Høide af 8—10′ (2.5—3.1 m.), holder sig meget godt uden at dækkes om Vinteren, ja formerer sig gjerne saa stærkt i de nærmeste Omgivelser, at den er vanskelig at udrydde. Ved Stockholm holder den sig ogsaa godt uden Dække, men ved Petersburg maa den dækkes med Løv.

POLEMONIACEAE.

Phlox acuminata, Pursh. Vildtvoxende i Carolina, hvorfra den 1812 er indført til England. Temmelig almindelig som Prydplante i Kystegnene. Den blomstrer rigelig ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), hvor den i en lang Aarrække har været dyrket.

Phlox Drummondii, Hook. Vildtvoxende i Texas, hvorfra den 1835 er indført til England. Ligesaa almindelig dyrket som den foregaaende. Naar den ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) saaes i Benk og senere udplantes i Haven, pleier den at blomstre i Begyndelsen af August. Paa samme Maade er det ogsaa gaaet i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′).

Phlox paniculata, L. Indført til England 1732 fra Carolina. Temmelig almindelig som Prydplante i de sydlige Egne af Norge, men maatte vist med Held kunne dyrkes meget langt mod Nord: den har nemlig i mange Aar holdt sig meget godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H.

Phlox reptans, Mchx. Indført til England 1800 fra Nord-Amerika. Temmelig almindelig i Haver ved Kysten i de sydlige Egne af Norge; men jeg har ikke seet den nordligere end ved Molde (62° 44′).

Phlox suffruticosa, Vent. **Sv.** Flamblomster, Flamört, Höstsyrén; **Tkl.** Flammenblume, Flausen, Winterflöre; **Engl.** Devonshire Beauty. Indført 1790 til England fra Nord-Amerika. Almindelig dyrket i de sydlige Egne af Norge; men jeg har heller ikke seet denne Art nordligere end ved Molde (62° 44′). Handelsgartner P. C. Christensen i Christiania, som i mange Aar har dyrket fleraarige Prydplanter, har, om den her nævnte Art, meddelt mig følgende: De almindelige rødblomstrende Varieteter, f. Ex. »Roi Leopold« og »Madame van Houtte«, holde sig uforandrede, enten de formeres af Sætkviste (»Stiklinger«) eller ved Deling af Rødderne; men med en Form, der har hvidstribede Blomster, (»Triomphe de Twickel«), har det gaaet saaledes, at naar denne formeres af Sætkviste, holder den sig uforandret, naar den derimod deles, har den altid faaet røde Blomster [1]).

Foruden de her nævnte Arter, have følgende, Tid efter anden, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: Ph. acutifolia, Sweet, Ph. carolina, L., Ph. listoniana, Sweet, Ph. maculata, L., Ph. ovata, L., Ph. setacea, L., Ph. sibirica, L. og Ph. undulata, Ait. Af alle disse Arter har kun Ph. Drummondii hidtil givet modent Frø.

Gilia achilleaefolia, Benth. Vildtvoxende i Californien, hvorfra den 1833 er indført til England, **Gilia capitata,** Dougl. (indført 1826 til England fra Columbia) og **G. millefoliata,** F. & M.

---

[1]) Cfr. Charles Darwin. Das Variiren der Thiere und Pflanzen im Zustande der Domestication. Aus dem Englischen übersetzt von J. Victor Carus. Stuttgart. 1868. 1 Bd. Pag. 493. (Berberis vulgaris).

(indført 1833 til England fra Californien). Disse tre Arter har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer, og det nordligste Sted, hvor de have blomstret, er Vardø i Øst-Finmarken (70° 22′). Den først nævnte naaede der en Høide af 27″ (70 cm.), den anden 21″ (55 cm.) og den tredie 24″ (62 cm). Ved Luleå (65° 35′) giver Gilia achilleaefolia modent Frø [1]).

Gilia androsacea, Steud. Vildtvoxende i Californien. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket, er Lødingen Prestegaard i Nordland (68° 24′). Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Slutningen af Juli.

Gilia crassifolia, Benth. (indført til England 1832 fra Chile), **G. laciniata,** R. & P. (indført 1831 fra Chile), **G. Liebmanni,** Lehm., **G. liniflora,** Benth. (indført 1833 fra Californien), **G. lutea,** Steud. (indført 1852 fra Californien), **G. multicaulis,** Benth. (indført 1833 fra Californien), **G. navarettia,** Steud. (fra Chile), **G. nivalis,** Sweet og **G. rigidula,** Benth. De ni her nævnte Arter have været dyrkede ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. Det nordligste Sted, hvor de alle have blomstret, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′).

Gilia densiflora, DC. (Gilia leptosiphon, Steud., Leptosiphon densiflorus, Benth.), fra Californien, **G. geminiflora,** Fisch. og **G. grandiflora,** Steud. have blomstret ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′).

Gilia parviflora, Spr., som 1793 er indført fra Nord-Amerika og **G. pungens,** Dougl., som 1827 er indført fra Nord-Amerika, have givet modent Frø paa Grøtø (67° 50′).

Enkelte af de ovenfor nævnte Arter, som tidligere have været dyrkede ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), have der spredt sig som Ugræs i Haven; men da jeg ikke har havt Leilighed til at se disse, kan jeg nu intet videre meddele om denne Sag. Foruden de ovenfor nævnte Arter have følgende, Tid efter anden, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, hvor alle have givet modent Frø: Gilia aggregata, Spr., G. aurea, Nutt., G. bicolor, Benth., G. californica, Benth., G. congesta, Hook., G. eryngioides, Lehm., G. glomeriflora, Spr., G. leptosiphon, Steud. og G. stricta, Liebm.

Ipomopsis elegans, Mchx. (Gilia coronopifolia, Pers.). Indført til England 1820 fra Carolina. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret.

Fenzlia dianthiflora, Benth. (Gilia dianthoides, Endl., Gilia Fenzlia, Steud.). Indført til England 1833 fra Californien. Denne Art har været dyrket ved flere Stationer i de nordlige Egne af Norge: Maalselvdalens Prestegaard er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret.

Leptosiphon californicus, Hook. Denne Art har ogsaa været dyrket ved flere af mine Forsøgsstationer i Nordland og Finmarken. De to nordligste Steder, hvor den hidtil har været dyrket, ere Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor den blomstrede i Slutningen af Juli, og Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), hvor den, i den meget ugunstige Sommer 1885, blev saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede den 9de September.

Leptosiphon hybridus, Vilmor. En Bastard, som er fremkommet hos Vilmorin-Andrieux & Co. i Paris, ved gjensidig Befrugtning af Lept. androsaceus, aureus og luteus. Denne Form har været dyrket baade ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og ved Prestegaarden i Lødingen (68° 24′), hvor den blev saaet ude i Haven i Slutningen af Mai og blomstrede rigelig i de sidste Dage af

[1]) Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

Juli. Paa samme Maade er det, paa begge de her nævnte Steder, gaaet med **Leptosiphon luteus,** Benth. (Gilia lutea, Steud.), som 1833 er indført til England fra Californien.

Polemonium coeruleum, L. **Norge.** Fjeldflok; **Sv.** Blågull, Blåljus, Blå Riddare, Jakobs stege, Kosjuss, Venusvagn; **Dan.** Jakobs Stige; **Tkl.** Baldrian (griechischer), Bipölperli, Chatzaseich, Himmelsleiter, Immeblümli, Jakobsleiter, Keusche Susanna, Sperrkraut (blaues); **Engl.** Charity, Greek Valerian, Jacob's Ladder, Ladder to Heaven; **Fr.** Valeriane grecque; **Ital.** Valeriana greca.

Temmelig almindelig lige til Magerøen (71° 7'), og paa Filefjeld til 3500—3600' (1098—1130 m.) o. H. I Sverige til Torneå Lappmark. Tidligere vare Bladene officinelle, under Navn af Herba Valerianae graecae, og brugtes, især i Rusland, omtrent mod de samme Sygdome som Radix Valerianae. I den botaniske Have ved Christiania dyrkes en Varietet med brogede Blade (foliis albo variegatis) samt en hel Del fremmede Arter, der findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Cobaea scandens, Cav. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1789 blev indført til Spanien. I de sydlige Egne af Norge dyrkes denne Art temmelig almindelig. Naar den plantes ved en Væg el. dsl., kan den ved Christiania naa en Høide af 10—12' (3.13—3.76 m.) og blomstrer rigelig. I Karasjok (69° 18') blev den for nogle Aar siden saaet i Benk og senere udplantet ved en Væg, hvor den naaede en Høide af 6—7' (1.88—2.19 m.) og fik Blomsterknopper; men disse aabnede sig ikke.

HYDROPHYLLEAE.

Nemophila atomaria, Fisch. (indført 1836 til England fra Californien), **N. insignis,** Benth. (indført 1833 fra Californien) og **N. maculata,** Benth. (indført 1848 fra Californien). De tre her nævnte Arter bleve saaede ude i Haven paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7') den 10de Juni og blomstrede 18—23 August. I Karasjok, i Øst-Finmarken (69° 18'), have de endog givet modent Frø. Ved Fjeldstuen Kongsvold, paa Dovre (62° 18'), bleve de samme tre Arter saaede i Haven den 30te Mai 1882, og blomstrede i Slutningen af Juli, paa en Høide af 2940' (922 m.) o. H. Nem. insignis blomstrer ogsaa ved Bergstaden Røros. (Cfr. I. Pag. 439). Paa Island har N. insignis blomstret i Reykjavík (64° 8') og Akreyri (65° 40'), paa Nordkanten af Øen, samt paa Grønland baade ved Julianehaab (60° 43') og Ivigtut (61° 15'). I Reykjavík har Landphysicus Schierbeck, i den nyeste Tid, dyrket baade N. atomaria og N. maculata. Den første blev saaet 10de Juni og blomstrede 21de August, den anden 15de Juni og blomstrede 26de August[1]).

Nemophila liniflora, F. & M. (fra Californien), **N. parviflora,** Benth., **N. pedunculata,** Dougl. (fra Californien) og **N. phaceloides,** Barton (indført 1822 fra Nord-Amerika). Det nordligste Sted i Norge, hvor de her nævnte fire Arter have blomstret, er Karasjok, hvor endog N. parviflora har givet modent Frø.

Nemophila cramboides, Hort., der rimeligvis er en Varietet af Nem. atomaria, samt **Nem. discoidalis,** Rgl., der 1843 er indført fra Nord-Amerika, have blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10'), og **Nem. aurita,** Lindl., som 1831 er indført til England fra Californien, har givet modent Frø paa Grøtø (67° 50').

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bind. Christiania. 1886. Pag. 263.

Eutoca Menziesii, R. Br. Indført 1826 til England fra Californien. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er Grøtø i Nordland (67° 50′).

Eutoca viscida, Benth. Indført 1834 til England fra Californien. Denne Art har været dyrket paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Alten (70°).

Eutoca wrangeliana, Fisch. Indført til England 1835 fra Californien. Denne Art, som er en af de vakreste Prydplanter af den hele Slægt, har jeg hidtil faaet dyrket ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Paa sidst nævnte Sted blomstrede den endog i den for de nordlige Egne af Norge uheldige Sommer 1877. Foruden de her nævnte Arter, have følgende, med Held, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: **E. Franklinii,** R. Br., som 1827 er indført til England fra Missisippidalen, **E. multiflora,** Dougl. fra de østlige Stater i Nord-Amerika og **E. parviflora,** R. Br., som 1826 er indført til England fra Virginia.

Whitlavia grandiflora, Harw. Denne Art blev opdaget i Californien 1845, men først ni Aar senere sendte den bekjendte Plantesamler William Lobb Frø til England. Den har været dyrket ved flere af mine Stationer i Nordland og Finmarken: de tre nordligste Steder, hvor den hidtil har blomstret, ere Vadsø (70° 4′) og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken samt Gjesvær ved Nordcap (71° 7′). Ved Luleå (65° 35′) har den givet modent Frø[1]. Landphysicus Schierbeck i Reykjavík har meddelt mig, at han, i den uheldige Sommer 1885 saaede Frø af denne Art den 27de Mai; dette spirede den 11te Juni og Planterne blomstrede den 21de August.

Whitlavia gloxinioides, Hort., der er en meget vakker Prydplante og rimeligvis kun en Varietet af den foregaaende, har hidtil været dyrket med Held ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Paa sidst nævnte Sted har den endog givet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet.

Phacelia bipinnatifida, Mchx. Vildtvoxende i de forenede Stater og Texas, hvorfra den 1824 er indført til England. I den for hele Norge ugunstige Sommer 1885 blomstrede denne Art meget godt ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′).

Phacelia congesta, Hook. Vildtvoxende i Texas, hvorfra den 1835 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, er Karasjok (69° 18′). Sommeren 1885 blev den der saaet i Benk den 18de Mai, senere udplantet i Haven og blomstrede 16de Juli. Samme Aar gav den modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I Luleå (65° 35′) har denne Art blomstret[2].

Phacelia tanacetifolia, Benth. Indført 1832 til England fra Californien. Denne Art har i Karasjok været dyrket med samme Resultat som den foregaaende, men samme Sommer blomstrede den ogsaa paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′), hvor den blev saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede 2den September. I den botaniske Have ved Christiania har man, foruden de ovenfor nævnte Arter, hidtil med Held dyrket **Phacelia circinnata,** Jacq., der 1817 er indført til England fra Chile og **Ph. fimbriata**, Mchx., som er vildtvoxende i Nord-Amerika.

---

[1]) Exposition internationale d'Amsterdam 1883. Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 77.

[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 22.

HYDROLEACEAE.

Wigandia caracasana, Humb. & Kth. Indført 1836 til England fra Caracas. Denne Art har jeg kun seet i den botaniske Have og paa enkelte Steder i Omegnen af Christiania, hvor den dyrkes i de saa kaldte »Bladgrupper«, som i Almindelighed have et Underlag af Gjødsel. Den trives da meget godt og bliver ligesaa frodig, som jeg har seet den i Paris og andre Steder i Mellem-Europa. Den naar gjerne en Høide af omtrent 4′ (1.25 m.), og Bladene blive indtil 25″ (65 cm.) lange og 18″ (47 cm.) brede.

NOLANACEAE.

Nolana atriplicifolia, D. Don. (N. grandiflora, Lehm.). Indført 1834 til England fra Peru. I den, for det nordlige Norge, ugunstige Sommer 1877 blomstrede denne Art baade i Karasjok (69° 18′) og paa Vardø (70° 22′), og paa sidst nævnte Sted naaede den endog en Høide af 2′ (63 cm.). Paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) blev den 1883 saaet ude i Haven 6te Juni og blomstrede 3die September. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) gav den samme Aar modent Frø, hvis Spireevne jeg har undersøgt.

Nolana lanceolata, Miers. Indført 1836 til England fra Chile. Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den giver modent Frø.

Nolana paradoxa, Lindl. Indført 1825 til England fra Chile. Denne Art har været dyrket baade i Karasjok og paa Gjesvær. Paa først nævnte Sted kom den i Blomst 30te Juli, og paa Gjesvær, hvor den blev saaet ude i Haven 6te Juni, kom den i Blomst 1ste September.

Nolana prostrata, L. Indført 1761 til England fra Peru. Ogsaa denne Art har blomstret baade i Karasjok (30te Juli) og paa Gjesvær, hvor den blev saaet ude i Haven 6te Juni og blomstrede 12te September.

Nolana tenella, Lindl. Indført 1824 til England fra Chile. I Karasjok, som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, kom den i Blomst 30te Juli. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal blev den saaet i Benk i Midten af Mai, udplantet i Midten af Juni, blomstrede i Midten af August og gav modent Frø i Midten af September.

SOLANACEAE.

Lycopersicum esculentum, Mill. (Solanum lycopersicum, L.). **Norge**. Tomat; **Sv.** Kärleksäple; **Dan.** Kjærlighedsæble, Tomat; **Tkl**. Erikesapfel, Goldapfel, Liebesapfel, Paradiesapfel, Tomaten; **Engl.** Apple of Love, Goldapple, Love-apple, Tomato, Wolf's Peach; **Fr**. Pomme d'amour, Pomme d'or, Tomate; **Ital**. Albergamo, Pomo d'amore, Pomo d'oro.

Denne Art, som ikke har været kjendt i Europa før Opdagelsen af Amerika, har sandsynligvis sit Hjem i Peru; men den er endnu ikke fundet vildtvoxende. De mange Varieteter, som man nu kjender, ere naturligvis dannede ved Cultur baade i Amerika og Europa, og det er maaske mulig, at alle disse, i Tidens Løb, ere fremkomne af den Form, som man nu kalder Lycopersicum cerasiforme, Dun. Denne er virkelig vildtvoxende paa flere Steder i Peru ja, som det synes, lige op til Mexico og Californien[1]). Allerede 1596 blev Tomaten indført til England.

Paa mangfoldige Steder i Nord-Amerika og Syd-Europa, og her navnlig i Italien og Spanien, dyrkes Tomaten i det store. Frugterne høre der, selv for fattige Folk, til den daglige Kost, og bruges paa høist forskjellige Maader, enten tilberedte som Salat eller ogsaa i Form af et eller andet Slags Sauce, der spises baade til Fisk- og Kjødretter. I de senere Aar dyrkes Tomaten af Handelsgartnerne ved Christiania og er her ikke sjelden som Torvvare. Naar den saaes i Benk og senere udplantes ved en Væg, som vender mod Syd, hvor den opbindes, kunne enkelte Sorter her naa en Høide af 5—6′ (1.56—1.88 m.) og give modne Frugter, der veie 10—16 Lod (155—250 gr.). Den største Frugt, som jeg her har seet, veiede 30 Lod (450 gr.). I varme Sommere giver Tomaten, i Omegnen af Christiania, moden Frugt paa aaben Mark, d. v. s. uden at spalieres ved en Væg. Jeg har ikke seet denne Art dyrket paa noget Sted nordligere end Christiania.

Flere Gange har jeg ved Grønpodning (Krautartiges Pfropfen, Greffe herbacée, Herbaceous Grafting) forædlet Tomaten paa Potetplanter. Denne Formeringsmaade er temmelig almindelig i Frankrig, og saaledes høster man baade Frugt og Knoller, uden at den ene Plante gjør den anden nogen Skade. Forædlingen har her lykkes godt, men det er aldrig kommet videre, end at de saaledes behandlede Planter have blomstret og begyndt at danne Frugt. Grunden hertil er rimeligvis den, at Sommeren ikke har været varm nok.

Naar følgende Arter saaes i Benk og senere udplantes i Haven, give de ved Christiania, i en almindelig Sommer, moden Frugt: Lycopersicum cerasiforme, Dun. (indført 1800 til England fra Peru), L. pyriforme, Dun. (indført 1823 fra de østlige, varme Dele af Nord-Amerika) og L. racemiforme, Lange.

Solanum dulcamara, L. **Norge**. Kipplyng, Søtvider, Søtvië, Vivang, Æteved; **Sv.** Besksöta, Bittersöta, Bosört, Matledskvistar, Pukaris, Quesved; Fructus: Galnebär, Hållbär, Ormbär, Trollbär, Villbär; **Dan.** Bittersød Natskygge; **Tkl.** Alfranken, Alfsrankel, Alpkraut, Alpranken, Alpschoss, Bettersüss, Bittersöët, Bittersüss, Bocksschellen, Eierschalenbeere, Geschwulstkraut, Günzkraut, Haneberi, Hinschkraut, Hirschkraut, Hundesbeeri, Hundsbeere (rothe), Huntespere, Hüntscheholz, Hynschkraut, Je länger je lieber, Madruschel, St. Marteinsweinper, Mäuseholz, Mäusholz, Marentaken, Mausholz, Museholt (Mecklenburg), Nachtschatte (rothe), Pissranken, Saureben, Scheissbeere, Seidelbeere (falsche), Stickwurz, Stinkteufel, Süssbitterholz, Teufelsklatten, Teufelsklauden, Waldnachtschatten, Wasserranken, Zaunreben; **Engl.** Aw'f'ood, Bella dônya (Devon Shire), Bitter sweet, Bitter sweet Nightshade, Blue Bindweed, Deadly Nightshade, Dogwood, Dwale, Fellon-wood, Fellonwort, Fellon-wort Mortal, Mad Dog's Berries, Woody Nightshade; **Fr.** Douce-amère, Herbe à la fièvre, Laque, Morelle grimpante, Vigne de Judée; **Ital.** Amara dolce, Corallini, Dulcamara, Erba vitina, Solatro legnoso, Stalloggi, Vite de Giudea, Vite salvatica.

Almindelig vildtvoxende i Lavlandet til Polarcirkelen. I Sverige synes den at have naaet sin Nordgrænse ved Sundsvall (62° 23′) og i Finland ved Teerijärvi (63° 20′)[2]). Det nordligste

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 231.

[2]) Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Helsingfors 1880. 5te Hefte. Pag. 148.

Sted, hvor jeg hidtil har ladet denne Art dyrke, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), hvor den ikke alene giver moden Frugt, men endog spreder sig som Ugræs i Haven. I de bayerske Høilande gaar den til 2700′ o. H.[1]).

Stilkene, som efter den nu gjeldende norske Pharmacopoe, ere officinelle, have i Tyskland alt i det 16de Aarhundrede været brugte som Medicin, og den bekjendte Botaniker Hieronymus Bock (1498—1554) kalder Planten Dulcis amara eller Dulcamarum. De røde Frugter, som se godt ud, ere giftige og indeholde Solanin. I svensk Norrland har man tidligere brugt Bladene som Surrogat for Tobak[2]). I Tyskland har denne Art alt i Oldtiden været kjendt som et Tryllemiddel og til dette Øiemed blev den, blandt andet, ogsaa lagt i Vuggen hos Børn[3]).

Solanum nigrum, L. **Sv.** Hansletsbär, Hansletsgräs, Nattskatta, Nattskategräs, Ormbär, Trollbär; **Dan.** Sort Natskygge; **Tkl.** Alpkraut, Alpenranke, Berstekraut, Bukberste, Dollkirschen, Dollkraut, Dollwurz, Dullbeeren, Faulbeeren, Fuchstraube, Fuulbeeren, Giftblome, Hundebeën, Hundespere, Huntespere, Morellenkraut, Nachschatt, Nachscheude, Nachtscate, Nachtschade, Nachtschaden, Nachtschadt, Nachtschadten, Nachtschâën, Nachtsschäden, Nachtschäen, Nachtschat, Nachtschate, Nachtschatt, Nachtschatten, Nachtsche, Nachtschede, Nachtscheide, Nachtschet, Nahtscato, Naschüerken, Nathscaden, Natscheide, Sant Barbarenkraut, Saufkraut, Saukraut, Schatwurz, Schöne Frau, Wolfsbeeren, Wolfstraube, Wüthbeeren; **Engl.** Black-berried Nightshade, Duscle, Garden-Nightshade, Hound's-berry, Mixplenton, Morel, Petty Morel; **Fr.** Anghive, Crève-chien, Herbe more, Laman, Morelle, Morette, Mourela, Sajor; **Ital.** Ballerina, Erba mora, Erba morella, Erba puzza, Macrorella, Morandola, Morella, Solano, Solano d'orto, Solano nero, Solano ortense, Solatro, Solatro ortolano, Strigio, Uva lupina.

Hist og her i de sydlige, lavere Egne af Landet til Orkedalen (63° 15′). I Sverige til Dalarne og i Finland til 62°. Den findes forvildet paa mangfoldige Steder, og er nu almindelig baade i Chile[4]) og næsten overalt i Australien[5]).

I Norge har man, saavidt mig bekjendt, ingen Erfaring om denne Arts giftige Egenskaber, hvilket maaske kan komme deraf, at den her langt fra er saa almindelig, som den synes at være i enkelte andre Lande. I Slutningen af forrige Aarhundrede siger den danske Botaniker C. G. Rafn, at han har gjort Forsøg baade med Pattedyr og Fugle, uden nogensomhelst Virkning[6]), og fra Grækenland heder det i den nyeste Tid, at ikke alene Bladene (af Solanum humile, nigrum, ochroleucum og villosum) bruges som Grønret, men at endog de røde og sorte Bær spises som et Slags Fysemad eller Slikkeri (»Naschwerk«)[7]). Af Bærene paa Solanum nigrum blev det bekjendte giftige Alkaloid Solanin første Gang (1820) fremstillet af Apotheker Desfosses i Besançon, og senere ere disses giftige Egenskaber godtgjorte paa saa mange Steder, at der herom vel ikke kan være den ringeste Tvivl[8]).

---

[1]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 830.

[2]) Richard Dybeck's Runa. Stockholm. 1848. Pag. 31.

[3]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 182.

[4]) Frederico Philippi. Catalogus plantarum chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 228.

[5]) Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds and other plants in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 10.

[6]) Carl Gottlob Rafn. Danmarks og Holstens Flora. Kjøbenhavn. 1796—1800. 2 D. Pag. 155. Cfr. A. J. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 688.

[7]) Theodor v. Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 79.

[8]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. 1862. Pag. 192. C. F. Nyman. Utkast till svenska växternas naturalhistoria. Ørebro. 1867—68. 1 D. Pag. 155. Th. & A Husemann. Handbuch der Toxicologie. Berlin. 1862. Supl. Pag. 55. F. A. Flückiger. Lehrbuch der Pharmakognosie des Pflanzenreiches. Berlin. 1867. Pag. 314. 2te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 470. F. A. Flückiger and Daniel Hanbury. Pharmcognosia. London. 1874. Pag. 405.

Solanum ovigerum, Dun. (S. esculentum, Dun., S. melongena, L.). **Norge**. Æglplante; **Sv**. Äggplanta; **Dan**. Æggeplante; **Tkl**. Eierfrucht, Eierpflanze, Melangapfel, Melanzanaapfel, Melantzen, Melantzenäpfel, Spanischer Eierapfel; **Engl**. Badinjan, Bringall, Brinjal, Brown Jolly, Egg-plant, Jew's-Apple; **Fr**. Aubergine, Mayenne, Melanzane, Melongène, Mérangène, Méringeanne, Plante aux oeufs, Poule qui pond, Poule-pondeuse, Pondeuse, Viédaze; **Ital**. Marignano, Marmigiani, Melanzana, Mele insane, Petonciano, Petronciana, Petronciano, Uovo turco.

Der kan ikke være nogen Tvivl om, at Æglplanten har sit Hjem i Indien; men den er endnu ikke fundet i vild Tilstand. Alt 1597 har den været indført til England[1]). Botanikeren Rumpf (1637—1706) har seet den dyrket paa Sundaøerne og Missionæren Joh. de Loureiro, der levede i Slutningen af forrige Aarhundrede, paa samme Maade i Cochinchina[2]). I Syd-Europa, navnlig i Italien, bruges denne Frugt næsten ligesaa almindelig som Tomater.

I Omegnen af Christiania, som er det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet baade den hvide og et Par af de violette Varieteter, dyrkes disse undertiden, i Drivbenke eller Blomsterkrukker, som et Slags Curiositet. Den hvide Varietet, hvis Frugt ligner et Hønseæg, har jeg her flere Gange saaet i Benk og udplantet i Haven i Begyndelsen af Juni. I gunstige Sommere have de paa denne Maade behandlede Planter, i den første Halvdel af September, givet 2—3 modne Frugter, der indeholdt spiredygtigt Frø.

Solanum tuberosum, L. **Norge**. Potet (Plur. Poteter); **Isl**. Jarðépli; **Sv**. Jordäpple, Jordpäron, Pantoffler, Potates, Potatis, Potät (Plur. Potäter); **Dan** Jordæbler, Kartoffel, Poteter; **Tkl**. Aidbisam (Schwaben), Aerdappel, Apern (Schlesien), Artoffeln (1751), Blüestler, Bodabera, Bodenbirne, Erdäpfel, Erdappeln, Erdartischocken, Erdbera, Erdbirnen, Erdbirnen (schwarze), Erdbrod, Erdknollen, Erdnät (Oldenburg), Erdöpfel, Erdpumser, Erdschocken, Erdtoffel, Erdtuffel, Fletzbirn, Flözbirn[3]) (Kärnthen), Grieblingsbaum, Grondbera, Grüblinge, Grüblingsbaum (Schlesien), Grumpiren (Siebenbürgen), Grundbirä, Grundbirn, Gümmeli (Cant. Schwyz), Häbira (Schweiz), Härdli, Herdapfel, Herdbirre, Heröpfel, Hörpfel (St. Gallen), Ippels, Jacobsäpfel, Jacobsbirnen, Jerdapel, Jerdnäss (Siebenbürgen), Jobsäpfel, Jobsbirnen, Kantüffeln (Holstein), Kartoffeln, Kartuffeläppelkes, Knollen, Krummbirn, Krumpiren (Siebenbürgen), Kurtuffeln (Oldenburg), Mäusle (Schwaben), Nudel (Uckermark), Pantoffeln, Partitten, Patätschen (Oldenburg), Patâters (Delmenhorst), Plänterk (Waldeck), Potaken, Schmucker, Schocken, Schucken, Semjack, Taberhöllen, Tartoffeln, Tartuffeln, Toffelchen, Toffeln, Tüffelken, Tüffeln, Tüften (Mecklenburg), Tuffeln (Pommern); **Engl**. Potato; **Fr**. Papas des Péruviens, Parmentière, Patate, Patraque, Pomme de terre, Truffe; **Ital**. Batate, Patate, Pomo di terra, Tartuffo.

Enhver ved, at Poteten er kommen fra Amerika; men man ved ikke med Bestemthed naar den kom til Europa eller til hvilket Land den først blev bragt, og heller ikke med fuld Sikkerhed fra hvilket Sted i Amerika den er kommet; ja de forskjellige Opgaver svæve endog mellem Peru, Chile, Monte-Video, Ny-Granada, Mexico og Virginia. Da Spanierne, henimod Midten af det 16de Aarhundrede, erobrede Peru, var Poteten der almindelig dyrket, baade i Kystegnene, paa Skraaningerne af Cordillererne og paa Høisletterne i det indre af Landet. Hos Incaerne var der endog egne Love eller Bestemmelser om Dyrkning af Poteten, hvilket viser, at denne Gjerning gaar langt tilbage i Tiden. Der er vistnok Sandsynlighed for, at man i Europa har faaet Poteten fra Peru

---

[1]) Robert Thompson. The Gardener's Assistent. New Edition by Thomas Moore. London. 1878. Pag. 545.
[2]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 229.
[3]) Af Fletz eller Flötz = Grund, Boden.

eller Chile, men Plantens oprindelige Hjem er dog dermed ikke bevist. Flere Botanikere, som i den senere Tid have reist i Syd-Amerika og Mexico, have der fundet nogle vildtvoxende, knollebærende Solanumarter, som man i Begyndelsen troede skulde være Moderplanten til den dyrkede Potet; men ved en nærmere Undersøgelse i Europa, har det altid vist sig, at det var andre Arter. Det er vel heller ikke usandsynligt, at det kan være gaaet med Poteten ligesom med en hel Del andre Culturplanter, at den, ved lang Dyrkning, er blevet i den Grad forandret, at det nu vil være meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt at gjenkjende den virkelige Moderplante.

Det er en temmelig almindelig Mening, at Poteten først er blevet dyrket i England, og at den er indført der enten af Walter Raleigh eller Francis Drake. Denne sidste, der begyndte sin Virksomhed som Caper- eller Sjørøvercapitain, (han var Søn af en Matros og blev senere Admiral »Sir Francis«), foretog 1573 en Reise til Vera-Cruz, Panama og flere Steder i Syd-Amerika, hvor han ved Plyndring o. dsl. blev en rig Mand. Da han kom tilbage til England, havde han den Ære at modtage Dronning Elisabeth i Besøg paa sit Skib. Alle de Frugter og andre Retter, som han havde medbragt og som ved denne Leilighed bleve spiste, findes nøiagtig optegnede; men Poteten forekommer ikke blandt disse [1]). Dette er ogsaa ganske naturligt; thi i de tropiske Kystlande af Amerika, som Drake havde besøgt, kan Poteten ikke dyrkes.

Senere udrustede han en Flaade af fem Skibe, med 164 Mand ombord, og hermed reiste han i November 1577, for, som det berettes, med Dronningens Tilladelse, at foretage et Togt til de spanske Besiddelser i Syd-Amerika Han seilede nu gjennem Magelhaens-Strædet til Kysten af Chile, og underveis plyndrede han alle de spanske Skibe, som han stødte paa. Omtrent et Aar efter sin Afreise fra England landede han ved La Mocha, en liden Ø i Nærheden af Valparaiso. Indbyggerne, som vare flygtede over til Øen, for at undgaa Spaniernes grusomme Behandling, kom i Berørelse med Englænderne paa et Sted, hvor disse fyldte sine Vandfade og hvor de Indfødte medbragte to fede Faar og Poteter. Dette er den eneste Efterretning om Poteten, som findes i den paa Reisen førte Dagbog og som rimeligvis har givet Anledning til den Tro, at Francis Drake først har bragt Poteten til Europa. Da han havde røvet overalt, hvor der var nogen Leilighed hertil, langs Kysten af Chile og Peru, og efterat han; som det heder, havde hævnet sig tilstrækkelig paa Spanierne, styrede han til de molukkiske Øer og opdagede underveis Ny Albion. I Nærheden af Øen Celebes stødte et af Skibene paa en Klippe, og for at faa Skibet flot, maatte man kaste overbord 8 Kanoner, 3 Tønder Nelliker, endel Mel, Bønner o. s v. Her, som paa andre Steder i Reiseberetningen, nævnes forskjellige Gjenstande, der tilhørte Provianten, f. Ex. Sago, Muskatnødder og lignende Ting; men blandt disse nævnes ikke Poteten. I November 1580, altsaa tre Aar efter Afreisen fra England, landede Drake ved Deptford.

Om den Mængde Poteter, som de Indfødte paa Øen La Mocha, to Aar i Forveien, bragte Englænderne, havde været nok saa stor, vilde Knollerne umulig have kunnet holde sig friske saa længe paa et Skib, der saa godt som hele Tiden havde seilet i tropiske Farvande.

Næsten samtidig med Francis Drake, hvem man saaledes formentlig med Urette har tillagt Æren for at have bragt Poteten til Europa, optraadte en anden navnkundig Englænder, Sir Walter Raleigh, der havde ganske andre Hensigter, end at plyndre og være Sjørøver: Han vilde søge at skaffe England Colonier. Til den Ende fik han 1584 istandbragt et Compagni til Colonisation i Nord-Amerika, og fik af Dronning Elisabeth et Patent, hvorefter han skulde være

[1]) F. J. F. Meyen. Grundriss der Pflanzengeographie. Berlin. 1836. Pag. 366.

Eier af de Lande, som man der maatte opdage, hvorimod Regjeringen forbeholdt sig en Femtedel af alt Sølv og Guld, der blev fundet. Han sendte to Skibe til Nord-Amerika, og disse hjembragte nogle Perler og endel Tobak; forøvrigt roste de meget Landets Rigdom. Sir Walter kaldte Landet Virginia, til Ære for Dronningen, der, som bekjendt, i høi Grad yndede den jomfruelige Titel. Colonisterne kunde dog ikke holde sig mod de Indfødte, og da Francis Drake, (nu Admiral Sir Francis), to Aar senere vendte tilbage fra et Togt til de vestindiske Øer, og med sin Flaade kom ind i Bugten ved Albemarle, (som nu tilhører Nord-Carolina), tog han ombord de tiloversblevne af Walter Raleigh's der grundede Coloni, og kom tilbage til England 1586. Heraf maa det komme, at nogle paastaa, at Poteten er indført til England 1586 af Francis Drake, medens andre nævne Walter Raleigh, og ved denne sidstes Navn lægges da gjerne til »fra Virginia«. I ethvert Fald kan det dog alene have været Colonisterne, som have medbragt Poteten, men ikke Drake og endnu mindre Raleigh, der aldrig selv har været i Virginia.

Der er dog ingen Grund til at tro, at Poteten er indført til Europa fra Virginia: De første Efterretninger, man har om dette Land, ere udgivne 1586 af en Englænder, Thomas Herriott (De Bry's Collection of Voyages). Han omtaler vistnok en spiselig Knolle, som man i Virginia kaldte Openawk, der skulde voxe paa sumpige Steder; men dette er, som bekjendt, ganske mod Potetens Art. Humboldt angiver, at Poteten, før Europæernes Ankomst, ikke var kommet nordenfor Panama, at den rimeligvis er blevet udbredt fra Høilandene i Chile til Cordillererne, og at den er gaaet mod Nord til Peru, Quito og Ny-Granada. Dette er, som Humboldt bemærker, netop den Vei, som Incaerne have taget ved sine Erobringer[1]). Der er saaledes liden Sandsynlighed for, at Poteten, allerede i det 16de Aarhundrede, kunde være kommet til Virginia; men selv om man vil antage dette, vilde den, ligesom det altid pleier at gaa med Culturplanter, der føres fra det ene Folk til det andet, rimeligvis have været kjendt i Virginia under det peruanske Navn Papas, da en ny Næringsvæxt altid udbredes med det for denne brugelige Navn, og alene ved at følge dette, kan man ofte komme paa Spor efter Culturvæxternes Vandringer fra det ene Folk til det andet. Et andet Forsøg af Walter Raleigh paa at colonisere Virginia, hvorhen han 1587 sendte tre Skibe, uden dog selv at være med, mislykkedes ogsaa.

I Aaret 1595 foretog han sin eventyrlige Reise, for at opsøge Guldlandet El Dorado eller Manoa. Dette Land, der skulde ligge mellem Orinocco og Amazona, var de Reisendes Underland: Ved en Sjø laa Guldstaden, hvor Guldet var lige saa almindeligt som Jern hos os, og her boede de berømte Amazoner o. s. v. Sir Walter seilede opad Orinocco i Baade, men fandt intet af alt, hvad han søgte, og vendte tilbage til England med nogle faa Guldplader. I det tropisk varme Guiana kan Poteten ikke dyrkes, og fra denne Reise kan Raleigh altsaa ikke have bragt den til Europa.

Senere findes Raleigh's Navn atter i Forbindelse med Poteten. Det heder saaledes, at han 1610 skal have sendt Poteter til Irland, med Paabud om, at de skulde dyrkes i hans Have ved Youghal, og da han i sin Tid var Gouverneur af Cork, er der forsaavidt intet iveien for, at han nok kunde have eiet en Have ved den i Nærheden liggende By Youghal. Hos Dronning Elisabeth stod Sir Walter, som bekjendt, altid i megen Yndest; men efter hendes Død blev han, under Jacob den 1stes Regjering, indviklet i en Sammensværgelse og sat i Fængsel, hvor han blev i 13 Aar. Der er saaledes liden Sandsynlighed for, at han, fra sit Fangenskab i Tower, har sørget for at

[1]) **A. Humboldt. Essai politique sur la Nouvelle Espagne. T. II. Pag. 451.**

dyrke Poteter i Irland. Efterat han var kommen paa fri Fod, foretog han atter, med Understøttelse af Jacob den første, en Reise til Guldlandet, hvorfra han dog, som ovenfor sagt, ikke kan have medbragt Poteten; men da han heller ikke denne Gang kom hjem med Guld, faldt han paany i Unaade hos Kongen og blev 1618 henrettet i sit 77de Aar.

Efter det, som ovenfor er sagt, kan det neppe være tvivlsomt, at hverken Francis Drake eller Walter Raleigh har indført Poteten til Europa.

Man har en anden Plante med spiselige Rodknoller, af samme Egenskab som Georginens, ikke Stilkknoller som Poteten. Det er en Art Vindel (Convolvulus batatas, Englændernes Sweet Potato), som i Almindelighed er kjendt under Navn af Bataten. Den dyrkes overalt i de tropiske Dele af Amerika, hvor der er for varmt for Poteten, ja endog i de forenede Stater, indtil den sydlige Del af Pensylvanien. Spanierne have bragt Bataten over Philippinerne til Indien, hvor den er blevet almindelig udbredt af Portugiserne. Man ved med Sikkerhed, at denne Plante hører hjemme i Amerika, men det Sted, hvorfra den først er udgaaet, kjendes ikke, og man har heller ikke nogetsteds fundet den i vild Tilstand. Columbus skal, fra sin anden Reise, have bragt Knoller med til Spanien, hvor Bataten senere har været dyrket meget almindelig, og i det 16de Aarhundrede blev den ofte udført til England I Spanien kaldes Planten endnu Batatas, (som er det Navn, hvorunder den var kjendt paa de vestindiske Øer og i de tropiske Dele af Amerika) og Poteten enten Patata eller Patatèra eller ogsaa Batatas ingleses, fordi den paa mange Steder i Spanien dyrkes alene for at tilfredsstille de reisende Englænderes Fordringer. Det er ovenfor sagt, at man har troet, at Francis Drake, fra sit første Togt (1573) til Kystlandene i Central-Amerika, bragte Poteten til England, og det er der tillige oplyst, at dette ikke kan forholde sig saaledes; derimod er det meget muligt, at han kan have ført Bataten, som dyrkes netop i hine Lande, til England og at Misforstaaelsen er fremkommet ved en Forvexling af to Navne, der have saa megen Lighed med hverandre som Batatas og Potatos.

Allerede før 1580 har Poteten været kjendt i Europa; det opgives som en historisk, troværdig Kjendsgjerning, at den, mellem 1560 og 1570, af spanske Soldater er bragt til Burgund og Syd-Italien, og Humboldt mener, at den endog før 1560 er kommen til Spanien [1]). Det heder, at den har været kjendt af Spanieren Peter Martyr, som levede i den første Halvdel af det 16de Aarhundrede, og ligeledes af Zarata, der 1544 havde været Skatmester i Peru og som 1755 (i Antwerpen) udgav en Historie om Opdagelsen og Erobringen af Peru. Han kalder Poteten Papas. Dette peruanske Navn er uforandret gaaet over i den andalusiske Dialect af det nu brugelige spanske Sprog, og heraf tror Professor Willkomm at kunne trække den Slutning, at Poteten først er kommen fra Peru til Andalusien. I de andre spanske Provindser kaldes den nemlig nu Patata, og dette Navn gjenfindes ogsaa i det italienske og nygræske Sprog.

En i sin Tid berømt Botaniker, Charles de l'Ecluse (1526—1609), der paa den Tids Vis kaldte sig Clusius, foretog Reiser gjennem Spanien og Portugal, for at samle Planter, som han beskrev og leverede Tegninger af i et for sin Tid fortrinligt Værk, der udkom i Antwerpen 1576. Han beskriver der Bataten, som han havde seet og spist i Spanien; men Poteten kjendte han endnu ikke. Senere foretog han ogsaa en Reise til Østerrig og Ungarn, og de der samlede Planter har han beskrevet og tegnet i et andet Værk, som udkom i Antwerpen 1601. Nu kjendte han

[1]) Schriften des Vereins zur Verbreitung naturwissenschaftlicher Kenntnisse in Wien. Jahrg. 1878—79. Wien. 1880. Pag. 113.

Poteten, hvoraf han har leveret en tydelig Tegning, og i Beskrivelsen heder det blandt andet: »Den første Efterretning om denne Plante skylder jeg Philippe de Sivry, Gouverneur i Byen Mons i Belgien, som i Aaret 1588 sendte mig to Knoller og en Frugt og det følgende Aar en Tegning af en Gren med Blomster. Han havde 1587 faaet Knollerne, under Navn af »Karatouffli«, af en Mand, der ledsagede den pavelige Nuntius i Nederlandene«. »Italienerne vidste dog ikke selv, hvorfra de havde faaet denne Plante, — sandsynligvis fra Spanien eller Amerika. Det undrer mig, at Efterretningen om denne Væxt, som man fortæller skal være saa almindelig i nogle Egne af Italien, at man koger Knollerne sammen med Faarekjød og spiser dem som Pastinaker eller Næper, ja endog bruger dem til Svineføde, først nu er kommen til os; og endnu mere undrer det mig, at Planten ikke har været kjendt af Facultetet i Padua, førend jeg sendte Knollerne derhen med nogle af mine Venner fra Frankfurt, som i Padua studerede Medicin. Nu derimod (1601) er Planten allerede udbredt i flere Haver i Tyskland. Udentvivl er dette den samme Plante, som Peter de Cieça omtaler i sin Chronik, hvor han siger, at man, i Nærheden af Quito, foruden Mais har to andre spiselige Væxter, Papas, som giver Knoller, og Quinoa, hvis Frø man spiser. Den pavelige Nuntius spiser, som jeg hører, selv disse Knoller, tilberedte som Castanier eller Pastinaker, for at styrke sig, da han har en svag Helbred. Jeg tror ogsaa, at de ere ligesaa nærende som Pastinaker eller Castanier. Jeg har smagt disse Knoller, kogte i en fed Faarekjødsuppe, efterat Overhuden, som let gaar af, var borttaget, og fandt dem ikke mindre velsmagende end Næper«.

En anden paa den Tid berømt Botaniker, Schweizeren Caspar Bauhin († 1624), omtaler ogsaa Poteten, som han dog har faaet senere end Clusius, uagtet hans Beskrivelse udkom 1596, altsaa fem Aar førend Clusius's blev trykt. Bauhin siger, at han har hørt, at Knollerne først skulle være komne fra Virginia, og Clusius, at Poteten ikke er ulig de Knoller, som man i Virginia kalder Openawk.

Der kan neppe være nogen Tvivl om, at Poteten først er kommen til Spanien, derfra til Italien og fra dette Land har den igjen udbredt sig til Tyskland og fra Spanien til Frankrig. Dette synes ogsaa Navnet at bevise: Lige til 1775 kaldes Poteten i det preussiske Domainekammers Acter »Tartuffeln«, der efter al Sandsynlighed kommer af det italienske Ord Tartufi (ɔ: Trøfler), der, som bekjendt, ogsaa voxe under Jorden, eller et Diminutiv af dette Ord Tartuffoli. I forrige Aarhundrede finder man ogsaa brugt Ordet Erdtoffel og en hel Del andre af de ovenfor meddelte Navne, og først fra Begyndelsen af dette Aarhundrede er Ordet »Kartoffel« blevet det i Tyskland almindeligst brugte Navn. Nu hører man ikke mere Navnet Tartuffoli i Italien, hvor Poteten kaldes enten Batate, efter dens spanske Navn, eller ogsaa Pomo di terra (ɔ: Jordæble), hvilket er det almindeligste, og dette sidste Navn er gaaet over i det franske og de slaviske Sprog.

Efter Begyndelsen af det 17de Aarhundrede finder man Poteten dyrket paa flere Steder i Europa, men altid i Haver og i det smaa, som en temmelig sjelden Kjøkkenvæxt. Alt i Aaret 1597 blev den forsøgsvis dyrket af den engelske Læge og Naturkyndige John Gerard, som havde et Slags botanisk Have i London, og 1616 skal Poteten, som en Sjeldenhed, være blevet spist ved det kongelige Tafel i Paris. Efter Mac Culloch har man endnu et Haandskrift, hvori nævnes Udgifterne ved Dronning Anna's (Jacob den 1stes Dronning) Hofhold, hvilket falder omtrent paa samme Tid, da hun døde 1618, og der anføres en liden Quantitet Poteter til 2 Shilling Sterling pr. Skaalpund (½ kg.). Kurfyrst Friedrich Wilhelm lod 1649 i Holland kjøbe nogle Knoller, der dyrkedes som Prydplanter i Slotshaven i Berlin[1]), og J. S. Elsholtz har i sin »Neuangelegter

[1]) Neues Lausitzisches Magazin. 58 Bd. Görlitz. 1882. Pag. 431.

Gartenbau, oder Unterricht von der Gärtnerei auf das Klima der Kurmark Brandenburg (Cölln a. d. Spree 1666)« beskrevet Poteten udførlig under Kjøkkenvæxterne.

Det er neppe mulig nu med Bestemthed at paavise om Poteten, i den her nævnte Tid, paa noget Sted er blevet dyrket i en saadan Mængde, at den er gaaet over til at blive et almindeligt Fødemiddel for det store Folk. Alt tyder dog paa, at Nøden i Irland har tvunget Folket til at dyrke en Væxt, der i det regnfulde Veirlag ikke var saa udsat for at mislykkes som Kornet. I Skotland gik det langsomt, da Bonden nødig vilde give Slip paa sit Havrebrød, og Poteten skal der første Gang være blevet dyrket paa Ager 1728 af en Dagarbeider, Thomas Prentice, i Landsbyen Kilsyth, i Nærheden af Glasgow; men først efter den amerikanske Krig blev Poteten almindelig i Skotland: En altfor udbredt Dyrkning af Poteten i Egne, hvor man med Sikkerhed kan dyrke Korn, kan heller ikke tilraades af den Grund, at Poteterne ikke kunne opbevares længre end i det høieste et Aar, og et Uaar paa disse rammer derfor Folket i høiere Grad end et Uaar paa Korn. Af denne Grund er ogsaa Prisen paa Poteter langt mere vaklende end paa Korn.

I Aaret 1717 udkom der i England af Richard Bradley et Skrift kaldet »New improvements of planting and gardening, both philosphical and practical (London 1717)«, hvori Forfatteren, efterat have beskrevet Pastinaker, Gulerødder, Løg o. s. v., udtrykker sig saaledes: »Poteter og Jordæbler ere Rødder af ringere Værd end nogen af dem, som jeg tidligere har omtalt; men da nogle ogsaa synes om disse Rødder, vil jeg ikke ganske forbigaa dem. Poteten trives bedre i sandblandet end i stiv og tung Jord; jeg har dog seet den voxe godt i begge Slags; men i Sandjord trives den bedre og bliver sødere af Smag«. Dette viser, at Poteten paa hin Tid vel har været dyrket i England, men at man ikke har forstaaet at vurdere den efter Fortjeneste.

Det er en bekjendt Sag, at Frederik den Store, der var gjennemtrængt af Overbevisningen om, at Poteten vilde blive til Velsignelse for Folket, havde megen Møie med at faa denne Væxt dyrket, og under Syvaarskrigen (1762) befalede Kongen, at man skulde dyrke Poteter i Schlesien. Fra denne Tid til 1767 fik han aarlig Beretninger om Potetdyrkningens Fremgang; men endelig kom en ærlig Embedsmand og meddelte Kongen, at han var bleven ført bag Lyset og at man enten aldeles ikke dyrkede Poteter, eller ogsaa skede dette paa en saa skjødesløs Maade, at man neppe fik Udsæden igjen. Det er mig ikke bekjendt hvad Kongen i denne Anledning har foretaget.

I Bøhmen havde det heller ikke nogen Fremgang med Dyrkning af Poteten, førend der, i Mellem-Europa og især i Bjergegnene, 1770 opstod et almindeligt Misvæxtaar, som varede tre Aar efter hverandre, og i denne Tid skulle, alene i Bøhmen, 180,000 Mennesker være døde af Hunger[1]). Nu lærte man at sætte tilbørlig Pris paa den længe forsmaaede Brødvæxt og begyndte frivillig og med Omhu at dyrke det tidligere foragtede »Svinefoder«, der nu blev priset som »Jordens Brød« og »Himlens Gave«. Fra denne Tid skriver sig ogsaa en almindelig Dyrkning af Poteten i Østerrig.

I Sachsen var Poteten kjendt 1647, men den blev dog ikke almindelig før i Slutningen af det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede; ja i Omegnen af Leipzig dyrkedes den ikke før omtrent 1740. — I Weimar har man den 11te Marts 1857 holdt Potetens hundredaarige Jubelfest. Under samme Dato 1757 udkom der nemlig fra den da regjerende Hertug, Ernst August Constantin,

[1]) Schriften des Vereins zur Verbreitung naturwissenschaftlicher Kenntnisse in Wien. Jahrg. 1878—79. Wien. 1880. Pag. 121.

en Forordning, hvori der opmuntres til Dyrkning af Poteten. Blandt andet heder det der, at den, som i dette Aar (1757) havde dyrket den største Mængde Poteter (»Tartuffeln«), især af den hvide Sort, og som kunde godtgjøre dette med Vidnesbyrd fra Øvrigheden, skulde faa en Belønning af 40 Daler, og de, som dernæst efter havde avlet det meste, skulde faa 30, 20 og 10 Daler.

I de sydvestlige tyske Stater, navnlig i Württemberg, Baden og Rheinpfalz, blev Poteten indført i de første Aar af det 18de Aarhundrede, og allerede 1710—15 var den meget almindelig, især blandt Waldenserne i Württemberg. Om den Potetsyge, som, i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede, viste sig baade i det sydvestlige Tyskland og andre Lande, maa jeg tillade mig at henvise til, hvad der tidligere (I. Pag. 217—18) er sagt.

I det nordvestlige Tyskland, f. Ex. i Hannover, gik det temmelig hurtig med Indførelsen af Poteten. Otto v. Münchhausen siger herom i sin Hausvater (eine ökonomische Schrift) for 1767: »I de sidste Krige vilde der ofte have været baade Mangel og Hungersnød blandt Landalmuen, dersom man ikke havde dyrket en Mængde Poteter«. Maaske fik Poteten der en almindelig Udbredning, fordi Dyrkningen ikke blev befalet.

Det er ovenfor omtalt, at Poteten, som var kommet til Frankrig fra Spanien, alt i Aaret 1616 var kjendt i Paris; men det varede over 150 Aar før den blev almindelig udbredt. I denne Tid blev den dog hist og her dyrket som Føde for Svin. Academiet i Besançon udsatte 1771 en stor Præmie for den, der var istand til at finde et nyt Næringsmiddel, som i Uaar kunde erstatte Mangel paa Korn. Den da værende Apotheker ved Invalidhospitalet i Paris, Antoine Augustin Parmentier (1737—1813), som tidligere havde fulgt den franske Arme i Tyskland, vandt Prisen, ved at tilraade Dyrkning af Poteten, som den meget efterspurgte Nødhjelp for Brød. Denne Mand, der begyndte sin Virksomhed som en fattig Apothekerlærling, sluttede som Generalispecteur for Medicinalvæsenet i Frankrig, og, hvad mere er, som en navnkundig Videnskabsmand, der har efterladt sig en Mængde Skrifter af chemisk og fornemlig af landeconomisk Indhold[1]). Parmentier gjorde alt, hvad der stod i hans Magt, for at overtyde det store Folk om, at Poteten var et sundt Fødemiddel; men han høstede kun Haan eg Spot! Hvad der dog hos dette, i flere Retninger eiendommelige, Folk ikke kunde fremmes, hverken ved planmæssig Veiledning eller Nød, det udrettede der den almægtige Mode! Parmentier, der, som det lader til, grundig har kjendt og forstaaet sine Landsmænds Tænkesæt, fik Audients hos Kongen og Dronningen, og forelagde dem et Værk, som han netop havde skrevet om Poteten, med Bøn om, at Poteten maatte blive optaget som en Ret ved det kongelige Tafel, for at det uvidende Folk paa denne Maade kunde blive omvendt. Da befalede Dronning Maria Antoinette, at herefter skulde kogte Poteter daglig findes paa det kongelige Spisebord som »pommes de terre en robe de chambre«. Da Poteterne det følgenge Aar blomstrede i Parmentier's Have, viste Dronningen sig, ved en Hoffest, med en Krans af friske Potetblomster paa Haaret, og Kongen, som gik ved hendes Side, bar en Bouquet af Potetblomster paa sin Gallaklædning. Nu blev det naturligvis i Paris, og kort Tid efter i hele Frankrig, Mode at bruge Potetblomster til Pryd; men samtidig hermed blev det ogsaa Mode at spise Poteterne, ialtfald blandt de saa kaldte høiere Stænder, thi det var ingen let Sag at faa omvendt det store Folk. For at sætte dette i Værk, udkastede Parmentier en eiendommelig og vel gjennemtænkt Plan: I Nærheden af Landsbyen Sablons havde Kongen overladt ham et stort

---

[1]) Som et af hans vigtigste Værker kan her nævnes: Recherches sur les végéteaux nourrissans, qui dans les temps de disette peuvent remplacer des alimens ordinaires, avec des nouvelles observations sur la culture des pommes de terre. Paris. 1781.

Stykke Land til Dyrkning af Poteter; af disse frembød han først Knoller tilsalg, for en meget billig Pris, og siden prøvede han paa at faa disse uddelt gratis; men saagodtsom ingen vilde modtage dem. Han greb da til et andet Middel: I alle nærliggende Landsbyer lod han, ved Trompetblæsere, kundgjøre for Almuen, at enhver, som beskadigede hans Potetagre eller stjal Poteter, vilde blive straffet efter Lovens hele Strenghed. Dette hjalp: Poteten blev nu ligesaa tillokkende som enhver anden forbuden Frugt, og fra nu af blev den med en utrolig Hurtighed udbredt saa godt som over hele Frankrig[1]). Paa flere Steder i det nordlige Frankrig kaldes Poteten ikke Pomme de terre, men Parmentier.

Om Potetens Indførelse i Danmark siger Thaarup[2]): »Den fortjente, patriotisksindede Provst Lüders i Glücksburg fortæller, at en Tysker omtrent 1743 kom her til Landet og søgte at anbefale denne Væxt for Indbyggerne; men Ukyndighed, en slet Sort og Egennyttighed forvoldte, at Fortroligheden til ham bortfaldt og den gode Sag havde nær kommet i Miskredit. Lüders bidrog ved sit Exempel, ved Uddelelse af Sættekartofler, og ved et lidet Skrifts Udgivelse, saare meget til Udbredelse af denne saa særdeles vigtige Frugt[3]). Det var omtrent ved Aaret 1750 at han begyndte. En Godseier, Justitsraad Fogt ved Kraagerup, finder jeg nævnt som den første, der i Sjælland begyndte Kartoffelavl, omtrent ved samme Tid. Præsten Trojel i Fyen bidrog ved Udgivelse af et lidet Skrift om Kartofler 1766, og ved sammes Dyrkning, meget til Udbredelsen, især i sin Egn«.

Poteten har dog maaske noget tidligere været indført til Danmark. Det berettes nemlig, at den allerede 1719 skal være bragt til Fredericia af nogle Hugenotter, der af Ludvig XIV bleve fordrevne fra Frankrig og som, med Regjeringens Tilladelse, bosatte sig i den her nævnte By, hvor de dyrkede Poteten[4]).

De historiske Oplysninger, som jeg hidtil har fundet om Potetens Udbredning og Brug i Danmark, ere forholdsvis meget tarvelige; det kan derfor her maaske være af Interesse at se, hvad Digteren K. L. Rahbek siger om denne Sag[5]): »Min Fader havde (for tredie Gang) Bryllup (i Kjøbenhavn) den 22de November 1769. (Rahbek var da ni Aar gammel). Ved Bryllupsbordet blev der talt om den da nylig indførte Kartoffeldyrkning, og det blev enstemmig, dog tillige som Tegn paa Liberalitet og fordomsfri Tænkemaade, afgjort, at Kartoflerne, især til at fodre Kreature, fornemlig Svin og Fjederkræ, kunde have sin Nytte, en Kjendelse, der imidlertid neppe vilde have bevaret sig i mit Minde, hvis jeg ikke, da jeg et Par Aar efter kom til Herlufsholm (Latinskole med Opdragelsesanstalt), havde fundet saa hyppig Anledning til at forplante og forfægte den i Anledning af Spisemesteren, der syntes at anse denne Rod for nyttig til alle Ting«.

---

[1]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 248.

[2]) Frederik Thaarup. Udførlig Veiledning til det Danske Monarkies Statistik. 1ste Del. Kjøbenhavn. 1812. Pag. 52. Cfr. C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 2 D. Kjøbenhavn. 1800. Pag. 157. Magnus Stephensen. Island i det attende Aarhundrede. Kjøbenhavn. 1808. Pag. 52.

[3]) Philipp Ernst Lüders. Kurzes Gespräch zwischen einem Landmann und einem Prediger, worinn die Materie vom Lein-, Potatos-, Hopffen- und Kleverbau abgehandelt wird. Flensburg. 1760. Von dem Anbau der Potatos. Pag. 49—91.

[4]) Landoeconomiske Tidender, udgivne af et Selskab i Sjælland. 2det Bind. Kjøbenhavn. 1815. Pag. 194—98. — Jean-Marc Dalgas. Tableau historique et statistique de l'établissement des réformés à Fridéricia en Jutland. Kopenhague. 1797. Pag. 20. 21. — J. N. Wilse. Fuldstændig Beskrivelse over Stapel-Staden Fridericia. Kjøbenhavn. 1767. Pag. 95. 118. 240.

[5]) K. L. Rahbek. Erindringer af mit Liv. 1 D. Kjøbenhavn. 1824. Pag. 65.

I forrige Aarhundrede har Poteten i Danmark havt forskjellige Navne: 1757 kaldes den Potatos, 1773 bruges Ordet Kartufler, 1781 Poteter eller Kartofler, 1794 Patæter og 1798 Poteter eller Kartofler[1]).

Lidt efter Midten af det 17de Aarhundrede har Poteten været dyrket i den botaniske Have i Upsala af Olof Rudbeck († 1702). Efter meget Arbeide[2]) lykkedes det denne Mand 1655 eller 1656 at faa anlagt en botanisk Have i Upsala, og et Par Aar senere udgav han en Catalog over de der dyrkede Væxter[3]). Under Lit. F og D, som betyde Prydvæxter og Kjøkkenvæxter, nævnes her, for Aaret 1658 »Solanum tuberosum s. Papas peruvianorum«.

Samtidig hermed har Poteten ogsaa været dyrket ved Jakobsdal; men det lader til, at man ikke ved synderlig mere om denne Sag. Den har dog ikke været fuldkommen glemt, thi i Slutningen af det 17de Aarhundrede omtales den atter i et andet svensk Skrift[4]): I Aaret 1690 udgav nemlig Oberstlieutenant Åke Bålamb et Skrift kaldet »Adelig öfning«, der skulde være et Slags Encyclopædi over de Kundskaber, som en Adelsmand behøvede at være i Besiddelse af. I 14de Bind, som kaldes »Horticultura eller Trädgårds rätta bruk här uthi Swärige«, behandles Havedyrkningen, og der omtales Poteten paa følgende Maade: »Tartufeler, *Solanum tuberosum*, lägges i jorden om wåhren uthi något sandblandat jord, man bekommer af dem wackra blommor, de tages opp om hösten, ty de tåla intet winter, sättias i källaren och om wåhren planteras de uth; äre de djupt lagde i jorden, så kunna de tåla winteren uthe; man bryter stielckerna på dem om sommaren några gånger, så öka de sina äplen«.

Det blev dog ikke til noget med Dyrkning af Poteten i Sverige, før den bekjendte Handelsmand, Jonas Alströmer, († 1761), fik den indført og (1725) dyrkede den paa sin Eiendom Nolhaga i Nærheden af Alingsås[5]). Heraf kommer det, at Poteterne, af Almuen i denne Egn, tidligere kaldtes Nolor. Alströmer udgav 1727 en »Tractat om fåreskiötseln« og 1733 et Tillæg til denne (»Fåraherdens hemliga konster upptäckta«), hvori han meddeler sine Iagttagelser om Dyrkningen af »jordpäron«. I Førstningen vilde dog ingen spise Poteten, og Almuen havde saa meget imod den, at Alströmer næsten ikke kunde faa Tjenestefolk, da der gik et Rygte om, at han dyrkede en ny og ukjendt Væxt, som han gav sine Folk at spise. Fra Aaret 1756 berettes der (i Boye's »Förfarne Svenska Landhushållaren«), at man ikke kunde faa nogen af Tjenestefolkene til at smage Poteter, om man endog vilde give dem Penge derfor. I Aaret 1749 siger Linné, i sin Skånska Resa, vilde Tjenestefolk, næsten overalt i Skåne, nødig gaa ind paa at spise Poteter, og paa samme Maade var det ogsaa med Almuen i Almindelighed. Ikke desto mindre siger Linné, i den samme Reise, at han paa et Par Steder i Skåne hørte, at man brugte Potetbladene som Erstatningsmiddel for Grønkaal, »hvartil jag, såsom Medicus, icke kan styrka, emedan hon, utom det hon är af Solani genere, äfwen har en odorem virosum«[6]). I Aaret 1747 skrev Patrik

---

[1]) Danmarks og Norges oeconomiske Magazin. Kjøbenhavn. 1757. 1 Bd. Pag. 187—96. 2 Bd. Pag. 324. 328. 331. Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 45. Det kgl. danske Landhusholdnings Selskabs Skrifter. 4 D. 1794. Pag. 76. Fortegnelse &c. 1798. Pag. 69.

[2]) Botaniska Trädgården i Upsala 1655—1807. Akademisk Afhandling af M. B. Svederus. Falun. 1877. Pag. 3 fgg.

[3]) Catalogus plantarum tam exoticarum quam indegenarum, quibus Hortum Academicum Ubsaliensem primum instruxit Anno MDCLVII Olaus Rudbeck. Ubsaliæ excudebat Johannes Pauli Acad. Typog. Anno 1658.

[4]) M. B. Swederus. Svensk hortikultur i forna dagar, i Svenska trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1882. Pag. 46.

[5]) P. von Möller. Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881. Pag. 167.

[6]) Carl Linnæi Skånska Resa. Stockholm. 1751. Pag. 155. 320. 355.

Alströmer (en Søn af den ovenfor nævnte Handelsmand), i Vetenskaps Akademiens Handlingar, en paa Almenheden beregnet Opsats om Dyrkning af Poteten; men i det hele taget, vandt Potetdyrkningen ingen Fremgang, førend de svenske Soldater 1762 kom tilbage fra Syvaarskrigen, under hvilken de i Tyskland havde lært at vurdere denne Væxt, og flere havde da medbragt nogle Knoller, som de dyrkede ved sine Hjemsteder[1]). Paa Gottland blev Poteten indført 1762 af de Soldater, som kom hjem fra Syvaarskrigen; men den skal dog allerede 1749 have været dyrket ved en Prestegaard paa Øen[2]). Men det gik dog temmelig langsomt fremad med Dyrkning af Poteten, og som et Exempel herpaa kan nævnes, at i de sidste Aar af forrige Aarhundrede fik Cadetterne paa Carlberg ikke Poteter, uden om Søndagene eller ved festlige Leiligheder; til Hverdagsbrug maatte man lade sig nøie med Næper. Allerede 1747 har man i Sverige forstaaet at tilvirke Brændevin af Poteter. I Begyndelsen gave disse vistnok et meget ringe Udbytte, men efterhaanden blev dette større og større, og tilsidst kom det derhen, at Agerbruget og fornemlig den kunstige Engdyrkning i en forholdsvis ikke ringe Grad bleve forsømte for Potetens Skyld[3]).

Til Norge blev Poteten indført omtrent i Midten af det 18de Aarhundrede. Den første Mand, der i trykte Skrifter omtales at have havt Poteter her i Landet, synes at være Provst Atke, »som 1758 bragte med sig[4]) og plantede Poteter i sin Have paa Ullensvang Prestegaard i Hardanger«[5]); men det nævnes, saavidt mig bekjendt, hverken naar eller hvorfra Atke først har faaet Poteten. Navnet synes dog at vise, at den maa være kommen fra Storbritanien. Samme Aar fik Provst Peder Harboe Hertzberg i Finaas saa meget som »en Hat fuld hos Provst Atke i Kinservig, der havde Poteten som en Sjeldenhed plantet i sin Have«[6]). — »Af disse«, siger P. H. Hertzberg i det nævnte Skrift, »hvoraf jeg fik min første Udsæd, nedstamme de fleste her i Søndhordland siden avlede, hvor de indtil den Tid have været almindelig ubekjendte, men ere nu en ligesaa almindelig dyrket som brugelig Føde. Endskjønt Taabelighed, Efterladenhed eller Vane har afholdt Mængden fra at faa denne Frugt i nogen klækkelig Mængde og i Forhold til det øvrige Jordbrug, har dog Nøden, som den stærkeste Tilskynder, vækket mange i disse desværre indtræffede dyre Aar til i nogenlunde tilstrækkelig Mængde at dyrke denne Frugt, der her i Egnen har været det eneste Middel til tidlig at hente den Føde af sin Gaard, mangen uformuende ellers, under den jammerligste Hunger, altfor længe maatte bie efter formedelst Kornhøstens Senhed«.

I Slutningen af forrige Aarhundrede var Bergen, ligesom endnu, den eneste By i Stiftet, hvor en større Afsætning af Landmandens Producter kunde paaregnes, og ved Indførelsen af

---

[1]) J. Arrhenius. Handbok i svenska jordbruket. 4de upplagan. 2 D. Stockholm. 1879. Pag. 219.

[2]) Kgl. Svenska Landtbruks Akadem. Handlingar. Ny Följd (1876) Pag. 38 og 82 i Anmærkningen.

[3]) P. von Möller. l. c. Pag. 168—69.

[4]) Han maa saaledes rimeligvis have havt disse der, hvor han tidligere havde været Prest. I Slutningen af forrige Aarhundrede udgav Albert Hatting »Forsøg til en Præste-Historie, eller nogenlunde Efterretninger om Biskopperne og Præsterne i Bergens Stift«. Heraf udkom første Del i Kjøbenhavn 1775. Resten af dette Værk opbevares paa Universitets-Bibliotheket i Christiania i Haandskrift, og i dette findes (3die Del Pag. 41) endel biographiske Efterretninger om Atke, hvis Navn der skrives Hans Carsten Atche. (Familien, som oprindelig skal være fra England eller Skotland, skrev først sit Navn Atckins). Han er født paa Lolland 15de October 1708, blev 1737 Sogneprest til Urlands Prestegjeld i Sogn, 1743 i Lærdal og 1757 i Kinservig. Han døde i Bergen 26de Marts 1771 og blev begravet ved Ullensvang Kirke. »Hans Embeds retskafne Førelse samt den Opbyggelse og Nytte, som han i alle sine Menigheder udmærkede sig ved og anrettede, vidner for alle, at han var en retskaffen Mand og fortræffelig Præst«.

[5]) Underretning for Bønder i Norge om den meget nyttige Jordfrugt Potatos at plante og bruge. Af P. H. Hertzberg. Tredie Oplag. Bergen. 1774.

[6]) Provst Peder Harboe Hertzbergs Biographi af hans ældste Søn Niels Hertzberg. Kjøbenhavn. 1803. Pag. 30 i Anmærkningen.

Poteten i Agerbruget kom det saaledes for en stor Del an paa, om Bergenserne vilde kjøbe den. Herom skriver Niels Hertzberg, i sin Biographi over Faderen (Pag. 33) følgende: »Poteten blev da kun som en Raritet til de Riges Borde og til Brylluper forskrevet udenlandsfra til Bergen. Som saadan smagte den herlig; men i Almindelighed vilde ingen kjøbe den, allermindst som et indenlandsk Product og det for godt Kjøb. Endelig opdagede min Fader, at Garnisonen i Bergen, som den Tid bestod af did sendte tyske Soldater, forstod sig ret vel paa Potatos og fandt Smag i dem. Nu sendte han aarlig et Parti til en der værende Capitain Fischer og anviste Landmanden i sin Egn, hvor de kunde faa Kjøbere til deres Potatos, og disse Soldater lærte Byens Indvaanere at spise dem. - Den hvervede garnisonerende Soldat var sjelden til mere Nytte end i dette Tilfælde«. — I samme Skrift (Pag. 33) heder det, paa den samme naive Maade, videre: »Som en Indvending mod Potetdyrkning, ret for Alvor sagt af den fattigere Del af Bondestanden, hvilke min Fader mest opmuntrede til at dyrke og spise Poteter, maatte han ofte høre: »Nei Fa'er![1]) Konnene vore værte for snøkt badnadlige atte paa« (ↄ: vore Hustruer komme da for ofte i Barselseng). Samme Indvending hørte ikke sjelden Sælgerne af fattige Folk i Bergen, naar de førte Poteter did. Hvorvidt ogsaa den tyske Soldat kan have bidraget til denne Erfarings Slutning, maa staa derhen«. — Denne Tro har holdt sig temmelig længe i Søndre Bergenhus Amt: I Aaret 1805 skriver Christen Pram i sin Reise i Norge (i Manuscript paa Universitets-Bibliotheket i Christiania) Pag. 881, om Etne Prestegjeld i Søndre Bergenhus Amt: »Kartofler, som spises med Begjærlighed, dyrkes dog, af en synderlig Aarsag, ei meget af fattige Folk; de staa nemlig her i den Formening, hvilken de tro ved Erfaring at finde bekræftet, at der er i Kartoffelspisen en saadan Frugtbargjørelses Kraft, at deres Hustruer blive for ofte frugtsommelige, dersom den udgjør for ofte Hovedbestanddelen af deres Næring«.

Som et Exempel paa hvor mange Vanskeligheder, af forskjellig Art, man har at overvinde, naar noget nyt skal indføres, nævner Hertzberg (l. c. Pag. 32) følgende: »Min Fader havde overtalt en gammel, værdig Bonde til at plante nogle Poteter, og paa Spørgsmaal om hvordan han fandt dem, lød Svaret: »Fa'er! æt ikkje hu mæg, æg et' ikkje henne« (ↄ: dersom hun ikke spiser mig, saa spiser jeg ikke hende). Han havde spist den raa. »Kog den strax kjære Mand! medens jeg er her, og smag den saa!« Dette sker: Manden, som formedelst den Enthusiasme for Potatos, han saa hos min Fader, ønskede inderlig, at den maatte smage godt, ser den kogt, folder Hænderne og siger: »Jeses, gi du maatte no smaka mæg!« Han spiser, — »Fa'er! den tæker æg aat ein Gong tel!« (ↄ: den tager jeg nok fat paa en Gang til).

Senere gik Potetdyrkningen temmelig hurtig fremad i Søndhordland, hvilket kan sees af følgende Ytringer (l. c.) af Niels Hertzberg: »Justitsraad Lassen, Toldforvalter i Bergen, har havt den Godhed at meddele mig en Optegnelse paa hvor mange Tønder (1 Tønde = 139 Liter) Potatos eller Kartofler, som de af nogle kaldes, der fra den Tid Consumption af denne Frugt efter Toldforordningen skal betales, aarlig indføres til Bergen. Efter Middeltalet af de sidste fem Aar (1798—1802) er aarlig indført til Bergen 7623 Tønder, hver Tønde beregnet, som sædvanlig, til 8 Skjepper. Men da Potatos altid udsælges skjeppevis og i mindre Maal og med Topmaal, saa meget der kan lægges paa, maa der, efter flere Forsøg, jeg har gjort, regnes hver af ovennævnte Tønder til 10 Skjepper. Der bliver altsaa aarlig solgt i Bergen 9531 Tønder efter almindeligt Kornmaal. Da idetmindste to Trediedele af dette Qvantum aarlig fortæres af Dyrkerne selv, saa avles nu aarlig

[1]) Med Ordet »Fa'er« tiltales endnu den Dag idag i Almindelighed den norske Prest af Bønderne i sin Menighed.

15,885 Tønder Potatos, næsten alt i Søndhordlands Fogderi; thi neppe beløber det sig til 500 Tønder, hvad der fra de andre Fogderier til Bergen aarlig indføres. Denne Jordfrugt indbringer da Landmanden i vore Egne hvert Aar omtrent 25,000 Rigsdaler. Hvilken Velsignelse af en Hatfuld!«

I Byen Kragerø, ved Norges sydøstlige Kyst (58° 52′ N. B.), har man, ialtfald 1758, kjendt Poteter, men det opgives ikke hvorfra de ere komne. I det her nævnte Aar havde Engelbrect Resen, der tidligere havde været Guldsmed i Kragerø, men som da boede paa Gaarden Haatvet i Mo Prestegjeld i Øvre Thelemarken, fra Kragerø faaet omtrent 20 Poteter, og af disse, som bleve delte i fire Stykker, avledes samme Aar omtrent tre Skjepper (omtrent 52 Liter). De bleve spiste paa forskjellige Maader, ja endog, sammen med Bygmel, brugte til Fladbrød (I. Pag. 590) [1]. Denne Oplysning er meddelt af Resen i et Brev til Redactionen af det her nævnte Tidsskrift, hvor det blandt andet heder, at der »ved en Rod kunde ligge over 70 Stykker store og smaa Poteter, deraf endel saa store som en knyttet Haand.« Poteterne benævnes her »Jordæbler eller, som andre kalde dem, Potatos«. Grunden til, at dette Brev blev skrevet, er, at der i 1ste Bind af Danmarks og Norges oeconomiske Magazin (Kjøbenhavn 1757) stod en Opfordring (skrevet af »Pelagus« i Glücksburg) til at dyrke Poteter i Danmark og Norge. Omtrent 25 Aar senere nævnes »Potætes eller Kartøfler« blandt de i Øvre Thelemarken dyrkede Væxter [2]. I Silgjord Prestegjeld i Øvre Thelemarken blev Poteten indført 1768 [3].

I Aaret 1766 bruges i Norge, som Navne paa Poteten, i samme Skrift og om hverandre, Jordpærer, Kartufler, Patater, Potater og Potatos [4], og 1780 skriver Chr. Sommerfelt, ogsaa i samme Bog, Jordpærer, Kartofler og Kartøfler [5]; men 1795 bruges dog alene Ordet Poteter [6].

»I Throndhjems Omegn er H. Excellence General v. Krogh iblandt de første, der have bevirket denne Avls (ɔ: Potetens) Udbredelse. Han spiste 1770 ved det kongelige Taffel. Der serveredes med Kartofler. Høisalig Dronning Caroline Mathilde opfordrede H. Ex. til at skaffe Kartoffelavl i Gang i sin Egn. Og det gjorde Hædersmanden« [7].

Svensken Hasselquist siger, at Poteter, naar man ofte spiser dem, kunne blive skadelige, hvorfor ogsaa de, som i Amerika daglig spise disse, blive afkræftede (»cachectici«) og skabbede [8]. Kort Tid efter Potetens Indførelse i Norge lader det til, at man ogsaa her har havt Mistanke om, at den skulde være giftig, om end i ringe Grad: Presten Ruge i Slidre i Valders (61° 6′) siger, at han tror, at Poteter blive mindre skadelige, naar de koges i Melk eller steges i Olie eller spises med en god Del frisk Smør. I Juli 1762 skriver han, at han »aarlig planter og bruger Poteter«; disse maa saaledes nogle Aar tidligere være komne til Slidre [9]. Sandsynligvis er Poteten blevet

[1]) Kjøbenhavnske Nye Tidender om lærde og curiøse Sager for Aar 1759. Pag. 65—67 & 143.
[2]) J. M. Lund. Forsøg til en Beskrivelse over Øvre Tellemarken. Kjøbenhavn. 1785. Pag. 96.
[3]) H. J. Wille. Beskrivelse over Sillejords Præstegjeld i Norge. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 184.
[4]) Christopher Hammer. Afhandlinger om Potatos Christiania. 1766.
[5]) Afhandling om nyttige Havevæxters Dyrkning. Kjøbenhavn. 1780. Pag. 32. 38.
[6]) Topographisk Journal for Norge. 3 Bd. 12 Hefte. Christiania. 1795. Pag. 50.
[7]) Udførlig Veiledning i det danske Monarkies Statistik af Frederik Thaarup. Kjøbenhavn. 1813. 2 D. Pag. 21.
[8]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 434.
[9]) Hermann Ruge i Maanedlige Afhandlinger til en og anden Forbedring i Husholdningen, udgivne af Bogtrykkeriet i Christiania for Aaret 1762. Pag. 265—67.

indført til Slidre af Ruge, som var Prest der i 26 Aar og som 1763 blev forflyttet derfra til Eidanger i Bratsberg Amt, hvor han Aaret efter døde[1]).

I Aarene 1758—62 bleve 13—14,000 norske Soldater udcommanderede til Holstein, og da de kom hjem, medbragte enkelte af disse Poteten til Odalens Prestegjeld i den sydlige Del af Hedemarkens Amt; men det gik dog meget langsomt med dens Udbredning[2]).

Til Skjerstad Prestegjeld i Saltdalen (67° 15′) blev Poteten indført af C. F. Hagerup, som var Prest der fra 1761 til 1770[3]); men til Almuen udbredtes den først længe efter denne Tid. 1825 skriver den bekjendte Botaniker S. C. Sommerfelt, som dengang var Prest der: »Potatos-Avlen blev ikke almindelig i Salten førend i Krigsaarene (1807—14), da alt, hvad der kunde spises, sattes Pris paa. Endnu drives deres Dyrkning altid i det Smaa«[4]).

I »Hammer's Bibliothek«, der opbevares i Videnskabs-Selskabets Bibliothek i Throndhjem, findes et Manuscript kaldet: »Nogle Anmærkninger om Mandals Præstegjeld i Anledning af Herr Cancelliraad Hammer's Qvæstioner til Præsterne i Christianssands Stift, af Schavland. 1773«. Heri forekommer, for Mandals Prestegjeld, blandt andet, følgende: »Paa tre Aars Tid har man her begyndt at plante Potatos, saa at nu avler hver Bonde noget aarlig deraf, hvilket er en stor Hjelp i Husholdningen, da man betjener sig af den paa mange Maader«.

Til Jarlsberg har Poteten været indført før 1770. Det heder nemlig derfra: »Patetes-Dyrkning skiøtter Bonden ikke om, endskiønt han har Rum nok og derved kunde bespare meget Korn i sin Husholdning, som nu maa forbruges til at giøde baade Fæet, som skal sælges, og Purkerne (ɔ: Svinene)«. — »Havde Forsynet sadt mig paa Landet, troer jeg, at Patete-Dyrkningen havde blevet, for 6—8 Aar siden, min fornemmeste Agerdyrkning«[5]).

Til Øen Hiteren, i Søndre Throndhjems Amt (63½°), blev Poteten indført 1774 af Presten Peder Schwane Bang (en Broder af den bekjendte kjøbenhavnske Læge Fred. Ludvig Bang), som, under et Ophold i Schleswig, havde gjort sig bekjendt med Dyrkningen. Det første Aar avlede han, efter 2 Tønders Udsæd paa Myrjord, 30 Tønder, og det andet Aar 100 Tønder, efter 5 Tønders Udsæd. »Denne Fordel rørte ei alene dette, men 10—12 andre Prestegjeldes Almue, som ligge her hvert Aar paa Fiskeri. De kom til mig, fik Sættepoteter og Undervisning; og tre Aar derefter var Poteten saa almindelig, at jeg ikke kunde afsætte min Overflod, men fandt bedre Regning ved at bruge dem paa alle mulige Maader i mit eget Hus. Ja Fiskere, som aldrig havde gravet i Jorden og end mindre pløiet den, fandt saadan Smag i og Regning ved at dyrke Poteter, at deres Fægjødsel, som de før havde styrtet i Havet, blandede de siden med Myrjord, førte begge Dele op paa de nøgne Klipper, plantede og avlede der Poteter, som bleve dem baade et godt og tilstrækkeligt Brød til deres mange Slags Fisk«[6]).

Af et Brev fra Capellan I. C. Grave til P. F. Suhm sees, at Sogneprest Pihl, i Gausdal Prestegjeld i Søndre Gudbrandsdalen, i Aaret 1775, avlede 115 Tønder (à 139 Liter) Poteter, hvoraf han den følgende Vaar uddelte til Udsæd ½ Skjeppe (omtrent 9 Liter) til hver Husmand (120) i Sognet[7]). Samme Aar blev der paa en Bondegaard i Gausdal avlet 60 Tønder Poteter (Suhm l. c. Pag. 339).

---

[1]) Budstikken. Christiania. 1821. Pag. 800.
[2]) Budstikken. Christiania. 1825. Pag. 66.
[3]) Det kongelige norske Videnskabs Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede. 2det Bd. Pag. 130.
[4]) Budstikken. Christiania. 1825. Pag. 750.
[5]) Jens Møller. Forsøg til Beskrivelse over Jarlsbergs Provstie. Kjøbenhavn. 1772. Pag. 153. 155.
[6]) Budstikken. Christiania. 1825. Pag. 68. 780.
[7]) P. F. Suhm's samlede Skrifter. 15de Bd. Kjøbenhavn. 1798. Pag. 343.

I Helgeland har Poteten allerede 1774 været dyrket paa flere Steder; men almindelig kan den dog ikke have været, da den ikke omtales i en Afhandling »Noget om Nordlandene, især om Saltens Fogderi«, som er skrevet 1790[1]).

I Trysil Prestegjeld i Østerdalen blev Poteten ikke indført før 1777[2]). I Selbu Prestegjeld, i Nærheden af Throndhjem, blev Poteten indført af Hans Frugaard, som var Prest der fra 1767 til 1791. Paa Grund af hans Iver for at faa Bønderne til at dyrke Poteter, blev han kaldet »Potetpresten«. I Begyndelsen havde det dog ingen Fremgang med Dyrkningen, og da Presten havde sagt, at »naar Planten havde blomstret, kunde man begynde at smage paa Poteterne«, blev dette misforstaaet saaledes, at det var de umodne Frugter, som skulde spises; men disse fandt man »ikke kunde være Folkemad« [3]).

I Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt kjendte man endda i Aaret 1803 neppe Poteten, ialtfald blev den ikke dyrket, før den i det her nævnte Aar blev indført af Presten Rønnau[4]). I Slutningen af forrige eller Begyndelsen af dette Aarhundrede blev der i Throndhjem skrevet et (meget daarligt) Digt til Potetens Pris af en Professor og Rector, S. Monrad[5]).

I Schytte's Beskrivelse over Bodø Prestegjeld heder det: »For omtrent 25—26 Aar siden begyndte Poteten først at komme i Brug hos enkelte Mænd blandt Almuen«[6]). Til Tranø Prestegjeld i Tromsø Amt (69° 9') blev den indført 1805[7]).

I Aaret 1827 blev der gjort Forsøg med at dyrke Poteter baade ved Udløbet af Tanaelv i Øst-Finmarken (70° 20' N. B. 26° Ø. L.) og i Karasjok (69° 18')[8]), og Vaaren 1830 blev der, efter Foranstaltning fra Finants-Departementet, sendt 16 Tønder Poteter til Uddeling paa forskjellige Steder i Øst-Finmarken[9]).

For at fremme Dyrkningen af Poteten, blev der, fra 1781 og fremover, fornemlig for Norge men tildels ogsaa for Færøerne og Island, af det kgl. danske Landhusholdnings Selskab, udsat en Mængde Præmier, som det vilde blive for vidtløftigt her at gjennemgaa i sine Enkeltheder. Den sidste af saadane, som jeg har fundet, er fra 1810, da det kgl. Selskab for Norges Vel udsatte tre Præmier paa 60, 30 og 10 Rigsdaler »for den største Mængde Kartofler avlede i den ringeste helst nybruden Jord«[10]).

I de sydlige og østlige Egne af Norge gik det, i det hele taget, langsomt med Indførelsen af Poteten, og selv i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev den paa flere Steder i de her nævnte Dele af Landet kun dyrket som Havevæxt. Men uagtet man ser, at den 1803, ja maaske endog tidligere, har været dyrket i det store paa Gaarden Ullevold ved Christiania[11]), var det dog først i Krigsaarene (1808—14), at den efterhaanden er blevet udbredt næsten overalt søndenfjelds; men den væsentligste Aarsag til, at Poteten ikke alene blev hurtig udbredt, men at den endog paa

[1]) Budstikken. Christiania. 1824. Pag. 793 i Anmærkningen.
[2]) Topographisk Journal for Norge. 5 Bd. 20 Hefte, Pag. 12.
[3]) O. Stv. Hansen. Bygdefortælling. Optegnelser fra Tydalen, Annex til Selbu. Tromsø. 1873. Pag. 88.
[4]) Budstikken. Christiania. 1820. Pag. 117.
[5]) Throndhjemske Blandinger. Throndhjem. 1804. Pag. 159.
[6]) Budstikken. Christiania. 1817. Pag. 439.
[7]) Budstikken. Christiania. 1817. Pag 280.
[8]) Budstikken. Christiania. 1830. Pag. 255. B. M. Keilhau. Reise i Øst- og Vest-Finmarken i Aarene 1827—28. Christiania. 1831. Pag. 199.
[9]) Budstikken. Christiania. 1830. Pag. 241.
[10]) Budstikken. Christiania. 1810. Pag. 34.
[11]) John Collett's Landbrug paa Ullevold. Udgivet af Dr. Neumann. Kjøbenhavn. 1804. Pag. 57.

hver Gaard blev dyrket i langt større Mængde, end ellers vilde have været Tilfældet, har sikkerlig været Loven af 1ste Juli 1816 om Tilvirkning af Brændevin. Denne meget omspurgte Vare er en tysk Opfindelse, der skriver sig fra Slutningen af det 15de Aarhundrede (1483) og som alt 1493 er besunget i eiendommelige Rim[1]). I Begyndelsen blev det kun brugt til medicinske Øiemed, men denne Sag tog snart en anden Vending. I Norge omtales Brændevin første Gang 1531 under Navn af Aqua vitæ (ɔ: Livets Vand)[2]).

I omtrent 300 Aar vare de forskjellige Kornarter det eneste Raastof, hvoraf denne Vare blev tilberedt; men alt før Midten af forrige Aarhundrede blev det i Sverige tilraadet at bruge Poteter til Brændevin[3]), og 1776 nævnes dette som en vel kjendt Sag[4]). Her i Landet omtales dette, saavidt mig bekjendt, første Gang 1779[5]), men er vist neppe kommet i Gang før i Begyndelsen af dette Aarhundrede. I Norge var Brændevinsbrænding til ind i det 18de Aarhundrede en fri Næring, men blev af og til, under Pest eller Dyrtid, midlertidig forbudt[6]). Her blev dog Brændevinsbrændingen, baade paa Landet og i Kjøbstæderne, fuldkommen forbudt ved Forordning af 3die August 1756 § 4, paa Grund af Uaar, og senere ved Forordning af 8de Marts 1757 § 1, paa Grund af overhaandtagende Misbrug af Brændevin. Forbudet betegner sig dog selv som midlertidigt. Brændevinsbrænding i Kjøbstæderne blev atter tilladt ved Forordning af 12te Mai 1767 § 13, saa længe Prisen i Byerne ei oversteg 3 Rigsdaler for en Tønde Rug eller 16 Mark dansk for en Tønde Byg eller Malt. Ved Placat af 9de August 1781 § 1 hævedes denne Tilladelse midlertidig, men sattes atter i Kraft ved Forordning af 22de Juni 1792. Forbudet mod Brændevinsbrænding i Landsbygderne indskjærpedes udtrykkelig ved Placat af 9de August 1781 samt ved Forordning af 12te August 1811, og vedblev at bestaa lige til den ovenfor nævnte Lov af det norske Storthing af 1ste Juli 1816 udkom. Grunden til, at Forbudet blev staaende for Landdistricterne, men ophævedes for Kjøbstæderne, var, at Brændevinsbrændingen, saavel i Norge som i Danmark, var belagt med en Productionsskat, en af de saa kaldte Consumptionsafgifter. Med Erlæggelsen af denne saa man sig vel istand til at føre Control i Byerne, men ikke i Landdistricterne.

Uagtet her saaledes var et bestemt Forbud mod at tilvirke Brændevin paa Landet, blev dette dog ikke overholdt: I den sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede ser man, at der er sendt norsk Brændevin baade fra Hedemarken og fra Faaberg Prestegjeld til Romsdals Marked[7]), og samtidig hermed blev der i Gausdal Prestegjeld, »som er en maadelig Bygd«, brugt over 600 Tønder Korn til Brændevin[8]).

I Christen Pram's Reise i Norge (1804), som findes i Haandskrift paa Universitets-Bibliotheket i Christiania, forekommer (2den Del Pag. 453) følgende om Hedemarken: »Forordningen, som forbyder Brændevinsbrændingen, er her, skjønt aldrig ophævet, for længe siden aldeles ude af Kraft. Brænderiet sker her slet ikke længre i Smug Det drives paa alle Gaarde, som væsentligen hørende til enhver ordentlig Husholdning. Da det gjøres saaledes, at Productet bliver

---

1) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 1 Bd. Leipzig. 1786. Pag. 33—43. 2 Bd. 1788. Pag. 277—88.
2) Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie. 2 Bd. Pag. 48—49.
3) Kgl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 8. 1747. Pag. 231—32. Vol. 9. Pag. 277—78.
4) l. c. Vol. 37. 1776. Pag. 261. Hushållnings Journal. XI. Stockholm. 1787. Juni. Pag, 451.
5) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Præstegjeld. Christiania. 1779. Pag. 256. 378.
6) Rescripterne af 10de September og 3die December 1711, 26de November 1728, Forordning af 24de November 1740 og Forordning af 27de September 1742.
7) G. Schøning. Reise gjennem en Del af Norge. Kjøbenhavn. 1778. 2det Hefte. Pag. 126.
8) P. F. Suhm's samlede Skrifter. 15 Bd. Kjøbenhavn. 1798. Pag. 343.

over Sammenligning bedre end det, der kjøbes af det afskyelige flensborgske, saa er det vel Bevis nok for, at man her forstaar Operationen lige saa godt som Flensborgerne, hvortil dog nok ikke hører ret meget«. — »Desuden brændes her af beskadiget Korn af alle Slags, af Kartofler, af Frugter, og man forædler Productet ved Tilsætning af Angelica, Hæggebær (Prunus padus), Rønnebær (Sorbus aucuparia) og andre Ingredienser, som ellers ere af intet Værd«. — Pag. 1031—32 siger han, at der i Treaaret 1801—3 aarlig har været indført til Norge 504,890 Potter (Liter) Brændevin, »og dette er vel langt fra saa meget, som det man ved Hjemmebrænding oppe i Landet forsyner sig selv med«. – I samme Skrift (Pag. 1332) heder det, at der 1804 paa Moss fandtes tre Brændevinsbrænderier, hvortil der aarlig skal have været brugt 3000 Tønder Byg og 4000 Tønder Rug; men disse Tal, siger Pram, ere dog maaske satte noget for høit.

En Mand, der er meget vel kjendt med de her omtalte Forhold, har (anonymt), i Aftenbladet for 1855 No. 228 fgg., leveret en Afhandling »om Brændevinsforholdene i Norge«, hvoraf jeg, med Forfatterens Tilladelse, her skal meddele enkelte Stykker, som tydelig vise Rigtigheden af den ovenfor udtalte Paastand, at den oftere nævnte Lov af 1ste Juli 1816 i en væsentlig Grad har bidraget til at udbrede Potetdyrkningen i Norge.

»Efter Adskillelsen fra Danmark, udgik der i Aaret 1816 Forbud mod Indførsel af Kornbrændevin, og for at dække det Tab i Toldindtraderne, som herved bevirkedes, paabødes ved Skatteloven samme Aar, for Landdistricternes Vedkommende, en Afgift, som vel havde Navn af Brændevinsskat, men som i Virkeligheden kun var et Tillæg til Landskaten, og udlignedes med denne paa Matriculskylden, uden Hensyn til, om vedkommende Jordbrugere benyttede sig af den, ved en særskilt Lov af 1ste Juli 1816, givne Tilladelse til at brænde Brændevin. Denne Tilladelse gjaldt kun for Eier eller Bruger af særskilt skyldsat Jord, og maatte der ikke brændes af kjøbt Korn uden »til Husbrug«, hvilket forøvrigt ikke blev overholdt«.

»Der skede saaledes i 1816 et ligesaa pludseligt som saare voldsomt Omslag i Brændevinsforholdene, thi efterat Brændevinsbrændingen lige til bemeldte Tid, under betydelig Straf, havde været banlyst fra de norske Landdistricter, hvis Behov blev afhjulpet ved rigelige Forsendelser fra Udlændingen, navnlig Flensburgeren, blev Indførelsen pludselig og uden nogen Varsel forbudt, og Tilvirkningen i Landdistricterne ikke alene tilladt, men man kan gjerne sige — formelig paabudt; thi at paabyde ethvert Jordbrug en Afgift for Retten til at koge Brændevin, uden Hensyn til om denne Ret benyttes eller ei, var omtrent det samme som et directe Paabud til Jordbrugeren om at øve denne Bedrift; fornemlig naar man samtidig hermed tillige tilstoppede den almindelige Tilstrømningscanal for denne Vare. Enhver, som formaaede at anskaffe sig de til Brændingen fornødne, høist tarvelige Redskaber, — og hertil udfordredes heller ikke meget, under denne Drifts primitive Udøvelse, da man i Begyndelsen paa mange Steder nok saa pent hjalp sig med en almindelig stor Gryde med tilsluttende Trælaag, en nogenlunde lang Geværpibe og en Vandsaa, — vilde naturligvis ogsaa have, som det heder: »Slik for Skillingen«, eller med andre Ord, have Fordelen (?) og Fornøielsen af selv at koge sit Brændevin, naar han alligevel skulde bære Skatbyrden«.

»Det viste sig ogsaa, at Tingen blev saaledes forstaaet, og Følgerne udebleve heller ikke. Skjønt den norske Almuesmand i Almindelighed har meget let for at sætte sig ind i alt vedkommende Techniken, var det dog forbausende med hvilken paafaldende Hurtighed Kunsten, af Poteter at tilvirke Brændevin, udbredte sig over det hele Land; thi allerede i Aaret 1827, altsaa kun efter et Decenniums Forløb, talte man i Landdistricterne omkring 11,000 Brændevinskjedler med tilhørende Redskab, og naar dertil kommer, at paa mange Steder gik disse Kjedler i Laan fra Gaard til

Gaard, ja selv de til Brændingen uberettigede, ofte usleste Husmandspladse lyksaliggjordes med Laanet[1]) af dem, kan man gjøre sig et Begreb om, hvilken overordentlig Udbredelse denne Kunst i kort Tid havde naaet. At disse Lovgivningens Forføininger vare et Misgreb, som i sine Følger har virket fordærveligt, er ogsaa af de senere Aars Erfaringer og Anstrængelser, for atter at bringe Brændevinskogeriet tilbage under snævrere Grænser, tilstrækkelig godtgjort«.

»Hvad Brændevinstilvirkningens Indflydelse paa Jordbruget angaar, da kan det vist ikke nægtes, at Lovgivningens Forføining i 1816, hvorved »Husholdningsbrændingen« indførtes over det hele Land, og som i andre Retninger fremkaldte sørgelige Følger, dog forsaavidt har været til Nytte for Jordbruget, at den i høi Grad bidrog til en udvidet, mange Steder neppe før kjendt Potetavl, der foruden i sig selv at levere et nyttigt Næringsstof, til stor Besparelse i Kornforbruget, tillige, indenfor bestemte Grænser, ansees meget hensigtsmæssig til Jordens Beredning for Kornsæden. Men hertil synes ogsaa Smaakjedlernes gavnlige Indflydelse paa Jordbruget at have indskrænket sig«.

I Norge dyrkes Poteten nu næsten overalt, hvor Mennesker bo. Det høiest liggende Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket med Held, er Fjeldgaarden Halden i Gruedalen, i Sundalens Prestegjeld ($62\frac{1}{2}^0$), i Romsdals Amt, der ligger paa en Høide af 2585′ (811 m.) o. H.[2]). Den lykkes i Almindelighed ogsaa godt ved Sanatoriet i Gausdal (61^0 16′), der ligger 2500′ (784 m.) o. H. Amtmand Otto Aubert har meddelt mig, at han den 29de Juli 1883 saa fuldt udviklede, omtrent 3″ (7.8 cm.) lange Poteter paa den sydøstlige Side af Røsvandet, i Hatfjelddalen i Nordland (65^0 40′), paa en Høide af 1350′ (424 m.) o. H. Vor bekjendte Geolog, Bergmester Tellef Dahll, har fortalt mig, at man paa Utsjoki Prestegaard i Finland, lige ved den norske Grænse (69^0 50′), aarvist dyrker Poteter, og at han, i Midten af August 1866, paa Stedet spiste fuldt udviklede Knoller. Ved Handelsstedet Havøsund (71^0), paa Vestsiden af Magerøen, har Poteten været dyrket næsten siden Begyndelsen af dette Aarhundrede[3]). Endog paa Gjesvær (71^0 7′), ved Vestsiden af Magerøen, og ved Fiskerhavnen Skarsvaag (71^0 7′), paa Østsiden af samme Ø, har man med Held dyrket Poteter, og for Aaret 1863 foreligger der mig derfra en Beretning om, at man havde lagt $\frac{3}{4}$ Tønde (1 Tønde = 139 Liter) og avlet 6 Tønder fuldt udviklede Poteter. Dette maa vel være de to nordligste Steder i Verden, hvor man kan dyrke denne Væxt! Ved Nordcap (71^0 10′) er Solen (ɔ: Centrum) over Horizonten fra 12te Mai til 31te Juli, d. e. i 80 Dage. — I Aaret 1870 saa jeg i Alten (70^0), i Vest-Finmarken, en Potetager, som var lagt 2den Juni og blomstrede 20de Juli. I Almindelighed faar man der 7—8 og i gode Aar indtil 12 Fold; som en Sjeldenhed kan det nævnes, at man har faaet indtil 30 Fold. I varme Sommere giver Frugten i Alten endog spiredygtigt Frø. — I Lebesby Prestegjeld (70^0 35′ N. B. 24^0 40′ Ø. L.), ved Laxfjord i Øst-Finmarken, lykkes Poteten meget godt. Lensmand I. Isachsen har (i Brev af 12te Marts 1877) meddelt mig, at han i Aarene 1874—76 har dyrket baade »almindelige norske« Poteter og Rosenpoteter. De første have givet 6 og Rosenpoteterne 16, ja lige til 18 Fold. Poteterne lægges omtrent 20de Juni og høstes omkring 20de September. I Førstningen vare Rosenpoteterne meget »vandholdige«, men for hvert Aar ere de blevne fastere og mere velsmagende.

---

[1]) Ved Lov af 4de August 1827 blev Udlaan eller Leie af disse Smaakjedler forbudt, men dette Forbud blev ikke synderlig respecteret.

[2]) Indberetning til den geographiske Opmaaling i Christiania fra Premier-Lieutenant G. Heramb. 1879.

[3]) Fredrik Rode. Optegnelser fra Finmarken, samlede i Aarene 1826—34. Skien. 1842. Pag. 136.

Blandt alle mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge er Vardø (I. Pag. 120—24) ubetinget den mindst gunstige. Ikke desto mindre blev der dog, Høsten 1879, fra dette Sted, til en Udstilling i Throndhjem, sendt Poteter (»King of the earlies«), som veiede 14½ Lod (227 gr.).

I Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′ N. B. 23° 40′ Ø. L.), der ligger omtrent 430′ (135 m.) o. H., har man i Aarene 1875—76 dyrket Poteter, som have givet 10—12 Fold. Vaaren 1877 sendte jeg derhen en Prøve af »King of the earlies«, som blev lagt 7de Juni og høstet 26de August. Uagtet Sommeren var ugunstig, gav den dog 19 Fold. Det følgende Aar blev denne Sort lagt den 30te Mai, og uagtet Sommeren var meget tør, gav den dog 16 Fold.

Det Udbytte, som Poteten giver i de forskjellige Egne af Norge, er naturligvis meget variabelt, da dette er afhængigt baade af Jordbundens Beskaffenhed og den Sort Poteter, som man dyrker, samt af Dyrkningsmaaden. I den oftere omtalte Christen Pram's Reise i Norge (1804), som findes i Haandskrift paa Universitets-Bibliotheket i Christiania, heder det (2den Del Pag. 514), at en Husmand paa Ørlandet, ved Throndhjems Fjord (63° 41′), havde faaet 40 Fold. Fra min Barndom kan jeg mindes, at en Mand, i min Fødeby Fredriksstad (59° 12′), havde sat 1 Tønde Poteter og høstede 40 Tønder, og det samme Udbytte fik Tolder Gerner, i Slutningen af forrige Aarhundrede, i Omegnen af Moss (59° 26′)[1]; ja der siges endog, at man skal have faaet lige til 50 Fold[2].

Nedenstaaende Tabel viser Udbyttet af Poteter for det hele Land i Aarene 1835—1875, samt disses Værdi omsat i Byg:

	Udsæd (Tønder).	Avl (Tønder).	Bygværdi (Tønder).
1835 . . .	306,474	2,024,941	375,446
1845 . . .	457,820	3,060,681	492,371
1855 . . .	555,802	3,759,408	584,890
1865 . . .	675,982	4,045,316	622,024
1875 . . .	703,854	4,421,172	639,645[3]

Amtmand Otto Aubert siger i sin Beretning om Nordlands Amts oekonomiske Tilstand, 1876—80, Pag. 10: »I Aarene 1845—75 er Productionen af Poteter øget til over det Firedobbelte. Tages samtidigt Hensyn til Folkemængdens Forøgelse, kan Tilvæxten angives saaledes, at, medens der 1845 produceredes 1 Tønde for hvert Individ, er Productionen nu naaet op til 2.6 Tønde«.

Ved Luleå i svensk Norrland (65° 35′) kunne amerikanske Rosenpoteter give spiselige Knoller allerede den syvende Uge efterat de ere lagte i Jorden[4]. I Qvickjock i Norrbotten (67° 8′ og 960′ — 302 m. o. H.) lægges Poteterne gjerne i Begyndelsen af Juni, høstes i Begyndelsen af September og give i Almindelighed 8—12 Fold[5]. Det er ovenfor sagt, at man med Held kan dyrke Poteter ved Utsjoki Prestegaard (68° 50′), nær den norske Grænse, og alt i de første Aar af dette Aarhundrede har man dyrket Poteter i Enontekis (68½°), paa Grænsen mellem Torneå Lappmark og Rusland[6]. I den lille By Kantalaks (67° 10′), i russisk Lapland, har Presten for

---

[1]) Minerva. Et Maanedsskrift. Kjøbenhavn. 1792. Juli—September. Pag. 28.
[2]) Christopher Hammer. Afhandling om Potatos. Christiania. 1766. Pag. 16. 25.
[3]) J. Smitt. Norges Landbrug i dette Aarhundrede. Christiania. 1883. Pag. 45.
[4]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 2. 1879. Pag. 109.
[5]) Tidning för Trädgårdsodlare. 7. Stockholm. 1868. Pag. 54.
[6]) Kgl. Vetenskaps Academiens nya Handlingar Vol. 25. (1804). Pag. 106.

nogle Aar siden gjort ikke uheldige Forsøg med Dyrkning af Poteter[1]. I Gouvernementet Archangelsk kan man ikke med Nytte dyrke Poteter ovenfor den 65de Brededrad; ved Flekken Ustjzyljma i Tundraen (65° 26′) blive de ikke større end Hasselnødder[2]. Paa Vestkysten af Kamtschatka, hvor Poteten blev indført i Slutningen af forrige Aarhundrede, dyrkes den ialtfald saa langt mod Nord som til Landsbyen Werchne Kamtschatsk (54°); paa Nordvestkysten af Amerika, hvor den blev indført 1805, dyrkes den nu til Sitcha og Kadjak (57°), og der bruger man i Almindelighed kun Tang til Gjødsel. Den evangeliske Missionsstation Hebron (58° 15′) synes at være det nordligste Sted paa Amerikas Østkyst, hvor Poteten hidtil med Held har været dyrket. I Aaret 1857 høstede man der flere Kurve fulde af Poteter, som veiede 12—16 Lod (186—249 gr.) og den største havde endog en Vægt af 20½ Lod (319 gr.). Fort Norman ved Mackenzie, som ligger næsten ved 65°, synes at være det nordligste Sted i det amerikanske Indland, hvor man hidtil med Held har dyrket Poteter[3].

Ved Julianehaab paa Grønland (60° 44′) have Poteterne enkelte Aar blomstret, og »under hver Plante fandtes gjerne et Par Knoller paa en Vægt af 4—8 Lod (62 – 124 gr.), men de øvrige vare smaa, saa at der vel neppe høstes 4 Fold«[4]. Senere heder det, at »Udbyttet af Potetavlen i hele Grønland kun kan sættes til et Par Skjepper (omtrent 35 Liter) om Aaret«[5]. A. E. Nordenskiöld siger, at Poteter, ved Igaliko-Fjord paa Grønland (omtr. 61°), »trivedes ypperlig i Sengene omkring de Indfødtes Hytter«[6].

Den navnkundige islandske Prest Bjørn Halldórsson (1714—94), der i flere Henseender har store Fortjenester af sit Fædreland, indførte de første Poteter til Island fra Kjøbenhavn i Aaret 1758. Efter flere Aars Møie lykkedes det ham ogsaa at faa disse til at trives, uagtet den Prestegaard, hvor han boede, Sauðlauksdalr, ved Patrecksfjord paa Nordvestkanten af Øen (65½°), har en, i klimatologisk Henseende, meget uheldig Beliggenhed. Størstedelen af de Poteter, som nu dyrkes paa Island, ialtfald paa Nordlandet, nedstamme, directe eller indirecte, fra hans Culturer[7]. I de sydlige Egne af Island fik Presten Arne Thorarensson to Tønder Poteter af 10 Potters (Litters) Udsæd[8]. Men det gik dog langsomt med Potetens Udbredning, og 1788 blev der udsat Præmier, for at fremme Potetdyrkningen, baade paa Island og Færøerne[9]. Akreyri (65° 40′) er et af de faa Steder paa Island, hvor Potetdyrkningen har naaet nogen betydelig Udvikling[10]. Enkelte Aar har man der avlet indtil 800 Tønder, og hele Byen »gjør Indtryk af en Potetmark«[11]. I Nærheden af de varme Kilder paa Island, hvor Jorden har en høiere Temperatur end andensteds,

---

[1]) Ludvig Kr. Daa. Skisser fra Lapland, Karelstranden og Finland. Kristiania. 1870. Pag. 137.
[2]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 1 Th. Pag. 124. 189.
[3]) Dr. A. Petermann. Mittheilungen &c. 1856. Pag. 421. 1859. Pag 125.
[4]) Dr. H. Rink i Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 4de Række. 2det Bind. Kjøbenhavn. 1870. Pag. 232.
[5]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 93.
[6]) Naturen. 7de Aargang. Christiania. 1883. Pag. 187.
[7]) Korte Beretninger om nogle Forsøg til Landvæsenets og især Haugedyrkningens Forbedring i Island. Kjøbenhavn. 1765. Pag. 16. — Udtog af Povel Vidalin's Afhandling om Islands Opkomst, under Titel Deo, Regi, Patriæ. Sorø. 1768. Pag. 173.
[8]) Islandske Maaneds Tidender. Kjøbenhavn. 1775. October. Pag. 24.
[9]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1788. Pag. 142—43.
[10]) P. E. Kristian Kaalund. Bidrag til en historisk-topographisk Beskrivelse over Island. II. Kjøbenhavn. 1882. Pag. 110.
[11]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 91.

holde Poteterne sig godt om Vinteren, saa at de kunne optages eftersom det tiltrænges. Ja man paastaar endog, at Poteterne tiltage i Størrelse i Løbet af Vinteren [1]).

Capsicum annuum, L. **Norge**. Spansk Peber; **Sv**. Cayenn-peppar, Spansk peppar; **Dan**. Spansk Peber; **Tkl**. Beissbeere, Brunsilgenpéper, Cayennepfeffer, Guineapfeffer, Indischer Pfeffer, Paprika (Ungarn), Schotenpfeffer, Spanischer Pfeffer, Taschenpfeffer, Türkischer Pfeffer; **Engl**. Cayenne Pepper, Chillies, Chilly, Chilly Pepper, Guinea Pepper, Hot Pepper, Indian Pepper, Red Pepper, Spanish Pepper; **Fr.** Corail des jardins, Herbe au Corail, Piment, Poivre de Guinée, Poivre d'Inde, Poivre long, Poivron, Tonalchile; **Ital**. Pepe cornuto, Pepe erbaceo d'India, Pepe d'India, Pepe indico, Peperone, Peperoni, Peper rosso, Siliquastro.

Den spanske Peber hører hjemme i de varme Egne af Amerika, maaske i Brasilien; baade der og paa de vestindiske Øer har den været dyrket før Europæernes Ankomst; men den er endnu ikke fundet i vild Tilstand [2]). Hos de gamle Peruanere var den spanske Peber, hvoraf man endog havde tre forskjellige Varieteter, røde, grønne og gule, et uundværligt Kryderi ved alle Maaltider [3]). Det ser dog ud til, at denne Art har været kjendt i Europa før Amerikas Opdagelse: Da Portugiseren Alphonso Daveiro i Aaret 1484 opdagede Kyststrækningen Benin i Øvre Guinea, paa Afrikas Vestkyst, heder det, at han hjembragte til Portugal den her nævnte Frugt, og heraf kommer Navnet Guinea-Peber. Da denne havde en skarpere Smag end den almindelige (sorte) Peber, blev den ogsaa i England betalt med den dobbelte Pris af denne, og Kongen af Portugal frygtede da for, at han skulde tabe den Indtægt, som han havde af Handelen med den sorte Peber fra Ostindien. Han søgte derfor paa alle Maader at standse Udbredelsen af den spanske Peber, og fik endog en portugisisk Læge, Garcia d'Orta, til i et eget Skrift at holde Lovtaler over den sorte Peber [4]).

I den botaniske Have ved Christiania har jeg flere Gange, i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni, sat Frøplanter med 3—4 Blade paa et varmt og vel beskyttet Sted i Haven. Behandlede paa denne Maade have disse Planter, i en nogenlunde gunstig Sommer og inden Udgangen af September, givet modne Frugter med spiredygtigt Frø. Vore Handelsgartnere dyrke dog gjerne altid den spanske Peber i en aaben Benk, og i de senere Aar er Frugten ikke sjelden Torvvare i Christiania. Det er mig ikke bekjendt, at denne Art, paa de her nævnte Maader, har været dyrket paa noget nordligere Sted i Norge. Jeg har her, med lige godt Resultat, dyrket flere Varieteter med mere eller mindre runde og lange Frugter, og paa samme Maade er det her gaaet med den i Sydeuropa almindelig dyrkede Form Capsicum annuum dulce.

Nicandra physaloides, Gärtn. (Atropa physaloides, L., Physalis daturaefolia, Lam., Physalis peruviana, Mill.). **Tkl**. Männersieg; **Engl.** Apple of Peru. Denne Art, som er vildtvoxende i Peru, blev indført til England 1759. Den er nu forvildet paa flere Steder i Syd- og Mellem-Europa samt hist og her paa Ny Seeland [5]). I den botaniske Have ved Christiania trives den meget godt og giver hvert Aar modent Frø. Det samme er ogsaa Tilfælde ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), hvor den bliver $4\frac{1}{2}$′ (1.35 m.) høi og giver modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Frugterne, der ikke skulle virke narkotisk, bruges i Peru som et kraftigt diuretisk Middel.

---

[1]) Tidsskrift for Landøkonomi. Udgivet af J. C. la Cour. 4de Række. 5te Bd. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 341.
[2]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 231.
[3]) Max Steffen. Die Landwirthschaft bei den alten amerikanischen Kulturvölkern. Leipzig. 1883. Pag. 111.
[4]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 302.
[5]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 105.

Physalis Alkekengi, L. (Ph. halicacabum, Scop., Alkekengi officinarum, Mønch). **Norge.** Jødekirsebær; **Sv.** Judekirs, Judeköts; **Dan.** Blærebæger, Jødekirsebær; **Tkl.** Bibstenkraut, Binselkraut, Blasenbeeren, Blasenkirschen, Blasenpuppen, Boberell, Boberella, Boberellen, Boborell, Boborella, Bokerellen, Düttelichrut, Erdpuppen, Hirschweichsel, Jodachriasi (Schweiz), Juda-Schluta, Juddekirschen (Siebenbürgen), Judechriesi, Judedüti, Judendeckel, Judendocken, Judendöcklin, Judenhütlein, Judenkerschen, Judenkirschen, Judenkirsen, Judenkraut, Judenkriese, Judetitti, Krieken ower zee, Mönchskirsche, Mönchspuppen, Münchskirschen, Münchspuppen, Papchekreokt (Siebenbürgen), Puppenkirsche, Rothschlütten, Saltrian, Schlota-Chriasi, Schlutten, Steinbrech (grosser), Steinkirschen, Steinpuppen, Teufelskirschen, Teufelskirsen, Teufelspuppen; **Engl.** Alkekeng, Alkekengy, Bladder Herb, Nightshade (red), Strawberry-Tomato, Winter-Cherry (red); **Fr.** Amour en cage, Amour en chemise, Cerise d'hiver, Cerise de Juif, Cerise de Juive, Cerise de Mahon, Conqueret, Coqueret, Coquerette, Herbe à Cloquets, Lanterne; **Ital.** Accatengi, Alcachengi, Ciliegine, Erba canina, Palloncini, Solatro alicacabo, Vescicaria, Viscicaria.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa samt i Mellem-Asien til Japan. Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret. I den botaniske Have ved Christiania giver den, i en nogenlunde gunstig Sommer, moden Frugt. Her har der, Tid efter anden, været dyrket en hel Del andre Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Atropa belladonna, L. **Norge.** Belladonna; **Sv.** Belladonna, Dvalbär, Galnebär; **Dan.** Belladonna, Galnebær; **Tkl.** Bärenwurz, Boborellen, Bockwurz, Bollwurz, Bullwurz, Burckert (Siebenbürgen), Dol, Dollwurz, Dolo, Giftkriesi, Hirschweichsel, Irrbeere, Judenkerschen (Salzburg), Knotenbeere, Krotabeeri, Krotenblume, Rasenwurz, Rasewurz, Rattenbeere, Resedawuttel (Rendsburg Apoth.), Römerin, Röwerint, Saukirsche, Säukraut, Schlafbeeren, Schlafkirschen, Schlafkraut, Schlangenbeere, Schöne Frau, Schwindelbeere, Schwindelkirsche, Teufelsbeere, Teufelskirsche, Tollbeere, Tollkirsche, Tollkraut, Tollwurz, Waldchriesi (Appenzell), Waldnachtschatl, Walkenbaum, Walkerbaum, Walkerbeeren, Wiedbeere, Windbeere, Winterkirsche, Wolfsaugen, Wolfsbeeren, Wolfschriasi (St. Gallen), Wolfskirsche, Wuthkirsche, Wüthbeere; **Engl.** Banewort, Belladonna, Black Cherry, Daftberries, Death's herb, Dwale, Dwale (deadly), Dway-berries, Great Morel, Jacob's Ladder, Mad, Manicon, Mekilwort, Nightshade (deadly), Nightshade (sleeping); **Fr.** Belladone, Bouton noir, Herbe empoisonnée; **Ital.** Belladonna, Erba belladonna, Solano maggiore, Solatro maggiore.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa samt i Lille-Asien. Med fuld Sikkerhed kan det neppe paavises, at denne Plante har været kjendt tidligere end lidt før Midten af det 16de Aarhundrede. Kort Tid efter finder man, at den i Italien har faaet Navnet Belladonna, hvilket kommer deraf, at den røde Saft i Frugten blev brugt af Damerne som et kosmetisk Middel; ja det paastaaes endog, at Damerne brugte at spise smaa Qvantiteter af den giftige Rod, for at give Øinene en smukkere Glands [1]). De ovenfor nævnte tyske Navne Walkerbaum og Walkerbeeren komme deraf, at man paa enkelte Steder i Tyskland, ialtfald tidligere, har troet, at den, der spiste denne Plantes Frugt, som har nogen Lighed med et sort Kirsebær, men er meget giftig, var hjemfalden til Valkyrierne [2]). En hel Del franske Soldater, som 1813 overnattede ved Byen Pirna i Sachsen, spiste disse Bær, hvoraf mange Soldater døde [3]).

---

[1]) H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 60.

[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 183.

[3]) Carus Sterne. Sommerblumen. Eine Schilderung der heimischen Blumenwelt. 1884. Pag. 385.

I Norge har jeg ikke seet denne Art paa andre Steder end i den botaniske Have ved Christiania og i Throndhjem (63° 26′). Paa begge Steder holder den sig godt i en normal Vinter, d. v. s. naar der først kommer lidt Frost og senere et jevnt Snedække; i modsat Fald gaar den gjerne ud. Ved Christiania, hvor den gjerne blomstrer 10—14 Juli og naar en Høide af 4—5′ (1.25—1.56 m.), giver den i en almindelig Sommer moden Frugt; men det har i en længre Aarrække vist sig, at den da gaar ud.

Lycium europaeum, L. **Norge.** Buktorn; **Sv.** Bocktorn, Bocktörne, Fasanbuske; **Dan.** Bukketorn; **Tkl.** Bocksdorn, Buchsdorn, Hexenzwirn, Je länger je lieber, Laube, Laubenkraut, Laubespiere, Teufelszwirn, Wolfsdorn; **Engl.** Boxthorn, Matrimony-Wine, Teaplant, Teatree; **Fr.** Jasminoïde; **Ital.** Bossu, Bussarun, Chigora, Licio dicepale, Spi del Signür, Spin da Crus, Spin del Signor, Spina da Crocifissi, Spina Cristi, Spina novella in Biccari, Spino di Christo, Spino santo.

Vildtvoxende i Middelhavslandene. Denne Art findes dyrket paa flere Steder langs Norges Syd- og Vestkyst, lige til Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den har holdt sig godt i flere Aar. Paa samme Sted findes ogsaa L. ovatum, Poir. og L. trewianum, R. & S. L. europaeum findes ogsaa ved Stockholm og Upsala[1]) og de to sidstnævnte Arter i Upsala. Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet L. barbarum, L. I Sverige findes denne Art ved Hernøsand (62° 38′). Ved Throndhjem (63° 26′) har jeg seet L. lanceolatum, Poir. og L. ruthenicum, Murr. Foruden de her nævnte Arter findes følgende i den botaniske Have ved Christiania: L carnosum, Duh., L. chilense, Miers, L. chinense, Mill., L. flaccidum, Mønch, L. inerme, Mill., L. mediterraneum, Dun. og L. megistocarpum, Dun.

Datura stramonium, L **Norge.** Pigæble; **Sv.** Manschetter, Piggäpple, Spikklubba, Tisteläpple; **Dan.** Pigæble; **Tkl.** Botschen (Siebenbürgen), Dollkraut, Donnerkugeln (Tirol), Dornapfel, Dornkopf, Düwelsappel, Fliegenkraut, Füllenminze, Igelnuss, Igelskolben, Igelskopf, Judenrübe, Kekebenizker (Siebenbürgen), Kreuzkümmel, Krötenmelde, Krützkämel, Papeln (Siebenbürgen), Paputschen (Siebenbürgen), Pferdegift, Quechapfel, Rauchapfelkraut, Schwarzkümmel (semen), Schwenizkreokt (Siebenbürgen), Stäkappel, Stechapfel, Stechdorn, Stechöpffels, Stekappel, Tatschekrokt (Siebenbürgen), Tobkraut, Tollkopf, Tollkörner, Tollkraut; **Engl.** Apple-peru, Devil's trumpet, Dewtry, Jamestown-weed, Stink-weed, Thornapple; **Fr.** Endormie, Herbe à la taupe, Pomme épineuse, Stramoine; **Ital.** Mezzettoni, Noce puzza, Noce spinosa, Stramonio, Stramonio maggiore, Strimonio.

Denne Plantes Hjemsted kjender man ikke med fuld Sikkerhed; det ser dog ud til, at dette maa søges i det sydøstlige Rusland og Kaukasien[2]) samt gjennem hele Mellem-Asien og Arabien til de abyssinske Høilande. Den er ogsaa tilsyneladende vildtvoxende baade paa Ceylon og Mauritius. Pigæblet omtales første Gang 1542 af den tyske Botaniker Leonhard Fuchs, men var endda i det følgende Aarhundrede en sjelden Haveplante. Der er Grund til at tro, at denne Art er indført til Europa af Zigeunerne[3]), som i det 15de Aarhundrede foretoge en Vandring gjennem de fleste Lande i Mellem-Europa[4]). Pigæblet er nu forvildet i de fleste Lande i Mellem- og Syd-Europa, ja det spreder sig endog som Ugræs i den botaniske Have ved Christiania og paa flere Steder i det sydlige Sverige, hvor det dog ikke synes at ville holde sig. Det har længe været forvildet i Nord-

[1]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. 3. Stockholm. 1880. Pag. 83.
[2]) Alph. de Candolle. Géographie botanique raisonnée. Tome 2. Paris. 1857. Pag. 734.
[3]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 29.
[4]) Victor Hehn. Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Uebergang aus Asien. 4te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 416.

Amerika[1]); men i de senere Aar har det udbredt sig temmelig stærkt i de forenede Stater, hvor det er kjendt under Navn af Jamestown (Jimson) weed. Dette Navn kommer rimeligvis af Byen Jamestown i Virginia, hvor man maaske først har fundet denne Art[2]). I den senere Tid er den ogsaa fundet i Chile[3]) samt hist og her paa Ny-Seeland[4]). Da Frøet af Pigæblet i en paafaldende lang Tid beholder sin Spireevne, har dette sikkerlig i en ikke ringe Grad bidraget til at skaffe det en saa stor Udbredning.

Denne Art har jeg ladet dyrke paa mangfoldige Steder i Norge: I den uheldige Sommer 1886 blev den paa Gjesvær (71° 7′), ved Nordcap, saaet ude i Haven den 17de Juni og blomstrede den 9de August. I Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken, har den blomstret i de første Dage af August og givet modent Frø inden Udgangen af September. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) har den ogsaa givet modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

I Frøet baade af Datura stramonium og D. metel (rimeligvis ogsaa i de andre Arter) findes et meget giftigt Alkaloid, Daturin, som 1833 blev opdaget af Geiger og Hesse. Baade i Europa og Asien har man dog meget længe vidst, ikke alene at Frøet var giftigt, men man har endog vel kjendt den eiendommelige Maade, hvorpaa denne Gift virker: Tyrkerne have længe brugt Frøet som en Tilsætning til Haschisch og Opium, for at gjøre disse end mere berusende, og i Indien tilberedes af Frøet en egen berusende Drik, der skal frembringe et eiendommeligt og, som det heder, ubeskriveligt Velbefindende. Baade Caspar Bauhin († 1624), Boerhaave († 1738) og Boissier de Sauvages († 1768) forsikre, at Frøet, i deres Tid, blev brugt i Bordeller, for at forføre Jomfruer til Prostitution. I Almindelighed blev det, til dette Øiemed, blandet med Kaffe eller ogsaa med Snus (»Tabac de l'endormie« eller »Poudre aux sorciers«). Franske Forfattere paastaa, at saadane »Endormeurs« endog skulle være brugelige i vor Tid, navnlig i Paris[5]).

Paa Ceylon, hvor denne Art er meget almindelig, bruges den af de Indfødte alene som Medicin og dens øvrige Egenskaber kjendes kun af de singhalesiske (indfødte) »Læger«. Paa Mauritius er derimod Pigæblets Egenskaber vel kjendte af Emigranterne fra China. De Franskmænd, som bo paa Øen, bruge gjerne til Frokost varme Kager af Tapioka (Manihot utilissima), og saadane bages ogsaa af Chineserne. Naar disse ville plyndre et Hus, sælge de først Tapiokakager, som ere blandede med det pulveriserede, meget giftige Frø af Pigæblet. Naar de, der have spist disse Kager, kort Tid efter ligge i dyb Søvn, kunne Chineserne stjæle efter Behag[6]). Paa et andet Sted heder det, at baade paa Mauritius og flere Steder i Indien bruge Tyve og Røvere et Infus af Pigæblefrøet, som de, under et eller andet Paaskud, narre de Personer, som de ville plyndre, til at drikke. Hos flere Personer, der ere blevne arresterede, fordi de vare mistænkte for at drive saadant Røveri, har Politiet ofte fundet Myrobalannødder (Myrobalanus bellirica). Da det ved nøiagtige Forsøg er godtgjort, at Daturin, der, som ovenfor sagt, er det giftigt virkende Stof i Pigæblefrøet, fældes til et uopløseligt Bundfald, ved Tilsætning af et Infus af den her nævnte Nød, saa har man heraf troet at kunne trække den Slutning, at Røverne gjerne ere forsynede med denne Modgift, for det Tilfælde, at de skulde finde sig nødtvungne til selv at nyde noget af det

---

1) William Darlington. Agricultural Botany. Philadelphia. 1847. Pag. 128. Asa Gray. Manual of the Botany of the northern united States. New York. 1856. Pag. 341.
2) Dr. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 8ter Jahrg. 2te Abtheil. Pag. 755.
3) Frederico Philippi. Catalogus plantarum chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 222.
4) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 105.
5) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxicologie. Berlin. 1862. Pag. 475.
6) S. W. Baker. Eight years' Wanderings in Ceylon. London. 1855. Pag. 324.

samme giftige Stof, hvormed de tractere sine Offere. I Urinen har man kunnet paavise Daturin endog Dagen efter Forgiftningen [1]).

Jeg har troet det rigtigt at omtale disse Kjendsgjerninger, for at henlede Opmærksomheden paa, at en eller anden af de her nævnte Virkninger af Pigæblefrøet maaske kan have været kjendt af Zigeunerne, og at dette har været Grunden til, at de have bragt Frøet med sig til Europa.

I flere europæiske Lande har Pigæblefrøet tidligere været brugt paa forskjellige Maader ved Aandebesværgelser, Skatgravning og en hel Del lignende Gjerninger; i alt dette vare Zigeunerne gjerne Mestere. Det lader til, at man ved saadane Leiligheder gjerne har tændt et Baal og senere sat sig rundt om de glødende Kul, hvorpaa Frøet blev kastet. Ved at indaande den saaledes dannede Røg, kom man i en eiendommelig Rus, hvori man virkelig troede at se de ubegribeligste Gjenstande, som en vild Phantasi kan udfinde. Det er maaske ikke umuligt, at ialtfald enkelte af dem, som i sin Tid have været anklagede for Hexeri, selv kunne have troet, at de virkelig have foretaget Reiser gjennem Luften, baade til Blocksberg og andre Steder, og at de have faaet disse Hallucinationer derved, at de, paa en eller anden Maade, ere blevne berusede af Pigæblet [2]).

Ogsaa her i Landet har man havt mere end nok af saadane Hexeprocesser, som det vilde blive altfor vidtløftigt paa dette Sted at behandle Det kan her være nok at sige, at i Slutningen af det 16de Aarhundrede blev den lærde og fortjente Theolog og Historiker Absalon Pedersøn's Enke brændt i Bergen som Hex [3]).

Blandt de dyrkede »Arter« af Datura findes der rimeligvis ikke faa Bastarder [4]) eller andre ved Cultur fremkomne Former. De i det følgende nævnte Former, enten nu disse, ved en nærmere Undersøgelse, maatte vise sig at være virkelige Arter eller ikke, have hidtil blomstret, ja endog givet modent Frø, paa de nedenfor nævnte Steder i Norge. Datura laevis og stramonium ere de eneste Arter, som hidtil have blomstret ovenfor den 71de Bredegrad.

Datura alba, Wall. Vildtvoxende i Ost-Indien. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev saaet den 29de Mai og blomstrede 8de August. I den botaniske Have ved Christiania giver den modent Frø.

Datura Bertoloni, Parl. I Karasjok blev den saaet 29de Mai, blomstrede i Midten af Juli og gav modent Frø i Midten af September. Den har ogsaa blomstret ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′ N. B), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., samt ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld (62° 32′) i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H. Den blev her saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Begyndelsen af September.

Datura Bojeri, Delil. Det eneste Sted, hvor jeg har faaet denne Art dyrket, er Aal Prestegaard i Hallingdal, hvor den blev saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Slutningen af August.

Datura carthaginiensis, Warcz. Ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) blev den saaet i Begyndelsen af Juni og blomstrede i Midten af September.

Datura ceratocaula, Jacq. Vildtvoxende i Mexico og paa Cuba, hvorfra den 1805 blev indført til England. I Karasjok (69° 18′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art

---

[1]) The Lancet 18de September 1847. Annalen der Chemie und Pharmacie. LXXIV. 1850. Pag. 223. Oscar Uhlworm und W. J. Behrens. Botanisches Centralblatt. 1883. No. 3. Pag. 281.

[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 183. — H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Pflanzennamen, ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben &c. Gotha. 1882. Pag. 100. — Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark. XXVII Heft. Graz. 1879. Pag. 134—35.

[3]) Dr. Ludvig Daae. Ludvig Holberg. Christiania. 1886. Pag. 58.

[4]) W. O. Focke. Die Pflanzen-Mischlinge. Berlin. 1881. Pag. 263—71.

hidtil har været dyrket, blev den saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Midten af Juli, men gav dog ikke modent Frø, hvilket den giver hvert Aar ved Christiania.

Datura cornigera, Hook. Vildtvoxende paa Cordillererne i Syd-Amerika, hvorfra den 1844 blev indført til England. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Datura fastuosa, L. Vildtvoxende i Ost-Indien, hvorfra den 1629 er indført til England. I Karasjok (69° 18′) blev den saaet i Begyndelsen af Juni og blomstrede i de første Dage af August 1882. Samme Aar gav den modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Samme Aar blomstrede der ogsaa i Karasjok en Varietet med fyldte Blomster (flore pleno).

Datura ferox, L. Vildtvoxende i Indien og China, hvorfra den 1731 er indført til England. I Karasjok (69° 18′) blomstrede den i Begyndelsen af August og gav modent Frø i Slutningen af September. Bladene vare 13″ (34 cm.) lange og 12″ (31.3 cm.) brede. Samme Aar gav den modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Datura gigantea, Hort. Berol. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Alten (70°) i Vest-Finmarken, hvor den blomstrede i Slutningen af August. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal blomstrede den i Slutningen af Juli og gav modent Frø i Midten af September.

Datura guajaquilensis, H. B. Vildtvoxende i Guajaquil, hvorfra den 1826 er indført til England. Heller ikke denne Art har i Norge været dyrket længre mod Nord end i Alten, hvor den blomstrer i Slutningen af August. Ved Christiania giver den i almindelige Sommere modent Frø.

Datura humilis, Desf. Denne Art blev saaet i Karasjok den 29de Mai og blomstrede den 27de August 1882, men gav ikke modent Frø, hvilket den derimod samme Aar fik i Alten (70°) i Vest-Finmarken. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal blomstrede den i Slutningen af Juli og gav modent Frø i Midten af September.

Datura hummata, Bernh Vildtvoxende paa Malabarkysten. I Karasjok blev den saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Slutningen af Juli, men gav, rimeligvis paa Grund af tidlig Natfrost, ikke modent Frø, hvilket den hvert Aar giver i den botaniske Have ved Christiania.

Datura laevis, L. fil. Denne Art er vildtvoxende i Afrika, hvorfra den 1710 er indført til England. Paa Gjesvær (71° 7′) blev den saaet i Midten af Juni og blomstrede den 8de September 1886. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø. Den har ogsaa blomstret baade ved Gaarden Rise (62° 32′) i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af 2070′ (651 m.) o H., og ved Aal Prestegaard i Hallingdal, 1500′ (470 m.) o. H.

Datura Leichardi, F. Muell fra Australien og **Datura lucida,** Fr. fra Ny Mexico. Begge disse Arter have, saavidt mig bekjendt, hidtil ikke været dyrkede paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor begge have blomstret og den sidste givet modent Frø.

Datura metel, L. Vildtvoxende i de varme Egne af det østlige Amerika, hvorfra den 1596 er indført til England. Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal blomstrede den i Slutningen af Juli og gav modent Frø i Midten af September, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Datura metelloides, DC. Vildtvoxende i Texas og Californien, hvorfra den 1856 er indført til England. Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Datura muricata, Bernh. Indført 1820 til England fra Ost-Indien. I Karasjok (69° 18′) blev den saaet 29de Mai 1882 og blomstrede i Begyndelsen af August. Samme Aar gav den modent Frø paa Grøtø (67° 50′).

Datura praecox, Godr. Det eneste Sted i de nordlige Egne af Norge, hvor jeg har faaet denne Art dyrket, er Prestegaarden i Maalselvdalen, hvor den har blomstret, men ikke givet modent Frø.

Datura quercifolia, H. B. Indført 1824 til England fra Mexico. I Karasjok blev den 1882 saaet den 29de Mai og blomstrede i Begyndelsen af August. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har givet modent Frø. Den har blomstret baade ved Aal Prestegaard i Hallingdal (1500′ — 470 m. o. H.) og ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld (62° 32′), som ligger 2070′ (651 m.) o. H.

Dutura tatula, L Indført til England 1629 fra det østlige Nord-Amerika. I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1880 blomstrede den i Karasjok i Begyndelsen af August, men 1882 i Slutningen af Juli. Samme Aar gav den modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Den har ogsaa blomstret ved den ovenfor nævnte Gaard Rise i Opdal og givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal. I de senere Aar er denne Art blevet en meget almindelig Ugræsplante i Syd-Australien, hvor den har vist sig at være meget giftig for Heste [1]).

Datura Wrightii, A. Gr. Vildtvoxende i Californien, men er maaske kun en Form af eller Synonym til D. metelloides. I Karasjok, som er det nordligste Sted her i Landet, hvor denne Form hidtil har været dyrket, blev den saaet i Slutningen af Mai 1882 og blomstrede i Slutningen af Juli, men gav ikke modent Frø.

Hyoscyamus niger, L. **Norge.** Bulmeurt, Fallurt, Trollgras, Villrot, Villrotfrø; **Sv.** Bolmört, Hönsabale (Skåne), Hönsbane, Vild Palsternacka; **Dan.** Bulmeurt; **Tkl.** Balsam, Belisa, Belna, Belsekrokt, Belsen, Bil, Bilisa, Bille, Billensaat, Billenwortel, Billenzat, Billerkrut, Bilre, Bils, Bilsa, Bilsamkrut, Bilse, Bilsekraut, Bilsenkrut, Bilsenkruud, Bilsinsam, Bilsomen, Bilza, Binselkraut, Boinkrud, Bülse, Bülsem, Bülsen, Bülsenkraut, Byl, Bylsam, Bylse, Bylsensam, Bysse, Dollkraut, Dullbillerkrut, Dulldil, Dull Dillen, Dullkrut. Dullkruud, Düllkruud, Fettkrut, Gichtkraut, Hühnertod, Hunnemigenkrut, Jupitersbon, Kesselkreokt (Siebenbürgen), Külsunsam, Madderkreokt (Siebenbürgen), Malkraut, Nifelkraut, Pilisa, Pilsen, Pilsenkraut, Pilsenkrut, Pilsensame, Prophetenkraut, Rasewurzel, Rindswurz, Saubon, Säubohnen, Säukraut, Säuwbon, Schlafkraut, Schlapkrudt, Sögebonen, Swinekruud, Taubenkraut, Teufelsaug, Teufelsaugen, Todtenblumenkraut, Verrenkwurzel, Zahnkraut (Tirol), Zigeunerkorn, Zigeunerkraut; **Engl.** Belene, Chenile, Hannebanne, Henbane (common), Henbell, Henkam, Loaves-of-bread; **Fr.** Hanebane, Hannebanne, Herbe aux chevaux, Herbe caniculaire, Herbe de sainte Apolline, Jusquiame noire, Potelée; **Ital.** Alterco, Cassilagine, Dente cavallino, Disturbio, Erba apollinea, Erba da piaghe, Fava porcina, Giusquiamo, Giusquiamo nero, Josciamo nero.

Temmelig almindelig i de sydlige, lavere Egne af Norge (neppe høiere end 10—1200′ — 314—376 m. o. H.) til Tuterøen i Throndhjems Fjord. I den sidste Tid er den ogsaa fundet paa Grøtø i Nordland (67° 50′); men det er maaske mulig, at den der, paa en eller anden Maade, er

[1]) Richard Schomburgk. On the naturalised weeds and other plants in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 10.

blevet forvildet. I Sverige til Jemtland ($63\frac{1}{2}^0$). I den nyere Tid er den fundet forvildet ved Montreal i Canada[1]) og meget almindelig i det sydlige Australien[2]).

Bulmeurten omtales af Dioscorides (de mat. med. 1. 42 & 4. 69) og Columella (de re rust. 6. 38, 3) som Medicin for Mennesker og Dyr, og af Plinius (XXIII. 4. 49 & XXV. 4 17) baade som Medicin og som et farligt Middel. Han siger, at der gives tre Arter (sandsynligvis albus, aureus og niger), og at de alle fremkalde Svindel og Bedøvelse: »Naar man drikker (sandsynligvis som Infus eller Decoct) mere end fire Blade, bliver Aanden forvirret« [3]). De gamle Læger, heder det videre, have givet den i Vin mod Feber, og den Olie, som presses af Frøet, frembringer Bedøvelse, naar den dryppes i Øret.

Den hvide, tapformede Rod, der har en fjern Lighed med en smal Pastinakrod, har om Vaaren, baade her og i andre Lande, undertiden været forvexlet med Pastinakroden; men det er mig ikke bekjendt, at denne Forvexling, hverken her eller andetsteds, har havt et dødeligt Udfald[4]).

Der synes at være Grund til at tro, at denne Plante i Tyskland har staaet i en vis Forbindelse med den hedenske Gudsdyrkelse: omkring Aaret 1000 har den paa flere Maader været brugt som et Tryllemiddel, blandt andet til at skaffe Regn, og dette skal have været brugt alt i det 4de Aarhundrede. I den astrologiske Botanik var Bulmeurten stillet under Planeten Jupiter og virkede, under de Stjernebilleder, som »have Fødder«, velgjørende paa alle de Dele af det menneskelige Legeme, hvorpaa disse Stjernebilleder »kastede sit Skin« [5]).

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket flere fremmede Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Petunia acuminata, Graham. Denne Art, som 1827 er indført til England fra Chile, har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret.

Petunia mirabilis, Rchb., der rimeligvis kun er en Varietet af P. violacea, og **P. hybrida,** Hort. var. grandiflora have begge blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Petunia nyctaginiflora, Juss. Indført 1823 til England fra La Plata. Denne Art blev 1876 i Karasjok (69° 18′) saaet i Benk og senere udflyttet i Haven. Den blomstrede i Slutningen af August og blev 2′ (62 cm.) høi.

Petunia violacea, Lindl. Indført 1831 til England fra Buenos Ayres. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, naaede den i Karasjok en Høide af 12″ (31 cm.) og blomstrede i Begyndelsen af August.

Nierembergia calycina, Hook. Indført 1834 til England fra Uruguay. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket Den blomstrede der i Begyndelsen af August og blev 27″ (70 cm.) høi. **N. gracilis,** Hook., som 1831 blev indført til England fra Buenos Ayres, har flere Gange og med Held været dyrket i den botaniske Have ved Christiania.

Nicotiana tabacum, L. **Norge.** Tobak; **Isl.** Tóbak; **Sv., Dan.** Tobak; **Tkl.** Taback, Taback (breitblättriger), Taback (grosser), Taback (virginischer), Tabak, Toback, Tuback; **Engl.** Drunkwort, Tobacco, Virginian Tobacco Plant; **Fr.** Herbe à la reine, Herba du grand prieur, Herbe sacrée,

---

[1]) Dr. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 8ter Jahrg. (1880). 2te Abtheilung. Pag. 755.
[2]) Richard Schomburgk l. c. Pag. 10.
[3]) »Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quatuor bibantur«.
[4]) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxikologie. Berlin. 1862. Pag. 470.
[5]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 182.

Petum, Tabac; **Ital.** Erba Regina, Erba Sacra, Erba S. Croce, Erba Tornabona, Nicotiana, Petum, Tabacco, Tabacco Canada, Tabacco di Ungheria, Tabacco Geringé, Tabacco Nachitosch, Tabacco Virginia, Tornabona, Virginia.

Den første Efterretning, som man har om Tobak, er fra Columbus, der 1492, paa Guanahani (en af Bahamaøerne), fandt, at de Indfødte røgte et Slags Cigarer, som bestode af et sammenrullet Maisblad, der var fyldt med Tobak, og dette kaldte man Tabaco. Det samme fandt ogsaa Dominicanermunken Bartolomeo de las Casas 1502 paa St. Domingo. Om Oprindelsen til dette Ord har der været forskjellige Meninger: Paa Cuba bleve Tobakbladene, ved Europæernes Ankomst, sammenrullede omtrent som de nu brugelige Cigarer, der af de Indfødte kaldtes Tabaccos. I Mexico derimod brugte man, foruden Cigarer, ogsaa Piber, der vare forsynede med lange Rør, og disse kaldtes der Tabaccos. Øen Tabago (en af de smaa Antiller) har af Spanierne faaet dette Navn, fordi de der fandt dette Rør i stor Mængde. I Aaret 1519 fandt Spanierne Tobaken meget almindelig udbredt i Mexico, baade som Snus- og Røgtobak; til Rygning blev den som oftest brugt sammen med vellugtende Harpixer og Urter, dels for Aromets Skyld, dels ogsaa som et Slags Lægemiddel. Chibchaerne i Central-Amerika brugte baade at snuse og ryge Tobak, ja Presterne tyggede endog Tobak hjemme i deres egne Boliger. Af Bladene blev der ogsaa, ved Kogning med Vand, lavet et Decoct, der ved Forgiftning brugtes som Brækmiddel[1]). I Mexico synes Brugen af Tobak at være meget gammel, og Aztekerne, hvis storartede Byggeværker man i vor Tid beundrer, brugte Tobak paa de tre nu kjendte Maader, og havde Piber af brændt Ler, Serpentin eller andre Stenarter. Men paa Vestkysten var Tobaken ikke kjendt før Spaniernes Ankomst. I Syd-Amerika synes man kun at have kjendt dens Brug som Snus- og Skraatobak, og alene i La Plata-Landene, Uruguay og Paraguay lader det til, at Tobak har været en fuldkommen ukjendt Vare. Derimod var den kjendt saa godt som overalt blandt de røde Indianere i Nord-Amerika, hvor man nu, i meget gamle Gravhauge (*»mounds«)* har fundet en Mængde Piber af brændt Ler, Serpentin, Grønsten, Talk og forskjellige andre Stenarter. Disse Piber, der ikke sjelden ere forfærdigede med en vis Grad af Kunstfærdighed, fremstille som oftest Figurer af Mennesker eller Dyr[2]). Da Juan Ponce de Léon 1512 opdagede Florida, fandt han der Indianere, som brugte Lerpiber, og det samme fandt den franske Capitain Jacques Cartier 1535 ved Lorenzfloden i Canada. Blandt Sioux- og Dahcota-Indianerne har man et Sagn om det Berg af hvis Stenart de endnu udskjære sine Piber. Dette Sagn, der har et vist romantisk Præg, viser tillige, hvad der ogsaa fremgaar af Indianernes vel kjendte »Fredspibe«[3]), at Tobaken staar i megen Anseelse hos dette Folk og betragtes som en Gave, man umiddelbart har modtaget af Guddommens Haand:

»Alle Indianere«, heder det, »vare indviklede i blodige Krige med hverandre, og den store Aand, Livets Herre, vilde nu gjøre en Ende paa denne Strid. Han sammenkaldte da alle de krigførende Stammer til Pibeberget og gjorde dem der bekjendt baade med Tobakrøgning og med »Fredspiben«. Selv stod han paa den høieste Top af Berget og brød et Stykke af den røde Sten, som han dannede til en Pibe, hvoraf han røg Tobak, og Røgen blæste han ud over den hele Forsamling, til »alle fire Verdenshjørner«. Derefter talte han saaledes til dem: »Denne røde Sten

[1]) **Max Steffen.** Die Landwirthschaft bei den amerikanischen Kulturvölkern. Leipzig. 1883. Pag. 59.

[2]) **Friedrich Tiedemann.** Geschichte des Tabaks und anderer ähnlicher Genussmittel. Frankfurt a/M. 1854. Tab. I—VI.

[3]) **Friedrich Tiedemann** l. c. Tab. VIII. IX.

er eders Kjød og tilhører eder alle. Arbeid heraf Fredspiber og ryg af disse, naar I ville formilde mig og gjøre min Villie. Paa denne Jordbund maa man herefter ikke mere løfte en Krigskølle, en Tomahawk eller en Skalperkniv«. Ved det sidste Drag af Piben forvandlede den store Aand sig til en Sky, som længe svævede over de forsamlede Indianere«.

En Høvding blandt Susquehannah-Indianerne, som i sin Tid boede i eller i Nærheden af Pensylvania, har meddelt Franklin følgende Mythe om Tobakplantens Oprindelse: I Begyndelsen kjendte vore Forfædre intet andet Næringsmiddel end Kjødet af de Dyr, som de fældede paa Jagten, og naar denne slog feil, var Hunger den sikre Følge. To unge Jægere, som havde skudt en Hjort, tændte et Baal, for at stege endel af Byttet; men idet de netop vare ifærd med at stille deres Hunger, saa de en kvindelig Skikkelse stige ned fra Skyerne og tage Plads i Nærheden. Da de troede, at det var et guddommeligt Væsen, der havde mærket Lugten af det stegte Kjød, bleve de enige om at byde hende det bedste Stykke paa Dyret, nemlig Tungen. Hun spiste, tilsyneladende vel tilfreds, og sagde: »Eders Godhed skal blive lønnet; kommer tilbage til dette Sted efter tretten Maaneders Forløb, og I skulle finde noget, som vil blive eder og eders Børn til Gavn gjennem alle Slægter«. De efterkom Befalingen og fandt, til deres Forbauselse, Væxter, som de aldrig før havde seet, men som senere, med stor Vinding, ere blevne dyrkede af os. Der, hvor det guddommelige Væsen havde taget Plads, fandt man, paa de Steder, hvor den høire og venstre Haand havde berørt Jorden, Mais og Bønner, og der, hvor hun havde siddet, var Tobakplanten opvoxet.

De Folkeslag i Syd-Amerika, som tidligere ikke kjendte Tobaken, grebe den med Begjærlighed ved Europæernes Ankomst, og de ryge nu alle lige lidenskabeligt. Det er ikke usandsynligt, at Tobakrygningen i Begyndelsen har staaet i Forbindelse med Dyrkningen af Solen, som de fleste af de gamle Indianerstammer have tilbedt, paa en Tid da Culturen i hine Lande, ialtfald i visse Retninger, stod paa et meget høit Trin. Der er Grund til at tro, at ligesom Mennesket instinctmæssigt har fundet Kaffe, The og lignende Drikke, saaledes har man ogsaa, ledet af Trangen til en Nydelse, fundet Tobaken, og at Prester og Fyrster have begyndt med at sætte Rygningen i Forbindelse med en eller anden religiøs Cultus.

I Spanien og Portugal, der vare de første europæiske Lande, som fik Tobakplanten, synes denne, strax efter dens Indførelse, at være bleven dyrket kun som Prydvæxt; men det varede dog ikke længe, før den blev prøvet som Medicin, og man kan gjerne sige, hvilke Planter bleve dengang ikke brugte til dette Øiemed? Dette blev første Gang udført 1565 af Nicolas Monardes, som var Professor i Medicin ved Universitetet i Sevilla. I Frankrig blev Tobaken indført af den Mand, efter hvem denne Planteslægt har faaet sit Navn, Jean Nicot, som 1559 var Gesandt i Portugal og som skal have faaet Frø fra Amerika. Han dyrkede (1560) denne Væxt i sin Have og gjorde flere Prøver med Bladenes medicinske Kræfter. Tobaken blev derfor i nogen Tid kaldet Herbe d'ambassade (ɔ: Gesandtskabsurten). Endnu samme Aar sendte han Planten til Frankrigs Dronning (Catharina af Medici), hvor den blev dyrket under Navn af Herbe à la reine eller Herba Medicea. Paa denne Maade fik Tobaken mange Navne, da den i flere Lande i Begyndelsen blev benævnt efter den, som havde indført eller først dyrket den. I Frankrig begyndte man at bruge Snus ved Frants II Hof, hvor den blev indført af Kongen selv, og i Ludvig XIV Tid blev der anlagt den første Snusfabrik i Sevilla, hvor man tilvirkede den bekjendte »Spaniol«. I Tyskland og Italien fik man den første Efterretning om Tobak som Lægedomsplante. I Tyskland blev den første Gang dyrket af en Læge i Augsburg, Adolph Occo, og i Italien af

Biskop Tornaboni. Spanske Geistlige bragte senere Snus til Italien, og det varede ikke længe inden denne blev saa almindelig der, at Pave Urban VIII udstedte en Bulle, hvori han truede enhver, som snusede i Kirken, med Ban. Samtidig hermed fik man dog i Italien flere Snusfabriker, og der opstod nu, for og mod Brugen af Snus, en heftig Strid, som endte med, at Venedig og Paven erklærede, at Tobak herefter skulde være Statseiendom eller hvad man i Almindelighed kalder et Regale.

Tobakrygning er indført i Europa af spanske Sjøfolk, i Midten af det 16de Aarhundrede, først i Spanien og nogle Aar senere (1584) i England. Den første navngivne Mand, som har indført Tobakrygning i Europa, er den bekjendte Sir Walter Raleigh. Gjennem sine Capteiner fik han nemlig (1584), efter det uheldige Colonisationsforsøg, Tobak fra det Land, som han, til Ære for Dronning Elisabeth, kaldte Virginia. Under hans senere uheldige Skjebne blev Indførelsen af Tobak, af hans Modstandere, endog regnet med blandt hans Forbrydelser. Da Raleigh, som bekjendt, var i stor Yndest hos Dronningen, blev Tobakrygning snart en Modesag: alt 1685 fandtes der i London egne Tobakhuse, ligesaavel som Øl- og Vinhuse &c., og inden Udgangen af det 16de Aarhundrede fandt man tobakrygende Personer ikke alene paa Gader og offentlige Steder, men endog i Theaterne. Naturligvis fik denne Skik snart sine Modstandere: Digterne søgte at gjøre den ny Urt latterlig, Presterne prækede imod den, Hængehovederne beklagede de ulykkelige Offere for denne »djævelske« Væxt, og Elisabeth's Efterfølger Jacob I skrev endog et Manifest mod Tobaken, hvori han paadigter den al mulig Fortræd [1]), indtil han, for at den kunde blive taalt, bestemte en meget høi Indførselstold for Tobak. Imidlertid havde den stærke Brug af Tobak i en væsentlig Grad fremmet Dyrkningen af denne Væxt i Englands transatlantiske Colonier, og, som det gjerne altid pleier at gaa under lignende Forhold, begyndte man ogsaa her, fra et saa kaldet »practisk Standpunct« at faa Øinene op for den »Nytte«, der kunde trækkes af den hele Sag, og, betragtet paa denne Maade, blev Tobaken snart mindre usund, mindre djævelsk og mindre uanstændig. Carl I oprettede endog et Collegium, som han, mod en høi Afgift, gav Tilladelse til at sælge Tobak, og Parlamentet understøttede stadig baade Dyrkningen og Handelen.

I Holland blev Tobakrygning indført af nogle unge Englændere, der besøgte hollandske Handelsinstituter og Universitetet i Leyden. Studenterne sværmede for denne ny Skik og de ældre toge snart efter, saa at der nu neppe er noget Land i Europa, hvor der, naturligvis i Forhold til Folkemængden, ryges saa meget Tobak som i Holland. Alt i Aaret 1615 gjorde man ved Amersfort det første og tillige heldige Forsøg med at dyrke Tobak i det store paa Fastlandet; thi allerede i Slutningen af det 16de Aarhundrede havde Walter Raleigh dyrket Tobak paa sine Godser i Grevskabet Cork i Irland

I Frankrig begyndte man at ryge i de første Aar af det 17de Aarhundrede; men blandt de saa kaldte høiere Stænder blev Piben dog ikke saa almindelig der som i de fleste andre Lande. Grunden hertil synes fornemlig at have været den, at Damerne lode som om de ikke kunde taale Tobakrøg, og Franskmændenes vel kjendte ydre Artighed gav her efter for Damernes Ønske. Først i den nyere Tid, da det, efter Modens ubegribelige Bud, er blevet mindre uanstændigt at ryge Cigar end Pibe, er ogsaa Rygningen blevet mere almindelig blandt de høiere Stænder i Frankrig.

---

[1]) I dette Manifest (»The Counterblast to Tobacco«) heder det blandt andet: »A custom loathsome to the eye, hateful to the nose, harmful to the brain, dangerous to the lungs, and in the black stinking fume thereof most nearly resembling the horrible Stygian smoke of the pit that is bottomless«.

I Tyskland blev Tobakrygning indført i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede; men baade der og i Schweiz blev den dog først ret almindelig ved de fremmede Soldater under Tredveaarskrigen. Da senere nogle Regjeringer, Læger og Geistlige optraadte med Forbud, Tordentaler og Formaninger, havde det formentlige Onde grebet saaledes om sig, at al Møie var og blev frugtesløs. Det hjalp heller ikke, at man i Schweiz paalagde Rygerne store Pengebøder og at man i Straffelovgivningen endog satte Tobakrygning og Ægteskabsbrud i samme Classe: baade der og tildels ogsaa i Tirol og Ungarn blev det meget almindeligt at ryge og snuse, ja tildels ogsaa at skraa Tobak. Det lader til, at de fleste Læger have været for Brugen af Tobak, medens dog enkelte arbeidede mod den; men Geistligheden var i Almindelighed mod Tobaken, og søgte efter bedste Evne at fordømme den saa kaldte »Tobakdjævel«.

I Slutningen af det 16de Aarhundrede blev Røgtobak indført i Rusland af engelske Handelsspeculanter, og havde hurtig Fremgang, uden at Regjeringen optraadte mod den, indtil man i Moskau, som dengang for Størstedelen bestod af Træhuse, havde flere store Ildebrande, hvorfor uforsigtig Omgang med Tobakpiber maatte bære Skylden. Der udkom da en Lov, hvorefter Tobakrygning første Gang straffedes med Knut og anden Gang med Livsfortabelse, hvilket senere forandredes til Tab af Næsen og Deportation til Sibirien. Men ved disse Straffe naaede man dog ikke det tilsigtede Maal, og Forbrugen af Tobak tiltog stadig. Kort Tid efter begyndte man endog at dyrke den forfulgte Væxt og i det 18de Aarhundrede nævnes russisk Tobak som en Udførselsartikel.

I Tyrkiet blev Tobaken indført 1605 af engelske Matroser, og kort Tid efter kom der store Qvantiteter Tobak som Handelsvare fra England. Der er neppe noget Land, hvor Tobaken har fundet saa hurtig Indgang som i Tyrkiet, og alt 1614 var Tobakrygning almindelig overalt; men da Geistligheden fandt denne Skik uforenlig med Koranen, blev Tobak forbudt, og for at gjøre denne Nydelse latterlig, lod Sultan Amurath IV en Tyrk, som havde forgaaet sig mod Forbudet, føre paa et Æsel gjennem Constantinopels Gader, med et Piberør gjennem Næsen. Om end den muselmanske Humor er af en noget anden Beskaffenhed end i det vestlige Europa, opnaaedes Hensigten dog ikke paa denne Maade.

I Danmark har Tobak været dyrket som Prydplante i Midten af det 17de Aarhundrede [1]. I Aarene 1719 eller 1720 have de tidligere (II. Pag. 141) omtalte Hugenotter, der med Regjeringens Tilladelse bosatte sig i Fredericia, der begyndt at dyrke Tobak. I de for Hugenotterne bestemte Privilegier af 15de November 1720, § 6 heder det: »Deres Tobak, som her i Landet voxer, maa de, naar derhos rigtige Attester findes, at den her i Landet er voxen, saavel i Kjøbenhavn som andre Kongens Kiøbstæder i første 20 Aar fri uden Told, Accise eller Consumtion deraf at betale, indføre«. I Aaret 1767 siges der, at »Agerdyrkning og Tobaksplantning vare Byens Hovednæring«, og samme Aar paa et andet Sted, at »Tobak er Fridericiæ bedste Product« [2]. Endnu dyrkes Tobak ved Fredericia og paa enkelte andre Steder i det østlige Jylland samt ved Middelfart paa Fyen; men »den i Danmark avlede Tobak er altfor skarp, mangler den fine Smag og Lugt, som udvikler sig i varmere Egne og er overhovedet af en temmelig ringe Qvalitet« [3].

Fra Sverige heder det, at Tobaken der ikke har været kjendt før i Dronning Christina's Regjeringstid og at Brugen af denne Væxt sandsynligvis er blevet udbredt ved de svenske Soldater,

[1]) Hans Raszmussøn Block. Horticultura danica. Kiøbenhaffn. 1647. Pag. 72. 76.
[2]) J. N. Wilse. Fuldstændig Beskrivelse af Stapel-Staden Fridericia. Kjøbenhavn. 1767. Pag. 61. 119. 229.
[3]) E. Møller-Holst. Landbrugs-Ordbog for den praktiske Landmand. 6 D. Kjøbenhavn. 1883. Pag. 48.

som kom hjem fra Tyskland under Tredveaarskrigen. Nogen Tid i Forveien, heder det videre, havde man, i Vraget af et ved Halland (som dengang ikke tilhørte Sverige) strandet Skib, fundet Tobakruller, som man troede var et Slags Taugværk. Det er rimeligt, at Tobaken, før denne Tid, ikke har været udbredt blandt Folket, men af enkelte maa den dog have været endog vel kjendt: Johannes Franck, som holdt de første botaniske Forelæsninger ved Universitetet i Upsala, har nemlig udgivet en Doctordisputats: »De præclaris herbæ Nicotianæ vel Tabaci virtutibus. Upsaliæ. 1633«. I den tidligere (II. Pag. 142) omtalte Catalog over de i den botaniske Have i Upsala dyrkede Væxter, som er skrevet af Olof Rudbeck, nævnes for Aaret 1658, under Apothekerplanter, »Hyoscyamus peruvianus s. Tabacum verum«. I den sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede har man rimeligvis hist og her dyrket Tobak, enten som Prydplante i Haverne eller forsøgsvis i det smaa som Handelsvare; men Stødet til en almindelig Tobakdyrkning i Sverige blev dog først givet ved en kongelig Placat af 29de Februar 1724, hvori tilraades Dyrkning af Tobak, »hvartill detta klimat, efter skedda försök, befinnas vara lämpligt«. Følgerne af denne Opfordring viste sig snart, og alt 1731 heder det, at de første Tobakplantager fandtes ved Grenna; men samtidig hermed blev der ogsaa dyrket Tobak paa Alströmer's Eiendomme i Østergøtland, ved Onsala i Halland og paa flere Steder. De største Plantager fandtes dog ved Byerne, fornemlig af den Grund, at disse vare fri for den Accise ($1^1/_3$ öre silfvermynt), der 1749 blev paalagt al anden Tobak, som indførtes til Byerne. I Aaret 1764 fandtes der ved Byerne ikke mindre end 86 Tobakplantager; af disse vare de nordligste ved Sundsvall (62° 20′) og de største ved Alingsaas og Højentorp, hvor der 1745 blev avlet 7,800 Centner tørre Tobakblade. For Aaret 1770 opgives det, at der til Spinderierne blev solgt 16,000 Centner svensk Tobak, og samme Aar blev der indført omtrent 12,000 Centner. I den sidste Trediedel af forrige Aarhundrede synes det at have været almindeligere, at man i Sverige dyrkede Tobak end Poteter: der findes nemlig en kongelig »Kungörelse«, som er skrevet paa Upsala Slot den 18de Februar 1774 og undertegnet af Thure Gustaf Rudbeck, hvori der siges, at Tobak »nu medtager ganska mycken Jord i Riket och tillika utmerglar den samma mera än all annan Plantning«. Kundgjørelsen indeholder videre en Opfordring baade til Landmænd og Almuen om at plante »Potatoes eller Jordpäron«, ikke alene som Fødemiddel baade for Folk og Fæ, men ogsaa fordi Bladene, der ikke tiltrænge nogen anden Behandling end at tørres, kunne bruges baade som Røg- og Skraatobak. Til det her nævnte Øiemed bleve de endog anbefalede af det kongelige »Collegium medicum«. I det sidste Aarhundrede er Tobakdyrkningen i Sverige ikke gaaet fremad, og den drives nu væsentlig kun i Omegnen af Stockholm og i Skåne. Paa de her nævnte Steder er dog Dyrkningen udvidet eftersom Indførselstolden er blevet høiere. Udbyttet af Tobakdyrkningen ved Stockholm, som 1829 opgives til 4,340 Centner, var 1880 gaaet op til 6,000 Centner, hvis Middelpris nu sættes til 30 Kroner pr. Centner. Samme Aar avledes i Omegnen af Landskrona henimod 1,000 Centner, og et omtrent lige saa stort Udbytte havde man i Villands Herred. For Aaret 1880 kan Tobakproductionen for hele Sverige ikke sættes over 15,000 Centner, medens der i Tiaaret 1870—80, med et Middeltal, aarlig blev indført 80,269 Centner.

Alt i Slutningen af det 17de Aarhundrede var Tobakrygning trængt frem lige til Lapland. Schaeffer, som i Aaret 1673 reiste i denne Egn af Sverige, siger, at Lapperne fandt stort Behag i denne Nydelse, som de især hengave sig til paa Høitidsdagene samt ved Gjestebud og Bryllupper [1]).

[1]) Friedrich Tiedemann. Geschichte des Tabaks und anderer ähnlicher Genussmittel. Frankfurt a/M. 1854. Pag. 177.

Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har man ogsaa i Sverige forsøgt at hindre en altfor overdreven Tobakrygning: Ved kongelig Forordning af 16de September 1741 forbydes »tobaksrökande af ungt folk, som ej fyllt 21 år, vid vite af 2 daler silfvermynt för hvarje gång någon dermed beträdes, angifvarens ensak; orkar ej böta, sitte två söndagar i stocken; dock krigsfolk undantagne — med hvilka det är en hel annan beskaffenhet«[1]).

Til Norge skal Tobaken være indført 1616. Ved Forordning af Christian IV, af 29de Juli 1632, blev det forbudt at indføre Tobak i Norge, paa Grund af »den store Skade, som Tobaksdrikken Undersaatterne udi vort Rige Norge tilføier«. Ved den samme Konges Forordning af 8de Marts 1643 blev dog dette Forbud hævet, og ved samme Leilighed blev der fastsat en Told af »to Mark« for hvert »Pund« Tobak, som indførtes i Landet. Alt i Slutningen af det 17de Aarhundrede blev Tobak dyrket som Prydplante i Throndhjem[2]); derimod har jeg ikke fundet nogen Oplysning om, at den, enten til det ene eller andet Øiemed, har været dyrket i Norge i den første Halvdel af forrige Aarhundrede. For Aarene 1781—82 og 83 blev der, af det kgl. danske Landhusholdnings Selskab, udsat Præmier for Norge, baade for den bedste Afhandling om Dyrkning og Behandling af Tobak og tillige for den bedste Tobak, »ikke mindre end 3000 Pund«[3]). Samtidig hermed blev der i Bergen udsat en Præmie af 6 Rigsdaler »for den Bonde, som i Sogn, Hardanger eller Voss i Aaret 1781 avler den bedste og største Mængde Tobak, ikke mindre end 3 Voger«[4]). I Videnskabs Selskabets Bibliothek i Throndhjem findes i Haandskrift »Botanisk oeconomisk Afhandling om Tobak af Christopher Hammer. Melbostad. 1789«. Her siges blandt andet: »God norsk Tobak er avlet af Paul Hansen Nygaard i Gausdal Prestegjeld, i Akershus Stift, saa han i de syv sidste Aar har faaet saa meget Tobak, at han har forsynet sit eget Hus dermed og overladt til Naboer og andre. Af den har han indsendt gode Prøver til det norske Videnskabs Selskab i Throndhjem, hvor han er tilkjendt den udsatte Præmie 10 Rigsdaler. (Se Berlingske Tidende 1ste Mai 1786 No. 35). Christiania-Tobak er baade vellugtende og velsmagende«. (!) Det er en besynderlig Feiltagelse, naar Jacob Mumsen siger, at man »i Akershus Stift havde anlagt saa store Tobakplantager, der gave et saa godt Udbytte, at det 1767 blev forbudt, at indføre fremmed Tobak i Norge«[5]). I Aaret 1811 blev der ved Throndhjem gjort Forsøg med at dyrke Tobak. Den 25de August havde hver Plante »12—16 gode Blade«, af hvilke mange vare over en Alen (ɔ: 62 cm.) lange, og Planterne stode samme Dag »i fuldeste Flor«, saa at Brevskriveren ytrer det sikre Haab »at faa en Mængde modent Frø«[6]). Samme Aar udgav det kgl. Selskab for Norges Vel en Afhandling om Tobakdyrkning[7]), og 1814 gav dette Selskab en Belønning til en Gartner paa Thoten »for hans Flid og Veiledning i Tobakplantning paa Thoten og Hedemarken«[8]).

Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har man, saa heder det, med Held dyrket Tobak paa Øen Brokey (65° 2′) i Hvammsfjord, paa Nordvestkanten af Island[9]). Paa et andet Sted heder

---

[1]) P. von Möller. Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881 Pag. 190—92.

[2]) Christian Gartner. Horticultura. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 16.

[3]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. 1781. Pag. 28. 60. 1782. Pag. 29. 63. 1783 Pag. 32. 65.

[4]) Fortegnelse paa Medlemmerne i det bergenske nyttige Selskab &c. Bergen. 1780. Pag. 40.

[5]) (Jacob Mumsen). Tagebuch einer Reise nach dem südlichen Theil von Norwegen im Sommer 1788. Hamburg u. Kiel. 1789. Pag. 280.

[6]) Norske Landvæsens Samlinger. Udgivne af Jacob Neumann. 2 Bd. Christiania. 1812. Pag. 290.

[7]) Oeconomisk-techniske Samlinger. Udgivne af det kgl. Selskab for Norges Vel. Christiania. 1811. Pag. 197—211.

[8]) Budstikken. Christiania. 1814. Pag. 275.

[9]) Johannes Snorronius. Tractatus historico-physicus de agricultura Islandorum. Havniæ. 1757. Pag. 69.

det ogsaa: »Paa Island lykkedes Tobakplantning vel, men ved Erfaring herom holdt man op, og blot lagde sig tre Gange saa stærkt som før paa al Slags Brug af Tobak« [1]).

Af den i det foregaaende leverede korte Udsigt over Potetens og Tobakens Indførelse og Udbredning i Europa, vil man have seet, at disse to Væxter, der høre til den samme Familie (Solanaceae), ere blevne modtagne paa høist forskjellige Maader baade i de katholske og protestantiske Lande: Om den første bekymrede den store Almenhed sig ikke, ja det gik endog saa vidt, at man paa enkelte Steder fandt det nødvendigt ved Lovbud at søge at fremme dens Dyrkning; mod den anden optraadte baade Regjeringerne og Geistligheden, medens det store Folk, med en paafaldende Begjærlighed, forlangte en uhindret Nydelse af denne Væxt I Slutningen af det 17de Aarhundrede indtraadte der dog et Vendepunct i Tobakens Historie, og denne Plante, som tidligere var bleven forfulgt, kom nu i stor Anseelse. Der indtraf da ogsaa en anden Omstændighed, som i høi Grad bidrog til at fremme Tobakrygningen, nemlig Indførelsen af Kaffe i Europa og Oprettelsen af offentlige Kaffehuse. Da man saa, at alle Straffe og Forbud forfeilede sit Maal, men tillige mærkede, at denne Vare vilde faa stor Betydning som Handelsartikel, tiltoge Regjeringerne i flere europæiske Stater sig Eneret til at handle med Tobak, og allerede 1670 var Tobakhandel et Regale i Storhertugdømet Østerrig. Nu er, som bekjendt, Tobakmonopolet udstrakt til hele det østerrigske Monarchi og indbringer aarlig over 50 Millioner Kroner. I Frankrig blev Tobakhandelen 1674 gjort til et Monopol for Regjeringen, hvilket vel blev hævet 1789, men igjen indført 1811. For nogle Aar siden blev den aarlige Tobakskat opgivet til omtrent 132 Millioner Kroner, og samtidig hermed var den paa det nærmeste ligesaa stor i Rusland. Istedetfor at undertrykke Tobakdyrkningen, blev denne, efter Indførelsen af Monopolerne, ved Belønninger og paa andre Maader søgt fremmet i den størst mulige Udstrækning. Den dyrkede Tobak maatte da ikke længre tilvirkes af Eieren, men skulde, for en fastsat lav Pris, sælges til Regjeringen, eller rettere sagt til den, til hvem denne havde bortforpagtet Rettigheden og som da var den eneste priviligerede Tobakhandler.

Det er en vel kjendt ordsproglig Talemaade, at i Mangel af Tobak man bruger andre Blade, og Tid efter anden har man ogsaa fundet forskjellige saa kaldte Surrogater for Tobak; men disse have dog aldrig faaet noget Indpas, naar undtages den Mængde forsætlige Tilblandinger, som udføres af Tobak- og fornemlig af Cigarfabricanterne. Det vilde blive for vidtløftigt paa dette Sted at fremstille alt dette fra de forskjellige Lande i Europa; jeg skal derfor her kun nævne de væsentligste af de saa kaldte Surrogater, som Tid efter anden have været brugte i de nordlige Lande:

Achillea millefolium, L. Rylk eller Ryllik. I Sverige har man brugt de tørre og pulveriserede Blade som Snus førend man kjendte Tobak, og paa enkelte Steder blandes de endnu i virkelig Snustobak, hvorfor ogsaa Planten i Sverige kaldes Näsgräs [2]).

Archangelica officinalis, Hoffm. Angelica. Da Tobak i Slutningen af forrige Aarhundrede var meget dyr, brugte Bønderne paa Otterøen, i Nordre Throndhjems Amt, Angelicablade som Røgtobak [3]). Roden har, ialtfald tidligere, været brugt i Norge som »Tyggemiddel« eller Surrogat for Skraatobak. Linné siger ogsaa, at de svenske Lapper tyggede baade Angelicaroden og Roden af Peucedanum palustre, Mønch istedetfor Tobak [4]).

---

[1]) Magnus Stephensen. Island i det attende Aarhundrede. Kjøbenhavn. 1808. Pag. 54.
[2]) Richard Dybeck's Runa. 1847. Pag. 24.
[3]) Johann Christian Fabricius. Reise nach Norwegen. Hamburg. 1779. Pag. 291.
[4]) Linné. Flora lapponica. Londini. 1792. Pag. 71. 73.

Arctostaphylos officinalis, W. & Gr. Melbærris. I forrige Aarhundrede har man i Sverige brugt at blande Bladene mellem Røgtobak, for at give denne en mildere Smag[1]).

Arnica montana, L. Jonsokblom. I Midten af forrige Aarhundrede brugte Bønderne i Småland (Sverige) Bladene baade som Snus og Røgtobak[2]), hvorfor den endnu i Østergøtland kaldes Nysblad[3]). Efter vor berømte Sprogforsker Ivar Aasen kaldes Arnica montana paa Søndmøre Snusblad eller Tobaksoleie, hvilket synes at vise, at den ogsaa der maa have været brugt paa samme Maade som i Sverige.

Asperula odorata, L. Myske. I Sverige har man tidligere brugt at ryge denne Urt sammen med Tobak, for at gjøre denne mere vellugtende[4]).

Convallaria majalis, L. Lilieconval. I Midten af forrige Aarhundrede have Bønderne i Nordre Bergenhus Amt brugt de tørre og pulveriserede Blade som Snus[5]), og i Sverige har man, til samme Øiemed, brugt baade Bladene og Blomsterne[6]).

Cornus svecica, L. Skrubbebær. Paa enkelte Steder i Sverige har man tidligere brugt at blande de knuste Blade mellem Røgtobak[7]).

Juniperus communis, L. Ener. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Smaalenene brugt Barken paa samme Maade som Røgtobak[8]).

Myrica gale, L. Pors, Post. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man, paa enkelte Steder i Nordre Bergenhus Amt, brugt Bladene, med en liden Tilsætning af Tobak, som Røgtobak; ja man omtalte endog denne Blanding baade som »uskadelig og velsmagende«[9]).

Primula veris, L. Nykleblom, Marie Nykleband. I Norge skal man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, have brugt de pulveriserede Blomster til at blande i Snus, for at denne skulde fremkalde en stærkere Nysen[10]).

Solanum tuberosum, L. Potet. Det er ovenfor (Pag. 165) sagt, at Collegium medicum i Sverige havde tilraadet at bruge Potetblade baade som Røg- og Skraatobak. I Høland Prestegjeld i Smaalenenes Amt brugte man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, Potetblade som Surrogat for Røgtobak[11]).

Tanacetum vulgare, L. Reinfann. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Smaalenene brugt Bladene som Surrogat for Røgtobak[12]).

Paa Island har man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, i Mangel af virkelig Tobak, brugt Asken af Capsella bursa pastoris, Mønch (Hyrdetaske, Taskegræs) som Snus[13]).

---

[1]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 520. Id. Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 138. A. J. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 63.

[2]) »Rustici Smolandiæ folia in pulvere nasali assumunt, et inde sternutant uti ab Helleboro, eaque fumo hauriunt uti Tabacum«. Linné. Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 295. A. J. Retzius l. c. Pag. 67.

[3]) C. F. Nyman. Utkast till svenska växternas naturalhistoria. 1 D. Ørebro. 1867. Pag. 3.

[4]) A. J. Retzius l. c. Pag. 84.

[5]) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. Pag. 83.

[6]) C. F. Nyman l. c. 2 D. Pag. 348.

[7]) A. J. Retzius l. c. Pag. 187.

[8]) J. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1780. Pag. 37.

[9]) J. C. Fabricius. Reise nach Norwegen. Hamburg. 1779. Pag. 267. 356. Cfr. C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 1 D. Kjøbenhavn. 1796. Pag. 671.

[10]) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 37.

[11]) Tillæg til Magazin for Næringsstanden. Kjøbenhavn. 1798. 1 Bd. Pag. 299.

[12]) I. N. Wilse l. c. Tillæg. Pag. 37.

[13]) N. Mohr. Forsøg til en islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 199.

I Forbindelse med, hvad der ovenfor er sagt om Surrogater for Tobak, kan det maaske her være paa rette Sted at meddele følgende: De norske Lapper i Finmarken forstaa af Næver (ɔ: den hvide Overhud paa Birken) at tilberede et Slags Cigaretter: en paaskraa tilskaaret Næverremse rulles sammen saaledes, at den kommer til at se ud som en liden udtrukket Kikkert; heri stoppes Tobak, og nu ryger Lappen, tilsyneladende med stort Velbehag, af den tilspidsede Ende, uden at ulempes af den Bismag, som følger med af den brændende Næver.

Fra det statistiske Centralbureau i Christiania har jeg faaet følgende Opgaver over Mængden og Værdien af den, i de sidste 10 Aar, til Norge indførte Tobak, af alle Slags:

Aar.	Tobakblade.	Snus.	Cigarer og Cigaretter.	Røgtobak, Skraatobak &c.	Samlet Værdi.
1876 . . .	2,225,950 Kg.	250 Kg.	79,400 Kg.	15,300 Kg.	
	3,831,800 Kr.	800 Kr.	952,800 Kr.	36,700 Kr.	4,822,100 Kr.
1877 . . .	2,250,050 Kg.	150 Kg.	85,450 Kg.	19,700 Kg.	
	3,161,400 Kr.	400 Kr.	1,025,400 Kr.	43,300 Kr.	4,230,500 Kr.
1878 . . .	1,972,250 Kg.	200 Kg.	59,300 Kg.	14,500 Kg.	
	2,490,700 Kr.	600 Kr.	664,200 Kr.	31,900 Kr.	3,187,400 Kr.
1879 . . .	2,033,740 Kg.	164 Kg.	53,581 Kg.	16,880 Kg.	
	2,301,800 Kr.	500 Kr.	589,400 Kr.	35,400 Kr.	2,943,500 Kr.
1880 . . .	2,471,950 Kg.	115 Kg.	61,185 Kg.	13,960 Kg.	
	2,343,400 Kr.	300 Kr.	611,900 Kr.	29,300 Kr.	2,984,900 Kr.
1881 . . .	1,927,500 Kg.	175 Kg.	59,823 Kg.	13,337 Kg.	
	2,222,700 Kr.	500 Kr.	598,300 Kr.	28,000 Kr.	2,849,500 Kr.
1882 . . .	1,713,680 Kg.	128 Kg.	62,371 Kg.	12,880 Kg.	
	1,858,500 Kr.	400 Kr.	499,000 Kr.	27,100 Kr.	2,377,000 Kr.
1883 . . .	1,760,720 Kg.	135 Kg.	63,329 Kg.	13,148 Kg.	
	2,024,900 Kr.	300 Kr.	475,000 Kr.	26,300 Kr.	2,526,500 Kr.
1884 . . .	1,917,700 Kg.	362 Kg.	65,596 Kg.	13,066 Kg.	
	2,306,800 Kr.	1,000 Kr.	492,000 Kr.	36,600 Kr.	2,836,400 Kr.
1885 . . .	1,994,600 Kg.	203 Kg.	65,792 Kg.	14,383 Kg.	
	2,393,500 Kr.	600 Kr.	493,400 Kr.	40,200 Kr.	2,926,700 Kr.

I de senere Aar har man vistnok hist og her, i de sydlige Egne af Norge, forsøgt at dyrke Tobak som Handelsvare; men, saavidt jeg har kunnet bringe i Erfaring, er man, med Hensyn til Brugbarheden af den her dyrkede Tobak, kommet til netop det samme Resultat, som ovenfor (Pag. 164) er meddelt om Tobakdyrkning i Danmark. Jeg har flere Gange prøvet saavel Røgtobak som Cigarer, der vare tilvirkede af Planter, som havde været dyrkede dels i Omegnen af Christiania dels ved Throndhjem (63° 26′); men de have havt en meget ubehagelig Lugt og Smag, og, efter min Opfatning af det hele, ser det ud til, at Tobakdyrkning ikke vil faa nogen Fremtid i Norge. Det maa udtrykkelig fremhæves, at de Blade, hvoraf de her nævnte Prøver af Røgtobak og Cigarer vare fabrikerede, lige fra Indhøstningen til den færdige Vare, have været behandlede af sagkyndige Mænd, der naturligvis have gjort sig al mulig Umage, for at levere en saa god Røgtobak som mulig. Der er saaledes Grund til at tro, at der her ikke foreligger nogen væsentlig Feil ved Behandlingen, der kunde nedsætte Tobakbladenes Værd som Handelsvare. I den botaniske Have

ved Christiania har jeg i en lang Aarrække dyrket Tobak af Frø fra forskjellige Lande i Mellem- og Syd-Europa samt fra de forenede Stater; men med Hensyn til Bladenes Brugbarhed er Resultatet altid blevet det samme.

Det kan maaske være paa rette Sted her at nævne, hvad der er sagt om Tobaken fra Sverige paa Wiener-Udstillingen 1873: »Der var en skarp Modsætning mellem Tobakprøverne fra Sverige og Rumänien, Tyrkiet og Grækenland. Medens den svenske Tobak havde en meget mørk, næsten sortbrun Farve og et tykt Blad, med en stærk, stram (»starkem, schwerem«) Lugt, vare Bladene fra det sydøstlige Europa i Almindelighed smaa, lyse af Farve og havde en fin (»vorzüglichem«) Lugt, og dette var fornemlig Tilfældet med Prøverne fra Tyrkiet«[1]).

Om Brugen af Tobak i Norge skal jeg her tillade mig at meddele en Iagttagelse, som jeg flere Gange har havt Leilighed til at gjøre og om hvis Paalidelighed der ikke kan reises den ringeste Tvivl: I de nordlige Egne af Norge, f. Ex. i Finmarken, ryges i Almindelighed en meget stærkere Tobak, end i de sydlige Egne, f. Ex. i Christiania. Flere af mine Bekjendte, som, under deres tidligere Ophold i Christiania, vare vante til at bruge en bestemt Sort Tobak, og senere, som Embedsmænd, bleve forflyttede til de arktiske Egne, fandt der den Tobak, som de tidligere havde brugt, for svag, og maatte vælge en endog meget stærkere Sort. Naar de samme Personer senere, i et eller andet Øiemed, i nogle Maaneder opholdt sig i Christiania, fandt de her den i Finmarken brugte Tobak at være altfor stærk, og maatte derfor vælge en svagere; men naar de senere kom tilbage til sit Hjem, maatte den stærke Tobak atter i Brug. Dette har, som sagt, gjentaget sig med flere Individer, og jeg nævner det her, fordi noget lignende ikke er mig bekjendt fra andre Lande. Hvad kan være Grunden hertil? Jeg vover ikke at fremsætte nogen Hypothese, og indskrænker mig derfor til et simpelt Referat af den anførte Kjendsgjerning.

Det er tidligere sagt (I. Pag. 270), at det ikke er sjelden, selv i de sydlige Egne af Norge, at den første Natfrost indfinder sig allerede i den sidste Trediedel af August. Under saadane Forhold ødelægges naturligvis Bladene paa Poteter, Bønner, alle Cucurbitaceer, Georginer &c. Flere Gange har jeg derimod, i den botaniske Have ved Christiania, iagttaget følgende med Tobaken. Naar Minimum-Thermometeret viser, at der tidlig om Morgenen har været — 2—3°, ere Tobakbladene gjerne dækkede af Rim og saa stive, at de meget let kunne brækkes. Udover Morgenen tø de efterhaanden op, og ere da slappe, som om de havde lidt af Kulden; men i Løbet af Dagen komme de sig igjen og ere fuldkommen restaurerede inden Aftenen. Der kan nu ofte gaa flere Uger, inden der kommer en ny Frostnat, og i denne Tid voxe Planterne som om intet var indtruffet, vedblive at blomstre og give modent Frø.

Sommeren 1863 gjorde jeg her et Forsøg med »ægyptisk Tobak«, hvoraf jeg havde faaet Frø af de fra Ægypten til Londoner-Udstillingen 1862 sendte Producter. Smaa Frøplanter med 4 Blade bleve udsatte i Haven den 19de Mai, og disse naaede i September en Høide af 5½—6½′ (1.71—2.03 m.). De største Blade vare 17—18″ (44—47 cm.) lange og 7—8″ (18—21 cm.) brede. Bladene vare »modne« den 1ste October og Frøet nogle Dage senere. Naar Tobak ved Christiania udplantes i den første Halvdel af Juni, pleier den, i en almindelig Sommer, at give modent Frø i den anden Halvdel af September. Planterne blive her ikke sjelden 5—6′ (1.5—1.9 m.) høie, og selv 1877, som her var en for Vegetationen meget ugunstig Sommer, bleve de største Blade 2′ (62 cm.) lange og 16″ (42 cm.) brede. I den sidste Trediedel af September blive disse »modne«. Ved Aal

[1]) Die Landwirthschaft und ihre Hilfsgewerbe auf der Wiener Weltausstellung 1873. Wien. 1874. Verlag von Faesy & Frick. Pag. 75.

Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), der ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., blive Planterne gjerne 3½′ (110 cm.) høie og blomstre i Slutningen af August; men de have hidtil ikke givet Frø. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet spiredygtigt Frø. I Karasjok, i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor Tobaken blev dyrket i løs Sandjord, blev den kun 30″ (78 cm.) høi og blomstrede ikke, men de største Blade vare 18″ (47 cm.) lange og 13″ (34 cm.) brede. Høsten 1876 fik jeg fra Vardø (70° 22′) en Tobakplante, der var blevet staaende i en almindelig »kold« Benk. Den var 6½′ (2.04 m.) høi og de største Blade vare 18″ (47 cm.) lange og 12″ (31 cm.) brede. Blomsterne vare netop udsprungne.

Nicotiana macrophylla, Spr. Den saa kaldte Maryland-Tobak er rimeligvis kun en Varietet af den foregaaende. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), som, saavidt mig bekjendt, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, bleve Frøplanterne, da de havde fire Blade, satte ud i Haven og havde i Slutningen af Sommeren et frodigt Udseende. Blomsterknopperne viste sig, men faldt efterhaanden af, paa Grund af stadigt Regnveir. Planterne bleve 2½′ (77 cm.) høie og de største Blade 2′ (62 cm.) lange og 14″ (36 cm.) brede. I en nogenlunde gunstig Sommer giver den ved Christiania modent Frø, og den naar da her en Høide af 7′ (2.2 m.). De største Blade blive 3′ (94 cm.) lange og 20″ (52 cm.) brede.

Nicotiana rustica, L. **Sv.** Bondtobak, Turkisk Tobak; **Dan.** Bondetobak; **Tkl.** Amazonentaback, Bauerntaback, Kleiner Taback, Türkischer Taback, Veilchentaback; **Engl.** Green Tobacco, Latakia Tobacco, Syrian Tobacco, Wild Tobacco-plant; **Fr.** Priapée, Tabac des paysans, Tabac rustique; **Ital.** Brasile, Erba corsa, Monocos, Priapeia, Tobacco brasile, Tobacco monocos.

Der har været skrevet meget om denne Arts oprindelige Hjem; men dette maa dog utvivlsomt søges i de varme Dele af Amerika, uden at Stedet nærmere kan bestemmes, da den endnu ikke er fundet i vild Tilstand. Sandsynligvis er den først, som Prydplante, bragt til Lissabon og er derfra kommet ud i Europa, hvor den nu findes i alle Lande, dog fornemlig som Prydplante. Det lader til, at den temmelig tidlig er kommet til Afrikas Vestkyst og Asien. Fra China ser man nu denne Art meget ofte tegnet paa forskjellige Gjenstande af Porcellæn, som ere fabrikerede efter Aaret 1700, men ikke længre tilbage i Tiden [1]). I Asien findes den nu i flere Lande, f. Ex. Persien, China, Japan &c., paa Steder, som aldrig have været dyrkede; men denne almindelige Udbredning kan let forklares, naar man ved, at der ikke kjendes ret mange Arter, der give en saa stor Mængde Frø som en Tobakplante, og om denne Arts Evne til at sprede sig som Ugræsplante, kan det være nok at henvise til, hvad der i det følgende siges om dens Udbredning i de nordligste Egne af Norge.

I Aaret 1779 blev der i Spydeberg Prestegjeld i Smaalenene (59° 35′) gjort flere Forsøg med Dyrkning af denne Art, som lykkedes godt [2]), og dette er det eneste mig bekjendte Exempel paa, at den her i Landet har været dyrket for Bladenes Skyld. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., bliver denne Art, i en almindelig Sommer, henved 3′ (92 cm.) høi og giver modent Frø. Bladene vare 10″ (26 cm.) lange og næsten 9″ (23 cm.) brede. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) blev den saaet i Benk, udplantet i Begyndelsen af Juni, blomstrede 8de Juli og gav modent Frø i Begyndelsen af September. Den har der spredet sig som Ugræs paa flere Steder i Haven. I Karasjok (69° 18′) blomstrede den i de første Dage af August 1882 og blev 3′ 4″ (104 cm.) høi, men kort Tid efter blev den ødelagt

[1]) Th. M. Fries i Svenska trädgårdsföreningens tidskrift. 3. Stockholm. 1883. Pag. 107.
[2]) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1780. Pag. 47—48.

af Natfrost. I den ugunstige Sommer 1886 blev den paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) saaet i Benk den 15de Juni, udplantet i Haven 12te Juli og blomstrede 28de August. Den blev næsten 2′ (61 cm.) høi, og Bladene vare $8^1/_2$″ (22 cm.) lange og over 6″ (16 cm.) brede. — Ved Uleåborg i Finland (65°) har man gjort Forsøg med at dyrke Nicotiana rustica, men Planterne bleve smaa og kom sjelden til at blomstre [1]).

Nicotiana affinis, Hort. Denne Art, hvis Fædreland man ikke kjender, er for nogle Aar siden kommet i Handelen gjennem det bekjendte Firma Huber & Co. i Hyères [2]), og i forholdsvis kort Tid er den, som Prydplante, blevet udbredt næsten overalt i Europa. Grunden hertil er, at den har store, hvide og stærkt vellugtende Blomster, som aabne sig udover Eftermiddagen eller henimod Aftenen. Ved Christiania dyrkes den nu paa flere Steder, og i den uheldige Sommer 1886 naaede den her en Høide af over 2′ (70 cm.) og gav modent Frø i Begyndelsen af September. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) har den blomstret i Begyndelsen af August og naaede en Høide af 30″ (80 cm.). Det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har været dyrket, er Alten (70°) i Vest-Finmarken, hvor den blomstrede i Begyndelsen af September og naaede en Høide af 22″ (57 cm.). Denne Art trives ogsaa meget godt ved Stockholm (59° 20′).

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter eller Former af denne Slægt, og disse findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

SCROPHULARINEAE.

Salpiglossis atropurpurea, Grah., der er vildtvoxende i Chile, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge, end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives udmærket godt, og **S. integrifolia,** Lodd., der hører hjemme i Buenos Ayres, har jeg ikke seet nordligere end i Molde (62° 44′). **S. sinuata,** R. & P. og **S. straminea,** Hook., som begge 1820 ere indførte til England fra Chile, trives meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), hvor den førstnævnte endog har givet modent Frø. I Sverige har den blomstret i Luleå (65° 37′).

Schizanthus pinnatus, R. & P. **Tkl.** Kattunblume, Schlitzblume; **Engl.** Butterfly-flower, Fringe-flower. Denne Art, som 1822 er indført til England fra Chile, er i de senere Aar blevet en i Norge meget almindelig Prydplante, som jeg har ladet dyrke paa flere Steder i Finmarken: I Karasjok (69° 18′) blev den saaet i Benk og senere udplantet; den blomstrede i Midten af Juli og blev 20″ (52 cm.) høi, men gav ikke modent Frø. Den har ogsaa blomstret baade i Vadsø (40° 4′) og Vardø (70° 22′), og paa sidst nævnte Sted blev den, selv i en ugunstig Sommer, 15″ (40 cm.) høi.

Schizanthus porrigens, Hook. Indført 1822 til England fra Chile. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, har været dyrket med Held, er Prestegaarden i Lødingen (68° 24′), hvor den blev saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Midten af August.

[1]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 19.
[2]) L. Wittmack i Garten-Zeitung. Herausgegeben von Dr. L. Wittmack. 1 Jahrg. Berlin. 1882. Pag. 253—55.

Schizanthus Grahami, Hook. Indført 1831 til England fra Chile. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) blev den saaet ude i Haven og blomstrede baade længe og rigelig, men gav ikke modent Frø.

Schizanthus heterophyllus, Hook., **S. laciniatus,** Kze og **S. retusus**, Hook. (Indført 1831 til England fra Chile). Disse tre Arter bleve, paa Grøtø (67° 50′) i Nordland, saaede i Benk, senere udplantede i Haven og blomstrede i Begyndelsen af August. Den sidst nævnte blev 15″ (40 cm.) høi og gav modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet.

Verbascum thapsus, L. **Norge.** Kjeddingrokk, Kongelys, Kongsgras; **Sv.** Filtbladigt Kungsljus, Kungsljus, Lungört, Trollkärings slända; **Dan.** Kongelys; **Tkl.** Apentikerbleamen (Siebenbürgen), Bärenkraut, Bergenkraut, Brennkraut, Bülich, Bullen, Fackelblumen, Fackelkraut, Feldkerzen, Frauachunkla (St. Gallen), Unser Frauen Heil, Frauenkerss, Frauenkerze, Heidnisch Wullchrut, Himelbraut, Himelprent, Himmelblume, Himmelbrand, Himmelprand, Himmelskerze, Himmelsköschzen (Salzburg), Himmeltraut, St. Johanniskerzr (Schlesien), Kaikerzen, Katzenkraut, Kersenkraut, Kerzenkraut, Kerzwoll, Kierzekreid (Siebenbürgen), Königskerzen, Königsrose, Königsworcz, Konigghekerse, Konigscrone, Konigskarcz, Konigskerse, Künigskerz, Kunigskerz, Leerk, Löwenfackel, Manwoll, Marienkerzen, Neunmannskraft, Nortman, Ochsenzagel, Olenkwurzel (Siebenbürgen), Osterkerze, Samke, Schafschwanz (Graubündten), Taback (wilder), Tortschenkraut, Unholdenkerz, Vullena, Wälblömmen (Siebenbürgen), Waldwull, Wallblume (Schweiz), Wallkraut, Weisswull, Welck, Weliwurtz, Wellblommen, Wetterkerze, Willena, Wilma, Wiln, Winterblom, Wislma, Wolede, Wolfzoppen, Wolkewurz, Wollblumen, Wolle, Wollkraut, Wollstange, Wormkraat (Mecklenburg), Wulkraut, Wüllich, Wullblume, Wulleblüemli, Wullede, Wullena, Wullin, Wullina, Wullkraut, Wullkrut, Zellich, Zöllich (Schlesien); **Engl.** Aaron's Rod, Adam's Flannel, Ag-leaf, Ag-paper, Beggar's Blanket, Beggar's Stalk, Blanket-leaf, Bullock's Lungwort, Candle-wick, Clown's Lungwort, Cow's Lungwort, Cuddy's Lungs, Duffle, Feltwort, Flannel, Flannel-plant, Fluffweed, Forchblade, Foxglove, Golden Rod, Grace of God, Great Torch, Great Mullein, Hag-Taper, Hig-taper, High-taper, Ice-leaf (wild), Jacob's staff, Lady's Foxglove, Mullein Dock, Mullein (white), Our Lord's Flannel, Our Saviours Flannel, Sea-Cabbage, Shepherd's Club, St. Peter's staff, Torches, Velvet Dock, White Mullein, Woolblade, Woollen; **Fr.** Blanc mâle, Bonhomme, Bouillon blanc, Molène; **Ital.** Baragnasco, Barbarastio, Barbasco, Candela regia, Guaraguasco, Guaraguasco maggiore, Guaraguasco maschio, Labbri d'asino, Mignattone, Pellicciosa, Tasso, Tasso barbasco, Tasso barbasso, Verbasco, Verbasco di foglia longa, Verbasco maschio.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de sydlige, lavere Egne af Norge til Snaasen Prestegjeld i Nordre Throndhjems Amt (64° 12′). Den gaar neppe til en større Høide end 1400—1600′ (439—502 m.) o. H. I Snaasen kan den naa en Høide af $5^1/_2$′ (1.75 m.), og i Omegnen af Christiania har jeg fundet Exemplarer, som have været 8′ (2.5 m.) høie med en Frugttop, som var 4′ (1.25 m.) lang. I Sverige til Jemtland og Ångermanland. Et lidet, ikke blomstrende, Exemplar er fundet paa en Ballastplads ved Ivigtut (61° 12′) paa Grønlands Vestkyst[1]). Siden 1879 er den fundet i Mængde paa Ny Seeland[2]).

Om denne eller maaske en nærstaaende Art siger Plinius (XXV. 10. 73. XXVI. 4. 11. XXVI. 9. 60), at man med Roden kan helbrede hovne Kjertler. Til dette Øiemed knuses Roden, fugtes med Vin, vikles derpaa ind i Bladene, varmes i Aske og lægges varm paa Svulsten. Mange

[1]) Øfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1884. No. 7. Pag. 56.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. Bd. 6. (1885). Pag. 105.

forsikre af egen Erfaring, at dette Middel virker aller bedst, naar en Jomfru fastende (nuda) lægger det paa den Syge, som ogsaa maa være fastende, rører ved Omslaget med den ydre Haandflade og med det samme udtaler følgende Ord: »Apollo siger, at ethvert Onde, som en Jomfru binder, kan helbredes« [1]). Hun vender derpaa Haanden og siger det samme tre Gange, hvorpaa begge spytte tre Gange.

Alonsoa Warscewiczii, Rgl. Indført 1858 til England fra Peru. I de nordlige Egne af Norge har denne Art hidtil været dyrket ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa de her nævnte Steder har den blomstret, men ikke givet modent Frø, hvilket den giver ved Christiania i en nogenlunde gunstig Sommer. Luleå (65° 37′) synes at være det nordligste Sted i Sverige, hvor den hidtil har været dyrket. I den botaniske Have ved Christiania har man hidtil dyrket følgende Arter: A. caulialata, R. & P., som 1823 er indført til England fra Peru. I en nogenlunde gunstig Sommer giver den her modent Frø; A. incisifolia, R. & P. Indført til England 1795 fra Chile; giver hvert Aar modent Frø ved Christiania; A. parviflora, Steud. fra Caracas; som den foregaaende, og A. urticaefolia, Steud. fra det østlige Amerika; ogsaa denne Art giver her hvert Aar modent Frø.

Nemesia versicolor, E. Mey. Syd-Afrika. Saaet i Benk og senere udplantet i Haven, har denne Art i Karasjok (69° 18′) blomstret i de første Dage af August. Ved Christiania giver den næsten hvert Aar modent Frø. Nemesia versicolor compacta har jeg seet meget frodig og blomstrende ved flere af Jernbanestationerne i Østerdalen, og naar den saaes ude i Haven, blomstrer den endog ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′).

Nemesia floribunda, Lehm. Syd-Afrika. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, har denne Art, ved Lødingen Prestegaard i Nordland (68° 24′), blomstret i Slutningen af Juli. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven, pleier den hvert Aar at give modent Frø. I den botaniske Have ved Christiania har man, foruden de her nævnte Arter, ogsaa dyrket N. barbata, Benth. og N. bicornis, Pers.

Linaria vulgaris, Mill. (Antirrhinum linaria, L.). **Norge.** Flugeblom, Kjeringtonn, Kublom, Linurt, Ryskje; **Sv.** Brudljus, Flugblomster, Flugsporreblomma, Kalatänder, Lingräs, Linört, Solgräs; **Dan.** Torskeflab, Torskemund; **Tkl.** Ackerflachs, Dorant, Drunt, Feigblätterkraut, Feigwarzenkraut, Flachs (wilder), Hanfkraut, Harnkraut, Heidenflachs, Hundskopf, Hunthaubito, Katharinenblumen, Katharinenflachs, Katharinenkraut, Krottenflachs, Leinkraut, Lienkrut, Liwemeltcher (wäld), Marienflachs, Mauerflachs, Nabelkraut, Schänndegräber, Schänngraff, Scheisskraut, Stallkraut, Stockkraut, Tackenkrut, Takenkraut, Uckerleinkraut, Unser Frauen Flachs, Unser Frau Har, Waldflachs; **Engl.** Butter-and-Eggs, Buttered Haycocks, Chopt Eggs, Churnstaff, Doggies, Dragon-bushes, Eggs-and-Bacon, Eggs-and-Butter, Eggs-and-collops, Flax-weed, Lady's Laces, Larkspur, Lion's Mouth, Rabbits Gallwort, Ramsted of North America, Ransted of North America, Toad-flax, Wild Flax, Yellow Toad-flax; **Fr.** Linaire, Lin sauvage; **Ital.** Abrotine salvatico, Cordiali, Erba linaiola, Erba per i dolori, Erba pinaiola, Linaiola gialla, Linaria, Linarita, Osiride, Ramerino salvatico, Tentennino, Urinaria.

Meget almindelig i Norge, og ikke sjelden som Ugræs mellem Kornet, til Grøtø i Nordland (67° 50′). I de sydlige Egne af Landet til omtrent 3000′ (941 m.) o. H. I Sverige mod Nord til

---

[1]) »Negat Apollo pestem posse crescere, cui nuda virgo restinguat«.

Jemtland. Linné siger[1]), at man i Småland brugte at koge hele Planten med Melk, som man troede heraf skulde faa den Egenskab at virke som Fluegift, hvorfor den ogsaa, som ovenfor sagt, i Sverige endnu kaldes Flugblomster. I Norge har denne Blomst, saavidt mig bekjendt, ikke været brugt til det her nævnte Øiemed, og det kan jo være mulig, at Navnet Flugeblom, der anføres fra Smaalenene, kan være indkommet fra Sverige. Baade her og i andre Lande er den, paa flere Steder, et meget almindeligt Ugræs mellem Kornet, og i Mecklenburg har man, om denne Art, som der kaldes Drunt, og det vel kjendte Agerugræs Faks (Bromus secalinus — »Dresp«) følgende Vending i det der brugelige plattyske Sprog:

Dresp und Drunt	d. e. Faks og Flugeblom
bringen den Bûren in de Grund.	gjør Bondens Lade tom.

Linaria cymbalaria, Mill. (Antirrhinum cymbalaria, L.). **Sv.** Aaron's skägg; **Tkl.** Cymbelkraut, Epheuflachs, Eustett (Schweiz), Feigwarzenkraut, Judenbart, Kletternde Löwenmaul, Löwenkraut, Nabelkraut, Zimbelkraut, Zymbelkraut; **Engl.** Aaron's Beard, Climbing Sailor, Coliseum Ivy, Ivy-leaved Toadflax, Ivywort, Kenilworth Ivy, Mother of Millions, Mother of Thousands, Oxford-weed, Pennywort, Roving Sailor, Wandering Sailor; **Fr.** Cymbalaire; **Ital.** Cembalaia, Cimbalaria, Cimbaria, Ciombolino, Erba piattella, Piatella de'muri, Scotonello.

Vildtvoxende i de nordlige Middelhavslande og paa den sydlige Skraaning af Schweiz, men forvildet paa flere Steder i Mellem-Europa lige til England. Den holder sig meget godt paa Norges Vestkyst, og de to nordligste Steder, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, ere Grøtø (67° 50′) og Tromsø (69° 40′). Paa begge Steder har den i flere Aar holdt sig som Ugræs i Haverne.

Linaria maroccana, J. D. Hook. Indført til England 1872 fra Marocco. Lødingen Prestegaard (68° 24′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Midten af Juli, men gav ikke modent Frø; ialtfald blev det mig saaledes refereret.

Linaria Perezii, Gay. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, har denne Art blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Linaria reticulata, Desf. Vildtvoxende i Nord-Afrika og de sydlige Egne af den pyrenæiske Halvø, hvorfra den 1788 er indført til England. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Linaria triphylla, Willd. Vildtvoxende i Lille-Asien og Syd-Europa, hvorfra den 1596 er indført til England. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saaet i Benk og senere udplantet i Haven, hidtil har blomstret.

Af denne Slægt har der, Tid efter anden, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket en Mængde Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Antirrhinum majus, L. **Norge.** Løvemund; **Sv.** Lejongap; **Dan.** Løvemule, Løvemund; **Tkl.** Armsünderkrut, Dorant (grosser), Drachäschnörrli, Drackenhaupt, Hundskopf, Kalbsmaul, Kalbsnase, Leuaráchali (St. Gallen), Leuaschorra, Leuazahn (Schweiz), Leuenmaul, Leuenmul, Leuemüli, Leuenschnörli, Liwenmeltcher (Siebenbürgen), Löwenmaul (grosses), Löwenmul, Löwenrache, Mulufer, Muluferle, Orant (grosser), Orant (welscher), Saccarellenkrut, Schnapper, Schnurra

[1]) Caroli Linnæi Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 218.

(St. Gallen), Sterkbandt, Sterkkraut, Todtenkopf, Wolfsschnörrli; **Engl.** Bonny Rabbit, Bulldogs, Bunny Mouth, Calf-snout, Calves snout, Dog-mouth, Dogsnout, Dragons' heads, Dragons' mouth, Lion's mouth, Lion's snap, Rabbits, Snap-dragon; **Fr.** Gueule de lion, Gueule de loup, Mufle de veau, Muflier, Pantoufle, Tête de mort; **Ital.** Antirrino, Bocca di leone, Capo di bue, Capo di cane, Erba strega, Lino dei muri, Spilto, Violaciocco salvatico.

Vildtvoxende i Syd-Europa, det sydlige Tirol og Krain og forvildet paa flere Steder i Mellem-Europa. Findes ogsaa forvildet i Chile[1]). Denne Art, hvoraf der nu dyrkes en Mængde Varieteter, er en af de i Norge almindeligste Prydplanter, der her i Landet sikkerlig maa kunne dyrkes med Held overalt, hvor Mennesker bo. Den trives meget godt ved Bergstaden Røros (I. Pag. 439), paa en Høide af 2080′ (652 m.) o. H., samt i Vadsø (70° 4′) og Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa sidstnævnte Sted bliver den 33″ (86 cm.) høi og blomstrer i Midten af August. Selv i en mindre heldig Sommer har den givet modent Frø paa Grøtø i Nordland (67° 50′).

Paa flere Steder i Tyskland kaldes Planten, som ovenfor sagt, Dorant, og den skal der være vel kjendt af Damerne, da der gaar et Sagn om, at et Decoct af denne Blomst kan forynge, og naar dette Decoct blandes med Liliesaft, vil Ungdommen endog vedligeholdes. Den er ogsaa et godt Middel mod alle Slags Hexekunster, ja den er endog istand til at gjengive en forhexet Hund, som ikke kan gjø, sin Stemme[2]). Men, ved Siden af alle disse fortrinlige Egenskaber, har den dog ogsaa en mindre god, da den kan bringe Folk, som komme den nær, til at tage Feil af Veien. I Jacob Grimm's Mythologi (1164) heder det derfor:

Stoss mir nicht an den Dorant, d. e. Agte Foden for Urt Dorant,
Sonst kommen wir nimmer in's Vaterland. Fod, som den traadte, ei hjemover fandt.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket flere Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Maurandia barclayana, Bot. Reg. Indført 1825 til England fra Mexico Dette er den eneste Art af denne Slægt, som hidtil har været dyrket paa et nordligere Sted i Norge end i Christiania. Ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) blev den Vaaren 1884 saaet i Benk, udplantet i Haven 4de Juli og blomstrede 20de August. I den botaniske Have ved Christiania har denne Art aldrig blomstret den første Sommer. Om Vinteren har den staaet i et almindeligt Koldhus og er næste Vaar blevet udplantet i Haven, hvor den har blomstret rigelig og givet modent Frø. Paa samme Maade er det her gaaet med Maurandia antirrhiniflora, H. B., som 1844 er indført til England fra Mexico, og M. semperflorens, Jacq., som 1796 er indført fra Mexico.

Poulownia imperialis, S. & Z. Dette Træ er indført fra Japan til Frankrig, hvor det første Gang blev plantet 1834[3]) i Omegnen af Paris. Efter de nyeste Undersøgelser skal Paulownia ikke være vildtvoxende i Japan, men den er der meget almindelig dyrket, da Veden bruges til Æsker og en Mængde lignende Gjenstande[4]). I den botaniske Have ved Christiania (59° 55′) kan denne Art faa 7—8′ (2 2—2.5 m.) lange Aarsskud, men Størstedelen af disse fryser gjerne ned om Vinteren, saa at Træet nu ligner en stor Busk. Bladene kunne her blive 20—22″ (52—57 cm.) lange og ligesaa brede. Ved Stavanger (58° 58′) fandtes der for nogle Aar siden et lignende Exemplar, som

[1]) F. Philippi. Catalogus plantarum vascularium chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 233.
[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 173.
[3]) Journal d'agriculture pratique. 1879. Pag. 755--58.
[4]) Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in Preussen. Berlin. 1877. Pag. 224.

senere er udgaaet. Ved Laurvik (59° 3′) ser det dog ud til, at denne Art vil holde sig nogenlunde godt. Paa Klokkepladsen ved Arendal (58° 27′) fandtes for nogle Aar siden et Exemplar, som var 9′ (2.8 m.) høit og som blomstrede Sommeren 1877; men den derpaa følgende Vinter gik Træet ud. Ved Upsala og Stockholm fryser dette Træ ned lige til Grunden [1]), men ved Wisby paa Gotland (57° 39′) findes dog et ret vakkert Exemplar.

Scrophularia nodosa, L. **Norge**. Knubrod, Lungerod, Purkerod, Surod; **Sv.** Flenört, Sodöda, Svinknyl, Thorsnässla, Trynefrø; **Dan**. Brunrod; **Tkl.** Bihst, Blodernkrokt (Siebenbürgen), Blootkrut (Mecklenburg), Blutwurz, Bonwurz, Braunwundkraut, Braunwurz, Brunwurz, Droswurz, Drosewurz, Drosswurz, Drouswurz, Druoswurz, Druswurz, Druzwurz, Feigenkraut, Feigwarzenkraut (gross), Feigwarzenwurz, Fischwurz, Eissawurza (Schweiz), Harrach (stinkender), Helmkraut, Käferwurz, Knodenkraut, Knollenwurz, Knotenwurz, Kropfwurzel, Nachtschatt (braun), Nachtschatta (Schweiz), Ohmbliet (Siebenbürgen), Plutwurz, Pusselkraut, Ranckerwurz, Rangworz, Rauchwurz, Sauwurz, Schwarznesteln (Siebenbürgen), Seuwurz, Skrofelkraut, Troufwurz, Trusswurz, Truswurz, Wundblad, Wurmkraut, Wurmwurz; **Engl**. Bore-tree, Brown Net, Figwort, Great Pilewort, Hastie Roger, Kernelwort, Knotted-rooted-Fig-wort, Murraingrass, Stinking Christopher; **Fr.** Grande Scrofulaire, Herbe aux écrouelles, Herbe du siège; **Ital**. Castagnola, Erba da emorroidi, Ferraria, Millemorbia, Scrofolaria maggiore.

Temmelig almindelig vildtvoxende til Lyngen Prestegjeld (69° 48′) i Tromsø Amt. Sjelden gaar den dog til en større Høide end omtrent 2200′ (690 m.) o. H., men kan dog gaa over Furens Grænse. I Sverige synes den at have naaet sin Polargrænse ved Bjertå i Ångermanland. I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en hel Del fremmede Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Collinsia bicolor, Benth. Denne Art, som 1833 er indført til England fra California, dyrkes nu, i flere Varieteter, temmelig almindelig i Norge. Paa Gjesvær ved Nord Cap (71° 7′) blev den saaet ude i Haven den 6te Juni 1882 og blomstrede den 23de August. I Karasjok (69° 18′) blomstrede den rigelig i den sidste Trediedel af Juli 1876, og samme Aar gav den modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland. Blandt de forskjellige Varieteter kan jeg med Bestemthed nævne candidissima, Hort., som har blomstret meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Collinsia corymbosa, Herd. Indført til England 1868 fra Mexico. I Karasjok, som er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket, blomstrede den meget godt Sommeren 1881.

Collinsia grandiflora, R. Br. Indført til England 1826 fra Columbia. Denne Art har heller ikke, saavidt mig bekjendt, været dyrket paa noget nordligere Sted end Karasjok, hvor den blomstrede i den sidste Trediedel af Juli, men gav, rimeligvis paa Grund af tidlig Natfrost, ikke modent Frø.

Collinsia heterophylla, Nutt. Indført til England 1838 fra Columbia. Denne Art har, i Begyndelsen af September, blomstret meget godt i Karasjok og, i Midten af September, givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Collinsia multicolor, Lindl. Indført til England 1853 fra California. Denne Art har blomstret meget godt i Alten (70°) og givet modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′).

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 91.

Collinsia verna, Nutt. Indført til England 1826 fra de østlige forenede Stater. Karasjok er det nordligste Sted, hvor ogsaa denne Art hidtil har blomstret.

I den botaniske Have ved Christiania har der ogsaa, foruden de ovenfor nævnte, med Held været dyrket følgende Arter: Col. bartsiaefolia, Benth. (California), Col. parviflora, R. Br. (Columbia 1826) og Col. sparsiflora, Fisch (California 1836).

Chelone. Af denne Slægt have følgende Arter været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: Ch. barbata, Cav. Indført til England 1794 fra Mexico. Holder sig godt under et almindeligt Løvdække, blomstrer hvert Aar og giver modent Frø; holder sig ogsaa meget godt ved Stockholm[1]). Ch. glabra, L. Indført 1730 fra Nord-Amerika. Flere Gange forsøgt her; men i Almindelighed gaar den ud om Vinteren; Ch. Lyoni, Pursh. Indført 1812 fra North Carolina. Denne Art, der holder sig bedre end den foregaaende, om end ikke saa godt som Ch. barbata, har flere Gange blomstret og givet modent Frø; Ch. nemorosa, Dougl. Indført 1827 fra Nord Amerika. Efter de her gjorte Forsøg, synes denne Art at være den mest haardføre; den giver hvert Aar modent Frø; Ch. obliqua, L. Indført 1752 fra Nord-Amerika. Synes, med Hensyn til Haardførhed, at ligne Ch. glabra.

Pentastemum. Heller ikke af denne Slægt har der, saavidt mig bekjendt, været dyrket nogen Art i Norge nordligere end ved Christiania; men i den botaniske Have har der, Tid efter anden, været dyrket omtrent 30 Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Nycterinia capensis, Benth. (Erinus capensis, L.). Fra Syd-Afrika. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′) ere de to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Nycterinia selaginoides. Benth. (Erinus selaginoides, Thunb.). Indført til England 1854 fra Syd-Afrika. I den for de nordlige Egne af Norge uheldige Sommer 1880 blev den paa Grøtø (67° 50′) saaet ude i Haven den 21de Mai, blomstrede i de første Dage af August og naaede en Høide af henved 15 Tommer (38 cm).

Chaenostoma. Af denne Slægt har der, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket følgende 6 Arter: Ch. aethiopicum, Benth. (Syd-Afrika), Ch. crystallinum, Benth. (Syd-Afrika), Ch. fastigiatum, Benth. (Sydøstlige Afrika), Ch. foetidum, Benth. (indført 1794 fra Syd-Afrika); Ch. hispidum, Benth. (indført 1816 fra det sydøstlige Afrika), og Ch. polyanthum, Benth. (indført 1844 fra det sydøstlige Afrika). Naar disse saaes i Benk og senere udplantes i Haven, blomstre de i Almindelighed her i Slutningen af Juli og give modent Frø. Det samme Resultat, om end noget senere paa Sommeren, er dog ogsaa vundet, naar Frøet saaes ude i Haven fra Midten til Slutningen af Mai.

Mimulus luteus, L. **Tkl.** Gaukerblume; **Engl.** Yellow Monkey Flower. Denne Art, der er vildtvoxende i Chile, blev i Europa første Gang dyrket 1812, i den botaniske Have i Montpellier; men senere er den forvildet i mange europæiske Lande[2]). I Tromsø (69° 40′) blev den første Gang dyrket

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1885. Pag. 61.

[2]) Alph. de Candolle. Géographie botanique raissonnée. Tome 2. 1855. Pag. 707. Botanische Zeitung. 1873. Pag. 541. Dr. Ed. Regel's Gartenflora. 1875. Pag. 298. 1876. Pag. 179. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den kgl. Preussischen Staaten. 18 Jahrg. (1875). Pag. 94. Botanischer Jahresbericht. Herausgegeben von Dr. Leopold Just. I. Pag. 625 No. 44. Pag. 645 No. 127. II Pag. 1042 No. 56 & 58. H. Waldner. Excursionsflora von Elsass-Lothringen. Heidelberg. 1876. Pag. 93. VII Jahresbericht des Vereins für Naturkunde in Linz. 1876. Journal of Botany. 1876. Pag. 49. Geographisk Tidsskrift. 2 Bd. Kjøbenhavn. 1878. Pag. 69. Verhandlungen des botanischen Vereins für Brandenburg. XV. Pag. 86. Irmischia. Correspondenzblatt des botanischen Vereins für das nördliche Thüringen. I. Jahrg. 1881. Pag. 49. 50. 1882. Pag. 22 fg.

1850 og 1854 paa et Landsted i Nærheden af Byen, og herfra har den senere spredet sig som Ugræsplante i Omegnen [1]). I Aaret 1885 lod jeg denne Art dyrke i Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken, hvor den gav modent Frø. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i over 60 Aar, giver den hvert Aar modent Frø og holder sig om Vinteren uden Dækning. Ledet af det her nævnte, ved Tromsø vundne, Resultat, har jeg, fornemlig i de nordligste Egne af Norge, ladet dyrke en hel Del Arter af denne Slægt.

Mimulus alatus, Ait. Indført 1783 fra Nord-Amerika. I Norge har denne Art sandsynligvis kun været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, hvor den blomstrer det første Aar og giver modent Frø Om Vinteren holder den sig nogenlunde godt under et almindeligt Løvdække.

Mimulus andicolus, H. B Peru. Har været dyrket her i over 30 Aar og giver aarvist modent Frø.

Mimulus californicus, Lindl. Har i over 30 Aar været dyrket i den botaniske Have, hvor den hvert Aar giver modent Frø og holder sig om Vinteren under et let Løvdække.

Mimulus cardinalis, Dougl. Vildtvoxende fra Oregon til California og Mexico. Indført til Europa 1835. Denne Art har for nogle Aar siden givet modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′) og 1886 i Karasjok. Paa sidstnævnte Sted blev den saaet i Benk den 20de Mai og senere udplantet i Haven; den blomstrede 6te Juli og gav modent Frø 29de Juli. Ved Christiania pleier den at holde sig om Vinteren under et tykt Løvdække, og giver modent Frø.

Mimulus cupreus, Hook. Indført 1861 til England fra Chile. Hovedarten har givet modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), M. cupr. hybridus baade i Kabelvaag (68° 12′) og Maalselvdalen og M. cupr. tigrinus i Maalselvdalen og Karasjok (69° 18′). Paa sidstnævnte Sted blev den saaet i Benk den 17de Mai 1882, senere udplantet i Haven og gav modent Frø i Begyndelsen af August.

Mimulus floribundus, Dougl. Indført 1826 fra California. Komagfjord i Vest-Finmarken (70° 16′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret. Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Slutningen af September.

Mimulus glandulosus, Lehm. Nord-Amerika. Denne Art, som i over en Menneskealder har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, giver her hvert Aar modent Frø.

Mimulus guttatus, DC., der rimeligvis kun er en Form af M luteus, blev i Karasjok saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede den 2den August. Samme Aar gav den modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Ved Christiania giver den først det andet Aar modent Frø; men her fryser den ofte bort under et almindeligt Løvdække.

Mimulus hybridus grandiflorus, Hort. Under et let Løvdække har denne vakkert blomstrende Form, i flere Aar, holdt sig godt i den botaniske Have ved Christiania og givet modent Frø.

Mimulus Jamesii, Torr. Colorado. Denne Art, som i de to sidste Aar har været dyrket i den botaniske Have, synes at ville holde sig godt.

Mimulus Lewisii, Pursh. Vildtvoxende i California og Missouri, hvorfra den 1824 er indført til England. Med denne Art (sandsynligvis den samme som M. roseus, Lindl.), der, saavidt mig bekjendt, ikke har været dyrket paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, er det her gaaet paa samme Maade, som ovenfor er sagt om Mim. cardinalis.

---

[1]) J. N. Norman i Øfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. 1870. Pag. 807 fg.

Mimulus maximus, Hort. Denne udmærkede Varietet har i de sidste sex Aar været dyrket i den botaniske Have, hvor den, som enaarig Plante, hvert Aar har givet modent Frø.

Mimulus moschatus, Dougl. Indført 1826 til England fra California. Denne Art, som i over 50 Aar har været dyrket i den botaniske Have, giver, som enaarig Plante, hvert Aar modent Frø.

Mimulus ocellatus, Berter. Chile. I de sidste tre Aar har denne Art været dyrket i den botaniske Have, men synes ikke at kunne udholde vore Vintere.

Mimulus pilosiusculus, H. B. Peru. Denne uanseelige Art har i længre Tid været dyrket i den botaniske Have, hvor den, som enaarig Plante, hvert Aar har givet modent Frø.

Mimulus propinqvus, Lindl. Nord-Amerika. Behandlet som enaarig Plante, giver denne Art hvert Aar modent Frø ved Christiania.

Mimulus quinquevulnerus, Hort. Sandsynligvis er denne Form kun en Varietet af M. luteus. Maalselvdalens Prestegaard (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Form hidtil har blomstret. Ved Christiania giver den aarvist modent Frø.

Mimulus ringens, L. Indført til England 1759 fra Nord-Amerika. Denne Art, som i en lang Aarrække har været dyrket i den botaniske Have, holder sig ret godt her under et almindeligt Løvdække; men den giver ikke hvert Aar modent Frø. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret.

Mimulus rivularis, Nutt., der maaske kun er en Varietet af M. luteus, blomstrer her rigelig og giver, som enaarig Plante, modent Frø, men den synes ikke at ville holde sig om Vinteren.

Mimulus Roezlii, Benary. Fra Sierra nevada i Californien Det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. I den botaniske Have har den, som enaarig Plante, givet modent Frø, og i de to sidste Aar har den holdt sig om Vinteren uden Dække.

Mimulus Tillingi, Rgl. Indført 1870 til England fra California. Karasjok er det nordligste Sted, hvor denne rigtblomstrende Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk den 25de Mai, og henimod Midten af Juni udplantet i Haven, hvor den blomstrede 12te Juli og gav modent Frø i Begyndelsen af September.

Digitalis purpurea, L. **Norge.** Bjelleblom, Fingerbjørg, Fingerguld, Rævbjelde, Ræveleike, Rævhandske; **Sv.** Biskopsört, Fingerborgsblomma, Fingerhatt; **Dan.** Fingerbølle; **Tkl.** Bergsanikel (grosser), Blatzblummen, Fingerhood, Fingerhoot, Fingerhütlein, Fingerhut, Fingerhut (brauner), Fingerhut (rother), Fingerkraut, Fingerpiepen, Handtelen, Klaprause, Purgirfingerhut, Waldschellen, Waltglöcklein, Wolfsschwanz; **Engl.** Blob, Bloody Bells, Bloody finger, Bloody Man's fingers, Coutflop, Dead Man's Bell, Dead Man's Bellows, Dog-fingers, Dog's lugs, Dragon's Mouth, Elwand, Fairy Bell, Fairy Cap, Fairy fingers, Fairy glove, Fairy Thimbles, Fairy Weed, Finger-flower, Finger-root, Flap-a-dock, Flap-dock, Flappy-dock, Flobby-dock, Flop-docken, Flop Poppy, Flous-docken, Flowster-docken, Fox-docken, Foxfingers, Foxglove, Foxter-leaves, Goose Flops, Green Pops, Green Poppies, King's Elwand, Lady's fingers, Lady's glove, Lady's Thimble, Lion's Mouth, Lusmore, Mercury (wild), Purple fingers, Throatwort; **Fr.** Claquet, Cochette, Doigtier, Doigts de la Vièrge, Gant de bergère, Gant de notre Dame, Gantelée, Gantière, Pétards, Péterelle, Queue de loup; **Ital.** Aralda, Digitale, Digitale incarnata, Gantelli, Guancelli, Guantelli.

Temmelig almindelig i Lavlandet langs Norges Vestkyst, fra Christianssand til Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′). I Sogn gaar den op til en Høide af 1350′ (424 m.) o. H. I Sverige er

den fundet hist og her paa Vestkysten, men ikke nordenfor Bohus. Forvildet baade i Chile[1]) og paa Ny-Seeland, men paa sidstnævnte Sted dog ikke almindelig[2]). Ved Christianssand har man fundet en Varietet med hvide Blomster. Denne har jeg flere Gange forsøgt at formere af Frø, men hidtil har jeg kun faaet rødblomstrende Planter. Naar denne Art dyrkes ved Christiania, giver den i Almindelighed modent Frø i Midten af August. Mange Gange har jeg sendt Frø af Digitalis til mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, for at faa Rede paa, hvor langt mod Nord den maatte kunne trives; men fra alle Steder har jeg, besynderlig nok, faaet det Svar, at Frøet ikke havde spiret Grunden hertil maa ligge i en eller anden urigtig Fremgangsmaade ved Udsæden, og rimeligvis nærmest deri, at Frøet er kommet for dybt ned i Jorden. Ialtfald har jeg hvert Aar dyrket denne Art her af det samme Slags Frø, som jeg har sendt til de nordlige Egne af Landet

Efter den for Norge nu gjældende Pharmacopoe, maa Bladene ikke gjemmes mere end et Aar, og man maa kun bruge Bladene af de her i Landet vildtvoxende Planter. Det almindelige engelske Navn Fox-glove skal, efter Pereira, have været kjendt alt i det 11te Aarhundrede, og i det 13de Aarhundrede blev Planten ialtfald brugt som Medicin. Leonhard Fuchs (1501—66) kaldte den Campanula silvestris seu Digitalis purpurea. I den botaniske Have ved Christiania er der, Tid efter anden, blevet dyrket en Mængde fremmede Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Disandra prostrata, L. fil. (Sibthorpia peregrina, L.). Indført 1771 til England fra Mauritius (Isle de France). Denne Art holder sig godt paa enkelte Steder ved Vestkysten lige til Stenkjær, ved Bunden af Throndhjemsfjord (64°).

Veronica officinalis, L. **Norge**. Busleik, Busleikja, Flismegræs, Thegræs; **Isl**. Ærupris; **Sv.** Ärenpris, Jordkrypa; **Dan.** Læge-Ærenpris; **Tkl** Bachkraut, Bathengel (grosser), Bunger, Ehrenpreis, Ehrenpries, Ehrenwerdt, Frauenlist, Grindheil, Grossbathengel, Grundheil, Grüntheil, Heil aller Schaden, Heil aller Welt, Hühnerraute, Ihrempreis, Ihrenpries, Köhlerkraut, Kolerkraut, Mundkraut, Schlangenwundkraut, Serpentin, Sta up un ga weg, Sta up un ga darvan, Steh auf und wandle, The (europäischer), Vermickenkraut. Viehkraut, Wundkraut, Zitli (Schweiz); **Engl** Fluellen, Groundheele, Herb Fluellyn, Medicinal-tea-Speedwell, Paul's Betony; **Fr.** Herbe aux ladres, Thé d'Europe; **Ital.** Guadernuzzo, The europeo, The svizzero, Veronica maschio.

Almindelig i Norge til Vest-Finmarken (70° 25′) og Porsanger (70° 20′) i Øst-Finmarken; i de sydlige Egne af Norge til 3000′ (941 m.) o. H. I Sverige mod Nord til Piteå (65° 20′). Findes ogsaa paa Færøerne og Island, hvor den gaar lige til Sauðlauksdalr (65½°), paa Vestkanten af Øen.

Det ovenfor nævnte norske Navn Flismegræs kommer af Flisme eller Flesme, Navnet paa en Sygdom (Periostitis eller Necrosis?), som man har søgt at helbrede med denne Urt[3]). I sin Tid har denne Art, i forskjellige Lande, været anbefalet som Surrogat for The, under Navn af »europæisk The«.

Sagnet fortæller, at en Konge i Frankrig, der i flere Aar havde lidt af en meget farlig Sygdom (Spedalskhed?), som ingen Læge kunde faa Bugt med, blev helbredet af en Hyrde, der

---

[1]) Frederico Philippi. Catalogus plantarum vascularium chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 238.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. (1885). Pag. 105.
[3]) Hans Arentz. Beskrivelse over Søndfjord i Topographisk Journal for Norge. 8 Bd. 29 Hefte. Pag. 87.

lod ham bruge Saften af denne Plante. Heraf skulle flere af de ovenfor nævnte Navne, f. Ex. Grundheil, Heil aller Schaden, Heil aller Welt &c. have sin Oprindelse [1]).

Veronica beccabunga, L. **Norge** Vasflesme; **Isl.** Vazarfi; **Sv.** Bäckböna, Bäckgröna, Bäckärenpris, Limmika; **Dan.** Lemmike; **Tkl.** Alpensalat, Bachbangen, Bachbaum, Bachblumeli, Bachblumen, Bachbomba, Bachbommala, Bachbonen, Bachbuge, Bachbumbele, Bachbumbeli, Bachbummala, Bachbungala, Bachbungen, Bachkohl, Bachpungen, Bachpunte, Bäkblömeke, Bäkbung, Bedepunge, Bekepunge, Bêklömeke, Berenpunge, Bergsalat, Berinpunge, Biller, Blaui (Schweiz), Bohrponn, Brunnenpohl, Glümecke, Lemmilze, Liemkenkrut (Pommern), Limke, Lömek, Lömke, Lomeke, Lumeke, Lümecke, Lunecke, Lünich, Lünick, Pfunde (Schlesien), Pfungen, Ponge, Punge, Pungen, Punghe, Quellsalat, Wassergauchheil, Wasserheil, Wassersalat, Waterpange; **Engl.** Becky-leaves, Broklembe, Brooklime, Cow-cress, Horse-cress, Horse-well-cress, Limewort, Limpwort, Water-Pimpernell; **Fr.** Beccabonga, Cresson de cheval, Cresson des chiens, Pâquerette; **Ital.** Beccabunga.

Almindelig i de sydlige Egne af Skandinavien, i Sverige til Jemtland og Ångermanland (63—64°) og i Norge til Bindalen i Helgeland (65° 8′). I de sydlige Egne af Norge gaar den omtrent til Birkegrænsen. Den findes ogsaa paa Færøerne, og paa Island gaar den lige til 66°, hvor den blomstrer i Begyndelsen af August.

Denne Plante har, baade her og i andre Lande, ikke sjelden været brugt som Salat mod forskjellige Underlivssygdome, og maaske især mod Skjørbug. Hist og her i Mellem-Europa bruger man endnu at spise de unge Skud som Salat. I de første botaniske Forelæsninger, som (omtrent 1640) bleve holdte ved Universitetet i Upsala, omtales denne Art som et meget godt Middel mod Skjørbug [2]).

De andre her i Landet vildtvoxende Arter, saavelsom de fremmede, der have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Euphrasia officinalis, L. **Norge.** Blodstemma, Blodstrippe, Svolublom, Øientrøst; **Isl.** Augnagras; **Sv.** Ajamej, Øgontröst; **Dan.** Øientrøst; **Tkl.** Augablüamli (St. Gallen), Augendienst, Augenkraut, Augentrost, Augstablust (Appenzell), Augstenblümli, Augstenschutz, Augstenzieger, Augustinas (Ober-Engadin), Gibinix (Cant. Waadt), Heideln, Heuschelm (St Gallen), Hirnkraut, Hungerblümli, Leuchte, Leuchte (weisse), Leuchtenkrawt, Lichchen, Lichter Tag, Lichtkrawt, Lichttagkraut, Luchte, Milchdieb, Milchschelm, Milchtötteln, Ogentrost (Mecklenburg), Ougenclar, Ougentrost, Ruhrkraut (weisses), Schafzieger (St. Gallen), Selbheide, Spirigingisli (Schweiz), Spöttlich (Tirol), Tageleuchte (Schlesien), Ugentrüst (Siebenbürgen), Wegeleuchten, Ziegerkraut; **Engl.** Adhib, Euphrasy, Ewfras, Eyebright; **Høiskotsk.** Reidan ruisg (ɔ: Water for the eye), Glan ruis (ɔ: the eye-clearner); **Wales.** Gloywlys (ɔ: the bright plant); **Irland.** Radharcain (ɔ: sense of sight), Lin radharc (ɔ: the eye wetter or washer), Raeimin-radhairc (ɔ: that which has power over the sight) [3]); **Fr.** Casse-lunettes, Euphraise; **Ital.** Eufragia, Eufrasia.

Overalt i Norge til Magerøen og Porsanger, og i de sydlige Egne af Landet til 4500′ (1412 m.) o. H. Findes ogsaa paa Færøerne, Island (til 65½°) og Grønlands Vestkyst, hvor den dog er temmelig sjelden, mellem 60 og 69°, og Varieteten β latifolia (Pursh) lige til 70° [4]).

---

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 153. Fr. Warnke. Pflanzen in Sitte, Sage und Geschichte. Leipzig. 1878. Pag. 192. H. Reling und I. Bohnhorst. Die Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen &c. Gotha. 1882. Pag. 243.

[2]) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 32

[3]) John Cameron. Galic names of Plants. Edinburgh and London. 1883. Pag. 50.

[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 80.

Af de ovenfor anførte Navne vil man se, at denne Art i mange Lande har været i Anseelse som Øienmedicin; men jeg har ikke fundet den ringeste Hentydning til mod hvilke Slags Øiensygdome Planten har været brugt. Den ældste Efterretning, som jeg hidtil har fundet, om denne Plantes helbredende Egenskaber, er fra Midten af det 16de Aarhundrede. Den bekjendte Henrik Smid roser den da som »et godt Middel til at gjøre Øinene klartseende« [1]). I de første Forelæsninger over Botanik, som (omtrent 1640) bleve holdte ved Universitetet i Upsala, roses den ogsaa som et fortrinligt Middel mod Øiensygdome [2]). Lidt over Midten af forrige Aarhundrede heder det fra Island, at »Saften bruges mod Øienværk og flere Øiensvagheder som det bedste Middel« [3]). I de nyeste, mig bekjendte, Efterretninger om Brugen af forskjellige Slags Qvaksalvermedicin o. dsl. fra Island, omtales en hel Del høist besynderlige Midler mod »svækket Syn, Uklarhed i Synet, Øiensmerte, rindende Øine, Blindhed og Pletter paa Øinene«; men denne Plante findes dog der ikke nævnt [4]). Lightfoot siger, at man i de skotske Høilande brugte at lave et Infus af denne Plante med varm Melk, og dette blev smurt paa de syge Øine med en Fjær; men han lægger til, at dygtige Læger (»gentlemen of the faculty«) have erklæret, at denne Plante gjør mere Skade end Nytte, og at man har havt Exempel paa, at Folk ere blevne næsten blinde, efterat de havde brugt dette Middel [5]).

ACANTHACEAE.

Thunbergia alata, Hook. Vildtvoxende paa Afrikas Østkyst, hvorfra den 1823 blev indført til England. De to nordligste Steder, hvor jeg hidtil har faaet denne Art dyrket, ere Grøtø (67° 50′) i Nordland, hvor den, saaet i Benk og senere udplantet i Haven, blomstrede i de første Dage af September 1881, og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor den, behandlet paa samme Maade, blomstrede i Midten af August 1882. To Aar gamle Planter, der om Vinteren have staaet i et almindeligt Koldhus og om Vaaren udplantes i Haven, give i en gunstig Sommer modent Frø ved Christiania.

Thunbergia reticulata, Hochst. Naar denne Art saaes i Benk og senere udplantes i Haven, giver den, i en nogenlunde gunstig Sommer, modent Frø ved Christiania.

PEDALINEAE.

Martynia proboscidea, Glox. (Martynia annua, L.). **Tkl.** Bockshorn, Elephantenrüssel, Gemsenhorn; **Engl.** Elephant's trunk, Unicorn plant; **Fr.** Bicorne à trompe, Bicorne trompe d'éléphant, Cornaret, Cornes du diable, Ongles du diable; **Ital.** Testa di Quoglia. Vildtvoxende i

---

[1]) Henrik Smid udi Malmø. En skön lystig ny Urtegaard. Anno 1546. Rostock Anno 1599. Pag. 53. Henrik Smids Lægebog. Fredericia. 1870. Pag. 389.
[2]) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 69.
[3]) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise igjennem Island. Sorø. 1772. 1 D. Pag. 433.
[4]) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Standpunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 177.
[5]) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 323—24.

Columbia og Louisiana, hvorfra den 1738 er indført til England. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Begyndelsen af September. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven i den anden Halvdel af Mai, pleier den at blomstre i de første Dage af August, men giver ikke modent Frø. Dette faar den dog her, naar den dyrkes i en almindelig Drivbenk. De umodne smaa Frugter bruges ikke sjelden i Nord-Amerika som »Pickles«.

Med samme Resultat har der, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket Mart. craniolaria, Sw., som er vildtvoxende i Vestindien og Columbia, hvorfra den 1830 blev indført til England, Mart. fragrans, Lindl. (indført 1840 fra Mexico) og Mart. lutea, Lindl., som 1825 blev indført fra Brasilien.

BIGNONIACEAE.

Catalpa Bungei, C. A. M. (Catalpa syringaefolia, Bge.). Vildtvoxende i det nordlige China, hvorfra den i den senere Tid er indført til Europa Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania (59° 55′), hvor den holder sig ret godt. Efter et Gjennemsnit af flere Aar blomstrer den her 20—24de August. Det største Exemplar, som findes her, er nu 15 Aar gammelt, men dog ikke mere end 8—9′ (2.5—2.8 m) høit, og, med Hensyn til Formen, maa det snarere kaldes en Busk end et Træ. Efter de Oplysninger, som jeg har faaet fra Sverige, synes denne Art ikke at ville trives nordligere end i Skåne. Omtrent paa samme Maade er det her gaaet med **Catalpa Kämpferi,** S. & Z. (Bignonia catalpa, Thunb.), som 1862 er indført til England fra Japan. Den blomstrer her i Almindelighed 26—30te August. I Sverige findes denne Art neppe nordligere end i Skåne. **Catalpa syringaefolia,** Sims. (Cat. bignonioides, Walt.). Vildtvoxende i Carolina, Georgia og Florida, hvorfra den 1726 er indført til England. Denne Art har her endnu ikke blomstret. I Sverige dyrkes den baade i Skåne og paa Øen Gotland.

CYRTANDRACEAE.

Ramondia pyrenaica, Rich. (Chaixia Myconi, Lapeyr., Myconia boraginea, Lapeyr., Ramondia Myconi, Rchb., Verbascum Myconi, L.). Vildtvoxende i Pyrenæerne, hvorfra den 1731, som Prydplante, er indført til England. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den nu har været dyrket i over 50 Aar. Den trives meget godt her og giver hvert Aar modent Frø.

UTRICULARIEAE.

Pinguicula vulgaris, L. **Norge.** Mjeltekors, Mjøltekross, Tettegræs; **Isl.** Hleypis-gras, Jónsgras, Kæsirsgras, Litjagras; **Sv.** Fetgräs, Fetnacke, Fetört, Kråkört, Sätört, Tätgräs, Tätnacke,

Tätört, Vipefett, Vipegräs; **Dan.** Vibefedt; **Tkl.** Aenkeleinkraut, Aenkeli, Ankächrut, Ankächrütli, Ankenblümli, Bergsanickel, Butterwecke, Butterwurz, Fettkraut, Fettstern, Hutblume, Kiwitsfett, Kiwitzfett, Kubitzfett, Moosanken, Schmalzblättle, Schmeerkraut, Schmeerwurz, Zittrachkraut (Tirol); **Engl.** Beanweed, Bog-Violet, Butterplant, Butterroot, Butterwort (common), Clowns, Eccle-grass, Earning-grass, Marsh-Violet, Rot-grass, Sheep-root, Sheeprot, Steep-grass, Thickening-grass, White Rot, Yorkshire-Panicle; **Høiskotsk.** Lus a bhainne (ɔ: the milk-wort); **Fr.** Grasette, Grassette, Herbe grasse; **Ital.** Erba da taglio, Erba da taglio porporina.

Tettegræset er meget almindelig lige til Nordcap, og der endog til en Høide af 900—1000′ (282—313 m.) o. H., samt videre mod Øst til Varanger. I de sydlige Egne af Landet gaar det op til 4400—4500′ (1380—1412 m.) o. H Meget almindelig paa Island, og paa Grønland hist og her, dog kun til en ringe Høide over Havet, mellem 60° og 69° 20′ [1]).

Navnet Tettegræs kommer af det norske Ord Tette, d. e. Fortettelse, især noget, som gjør Melken tyk, og det islandske Navn Lifjagras kommer af lif (Plur. lifjar), d. e. Løbe eller Osteløbe (Tyskernes Lab). Den slimede og meget seige Vædske, som udvikles i Bladenes Kjertler, har den Egenskab at faa den nymelkede, endnu varme, Melk til at løbe sammen, og det er dette Slags Melk, som i Norge kaldes Tettemelk og i Sverige Långmjölk eller Tätmjölk. Denne holder sig i længre Tid, uden at blive sur, men den bliver herved saa seig, at den kan trækkes ud ligesom i lange Traade. Til dette Øiemed kan man enten lægge Bladene i Melkesilen eller ogsaa gnide disse mod Bunden af Melkekaret, som i Landsbygderne gjerne altid er forfærdiget af Træ. En eneste Skefuld af saadan Melk kan meddele den samme Egenskab til flere Liter frisk Melk. I Norge har man ogsaa brugt at dyppe en Trætallerken i Tettemelk. Naar denne er blevet tør, kan man, efter Behov, skrabe lidt af Tallerkenen, og dette er tilstrækkeligt til videre at forplante denne eiendommelige Egenskab ved Melken [2]). Naar man lader den saaledes behandlede Melk tørre ind paa Bunden af et almindeligt Melkekar af Træ, der gjemmes til næste Aar, skal frisk Melk, som heldes i dette Kar, ogsaa løbe sammen og blive seig [3]). Lightfoot siger endog, at man i Skotland tror, at Melken kan antage de her nævnte Egenskaber, naar Dyrene spise den friske Plante [4]). I det foregaaende (II. Pag. 61) er det sagt, at der for flere Aar siden, ved den høiere Landbrugsskole paa Aas, efter min Opfordring, blev foretaget et Fodringsforsøg med Galium verum, hvoraf Resultatet paa det nævnte Sted er meddelt. Ved samme Leilighed var det ogsaa min Hensigt at faa udført et lignende Forsøg med Pinguicula vulgaris; men jeg fik det Svar, at dette maatte opgives, fordi man ikke kunde skaffe en tilstrækkelig Mængde Tettegræs.

Jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om, hvor længe man har kjendt denne Egenskab hos Tettegræset I Norge har man ialtfald vidst Besked herom i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, og sandsynligvis har det samme ogsaa været Tilfældet i Sverige [5]).

---

[1]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 71.

[2]) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1880. Pag. 56.

[3]) »Infusum foliorum recentium cum lacte ex uberibus tepido, per aliquot dies sepositum, transit in lac hyperboreum, cujus vis multiplicativa, fermenti instar, infinita est«. Linné. Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 8. Amoenitates academicæ. Vol. III. Holmiæ. 1764. Pag. 79. Linné. Flora Lapponica. Londini. 1792. Pag. 10.

[4]) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol II. Londini. 1777. Pag. 1131.

[5]) Jonas Ramus. Norriges Beskrivelse. Kjøbenhavn. 1735. Pag. 270. (Denne Bog er, hvilket kan sees paa Bagsiden af Titelbladet, skrevet før 1715). Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 511. Vol. III. Holmiæ. 1764. Pag. 79. Kgl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. X. 1749. Pag. 11—14. Johan Paulli. Dansk oeconomisk Urtebog. Kjøbenhavn. 1761. Pag. 303—4. Hans

I Midten af det 17de Aarhundrede have Bondepigerne i Danmark brugt at gnide Bladene af Pinguicula paa Haaret, for at det kunde blive glat og faa en vakker gul Farve [1]). Paa Øen Gotland, hvor Planten kaldes Fetnacke, brugte Bønderne, i forrige Aarhundrede, at vaske Børn paa Hovedet med et Decoct af Vand og Tettegræs, dels for at fordrive Lus, dels for at faa Haaret til at voxe [2]). Paa Island har man, ialtfald i Slutningen af forrige Aarhundrede, kogt Bladene med Linolie og derefter brugt disse som Plaster paa gamle Saar [3]).

For at danne Tettemelk, har man i Sverige, (ialtfald i Provindserne Gestrikland og Ångermanland), i Midten af forrige Aarhundrede, ogsaa brugt de almindelige Arter af Drosera, som paa flere Steder her i Landet ere kjendte under Navn af Dugg-Blad eller Dugg-Græs [4]). Disse Blade maa saaledes indeholde det samme Stof som Pinguicula. Men hvad er dette for et Stof? Det ser ud til, at dette er noget nyt, som endnu ikke er undersøgt af vor Tids Chemikere. Ialtfald har jeg, i den for mig tilgjængelige, nyere chemiske Literatur, ikke kunnet finde noget andet om denne Sag, end den, som det forekommer mig, lidet oplysende Bemærkning, at de eiendommelige Egenskaber hos Pinguicula maa søges i et bestemt, charakteristisk Ferment, der virker paa Melkesukkeret, samt at Productet af Gjæringen er et Stof, der i sine væsentlige Egenskaber ligner Planteslim [5]).

PRIMULACEAE.

Primula veris, L. (P. officinalis, Jacq.) **Norge**. Marie-Nykleband, Nykleblom, Nøgleblomst; **Sv.** Gulhvifva, Gullhvifva, Gökblomma, Hanekam, Himmelsnycklar, Jungfru Mariæ nycklar, Kattstöflar, Käringtand, Majnyckel, Nyckelblomma, Oxlägg, Oxlägga, Sempertuppa, Yxlägg; **Dan.** Hanekam, Kodriver; **Tkl.** Ankaschlüsseli (Schweiz), Ankschlüsseln, Backele, Backelle, Badonickle, Batengelein, Batengeli, Batenien, Bathenge, Bathenig (weiss), Bathingen, Bathonien (weiss), Batong (weiss), Batonien (weiss), Botängäli, Chlinni Schlüsseli, Ehrazeicha, Eieräugli, Eierblume, Eierkraut, Eierkuchen, Fastenblumen, Fräulischlössli, Frauenschlüssel, Frauenschühli, Gamsschlingerl, Gichtblumen, Händscheli, Handschublumen, Heeraschlösseli, Heirathschlüssel, Hemelslötelken, Himmelschlüssel, Himmelsslötjen, Karkenslötel, Kirchenschlüssel, Kreuzblümchen, Madänachli, Madäneli, Madaun, Magerrosä, Matäneli, Matengali (wilde), Mattedändeli, Mattedänli, Mattentennli, Mattetäneli, Mollkraut, Mundfäulkraut, Pannkoksblöme (Ostfriesland), St. Petersschlüssel, Plümerweire, Primel, Primelweer, Rötheli, Schlässelblommen (Siebenbürgen), Schlüsselblümle, Schlüsselblumen, Schlüsselblumlin, Schmalzschlösseli, Schüsseli, Slötelblomen, Traubenknöpfli, Wohlriechendes Wollkraut;

Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. I. Pag. 111. Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 4. H. F. Hiorthoy. Physisk og oeconomisk Beskrivelse over Gudbrandsdalen. Kjøbenhavn. 1785. Pag. 99.

[1]) Simon Paulli. Flora Danica. Kjøbenhavn. 1648. Pag. 320. No. 170.

[2]) Carl Linnæi Öländska och Gotländska Resa. Stockholm. 1745. Pag. 238.

[3]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 152.

[4]) Kgl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. X. 1749. Pag. 11. Caroli Linnæi. Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 101.

[5]) Dr. A. Schmidt-Mühlheim i F. Nobbe's Die landwirthschaftlichen Versuchsstationen. XXVIII. 1882. Pag. 91 fg.

Engl. Artetyke, Bedlam Cowslip, Buckles (Horse), Butterrose, Cooslip, Coostropple, Couslop, Cow-paigle, Cowslap, Cowslek, Cowslip (common), Cowslip Primrose, Cowslop, Cow's-mouth, Cow-stripling, Cow-stropple, Crewel, Cruel, Culwerkeys, Fairy Cups, Gallingaskins, Gaskins, Herb Paralysy, Herb Peter, Keys (Lady), Lady's Fingers, May Flower, Oxlip, Pagel, Paigle, Paigle (Cow), Palsy-wort, Passwort, Pegil, Pegyl, Peter, Petty mullein, Plaggis, Plum-rocks, Primet, Primrose, St. Peter's wort; **Fr.** Brayette, Coucou, Primerolle; **Ital.** Orecchio d'orso carnicino, Orecchio d'orso giallo, Orecchio d'orso pavonazzo, Primavera, Primavera odorosa, Primaverula, Rosa primaticcia.

Almindelig i de sydlige og østlige Egne af Norge til Lysøen, i Vigten Prestegjeld (64° 57′) i Nordre Throndhjems Amt. Den holder sig altid i Lavlandet, og gaar neppe til en større Høide over Havet end omtrent 2000′ (627 m.). I Sverige til Jemtland og Ångermanland. Denne Art dyrkes som Prydplante paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, lige til Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken. Det samme gjør man ogsaa ved Ivigtut (61° 15′) paa Grønland [1])

I Middelalderen har man i Sverige, og maaske ogsaa i Norge, brugt Blomsterne som Kryderi paa Mjød [2]). I den anden Halvdel af forrige Aarhundrede har man, ogsaa i Sverige, brugt at sætte Blomsterne paa Vin, for at meddele denne en behagelig Smag. En saadan Vin var almindelig kjendt under Navn af Oxläggvin [3]). I Norge skal man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, have brugt de pulveriserede Blomster til at blande i Snus, for at denne skulde fremkalde en stærkere Nysen [4]). — De andre i Norge vildtvoxende Arter findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Primula auricula, L. **Norge.** Aurikel; **Sv.** Aurikel, Aurikelhvifva, Hanekam; **Dan.** Aurikel; **Tkl.** Aenkeli, Aenken, Alphäntschli, Alpschlüsselblume, Aurikel, Badenechtli, Badenesli, Bährenöhrli, Bährenohr, Bärsanickel, Batöngen, Bergbluoma, Bergmuggastengeli, Bergsanickel (roth), Bergschlösseli, Blatöngel, Blatöngen, Blatönigel, Blatönigle, Chammäblüemli, Chantäblüemä, Dossäblüemli, Flichbliemli, Flohbluoma, Florblümli, Flüblümle, Flühblumen, Fluhblume, Fluhblümchen, Früablüamli, Frühblume, Gamsbleaml (Tirol), Gamsblümlein, Gamswurz, Gartaschlösseli, Gemswurz, Händscheli, Häntschäbluemä, Lederschlösseli, Padenachli, Peterstamm (Steiermark), Platenigl (Tirol), Rickel (Zillerthal), Rikelar (Tirol), Sammetschlösseli, Sanikl, Schlüsselblume (wohlschmeckende), Schlüsseblümli, Schwindblümel, Schwindelkraut, Speik (gelber), Steischlüsseli, Wälschi Schlüsseli, Zalidsch (gelber); **Engl.** Auricula, Baziers, Bear's Ears, Bezors, Boar's Ears, Cat's lug, Collier (Far), Cowslip (French), Cowslip (Mountain), Dusty Miller, Primmily, Reckless, Tanner's Apron; **Fr.** L'auricule, Oreille d'ours; **Ital.** Fior Camillo, Orecchio d'orso.

Hollænderen Clusius (Charles de l'Ecluse, 1526—1609), der i Slutningen af det 16de Aarhundrede var »Hofbotaniker« i Wien, fortæller, at Bondepigerne allerede dengang bragte, som Torvvare, til Wien forskjellige Slags Alpeblomster, der af Damerne brugtes til Pryd i Værelserne; blandt disse Planter nævner han ogsaa Primula auricula. Flere Decennier tidligere vare de i Lavlandet voxende Former af Primula acaulis, elatior og veris samt den i engelske Haver først indførte Bastard af acaulis og veris (Englændernes Polyanthus) yndede Prydplanter [5]). Paa

[1]) Geographisk Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 93.
[2]) Richard Dybeck's Runa. 1847. Pag. 15.
[3]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 82.
[4]) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 37.
[5]) A. Kerner. Zeitschrift des deutschen und oesterreichischen Alpenvereins. Bd VI. Pag. 39—65. Cfr. Robert Hogg. The Journal of Horticulture, Cottage Gardener and home Farmer. Third Series. Vol. IV. London. 1882. Pag 369 fg.

Clusius's Tid dyrkedes baade i belgiske og tyske Haver (under Navn af Primula anglica) flere Former af disse med dobbelte og røde Blomster. Omtrent 1582 sendte Clusius Primula auricula, L. og P. pubescens, Jacq. (en Bastard af P. auricula, L. og P. hirsuta, All.) fra Wien til sin Ven van der Trift i Belgien, hvor de med Omhu bleve dyrkede og formerede, og 1595 fandtes de, som Prydplanter, ogsaa i Strassburg. Omkring Midten af det 17de Aarhundrede var Primula pubescens almindelig i Tyskland, Belgien og England, og alt 1664 havde man Varieteter med forskjelligt farvede Blomster. Samme Aar har denne Form ogsaa været kjendt i Italien, men der lader det dog til, at den ikke trivedes saa godt som i de nordlige Lande. Det er eiendommeligt for de fleste Bastarder, at de meget lettere kunne formeres paa vegetativ Vei, end de Arter, hvoraf de ere dannede, og samtidig hermed er det ogsaa meget lettere af Bastarderne at faa Varieteter med dobbelte og mangefarvede Blomsterkroner. Medens man saaledes uden Held søgte at faa saadane Varieteter af Pr. auricula, L., lykkedes dette meget let med Bastardformen Pr. pubescens, Jacq., og Gartnernes Opmærksomhed blev derfor ogsaa stadig rettet paa denne Form, medens Pr. auricula efterhaanden mere og mere svandt fra Blomsterhaverne. Primula pubescens (ikke P. auricula, som man i Almindelighed finder opgivet) blev derfor nu Udgangspunctet for en eiendommelig Gren af Blomsterdyrkningen, »Aurikelculturen«, der, f. Ex. i Harlem, blev drevet omtrent paa samme Maade, som i sin Tid Dyrkningen af Tulipaner &c. (cfr. I. Pag. 324). Ogsaa i England drev man det i nogen Tid i samme Retning, og om denne, i den senere Tid, end ikke følges paa samme Maade som før, saa have de mangfoldige nye Prydplanter, der i de senere Aar ere indførte, dog ikke kunnet trænge »Auriklerne« ud af Haverne.

Navnet Aurikel er meget gammelt, maaske endog fra Middelalderen, og har oprindelig kun været brugt for Primula auricula, L. Urtesamlerne kaldte den Auricula ursi, hvilket af Landfolket blev vendt til Sanikel. Med Auricula ursi mener Clusius en hel Section, som han deler i syv Afdelinger. Hans Auricula ursi I er Primula auricula, L., og Auricula ursi II er Primula pubescens, Jacq. Clusius siger selv, at han aldrig har fundet Primula pubescens, hverken paa de østerrigske eller steierske Alper, men at han første Gang saa den i Haven hos sin Ven Professor Aichholtz, der var Læge i Wien og som havde faaet den af en adelig Dame, uden nogen Underretning om hvorfra hun havde den. Senere fik han dog høre, at den skulde findes paa Alperne ved Innsbruck; men uagtet disse med Omhu undersøgtes af en Mængde Botanikere, blev Planten dog ikke gjenfundet. Først i Slutningen af forrige Aarhundrede, altsaa 200 Aar efter Clusius, blev denne Form, af Jacquin's Ven Wulfen, fundet i Bøndernes Haver i Windisch-Matrei, i Nærheden af Prägraten i Pusterdalen. Uagtet Wulfen hørte af Bønderne, at Planten var fra Fjeldene i Pusterdalen, har man dog hidtil ikke fundet den der. Efter de af Wulfen sendte Exemplarer, har Jacquin beskrevet denne Form og givet den det nu brugelige Navn Primula pubescens.

Da denne Plante nu er almindelig i Bøndernes Haver baade i Pusterdalen og Nordtirol, er der Grund til at tro, at den dog er kommet fra det Sted ved Innsbruck, hvorfra Professor Aichholtz i Wien, i sin Tid, opgav at have faaet den. Først 1867, (altsaa næsten 300 Aar senere), lykkedes det Professor A. Kerner at finde dette Voxested, sydvestlig for Innsbruck, ovenfor Landsbyen Gschnitz, i den saa kaldte Hematkehl. Her, som overalt i de lavere Etager af disse Fjelde, vexle Skifer og dolomiartet Kalk, i tykkere og tyndere Lag, med hverandre; her findes ogsaa den kalkelskende Primula auricula, L. i umiddelbar Nærhed af den paa Skiferen voxende Primula hirsuta, All., der er identisk med Pr. viscosa, Vill. og Pr. villosa, Koch. Her kunde saaledes

fremkomme den Bastard, som Clusius kaldte Auricula ursi II og som af Jacquin fik det moderne Navn Primula pubescens. Den formerede sig ogsaa af Frø saaledes, at der nu i Hematkehl, paa en Høide af 1700—1800 Meter, findes flere Hundrede Exemplarer. Under lignende Omstændigheder fandt Kerner ogsaa denne Form paa flere Steder i de omkringliggende Fjelde.

Det kan nu ansees som en afgjort Sag, at Primula pubescens, Jacq., for 300 Aar siden, er kommet fra Fjeldene i Omegnen af Tribulaum og Habicht til Aichholtz's Have i Wien, at den 1582 blev sendt derfra til van der Dilft i Belgien, og senere til en Mængde Haver i Tyskland, Belgien og England. Da denne Plante er ualmindelig seiglivet og tillige meget vellugtende, blev den ivrig søgt af alle Blomsterelskere, og da der tillige efterhaanden var fremkommet en Mængde eiendommelige Varieteter, blev den snart en af de mest yndede Modeplanter, der har holdt sig i Haverne lige til vor Tid og som rimeligvis aldrig vil blive vraget. »Aurikelen« synes at være den eneste Høifjeldsplante, der gjennem lange Aarrækker har hævdet sin Plads som Prydvæxt.

Den Mængde Former, som vi nu kjende under Navn af »Aurikler«, ere, som man nu ved, ikke fremkomne ved Dyrkning af den i Alperne vildtvoxende Art Primula auricula, L., men ere derimod Afkom af Primula pubescens (Jacq.), der igjen er en, i den fri Natur dannet, Bastard af Primula auricula, L. og P. hirsuta, All.

Aurikelen er, i en Mængde forskjellige Varieteter, en af de mest populære Prydplanter i Norge. Hertil kommer, at den her med Held kan dyrkes overalt, hvor Mennesker bo. Selv de finere »engelske« Varieteter holde sig meget godt, under Snedækket om Vinteren, endog i Hammerfest (70° 37′) i Vest-Finmarken, samt i Vadsø (70° 4′) og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken. Paa sidstnævnte Sted blomstrer den inden Udgangen af Juni. Flere vakre Varieteter holde sig ogsaa meget godt baade ved Bergstaden Røros (cfr. I. Pag. 191. 439) og ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), hvor den blomstrer rigelig i Slutningen af Juni, ja endog giver modent Frø, paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) blomstrer den gjerne i Midten af Mai eller lidt senere, og ved Christiania, efter et Gjennemsnit af en lang Aarrække, 1—4 Mai. Paa Grønlands Vestkyst dyrkes den ved Ivigtut (61° 15′).

I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden »Aurikelen«, ogsaa været dyrket følgende fremmede Arter:

Primula auriculata, Lam. Sibirien. Denne Art, som har været dyrket her i 25 Aar, har været ligesaa haardfør som vor vildtvoxende Pr. scotica. Den dækkes ikke om Vinteren og giver hvert Aar modent Frø.

Primula boveana, Dcne. Orienten. Har været dyrket her i otte Aar og har i denne Tid tre Gange givet modent Frø. Om den end dækkes godt, kan det dog hende, at den, i en mindre gunstig Vinter, gaar ud.

Primula capitata, Hook. Himalaya. Den har her vist sig at være ligesaa haardfør som Pr. scotica. Den dækkes ikke om Vinteren og har hvert Aar ikke alene givet modent Frø, men endog spredet sig som Ugræs i de nærmeste Omgivelser.

Primula carniolica, Jacq. Østerrigske Alper. Den behøver her ikke at dækkes om Vinteren og har hvert Aar givet modent Frø.

Primula caschemiriana, Royle. Indført 1879 til England fra Kaschmir. Vinteren 1885—86 holdt den sig her uden at dækkes; Sommeren 1886 blomstrede den rigelig og gav modent Frø.

Primula cortusioides, L. Sibirien. Denne Art, som har været dyrket her i et Par Menneskealdere, holder sig godt under et let Løvdække, blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø.

Primula elatior, Jacq. **Tkl.** Badenechtli, Badenesli, Bärenöhrli, Batenge, Batengele, Bettlerbuba, Bettlerschlüsseli, Buraschlüsseli, Dumme, Fastenblumen, Feldblum, Florblümli, Fluhblume, Frühblume, Gichtkraut, Händscheln, Handschublümli, Hendschablüomli, Hentscheli, Herrenzeichele, Hofblumen, Hoflerchen, Lerchenblume, Mässen, Marzen, Ostapleaml, Osterblome, Patönnjele, Schlösselblüamli, Schlüsseli (dumme), Schlüsselblümli, Trubachnöpfli, Tubachnöpfli, Wasserschlüsseli, Zetterlose, Zitterlosa; **Engl.** Bardfield Oxlip, Cow Sinkin, Cowslip, Cowslip (great), Five-finger-grass, Five-fingers, Oxlip, Oxlip (true), Paigle.

Denne Art, som har været dyrket her i over 40 Aar, er ligesaa haardfør som Primula veris, og giver hvert Aar modent Frø.

Primula farinosa, L. Mellem-Europa. Har været dyrket her i en meget lang Aarrække, og har i alle Henseender vist sig ligesaa haardfør som vor vildtvoxende P. scotica.

Primula glaucescens, Morett. Syd-Europa. Denne Art, som har været dyrket her i en meget lang Aarrække, bør om Vinteren dækkes med Løv og giver da hvert Aar modent Frø.

Primula grandis, Trautv. Kaukasus. Denne Art, som har været dyrket her i de sidste ti Aar, bør om Vinteren faa et tyndt Løvdække; den bliver da over 2′ (62 cm.) høi og giver hvert Aar modent Frø.

Primula japonica, A. Gr. For omtrent 25 Aar siden blev denne Art fundet af Robert Fortune i Haverne ved Jeddo i Japan, og i London blev den første Gang udstillet i Mai 1871. Den har været dyrket her siden 1875, og i Almindelighed har den staaet i et koldt Væxthus om Vinteren. Enkelte Vintere har den dog holdt sig paa aaben Mark; den har da blomstret godt og givet modent Frø; men den maa dyrkes paa et vel beskyttet Sted og dækkes godt om Vinteren.

Primula inflata, Lehm. Ungarn. Har været dyrket her i over 50 Aar. Den har vist sig at være ligesaa haardfør som Primula veris, og giver hvert Aar modent Frø.

Primula integrifolia, L. Sydeuropæiske Alper. Har været dyrket her i de sidste 25 Aar. Den holder sig godt om Vinteren under et let Løvdække og blomstrer rigelig, men giver meget sjelden modent Frø.

Primula longiflora, All. Sydeuropæiske Alper. Denne Art, som har været dyrket her i henved 50 Aar, tiltrænger om Vinteren et let Løvdække. Den blomstrer da godt og giver hvert Aar modent Frø.

Primula luteola, Rupr. Kaukasus. Næst efter Pr. grandis er denne den største af alle de Primula-Arter, som jeg hidtil har seet. Den har været dyrket her siden 1864 og har vist sig at være meget haardfør. Den blomstrer rigelig, giver hvert Aar modent Frø og holder sig i Almindelighed, uden at dækkes om Vinteren.

Primula macrocalyx, Bunge. Altai. I længre Tid har denne Art været dyrket her; det har da vist sig, at den ikke er saa haardfør som Pr. veris, og bør derfor om Vinteren helst dækkes med Løv. Den giver dog hvert Aar modent Frø.

Primula macrophylla, Don. Nepal. Har været dyrket her i 12 Aar. Naar den dækkes godt om Vinteren, pleier den at holde sig, og giver da hvert Aar modent Frø.

Primula magellanica, Lehm. Denne Art, som har været dyrket her siden 1881, bør om Vinteren faa et tyndt Løvdække; den blomstrer da godt og giver modent Frø.

Primula marginata, Curt. (P. crenata, Lam.). Mellemeuropæiske Alper. Har været dyrket her siden 1840. Den dækkes aldrig om Vinteren og blomstrer rigelig, men giver meget sjelden modent Frø.

Primula media, Peterm. (Hybrid). Har været dyrket her siden 1882. I denne Tid har den vist sig ligesaa haardfør som Pr. veris og har hvert Aar givet modent Frø.

Primula minima, L. Sydeuropæiske Alper. Har været dyrket her siden 1854. Den dækkes aldrig om Vinteren og blomstrer hvert Aar rigelig, men giver sjelden modent Frø.

Primula mistassinica, Mchx. Indført 1818 til England fra Canada. Har været dyrket her i ni Aar, har vist sig ligesaa haardfør som Pr. scotica, og hvert Aar har den givet modent Frø.

Primula munroana, Boiss. Indført til England 1845 fra det nordlige Indien. Har været dyrket her siden 1861. Den holder sig godt om Vinteren næsten uden Dækning, blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø.

Primula nivalis, Pall. Vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1790 er indført til England. Den har været dyrket her i flere Aar, holder sig under et almindeligt Løvdække og blomstrer hvert Aar, men giver meget sjelden modent Frø.

Primula pubescens, Jacq. Denne Form, der, som ovenfor (Pag. 189) paavist, er en Bastard af Pr. auricula, L. og Pr. hirsuta, All., og som er Moderplanten til de mange Varieteter af »Aurikler«, som nu findes, har i de sidste tre Aar været dyrket her og i denne Tid holdt sig meget godt.

Primula purpurea, Royle. Vildtvoxende i Tibet. I de sidste ni Aar har den været dyrket her. Den maa dækkes om Vinteren og blomstrer da meget godt, men giver sjelden modent Frø.

Primula sikkimensis, J. D. Hook. Indført til England 1850 fra Himalaya. Den har her holdt sig godt, under et almindeligt Løvdække, Vinteren 1885—86, blomstrede Sommeren 1886 og gav modent Frø.

Primula suaveolens, Bertol. Italien. Har været dyrket her i omtrent 30 Aar, og i denne Tid vist sig ligesaa haardfør som Pr. veris. Den har hvert Aar givet modent Frø.

Primula uralensis, Fisch. Sibirien. Med denne Art er det her, i alle Retninger, gaaet paa samme Maade som med den foregaaende.

Primula verticillata, Forsk. Indført til England 1826 fra Ægypten. Denne Art, som har været dyrket her i ti Aar, maa dækkes meget godt om Vinteren. Behandlet paa denne Maade, har den holdt sig ude i tre Vintere, blomstret, ja endog givet modent Frø.

Primula villosa, Jacq. Sydeuropæiske Alper. Har været dyrket her i syv Aar. Den holder sig godt under et almindeligt Løvdække og giver da modent Frø.

Primula viscosa, All. Sydeuropæiske Alper. Denne Art, som har været dyrket her i 30 Aar, har vist sig næsten ligesaa haardfør som de almindelige »Aurikler«. Den blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø.

Cortusa Mattioli, L. **Tkl.** Alpsanikel, Bergsanikel, Dreifaltigkeitsglöcklein, Heilglöcklein, Wundglöcklein; **Engl.** Alpine Sanicle, Bear's-ear Sanicle, Mountain Sanicle. Vildtvoxende i de sydeuropæiske Alper, hvorfra den allerede 1596 er indført til England som Prydplante. Denne Art, som har været dyrket her i omtrent 40 Aar, bør helst om Høsten faa et let Løvdække. Den blomstrer da rigelig og giver hvert Aar modent Frø; ja den har undertiden endog formeret sig ved Selvudsæd i de nærmeste Omgivelser. I de senere Aar har der her ogsaa været dyrket en Varietet, C. Matt. grandiflora, Hort., der er ligesaa haardfør som Hovedarten.

Cyclamen europaeum, L. **Sv.** Alpviol, Jordbröd; **Dan.** Alpe-Viol; **Tkl.** Alpenveilchen, Cichlamme, Ciglämli. Cyglämli, Dorrübl, Dorr-Rübel, Erdapfel, Erdbrod, Erdnabel, Erdrübe, Erdscheiben, Erdwick, Erdwort, Erdwurz, Ertnoz, Färkensbrod, Gätziäpfel, Gaisrübe, Haselgumeli,

Poteten, hvoraf han har leveret en tydelig Tegning, og i Beskrivelsen heder det blandt andet: »Den første Efterretning om denne Plante skylder jeg Philippe de Sivry, Gouverneur i Byen Mons i Belgien, som i Aaret 1588 sendte mig to Knoller og en Frugt og det følgende Aar en Tegning af en Gren med Blomster. Han havde 1587 faaet Knollerne, under Navn af »Karatouffli«, af en Mand, der ledsagede den pavelige Nuntius i Nederlandene«. »Italienerne vidste dog ikke selv, hvorfra de havde faaet denne Plante, — sandsynligvis fra Spanien eller Amerika. Det undrer mig, at Efterretningen om denne Væxt, som man fortæller skal være saa almindelig i nogle Egne af Italien, at man koger Knollerne sammen med Faarekjød og spiser dem som Pastinaker eller Næper, ja endog bruger dem til Svineføde, først nu er kommen til os; og endnu mere undrer det mig, at Planten ikke har været kjendt af Facultetet i Padua, førend jeg sendte Knollerne derhen med nogle af mine Venner fra Frankfurt, som i Padua studerede Medicin. Nu derimod (1601) er Planten allerede udbredt i flere Haver i Tyskland. Udentvivl er dette den samme Plante, som Peter de Cieça omtaler i sin Chronik, hvor han siger, at man, i Nærheden af Quito, foruden Mais har to andre spiselige Væxter, Papas, som giver Knoller, og Quinoa, hvis Frø man spiser. Den pavelige Nuntius spiser, som jeg hører, selv disse Knoller, tilberedte som Castanier eller Pastinaker, for at styrke sig, da han har en svag Helbred. Jeg tror ogsaa, at de ere ligesaa nærende som Pastinaker eller Castanier. Jeg har smagt disse Knoller, kogte i en fed Faarekjødsuppe, efterat Overhuden, som let gaar af, var borttaget, og fandt dem ikke mindre velsmagende end Næper«.

En anden paa den Tid berømt Botaniker, Schweizeren Caspar Bauhin († 1624), omtaler ogsaa Poteten, som han dog har faaet senere end Clusius, uagtet hans Beskrivelse udkom 1596, altsaa fem Aar førend Clusius's blev trykt. Bauhin siger, at han har hørt, at Knollerne først skulle være komne fra Virginia, og Clusius, at Poteten ikke er ulig de Knoller, som man i Virginia kalder Openawk.

Der kan neppe være nogen Tvivl om, at Poteten først er kommen til Spanien, derfra til Italien og fra dette Land har den igjen udbredt sig til Tyskland og fra Spanien til Frankrig. Dette synes ogsaa Navnet at bevise: Lige til 1775 kaldes Poteten i det preussiske Domainekammers Acter »Tartuffeln«, der efter al Sandsynlighed kommer af det italienske Ord Tartufi (ɔ: Trøfler), der, som bekjendt, ogsaa voxe under Jorden, eller et Diminutiv af dette Ord Tartuffoli. I forrige Aarhundrede finder man ogsaa brugt Ordet Erdtoffel og en hel Del andre af de ovenfor meddelte Navne, og først fra Begyndelsen af dette Aarhundrede er Ordet »Kartoffel« blevet det i Tyskland almindeligst brugte Navn. Nu hører man ikke mere Navnet Tartuffoli i Italien, hvor Poteten kaldes enten Batate, efter dens spanske Navn, eller ogsaa Pomo di terra (ɔ: Jordæble), hvilket er det almindeligste, og dette sidste Navn er gaaet over i det franske og de slaviske Sprog.

Efter Begyndelsen af det 17de Aarhundrede finder man Poteten dyrket paa flere Steder i Europa, men altid i Haver og i det smaa, som en temmelig sjelden Kjøkkenvæxt. Alt i Aaret 1597 blev den forsøgsvis dyrket af den engelske Læge og Naturkyndige John Gerard, som havde et Slags botanisk Have i London, og 1616 skal Poteten, som en Sjeldenhed, være blevet spist ved det kongelige Tafel i Paris. Efter Mac Culloch har man endnu et Haandskrift, hvori nævnes Udgifterne ved Dronning Anna's (Jacob den 1stes Dronning) Hofhold, hvilket falder omtrent paa samme Tid, da hun døde 1618, og der anføres en liden Quantitet Poteter til 2 Shilling Sterling pr. Skaalpund ($^1/_2$ kg.). Kurfyrst Friedrich Wilhelm lod 1649 i Holland kjøbe nogle Knoller, der dyrkedes som Prydplanter i Slotshaven i Berlin [1]), og J. S. Elsholtz har i sin »Neuangelegter

[1]) Neues Lausitzisches Magazin. 58 Bd. Görlitz. 1882. Pag. 431.

Gartenbau, oder Unterricht von der Gärtnerei auf das Klima der Kurmark Brandenburg (Cölln a. d. Spree 1666)« beskrevet Poteten udførlig under Kjøkkenvæxterne.

Det er neppe mulig nu med Bestemthed at paavise om Poteten, i den her nævnte Tid, paa noget Sted er blevet dyrket i en saadan Mængde, at den er gaaet over til at blive et almindeligt Fødemiddel for det store Folk. Alt tyder dog paa, at Nøden i Irland har tvunget Folket til at dyrke en Væxt, der i det regnfulde Veirlag ikke var saa udsat for at mislykkes som Kornet. I Skotland gik det langsomt, da Bonden nødig vilde give Slip paa sit Havrebrød, og Poteten skal der første Gang være blevet dyrket paa Ager 1728 af en Dagarbeider, Thomas Prentice, i Landsbyen Kilsyth, i Nærheden af Glasgow; men først efter den amerikanske Krig blev Poteten almindelig i Skotland: En altfor udbredt Dyrkning af Poteten i Egne, hvor man med Sikkerhed kan dyrke Korn, kan heller ikke tilraades af den Grund, at Poteterne ikke kunne opbevares længre end i det høieste et Aar, og et Uaar paa disse rammer derfor Folket i høiere Grad end et Uaar paa Korn. Af denne Grund er ogsaa Prisen paa Poteter langt mere vaklende end paa Korn.

I Aaret 1717 udkom der i England af Richard Bradley et Skrift kaldet »New improvements of planting and gardening, both philosphical and practical (London 1717)«, hvori Forfatteren, efterat have beskrevet Pastinaker, Gulerødder, Løg o. s. v., udtrykker sig saaledes: »Poteter og Jordæbler ere Rødder af ringere Værd end nogen af dem, som jeg tidligere har omtalt; men da nogle ogsaa synes om disse Rødder, vil jeg ikke ganske forbigaa dem. Poteten trives bedre i sandblandet end i stiv og tung Jord; jeg har dog seet den voxe godt i begge Slags; men i Sandjord trives den bedre og bliver sødere af Smag«. Dette viser, at Poteten paa hin Tid vel har været dyrket i England, men at man ikke har forstaaet at vurdere den efter Fortjeneste.

Det er en bekjendt Sag, at Frederik den Store, der var gjennemtrængt af Overbevisningen om, at Poteten vilde blive til Velsignelse for Folket, havde megen Møie med at faa denne Væxt dyrket, og under Syvaarskrigen (1762) befalede Kongen, at man skulde dyrke Poteter i Schlesien. Fra denne Tid til 1767 fik han aarlig Beretninger om Potetdyrkningens Fremgang; men endelig kom en ærlig Embedsmand og meddelte Kongen, at han var bleven ført bag Lyset og at man enten aldeles ikke dyrkede Poteter, eller ogsaa skede dette paa en saa skjødesløs Maade, at man neppe fik Udsæden igjen. Det er mig ikke bekjendt hvad Kongen i denne Anledning har foretaget.

I Bøhmen havde det heller ikke nogen Fremgang med Dyrkning af Poteten, førend der, i Mellem-Europa og især i Bjergegnene, 1770 opstod et almindeligt Misvæxtaar, som varede tre Aar efter hverandre, og i denne Tid skulle, alene i Bøhmen, 180,000 Mennesker være døde af Hunger[1]). Nu lærte man at sætte tilbørlig Pris paa den længe forsmaaede Brødvæxt og begyndte frivillig og med Omhu at dyrke det tidligere foragtede »Svinefoder«, der nu blev priset som »Jordens Brød« og »Himlens Gave«. Fra denne Tid skriver sig ogsaa en almindelig Dyrkning af Poteten i Østerrig.

I Sachsen var Poteten kjendt 1647, men den blev dog ikke almindelig før i Slutningen af det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede; ja i Omegnen af Leipzig dyrkedes den ikke før omtrent 1740. — I Weimar har man den 11te Marts 1857 holdt Potetens hundredaarige Jubelfest. Under samme Dato 1757 udkom der nemlig fra den da regjerende Hertug, Ernst August Constantin,

[1]) Schriften des Vereins zur Verbreitung naturwissenschaftlicher Kenntnisse in Wien. Jahrg. 1878—79. Wien. 1880. Pag. 121.

en Forordning, hvori der opmuntres til Dyrkning af Poteten. Blandt andet heder det der, at den, som i dette Aar (1757) havde dyrket den største Mængde Poteter (»Tartuffeln«), især af den hvide Sort, og som kunde godtgjøre dette med Vidnesbyrd fra Øvrigheden, skulde faa en Belønning af 40 Daler, og de, som dernæst efter havde avlet det meste, skulde faa 30, 20 og 10 Daler.

I de sydvestlige tyske Stater, navnlig i Württemberg, Baden og Rheinpfalz, blev Poteten indført i de første Aar af det 18de Aarhundrede, og allerede 1710—15 var den meget almindelig, især blandt Waldenserne i Württemberg. Om den Potetsyge, som, i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede, viste sig baade i det sydvestlige Tyskland og andre Lande, maa jeg tillade mig at henvise til, hvad der tidligere (I. Pag. 217—18) er sagt.

I det nordvestlige Tyskland, f. Ex. i Hannover, gik det temmelig hurtig med Indførelsen af Poteten. Otto v. Münchhausen siger herom i sin Hausvater (eine ökonomische Schrift) for 1767: »I de sidste Krige vilde der ofte have været baade Mangel og Hungersnød blandt Landalmuen, dersom man ikke havde dyrket en Mængde Poteter«. Maaske fik Poteten der en almindelig Udbredning, fordi Dyrkningen ikke blev befalet.

Det er ovenfor omtalt, at Poteten, som var kommet til Frankrig fra Spanien, alt i Aaret 1616 var kjendt i Paris; men det varede over 150 Aar før den blev almindelig udbredt. I denne Tid blev den dog hist og her dyrket som Føde for Svin. Academiet i Besançon udsatte 1771 en stor Præmie for den, der var istand til at finde et nyt Næringsmiddel, som i Uaar kunde erstatte Mangel paa Korn. Den da værende Apotheker ved Invalidhospitalet i Paris, Antoine Augustin Parmentier (1737—1813), som tidligere havde fulgt den franske Arme i Tyskland, vandt Prisen, ved at tilraade Dyrkning af Poteten, som den meget efterspurgte Nødhjelp for Brød. Denne Mand, der begyndte sin Virksomhed som en fattig Apothekerlærling, sluttede som Generalispecteur for Medicinalvæsenet i Frankrig, og, hvad mere er, som en navnkundig Videnskabsmand, der har efterladt sig en Mængde Skrifter af chemisk og fornemlig af landeconomisk Indhold[1]). Parmentier gjorde alt, hvad der stod i hans Magt, for at overtyde det store Folk om, at Poteten var et sundt Fødemiddel; men han høstede kun Haan eg Spot! Hvad der dog hos dette, i flere Retninger eiendommelige, Folk ikke kunde fremmes, hverken ved planmæssig Veiledning eller Nød, det udrettede der den almægtige Mode! Parmentier, der, som det lader til, grundig har kjendt og forstaaet sine Landsmænds Tænkesæt, fik Audients hos Kongen og Dronningen, og forelagde dem et Værk, som han netop havde skrevet om Poteten, med Bøn om, at Poteten maatte blive optaget som en Ret ved det kongelige Tafel, for at det uvidende Folk paa denne Maade kunde blive omvendt. Da befalede Dronning Maria Antoinette, at herefter skulde kogte Poteter daglig findes paa det kongelige Spisebord som »pommes de terre en robe de chambre«. Da Poteterne det følgenge Aar blomstrede i Parmentier's Have, viste Dronningen sig, ved en Hoffest, med en Krans af friske Potetblomster paa Haaret, og Kongen, som gik ved hendes Side, bar en Bouquet af Potetblomster paa sin Gallaklædning. Nu blev det naturligvis i Paris, og kort Tid efter i hele Frankrig, Mode at bruge Potetblomster til Pryd; men samtidig hermed blev det ogsaa Mode at spise Poteterne, ialtfald blandt de saa kaldte høiere Stænder, thi det var ingen let Sag at faa omvendt det store Folk. For at sætte dette i Værk, udkastede Parmentier en eiendommelig og vel gjennemtænkt Plan: I Nærheden af Landsbyen Sablons havde Kongen overladt ham et stort

[1]) Som et af hans vigtigste Værker kan her nævnes: Recherches sur les végéteaux nourrissans, qui dans les temps de disette peuvent remplacer des alimens ordinaires, avec des nouvelles observations sur la culture des pommes de terre. Paris. 1781.

Stykke Land til Dyrkning af Poteter; af disse frembød han først Knoller tilsalg, for en meget billig Pris, og siden prøvede han paa at faa disse uddelt gratis; men saagodtsom ingen vilde modtage dem. Han greb da til et andet Middel: I alle nærliggende Landsbyer lod han, ved Trompetblæsere, kundgjøre for Almuen, at enhver, som beskadigede hans Potetagre eller stjal Poteter, vilde blive straffet efter Lovens hele Strenghed. Dette hjalp: Poteten blev nu ligesaa tillokkende som enhver anden forbuden Frugt, og fra nu af blev den med en utrolig Hurtighed udbredt saa godt som over hele Frankrig [1]). Paa flere Steder i det nordlige Frankrig kaldes Poteten ikke Pomme de terre, men Parmentier.

Om Potetens Indførelse i Danmark siger Thaarup [2]): »Den fortjente, patriotisksindede Provst Lüders i Glücksburg fortæller, at en Tysker omtrent 1743 kom her til Landet og søgte at anbefale denne Væxt for Indbyggerne; men Ukyndighed, en slet Sort og Egennyttighed forvoldte, at Fortroligheden til ham bortfaldt og den gode Sag havde nær kommet i Miskredit. Lüders bidrog ved sit Exempel, ved Uddelelse af Sættekartofler, og ved et lidet Skrifts Udgivelse, saare meget til Udbredelse af denne saa særdeles vigtige Frugt [3]). Det var omtrent ved Aaret 1750 at han begyndte. En Godseier, Justitsraad Fogt ved Kraagerup, finder jeg nævnt som den første, der i Sjælland begyndte Kartoffelavl, omtrent ved samme Tid. Præsten Trojel i Fyen bidrog ved Udgivelse af et lidet Skrift om Kartofler 1766, og ved sammes Dyrkning, meget til Udbredelsen, især i sin Egn«.

Poteten har dog maaske noget tidligere været indført til Danmark. Det berettes nemlig, at den allerede 1719 skal være bragt til Fredericia af nogle Hugenotter, der af Ludvig XIV bleve fordrevne fra Frankrig og som, med Regjeringens Tilladelse, bosatte sig i den her nævnte By, hvor de dyrkede Poteten [4]).

De historiske Oplysninger, som jeg hidtil har fundet om Potetens Udbredning og Brug i Danmark, ere forholdsvis meget tarvelige; det kan derfor her maaske være af Interesse at se, hvad Digteren K. L. Rahbek siger om denne Sag [5]): »Min Fader havde (for tredie Gang) Bryllup (i Kjøbenhavn) den 22de November 1769. (Rahbek var da ni Aar gammel). Ved Bryllupsbordet blev der talt om den da nylig indførte Kartoffeldyrkning, og det blev enstemmig, dog tillige som Tegn paa Liberalitet og fordomsfri Tænkemaade, afgjort, at Kartoflerne, især til at fodre Kreature, fornemlig Svin og Fjederkræ, kunde have sin Nytte, en Kjendelse, der imidlertid neppe vilde have bevaret sig i mit Minde, hvis jeg ikke, da jeg et Par Aar efter kom til Herlufsholm (Latinskole med Opdragelsesanstalt), havde fundet saa hyppig Anledning til at forplante og forfægte den i Anledning af Spisemesteren, der syntes at anse denne Rod for nyttig til alle Ting«.

---

[1]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 248.

[2]) Frederik Thaarup. Udførlig Veiledning til det Danske Monarkies Statistik. 1ste Del. Kjøbenhavn. 1812. Pag. 52. Cfr. C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 2 D. Kjøbenhavn. 1800. Pag. 157. Magnus Stephensen. Island i det attende Aarhundrede. Kjøbenhavn. 1808. Pag. 52.

[3]) Philipp Ernst Lüders. Kurzes Gespräch zwischen einem Landmann und einem Prediger, worinn die Materie vom Lein-, Potatos-, Hopffen- und Kleverbau abgehandelt wird. Flensburg. 1760. Von dem Anbau der Potatos. Pag. 49—91.

[4]) Landoeconomiske Tidender, udgivne af et Selskab i Sjælland. 2det Bind. Kjøbenhavn. 1815. Pag. 194—98. — Jean-Marc Dalgas. Tableau historique et statistique de l'établissement des réformés à Fridéricia en Jutland. Kopenhague. 1797. Pag. 20. 21. — J. N. Wilse. Fuldstændig Beskrivelse over Stapel-Staden Fridericia. Kjøbenhavn. 1767. Pag. 95. 118. 240.

[5]) K. L. Rahbek. Erindringer af mit Liv. 1 D. Kjøbenhavn. 1824. Pag. 65.

I forrige Aarhundrede har Poteten i Danmark havt forskjellige Navne: 1757 kaldes den Potatos, 1773 bruges Ordet Kartufler, 1781 Poteter eller Kartofler, 1794 Patæter og 1798 Poteter eller Kartofler[1]).

Lidt efter Midten af det 17de Aarhundrede har Poteten været dyrket i den botaniske Have i Upsala af Olof Rudbeck († 1702). Efter meget Arbeide[2]) lykkedes det denne Mand 1655 eller 1656 at faa anlagt en botanisk Have i Upsala, og et Par Aar senere udgav han en Catalog over de der dyrkede Væxter[3]). Under Lit. F og D, som betyde Prydvæxter og Kjøkkenvæxter, nævnes her, for Aaret 1658 »Solanum tuberosum s. Papas peruvianorum«.

Samtidig hermed har Poteten ogsaa været dyrket ved Jakobsdal; men det lader til, at man ikke ved synderlig mere om denne Sag. Den har dog ikke været fuldkommen glemt, thi i Slutningen af det 17de Aarhundrede omtales den atter i et andet svensk Skrift[4]): I Aaret 1690 udgav nemlig Oberstlieutenant Åke Bålamb et Skrift kaldet »Adelig öfning«, der skulde være et Slags Encyclopædi over de Kundskaber, som en Adelsmand behøvede at være i Besiddelse af. I 14de Bind, som kaldes »Horticultura eller Trädgårds rätta bruk här uthi Swärige«, behandles Havedyrkningen, og der omtales Poteten paa følgende Maade: »Tartufeler, *Solanum tuberosum*, lägges i jorden om wåhren uthi något sandblandat jord, man bekommer af dem wackra blommor, de tages opp om hösten, ty de tåla intet winter, sättias i källaren och om wåhren planteras de uth; äre de djupt lagde i jorden, så kunna de tåla winteren uthe; man bryter stielckerna på dem om sommaren några gånger, så öka de sina äplen«.

Det blev dog ikke til noget med Dyrkning af Poteten i Sverige, før den bekjendte Handelsmand, Jonas Alströmer, († 1761), fik den indført og (1725) dyrkede den paa sin Eiendom Nolhaga i Nærheden af Alingsås[5]). Heraf kommer det, at Poteterne, af Almuen i denne Egn, tidligere kaldtes Nolor. Alströmer udgav 1727 en »Tractat om fåreskiötseln« og 1733 et Tillæg til denne (»Fåraherdens hemliga konster upptäckta«), hvori han meddeler sine Iagttagelser om Dyrkningen af »jordpäron«. I Førstningen vilde dog ingen spise Poteten, og Almuen havde saa meget imod den, at Alströmer næsten ikke kunde faa Tjenestefolk, da der gik et Rygte om, at han dyrkede en ny og ukjendt Væxt, som han gav sine Folk at spise. Fra Aaret 1756 berettes der (i Boye's »Förfarne Svenska Landhushållaren«), at man ikke kunde faa nogen af Tjenestefolkene til at smage Poteter, om man endog vilde give dem Penge derfor. I Aaret 1749 siger Linné, i sin Skånska Resa, vilde Tjenestefolk, næsten overalt i Skåne, nødig gaa ind paa at spise Poteter, og paa samme Maade var det ogsaa med Almuen i Almindelighed. Ikke desto mindre siger Linné, i den samme Reise, at han paa et Par Steder i Skåne hørte, at man brugte Potetbladene som Erstatningsmiddel for Grønkaal, »hvartil jag, såsom Medicus, icke kan styrka, emedan hon, utom det hon är af Solani genere, äfwen har en odorem virosum«[6]). I Aaret 1747 skrev Patrik

---

1) Danmarks og Norges oeconomiske Magazin. Kjøbenhavn. 1757. 1 Bd. Pag. 187—96. 2 Bd. Pag. 324. 328. 331. Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 45. Det kgl. danske Landhusholdnings Selskabs Skrifter. 4 D. 1794. Pag. 76. Fortegnelse &c. 1798. Pag. 69.

2) Botaniska Trädgården i Upsala 1655—1807. Akademisk Afhandling af M. B. Svederus. Falun. 1877. Pag. 3 fgg.

3) Catalogus plantarum tam exoticarum quam indegenarum, quibus Hortum Academicum Ubsaliensem primum instruxit Anno MDCLVII Olaus Rudbeck. Ubsaliæ excudebat Johannes Pauli Acad. Typog. Anno 1658.

4) M. B. Swederus. Svensk hortikultur i forna dagar, i Svenska trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1882. Pag. 46.

5) P. von Möller. Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881. Pag. 167.

6) Carl Linnæi Skånska Resa. Stockholm. 1751. Pag. 155. 320. 355.

Alströmer (en Søn af den ovenfor nævnte Handelsmand), i Vetenskaps Akademiens Handlingar, en paa Almenheden beregnet Opsats om Dyrkning af Poteten; men i det hele taget, vandt Potetdyrkningen ingen Fremgang, førend de svenske Soldater 1762 kom tilbage fra Syvaarskrigen, under hvilken de i Tyskland havde lært at vurdere denne Væxt, og flere havde da medbragt nogle Knoller, som de dyrkede ved sine Hjemsteder[1]). Paa Gottland blev Poteten indført 1762 af de Soldater, som kom hjem fra Syvaarskrigen; men den skal dog allerede 1749 have været dyrket ved en Prestegaard paa Øen[2]). Men det gik dog temmelig langsomt fremad med Dyrkning af Poteten, og som et Exempel herpaa kan nævnes, at i de sidste Aar af forrige Aarhundrede fik Cadetterne paa Carlberg ikke Poteter, uden om Søndagene eller ved festlige Leiligheder; til Hverdagsbrug maatte man lade sig nøie med Næper. Allerede 1747 har man i Sverige forstaaet at tilvirke Brændevin af Poteter. I Begyndelsen gave disse vistnok et meget ringe Udbytte, men efterhaanden blev dette større og større, og tilsidst kom det derhen, at Agerbruget og fornemlig den kunstige Engdyrkning i en forholdsvis ikke ringe Grad bleve forsømte for Potetens Skyld[3]).

Til Norge blev Poteten indført omtrent i Midten af det 18de Aarhundrede. Den første Mand, der i trykte Skrifter omtales at have havt Poteter her i Landet, synes at være Provst Atke, »som 1758 bragte med sig[4]) og plantede Poteter i sin Have paa Ullensvang Prestegaard i Hardanger«[5]); men det nævnes, saavidt mig bekjendt, hverken naar eller hvorfra Atke først har faaet Poteten. Navnet synes dog at vise, at den maa være kommen fra Storbritanien. Samme Aar fik Provst Peder Harboe Hertzberg i Finaas saa meget som »en Hat fuld hos Provst Atke i Kinservig, der havde Poteten som en Sjeldenhed plantet i sin Have«[6]). — »Af disse«, siger P. H. Hertzberg i det nævnte Skrift, »hvoraf jeg fik min første Udsæd, nedstamme de fleste her i Søndhordland siden avlede, hvor de indtil den Tid have været almindelig ubekjendte, men ere nu en ligesaa almindelig dyrket som brugelig Føde. Endskjønt Taabelighed, Efterladenhed eller Vane har afholdt Mængden fra at faa denne Frugt i nogen klækkelig Mængde og i Forhold til det øvrige Jordbrug, har dog Nøden, som den stærkeste Tilskynder, vækket mange i disse desværre indtræffede dyre Aar til i nogenlunde tilstrækkelig Mængde at dyrke denne Frugt, der her i Egnen har været det eneste Middel til tidlig at hente den Føde af sin Gaard, mangen uformuende ellers, under den jammerligste Hunger, altfor længe maatte bie efter formedelst Kornhøstens Senhed«.

I Slutningen af forrige Aarhundrede var Bergen, ligesom endnu, den eneste By i Stiftet, hvor en større Afsætning af Landmandens Producter kunde paaregnes, og ved Indførelsen af

---

1) J. Arrhenius. Handbok i svenska jordbruket. 4de upplagan. 2 D. Stockholm. 1879. Pag. 219.

2) Kgl. Svenska Landtbruks Akadem. Handlingar. Ny Följd (1876) Pag. 38 og 82 i Anmærkningen.

3) P. von Möller. l. c. Pag. 168—69.

4) Han maa saaledes rimeligvis have havt disse der, hvor han tidligere havde været Prest I Slutningen af forrige Aarhundrede udgav Albert Hatting »Forsøg til en Præste-Historie, eller nogenlunde Efterretninger om Biskopperne og Præsterne i Bergens Stift«. Heraf udkom første Del i Kjøbenhavn 1775. Resten af dette Værk opbevares paa Universitets-Bibliotheket i Christiania i Haandskrift, og i dette findes (3die Del Pag. 41) endel biographiske Efterretninger om Atke, hvis Navn der skrives Hans Carsten Atche. (Familien, som oprindelig skal være fra England eller Skotland, skrev først sit Navn Atckins). Han er født paa Lolland 15de October 1708, blev 1737 Sogneprest til Urlands Prestegjeld i Sogn, 1743 i Lærdal og 1757 i Kinservig. Han døde i Bergen 26de Marts 1771 og blev begravet ved Ullensvang Kirke. »Hans Embeds retskafne Førelse samt den Opbyggelse og Nytte, som han i alle sine Menigheder udmærkede sig ved og anrettede, vidner for alle, at han var en retskaffen Mand og fortræffelig Præst«.

5) Underretning for Bønder i Norge om den meget nyttige Jordfrugt Potatos at plante og bruge. Af P. H. Hertzberg. Tredie Oplag. Bergen. 1774.

6) Provst Peder Harboe Hertzbergs Biographi af hans ældste Søn Niels Hertzberg. Kjøbenhavn. 1803. Pag. 30 i Anmærkningen.

Poteten i Agerbruget kom det saaledes for en stor Del an paa, om Bergenserne vilde kjøbe den. Herom skriver Niels Hertzberg, i sin Biographi over Faderen (Pag. 33) følgende: »Poteten blev da kun som en Raritet til de Riges Borde og til Brylluper forskrevet udenlandsfra til Bergen. Som saadan smagte den herlig; men i Almindelighed vilde ingen kjøbe den, allermindst som et indenlandsk Product og det for godt Kjøb. Endelig opdagede min Fader, at Garnisonen i Bergen, som den Tid bestod af did sendte tyske Soldater, forstod sig ret vel paa Potatos og fandt Smag i dem. Nu sendte han aarlig et Parti til en der værende Capitain Fischer og anviste Landmanden i sin Egn, hvor de kunde faa Kjøbere til deres Potatos, og disse Soldater lærte Byens Indvaanere at spise dem. – Den hvervede garnisonerende Soldat var sjelden til mere Nytte end i dette Tilfælde«. — I samme Skrift (Pag. 33) heder det, paa den samme naive Maade, videre: »Som en Indvending mod Potetdyrkning, ret for Alvor sagt af den fattigere Del af Bondestanden, hvilke min Fader mest opmuntrede til at dyrke og spise Poteter, maatte han ofte høre: »Nei Fa'er![1]) Konnene vore værte for snøkt badnadlige atte paa« (ↄ: vore Hustruer komme da for ofte i Barselseng). Samme Indvending hørte ikke sjelden Sælgerne af fattige Folk i Bergen, naar de førte Poteter did. Hvorvidt ogsaa den tyske Soldat kan have bidraget til denne Erfarings Slutning, maa staa derhen«. — Denne Tro har holdt sig temmelig længe i Søndre Bergenhus Amt: I Aaret 1805 skriver Christen Pram i sin Reise i Norge (i Manuscript paa Universitets-Bibliotheket i Christiania) Pag. 881, om Etne Prestegjeld i Søndre Bergenhus Amt: »Kartofler, som spises med Begjærlighed, dyrkes dog, af en synderlig Aarsag, ei meget af fattige Folk; de staa nemlig her i den Formening, hvilken de tro ved Erfaring at finde bekræftet, at der er i Kartoffelspisen en saadan Frugtbargjørelses Kraft, at deres Hustruer blive for ofte frugtsommelige, dersom den udgjør for ofte Hovedbestanddelen af deres Næring«.

Som et Exempel paa hvor mange Vanskeligheder, af forskjellig Art, man har at overvinde, naar noget nyt skal indføres, nævner Hertzberg (l. c. Pag. 32) følgende: »Min Fader havde overtalt en gammel, værdig Bonde til at plante nogle Poteter, og paa Spørgsmaal om hvordan han fandt dem, lød Svaret: »Fa'er! æt ikkje hu mæg, æg et' ikkje henne« (ↄ: dersom hun ikke spiser mig, saa spiser jeg ikke hende). Han havde spist den raa. »Kog den strax kjære Mand! medens jeg er her, og smag den saa!« Dette sker: Manden, som formedelst den Enthusiasme for Potatos, han saa hos min Fader, ønskede inderlig, at den maatte smage godt, ser den kogt, folder Hænderne og siger: »Jeses, gi du maatte no smaka mæg!« Han spiser, — »Fa'er! den tæker æg aat ein Gong te!« (ↄ: den tager jeg nok fat paa en Gang til).

Senere gik Potetdyrkningen temmelig hurtig fremad i Søndhordland, hvilket kan sees af følgende Ytringer (l. c.) af Niels Hertzberg: »Justitsraad Lassen, Toldforvalter i Bergen, har havt den Godhed at meddele mig en Optegnelse paa hvor mange Tønder (1 Tønde = 139 Liter) Potatos eller Kartofler, som de af nogle kaldes, der fra den Tid Consumption af denne Frugt efter Toldforordningen skal betales, aarlig indføres til Bergen. Efter Middeltalet af de sidste fem Aar (1798—1802) er aarlig indført til Bergen 7623 Tønder, hver Tønde beregnet, som sædvanlig, til 8 Skjepper. Men da Potatos altid udsælges skjeppevis og i mindre Maal og med Topmaal, saa meget der kan lægges paa, maa der, efter flere Forsøg, jeg har gjort, regnes hver af ovennævnte Tønder til 10 Skjepper. Der bliver altsaa aarlig solgt i Bergen 9531 Tønder efter almindeligt Kornmaal. Da idetmindste to Trediedele af dette Qvantum aarlig fortæres af Dyrkerne selv, saa avles nu aarlig

[1]) Med Ordet »Fa'er« tiltales endnu den Dag idag i Almindelighed den norske Prest af Bønderne i sin Menighed.

15,885 Tønder Potatos, næsten alt i Søndhordlands Fogderi; thi neppe beløber det sig til 500 Tønder, hvad der fra de andre Fogderier til Bergen aarlig indføres. Denne Jordfrugt indbringer da Landmanden i vore Egne hvert Aar omtrent 25,000 Rigsdaler. Hvilken Velsignelse af en Hatfuld!«

I Byen Kragerø, ved Norges sydøstlige Kyst (58° 52′ N. B.), har man, ialtfald 1758, kjendt Poteter, men det opgives ikke hvorfra de ere komne. I det her nævnte Aar havde Engelbrecht Resen, der tidligere havde været Guldsmed i Kragerø, men som da boede paa Gaarden Haatvet i Mo Prestegjeld i Øvre Thelemarken, fra Kragerø faaet omtrent 20 Poteter, og af disse, som bleve delte i fire Stykker, avledes samme Aar omtrent tre Skjepper (omtrent 52 Liter). De bleve spiste paa forskjellige Maader, ja endog, sammen med Bygmel, brugte til Fladbrød (I. Pag. 590) [1]). Denne Oplysning er meddelt af Resen i et Brev til Redactionen af det her nævnte Tidsskrift, hvor det blandt andet heder, at der »ved en Rod kunde ligge over 70 Stykker store og smaa Poteter, deraf endel saa store som en knyttet Haand.« Poteterne benævnes her »Jordæbler eller, som andre kalde dem, Potatos«. Grunden til, at dette Brev blev skrevet, er, at der i 1ste Bind af Danmarks og Norges oeconomiske Magazin (Kjøbenhavn 1757) stod en Opfordring (skrevet af »Pelagus« i Glücksburg) til at dyrke Poteter i Danmark og Norge. Omtrent 25 Aar senere nævnes »Potætes eller Kartøfler« blandt de i Øvre Thelemarken dyrkede Væxter [2]). I Silgjord Prestegjeld i Øvre Thelemarken blev Poteten indført 1768 [3]).

I Aaret 1766 bruges i Norge, som Navne paa Poteten, i samme Skrift og om hverandre, Jordpærer, Kartufler, Patater, Potater og Potatos [4]), og 1780 skriver Chr. Sommerfelt, ogsaa i samme Bog, Jordpærer, Kartofler og Kartøfler [5]); men 1795 bruges dog alene Ordet Poteter [6]).

»I Throndhjems Omegn er H. Excellence General v. Krogh iblandt de første, der have bevirket denne Avls (ɔ: Potetens) Udbredelse. Han spiste 1770 ved det kongelige Taffel. Der serveredes med Kartofler. Høisalig Dronning Caroline Mathilde opfordrede H. Ex. til at skaffe Kartoffelavl i Gang i sin Egn. Og det gjorde Hædersmanden« [7]).

Svensken Hasselquist siger, at Poteter, naar man ofte spiser dem, kunne blive skadelige, hvorfor ogsaa de, som i Amerika daglig spise disse, blive afkræftede (»cachectici«) og skabbede [8]). Kort Tid efter Potetens Indførelse i Norge lader det til, at man ogsaa her har havt Mistanke om, at den skulde være giftig, om end i ringe Grad: Presten Ruge i Slidre i Valders (61° 6′) siger, at han tror, at Poteter blive mindre skadelige, naar de koges i Melk eller steges i Olie eller spises med en god Del frisk Smør. I Juli 1762 skriver han, at han »aarlig planter og bruger Poteter«; disse maa saaledes nogle Aar tidligere være komne til Slidre [9]). Sandsynligvis er Poteten blevet

---

[1]) Kjøbenhavnske Nye Tidender om lærde og curiøse Sager for Aar 1759. Pag. 65—67 & 143.
[2]) J. M. Lund. Forsøg til en Beskrivelse over Øvre Tellemarken. Kjøbenhavn. 1785. Pag. 96.
[3]) H. J. Wille. Beskrivelse over Sillejords Præstegjeld i Norge. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 184.
[4]) Christopher Hammer. Afhandlinger om Potatos Christiania. 1766.
[5]) Afhandling om nyttige Havevæxters Dyrkning. Kjøbenhavn. 1780. Pag. 32. 38.
[6]) Topographisk Journal for Norge. 3 Bd. 12 Hefte. Christiania. 1795. Pag. 50.
[7]) Udførlig Veiledning i det danske Monarkies Statistik af Frederik Thaarup. Kjøbenhavn. 1813. 2 D. Pag. 21.
[8]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 434.
[9]) Hermann Ruge i Maanedlige Afhandlinger til en og anden Forbedring i Husholdningen, udgivne af Bogtrykkeriet i Christiania for Aaret 1762. Pag. 265—67.

indført til Slidre af Ruge, som var Prest der i 26 Aar og som 1763 blev forflyttet derfra til Eidanger i Bratsberg Amt, hvor han Aaret efter døde [1]).

I Aarene 1758—62 bleve 13—14,000 norske Soldater udcommanderede til Holstein, og da de kom hjem, medbragte enkelte af disse Poteten til Odalens Prestegjeld i den sydlige Del af Hedemarkens Amt; men det gik dog meget langsomt med dens Udbredning [2]).

Til Skjerstad Prestegjeld i Saltdalen (67° 15′) blev Poteten indført af C. F. Hagerup, som var Prest der fra 1761 til 1770 [3]); men til Almuen udbredtes den først længe efter denne Tid. 1825 skriver den bekjendte Botaniker S. C. Sommerfelt, som dengang var Prest der: »Potatos-Avlen blev ikke almindelig i Salten førend i Krigsaarene (1807—14), da alt, hvad der kunde spises, sattes Pris paa. Endnu drives deres Dyrkning altid i det Smaa« [4]).

I »Hammer's Bibliothek«, der opbevares i Videnskabs-Selskabets Bibliothek i Throndhjem, findes et Manuscript kaldet: »Nogle Anmærkninger om Mandals Præstegjeld i Anledning af Herr Cancelliraad Hammer's Qvæstioner til Præsterne i Christianssands Stift, af Schavland. 1773«. Heri forekommer, for Mandals Prestegjeld, blandt andet, følgende: »Paa tre Aars Tid har man her begyndt at plante Potatos, saa at nu avler hver Bonde noget aarlig deraf, hvilket er en stor Hjelp i Husholdningen, da man betjener sig af den paa mange Maader«.

Til Jarlsberg har Poteten været indført før 1770. Det heder nemlig derfra: »Patetes-Dyrkning skiøtter Bonden ikke om, endskiønt han har Rum nok og derved kunde bespare meget Korn i sin Husholdning, som nu maa forbruges til at giøde baade Fæet, som skal sælges, og Purkerne (ɔ: Svinene)«. — »Havde Forsynet sadt mig paa Landet, troer jeg, at Patete-Dyrkningen havde blevet, for 6—8 Aar siden, min fornemmeste Agerdyrkning« [5]).

Til Øen Hiteren, i Søndre Throndhjems Amt ($63^1/_2$°), blev Poteten indført 1774 af Presten Peder Schwane Bang (en Broder af den bekjendte kjøbenhavnske Læge Fred. Ludvig Bang), som, under et Ophold i Schleswig, havde gjort sig bekjendt med Dyrkningen. Det første Aar avlede han, efter 2 Tønders Udsæd paa Myrjord, 30 Tønder, og det andet Aar 100 Tønder, efter 5 Tønders Udsæd. »Denne Fordel rørte ei alene dette, men 10—12 andre Prestegjeldes Almue, som ligge her hvert Aar paa Fiskeri. De kom til mig, fik Sættepoteter og Undervisning; og tre Aar derefter var Poteten saa almindelig, at jeg ikke kunde afsætte min Overflod, men fandt bedre Regning ved at bruge dem paa alle mulige Maader i mit eget Hus. Ja Fiskere, som aldrig havde gravet i Jorden og end mindre pløiet den, fandt saadan Smag i og Regning ved at dyrke Poteter, at deres Fægjødsel, som de før havde styrtet i Havet, blandede de siden med Myrjord, førte begge Dele op paa de nøgne Klipper, plantede og avlede der Poteter, som bleve dem baade et godt og tilstrækkeligt Brød til deres mange Slags Fisk« [6]).

Af et Brev fra Capellan I. C. Grave til P. F. Suhm sees, at Sogneprest Pihl, i Gausdal Prestegjeld i Søndre Gudbrandsdalen, i Aaret 1775, avlede 115 Tønder (à 139 Liter) Poteter, hvoraf han den følgende Vaar uddelte til Udsæd ½ Skjeppe (omtrent 9 Liter) til hver Husmand (120) i Sognet [7]). Samme Aar blev der paa en Bondegaard i Gausdal avlet 60 Tønder Poteter (Suhm l. c. Pag. 339).

[1]) Budstikken. Christiania. 1821. Pag. 300.
[2]) Budstikken. Christiania. 1825. Pag. 66.
[3]) Det kongelige norske Videnskabs Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede. 2det Bd. Pag. 130.
[4]) Budstikken. Christiania. 1825. Pag. 750.
[5]) Jens Møller. Forsøg til Beskrivelse over Jarlsbergs Provstie. Kjøbenhavn. 1772. Pag. 153. 155.
[6]) Budstikken. Christiania. 1825. Pag. 68. 780.
[7]) P. F. Suhm's samlede Skrifter. 15de Bd. Kjøbenhavn. 1798. Pag. 343.

I Helgeland har Poteten allerede 1774 været dyrket paa flere Steder; men almindelig kan den dog ikke have været, da den ikke omtales i en Afhandling »Noget om Nordlandene, især om Saltens Fogderi«, som er skrevet 1790[1]).

I Trysil Prestegjeld i Østerdalen blev Poteten ikke indført før 1777[2]). I Selbu Prestegjeld, i Nærheden af Throndhjem, blev Poteten indført af Hans Frugaard, som var Prest der fra 1767 til 1791. Paa Grund af hans Iver for at faa Bønderne til at dyrke Poteter, blev han kaldet »Potetpresten«. I Begyndelsen havde det dog ingen Fremgang med Dyrkningen, og da Presten havde sagt, at »naar Planten havde blomstret, kunde man begynde at smage paa Poteterne«, blev dette misforstaaet saaledes, at det var de umodne Frugter, som skulde spises; men disse fandt man »ikke kunde være Folkemad«[3]).

I Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt kjendte man endda i Aaret 1803 neppe Poteten, ialtfald blev den ikke dyrket, før den i det her nævnte Aar blev indført af Presten Rønnau[4]). I Slutningen af forrige eller Begyndelsen af dette Aarhundrede blev der i Throndhjem skrevet et (meget daarligt) Digt til Potetens Pris af en Professor og Rector, S. Monrad[5]).

I Schytte's Beskrivelse over Bodø Prestegjeld heder det: »For omtrent 25—26 Aar siden begyndte Poteten først at komme i Brug hos enkelte Mænd blandt Almuen«[6]). Til Tranø Prestegjeld i Tromsø Amt (69° 9′) blev den indført 1805[7]).

I Aaret 1827 blev der gjort Forsøg med at dyrke Poteter baade ved Udløbet af Tanaelv i Øst-Finmarken (70° 20′ N. B. 26° Ø. L.) og i Karasjok (69° 18′)[8]), og Vaaren 1830 blev der, efter Foranstaltning fra Finants-Departementet, sendt 16 Tønder Poteter til Uddeling paa forskjellige Steder i Øst-Finmarken[9]).

For at fremme Dyrkningen af Poteten, blev der, fra 1781 og fremover, fornemlig for Norge men tildels ogsaa for Færøerne og Island, af det kgl. danske Landhusholdnings Selskab, udsat en Mængde Præmier, som det vilde blive for vidtløftigt her at gjennemgaa i sine Enkeltheder. Den sidste af saadane, som jeg har fundet, er fra 1810, da det kgl. Selskab for Norges Vel udsatte tre Præmier paa 60, 30 og 10 Rigsdaler »for den største Mængde Kartofler avlede i den ringeste helst nybruden Jord«[10]).

I de sydlige og østlige Egne af Norge gik det, i det hele taget, langsomt med Indførelsen af Poteten, og selv i Begyndelsen af dette Aarhundrede blev den paa flere Steder i de her nævnte Dele af Landet kun dyrket som Havevæxt. Men uagtet man ser, at den 1803, ja maaske endog tidligere, har været dyrket i det store paa Gaarden Ullevold ved Christiania[11]), var det dog først i Krigsaarene (1808—14), at den efterhaanden er blevet udbredt næsten overalt søndenfjelds; men den væsentligste Aarsag til, at Poteten ikke alene blev hurtig udbredt, men at den endog paa

---

1) Budstikken. Christiania. 1824. Pag. 793 i Anmærkningen.
2) Topographisk Journal for Norge. 5 Bd. 20 Hefte, Pag. 12.
3) O. Stv. Hansen. Bygdefortælling. Optegnelser fra Tydalen, Annex til Selbu. Tromsø. 1873. Pag. 88.
4) Budstikken. Christiania. 1820. Pag. 117.
5) Throndhjemske Blandinger. Throndhjem. 1804. Pag. 159.
6) Budstikken. Christiania. 1817. Pag. 439.
7) Budstikken. Christiania. 1817. Pag 280.
8) Budstikken. Christiania. 1830. Pag. 255. B. M. Keilhau. Reise i Øst- og Vest-Finmarken i Aarene 1827—28. Christiania. 1831. Pag. 199.
9) Budstikken. Christiania. 1830. Pag. 241.
10) Budstikken. Christiania. 1810. Pag. 34.
11) John Collett's Landbrug paa Ullevold. Udgivet af Dr. Neumann. Kjøbenhavn. 1804. Pag. 57.

hver Gaard blev dyrket i langt større Mængde, end ellers vilde have været Tilfældet, har sikkerlig været Loven af 1ste Juli 1816 om Tilvirkning af Brændevin. Denne meget omspurgte Vare er en tysk Opfindelse, der skriver sig fra Slutningen af det 15de Aarhundrede (1483) og som alt 1493 er besunget i eiendommelige Rim[1]). I Begyndelsen blev det kun brugt til medicinske Øiemed, men denne Sag tog snart en anden Vending. I Norge omtales Brændevin første Gang 1531 under Navn af Aqua vitæ (ɔ: Livets Vand)[2]).

I omtrent 300 Aar vare de forskjellige Kornarter det eneste Raastof, hvoraf denne Vare blev tilberedt; men alt før Midten af forrige Aarhundrede blev det i Sverige tilraadet at bruge Poteter til Brændevin[3]), og 1776 nævnes dette som en vel kjendt Sag[4]). Her i Landet omtales dette, saavidt mig bekjendt, første Gang 1779[5]), men er vist neppe kommet i Gang før i Begyndelsen af dette Aarhundrede. I Norge var Brændevinsbrænding til ind i det 18de Aarhundrede en fri Næring, men blev af og til, under Pest eller Dyrtid, midlertidig forbudt[6]). Her blev dog Brændevinsbrændingen, baade paa Landet og i Kjøbstæderne, fuldkommen forbudt ved Forordning af 3die August 1756 § 4, paa Grund af Uaar, og senere ved Forordning af 8de Marts 1757 § 1, paa Grund af overhaandtagende Misbrug af Brændevin. Forbudet betegner sig dog selv som midlertidigt. Brændevinsbrænding i Kjøbstæderne blev atter tilladt ved Forordning af 12te Mai 1767 § 13, saa længe Prisen i Byerne ei oversteg 3 Rigsdaler for en Tønde Rug eller 16 Mark dansk for en Tønde Byg eller Malt. Ved Placat af 9de August 1781 § 1 hævedes denne Tilladelse midlertidig, men sattes atter i Kraft ved Forordning af 22de Juni 1792. Forbudet mod Brændevinsbrænding i Landsbygderne indskjærpedes udtrykkelig ved Placat af 9de August 1781 samt ved Forordning af 12te August 1811, og vedblev at bestaa lige til den ovenfor nævnte Lov af det norske Storthing af 1ste Juli 1816 udkom. Grunden til, at Forbudet blev staaende for Landdistricterne, men ophævedes for Kjøbstæderne, var, at Brændevinsbrændingen, saavel i Norge som i Danmark, var belagt med en Productionsskat, en af de saa kaldte Consumptionsafgifter. Med Erlæggelsen af denne saa man sig vel istand til at føre Control i Byerne, men ikke i Landdistricterne.

Uagtet her saaledes var et bestemt Forbud mod at tilvirke Brændevin paa Landet, blev dette dog ikke overholdt: I den sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede ser man, at der er sendt norsk Brændevin baade fra Hedemarken og fra Faaberg Prestegjeld til Romsdals Marked[7]), og samtidig hermed blev der i Gausdal Prestegjeld, »som er en maadelig Bygd«, brugt over 600 Tønder Korn til Brændevin[8]).

I Christen Pram's Reise i Norge (1804), som findes i Haandskrift paa Universitets-Bibliotheket i Christiania, forekommer (2den Del Pag. 453) følgende om Hedemarken: »Forordningen, som forbyder Brændevinsbrændingen, er her, skjønt aldrig ophævet, for længe siden aldeles ude af Kraft. Brænderiet sker her slet ikke længre i Smug Det drives paa alle Gaarde, som væsentligen hørende til enhver ordentlig Husholdning. Da det gjøres saaledes, at Productet bliver

---

1) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 1 Bd. Leipzig. 1786. Pag. 33—43. 2 Bd. 1788. Pag. 277—88.

2) Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie. 2 Bd. Pag. 48—49.

3) Kgl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 8. 1747. Pag. 231—32. Vol. 9. Pag. 277—78.

4) l. c. Vol. 37. 1776. Pag. 261. Hushållnings Journal. XI. Stockholm. 1787. Juni. Pag, 451.

5) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Præstegjeld. Christiania. 1779. Pag. 256. 378.

6) Rescripterne af 10de September og 3die December 1711, 26de November 1728, Forordning af 24de November 1740 og Forordning af 27de September 1742.

7) G. Schøning. Reise gjennem en Del af Norge. Kjøbenhavn. 1778. 2det Hefte. Pag. 126.

8) P. F. Suhm's samlede Skrifter. 15 Bd. Kjøbenhavn. 1798. Pag. 343.

over Sammenligning bedre end det, der kjøbes af det afskyelige flensborgske, saa er det vel Bevis nok for, at man her forstaar Operationen lige saa godt som Flensborgerne, hvortil dog nok ikke hører ret meget«. — »Desuden brændes her af beskadiget Korn af alle Slags, af Kartofler, af Frugter, og man forædler Productet ved Tilsætning af Angelica, Hæggebær (Prunus padus), Rønnebær (Sorbus aucuparia) og andre Ingredienser, som ellers ere af intet Værd«. — Pag. 1031—32 siger han, at der i Treaaret 1801—3 aarlig har været indført til Norge 504,890 Potter (Liter) Brændevin, »og dette er vel langt fra saa meget, som det man ved Hjemmebrænding oppe i Landet forsyner sig selv med«. – I samme Skrift (Pag. 1332) heder det, at der 1804 paa Moss fandtes tre Brændevinsbrænderier, hvortil der aarlig skal have været brugt 3000 Tønder Byg og 4000 Tønder Rug; men disse Tal, siger Pram, ere dog maaske satte noget for høit.

En Mand, der er meget vel kjendt med de her omtalte Forhold, har (anonymt), i Aftenbladet for 1855 No. 228 fgg., leveret en Afhandling »om Brændevinsforholdene i Norge«, hvoraf jeg, med Forfatterens Tilladelse, her skal meddele enkelte Stykker, som tydelig vise Rigtigheden af den ovenfor udtalte Paastand, at den oftere nævnte Lov af 1ste Juli 1816 i en væsentlig Grad har bidraget til at udbrede Potetdyrkningen i Norge.

»Efter Adskillelsen fra Danmark, udgik der i Aaret 1816 Forbud mod Indførsel af Kornbrændevin, og for at dække det Tab i Toldindtraderne, som herved bevirkedes, paabødes ved Skatteloven samme Aar, for Landdistricternes Vedkommende, en Afgift, som vel havde Navn af Brændevinsskat, men som i Virkeligheden kun var et Tillæg til Landskaten, og udlignedes med denne paa Matriculskylden, uden Hensyn til, om vedkommende Jordbrugere benyttede sig af den, ved en særskilt Lov af 1ste Juli 1816, givne Tilladelse til at brænde Brændevin. Denne Tilladelse gjaldt kun for Eier eller Bruger af særskilt skyldsat Jord, og maatte der ikke brændes af kjøbt Korn uden »til Husbrug«, hvilket forøvrigt ikke blev overholdt«.

»Der skede saaledes i 1816 et ligesaa pludseligt som saare voldsomt Omslag i Brændevinsforholdene, thi efterat Brændevinsbrændingen lige til bemeldte Tid, under betydelig Straf, havde været banlyst fra de norske Landdistricter, hvis Behov blev afhjulpet ved rigelige Forsendelser fra Udlændingen, navnlig Flensburgeren, blev Indførelsen pludselig og uden nogen Varsel forbudt, og Tilvirkningen i Landdistricterne ikke alene tilladt, men man kan gjerne sige — formelig paabudt; thi at paabyde ethvert Jordbrug en Afgift for Retten til at koge Brændevin, uden Hensyn til om denne Ret benyttes eller ei, var omtrent det samme som et directe Paabud til Jordbrugeren om at øve denne Bedrift; fornemlig naar man samtidig hermed tillige tilstoppede den almindelige Tilstrømningscanal for denne Vare. Enhver, som formaaede at anskaffe sig de til Brændingen fornødne, høist tarvelige Redskaber, — og hertil udfordredes heller ikke meget, under denne Drifts primitive Udøvelse, da man i Begyndelsen paa mange Steder nok saa pent hjalp sig med en almindelig stor Gryde med tilsluttende Trælaag, en nogenlunde lang Geværpibe og en Vandsaa, — vilde naturligvis ogsaa have, som det heder: »Slik for Skillingen«, eller med andre Ord, have Fordelen (?) og Fornøielsen af selv at koge sit Brændevin, naar han alligevel skulde bære Skatbyrden«.

»Det viste sig ogsaa, at Tingen blev saaledes forstaaet, og Følgerne udebleve heller ikke. Skjønt den norske Almuesmand i Almindelighed har meget let for at sætte sig ind i alt vedkommende Techniken, var det dog forbausende med hvilken paafaldende Hurtighed Kunsten, af Poteter at tilvirke Brændevin, udbredte sig over det hele Land; thi allerede i Aaret 1827, altsaa kun efter et Decenniums Forløb, talte man i Landdistricterne omkring 11,000 Brændevinskjedler med tilhørende Redskab, og naar dertil kommer, at paa mange Steder gik disse Kjedler i Laan fra Gaard til

Gaard, ja selv de til Brændingen uberettigede, ofte usleste Husmandspladse lyksaliggjordes med Laanet[1]) af dem, kan man gjøre sig et Begreb om, hvilken overordentlig Udbredelse denne Kunst i kort Tid havde naaet. At disse Lovgivningens Forføininger vare et Misgreb, som i sine Følger har virket fordærveligt, er ogsaa af de senere Aars Erfaringer og Anstrængelser, for atter at bringe Brændevinskogeriet tilbage under snævrere Grænser, tilstrækkelig godtgjort«.

»Hvad Brændevinstilvirkningens Indflydelse paa Jordbruget angaar, da kan det vist ikke nægtes, at Lovgivningens Forføining i 1816, hvorved »Husholdningsbrændingen« indførtes over det hele Land, og som i andre Retninger fremkaldte sørgelige Følger, dog forsaavidt har været til Nytte for Jordbruget, at den i høi Grad bidrog til en udvidet, mange Steder neppe før kjendt Potetavl, der foruden i sig selv at levere et nyttigt Næringsstof, til stor Besparelse i Kornforbruget, tillige, indenfor bestemte Grænser, ansees meget hensigtsmæssig til Jordens Beredning for Kornsæden. Men hertil synes ogsaa Smaakjedlernes gavnlige Indflydelse paa Jordbruget at have indskrænket sig«.

I Norge dyrkes Poteten nu næsten overalt, hvor Mennesker bo. Det høiest liggende Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket med Held, er Fjeldgaarden Halden i Gruedalen, i Sundalens Prestegjeld (62½°), i Romsdals Amt, der ligger paa en Høide af 2585′ (811 m.) o. H.[2]). Den lykkes i Almindelighed ogsaa godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger 2500′ (784 m.) o. H. Amtmand Otto Aubert har meddelt mig, at han den 29de Juli 1883 saa fuldt udviklede, omtrent 3″ (7.8 cm.) lange Poteter paa den sydøstlige Side af Røsvandet, i Hatfjelddalen i Nordland (65° 40′), paa en Høide af 1350′ (424 m.) o. H. Vor bekjendte Geolog, Bergmester Tellef Dahll, har fortalt mig, at man paa Utsjoki Prestegaard i Finland, lige ved den norske Grænse (69° 50′), aarvist dyrker Poteter, og at han, i Midten af August 1866, paa Stedet spiste fuldt udviklede Knoller. Ved Handelsstedet Havøsund (71°), paa Vestsiden af Magerøen, har Poteten været dyrket næsten siden Begyndelsen af dette Aarhundrede[3]). Endog paa Gjesvær (71° 7′), ved Vestsiden af Magerøen, og ved Fiskerhavnen Skarsvaag (71° 7′), paa Østsiden af samme Ø, har man med Held dyrket Poteter, og for Aaret 1863 foreligger der mig derfra en Beretning om, at man havde lagt ¾ Tønde (1 Tønde = 139 Liter) og avlet 6 Tønder fuldt udviklede Poteter. Dette maa vel være de to nordligste Steder i Verden, hvor man kan dyrke denne Vaxt! Ved Nordcap (71° 10′) er Solen (ɔ: Centrum) over Horizonten fra 12te Mai til 31te Juli, d. e. i 80 Dage. — I Aaret 1870 saa jeg i Alten (70°), i Vest-Finmarken, en Potetager, som var lagt 2den Juni og blomstrede 20de Juli. I Almindelighed faar man der 7—8 og i gode Aar indtil 12 Fold; som en Sjeldenhed kan det nævnes, at man har faaet indtil 30 Fold. I varme Sommere giver Frugten i Alten endog spiredygtigt Frø. — I Lebesby Prestegjeld (70° 35′ N. B. 24° 40′ Ø. L.), ved Laxfjord i Øst-Finmarken, lykkes Poteten meget godt. Lensmand I. Isachsen har (i Brev af 12te Marts 1877) meddelt mig, at han i Aarene 1874—76 har dyrket baade »almindelige norske« Poteter og Rosenpoteter. De første have givet 6 og Rosenpoteterne 16, ja lige til 18 Fold. Poteterne lægges omtrent 20de Juni og høstes omkring 20de September. I Førstningen vare Rosenpoteterne meget »vandholdige«, men for hvert Aar ere de blevne fastere og mere velsmagende.

---

[1]) Ved Lov af 4de August 1827 blev Udlaan eller Leie af disse Smaakjedler forbudt, men dette Forbud blev ikke synderlig respecteret.

[2]) Indberetning til den geographiske Opmaaling i Christiania fra Premier-Lieutenant G. Heramb. 1879.

[3]) Fredrik Rode. Optegnelser fra Finmarken, samlede i Aarene 1826—34. Skien. 1842. Pag. 136.

Blandt alle mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge er Vardø (I. Pag. 120—24) ubetinget den mindst gunstige. Ikke desto mindre blev der dog, Høsten 1879, fra dette Sted, til en Udstilling i Throndhjem, sendt Poteter (»King of the earlies«), som veiede 14½ Lod (227 gr.).

I Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′ N. B. 23° 40′ Ø. L.), der ligger omtrent 430′ (135 m.) o. H., har man i Aarene 1875—76 dyrket Poteter, som have givet 10—12 Fold. Vaaren 1877 sendte jeg derhen en Prøve af »King of the earlies«, som blev lagt 7de Juni og høstet 26de August. Uagtet Sommeren var ugunstig, gav den dog 19 Fold. Det følgende Aar blev denne Sort lagt den 30te Mai, og uagtet Sommeren var meget tør, gav den dog 16 Fold.

Det Udbytte, som Poteten giver i de forskjellige Egne af Norge, er naturligvis meget variabelt, da dette er afhængigt baade af Jordbundens Beskaffenhed og den Sort Poteter, som man dyrker, samt af Dyrkningsmaaden. I den oftere omtalte Christen Pram's Reise i Norge (1804), som findes i Haandskrift paa Universitets-Bibliotheket i Christiania, heder det (2den Del Pag. 514), at en Husmand paa Ørlandet, ved Throndhjems Fjord (63° 41′), havde faaet 40 Fold. Fra min Barndom kan jeg mindes, at en Mand, i min Fødeby Fredriksstad (59° 12′), havde sat 1 Tønde Poteter og høstede 40 Tønder, og det samme Udbytte fik Tolder Gerner, i Slutningen af forrige Aarhundrede, i Omegnen af Moss (59° 26′)[1]; ja der siges endog, at man skal have faaet lige til 50 Fold[2].

Nedenstaaende Tabel viser Udbyttet af Poteter for det hele Land i Aarene 1835—1875, samt disses Værdi omsat i Byg:

	Udsæd (Tønder).	Avl (Tønder).	Bygværdi (Tønder).
1835 . . .	306,474	2,024,941	375,446
1845 . . .	457,820	3,060,681	492,371
1855 . . .	555,802	3,759,408	584,890
1865 . . .	675,982	4,045,316	622,024
1875 . . .	703,854	4,421,172	639,645[3]

Amtmand Otto Aubert siger i sin Beretning om Nordlands Amts oekonomiske Tilstand, 1876—80, Pag. 10: »I Aarene 1845—75 er Productionen af Poteter øget til over det Firedobbelte. Tages samtidigt Hensyn til Folkemængdens Forøgelse, kan Tilvæxten angives saaledes, at, medens der 1845 produceredes 1 Tønde for hvert Individ, er Productionen nu naaet op til 2.6 Tønde«.

Ved Luleå i svensk Norrland (65° 35′) kunne amerikanske Rosenpoteter give spiselige Knoller allerede den syvende Uge efterat de ere lagte i Jorden[4]. I Qvickjock i Norrbotten (67° 8′ og 960′ — 302 m. o. H.) lægges Poteterne gjerne i Begyndelsen af Juni, høstes i Begyndelsen af September og give i Almindelighed 8—12 Fold[5]. Det er ovenfor sagt, at man med Held kan dyrke Poteter ved Utsjoki Prestegaard (68° 50′), nær den norske Grænse, og alt i de første Aar af dette Aarhundrede har man dyrket Poteter i Enontekis (68½°), paa Grænsen mellem Torneå Lappmark og Rusland[6]. I den lille By Kantalaks (67° 10′), i russisk Lapland, har Presten for

[1]) Minerva. Et Maanedsskrift. Kjøbenhavn. 1792. Juli—September. Pag. 28.
[2]) Christopher Hammer. Afhandling om Potatos. Christiania. 1766. Pag. 16. 25.
[3]) J. Smitt. Norges Landbrug i dette Aarhundrede. Christiania. 1883. Pag. 45.
[4]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 2. 1879. Pag. 109.
[5]) Tidning för Trädgårdsodlare. 7. Stockholm. 1868. Pag. 54.
[6]) Kgl. Vetenskaps Academiens nya Handlingar Vol. 25. (1804). Pag. 106.

nogle Aar siden gjort ikke uheldige Forsøg med Dyrkning af Poteter[1]). I Gouvernementet Archangelsk kan man ikke med Nytte dyrke Poteter ovenfor den 65de Brededrad; ved Flekken Ustjzyljma i Tundraen (65° 26′) blive de ikke større end Hasselnødder[2]). Paa Vestkysten af Kamtschatka, hvor Poteten blev indført i Slutningen af forrige Aarhundrede, dyrkes den ialtfald saa langt mod Nord som til Landsbyen Werchne Kamtschatsk (54°); paa Nordvestkysten af Amerika, hvor den blev indført 1805, dyrkes den nu til Sitcha og Kadjak (57°), og der bruger man i Almindelighed kun Tang til Gjødsel. Den evangeliske Missionsstation Hebron (58° 15′) synes at være det nordligste Sted paa Amerikas Østkyst, hvor Poteten hidtil med Held har været dyrket. I Aaret 1857 høstede man der flere Kurve fulde af Poteter, som veiede 12—16 Lod (186—249 gr.) og den største havde endog en Vægt af 20½ Lod (319 gr.). Fort Norman ved Mackenzie, som ligger næsten ved 65°, synes at være det nordligste Sted i det amerikanske Indland, hvor man hidtil med Held har dyrket Poteter[3]).

Ved Julianehaab paa Grønland (60° 44′) have Poteterne enkelte Aar blomstret, og »under hver Plante fandtes gjerne et Par Knoller paa en Vægt af 4—8 Lod (62—124 gr.), men de øvrige vare smaa, saa at der vel neppe høstes 4 Fold«[4]). Senere heder det, at »Udbyttet af Potetavlen i hele Grønland kun kan sættes til et Par Skjepper (omtrent 35 Liter) om Aaret«[5]). A. E. Nordenskiöld siger, at Poteter, ved Igaliko-Fjord paa Grønland (omtr. 61°), »trivedes ypperlig i Sengene omkring de Indfødtes Hytter«[6]).

Den navnkundige islandske Prest Bjørn Halldórsson (1714—94), der i flere Henseender har store Fortjenester af sit Fædreland, indførte de første Poteter til Island fra Kjøbenhavn i Aaret 1758. Efter flere Aars Møie lykkedes det ham ogsaa at faa disse til at trives, uagtet den Prestegaard, hvor han boede, Sauðlauksdalr, ved Patrecksfjord paa Nordvestkanten af Øen (65½°), har en, i klimatologisk Henseende, meget uheldig Beliggenhed. Størstedelen af de Poteter, som nu dyrkes paa Island, ialtfald paa Nordlandet, nedstamme, directe eller indirecte, fra hans Culturer[7]). I de sydlige Egne af Island fik Presten Arne Thorarensson to Tønder Poteter af 10 Potters (Litters) Udsæd[8]). Men det gik dog langsomt med Potetens Udbredning, og 1788 blev der udsat Præmier, for at fremme Potetdyrkningen, baade paa Island og Færøerne[9]). Akreyri (65° 40′) er et af de faa Steder paa Island, hvor Potetdyrkningen har naaet nogen betydelig Udvikling[10]). Enkelte Aar har man der avlet indtil 800 Tønder, og hele Byen »gjør Indtryk af en Potetmark«[11]). I Nærheden af de varme Kilder paa Island, hvor Jorden har en høiere Temperatur end andensteds,

---

[1]) Ludvig Kr. Daa. Skisser fra Lapland, Karelstranden og Finland. Kristiania. 1870. Pag. 137.
[2]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 1 Th. Pag. 124. 189.
[3]) Dr. A. Petermann. Mittheilungen &c. 1856. Pag. 421. 1859. Pag 125.
[4]) Dr. H. Rink i Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 4de Række. 2det Bind. Kjøbenhavn. 1870. Pag. 232.
[5]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 93.
[6]) Naturen. 7de Aargang. Christiania. 1883. Pag. 187.
[7]) Korte Beretninger om nogle Forsøg til Landvæsenets og især Haugedyrkningens Forbedring i Island. Kjøbenhavn. 1765. Pag. 16. — Udtog af Povel Vidalin's Afhandling om Islands Opkomst, under Titel Deo, Regi, Patriæ. Sorø. 1768. Pag. 173.
[8]) Islandske Maaneds Tidender. Kjøbenhavn. 1775. October. Pag. 24.
[9]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1788. Pag. 142—43.
[10]) P. E. Kristian Kaalund. Bidrag til en historisk-topographisk Beskrivelse over Island. II. Kjøbenhavn. 1882. Pag. 110.
[11]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 91.

holde Poteterne sig godt om Vinteren, saa at de kunne optages eftersom det tiltrænges. Ja man paastaar endog, at Poteterne tiltage i Størrelse i Løbet af Vinteren [1]).

Capsicum annuum, L. **Norge**. Spansk Peber; **Sv**. Cayenn-peppar, Spansk peppar; **Dan**. Spansk Peber; **Tkl**. Beissbeere, Brunsilgenpéper, Cayennepfeffer, Guineapfeffer, Indischer Pfeffer, Paprika (Ungarn), Schotenpfeffer, Spanischer Pfeffer, Taschenpfeffer, Türkischer Pfeffer; **Engl**. Cayenne Pepper, Chillies, Chilly, Chilly Pepper, Guinea Pepper, Hot Pepper, Indian Pepper, Red Pepper, Spanish Pepper; **Fr.** Corail des jardins, Herbe au Corail, Piment, Poivre de Guinée, Poivre d'Inde, Poivre long, Poivron, Tonalchile; **Ital**. Pepe cornuto, Pepe erbaceo d'India, Pepe d'India, Pepe indico, Peperone, Peperoni, Peper rosso, Siliquastro.

Den spanske Peber hører hjemme i de varme Egne af Amerika, maaske i Brasilien; baade der og paa de vestindiske Øer har den været dyrket før Europæernes Ankomst; men den er endnu ikke fundet i vild Tilstand [2]). Hos de gamle Peruanere var den spanske Peber, hvoraf man endog havde tre forskjellige Varieteter, røde, grønne og gule, et uundværligt Kryderi ved alle Maaltider [3]). Det ser dog ud til, at denne Art har været kjendt i Europa før Amerikas Opdagelse: Da Portugiseren Alphonso Daveiro i Aaret 1484 opdagede Kyststrækningen Benin i Øvre Guinea, paa Afrikas Vestkyst, heder det, at han hjembragte til Portugal den her nævnte Frugt, og heraf kommer Navnet Guinea-Peber. Da denne havde en skarpere Smag end den almindelige (sorte) Peber, blev den ogsaa i England betalt med den dobbelte Pris af denne, og Kongen af Portugal frygtede da for, at han skulde tabe den Indtægt, som han havde af Handelen med den sorte Peber fra Ostindien. Han søgte derfor paa alle Maader at standse Udbredelsen af den spanske Peber, og fik endog en portugisisk Læge, Garcia d'Orta, til i et eget Skrift at holde Lovtaler over den sorte Peber [4]).

I den botaniske Have ved Christiania har jeg flere Gange, i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni, sat Frøplanter med 3—4 Blade paa et varmt og vel beskyttet Sted i Haven. Behandlede paa denne Maade have disse Planter, i en nogenlunde gunstig Sommer og inden Udgangen af September, givet modne Frugter med spiredygtigt Frø. Vore Handelsgartnere dyrke dog gjerne altid den spanske Peber i en aaben Benk, og i de senere Aar er Frugten ikke sjelden Torvvare i Christiania. Det er mig ikke bekjendt, at denne Art, paa de her nævnte Maader, har været dyrket paa noget nordligere Sted i Norge. Jeg har her, med lige godt Resultat, dyrket flere Varieteter med mere eller mindre runde og lange Frugter, og paa samme Maade er det her gaaet med den i Sydeuropa almindelig dyrkede Form Capsicum annuum dulce.

Nicandra physaloides, Gärtn. (Atropa physaloides, L., Physalis daturaefolia, Lam., Physalis peruviana, Mill.). **Tkl**. Männersieg; **Engl.** Apple of Peru. Denne Art, som er vildtvoxende i Peru, blev indført til England 1759. Den er nu forvildet paa flere Steder i Syd- og Mellem-Europa samt hist og her paa Ny Seeland [5]). I den botaniske Have ved Christiania trives den meget godt og giver hvert Aar modent Frø. Det samme er ogsaa Tilfælde ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), hvor den bliver 4½′ (1.35 m.) høi og giver modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Frugterne, der ikke skulle virke narkotisk, bruges i Peru som et kraftigt diuretisk Middel.

---

[1]) Tidsskrift for Landøkonomi. Udgivet af J. C. la Cour. 4de Række. 5te Bd. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 341.
[2]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 231.
[3]) Max Steffen. Die Landwirthschaft bei den alten amerikanischen Kulturvölkern. Leipzig. 1883. Pag. 111.
[4]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 302.
[5]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 105.

Physalis Alkekengi, L. (Ph. halicacabum, Scop., Alkekengi officinarum, Mønch). **Norge.** Jødekirsebær; **Sv.** Judekirs, Judekörs; **Dan.** Blærebæger, Jødekirsebær; **Tkl.** Bibstenkraut, Binselkraut, Blasenbeeren, Blasenkirschen, Blasenpuppen, Boberell, Boberella, Boberellen, Boborell, Boborella, Bokerellen, Düttelichrut, Erdpuppen, Hirschweichsel, Jodachriasi (Schweiz), Juda-Schluta, Juddekirschen (Siebenbürgen), Judechriesi, Judedüti, Judendeckel, Judendocken, Judendöcklin, Judenhütlein, Judenkerschen, Judenkirschen, Judenkirsen, Judenkraut, Judenkriese, Judetitti, Krieken ower zee, Mönchskirsche, Mönchspuppen, Münchskirschen, Münchspuppen, Papchekreokt (Siebenbürgen), Puppenkirsche, Rothschlütten, Saltrian, Schlota-Chriasi, Schlutten, Steinbrech (grosser), Steinkirschen, Steinpuppen, Teufelskirschen, Teufelskirsen, Teufelspuppen; **Engl.** Alkekeng, Alkekengy, Bladder Herb, Nightshade (red), Strawberry-Tomato, Winter-Cherry (red); **Fr.** Amour en cage, Amour en chemise, Cerise d'hiver, Cerise de Juif, Cerise de Juive, Cerise de Mahon, Conqueret, Coqueret, Coquerette, Herbe à Cloquets, Lanterne; **Ital.** Accatengi, Alcachengi, Ciliegine, Erba canina, Palloncini, Solatro alicacabo, Vescicaria, Viscicaria.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa samt i Mellem-Asien til Japan. Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret. I den botaniske Have ved Christiania giver den, i en nogenlunde gunstig Sommer, moden Frugt. Her har der, Tid efter anden, været dyrket en hel Del andre Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Atropa belladonna, L. **Norge.** Belladonna; **Sv.** Belladonna, Dvalbär, Galnebär; **Dan.** Belladonna, Galnebær; **Tkl.** Bärenwurz, Boborellen, Bockwurz, Bollwurz, Bullwurz, Burckert (Siebenbürgen), Dol, Dollwurz, Dolo, Giftkriesi, Hirschweichsel, Irrbeere, Judenkerschen (Salzburg), Knotenbeere, Krotabeeri, Krotenblume, Rasenwurz, Rasewurz, Rattenbeere, Resedawuttel (Rendsburg Apoth.), Römerin, Röwerint, Saukirsche, Säukraut, Schlafbeeren, Schlafkirschen, Schlafkraut, Schlangenbeere, Schöne Frau, Schwindelbeere, Schwindelkirsche, Teufelsbeere, Teufelskirsche, Tollbeere, Tollkirsche, Tollkraut, Tollwurz, Waldchriesi (Appenzell), Waldnachtschatl, Walkenbaum, Walkerbaum, Walkerbeeren, Wiedbeere, Windbeere, Winterkirsche, Wolfsaugen, Wolfsbeeren, Wolfschriasi (St. Gallen), Wolfskirsche, Wuthkirsche, Wüthbeere; **Engl.** Banewort, Belladonna, Black Cherry, Daftberries, Death's herb, Dwale, Dwale (deadly), Dway-berries, Great Morel, Jacob's Ladder, Mad, Manicon, Mekilwort, Nightshade (deadly), Nightshade (sleeping); **Fr.** Belladone, Bouton noir, Herbe empoisonnée; **Ital.** Belladonna, Erba belladonna, Solano maggiore, Solatro maggiore.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa samt i Lille-Asien. Med fuld Sikkerhed kan det neppe paavises, at denne Plante har været kjendt tidligere end lidt før Midten af det 16de Aarhundrede. Kort Tid efter finder man, at den i Italien har faaet Navnet Belladonna, hvilket kommer deraf, at den røde Saft i Frugten blev brugt af Damerne som et kosmetisk Middel; ja det paastaaes endog, at Damerne brugte at spise smaa Qvantiteter af den giftige Rod, for at give Øinene en smukkere Glands [1]. De ovenfor nævnte tyske Navne Walkerbaum og Walkerbeeren komme deraf, at man paa enkelte Steder i Tyskland, ialtfald tidligere, har troet, at den, der spiste denne Plantes Frugt, som har nogen Lighed med et sort Kirsebær, men er meget giftig, var hjemfalden til Valkyrierne [2]. En hel Del franske Soldater, som 1813 overnattede ved Byen Pirna i Sachsen, spiste disse Bær, hvoraf mange Soldater døde [3].

---

[1] H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 60.

[2] A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 183.

[3] Carus Sterne. Sommerblumen. Eine Schilderung der heimischen Blumenwelt. 1884. Pag. 385.

I Norge har jeg ikke seet denne Art paa andre Steder end i den botaniske Have ved Christiania og i Throndhjem (63° 26′). Paa begge Steder holder den sig godt i en normal Vinter, d. v. s. naar der først kommer lidt Frost og senere et jevnt Snedække; i modsat Fald gaar den gjerne ud. Ved Christiania, hvor den gjerne blomstrer 10—14 Juli og naar en Høide af 4—5′ (1.25—1.56 m.), giver den i en almindelig Sommer moden Frugt; men det har i en længre Aarrække vist sig, at den da gaar ud.

Lycium europaeum, L. **Norge.** Buktorn; **Sv.** Bocktorn, Bocktörne, Fasanbuske; **Dan.** Bukketorn; **Tkl.** Bocksdorn, Buchsdorn, Hexenzwirn, Je länger je lieber, Laube, Laubenkraut, Laubespiere, Teufelszwirn, Wolfsdorn; **Engl.** Boxthorn, Matrimony-Wine, Teaplant, Teatree; **Fr.** Jasminoïde; **Ital.** Bossu, Bussarun, Chigora, Licio diccpale, Spi del Signùr, Spin da Crus, Spin del Signor, Spina da Crocifissi, Spina Cristi, Spina novella in Biccari, Spino di Christo, Spino santo.

Vildtvoxende i Middelhavslandene. Denne Art findes dyrket paa flere Steder langs Norges Syd- og Vestkyst, lige til Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den har holdt sig godt i flere Aar. Paa samme Sted findes ogsaa L. ovatum, Poir. og L. trewianum, R. & S. L. europaeum findes ogsaa ved Stockholm og Upsala[1]) og de to sidstnævnte Arter i Upsala. Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet L. barbarum, L. I Sverige findes denne Art ved Hernøsand (62° 38′). Ved Throndhjem (63° 26′) har jeg seet L. lanceolatum, Poir. og L. ruthenicum, Murr. Foruden de her nævnte Arter findes følgende i den botaniske Have ved Christiania: L carnosum, Duh., L. chilense, Miers, L. chinense, Mill., L. flaccidum, Mønch, L. inerme, Mill., L. mediterraneum, Dun. og L. megistocarpum, Dun.

Datura stramonium, L **Norge.** Pigæble; **Sv.** Manschetter, Piggäpple, Spikklubba, Tisteläpple; **Dan.** Pigæble; **Tkl.** Botschen (Siebenbürgen), Dollkraut, Donnerkugeln (Tirol), Dornapfel, Dornkopf, Düwelsappel, Fliegenkraut, Füllenminze, Igelnuss, Igelskolben, Igelskopf, Judenrübe, Kekebenizker (Siebenbürgen), Kreuzkümmel, Krötenmelde, Krützkämel, Papeln (Siebenbürgen), Paputschen (Siebenbürgen), Pferdegift, Quechapfel, Rauchapfelkraut, Schwarzkümmel (semen), Schwenizkreokt (Siebenbürgen), Stäkappel, Stechapfel, Stechdorn, Stechöpffels, Stekappel, Tatschekrokt (Siebenbürgen), Tobkraut, Tollkopf, Tollkörner, Tollkraut; **Engl.** Apple-peru, Devil's trumpet, Dewtry, Jamestown-weed, Stink-weed, Thornapple; **Fr.** Endormie, Herbe à la taupe, Pomme épineuse, Stramoine; **Ital.** Mezzettoni, Noce puzza, Noce spinosa, Stramonio, Stramonio maggiore, Strimonio.

Denne Plantes Hjemsted kjender man ikke med fuld Sikkerhed; det ser dog ud til, at dette maa søges i det sydøstlige Rusland og Kaukasien[2]) samt gjennem hele Mellem-Asien og Arabien til de abyssinske Høilande. Den er ogsaa tilsyneladende vildtvoxende baade paa Ceylon og Mauritius. Pigæblet omtales første Gang 1542 af den tyske Botaniker Leonhard Fuchs, men var endda i det følgende Aarhundrede en sjelden Haveplante. Der er Grund til at tro, at denne Art er indført til Europa af Zigeunerne[3]), som i det 15de Aarhundrede foretoge en Vandring gjennem de fleste Lande i Mellem-Europa[4]). Pigæblet er nu forvildet i de fleste Lande i Mellem- og Syd-Europa, ja det spreder sig endog som Ugræs i den botaniske Have ved Christiania og paa flere Steder i det sydlige Sverige, hvor det dog ikke synes at ville holde sig. Det har længe været forvildet i Nord-

---

[1]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. 3. Stockholm. 1880. Pag. 83.
[2]) Alph. de Candolle. Géographie botanique raisonnée. Tome 2. Paris. 1857. Pag. 734.
[3]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 29.
[4]) Victor Hehn. Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Uebergang aus Asien. 4te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 416.

Amerika[1]); men i de senere Aar har det udbredt sig temmelig stærkt i de forenede Stater, hvor det er kjendt under Navn af Jamestown (Jimson) weed. Dette Navn kommer rimeligvis af Byen Jamestown i Virginia, hvor man maaske først har fundet denne Art[2]). I den senere Tid er den ogsaa fundet i Chile[3]) samt hist og her paa Ny-Seeland[4]). Da Frøet af Pigæblet i en paafaldende lang Tid beholder sin Spireevne, har dette sikkerlig i en ikke ringe Grad bidraget til at skaffe det en saa stor Udbredning.

Denne Art har jeg ladet dyrke paa mangfoldige Steder i Norge: I den uheldige Sommer 1886 blev den paa Gjesvær (71° 7′), ved Nordcap, saaet ude i Haven den 17de Juni og blomstrede den 9de August. I Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken, har den blomstret i de første Dage af August og givet modent Frø inden Udgangen af September. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) har den ogsaa givet modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

I Frøet baade af Datura stramonium og D. metel (rimeligvis ogsaa i de andre Arter) findes et meget giftigt Alkaloid, Daturin, som 1833 blev opdaget af Geiger og Hesse. Baade i Europa og Asien har man dog meget længe vidst, ikke alene at Frøet var giftigt, men man har endog vel kjendt den eiendommelige Maade, hvorpaa denne Gift virker: Tyrkerne have længe brugt Frøet som en Tilsætning til Haschisch og Opium, for at gjøre disse end mere berusende, og i Indien tilberedes af Frøet en egen berusende Drik, der skal frembringe et eiendommeligt og, som det heder, ubeskriveligt Velbefindende. Baade Caspar Bauhin († 1624), Boerhaave († 1738) og Boissier de Sauvages († 1768) forsikre, at Frøet, i deres Tid, blev brugt i Bordeller, for at forføre Jomfruer til Prostitution. I Almindelighed blev det, til dette Øiemed, blandet med Kaffe eller ogsaa med Snus (»Tabac de l'endormie« eller »Poudre aux sorciers«). Franske Forfattere paastaa, at saadane »Endormeurs« endog skulle være brugelige i vor Tid, navnlig i Paris[5]).

Paa Ceylon, hvor denne Art er meget almindelig, bruges den af de Indfødte alene som Medicin og dens øvrige Egenskaber kjendes kun af de singhalesiske (indfødte) »Læger«. Paa Mauritius er derimod Pigæblets Egenskaber vel kjendte af Emigranterne fra China. De Franskmænd, som bo paa Øen, bruge gjerne til Frokost varme Kager af Tapioka (Manihot utilissima), og saadane bages ogsaa af Chineserne. Naar disse ville plyndre et Hus, sælge de først Tapiokakager, som ere blandede med det pulveriserede, meget giftige Frø af Pigæblet. Naar de, der have spist disse Kager, kort Tid efter ligge i dyb Søvn, kunne Chineserne stjæle efter Behag[6]). Paa et andet Sted heder det, at baade paa Mauritius og flere Steder i Indien bruge Tyve og Røvere et Infus af Pigæblefrøet, som de, under et eller andet Paaskud, narre de Personer, som de ville plyndre, til at drikke. Hos flere Personer, der ere blevne arresterede, fordi de vare mistænkte for at drive saadant Røveri, har Politiet ofte fundet Myrobalannødder (Myrobalanus bellirica). Da det ved nøiagtige Forsøg er godtgjort, at Daturin, der, som ovenfor sagt, er det giftigt virkende Stof i Pigæblefrøet, fældes til et uopløseligt Bundfald, ved Tilsætning af et Infus af den her nævnte Nød, saa har man heraf troet at kunne trække den Slutning, at Røverne gjerne ere forsynede med denne Modgift, for det Tilfælde, at de skulde finde sig nødtvungne til selv at nyde noget af det

1) William Darlington. Agricultural Botany. Philadelphia. 1847. Pag. 128. Asa Gray. Manual of the Botany of the northern united States. New York. 1856. Pag. 341.
2) Dr. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 8ter Jahrg. 2te Abtheil. Pag. 755.
3) Frederico Philippi. Catalogus plantarum chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 222.
4) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 105.
5) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxicologie. Berlin. 1862. Pag. 475.
6) S. W. Baker. Eight years' Wanderings in Ceylon. London. 1855. Pag. 324.

samme giftige Stof, hvormed de tractere sine Offere. I Urinen har man kunnet paavise Daturin endog Dagen efter Forgiftningen [1]).

Jeg har troet det rigtigt at omtale disse Kjendsgjerninger, for at henlede Opmærksomheden paa, at en eller anden af de her nævnte Virkninger af Pigæblefrøet maaske kan have været kjendt af Zigeunerne, og at dette har været Grunden til, at de have bragt Frøet med sig til Europa.

I flere europæiske Lande har Pigæblefrøet tidligere været brugt paa forskjellige Maader ved Aandebesværgelser, Skatgravning og en hel Del lignende Gjerninger; i alt dette vare Zigeunerne gjerne Mestere. Det lader til, at man ved saadane Leiligheder gjerne har tændt et Baal og senere sat sig rundt om de glødende Kul, hvorpaa Frøet blev kastet. Ved at indaande den saaledes dannede Røg, kom man i en eiendommelig Rus, hvori man virkelig troede at se de ubegribeligste Gjenstande, som en vild Phantasi kan udfinde. Det er maaske ikke umuligt, at ialtfald enkelte af dem, som i sin Tid have været anklagede for Hexeri, selv kunne have troet, at de virkelig have foretaget Reiser gjennem Luften, baade til Blocksberg og andre Steder, og at de have faaet disse Hallucinationer derved, at de, paa en eller anden Maade, ere blevne berusede af Pigæblet [2]).

Ogsaa her i Landet har man havt mere end nok af saadane Hexeprocesser, som det vilde blive altfor vidtløftigt paa dette Sted at behandle Det kan her være nok at sige, at i Slutningen af det 16de Aarhundrede blev den lærde og fortjente Theolog og Historiker Absalon Pedersøn's Enke brændt i Bergen som Hex [3]).

Blandt de dyrkede »Arter« af Datura findes der rimeligvis ikke faa Bastarder [4]) eller andre ved Cultur fremkomne Former. De i det følgende nævnte Former, enten nu disse, ved en nærmere Undersøgelse, maatte vise sig at være virkelige Arter eller ikke, have hidtil blomstret, ja endog givet modent Frø, paa de nedenfor nævnte Steder i Norge. Datura laevis og stramonium ere de eneste Arter, som hidtil have blomstret ovenfor den 71de Bredegrad.

Datura alba, Wall. Vildtvoxende i Ost-Indien. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev saaet den 29de Mai og blomstrede 8de August. I den botaniske Have ved Christiania giver den modent Frø.

Datura Bertoloni, Parl. I Karasjok blev den saaet 29de Mai, blomstrede i Midten af Juli og gav modent Frø i Midten af September. Den har ogsaa blomstret ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′ N. B), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., samt ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld (62° 32′) i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H. Den blev her saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Begyndelsen af September.

Datura Bojeri, Delil. Det eneste Sted, hvor jeg har faaet denne Art dyrket, er Aal Prestegaard i Hallingdal, hvor den blev saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Slutningen af August.

Datura carthaginiensis, Warcz. Ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) blev den saaet i Begyndelsen af Juni og blomstrede i Midten af September.

Datura ceratocaula, Jacq. Vildtvoxende i Mexico og paa Cuba, hvorfra den 1805 blev indført til England. I Karasjok (69° 18′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art

---

1) The Lancet 18de September 1847. Annalen der Chemie und Pharmacie. LXXIV. 1850. Pag. 223. Oscar Uhlworm und W. J. Behrens. Botanisches Centralblatt. 1883. No. 3. Pag. 281.

2) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 183. — H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Pflanzennamen, ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben &c. Gotha. 1882. Pag. 100. — Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark. XXVII Heft. Graz. 1879. Pag. 134—35.

3) Dr. Ludvig Daae. Ludvig Holberg. Christiania. 1886. Pag. 58.

4) W. O. Focke. Die Pflanzen-Mischlinge. Berlin. 1881. Pag. 263—71.

hidtil har været dyrket, blev den saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Midten af Juli, men gav dog ikke modent Frø, hvilket den giver hvert Aar ved Christiania.

Datura cornigera, Hook. Vildtvoxende paa Cordillererne i Syd-Amerika, hvorfra den 1844 blev indført til England. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Datura fastuosa, L. Vildtvoxende i Ost-Indien, hvorfra den 1629 er indført til England. I Karasjok (69° 18′) blev den saaet i Begyndelsen af Juni og blomstrede i de første Dage af August 1882. Samme Aar gav den modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Samme Aar blomstrede der ogsaa i Karasjok en Varietet med fyldte Blomster (flore pleno).

Datura ferox, L. Vildtvoxende i Indien og China, hvorfra den 1731 er indført til England. I Karasjok (69° 18′) blomstrede den i Begyndelsen af August og gav modent Frø i Slutningen af September. Bladene vare 13″ (34 cm.) lange og 12″ (31.3 cm.) brede. Samme Aar gav den modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Datura gigantea, Hort. Berol. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Alten (70°) i Vest-Finmarken, hvor den blomstrede i Slutningen af August. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal blomstrede den i Slutningen af Juli og gav modent Frø i Midten af September.

Datura guajaquilensis, H. B. Vildtvoxende i Guajaquil, hvorfra den 1826 er indført til England. Heller ikke denne Art har i Norge været dyrket længre mod Nord end i Alten, hvor den blomstrer i Slutningen af August. Ved Christiania giver den i almindelige Sommere modent Frø.

Datura humilis, Desf. Denne Art blev saaet i Karasjok den 29de Mai og blomstrede den 27de August 1882, men gav ikke modent Frø, hvilket den derimod samme Aar fik i Alten (70°) i Vest-Finmarken. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal blomstrede den i Slutningen af Juli og gav modent Frø i Midten af September.

Datura hummata, Bernh Vildtvoxende paa Malabarkysten. I Karasjok blev den saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Slutningen af Juli, men gav, rimeligvis paa Grund af tidlig Natfrost, ikke modent Frø, hvilket den hvert Aar giver i den botaniske Have ved Christiania.

Datura laevis, L. fil. Denne Art er vildtvoxende i Afrika, hvorfra den 1710 er indført til England. Paa Gjesvær (71° 7′) blev den saaet i Midten af Juni og blomstrede den 8de September 1886. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø. Den har ogsaa blomstret baade ved Gaarden Rise (62° 32′) i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af 2070′ (651 m.) o H., og ved Aal Prestegaard i Hallingdal, 1500′ (470 m.) o. H.

Datura Leichardi, F. Muell fra Australien og **Datura lucida,** Fr. fra Ny Mexico. Begge disse Arter have, saavidt mig bekjendt, hidtil ikke været dyrkede paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor begge have blomstret og den sidste givet modent Frø.

Datura metel, L. Vildtvoxende i de varme Egne af det østlige Amerika, hvorfra den 1596 er indført til England. Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal blomstrede den i Slutningen af Juli og gav modent Frø i Midten af September, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Datura metelloides, DC. Vildtvoxende i Texas og Californien, hvorfra den 1856 er indført til England. Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Datura muricata, Bernh. Indført 1820 til England fra Ost-Indien. I Karasjok (69° 18′) blev den saaet 29de Mai 1882 og blomstrede i Begyndelsen af August. Samme Aar gav den modent Frø paa Grøtø (67° 50′).

Datura praecox, Godr. Det eneste Sted i de nordlige Egne af Norge, hvor jeg har faaet denne Art dyrket, er Prestegaarden i Maalselvdalen, hvor den har blomstret, men ikke givet modent Frø.

Datura quercifolia, H. B. Indført 1824 til England fra Mexico. I Karasjok blev den 1882 saaet den 29de Mai og blomstrede i Begyndelsen af August. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har givet modent Frø. Den har blomstret baade ved Aal Prestegaard i Hallingdal (1500′ — 470 m. o. H.) og ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld (62° 32′), som ligger 2070′ (651 m.) o. H.

Dutura tatula, L Indført til England 1629 fra det østlige Nord-Amerika. I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1880 blomstrede den i Karasjok i Begyndelsen af August, men 1882 i Slutningen af Juli. Samme Aar gav den modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Den har ogsaa blomstret ved den ovenfor nævnte Gaard Rise i Opdal og givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal. I de senere Aar er denne Art blevet en meget almindelig Ugræsplante i Syd-Australien, hvor den har vist sig at være meget giftig for Heste[1]).

Datura Wrightii, A. Gr. Vildtvoxende i Californien, men er maaske kun en Form af eller Synonym til D. metelloides. I Karasjok, som er det nordligste Sted her i Landet, hvor denne Form hidtil har været dyrket, blev den saaet i Slutningen af Mai 1882 og blomstrede i Slutningen af Juli, men gav ikke modent Frø.

Hyoscyamus niger, L. **Norge.** Bulmeurt, Fallurt, Trollgras, Villrot, Villrotfrø; **Sv.** Bolmört, Hönsabale (Skåne), Hönsbane, Vild Palsternacka; **Dan.** Bulmeurt; **Tkl.** Balsam, Belisa, Belna, Belsekrokt, Belsen, Bil, Bilisa, Bille, Billensaat, Billenwortel, Billenzat, Billerkrut, Bilre, Bils, Bilsa, Bilsamkrut, Bilse, Bilsekraut, Bilsenkrut, Bilsenkruud, Bilsinsam, Bilsomen, Bilza, Binselkraut, Boinkrud, Bülse, Bülsem, Bülsen, Bülsenkraut, Byl, Bylsam, Bylse, Bylsensam, Bysse, Dollkraut, Dullbillerkrut, Dulldil, Dull Dillen, Dullkrut. Dullkruud, Düllkruud, Fettkrut, Gichtkraut, Hühnertod, Hunnemigenkrut, Jupitersbon, Kesselkreokt (Siebenbürgen), Külsunsam, Madderkreokt (Siebenbürgen), Malkraut, Nifelkraut, Pilisa, Pilsen, Pilsenkraut, Pilsenkrut, Pilsensame, Prophetenkraut, Rasewurzel, Rindswurz, Saubon, Säubohnen, Säukraut, Säuwbon, Schlafkraut, Schlapkrudt, Sögebonen, Swinekruud, Taubenkraut, Teufelsaug, Teufelsaugen, Todtenblumenkraut, Verrenkwurzel, Zahnkraut (Tirol), Zigeunerkorn, Zigeunerkraut; **Engl.** Belene, Chenile, Hannebanne, Henbane (common), Henbell, Henkam, Loaves-of-bread; **Fr.** Hanebane, Hannebanne, Herbe aux chevaux, Herbe caniculaire, Herbe de sainte Apolline, Jusquiame noire, Potelée; **Ital.** Alterco, Cassilagine, Dente cavallino, Disturbio, Erba apollinea, Erba da piaghe, Fava porcina, Giusquiamo, Giusquiamo nero, Josciamo nero.

Temmelig almindelig i de sydlige, lavere Egne af Norge (neppe høiere end 10—1200′ — 314—376 m. o. H.) til Tuterøen i Throndhjems Fjord. I den sidste Tid er den ogsaa fundet paa Grøtø i Nordland (67° 50′); men det er maaske mulig, at den der, paa en eller anden Maade, er

[1]) Richard Schomburgk. On the naturalised weeds and other plants in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 10.

blevet forvildet. I Sverige til Jemtland ($63\frac{1}{2}^0$). I den nyere Tid er den fundet forvildet ved Montreal i Canada[1]) og meget almindelig i det sydlige Australien[2]).

Bulmeurten omtales af Dioscorides (de mat. med. 1. 42 & 4. 69) og Columella (de re rust. 6. 38, 3) som Medicin for Mennesker og Dyr, og af Plinius (XXIII. 4. 49 & XXV. 4 17) baade som Medicin og som et farligt Middel. Han siger, at der gives tre Arter (sandsynligvis albus, aureus og niger), og at de alle fremkalde Svindel og Bedøvelse: »Naar man drikker (sandsynligvis som Infus eller Decoct) mere end fire Blade, bliver Aanden forvirret« [3]). De gamle Læger, heder det videre, have givet den i Vin mod Feber, og den Olie, som presses af Frøet, frembringer Bedøvelse, naar den dryppes i Øret.

Den hvide, tapformede Rod, der har en fjern Lighed med en smal Pastinakrod, har om Vaaren, baade her og i andre Lande, undertiden været forvexlet med Pastinakroden; men det er mig ikke bekjendt, at denne Forvexling, hverken her eller andetsteds, har havt et dødeligt Udfald[4]).

Der synes at være Grund til at tro, at denne Plante i Tyskland har staaet i en vis Forbindelse med den hedenske Gudsdyrkelse: omkring Aaret 1000 har den paa flere Maader været brugt som et Tryllemiddel, blandt andet til at skaffe Regn, og dette skal have været brugt alt i det 4de Aarhundrede. I den astrologiske Botanik var Bulmeurten stillet under Planeten Jupiter og virkede, under de Stjernebilleder, som »have Fødder«, velgjørende paa alle de Dele af det menneskelige Legeme, hvorpaa disse Stjernebilleder »kastede sit Skin« [5]).

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket flere fremmede Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Petunia acuminata, Graham. Denne Art, som 1827 er indført til England fra Chile, har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret.

Petunia mirabilis, Rchb., der rimeligvis kun er en Varietet af P. violacea, og **P. hybrida,** Hort. var. grandiflora have begge blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Petunia nyctaginiflora, Juss. Indført 1823 til England fra La Plata. Denne Art blev 1876 i Karasjok (69° 18′) saaet i Benk og senere udflyttet i Haven. Den blomstrede i Slutningen af August og blev 2′ (62 cm.) høi.

Petunia violacea, Lindl. Indført 1831 til England fra Buenos Ayres. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, naaede den i Karasjok en Høide af 12″ (31 cm.) og blomstrede i Begyndelsen af August.

Nierembergia calycina, Hook. Indført 1834 til England fra Uruguay. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket Den blomstrede der i Begyndelsen af August og blev 27″ (70 cm.) høi. **N. gracilis,** Hook., som 1831 blev indført til England fra Buenos Ayres, har flere Gange og med Held været dyrket i den botaniske Have ved Christiania.

Nicotiana tabacum, L. **Norge.** Tobak; **Isl.** Tóbak; **Sv., Dan.** Tobak; **Tkl.** Taback, Taback (breitblättriger), Taback (grosser), Taback (virginischer), Tabak, Toback, Tuback; **Engl.** Drunkwort, Tobacco, Virginian Tobacco Plant; **Fr.** Herbe à la reine, Herba du grand prieur, Herbe sacrée,

[1]) Dr. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 8ter Jahrg. (1880). 2te Abtheilung. Pag. 755.
[2]) Richard Schomburgk l. c. Pag. 10.
[3]) »Quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quatuor bibantur«.
[4]) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxikologie. Berlin. 1862. Pag. 470.
[5]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 182.

Petum, Tabac; **Ital.** Erba Regina, Erba Sacra, Erba S. Croce, Erba Tornabona, Nicotiana, Petum, Tabacco, Tabacco Canada, Tabacco di Ungheria, Tabacco Geringé, Tabacco Nachitosch, Tabacco Virginia, Tornabona, Virginia.

Den første Efterretning, som man har om Tobak, er fra Columbus, der 1492, paa Guanahani (en af Bahamaøerne), fandt, at de Indfødte røgte et Slags Cigarer, som bestode af et sammenrullet Maisblad, der var fyldt med Tobak, og dette kaldte man Tabaco. Det samme fandt ogsaa Dominicanermunken Bartolomeo de las Casas 1502 paa St. Domingo. Om Oprindelsen til dette Ord har der været forskjellige Meninger: Paa Cuba bleve Tobakbladene, ved Europæernes Ankomst, sammenrullede omtrent som de nu brugelige Cigarer, der af de Indfødte kaldtes Tabaccos. I Mexico derimod brugte man, foruden Cigarer, ogsaa Piber, der vare forsynede med lange Rør, og disse kaldtes der Tabaccos. Øen Tabago (en af de smaa Antiller) har af Spanierne faaet dette Navn, fordi de der fandt dette Rør i stor Mængde. I Aaret 1519 fandt Spanierne Tobaken meget almindelig udbredt i Mexico, baade som Snus- og Røgtobak; til Rygning blev den som oftest brugt sammen med vellugtende Harpixer og Urter, dels for Aromets Skyld, dels ogsaa som et Slags Lægemiddel. Chibchaerne i Central-Amerika brugte baade at snuse og ryge Tobak, ja Presterne tyggede endog Tobak hjemme i deres egne Boliger. Af Bladene blev der ogsaa, ved Kogning med Vand, lavet et Decoct, der ved Forgiftning brugtes som Brækmiddel[1]). I Mexico synes Brugen af Tobak at være meget gammel, og Aztekerne, hvis storartede Byggeværker man i vor Tid beundrer, brugte Tobak paa de tre nu kjendte Maader, og havde Piber af brændt Ler, Serpentin eller andre Stenarter. Men paa Vestkysten var Tobaken ikke kjendt før Spaniernes Ankomst. I Syd-Amerika synes man kun at have kjendt dens Brug som Snus- og Skraatobak, og alene i La Plata-Landene, Uruguay og Paraguay lader det til, at Tobak har været en fuldkommen ukjendt Vare. Derimod var den kjendt saa godt som overalt blandt de røde Indianere i Nord-Amerika, hvor man nu, i meget gamle Gravhauge *(»mounds«)* har fundet en Mængde Piber af brændt Ler, Serpentin, Grønsten, Talk og forskjellige andre Stenarter. Disse Piber, der ikke sjelden ere forfærdigede med en vis Grad af Kunstfærdighed, fremstille som oftest Figurer af Mennesker eller Dyr[2]). Da Juan Ponce de Léon 1512 opdagede Florida, fandt han der Indianere, som brugte Lerpiber, og det samme fandt den franske Capitain Jacques Cartier 1535 ved Lorenzfloden i Canada. Blandt Sioux- og Dahcota-Indianerne har man et Sagn om det Berg af hvis Stenart de endnu udskjære sine Piber. Dette Sagn, der har et vist romantisk Præg, viser tillige, hvad der ogsaa fremgaar af Indianernes vel kjendte »Fredspibe«[3]), at Tobaken staar i megen Anseelse hos dette Folk og betragtes som en Gave, man umiddelbart har modtaget af Guddommens Haand:

»Alle Indianere«, heder det, »vare indviklede i blodige Krige med hverandre, og den store Aand, Livets Herre, vilde nu gjøre en Ende paa denne Strid. Han sammenkaldte da alle de krigførende Stammer til Pibeberget og gjorde dem der bekjendt baade med Tobakrøgning og med »Fredspiben«. Selv stod han paa den høieste Top af Berget og brød et Stykke af den røde Sten, som han dannede til en Pibe, hvoraf han røg Tobak, og Røgen blæste han ud over den hele Forsamling, til »alle fire Verdenshjørner«. Derefter talte han saaledes til dem: »Denne røde Sten

---

[1]) Max Steffen. Die Landwirthschaft bei den amerikanischen Kulturvölkern. Leipzig. 1883. Pag. 59.

[2]) Friedrich Tiedemann. Geschichte des Tabaks und anderer ähnlicher Genussmittel. Frankfurt a/M. 1854. Tab. I—VI.

[3]) Friedrich Tiedemann l. c. Tab. VIII. IX.

er eders Kjød og tilhører eder alle. Arbeid heraf Fredspiber og ryg af disse, naar I ville formilde mig og gjøre min Villie. Paa denne Jordbund maa man herefter ikke mere løfte en Krigskølle, en Tomahawk eller en Skalperkniv«. Ved det sidste Drag af Piben forvandlede den store Aand sig til en Sky, som længe svævede over de forsamlede Indianere«.

En Høvding blandt Susquehannah-Indianerne, som i sin Tid boede i eller i Nærheden af Pensylvania, har meddelt Franklin følgende Mythe om Tobakplantens Oprindelse: I Begyndelsen kjendte vore Forfædre intet andet Næringsmiddel end Kjødet af de Dyr, som de fældede paa Jagten, og naar denne slog feil, var Hunger den sikre Følge. To unge Jægere, som havde skudt en Hjort, tændte et Baal, for at stege endel af Byttet; men idet de netop vare ifærd med at stille deres Hunger, saa de en kvindelig Skikkelse stige ned fra Skyerne og tage Plads i Nærheden. Da de troede, at det var et guddommeligt Væsen, der havde mærket Lugten af det stegte Kjød, bleve de enige om at byde hende det bedste Stykke paa Dyret, nemlig Tungen. Hun spiste, tilsyneladende vel tilfreds, og sagde: »Eders Godhed skal blive lønnet; kommer tilbage til dette Sted efter tretten Maaneders Forløb, og I skulle finde noget, som vil blive eder og eders Børn til Gavn gjennem alle Slægter«. De efterkom Befalingen og fandt, til deres Forbauselse, Væxter, som de aldrig før havde seet, men som senere, med stor Vinding, ere blevne dyrkede af os. Der, hvor det guddommelige Væsen havde taget Plads, fandt man, paa de Steder, hvor den høire og venstre Haand havde berørt Jorden, Mais og Bønner, og der, hvor hun havde siddet, var Tobakplanten opvoxet.

De Folkeslag i Syd-Amerika, som tidligere ikke kjendte Tobaken, grebe den med Begjærlighed ved Europæernes Ankomst, og de ryge nu alle lige lidenskabeligt. Det er ikke usandsynligt, at Tobakrygningen i Begyndelsen har staaet i Forbindelse med Dyrkningen af Solen, som de fleste af de gamle Indianerstammer have tilbedt, paa en Tid da Culturen i hine Lande, ialtfald i visse Retninger, stod paa et meget høit Trin. Der er Grund til at tro, at ligesom Mennesket instinctmæssigt har fundet Kaffe, The og lignende Drikke, saaledes har man ogsaa, ledet af Trangen til en Nydelse, fundet Tobaken, og at Prester og Fyrster have begyndt med at sætte Rygningen i Forbindelse med en eller anden religiøs Cultus.

I Spanien og Portugal, der vare de første europæiske Lande, som fik Tobakplanten, synes denne, strax efter dens Indførelse, at være bleven dyrket kun som Prydvæxt; men det varede dog ikke længe, før den blev prøvet som Medicin, og man kan gjerne sige, hvilke Planter bleve dengang ikke brugte til dette Øiemed? Dette blev første Gang udført 1565 af Nicolas Monardes, som var Professor i Medicin ved Universitetet i Sevilla. I Frankrig blev Tobaken indført af den Mand, efter hvem denne Planteslægt har faaet sit Navn, Jean Nicot, som 1559 var Gesandt i Portugal og som skal have faaet Frø fra Amerika. Han dyrkede (1560) denne Væxt i sin Have og gjorde flere Prøver med Bladenes medicinske Kræfter. Tobaken blev derfor i nogen Tid kaldet Herbe d'ambassade (ɔ: Gesandtskabsurten). Endnu samme Aar sendte han Planten til Frankrigs Dronning (Catharina af Medici), hvor den blev dyrket under Navn af Herbe à la reine eller Herba Medicea. Paa denne Maade fik Tobaken mange Navne, da den i flere Lande i Begyndelsen blev benævnt efter den, som havde indført eller først dyrket den. I Frankrig begyndte man at bruge Snus ved Frants II Hof, hvor den blev indført af Kongen selv, og i Ludvig XIV Tid blev der anlagt den første Snusfabrik i Sevilla, hvor man tilvirkede den bekjendte »Spaniol«. I Tyskland og Italien fik man den første Efterretning om Tobak som Lægedomsplante. I Tyskland blev den første Gang dyrket af en Læge i Augsburg, Adolph Occo, og i Italien af

Biskop Tornaboni. Spanske Geistlige bragte senere Snus til Italien, og det varede ikke længe inden denne blev saa almindelig der, at Pave Urban VIII udstedte en Bulle, hvori han truede enhver, som snusede i Kirken, med Ban. Samtidig hermed fik man dog i Italien flere Snusfabriker, og der opstod nu, for og mod Brugen af Snus, en heftig Strid, som endte med, at Venedig og Paven erklærede, at Tobak herefter skulde være Statseiendom eller hvad man i Almindelighed kalder et Regale.

Tobakrygning er indført i Europa af spanske Sjøfolk, i Midten af det 16de Aarhundrede, først i Spanien og nogle Aar senere (1584) i England. Den første navngivne Mand, som har indført Tobakrygning i Europa, er den bekjendte Sir Walter Raleigh. Gjennem sine Capteiner fik han nemlig (1584), efter det uheldige Colonisationsforsøg, Tobak fra det Land, som han, til Ære for Dronning Elisabeth, kaldte Virginia. Under hans senere uheldige Skjebne blev Indførelsen af Tobak, af hans Modstandere, endog regnet med blandt hans Forbrydelser. Da Raleigh, som bekjendt, var i stor Yndest hos Dronningen, blev Tobakrygning snart en Modesag: alt 1685 fandtes der i London egne Tobakhuse, ligesaavel som Øl- og Vinhuse &c., og inden Udgangen af det 16de Aarhundrede fandt man tobakrygende Personer ikke alene paa Gader og offentlige Steder, men endog i Theaterne. Naturligvis fik denne Skik snart sine Modstandere: Digterne søgte at gjøre den ny Urt latterlig, Presterne prækede imod den, Hængehovederne beklagede de ulykkelige Offere for denne »djævelske« Væxt, og Elisabeth's Efterfølger Jacob I skrev endog et Manifest mod Tobaken, hvori han paadigter den al mulig Fortræd [1]), indtil han, for at den kunde blive taalt, bestemte en meget høi Indførselstold for Tobak. Imidlertid havde den stærke Brug af Tobak i en væsentlig Grad fremmet Dyrkningen af denne Væxt i Englands transatlantiske Colonier, og, som det gjerne altid pleier at gaa under lignende Forhold, begyndte man ogsaa her, fra et saa kaldet »practisk Standpunct« at faa Øinene op for den »Nytte«, der kunde trækkes af den hele Sag, og, betragtet paa denne Maade, blev Tobaken snart mindre usund, mindre djævelsk og mindre uanstændig. Carl I oprettede endog et Collegium, som han, mod en høi Afgift, gav Tilladelse til at sælge Tobak, og Parlamentet understøttede stadig baade Dyrkningen og Handelen.

I Holland blev Tobakrygning indført af nogle unge Englændere, der besøgte hollandske Handelsinstituter og Universitetet i Leyden. Studenterne sværmede for denne ny Skik og de ældre toge snart efter, saa at der nu neppe er noget Land i Europa, hvor der, naturligvis i Forhold til Folkemængden, ryges saa meget Tobak som i Holland. Alt i Aaret 1615 gjorde man ved Amersfort det første og tillige heldige Forsøg med at dyrke Tobak i det store paa Fastlandet; thi allerede i Slutningen af det 16de Aarhundrede havde Walter Raleigh dyrket Tobak paa sine Godser i Grevskabet Cork i Irland

I Frankrig begyndte man at ryge i de første Aar af det 17de Aarhundrede; men blandt de saa kaldte høiere Stænder blev Piben dog ikke saa almindelig der som i de fleste andre Lande. Grunden hertil synes fornemlig at have været den, at Damerne lode som om de ikke kunde taale Tobakrøg, og Franskmændenes vel kjendte ydre Artighed gav her efter for Damernes Ønske. Først i den nyere Tid, da det, efter Modens ubegribelige Bud, er blevet mindre uanstændigt at ryge Cigar end Pibe, er ogsaa Rygningen blevet mere almindelig blandt de høiere Stænder i Frankrig.

---

[1]) I dette Manifest (»The Counterblast to Tobacco«) heder det blandt andet: »A custom loathsome to the eye, hateful to the nose, harmful to the brain, dangerous to the lungs, and in the black stinking fume thereof most nearly resembling the horrible Stygian smoke of the pit that is bottomless«.

I Tyskland blev Tobakrygning indført i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede; men baade der og i Schweiz blev den dog først ret almindelig ved de fremmede Soldater under Tredveaarskrigen. Da senere nogle Regjeringer, Læger og Geistlige optraadte med Forbud, Tordentaler og Formaninger, havde det formentlige Onde grebet saaledes om sig, at al Møie var og blev frugtesløs. Det hjalp heller ikke, at man i Schweiz paalagde Rygerne store Pengebøder og at man i Straffelovgivningen endog satte Tobakrygning og Ægteskabsbrud i samme Classe: baade der og tildels ogsaa i Tirol og Ungarn blev det meget almindeligt at ryge og snuse, ja tildels ogsaa at skraa Tobak. Det lader til, at de fleste Læger have været for Brugen af Tobak, medens dog enkelte arbeidede mod den; men Geistligheden var i Almindelighed mod Tobaken, og søgte efter bedste Evne at fordømme den saa kaldte »Tobakdjævel«.

I Slutningen af det 16de Aarhundrede blev Røgtobak indført i Rusland af engelske Handelsspeculanter, og havde hurtig Fremgang, uden at Regjeringen optraadte mod den, indtil man i Moskau, som dengang for Størstedelen bestod af Træhuse, havde flere store Ildebrande, hvorfor uforsigtig Omgang med Tobakpiber maatte bære Skylden. Der udkom da en Lov, hvorefter Tobakrygning første Gang straffedes med Knut og anden Gang med Livsfortabelse, hvilket senere forandredes til Tab af Næsen og Deportation til Sibirien. Men ved disse Straffe naaede man dog ikke det tilsigtede Maal, og Forbrugen af Tobak tiltog stadig. Kort Tid efter begyndte man endog at dyrke den forfulgte Væxt og i det 18de Aarhundrede nævnes russisk Tobak som en Udførselsartikel.

I Tyrkiet blev Tobaken indført 1605 af engelske Matroser, og kort Tid efter kom der store Qvantiteter Tobak som Handelsvare fra England. Der er neppe noget Land, hvor Tobaken har fundet saa hurtig Indgang som i Tyrkiet, og alt 1614 var Tobakrygning almindelig overalt; men da Geistligheden fandt denne Skik uforenlig med Koranen, blev Tobak forbudt, og for at gjøre denne Nydelse latterlig, lod Sultan Amurath IV en Tyrk, som havde forgaaet sig mod Forbudet, føre paa et Æsel gjennem Constantinopels Gader, med et Piberør gjennem Næsen. Om end den muselmanske Humor er af en noget anden Beskaffenhed end i det vestlige Europa, opnaaedes Hensigten dog ikke paa denne Maade.

I Danmark har Tobak været dyrket som Prydplante i Midten af det 17de Aarhundrede [1]. I Aarene 1719 eller 1720 have de tidligere (II. Pag. 141) omtalte Hugenotter, der med Regjeringens Tilladelse bosatte sig i Fredericia, der begyndt at dyrke Tobak. I de for Hugenotterne bestemte Privilegier af 15de November 1720, § 6 heder det: »Deres Tobak, som her i Landet voxer, maa de, naar derhos rigtige Attester findes, at den her i Landet er voxen, saavel i Kjøbenhavn som andre Kongens Kiøbstæder i første 20 Aar fri uden Told, Accise eller Consumtion deraf at betale, indføre«. I Aaret 1767 siges der, at »Agerdyrkning og Tobaksplantning vare Byens Hovednæring«, og samme Aar paa et andet Sted, at »Tobak er Fridericiæ bedste Product« [2]. Endnu dyrkes Tobak ved Fredericia og paa enkelte andre Steder i det østlige Jylland samt ved Middelfart paa Fyen; men »den i Danmark avlede Tobak er altfor skarp, mangler den fine Smag og Lugt, som udvikler sig i varmere Egne og er overhovedet af en temmelig ringe Qvalitet« [3].

Fra Sverige heder det, at Tobaken der ikke har været kjendt før i Dronning Christina's Regjeringstid og at Brugen af denne Væxt sandsynligvis er blevet udbredt ved de svenske Soldater,

[1] Hans Rasmussøn Block. Horticultura danica. Kiøbenhaffn. 1647. Pag. 72. 76.
[2] J. N. Wilse. Fuldstændig Beskrivelse af Stapel-Staden Fridericia. Kjøbenhavn. 1767. Pag. 61. 119. 229.
[3] E. Møller-Holst. Landbrugs-Ordbog for den praktiske Landmand. 6 D. Kjøbenhavn. 1883. Pag. 48.

som kom hjem fra Tyskland under Tredveaarskrigen. Nogen Tid i Forveien, heder det videre, havde man, i Vraget af et ved Halland (som dengang ikke tilhørte Sverige) strandet Skib, fundet Tobakruller, som man troede var et Slags Taugværk. Det er rimeligt, at Tobaken, før denne Tid, ikke har været udbredt blandt Folket, men af enkelte maa den dog have været endog vel kjendt: Johannes Franck, som holdt de første botaniske Forelæsninger ved Universitetet i Upsala, har nemlig udgivet en Doctordisputats: »De præclaris herbæ Nicotianæ vel Tabaci virtutibus. Upsaliæ. 1633«. I den tidligere (II. Pag. 142) omtalte Catalog over de i den botaniske Have i Upsala dyrkede Væxter, som er skrevet af Olof Rudbeck, nævnes for Aaret 1658, under Apothekerplanter, »Hyoscyamus peruvianus s. Tabacum verum«. I den sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede har man rimeligvis hist og her dyrket Tobak, enten som Prydplante i Haverne eller forsøgsvis i det smaa som Handelsvare; men Stødet til en almindelig Tobakdyrkning i Sverige blev dog først givet ved en kongelig Placat af 29de Februar 1724, hvori tilraades Dyrkning af Tobak, »hvartill detta klimat, efter skedda försök, befinnas vara lämpligt«. Følgerne af denne Opfordring viste sig snart, og alt 1731 heder det, at de første Tobakplantager fandtes ved Grenna; men samtidig hermed blev der ogsaa dyrket Tobak paa Alströmer's Eiendomme i Østergøtland, ved Onsala i Halland og paa flere Steder. De største Plantager fandtes dog ved Byerne, fornemlig af den Grund, at disse vare fri for den Accise ($1^1/_3$ öre silfvermynt), der 1749 blev paalagt al anden Tobak, som indførtes til Byerne. I Aaret 1764 fandtes der ved Byerne ikke mindre end 86 Tobakplantager; af disse vare de nordligste ved Sundsvall (62° 20′) og de største ved Alingsaas og Højentorp, hvor der 1745 blev avlet 7,800 Centner tørre Tobakblade. For Aaret 1770 opgives det, at der til Spinderierne blev solgt 16,000 Centner svensk Tobak, og samme Aar blev der indført omtrent 12,000 Centner. I den sidste Trediedel af forrige Aarhundrede synes det at have været almindeligere, at man i Sverige dyrkede Tobak end Poteter: der findes nemlig en kongelig »Kungörelse«, som er skrevet paa Upsala Slot den 18de Februar 1774 og undertegnet af Thure Gustaf Rudbeck, hvori der siges, at Tobak »nu medtager ganska mycken Jord i Riket och tillika utmerglar den samma mera än all annan Plantning«. Kundgjørelsen indeholder videre en Opfordring baade til Landmænd og Almuen om at plante »Potatoes eller Jordpäron«, ikke alene som Fødemiddel baade for Folk og Fæ, men ogsaa fordi Bladene, der ikke tiltrænge nogen anden Behandling end at tørres, kunne bruges baade som Røg- og Skraatobak. Til det her nævnte Øiemed bleve de endog anbefalede af det kongelige »Collegium medicum«. I det sidste Aarhundrede er Tobakdyrkningen i Sverige ikke gaaet fremad, og den drives nu væsentlig kun i Omegnen af Stockholm og i Skåne. Paa de her nævnte Steder er dog Dyrkningen udvidet eftersom Indførselstolden er blevet høiere. Udbyttet af Tobakdyrkningen ved Stockholm, som 1829 opgives til 4,340 Centner, var 1880 gaaet op til 6,000 Centner, hvis Middelpris nu sættes til 30 Kroner pr. Centner. Samme Aar avledes i Omegnen af Landskrona henimod 1,000 Centner, og et omtrent lige saa stort Udbytte havde man i Villands Herred. For Aaret 1880 kan Tobakproductionen for hele Sverige ikke sættes over 15,000 Centner, medens der i Tiaaret 1870—80, med et Middeltal, aarlig blev indført 80,269 Centner.

Alt i Slutningen af det 17de Aarhundrede var Tobakrygning trængt frem lige til Lapland. Schaeffer, som i Aaret 1673 reiste i denne Egn af Sverige, siger, at Lapperne fandt stort Behag i denne Nydelse, som de især hengave sig til paa Høitidsdagene samt ved Gjestebud og Bryllupper[1]).

[1]) Friedrich Tiedemann. Geschichte des Tabaks und anderer ähnlicher Genussmittel. Frankfurt a/M. 1854. Pag. 177.

Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har man ogsaa i Sverige forsøgt at hindre en altfor overdreven Tobakrygning: Ved kongelig Forordning af 16de September 1741 forbydes »tobaksrökande af ungt folk, som ej fyllt 21 år, vid vite af 2 daler silfvermynt för hvarje gång någon dermed beträdes, angifvarens ensak; orkar ej böta, sitte två söndagar i stocken; dock krigsfolk undantagne — med hvilka det är en hel annan beskaffenhet«[1]).

Til Norge skal Tobaken være indført 1616. Ved Forordning af Christian IV, af 29de Juli 1632, blev det forbudt at indføre Tobak i Norge, paa Grund af »den store Skade, som Tobaksdrikken Undersaatterne udi vort Rige Norge tilføier«. Ved den samme Konges Forordning af 8de Marts 1643 blev dog dette Forbud hævet, og ved samme Leilighed blev der fastsat en Told af »to Mark« for hvert »Pund« Tobak, som indførtes i Landet. Alt i Slutningen af det 17de Aarhundrede blev Tobak dyrket som Prydplante i Throndhjem[2]); derimod har jeg ikke fundet nogen Oplysning om, at den, enten til det ene eller andet Øiemed, har været dyrket i Norge i den første Halvdel af forrige Aarhundrede. For Aarene 1781—82 og 83 blev der, af det kgl. danske Landhusholdnings Selskab, udsat Præmier for Norge, baade for den bedste Afhandling om Dyrkning og Behandling af Tobak og tillige for den bedste Tobak, »ikke mindre end 3000 Pund«[3]). Samtidig hermed blev der i Bergen udsat en Præmie af 6 Rigsdaler »for den Bonde, som i Sogn, Hardanger eller Voss i Aaret 1781 avler den bedste og største Mængde Tobak, ikke mindre end 3 Voger«[4]). I Videnskabs Selskabets Bibliothek i Throndhjem findes i Haandskrift »Botanisk oeconomisk Afhandling om Tobak af Christopher Hammer. Melbostad. 1789«. Her siges blandt andet: »God norsk Tobak er avlet af Paul Hansen Nygaard i Gausdal Prestegjeld, i Akershus Stift, saa han i de syv sidste Aar har faaet saa meget Tobak, at han har forsynet sit eget Hus dermed og overladt til Naboer og andre. Af den har han indsendt gode Prøver til det norske Videnskabs Selskab i Throndhjem, hvor han er tilkjendt den udsatte Præmie 10 Rigsdaler. (Se Berlingske Tidende 1ste Mai 1786 No. 35). Christiania-Tobak er baade vellugtende og velsmagende«. (!) Det er en besynderlig Feiltagelse, naar Jacob Mumsen siger, at man »i Akershus Stift havde anlagt saa store Tobakplantager, der gave et saa godt Udbytte, at det 1767 blev forbudt, at indføre fremmed Tobak i Norge«[5]). I Aaret 1811 blev der ved Throndhjem gjort Forsøg med at dyrke Tobak. Den 25de August havde hver Plante »12—16 gode Blade«, af hvilke mange vare over en Alen (ɔ: 62 cm.) lange, og Planterne stode samme Dag »i fuldeste Flor«, saa at Brevskriveren ytrer det sikre Haab »at faa en Mængde modent Frø«[6]). Samme Aar udgav det kgl. Selskab for Norges Vel en Afhandling om Tobakdyrkning[7]), og 1814 gav dette Selskab en Belønning til en Gartner paa Thoten »for hans Flid og Veiledning i Tobakplantning paa Thoten og Hedemarken«[8]).

Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har man, saa heder det, med Held dyrket Tobak paa Øen Brokey (65° 2′) i Hvammsfjord, paa Nordvestkanten af Island[9]). Paa et andet Sted heder

[1]) P. von Möller. Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881 Pag. 190—92.
[2]) Christian Gartner. Horticultura. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 16.
[3]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. 1781. Pag. 28. 60. 1782. Pag. 29. 63. 1783 Pag. 32. 65.
[4]) Fortegnelse paa Medlemmerne i det bergenske nyttige Selskab &c. Bergen. 1780. Pag. 40.
[5]) (Jacob Mumsen). Tagebuch einer Reise nach dem südlichen Theil von Norwegen im Sommer 1788. Hamburg u. Kiel. 1789. Pag. 280.
[6]) Norske Landvæsens Samlinger. Udgivne af Jacob Neumann. 2 Bd. Christiania. 1812. Pag. 290.
[7]) Oeconomisk-techniske Samlinger. Udgivne af det kgl. Selskab for Norges Vel. Christiania. 1811. Pag. 197—211.
[8]) Budstikken. Christiania. 1814. Pag. 275.
[9]) Johannes Snorronius. Tractatus historico-physicus de agricultura Islandorum. Havniæ. 1757. Pag. 69.

det ogsaa: »Paa Island lykkedes Tobakplantning vel, men ved Erfaring herom holdt man op, og blot lagde sig tre Gange saa stærkt som før paa al Slags Brug af Tobak« [1]).

Af den i det foregaaende leverede korte Udsigt over Potetens og Tobakens Indførelse og Udbredning i Europa, vil man have seet, at disse to Væxter, der høre til den samme Familie (Solanaceae), ere blevne modtagne paa høist forskjellige Maader baade i de katholske og protestantiske Lande: Om den første bekymrede den store Almenhed sig ikke, ja det gik endog saa vidt, at man paa enkelte Steder fandt det nødvendigt ved Lovbud at søge at fremme dens Dyrkning; mod den anden optraadte baade Regjeringerne og Geistligheden, medens det store Folk, med en paafaldende Begjærlighed, forlangte en uhindret Nydelse af denne Væxt I Slutningen af det 17de Aarhundrede indtraadte der dog et Vendepunct i Tobakens Historie, og denne Plante, som tidligere var bleven forfulgt, kom nu i stor Anseelse. Der indtraf da ogsaa en anden Omstændighed, som i høi Grad bidrog til at fremme Tobakrygningen, nemlig Indførelsen af Kaffe i Europa og Oprettelsen af offentlige Kaffehuse. Da man saa, at alle Straffe og Forbud forfeilede sit Maal, men tillige mærkede, at denne Vare vilde faa stor Betydning som Handelsartikel, tiltoge Regjeringerne i flere europæiske Stater sig Eneret til at handle med Tobak, og allerede 1670 var Tobakhandel et Regale i Storhertugdømet Østerrig. Nu er, som bekjendt, Tobakmonopolet udstrakt til hele det østerrigske Monarchi og indbringer aarlig over 50 Millioner Kroner. I Frankrig blev Tobakhandelen 1674 gjort til et Monopol for Regjeringen, hvilket vel blev hævet 1789, men igjen indført 1811. For nogle Aar siden blev den aarlige Tobakskat opgivet til omtrent 132 Millioner Kroner, og samtidig hermed var den paa det nærmeste ligesaa stor i Rusland. Istedetfor at undertrykke Tobakdyrkningen, blev denne, efter Indførelsen af Monopolerne, ved Belønninger og paa andre Maader søgt fremmet i den størst mulige Udstrækning. Den dyrkede Tobak maatte da ikke længre tilvirkes af Eieren, men skulde, for en fastsat lav Pris, sælges til Regjeringen, eller rettere sagt til den, til hvem denne havde bortforpagtet Rettigheden og som da var den eneste priviligerede Tobakhandler.

Det er en vel kjendt ordsproglig Talemaade, at i Mangel af Tobak man bruger andre Blade, og Tid efter anden har man ogsaa fundet forskjellige saa kaldte Surrogater for Tobak; men disse have dog aldrig faaet noget Indpas, naar undtages den Mængde forsætlige Tilblandinger, som udføres af Tobak- og fornemlig af Cigarfabricanterne. Det vilde blive for vidtløftigt paa dette Sted at fremstille alt dette fra de forskjellige Lande i Europa; jeg skal derfor her kun nævne de væsentligste af de saa kaldte Surrogater, som Tid efter anden have været brugte i de nordlige Lande:

Achillea millefolium, L. Rylk eller Ryllik. I Sverige har man brugt de tørre og pulveriserede Blade som Snus førend man kjendte Tobak, og paa enkelte Steder blandes de endnu i virkelig Snustobak, hvorfor ogsaa Planten i Sverige kaldes Näsgräs [2]).

Archangelica officinalis, Hoffm. Angelica. Da Tobak i Slutningen af forrige Aarhundrede var meget dyr, brugte Bønderne paa Otterøen, i Nordre Throndhjems Amt, Angelicablade som Røgtobak [3]). Roden har, ialtfald tidligere, været brugt i Norge som »Tyggemiddel« eller Surrogat for Skraatobak. Linné siger ogsaa, at de svenske Lapper tyggede baade Angelicaroden og Roden af Peucedanum palustre, Mønch istedetfor Tobak [4]).

---

[1]) Magnus Stephensen. Island i det attende Aarhundrede. Kjøbenhavn. 1808. Pag. 54.
[2]) Richard Dybeck's Runa. 1847. Pag. 24.
[3]) Johann Christian Fabricius. Reise nach Norwegen. Hamburg. 1779. Pag. 291.
[4]) Linné. Flora lapponica. Londini. 1792. Pag. 71. 73.

Arctostaphylos officinalis, W. & Gr. Melbærris. I forrige Aarhundrede har man i Sverige brugt at blande Bladene mellem Røgtobak, for at give denne en mildere Smag [1]).

Arnica montana, L. Jonsokblom. I Midten af forrige Aarhundrede brugte Bønderne i Småland (Sverige) Bladene baade som Snus og Røgtobak [2]), hvorfor den endnu i Østergøtland kaldes Nysblad [3]). Efter vor berømte Sprogforsker Ivar Aasen kaldes Arnica montana paa Søndmøre Snusblad eller Tobaksoleie, hvilket synes at vise, at den ogsaa der maa have været brugt paa samme Maade som i Sverige.

Asperula odorata, L. Myske. I Sverige har man tidligere brugt at ryge denne Urt sammen med Tobak, for at gjøre denne mere vellugtende [4]).

Convallaria majalis, L. Lilieconval. I Midten af forrige Aarhundrede have Bønderne i Nordre Bergenhus Amt brugt de tørre og pulveriserede Blade som Snus [5]), og i Sverige har man, til samme Øiemed, brugt baade Bladene og Blomsterne [6]).

Cornus svecica, L. Skrubbebær. Paa enkelte Steder i Sverige har man tidligere brugt at blande de knuste Blade mellem Røgtobak [7]).

Juniperus communis, L. Ener. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Smaalenene brugt Barken paa samme Maade som Røgtobak [8]).

Myrica gale, L. Pors, Post. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man, paa enkelte Steder i Nordre Bergenhus Amt, brugt Bladene, med en liden Tilsætning af Tobak, som Røgtobak; ja man omtalte endog denne Blanding baade som »uskadelig og velsmagende« [9]).

Primula veris, L. Nykleblom, Marie Nykleband. I Norge skal man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, have brugt de pulveriserede Blomster til at blande i Snus, for at denne skulde fremkalde en stærkere Nysen [10]).

Solanum tuberosum, L. Potet. Det er ovenfor (Pag. 165) sagt, at Collegium medicum i Sverige havde tilraadet at bruge Potetblade baade som Røg- og Skraatobak. I Høland Prestegjeld i Smaalenenes Amt brugte man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, Potetblade som Surrogat for Røgtobak [11]).

Tanacetum vulgare, L. Reinfann. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Smaalenene brugt Bladene som Surrogat for Røgtobak [12]).

Paa Island har man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, i Mangel af virkelig Tobak, brugt Asken af Capsella bursa pastoris, Mønch (Hyrdetaske, Taskegræs) som Snus [13]).

---

[1]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 520. Id. Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 138. A. J. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 63.

[2]) »Rustici Smolandiæ folia in pulvere nasali assumunt, et inde sternutant uti ab Helleboro, eaque fumo hauriunt uti Tabacum«. Linné. Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 295. A. J. Retzius l. c. Pag. 67.

[3]) C. F. Nyman. Utkast till svenska växternas naturalhistoria. 1 D. Ørebro. 1867. Pag. 3.

[4]) A. J. Retzius l. c. Pag. 84.

[5]) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. Pag. 83.

[6]) C. F. Nyman l. c. 2 D. Pag. 348.

[7]) A. J. Retzius l. c. Pag. 187.

[8]) J. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1780. Pag. 37.

[9]) J. C. Fabricius. Reise nach Norwegen. Hamburg. 1779. Pag. 267. 356. Cfr. C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 1 D. Kjøbenhavn. 1796. Pag. 671.

[10]) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 37.

[11]) Tillæg til Magazin for Næringsstanden. Kjøbenhavn. 1798. 1 Bd. Pag. 299.

[12]) I. N. Wilse l. c. Tillæg. Pag. 37.

[13]) N. Mohr. Forsøg til en islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 199.

I Forbindelse med, hvad der ovenfor er sagt om Surrogater for Tobak, kan det maaske her være paa rette Sted at meddele følgende: De norske Lapper i Finmarken forstaa af Næver (ɔ: den hvide Overhud paa Birken) at tilberede et Slags Cigaretter: en paaskraa tilskaaret Næverremse rulles sammen saaledes, at den kommer til at se ud som en liden udtrukket Kikkert; heri stoppes Tobak, og nu ryger Lappen, tilsyneladende med stort Velbehag, af den tilspidsede Ende, uden at ulempes af den Bismag, som følger med af den brændende Næver.

Fra det statistiske Centralbureau i Christiania har jeg faaet følgende Opgaver over Mængden og Værdien af den, i de sidste 10 Aar, til Norge indførte Tobak, af alle Slags:

Aar.	Tobakblade.	Snus.	Cigarer og Cigaretter.	Røgtobak, Skraatobak &c.	Samlet Værdi.
1876 . . .	2,225,950 Kg.	250 Kg.	79,400 Kg.	15,300 Kg.	
	3,831,800 Kr.	800 Kr.	952,800 Kr.	36,700 Kr.	4,822,100 Kr.
1877 . . .	2,250,050 Kg.	150 Kg.	85,450 Kg.	19,700 Kg.	
	3,161,400 Kr.	400 Kr.	1,025,400 Kr.	43,300 Kr.	4,230,500 Kr.
1878 . . .	1,972,250 Kg.	200 Kg.	59,300 Kg.	14,500 Kg.	
	2,490,700 Kr.	600 Kr.	664,200 Kr.	31,900 Kr.	3,187,400 Kr.
1879 . . .	2,033,740 Kg.	164 Kg.	53,581 Kg.	16,880 Kg.	
	2,301,800 Kr.	500 Kr.	589,400 Kr.	35,400 Kr.	2,943,500 Kr.
1880 . . .	2,471,950 Kg.	115 Kg.	61,185 Kg.	13,960 Kg.	
	2,343,400 Kr.	300 Kr.	611,900 Kr.	29,300 Kr.	2,984,900 Kr.
1881 . . .	1,927,500 Kg.	175 Kg.	59,823 Kg.	13,337 Kg.	
	2,222,700 Kr.	500 Kr.	598,300 Kr.	28,000 Kr.	2,849,500 Kr.
1882 . . .	1,713,680 Kg.	128 Kg.	62,371 Kg.	12,880 Kg.	
	1,858,500 Kr.	400 Kr.	499,000 Kr.	27,100 Kr.	2,377,000 Kr.
1883 . . .	1,760,720 Kg.	135 Kg.	63,329 Kg.	13,148 Kg.	
	2,024,900 Kr.	300 Kr.	475,000 Kr.	26,300 Kr.	2,526,500 Kr.
1884 . . .	1,917,700 Kg.	362 Kg.	65,596 Kg.	13,066 Kg.	
	2,306,800 Kr.	1,000 Kr.	492,000 Kr.	36,600 Kr.	2,836,400 Kr.
1885 . . .	1,994,600 Kg.	203 Kg.	65,792 Kg.	14,383 Kg.	
	2,393,500 Kr.	600 Kr.	493,400 Kr.	40,200 Kr.	2,926,700 Kr.

I de senere Aar har man vistnok hist og her, i de sydlige Egne af Norge, forsøgt at dyrke Tobak som Handelsvare; men, saavidt jeg har kunnet bringe i Erfaring, er man, med Hensyn til Brugbarheden af den her dyrkede Tobak, kommet til netop det samme Resultat, som ovenfor (Pag. 164) er meddelt om Tobakdyrkning i Danmark. Jeg har flere Gange prøvet saavel Røgtobak som Cigarer, der vare tilvirkede af Planter, som havde været dyrkede dels i Omegnen af Christiania dels ved Throndhjem (63° 26′); men de have havt en meget ubehagelig Lugt og Smag, og, efter min Opfatning af det hele, ser det ud til, at Tobakdyrkning ikke vil faa nogen Fremtid i Norge. Det maa udtrykkelig fremhæves, at de Blade, hvoraf de her nævnte Prøver af Røgtobak og Cigarer vare fabrikerede, lige fra Indhøstningen til den færdige Vare, have været behandlede af sagkyndige Mænd, der naturligvis have gjort sig al mulig Umage, for at levere en saa god Røgtobak som mulig. Der er saaledes Grund til at tro, at der her ikke foreligger nogen væsentlig Feil ved Behandlingen, der kunde nedsætte Tobakbladenes Værd som Handelsvare. I den botaniske Have

ved Christiania har jeg i en lang Aarrække dyrket Tobak af Frø fra forskjellige Lande i Mellem- og Syd-Europa samt fra de forenede Stater; men med Hensyn til Bladenes Brugbarhed er Resultatet altid blevet det samme.

Det kan maaske være paa rette Sted her at nævne, hvad der er sagt om Tobaken fra Sverige paa Wiener-Udstillingen 1873: »Der var en skarp Modsætning mellem Tobakprøverne fra Sverige og Rumänien, Tyrkiet og Grækenland. Medens den svenske Tobak havde en meget mørk, næsten sortbrun Farve og et tykt Blad, med en stærk, stram (»starkem, schwerem«) Lugt, vare Bladene fra det sydøstlige Europa i Almindelighed smaa, lyse af Farve og havde en fin (»vorzüglichem«) Lugt, og dette var fornemlig Tilfældet med Prøverne fra Tyrkiet«[1]).

Om Brugen af Tobak i Norge skal jeg her tillade mlg at meddele en Iagttagelse, som jeg flere Gange har havt Leilighed til at gjøre og om hvis Paalidelighed der ikke kan reises den ringeste Tvivl: I de nordlige Egne af Norge, f. Ex. i Finmarken, ryges i Almindelighed en meget stærkere Tobak, end i de sydlige Egne, f. Ex. i Christiania. Flere af mine Bekjendte, som, under deres tidligere Ophold i Christiania, vare vante til at bruge en bestemt Sort Tobak, og senere, som Embedsmænd, bleve forflyttede til de arktiske Egne, fandt der den Tobak, som de tidligere havde brugt, for svag, og maatte vælge en endog meget stærkere Sort. Naar de samme Personer senere, i et eller andet Øiemed, i nogle Maaneder opholdt sig i Christiania, fandt de her den i Finmarken brugte Tobak at være altfor stærk, og maatte derfor vælge en svagere; men naar de senere kom tilbage til sit Hjem, maatte den stærke Tobak atter i Brug. Dette har, som sagt, gjentaget sig med flere Individer, og jeg nævner det her, fordi noget lignende ikke er mig bekjendt fra andre Lande. Hvad kan være Grunden hertil? Jeg vover ikke at fremsætte nogen Hypothese, og indskrænker mig derfor til et simpelt Referat af den anførte Kjendsgjerning.

Det er tidligere sagt (I. Pag. 270), at det ikke er sjelden, selv i de sydlige Egne af Norge, at den første Natfrost indfinder sig allerede i den sidste Trediedel af August. Under saadane Forhold ødelægges naturligvis Bladene paa Poteter, Bønner, alle Cucurbitaceer, Georginer &c. Flere Gange har jeg derimod, i den botaniske Have ved Christiania, iagttaget følgende med Tobaken. Naar Minimum-Thermometeret viser, at der tidlig om Morgenen har været — 2—3°, ere Tobakbladene gjerne dækkede af Rim og saa stive, at de meget let kunne brækkes. Udover Morgenen tø de efterhaanden op, og ere da slappe, som om de havde lidt af Kulden; men i Løbet af Dagen komme de sig igjen og ere fuldkommen restaurerede inden Aftenen. Der kan nu ofte gaa flere Uger, inden der kommer en ny Frostnat, og i denne Tid voxe Planterne som om intet var indtruffet, vedblive at blomstre og give modent Frø.

Sommeren 1863 gjorde jeg her et Forsøg med »ægyptisk Tobak«, hvoraf jeg havde faaet Frø af de fra Ægypten til Londoner-Udstillingen 1862 sendte Producter. Smaa Frøplanter med 4 Blade bleve udsatte i Haven den 19de Mai, og disse naaede i September en Høide af $5\frac{1}{2}$—$6\frac{1}{3}'$ (1.71—2.03 m.). De største Blade vare 17—18″ (44—47 cm.) lange og 7—8″ (18—21 cm.) brede. Bladene vare »modne« den 1ste October og Frøet nogle Dage senere. Naar Tobak ved Christiania udplantes i den første Halvdel af Juni, pleier den, i en almindelig Sommer, at give modent Frø i den anden Halvdel af September. Planterne blive her ikke sjelden 5—6′ (1.5—1.9 m.) høie, og selv 1877, som her var en for Vegetationen meget ugunstig Sommer, bleve de største Blade 2′ (62 cm.) lange og 16″ (42 cm.) brede. I den sidste Trediedel af September blive disse »modne«. Ved Aal

[1]) Die Landwirthschaft und ihre Hilfsgewerbe auf der Wiener Weltausstellung 1873. Wien. 1874. Verlag von Faesy & Frick. Pag. 75.

Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), der ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., blive Planterne gjerne 3½′ (110 cm.) høie og blomstre i Slutningen af August; men de have hidtil ikke givet Frø. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet spiredygtigt Frø. I Karasjok, i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor Tobaken blev dyrket i løs Sandjord, blev den kun 30″ (78 cm.) høi og blomstrede ikke, men de største Blade vare 18″ (47 cm.) lange og 13″ (34 cm.) brede. Høsten 1876 fik jeg fra Vardø (70° 22′) en Tobakplante, der var blevet staaende i en almindelig »kold« Benk. Den var 6½′ (2.04 m.) høi og de største Blade vare 18″ (47 cm.) lange og 12″ (31 cm.) brede. Blomsterne vare netop udsprungne.

Nicotiana macrophylla, Spr. Den saa kaldte Maryland-Tobak er rimeligvis kun en Varietet af den foregaaende. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), som, saavidt mig bekjendt, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, bleve Frøplanterne, da de havde fire Blade, satte ud i Haven og havde i Slutningen af Sommeren et frodigt Udseende. Blomsterknopperne viste sig, men faldt efterhaanden af, paa Grund af stadigt Regnveir. Planterne bleve 2½′ (77 cm.) høie og de største Blade 2′ (62 cm.) lange og 14″ (36 cm.) brede. I en nogenlunde gunstig Sommer giver den ved Christiania modent Frø, og den naar da her en Høide af 7′ (2.2 m.). De største Blade blive 3′ (94 cm.) lange og 20″ (52 cm.) brede.

Nicotiana rustica, L. **Sv.** Bondtobak, Turkisk Tobak; **Dan.** Bondetobak; **Tkl.** Amazonentaback, Bauerntaback, Kleiner Taback, Türkischer Taback, Veilchentaback; **Engl.** Green Tobacco, Latakia Tobacco, Syrian Tobacco, Wild Tobacco-plant; **Fr.** Priapée, Tabac des paysans, Tabac rustique; **Ital.** Brasile, Erba corsa, Monocos, Priapeia, Tobacco brasile, Tobacco monocos.

Der har været skrevet meget om denne Arts oprindelige Hjem; men dette maa dog utvivlsomt søges i de varme Dele af Amerika, uden at Stedet nærmere kan bestemmes, da den endnu ikke er fundet i vild Tilstand. Sandsynligvis er den først, som Prydplante, bragt til Lissabon og er derfra kommet ud i Europa, hvor den nu findes i alle Lande, dog fornemlig som Prydplante. Det lader til, at den temmelig tidlig er kommet til Afrikas Vestkyst og Asien. Fra China ser man nu denne Art meget ofte tegnet paa forskjellige Gjenstande af Porcellæn, som ere fabrikerede efter Aaret 1700, men ikke længre tilbage i Tiden [1]). I Asien findes den nu i flere Lande, f. Ex. Persien, China, Japan &c., paa Steder, som aldrig have været dyrkede; men denne almindelige Udbredning kan let forklares, naar man ved, at der ikke kjendes ret mange Arter, der give en saa stor Mængde Frø som en Tobakplante, og om denne Arts Evne til at sprede sig som Ugræsplante, kan det være nok at henvise til, hvad der i det følgende siges om dens Udbredning i de nordligste Egne af Norge.

I Aaret 1779 blev der i Spydeberg Prestegjeld i Smaalenene (59° 35′) gjort flere Forsøg med Dyrkning af denne Art, som lykkedes godt [2]), og dette er det eneste mig bekjendte Exempel paa, at den her i Landet har været dyrket for Bladenes Skyld. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., bliver denne Art, i en almindelig Sommer, henved 3′ (92 cm.) høi og giver modent Frø. Bladene vare 10″ (26 cm.) lange og næsten 9″ (23 cm.) brede. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) blev den saaet i Benk, udplantet i Begyndelsen af Juni, blomstrede 8de Juli og gav modent Frø i Begyndelsen af September. Den har der spredet sig som Ugræs paa flere Steder i Haven. I Karasjok (69° 18′) blomstrede den i de første Dage af August 1882 og blev 3′ 4″ (104 cm.) høi, men kort Tid efter blev den ødelagt

[1]) Th. M. Fries i Svenska trädgårdsföreningens tidskrift. 3. Stockholm. 1883. Pag. 107.

[2]) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1780. Pag. 47—48.

af Natfrost. I den ugunstige Sommer 1886 blev den paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) saaet i Benk den 15de Juni, udplantet i Haven 12te Juli og blomstrede 28de August. Den blev næsten 2′ (61 cm.) høi, og Bladene vare 8½″ (22 cm.) lange og over 6″ (16 cm.) brede. — Ved Uleåborg i Finland (65°) har man gjort Forsøg med at dyrke Nicotiana rustica, men Planterne bleve smaa og kom sjelden til at blomstre[1]).

Nicotiana affinis, Hort. Denne Art, hvis Fædreland man ikke kjender, er for nogle Aar siden kommet i Handelen gjennem det bekjendte Firma Huber & Co. i Hyères[2]), og i forholdsvis kort Tid er den, som Prydplante, blevet udbredt næsten overalt i Europa. Grunden hertil er, at den har store, hvide og stærkt vellugtende Blomster, som aabne sig udover Eftermiddagen eller henimod Aftenen. Ved Christiania dyrkes den nu paa flere Steder, og i den uheldige Sommer 1886 naaede den her en Høide af over 2′ (70 cm.) og gav modent Frø i Begyndelsen af September. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) har den blomstret i Begyndelsen af August og naaede en Høide af 30″ (80 cm.). Det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har været dyrket, er Alten (70°) i Vest-Finmarken, hvor den blomstrede i Begyndelsen af September og naaede en Høide af 22″ (57 cm.). Denne Art trives ogsaa meget godt ved Stockholm (59° 20′).

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter eller Former af denne Slægt, og disse findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

SCROPHULARINEAE.

Salpiglossis atropurpurea, Grah., der er vildtvoxende i Chile, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge, end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives udmærket godt, og **S. integrifolia,** Lodd., der hører hjemme i Buenos Ayres, har jeg ikke seet nordligere end i Molde (62° 44′). **S. sinuata,** R. & P. og **S. straminea,** Hook., som begge 1820 ere indførte til England fra Chile, trives meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), hvor den førstnævnte endog har givet modent Frø. I Sverige har den blomstret i Luleå (65° 37′).

Schizanthus pinnatus, R. & P. **Tkl.** Kattunblume, Schlitzblume; **Engl.** Butterfly-flower, Fringe-flower. Denne Art, som 1822 er indført til England fra Chile, er i de senere Aar blevet en i Norge meget almindelig Prydplante, som jeg har ladet dyrke paa flere Steder i Finmarken: I Karasjok (69° 18′) blev den saaet i Benk og senere udplantet; den blomstrede i Midten af Juli og blev 20″ (52 cm.) høi, men gav ikke modent Frø. Den har ogsaa blomstret baade i Vadsø (40° 4′) og Vardø (70° 22′), og paa sidst nævnte Sted blev den, selv i en ugunstig Sommer, 15″ (40 cm.) høi.

Schizanthus porrigens, Hook. Indført 1822 til England fra Chile. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, har været dyrket med Held, er Prestegaarden i Lødingen (68° 24′), hvor den blev saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Midten af August.

---

[1]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 19.

[2]) L. Wittmack i Garten-Zeitung. Herausgegeben von Dr. L. Wittmack. 1 Jahrg. Berlin. 1882. Pag. 253—55.

Schizanthus Grahami, Hook. Indført 1831 til England fra Chile. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) blev den saaet ude i Haven og blomstrede baade længe og rigelig, men gav ikke modent Frø.

Schizanthus heterophyllus, Hook., **S. laciniatus,** Kze og **S. retusus**, Hook. (Indført 1831 til England fra Chile). Disse tre Arter bleve, paa Grøtø (67° 50′) i Nordland, saaede i Benk, senere udplantede i Haven og blomstrede i Begyndelsen af August. Den sidst nævnte blev 15″ (40 cm.) høi og gav modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet.

Verbascum thapsus, L. **Norge.** Kjeddingrokk, Kongelys, Kongsgras; **Sv.** Filtbladigt Kungsljus, Kungsljus, Lungört, Trollkärings slända; **Dan.** Kongelys; **Tkl.** Apentikerbleamen (Siebenbürgen), Bärenkraut, Bergenkraut, Brennkraut, Bülich, Bullen, Fackelblumen, Fackelkraut, Feldkerzen, Frauachunkla (St. Gallen), Unser Frauen Heil, Frauenkerss, Frauenkerze, Heidnisch Wullchrut, Himelbraut, Himelprent, Himmelblume, Himmelbrand, Himmelprand, Himmelskerze, Himmelsköschzen (Salzburg), Himmeltraut, St. Johanniskerzr (Schlesien), Kaikerzen, Katzenkraut, Kersenkraut, Kerzenkraut, Kerzwoll, Kierzekreid (Siebenbürgen), Königskerzen, Königsrose, Königsworcz, Konigghekerse, Konigscrone, Konigskarcz, Konigskerse, Künigskerz, Kunigskerz, Leerk, Löwenfackel, Manwoll, Marienkerzen, Neunmannskraft, Nortman, Ochsenzagel, Olenkwurzel (Siebenbürgen), Osterkerze, Samke, Schafschwanz (Graubündten), Taback (wilder), Tortschenkraut, Unholdenkerz, Vullena, Wälblömmen (Siebenbürgen), Waldwull, Wallblume (Schweiz), Wallkraut, Weisswull, Welck, Weliwurtz, Wellblommen, Wetterkerze, Willena, Wilma, Wiln, Winterblom, Wislma, Wolede, Wolfzoppen, Wolkewurz, Wollblumen, Wolle, Wollkraut, Wollstange, Wormkraat (Mecklenburg), Wulkraut, Wüllich, Wullblume, Wulleblüemli, Wullede, Wullena, Wullin, Wullina, Wullkraut, Wullkrut, Zellich, Zöllich (Schlesien); **Engl.** Aaron's Rod, Adam's Flannel, Ag-leaf, Ag-paper, Beggar's Blanket, Beggar's Stalk, Blanket-leaf, Bullock's Lungwort, Candle-wick, Clown's Lungwort, Cow's Lungwort, Cuddy's Lungs, Duffle, Feltwort, Flannel, Flannel-plant, Fluffweed, Forchblade, Foxglove, Golden Rod, Grace of God, Great Torch, Great Mullein, Hag-Taper, Hig-taper, High-taper, Ice-leaf (wild), Jacob's staff, Lady's Foxglove, Mullein Dock, Mullein (white), Our Lord's Flannel, Our Saviours Flannel, Sea-Cabbage, Shepherd's Club, St. Peter's staff, Torches, Velvet Dock, White Mullein, Woolblade, Woollen; **Fr.** Blanc mâle, Bonhomme, Bouillon blanc, Molène; **Ital.** Baragnasco, Barbarastio, Barbasco, Candela regia, Guaraguasco, Guaraguasco maggiore, Guaraguasco maschio, Labbri d'asino, Mignattone, Pellicciosa, Tasso, Tasso barbasco, Tasso barbasso, Verbasco, Verbasco di foglia longa, Verbasco maschio.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de sydlige, lavere Egne af Norge til Snaasen Prestegjeld i Nordre Throndhjems Amt (64° 12′). Den gaar neppe til en større Høide end 1400—1600′ (439—502 m.) o. H. I Snaasen kan den naa en Høide af $5^1/_2$′ (1.75 m.), og i Omegnen af Christiania har jeg fundet Exemplarer, som have været 8′ (2.5 m.) høie med en Frugttop, som var 4′ (1.25 m.) lang. I Sverige til Jemtland og Ångermanland. Et lidet, ikke blomstrende, Exemplar er fundet paa en Ballastplads ved Ivigtut (61° 12′) paa Grønlands Vestkyst[1]). Siden 1879 er den fundet i Mængde paa Ny Seeland[2]).

Om denne eller maaske en nærstaaende Art siger Plinius (XXV. 10. 73. XXVI. 4. 11. XXVI. 9. 60), at man med Roden kan helbrede hovne Kjertler. Til dette Øiemed knuses Roden, fugtes med Vin, vikles derpaa ind i Bladene, varmes i Aske og lægges varm paa Svulsten. Mange

[1]) Øfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1884. No. 7. Pag. 56.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. Bd. 6. (1885). Pag. 105.

forsikre af egen Erfaring, at dette Middel virker aller bedst, naar en Jomfru fastende (nuda) lægger det paa den Syge, som ogsaa maa være fastende, rører ved Omslaget med den ydre Haandflade og med det samme udtaler følgende Ord: »Apollo siger, at ethvert Onde, som en Jomfru binder, kan helbredes« [1]). Hun vender derpaa Haanden og siger det samme tre Gange, hvorpaa begge spytte tre Gange.

Alonsoa Warscewiczii, Rgl. Indført 1858 til England fra Peru. I de nordlige Egne af Norge har denne Art hidtil været dyrket ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa de her nævnte Steder har den blomstret, men ikke givet modent Frø, hvilket den giver ved Christiania i en nogenlunde gunstig Sommer. Luleå (65° 37′) synes at være det nordligste Sted i Sverige, hvor den hidtil har været dyrket. I den botaniske Have ved Christiania har man hidtil dyrket følgende Arter: A. caulialata, R. & P., som 1823 er indført til England fra Peru. I en nogenlunde gunstig Sommer giver den her modent Frø; A. incisifolia, R. & P. Indført til England 1795 fra Chile; giver hvert Aar modent Frø ved Christiania; A. parviflora, Steud. fra Caracas; som den foregaaende, og A. urticaefolia, Steud. fra det østlige Amerika; ogsaa denne Art giver her hvert Aar modent Frø.

Nemesia versicolor, E. Mey. Syd-Afrika. Saaet i Benk og senere udplantet i Haven, har denne Art i Karasjok (69° 18′) blomstret i de første Dage af August. Ved Christiania giver den næsten hvert Aar modent Frø. Nemesia versicolor compacta har jeg seet meget frodig og blomstrende ved flere af Jernbanestationerne i Østerdalen, og naar den saaes ude i Haven, blomstrer den endog ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′).

Nemesia floribunda, Lehm. Syd-Afrika. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, har denne Art, ved Lødingen Prestegaard i Nordland (68° 24′), blomstret i Slutningen af Juli. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven, pleier den hvert Aar at give modent Frø. I den botaniske Have ved Christiania har man, foruden de her nævnte Arter, ogsaa dyrket N. barbata, Benth. og N. bicornis, Pers.

Linaria vulgaris, Mill. (Antirrhinum linaria, L.). **Norge.** Flugeblom, Kjeringtonn, Kublom, Linurt, Ryskje; **Sv.** Brudljus, Flugblomster, Flugsporreblomma, Kalatänder, Lingräs, Linört, Solgräs; **Dan.** Torskeflab, Torskemund; **Tkl.** Ackerflachs, Dorant, Drunt, Feigblätterkraut, Feigwarzenkraut, Flachs (wilder), Hanfkraut, Harnkraut, Heidenflachs, Hundskopf, Hunthaubito, Katharinenblumen, Katharinenflachs, Katharinenkraut, Krottenflachs, Leinkraut, Lienkrut, Liwemeltcher (wäld), Marienflachs, Mauerflachs, Nabelkraut, Schänndegräber, Schänngraff, Scheisskraut, Stallkraut, Stockkraut, Tackenkrut, Takenkraut, Uckerleinkraut, Unser Frauen Flachs, Unser Frau Har, Waldflachs; **Engl.** Butter-and-Eggs, Buttered Haycocks, Chopt Eggs, Churnstaff, Doggies, Dragon-bushes, Eggs-and-Bacon, Eggs-and-Butter, Eggs-and-collops, Flax-weed, Lady's Laces, Larkspur, Lion's Mouth, Rabbits Gallwort, Ramsted of North America, Ransted of North America, Toad-flax, Wild Flax, Yellow Toad-flax; **Fr.** Linaire, Lin sauvage; **Ital.** Abrotine salvatico, Cordiali, Erba linaiola, Erba per i dolori, Erba pinaiola, Linaiola gialla, Linaria, Linarita, Osiride, Ramerino salvatico, Tentennino, Urinaria.

Meget almindelig i Norge, og ikke sjelden som Ugræs mellem Kornet, til Grøtø i Nordland (67° 50′). I de sydlige Egne af Landet til omtrent 3000′ (941 m.) o. H. I Sverige mod Nord til

[1]) »Negat Apollo pestem posse crescere, cui nuda virgo restinguat«.

Jemtland. Linné siger[1]), at man i Småland brugte at koge hele Planten med Melk, som man troede heraf skulde faa den Egenskab at virke som Fluegift, hvorfor den ogsaa, som ovenfor sagt, i Sverige endnu kaldes Flugblomster. I Norge har denne Blomst, saavidt mig bekjendt, ikke været brugt til det her nævnte Øiemed, og det kan jo være mulig, at Navnet Flugeblom, der anføres fra Smaalenene, kan være indkommet fra Sverige. Baade her og i andre Lande er den, paa flere Steder, et meget almindeligt Ugræs mellem Kornet, og i Mecklenburg har man, om denne Art, som der kaldes Drunt, og det vel kjendte Agerugræs Faks (Bromus secalinus — »Dresp«) følgende Vending i det der brugelige plattyske Sprog:

Dresp und Drunt	d. e. Faks og Flugeblom
bringen den Bûren in de Grund.	gjør Bondens Lade tom.

Linaria cymbalaria, Mill. (Antirrhinum cymbalaria, L.). **Sv.** Aaron's skägg; **Tkl.** Cymbelkraut, Epheuflachs, Eustett (Schweiz), Feigwarzenkraut, Judenbart, Kletternde Löwenmaul, Löwenkraut, Nabelkraut, Zimbelkraut, Zymbelkraut; **Engl.** Aaron's Beard, Climbing Sailor, Coliseum Ivy, Ivy-leaved Toadflax, Ivywort, Kenilworth Ivy, Mother of Millions, Mother of Thousands, Oxford-weed, Pennywort, Roving Sailor, Wandering Sailor; **Fr.** Cymbalaire; **Ital.** Cembalaia, Cimbalaria, Cimbaria, Ciombolino, Erba piattella, Piatella de'muri, Scotonello.

Vildtvoxende i de nordlige Middelhavslande og paa den sydlige Skraaning af Schweiz, men forvildet paa flere Steder i Mellem-Europa lige til England. Den holder sig meget godt paa Norges Vestkyst, og de to nordligste Steder, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, ere Grøtø (67° 50′) og Tromsø (69° 40′). Paa begge Steder har den i flere Aar holdt sig som Ugræs i Haverne.

Linaria maroccana, J. D. Hook. Indført til England 1872 fra Marocco. Lødingen Prestegaard (68° 24′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Midten af Juli, men gav ikke modent Frø; ialtfald blev det mig saaledes refereret.

Linaria Perezii, Gay. Behandlet paa samme Maade som den foregaaende, har denne Art blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Linaria reticulata, Desf. Vildtvoxende i Nord-Afrika og de sydlige Egne af den pyrenæiske Halvø, hvorfra den 1788 er indført til England. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Linaria triphylla, Willd. Vildtvoxende i Lille-Asien og Syd-Europa, hvorfra den 1596 er indført til England. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saaet i Benk og senere udplantet i Haven, hidtil har blomstret.

Af denne Slægt har der, Tid efter anden, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket en Mængde Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Antirrhinum majus, L. **Norge.** Løvemund; **Sv.** Lejongap; **Dan.** Løvemule, Løvemund; **Tkl.** Armsünderkrut, Dorant (grosser), Drachäschnörrli, Drackenhaupt, Hundskopf, Kalbsmaul, Kalbsnase, Leuarächali (St. Gallen), Leuaschorra, Leuazahn (Schweiz), Leuenmaul, Leuenmul, Leuemüli, Leuenschnörli, Liwenmeltcher (Siebenbürgen), Löwenmaul (grosses), Löwenmul, Löwenrache, Mulufer, Muluferle, Orant (grosser), Orant (welscher), Saccarellenkrut, Schnapper, Schnurra

[1]) Caroli Linnæi Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 218.

(St. Gallen), Sterkbandt, Sterkkraut, Todtenkopf, Wolfsschnörrli; **Engl.** Bonny Rabbit, Bulldogs, Bunny Mouth, Calf-snout, Calves snout, Dog-mouth, Dogsnout, Dragons' heads, Dragons' mouth, Lion's mouth, Lion's snap, Rabbits, Snap-dragon; **Fr.** Gueule de lion, Gueule de loup, Mufle de veau, Muflier, Pantoufle, Tête de mort; **Ital.** Antirrino, Bocca di leone, Capo di bue, Capo di cane, Erba strega, Lino dei muri, Spilto, Violaciocco salvatico.

Vildtvoxende i Syd-Europa, det sydlige Tirol og Krain og forvildet paa flere Steder i Mellem-Europa. Findes ogsaa forvildet i Chile[1]). Denne Art, hvoraf der nu dyrkes en Mængde Varieteter, er en af de i Norge almindeligste Prydplanter, der her i Landet sikkerlig maa kunne dyrkes med Held overalt, hvor Mennesker bo. Den trives meget godt ved Bergstaden Røros (I. Pag. 439), paa en Høide af 2080′ (652 m.) o. H., samt i Vadsø (70° 4′) og Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa sidstnævnte Sted bliver den 33″ (86 cm.) høi og blomstrer i Midten af August. Selv i en mindre heldig Sommer har den givet modent Frø paa Grøtø i Nordland (67° 50′).

Paa flere Steder i Tyskland kaldes Planten, som ovenfor sagt, Dorant, og den skal der være vel kjendt af Damerne, da der gaar et Sagn om, at et Decoct af denne Blomst kan forynge, og naar dette Decoct blandes med Liliesaft, vil Ungdommen endog vedligeholdes. Den er ogsaa et godt Middel mod alle Slags Hexekunster, ja den er endog istand til at gjengive en forhexet Hund, som ikke kan gjø, sin Stemme[2]). Men, ved Siden af alle disse fortrinlige Egenskaber, har den dog ogsaa en mindre god, da den kan bringe Folk, som komme den nær, til at tage Feil af Veien. I Jacob Grimm's Mythologi (1164) heder det derfor:

Stoss mir nicht an den Dorant,	d. e. Agte Foden for Urt Dorant,
Sonst kommen wir nimmer in's Vaterland.	Fod, som den traadte, ei hjemover fandt.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket flere Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Maurandia barclayana, Bot. Reg. Indført 1825 til England fra Mexico Dette er den eneste Art af denne Slægt, som hidtil har været dyrket paa et nordligere Sted i Norge end i Christiania. Ved Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′) blev den Vaaren 1884 saaet i Benk, udplantet i Haven 4de Juli og blomstrede 20de August. I den botaniske Have ved Christiania har denne Art aldrig blomstret den første Sommer. Om Vinteren har den staaet i et almindeligt Koldhus og er næste Vaar blevet udplantet i Haven, hvor den har blomstret rigelig og givet modent Frø. Paa samme Maade er det her gaaet med Maurandia antirrhiniflora, H. B., som 1844 er indført til England fra Mexico, og M. semperflorens, Jacq., som 1796 er indført fra Mexico.

Poulownia imperialis, S. & Z. Dette Træ er indført fra Japan til Frankrig, hvor det første Gang blev plantet 1834[3]) i Omegnen af Paris. Efter de nyeste Undersøgelser skal Paulownia ikke være vildtvoxende i Japan, men den er der meget almindelig dyrket, da Veden bruges til Æsker og en Mængde lignende Gjenstande[4]). I den botaniske Have ved Christiania (59° 55′) kan denne Art faa 7—8′ (2 2—2.5 m.) lange Aarsskud, men Størstedelen af disse fryser gjerne ned om Vinteren, saa at Træet nu ligner en stor Busk. Bladene kunne her blive 20—22″ (52—57 cm.) lange og ligesaa brede. Ved Stavanger (58° 58′) fandtes der for nogle Aar siden et lignende Exemplar, som

[1]) F. Philippi. Catalogus plantarum vascularium chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 233.
[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 173.
[3]) Journal d'agriculture pratique. 1879. Pag. 755—58.
[4]) Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in Preussen. Berlin. 1877. Pag. 224.

senere er udgaaet. Ved Laurvik (59° 3′) ser det dog ud til, at denne Art vil holde sig nogenlunde godt. Paa Klokkepladsen ved Arendal (58° 27′) fandtes for nogle Aar siden et Exemplar, som var 9′ (2.8 m.) høit og som blomstrede Sommeren 1877; men den derpaa følgende Vinter gik Træet ud. Ved Upsala og Stockholm fryser dette Træ ned lige til Grunden [1]), men ved Wisby paa Gotland (57° 39′) findes dog et ret vakkert Exemplar.

Scrophularia nodosa, L. **Norge**. Knubrod, Lungerod, Purkerod, Surod; **Sv.** Flenört, Sodöda, Svinknyl, Thorsnässla, Trynefrø; **Dan**. Brunrod; **Tkl.** Bihst, Blodernkrokt (Siebenbürgen), Blootkrut (Mecklenburg), Blutwurz, Bonwurz, Braunwundkraut, Braunwurz, Brunwurz, Droswurz, Drosewurz, Drosswurz, Drouswurz, Druoswurz, Druswurz, Druzwurz, Feigenkraut, Feigwarzenkraut (gross), Feigwarzenwurz, Fischwurz, Eissawurza (Schweiz), Harrach (stinkender), Helmkraut, Käferwurz, Knodenkraut, Knollenwurz, Knotenwurz, Kropfwurzel, Nachtschatt (braun), Nachtschatta (Schweiz), Ohmbliet (Siebenbürgen), Plutwurz, Pusselkraut, Ranckerwurz, Rangworz, Rauchwurz, Sauwurz, Schwarznesteln (Siebenbürgen), Seuwurz, Skrofelkraut, Troufwurz, Trusswurz, Truswurz, Wundblad, Wurmkraut, Wurmwurz; **Engl**. Bore-tree, Brown Net, Figwort, Great Pilewort, Hastie Roger, Kernelwort, Knotted-rooted-Fig-wort, Murraingrass, Stinking Christopher; **Fr.** Grande Scrofulaire, Herbe aux écrouelles, Herbe du siège; **Ital**. Castagnola, Erba da emorroidi, Ferraria, Millemorbia, Scrofolaria maggiore.

Temmelig almindelig vildtvoxende til Lyngen Prestegjeld (69° 48′) i Tromsø Amt. Sjelden gaar den dog til en større Høide end omtrent 2200′ (690 m.) o. H., men kan dog gaa over Furens Grænse. I Sverige synes den at have naaet sin Polargrænse ved Bjertå i Ångermanland. I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en hel Del fremmede Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Collinsia bicolor, Benth. Denne Art, som 1833 er indført til England fra California, dyrkes nu, i flere Varieteter, temmelig almindelig i Norge. Paa Gjesvær ved Nord Cap (71° 7′) blev den saaet ude i Haven den 6te Juni 1882 og blomstrede den 23de August. I Karasjok (69° 18′) blomstrede den rigelig i den sidste Trediedel af Juli 1876, og samme Aar gav den modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland. Blandt de forskjellige Varieteter kan jeg med Bestemthed nævne candidissima, Hort., som har blomstret meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Collinsia corymbosa, Herd. Indført til England 1868 fra Mexico. I Karasjok, som er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket, blomstrede den meget godt Sommeren 1881.

Collinsia grandiflora, R. Br. Indført til England 1826 fra Columbia. Denne Art har heller ikke, saavidt mig bekjendt, været dyrket paa noget nordligere Sted end Karasjok, hvor den blomstrede i den sidste Trediedel af Juli, men gav, rimeligvis paa Grund af tidlig Natfrost, ikke modent Frø.

Collinsia heterophylla, Nutt. Indført til England 1838 fra Columbia. Denne Art har, i Begyndelsen af September, blomstret meget godt i Karasjok og, i Midten af September, givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Collinsia multicolor, Lindl. Indført til England 1853 fra California. Denne Art har blomstret meget godt i Altén (70°) og givet modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′).

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 91.

Collinsia verna, Nutt. Indført til England 1826 fra de østlige forenede Stater. Karasjok er det nordligste Sted, hvor ogsaa denne Art hidtil har blomstret.

I den botaniske Have ved Christiania har der ogsaa, foruden de ovenfor nævnte, med Held været dyrket følgende Arter: Col. bartsiaefolia, Benth. (California), Col. parviflora, R. Br. (Columbia 1826) og Col. sparsiflora, Fisch (California 1836).

Chelone. Af denne Slægt have følgende Arter været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: Ch. barbata, Cav. Indført til England 1794 fra Mexico. Holder sig godt under et almindeligt Løvdække, blomstrer hvert Aar og giver modent Frø; holder sig ogsaa meget godt ved Stockholm[1]). Ch. glabra, L. Indført 1730 fra Nord-Amerika. Flere Gange forsøgt her; men i Almindelighed gaar den ud om Vinteren; Ch. Lyoni, Pursh. Indført 1812 fra North Carolina. Denne Art, der holder sig bedre end den foregaaende, om end ikke saa godt som Ch. barbata, har flere Gange blomstret og givet modent Frø; Ch. nemorosa, Dougl. Indført 1827 fra Nord Amerika. Efter de her gjorte Forsøg, synes denne Art at være den mest haardføre; den giver hvert Aar modent Frø; Ch. obliqua, L. Indført 1752 fra Nord-Amerika. Synes, med Hensyn til Haardførhed, at ligne Ch. glabra.

Pentastemum. Heller ikke af denne Slægt har der, saavidt mig bekjendt, været dyrket nogen Art i Norge nordligere end ved Christiania; men i den botaniske Have har der, Tid efter anden, været dyrket omtrent 30 Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Nycterinia capensis, Benth. (Erinus capensis, L.). Fra Syd-Afrika. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′) ere de to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Nycterinia selaginoides. Benth. (Erinus selaginoides, Thunb.). Indført til England 1854 fra Syd-Afrika. I den for de nordlige Egne af Norge uheldige Sommer 1880 blev den paa Grøtø (67° 50′) saaet ude i Haven den 21de Mai, blomstrede i de første Dage af August og naaede en Høide af henved 15 Tommer (38 cm).

Chaenostoma. Af denne Slægt har der, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket følgende 6 Arter: Ch. aethiopicum, Benth. (Syd-Afrika), Ch. crystallinum, Benth. (Syd-Afrika), Ch. fastigiatum, Benth. (Sydøstlige Afrika), Ch. foetidum, Benth. (indført 1794 fra Syd-Afrika); Ch. hispidum, Benth. (indført 1816 fra det sydøstlige Afrika), og Ch. polyanthum, Benth. (indført 1844 fra det sydøstlige Afrika). Naar disse saaes i Benk og senere udplantes i Haven, blomstre de i Almindelighed her i Slutningen af Juli og give modent Frø. Det samme Resultat, om end noget senere paa Sommeren, er dog ogsaa vundet, naar Frøet saaes ude i Haven fra Midten til Slutningen af Mai.

Mimulus luteus, L. **Tkl.** Gaukerblume; **Engl.** Yellow Monkey Flower. Denne Art, der er vildtvoxende i Chile, blev i Europa første Gang dyrket 1812, i den botaniske Have i Montpellier; men senere er den forvildet i mange europæiske Lande[2]). I Tromsø (69° 40′) blev den første Gang dyrket

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1885. Pag. 61.

[2]) Alph. de Candolle. Géographie botanique raissonnée. Tome 2. 1855. Pag. 707. Botanische Zeitung. 1873. Pag. 541. Dr. Ed. Regel's Gartenflora. 1875. Pag. 298. 1876. Pag. 179. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den kgl. Preussischen Staaten. 18 Jahrg. (1875). Pag. 94. Botanischer Jahresbericht. Herausgegeben von Dr. Leopold Just. I. Pag. 625 No. 44. Pag. 645 No. 127. II Pag. 1042 No. 56 & 58. H. Waldner. Excursionsflora von Elsass-Lothringen. Heidelberg. 1876. Pag. 93. VII Jahresbericht des Vereins für Naturkunde in Linz. 1876. Journal of Botany. 1876. Pag. 49. Geographisk Tidsskrift. 2 Bd. Kjøbenhavn. 1878. Pag. 69. Verhandlungen des botanischen Vereins für Brandenburg. XV. Pag. 86. Irmischia. Correspondenzblatt des botanischen Vereins für das nördliche Thüringen. I. Jahrg. 1881. Pag. 49. 50. 1882. Pag. 22 fg.

1850 og 1854 paa et Landsted i Nærheden af Byen, og herfra har den senere spredet sig som Ugræsplante i Omegnen [1]). I Aaret 1885 lod jeg denne Art dyrke i Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken, hvor den gav modent Frø. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i over 60 Aar, giver den hvert Aar modent Frø og holder sig om Vinteren uden Dækning. Ledet af det her nævnte, ved Tromsø vundne, Resultat, har jeg, fornemlig i de nordligste Egne af Norge, ladet dyrke en hel Del Arter af denne Slægt.

Mimulus alatus, Ait. Indført 1783 fra Nord-Amerika. I Norge har denne Art sandsynligvis kun været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, hvor den blomstrer det første Aar og giver modent Frø Om Vinteren holder den sig nogenlunde godt under et almindeligt Løvdække.

Mimulus andicolus, H. B Peru. Har været dyrket her i over 30 Aar og giver aarvist modent Frø.

Mimulus californicus, Lindl. Har i over 30 Aar været dyrket i den botaniske Have, hvor den hvert Aar giver modent Frø og holder sig om Vinteren under et let Løvdække.

Mimulus cardinalis, Dougl. Vildtvoxende fra Oregon til California og Mexico. Indført til Europa 1835. Denne Art har for nogle Aar siden givet modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′) og 1886 i Karasjok. Paa sidstnævnte Sted blev den saaet i Benk den 20de Mai og senere udplantet i Haven; den blomstrede 6te Juli og gav modent Frø 29de Juli. Ved Christiania pleier den at holde sig om Vinteren under et tykt Løvdække, og giver modent Frø.

Mimulus cupreus, Hook. Indført 1861 til England fra Chile. Hovedarten har givet modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), M. cupr. hybridus baade i Kabelvaag (68° 12′) og Maalselvdalen og M. cupr. tigrinus i Maalselvdalen og Karasjok (69° 18′). Paa sidstnævnte Sted blev den saaet i Benk den 17de Mai 1882, senere udplantet i Haven og gav modent Frø i Begyndelsen af August.

Mimulus floribundus, Dougl. Indført 1826 fra California. Komagfjord i Vest-Finmarken (70° 16′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret. Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Slutningen af September.

Mimulus glandulosus, Lehm. Nord-Amerika. Denne Art, som i over en Menneskealder har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, giver her hvert Aar modent Frø.

Mimulus guttatus, DC., der rimeligvis kun er en Form af M luteus, blev i Karasjok saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede den 2den August. Samme Aar gav den modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Ved Christiania giver den først det andet Aar modent Frø; men her fryser den ofte bort under et almindeligt Løvdække.

Mimulus hybridus grandiflorus, Hort. Under et let Løvdække har denne vakkert blomstrende Form, i flere Aar, holdt sig godt i den botaniske Have ved Christiania og givet modent Frø.

Mimulus Jamesii, Torr. Colorado. Denne Art, som i de to sidste Aar har været dyrket i den botaniske Have, synes at ville holde sig godt.

Mimulus Lewisii, Pursh. Vildtvoxende i California og Missouri, hvorfra den 1824 er indført til England. Med denne Art (sandsynligvis den samme som M. roseus, Lindl.), der, saavidt mig bekjendt, ikke har været dyrket paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, er det her gaaet paa samme Maade, som ovenfor er sagt om Mim. cardinalis.

[1]) J. N. Norman i Øfversigt af Kongl. Vetenskaps-Akademiens Förhandlingar. 1870. Pag. 807 fg.

Mimulus maximus, Hort. Denne udmærkede Varietet har i de sidste sex Aar været dyrket i den botaniske Have, hvor den, som enaarig Plante, hvert Aar har givet modent Frø.

Mimulus moschatus, Dougl. Indført 1826 til England fra California. Denne Art, som i over 50 Aar har været dyrket i den botaniske Have, giver, som enaarig Plante, hvert Aar modent Frø.

Mimulus ocellatus, Berter. Chile. I de sidste tre Aar har denne Art været dyrket i den botaniske Have, men synes ikke at kunne udholde vore Vintere.

Mimulus pilosiusculus, H. B. Peru. Denne uanseelige Art har i længre Tid været dyrket i den botaniske Have, hvor den, som enaarig Plante, hvert Aar har givet modent Frø.

Mimulus propinqvus, Lindl. Nord-Amerika. Behandlet som enaarig Plante, giver denne Art hvert Aar modent Frø ved Christiania.

Mimulus quinquevulnerus, Hort. Sandsynligvis er denne Form kun en Varietet af M. luteus. Maalselvdalens Prestegaard (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor denne Form hidtil har blomstret. Ved Christiania giver den aarvist modent Frø.

Mimulus ringens, L. Indført til England 1759 fra Nord-Amerika. Denne Art, som i en lang Aarrække har været dyrket i den botaniske Have, holder sig ret godt her under et almindeligt Løvdække; men den giver ikke hvert Aar modent Frø. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret.

Mimulus rivularis, Nutt., der maaske kun er en Varietet af M. luteus, blomstrer her rigelig og giver, som enaarig Plante, modent Frø, men den synes ikke at ville holde sig om Vinteren.

Mimulus Roezlii, Benary. Fra Sierra nevada i Californien Det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. I den botaniske Have har den, som enaarig Plante, givet modent Frø, og i de to sidste Aar har den holdt sig om Vinteren uden Dække.

Mimulus Tillingi, Rgl. Indført 1870 til England fra California. Karasjok er det nordligste Sted, hvor denne rigtblomstrende Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk den 25de Mai, og henimod Midten af Juni udplantet i Haven, hvor den blomstrede 12te Juli og gav modent Frø i Begyndelsen af September.

Digitalis purpurea, L. **Norge.** Bjelleblom, Fingerbjørg, Fingerguld, Rævbjelde, Ræveleike, Rævhandske; **Sv.** Biskopsört, Fingerborgsblomma, Fingerhatt; **Dan.** Fingerbølle; **Tkl.** Bergsanikel (grosser), Blatzblummen, Fingerhood, Fingerhoot, Fingerhütlein, Fingerhut, Fingerhut (brauner), Fingerhut (rother), Fingerkraut, Fingerpiepen, Handtelen, Klaprause, Purgirfingerhut, Waldschellen, Waltglöcklein, Wolfsschwanz; **Engl.** Blob, Bloody Bells, Bloody finger, Bloody Man's fingers, Coutflop, Dead Man's Bell, Dead Man's Bellows, Dog-fingers, Dog's lugs, Dragon's Mouth, Elwand, Fairy Bell, Fairy Cap, Fäiry fingers, Fairy glove, Fairy Thimbles, Fairy Weed, Finger-flower, Finger-root, Flap-a-dock, Flap-dock, Flappy-dock, Flobby-dock, Flop-docken, Flop Poppy, Flous-docken, Flowster-docken, Fox-docken, Foxfingers, Foxglove, Foxter-leaves, Goose Flops, Green Pops, Green Poppies, King's Elwand, Lady's fingers, Lady's glove, Lady's Thimble, Lion's Mouth, Lusmore, Mercury (wild), Purple fingers, Throatwort; **Fr.** Claquet, Cochette, Doigtier, Doigts de la Vièrge, Gant de bergère, Gant de notre Dame, Gantelée, Gantière, Pétards, Péterelle, Queue de loup; **Ital.** Aralda, Digitale, Digitale incarnata, Gantelli, Guancelli, Guantelli.

Temmelig almindelig i Lavlandet langs Norges Vestkyst, fra Christianssand til Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′). I Sogn gaar den op til en Høide af 1350′ (424 m.) o. H. I Sverige er

den fundet hist og her paa Vestkysten, men ikke nordenfor Bohus. Forvildet baade i Chile [1]) og paa Ny-Seeland, men paa sidstnævnte Sted dog ikke almindelig [2]). Ved Christianssand har man fundet en Varietet med hvide Blomster. Denne har jeg flere Gange forsøgt at formere af Frø, men hidtil har jeg kun faaet rødblomstrende Planter. Naar denne Art dyrkes ved Christiania, giver den i Almindelighed modent Frø i Midten af August. Mange Gange har jeg sendt Frø af Digitalis til mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, for at faa Rede paa, hvor langt mod Nord den maatte kunne trives; men fra alle Steder har jeg, besynderlig nok, faaet det Svar, at Frøet ikke havde spiret Grunden hertil maa ligge i en eller anden urigtig Fremgangsmaade ved Udsæden, og rimeligvis nærmest deri, at Frøet er kommet for dybt ned i Jorden. Ialtfald har jeg hvert Aar dyrket denne Art her af det samme Slags Frø, som jeg har sendt til de nordlige Egne af Landet

Efter den for Norge nu gjældende Pharmacopoe, maa Bladene ikke gjemmes mere end et Aar, og man maa kun bruge Bladene af de her i Landet vildtvoxende Planter. Det almindelige engelske Navn Fox-glove skal, efter Pereira, have været kjendt alt i det 11te Aarhundrede, og i det 13de Aarhundrede blev Planten ialtfald brugt som Medicin. Leonhard Fuchs (1501—66) kaldte den Campanula silvestris seu Digitalis purpurea. I den botaniske Have ved Christiania er der, Tid efter anden, blevet dyrket en Mængde fremmede Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Disandra prostrata, L. fil. (Sibthorpia peregrina, L.). Indført 1771 til England fra Mauritius (Isle de France). Denne Art holder sig godt paa enkelte Steder ved Vestkysten lige til Stenkjær, ved Bunden af Throndhjemsfjord (64°).

Veronica officinalis, L. **Norge**. Busleik, Busleikja, Flismegræs, Thegræs; **Isl**. Ærupris; **Sv.** Ärenpris, Jordkrypa; **Dan.** Læge-Ærenpris; **Tkl** Bachkraut, Bathengel (grosser), Bunger, Ehrenpreis, Ehrenpries, Ehrenwerdt, Frauenlist, Grindheil, Grossbathengel, Grundheil, Grüntheil, Heil aller Schaden, Heil aller Welt, Hühnerraute, Ihrempreis, Ihrenpries, Köhlerkraut, Kolerkraut, Mundkraut, Schlangenwundkraut, Serpentin, Sta up un ga weg, Sta up un ga darvan, Steh auf und wandle, The (europäischer), Vermickenkraut, Viehkraut, Wundkraut, Zitli (Schweiz); **Engl** Fluellen, Groundheele, Herb Fluellyn, Medicinal-tea-Speedwell, Paul's Betony; **Fr.** Herbe aux ladres, Thé d'Europe; **Ital.** Guadernuzzo, The europeo, The svizzero, Veronica maschio.

Almindelig i Norge til Vest-Finmarken (70° 25′) og Porsanger (70° 20′) i Øst-Finmarken; i de sydlige Egne af Norge til 3000′ (941 m.) o. H. I Sverige mod Nord til Piteå (65° 20′). Findes ogsaa paa Færøerne og Island, hvor den gaar lige til Sauðlauksdalr (65½°), paa Vestkanten af Øen.

Det ovenfor nævnte norske Navn Flismegræs kommer af Flisme eller Flesme, Navnet paa en Sygdom (Periostitis eller Necrosis?), som man har søgt at helbrede med denne Urt [3]). I sin Tid har denne Art, i forskjellige Lande, været anbefalet som Surrogat for The, under Navn af »europæisk The«.

Sagnet fortæller, at en Konge i Frankrig, der i flere Aar havde lidt af en meget farlig Sygdom (Spedalskhed?), som ingen Læge kunde faa Bugt med, blev helbredet af en Hyrde, der

[1]) Frederico Philippi. Catalogus plantarum vascularium chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 238.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. (1885). Pag. 105.
[3]) Hans Arentz. Beskrivelse over Søndfjord i Topographisk Journal for Norge. 8 Bd. 29 Hefte. Pag. 87.

lod ham bruge Saften af denne Plante. Heraf skulle flere af de ovenfor nævnte Navne, f. Ex. Grundheil, Heil aller Schaden, Heil aller Welt &c. have sin Oprindelse [1]).

Veronica beccabunga, L. **Norge** Vasflesme; **Isl.** Vazarfi; **Sv.** Bäckböna, Bäckgröna, Bäckärenpris, Limmika; **Dan.** Lemmike; **Tkl.** Alpensalat, Bachbangen, Bachbaum, Bachblumeli, Bachblumen, Bachbomba, Bachbommala, Bachbonen, Bachbuge, Bachbumbele, Bachbumbeli, Bachbummala, Bachbungala, Bachbungen, Bachkohl, Bachpungen, Bachpunte, Bäkblömeke, Bäkbung, Bedepunge, Bekepunge, Bêklömeke, Berenpunge, Bergsalat, Berinpunge, Biller, Blaui (Schweiz), Bohrponn, Brunnenpohl, Glümecke, Lemmilze, Liemkenkrut (Pommern), Limke, Lömek, Lömke, Lomeke, Lumeke, Lümecke, Lunecke, Lünich, Lünick, Pfunde (Schlesien), Pfungen, Ponge, Punge, Pungen, Punghe, Quellsalat, Wassergauchheil, Wasserheil, Wassersalat, Waterpange; **Engl.** Beckyleaves, Broklembe, Brooklime, Cow-cress, Horse-cress, Horse-well-cress, Limewort, Limpwort, Water-Pimpernell; **Fr.** Beccabonga, Cresson de cheval, Cresson des chiens, Pâquerette; **Ital.** Beccabunga.

Almindelig i de sydlige Egne af Skandinavien, i Sverige til Jemtland og Ångermanland (63—64°) og i Norge til Bindalen i Helgeland (65° 8′). I de sydlige Egne af Norge gaar den omtrent til Birkegrænsen. Den findes ogsaa paa Færøerne, og paa Island gaar den lige til 66°, hvor den blomstrer i Begyndelsen af August.

Denne Plante har, baade her og i andre Lande, ikke sjelden været brugt som Salat mod forskjellige Underlivssygdome, og maaske især mod Skjørbug. Hist og her i Mellem-Europa bruger man endnu at spise de unge Skud som Salat. I de første botaniske Forelæsninger, som (omtrent 1640) bleve holdte ved Universitetet i Upsala, omtales denne Art som et meget godt Middel mod Skjørbug [2]).

De andre her i Landet vildtvoxende Arter, saavelsom de fremmede, der have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Euphrasia officinalis, L. **Norge.** Blodstemma, Blodstrippe, Svolublom, Øientrøst; **Isl.** Augnagras; **Sv.** Ajamej, Øgontröst; **Dan.** Øientrøst; **Tkl.** Augablüamli (St. Gallen), Augendienst, Augenkraut, Augentrost, Augstablust (Appenzell), Augstenblümli, Augstenschutz, Augstenzieger, Augustinas (Ober-Engadin), Gibinix (Cant. Waadt), Heideln, Heuschelm (St Gallen), Hirnkraut, Hungerblümli, Leuchte, Leuchte (weisse), Leuchtenkrawt, Lichchen, Lichter Tag, Lichtkrawt, Lichttagkraut, Luchte, Milchdieb, Milchschelm, Milchtötteln, Ogentrost (Mecklenburg), Ougenclar, Ougentrost, Ruhrkraut (weisses), Schafzieger (St. Gallen), Selbheide, Spiriqingisli (Schweiz), Spöttlich (Tirol), Tageleuchte (Schlesien), Ugentrüst (Siebenbürgen), Wegeleuchten, Ziegerkraut; **Engl.** Adhib, Euphrasy, Ewfras, Eyebright; **Høiskotsk.** Reidan ruisg (ɔ: Water for the eye), Glan ruis (ɔ: the eye-clearner); **Wales.** Gloywlys (ɔ: the bright plant); **Irland.** Radharcain (ɔ: sense of sight), Lin radharc (ɔ: the eye wetter or washer), Raeimin-radhairc (ɔ: that which has power over the sight) [3]); **Fr.** Casse-lunettes, Euphraise; **Ital.** Eufragia, Eufrasia.

Overalt i Norge til Magerøen og Porsanger, og i de sydlige Egne af Landet til 4500′ (1412 m.) o. H. Findes ogsaa paa Færøerne, Island (til $65^1/_2$°) og Grønlands Vestkyst, hvor den dog er temmelig sjelden, mellem 60 og 69°, og Varieteten β latifolia (Pursh) lige til 70° [4]).

---

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 153. Fr. Warnke. Pflanzen in Sitte, Sage und Geschichte. Leipzig. 1878. Pag. 192. H. Reling und I. Bohnhorst. Die Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen &c. Gotha. 1882. Pag. 243.

[2]) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 32

[3]) John Cameron. Galic names of Plants. Edinburgh and London. 1883. Pag. 50.

[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 80.

Af de ovenfor anførte Navne vil man se, at denne Art i mange Lande har været i Anseelse som Øienmedicin; men jeg har ikke fundet den ringeste Hentydning til mod hvilke Slags Øiensygdome Planten har været brugt. Den ældste Efterretning, som jeg hidtil har fundet, om denne Plantes helbredende Egenskaber, er fra Midten af det 16de Aarhundrede. Den bekjendte Henrik Smid roser den da som »et godt Middel til at gjøre Øinene klartseende«[1]). I de første Forelæsninger over Botanik, som (omtrent 1640) bleve holdte ved Universitetet i Upsala, roses den ogsaa som et fortrinligt Middel mod Øiensygdome[2]). Lidt over Midten af forrige Aarhundrede heder det fra Island, at »Saften bruges mod Øienværk og flere Øiensvagheder som det bedste Middel«[3]). I de nyeste, mig bekjendte, Efterretninger om Brugen af forskjellige Slags Qvaksalvermedicin o. dsl. fra Island, omtales en hel Del høist besynderlige Midler mod »svækket Syn, Uklarhed i Synet, Øiensmerte, rindende Øine, Blindhed og Pletter paa Øinene«; men denne Plante findes dog der ikke nævnt[4]). Lightfoot siger, at man i de skotske Høilande brugte at lave et Infus af denne Plante med varm Melk, og dette blev smurt paa de syge Øine med en Fjær; men han lægger til, at dygtige Læger (»gentlemen of the faculty«) have erklæret, at denne Plante gjør mere Skade end Nytte, og at man har havt Exempel paa, at Folk ere blevne næsten blinde, efterat de havde brugt dette Middel[5]).

ACANTHACEAE.

Thunbergia alata, Hook. Vildtvoxende paa Afrikas Østkyst, hvorfra den 1823 blev indført til England. De to nordligste Steder, hvor jeg hidtil har faaet denne Art dyrket, ere Grøtø (67° 50′) i Nordland, hvor den, saaet i Benk og senere udplantet i Haven, blomstrede i de første Dage af September 1881, og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor den, behandlet paa samme Maade, blomstrede i Midten af August 1882. To Aar gamle Planter, der om Vinteren have staaet i et almindeligt Koldhus og om Vaaren udplantes i Haven, give i en gunstig Sommer modent Frø ved Christiania.

Thunbergia reticulata, Hochst. Naar denne Art saaes i Benk og senere udplantes i Haven, giver den, i en nogenlunde gunstig Sommer, modent Frø ved Christiania.

PEDALINEAE.

Martynia proboscidea, Glox. (Martynia annua, L.). **Tkl.** Bockshorn, Elephantenrüssel, Gemsenhorn; **Engl.** Elephant's trunk, Unicorn plant; **Fr.** Bicorne à trompe, Bicorne trompe d'éléphant, Cornaret, Cornes du diable, Ongles du diable; **Ital.** Testa di Quoglia. Vildtvoxende i

---

1) Henrik Smid udi Malmø. En skön lystig ny Urtegaard. Anno 1546. Rostock Anno 1599. Pag. 53. Henrik Smids Lægebog. Fredericia. 1870. Pag. 389.
2) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 69.
3) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise igjennem Island. Sorø. 1772. 1 D. Pag. 433.
4) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Standpunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 177.
5) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 323—24.

Columbia og Louisiana, hvorfra den 1738 er indført til England. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Begyndelsen af September. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven i den anden Halvdel af Mai, pleier den at blomstre i de første Dage af August, men giver ikke modent Frø. Dette faar den dog her, naar den dyrkes i en almindelig Drivbenk. De umodne smaa Frugter bruges ikke sjelden i Nord-Amerika som »Pickles«.

Med samme Resultat har der, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket Mart. craniolaria, Sw., som er vildtvoxende i Vestindien og Columbia, hvorfra den 1830 blev indført til England, Mart. fragrans, Lindl. (indført 1840 fra Mexico) og Mart. lutea, Lindl., som 1825 blev indført fra Brasilien.

BIGNONIACEAE.

Catalpa Bungei, C. A. M. (Catalpa syringaefolia, Bge.). Vildtvoxende i det nordlige China, hvorfra den i den senere Tid er indført til Europa Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania (59° 55′), hvor den holder sig ret godt. Efter et Gjennemsnit af flere Aar blomstrer den her 20—24de August. Det største Exemplar, som findes her, er nu 15 Aar gammelt, men dog ikke mere end 8—9′ (2.5—2.8 m) høit, og, med Hensyn til Formen, maa det snarere kaldes en Busk end et Træ. Efter de Oplysninger, som jeg har faaet fra Sverige, synes denne Art ikke at ville trives nordligere end i Skåne. Omtrent paa samme Maade er det her gaaet med **Catalpa Kämpferi,** S. & Z. (Bignonia catalpa, Thunb.), som 1862 er indført til England fra Japan. Den blomstrer her i Almindelighed 26—30te August. I Sverige findes denne Art neppe nordligere end i Skåne. **Catalpa syringaefolia,** Sims. (Cat. bignonioides, Walt.). Vildtvoxende i Carolina, Georgia og Florida, hvorfra den 1726 er indført til England. Denne Art har her endnu ikke blomstret. I Sverige dyrkes den baade i Skåne og paa Øen Gotland.

CYRTANDRACEAE.

Ramondia pyrenaica, Rich. (Chaixia Myconi, Lapeyr., Myconia boraginea, Lapeyr., Ramondia Myconi, Rchb., Verbascum Myconi, L.). Vildtvoxende i Pyrenæerne, hvorfra den 1731, som Prydplante, er indført til England. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den nu har været dyrket i over 50 Aar. Den trives meget godt her og giver hvert Aar modent Frø.

UTRICULARIEAE.

Pinguicula vulgaris, L. **Norge.** Mjeltekors, Mjøltekross, Tettegræs; **Isl.** Hleypis-gras, Jónsgras, Kæsirsgras, Litjagras; **Sv.** Fetgräs, Fetnacke, Fetört, Kråkört, Sätört, Tätgräs, Tätnacke,

Tätört, Vipefett, Vipegräs; **Dan.** Vibefedt; **Tkl.** Aenkeleinkraut, Aenkeli, Ankächrut, Ankächrütli, Ankenblümli, Bergsanickel, Butterwecke, Butterwurz, Fettkraut, Fettstern, Hutblume, Kiwitsfett, Kiwitzfett, Kubitzfett, Moosanken, Schmalzblättle, Schmeerkraut, Schmeerwurz, Zittrachkraut (Tirol); **Engl.** Beanweed, Bog-Violet, Butterplant, Butterroot, Butterwort (common), Clowns, Eccle-grass, Earning-grass, Marsh-Violet, Rot-grass, Sheep-root, Sheeprot, Steep-grass, Thickening-grass, White Rot, Yorkshire-Panicle; **Høiskotsk.** Lus a bhainne (ɔ: the milk-wort); **Fr.** Grasette, Grassette, Herbe grasse; **Ital.** Erba da taglio, Erba da taglio porporina.

Tettegræset er meget almindelig lige til Nordcap, og der endog til en Høide af 900—1000′ (282—313 m.) o. H., samt videre mod Øst til Varanger. I de sydlige Egne af Landet gaar det op til 4400—4500′ (1380—1412 m.) o. H Meget almindelig paa Island, og paa Grønland hist og her, dog kun til en ringe Høide over Havet, mellem 60° og 69° 20′ [1]).

Navnet Tettegræs kommer af det norske Ord Tette, d. e. Fortettelse, især noget, som gjør Melken tyk, og det islandske Navn Lifjagras kommer af lif (Plur. lifjar), d. e. Løbe eller Osteløbe (Tyskernes Lab). Den slimede og meget seige Vædske, som udvikles i Bladenes Kjertler, har den Egenskab at faa den nymelkede, endnu varme, Melk til at løbe sammen, og det er dette Slags Melk, som i Norge kaldes Tettemelk og i Sverige Långmjölk eller Tätmjölk. Denne holder sig i længre Tid, uden at blive sur, men den bliver herved saa seig, at den kan trækkes ud ligesom i lange Traade. Til dette Øiemed kan man enten lægge Bladene i Melkesilen eller ogsaa gnide disse mod Bunden af Melkekaret, som i Landsbygderne gjerne altid er forfærdiget af Træ. En eneste Skefuld af saadan Melk kan meddele den samme Egenskab til flere Liter frisk Melk. I Norge har man ogsaa brugt at dyppe en Trætallerken i Tettemelk. Naar denne er blevet tør, kan man, efter Behov, skrabe lidt af Tallerkenen, og dette er tilstrækkeligt til videre at forplante denne eiendommelige Egenskab ved Melken [2]). Naar man lader den saaledes behandlede Melk tørre ind paa Bunden af et almindeligt Melkekar af Træ, der gjemmes til næste Aar, skal frisk Melk, som heldes i dette Kar, ogsaa løbe sammen og blive seig [3]). Lightfoot siger endog, at man i Skotland tror, at Melken kan antage de her nævnte Egenskaber, naar Dyrene spise den friske Plante [4]). I det foregaaende (II. Pag. 61) er det sagt, at der for flere Aar siden, ved den høiere Landbrugsskole paa Aas, efter min Opfordring, blev foretaget et Fodringsforsøg med Galium verum, hvoraf Resultatet paa det nævnte Sted er meddelt. Ved samme Leilighed var det ogsaa min Hensigt at faa udført et lignende Forsøg med Pinguicula vulgaris; men jeg fik det Svar, at dette maatte opgives, fordi man ikke kunde skaffe en tilstrækkelig Mængde Tettegræs.

Jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om, hvor længe man har kjendt denne Egenskab hos Tettegræset I Norge har man ialtfald vidst Besked herom i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, og sandsynligvis har det samme ogsaa været Tilfældet i Sverige [5]).

---

1) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 71.

2) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1880. Pag. 56.

3) »Infusum foliorum recentium cum lacte ex uberibus tepido, per aliquot dies sepositum, transit in lac hyperboreum, cujus vis multiplicativa, fermenti instar, infinita est«. Linné. Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 8. Amoenitates academicæ. Vol. III. Holmiæ. 1764. Pag. 79. Linné. Flora Lapponica. Londini. 1792. Pag. 10.

4) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol II. Londini. 1777. Pag. 1131.

5) Jonas Ramus. Norriges Beskrivelse. Kjøbenhavn. 1735. Pag. 270. (Denne Bog er, hvilket kan sees paa Bagsiden af Titelbladet, skrevet før 1715). Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 511. Vol. III. Holmiæ. 1764. Pag. 79. Kgl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. X. 1749. Pag. 11—14. Johan Paulli. Dansk oeconomisk Urtebog. Kjøbenhavn. 1761. Pag. 303—4. Hans

I Midten af det 17de Aarhundrede have Bondepigerne i Danmark brugt at gnide Bladene af Pinguicula paa Haaret, for at det kunde blive glat og faa en vakker gul Farve [1]). Paa Øen Gotland, hvor Planten kaldes Fetnacke, brugte Bønderne, i forrige Aarhundrede, at vaske Børn paa Hovedet med et Decoct af Vand og Tettegræs, dels for at fordrive Lus, dels for at faa Haaret til at voxe [2]). Paa Island har man, ialtfald i Slutningen af forrige Aarhundrede, kogt Bladene med Linolie og derefter brugt disse som Plaster paa gamle Saar [3]).

For at danne Tettemelk, har man i Sverige, (ialtfald i Provindserne Gestrikland og Ångermanland), i Midten af forrige Aarhundrede, ogsaa brugt de almindelige Arter af Drosera, som paa flere Steder her i Landet ere kjendte under Navn af Dugg-Blad eller Dugg-Græs [4]). Disse Blade maa saaledes indeholde det samme Stof som Pinguicula. Men hvad er dette for et Stof? Det ser ud til, at dette er noget nyt, som endnu ikke er undersøgt af vor Tids Chemikere. Ialtfald har jeg, i den for mig tilgjængelige, nyere chemiske Literatur, ikke kunnet finde noget andet om denne Sag, end den, som det forekommer mig, lidet oplysende Bemærkning, at de eiendommelige Egenskaber hos Pinguicula maa søges i et bestemt, charakteristisk Ferment, der virker paa Melkesukkeret, samt at Productet af Gjæringen er et Stof, der i sine væsentlige Egenskaber ligner Planteslim [5]).

PRIMULACEAE.

Primula veris, L. (P. officinalis, Jacq.) **Norge.** Marie-Nykleband, Nykleblom, Nøgleblomst; **Sv.** Gulhvifva, Gullhvifva, Gökblomma, Hanekam, Himmelsnycklar, Jungfru Mariæ nycklar, Kattstöflar, Käringtand, Majnyckel, Nyckelblomma, Oxlägg, Oxlägga, Sempertuppa, Yxlägg; **Dan.** Hanekam, Kodriver; **Tkl.** Ankaschlüsseli (Schweiz), Ankschlüsseln, Backele, Backelle, Badonickle, Batengelein, Batengeli, Batenien, Bathenge, Bathenig (weiss), Bathingen, Bathonien (weiss), Batong (weiss), Batonien (weiss), Botängäli, Chlinni Schlüsseli, Ehrazeicha, Eieräugli, Eierblume, Eierkraut, Eierkuchen, Fastenblumen, Fräulischlössli Frauenschlüssel, Frauenschühli, Gamsschlingerl, Gichtblumen, Händscheli, Handschublumen, Heeraschlösseli, Heirathschlüssel, Hemelslötelken, Himmelschlüssel, Himmelsslötjen, Karkenslötel, Kirchenschlüssel, Kreuzblümchen, Madänachli, Madäneli, Madaun, Magerrosä, Matäneli, Matengali (wilde), Mattedändeli, Mattedänli, Mattentennli, Mattetäneli, Mollkraut, Mundfäulkraut, Pannkoksblöme (Ostfriesland), St. Petersschlüssel, Plümerweire, Primel, Primelweer, Rötheli, Schlässelblommen (Siebenbürgen), Schlüsselblümle, Schlüsselblumen, Schlüsselblumlin, Schmalzschlösseli, Schüsseli, Slötelblomen, Traubenknöpfli, Wohlriechendes Wollkraut;

Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. I. Pag. 111. Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 4. H. F. Hiorthøy. Physisk og oeconomisk Beskrivelse over Gudbrandsdalen. Kjøbenhavn. 1785. Pag. 99.

[1]) Simon Paulli. Flora Danica. Kjøbenhavn. 1648. Pag. 320. No. 170.

[2]) Carl Linnæi Öländska och Gotländska Resa. Stockholm. 1745. Pag. 238.

[3]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 152.

[4]) Kgl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. X. 1749. Pag. 11. Caroli Linnæi. Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 101.

[5]) Dr. A. Schmidt-Mühlheim i F. Nobbe's Die landwirthschaftlichen Versuchsstationen. XXVIII. 1882. Pag. 91 fg.

Engl. Artetyke, Bedlam Cowslip, Buckles (Horse), Butterrose, Cooslip, Coostropple, Couslop, Cow-paigle, Cowslap, Cowslek, Cowslip (common), Cowslip Primrose, Cowslop, Cow's-mouth, Cow-stripling, Cow-stropple, Crewel, Cruel, Culwerkeys, Fairy Cups, Gallingaskins, Gaskins, Herb Paralysy, Herb Peter, Keys (Lady), Lady's Fingers, May Flower, Oxlip, Pagel, Paigle, Paigle (Cow), Palsy-wort, Passwort, Pegil, Pegyl, Peter, Petty mullein, Plaggis, Plum-rocks, Primet, Primrose, St. Peter's wort; **Fr.** Brayette, Coucou, Primerolle; **Ital.** Orecchio d'orso carnicino, Orecchio d'orso giallo, Orecchio d'orso pavonazzo, Primavera, Primavera odorosa, Primaverula, Rosa primaticcia.

Almindelig i de sydlige og østlige Egne af Norge til Lysøen, i Vigten Prestegjeld (64° 57') i Nordre Throndhjems Amt. Den holder sig altid i Lavlandet, og gaar neppe til en større Høide over Havet end omtrent 2000' (627 m.). I Sverige til Jemtland og Ångermanland. Denne Art dyrkes som Prydplante paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, lige til Vadsø (70° 4') i Øst-Finmarken. Det samme gjør man ogsaa ved Ivigtut (61° 15') paa Grønland [1])

I Middelalderen har man i Sverige, og maaske ogsaa i Norge, brugt Blomsterne som Kryderi paa Mjød [2]). I den anden Halvdel af forrige Aarhundrede har man, ogsaa i Sverige, brugt at sætte Blomsterne paa Vin, for at meddele denne en behagelig Smag. En saadan Vin var almindelig kjendt under Navn af Oxläggvin [3]). I Norge skal man, i Slutningen af forrige Aarhundrede, have brugt de pulveriserede Blomster til at blande i Snus, for at denne skulde fremkalde en stærkere Nysen [4]). — De andre i Norge vildtvoxende Arter findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Primula auricula, L. **Norge.** Aurikel; **Sv.** Aurikel, Aurikelhvifva, Hanekam; **Dan.** Aurikel; **Tkl.** Aenkeli, Aenken, Alphäntschli, Alpschlüsselblume, Aurikel, Badenechtli, Badenesli, Bährenöhrli, Bährenohr, Bärsanickel, Batöngen, Bergbluoma, Bergmuggastengeli, Bergsanickel (roth), Bergschlösseli, Blatöngel, Blatöngen, Blatönigel, Blatönigle, Chammäblüemli, Chantäblüemä, Dossäblüemli, Flichbliemli, Flohbluoma, Florblümli, Flüblümle, Flühblumen, Fluhblume, Fluhblümchen, Früablüamli, Frühblume, Gamsbleaml (Tirol), Gamsblümlein, Gamswurz, Gartaschlösseli, Gemswurz, Händscheli, Häntschäbluemä, Lederschlösseli, Padenachli, Peterstamm (Steiermark), Platenigl (Tirol), Rickel (Zillerthal), Rikelar (Tirol), Sammetschlösseli, Sanikl, Schlüsselblume (wohlschmeckende), Schlüsseblümli, Schwindblümel, Schwindelkraut, Speik (gelber), Steischlüsseli, Wälschi Schlüsseli, Zalidsch (gelber); **Engl.** Auricula, Baziers, Bear's Ears, Bezors, Boar's Ears, Cat's lug, Collier (Far), Cowslip (French), Cowslip (Mountain), Dusty Miller, Primmily, Reckless, Tanner's Apron; **Fr.** L'auricule, Oreille d'ours; **Ital.** Fior Camillo, Orecchio d'orso.

Hollænderen Clusius (Charles de l'Ecluse, 1526—1609), der i Slutningen af det 16de Aarhundrede var »Hofbotaniker« i Wien, fortæller, at Bondepigerne allerede dengang bragte, som Torvvare, til Wien forskjellige Slags Alpeblomster, der af Damerne brugtes til Pryd i Værelserne; blandt disse Planter nævner han ogsaa Primula auricula. Flere Decennier tidligere vare de i Lavlandet voxende Former af Primula acaulis, elatior og veris samt den i engelske Haver først indførte Bastard af acaulis og veris (Englændernes Polyanthus) yndede Prydplanter [5]). Paa

[1]) Geographisk Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 93.
[2]) Richard Dybeck's Runa. 1847. Pag. 15.
[3]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 82.
[4]) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 37.
[5]) A. Kerner. Zeitschrift des deutschen und oesterreichischen Alpenvereins. Bd VI. Pag. 39—65. Cfr. Robert Hogg. The Journal of Horticulture, Cottage Gardener and home Farmer. Third Series. Vol. IV. London. 1882. Pag 369 fg.

Clusius's Tid dyrkedes baade i belgiske og tyske Haver (under Navn af Primula anglica) flere Former af disse med dobbelte og røde Blomster. Omtrent 1582 sendte Clusius Primula auricula, L. og P. pubescens, Jacq. (en Bastard af P. auricula, L. og P. hirsuta, All.) fra Wien til sin Ven van der Trift i Belgien, hvor de med Omhu bleve dyrkede og formerede, og 1595 fandtes de, som Prydplanter, ogsaa i Strassburg. Omkring Midten af det 17de Aarhundrede var Primula pubescens almindelig i Tyskland, Belgien og England, og alt 1664 havde man Varieteter med forskjelligt farvede Blomster. Samme Aar har denne Form ogsaa været kjendt i Italien, men der lader det dog til, at den ikke trivedes saa godt som i de nordlige Lande. Det er eiendommeligt for de fleste Bastarder, at de meget lettere kunne formeres paa vegetativ Vei, end de Arter, hvoraf de ere dannede, og samtidig hermed er det ogsaa meget lettere af Bastarderne at faa Varieteter med dobbelte og mangefarvede Blomsterkroner. Medens man saaledes uden Held søgte at faa saadane Varieteter af Pr. auricula, L., lykkedes dette meget let med Bastardformen Pr. pubescens, Jacq., og Gartnernes Opmærksomhed blev derfor ogsaa stadig rettet paa denne Form, medens Pr. auricula efterhaanden mere og mere svandt fra Blomsterhaverne. Primula pubescens (ikke P. auricula, som man i Almindelighed finder opgivet) blev derfor nu Udgangspunctet for en eiendommelig Gren af Blomsterdyrkningen, »Aurikelculturen«, der, f. Ex. i Harlem, blev drevet omtrent paa samme Maade, som i sin Tid Dyrkningen af Tulipaner &c. (cfr. I. Pag. 324). Ogsaa i England drev man det i nogen Tid i samme Retning, og om denne, i den senere Tid, end ikke følges paa samme Maade som før, saa have de mangfoldige nye Prydplanter, der i de senere Aar ere indførte, dog ikke kunnet trænge »Auriklerne« ud af Haverne.

Navnet Aurikel er meget gammelt, maaske endog fra Middelalderen, og har oprindelig kun været brugt for Primula auricula, L. Urtesamlerne kaldte den Auricula ursi, hvilket af Landfolket blev vendt til Sanikel. Med Auricula ursi mener Clusius en hel Section, som han deler i syv Afdelinger. Hans Auricula ursi I er Primula auricula, L., og Auricula ursi II er Primula pubescens, Jacq. Clusius siger selv, at han aldrig har fundet Primula pubescens, hverken paa de østerrigske eller steierske Alper, men at han første Gang saa den i Haven hos sin Ven Professor Aichholtz, der var Læge i Wien og som havde faaet den af en adelig Dame, uden nogen Underretning om hvorfra hun havde den. Senere fik han dog høre, at den skulde findes paa Alperne ved Innsbruck; men uagtet disse med Omhu undersøgtes af en Mængde Botanikere, blev Planten dog ikke gjenfundet. Først i Slutningen af forrige Aarhundrede, altsaa 200 Aar efter Clusius, blev denne Form, af Jacquin's Ven Wulfen, fundet i Bøndernes Haver i Windisch-Matrei, i Nærheden af Prägraten i Pusterdalen. Uagtet Wulfen hørte af Bønderne, at Planten var fra Fjeldene i Pusterdalen, har man dog hidtil ikke fundet den der. Efter de af Wulfen sendte Exemplarer, har Jacquin beskrevet denne Form og givet den det nu brugelige Navn Primula pubescens.

Da denne Plante nu er almindelig i Bøndernes Haver baade i Pusterdalen og Nordtirol, er der Grund til at tro, at den dog er kommet fra det Sted ved Innsbruck, hvorfra Professor Aichholtz i Wien, i sin Tid, opgav at have faaet den. Først 1867, (altsaa næsten 300 Aar senere), lykkedes det Professor A. Kerner at finde dette Voxested, sydvestlig for Innsbruck, ovenfor Landsbyen Gschnitz, i den saa kaldte Hematkehl. Her, som overalt i de lavere Etager af disse Fjelde, vexle Skifer og dolomiartet Kalk, i tykkere og tyndere Lag, med hverandre; her findes ogsaa den kalkelskende Primula auricula, L. i umiddelbar Nærhed af den paa Skiferen voxende Primula hirsuta, All., der er identisk med Pr. viscosa, Vill. og Pr. villosa, Koch. Her kunde saaledes

fremkomme den Bastard, som Clusius kaldte Auricula ursi II og som af Jacquin fik det moderne Navn Primula pubescens. Den formerede sig ogsaa af Frø saaledes, at der nu i Hematkehl, paa en Høide af 1700—1800 Meter, findes flere Hundrede Exemplarer. Under lignende Omstændigheder fandt Kerner ogsaa denne Form paa flere Steder i de omkringliggende Fjelde.

Det kan nu ansees som en afgjort Sag, at Primula pubescens, Jacq., for 300 Aar siden, er kommet fra Fjeldene i Omegnen af Tribulaum og Habicht til Aichholtz's Have i Wien, at den 1582 blev sendt derfra til van der Dilft i Belgien, og senere til en Mængde Haver i Tyskland, Belgien og England. Da denne Plante er ualmindelig seiglivet og tillige meget vellugtende, blev den ivrig søgt af alle Blomsterelskere, og da der tillige efterhaanden var fremkommet en Mængde eiendommelige Varieteter, blev den snart en af de mest yndede Modeplanter, der har holdt sig i Haverne lige til vor Tid og som rimeligvis aldrig vil blive vraget. »Aurikelen« synes at være den eneste Høifjeldsplante, der gjennem lange Aarrækker har hævdet sin Plads som Prydvæxt.

Den Mængde Former, som vi nu kjende under Navn af »Aurikler«, ere, som man nu ved, ikke fremkomne ved Dyrkning af den i Alperne vildtvoxende Art Primula auricula, L., men ere derimod Afkom af Primula pubescens (Jacq.), der igjen er en, i den fri Natur dannet, Bastard af Primula auricula, L. og P. hirsuta, All.

Aurikelen er, i en Mængde forskjellige Varieteter, en af de mest populære Prydplanter i Norge. Hertil kommer, at den her med Held kan dyrkes overalt, hvor Mennesker bo. Selv de finere »engelske« Varieteter holde sig meget godt, under Snedækket om Vinteren, endog i Hammerfest (70° 37′) i Vest-Finmarken, samt i Vadsø (70° 4′) og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken. Paa sidstnævnte Sted blomstrer den inden Udgangen af Juni. Flere vakre Varieteter holde sig ogsaa meget godt baade ved Bergstaden Røros (cfr. I. Pag. 191. 439) og ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), hvor den blomstrer rigelig i Slutningen af Juni, ja endog giver modent Frø, paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) blomstrer den gjerne i Midten af Mai eller lidt senere, og ved Christiania, efter et Gjennemsnit af en lang Aarrække, 1—4 Mai. Paa Grønlands Vestkyst dyrkes den ved Ivigtut (61° 15′).

I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden »Aurikelen«, ogsaa været dyrket følgende fremmede Arter:

Primula auriculata, Lam. Sibirien. Denne Art, som har været dyrket her i 25 Aar, har været ligesaa haardfør som vor vildtvoxende Pr. scotica. Den dækkes ikke om Vinteren og giver hvert Aar modent Frø.

Primula boveana, Dcne. Orienten. Har været dyrket her i otte Aar og har i denne Tid tre Gange givet modent Frø. Om den end dækkes godt, kan det dog hende, at den, i en mindre gunstig Vinter, gaar ud.

Primula capitata, Hook. Himalaya. Den har her vist sig at være ligesaa haardfør som Pr. scotica. Den dækkes ikke om Vinteren og har hvert Aar ikke alene givet modent Frø, men endog spredet sig som Ugræs i de nærmeste Omgivelser.

Primula carniolica, Jacq. Østerrigske Alper. Den behøver her ikke at dækkes om Vinteren og har hvert Aar givet modent Frø.

Primula caschemiriana, Royle. Indført 1879 til England fra Kaschmir. Vinteren 1885—86 holdt den sig her uden at dækkes; Sommeren 1886 blomstrede den rigelig og gav modent Frø.

Primula cortusioides, L. Sibirien. Denne Art, som har været dyrket her i et Par Menneskealdere, holder sig godt under et let Løvdække, blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø.

Primula elatior, Jacq. **Tkl.** Badenechtli, Badenesli, Bärenöhrli, Batenge, Batengele, Bettlerbuba, Bettlerschlüsseli, Buraschlüsseli, Dumme, Fastenblumen, Feldblum, Florblümli, Fluhblume, Frühblume, Gichtkraut, Händscheln, Handschublümli, Hendschablüomli, Hentscheli, Herrenzeichele, Hofblumen, Hoflerchen, Lerchenblume, Mässen, Marzen, Ostapleaml, Osterblome, Patönnjele, Schlösselblüamli, Schlüsseli (dumme), Schlüsselblümli, Trubachnöpfli, Tubachnöpfli, Wasserschlüsseli, Zetterlose, Zitterlosa; **Engl.** Bardfield Oxlip, Cow Sinkin, Cowslip, Cowslip (great), Five-finger-grass, Five-fingers, Oxlip, Oxlip (true), Paigle.

Denne Art, som har været dyrket her i over 40 Aar, er ligesaa haardfør som Primula veris, og giver hvert Aar modent Frø.

Primula farinosa, L. Mellem-Europa. Har været dyrket her i en meget lang Aarrække, og har i alle Henseender vist sig ligesaa haardfør som vor vildtvoxende P. scotica.

Primula glaucescens, Morett. Syd-Europa. Denne Art, som har været dyrket her i en meget lang Aarrække, bør om Vinteren dækkes med Løv og giver da hvert Aar modent Frø.

Primula grandis, Trautv. Kaukasus. Denne Art, som har været dyrket her i de sidste ti Aar, bør om Vinteren faa et tyndt Løvdække; den bliver da over 2′ (62 cm.) høi og giver hvert Aar modent Frø.

Primula japonica, A. Gr. For omtrent 25 Aar siden blev denne Art fundet af Robert Fortune i Haverne ved Jeddo i Japan, og i London blev den første Gang udstillet i Mai 1871. Den har været dyrket her siden 1875, og i Almindelighed har den staaet i et koldt Væxthus om Vinteren. Enkelte Vintere har den dog holdt sig paa aaben Mark; den har da blomstret godt og givet modent Frø; men den maa dyrkes paa et vel beskyttet Sted og dækkes godt om Vinteren.

Primula inflata, Lehm. Ungarn. Har været dyrket her i over 50 Aar. Den har vist sig at være ligesaa haardfør som Primula veris, og giver hvert Aar modent Frø.

Primula integrifolia, L. Sydeuropæiske Alper. Har været dyrket her i de sidste 25 Aar. Den holder sig godt om Vinteren under et let Løvdække og blomstrer rigelig, men giver meget sjelden modent Frø.

Primula longiflora, All. Sydeuropæiske Alper. Denne Art, som har været dyrket her i henved 50 Aar, tiltrænger om Vinteren et let Løvdække. Den blomstrer da godt og giver hvert Aar modent Frø.

Primula luteola, Rupr. Kaukasus. Næst efter Pr. grandis er denne den største af alle de Primula-Arter, som jeg hidtil har seet. Den har været dyrket her siden 1864 og har vist sig at være meget haardfør. Den blomstrer rigelig, giver hvert Aar modent Frø og holder sig i Almindelighed, uden at dækkes om Vinteren.

Primula macrocalyx, Bunge. Altai. I længre Tid har denne Art været dyrket her; det har da vist sig, at den ikke er saa haardfør som Pr. veris, og bør derfor om Vinteren helst dækkes med Løv. Den giver dog hvert Aar modent Frø.

Primula macrophylla, Don. Nepal. Har været dyrket her i 12 Aar. Naar den dækkes godt om Vinteren, pleier den at holde sig, og giver da hvert Aar modent Frø.

Primula magellanica, Lehm. Denne Art, som har været dyrket her siden 1881, bør om Vinteren faa et tyndt Løvdække; den blomstrer da godt og giver modent Frø.

Primula marginata, Curt. (P. crenata, Lam.). Mellemeuropæiske Alper. Har været dyrket her siden 1840. Den dækkes aldrig om Vinteren og blomstrer rigelig, men giver meget sjelden modent Frø.

Primula media, Peterm. (Hybrid). Har været dyrket her siden 1882. I denne Tid har den vist sig ligesaa haardfør som Pr. veris og har hvert Aar givet modent Frø.

Primula minima, L Sydeuropæiske Alper. Har været dyrket her siden 1854. Den dækkes aldrig om Vinteren og blomstrer hvert Aar rigelig, men giver sjelden modent Frø.

Primula mistassinica, Mchx. Indført 1818 til England fra Canada. Har været dyrket her i ni Aar, har vist sig ligesaa haardfør som Pr. scotica, og hvert Aar har den givet modent Frø.

Primula munroana, Boiss. Indført til England 1845 fra det nordlige Indien. Har været dyrket her siden 1861. Den holder sig godt om Vinteren næsten uden Dækning, blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø.

Primula nivalis, Pall. Vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1790 er indført til England. Den har været dyrket her i flere Aar, holder sig under et almindeligt Løvdække og blomstrer hvert Aar, men giver meget sjelden modent Frø.

Primula pubescens, Jacq. Denne Form, der, som ovenfor (Pag. 189) paavist, er en Bastard af Pr. auricula, L. og Pr. hirsuta, All., og som er Moderplanten til de mange Varieteter af »Aurikler«, som nu findes, har i de sidste tre Aar været dyrket her og i denne Tid holdt sig meget godt.

Primula purpurea, Royle. Vildtvoxende i Tibet. I de sidste ni Aar har den været dyrket her. Den maa dækkes om Vinteren og blomstrer da meget godt, men giver sjelden modent Frø.

Primula sikkimensis, J. D. Hook. Indført til England 1850 fra Himalaya. Den har her holdt sig godt, under et almindeligt Løvdække, Vinteren 1885—86, blomstrede Sommeren 1886 og gav modent Frø.

Primula suaveolens, Bertol. Italien. Har været dyrket her i omtrent 30 Aar, og i denne Tid vist sig ligesaa haardfør som Pr. veris. Den har hvert Aar givet modent Frø.

Primula uralensis, Fisch. Sibirien. Med denne Art er det her, i alle Retninger, gaaet paa samme Maade som med den foregaaende.

Primula verticillata, Forsk. Indført til England 1826 fra Ægypten. Denne Art, som har været dyrket her i ti Aar, maa dækkes meget godt om Vinteren. Behandlet paa denne Maade, har den holdt sig ude i tre Vintere, blomstret, ja endog givet modent Frø.

Primula villosa, Jacq. Sydeuropæiske Alper. Har været dyrket her i syv Aar. Den holder sig godt under et almindeligt Løvdække og giver da modent Frø.

Primula viscosa, All. Sydeuropæiske Alper. Denne Art, som har været dyrket her i 30 Aar, har vist sig næsten ligesaa haardfør som de almindelige »Aurikler«. Den blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø.

Cortusa Mattioli, L. **Tkl.** Alpsanikel, Bergsanikel, Dreifaltigkeitsglöcklein, Heilglöcklein, Wundglöcklein; **Engl.** Alpine Sanicle, Bear's-ear Sanicle, Mountain Sanicle. Vildtvoxende i de sydeuropæiske Alper, hvorfra den allerede 1596 er indført til England som Prydplante. Denne Art, som har været dyrket her i omtrent 40 Aar, bør helst om Høsten faa et let Løvdække. Den blomstrer da rigelig og giver hvert Aar modent Frø; ja den har undertiden endog formeret sig ved Selvudsæd i de nærmeste Omgivelser. I de senere Aar har der her ogsaa været dyrket en Varietet, C. Matt. grandiflora, Hort., der er ligesaa haardfør som Hovedarten.

Cyclamen europaeum, L. **Sv.** Alpviol, Jordbröd; **Dan.** Alpe-Viol; **Tkl.** Alpenveilchen, Cichlamme, Ciglämli. Cyglämli, Dorrübl, Dorr-Rübel, Erdapfel, Erdbrod, Erdnabel, Erdrübe, Erdscheiben, Erdwick, Erdwort, Erdwurz, Ertnoz, Färkensbrod, Gätziäpfel, Gaisrübe, Haselgumeli,

Haselwörzli, Hasenöhrli, Hasenohr, Herdepheln, Pagätzeln, Saubrot (Kärnthen), Schucke, Schweinkraut, Schweinsbrot, Seubrot, Suwbrot, Sweinkraut, Swineskrut, Swinkrut, Swinwurzelkrut, Teufelsauge, Waldrüben; **Engl.** Bleeding Nun, Sowbread; **Fr.** Arthanita, Pain de pourceau; **Ital.** Artanita, Artanita panporcino, Baccara, Ciclamino, Pan porcino, Pan porcino senza odore, Pan terreno senza odore.

Vildtvoxende paa de sydeuropæiske Alper og Jura, hvorfra den 1596 er indført til England som Prydplante. Efter de Forsøg, som hidtil ere gjorte i den botaniske Have, synes denne Art ikke at ville trives godt her; men den har dog, under et almindeligt Løvdække, holdt sig paa aaben Mark, ja endog givet modent Frø. Ved Throndhjem (63° 26′) har den i flere Aar holdt sig godt uden Dække.

Denne eller maaske en nærstaaende Art (C. graecum, Lk.) har været kjendt af Sydeuropas gamle Culturfolk: Den omtales baade af Theophrast (Hist pl. IX. 9, 3 »κυκλάμινον«), Dioscorides (de mat. med. 2. 193 »κυκλάμινος«) og Plinius (XXI. 11. 38 & XXV. 9 66), der kalder den Cyclaminon, Cyclaminos og Tuber terrae. Han siger, blandt andet, at den burde dyrkes ved alle Huse, dersom man kunde være sikker paa, at det var sandt, hvad der siges, at intet Tryllemiddel er virksomt der, hvor denne Plante voxer; den kaldes derfor ogsaa amuletum.

Cyclamen hederaefolium, Ait. Med denne Art er det, ved Christiania, hidtil gaaet paa samme Maade, som er sagt om den foregaaende.

Dodecatheon meadia, L. **Tkl.** Götterblume (virginische), Göttergabe; **Engl.** Cowslip (American), Cowslip (Virginian), Shooting-star; **Fr.** Douze dieux, Gyroselle de Virginie. Indført til England 1744 fra Virginia. Denne Art har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania i over 50 Aar. I denne Tid har det vist sig, at den meget godt udholder vore Vintere, uden at dækkes. Hvert Aar blomstrer den rigelig og giver modent Frø. Paa samme Maade er det her ogsaa gaaet med **D. integrifolium**, Mchx., som 1829 er indført til England fra Nord-Amerika.

Soldanella alpina, L. **Sv.** Alpklocka; **Tkl.** Alpenglöckchen, Alpenglöckli, Bergwinde, Bschreikraut, Drattelblume, Glockenblume (falsche), Schlisselbliemli, Schneeglöcklar, Schneeglöckli (blaue), Troddelblume, Tüfelsgsichtli; **Engl.** Blue Moon-wort, Gravel Bind; **Ital.** Brassica marina, Cavolo di mare, Cavolo marino, Soldana, Soldanella, Soldinella.

Vildtvoxende i de sydeuropæiske Alper, hvorfra den 1656 er indført til England. I den botaniske Have ved Christiania har den været dyrket i en lang Aarrække. Som oftest har den været overvintret i et Koldhus; men den har dog ogsaa i mange Aar, under et almindeligt Løvdække, holdt sig ude. Den har da blomstret og givet modent Frø.

Trientalis europaea, L. **Norge.** Fagerblom, Fagerguld, Sjausysterblom, Skogpryd, Stjerneblom; **Isl.** Fagurblóm; **Sv.** Dufkulla, Hultaviva, Morkulla, Skogstjerna, Stjerneros; **Dan.** Skovstjerne; **Tkl.** Dreifaltigkeitsblümchen, Schirmkraut, Siebenstern, Siebenstrahl, Sternblümlein, Sternkraut, Wintergrün; **Engl.** Chicken-Wintergreen, Chickenweed Wintergreen, Star-flower, Wintergreen; **Fr.** Alsine d'Europe; **Ital.** Trientale stellata.

Meget almindelig til Magerøen (71° 10′) og Bunden af Varangerfjord. I de sydlige Egne af Landet gaar den lige til 4600′ (1443 m.) o. H. Paa Fjeldene i svensk Lapmarken faa Blomsterne ofte en rosenrød Farve [1]); det samme er ogsaa iagttaget paa Fjeldene i Norge [2]). Paa Island er den

---

[1]) P. Wahlberg i Øfversigt af Kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1845. Pag. 214.

[2]) Axel Blytt. Norges Flora. 2 D. Christiania. 1874. Pag. 830.

fundet paa enkelte Steder i de østlige Egne af Øen indtil Fljótsdal[1]) i Mula Syssel. I de arktiske Egne af Sibirien er den kun fundet i det indre af Tschuktschelandet samt ved Konyam Bay (64° 50′) ved Behringsstrædet[2]). Den findes ogsaa i de arktiske Dele af Amerika, maaske fornemlig i Egnen om Behringsstrædet.

Anagallis arvensis, L. **Sv.** Åkerarv, Rödarv; **Dan.** Rød Arve; **Tkl.** Abele, Armer Leute Wetterglas, Augenblüthe, Blutstruppen, Colenerskraut, Colmarkraut, Corallenblümchen, Faules Lieschen, Frauenblume, Ful Liese, Fule Lis (Mecklenburg), Gacheil, Gachheil, Gähheil, Gauchblume, Gauchheil, Geckenheil, Gedyrme (runsche), Gochheil, Goldhünerdarm, Grundheil, Guychelheil, Guygheil, Hahnentritt, Heil aller Welt (Schlesien), Heilkraut, Hendwis, Hennebalen (Siebenbürgen), Hennebeyss, Hennendärm, Hone Sune (rod), Honesswerve (rod), Hühnertritt, Hünertarn, Hunerdarm, Jochheil, Katzenfuss, Katzenpfpötchen, Kollmannskraut, Mäusedarme (rothe), Mausgedärm, Maushödlin, Meyer (rother), Miern (rothe), Mir (rode), Mür, Neunerblümle, Neunerle, Nifelkraut, Nüniblümli, Sperlnigskraut, Vernunft und Verstand, Vernunftkraut, Vleword, Vliword, Vogelkraut, Wuthkraut; **Engl.** Bird's eye, Bird's tongue, Female Pimpernel (var. caerulea), John-go-to-bed-at-noon, Male Pimpernel, Merecrop, Orange Lily Pernel, Pimpernel (red), Poor Man's Weather-glass, Shepherd's Calender, Shepherd's Clock, Shepherd's Delight, Shepherd's Glass, Shepherd's Sundial, Shepherd's Warning, Shepherd's Watch, Shepherd's Weatherglass, Sunflower, Tom pimpernowl, Waywort, Weather Glass, Wincopipe, Wink-a-peep; **Fr.** Mouron des champs; **Ital.** Anagallide, Bellichina, Centonchio rosso, Erba bellica, Erba che fa cantare le galline, Erba grisettina, Mordi gallina, Morsus gallinæ, Terzanella.

Vildtvoxende hist og her ved Norges sydøstlige Kyst, fra Mandal til Christiania og Hvaløerne. I det indre af Landet er den fundet som Ugræs i Haver ved Kongsberg (59° 40′), ved Kronviken i Land (60° 47′) og ved Lillehammer (61° 7′). Paa samme Maade er den ogsaa fundet ved Bergen og paa Ballast ved Christianssund (63° 7′). I den sidste Tid har den udbredt sig som Ugræsplante paa Ny-Seeland[3]).

Flere af de ovenfor nævnte fremmede Navne vise, at denne Plante har været tillagt forskjellige nyttige Egenskaber; ja i England har man om denne Sag endog følgende almindelig kjendte Vending:

No heart can think, no tongue can tell,	D. e. Find's ikke Tunge, som kan fortælle
The virtues of the pimpernel.	Alt, den er god for, den Pimpinelle.

Det tyske Navn Gauchheil kommer deraf, at naar Planten blev ophængt i Forstuen, kunde den holde Spøgelser og lignende Væsener borte fra Huset. Naar Luften indeholder en større Mængde Fugtighed end sædvanlig, eller med andre Ord, naar man kan vente Regn, pleie Blomsterne ikke at aabne sig, og heraf kommer det tyske Navn Armer Leute Wetterglas og det engelske Poor Man's Weather-glass &c. Herom siger den engelske Botaniker John Gerard (The Herbal. London. 1597. Pag. 494), at paa hans Tid troede man i Landsbygderne at kunne forudsige klart Veir eller Regn, naar man om Morgenen lagde Mærke til om Blomsterne vare aabne eller lukkede, og dette bruger man, som det synes, endnu den Dag idag[4]). Denne Urts

[1]) **Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 64.**
[2]) **Vegaexpeditionens Vetenskapliga Iakttagelser. 1 Bd. Stockholm. 1882. Pag. 514.**
[3]) **A. Engler's Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 104.**
[4]) **T. F. Thiselton Dyer. English Folk-Lore. 2d Ed. London. 1880. Pag. 26.**

blodstillende Kraft er saa stor, at naar man lægger Planten i Haanden paa en Person, der er aareladt, vil Blodudstrømningen standse. Navnet Faules Lieschen &c. kommer deraf, at Blomsterne gjerne ikke aabne sig før omtrent Klokken 8 om Morgenen og lukke sig temmelig tidlig om Eftermiddagen [1]).

Anagallis collina, Schousb. (A. fruticosa, Vent., A. grandiflora, Andrews, A. Monelli, Desf.). Vildtvoxende i det nordlige Afrika. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted, hvor denne Art har blomstret, navnlig i Aarene 1880 og 1881; 1881 blomstrede den ogsaa paa Grøtø (67° 50′) og naaede der en Høide af 17″ (44 cm).

Anagallis Philipsii, Hort., der rimeligvis kun er en storblomstrende Varietet af den foregaaende, har blomstret meget frodig ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′). Flere fremmede Arter, som have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Kaufmannia Sewerzowi, Rgl., som i de senere Aar er indført fra Turkestan, har været dyrket i den botaniske Have i de fire sidste Aar. Den har holdt sig godt, baade med og uden et let Løvdække om Vinteren, blomstrer rigelig og giver, i betimelig Tid, modent Frø.

ERICACEAE.

Erica tetralix, L. **Norge.** Bitlyng, Bustelyng, Poseblom, Poselyng, Smaalyng; **Sv.** Klockljung, Kopattar; **Dan.** Klokkelyng; **Tkl.** Besenheide, Bohnerheide, Boonderheide, Bultheide, Doppheide, Fastheide, Glockenheide, Moorheide, Murheid (Mecklenburg), Sumpfglockenheide, Sumpfheide, Topfheide, Toppheide, Torfheide; **Engl.** Bell-heath, Bell-heather, Besom-heath, Broom-heath, Carlin Heather, Cross-leaved heath, Crow-ling, Father of heath, Grig, Hather, Heath, Heather, Honey-Bottle, Ling, Small Heath.

Vildtvoxende hist og her i de sydlige Egne af Norge til Lekø (65° 6′) i Nordre Throndhjems Amt. I Sverige til omtrent 59$^1/_2$° samt hist og her paa Island. Paa enkelte Steder i Norge findes en Varietet med hvide Blomster.

Erica cinerea, L. Denne Art er hidtil kun fundet paa enkelte Steder ved Norges Vestkyst mellem Farsund (58° 5′) og Herø paa Søndmøre (62° 20′). Den er temmelig almindelig paa Færøerne, hvor der ogsaa findes en Varietet med hvide Blomster.

Erica carnea, L. Vildtvoxende i Nord-Tyskland, men sjelden; derimod er den temmelig almindelig fra Schweiz til Balkan. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i en lang Aarrække, trives den meget godt uden at dækkes om Vinteren. Ved Stockholm holder den sig ogsaa godt uden at dækkes [2]).

Erica vagans, L. Vildtvoxende hist og her ved den østlige Kyst af det adriatiske Hav. Denne Art er paa langt nær ikke saa haardfør som den foregaaende; men den har dog, i den botaniske Have ved Christiania, holdt sig godt i flere Aar under et tilstrækkeligt Løvdække.

---

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 174. H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 100.

[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 43.

Calluna vulgaris, Salisb. (Erica vulgaris, L.). **Norge.** Bulyng, Bustelyng, Lyng, Rysslyng, Røslyng; **Gl. Norsk.** Lyng; **Førø.** Lingur; **Isl.** Beitilyng, Lyng; **Sv.** Graune, Grån, Grän, Gröne, Horsljung, Hästljung, Ljung, Lyng, Mo-ris, Rossling; **Dan.** Hedelyng, Lyng; **Tkl.** Bässarie, Beinhart, Besenhaide, Besenheide, Bienenhaide, Bienenheide, Bräsch, Brandheide, Brauch, Brauttreue, Breinbart, Breüsch, Brisch, Brüch, Brüesch, Brüsch, Bruch, Brugg, Brui, Brusch, Bruuch, Bultheide, Chli-Sevi (Schweiz), Doppheide, Eyden, Gaisbrüsch, Genst, Gheid, Grampen (rothe), Grübsch, Haadach, Häide, Häidechrut, Haid, Haide, Haiderich, Heede, Heen, Hei, Heid, Heida, Heidache, Heide, Heidekrut, Heidenkraut, Heiderer, Heie, Heude, Hey, Heyde, Hoadach (Tirol), Krankrebbe, Monsee, Nivuihtholz, Prisi (Schweiz), Prög (St. Gallen), Rehheide, Ruchabruch, Seefen, Sefi, Sendach, Senden, Senfen, Sevi (wildä), Sör (Appenzell), Tannemyrthe (Berner Oberland), Zwerghaide, Zwergheide; **Engl.** Basam, Bend, Bent, Black Ling, Breeam, Broom, Cat-Heather, Crow-Ling, Dog-Heath, Gowlins, Grigg, Griglans, Hather, Headder, Heath, Heather, Heth, Ling, Ling-berry, Long-Heath, Moor, Red-Heath, Small-Heath; **Fr.** Bruyère; **Ital.** Brendolo, Brentoli, Bri, Bru, Brua, Bruch, Brughera, Brugo, Brujera, Brusciariello, Brussola, Bruvera, Cecchia, Checcia, Crecchia, Grecchia, Ombrentoli, Ricane, Rimbrentoli, Ringrentoli, Risgrentoli, Scopa, Scopa meschina, Scopa piccola, Scopiccio, Scopiglio, Scopillo, Scupariello, Scupulara, Sorcelli, Surcelli, Ulice.

Lyngen er meget almindelig lige til Magerøen (71° 5′), og i Øst-Finmarken findes den baade i Nord- og Syd-Varanger. I Finmarken er den dog ikke saa almindelig som i de sydlige Egne af Landet. Hist og her findes en Varietet med hvide Blomster, der forekommer lige til Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge gaar Lyngen op til 3500—4000′ (1089—1255 m.) o. H., ja paa et enkelt Sted er den endog fundet til en Høide af 4400′ (1380 m.). Almindelig paa Færøerne og Island. I de nordvestlige Egne af Rusland gaar den til Byen Kola (68° 53′), men i Gouvernementet Archangelsk neppe over den 67de Grad [1]). I de bayerske Alper gaar den op til 6000′ (1949 m.) o. H. [2]).

I Omegnen af Christiania (59° 55′) staar Calluna vulgaris, efter et Gjennemsnit af en lang Aarrække, i fuld Blomstring 26de—30te Juli; men i Omegnen af Görz i Illyrien (46° N. B.) ikke før i Slutningen af Juli eller Begyndelsen af August [3]).

Som Exempel paa, hvor langsomt denne Art voxer, kan nævnes følgende: Jeg har liggende for mig to smaa Stammer fra Voss Prestegjeld (60° 38′) i Søndre Bergenhus Amt: den ene Stamme holder 16 og den anden 13 mm. i Diameter, og begge have en Alder af 25 Aar. Fra Aal Prestegjeld i Hallingdal (60° 37′) har jeg fem Stykker, der vise: 23 mm. er 52 Aar, 20 mm. 36 Aar, 17 mm. 43 Aar, 16 mm. 46 Aar og 15 mm. 45 Aar.

Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede ansaa man det i Sverige for en vigtig Sag, med Hensyn til Landets Opdyrkning, at faa Lyngen udryddet, saa at Regjeringen endog tog sig af dette Foretagende. Man har derfor endnu, blandt Bønderne i Småland, det Ordsprog: »Ljungen märker för kungen«. I flere skogfattige Landstrækninger i Sverige, f. Ex. Bohus, samt visse Egne i Dalsland, Vestergötland, Halland og Vermland, er Lyngen, for sig eller som en væsentlig Bestanddel af Brændtorven, næsten det eneste Brændmateriale man har [4]).

Man kjender faa Planter, der ere til saa megen Nytte for Høilandene i Storbritanien som Lyng: i Wales og de skotske Høilande leverer den det væsentligste Foder for Fjeldfaarene (de saa

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 2 Th. Pag. 447.
[2]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 820.
[3]) Franz Krasan i A. Engler's Botanische Jahrbücher. 3 Bd. 1882. Pag. 112.
[4]) Richard Dybeck's Runa. 1847. Pag. 17.

kaldte »black-faced sheeps«), og det antages som en afgjort Sag, at det netop er Lyngtoppene, som give disse Dyr det ualmindelig velsmagende Kjød. For Hornkvæget passer Lyngen derimod ikke saa godt til Foder, hvorved tillige kan mærkes, at Melken efter dette faar en svag rødlig Farve. I de skotske Høilande bygger den fattige Del af Folket ofte sine Hytter af Lyng, Kalk og Ler; ja endog Taget dannes af de samme Materialier. Toppene bruges til Underlag i Senge, til Garvning af tynde Skind og som Farvemateriale. I ældre Tider har Lyngen rimeligvis, baade her i Landet og andensteds, været brugt til Øl, som Surrogat for Humle, og paa Hebriderne skal man endnu brygge et Slags Øl af to Dele Lyngtoppe og en Del Malt[1]).

Enhver ved, at Lyngen, baade her og i andre Lande, er en meget almindelig Væxt, og naar denne blomstrer, søges den med stor Begjærlighed af Bierne, som af Lyngblomsterne samle en Mængde Honning, der hos Romerne endog var kjendt under et eget Navn »Mel ericaeum«. Efter den for dette Skrift lagte Plan, vilde det maaske her være paa rette Sted at give en kort Fremstilling af Biavlens Historie, hvortil jeg, i det væsentlige, har brugt de to, saavidt mig bekjendt, bedste og udførligste Arbeider om denne Sag[2]).

Bien maa sikkerlig kunne regnes til en af de, i sit Slags, mærkeligste Skabninger. Uagtet den nu, i mangfoldige Lande og i Aartusender, har staaet Menneskene meget nær, kjende dog de fleste forholdsvis lidet til dette Dyrs eiendommelige Livsforhold, ja, man kunde næsten fristes til at sige Stats- eller Regjeringsform. Den har, gjennem alle Tider, ledsaget Mennesket paa dettes forskjellige Udviklingsstadier, og naar de vandrende Horder have begyndt at faa faste Boliger, finder man gjerne, at Honning har været et af deres Nærings- eller Nydelsesmidler. I Ægypten gaa Efterretningerne om Bier og Honning meget langt tilbage i Tiden, og blandt de mangfoldige Steder i det gamle Testamente, hvor der tales om Bierne og deres Producter, kan det, for at vise hvor almindelig kjendt Honning paa den Tid var, være nok at minde om, at der siges om Mannaen i Ørkenen, at den »smagte som en Honningkage« (2 Moseb. 16. 31). Honning blev i de ældste Tider regnet til en af Kanaans ædleste Frembringelser, der brugtes baade som Spise (Dom. B. 14. 9. 1 Sam. B. 14. 26, 27) og til en sød Drik — Mjød? (Nehem. 8. 10). I det gamle Testamente fortælles det, som bekjendt, at Patriarken Jakob sendte Honning til Øversten for Farao's Hus, og som en særlig Velsignelse for Palæstina siges der, at det var et Land, hvor der »flød Melk og Honning«. Om man ikke havde noget andet Bevis end den her nævnte, vel kjendte, Vending, der findes paa 21 (Ordet Honning paa 38) Steder i det gamle Testamente, saa vilde dette dog være nok, for at vise, at Indsamling af Honning har været et væsentligt Arbeide hos Jøderne.

I det gamle Palæstina havde man vilde og sandsynligvis ogsaa tamme Bier. De første vare ondartede og derfor ogsaa meget frygtede, da de overfaldt og forfulgte Menneskene. Saadane Bier omtales ogsaa billedlig som rasende Fiender eller fiendtlige Krigshære (5 Moseb. 1. 44. Psalm. 118. 12). De vilde Bier havde sit Tilhold i hule Træer, Klipperifter og lignende Steder. Undertiden sloge de sig ogsaa ned paa andre Gjenstande, som tilfældigvis fandtes paa deres Vei. Saaledes havde engang (Dom. B. 14. 8) en Bisværm slaaet sig ned paa en dræbt Løve. I Solvarmen randt da Honningen ud af Voxkagerne, og den bekjendte Vending, at det var et Land, hvor der »flød Honning«, blev saaledes til en bogstavelig Sandhed. Da David's Søn Jonathan, i en Krig mod Filisterne, kom til en Skog, hvor der flød Honning, dyppede han Spidsen af sin Stav i Honningen, spiste denne

---

[1]) C. Pierpoint Johnson. The useful plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 166.

[2]) Dr. A. F. Magerstedt. Die Bienenzucht und die Bienenpflanzen der Römer. Sondershausen. 1863. I. G. Beszler. Geschichte der Bienenzucht. Ludwigsburg. 1885.

og følte sig herved styrket (1 Sam. B. 14. 25—27). Af saadan Skoghonning har sandsynligvis ogsaa Døberen Johannes hentet sin Næring (Matth. 3. 4. Marc. 1. 6).

Hos Jøderne blev Honning ikke betragtet som et eller andet Slags Slikkeri, men som et nødvendigt Fødemiddel, der kunde sættes i Classe med Melk og Mel. Den blev anseet for at være det behageligste Fødemiddel, som man kjendte, som Landets »ypperste Frugt« (1 Moseb. 43. 10), ja som hørende til »alt, hvad der trænges til Menneskets Liv« (Sirach 39. 33). Derfor blev den ogsaa sammenlignet med Ørkenens Manna (Ezech. 16. 13, 19. Sirach 11. 3; 39. 33). Paa samme Tid troede man, at den baade var et styrkende Middel og et fortrinligt Næringsmiddel for Børn (Esaias 7. 15, 22). I Palæstina havde Honning endog en vis nationaleconomisk Betydning og var en ikke uvæsentlig Udførselsartikel til andre Lande. Propheten Ezechiel (27. 17) fortæller, at Juda og Israel solgte Vin, Olie, Balsam og Honning til den gamle phønikiske Handelsstad Tyrus, og det samme har maaske ogsaa været Tilfælde med andre Stæder. Enkelte af de bibelske Forfattere omtale Honning i sine poetiske Skrifter, for paa en billedlig Maade at fremstille baade de religiøse og andre Sandheder (Sal. Høis. 4. 11; 5. 1. Ordspr 5. 3; 16. 24. Sirach 49. 2. Jobs B. 20. 17).

Naar Patriarken Jakob, da hans Sønner for anden Gang reiste til Ægypten, for at hente Korn, medsendte Honning som Gave til Øversten for Farao's Hus, er det rimeligt, at dette ikke har været den vilde Honning, som Ægypterne selv havde i Overflod (4 Moseb. 16. 13). Da Jøderne brugte en Mængde Honning, er det sandsynligt, at de dreve paa Biavl, skjønt der kun forekommer en svag Hentydning dertil hos Esaias (7. 18), hvor Udtrykket »at pibe til Bien« synes at sigte til den Maade, hvorpaa man lokker Bierne ind eller ud af Kuben[1]). Der er ogsaa en anden Omstændighed, som synes at tale for, at der hos Jøderne har været en ordnet og med Landhusholdningen forenet Biavl. I 2den Krønikernes Bog (31. 5) heder det nemlig, at man skulde give Tiende af Korn, Most, Olie, Honning og al anden Indkomst af Marken, og hermed kan der vel neppe være ment den vilde Honning. Hertil kommer, at denne, som det synes, har været et Slags Fællesgods, der kunde tages og bruges af den, der fandt det. (Sal. Ordspr. 25 16).

Honning omtales paa flere Steder i de homeriske Skrifter (Od. X. 234. Il. XI. 638), og det første Tegn til en ordnet Biavl i Grækenland findes hos Hesiod (Theog. 587 fg.), der udtrykkelig nævner »Arbeidsbier« og tillige omtaler hvælvede Honningkurve. Omtrent 500 f. Chr udgjorde Biavlen en væsentlig Del af Landhusholdningen i Grækenland, og alene i det lille Attika (omtrent 40 □ Mile) havde man, paa Perikles's Tid († 429), omtrent 20,000 Bikuber. Honning fra Attika, og fornemlig fra Berget Hymettus, hørte til de berømteste Sorter, som man dengang kjendte. Xenophon fortæller (Anab. IV. 8), at han i Trapezunt saa en Mængde Bikuber, og heraf synes det at fremgaa, at han var forbauset over at finde saadant blandt Barbarerne.

I Italien har man ogsaa meget langt tilbage i Tiden kjendt Honning af de vilde Bier, og denne blev samlet i Klipperifter og hule Træer, fornemlig Eg- og Almtræer; men de tamme Bier have neppe været kjendte i dette Land tidligere end i det første Aarhundrede f. Chr. Cato († 149) omtaler nemlig, i sit bekjendte Skrift om Landhusholdningen, ikke Biavl som en Del af denne Næringsvei. Det kan dog ikke have varet længe efter denne Tid, før Biavlen er blevet indført i den romerske Landhusholdning, og dette er maaske blevet gjort af Cato's nærmeste Efterfølger Varro († 26 f. Chr.), af hvis Skrifter man ser, at han selv har drevet Biavl. Senere gik det temmelig hurtigt fremad med Biavlen i Italien, og paa Columella's Tid (omtr. 50 e. Chr.) var

[1]) Volrath Vogt. Det hellige Land. Kristiania. 1879. Pag. 191.

denne Syssel naaet op til en høi Grad af Fuldkommenhed. Til en vel indrettet Villa hørte hos Romerne, paa den her nævnte Tid, altid Bikuber, der sandsynlig havde sin Plads i Haven. Biavlen blev allerede dengang drevet i stor Udstrækning, og dette er ogsaa ganske naturligt, da man paa den her nævnte Tid ikke kjendte noget andet Sukkerstof end Honning[1]). Flere af de romerske Forfattere, som have skrevet om Landbruget, navnlig Columella, Plinius og Seneca, have efterladt sig en hel Literatur om denne Sag, ja Biavlen er endog besunget af de romerske Digtere, f. Ex. Virgil.

Det vilde blive for vidtløftigt her at gjennemgaa Biavlens Udvikling i de andre europæiske Lande, og det faar derfor være nok at paavise, hvad jeg herom har kunnet finde i den ældre norske Literatur; men dette er desværre meget lidet, og det har ikke været mig muligt at finde noget Bevis for, at man i Middelalderen har befattet sig med Biavl i Norge. Paa den her nævnte Tid lader det til, at her har været brugt en forholdsvis ikke ringe Mængde Honning, dels til den meget yndede Drik Mjød, dels ogsaa fordi man endda ikke kjendte Sukker. I Klosterne har man naturligvis brugt en Mængde Vox til Lys, baade ved Gudstjenesten og de kirkelige Processioner; men det ser ud til, at baade Vox og Honning har været indført fra fremmede Lande. I Egil's Saga (Cap. 17 og 55) omtales Honning som en Vare, der blev indført til Norge fra England, og paa et andet Sted (Cap. 19) fra Østersjølandene, begge i Slutningen af det 9de Aarhundrede. I Sverre's Saga (Cap. 104) findes en Tale, som Kong Sverre i Aaret 1186 holdt paa et Thing i Bergen, og her omtales baade Honning og Vox som Varer, der indførtes fra England. I Norges gamle Love findes der paa flere Steder Bestemmelser baade om Vox og Honning; men i de fleste af disse tales der om, at disse Varer bleve indførte fra Udlandet, og naar dette ikke siges udtrykkelig, synes det dog at have været underforstaaet. Fra Sverige haves derimod Vidnesbyrd om, at Biavl har været drevet i betydelig Udstrækning i Middelalderen[2]).

For at faa et, saavidt muligt, fuldstændigt Billede af denne vigtige Sags Stilling her i Landet, har Herr Gaardbruger Halvard Torgersen, efter min Opfordring, leveret nedenstaaende Skildring af Biavlens Udvikling og nærværende Tilstand i Norge:

Det er først i forrige Aarhundredes topographiske Literatur, at man finder enkelte sparsomme Optegnelser om Biavl i Norge; før den Tid har man vistnok et Par Hentydninger, men disse give intetsomhelst Bevis for, at nogen Biavl tidligere har fundet Sted. I Lange's Klosterhistorie omtales, at Munkene havde Biavl; men denne, saavelsom de fleste Notitser om Biavl paa andre Steder i vor ældre Literatur, er saa forbigaaende og tilfældigt behandlet, at man har vanskeligt for at faa nogen sikker historisk Ledetraad om den norske Biavl nedigjennem Tiderne og dens første Optræden hos os. Man feiler vistnok ikke, naar man antager, at al den Mjød og Honning, som brugtes her i Landet i gamle Dage, blev hjemført fra vore Nabolande, hvor Biavl factisk existerede, længe før man med Sikkerhed kan paavise den hos os.

De første sikre Oplysninger, man støder paa, skrive sig fra Aarene omkring 1750, da Erik Pontoppidan oplyser os om, »at Bier avles her ikke, da Sommeren vilde falde dem for kort«. Dette er dog ikke en fuldt paalidelig Angivelse, da det gjælder vestlandske Forhold, hvor Biavlen den

[1]) I det 9de og 10de Aarhundrede indførtes en ringe Mængde Sukker som Handelsvare til Venedig fra Orienten; men det var dog endda en sjelden Vare, og først ved Korstogene blev det almindeligt kjendt i Europa.

[2]) Olaus Magnus. De gentibus septentrionalibus. 22de Bog Cap. 9—19. H. Hildebrand. Sveriges Medeltid. I. Pag. 198 fg. P. v. Möller. Strödda utkast rörande Svenska jordbrukets Historia. Stockholm. 1881. Pag. 114—17.

Dag idag endnu er i sin Barndom, saa meget mere som Wilse i sin Spydebergs Beskrivelse, siger at »allerede 1740 havde man Bier i Christiania«. Nogle Aar efter fortæller Hammer[1]), at han »har seet Bier paa forskjellige Steder i Norge, og Biavl burde mere almindeligt forsøges der«. Efter 1770 Aarene finder man i Topographisk Journal ikke saa faa Oplysninger om Biavl i flere af vore Bygder. Saavel Wilse som Esaias Fleischer[2]) omtaler saaledes Biavlen omkring Fredrikshald, hvor Oberstlieutenant von Heide har havt stor Fortjeneste af dens Udbredelse saavel blandt Bønderne som inden Fredrikshalds Borgere. Endvidere omtales, at Major Scharfenberg i Spydeberg endog sendte en Kube til Throndhjem paa Slædeføre, og at Presten Pihl, i Gausdal i Gudbrandsdalen, med Held skal have havt Bier i flere Aar. I Aker har Bonden Halvor Blindern i flere Aar havt ligetil 40 Kuber. I Rakkestad havde ogsaa mange givet sig af med Biavl. I 1794 skriver Hoff[3]) om Id, at »Biavlen i dette Prestegjeld lader til at blive vigtig; thi det er nu ikke rart ved de fleste Gaarde at se etpar eller flere Biestader. I Berg ligger man derimod noget mere tilbage«. I sin »Beskrivelse over Lister og Mandals Amt« skriver Holm[4]), at »Bier avles ikke af Mangel paa Liebhabere, da man ellers har Exempel paa i Mandal og Christianssand at de her, som andre Steder, kan trives, skjønt Sommeren er kort«. Et interessant Bidrag til Biavlens Historie giver Christian Sommerfeldt i »Efterretninger angaaende Christians Amt«[5]), hvori han fortæller, at »Provsten Ole Hannibal Hoff paa Thoten udentvivl var den første, som arbeide paa at indføre Bie-Avlen i Oplandene. Nogle Aar efter Hoff's Død, som indtraf i 1795, ophørte denne Avl her paa Stedet; men blev igjen af min Fader, Cancelliraad Sommerfeldt, fornyet med to Kuber fra Danmark, hvis Afkom vedligeholdtes i nogle Aar. Siden har Bie-Avlen uden Held været forsøgt i Faaberg og paa Fron, og jeg har nu i to Aar moeret mig med at rygte disse vigtige smaa Dyr«. Ligeledes fortæller Hammer[6]) i 1797, at »Bier har været i Jevnaker Prestegaard. Jeg tror de kan trives paa Hadeland.«

Det synes som Biavlens Udbredelse har gaaet jevnt fremad i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, vistnok indført af danske Embedsmænd og da nærmest i Grænsebygderne mod Sverige, indtil Frostaaret 1812 og paafølgende vaade Sommere kom, som, ifølge Kraft, gav vor unge Biavl et saa føleligt Knæk, at man endnu i 1820 ikke havde formaaet at gjenvinde det tabte. I Id og Marker og Moss, Tune og Onsø Fogderier var Biavl, skriver Kraft, meget udbredt i 1820. »Biavl drives især i Omegnen af Fredriksstad med Held, og i Raade have de fleste Bønder Bier, men i Haabøl kun paa to eller tre Gaarde«.

Efter denne Tid ere Oplysningerne meget sparsomme; i 1844 omtaler A. C. Hanson, at »i Smaalenene, hvor Biavlen endnu er og forhen end mere var, almindelig« — — »og at en Gaardmand i Bø Prestegjeld i Thelemarken, havde faaet Bratsberg Landhusholdningsselskabs Præmie for Biavl«. Selskabet for Norges Vel sees ogsaa at have understøttet Biavlen. Foruden ved i 1852 at sende Toldbetjent A. C. Hanson til Tyskland, for, under Dr. Dzierzon's Veiledning, at studere Biavlen, antog ogsaa Selskabet ham som omreisende Lærer, en Virksomhed, der dog ikke blev af lang Varighed. Ligeledes har Selskabet uddelt Hanson's Bøger. I 60 Aarene meddelte Bimester Rinné, paa Selskabets Foranstaltning, gratis Undervisning i Biavl. I denne Periode, eller maaske

[1]) Norsk Husholdningskalender. I D. Pag. 221.
[2]) Udførlig Afhandling om Bier. Kjøbenhavn. 1777. Pag. 742.
[3]) Topographisk Journal. 7 Hefte. Pag. 66.
[4]) Do Do. 9 Hefte. Pag. 91.
[5]) Do. Do. 14 Hefte. Pag. 62.
[6]) Do. Do. 21 Hefte. Pag. 180.

noget før, synes Biavlen snarere at være gaaet tilbage end frem, og den tog først ordentlig Fart, da »Den norske Biavlsforening« stiftedes den 27de Juni 1884.

Til det, efter vore Forhold, forbausende Opsving, som Biavlen nu tog, bidrog sikkerlig baade den Energi, som Foreningen lagde i sit Arbeide, og kanske allermest, den Omstændighed, at de trykkende Tider gjorde sine Krav gjældende i det norske Landbrug. Eftersom dette økonomiske Tryk mere og mere gjorde Landmandens Stilling vanskelig, blev ogsaa samtidig alle Landbrugets Binæringer mere paaagtede, da alt, som kunde bringe en liden Indtægt, var dobbelt velkommen.

Norge har ikke, i Lighed med Nabolandene, nogen Biavlsliteratur fra det forrige Aarhundrede. Den første Bog som udelukkende omhandlede Biavlen udkom i Danmark 1649[1]), i Sverige i 1753[2]) og i Norge først i 1842, nemlig Toldbetjent A. C. Hanson: »Kort Veiledning til en hensigtsmæssig Birygt i Norge«, der udkom i Christiania som Folkeskrift No. 4. Dette blev i 1844 omarbeidet og betydelig udvidet; senere har man (1846 og 53) et Par mindre Skrifter af samme Forfatter. Fra 1867 findes en kortfattet Afhandling om Bier i Norsk Landmandsbog. I 1880 udkom Seminarielærer P. A. Larsen's »Anvisning til Biavl« og i 1884 den sidste Bog nemlig Ivar S. Young: »Praktisk Lommebog«. Aaret efter fik Norge sit eget Tidsskrift nemlig: »Tidsskrift for Biskjøtsel« udgivet af den norske Biavlsforening.

Tilslut skal man anføre nogle statistiske Oplysninger angaaende den norske Biavls nuværende Standpunct. Hovedresultatet af disse gjennem Foreningen indhentede Oplysninger viser, at der Vinteren 1885—86 var overvintret 9992 Bikuber hos 3157 Biskjøttere. Disse Tal ville sikkerlig, inden den aller nærmeste Fremtid, maaske fordobles, at dømme efter den Interesse, som man nu viser udover Landdistricterne. Da Opgaverne ere indsamlede om Vinteren, omfatter altsaa Totalsummen alene Stamkuberne, medens de Forøgelser, som disse Stamkuber i Sommerens Løb modtager ved Sværmning ikke ere medtagne. Opgaverne omfatte Biskjøtternes Antal og de hos disse overvintrede Kuber i hvert Herred hele Landet over. Vi ville her kun paavise Biavlens Standpunct i de forskjellige Amter:

Amt.	Biskjøttere.	Overvintrede Kuber.	Gjennemsnit pr. Biskjøtter.
Smaalenenes	1 664	4 330	2,6
Akershus	605	2 304	3,8
Christiania By	18	116	6,4
Hedemarkens	51	179	3,5
Christianssands By	13	52	4,0
Buskeruds	97	491	5,0
Jarlsberg og Laurvigs	320	1 125	3,5
Bratsbergs	178	668	3,7
Nedenes	173	615	3,5
Lister og Mandals	15	47	3,1
Stavanger	3	10	3,3
Søndre Bergenhus	6	18	3,0
Nordre Bergenhus	6	20	3,3
Romsdals	2	1	—
Søndre Throndhjems	4	13	—
Nordre Throndhjems	1	1	—
Nordlands	1	2	—
Tromsø	0	0	—
Finmarkens	0	0	—
Sum	3 157	9 992	3,16

[1]) Hervigius. En nyttig Bog om Bier etc.

[2]) N. Koch. Swenska Bi-Skiøtslen. Stockholm. 1753.

Som det vil sees, er der ogsaa forsøgt Biavl i Nordland, nemlig i Hemnes (66° 13′ N. B.), som vistnok er Biavlens yderste Forpost mod Nord.

I nedenstaaende Tabel er der kun anført de Biskjøttere, hvis Navne ere Foreningen opgivne, medens de Herreder, der kun summarisk have opgivet sin Biavl, ere udeladte. Den giver et klart Begreb om i hvilken Udstrækning den enkelte Biskjøtter sysler med sine Bier:

1337	Biskjøttere	havde mellem	1—2	overvintrede Kuber.
725	—	—:—	3—4	—:—
357	—	—:—	5—9	—:—
82	—	—:—	10—14	—:—
14	—	—:—	15—19	—:—
7	—	—:—	20—24	—:—
3	—	—:—	25—29	—:—
2	—	—:—	30—34	—:—
2	—	—:—	35—39	—:—
1	—	—:—	40 og derover.	
2530				

Temmelig nær Halvdelen af de norske Biskjøttere drive altsaa Biavlen i det smaa, med 1—2 Kuber hver; men det er heller ikke saa ganske faa, som sysle med dem i en efter vore Forhold forbausende stor Udstrækning. Det høieste Antal Kuber, som ved denne Optælling fandtes overvintrede hos en enkelt Person, var 49.

Clethra alnifolia, L. (C. paniculata, Ait.). Vildtvoxende i de østlige Stater i Nord-Amerika, hvorfra den 1731 er indført til England. Denne Art, som jeg ikke har seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, maa her dækkes om Vinteren med Løv eller Grankviste. Den blomstrer da rigelig, men har hidtil ikke givet modent Frø. Ved Stockholm har den holdt sig godt i flere Vintere under et let Dække af Grankviste.

Gaultheria procumbens, L. (G. humilis, Salisb.). **Engl.** American Mountain Tea, Aromatic Winter-green, Box-berry, Chequer-berry, Creeping Winter-green, Partridge-berry, Spring Winter-green, Tea-berry.

Vildtvoxende paa Alleghanybergene i Nord-Amerika, hvorfra den 1762 er indført til England. Heller ikke denne Art har jeg her seet paa noget andet Sted end i den botaniske Have. I en normal Vinter, d. v. s. naar man først faar lidt Frost og senere et jevnt Snedække, holder den sig meget godt; men da dette ikke paa Forhaand kan udregnes, er det bedst om Høsten at lade den faa et tyndt Løvdække. Enkelte Aar har den her givet moden Frugt. Alle Dele af denne Plante, men især Blomsterne, indeholde en ætherisk Olie, der kommer i Handelen under Navn af Oil of Winter-green. I Amerika bruges denne undertiden som Medicin, men i Almindelighed som et fint Aromaticum. I mange Aar har jeg her, paa samme Maade som G. procumbens, forsøgt at dyrke G. shallon, Pursh, men altid uden Held.

Andromeda calyculata, L. (Cassandra calyculata, D. Don, Lyonia calyculata, Rchb.). Denne Art, som ikke er vildtvoxende i Norge, har i over 30 Aar været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har holdt sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. Den blomstrer her (4—8 Mai) rigelig og giver hvert Aar modent Frø.

Andromeda hypnoides, L. (Cassiope hypnoides, D. Don): Findes i Skandinavien kun i de høiere Fjeldegne, fra den nordlige Del af Christianssands Stift (omtrent 60°) til Magerøen (71° 7') og Varanger. I Sverige fra omtrent 62° til det nordligste af Lappmarken. Paa Spitsbergen er den fundet ved Green Harbour (78°) og paa Island lige til de nordligste Dele af Øen, hvor den blomstrer i Slutningen af Mai. Paa Grønlands Vestkyst hist og her mellem 60—73°, men paa Østkysten er den hidtil kun fundet mellem 60—62° [1]). I det sydlige Norge gaar den sjelden lavere end omtrent ved Birkens Grænse, men stiger opad næsten til Snegrænsen. I Øst-Finmarken gaar den lige ned til Havet. I den botaniske Have ved Christiania blomstrer den 26—30 Mai.

Andromeda mariana, L. (A. grandiflora, Meerb., A. pulchella, Salisb., Lyonia mariana, D. Don). Vildtvoxende i de østlige Stater af Nord-Amerika, hvorfra den 1763 er indført til England. Denne Art, som i mange Aar har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, holder sig her godt om Vinteren under et almindeligt Løvdække.

Andromeda paniculata, Willd. Vildtvoxende i Canada og de østlige Stater i Nord-Amerika. Denne Art, som har været dyrket i de sidste otte Aar i den botaniske Have ved Christiania, bør om Høsten faa et let Løvdække; den blomstrer da rigelig, men har hidtil ikke givet modent Frø.

Andromeda polifolia, L. **Norge.** Bladlyng, Kvitlyng; **Sv.** Allmän Rosling, Röd-Pors, Svickra; **Dan.** Vild Rosmarin; **Tkl.** Falsches Kienhost, Falscher Post, Gränke, Kienporst, Kleine Gränze, Kleine Granze, Kleiner Host, Kleiner Rosmarin, Lavendelhaide, Moorheide, Mottenkraut, Poleiblatt, Rosmarin (wilder), Rosmarinheide, Sumpfheide, Torfgras, Torfheide, Torfrosmarin; **Engl.** Irish Heath, Marsh Holy Rose, Marsh-Rosemary, Moorwort, Wild Rosemary; **Ital.** Andromeda verginella.

Temmelig almindelig i Skandinavien fra de sydligste Provindser til Magerøen og Egnene om Varangerfjord. I de sydlige Dele af Norge gaar den op til en Høide af 3000—3700' (941—1160 m.) o. H. Den er hidtil ikke fundet paa Island, men i det vestlige Grønland er den, om end meget sjelden, dog fundet mellem 62° 20' og 74° [2]). Den er ogsaa fundet paa flere Steder i de arktiske Egne af Sibirien til St. Lawrence Bay og Konyam Bay ved Behringsstrædet [3]). Det forekommer mig, at baade Blomsterne og Blomsterstilkene gjerne have en friskere rød Farve paa Høifjeldene, og langt mod Nord, end i Lavlandet og i de sydlige Egne af Norge. I Slutningen af forrige Aarhundrede brugte man i Thelemarken Andromeda polifolia og Myrica gale som Surrogater for Humle; men af saadant Øl »bliver man fortumlet i Hovedet, og det foraarsager Opkastelse og Hjertebeklemmelse« [4]). Fra England heder det, at Bladene have narkotiske Egenskaber, og at man skal have havt Erfaring for, at de have virket som Gift paa Faar [5]). Ved Christiania blomstrer den 26—30 Mai.

Andromeda tetragona, L. (Cassiope tetragona, D. Don). **Sv.** Lumkräkling, Lummerlyng. Denne Art, som 1732 blev opdaget af Linné i Nærheden af Berget Walliwari i Luleå Lappmark, er senere fundet baade i Piteå og Torneå Lappmark. I Norge er den hidtil kun fundet i de nordligste Egne af Landet, mellem 67°—70° 26', fra Birkegrænsen til over Vidiegrænsen. Den er ogsaa fundet paa Lütke's Ø, som ligger ved den østlige Bred af den kariske Havbugt (69½°), samt ved Mundingen af Olonek og flere Steder østover til St. Lawrence Bay og Konyam Bay ved

---

[1]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 88.
[2]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 87.
[3]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 521.
[4]) H. J. Wille. Physisk og antiquarisk Reise i Thelemarken i Aaret 1786. I Manuscript.
[5]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 168.

Behringsstrædet[1]); paa Spitsbergen ved Lomme Bay (300′ — 94 m. o. H.), Wide Bay og Treurenburg Bay eller Hecla Cove, paa Nordkysten (79° 56′). Almindelig paa Grønlands Vestkyst, indtil 2500′ (784 m.) o. H., mellem 64° 10′—79° og paa Østkysten mellem 73°—77°. (Lange).

Arctostaphylos officinalis, Wim. & Gr. (Arct. uva ursi, Spr., Arbutus uva ursi, L.). **Norge.** Melbær, Mjølbær, Mjølbærlyng; **Isl.** Muðlingur (baccae), Mulníngr, Mylníngr, Sortulýng; **Sv.** Linbär, Mjölbär, Mjölbärsris, Mjölonris; **Dan.** Melbærris; **Tkl.** Barbeerstaude, Bärentraube, Bewell (Pommern), Buchs (wilder), Buchsbeeri, Gummä (Schweiz), Jackaspapuk, Jakaslapuk (Schlesien), Mehlbeere, Möhrbeere, Moosbeere, Mürbbere, Rausch, Rauschbeere, Rauschgranten (Tirol), Sandbeere, Soltebeerenbläder, Steinbeere, Wolfsbeere; **Engl.** Bearberry, Bear's Bilberry, Bear's Grape, Bear's Whortleberry, Brawlins, Burren Myrtle, Creashak, Dogberry, Gnashacks, Kinnikinck, Mealberry, Mountain Box, Rapper-Dandies, Upland Cranberry; **Fr.** Bousserole, Bousserolle, Busserole, Rasin d'ours; **Ital.** Azarela, Brussiei, Bus, Coccola, Grausies, Grossalros, Orsella, Pan d'ors, Resineta, Uga del l'orso, Ughëta, Uva d'orso, Uva orsina.

Almindelig overalt i Norge lige til Øst-Finmarken ($70^1/_2$°) og i de sydlige Egne af Landet til mere end 4000′ (1255 m.) o. H.; i Sverige fra Skåne til det nordlige Lappland; i Rusland til de sydlige Dele af Kolahalvøen og Samojedernes Land ($67^3/_4$°). Almindelig paa Island, hvor den blomstrer i Midten af Juni og giver moden Frugt i Midten af September. Paa Grønland er den kun fundet paa Vestkysten ved 66° 40′. Ved Christiania blomstrer den 17—22 Mai.

Fra Aal Prestegjeld i Hallingdal (60° 37′) har jeg fire Stykker af Stammer, der ere samlede paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H. Den tykkeste Stamme har en Diameter af 22 mm. og viser en Alder af 45 Aar; de andre vise følgende Udvikling: 20 mm. 40 Aar, 17 mm. 46 Aar, 16 mm. 44 Aar. Baade i Norge og Sverige har denne Art, ialtfald fra Midten af forrige Aarhundrede, hist og her været brugt som Garvemateriale til tynde Skind[2]). I Slutningen af forrige Aarhundrede blev der i Bergen endog udsat en Præmie for den, som sendte den største Mængde Melbærblade, dog ikke under 6 Voger (omtr. 108 Kg.), til Byen[3]). I Sverige har man i forrige Aarhundrede brugt Bladene som Surrogat for Røgtobak[4]).

Arctostaphylos alpina Spr. (Arbutus alpina, L.). **Norge.** Bjørnebær, Hestebær, Korpebær, Ravnebær, Rypebær; **Sv.** Fjellbär, Fjellmjölonris, Ripbär, Rypebär; **Tkl.** Alpen-Bärentraube, Galopsstaude; **Engl.** Black Bearberry; **Ital.** Coperi, Corbezzolo delle Alpi, Eua dell'orso, Fraghe de montagna, Peva, Pomin salvadig, Rosello alpino, Uga dell'orso selvatico, Uva mata.

Denne Art er meget almindelig i Høilandene (fra 2500 til 4630′ ɔ: 784—1452 m. o. H.) i Norge lige til Magerøen (71° 7′) og Varanger. Ved Vestkysten gaar den paa flere Steder lige ned til Havets Niveau. I Sverige findes den fra Dalarne (omtr. 61°) til det nordlige Lappmarken. I det nordlige Asien opgives denne Art at være fundet paa flere Steder lige til Pitlekai og det indre af Tschuktschelandet samt ved St. Lawrence- og Konyam Bay ved Behringsstrædet[5]). I det vestlige Grønland synes den at være sjelden, men findes dog hist og her mellem 65° 30′—70° og paa Østkysten ved 73°[6]).

---

[1]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 521.

[2]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 436. 520. Vol. II. Holmiæ. 1751. Pag. 437.

[3]) Fortegnelse paa Medlemmerne i det bergenske nyttige Selskab. Bergen. 1780. Pag. 54.

[4]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ l. c. Pag. 520. Flora svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 138. A. J. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806 Pag. 63.

[5]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 521.

[6]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 86.

Fra Aal Prestegjeld i Hallingdal (se ovenfor) har jeg tre Stykker af Stammer, der ere samlede paa en Høide af omtrent 3000′ (941 m) o. H. Det ene holder 13 mm. i Diameter og er 30 Aar gammelt, det andet 19 mm. og er 44 Aar og paa det tredie, som holder 29 mm. i Diameter, har det ikke været mig muligt at tælle Aarringene.

Vaccinium myrtillus, L. **Norge**. Blaabær, Blaabærlyng; **Færø**. Bláber; **Isl**. Aðalbláber, Aðalbláberjalýng; **Sv**. Blåbär, Klyngen, Rackbär, Slinnor, Slyngon, Slynnen; **Dan**. Blaabærbusk; **Tkl**. Ängelbeeren, Aigelbeere, Augelbeere, Bäsing, Bäukbeeren, Baschienen, Bebern, Beckbetten, Bêkbêr, Besinge (schwarze), Bickbeen, Bickbeere, Bickelbeeren, Birkbeere, Bixbeeren, Blaubeeren, Blaugandelbeere, Blaui Beeri, Boschbesie, Brounber, Bruchbeere, Buckelbeere, Bulgravenstruk, Druidenbeer, Dumpelbeer, Eigelbeere, Feiberte, Feinbören, Gadelbeeren, Gandelbeere, Griffelbeere, Häselbeer, Häuptbeeren, Haselbeer, Hasilbeer, Haverbesie, Heberte, Hedelber, Heidbeeren, Heidberi, Heidel, Heidelbeeren, Heidelber, Heidelbere, Heidelstrauch, Heidlibeeri, Heidpeeri, Heilebern, Heipelten, Heitbere, Heiteni, Heiti, Heitlibeeri, Heitperi, Herpel, Heubeere, Heubeeri, Heudelberen, Heuperi, Hoadbier, Knackbeer, Köhteken, Krachbeeren, Kräckerbäsin, Kranaugen, Kraubeere, Kreinogen, Kuhtecken, Ligelbeer, Mehlbeer, Mombeere, Moosbeere, Mostbeere, Myrtenbeere, Pickelbeerstrauch, Postelbören, Puckelbeere, Rossbeere, Schnuderbeere, Schwarzbeerstrauch, Schwarze Beere, Schwetzber, Sentbeer, Sibbeere, Sitbeer, Staudebeere, Stuuelbeer, Taubeere, Taubenbeer, Trumpelbeer, Tubber, Waldbeere, Waldbeerstrauch, Waolberte, Wehlen, Wolbeere, Wolber, Wolpere, Worbeln, Worber; **Engl**. Bilberry, Blackberry, Black Whort, Black Whortle, Blaeberry, Bleaberry, Blueberry, Brylocks, Bullberries, Crone, Crowberry, Fayberry, Fraghan, Frocken, Frughans, Hartberries, Heart, Hirts, Horts, Huckleberry, Hurtleberry, Hurts, Whimberry. Whinberry, Whortleberry, Whortle Bilberry, Whorts, Whurt, Wimberry, Winberry, Windberry, Wineberry, Worts; **Fr**. Airelle anguleuse, Bretagne, Brimbelle, Lucett, Maurets, Moret, Mouretier, Myrtille, Racin des bois, Vacier, Vaciet; **Ital**. Baccole, Baceri, Bacole, Baggiole, Baggioli, Bagole, Bagule, Mirtillo.

Meget almindelig overalt i Skandinavien til Nordcap (71° 10′) og der endog til en Høide af 900—1000′ (282—314 m.) o. H., samt til Bredderne af Varangerfjord i Øst-Finmarken, hvor Frugten kun i en nogenlunde gunstig Sommer bliver moden. Det samme er ogsaa Tilfælde ved Bergstaden Røros. I de sydlige Egne af Norge kan denne Art gaa op til en Høide af 4500—4800′ (1410—1506 m.) o. H. I varme Sommere kunne Bærene modnes til ja endog over Birkegrænsen, og naar Planten findes paa en endnu større Høide, maa den være bragt derhen af Fugle, som have spist Bærene. Ved Christiania blomstrer den 26—30 Mai.

I Rusland har Schrenk ikke fundet Blaabær nordligere end ved 66½° og aldrig paa den træløse Tundra. Derimod har Ruprecht fundet »pygmæiske Exemplarer« paa Nordkanten af Øen Kalgujew (69¼°), S. V. for Novaja Semlja. Sandsynligvis er Planten blevet bragt derhen af Trækfugle, som have spist Bærene[1]). Paa Island er denne Art saa almindelig, at »Marken, naar Bærene ere modne om Høsten, viser sig paa slige Steder ganske blaa.« Man har der, ialtfald i Slutningen af forrige Aarhundrede, brugt Bladene som The, enten for sig eller blandede med Bladene af Dryas octopetala og Thymus serpyllum[2]).

I Skandinavien har man tidligere brugt Blaabærsaft som Farvemateriale; men dette er i den senere Tid erstattet af andre Stoffe. I Thüringer Wald blev Saften, ialtfald for 20—30 Aar

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 2 Th. Pag. 460.
[2]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 177—78.

siden, brugt paa samme Maade. I Husholdningen bruges Bærene og Saften til forskjellige Øiemed, undertiden ogsaa til Vin, ja maaske endog til Forfalskning af udenlandske Vine. I den nyeste Tid har man i Frankfurt a/M faaet en stor Forretning (Firma J. Fromm), der, efter den Beskrivelse, som er kommen mig i Hænde, leverer en fuldkommen ren Blaabærvin (»Heidelbeerenwein«), der tillægges en ikke ringe Grad af diætetisk Betydning[1]). Naar Bærene tørres i en passelig varm Bagerovn, kunne de gjemmes i lang Tid, og i denne Form bruges de paa mange Steder i Norge som et, under visse Forhold, ret godt Husmiddel mod haardnakket Diarrhoe.

Blaabærbuske med snehvid Frugt har jeg seet fra to Steder i de sydlige Egne af Norge: 1. omtrent midtveis mellem Maridalsvandet og Hakkedals Værk, lidt nordenfor Christiania, og 2. fra Gaarden Gjereim i Mælum, Annex til Solum, i Nærheden af Skien Denne Varietet findes i Mellem-Europa, men synes ogsaa der at være meget sjelden.

Blaabær er, saavidt mig bekjendt, den eneste Art af denne Slægt, der har været kjendt af de romerske Forfattere. Plinius siger, at Frugten ikke blev spist af andre end Slaverne, og at man i Gallien brugte at farve Slavernes Klæder med Saften af Bærene[2]).

Vaccinium uliginosum, L. **Norge**. Bjørnebær, Blakkbær, Blokkbær, Blokkebær, Blokkobær, Hestebær, Mikjaalsbær, Mikkelsbær, Skindtryte, Tryte; **Isl**. Bláber, Bláberjalýng; **Sv**. Blåbuk, Bäljon, Böljon, Gorvälta, Obär, Odensbär, Odon, Odonbuske, Otterbär, Svålon, Tufblåbär, Uddbär, Vammstöt, Øbär, Ølbär; **Dan**. Mose-Bølle; **Tkl**. Bedlarstuda, Bickbeere, Blochinen, Bollbeere, Bruchbeeren, Buderi, Budlar, Bullbeeren, Bulberlock, Bullgrafen, Bullgraven, Butteln, Chlepfbeeri, Drumpelbeere, Drunkelbeere, Drunkle, Duunbeere, Fluderbeeri, Griffelbeere, Heidelbeen, Heidelbeere (grosse), Heubeeri, Irgelbeere, Jägerbeere, Jagelbeere, Jugelbeere, Kostbeeren, Kotecken, Krackbeere, Krackbesinge, Kräubeere, Krambeere, Krombeere, Kuhtecken, Maurbeere, Morastbeere, Moorbeere, Moorheidelbeere, Moosbeere, Moosheidelbeer, Munibeeren, Nabelbeeren, Nebelbeere, Otterbeeren, Pickelbeere, Pludern, Pludisse, Purgnaden, Puttgnaden, Rausch, Rauschbeeren, Rossbeeren, Schnuderbeeri, Schwindelbeer, Staudenbeere, Sumpfheidelbeere, Suurbeen, Tollbeer, Tränkelbeere, Tringelbeere, Trinkelbeere, Trunkelbeere, Tunkelbeere, Wasserbeere, Winnenbeere, Winsbeere, Zorawa; **Engl**. Bleaberry, Bog Bilberry, Whortleberry; **Fr**. Airelle des marais, Airelle veinée; **Ital**. Baggiolo bianco.

Baade i Skandinavien og paa Island har denne Art omtrent den samme Udbredning som den foregaaende. Den findes ogsaa paa Grønland, men er der ikke almindelig, paa Østkysten mellem 62—64° (Lange) og paa Vestkysten fra 60° til Ellersmore Land (78° 56')[3]). I det sydlige Grønland gaar Vac. ul. var. microphyllum, (Lange) til en Høide af 2300' (722 m.) o. H. og er almindelig baade paa Grønlands Øst- og Vestkyst mellem 60°—76°[4]). I det nordlige Rusland er den almindelig paa Tundraen til 68° og paa Øen Kalgujew findes den som »pygmæiske Exemplarer« lige til 69°[5]). Varieteterne kruhsiana, Fisch. og microphylla, (Lange) ere fundne paa Waigatzøen og Novaja Semlja til Matotschkin Shar (73° 19') samt paa flere Steder i det arktiske Sibirien,

[1]) Illustrierte Monatshefte für die Gesamt-Interessen des Gartenbaues. Herausgegeben von Max Kolb und Dr J. E. Weiss. 1887. Pag. 26.

[2]) C. Plinii secundi historia naturalis. Ed. Sillig. XVI. 18. 31. »Galliae vero etiam purpurae tingendae causa ad servitiorum vestes«. — Vitruvius. De architectura. 7. 14. »Eadem ratione Vaccinium temperantes, et lac miscentes, purpuram faciunt elegantem«.

[3]) Trimen's Journal of Botany. 1880. Pag. 112.

[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 91.

[5]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 2 Th. Pag. 461.

østover til St. Lawrence Bay ($65\frac{1}{2}^0$) og Konyam Bay (64^0 50′) ved Behringsstrædet, saavelsom i det indre af Tschuktschelandet[1]).

Paa flere Steder i Norge bruger man at lade Saften af Bærene, med Tilsætning af lidt Sukker, gjære til et Slags Vin, hvortil denne Art efter Prøver, som jeg flere Gange har foretaget, passer meget bedre end Blaabær (Vac. myrtillus). I Aarene 1781, 82 og 83 samt 1798 blev der for Norge, af det kgl. danske Landhusholdnings Selskab, udsat Præmier for den bedste Afhandling om Brugen af de i Norge vildtvoxende Bær til Vin, Saft samt anden economisk eller medicinsk Brug[2]). Det kgl. Selskab for Norges Vel udsatte 1811 en Præmie af 50 Rdlr. for den, der tillavede den største Mængde og bedste Sort Vin af norske vildtvoxende Bær. Samme Præmie blev atter udsat 1814[3]).

Vaccinium vitis idaea, L. **Norge**. Tyta, Tytebær, Tytebærlyng, Tytelyng; **Sv**. Bremle, Krösa, Kröser, Kröseris, Kröson, Krösonris, Lingbär, Lingön, Tysling, Tyttebär; **Dan**. Tyttebærbusk; **Tkl**. Bergbuchs, Beringe (rothe), Berintzebeere, Berintzekraut, Bickelbeeren, Borowken, Brainschnetzen, Bruchbeere, Brüischentze, Brüschbeeri, Buchsbeeri, Buchs (wildä), Buckelbeeren, Budertsche, Budlergreifeln, Bückebeeren, Bulgrafen (rothe), Chrützbeeri, Daubenbeer, Drüffelkenstriuk, Fluhbuchs, Fochsbeier, Fosbeer, Fuchsbeere, Grambeere, Grandelbeer, Grangelbeer, Grankach, Granken, Grannbeer, Granten, Graubeer, Griesselbeeren, Grifeln, Griffelbeeren, Grippli, Grittelbeere, Grosseln, Grüpfli (Cant. Uri), Hammerbesien, Heidelbeere (rothe), Heilbeere, Himmelbrand, Hipperle, Hölperbeere, Hölperchen, Holpa, Holperbeere, Holperlebeeren, Kadelbeeren, Kastenbeeren, Klunderbeere, Klusterbeere, Knafvelbeer, Kostenbeeren, Krambeere, Krankenbeer, Krautbesien, Kräubeer, Kräuselbeere, Krausbeeren, Krausenitzber, Kreinogen (ɔ: Krähenaugen), Krestling, Kreubeere, Krohnbeer, Kronsbeere, Kutheken, Linjon, Mardaune, Mehlbeere, Moosbeeren, Moosgranken, Moosjocken, Mostjöcklei, Peselbeere, Peselbesingen, Pickelbeeren, Praselbeere, Praussbeere, Prausselbeere, Preusselbeere, Prüselbeeri, Rausch, Rauschbeere, Rauschbeere (kleine), Reisselbeer, Reusch, Rifelbeere, Rippeli, Röselbeer, Rothbesingstrauch, Ruschbeeri (Bern), Schmalzbeeri, Speckbeeri (St. Gallen), Spriesselbeere (Bayern), Steinbeere, Strickbeere (Liefland), Surbeeri, Tressenbeer, Tüctjebeere, Tutabeer (Mecklenburg), Tütjebier (Oldenburg), Tüttebär (Schleswig-Holstein), Welpern (rüht) (Siebenbürgen), Winterkraut; **Engl**. Box (flowering), Brawlins, Cluster-berries, Cow-berry, Crow-berry, Lingberry, Moonog, Munshock, Wine-berry, Whortleberry (red), Whorts, Worts; **Fr**. Airelle ponctuée, Airelle rouge, Raisin des bois, Vigne du mont Ida; **Ital**. Vigna d'orso, Vite di monte, Vite Idea.

I Skandinavien har denne Art den samme Udbredning som de to foregaaende. I en ugunstig Sommer modnes ikke Bærene ved Kysten af Varangerfjord i Øst-Finmarken; men naar de have staaet under Sneen til næste Vaar, kunne de dog bruges. De modnes heller ikke hvert Aar ved Bergstaden Røros. (Cfr. I. Pag. 376. 439). I det sydlige Norge gaar Tytebæret paa enkelte Steder op til 5000′ (1568 m.) ja endog til 5200′ (1630 m.) o. H.; men over Birkegrænsen bliver Frugten ikke moden. Naar Planten findes paa høiere liggende Steder, maa den være bragt derhen af Ryper eller lignende Fugle, som spise Bærene.

Tytebær findes vistnok lige til Waigatzøen og Novaja Semlja; men i hele det arktiske Belte ere Planterne kun dvergformede og uden Frugt. Rimeligvis ere de bragte derhen af Trækfugle,

[1]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 520.

[2]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. 1781. Pag. 33. 1782. Pag. 36. 1783. Pag. 38. 1798. Pag. 22.

[3]) Budstikken. Christiania. 1811. Pag. 32. 1812. Pag. 44. 1814. Pag. 305.

som have spist Bærene[1]). Vac. vit. id. var. pumila, Horn. er fundet paa Vestkysen af Jamal og paa flere Steder i de arktiske Egne af Sibirien til Pitlekaj og Irkajpi samt ved St. Lawrence Bay og Konyam Bay ved Behringsstrædet[2]). I Grønlund's Islands Flora (Pag. 63) omtales det, at denne Art er fundet paa Island af Professor Steenstrup, men Voxestedet opgives ikke; senere er den fundet ved Uxahver eller Oxnahver, paa Nordostkanten af Øen[3]). I det vestlige Grønland er den ovenfor nævnte Varietet (β pumila, Horn.) fundet hist og her mellem 64° 10′ og 74°[4]), ja endog lige til Bushnan Island, ved den 76de Bredegrad[5]).

I Norge bruges de hele Bær og den udpressede Saft i Husholdningen til en Mængde forskjellige Øiemed. — Paa to Steder skal man her have fundet en Varietet med hvide Bær: ved Gaarden Gjefle, i Nordre Land Prestegjeld (60° 47′) i Christiania Stift og i Lyngdal Prestegjeld (58° 9′) i Christianssands Stift[6]). Den samme Varietet er ogsaa fundet omtrent fem Mile nordenfor Haparanda.

Oxycoccos palustris, Pers. (Schollera oxycoccos, Roth, Vaccinium oxycoccos, L.) **Norge**. Myrbær, Myrtyta, Tranebær, Trante; **Isl**. Mýra Bláberjalýng; **Sv**. Myrbär, Tranbär, Tranjuter, Tränjon; **Dan**. Tranebær; **Tkl**. Affenbeere, Buddlergräufle, Bultbeen, Bultbeeren, Feenbeere, Fehnbeere, Fembeere, Fennbeere, Gichtbeere, Gichtkraut, Heidbeen (roe), Krähenbeere, Kragenbeere, Kranbeere, Krahnsbeere, Kranichbeere, Kraienbeere, Märchenäpfel, Märchenbirnen, Maselbeere, Miessbeere, Misechbeeren, Moorbeen, Moorbeeren, Moosbeere, Moosbeeri, Moostbeerstaude, Moosgranken, Mosbeerstrauch, Moschpar, Moselbeeren, Rauschgrün, Reusch, Sauerbeere, Schwindelbeere, Sumpfbeeren, Torfbeeren, Viebesinge, Winterbeeren, Wuotansbeere; **Engl**. Bogberry, Cornberries, Cramberries, Cranberry, Cranberry Wire, Craneberry, Cranes, Cranna-berries, Crawberry, Crawnberries, Crone, Crones, Fenberry, Fen-grapes, Marish Berries, Marsh Berries, Marsh Worts, Monox Heather, Moonog, Moonog Heather, Moorberry, Mossberry, Moss Millions; **Fr**. Airelle canneberge, Brimbelle des marais, Canneberge, Couissinet, Couissinette; **Ital**. Mortella di Lago, Mortella di padule, Ossicocco.

Meget almindelig gjennem hele Landet til Skjervø, Alten, Porsanger (70° 45′) og Varanger i Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge gaar den paa flere Steder op til 3000′ (941 m.) o. H., ja endog høiere; men den giver neppe aarvist moden Frugt paa en større Høide o. H. end omtrent 2500′ (784 m.). Hovedarten findes fornemlig i de lavere Egne og gaar mod Nord lige til Alten (70°), medens Varieteten β microcarpa (Oxycoccos microcarpa, Turcz.) især findes i Høilandene og i de nordlige Egne, men forekommer dog ogsaa i de sydlige Lavlande, f. Ex. i Omegnen af Christiania. I Rusland gaar Hovedarten til den sydlige og vestlige Del af Kola-Halvøen, hvorimod Varieteten er almindelig paa Halvøen. I Gouvernementet Archangelsk modnes Bærene, efter Ruprecht, idetmindste til Mesen (66°). Paa Færøerne er denne Art hidtil ikke fundet; paa Island opgives det, at den skal være fundet ved Uxahver paa Nordostkanten af Øen (65½°), men sikkert er det, at den i den nyeste Tid er fundet ved Skardsheiði i Borgefjords Syssel, paa Sydvestkanten af Øen (64° 28′)[7]). Paa Grønlands Vestkyst er den sjelden, men findes dog hist og her

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. 2 Th. Pag. 461.
[2]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 520.
[3]) Sabine Baring-Gould. Iceland- its scenes and sagas. London. 1868. Pag. 430.
[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae., Kjøbenhavn. 1880. Pag. 90.
[5]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. Bd. 6. 1884. Pag. 86.
[6]) Topographisk Journal for Norge. 6 Bd. 22 Hefte. Pag. 168.
[7]) Chr. Grønlund i Botanisk Tidsskrift. 14 Bd. Kjøbenhavn. 1885. Pag. 214.

mellem 60—64° 10′[1]). Varieteten microcarpa er fundet paa tre Steder i det sydvestlige Grønland; men den havde hverken Blomst eller Frugt[2]).

Bærene samles her aldrig før Sneen er gaaet bort om Vaaren; de give da en forholdsvis stor Mængde Saft, der i Norge er meget yndet paa Grund af dens rene og forfriskende sure Smag. Ikke desto mindre heder det, at den i Sibirien bruges til Vin[3]).

Oxycoccos macrocarpus, Wats. (Schollera macrocarpa, Roth, Vaccinium hispidulum, Wangenh., Vac. macrocarpum, Ait.). Denne Art er meget almindelig vildtvoxende paa sumpige Steder i Mellemstaterne i Nord Amerika, maaske fornemlig i Illinois, Michigan og Wisconsin, hvorfra den 1760 blev indført til England.

Denne Plantes Bær (American Cran-berry), som nu ere en vigtig Handelsvare i de forenede Stater, synes ikke at have vakt nogen Opmærksomhed, før omtrent i Midten af dette Aarhundrede. Efter en Beretning om denne Sag i »Heart and Home«[4]) levede der paa den her nævnte Tid, i Casville i New Jersey, en meget fattig Familie, John Webb og hans Hustro. Under en langvarig Sygdom blev Mandens ene Ben afskaaret. Fattigdomen var saa stor, at Hustroen maatte gaa barbenet, og Naboerne sloge sig da sammen, for at skaffe Manden de nødvendige Penge til et Træben, saa at han dog kunde komme til at tjene lidt ved sit Arbeide. I Slutningen af Sommeren begyndte da begge at samle et Slags Blaabær (Vaccinium corymbosum, L.), men fornemlig de her omtalte Tranebær, som bleve samlede paa en Familien tilhørende Myr, der tidligere ikke havde havt det ringeste Værd. Paa denne Maade arbeidede Ægteparet sig efterhaanden fremad, og efter omtrent 20 Aars Forløb vare de blevne velstaaende Folk. Men til en rigtig Opfatning af det hele, maa her dog meddeles følgende: John Webb, som var en skarpsindig Mand, havde efterhaanden lagt nøie Mærke til under hvilke Forhold Tranebærene trivedes bedst: Man begyndte da, Tid efter anden, ved Hjelp af en liden Kjerre, at føre Jord ud paa de Steder af Myren, hvor Grunden var altfor vaad, og kort Tid efter viste det sig tydelig, at dette havde hjulpet. Omtrent samtidig hermed mærkede han ogsaa, at Planterne, naar de stode for tæt sammen, ikke gave saa mange Bær, som naar der var en passelig Afstand mellem hver enkelt. Han lod da sin Hustro grave op de Planter, som stode for tæt, og disse bleve udsatte paa den Maade, at han med Træbenet gjorde et Hul i den sumpige Grund, hvori hun satte Planterne og fyldte lidt Jord paa; tilsidst satte han sin friske Fod paa den saaledes udførte Plantning, og dermed var det hele færdigt. Følgen heraf blev, at den tidligere værdløse Myr nu var blevet forvandlet til et Slags Guldgrube; men det blev ikke herved: Den her nævnte Families Fremgang i Velvære og den originale Maade, hvorpaa dette var tilgaaet, blev naturligvis ingen Hemmelighed. I de nærmeste Myrstrækninger havde ogsaa andre begyndt at indrette sig paa samme Maade, og Tranebærdyrkning er nu, ialtfald i Massachusett, Maine, Connecticut og navnlig i New Jersey, en forholdsvis storartet Indtægtskilde, hvorom man for 30 Aar siden ikke havde den ringeste Anelse. Ved den her nævnte »Cultur« er der endog i de senere Aar fremkommet flere Varieteter (»Cape Cod Bell, Cherry, Eaton's early black Bell, Mansfield Creeper, Mottled Bell« &c.), der som Handelsvare have langt større Værd, end den oprindelige vildtvoxende Art. Fra New Jersey har jeg ikke

[1]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 90.
[2]) Øfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41. 1884. No. 7. Pag. 53.
[3]) F. W. Pavy. A Treatise on Food and Dietetics. 2d Ed. London. 1875. Pag. 314.
[4]) Cfr. Dr. Karl Koch's Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. Berlin. 1870. No. 8.

kunnet finde nogen Oplysning om Udførselen siden 1869, men dette Aar blev der udført 500,000 Tønder (»Barrels«)[1].

Vaaren 1874 hjembragte jeg til den botaniske Have i Christiania levende Planter fra Berlin, og disse have senere, med Held, været dyrkede her. De dækkes ikke om Vinteren og have hvert Aar givet moden Frugt.

Menziezia caerulea, Sm. (Andromeda caerulea, L., Erica caerulea, Willd., Phyllodoce caerulea, Gren. & Godr.). Almindelig i Norges Fjeldegne, fra de sydlige Dele af Landet til Magerøen (71° 7′) og Varanger. I Almindelighed findes den kun fra Bartræernes Grænse til omtrent 5000′ (1668 m.) o. H., men gaar dog paa enkelte Steder, f. Ex. i Trygstad Prestegjeld i Smaalenene, temmelig langt ned i Lavlandet. Den opgives ogsaa som vildtvoxende paa enkelte Steder i de arktiske Egne af Sibirien til Konyam Bay ved Behringsstrædet. Paa Grønlands Vestkyst, hvor den forekommer lige til 1600′ (502 m.) o. H., er den almindelig mellem 60—74° og paa Østkysten mellem 60—64°. (Lange l. c. Pag. 86).

Azalea procumbens, L. (Chamaeledon procumbens, Lk., Loiseleuria procumbens, Desv.). **Norge**. Fjeldbrisk, Greppgras, Grepplyng, Hengbrisk, Kreplyng; **Isl.** Sauðamergr (ɔ: medulla ovis); **Sv.** Krepling; **Tkl.** Falderen (Tirol), Gamschadach (Kärnthen), Gamschaden, Gamshaden, Gamssenach, Gemsenheide; **Engl.** Alpine Azalea, Trailing Azalea; **Ital.** Bosso, Buss, Martel de bosch, Verdolin, Zalea.

Det norske Navn Greppgras skal komme deraf, at Planten paa enkelte Steder bruges til Omslag mod en Sygdom »Grep«, som er mig opgivet at være Rosen (Erysipelas). Ivar Aasen siger, at Grep eller Grip er »et Slags Sygdom, fordum anseet som opkommen ved Berørelse af Gjenfærd eller Vætter«. Det islandske Navn Sauðamergr kommer deraf, at Planten, som er grøn næsten hele Aaret, »er den bedste og næsten eneste Føde for Faarene om Vinteren«[2].

Almindelig paa Fjeldene i Norge fra Christianssands Stift (58° 40′) til Magerøen (71° 10′) og Varanger. I de sydlige Egne af Landet er den almindelig fra 2000′ (627 m.) til 5000′ (1568 m.) o. H., men gaar dog paa enkelte Steder, f. Ex. i Omegnen af Throndhjem, ned i Lavlandet og i de nordlige Egne af Norge endog ned til Havets Niveau. I Sverige fra Dalarne (omtr. 61°) til det øverste af Lappmarken. Den findes ogsaa i de arktiske Dele af Sibirien, men, som det synes, kun sjelden, f. Ex. i det indre af Tschuktschelandet, ved Pitlekai, St. Lawrence Bay og Konyam Bay ved Behringsstrædet samt i det arktiske Amerika[3]. Paa Færøerne og Island synes den at være almindelig. Paa Grønlands Østkyst er den fundet mellem 60—61° (Lange) og paa Vestkysten fra 60° idetmindste til 76°[4].

Azalea pontica, L. (A. arborea, L., Rhododendron flavum, G. Don). Vildtvoxende ved den sydlige og østlige Bred af det sorte Hav, hvorfra den som Prydplante blev indført til England 1793. I Arendal (58° 27′) og Horten (59° 25′) har denne Art i en lang Aarrække holdt sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. I den botaniske Have ved Christiania (59° 55′) har den siden 1872 holdt sig godt og blomstret rigelig, ja endog engang givet modent Frø; men Erfaring har dog vist, at den helst bør dækkes med Løv eller Grankviste. Paa denne Maade holder den sig ogsaa godt ved Stockholm.

---

[1]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. 27. 1871. Pag. 530.

[2]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 165.

[3]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1 Pag. 519.

[4]) A. Engler. Botanische Jahrbücher für Systematik &c. 7 Bd. Pag. 132.

Rhododendron lapponicum, L. I de sydlige Egne af Norge er denne Art hidtil fundet kun paa enkelte Steder: i Nordre Gudbrandsdalen, paa Lomseggen og Løvhø i Lom Prestegjeld i en Lid søndenfor Kirken, ved Foden af Grjothoved, ved Rausværkssætrene i Vaage Prestegjeld. I Nordland og Finmarken er den fundet paa flere Steder mellem 67°—70°. I Sverige fra Piteå Lappmark (omtr. 65°) til det nordligste af svensk Lappland. Findes ogsaa paa Bären Eiland og Spitsbergen. Paa Grønlands Vestkyst er den temmelig almindelig mellem 60°—74° 18′ og paa Østkysten ved 73° (Lange). I det sydlige Grønland gaar den op til en Høide af 2400′ (763 m.) o. H. [1]).

Rhododendron dahuricum, L Vildtvoxende i det sydlige Sibirien, fornemlig i Dahurien, i Omegnen af Baikalsjøen, hvorfra den 1780 er indført til England. Denne Art holder sig godt under et let Løvdække baade ved Petersburg og Stockholm. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1865, holder den sig meget godt paa samme Maade, blomstrer rigelig (4—8 Mai) og giver hvert Aar modent Frø.

Rhododendron ferrugineum, L. **Tkl.** Albenrausch, Albreusch, Almbuchsbaum, Almrausch, Almrosen, Alpärösli, Alpbalsam, Alpenbalsam, Alpenrose (gemeine), Alpenrose (rostbraune), Alpennägeli, Alpenrösli, Alpenrüchsker (Siebenbürgen), Alpentusch, Alprausch, Alprosen, Bärenblust, Bergbuschnagerl, Bergbuschvogerl, Bergröselein, Bergrosen, Dendlrosen, Donnerrosen, Drosli, Druesnägeli, Flühblumen (rothe), Granhiag, Harznageli, Herznägeli, Holzrösel, Hüanaerblüast, Hüanaerstuda, Hühnerblume, Hühnerdrosli, Hühnerlaub, Hühnernen, Hühnerstaude, Jippä, Juppä, Juppe, Juupi, Nebelbrandstaude, Nebelrosen, Oswaldstaude, Rafauslen, Rosheide, Schinderblüh, Schneerösel, Sennerrosen, Steinrösel, Steinrosen, Waldrösel, Zundtern; **Engl.** Alpine Rose, Rose of the Alps, Rusty-leaved Rhododendron; **Fr.** Laurier-rose des Alpes, Rose des Alpes; **Ital.** Artosin, Borgognon, Brunsci, Brussaja, Leandro salvatico, Ratacia, Rate, Rododendro, Rododendro alpino, Rossa delle alpi, Vermuschio.

Vildtvoxende i de sydeuropæiske Høilande fra Pyrenæerne til Siebenbürgen. Indført 1752 til England fra Schweiz. Ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1859, blomstrer den ikke saa rigelig som den foregaaende, men holder sig dog godt under et almindeligt Løvdække. Paa samme Maade er det ogsaa gaaet i Stockholm.

Rhododendron hirsutum, L. Vildtvoxende i de sydtyske- og Schweizer Alperne. Baade ved Christiania og Stockholm er det gaaet med denne Art paa samme Maade som med den foregaaende.

Rhododendron ponticum, L. Vildtvoxende i Orienten og paa den pyrenæiske Halvø, hvorfra den 1763 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art dyrket, er Throndhjem (63° 26′), hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt under et Dække af Løv eller Grankviste. I Christianssand (58° 8′) findes flere meget frodige Exemplarer, som i henved 50 Aar have staaet der, uden at dækkes om Vinteren og som hvert Aar give modent Frø. Paa Gaarden Natvig ved Arendal (58° 27′) saa jeg, for nogle Aar siden, et Exemplar, som var 10′ (3.1 m.) høit. I den botaniske Have ved Christiania, hvor denne Art har været dyrket ude siden 1839, har den vist sig at være ligesaa haardfør som Rh. dahuricum. Den blomstrer rigelig (12—16 Juni) og giver hvert Aar modent Frø. Ved Stockholm holder den sig ligesaa godt som ved Christiania.

Rhodora canadensis, L. (Rhodora congesta, Mønch, Rhododendron pulchellum, Salisb.). Vildtvoxende i de østlige forenede Stater og Canada, hvorfra den 1767 blev indført til

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 1 Bd. 1880. Pag. 23.

England. Naar denne Art, som har været dyrket her siden 1850, dækkes lidt om Vinteren med Løv eller Grankviste, holder den sig meget godt, blomstrer rigelig (6—10 Juni) og giver hvert Aar modent Frø.

Kalmia latifolia, L. Vildtvoxende i de østlige forenede Stater, hvorfra den 1734 er indført til England. I de sidste 30 Aar har denne Art været dyrket paa aaben Mark i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har vist sig at være temmelig haardfør; men den bør dog om Vinteren dækkes med Løv eller Granbar; behandlet paa denne Maade har den ogsaa, men sjelden, givet modent Frø. Ved Stockholm holder den sig ogsaa under et Vinterdække som ovenfor nævnt.

Kalmia angustifolia, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, fra Carolina til Canada, hvorfra den 1736 blev indført til England. Med Dyrkningen af denne Art er det gaaet her paa samme Maade som den foregaaende.

Kalmia glauca, Ait. (K. polifolia, Wangenh.). Vildtvoxende fra Pensylvania til Canada, hvorfra den 1767 blev indført til England. Denne Art, som har været dyrket her i over en Menneskealder, synes at være mere haardfør end den foregaaende. Den blomstrer her (1—4 Juni) rigelig og giver hvert Aar modent Frø, men bør dog dækkes om Vinteren paa samme Maade som de foregaaende.

Ledum palustre, L. **Norge**. Finmarkspost, Finnethe, Pors; **Sv**. Getpors, Klammerris, Kägrabuske, Lummer, Squattram, Squäckra, Svickra, Vild Rosmarin, Villpors; **Dan**. Mose-Post; **Tkl**. Alczem, Altseim, Baescht, Bagan, Bagenz, Balsamstrauch, Bauernkraut, Beuscht, Bienenheide, Bienenkraut, Bienenscheide, Borse, Borst, Brauerkraut, Gichttanne, Gräntze, Gruit, Grut, Gruut, Haidenbienkraut, Hartheide, Heide (weisse), Kienporst, Kienpost, Kieripost, Krantze, Kühnpost, Läusekraut, Mirtelpaum, Mirtenboum, Mirzelboum, Moorporst, Moor-Rosmarin, Mottenkraut, Mutterkraut, Pomeranze, Pors, Porsch, Porst, Porstkraut, Post, Rausch, Rosmarin (wilder), Rostkraut, Säugranzenkraut, Saudann, Saugränke, Saugrenze, Sautanne, Schabenkraut, Schweinporst, Schweintanne, Sumpfporst, Tannenpost, Wanzenkraut, Weisse Heiden, Zeitheide, Zeitheil; **Engl**. Marsh Cistus, Wild Rosemary; **Fr**. Léde, Lédon, Romarin sauvage; **Ital**. Ledo, Romerino di palude, Rosmarino salvatico.

I de sydlige Egne af Norge er denne Art ikke fundet vildtvoxende paa mere end tre Steder, i Rødenes og Aremark i Smaalenene og paa Bronesmyren paa Modum; derimod findes den baade i Vest- og Øst-Finmarken, hvor den synes at have naaet sin Polargrænse ved Porsangerfjord (70° 10′). I Finmarken er den ualmindelig rigtblomstrende. I Sverige findes den lige fra Skåne til det nordligste af Lappmarken. I Rusland er den almindelig paa Tundraen lige til 69°, men der er den dog meget liden og blomstrer ikke[1]). Varieteten decumbens er fundet paa enkelte Steder i de arktiske Egne af Sibirien, f. Ex. ved Kolyma's Udløb i Ishavet (70°), ved Pitlekai (67° 7′) og ved Kolutschinfjorden, nogle Mile sydligere, hvor den var meget almindelig, samt ved St. Lawrence Bay og Konyam Bay ved Behringsstrædet (64° 50′). I Skandinavien voxer denne Art kun paa sumpig Grund, men i de arktiske Dele af Asien altid paa »tørre og varme Steder«[2]). Paa Island er den fundet af Professor Steenstrup, men uden Angivelse af Voxested. (Chr. Grønlund). I det vestlige Grønland har man fundet baade Hovedarten og Varieteten decumbens. Den første, som voxer paa tugtig Grund, er sjelden (indtil Jakobshavn, 69° 13′), men den anden, som findes »paa

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 2 Th. Pag. 458.
[2]) F. R. Kjellman i A. E. Nordenskiöld's studier och forskningar föranledda af mina resor i höga Norden. Stockholm. 1884. Pag. 485.

tørre Bakker«, gaar op til en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. og er meget almindelig mellem 61—74°. Den skal ogsaa findes paa Grønlands Østkyst[1]).

I forrige Aarhundrede har man i Sverige brugt Bladene som Surrogat for Humle[2]), ja endog i Begyndelsen af dette Aarhundrede lader det til, at de have været brugte til samme Øiemed[3]). I Böhmen og paa flere Steder i Tyskland var Brugen af Bladene som Surrogat for Humle endda ikke ophørt i Slutningen af forrige Aarhundrede[4]). Endnu i vor Tid bruger man i Landskabet Wärend i Sverige at lave et Slags »velsmagende« Sirup af Enerbær, som tørres i en Bagerovn, og af Enerbær, Surdeig og Ledum palustre laver man en Drik (et Slags Øl?), som kan gjemmes et helt Aar[5]). Linné siger, at man har brugt Bladene mod Væggelus[6]) samt, at man paa Öland brugte at lægge Ledum palustre paa det Sted, hvor Svinene pleiede at sove, naar disse vare plagede af Lus[7]).

Ledum latifolium, Ait. (L. groenlandicum, Retz.). **Tkl.** Jamesthee, Labrodorthee; **Engl.** Labrodor Tea-plant. Vildtvoxende i de nordlige Egne af Nord-Amerika, hvorfra den 1763 er indført til England I den botaniske Have ved Christiania har denne Art været dyrket siden 1878, og i denne Tid har den vist sig at være ligesaa haardfør som Ledum palustre. Den blomstrer rigelig (1—4 Juni), giver hvert Aar modent Frø og pleier som oftest at formere sig ved Selvudsæd i de nærmeste Omgivelser.

UMBELLIFERAE.

Astrantia major, L. **Sv.** Stjernfloka; **Dan.** Stjerneskjærm; **Tkl.** Astrentza, Astrenz, Astrenza, Astrenze, Bibernell, Gärisch (schwarze), Holznägeli, Hoorstrenzä (wildi), Isächrut, Kaiserwurz, Magistranz, Meisterwurz (falsche), Meisterwurz (schwarze), Mutterwurz, Ostrang, Ostranz, Ostrik, Ostritz, Sanikel, Sanikel (grosser), Sanikel (schwarzer), Schnittlachtblümeli, Sterndolde, Stränze (schwarze), Thalstern, Ustranz (schwarz), Wohlstand; **Engl.** Bastard Hellebore, Black Hellebore, Masterwort (black), Masterwort (great black); **Fr.** Olruche noire, Radiaire, Sanicle femelle; **Ital.** Astranzia.

Denne Art, som er vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa, er en i Norge meget almindelig dyrket Prydplante, lige til Karasjok og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge har den i mange Aar holdt sig godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), som ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden,

---

1) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 89.

2) Elias Aspelin i Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag 520: »Pro humulo a pauperibus in cerevisia conficienda adhibetur; sed cephalalgiam inducit«. Cfr. l. c. Vol. VIII. Pag. 270. Lorens Walter Rothof. Hushålls-Magasin. 1 D. Skara. 1762. Pag. 486. Linné. Flora lapponica. Londini. 1792. Pag. 127.

3) A. J. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 352.

4) C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 2 D. Kjøbenhavn. 1800. Pag. 723.

5) G. O. Hylten-Cavallius. Wärend och Wirdarne. Stockholm. 1864—68. 2 D. Pag. 99. Cfr. Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. II. 1751. Pag. 422. Vol. V. Pag. 348.

6) Amoenitates academicæ. Vol. VIII. 1785. Pag. 280.

7) Carl Linnæi Öländska och Gothländska Resa. Stockholm. 1745. Pag. 60.

været dyrket en hel Del andre Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Cicuta virosa, L. **Norge**. Selsnæpe, Sprengrod; **Sv**. Bolmrot, Bunarot, Neckarot, Odört, Sprängört; **Dan**. Gifttyde; **Tkl**. Apothekerschierling, Bärstkraut, Bartzenkraut, Berstekraut, Berzenkraut, Blutschierling, Buochalter, Butschürling, Dullkraut, Hunteschervela, Panzenkraut, Parzenkraut, Pfiffen, Piifcruyt, Pypkrut, Sackpfeifen, Sackpfiff, Scaerlinc, Scarna, Scereling, Sceriling, Scering, Scerling, Scerlink, Scerning, Scharlach, Scharling, Scherlig, Scherlinc, Scherlynck, Schernig, Scherring, Schierlenk, Schierling, Schirling (wiss), Schirlynk (rasende), Serlich, Serlink, Sigue, Wadendruck, Wätscherling, Wasserschierling, Waterschierling, Wedendunk, Wedewesle, Wedewessele, Wedescherlingk, Wedeschern, Wedewenn, Wedewindel, Wedewsle, Wöendungel, Weidendung, Weidscharling, Werczling, Weydenwispel, Weiderewispeln, Winterich, Wintrich, Wintterich, Wintscherling, Wischerlinc, Witrecht, Witscherling, Witzerling, Wödendunck, Wodendunck, Wodenspele, Wodescern, Wodescerve, Wodescherve, Wodesterne, Wögendunck, Wortheling, Wöterich, Wötrich, Wotscherlinc, Wotscherling, Woutzerling, Wrugerling, Wüterich, Wuetscherling, Wuntscherlinc, Wuntzerlinc, Wuotrich, Wutscerlinc, Wutscherletz, Wutscherlinc, Wutscherlyng, Wuthschierling, Wutzerling, Ziegerkraut; **Engl**. Brook-tongue, Cow-bane, Deathin, Scoots, Water Hemlock; **Fr**. Ciguë aquatique, Circulaire aquatique; **Ital**. Cicuta, Cicuta acquatica, Cicuta velenosa.

Vildtvoxende hist og her i de lavere Egne (neppe høiere end 1300′ -- 408 m. o. H.) af det sydlige Norge til Værdalsøren (63° 47′) ved Throndhjemsfjord. I Sverige synes den at være meget almindeligere og findes lige fra Skåne til Luleå Lappmark.

Det ovenfor nævnte norske Navn Sprengrod kommer deraf, at Landalmuen, fornemlig i visse Egne af Landet, tror, at naar Hornkvæget spiser denne Rod, saa ville Dyrene, i bogstavelig Forstand, revne, og Biskop Pontoppidan siger, at naar Dyrene spise denne Rod, dø de strax og »deres Bug revner« [1]). Uagtet Bladene og fornemlig Roden ere meget giftige baade for Mennesker og Kvæget, lader det dog til, at begge Dele maa kunne taales af Gjeder og Svin. Linné siger [2]), at denne Plante (men han nævner ikke om det er Bladene eller Roden) er en baade gavnlig og behagelig Føde for Gjeder. Biskop Gunnerus fortæller [3]), at man i Stjørdalen, i Søndre Throndhjems Amt, samler Rødderne til Foder for Gjeder, og at man i Gudbrandsdalen bruger smaa Stykker af Rødderne som en udmærket Medicin mod forskjellige Sygdome hos Svin. Et Snes Aar senere bekræftes dette af Hiorthøy [4]); men efter denne Tid har jeg ikke kunnet finde nogen Oplysning om denne Sag. Navnet Selsnæpe kommer af Sel, Annex til Vaage Prestegjeld i Gudbrandsdalen, hvor denne Art er meget hyppig paa de sumpede Strækninger i Dalbunden. I Nordre Gudbrandsdalen har man et Sagn om, at Skotterne, i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, skulle have udsaaet denne Plante i Gudbrandsdalen, »men at dette kun er noget, som Hadet har tillagt dem, behøver vel neppe at tilføies« [5]). Ifølge et (romsdalsk) Sagn medførte Sinklar til

---

1) Erich Pontoppidan. Det første Forsøg paa Norges naturlige Historie. Kjøbenhavn. 1752. 1 Bd. Pag. 201.

2) Caroli Linnæi Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 92. »Capris salutaris et gratus cibus est«.

3) J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. I Nidrosiæ. 1766. Pag. 27. »Størdalenses hasce radices in pabulum caprarium colligunt. In Guldbrandsdalia portiuncula radicis tanquam medicina egregia contra varios morbos suibus«.

4) H. F. Hiorthøy. Physisk og ekonomisk Beskrivelse over Gulbrandsdalens Provsti. Kjøbenhavn. 1786. 1 D. Pag. 98.

5) H. P. S. Krag. Sagn, samlede i Gudbrandsdalen om Slaget ved Kringlen den 26de August 1612. Christiania. 1838. Pag. 54.

Norge en Troldkvinde, som daglig spaaede ham; men Morgenen før Slaget ved Kringlen (26de August 1612) kunde hun intet Varsel give. Af Forbitrelse over Skotternes Nederlag udsaaede hun Selsnæpen paa Sel. »Hun var formodentlig den Hex, som, efter Sagnet, Bønderne styrtede i Laugen, og som, inden hun blev Bølgernes Rov, istemte en vild Sang«. En anden Version af Sagnet sammenblander dette med Lady Sinklar[1]). Det er en almindelig Tro mellem Landalmuen i Norge, at de hist og her endnu omstreifende, saa kaldte »Tatere« (ɔ: Zigeunere) ikke alene kjende denne Plante, men at de tillige skulle forstaa at bruge Roden, som man tror, at de føre med sig, og at de om Naten liste sig ind i et Fjøs og stoppe noget af Roden i Munden paa en Ko, hvis Plads eller Farve de mærke sig. Naar de næste Dag indfinde sig paa Gaarden, have de saaledes let for at kunne spaa, at en bestemt udpeget Ko lider af en farlig Sygdom, som er paaført den ved Trolddom, men at de forstaa at helbrede dette Onde o. s. v., naturligvis for paa denne Maade at faa Penge eller andre Gjenstande af den uoplyste Almue[2]).

I »Beretning om Sundhedstilstanden og Medicinalforholdene i Norge« for 1855 Pag. 16 omtales et Forgiftningstilfælde i Lom Prestegjeld (Nordre Gudbrandsdalen), med Roden af Cicuta virosa; Manden blev dog reddet. Sammesteds (for 1859 Pag. 93) omtales en Forgiftning med denne Rod, hvoraf »et enkelt Stykke« viste sig istand til, hos en voxen Mand, uagtet Brækning øieblikkelig paafulgte, at fremkalde en voldsom Reaction med Delirium. Fra 1861 har man, ogsaa fra Nordre Gudbrandsdalen, et Forsøg paa Forgiftning med Roden af Cicuta, men som ikke kom til Udførelse. En »Lægdskone« (Legdarkjering, som forsørges af Fattigvæsenet), der vilde forgive de Folk, hos hvem hun boede, havde lagt nogle Stykker af Roden i en Kaffekjedel; men dette blev opdaget: Kjedelen med Indhold blev forseglet og sendt til Christiania, for at undersøges. Det viste sig da, at der i Kaffeen fandtes en hel Del Smaastykker af Selsnæpen. Senere tilstod hun sin Forbrydelse, blev derfor dømt og opgav da tillige, at hun havde kjøbt Rodstykkerne af et Kvindfolk, som havde samlet og tørret disse, trukket dem paa en Traad og solgte dem til Brug mod en Sygdom hos Hornkvæget, som kaldtes »Skjitu«.

Denne Art har ikke været kjendt af de romerske Forfattere; Plinius (XXV. 13. 95) bruger vistnok Ordet cicuta, men det er klart, at hermed menes Conium maculatum.

Apium graveolens, L. **Norge**. Selleri; **Isl**. Seljurót, Sillari; **Sv**. Rotselleri, Selleri; **Dan**. Selleri; **Tkl**. Aepdich, Aepha, Aeppigmark, Appich, Bauernäppich, Bienenkraut, Celler (Schweiz), Epche, Epeche, Ephe, Ephich, Eppe, Eppef, Eppfig, Eppich, Epte (Schlesien), Gartenmark, Heff, Hepfen, Hupfen, Knollsellerie, Mark, Merck, Mergel, Merk, Merrich, Mirek, Peterlein (braunes), Sällerich, Schoppenkrud, Schreckkraut, Selering, Selino, Seller, Sellerie, Sillerie, Sumpfeppich, Wassereppich, Wassermerk, Winterepffe, Wintergrüne, Winterhopff, Zäller (Siebenbürgen), Zällerich, Zeller, Zellera, Zellerach, Zellere, Zellerich, Zellerie; **Engl**. Ach, Ache, Apyum, Celeriac, Celery, Knob Celery, March, Marsh Parsley, Merch, Mile, Salary, Smallache, Smallage (den vilde Form), Turnip-rooted Celery, Water Parsley; **Fr**. Céleri à grosse rácine, Céleri boule, Céleri cultivé, Céleri de Prusse, Céleri navet, Céleri-Rave, Céleri Turc; **Ital**. Apio, Apio grande, Apio ortense, Apio palustre, Persemolo, Petrosemolo, Prezzemolo, Prezzemolo ordinario, Sedano, Seleno, Sellero, Senelo, Senido, Sesano.

---

[1]) Andreas Faye. Norske Folkesagn. Christiania. 1844. Pag. 192.

[2]) Mere om alt dette: Eilert Sundt. Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge. Christiania. 1850. Pag. 154 fg. Cfr. George Borrow. The Zincali; or an account of the Gypsies of Spain. Third Ed. London. 1843. Vol. I. Pag. 317—19.

Den Art, hvoraf de nu dyrkede Varieteter af Selleri ere fremkomne, er vildtvoxende paa fugtig, saltholdig Grund, fornemlig i Nærheden af Havet, paa Kysterne af Mellem- og Syd-Europa, i Nord-Afrika samt det vestlige Asien og Abyssinien, og fra Kaukasus lige til Beludschistan og Høilandene i Britisk Indien[1]). I den nyeste Tid er Selleri fundet forvildet paa flere Steder i Ny-Seeland[2]). Den vilde Form omtales allerede i Odysseen (V. 72) som voxende paa Kalypso's Ø, hvor den (σέλινον), sammen med Violer (ἴον) dækkede Engene og beskrives som saa blød, at den var til Velbehag endog for Guderne. Hos Romerne brugtes Bladene til Pryd ved festlige Leiligheder, baade i Glæde og Sorg[3]). Efter Plutarch (Timol. 26) pleiede man at smykke Gravstederne med Selleriblade; disse bleve ogsaa brugte til Kranse paa Monumenter for navnkundige Krigere, ja de bleve endog spiste ved Sørgemaaltider. Den Dag idag spises de vilde Selleriblade i Italien, under Navn af apio, apio palustre, core, cuore, sedano, seleno, sellero eller senelo. I Ægypten har man, meget langt tilbage i Tiden, brugt Selleriblade til Pryd paa de som Mumier nedlagte Døde: i den nyeste Tid har man, paa Brystet af en Mumie, fundet en af den vildtvoxende Selleris Blade og Blomster dannet Krans, der var sammenbundet med Papyrustrevler[4]). Endnu i vor Tid anser man i Grækenland Selleri som en Plante, der »bringer Lykke«, og den ophænges derfor, enten for sig alene eller sammen med Rødløg og Hvidløg, i Værelserne eller over Indgangen til Huset[5]).

Saavidt mig bekjendt, er Plinius den første, der nævner forskjellige Varieteter af Selleri, og at en eller flere af disse bleve dyrkede til economisk Brug, ja han opgiver endog flere Maader, hvorpaa Frøet kunde saaes[6]). I Carl den Store's »Capitulare« omtales Selleri under Navn af Apium; men i Middelalderen har den, i Tyskland, enten været meget sjelden dyrket, eller ogsaa, og dette er maaske det rigtige, været fuldkommen glemt. Heinrich Hesse siger nemlig (Neue Gartenlust, Leipzig 1690), at Selleri ikke har været kjendt i Tyskland før i Midten af det 17de Aarhundrede, men at den nu (1690) dyrkes baade af »Borgere og Bønder«. Han lægger til, at man fik Frøet fra Bologna.

Naar der i Skandinavien, Danmark og Tyskland tales om »Selleri«, menes hermed altid den almindelige Knoldselleri, (Apium graveolens rapaceum, DC, A. rapaceum, Mill. — **Sv.** Rotselleri, **Tkl.** Knollenselleri, **Engl.** Turnip-rooted Celery, **Fr.** Céleri-Rave), hvoraf der igjen findes forskjellige Varieteter. Den i Norge almindeligst dyrkede Form er den saa kaldte Erfurter-Knoldselleri (Ap. grav. erfurtense, Alef.), og naar der i det følgende tales om Selleriens Dyrkning her i Landet, menes altid denne Varietet. I Omegnen af Christiania dyrkes undertiden ogsaa den krusbladede Selleri (Ap. grav. secalinum, Alef. — **Tkl.** Krauser Schnittsellerie, **Engl.** Curled Celeriac, **Fr.** Céleri frisé). Denne faar ikke en spiselig Rod, men kun de finere Dele af Bladene bruges til Suppegrønt. En af de mest fremtrædende Varieteter er den saa kaldte Blegselleri eller Stilkselleri (Ap. grav. dulce, DC. Ap. dulce, Mill. — **Sv.** Blekselleri, **Tkl.** Bleichsellerie, Staudensellerie, Stengelsellerie, **Engl.** Blanching Celery, **Fr.** Ache des marais, Ache douce, Api, Éprault). I de senere Aar dyrkes denne Varietet i forskjellige Former hist og

---

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 71.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 102.
[3]) Horats Od. I. 36, 15; II. 7, 23; IV. 11, 3. Virgil Ecl. VI. 98.
[4]) G. Schweinfurth i A. Engler's Botanische Jahrbücher. 8 Bd. 1886. Pag. 13.
[5]) C. Fraas. Synopsis plantarum florae classicae. München. 1845. Pag. 147. Franz Unger. Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. III. Die Pflanze als Zaubermittel. Wien. 1859. Pag. 27.
[6]) Plinius hist. nat. XIX. 7, 36; XIX. 8, 37; XIX. 8, 46.

her i Omegnen af Christiania, hvor den trives ligesaa godt, som de Exemplarer, der sælges som almindelig Torvvare i London. Med Hensyn til Smagen af denne og den her i Landet dyrkede Stilkselleri, maa jeg tillade mig at henvise til, hvad der herom tidligere (I. Pag. 176) er sagt.

Den almindelige Selleri dyrkes saa godt som overalt i Norge, ialtfald saa langt mod Nord som i Alten (70°) i Vest-Finmarken. Derfra har jeg dog aldrig faaet Rødder, som have været større end et almindeligt Borsdorferæble. Ved Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken har det hidtil ikke lykkes at faa spiselige Rødder; det kan dog være mulig, at dette ligger i en eller anden Feil ved Dyrkningen. I Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′) trives Selleri ret godt til en Høide af 2000′ (627 m.) o. H., og derfra har jeg faaet lidt større Rødder end fra Alten. De største Rødder, som jeg har seet fra Omegnen af Christiania, saaledes rensede, som disse pleie at leveres til Udstilling, havde en Vægt af 1¾ Pund (871 gr.). I en almindelig Sommer modnes Frøet ialtfald saa langt mod Nord som ved Stenkjær (64° 2′). Af det ved Christiania avlede Frø har 1000 Korn omtrent 50 Procent større Vægt og en meget renere mørk grøn Farve end det, som indføres hertil fra Quedlinburg eller Erfurt. I den sidste Menneskealder har jeg meget ofte havt Leilighed til at foretage en Sammenligning mellem Smagen af de ved Christiania (59° 55′) dyrkede og de fra Omegnen af Hamburg (53° 33′) hertil indførte Sellerirødder, og, for at undgaa Gjentagelser, maa jeg tillade mig at henvise til, hvad der tidligere (I. Pag. 176. 180) er sagt om denne Sag. Professor C. J. Maximowicz i Petersburg har skriftlig meddelt mig, at Forholdet er det samme med den der og under sydligere Bredegrader i Rusland dyrkede Sellerirod.

I Sverige dyrkes Selleri, langs Bottenhavets Kyst, saa langt mod Nord som til Skellefteå (64° 45′); men i Finland trives den ikke saa langt mod Nord som ved Uleåborg (65°)[1]. Om denne Plantes Trivsel paa Island kan jeg kun meddele følgende: Fra Midten af forrige Aarhundrede heder det, at ved Bessastaðir, i Nærheden af Reykjavík (64° 8′) »trives Selleri godt«[2]; men i den nyeste Tid skriver min Ven Landphysicus Schierbeck herom følgende: »Planten voxer (i Reykjavík) ganske godt til, Bladene udvikles godt og ere meget krydrede og aromatiske paa Suppe eller spiste som Salat. Der dannes ingen Knolde«[3]. Da Herr Schierbeck er en fuldkommen sagkyndig Mand, er der al Grund til at tro, at det her meddelte er det rigtige.

Petroselinum sativum, Hoffm. (Apium petroselinum, L., Apium vulgare, Lam.). **Norge.** Persillerod; **Isl.** Steinseljurót; **Sv.** Rotpersilja; **Dan.** Persille, Rodpetersilie; **Tkl.** Peterlig, Petersilienwurzel, Petersilje, Wurzelpetersilie; **Engl.** Apyum, Garden Parsley, Hamburgh Parsley, Parcel, Parsil, Parsley, Perceley, Persel; **Fr.** Persil à racine; **Ital.** Apio ortense, Erbetta, Persemolo, Petroselino, Petrosello, Petrosemolo, Prezzemolo, Prezzeurolo, Prezzeurolo ordinario.

Vildtvoxende i Middelhavslandene og paa Libanon. Den omtales baade af Dioscorides (de mat. med. 3. 70) og Plinius (XX. 12, 47) som vildtvoxende og brugt til medicinske Øiemed; men jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om, at Planten har været dyrket før omtrent 800. Den nævnes da i Carl den Store's »Capitulare«, under Navn af Petresilinum, mellem de Planter, som han lod dyrke paa sine Godser[4]. I de tyske Klosteres Spisesedler, fra det 11te Aarhundrede, omtales Persille som en indenlandsk Kjøkkenurt[5], og af den danske Canonicus Henrik

[1] Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 21.
[2] Niels Horrebow. Tilforladelige Efterretninger om Island. Kjøbenhavn. 1752. Pag. 91.
[3] Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 252.
[4] Ernst Meyer. Geschichte der Botanik. 3 Bd. Königsberg. 1856. Pag. 407.
[5] Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. XXIV. 1868. Pag. 210.

Harpestreng († 1244) nævnes den som Medicin under Navn af Petrosilinum[1]. Sandsynligvis er det gaaet med Dyrkningen af denne Plante paa samme Maade, som ovenfor (Pag. 215) er sagt om Sellerien. Persillen blev indført til England 1548[2], og omtrent paa samme Tid begyndte man ogsaa at dyrke denne Plante i Tyskland.

Af Rodpersillen dyrkes her fornemlig de to almindeligste Varieteter, den lange (Petroselinum sativum longum, Alef.) og den korte (P. sat. breve, Alef.); den første af disse synes at være den almindeligste. Stenkjær (64° 2′), ved Bunden af Throndhjemsfjord, er det nordligste Sted i Norge, hvor Rodpersillen, saavidt mig bekjendt, hidtil har givet modent Frø. Fra Alten i Vest-Finmarken (70°) har jeg faaet Persillerødder, som, uden Blade, veiede 6—7 Lod (93—109 gr.); Høsten 1881 fik jeg fra Herr J. R. Landmark, som dengang var Prest i Maalselvdalen (69° 10′), nogle Persillerødder, der vare 8″ (21 cm.) lange og som under Bladkronen havde en Diameter af 1″ (2.5 cm.). Disse vare saaede i Begyndelsen af October 1880. I Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′), trives Persillerødder, naar de saaes om Høsten, ret godt paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H.; ved Bladkronen faa de da gjerne en Diameter af ³/₄″ (2 cm.); naar de derimod saaes om Vaaren, blive de i Almindelighed ikke tykkere end en Pennepose. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18 N. B. 2940′ — 922 m. o. H.) faar man vistnok Persillerødder, men de ere smaa og lykkes ikke saa godt som Gulerødder og Pastinaker. Overalt i Norge, og fornemlig i Høilandene og de nordlige Egne, maa det tilraades at saa baade Persille, Gulerødder og Pastinaker om Høsten: man vinder derved omtrent 2—3 Uger, og i vor korte Sommer har dette en Betydning. Hertil kommer, at naar Jorden ikke omspades om Vaaren, kommer Vinterfugtigheden, som findes i en Dybde af omtrent 1′ (31 cm.) under Overfladen, de fremspirende Planter tilgode. Alt for omtrent 200 Aar siden er det i Norge, fornemlig for Fjeldegnene, tilraadet at saa om Høsten Gulerødder, Persillerødder, Pastinaker, Salat, Karse og Timian samt Rødbeter og Reddiker[3]. Dette har jeg mange Gange prøvet og fundet det fuldkommen rigtig, naar undtages Rødbeter og Reddiker; disse pleie nemlig, naar de saaes om Høsten, at blomstre temmelig tidlig om Sommeren.

De største »lange« Persillerødder, som jeg, paa en af mine Udstillinger »til Havedyrkningens og Landhusholdningens Fremme«, har seet fra Omegnen af Christiania, veiede, uden Blade, to Pund (1 kg.); men Rødder paa 1—1½ Pund (½—¾ kg.) ere her ingen Sjeldenhed. Efter et Gjennemsnit af en Mængde Prøver har det Frø, som avles i Omegnen af Christiania, 34 Procent større Vægt end det, der indføres fra Quedlinburg eller Erfurt, og har tillige, saaledes, som ovenfor (Pag. 216) er sagt om Sellerifrøet, en meget friskere grøn Farve end det udenlandske Frø. Med Hensyn til det for Roden og Bladene eiendommelige Arom, gjelder det samme, som ovenfor er sagt om Sellerien.

I Sverige dyrkes Rodpersillen til Qvickjock i Norbotten (67° 8′). Paa Island har man forsøgt at dyrke Persillerødder lige til 66°; men de naa der ikke nogen synderlig Størrelse[4]. Landphysicus Schierbeck i Reykjavík siger, at han har dyrket »korte, tykke« Persillerødder; de gave god Top, men Rødderne bleve ikke tykkere end en Pennepose. Planterne stode rigtignok ogsaa

[1]) Henrik Harpestreng's Danske Lægebog, udgivet af Christian Molbeck. Kjøbenhavn. 1826. Pag. 79.
[2]) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. 2d Ed. Vol. II. London. 1822. Pag. 35.
[3]) Christian Gartner. Horticultura eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 23.
[4]) Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem Island. Kjøbenhavn. 1780. 1 D. Pag. 56.

temmelig tæt« [1]). Maaske vilde man ogsaa der faa et bedre Resultat, dersom Frøet blev saaet om Høsten.

Petroselinum sativum crispum, DC. **Norge.** Krusbladet Persille, Kruspersille; **Isl.** Blaðótt steinselja; **Sv.** Bladperselja; **Dan.** Kruspetersilie; **Tkl.** Krause Krautpetersilie, Krause Petersilie, Kräutel, Schnittpertersilie; **Engl.** Curled Parsley; **Fr.** Persil frisé.

Denne Varietet, som ialtfald har været kjendt i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede [2]), er en af de i Norge almindeligste Kjøkkenvæxter, der her i Landet kan dyrkes overalt, hvor Mennesker bo. Ved Stenkjær (64° 2′) giver ogsaa denne Varietet modent Frø. Den trives meget godt paa Sværholdt (70° 59′), nogle Mile østenfor Nordcap, i Vardø, Vadsø og Karasjok. Paa de her nævnte Steder holder den sig meget godt om Vinteren under Snedækket. Den trives meget godt paa Island lige til 66°, og ved Reykjavík (64° 8′) giver Schierbeck den endog Charakteren »udmærket godt«. Paa Grønland dyrkes den baade ved Julianehaab (60° 43′) og Jakobshavn (69° 15′); ved Ritenbenk (70°) bliver den kun liden, men »er god og velsmagende« [3]).

Carum carvi, L. **Norge.** Karv, Karve, Karvi, Karvik; **Isl.** Kúmen; **Sv.** Brödkummin, Karv, Karve, Komjan, Kommen, Kummil, Kummin, Spiskummil; **Dan.** Kommen; **Tkl.** Brodkümmel, Brodköm, Chämäch, Chämi, Chemi, Chimi, Chömig, Chömmach, Chümi, Chümmi, Chümmich, Chümmig, Chum, Come, Comen, Cumi, Feldkümi, Feldkümich, Feldkummel, Fischkümmel, Garbe, Garve, Gartkome, Hoffkamyn, Kåemel, Käm, Kämel, Kämelke, Kämen, Kamen, Karbe, Karben, Karbengel, Karve, Karvey, Karwe, Karweil, Kemmi, Kimm (Siebenbürgen), Köhm, Köm (Holstein), Kömel, Kömen, Kömm'l, Kümel, Kümm, Kümmach, Kümmel, Kümmi, Kümmich, Kümmig, Kumach, Kummel, Kyemel, Matkumich, Matkummich, Mattekümme, Mattkümel, Mattkummich, Mattkymmel, Sempulech (Schweiz), Speisekümmel, Veltchumel, Veltcumel, Veltkomel, Wegekümmel, Weg-Kümmich, Wiesenkümmel, Wiltkome, Wisskimmel; **Engl.** Caraway, Carraway, Carvies, Carvy-seeds; **Fr.** Anis des Vosges, Carvi, Séseli des prés; **Ital.** Caro, Carvi, Comino tedesco.

Karve er meget almindelig vildtvoxende overalt i Skandinavien til Magerøen (71° 7′) og saa langt mod Øst som til Vardø og Kjelmesø i Bøgfjord (69° 52′). Paa Vardø er den rimeligvis kun forvildet, men paa Kjelmesøen er den meget almindelig. I det sydlige Norge gaar den til og over Birkegrænsen, eller omtrent til 3500′ (1098 m.) o. H. Den findes saaledes ligesaa langt mod Nord og Øst og til en større Høide over Havet end Mennesker bo. Karven er ogsaa vildtvoxende paa flere Steder paa Island. Hist og her, men saa godt som overalt i Norge og meget almindelig i Alten, findes en Varietet med temmelig stærkt røde Blomster. Denne har i en lang Aarrække været dyrket i den botaniske Have ved Christiania og holder sig i Almindelighed fuldkommen ren.

I Ægypten har Karve, meget langt tilbage i Tiden, været almindelig brugt som Medicin [4]). Ogsaa i Italien har Karven i Oldtiden været kjendt: Af Columella (de re rust. XII. 21. 2) omtales den (careum) som Kryderi, og Dioscorides (de mat. med. 3. 59) siger, at Frøet (κάρος) blev brugt som Kryderi og at Roden blev kogt og brugt som Fødemiddel.

Som en ganske eiendommelig Anvendelse af Karve kan her nævnes følgende: Vor bekjendte Botaniker S. C. Sommerfelt († 1838) siger, at det, medens han var Prest i Saltdalen, i Nordland

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 256.
[2]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. XXIV Jahrgang. (1868). Pag. 210.
[3]) Det danske geografiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 94.
[4]) J. Lieblein i Norsk Magazin for Lægevidenskaben. 3die Række, 10de Bind. Christiania. 1880. Pag. 365 fg.

(1818—1824), var almindelig Skik og Brug hos Almuen at drikke til Frokost et Decoct med Vand af Karve eller ogsaa et Decoct af Bladene af Tytebær (Vaccinium vitis idaea) med Melk[1]).

Sommeren 1850 hørte jeg i Schweiz, at man paa flere Steder i Høilandene i Tirol, hvor Poteten ikke vilde trives, pleiede at dyrke Karve, hvis Rødder bleve spiste som Erstatningsmiddel for Poteten. Karveroden er nærende, let fordøielig og meget velsmagende, og det er en bekjendt Sag, at flere af de Skjermplanter, som nu dyrkes for Rodens Skyld, i en forholdsvis kort Tid gaa over fra den vilde Tilstand til bedre udviklede Former. Med dette for Øie begyndte jeg, i den botaniske Have ved Christiania, for omtrent 30 Aar siden, at gjøre Forsøg med at dyrke Karve for Rodens Skyld. Ved at iagttage de, under saadane Omstændigheder, nødvendige Forholdsregler, bragte disse Forsøg et, efter mit Skjøn, baade hurtigt og heldigt Resultat: efter 3—4 Generationer fik jeg nemlig Rødder, som veiede 5—6 Lod (77—94 gr.) og som i Form og Udseende havde megen Lighed med de almindelige korte Persillerødder (Petroselinum sativum breve, Alef.). Jeg har for mine Landsmænd bekjendtgjort de her omtalte Resultater og opmuntret til at gjøre Forsøg, for om mulig at skaffe en Culturplante, der sandsynligvis vilde holde sig, selv under meget ugunstige ydre Forhold. Samtidig hermed har jeg tillige opfordret til at dyrke Karve for Frøets Skyld, hvilket sikkerlig kunde blive en meget lønnende Forretning[2]); men det er mig ikke bekjendt, at der er nogen, som har givet sig af med hverken den ene eller den anden af de her nævnte Culturer.

Først i den seneste Tid har jeg fundet Oplysning om, at man alt i forrige Aarhundrede har opmuntret til at dyrke Karve i de nordiske Lande, baade for Rodens og Frøets Skyld. Alt i Midten af forrige Aarhundrede tilraades det i Sverige at dyrke Karve for Rodens Skyld[3]), og i Slutningen af Aarhundredet tilraades det endog paa Island at dyrke Karve til samme Øiemed[4]). I Ullensaker Prestegjeld, i Nærheden af Christiania, skal man i Slutningen af forrige Aarhundrede have dyrket Karve[5]). For omtrent 60 Aar siden har man paa en eiendommelig Maade, i de nordre Prestegjeld i Gudbrandsdalen, dyrket Karve »næsten som anden Sæd; idetmindste lader man Svinene, som elske Karveroden, omrode Karvelandet i Høstens Tid, og saaes da Karve i denne Rodning« [6]). Ved Malmø brugte man, i Midten af forrige Aarhundrede, at saa Karve i Rugageren[7]).

Alt i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede var Karve en Udførselsartikel fra Christiania[8]). Fra Fjorddistricterne i Nordre Bergenhus Amt har Karve i Midten af Aarhundredet været en Handelsartikel[9]), og i Slutningen af Aarhundredet var den en Handelsvare, som, ialtfald i de

---

1) Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter i det 19de Aarhundrede. 2 Bd. Pag. 115.

2) Tidsskrift for Landmænd. Udgivet af F. A. Dahl. 1 Aarg. 1874. Pag. 13—21. Almanaken for 1884.

3) Carl Dahlman Eskilson's Afhandling om Åkerbruket. Första Stycket. Stockholm och Upsala. 1752. Pag. 55. 56. Cfr. Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. V. Holmiæ. 1763. Pag. 110. »Editur in Anglia more Pastinacæ et Dauci, nobis nondum usitata«. J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. Vol. II. Hafniæ. 1772. Pag. 11. »Radices etiam uti radices Pastinacæ sativæ eduntur«. C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 2 D. Kjøbenhavn. 1800. Pag. 313. A. J. Retzius. Försök til en Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 152.

4) M. Ketilson. Nockrar Tilravner giördar med nockrar Sád-tegunder og Plöntur. Hrappsey. 1779. Pag. 54. Cfr. Johan Paulli. Dansk oeconomisk Urtebog. Kjøbenhavn. 1761. Pag. 133. Det kgl danske Landhusholdnings Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1794. Pag. 18.

5) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Pag. 260.

6) Budstikken. Christiania. 1817. Pag. 357.

7) Carl Linnæi Skånska Resa. Stockholm. 1751. Pag. 201.

8) Jonas Ramus. Norriges Beskrivelse. Kjøbenhavn. 1735. Pag. 263. (Denne Bog er skrevet før 1715. Ramus døde 1718).

9) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. 1 D. Sorø. 1762. Pag. 81.

sydlige Egne af Landet, »i temmelig Mængde« afsattes til Byerne[1]). For Aarene 1779, 1781, 1782, 1783 og 1788 blev der af det kgl. danske Landhusholdningsselskab udsat Præmier for dem, der i Norge samlede og bragte i Handelen den største Mængde Karve, samlet af de vilde Planter, fra 50 til 20 Tønder[2]).

Efter Opgave fra det statistiske Centralbureau i Christiania, er der i Tiaaret 1876—85 udført følgende Qvantiteter Karve fra Norge:

Aar.	Mængde. Hektoliter.	Værdi. Kroner.	Aar.	Mængde. Hektoliter.	Værdi. Kroner.
1876	3,027	91,500	1881	6,184	105,100
1877	4,925	141,700	1882	4,653	72,100
1878	5,591	140,800	1883	6,561	101,700
1879	5,830	128,300	1884	7,229	137,300
1880	4,782	86,100	1885	4,907	147,200

I Norge bruges der aarlig omtrent 6—700 Tønder (à 139 Liter), hvoraf 5—600 Tønder medgaa til Brændevinsbrænderierne og omtrent 100 Tønder til Brød, Ost og andre Øiemed i Husholdningen. Dette er sikkerlig en meget gammel Skik og alt i Midten af det 16de Aarhundrede har man i Danmark brugt at blande Karve baade i Brød og Ost[3]). Al den her nævnte, forholdsvis ikke ubetydelige, Mængde Karve samles, saavidt mig bekjendt, alene af de i Landet vildtvoxende Planter. Men nu er det en Kjendsgjerning, at Frøet af de vildtvoxende Planter give mindre ætherisk Olie end de dyrkede. Det høieste Udbytte, som man, saavidt mig bekjendt, i Udlandet har faaet af dyrket Karve fra Holland, Omegnen af Halle og Mellem-Rusland, er 4—4,5 Procent, medens en Mand i Christiania, som i mange Aar har drevet Destillation af Karveolie efter en stor Maalestok, har opgivet mig, at Udbyttet af den her vildtvoxende Karve, eftersom denne har været mere eller mindre ren, har varieret mellem 4,5 og 5,8 Procent. Man tør vel saaledes antage, at den norske vildtvoxende og dyrkede Karve i Gjennemsnit giver 1—2 Procent mere ætherisk Olie end i Mellem-Europa.

I den nyeste Tid har man fra London Underretning om, at den store Anvendelse, man i England har for Karve, ikke paa langt nær kan dækkes ved Indførsel fra Fastlandet, hvor man har begyndt at forfalske denne Vare dels med Karve, hvoraf man har destilleret den ætheriske Olie, dels med Frø af de vildtvoxende Planter. Holland synes nu at være det Land, som bringer den største Mængde dyrket Karve i Handelen, og Opmærksomheden henledes nu paa, ogsaa i andre Lande, at fremme denne Cultur I Tyskland blev der tidligere dyrket en Mængde Karve i Omegnen af Erfurt, Halle og Magdeburg; men efterhaanden blev den, i de her nævnte Landskaber, fortrængt af Sukkerroen, og man begyndte da ogsaa at udføre Karve fra Finland og Rusland. Da i den senere Tid Dyrkning af Sukkerroen, paa de her nævnte Steder i Tyskland, har været i jevn Tilbagegang, opfordres nu Landbrugerne der til atter at dyrke Karve, en Handelsvare, som i den nyeste Tid har fundet en større og større Anvendelse. Foruden den ætheriske Olie, der bruges i stor Mængde til Medicin, Liqueur, Sæbe &c., har man i England begyndt at bruge det

[1]) Topographisk Journal for Norge. 4 Bd. 14 Hefte. Pag. 85.

[2]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdningsselskab udsætter. Kjøbenhavn. 1779. Pag. 78. 1781. Pag. 82. 1782. Pag. 92. 1783. Pag. 95. 1788. Pag. 127.

[3]) Henrik Smid's Lægebog. (Urtebogen er skrevet 1546). Fredericia. 1870. Pag. 405.

pulveriserede Frø som Tilsætning til Fedningsfoder for Slagtekvæg, og til dette Øiemed anvendes der nu meget store Qvantiteter [1]).

Det er ovenfor sagt, at Karve, her i Landet, er vildtvoxende næsten overalt, hvor Mennesker bo, og man vil neppe kunne paavise en mere aarvis Culturplante end denne. Naar nu hertil kommer den fortrykte Stilling, hvori vort Landbrug i de senere Aar har befundet sig, synes det at ligge nær at tilraade en almindelig Dyrkning i Norge af en saa fordelagtig Plante som Karve. Men Erfaring har, som ovenfor sagt, vist, at en Privatmands velmente Raad her ikke ere nok: i denne og mangfoldige Retninger faar man haabe, at der vil blive foretaget noget af dem, der have det store Hverv at søge at fremme Norges Vel.

Næsten overalt i Mellem- og Nord-Europa bruger man, som bekjendt, at strø Karve paa Brød; men Husnisserne (»die Hausgeister«) synes, ialtfald paa enkelte Steder, ikke om dette. I Landsbyen Wilhelmsdorf i Thüringen var der engang en saadan Nissefrue (»Holzweibel«), som velvillig hjalp Husmoderen med mangt og meget; hun sagde dog altid

Piep kein Brot,	d. e.	Strø ei paa Brød,
So leidst du keine Noth!		Saa lider du ei Nød!

Men da Husmoderen ikke desto mindre vedblev med at strø Karve paa Brødet, raabte Nissefruen:

Hast du mir gebacken Kümmelbrot,	d. e.	Dersom du bager mig Karvebrød,
Buckst du dir selbst die grösste Noth.		Bagte du selv dig største Nød.

Hun forlod da Huset, men Husholdningen gik senere i den Grad nedad, at Husmoderen tilsidst ikke engang havde Brød uden Karve. En lignende Fortælling har man ogsaa fra en anden Landsby om en Bonde, som ikke lystrede Nissefruens Befaling. Naar man saar Karve, skal man hele Tiden skjende og larme dygtig, thi derved holdes alt Troldskab borte og Karven trives godt [2]). Paa flere Steder i Mellem-Tyskland ansees Karve som et udmærket Middel mod Forhexning; baade Brud og Brudgom maa derfor, under Vielsen, have Karve, Dil og Salt i Lommerne [3]).

Pimpinella anisum, L. **Norge, Sv., Dan.** Anis; **Tkl.** Aenis (Bern), Aneis, Anes, Anis, Aniss, Anisse, Anitz, Annis, Annyes, Annys, Anyss, Arnis, Aynes, Einis, Eins, Ems, Enes, Enis, Enys, Enyss, Jenes, Kümmel (süsser), Römischer Venichl; **Engl.** Aneys, Anise, Anny, Annyle, Sweet Cumin; **Fr.** Anis, Anisvert, Boucage; **Ital.** Anacio, Anese, Anice, Anise, Aniso, Granelli d'anice

Anis er endnu ikke fundet i vild Tilstand, men den synes at have sit Hjem i de østlige Middelhavslande. Den har i Oldtiden været kjendt hos Romerne og omtales af Columella (de re rust. XII. 51, 2 — anisum), Dioscorides (de mat. med. 3 58 — ἄνισον), som siger, at den bedste kom fra Kreta og dernæst fra Ægypten, og Plinius (XX. 17, 72 — anisum og anesum). Han siger, at Anis hører til de Retter, som Pythagoras især anbefalede, baade i raa og kogt Tilstand. »Baade frisk og tørret er den ialtfald god til at krydre alle Slags Retter. Den spises ogsaa paa Brød. Den giver Aanden en behagelig Lugt og Ansigtet et ungdommeligt Udseende. Naar den hænges over Hovedpuden saaledes, at den Sovende kan lugte den, fjerner den ubehagelige Drømme. Den giver ogsaa god Appetit, og paa Grund af alle disse fortrinlige Egenskaber, har man givet

[1]) Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. Jahrg. XXXV. 1886. Pag. 632.
[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 201.
[3]) H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 94.

den Navn af den uovertrufne«. I Middelalderen omtales den, under Navn af Anis, baade i Carl den Store's »Capitulare« og i Henrik Harpestreng's danske Lægebog (Pag. 51). I Sverige har Anis været kjendt og brugt allerede i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede: I Diplomatarium svecanum (IV. 56. No. 2660) omtales forskjellige Gjenstande, der bleve brugte 1328 ved en Adelsmands Begravelse i Upsala, og deriblandt nævnes ogsaa 3 Pund Anis.

I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede blev Anis dyrket i saa stor Mængde i Omegnen af Erfurt, at de nærliggende Landsbyer endog bleve kaldte »Anisdörfer«. I Slutningen af det 17de Aarhundrede gik dog denne Cultur stærkt tilbage, fordi man forfalskede Frøet, ved at blande dette med forskjellige andre Gjenstande; men i Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte man atter at dyrke Anis, og senere har denne Industri været i ret god Gang[1]).

Anis dyrkes nu ikke i Norge som Nyttevæxt, men der kan neppe være Tvivl om, at den burde dyrkes, ialtfald i de sydlige Egne af Landet. Ved Christiania modnes Frøet gjerne i Slutningen af August eller Begyndelsen af September. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′ N. B. 1500′ — 470 m. o. H.) blev den 1883 saaet den 7de Mai, blomstrede 8de August og gav modent Frø 19de September. Det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet modent Frø, er Græsholmen (68° 40′) i Throndenes Prestegjeld i Tromsø Amt. I Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) har den naaet en Høide af 2′ (62 cm.) og blomstret rigelig, men den har hidtil ikke givet modent Frø.

I Henhold til den tidligere (I. Pag. 169 fgg.) omtalte Naturlov, at Aromet tiltager jo længre man kommer mod Nord, har jeg to Gange havt Leilighed til at sammenligne Anis, der var dyrket ved Christiania (59° 55′) og Throndhjem (63° 26′). Jeg kan ikke opgive noget bestemt Udbytte i Procent af ætherisk Olie, men ved kun at gnide Frøet mellem Hænderne, var der en paafaldende Forskjel. Senere har Dr. R. Luboldt (Gehe & Co., Dresden) meddelt mig, at Anis fra Chile i Gjennemsnit giver 1.35 Procent, fra Alicante (38° 20′ N. B.) 2.50, men fra Thüringen (50—51°) som Minimum 3.50 Procent. Fra Spanien blev der 1881 udført 531,314 kg. Anis, hvoraf omtrent Halvdelen var fra Alicante; 1880 blev der fra Yokohama i Japan udført 213,016 kg. og samtidig hermed er der indført til Europa store Qvantiteter fra Smyrna. 1881 blev der indført til Frankrig, fornemlig fra Tyrkiet, 1 Million kg. Anis og heraf blev der igjen udført 230,000 kg. Til Tyskland blev der 1882 indført 764,000 kg. fra Udlandet[2]).

Jeg har anført disse Detailler, for at vise, at Anis er en meget søgt Handelsvare; der kan, i Henhold til, hvad der ovenfor er sagt, heller ikke være nogen Tvivl om, at den norske Anis vilde blive betalt med en høiere Pris end den, som nu dyrkes i de sydlige Lande, og at den, samtidig hermed, vilde blive en af de mange, nu forsømte, Løftestænger til at ophjelpe den norske Landhusholdning. Denne kan nemlig, efter min bedste Overbevisning, ikke fremmes paa nogen naturligere og sikrere Maade end ved at dyrke, saavidt mulig, aarvisse Væxter, der ere værdifuldere og som derfor give en høiere Indtægt af Jorden, end de nu dyrkede.

Paa flere Steder i Tyskland er det endnu en almindelig Folketro, at Anis er et godt Middel mod »Mareridt« og at man faar behagelige Drømme, naar man lægger Anis under Hovedpuden. Naar man vasker sig med Anisvand, taber man ikke det ungdommelige Udseende[3]).

Af denne Slægt har der, Tid efter anden, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket en hel Del fremmede Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

---

[1]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. XXIV. 1868. Pag. 212.
[2]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Auflage. Berlin. 1883. Pag. 898.
[3]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 202.

Sium sisarum, L. **Norge.** Sukkerrod; **Sv.** Sockermärke, Sockerrot; **Dan.** Sukkerrod; **Tkl.** Gartenrapunzel, Geirlein, Gereln, Gergelin, Gerla, Gerlein, Gerlin, Gierlein, Girgele, Görlein, Görlin, Gritzel, Grizelmören, Gritzelmörlein, Gurgeln, Klingelmören, Klingelrübe, Klingelrüblein, Klingenmören, Krizel, Merk, Mörlin, Pestnachen (kleine), Zersevorewortel, Zuckermerk, Zuckerrübchen, Zuckerrüblein, Zuckerwurzel; **Engl.** Crummock, Scaret-wort, Skerret, Skirret, Skirrit, Skyrwort; **Fr.** Berle, Berle des potagers, Chérouis, Cheruis, Chervis, Chirouis, Giroles; **Ital.** Radice di zucchero, Scervi, Sisaro, Sisero.

Sukkerroden synes at være vildtvoxende i det altaiske Sibirien og det nordlige Persien. Columella (de re rust. 10 v. 114; 11, 3, 18 og 24) omtaler vistnok en Plante, som han kalder siser; men det er meget tvivlsomt om hermed menes, hvad vi nu kalde Sukkerrod, og paa samme Maade er det med Dioscorides (de mat. med. 2. 139) og hans sisaron (σίσαρον). Til England skal Sukkerroden være indført 1548 [1]), og i tyske Skrifter om Havedyrkning fra det 16de Aarhundrede omtales den som en Plante, der fornemlig blev dyrket i Rhinlandene, under Navn af Gerlein, Gierlien eller Gritzelmorlein. I Danmark har Sukkerroden været dyrket i Midten af det 17de Aarhundrede [2]), og i Norge omtales den som dyrket ved Throndhjem for omtrent 200 Aar siden [3]). I Norge træffer man nu denne Art meget sjelden i Haverne. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′ N. B.) holder den sig godt paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. og blomstrer i Slutningen af Juli; men den har hidtil ikke givet modent Frø. Det nordligste Sted, hvor jeg har ladet denne Art dyrke, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′), hvor den ogsaa holder sig godt og blomstrer i Midten af August, men den har ikke givet modent Frø.

Aethusa cynapium, L. **Norge.** Hund-Persille, Vild-Persille; **Sv.** Glis, Gliseblad, Vild Persilja; **Dan.** Vild Persille; **Tkl.** Bitter Peterschiljen, Düllkraut, Düllkruud, Düllwurtel, Faule Grete, Ful-Gret, Garten-Gleisse, Gartenschierling, Geissli, Glanzpeterlein, Glanzpetersilie, Gleiss, Gleisse, Glyssen, Gröönte (wilde), Honsblomen, Honssblume, Hundendille, Hundesblume, Hundestitel, Hundisblume, Hundistille, Hundsdille, Hunds-Gleisse, Hundspeterlein, Hundspeterling, Hundspeterschiljen, Hundspetersilie, Katzenpeterlein, Kerwel (wäld), Krötenpeterlein, Mattapeterli, Peterlein (stinkender), Peterli (wilder), Peterlig (wilder), Peterschiljen (wilde), Petersil (wild), Pitterselch (wäld), Schierling (kleiner), Schierling (wilder), Schörling, Tolle Petersilie, Wilde Gröentze; **Engl.** Ass-Parsley, Dog-poison, Dog's Parsley, False Parsley, Fool's Cicely, Fool's Parsley, Lesser Hemlock; **Fr.** Ache des chiens, Ciguë petite, Faux persil, Persil des fous; **Ital.** Cicuta aglina, Erba aglina, Prezzemolo salvatico.

En almindelig Ugræsplante paa dyrket Land, især i Haver, i Europa og det vestlige Asien. Paa denne Maade er den fundet paa mange Steder i Lavlandet, i de sydlige Egne af Norge indtil Omegnen af Throndhjem (63° 26′), og i Sverige til Hernøsand (62° 38′). Ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge har jeg ladet denne Art dyrke, men hidtil har den ikke givet modent Frø.

Det er en vel kjendt Sag, at Bladene af Vild-Persillen ere giftige, og for et Snes Aar siden bleve flere Personer, i en af Smaabyerne i Nærheden af Christiania, meget syge, efterat de havde spist en Gaas, som det ved nærmere Undersøgelse viste sig, ved en Feiltagelse, var blevet fyldt med Bladene af denne Art istedetfor den virkelige Persille. Den skal ogsaa virke som Gift for

[1]) George W. Johnson. The Gardeners' Dictionary by N. E. Brown. London. 1882. Pag. 730.
[2]) Simon Paulli Flora danica. Kjøbenhavn. 1648. Pag. 356. No. 206.
[3]) Christian Gartner. Horticultura eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 19.

vore Husfugle, navnlig for Gjæs. Roden er lige saa giftig som Bladene, og om dette har vor bekjendte Professor H. Strøm havt personlig Erfaring[1]). Ikke desto mindre heder det i den nyeste Tid, besynderlig nok, om denne Plante, at den er fuldkommen uskadelig[2]).

Foeniculum vulgare, Gärtn. (Anethum foeniculum, L., Foeniculum officinale, All.). **Norge.** Fennikel; **Sv.** Fenkol; **Dan.** Fennikel; **Tkl.** Brodsamen, Enis (St. Gallen), Femis (Augsburg), Feinkel, Fenchel, Fenchil, Fenckel, Fencol, Fengel, Fenichal, Fenichil, Fenikl, Fenis, Fenkel, Fenköl (Holstein), Fenkul, Fennchal, Fennkool, Finchel (Siebenbürgen), Finechel, Frauenfenchel, Gartenfenchel, Phenchel, Vencol, Venecol, Venekol, Venekolt, Venichel, Venkel, Vinkel, Wenchil; **Engl.** Fenel, Fenkel, Fenkelle, Fennel, Finckle, Finkel, Fynkylesede, Spingel; **Fr.** Fenouil; **Ital.** Fenocio, Finocchini, Finocchio, Finocchio agro, Finocchio di Bologna, Finocchio di Chioggia, Finocchio forte, Finocchio salvatico.

Fennikel er vildtvoxende i Lille-Asien, de sydkaspiske og kaukasiske Lande til Abyssinien samt i Middelhavslandene mod Vest til Marocco. Almindelig forvildet paa Ny-Seeland[3]).

Fennikel omtales af flere blandt de romerske Forfattere baade som Kryderi og Medicin. Efter Columella (de re rust. 12. 51, 2) blev Frøet brugt som Kryderi i Brød, og af Dioscorides (d. m. m. 3. 74), som kalder den Marathron (*μάραθρον*), roses den blandt andet som et Middel til at øge Melkafsondringen hos Fruentimmer, som give Bryst. I Carl den Store's »Capitulare« kaldes den Fenicolum og af Henrik Harpestreng Fænikæl. Den botaniske Have ved Christiania er det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art dyrket I en nogenlunde gunstig Vinter pleier den at holde sig og giver da det andet Aar modent Frø.

Archangelica officinalis, Hoffm. (Angelica archangelica, L.). **Norge.** Angelica, Kvann, Kvannerod, Kvann-Jol, Kvannstut, Kvonn (de unge Planter); **Gl. Norsk.** Hvannir, Hvønn; **Isl.** Hvønn, Ætihvønn; **Sv.** Angelica, Engelsört, Helgeandsört, Kvanne, Qvanne; **Dan.** Kvan; **Tkl.** Angelika, Angelik (norwegisch), Angelik (zam), Angilje, Angolkenwörtel, Argelkeinwurzel, Artelkleewurzel, Brustwurz, Brustwurzel, Dreieinigkeitswurzel, Engelwurtz, Engelwurzel, Erzengelwurz, Gartenangelik (Schweiz), Geilwurzel, Geistwurzel, Giftwürze (Schweiz), Gölk (Altmark), Glückenwurzel, Glüthenwurzel, Heiligengeistwurzel (St. Gallen), Lidtpfeiffenkraut, Luftwurzel, Zahnwurzel; **Engl.** Angelica, Archangel, Garden Angelica, Holy Ghost; **Fr.** Angelique, Racine du saint esprit; **Ital.** Angelica, Angelica di Boemia, Angelica domestica, Arcangelica.

Meget almindelig i Høilandene fra det sydlige Norge til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Landet gaar den op til 3500—4000′ (1098—1255 m.), men findes dog, paa enkelte Steder i Gudbrandsdalen og Østerdalen, i Lavlandet, d. v. s. paa en Høide af 700—900′ (219—282 m.) o. H. Paa Øen Stappen, der hører til Gjesværøgruppen (I. Pag. 118), en Mils Vei i Vest for Nordcap, naar Angelica en Høide af to Meter og derover, og paa Nordcap ere Angelica og Mulgedium alpinum saa frodige, at de begge »voxe Træerne (Betula odorata og Sorbus aucuparia) over Hovedet«[4]). I Sverige findes Angelica fra Dalarne (omtrent 61°) til det nordligste af Lappmarken. I Rusland paa Øen Kildin i Ishavet (omtr 69° 22′), men i Tschuktschernes Land, paa

---

[1]) Hans Strøm. Beskrivelse over Eger Præstegjeld. Kjøbenhavn. 1784. Pag. 78. Cfr. Dr. H. Møller i Topographisk Journal for Norge. 2 Hefte. Christiania. 1793. Pag. 116.

[2]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Aufl Berlin. 1883. Pag. 664. A. Husemann, A. Hilger und T. Husemann. Die Pflanzenstoffe. 2te Aufl. Berlin 1884. 2 Bd. Pag. 936.

[3]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 102.

[4]) B. M. Keilhau. Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren Eiland og Spitsbergen. Christiania. 1831. Pag. 97.

Asiens Nordkyst, er den endnu ikke fundet; derimod findes den ved Konyam Bay, ved Behringsstrædet (64° 50')[1]). Paa Island er den meget almindelig og paa Vestkanten af Øen kan den naa en saadan Størrelse, at »en voxen Mand kan stikke Armen ind i den afskaarne Stilk«[2]). Paa Grønlands Vestkyst er den fundet til 69° 15'[3]) og paa tre Steder ved Østkysten. (Lange).

I Fjeldegnene i Norge er det almindeligt, at Landbefolkningen, for Velsmagens Skyld, spiser Stilkene af Angelica. Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede siger Professor Strøm herom: »Stilken, som hvert andet Aar udskyder og kaldes Joll, ædes af Bønderne med Begjærlighed; ja det har tilforn været brugeligt iblandt dem at reise i samlede Flokke til Fjelds nylig før St. Hans Dag, blot for at æde Joll, ligesom til et Gjæstebud«[4]). Før Blomstringen ere Stilkene mørest og have tillige den reneste Smag. Naar Bladene ere fjernede, flaaes Stilken ved Hjelp af en Kniv, eller ogsaa med Neglene og Tænderne, saa længe indtil kun den indre, hvide og saftige Del er tilbage. De civiliserede Nordmænd i Finmarken bruge at sylte de skrællede Stilke med Sukker, og tilberedte paa denne Maade have de en ret behagelig Smag. Fra Island heder det, at Stilkene faa en sødagtig Smag, naar Planten voxer paa tør Grund, men en bitter Smag, naar den voxer paa fugtig Grund[5]). Noget lignende synes at være Tilfælde med Smagen af Bladstilkene hos Gunnera scabra, R. & P. »Paa Reiser«, siger Poeppig, »har Gunnera stort Værd for de Indfødte i Chile. Man flaar den ydre Hud af de omtrent to Tommer tykke Bladstilke, hvoraf Saften udsuges, og denne finder man at være baade kjølende og behagelig, en Smag, som dog i Almindelighed ikke deles af Europæerne. Forresten har den Jordbund, hvori Planten voxer, stor Indflydelse paa dens Smag: paa Bjergene faar saaledes Gunnera en sur Smag, medens den ved Kysten bliver saa adstringerende, at den minder om Blæk. Ligesom man i Tropelandene bringer tiltorvs Sukkerrør, der sælges, fordi man af dette udsuger den søde Saft, saaledes falbydes i Chile Bladstilkene af Gunnera, som gjerne spises af alle Folkeclasser«[6]). I det hele synes der at være nogen Lighed i den Maade, hvorpaa man i Norge bruger Angelica og Mulgedium alpinum (II. Pag. 55) og i Chile Gunnera scabra.

Lapperne i Finmarken spise, i Løbet af Sommeren, en stor Mængde Angelicastilke, hvilket utvivlsomt for dem er meget sundt, efter den ensformige Vinterkost. I Almindelighed spise Lapperne de skrællede Stilke uden videre Tilberedning, men i enkelte af Sjødistricterne i Øst-Finmarken dyppes de i Tran, og dette ansees for en stor Nydelse. I Saltdalen og maaske ogsaa paa andre Steder i Nordland spises Stilkene af Angelica silvestris paa samme Maade som af Archangelica, ja ansees endog for at være bedre, da de ikke have en saa bitter Smag. En anden Ret af Angelica tilberede Lapperne paa følgende Maade: de unge, endnu ikke fuldt aabnede Blomsterskjerme hakkes og koges med Renmelk til en grødagtig Masse, som fyldes i Renmaver, og det hele ophænges til Tørring, for at bruges om Vinteren. Naar en saadan Mave aabnes, har Indholdet nogen Lighed med Ost og regnes af Lapperne for en af deres bedste Retter.

I Maalselvdalen i Tromsø Amt (I. Pag. 109—16) er Archangelica meget almindelig og voxer der gjerne sammen med Mulgedium alpinum, Spiraea ulmaria, Epilobium angustifolium og Struthiopteris germanica. Enhver af disse Planter vilde for sig alene neppe give et brugbart Kvægfoder;

---

[1]) F. R. Kjellman. Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1 D. Stockholm. 1883. Pag. 368. 535.
[2]) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise. I Pag. 431.
[3]) Trimen's Journal of Botany. 1880. Pag. 208.
[4]) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. 1 D. Pag. 71.
[5]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 168.
[6]) Eduard Poeppig. Reise in Chile, Peru und auf dem Amazonenstrome. 1 Bd. Leipzig. 1835. Pag. 406.

men, for paa bedste Maade at udnytte disse store Mængder af Plantestoffe, har man der fundet paa at afmeie alle de her nævnte Væxter, naar de blomstre, og lade disse blive omtrent halvtørre, hvorpaa de blandes sammen og nedlægges i Gruber til det saa kaldte »Surhø«. Uagtet der i denne Masse findes flere Planter, som have en meget bitter og stærk Smag, fortære dog Dyrene Surhøet med stor Begjærlighed i Løbet af Vinteren, og man har aldrig mærket, at Melken heraf har faaet nogen eiendommelig Smag.

Paa Island opgraves Angelicaroden om Høsten og gjemmes Vinteren over i Jord, for at holde sig frisk. Den skjæres i Skiver eller mindre Stykker og spises efter Tørfisk med Smør eller Melk til[1]). Baade paa Island og Grønland spises Stilkene paa samme Maade som i Norge, ja paa enkelte Steder paa Island spises endog Bladstilkene. Grønlænderne bruge ogsaa at sylte Stilkene med Sælhundspæk, og tilberedte paa denne Maade opbevares de i Skindposer[2]). »Ved Grønlændernes Gjestebud vanker der ikke mange Retter: tørret, kogt eller roddent Sælhundkjød, Tang, Angelica og Bær syltede i Spæk, det er alt, men som oftest lader man sig nøie med mindre« [3]).

For omtrent 250 Aar siden heder det, at Angelica i de nordlige Egne af Norge blev brugt som et godt Middel mod Skjørbug[4]), og i Nordland blev der 1740 samlet en Mængde Angelicarod, som, efterat den var tørret og malet, blandedes med almindeligt Mel til Brød[5]). Ved Bergstaden Røros bruge Bønderne at brænde den tørrede og knuste Rod som et Slags Røgelsepulver. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Sverige anbefalet Angelicaroden, enten for sig eller blandet med Poteter, til Destillation af Brændevin[6]); om dens Anvendelse som Surrogat for Tobak, maa henvises til, hvad der herom tidligere (II. Pag. 167) er sagt. Paa Island anvendes Angelica paa forskjellige Maader som Kvaksalvermedicin: den bruges saaledes baade udvendig og indvendig mod Bid af alle Slags Dyr; den udpressede Saft gnides paa Øinene mod »Uklarhed i Synet«, og et Decoct med Vand af Frøet, hvoraf drikkes $^1/_4$ Liter varmt »fremskynder Fødselen« [7]).

Det er ovenfor sagt, at Archangelica endnu ikke er fundet paa Asiens Nordkyst, men derimod i Nærheden af Konyam Bay ved Behringsstrædet. Naar Tschuktscherne, som bo ved Nordkysten, kunne faa fat paa et Stykke af en Rod, bære de dette paa sig som et virksomt Beskyttelsesmiddel mod Isbjørnen (Ursus maritimus)[8]).

Alt for 300 Aar siden heder det: »Her voxer og gode urter, angelica, gentiana og mange andre, som ofte nævnes udi lægekonst og føres af riget og selges« [9]). For 100 Aar siden blev der af »det nyttige Selskab i Bergen« udsat en Præmie for de Bønder, der vilde samle Angelicarod[10]), og omtrent samtidig hermed udsatte det kgl. danske Landhusholdnings Selskab Præmier for de Apothekere i Norge, som lode indsamle den største Mængde af medicinske Planter, og blandt disse

---

[1]) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise. 2 D. Pag. 943. Det kgl. danske Landhusholdnings Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1794. Pag. 19. P A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Standpunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 137.
[2]) Dr. H. Rink. Grønland, geographisk og statistisk beskrevet. Kjøbenhavn. 1857. Pag. 152.
[3]) W. A. Graah. Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland. Kjøbenhavn. 1832. Pag. 124.
[4]) Norriges oc de omliggende Øers sandfærdige Bescriffuelse aff Peder Claussøn. Kjøbenhaffn. 1632. Pag. 126.
[5]) N. I. Berg. Om Fødemidler til Almuens Oplysning. Christiania. 1808. Pag. 7.
[6]) Kgl. svenska Vetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 37. 1776. Pag. 264.
[7]) P. A. Schleisner. Island &c. Pag. 177, 178, 187.
[8]) F. R. Kjellman i Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1 D. Stockholm. 1882. Pag. 368.
[9]) Absalon Pederssøn's Norges Beskrivelse (1567—70) i Norske Magasin. Udgivet af N. Nicolaysen. 1 Bd. Christiania. 1858. Pag. 111.
[10]) Fortegnelse paa Medlemmerne i det bergenske nyttige Selskab. Bergen. 1780. Pag. 35.

nævnes Arnica montana, Arctostaphylos officinalis, Archangelica officinalis, Acorus calamus, Inula helenium &c.[1]). Det er mig ikke bekjendt, at nogen senere har taget sig af denne vigtige Sag, og endnu den Dag idag bliver den allerstørste Del af den Angelicarod, som her sælges af vore Apothekere, indført fra Udlandet, istedetfor, at vi først burde forsyne vore egne Apothekere og endda levere store Qvantiteter til Udførsel. Indsamlen af de her i Landet baade vildtvoxende og dyrkede Apothekerplanter, til eget Brug og til Udførsel, er en af de mange, nu forsømte Indtægtskilder, som i Virkeligheden kunde blive til Norges Vel. Men, hvad der er endnu værre, er, at den fra Udlandet indførte Angelicarod neppe kommer af den ægte Archangelica officinalis: I de sidste 20—25 Aar har jeg, flere Gange og fra forskjellige udenlandske Droguister, forskrevet Radix Archangelicae og altid faaet den samme Vare: Denne bestaar af et Rhizom, hvorfra der udgaar en Mængde 30—40 cm. lange Rødder eller tykke Rodtrevler, der have omtrent en Penneposes Tykkelse[2]). Derimod har den norske Angelica en eneste tapformet Rod, der i sin ydre Form ligner en temmelig stor Pastinakrod, og naar denne skal tørres, maa den deles i to eller flere Stykker. Dette synes ogsaa at være den samme Form, der, som ovenfor sagt, er fundet af Dr. Kjellman (l. c. Pag. 535) ved Behringsstrædet. Hertil kommer, at den norske Angelicarod har en meget mere kraftig-aromatisk Lugt og Smag end den fra Tyskland indførte. Naar dette blev tilstrækkelig kjendt, kan der ikke være Tvivl om, at den norske Angelicarod vilde finde en rivende Afsætning i Udlandet.

Angelicaroden bruges her i Landsbygderne paa forskjellige Maader som Husmedicin; det almindeligste er, at den digereres med Brændevin (det samme gjør man ogsaa paa Island), enten for sig eller sammen med Gentianrod (Radix Gentianae purpureae) eller Malurt (Arthemisia absinthium). Paa enkelte Steder bruges ogsaa Roden som et Slags Surrogat for Skraatobak.

Under Hedendomen har Havedyrkningen i Norge staaet paa et saa lavt Trin, at der i hin Tid aldeles ikke kan have været Tale om en saadan Syssel i den Forstand, hvori dette Ord nu tages. Længre Tid efter Christendomens Indførelse, og fornemlig efterat flere Klostere vare oprettede i Landet, eller omtrent fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, kan der dog tales om et Slags Havedyrkning, om denne end maa have været i sin første Barndom. Ordet »Urtehave«, hvorved man, i Norge som i Tyskland[3]), i den ældste Tid vel ikke har forstaaet noget andet end en indhegnet Plads, hvor der ikke dyrkedes Korn, men hovedsagelig voxede Græs og paa enkelte Steder dyrkedes en eller anden spiselig Væxt, nævnes, saavidt mig bekjendt, første Gang i Halfdan Svarte's Saga[4]), hvor det omtales, at hans Dronning, Helga eller Ragnhild, havde havt en Drøm, hvori det forekom hende, at hun stod i sin Urtehave (»grasgarðr«) o. s. v. Dette viser i ethvert Fald, at man alt paa hin Tid dog maa have havt en indhegnet Plads, hvor en eller anden Væxt blev dyrket. Det er ogsaa, af flere Omstændigheder, vist, at man i en meget tidlig Periode maa have dyrket et Par Planter, nemlig Angelica samt et eller andet Slags Løg (cfr. I. Pag. 337) og maaske ogsaa andre stærkt smagende eller aromatiske Urter; men om det end ikke er usandsynligt, kan det dog neppe med Sikkerhed paavises, at andre Kjøkkenvæxter, i den hedenske Tid, have været Gjenstand for Dyrkning.

---

[1]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1783. Pag. 96, 97.

[2]) Cfr. F. A. Flückiger. Die Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Auflage. Berlin. 1883. Pag. 421.

[3]) K. G. Anton. Geschichte der teutschen Landwirthschaft. Görliz. 1799—1802. 1 Th. Pag. 137. 3 Th. Pag. 420.

[4]) Snorre Sturlassøn. Halfdan Svarte's Saga. Cap. 6.

At Angelica langt tilbage i Tiden har været kjendt, kan sees deraf, at den (»Fjall-hvannir«) omtales i Gaadelegen mellem Heidrek og Gest[1]), og alt i Slutningen af det 10de Aarhundrede synes den at have været et Slags Torvvare i Byerne. Det heder nemlig om Kong Olaf Tryggvessøn, at han tidlig om Morgenen gik ud paa Torvet i Throndhjem, hvor han mødte en Mand med meget store og besynderlige Angelicastilke (»með hvannir margar ok undarliga stórar«). Kongen tog en Angelicastilk (»hvanniola«) og bar den hjem som Gave til Dronningen[2]).

Allerede i den ældre Gulathingslov (Cap. 75) heder det om Leilændingen: »Dersom en Mand har anlagt en Angelicahave (hvanngarðr), da kan han tage den bort før Flyttedag, om han vil«. Den ældre Bjarkøret (Nidaros's gamle Bylov?), som er samtidig med de ældste norske Love, siger (119): »Dersom nogen gaar i anden Mands Have og stjæler Kaal eller Angelica eller Løg, og bliver greben dermed, saa meget som Pennings Værd, da er han Marktyv, hans Sag skal behandles som andre Tyvssager og han være retløs, om han end bliver slaaet«. Ogsaa i de andre gamle Love haves flere særskilte Bestemmelser om denne Plante[3]), ja paa Island har selv den vildtvoxende Angelica været sat under Lovens Værge. Den islandske Lovbog Graagaasen[4]) fastsætter nemlig Straf for den, som graver op Angelica paa anden Mands Mark. Man har endnu et gammelt Pergamentbrev, der tilhører Sauðlauksdalr Kirke, ved Patricksfjord paa Nordvestkanten af Island, hvorefter der aarlig tilkommer denne Kirke saa mange Angelicastilke, som sex Mand kunne skjære paa en Dag eller en Mand i sex Dage[5]). I Oldtiden har man meget almindelig dyrket Angelica paa Island; men dette synes efterhaanden at være gaaet af Brug, indtil man atter begyndte hermed omtrent i Midten af forrige Aarhundrede[6]), og endnu dyrkes den i Haverne[7]). For et Par Hundrede Aar siden blev Angelica paa Færøerne dyrket baade i egne Haver og paa Kirkegaardene[8]), og det samme er Tilfældet den Dag idag[9]). Saavidt mig bekjendt, bliver Angelica nu ikke dyrket i Norge, naar undtages paa enkelte Steder i Søndre Bergenhus Amt, f. Ex. i Ulvik og Vos. I England har man dyrket Angelica i Haverne før 1568[10]), og endnu dyrkes den, fornemlig til et Slags Conditorvare, i stor Mængde i Omegnen af London[11]).

Naar man sammenligner Brugen af Angelica med, hvad der før er sagt om Oxyria reniformis (I. Pag. 590) og Mulgedium alpinum (II. Pag. 55), har man atter et Bevis paa, hvorledes Instinctet overalt leder de Mennesker, der leve under saadane Forhold, at de i det væsentlige ere henviste til animalske Næringsstoffe, til at søge den Planteføde, som Omstændighederne give Adgang til.

I Norge findes der, efter Meddelelse af min Collega Professor O. Rygh, en hel Del Gaarde samt enkelte Fjelde, Indsjøer og Elve, der have faaet sine Navne af Angelica, efter de mellem Folket kjendte Navne Kvann og Jol:

---

1) Hervarar Saga. Kjøbenhavn. 1847. Cap. 12. Pag. 36.
2) Olaf Tryggvessøn's Saga, Cap. 230. Cfr. 211. Snorre Sturlassøn, Olaf Tryggvessøn's Saga, Cap. 87.
3) Ældre Frostathingslov, XIII. 2. XIV. 14. Nyere Landslov, IX. 9. Ældre Bjarkøret 148. Jóns-Bóken, Tyve-Bálken Cap. XI.
4) V. Finsen's Udgave 2den Del Cap. 186, Pag. 94.
5) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise, 1 D. Pag. 431.
6) Eggert Olafsen l. c. 2 D. Pag. 939. Islandske Maaneds-Tidender. August 1774. Pag. 114.
7) Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 60.
8) Lucas Jacobsøn Debes. Færoæ & Færoa reserata. Kjøbenhavn. 1673. Pag. 112.
9) Botanisk Tidsskrift. 4 Bd. Kjøbenhavn. 1870—71. Pag. 12.
10) The Garden. Vol. XXII. 1882. Pag. 555.
11) Robert Thompson. The Gardener's Assistent. New Edition by Thomas Moore. London. 1878. Pag. 145.

Gaarde: Kvannaasen, paa Senjen Øen i Lenvik Sogn, Tromsø Amt, Kvanbækli, i daglig Tale Kvanlien, Mo Sogn, Ranen, Kvandalen, (i Matrikelen staar Silaadal) sammesteds, Kvandalen i Skjerstad ved Saltenfjorden, Kvandalen i Vefsen, Helgeland, Kvandalen i Aakre Sogn, Skonevik Prestegjeld i Søndhordland, Kvandalen i Kinservik Sogn, Hardanger, Kvandalsvold øverst i Bæverdalen, i Lom (skrives Kvandesvold), Kvangarsnes (af hvanngarðr) i Volden, Søndmør (skrives Kvangersnes), Kvannkjosen i Lødingen, Saltens Fogderi, Kvannlien i Vevelstad Sogn, Helgeland, Kvanes i Høvaag Sogn, Nedenes (i 1444 skrevet Kvannones), Kvanvik i Flekkefjord Prestegjeld; ***Elve:*** Kvanna, Bielv til Eidsaaen i Nore, Numedal, Kvenna, der falder i øverste Ende af Mjøsvandet i Thelemarken (kommer udentvivl heraf); ***Indsjøer:*** Kvangrø-Vand, paa Grænsen af Brekke og Ladvig Sogn, Sogn; ***Fjelde:*** Kvangrø-Fjeld, paa Grænsen af Kirkebø Sogn i Søndfjord. Af Jol, d. e. Kvannestilk, findes følgende Sammensætninger: Joldalshorn, Fjeld i Syd for Ørstefjord, i Volden, Søndmør, Jolgrøhorn, i Nord for Isfjorden i Romsdalen, Jolgrøvand, to Steder i Sydvest for Dalsfjorden i Volden, Søndmør, Jolhorn, Fjeld mellem Volden og Hjøringfjord, Søndmør, Kvanjol-Vand, nordvestlig i Ulvik i Hardanger og Kvanjol-Fjeld i Øst for Todalen, Nordmør.

Fra Island har Professor O. Rygh opgivet mig følgende Stednavne: Hvanná baade i Rangávalla Syssel og i Nordre Mule Syssel, Hvannalindar (ɔ: Kvankilderne), oppe i Fjeldet sydlig paa Øen, Hvanndalir, i Fjeldet (nævnes i Vatnsdøla Saga, men kjendes ikke nu), Hvannavallagil (ɔ: Kvannevoldskløften), ogsaa i Fjeldet ved Langjøklen paa Vestlandet, Hvanndalir, nordvestlig i Eyafjords Syssel, Hvanneyri (ɔ: Kvannøren) ved Borgarfjorden samt Hvanneyri Prestegaard, nordvestlig i Eyafjords Syssel, Hvannavellir (ɔ: Kvannevoldene), i Søndre Mule Syssel og Hvannstøð (ɔ: Kvannestøen) i Nordre Mule Syssel.

Imperatoria ostruthium, L. (Peucedanum ostruthium, Koch.). **Norge**. Mesterrod; **Sv.** Mästerrot; **Dan.** Mesterrod; **Tkl.** Abkraut (Bern), Abstrenze, Ástrenz, Astrenza, Astrenze, Astriza, Austriz, Beizakraut (Bern), Beizekraut, Beizkraut, Gärisch, Gerese, Gerischwürz, Gersla (romes), Gerste (wilde, schwarze), Gherle (romech), Hoorstanze (St. Gallen), Kaiserwurz, Kol (römes), Kol (römisch), Kol (wilt), Magistranz, Masterwurz, Meisterwurz (wahre), Mesterword, Mihsterwurzel (Siebenbürgen), Onstritz, Ostenz, Ostranz, Ostritz, Ostrucie, Stränze (Schweiz), Wohlstand; **Engl.** False Pellitory of Spain, Fellon-grass, Fellon-wood, Fellon-wort, Master-wort (great); **Fr.** Impératoire; **Ital.** Elafobosco erba rena, Erba rena, Imperatoria.

Vildtvoxende i Mellem-Europa og paa de sydeuropæiske Alper. Roden, der tidligere var i saa stor Anseelse som Medicin, at den endog fik Navn af »remedium divinum«, bruges, saavidt mig bekjendt, nu ikke, uden som en Tilsætning til den grønne Schweizerost. I den botaniske Have ved Christiania trives den meget godt, og i forrige Aarhundrede har den været dyrket hist og her i de sydlige Egne af Landet til Throndhjem[1]).

Bubon gummiferum, L. (Selinum gummiferum, Spr.). Vildtvoxende i det sydøstlige Afrika. Den indeholder en hvid, stærkt lugtende Melksaft og har tidligere, men med Urette, været anseet for at være en af de Planter, som give Gummi resina Galbanum. I den botaniske Have ved Christiania fik man Vaaren 1876 Frø af denne Art fra Turin. Dette blev saaet strax og Planterne udsatte paa aaben Mark i Begyndelsen af Sommeren. De udviklede sig meget langsomt og blomstrede ikke før 1884; men baade dette Aar og 1885 og 86 have de givet modent Frø. I en

---

[1]) Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 383.

almindelig Snevinter holde Planterne sig uden Dækning; men de bør dog helst om Høsten faa et almindeligt Løvdække.

Anethum graveolens, L. (Peucedanum anethum, Jessen). **Norge** og **Sv.** Dill; **Isl.** Dillu; **Dan.** Dild; **Tkl.** Aenetkraut, Ammenthee, Däll (Siebenbürgen), Diel, Dil, Dile, Dill, Dille, Dillkraut, Dyl, Gartendill, Gurkenkraut, Hochkraut, Ihle, Kapperkraut, Kroüskrokt (Siebenbürgen), Kümmerlingskraut, Till, Tilla, Tille, Tilli, Tülle, Tullaich, Tulle, Tyl; **Engl.** Anet, Dill, Dillseed; **Fr.** Anet, Fenouil bâtard; **Ital.** Accia (Sicilien), Aneta, Aneto, Finocchio fetido, Finocchio puzzolente, Neto.

Dill er vildtvoxende i Syd-Europa, det sydvestlige Asien og Ægypten, og blev dyrket af Romerne baade som Medicin og Kryderi, under Navn af Anethum. Af Virgil omtales den som en vellugtende Plante[1]), og Dioscorides (de mat. med. 3. 60) siger, at den blev brugt til at befordre Fordøielsen og øge Melkafsondringen hos Barselkoner. Et Infus med kogende Melk har ogsaa været brugt til dette Øiemed under Navn af Ammethe. Dill har været dyrket af Jøderne og var hos dem rimeligvis en meget almindelig Plante, thi der siges hos Mathæus (Cap. 23 V. 23), at Pharisæerne gave Tiende af Mynthe, Dill og Kummen. I Carl den Store's »Capitulare« kaldes den Anetum og i den danske Lægebog (Pag. 100) af Henrik Harpestreng († 1244) omtales den under Navn af Dyllæ. Til England blev den dog ikke indført før 1570. Paa enkelte Steder i Tyskland har man endnu den Overtro, at Dill værger mod Trylleri og alle Slags Forhexning, og af denne Grund bør, blandt andet, enhver forlovet Dame altid bære Dillfrø hos sig[2]).

I Omegnen af Christiania udbreder Dill sig meget almindelig som Ugræs i Haverne, og ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) giver den modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) udbreder den sig ogsaa som Ugræs i Haven, og disse Planter have en meget stærkere Smag end de, der dyrkes af Frø fra Christiania. Fra Vardø (70° 22′) fik jeg Høsten 1876 et Par Planter, som vare 2½′ (78 cm.) høie. Frøet var vistnok ikke modent, men dog saa vidt udviklet, at Skjermene kunde bruges til Nedlægning mellem Agurker. Paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap blev der saaet Dill den 16de Juni 1882. Denne blev 10″ (26 cm.) høi og blomstrede i Begyndelsen af September, men gav ikke modent Frø. Fra Island har Landphysicus Schierbeck meddelt mig, at han ved Reykjavík saaede Dill den 26de Mai. Frøet spirede 12te Juni og Planterne, der bleve næsten 2′ høie, blomstrede 20de August, men de gave ikke modent Frø.

Pastinaca sativa, L. **Norge.** Pastinak; **Isl.** Pastínakrót; **Sv.** Palsternack, Pastenacka; **Dan.** Pastinak; **Tkl.** Balsternak, Bestenag, Bestenow, Brakannyen, Gänskress, Gerhel, Gerhila, Gerhilla, Gierisch (rauher), Hammelsmöhren, Hirtspastenach, Möhre (weisse), Moorwurzel, Moorwörtel, Morche, Morchel, More (grod), Morellen, Moren (wilde), Morhila, Murwettel, Palsternack, Palsternacke, Pastenack, Pasternaken, Pasternat, Pasteneien, Pasternak, Pasterinackh, Pasterinakel, Pasterna, Pastinachen, Pastinada, Pestenaw, Pestinach, Pestnachen, Pestnagelwurzel, Pestnorchen, Peterling (welscher), Petersilie (welsche), Pilsternäck, Pingsternagelwörtel (Holstein), Pinksternack, Pinsternake, Postirnake, Rüble, Wormswörtel; **Engl.** Bird's-nest, Hart's Eye, Kegge, Madnep, Mypes, Parsnep, Parsnip, Pasnets, Pastnip, Tank; **Fr.** Grand Chervi, Panais, Pastenade, Pastenaque; **Ital.** Elafobosco, Pastinaca, Pastinaca domestica, Pastricciani.

Pastinaken er vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa samt i de tempererede Egne af det russiske Asien. I de senere Aar er den fundet forvildet hist og her i Omegnen af Christiania, paa

---

[1]) Bucolica. Ecl. II. v. 48 »bene olentis anethi«.

[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 202. A. Treichel i Schriften der naturforschenden Gesellschaft zu Danzig. Neue Folge. 6 Bd. 1886. Pag. 141.

et Par Steder ved den sydvestlige Kyst samt ved Throndhjem. Den har været kjendt af Romerne og omtales af Columella (de re rust. XI. 3) som en dyrket Plante. Dioscorides (de mat. med. 3. 73), der kalder Planten elaphoboskon (ἐλαφοβόσκον), siger, at Hjortene spise Roden som et Beskyttelsesmiddel mod Slangebid, og i samme Hensigt bruge Menneskene Frøet blandet med Vin. Den har været kjendt og dyrket i Middelalderen, og i Carl den Store's »Capitulare« kaldes den pastenacae. I de nordiske Lande maa Pastinaken have været forholdsvis tidlig kjendt; den omtales nemlig i Henrik Harpestreng's danske Lægebog (Pag. 80) under Navn pastinaca, og anbefales der paa mange besynderlige Maader til at helbrede forskjellige Sygdome.

For flere Aar siden var det en almindelig Mening, at Pastinaken kunde blive giftig, naar den stod ude om Vinteren, og dette gik efterhaanden over til, at man troede, at Pastinaken ofte kunde antage giftige Egenskaber. I de mig bekjendte Skrifter, der omhandle saadane Gjenstande, har jeg søgt at komme efter Oprindelsen til denne grundløse Paastand, og efter hvad jeg derom har kunnet finde, ser det ud til, at man om Vaaren maaske kan have forvexlet Pastinakroden med Roden af den almindelige Bulmeurt (Hyoscyamus niger). Uagtet det, for en sagkyndig Mand, ser besynderligt ud, at de her nævnte Rødder skulde kunne forvexles, har man dog, i den her nævnte Retning, Exempler paa endnu grovere Feiltagelser: Paa flere Steder i England og Scotland er det saaledes en Kjendsgjerning, at man har spist Roden af Aconitum napellus istedetfor Peberrod (Cochlearia armoracia), og at dette, ialtfald i enkelte Tilfælder, har havt Døden tilfølge[1]).

Overalt i Norge, fornemlig i Høilandene og i de nordlige Egne, bør man altid saa Pastinakfrøet om Høsten. I Omegnen af Christiania naar Roden af de forskjellige Varieteter omtrent den samme Størrelse som i Mellem-Europa. Den største Rod af Jersey-Pastinak, som jeg har seet her, veiede 2½ Pund (1.25 kg.). Fra Alten (70°) i Vest-Finmarken har jeg faaet Rødder, som holdt 1½" (40 mm.) i Diameter, fra Karasjok (69° 18') i Øst-Finmarken nogle, som vare 8" (21 cm.) lange og holdt 1½" (40 mm.) i Diameter, og fra Maalselvdalens Prestegaard (69° 10') flere, som vare 10½" (27 cm.) lange og holdt 2" (5 cm) i Diameter. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18' N. B.) kan Roden, paa en Høide af 2940' (922 m.) o. H., blive 9" (23 cm.) lang og faa en Vægt af 8 Lod (124 gr.).

Ved Christiania modnes gjerne Frøet i den anden Halvdel af August, og ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37'), paa en Høide af 1500' (470 m.) o. H., i den anden Halvdel af September. Fra Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56') har Provst Wisløff flere Gange sendt mig modent Frø. Første Gang fik jeg dette af Jersey-Pastinaken i Slutningen af September 1876. Frøet, som var ualmindelig stort og havde en paafaldende mørkbrun Farve, saaede jeg i den her værende botaniske Have i Begyndelsen af October, ved Siden af den samme Varietet, hvoraf Frøet var indført fra Udlandet. Høsten 1877 gav Frøet fra Stegen Rødder, der vare mere end engang saa store, som de, der bleve avlede af det udenlandske Frø. Senere er der flere Gange avlet modent Frø i Stegen, hvor de blomstrende Planter gjerne naa en Høide af 1.5 Meter.

Alt i Slutningen af forrige Aarhundrede har man her vidst, at Pastinaken med Nytte kunde dyrkes i det store som Foder for Husdyrene: det kgl. danske Landhusholdnings Selskab har derfor udsat en Præmie for den, der dyrkede den største Mængde Gulerod, Pastinak, Kaalrabi og Turnips til Foder[2]). Det gjennemsnitlige Udbytte af Pastinaken, naar den dyrkes paa Ager i det sydlige

[1]) C. Pierpoint Johnson The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 13. Pharmaceutical Journal. Vol. XV. Pag. 449. The Garden. A weekly Journal of Horticulture Vol. XVII. London. 1880. Pag. 11

[2]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1788. Pag. 44.

Norge, er 30—40 Tønder (à 139 Liter) pr. Maal Jord (10,000 □' — 984 □ m.), og naar en Tønde sættes til en Vægt af omtrent 170 Pund ($84^1/_2$ kg.), giver dette 5100 - 6800 Pund (2541—3386 kg.) pr. Maal.

Her i Landet dyrkes vistnok Pastinaken ikke sjelden (den almindeligste Sort er den lange Jersey- eller Guernsey-Pastinak), men dog ikke i den Mængde, som denne nyttige og velsmagende Rod fortjener, til Føde baade for Folk og Fæ. Som Erstatningsmiddel for Poteten er der neppe nogen af alle vore Rodvæxter, der passer saa godt som denne Hertil kommer, at den, saavidt min Erfaring strækker sig, kan blive staaende ude om Vinteren overalt her i Landet. Naar man da om Høsten optager saa mange Rødder, som kunne bruges i Løbet af Vinteren, har man om Vaaren, da her, navnlig i de nordlige Egne af Landet, gjerne er Mangel paa friske Plantestoffe, denne Rod at gribe til. Paa flere Steder bruger man om Høsten at afskjære Bladene, og disse bruges da til Kvægfoder, enten friske eller ogsaa nedlægges de, helst blandede med andre Fodervæxter, til det saa kaldte »Surhø«. Rødderne spises med Begjærlighed baade af Heste og Hornkvæg. Melken skal give mere Fløde end efter almindeligt Foder, og Smøret skal faa en behagelig Smag og en frisk Farve [1]).

I Irland har man, ialtfald tidligere, brugt Pastinaken til et Slags Øl, der blev kogt med Humle, ligesom almindeligt Øl [2]), og i England bruges Roden til en ret velsmagende Vin [3]). De Indfødte paa Halvøen Harris, paa Hebriderne, bruge Pastinakfrø som Surrogat for Humle, og de paastaa, at det ikke alene passer godt til dette Øiemed, men at det endog giver Øllet en behagelig Smag [4]). Paa Ceylon bruges Frøet af denne, eller maaske en anden der vildtvoxende Art, som Tilsætning til Carry, der hos de Indfødte er et meget almindeligt Kryderi næsten til alle Retter [5]).

I Sverige dyrkes Pastinaken til omtrent den 67de Bredegrad, ja endog lige til Enontekis ($68^1/_2{}^0$), ved Grænsen af Torneå Lappmark og Rusland [6]). I Slutningen af forrige Aarhundrede har den der været anbefalet til Destillation af Brændevin [7]). Om Udfaldet af Pastinakdyrkningen i Reykjavík meddeler Landphysicus Schierbeck følgende: »Pastinaken bliver vel ikke ret stor her paa Island, men den har været meget velsmagende og aromatisk; den overvintrer meget godt paa Friland og kan benyttes i Husholdningen ganske tidlig næste Foraar, saasnart man kan komme i Jorden for Frosten, altsaa paa en Tid, da man ingen andre friske Havesager har. Af denne Grund bør Yndere af Plantespiser paa Island ikke undlade at gjøre Forsøg med den. I en saa daarlig Sommer, som den i 1885, har den givet næsten modent Frø her i Haven, og der er ingen Tvivl om, at den i en god Sommer vil kunne give godt Frø« [8]).

Heracleum panaces, L. (H. pyrenaicum, Lam.). Denne Art, som er vildtvoxende i de sydeuropæiske Høilande, blev for 30—40 Aar siden varmt anbefalet som en udmærket Foderplante, fordi den giver en stor Mængde Blade, som kunne afskjæres flere Gange i Løbet af Sommeren. Paa den her nævnte Tid blev den indført til Alten (70°) i Vest-Finmarken, hvor den trivedes udmærket godt og gav modent Frø; men man gjorde snart den Erfaring, at Bladene have en saa

---

1) Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. Jahrgang XXXIII. 1884. Pag. 756.
2) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 117.
3) W. H. Roberts. The British Winemaker. 5th Ed London. 1849. Pag. 237.
4) The Scottish Naturalist. October 1882. Pag. 355.
5) S. W. Baker. Eight years' wanderings in Ceylon. London. 1855. Pag. 283.
6) Kgl. Vetenskaps Academiens nya Handlingar. Vol. 25 (1804) Pag. 106.
7) Kgl. Vetenskaps Academiens Handlingar. Vol 37. (1776). Pag. 265.
8) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 256.

ubehagelig Lugt og Smag, at man ikke kunde faa Husdyrene til at spise disse, med mindre de vare meget hungrige. Nu dyrkes denne Art som et Slags Prydplante paa mangfoldige Steder i de nordlige Egne af Norge, fra Bodø (67° 17′) til Gjesvær (71° 7′) og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken. Paa sidstnævnte Sted naar den en Høide af 8′ (2.5 m) og giver modent Frø. Det kunde maaske være Umagen værd at prøve, om Bladene skulde kunne bruges til »Surhø« paa samme Maade, som tidligere (II. Pag. 226) er omtalt under Angelica.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, af denne Slægt været dyrket en Mængde Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Cuminum cyminum, L. **Norge.** Kummen, Spidskummen; **Sv.** Spiskummin; **Tkl.** Camijn, Chume, Chumi, Chumich, Chumil, Chumin, Cömi, Come, Comen, Cumin, Cymmin, Czymery, Gardkarvel, Gardkome, Gardkomen, Gaertkome, Gartenkome, Haberkümel, Kämen, Kimich, Kimmel (römischer), Kömel, Kome, Komel, Kommel, Konnel, Korve, Krämerlaus, Kramkümmel, Kreuzkümmel, Kümel, Kümich, Kümm, Kümmel (aegyptischer), Kümmel (römischer), Kümmel (venedischer), Kumel, Kumich, Kymmich, Linsenkümmel, Mohrenkümmel, Mutterkümmel, Pepercome, Peperkome, Peperkomen, Pfefferkümmel, Pfefferkumel, Pfefferkummel; **Engl.** Cumin, Cummin; **Fr.** Cumin; **Ital.** Cimino, Cimino dolce, Comino, Comino da piccioni, Comino domestico, Cumino, Cymino.

Vildtvoxende i Turkestan, Ægypten og Nord-Afrika. I Orienten lader det til, at Kummen i Oldtiden har været en almindelig Culturplante, og som saadan omtales den i det gamle Testamente paa to Steder hos Esaias (Cap. 27. V. 25 og 27). I det nye Testamente nævnes den, som bekjendt, ogsaa (Mathæus 23. 23) mellem de Planter, hvoraf Pharisæerne gave Tiende. Den omtales af Theophrast (hist. pl. VII. 3, 2 og 3), Nicander (Ther. v. 601), Dioscorides (de mat. med. 3. 61) og Columella (de re rust. XII. 51, 2), dels som Kryderi, dels som Lægemiddel. I Carl den Store's »Capitulare« kaldes den ciminum og i den danske Lægebog (Pag. 61) af Henrik Harpestreng thitæst kumyn.

Saavidt mig bekjendt, er den ikke blevet dyrket i Norge, naar undtages i den botaniske Have ved Christiania og ved flere af mine Forsøgsstationer: Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) giver den, i Slutningen af August, modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m) o. H., og ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) giver den ogsaa modent Frø i Slutningen af August.

Daucus carota, L. **Norge.** Gulerod; **Isl.** Gulrætur; **Sv.** Barkenrot, Fogelbo, Gulerot, Morot; **Dan.** Gulerod; **Tkl.** Beschlossene, Beslotene, Bestenauw, Blutströpflin, Eselsmöhren, Gäli Rübli, Gälsröw, Gaelmêr, Geele Wortel, Gelbmöhre, Gelbrübe, Gelbwurzel, Gele Rüebli, Hofpasteren, Karote, Kattenklawe, Maidele, Marach, Maurache, Mauren, Mauroch, Mauroche, Merchenstengel, Merl (Siebenbürgen), Möhre, Möre, Mören (gelbe), Mörhe, Mörlen, Mörwortel, Mohrachopf, Mohrenkimmich, Mohrenkümmel, Moraja, Morch, Morcha, Morche, Morchen (wilde), Morel, Morell, Moren, Morha, Morhe, Morhel, Morhelen, Morhila, Morich, Morling, Morochen, Morröw, Morwortel, Mouroh, Müren, Murke (Wien), Murr, Murrestängel (Siebenbürgen), Murrworteln, Pastenach (welde), Pastenei (welde), Peterling (wild), Reiwe (gehl), Riebli (Schweiz), Rüabli (wildi), Rüben (geel), Rüben (gelbe), Rüben (rot), Rübli, Rüebli, Schatthuatbengel (St. Gallen), Tapp-Stückwuotteln, Tugendbleme (Siebenbürgen), Vogelnest, Vogelsnest, Wörteln, Worteln, Wortlear (Helgoland), Wuotteln, Wütteln, Wurtels, Wurzel, Wutteln; **Engl.** Bee's-nest, Bird's-nest, Carrot, Crow's-nest, Dawke, Fiddle, Hill-trot, Mirrot, Rantipole; **Fr.** Carotte, Pastenade, Pastonade; **Ital.** Capo bianco, Carata, Carota, Dauco marino, Gallinacci, Pasticciona, Pastinaca selvatica, Pastinaccini, Pastriciani, Virga pastoris.

Guleroden er vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa; i Skandinavien er den sandsynligvis kun forvildet, ialtfald er dette Tilfældet i Norge, hvor den først i de senere Aar er fundet paa flere Steder langs Kysten fra Christiania til Christianssund (63° 7'). I den nyeste Tid er den ogsaa fundet forvildet hist og her paa Ny-Seeland[1]). Guleroden har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk og omtales, baade som vildtvoxende og dyrket Plante, af flere blandt de romerske Forfattere, der have skrevet om saadane Gjenstande. Dioscorides, som kalder den staphylinos (σταφυλῖνος), siger (de mat. med. 3. 52), at den blev brugt baade som Kjøkkenvæxt og Medicin, og Plinius fortæller (XXV. 9, 64), at de mest velsmagende Gulerødder kom fra Candia. I Carl den Store's »Capitulare« omtales den under Navn af carruca. Under Mongolernes Regjering er Guleroden bragt fra Central-Asien til China, hvor den nu er i stor Anseelse[2]). Under Dronning Elisabeth's Regjering († 1603) har Guleroden rimeligvis været dyrket i England, men dog neppe almindeligt; det fortælles nemlig, at selv ved Hoffeste brugte Damerne dengang Gulerodblade som Haarpynt[3]), og samtidig hermed blev der indført en Mængde Gulerødder til England fra Holland. Under Christian II Regjering kom der, som bekjendt, en Mængde Hollændere til Danmark (1516) og bosatte sig paa Amager, for at forsyne Kjøbenhavn med Kjøkkenvæxter og lignende Gjenstande. Det er mere end sandsynlig, at Guleroden da er blevet indført, dersom den ikke tidligere har været kjendt. Saavidt vides, nævnes den dog ikke i danske Skrifter førend i Hans Rasmussøn Bloch's Horticultura danica (Kjøbenhavn 1647 Pag. 87), der synes at være et af de ældste Skrifter om Havedyrkning, som er udkommet i Danmark. I Arendt Berntsøn's Danmarks og Norges frugtbare Herlighed (Kjøbenhavn 1656) omtales den ogsaa som dyrket paa Amager. I Sverige har Guleroden været dyrket for 250 Aar siden[4]) og i Norge sandsynligvis omtrent paa samme Tid: i en Fortegnelse, som findes i Rigsarchivet i Christiania, over »Urtefrø saaet udi Akershus's Have Anno 1664«, anføres blandt andet 8 Lod Gulerodfrø til en Værdi af »1 Ort 8 Skilling«.

Der findes sikkerlig faa Planter, som ved Dyrkningen have undergaaet en større Forandring end Kaal- og Rodvæxterne, og naar man nu sammenligner de dyrkede Afarter med de vildtvoxende Stamformer, er det i de fleste Tilfælde meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at paavise nogen Lighed. Bertoloni har fremsat den Paastand[5]), at den dyrkede Gulerod skulde nedstamme fra en i Syd-Europa vildtvoxende Art, Daucus maximus, Desf.; men Forsøg, som ere anstillede paa forskjellige Steder, have vist, at de nu dyrkede Former nedstamme fra Daucus carota, hvis Rod i vild Tilstand er gulhvid, temmelig haard og neppe tykkere end en Pennepose.

Der er vel ikke nogen Kjøkkenhave i hele Skandinavien, uden at man der dyrker Gulerødder, ja selv i Vardø og Vadsø, hvor de naturligvis ikke naa nogen synderlig Størrelse, dyrkes de dog hvert Aar. Høsten 1876 fik jeg fra Karasjok (69° 18') i Øst-Finmarken »korte hornske« Gulerødder, som vare 5" (13 cm.) lange og 2" (5.2 cm.) i Diameter og samme Aar fra Vardø (70° 22') »lange hornske« Gulerødder, som vare 7" (18 cm.) lange og $1^1/_2$" (3.9 cm.) i Diameter. Paa Gjesvær (71° 7') ved Nordcap blev der 16de Juni 1882 saaet Gulerødder, som i Begyndelsen af October vare $7^1/_2$" (19.5 cm.) lange; men fra Alten (70°) i Vest-Finmarken, hvor der, som bekjendt, hvert Aar dyrkes Byg, har jeg faaet Gulerødder, som veiede $1^1/_2$ Pund (747 gr.); men dette maa naturligvis

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 102.

[2]) Frederick Porter Smith. Contributions towards the Materia medica and natural history of China. Shanghai. 1871. American Presbyterian Mission Press. Pag 51.

[3]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 120.

[4]) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliae. 1877. Pag. 49. »Passim in hortis colitur«.

[5]) Antonio Bertoloni. Flora italica. Vol. III. Bononiae. 1837. Pag. 158.

betragtes som en Undtagelse. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′) kan Guleroden, paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H., i en almindelig Sommer, naa en Vægt af 7 Lod (109 gr.). Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) kunne »halvlange Nantes Gulerødder« naa en Vægt af 2³/₄ Pund (1.320 kg.), og de største Rødder, som jeg har seet ved Christiania (59° 55′), veiede 4 Pund (2 kg.). Grøtø (67° 50′) og Stegen Prestegaard (67° 56′) ere de nordligste Steder, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. For Sverige kan jeg ikke opgive nogen bestemt Nordgrænse, men i Piteå (65° 19′) giver Guleroden modent Frø[1]. Den dyrkes dog endda i Enontekis (68¹/₂°), paa Grænsen mellem Torneå Lappmark og Rusland[2]. I Gouvernementet Archangelsk dyrkes Guleroden til 65°[3]. Fra Island ere Efterretningerne meget forskjellige: I Slutningen af forrige Aarhundrede heder det, at i Dala Syssel, paa Vestkanten af Øen (65°), trives Gulerødder »ret godt«[4]; ja de have endog været dyrkede lige til 66°; der blive de dog kun smaa, men vilde rimeligvis trives bedre, naar de bleve saaede om Høsten[5]; ja det heder endog, at Guleroden har givet modent Frø paa Island, men Stedet nævnes ikke[6]. De Efterretninger, som jeg i den nyeste Tid har faaet fra Landphysicus Schierbeck i Reykjavík om Gulerodens Trivsel paa Island, ere derimod ikke synderlig opmuntrende[7] Ved Nanortalik (60° 12′), paa Sydvestkysten af Grønland, skal man have faaet Gulerødder, som vare »1¹/₂ Tomme tykke«[8]. Ved Jakobshavn paa Grønland (69° 13′) har man ogsaa forsøgt at dyrke Gulerødder, men det er neppe kommet saa vidt, »at de vare kjendelige som saadane«[9]. Derimod har man ved Umanak paa Grønland (70° 40′) dyrket Gulerødder, der »vistnok vare smaa, men dog brugbare«. Middeltemperaturen var der for Mai—August 6. 6 C.[10]).

Det er ovenfor sagt, at Pastinaken her i Landet burde dyrkes i det store, som et godt Fødemiddel baade for Folk og Fæ, og saaledes forholder det sig ogsaa med Guleroden. I Belgien blev Guleroden dyrket paa denne Maade allerede i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede. I England blev den først dyrket som Agerplante af Arthur Young i Begyndelsen af dette Aarhundrede[11]); men i Tyskland har den neppe været dyrket paa Ager før henimod Midten af dette Aarhundrede. Alt i Aaret 1783 udsatte det kgl danske Landhusholdnings Selskab, for Danmark og Norge, en Præmie for den bedste Afhandling om Dyrkning af forskjellige Rodvæxter til Foder, og her nævnes udtrykkelig Gulerødder, Pastinaker, Kaalrabi og engelske Turnips[12]). 1812 blev der af Major Caldevin, for Stod Prestegjeld i Nordre Throndhjems Amt, udsat en Præmie af 15 Rigsdaler for den, »som avler den meste og bedste Grønkaal, Hovedkaal og Gulerødder, dog ikke mindre end 1 Tønde Gulerødder, 100 Stykker Hovedkaal og 100 Stykker Grønkaal«[13]).

---

¹) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 136.
²) Kgl Vetenskaps Academiens nya Handlingar. Vol. 25 (1804) Pag. 106.
³) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. I. Pag. 125.
⁴) Islandske Maaneds-Tidender. August 1774. Pag. 115.
⁵) Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem Island. Kjøbenhavn. 1780. 1 D. Pag. 56.
⁶) Thomas Balle. Oeconomiske Tanker ofver Island til høyere Betænkning. 1 D. Kjøbenhavn. 1760. Pag. 10.
⁷) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 255.
⁸) Geographisk Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 93.
⁹) H. Rink. Grønland, geographisk og statistisk beskrevet. Kjøbenhavn. 1857. 1 Bd. Pag. 154.
¹⁰) H. Rink i Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 4de Række 2det Bd. Kjøbenhavn. 1870. Pag. 231.
¹¹) John Wilson. Our farm crops. Vol. I London. 1859. Pag. 461.
¹²) Fortegnelse over de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1783. Pag. 34.
¹³) Budstikken. Christiania. 1812. Pag. 267.

I den senere Tid er der, navnlig i de sydlige Egne af Norge, gjort flere Forsøg med at dyrke Gulerødder i det store, og Udbyttet har, saavidt mig bekjendt, været omtrent det samme, som ovenfor er anført om Pastinaken. Vaaren 1883 blev der paa Gaarden Fineide, i Hemnes Prestegjeld i Helgeland (66° 13′), saaet »Nantes Gulerødder« paa et firkantet Stykke Jord, som holdt 44′ (13.8 m.) paa hver Kant, d. e. 1936 □′. Her blev der om Høsten optaget 14 Tønder (à 139 Liter) Gulerødder, og dette bliver 36.2 Tønder paa et Maal Jord (10,000 □′). Paa den her nævnte Bredegrad maa dette kaldes et meget godt Udbytte. Enkelte af de største Rødder, som bleve mig tilsendte, veiede 26 Lod (405 gr.).

Ved en Mængde sammenlignende Forsøg, som jeg i en lang Aarrække har foretaget med de samme Varieteter af Pastinak, Persille- og Gulerod, er jeg kommen til det, paa uomstødelige Kjendsgjerninger grundede, Resultat, at disse give et langt større Udbytte, naar de saaes om Høsten end om Vaaren. Dette maa derfor tilraades overalt i Norge, navnlig i Fjeldegnene og de nordlige Dele af Landet. Denne Fremgangsmaade har ogsaa været tilraadet for henved 200 Aar siden[1].

I de sydlige Egne af Norge kan Guleroden, især dersom Frøet saaes om Høsten, med god Nytte dyrkes til den samme Høide over Havet som Poteten, og paa Steder, der vende mod Syd, vel endog noget høiere. I Schweiz, hvor de locale Forhold og den af disse afhængige Vegetation naturligvis ere ligesaa variable som i Norge, er det, i Almindelighed sagt, saa, at de fleste Culturplanter kunne dyrkes omtrent dobbelt saa høit over Havet som i Norge. Dette er ogsaa Tilfældet med Guleroden. Denne gaar nemlig i Ober Engadinthal i Bünden til en Høide af 5296′ (1662 m.) og ved Landsbyen Realp i Uri til 4700′ (1474 m.) o. H.[2].

I Krigsaarene 1807—14, da meget faa fremmede Varer indførtes til Norge, blev det her foreslaaet at tilberede Sirup af Gulerødder[3]. I Landsbygderne er det her almindeligt at lade Børn, som lide af den almindelige Indvoldsorm (Ascaris lumbricoides), spise raa Gulerødder, ja Professor H. Strøm forsikrer endog, at han har seet Nytte af dette simple Middel[4].

Paa flere Steder i Tyskland tror man, at Guleroden er en Yndlingsret for Nisser og lignende Væsener, ja det paastaaes endog, at det undertiden skal have hendt, at de have lagt en Guldpenge til Erstatning, naar de have spist Gulerødder[5]. Paa enkelte Steder bruger man ogsaa Guleroden til de saa kaldte sympathetiske Cure. Efter det samme Princip, som ligger til Grund for, at man bruger Safran mod Gulsot (Icterus), bruger man ogsaa Guleroden mod denne Sygdom[6].

Anthriscus silvestris, Hoffm. (Chaerophyllum silvestre, L.). **Norge.** Bikkjekjeks, Hundasleikja, Hundkarve, Hundkjeks, Hundkjeksa, Hundsleikja, Hundeslengje, Rakkekjessa, Rakkesløkje; **Sv.** Hundfloka, Hundkax, Hundkäxa, Hundkummin, Hundloka, Rackkummin, Spøkter, Spökter, Tyde; **Dan.** Vild Körvel; **Tkl.** Bange (Glarus), Bäulikraut, Buchholder, Buggala, Buggla, Buschmöhre, Buschmoren, Cherbel, Chirbel, Chörbel, Chrabella (Bern), Emtstengel (Appenzell), Eselskörbel, Eselspeterlein, Hartkopf, Hartkopp, Heu-Buchsa, Heu-Chirbel, Heustengel, Hingstwend,

[1]) Christian Gartner. Horticultura eller den norske Urtehave. Kjobenhafn. 1694. Pag. 23.

[2]) Karl Kasthofer. Bemerkungen auf eines Alpenreise. Aarau. 1822. Pag. 146. 195. Cfr. C. Fraas. Die Natur der Landwirtschaft. 1 Bd. München. 1857. Pag. 407.

[3]) Budstikken. Christiania. 1812. Pag. 292.

[4]) (Hans Strøm). Kort Undervisning om de paa Landet, i Bergens Stift, mest grasserende Sygdomme og derimod tjenende Hjælpemidler. Bergen. 1778. Pag. 22.

[5]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 202.

[6]) H. Reling und I. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen, ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben &c. Gotha. 1882. Pag. 209.

Ibarach (wilder), Kälberkerner, Kälberkrop, Kälberkropf (wilder), Kälberscheere, Kalbarkrop, Kalverkropp, Kelberkern, Kerbelkern, Kirbel, Kirbelstengel, Klettenkerbel (grosser), Kocker, Körbel (wilder), Körffel (wilder), Korbelkom, Krabellen, Krebellen, Kreblikraut, Kruud (Ostfriesland), Kuhpeterlein, Kuhpetersilie, Ledepipenkrud, Ledespypenkrut, Leiterlikraut, Paguda, Pagudla (Schweiz), Pferdekümmel, Pfifastengel (Schweiz), Piffenkrut, Pigudabengel (St. Gallen), Pipencrud, Ramschfedern (Waadt), Rosschömmach (Schweiz), Rosschömmel, Rosschümi, Rosskümmel, Rosskümmi, Schärlach (Glarus), Scharnpiepen, Scharpenpiepen, Scheere, Scherre (feine), Scherretenia (Memmingen), Schierling, Tigerlikraut, Tollkörbel, Tschickan (Graubündten), Waldkerbel, Waldkerbelkropf, Waldkörbel, Wasserkraut, Windroslein, Wolfswurzel, Zieger; **Engl.** Ash (sweet), Ass-parsley, Badman-Oatmeal, Bun, Carraway (wild), Caxes, Chervil (cow-weed), Chervil (wild), Cicely, Cicely (wild), Cisweed, Coney-Parsley, Cow-mumble, Cow-parsley, Cow-weed, Da-ho, Deil's Meal, Deil's Oatmeal, Devil's Oatmeal, Devil's Parsley, Dog's-Parsley, Eltrot, Ha-ho, Hare-Parsley, Hemlock, Hi-how, Humlock, Kadle-Dock, Keck, Kedlock, Keeshion, Kelk, Kelks, Kellock, Kesk, Kettle-Dock, Kewsies, Mayweed, Mock-Chervil, Naughty Man's Oatmeal, Orchard Weed, Pig's-Parsley, Rabbit-meat, Ratsbane, Sheep's-Parsley, Sweet Ash, White-weed, Wild Parsley; **Fr.** Caucalis sauvage, Persil d'âne; **Ital.** Cerfoglio salvatico.

Meget almindelig til Nordcap (71° 10′) og Varanger i Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Landet til 3000′ (941 m.) og derover, ja paa et enkelt Sted endog til 3700′ (1160 m.), men den er der steril. En paalidelig Mand har meddelt mig, at man paa Bergstaden Røros har forsøgt at bruge Roden paa Supper istedetfor Persillerødder, og min Hjemmelsmand lagde til, at man endog fandt den »velsmagende«. I Norge har man, ialtfald tidligere, brugt Blomsterne, for at give Garn og Tøier, især af Uld, en baade smuk og varig gul Farve, der endog har den Egenskab ikke at bleges af Solen [1]). Paa samme Maade har man i forrige Aarhundrede ogsaa brugt Blomsterne i Sverige [2]), hvor man ogsaa brugte Bladene til at give uldent Tøi en grøn Farve. Til samme Øiemed have Bladene ogsaa været brugte i England [3]).

Anthriscus cerefolium, Hoffm. (Cerefolium sativum, Bess., Scandix cerefolium, L.). **Norge.** Kjørvel; **Isl.** Kervill; **Sv.** Körvel; **Dan.** Have-Kørvel; **Tkl.** Carvel, Charvel, Chervilla, Cherville, Chervola, Chörblichrut, Fünfblettir, Gerwella, Kärben, Karbel, Karweil, Karwel, Kerbel, Kerbelkraut, Kerbeln, Kerble, Kerbol, Kertzenplatt, Kervel, Kervela, Kervelda, Kerveln, Kervila, Kervola, Kerwel, Kirbel, Kirbele, Kirfel, Körbel, Körbelkraut, Körblinkraut, Körffel, Korbel, Kurbel, Suppenkräutel; **Engl.** Chervil, Chevorell; **Fr.** Cerfeuil cultivée; **Ital.** Cerfoglio, Cerfuglio, Cerfolio, Mercolanza.

I Mellem- og Syd-Europa findes Kjørvelen vistnok hist og her tilsyneladende vildtvoxende; men i det sydøstlige Rusland og de tempererede Egne af det vestlige Asien synes den virkelig at være vildtvoxende, f. Ex. paa Krim, i Landene søndenfor Kaukasus, i Turkomanien og Høilandene i det nordlige Persien [4]). I Norge er den forvildet paa flere Steder langs Kysten fra Christiania til Christianssund (63° 7′) og ligesaa paa mange Steder i de sydlige Egne af Sverige. I Oldtiden omtales Kjørvelen, saavidt mig bekjendt, ikke af græske, men kun af romerske Forfattere [5]), som

[1]) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Pag. 111. H. F. Hiorthøy. Physisk og economisk Beskrivelse over Gudbrandsdalen. Kjøbenhavn. 1785. Pag. 91.

[2]) Linné i Amoenitates academicæ. Vol. V. Holmiæ. 1760. Pag. 325. »Umbella luteum præbet colorem«.

[3]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 121.

[4]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 72.

[5]) Columella de re rust. XI. 3, 14 og 42 — »chaerephyllum«, Plinius hist. nat. XIX. 8, 54 — »caerefolium« og Palladius de re rust. III. 24, 9; X. 13, 3 — »caerefolium«.

dyrket Plante. I Carl den Store's »Capitulare« kaldes den »Cerfolium« og i Henrik Harpestreng's danske Lægebog (Pag. 58) »Kyruæl«. Den findes i Almindelighed nævnt paa de Spisesedler i Klosterne, som endnu ere opbevarede fra Middelalderen.

I Norge kan man med Nytte dyrke Kjørvel overalt, hvor Mennesker bo: i Vardø, Vadsø og Karasjok trives den godt, og paa sidstnævnte Sted blomstrer den i de første Dage af August. I Throndhjem (63° 26′) giver den modent Frø; men dette kan rimeligvis modnes meget længre mod Nord: i varme Sommere giver nemlig Kjørvelen modent Frø ved Uleåborg (65°) i Finland [1]. Kjørvelen trives meget godt overalt paa Island, og i Reykjavík blomstrede den 1885 i Begyndelsen af August [2]. Den har ogsaa været dyrket paa flere Steder ved Grønlands Vestkyst, f. Ex. ved Julianehaab (60° 43′), Iviktut (61° 15′), Jakobshavn (69° 13′) og det nordligste Umanak (70° 40′). Ved Ritenbenk (70°) kunne Bladene endog afskjæres to Gange i Løbet af Sommeren [3].

Chaerophyllum bulbosum, L. **Norge.** Kjørvelroë; **Sv.** Körfvelrofva, Rotkörfvel; **Dan.** Kørvelroe; **Tkl.** Bareboicher (Siebenbürgen), Berperle, Berperlesalat, Buschmöhren, Erdkastanien, Kälberkropf (knolliger), Kerbelrübe, Knollenkörbel, Köpken, Köpkensalat, Körbelrübe, Myrrhenkörfel, Nappenkörfel, Nipenkörfel, Päperläpä (Bernburg), Peperle, Peperlein, Peperlepep (Mark Brandenburg), Peperli, Pimperlimpimp (Schlesien), Pöperl (Oesterreich), Rübenkärbel, Rübenkerffel, Stapenkörfel; **Engl.** Parsnip-Chervil, Rooted Chervil, Tuberous Chervil, Tuberous-rooted Chervil, Turnip-rooted Chervil; **Fr.** Cerfeuil bulbeux, Cerfeuil tubéreux.

Denne Art, som ikke er vildtvoxende i Skandinavien, findes paa flere Steder i Mellem-Europa, mod Øst til Kaukasien og mod Nord til Samojedernes Land. I forrige Aarhundrede har Kjørvelroen været dyrket i Tyskland og i Begyndelsen af dette Aarhundrede var den Torvvare i Wien »hvor man godt forstaar at sætte Pris paa alt, som er velsmagende« [4]. I Aaret 1850 indførte jeg denne Art som Culturplante i Norge, fordi den, efter mit Skjøn, er den mest velsmagende af alle mig bekjendte Rodvæxter, især naar den ikke spises tidligere end fra Jul og udover Vinteren. Senere har jeg ladet den dyrke paa mange Steder, fornemlig i de nordlige Egne af Norge; men den dyrkes vist endnu meget sjelden her i Landet. De største Rødder, som jeg har seet fra Omegnen af Christiania, veiede 5 Lod (78 gr.). Fra Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken fik jeg Høsten 1876 nogle Rødder, som vare 2″ (5.2 cm.) lange og ³/₄″ (1.9 cm.) i Diameter. Rødderne holdt sig der meget godt om Vinteren under Snedækket, men den følgende Sommer var meget uheldig for Vegetationen; Planterne bleve derfor kun 1′ (31 cm.) høie og blomstrede ikke. Ved Christiania modnes Frøet gjerne i Midten af August og Planten udbreder sig meget let som Ugræs i Haven. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) giver den modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m) o. H. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø. I Sverige har Kjørvelroen været dyrket med Held til Umeå (63° 50′). I korntrange Aar samler man i det nordlige Rusland, ialtfald i Omegnen af Mesen (65° 50′), Rødderne af de der vildtvoxende Planter, der spises som Erstatningsmiddel for Brød [5].

Chaerophyllum Prescottii, DC. Den sibiriske Kjørvelroë er vildtvoxende paa Samojedernes Tundrer, hvor Roden bruges meget almindelig, baade raa og kogt, som Fødemiddel (Schrenk l. c.

---

[1]) Hushallnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 20.

[2]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 251.

[3]) Det geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 94.

[4]) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 5ter Bd. Leipzig. 1805. Pag. 112.

[5]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat 1848—54. 1 Th. Pag 123. 139. 148.

Pag. 108. 123. 139. 148). For flere Aar siden blev denne Art anbefalet til Dyrkning, og jeg har i lang Tid gjort Forsøg hermed i den botaniske Have ved Christiania. Resultatet heraf er, at Rødderne bruge 3–4 Aar, for at naa en passende Størrelse; det ser saaledes ud til, at denne Art neppe vil finde Indgang som Culturplante. Ved Christiania giver den hvert Aar modent Frø.

Myrrhis odorata, Scop. (Chaerophyllum odoratum, Lam., Scandix odorata, L.). **Norge.** Spansk Kjørvel; **Sv.** Spansk Körfvel; **Dan.** Spansk Kørvel; **Tkl.** Aniskerbel, Gewürzkerbel, Körbelkraut, Körblikraut (welsches), Kürbel (spanisch), Myrrhenkerbel, Schweizer-Kerbel, Schweizer-Nadel, Spanischer Kerbel, Süssdolde, Süsskerbel, Welscher Nadel, Wohlriechender Nadel; **Engl.** Anise, British Myrrh, Great Chervil, Myrrh, Roman Plant, Sweet Angelica, Sweet Bracken, Sweet Chervil, Sweet Cicely, Sweet Ciss, Sweet Fern, Sweet Humlock, Sweets; **Fr.** Cerfeuil d'Espagne, Cerfeuil musqué, Cicutaire odorante, Fougère musqué, Fougère odorante, Myrrhe; **Ital.** Finochiella, Mirride.

I virkelig vild Tilstand findes denne Art sandsynligvis kun i Pyrenæerne, paa enkelte Steder i Tiroler-Alperne og de nordlige Appeniner samt paa Balkanhalvøen. I Norge er den forvildet paa mangfoldige Steder i Kystegnene fra Christiania til Molde (62° 44′). I Findaas Prestegjeld, paa Vestkysten (59° 45′), er den meget almindelig og saa frodig, at den næsten naar Mandshøide. Det vides ikke, at den nogensinde har været dyrket, hverken paa Prestegaarden eller andetsteds i Nærheden, og dog kan der ikke være nogen Tvivl om, at den paa en eller anden Maade er forvildet. Paa samme Maade findes den ogsaa paa flere Steder i det sydlige Sverige. I Norge dyrkes den vel hist og her som Kjøkkenvæxt, men dette er dog ikke almindeligt. Ved Christiania giver den gjerne modent Frø i den første Halvdel af August. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø, der var meget stort og vel udviklet I Sverige dyrkes den ialtfald til Umeå (63° 50′). Den spanske Kjørvel omtales baade af Dioscorides (de mat med. 4. 114 — μυῤῥίς) og Plinius (h. nat. XXIV. 16, 97 — myrris), der sige, at den blev brugt som Lægemiddel.

Conium maculatum, L. **Norge.** Skarntyde; **Sv.** Odört; **Dan.** Skarntyde (giftig eller plettet); **Tkl.** Bangenkraut, Bitscherling, Blutpeterlein, Blutschierling, Bützerling, Düllkrut, Düllwurtel, Dullkrut, Erdschierling, Gartenschierling, Kalberkern, Katzenpeterlein, Krottenpeterling, Mäuseschierling, Mauerschierling, Pipkraut, Scharmpiepen, Scharnpiepen, Scharpenpiepen, Scherlinc, Scherling, Schierling, Schierling (gefleckter), Schierling (grosser), Schierling (Wiener-), Schirling, Schirlingk, Teufelspeterling, Tollkörfel, Tollkraut, Vogeltod, Würgerling, Wüterich, Wütscherling, Wuitscherling, Wutscherling, Wutzerling, Ziegendill, Ziegenkraut; **Engl.** Bad Man's Oatmeal, Bunk, Cambuck, Caxes, Heck-how, Hemlock, Herb Bennet, Humlock, Humly, Keck, Keish, Kelk, Kewse, Kex, St. Bennet's Herb, Wodewhistle; **Fr.** Ciguë grande, Ciguë de Socrate; **Ital.** Cicuta, Erba grande.

Skarntyden er maaske oprindelig vildtvoxende i Asien, men nu er den tilsyneladende vild paa mange Steder i Mellem- og Syd-Europa, Lille-Asien, Høilandene i Abyssinien, ja endog i det sydlige Sibirien, samt baade i Nord- og Syd-Amerika. I Chile blev der i Begyndelsen af dette Aarhundrede saaet nogle faa Frø, og nu er den der en almindelig Ugræsplante[1]). Paa enkelte Steder i Syd-Europa er Skarntyden meget sjelden, f. Ex. i Schweiz, medens den paa andre Steder optræder i overordentlig Mængde, f. Ex. i Ungarn, og der fornemlig i Omegnen af Leopoldstadt og

[1]) **Frederico Philippi.** Catalogus plantarum vascularium Chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 102. **Trimen's Journal of Botany.** 1881. Pag. 176.

Tyrnau[1]). I Sverige, hvor den rimeligvis ogsaa er forvildet, er den fundet paa flere Steder i de sydlige Egne til Vermeland (60°) og i Norge forvildet hist og her langs Kysten fra Christiania til Throndhjem (63° 26′). I Slutningen af forrige Aarhundrede opgives den som vildtvoxende i Eidsberg Prestegjeld i Smaalenene[2]). I den botaniske Have ved Christiania naar den gjerne en Høide af 9—10′ (2.8—3.1 m.) og giver aarvist modent Frø. Meget godt udviklet Frø har jeg ogsaa faaet fra Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Her naar den en Høide af 6—7′ (1.9—2.2 m.), blomstrer i Begyndelsen af Juli og giver modent Frø i den første Trediedel af September. Fra Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor Planterne det andet Aar naa en Høide af 7½′ (2.34 m.), har jeg ogsaa faaet meget stort og godt udviklet Frø, og dette er det nordligste Sted, hvor Frøet hidtil er blevet modent Hos enkelte Skjermvæxter, som have et mere eller mindre grønt Frø, f. Ex. Persille og Selleri, faar dette her en stærkere og renere grøn Farve end det, der indføres fra Mellem-Europa. Denne Egenskab hos Frøet af denne Familie har jeg dog ikke fundet udviklet i en saa paafaldende Grad som hos Conium maculatum. Det af denne Art ved Christiania avlede Frø har vistnok en renere grønlig Farve end det, der kommer fra Mellem-Europa; men det, der modnes ved Stegen Prestegaard i Nordland, har en ren og stærk græsgrøn Farve Vaaren 1875 blev Conium maculatum saaet paa Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken; men den blomstrede alt det første Aar og gav ikke modent Frø. I Karasjok (69° 18′) har den holdt sig om Vinteren og blomstrede det følgende Aar, men den har ikke givet modent Frø. Ved Uleåborg (65°) i Finland modnes Frøet rimeligvis temmelig aarvist: i Slutningen af forrige Aarhundrede heder det nemlig, at den der udbredte sig i Haverne som Ugræs[3]).

Skarntyden har været vel kjendt af Syd-Europas Culturfolk og omtales paa flere Steder af de gamle Forfattere, baade som Lægedoms- og Giftplante. Saaledes siger Theophrast (hist. pl. IX. 8, 3 & 15, 8): »Hos mange Planter er Saften af Roden ikke saa kraftig som Saften af Frøet; hos Skarntyden (*κώνειον*) er den dog kraftigere og i ringe Mængde virker den dødeligt«. Seneca siger (Epist. 13): Sokrates er blevet berømt ved sin Død, som han fik af Skarntyden (»cicuta«). Hos de romerske Forfattere brugtes dette Navn for den Plante, som man nu kalder Conium maculatum. Plinius (hist. nat. XXV. 13, 95): »Skarntyde (»cicuta«) er en Gift, der er forhadt, fordi den i Athen bruges til at dræbe Statsfanger. — Som Lægemiddel bliver den fornemlig benyttet til udvortes Brug«.

Smyrnium olusatrum, L **Tkl.** Alexander, Brustwurzel, Eppich (persischer), Eppich (spanischer), Macerone, Peterlein (alexandrinischer), Pferdesilge, Rosseppich, Rosspeterlein; **Engl.** Alexander, Alick, Alisanders, Alisaundre, Alshinder, Alysaunder, Black Pot-herb, Elshinder, Horse-Parsley, Megweed, Stanmarch; **Fr.** Ache, Maceron commun; **Ital.** Macerone, Smirnio.

Vildtvoxende i Middelhavslandene og tildels ogsaa i Mellem-Europa. Den omtales af Theophrast (hist. pl. I. 9, 1; II. 2, 1; VII. 6, 3 — *ἱπποσέλινον*) som Lægedomsplante og af Dioscorides (de m. m. 3. 71) som Kjøkkenvæxt. Columella (de re rust 12, 58) og Plinius (XX. 11, 46) kalde den Olus atrum. Det var fornemlig de aromatiske Blade, som man tidligere brugte i Husholdningen, og i Middelalderen omtales Planten som Kjøkkenvæxt i Carl den Store's »Capitulare« under Navn af Olisatrum[4]). Efterhaanden blev dog baade denne og andre tidligere

[1]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 662.
[2]) I. N. Wilse. Reise-Iagttagelser. 2 D. Kjøbenhavn. 1791. Pag. 153.
[3]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 20.
[4]) Ernst H. F. Meyer. Geschichte der Botanik. 3 Bd. Königsberg. 1856. Pag. 401.

dyrkede Kjøkkenvæxter fortrængte af den almindelige Spinat (Spinacia oleracea). Som dyrket Plante synes Smyrnium at have holdt sig længst i England, hvor de blegede Bladstilke bleve spiste paa samme Maade, som man nu spiser Stilkselleri (Apium graveolens dulce), af hvilken den nu er saa godt som aldeles fortrængt. I Norge har jeg ikke seet denne Art dyrket paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor der ogsaa har været dyrket to andre Arter, S. perfoliatum, Mill. og S. rotundifolium, Mill. Alle disse bør om Høsten helst dækkes paa almindelig Maade med Løv.

Coriandrum sativum, L. **Norge, Sv., Dan.** Koriander; **Tkl.** Biberzeltachörnli (Schweiz), Böbberli, Böpperli, Calander, Cholinder, Chollantir, Chrapfechörnli, Chullantar, Ciriander, Clander, Cölegrase, Colander, Coliander, Coliandur, Collindir, Corandern, Coreandrencraut, Coreander, Coriander, Coriandercrude, Coriandercrut, Corianderkernlein, Corianderkraut, Coriandre, Corrander, Creander, Galiander, Goliander, Holenter, Holundir, Holunter, Kalanner, Klanner (Mecklenburg), Kolander, Kolgras, Koliander, Kolinder, Koller, Koriander, Krapfenkörner (Luzern), Krollo, Kullander, Luopi, Luppi, Pöperli (Appenzell), Rügelichümi, Rügelikümmi, Schwindelkörner, Schwindelkraut, Stinkdill (Pommern), Wantlusenkrut, Wanzelkraut, Wanzenkraut, Wanzkendill; **Engl.** Col, Coliander, Coriander; **Fr.** Coriandre; **Ital.** Ariandola, Coriandola, Curiandolo, Coriandro, Erba cimicina.

Koriander har maaske oprindelig været vildtvoxende i Nord-Afrika og Lille-Asien, ja maaske endog længre mod Øst; men med fuld Vished kan dette nu neppe afgjøres. Den synes at være en af de ældste Culturplanter, som man nu kjender. I det gamle Sanskritsprog kaldes den Kustumburu, og paa Arabisk Kuzbareh eller Kussbera. I det gamle Testamente nævnes den, som en vel kjendt Vare, paa to Steder (2 Moseb. 16, 31 og 4 Moseb. 11, 7), hvor Frøet, med Hensyn til Formen, sammenlignes med den kornede Manna. Langt tilbage i Tiden har man ogsaa i Ægypten brugt Koriander som Medicin [1]). Paa samme Maade har den ogsaa været brugt i Grækenland, hvor Theophrast (hist. pl. VII. 1, 1 & 5, 4) kalder den koriannon (*κορίαννον*), der er dannet af det græske Navn paa en Væggelus (*κόρις*), fordi Planten har en Lugt, der minder om dette Dyr. Dioscorides (de mat. med. 3. 71 — *κόριον*) siger ogsaa, at den blev brugt baade udvendig og indvendig som Medicin. Efter Columella (de re rust. XI. 3. 29 — coriandrum) kunde man saa Frøet enten om Høsten eller Vaaren, men Jorden maatte ialtfald være gjødslet. Plinius (XX. 20, 82) siger, at den ikke var vildtvoxende i Italien og den bedste Vare kom fra Ægypten. Han lægger her til, at Marcus Varro har tilraadet, for om Sommeren at holde Kjød friskt, at vaske dette med Edik, som var blandet med pulveriseret Koriander og Kummen (Cuminum cyminum). I Middelalderen omtales den baade i Carl den Store's »Capitulare« (»coriandrum«) og i Henrik Harpestreng's danske Lægebog (Pag. 107) under Navn af »coriander«. I den første Halvdel af det 11te Aarhundrede har den været kjendt i England [2]); men uagtet den der nu dyrkes, baade i Suffolk, Essex og Kent, indføres der dog aarlig omtrent 50 Tons [3]). I det sydlige Sverige blev der, i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede, dyrket en ikke ringe Mængde Apothekervæxter, og i en eneste Have ved Malmø avledes der i Aarene 1754—76 endog 2082 Pund Koriander [4]). I den botaniske Have ved Christiania udbreder den sig meget let som Ugræs

[1]) J. Lieblein i Norsk Magazin for Lægevidenskaben. 3die Række, 10 Bd. Christiania. 1880. Pag. 443.
[2]) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 293.
[3]) P. L. Simmonds. The commercial products of the Vegetable Kingdom. London. 1854. Pag. 437.
[4]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1882. Pag. 73.

i de nærmeste Omgivelser. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) blev den saaet den 7de Mai 1883 og gav modent Frø den 17de September, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Det nordligste Sted i Norge, hvor Koriander, saavidt mig bekjendt, hidtil har givet modent Frø, er Øen Græsholmen (68° 40′) i Throndenes Prestegjeld i Tromsø Amt. I varme Sommere giver den modent Frø ved Uleåborg (65°) i Finland[1]).

ARALIACEAE.

Aralia cachemirica, Dcne. Denne Art, som i de fem sidste Aar har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, behøver saa godt som ikke at dækkes om Vinteren. I de tre sidste Aar har den givet modent Frø.

Aralia chinensis, L. (Dimorphanthus mandschuricus, Maxim.). Indført 1838 til England fra China. For nogle Aar siden fandt jeg i en Privatmands Have i Christiania et blomstrende Exemplar af denne Art, som var 8′ (2.5 m.) høit og aldrig havde været dækket om Vinteren; men den næste Sommer gik Planten ud, og ved at undersøge Stammen viste det sig, at denne var tæt besat med Tubercularia vulgaris. Den holdt 2″ (5.2 cm.) i Diameter og var sex Aar gammel. I Haven ved Balestrand Prestegaard (61° 15′ — I. Pag. 83—87) findes et Exemplar, som blev plantet Vaaren 1879 og var da 2′ (62 cm.) høit. Denne Plante har aldrig været dækket om Vinteren; Vaaren 1883 var den 6′ (1.88 m.) høi; Stammen havde da et Omfang af 6½″ (17 cm.) og enkelte Blade vare 4′ 7″ (1.43 m.) lange. I den seneste Beretning, som jeg har faaet om denne Plante, heder det, at den »trives udmærket godt«. Den synes ogsaa at ville holde sig i den botaniske Have i Upsala.

Aralia edulis, S. & Z. Indført 1843 til England fra Japan. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, er i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1875. Den har hele Tiden holdt sig her uden at dækkes om Vinteren og i de tre sidste Aar har den givet modent Frø.

Aralia hispida, Mchx. Indført 1799 til England fra Nord Amerika. Heller ikke denne Art har jeg seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have, hvor den har været dyrket siden 1855. Den har her aldrig været dækket om Vinteren, blomstrer 12—16 Juni og har hvert Aar givet modent Frø.

Aralia nudicaulis, L. **Engl.** American Sarsaparilla, False Sarsaparilla, False Spikenard, Small Spikenard, Wild Spikenard, Wild Sarsaparilla. Indført til England 1731 fra Nord-Amerika. Denne Art, som har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1850, bør helst dækkes let om Vinteren. Den blomstrer 26—30 Juli og giver næsten hvert Aar modent Frø.

Aralia racemosa, L. **Engl.** American Spikenard. Indført til England 1658 fra Nord-Amerika. I den botaniske Have, hvor denne Art har været dyrket siden 1847, er den aldrig blevet dækket om Vinteren, blomstrer 18—22 Juli og har hvert Aar givet modent Frø.

Aralia spinosa, L. **Tkl.** Stachelhollunder; **Engl.** Angelica-tree, Hercules-Club, Shot-bush, Virginian Angelica-tree; **Fr.** Angélique épineuse. Indført til England 1688 fra Virginia. Denne Art

[1]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 20.

har flere Gange været prøvet i den botaniske Have ved Christiania, hvor den, under et almindeligt Løvdække har holdt sig nogenlunde godt, indtil den har naaet en Høide af et Par Fod; men den er da gaaet ud og har aldrig blomstret. Ved Balestrand Prestegaard (61° 15′) har den ogsaa holdt sig i nogle Aar, men er senere udgaaet. Ved Upsala synes den at ville holde sig ret godt.

Hedera helix, L. **Norge**. Bergflette, Vedbende; **Isl**. Bergfletta, Viðvindill; **Sv**. Gundelref, Heder, Murgrön, Murgröna, Olivlöf, Rind, Trädvefla, Vinträd; **Dan.** Epheu, Vedbend, Vintergrønt; **Tkl.** Abheu (Schweiz), Achps, Aebheu, Aebuech, Baumepheu, Baumluf, Baummajor, Baumwide, Baumwinde, Eabam, Ebam (Tirol), Ebbhöö, Ebechhen, Ebheu, Ebhey, Ebho, Ebhouh, Ebhowt, Ebhöw, Ebich, Eböw, Efheu, Eiglaf, Eiglof, Eilauw, Eilof, Eiloof, Ellrich, Entpaum, Epaum, Epheu, Epich, Epope, Eppech, Eppeu, Eppich, Erdewig, Ertpaum, Eva, Evig, Ewâ, Ewigheu, Grossewig, Grutarve, Ifen, Ifflôf, Ilâk, Ilaub, Ilob, Ilof, Iloof, Ilop, Ilouf, Immergrün, Ingrün, Ivenblätter, Ivesche, Ivessche, Iwenlôf, Iwenloff, Klimmauf, Klimmup, Kliox, Läfchesblätter, Lilof (Ostfriesland), Lorbeerkraut, Mauerepheu, Mauerewich, Mauergrün, Mauerpfau, Mauerviolen, Mauerwinde, Mauerwurz, Muerepheu, Räbheu, Schatboum, Sinngrün, Slingpaum, Ummergröen, Waldeppich, Waldewig, Wallewinde, Wedewinde, Weeche, Weinwersch, Wintergrön, Wintergrün, Wunderboum, Yfen, Yfezlouf, Yflof, Yflov, Yloff, Yve, Yvesche, Ywenbom, Ywenlof; **Engl.** Barren-Ivy, Bent-wood, Bindwood, Black-Ivy, Creeping-Ivy, Eevy, Hyven, Ivin, Ivory, Ivy, Woodbind; **Fr.** Brou, Lierre, Lierre grimpant, Lierret; **Ital.** Abraccia bosco, Brassa bosc, Edera, Egna, Ellera, Ellera arborea, Enera murara, Erla, Erna, Ernia, Erola, Ledra, Lellera, Lerla, Liga bosc, Rampicant, Rampighina verde, Reola, Verna, Verola.

Vedbenden er tilsyneladende vildtvoxende i næsten alle europæiske Lande. Dens Polargrænse gaar fra Skotland til det vestlige Norge, hvor den hidtil ikke er fundet nordligere end ved Bøgens Nordgrænse som vildtvoxende Træ, i Hosanger Prestegjeld (60° 37′), i Søndre Bergenhus Amt. Herfra følger den Kysten sydover til Cap Lindesnes og videre i nordøstlig Retning til Gaarden Halangen, paa Østsiden af Christianiafjorden (59° 42′), omtrent tre Mile i Syd for Christiania, hvor jeg fandt den i Juni 1863. Launder Lindsay opgiver i sin Flora of Iceland [1]), at den skal findes paa Island; men han nævner ikke Stedet, som den navnkundige Islænder Jón Sigurðsson for mange Aar siden har opgivet mig at være Borg i Viðidalr, i Hunavatn's Syssel (65° 58′ N. B.), paa Nordkanten af Øen, hvor gamle Exemplarer endog blomstre [2]). I Sverige findes Vedbenden paa flere Steder i de sydlige Provindser, hvor den blomstrer og udvikler sig til Fuldkommenhed, indtil Omegnen af Mälaren (omtr. 59°), men her blomstrer den dog ikke. De nordligste Steder, hvor den hidtil har blomstret, ere Kålmården i Östergötland og Ödön, udenfor Strömstad i Bohuslän. Høsten 1885 fik man til Stockholm blomstrende Exemplarer fra to Steder i Södermanland, fra Kroka Prestegaard i Vagnhörda Prestegjeld og Vesterljungs Prestegjeld. Det første Sted ligger under 58° 57′, og dette er det nordligste Sted i Sverige, hvor Vedbenden hidtil har blomstret [3]). I Rusland har den naaet sin Nordgrænse paa Øen Øsel (58—59°) [4]). Ved Riga (56° 57′) og Reval (59° 26′) findes den plantet, men ved Dorpat (58° 23′), som ligger inde i Landet, har den endnu ikke været dyrket [5]). Paa vel beskyttede Steder og ved omhyggelig Dækning kan den holde sig ved

[1]) The Edinburgh New Philosophical Journal. Vol. XIV. New Series. Pag. 91.

[2]) Cfr. Sabine Baring-Gould. Iceland: its scenes and sagas. London. 1863. Pag. 428. Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 58.

[3]) V. B. Wittrock i Botaniska Notiser för år 1886. Pag. 64.

[4]) Mittheilungen der kaiserlichen-oeconomischen Gesellschaft zu St. Petersburg. 1854. Pag. 183.

[5]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 144.

Fig. 115. Vedbendeblade af en blomstrende Gren.

Fig. 116. Vedbendeblade af en blomstrende Gren.

Petersburg (Regel.). Nordgrænsen som vildtvoxende Plante gaar fra Øsel gjennem det nordøstlige Curland samt de vestlige Egne af Gouvernementerne Kowno og Grodno til Volhynien og Podolien, og derfra til Krim og Kaukasus, hvor den findes til en Høide af 3000′ (941 m.) o. H. I de sydbayerske Alper gaar den til 3933′ — 1234 m. (Sendtner), i Schweiz til 4143′ — 1300 m. (Christ) og paa Sicilien til 4780′ — 1500 m. o. H. (Theobald Fischer). I den sidste Tid er den ogsaa forvildet paa Ny Seeland, hvor den dog endnu ikke kan siges at være naturaliseret[1]).

I Søndfjord i Nordre Bergenhus Amt (61½°) har man alt i forrige Aarhundrede brugt at plante Vedbende til Dækning af Siddepladse eller saa kaldte Lysthuse eller Løvhytter i Haver, endog hos Bønderne[2]). Det nordligste Sted, hvor Vedbenden, saavidt mig bekjendt, bruges til dette Øiemed, er Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52′). Men da man der ikke sjelden har temmelig strenge Barfrostvintere, maa Vedbenden om Høsten lægges ned paa Jorden, for at kunne holde sig.

Som bekjendt er Vedbenden meget variabel med Hensyn til Bladenes Størrelse, Form og Farve. En af de vakreste og i Mellem-Europa almindeligst dyrkede Varieteter er den saa kaldte Hedera hibernica, Hort. Denne holder sig godt, uden Dække, paa Norges Sydkyst ved Arendal (58° 27′) og Christianssand (58° 8′) og paa Vestkysten ved Molde (62° 44′), som er denne Forms hidtil kjendte Polargrænse.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie. Bd. 6. (1885). Pag. 102.

[2]) Hans Arentz. Beskrivelse over Søndfjord i Topographisk Journal for Norge. 8 Bd. 29 Hefte. Christiania. 1801—2. Pag. 92.

Det synes ikke at være almindelig kjendt, at Bladene paa de blomsterbærende Grene forandre Form og blive mere eller mindre ægformet-elliptiske, tilspidsede og næsten som Bladene paa et Pæretræ, ja endnu smalere. Fra Mandal (58°), i Nærheden af Cap Lindesnes, fik jeg, for længre Tid siden og efter Opfordring, to store, blomstrende Grene, hvis Blade fremviste en Mangfoldighed af Former. Nogle af de almindeligste findes tegnede Fig. 115, og de eiendommeligste, hvori man neppe vil finde Spor af Lighed med et Vedbendeblad, ere tegnede Fig. 116. Begge Tegninger ere udførte i naturlig Størrelse og efter Photographier. Alle disse Bladformer ere opbevarede i vort Universitets botaniske Museum. Naar man af en saadan Gren skjærer Sætkviste (»Stiklinger«), ville disse i Regelen ikke voxe op til klatrende Væxter ligesom Moderplanten, men faa en opretstaaende, mere eller mindre tilspidset, ja næsten obeliskformet Krone, og dette, i Forbindelse med de eiendommeligt dannede Blade, har til Følge, at man ikke let vil gjenkjende et saadant Træ som den almindelige Vedbende. Denne Form, formeret paa den her nævnte Maade, har jeg dog aldrig seet i Norge. Forsøg, som i den nyeste Tid ere udførte af Professor H. Hoffmann i Giessen, vise, at Bladene paa Sætkviste, der skjæres af blomstrende Grene, ogsaa kunne gaa tilbage til den almindelige Form[1]). Det er til den her nævnte eiendommelige Udvikling af Kronen der sigtes i den ovenfor citerede Afhandling i »Botaniska Notiser« (Pag. 65), hvor det heder: »Fra Gotland berettes om et træartet Exemplar af Hedera, som var 1.4 Meter høit, med en Stamme, der var 0.7 Meter høi og som havde næsten 11 cm. Diameter. I Kronen findes kun ægrunde Blade«. De to her nævnte, høist forskjellige Udviklingsmaader for Vedbenden har man, som det synes, kjendt meget langt tilbage i Tiden. Det ser nemlig ud til, at det er dette, som tilsigtes af Theophrast (371—286 f. Chr.) i hans Historia plantarum (3. 18, 6)[2]). Ogsaa Dioscorides (de mat. med. 2. 210) siger, at Vedbenden, efter Alder og Voxested, havde forskjelligt formede Blade.

Paa en liden Ø, Sandø, i Nærheden af Tvedestrand (58° 34′), ved Norges sydøstlige Kyst, voxer der ved en Fjeldvæg en Vedbende, som blev maalt for flere Aar siden. Den var da 25′ (8 m.) høi og 4′ (1.25 m.) fra Jorden havde Stammen et Omfang af 21″ (55 cm.). — I en Have ved Mandal (58°) findes ved en lodret Fjeldvæg 4 Vedbender. De to største bleve plantede 1839 omtrent 4′ fra hverandre. Stammen af den største havde 1871 en Diameter af 6″ (15.6 cm.) og af den mindre $4^1/_2$″ (12 cm.). I October 1881 holdt den største Stamme $7^2/_3$″ (20 cm.) og den mindre $6^1/_2$″ (17 cm.) i Diameter. De to andre Exemplarer, som bleve plantede 1849, ere meget mindre. Grenene ere nu voxede ind mellem hverandre og dække en Flade paa Bergvæggen, som er 48′ (15 m.) høi og 64′ (20 m.) bred. Af den største blandt de her nævnte fire Vedbender ere de ovenfor nævnte blomstrende Grene, med forskjelligt formede Blade, som her ere tegnede, i sin Tid skaarne. — Ved Gaarden Bjelleland paa Stordøen (59° 46′), i Søndre Bergenhus Amt, maalte Forstmester A. T. Gløersen i Marts 1867, ved en Fjeldvæg, som vender mod Syd, en Vedbende, der var 30′ (9.4 m.) høi, og 1′ fra Jorden havde den tykkeste Stamme et Omfang af 17″ (44 cm.). Dette Exemplar, som atter blev maalt af Seminarielærer Deinboll i December 1883, var da 52′ (16.3 m.) høit og Kronen havde en Bredde af 26′ (8.15 m.). Den tykkeste Stamme havde et Omfang af 26″ (68 cm.). — Paa Øen Hauklandsø (60° 9′), i Os Prestegjeld i Søndre Bergenhus Amt, fandt Forstmester Gløersen i September 1873 en Mængde kraftige Exemplarer af Vedbende, der klatrede

[1]) Botanische Zeitung. 1884. No. 14. Pag. 213—14.
[2]) Cfr. Karl Koch. Die Bäume und Sträucher des alten Griechenlands. Stuttgart. 1879. Pag. 151.

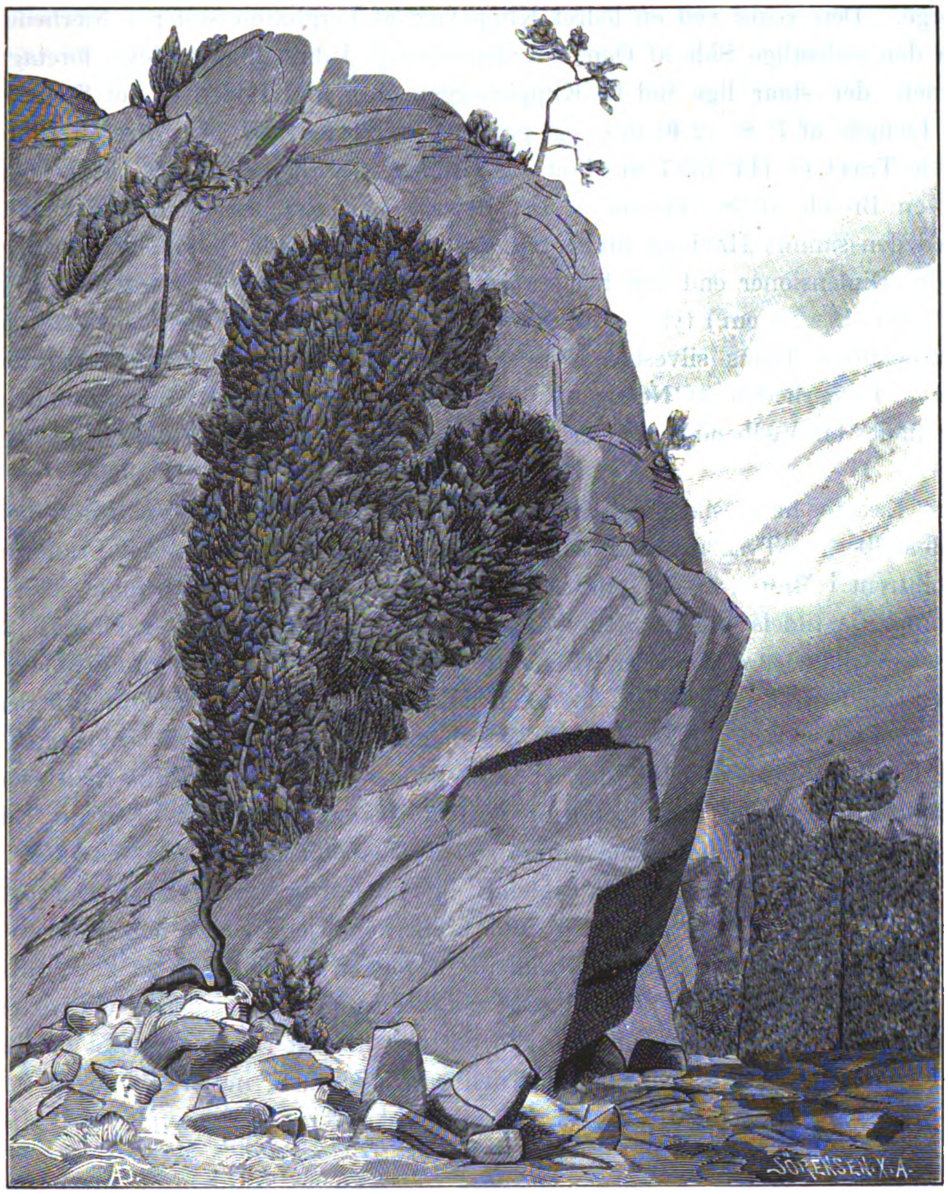

Fig. 117. Den største Vedbende i Norge: Høide 114′ (35.7 m.).

op i Træerne, navnlig i Birk og Fure (Pinus silvestris); men det lod til, at disse sidste ikke syntes videre godt om dette intime Forhold [1]). Paa en Fure, som var 17′ (5.3 m.) høi, saa det ud til, at der i Kronen var flere Vedbendeblade end Furenaale.

Paa Øen Anduglen i Tysnes Prestegjeld, udenfor Mundingen af Hardangerfjord (59° 56′ N. B. 3° 24′ Ø. L.), findes, efter Meddelelse af Dr. Hans Reusch, den største Vedbende, som man kjender i Norge. Den voxer ved en lodret Klippevæg af Lerglimmerskifer, i Nærheden af en liden Havbugt paa den sydøstlige Side af Øen. Nedenstaaende Udmaalinger bleve foretagne i October 1883. Stammen, der staar lige ind til Klippevæggen, har, fra Roden til det Sted, hvor Grenene begynde, en Længde af 7′ 8″ (2.40 m.), og paa det tykkeste Sted har den en Diameter af 9½″ (25 cm.). Hele Træet er 114′ (35.7 m.) høit, og Kronen, der danner et tæt Dække over hele Fjeldvæggen, har en Bredde af 38′ (11.9 m.). Dr. Reusch har paa Stedet udført vedføiede Tegning Fig. 117. Ved den samme Havbugt findes lidt sydligere en anden temmelig stor Vedbende, som dog har mindre Dimensioner end den her nævnte. Dennes Stamme har et Omfang af 27″ (70.5 cm.) og Barken er over 1″ (2.6 cm.) tyk. Ved Bredderne af Bugten er der en frodig Vegetation af Crataegus oxyacantha, Pinus silvestris, Pyrus malus, Quercus pedunculata, Taxus baccata, Tilia parvifolia &c. — I Nærheden af Nerstrand, ved den nordlige Bred af Buknfjorden (59° 21′ N. B. 3° 32′ Ø. L.), findes en Vedbende, som er 50′ (15.68 m.) høi og hvis Stamme holder 19″ (50 cm.) i Omfang.

Mange Læsere have sikkerlig havt Leilighed til at se de med Vedbende dækkede Ruiner af Slottet i Heidelberg (»Tyskland's Alhambra«) eller Eschenheimertaarnet i Frankfurt a/M [2]), der blev bygget omtrent i Midten af det 14de Aarhundrede. Lignende finder man ikke sjelden i Syd- og Mellem-Europa, ja tildels endog i det sydlige England [3]); men at der i Norge, paa 60° N. B., kunde findes en Vedbende, som har en Høide af 114′ (35.7 m.) og hvis Stamme holder 9½″ (25 cm.) i Diameter, er i den Grad mærkeligt, at man nok kunde fristes til at tro, at der her havde indsneget sig en Feiltagelse. Heldigvis kan jeg her støtte mig til min bekjendte Landsmands, Geologen Dr. Reusch's, Meddelelse, der er hævet over enhver Tvivl, da han, som sagt, selv baade har maalt Træet og leveret Tegningen. Af to blandt de ovenfor nævnte Udmaalinger, i Mandal og paa Stordøen, vil man ogsaa kunne se, at Vedbenden, selv paa saa høie Breddegrader, voxer temmelig hurtig, ja endog, saavidt bekjendt, ligesaa hurtig som i Mellem-Europa.

Der er faa Planter, som man med fuld Sikkerhed kjender fra den classiske Oldtid, der have været i en saadan Anseelse som Vedbenden. Ovenfor er der givet en kort Udsigt over dens geographiske Udbredning, og det vil heraf sees, at den nu er tilsyneladende vildtvoxende i næsten alle europæiske Lande. Ikke desto mindre kan det dog maaske være tvivlsomt om den oprindelig er en europæisk Væxt, eller om den, maaske i den graa Oldtid, er indført fra Asien, senere udbredt fra det ene Folk til det andet og tilsidst er blevet ganske forvildet, navnlig ved Hjelp af Fugle, som med Begjærlighed spise Bærene.

Om Vedbendens Herkomst udtrykker Plinius (XVI. 34, 62) sig saaledes: Theophrast paastaar, at Vedbenden voxer i Indien paa Bjerget Meros. Da den alene trives i Bjergegne, har ogsaa (Keiser Alexander's Admiral) Harpalos forgjeves prøvet paa at dyrke den i Medien; men da Alexander vendte tilbage fra Indien, bekransede han sin Hær med Vedbende som med noget

[1]) Cfr. C. Plinii secundi Historia naturalis. Ed. Sillig. XVI. 16, 92.
[2]) Cfr. F. Otto und A. Dietrich. Allgemeine Gartenzeitung. XX. 1852. Pag. 343.
[3]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. XV. 1859. Pag. 371—75.

sjeldent. Paa denne Maade efterlignede han kun, hvad Fader Liber (Bacchus) tidligere havde gjort. — Da Bacchus, til hvis Dyrkelse Vedbenden meget nøie var knyttet, efter Mythen, foretog sit berømte Tog til Makedonien og Grækenland, prydede han sit Hoved med en Krans af Vedbende, og paa denne Maade skal Planten, efter Sagnet, være kommen til Europa. Saa meget synes ialtfald at være fuldkommen sikkert, at den bekjendte Thyrsusstav, som man bar ved Bacchusfestene, var en Vinrankestok, der var omvundet med Vedbende. Kun paa et eneste Sted i det gamle Testamente omtales Vedbende som et Attribut for Bacchus. I 2den Makkabæernes Bog (Cap 6, V. 7) heder det nemlig om Jøderne: »Men naar man holdt Bacchi Høitid, da nødtes de til at have Kranse af Vedbende, at holde Stads for Bacchus«. Det kan maaske være af Interesse at vide, at man alt paa Theophrast's Tid (371—286 f. Chr.), foruden andre Varieteter, ogsaa kjendte Vedbende med brogede Blade [1]).

Som Decorationsplante var Vedbenden i megen Anseelse hos Romerne [2]), da den, ved at omslynge Pinier, Plataner, Granattræer o. dsl., dannede skyggefulde Løvhytter. Den var ogsaa almindelig brugt til Decoration paa Gravmonumenter. Vedbendetræ (»materia hederacea«) saavelsom Træet af Morbær og Laurbær bleve af Romerne regnede til, hvad der kaldtes »varme Træarter«, d, v. s. de bleve brugte til, ved Gnidning mod hverandre, at skaffe Ild, og især skulde dette gaa let ved at gnide Vedbende mod Vedbende eller Vedbende mod Laurbærtræ [3]). Det er rimeligt, at man meget langt tilbage i Tiden har prøvet paa at forfalske Vin; men at dette er foregaaet for mere end 2000 Aar siden, kan man se deraf, at den ældre Cato (234—149 f. Chr.) siger (de re rust. 111), at man ved Hjelp af Bægere, der vare dreiede af Vedbendetræ, kunde opdage om Vinen var forfalsket: den rene Vin filtreredes nemlig gjennem Bægeret, medens det, der var brugt til Forfalskning, blev tilbage i dette Da Bacchus var kommen til Verden, dækkede en Vedbenderanke ham for Juno's skinsyge Blik [4]). Førend Daphne var bleven forvandlet til et Laurbærtræ, tog man altid Materialet til Digterkranse af Vedbenden [5]), ja endog Horats (Carmin. I. 1, v. 29, 30) taler i begeistrede Ord om Vedbenden til dette Øiemed.

Der anføres forskjellige Grunde til, at Vedbenden er blevet sat i Forbindelse med Bacchusdyrkelsen; men det kan være nok her at nævne, at en Vedbendekrans, som blev bundet stramt om Hovedet, skulde kunne standse den Hovedpine, som opstaar efterat man har drukket enten for meget eller for daarlig Vin [6]).

Hos de første Christne var Vedbenden i stor Anseelse og ethvert Lig blev, saavidt muligt, lagt paa en Vedbenderanke. I Middelalderen tabte den derimod saa godt som al Værd og Betydning, og det gik da denne som saa mangen anden »falden Storhed«; i det høieste blev det betragtet som et Sindbillede paa en tro Tjener, der ikke forlader sin Herre, naar man fandt et Træ, som var omstyrtet af Ælde, men hvor Vedbenden voxede lige frodigt [7]). Men nu indtraadte der en Vending i denne Sag: Vedbenden kom efterhaanden i Overtroens Tjeneste og blev tillagt forskjellige Lægedomskræfter. Saaledes skulde enhver, som spiste med en Ske af Vedbendetræ, være fri for flere Slags farlige Halssygdomme, og til samme Øiemed brugte man i Shropshire, i det indre af

---

[1]) Theophrast. Historia plantarum III. 18, 6.
[2]) Virgil. Georgicon. IV. 124.
[3]) Plinius. Hist. nat. XVI. 75, 77.
[4]) L. Preller. Griechische Mythologie. Leipzig. 1854. 1 Bd. Pag. 414.
[5]) M. von Strantz. Die Blumen in Sage und Geschichte. Berlin. 1875. Pag. 188.
[6]) J. H. Dierbach. Flora mythologica. Frankfurt a/M. 1833. Pag. 66.
[7]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 25.

England, Drikkekar, der vare dreiede af dette Træ. Paa John Gerard's Tid (1545—1612) brugte man ogsaa i England et Infus med Vand af Bladene som et Middel mod forskjellige Øiensygdomme[1]). I Tyskland vidste Jægerne at fortælle, at Vildsvin spiste Vedbendeblade, ikke alene for at heldbrede de Saar, som de maatte have faaet af et Streifskud, men at ogsaa Hundyrene af samme Art herved forstode at lette Nedkomsten o. s. v.[2]). Paa den hellige Antonius's Dag (17de Januar) maatte det Dyr, der var ham indviet, bekranses med Vedbende, før det blev ledet til Slagterbænken[3]).

Som bekjendt maa Vedbenden altid have en Fjeldvæg, en Mur eller et Træ, kort sagt noget, hvortil den kan støtte sig og voxe, og hertil er det Goethe sigter i sit vakre Tankerim:

Epheu und ein zärtlich Gemüth
Heftet sich an und grünt und blüht;
Kann er nicht Stamme und Mauer finden,
Muss er vergehen und verschwinden.

d. e.

Epheu, grøn og hengiven Sjel,
Klynger sig op i Fulvæxt hel;
Kan den ei Mur, ei Stamme finde,
Da er dens Lod forgaa, forsvinde.

AMPELIDEAE.

Ampelopsis quinquefolia, Mchx. (Cissus hederacea, Pers., Hedera quinquefolia, L., Vitis hederacea, Ehrh., Vitis quinquefolia, Mønch). **Norge**. Vildvin; **Sv.** Jungfruvin; **Dan.** Vild Vin; **Tkl.** Epheurebe, Fünfblättriger Epheu, Fünfblättrige Rebe, Jungfernrebe, Jungfernwein, Rosieli Reba (Schweiz), Wilder Wein, Wildi Reba, Willen Wien; **Engl.** American Ivy, False Grape, Five-leaved Ivy, Red Clematis (Devonshire), Virginian Creeper, Wild Wood-vine, Wood-bine; **Fr.** Vigne folle, Vigne de vierge; **Ital.** Vite del Canadà.

Vildtvoxende i Canada og de forenede Stater, hvorfra den 1629 er indført til England. Vildvinen er en i Norge meget almindelig Decorationsplante, som holder sig godt langs Kysten lige til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den har været dyrket i en lang Aarrække. Rimeligvis vil den kunne trives endnu længre mod Nord. De største Exemplarer, som jeg har seet ved Christiania, have en Længde af 40—50′ (12.5—15.6 m.), med Stammer, der have en Diameter af $3^1/_2$″ (9.14 cm.). Den Varietet, som af Donn er beskrevet under Navn af Ampelopsis hirsuta, findes ligesaa langt mod Nord som Hovedarten. Den har ogsaa i en lang Aarrække holdt sig meget godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld (61° 36′) i Gudbrandsdalen, der ligger paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H., og hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima. Naar Frugterne af begge de her nævnte Former ved Christiania falde af, spire de ikke sjelden paa Stedet. I Sverige dyrkes Vildvin til Piteå (65° 20′) og i Finland til Wasa (63°).

[1]) T. F. Thiselton Dyer. English Folk-Lore. London. 1880. Pag. 22.
[2]) M. von Strantz. Die Blumen in Sage und Geschichte. Berlin. 1875. Pag. 191.
[3]) Carus Sterne. Herbst- und Winterblumen. 1886. Pag. 445.

Ampelopsis aconitifolia, Bunge, som 1868 er indført til England fra China, har i flere Aar holdt sig godt, uden Dækning, i den botaniske Have ved Christiania.

Vitis vinifera, L. **Norge.** Vinranke; **Sv.** Vinranka: **Dan.** Vinstok; **Tkl.** Broiz (Schweiz), Bross, Brosst, Buga, Bugrebe, Draube, Drûbo, Drûpo, Druve, Druwe, Edelrebe, Feldweinstock, Holzträubel, Krephelin, Laubricke, Lauer, Leyer, Lurcke, Lura, Lurra, Pampelen, Proza, Räbgräsch, Ranke, Rebazui, Rebbaum, Rebe, Reben, Rebengäblin, Rebengebelli, Rebenkrampff, Rebenzinck, Rebouge, Rebougelin, Trabern, Traest, Trappen, Traube, Veltreben, Waterlaiden, Weinrebe, Weinstock, Weintraube, Wengstock, Wiendruwe, Wienranken, Wienstock, Windrussina, Wingartrebe, Winholsen, Winkamp, Winperpalg, Winreb, Winreba, Winstamm, Winstaude, Wintrebe; **Engl.** Cultivated Grape-Vine, Grape, Grape-Vine; **Fr.** Vigne; **Ital.** Ambrusca, Arcesti, Arixina burda, Axida, Bide, Ceppo di Vite, Cianfrusco, Lambrusco, Morosca, Paina, Ueta, Uva, Uvastra, Uva servaggia, Uvizzolo, Via salvaia, Vid, Vida, Vide, Vide oseletta, Vigna, Vigna de bosch, Vigna salvadega, Vis salvaia, Vis sarvaia, Vis selvadegrä, Vit salvadie, Vitacchia, Vitaia, Vitanculo, Vitarba, Vite, Vite salvadega, Vite sambuco, Vitosa, Vitt, Vitusa, Vitusara, Zampina.

Det har sig med Vinranken som med de fleste og vigtigste af vore Culturplanter: dens oprindelige Hjem kjender man ikke med fuld Sikkerhed. Som Resultat af en Mængde Undersøgelser kan det dog ansees som nogenlunde sandsynligt, at dens Hjemsted maa søges i Landene mellem det sorte og kaspiske Hav og maaske fornemlig i de frugtbare Egne, der ligge i Syd for dette. Denne Egn synes ogsaa at have været det oprindelige Fædreland for den semitiske Stamme eller ialtfald en af dennes Hovedgrene. Fra denne Egn udbredte Semiterne sig, og med dem ogsaa Vinranken, mod Syd og Vest og nærmest til de nedre Egne af Euphrat, Syrien og Palæstina. Her udviklede der sig, som bekjendt, en eiendommelig Cultur, og det endog i en tidligere Periode end de ariske Folkestammers Bevægelser. Vindyrkningen gik altid videre mod Vest, gjennem Lille-Asien til Trakien og derfra til Grækenland. Men det ligger udenfor Mulighedens Grænser nu at afgjøre i hvilken Udstrækning Vinranken, i Tidens Løb, paa forskjellige Maader, kan være blevet forvildet, og her, som ved mangfoldige andre Planters Udbredning, synes det at ligge nær at tænke paa Fugle, som have spist Frøet. Paa denne Maade kan maaske Vinranken være kommen til enkelte Steder i Syd-Europa i en meget fjern Fortid, ja kanske endog før der fandtes Mennesker i hine Egne. Det er nemlig ikke nok med, at man har fundet Frøet i Torven ved Pælebygningerne i Nord-Italien og Schweiz, men i Tuffstene, baade i Provence og i Omegnen af Montpellier, har man endog fundet Vinblade. Dette tilhører en forhistorisk Tid, om end denne er yngre end Geologernes Tertiærperiode [1]). For nogle Aar siden blev der ogsaa i Brunkullagene, ved Salzhausen i Hessen-Darmstadt, fundet fossile Levninger af en Vinranke, der af Alexander Braun i Berlin er bestemt som en egen Art, Vitis teutonica [2]). Det kunde vel blive et Spørgsmaal, om de i Syd-Frankrig opdagede fossile Levninger af Vinblade virkelig tilhøre den nu dyrkede Vinranke (Vitis vinifera), eller maaske snarere en Art, som nu ikke mere findes.

Den ældste Efterretning, som man har om Dyrkning af Vinranken og Tilvirkning af Vin, er fra Ægypten, omtrent 4000 f. Chr. Paa et Gravmonument i Memphis, der opgives at have den her nævnte Alder, findes nemlig, som Basrelief, fremstillet baade Indhøstningen af Druerne og disses Presning, der naturligvis blev udført ved at trædes paa med Fødderne; ja det skal endog

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1882. Pag. 153.
[2]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. XXXVIII. 1882. Pag. 351.

kunne sees, at den Mand. der udførte dette Arbeide, maa have smagt vel stærkt paa Druesaften. Da Ptolemæus Philadelphus skulde sættes paa Thronen (284 f. Chr.), fandtes der, efter Champollion, i Processionen en firehjulet Vogn, der var 20 Fod lang og 16 Fod bred og som blev trukket af 300 Mennesker. Paa Vognen stod et Kar, der var fyldt med Druer og hvor Presningen blev udført af Satyrer [1]). Blandt de Levnetsmidler, som de ægyptiske Prester hver Dag fik, nævner Herodot (II. 37) ogsaa Druevin (οἶνος ἀμπέλινος), og af denne, siger han, blev der i Ægypten brugt saa meget, at der, alene ved en Fest for Bubastis, blev drukket mere Vin end ellers hele Aaret igjennem. At Vinen i Ægypten paa hin Tid har været brugt til Overmaal, kan man slutte deraf, at Presterne søgte at hindre den meget udbredte Dyrkning af Vinranken, og som Grund hertil nævnes, at Vindrikning hindrede de vise Mænd og Philosopherne fra at gjøre Opdagelser. Moses synes derimod ikke at have bekymret sig om denne Side af Sagen og tillod sit Folk at drikke Vin, hvortil de nok ogsaa have havt stor Tilbøielighed. Til Offergaverne i Ægypten hørte baade Vin og Druer, og Professor F. Unger har fundet flere vel vedligeholdte Vægmalerier, hvor den blaa Farve paa Druerne endog havde holdt sig godt. Vinranken blev der dyrket enten som et Slags Hegn eller ogsaa som skyggefulde Buegange i Haverne. Druerne bleve, som ovenfor sagt, pressede med Fødderne og dette, saavelsom Gjæringen og Opbevaringen i Lerkrukker, er ogsaa fremstillet paa Vægmalerier [2]).

I Bibelen omtales Vinranken paa saa mange Steder, at det her ikke kan være nødvendigt at opregne alle disse. Første Gang nævnes den paa det vel kjendte Sted om Noah (1 Moseb. 9. 20); men heraf kan man vel ikke med fuld Sikkerhed trække den Slutning, at han har været den første Mand, der, i de her paapegede Egne, dyrkede Vin (cfr. Math. 24. 38). Saa meget er ialtfald vist, at man i Palæstina, meget langt tilbage i Tiden, har dyrket Vin og det endog i en temmelig stor Udstrækning (1 Moseb. 14. 18; 19. 32, 35; 27. 23; Jobs B. 1. 18). I Kanaan havde man Vin længe før Jødernes Indtrængen; thi den gamle Konge i Salem, Melchizedek, bragte Abraham Brød og Vin (1 Moseb. 14. 18). Moses gav endog særskilte Bestemmelser om Vindyrkningen (2 Moseb. 23. 11; 3 Moseb. 25. 3; 5 Moseb 22. 9), som blandt andet ere mærkelige derved, at de ere de første, der bestemme Ret til Grundeiendom hos et Folk, som neppe endda kunde siges at være fuldkommen udtraadt af Nomadetilstanden. Enkelte af disse Love (3 Moseb. 19. 10; 5 Moseb. 23. 24 og 24. 21), f. Ex. at enhver paa sin Vandring kunde plukke saa mange Druer, som han behøvede til Forfriskning, paa en anden Mands Eiendom, og at man ved Indhøstningen ikke maatte afplukke alle Druer og heller ikke opsamle de, der faldt ned, men overlade disse til Fattige eller Fremmede, vise en sjelden mild og høisindet Tænkemaade. Enkelte af disse Bestemmelser overholdes endog i vor Tid i flere Vinegne, ialtfald i Syd-Tyskland, hvor jeg personlig har oplevet dette.

Jøderne synes at have været ligesaa ivrige Vindyrkere som Agerbrugere (Esaias 7. 23; 16. 8; 24. 7; 32. 12; Habak. 3. 17; Sachar. 8. 12; Malach. 3. 11), og enkelte Egne af Landet synes at have frembragt en Mængde, ja tildels endog ædle Druer. Det ser ogsaa ud til, at Rankerne, ialtfald paa enkelte Steder, maa have kunnet naa en paafaldende Størrelse (1 Kong. 4. 25; Micha 4. 4; Sachar. 3. 10; 1 Maccab. 14. 12). Som det lader til, brugte man ikke i Palæstina, ligesom senere ja endnu den Dag idag i Italien, at plante Vinranken ved Træer, for at den kunde have noget at

[1]) George W. Johnson and Robert Hogg. The Journal of Horticulture. New Series. Vol. XXXIII. London. 1872. Pag. 469.

[2]) F. Unger. Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. IV. Separatabdruck. Wien. 1859. Pag. 48.

støtte sig til. Naar det derfor heder »at sidde under sit Figentræ eller sin Vinranke« (Micha 4. 4; Sachar. 3. 10), hvilket ikke er andet end en figurlig Vending for at have et fredeligt og behageligt Hjem (Psalm. 128. 3), da er der al Grund til at tro, at disse Væxter bleve dyrkede hver for sig.

Hos Jøderne var Indsamlingen af Druerne et meget glædeligere Arbeide end Kornhøsten (Domm. B. 9. 27; Esaias 16. 10; Jerem. 25. 30; 48. 34). Under Sang og Jubel bleve Druerne samlede og bragte til Vinpressen (Esaias 63. 3; Hagg. 2. 16), som fandtes enten i Vinhaven eller udenfor Byerne (Math. 21. 33; Aabenbar. 14. 19); her bleve Druerne, ligesom i Ægypten, pressede ved at trædes paa med Fødderne, men ogsaa dette skede under Sang og Fryderaab. Dette har rimeligvis været det eneste Slags Vinpresse, som man har kjendt i Palæstina og den omtales alt i Jobs Bog 24. 11. Virkelige Vinpresser synes, ikke engang i Italien, at have været kjendte før omtrent ved Begyndelsen af vor Tidsregning; men den gamle Fremgangsmaade brugtes dog meget længe efter denne Tid. Baade hos Jøderne, Grækerne og alle Folkeslag, hvor det ikke er synderlig koldt om Vinteren, blev Mosten, for at gjære, fyldt i store Lerkrukker, der enten gjemtes i underjordiske Rum, eller ogsaa bleve de nedgravede i Jorden lige til den øvre Kant. I Palæstina fandtes der, som i alle andre Vinlande, forskjellige Slags Vin, hvoriblandt ogsaa en, der var meget sur og som kun blev brugt af den fattige Del af Folket. Denne Sort kaldes gjerne i vor Bibeloversættelse Edik (Ruth 2. 14), og det har maaske været dette Slags Vin, hvori man dyppede den Svamp, som blev givet Frelseren paa Korset (Psalm 69. 22; Math. 27. 48; Lucas 23. 36; Joh. 19. 29, 30). Mosten blev dog ikke altid brugt til Vin, men ogsaa afdampet til et Slags Sirup, og i Orienten bruges dette endnu den Dag idag. Alle Druer bleve heller ikke brugte paa de to her nævnte Maader, men en hel Del blev tørret og udnyttet omtrent paa samme Maade, som man nu bruger Rosiner (1 Sam. B. 25. 18; 30. 12; 2 Sam. B 16. 1; 1 Krøn. B. 12. 40).

Efterat Dyrkning af Vinranken og andre frugtbærende Træer var blevet almindelig, antoge ogsaa de Krige, som af og til førtes mellem de forskjellige Folkestammer, en langt mere ødelæggende Charakter, end før havde været Tilfælde: Det første, som man under saadane Omstændigheder tidligere greb til, for at skade sin Modstander, var dengang som den Dag idag blandt Beduinerne eller lignende Nomadestammer, at røve eller sprede Kvæget og Hestene. Disse bleve dog ikke sjelden tilbagetagne eller, efter nogen Tids Forløb, ved Flid og Omhu erstattede. Men ganske anderledes stille Forholdene sig med fastboende Mennesker, hvis største Formue ligger i de frugtbærende Træer, til hvis Trivsel der ikke sjelden ogsaa hørte Vandledninger. Naar baade disse og Træerne ødelægges, skal der Menneskealdere til, for igjen at faa alt i Orden. Den mosaiske Lov indeholder derfor ogsaa en udtrykkelig Befaling i denne Retning. Saaledes heder det i 5te Mosebog C. 20, V. 19—20: »Naar Du beleirer en Stad mange Dage og strider mod den, for at indtage den, da skal Du ikke fordærve dens Træer, ved at slaa paa dem med Øxen, thi Du skal spise af dem og ikke afhugge dem; — — det Træ alene, som Du ved, at det ikke er Træ til Spise, det maa Du fordærve og afhugge«. Men at man ikke altid agtede dette Forbud, ser man ogsaa af det gamle Testamente om Samson's Ødelæggelser i det fiendtlige Land.

Til Grækenland kom Vinranken i en saa tidlig Periode, at man derom ikke har andet at støtte sig til end Sagn. Paa Homer's Tid var Vinen i Grækenland en almindelig kjendt Vare, der omtales paa mange Steder baade i Iliaden og Odysseen. I 18de Bog i Iliaden heder det (V. 651—64), at der paa Achilles's Skjold, mellem forskjellige Scener af Landlivet, ogsaa var fremstillet et Vinberg, hvor man var beskjeftiget med at indsamle Druerne, og om Kalypso fortæller Digteren (Odys. 7. 264), at hun ved Afskeden forærede Ulysses, som de tre første Livsfornødenheder,

forskjellige Klædningsstykker, Brød og Vin. I Iliaden (9. 706 og 19. 161) heder det, at i Brød og Vin ligger Menneskets Styrke og at Guderne skille sig fra de dødelige Mennesker derved, at de ikke, ligesom disse, trænge til Næring eller drikke Vin (Il. 5. 341). Ogsaa Jomfruer og andre Piger drak Vin ligesom Mændene og da Nausikaa blev sendt til Stranden, for at vaske, medgav Moderen hende forskjellige Levnetsmidler og Vin i et Gjedeskind (Odys. 6. 76). I Odysseen (7. 21) heder det, at Pheakernes Konge havde en stor Vinhave, og paa et andet Sted (24. 341) siges der, at Ulysses, som Barn, af sin Fader Laërtes havde faaet en Have, hvori der fandtes 50 Rader Vinranker.

Fra Grækenland er Vinranken sandsynligvis kommen til Italien, paa en Tid, som nu ikke mere kan bestemmes. Kun saa meget ved man, at der ved de ældste Ofringer i Latium blev brugt Melk istedetfor Vin, som dengang neppe har været kjendt. Den senere Indførelse af Vinranken er i den Grad indvævet i Myther, at det synes meget vanskeligt heraf at udfinde noget bestemt historisk. Men da den engang var indført, trivedes den fortrinligt, navnlig i det sydlige Italien, som alt i det 5te Aarhundrede f. Chr. kaldtes Bacchus's Land.

De Kar, hvori man i den fjerne Oldtid opbevarede Vinen, synes at have været Sække af Dyrhuder; ja den Dag idag bruger man i Høilandene i Mexico at føre den saa kaldte Vin, der tilberedes af Saften af Agave americana, paa Æselrygge, fra Høilandene ned til Byerne, i Sække af raa Faareskind. Da Ulysses gik til Cyclopens Hule, førte han med sig en Sæk af Gjedeskind, der var fyldt med Vin (Odys. 9. 195. Cfr. 6 76); men rimeligvis har det kun været paa Reiser, at man brugte Sække[1]). I Hjemet har man meget langt tilbage i Tiden brugt Kar af brændt Ler; men da man enten ikke har forstaaet eller ialtfald ikke brugt, under Brændingen, at glasere disse, for at hindre Vædsken fra at trænge gjennem Krukkerne, gav man disse indvendig et Overtræk af Beg, Harpix, Mastix el. dsl., naar de toges ud af Ovnen; men dette havde gjerne en ikke ringe Indflydelse paa Vinens Lugt og Smag. Aabningen paa en saadan Vinkrukke var temmelig stor og saaledes indrettet, at den Kit af Beg el. dsl., hvormed Laaget blev holdt tæt, ikke kunde falde ned i Vinen, naar dette blev taget af. For at give disse Krukker, der undertiden kunde være meget store, den nødvendige Styrke, bleve de, ligesom vore nu brugelige Trætønder, forsynede med Baand af Bly eller et andet Materiale. De Kar, hvori de stærke Vinsorter opbevaredes, bleve enten satte under aaben Himmel eller i et Skur saaledes, at de vare udsatte for Paavirkning af Solen (Plinius hist. nat. XIV. 21); men i Almindelighed bleve de dog satte ved Væggene i Vinkjelderen og her, mere eller mindre dybt, nedgravede i Sand, hvor de bleve staaende til Vinen kunde antages at være færdig. Denne Fremgangsmaade maa være meget gammel, thi noget lignende fortælles om Ulysses's Vinkjelder, da hans Søn Telemach skulde forsyne sig med den fornødne Vin til sin Reise (Odys. 2. 340). Paa Varro's Tid (117—26 f. Chr.) har Vingjæringen i Italien foregaaet i et eget hertil indrettet Rum (cella vinaria), og han lægger udtrykkelig til (de re rust. 1. 13, 6), at det var godt naar Gulvet sænkede sig ned mod den ene Kant, hvor der stod en Ballie, og i denne kunde da Mosten under Gjæringen (fervor) opsamles, naar det Kar (dolium), hvori denne opbevaredes, blev sprængt. Paa et andet Sted (de re rust. 1 65) taler Varro meget tydelig om Gjæringen og siger, at man ikke maatte røre ved Mosten før efter et Aars Forløb.

[1]) Det er rimeligvis ikke almindelig kjendt, at Sagnet om Ulysses og Cyclopen, naturligvis med endel uundgaaelige Forandringer, lever endnu den Dag idag i de nordlige Dele af Sverige som noget, der, for mange Hundrede Aar siden, er foregaaet i de sydlige Egne af svensk Lappmarken. P. A. Lindholm. Hos Lappbönder Skildringar, sägner och sagor från södra Lappland. Stockholm. 1884. Pag. 111—114.

Vinen fik da Navn af gammel Vin (vetus vinum). Der gives ogsaa, siger han, enkelte Vine, f. Ex. Falerner, som blive kostbarere jo længre de ligge. For at holde Rede paa Vinens Alder, blev hos Romerne enhver Krukke forsynet med et Mærke, som viste under hvilket Consulat Vinen var tilberedt; men det varede naturligvis ikke længe før dette gav Anledning til en hel Del Bedragerier. Senere giver Columella (omtr. 50 e. Chr. — de arboribus et de re rustica) en udførlig Beskrivelse over Anlæg af en Vinhave (vinea) og de forskjellige Arbeider, som der maatte udføres. Samtidig hermed giver Plinius, i 14de Bog af sin Naturhistorie, en meget fuldstændig Redegjørelse for alt, hvad der vedkommer Vinranken, og siger blandt andet, at de italienske Vine vare de bedste af alle de Sorter, som man dengang kjendte. Columella og Plinius nævne tilsammen omtrent 50 forskjellige Slags Druer, som paa deres Tid bleve dyrkede i Italien.

I det foregaaende har jeg forsøgt, i saa korte Træk som muligt, at give et nogenlunde tydeligt Billede af denne, i flere Henseender vigtige, Plantes Historie, lige fra den graa Oldtid til Begyndelsen af vor Tidsregning; men det vilde blive alfor vidtløftigt, i et Skrift som det foreliggende, efter samme Plan at gaa fremad gjennem Middelalderen og op til den nyeste Tid. Jeg skal derfor her kun tilføie nogle af de vigtigste retledende Bemærkninger.

Alt i Slutningen af det 3die Aarhundrede havde man Vinberge ved Mosel og Rhinen, og i Begyndelsen af Middelalderen toge de christne Missionærer sig ivrig af denne Sag. Carl den Store viste ogsaa Vindyrkningen megen Opmærksomhed og forordnede blandt andet, at der fra hans Vinberge aarlig skulde sendes Sætkviste (»crippaticos«), for at man ogsaa paa andre Steder kunde faa anlagt Vinberge. Han forbød ogsaa at presse Druerne med bare Fødder. Paa sine Godser lod han indrette egne Vinpresser, som bleve kaldte Trutta, og heraf kommer Navnet Trotte, der i den schwabiske Mundart endnu bruges om en liden Mostpresse. Om Oprindelsen til den bekjendte Rhinskvin »Rüdesheimer Berg« har man det Sagn, at Carl den Store, fra sit Slot paa Ingelheim (i Rheinhessen) havde lagt Mærke til, at Sneen paa Rüdesheimer Berg forsvandt tidligere end paa noget andet Sted der i Egnen. Han lod da fra Tirol hente »Traminer Ranker«, som bleve plantede paa det her nævnte Sted [1]).

Efter Befaling af Prinds Henrik Navigator blev Vinranken 1421 ført fra Candia (Creta) og Malvasia i Grækenland til den første portugisiske Coloni, som da var grundlagt paa Madeira. Den venetianske Reisende Alvise da Masto, som 1455 besøgte Øen, siger, at der var flere Bær end Blade paa Rankerne og at Drueklaserne havde en høist paafaldende Størrelse. Dengang havde man ogsaa allerede begyndt at udføre Vin fra Madeira. I Syd-Afrika havde Hollænderne omtrent 1600 grundlagt en Coloni, og her blev Vinranken senere indført af Protestanter, som efter Ophævelsen af Nantes-Edictet (1685), maatte forlade Frankrig. Til Australien synes Vinranken ikke at have været indført før omtrent i den første Trediedel af dette Aarhundrede. I Aaret 1837 udvandrede en Familie fra Hattenheim i Rheingau (Nassau) til Ny-Syd-Wales og bragte med sig Vinranken, der, efter senere Meddelelser, trives udmærket godt. Den Vin, som man der tilbereder, er vistnok ikke »Rhinskvin«, men den minder dog om sit Hjemsted. Fra 1851 har man Beretning om, at Burgunderdruen ogsaa trives meget godt i Ny-Syd-Wales [2]). Til Peru blev Vinranken indført af Spanieren Francesco Caravantes, og nogen Tid efter blev den ogsaa indført i Brasilien; men her blev Dyrkningen forbudt af Portugiserne, som frygtede for, at de skulde tabe Handelen med sine

[1]) K. Bædeker. Die Rheinlande. 23te Auflage. Leipzig. 1886. Pag. 238.
[2]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 375.

egne Vine. Senere er Vinranken indført fra Tyskland, Schweiz, Frankrig, Madeira og Cap til mange Steder i de forenede Stater, Mexico samt Øst- og Vestkysten af Syd-Amerika lige til Buenos Ayres og det sydlige Chile. I Slutningen af forrige Aarhundrede forbød dog den spanske Regjering, af samme Grund, som ovenfor er sagt om Portugiserne, Dyrkning af Vin i Mexico, hvor Udryddelsen af Vinrankerne blev foretaget med en saadan Strenghed, at det fremkaldte en Revolution, der vel dengang blev undertrykt, men som dog blev en Forløber for de senere Revolutioner, der havde til Følge, at Spanierne tabte Landet[1]).

Udvandrere fra flere af de europæiske Vinlande have i lang Tid forgjeves prøvet paa at dyrke den gamle Verdens Vinranke i de forenede Stater. Derimod trives denne, efter hvad den nyeste Tids Erfaring har vist, meget godt i California, hvor de klimatiske Forhold rimeligvis maa have større Lighed med de europæiske Vinlandes. Efter 4—5 Aars Forløb bleve Vinrankerne ødelagte af Frost i Illinois (39°), hvor Middeltemperaturen i Vintermaanederne endog ligger over Frysepunctet. I Cincinnati er Middeltemperaturen, baade for Sommermaanederne og den for Druernes Modning vigtige Høstperiode, den samme som i Europas bedste Vinlande, og hver Maaned er endog varmere end i Buda-Pesth. Grunden til, at Vinranken ikke vil trives, kunde maaske søges i den større Regnmængde i de forenede Stater, end man i Almindelighed har i Europa; men i enkelte af de europæiske Vinlande er dog Regnmængden ligesaa stor, f Ex. i Portugal og Omegnen af Venedig. Blodget har derimod, som det synes, givet en rigtigere Forklaring, idet han søger Grunden til, at Vinranken ikke vil trives, i de uregelmæssige, ikke periodiske Sprang baade i Temperaturen og Regnmængden. Enhver Organisme, der er svækket ved en uregelmæssig Udvikling, har ogsaa mindre Modstandskraft, og heraf synes det at kunne forklares, at endog de underjordiske Organer ødelægges af Kulden allerede paa den 39te Breddegrad i Illinois. Vistnok lider Vinranken, ved sin Polargrænse, ogsaa i Europa lettere af Kulden end i Asiens continentale Klima; men den overvinder dog gjerne dette, fordi de forskjellige Organer ere sundere og kraftigere udviklede, end i Amerika. I Kaukasuslandene og de tilstødende Egne, der rimeligvis ere Vinrankens oprindelige Hjem, hvor den harmoniske Udvikling af de forskjellige Organer maa antages at være fuldkomnest, er den ogsaa bedst istand til at modstaa Virkningen af Kulden. I California, hvor Erfaring, som sagt, har vist, at Vinranken trives meget godt, har man den samme tørre Sommer som i de fleste europæiske Vinlande og de Egne af Asien, hvor Vinen antagelig hører hjemme. De Erfaringer, som man hidtil har vundet om Vinrankens Trivsel i Amerika, ere især vigtige af den Grund, at man heraf tydelig kan se, hvor lidet man, af en Plantes nærmeste Slægtskabsforhold, kan slutte med Hensyn til Betingelserne for dens Livsvilkaar: de i Amerika hjemmehørende Arter af Vin trives nemlig meget godt under de samme Forhold, som virke ødelæggende paa den europæiske Ranke[2]).

Vinranken dyrkes ikke nogetsteds saa langt mod Nord som i Europa. Naar man paa et Kart vil optrække en Linie for Druernes Dyrkning til Vinpresning, begynder denne i det nordvestlige Frankrig ved Caen (49° 10′), gaar derfra ind i Belgien til Liège (50° 40′), i Rhinlandene idetmindste til Bonn (50° 51′) og videre mod Øst i Schlesien til Grüneberg (51° 58′) og i Posen til Bomst (52° 10′), som er det nordligste Sted i Verden, hvor Druen dyrkes til Vinpresning. Herfra gaar denne Linie temmelig stærkt mod Sydost, ind i det sydvestlige Rusland og over det azowske Hav til Kaukasus.

[1]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 388.
[2]) A. Grisebach. Die Vegetation der Erde. Leipzig. 1872. 2 Bd. Pag. 2(1.

I Skandinavien kan Vinranken naturligvis alene dyrkes som Spalier; i Sverige kan man paa denne Maade faa modne Druer i Skåne og paa Gotland (57—58°), ja endog ved Stockholm (59° 20′) har Chasselas givet modne Druer. I Norge lykkes dette neppe synderlig ovenfor 61°. Fra Bredderne af Sognefjord (61° 17′) har jeg flere Gange, til mine Udstillinger »til Havedyrkningens og Landhusholdningens Fremme« faaet modne Druer, der vare dyrkede ved en Husvæg som Spalier. Høsten 1873 fik jeg fra Christianssund (63° 7′) modne Druer af to Varieteter (en grøn og en blaa). Disse vare dyrkede som Spalier ved en Væg, men dækkede af en Ramme, der var lukket med Vinduer, men uden nogensomhelst kunstig Varme. Den ene Ranke, som havde staaet der to Aar, bar henved 20 Klaser, hvoraf enhver veiede omtrent 12 Lod (186 gr.). I Kystegnene i det sydvestlige og sydøstlige Norge dækkes Vinranken aldrig om Vinteren; ved Christiania have ogsaa flere Sorter i mange Aar holdt sig uden Dække; men det er dog sikrest, at de dækkes med en almindelig Halmmatte. Paa den sydøstlige Kyst, mellem Christianssand og Christiania, modnes i en nogenlunde gunstig Sommer blaa Frankenthaler, tidlig Leipziger og tidlig van der Lahn. Den første af disse har ved Christiania givet 48 Pund (24 kg.) modne Druer og de største Klaser veiede 1 Pund (1/2 kg.).

Vitis labrusca, L. **Norge.** Amerikansk Vinranke; **Tkl.** Amerikanische Rebe, Amerikanischer Weinstock, Catawbatraube, Clarettraube, Filzwein, Isabellatraube, Wirginische Rebe; **Engl.** American Plum-Grape, Bland's Grape, Catawba-Grape, Isabella-Grape, Northern Fox-Grape; **Fr.** Labrusque, Vigne sauvage.

Vildtvoxende i de østlige Mellemstater i Nord-Amerika, hvorfra den 1656 blev indført til England. Den første Efterretning, som man har om denne Art, er fra Aaret 1001, da Nordmændene opdagede Amerika. Hermed forholder det sig, i Korthed sagt, saaledes: I Slutningen af det 9de Aarhundrede begyndte endel Nordmænd, som vare utilfredse med den daværende Regjering, at udvandre til Island, og derfra opdagede Nordmanden Erik Røde, i Aaret 985, Grønland. I Slutningen af det 10de Aarhundrede vilde en anden paa Island bosat Nordmand, Bjarne Herjulfssøn, besøge sin Fader, der var flyttet til Grønland, uagtet hverken han eller nogen af de Folk, som han havde med, tidligere havde været der. Under vedholdende Taage og Nordenvind kom han ud af den paabegyndte Retning, og da det endelig blev klart, saa han for sig et lavt, skogdækket Land, hvilket han forstod ikke kunde være Grønland, men som han dog ikke nærmere undersøgte. Han seilede nu i flere Dage, med stærk, sydvestlig Vind, mod Nord saaledes, at han havde det ukjendte Land paa den venstre Side, indtil han tilfældigvis kom til at lande der, hvor hans Fader havde opslaaet sin Bolig. Dette var det nuværende Ikigeit, paa Sydspidsen af Grønland (omtr. 60°). Da Bjarne Herjulfssøn senere kom tilbage til Norge, blev han dadlet, fordi han ikke nærmere havde undersøgt det Land, som han havde seet paa sin Reise til Grønland. En anden Nordmand, Leif Erikssøn, kjøbte da Bjarnes Skib og reiste afsted med 34 Mand, for at opsøge det fremmede Land, som han ogsaa fandt. Han slog sig da foreløbig til Ro paa et Sted, som efter de Beretninger, der findes i vore historiske Skrifter, almindelig har været antaget for det Land, som nu er kjendt under Navn af Massachusett. Det er tidligere (I. Pag. 253) sagt, at man her, foruden en vildtvoxende Græsart med spiseligt Frø (Hydropyrum esculentum), ogsaa fandt den amerikanske Vinranke, og efter denne fik det nu opdagede Land Navnet Vinland. Dette foregik, som ovenfor sagt, i Aaret 1001. Enhver, som det maatte interessere at faa Rede paa Enkelthederne i denne Sag, samt hvorledes det senere gik med det Forsøg, som Nordmændene her gjorde, paa at nedsætte sig i Amerika, skal jeg tillade mig at henvise til P. A. Munch's

Det norske Folks Historie. 1 D. 2 Bd. Christiania. 1853. Pag. 455—65, samt til Antiquitates americanæ. Kjøbenhavn. 1837.

Da man i de forenede Stater var kommen til Kundskab om, at den almindelige Vinranke ikke vilde trives, begyndte man at prøve om det skulde lade sig gjøre at forædle to af de der vildtvoxende Ranker, Vitis vulpina og labrusca, dog fornemlig den sidste. Dette har ogsaa lykkes over al Forventning, og af Vitis labrusca kjender man nu en Mængde Varieteter, hvoraf dog Catawba og Isabella synes at være de vigtigste. Den første af disse bruges gjerne til Vin og den sidste som Dessertfrugt. I den senere Tid har man ogsaa faaet den saa kaldte Delaware-Ranke, der skal være en ved Krydsning fremkommen Bastard af labrusca og den almindelige Vinranke og som ogsaa bruges til Vin. Men ingen af disse kunne dog, trods de Lovtaler, som man af og til kan læse over dem fra Amerika, maale sig med selv de simplere Vine af den almindelige Vinranke. De for Vindyrkningen mest passende Landskaber synes, foruden California, at være Kentucky og Tennesee, indtil det vestlige Missisippi, men dog fornemlig Ohio, som alt for længe siden har faaet Navn af Amerikas Rhindal.

For over 30 Aar siden indførte jeg til Christiania baade Isabella og Catawba, som, saavidt jeg ved, ikke have været dyrkede paa noget andet Sted i Norge. Begge holde sig her ret godt uden Dække, men de bør dog om Høsten helst dækkes med en almindelig Halmmatte. Høsten 1883 saa jeg i en Have ved Christiania to Exemplarer af Isabella; ethvert af disse havde en Høide af 6—7′ (1.9—2.2 m.) og en Bredde af 12′ (3.7 m.), og paa enhver af disse Ranker fandtes mindst 150 Klaser, der indeholdt fuldmodne Druer. Her er der dog liden Grund til at dyrke disse Ranker for Druernes Skyld, hvorimod de ere paa sin rette Plads som Decorationsplanter, og dette er navnlig Tilfældet med Isabella. Ved Upsala (59° 52′) holder Vitis labrusca sig ogsaa godt, ja den skal der endog have givet moden Frugt.

Vitis vulpina, L. (Vitis rotundifolia, Mchx.). **Tkl.** Fuchsrebe, Fuchswein, Virginische Fuchsrebe; **Engl.** American Bullet-Grape, Fox-Grape, Muscadine, Southern Fox-Grape. Vildtvoxende i de østlige forenede Stater, hvorfra den 1656 er indført til England.

Det er ovenfor sagt, at man i Amerika, i den senere Tid, har faaet flere Varieteter af denne Art, der dog, efter hvad der herom er mig bekjendt, passe bedre som Dessertfrugt end til Vin. For omtrent 20 Aar siden fik jeg i et Brev fra Amerika nogle faa Frø, hvoraf to eller tre spirede, men efter et Par Omplantninger blev der tilbage kun et Exemplar, som jeg satte ved en Væg, der vender mod Øst, hvor Ranken endnu staar. Den har aldrig været dækket om Vinteren og giver hvert Aar 9—10′ (2.8—3.2 m.) lange Skud. For nogle Aar siden maalte jeg daglig, fra 10de til 20de Juni, et Skud, som i 10 Dage havde voxet 18″ (47 cm.), altsaa næsten 2″ om Dagen. I Almindelighed ere Bladene 6″ (15.7 cm.) lange og lige saa brede, men de have ikke sjelden en Diameter af indtil 9″ (23.5 cm.). Da denne Art er i en paafaldende Grad vinterstærk, voxer meget hurtig og har smukt formede Blade, maa den paa det bedste anbefales til forskjellige decorative Øiemed. Den blomstrer her paa samme Tid som den almindelige Vinranke, i de sidste Dage af Juni, og Blomsterne have et paafaldende stærkt og fint Arom. Først efter flere Aars Forløb blev jeg opmærksom paa, at den har diøciske Blomster og at det her værende Exemplar kun har Hanblomster. Jeg søgte da at faa mere Frø fra Amerika, og endelig lykkedes dette for et Par Aar siden. Jeg har nu henved 50 unge Planter, hvoraf vel nogle maa være Hunplanter. Det vil da vise sig, om Frugten her kan blive moden. Vistnok ved jeg, at de her nævnte Egenskaber ved Blomsterne ere eiendommelige for Vitis riparia, men Bladene paa det her nævnte gamle Exemplar

passe fuldkommen til Beskrivelsen over Bladene hos Vitis vulpina og ere meget forskjellige fra Bladene paa de yngre Exemplarer af Vitis riparia, som her endnu ikke have blomstret. — I Sverige har Vitis vulpina været dyrket saa langt mod Nord som ved Stockholm (59° 20′).

I den botaniske Have ved Christiania have følgende Arter været dyrkede i flere Aar og holdt sig godt om Vinteren, dækkede af en almindelig Halmmatte; men de have endnu ikke blomstret:

Vitis cordata, Mchx. (Vitis indivisa, Willd., Cissus ampelopsis, Pers.). **Engl.** Entire-leaved Ivy Grape-Vine. Vildtvoxende i Amerika, i Mellem- og Sydstaterne.

Vitis cordifolia, Mchx. (V. incisa, Jacq.). **Engl.** Chicken-Grape, Frost-Grape, Winter-Grape. Vildtvoxende paa Østkysten af Nord-Amerika, fra Canada til Florida. Denne Art dyrkes ogsaa i Upsala, men har heller ikke der givet Frugt.

Vitis heterophylla, Thunb. (Cissus elegans, C. Koch). Vildtvoxende i China og Japan, hvorfra den 1820 er indført til England. I Sverige har denne Art neppe været dyrket nordligere end i Skåne.

Vitis humulifolia, Bunge. China og Japan. Blandt de her nævnte Arter synes denne at holde sig bedst uden at dækkes om Vinteren.

Vitis riparia, Mchx. (V. odoratissima, Don, V. virginiana, Poir.). Vildtvoxende i Nord-Amerika fra Canada til Virginia, hvorfra den 1826 blev indført til England.

Denne Art har i flere Aar holdt sig meget godt i den botaniske Have ved Christiania. I Tyskland har den Vinteren 1870—71 udholdt en Kulde af 24° R., uden at skades. I den sidste Tid er den blevet meget bekjendt derved, at det er paa denne man nu, i de europæiske Vinlande, som have været hjemsøgte af Vinrankens Rodlus (Phylloxera vastatrix), med Held kan pode de forskjellige Varieteter af Vinranker.

CORNEAE.

Cornus suecica, L. **Norge.** Hønsebær, Kjeringskrubb, Silkjebær, Skrubb, Skrubba, Skrubbe, Skrubbebær, Skrubbær, Svinskrubb; **Færø.** Rojnbér; **Isl.** Kevill; **Sv.** Alrot, Holteblomma, Hönsabär, Hönsbär, Hönson, Skrubbor, Skrubbär, Smörbär, Svinbär; **Dan.** Hønsebær; **Engl.** Dwarf Cornel, Dwarf Honeysuckle, Plant-of-Gluttony.

Meget almindelig overalt i Skandinavien lige til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken, og i de sydlige Egne af Norge til 3500—3800′ (1098—1192 m.) o. H. Paa Høifjeldene i Bergens Stift er den fundet baade med rosenrøde og grønne Svøbblade. I Rusland gaar den op til Kolahalvøen, gjennem Sibirien til Kamtschatka og de arktiske Dele af Amerika. I Storbritanien er den fundet i Skotland og saa langt mod Syd som til Northumberland, og paa Fastlandet neppe længre mod Syd end til Pommern, Holstein, Oldenburg og Ostfriesland. Den er ogsaa fundet paa Færøerne og paa Island i det mindste paa tre Steder, og paa Grønlands Vestkyst mellem 60—65° 38′. (Lange).

Cornus sanguinea, L. **Sv.** Benved, Eknas, Hårdved, Galnebär, Röd Kornell, Struss, Svensk Kornell; **Dan.** Rød Kornel; **Tkl.** Beinholz (rothes), Beinweide, Beinweidli, Beinwida, Beinwüdli,

33*

Beiwidli, Bluatruatha, Blutaruthis, Blutruothe, Bluruthen, Boanweig, Chelgerte (rothe), Chingerte (rothe), Dirntel (wilde), Dürlitzenstrauch, Erlisbaum, Erlischbaum, Erlizbaum, Geishasla, Grungel, Haberspies, Härtern, Haritugil, Harlbam, Hartbaum, Hartbom, Hartbömken, Hartdrogiln, Hartdrugil, Hartelbom, Harterugilin, Hartjebam, Hartredel, Hartreder, Hartregel, Hartriegel, Hartrigel, Hartröthel, Hartröthern, Hartrügeln, Hartrugel, Hartrugil, Hartrugilboum, Hartstrauch, Harttrügel, Harttrugelin, Hartweide, Hartwiede, Hartwigilin, Heckenbaum, Heckenweide, Heckholz, Heresken, Herragerta, Herzbaum, Horlizen, Horlske, Hornstrauch (rother), Hundsbeerstaade, Hundsbeerstrauch, Isebaum, Iseruthe, Kerngerten (rot), Kiengerte, Kingerte, Kürbeerenbaum, Ladstockholz, Röthern, Rothbeinholz, Rothcherngert, Rothgerber, Rothgerten, Rothholz, Schiesbeeren, Schusterholz, Teufelsbeeren, Teufelsmättern, Teufelsmatten, Teufelsmettern, Todtentraube, Wilge (roode), Zeigelruthe, Zeigerholz; **Engl.** Bloody Twig, Catteridge-tree, Cat-tree, Cornel, Corne-tree, Dog-cherry, Dog-timber, Dog's berry tree, Dogtree, Dogwood, Female Cornel, Gadrise, Gaiter-tree, Gaitre-berries, Gaten-tree, Gatten-tree, Gatter, Gatter Bush, Gatteridge, Houndsberry-tree, Hound's-tree, Peg-wood, Prick-timber, Prick-tree, Prick-wood, Skewer-wood, Skiwer-wood, Widbin, Wild Cornel; **Fr.** Bois punais, Corail femelle, Puine; **Ital.** Arvulu di sangu, Conostrel, Cornalino, Corneolo, Cornoler salvadego, Crovera, Erba sanguinella, Fiore degli angeli, Legno santo, Mano d'angelo, Marusciolo, Olivello, Ris ànguine, Sandina, Sanghin, Sangnella, Sangol, Sangoler, Sangona, Sangoneina, Sangro, Sanguanel, Sangue, Sanguigno, Sanguine, Sanguinello, Sanguinet, Sanguinone della foglia lunga, Sàuzit, Songiolo, Spizzesang, Verga sanguina.

Vildtvoxende hist og her i de sydlige, lavtliggende Egne af Skandinavien, i Sverige til omtrent 59° og i Norge til Ringerike (60° 8′). Plantet har den, i en lang Aarrække, holdt sig godt ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) samt i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′), paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H. I Omegnen af Christiania (59° 55′) naar den en Høide af 10—12′ (3.1—3.8 m.), og herfra har jeg flere Stamstykker, der vise følgende Udvikling: 1: Diameter 70 mm. 33 Aar, 2: 74 mm. 25 Aar, 3: 91 mm. 40 Aar og 4: 118 mm. 32 Aar. I Sverige dyrkes den til det sydøstlige Norrbotten og Jemtland og i Finland til Wasa (63°).

Cornus mas, L. (C. mascula, Dur.). **Norge.** Kornelkirsebær; **Sv.** Äkta Kornell, Kornelkörs, Olivkornel; **Dan.** Rød Kornel; **Tkl.** Caneelbeeren, Caneelkirsche, Charniboum, Charnilboum, Chuirnil, Churinboum, Churnilboum, Corlebaum, Cornelbaum, Dattelbaum, Derlein, Derlenbaum, Diendlbaum, Dienkel, Dierleinbaum, Dierling, Dierlitzenbaum, Dintel, Dirheinbaum, Dirlen, Dirlitzen, Dirndlbeer, Dirntel (wilde), Dirntelbaum, Dörling, Dörnlein, Dörnleinbaum, Dörnlstrauch, Dorleinbaum, Dorlenstrauch, Dürlein, Dürlitzen, Dürlitzenstrauch (wilder), Eperlbaum, Fürwitzel, Glane, Glaue, Glawe, Hahnenhoden, Harlsken, Hartbaum, Herlitze, Herlitzenbaum, Herlitzenstrauch, Herlsken, Hermkenbaum, Hermschen, Hernsken, Hersken, Hirlizbaum, Hirlizen, Hirnuss, Hörlitzen, Hörnerbaum, Horlicken, Horlitzen, Horlsken, Horlzkebaum, Hornbaum, Hornissbeer, Hornissen, Hornkirsche, Hornstrauch, Hürrlitzgenbaum, Judechriesi (Schweiz), Judenkirschenbaum, Kanetkirschen, Karlskirsche, Kirlebeeren, Kirrbeeren, Kirschbaum (welscher), Kirsen (welsch), Körlebaum, Körlesbeere, Körnerbaum, Korbeerbaum, Korle, Korln, Kornelbaum, Kornelle, Korneliuskirsche, Korniole, Kornlebaum, Kürbeeren, Kürberenbaum, Kürlbaum, Kürlibaum, Kürnbaum, Kürnelbaum, Kurbeerbaum, Kurnelbaum, Ruhrbeerstrauch, Tärnebum (Siebenbürgen), Terle, Terlingbaum, Terlink, Thiarlebaum (St. Gallen), Thierleinbaum (Zweibrücken), Thierliebaum, Tierli, Tierlibaum, Tierliebaum, Tirlen, Tirlitzenbaum, Tirlitzli (Schweiz), Turnetzlabomm, Zierleinstrauch, Zieserlein, Zisserlein; **Engl.** Cornelian Cherry, Cornel-tree, Male Dogwood; **Fr.** Bois corail, Cornier, Cornioles, Cornouiller, Fuselier;

Ital. Avulu di corna, Coragh, Corgnolo, Cormar, Cornà, Cornââ, Cornâl, Cornajo, Cornalin, Cornaria, Cornec, Corniello, Cornieul, Cornio, Corniolo, Corniolo maschio, Corniolu, Corniosa, Corno, Cornol, Cornolaro, Cornoler, Cornoner, Crignale, Crognale, Crognolo, Crugnale, Cuargnàl, Cuargnolar, Curgnole, Curnel, Curniolu, Sanguine maschio, Voretta.

Kornelkirsebærtræet er vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa, lige til det sydlige Italien og Grækenland, og mod Øst gjennem Polen og det sydlige Rusland til Kaukasus. Ved Warschau kan det endog naa en Høide af 25′ (7.8 m.). Ved Riga synes det ikke at ville trives godt, og ved Petersburg kan det undertiden naa en Høide af 4—6′ (1.25—1.88 m.); men unge Exemplarer lide altid af Vinterkulden og gamle fryse undertiden ganske ned.

I Norge dyrkes denne Art hist og her i Kystegnene som Prydtræ, og det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været plantet, er Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord, hvor den har holdt sig i en lang Aarrække og blomstret, men ikke givet moden Frugt. Ved Christiania, hvor den, efter et Gjennemsnit af mange Aar, blomstrer 20—24 April, giver den næsten hvert Aar moden Frugt. Det ældste Træ, som findes her, staar i en privat Have i Nærheden af Christiania, hvor det blev plantet 1818 og var da 3—4′ (94—125 cm.) høit; det er nu 16′ (5 m.) høit og Stammen holder i Brysthøide over 2′ (63 cm.) i Omfang. I Sverige dyrkes denne Art til omtrent 62½°, men ikke engang ved Upsala (59° 52′) giver den moden Frugt. De umodne Frugter, der netop begynde at blive røde, bruges undertiden her som Surrogat for Oliven. Til dette Øiemed nedlægges de i en Opløsning af Kjøkkensalt, sammen med Laurbærblade og andre Kryderier, og faa da, baade i Udseende og Smag, nogen Lighed med de saa kaldte Veroneser Oliven. Ved Dyrkning er der, i Syd- og Mellem-Europa, fremkommet omtrent 12 Varieteter af denne Art, der væsentligst skille sig fra hverandre ved Frugternes Størrelse og Farve. Men jeg har hidtil ikke havt Leilighed til her at prøve nogen af disse Former.

Denne Art har et ualmindelig haardt, fint og stærkt Træ, der i Oldtiden har været vel kjendt i Syd-Europa (Hom. Il. XVI. 767; Od. X. 242), hvor det, som det synes, ikke blev brugt til Dreierarbeide o. dsl., men alene til Landseskafte (Virg. Georg. II. 447 »bona bello cornus«). I Italien brugte Bønderne de umodne Frugter, der, ligesom Oliven, bleve nedlagte i Edik og Vinbærme (Dioscor. de mat. med. I. 172; Plin. XV. 31; Ovid. Met. VIII. 666), til Vinterkost. For omtrent 50 Aar siden spillede dette Træ ogsaa en Rolle: i Ziegenhain, en liden By i Nærheden af Jena, blev der af de unge Stammer forfærdiget Spadserstokke, der kom i Handelen under Navn af »Ziegenhainere«, og disse vare, efter Modens ubegribelige Bud, de almindeligste Spadserstokke, som Studenterne i sin Tid brugte, baade her og i andre Lande. Senere har jeg ikke sjelden, fornemlig hos Embedsmænd paa Landet, fundet disse Ziegenhainere opbevarede som et Slags Curiositet fra Studenterdagene.

Cornus alba, L. (C. purpurea, Tausch, C. sibirica, Lodd., C. tatarica, Mill.). Vildtvoxende i det sydlige Sibirien og det nordlige China, hvorfra den 1741 blev indført til England. Denne er den mest haardføre blandt alle i Norge hidtil dyrkede Arter af denne Slægt. Tromsø (69° 40′) er det nordligste Sted, hvor den endnu har været dyrket, og der har den i mange Aar holdt sig godt. Den trives ogsaa meget godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld (61° 36′) i Gudbrandsdalen, paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H., og her har man et fuldstændigt Indlandsklima Den har ogsaa i lang Tid holdt sig meget godt ved Gaarden Furuset i Aamodt Prestegjeld (61°) i Østerdalen, hvor Temperaturen ikke sjelden gaar ned til 36—44° C. Under saadane Forhold giver den endog moden Frugt. Ved Christiania blive Bladene meget store,

og de største, som jeg her har seet, vare 23 cm lange og 13 cm. brede. I henved 30 Aar har jeg, i den botaniske Have ved Christiania, havt en meget smuk Varietet med brogede Blade (foliis albo -variegatis), der her har vist sig at være ligesaa haardfør som Hovedarten. I Sverige dyrkes Cornus alba omtrent til Polarcirkelen. Ved Petersburg er den fuldkommen haardfør og giver hvert Aar moden Frugt, men bliver neppe over 4—6′ (1.25—1.88 m.) høi.

Cornus alternifolia, L. fil. Vildtvoxende paa Nord-Amerikas Østkyst, fra Canada til Carolina, hvorfra den 1760 er indført til England. Denne Art har, saavidt mig bekjendt, ikke været dyrket paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den trives meget godt. I Sverige dyrkes den ialtfald til Upsala.

Cornus asperifolia, Mchx. Vildtvoxende i Mellemstaterne i det østlige Nord-Amerika. Heller ikke denne Art har, saavidt vides, været dyrket paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have. I Sverige dyrkes den ved Upsala.

Cornus brachypoda, C. A. Mey. Denne Art, som hører hjemme i Himalaya, har jeg heller ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have, hvor den trives meget godt. Efter Opgave fra Sverige, dyrkes den der neppe nordligere end i Skåne.

Cornus capitata, Wall. (Benthamia fragifera, Lindl.). Vildtvoxende i Himalaya paa en Høide af 3500—8000′ o. H.[1]. I den botaniske Have ved Christiania have nogle Aar gamle Frøplanter holdt sig godt, uden at dækkes om Vinteren, men de have endnu ikke blomstret.

Cornus circinata, L'Her. Vildtvoxende i Canada og de østlige af Nordstaterne, hvorfra den 1784 er indført til England. Denne Art trives meget godt ved Christiania og ligesaa ved Throndhjem (63° 26′), der er det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket. I Sverige dyrkes den ialtfald til Stockholm.

Cornus femina, Mill. (C. fastigiata, Mchx., C. stricta, L'Her.). Vildtvoxende i de amerikanske Øststater til Virginia; indført til England 1758. Denne Art har jeg her i Landet kun seet ved Christiania og Molde (62° 44′). I Sverige til Stockholm.

Cornus florida, L. (Benthamia florida, Spach). Vildtvoxende i de amerikanske Mellem- og Sydstater lige til Missisippi, men almindeligst i Mellem-Staterne, hvorfra den 1731 er indført til England. Denne Art har jeg heller ikke seet paa noget andet Sted i Norge end ved Horten og Christiania. Fra Sverige opgives det, at den skal være dyrket lige til Ångermanland.

Cornus paniculata, L'Her. (C. albida, Ehrh, C. candidissima, Mill., C. racemosa, Lam.). Vildtvoxende paa Amerikas Østkyst fra Canada til Carolina; indført til England 1758 I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end ved Christiania, hvor den trives godt. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Cornus sericea, L. (C. amomum, Mill., C. caerulea, Lam., C. lanuginosa, Mchx.). Vildtvoxende næsten overalt i Nord-Amerika, hvorfra den 1683 er indført til England. Denne Art findes paa flere Steder langs Kysten til Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord. I Sverige til Upsala. Varieteten C ser. parvifolia, Lange har ved Christiania, i en lang Aarrække, holdt sig lige saa godt som Hovedarten.

Aucuba japonica, L. **Engl.** Blotched-leaved Laurel, Spotted Laurel, Variegated Laurel. I Europa nævnes denne Plante første Gang 1712 af Kämpfer i hans Amoenitates exoticae og senere omtales den 1776 af Thunberg, der kalder den Aukuba, som er dens japanesiske Navn.

[1]) Dietrich Brandis. The Forest Flora of north-west and central India. London. 1874. Pag. 254.

Aiton siger (Hortus Kewensis), at den blev indført til England 1783 af Gräfer[1]). Det fra Japan indførte Exemplar var en Hunplante med gulspettede Blade. Denne kunde naturligvis ikke sætte Frugt, hvorfor ogsaa alle de Exemplarer af denne Art, som i henved 80 Aar fandtes i Europa, nedstammede fra den japanesiske Originalplante, ved Formering af Sætkviste. I Aaret 1860 sendte Robert Fortune en Hanplante fra Jeddo til England, og senere har man, ved kunstig Befrugtning, ogsaa i Europa faaet modne Frugter; men af dette Frø har man baade i Liège, Gand og London faaet Planter med monøciske og hermaphrodite Blomster[2]), hvilket, saavidt vides, ikke er blevet bemærket i Japan. Senere er der, directe fra Japan til Europa, indført en Mængde forskjellige Varieteter med grønne og spettede Blade.

I de senere Aar har denne Art været dyrket paa enkelte Steder ved Norges Vestkyst mellem Stavanger (58° 58′) og Molde (62° 44′). I almindelige Vintere pleier den at holde sig godt, men det er dog sikrest, at den dækkes med Løv eller en Halmmatte.

LORANTHACEAE.

Viscum album, L. **Norge.** Leaved, Ledved, Mistel; **Gl. N.** Mistilteinn; **Sv.** Fogellim, Mistel, Vespelten; **Dan.** Fuglelim, Mistel, Mistelten; **Tkl.** Abholder, Affalter, Affelter, Affölter, Affolter, Alfranken, Alpranken, Apfelmistel, Auffolter, Birrenäspel, Birboums Mistel, Distel (St. Gallen), Donnerbesen, Drosselbeer, Drudenfuss, Eichelmistel, Eichengedärm, Eichenkenster, Eichenmispel, Eikmispel, Eken-Mispel, Ekmispel, Engelchen, Fijelsleim (Siebenbürgen), Grick (Schweiz), Gutheil, Heil aller Schäden, Heilt allen Schaden, Heligheu, Hexebeeri, Hexebese, Hexenest, Kenster, Kinster, Knister, Kraigensluder, Kreuzholz, Kreuzholz (heiliges), Kunst, Künster, Leimmistel, Marentacken, Marentocken, Mestel, Mischgelt (St. Gallen), Mispel, Misple, Mistel, Misteldorn, Mistelenworz, Mistil, Mistle, Nistel, Nistle, Offölter, Seut, Vogelchrut, Vogelkläb, Vogelleim, Wäspels (Siebenbürgen), Wintergrün; **Engl.** All-heal, Masslinn, Misseltoe, Mistletoe; **Fr.** Gui, Gui blanc, Gui commun, Gui des druides, Verquet; **Ital.** Bisco, Erba visco, Guastrice, Mamma dell'albero, Nif, Pania, Rabj, Scoaggine, Smara, Smare, Verde ramin, Vesc, Vesc de pom, Veschidio, Vescovaggine, Visc, Viscata, Visch, Vischiaia, Vischio, Vischio bianco, Viscia, Visco, Visco albo, Viscu.

Mistelen har i Norge en meget indskrænket Voxekreds: ved den vestre Bred af Christianiafjord er den fundet hist og her, fra Gaarden Skallevold ved Carlsviken (59° 16′), lidt nordenfor Vallø Saltværk (paa to store Lindtræer), til Angersklev ved Holmestrand (59° 30′). Senere er den fundet paa Øen Mølen, omtrent midt i Fjorden mellem Holmestrand og Gjeløen, og endelig ved Gaarden Refsnes paa Gjeløen. Paa sidstnævnte Sted, hvor den kun er fundet paa Lind, er den temmelig almindelig, og Vinteren 1879—80, da den var let at se, fandtes der en Lind, hvor næsten Halvdelen af Kronen var fuld af Mistel. Paa de ovenfor nævnte Steder findes den ogsaa paa Acer platanoides, Sorbus aucuparia og Pyrus malus, men synes dog at være almindeligst paa Lind. Paa Øen Mølen er den saa almindelig, at man derfra, i Slutningen af December 1886, sendte en hel Del til Christiania, hvor Mistelen blev solgt til her boende Englændere og Anglomaner. De

[1]) George W. Johnson and Robert Hogg. The Journal of Horticulture. New Series. Vol. IX. Pag. 31.
[2]) The Journal of Horticulture. New Series. Vol. XVI 1869. Pag. 254. Der Naturforscher. Jahrg. 3. Pag. 116.

længste Aarsskud, som jeg her har seet, vare lidt over 3″ (7.9 cm.) lange og den største Busk havde en Diameter af 4′ (1.25 m.). Hovedstammen paa denne Busk holdt 2 cm. i Diameter og viste en Alder af 16 Aar. De modne Bær have om Vaaren et svagt men meget behageligt Arom, der har nogen Lighed med Lugten af fine Æbler. Bladene paa de Buske, som voxe paa Lind, ere større end paa dem, der findes paa andre Træer, og de største, som jeg hidtil har seet, ere fra den ovenfor nævnte Gaard Skallevold: de vare 4 cm. lange og 15 mm. brede. I Sverige findes Mistelen hist og her i de sydlige Provindser indtil Øerne i Indsjøen Mälaren (omtr. $59^1/_2{}^0$) og voxer der paa Ask, Birk, Eg, Lind og Æbler.

Den nordøstligste Optræden af Mistelen synes at være i Omegnen af Memel (55° 43′); herfra gaar Nordgrænsen ret i Øst til Moscou og derfra til Wolga og det sydlige Ural, og længre mod Øst skal Mistelen, efter Pallas, ikke være fundet. Men i Mellem-, Vest- og Syd-Europa er den temmelig hyppig, og i de sydbayerske Høilande gaar den op til 2600′ (816 m.)[1]), ja i Grækenland endog til 3000′ (941 m.) o. H.[2]). Lige til den sidste Tid har man, som det synes, ikke været fuldkommen sikker paa om Mistelen virkelig findes paa de to almindelige europæiske Egarter (Quercus pedunculata og sessiliflora): for Tysklands Vedkommende er dette nu hævet over al Tvivl[3]), og i den nyeste Tid har man i England fundet ikke mindre end 27 forskjellige Steder, hvor den voxer paa Eg[4]). Det ser ud til, at Mistelen maa kunne trives paa en Mængde Arter af Træer, om den end herved antager forskjellige ydre, ja endog indre Egenskaber[5]). I England er den for nogle Aar siden fundet paa en Azalea (pontica?), hvor den trivedes lige saa godt, som paa Æbler, Popler o. s. v. i Omegnen[6]). Som bekjendt, er det en almindelig Mening, at Viscum album aldrig findes snyltende paa sig selv, og de mangfoldige Exemplarer, som jeg her har undersøgt, have heller ikke givet noget andet Resultat. Det berettes nu, at denne Formering dog kan foregaa i Naturen, d. v. s. uden Menneskets Medvirken. Et saadant Exemplar angives at være fundet paa et gammelt Æbletræ, paa Godset Old Conna, i Nærheden af Byen Bray, i Provindsen Leinster, Grevskabet Wicklov i Irland[7]).

En i sin hele Fremtræden saa eiendommelig Plante som Mistelen maatte naturligvis snart tiltrække sig den almindelige Opmærksomhed, og alt af Hippocrates († 377 f. Chr.) blev den anbefalet som et Middel mod Epilepsi. Traditionen herom har endog holdt sig lige til vor Tid. Flere af de gamle Forfattere omtale baade Viscum og Loranthus saaledes, at de paa flere Steder med Bestemthed kunne kjendes fra hverandre, medens de undertiden ogsaa sammenblandes. Theophrast († 286 f. Chr. — hist. pl. 3. 16 & de causis pl. 2. 17) skjelner saaledes skarpt mellem Stelis (στελίς) og Hyphear (ὕφεαρ) d. e. Viscum, og Ixia (ἰξία) d. e. Loranthus; om disse siger han (de caus. pl. 2. 17) blandt andet: »I ethvert Fald er det besynderligt, at disse Planter, der dog have en vel udviklet Frugt, aldeles ikke spire i Jorden; de voxe kun paa Træer og fremkomme altid af Frø, som er slugt af Fuglene, med hvis Excrementer de komme paa Træerne«. Ogsaa Plinius (XVI. 44, 92) siger, at denne Plante alene kan voxe paa Træer. Den af Theophrast her

[1]) Otto Sendtner. Die Vegetationsverhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 785.
[2]) C. Fraas. Synopsis plantarum florae classicae. München. 1845. Pag. 152.
[3]) Moritz Willkomm. Forstliche Flora von Deutschland und Oesterreich. 2te Aufl. Leipzig. 1887. Pag. 288.
[4]) The Garden. Vol. XXIII. 1883. No. 586. Pag. 131. No. 587. Pag. 157.
[5]) Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 5ter Jahrgang. 1877. Pag. 719.
[6]) Prof. Dr. Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. XII Jahrg. Berlin. 1869. Pag. 140.
[7]) George W. Johnson and Robert Hogg. The Journal of Horticulture. New Series. Vol. XXVII. 1874. Pag. 74. The Gardener's Chronicle. 6 Febr. 1875. Pag. 178.

omtalte Formeringsmaade er ogsaa den almindeligste for det saa kaldte Banyantræ (Ficus indica) i Indien; sandsynligvis bruger ogsaa Naturen den samme Formeringsmaade af flere Planter meget hyppigere, end det endnu med Sikkerhed er os bekjendt. Plinius, som paa tre Steder (XVI. 44. 92, 93, 95) omtaler Viscum og Loranthus, forvexler tildels disse med hverandre, men siger dog udtrykkelig om Viscum (l. c. 95): »Naar en Mistel (viscum) i Gallien voxer paa en Eg (robur), skulle Presterne, som man der kalder Druider, vise baade Mistelen og Egen stor Ærbødighed«[1]). I den sparsomme Literatur, som man har fra Middelalderen, omtales Snylteplanterne, saavidt mig bekjendt, kun paa et eneste Sted (af Maurerne i Spanien) i de, først for faa Aar siden fuldstændigt samlede, saa kaldte »rene Brødres« Skrifter, fra Slutningen af det 10de Aarhundrede. Her heder det nemlig: »Mellem Planterne gives der ogsaa et andet Slags, som i sin Optræden viser den dyriske Sjels Handlemaade: dette er Snylteplanterne; thi dette Slags Plante har ikke, ligesom de andre, en Rod, der staar fast i Jorden, eller Blade ligesom disse, men den fæster sig til Træer og andre Planter, suger Fugtighed af disse og nærer sig deraf, ligesom Marken, der lever paa og nærer sig af Planternes Blade og Stilke«[2]).

Under Hedendomen spillede Mistelen i flere Lande, og maaske især i Gallien, en vigtig Rolle ved Druidetjenesten. Ethvert Træ, hvorpaa Mistelen voxte, især naar det var en Eg, blev holdt helligt og som valgt af Guden selv, der herunder vilde modtage sit Offer. Iført hvide Klæder steg den galliske Druide op i Træet og afskar Mistelen med en gylden Kniv. Da den ikke maatte røres ved med Hænderne, blev den opfanget i et hvidt Klæde, og alt dette betragtedes som et Sindbillede paa Renhed. Nu blev Offerdyret slagtet, medens Presten bad inderlig til Guden om, at den himmelske Gave, som han her havde givet ham, maatte blive til Gavn for dem, der nød den. Denne Fest foregik den 25de December, som var den Dag Druidernes Aar begyndte.

I vor gamle Mythologi spiller Mistelen ogsaa en vigtig Rolle: Frigg havde, som bekjendt, taget Løfte af alle Planter, der voxede paa Jorden, at de ikke skulde levere Materiale til at saare Balder; men den listige Loke, der vidste, at hun havde glemt Mistelen, skar heraf en Pil, hvormed Balder blev skudt af den blinde Hød[3]).

I Sverige finder man ofte Mistelen stukket op under Tagbjelkerne hos Bønderne, som hermed forbinde den Overtro, at den skal forebygge forskjellige Ulykker, men især Ildsvaade. Den staar ogsaa i Anseelse som Medicin, især mod Epilepsi. Til dette Øiemed tilraades det, naar Anfaldet kommer, at holde i Haanden en Kniv, hvis Skaft er af Mistel. Mod andre Sygdome hænger man Stykker af Planten om den Syges Hals, eller man gjør af Træet Ringe, som bæres paa Fingrene. Ved Hjelp af Mistelen skal man ogsaa, ligesom med en Ønskekvist (I. Pag. 515—17), kunne opdage skjulte Skatte i Jorden; men det lader til, at man nu har glemt den rigtige Fremgangsmaade hermed. For til alt dette at være fuldt virksom, maa Mistelen enten skydes ned af Træet eller ogsaa rives ned derved, at man kaster Stene paa den. Egmistelen ansees for at være den virksomste[4]).

[1]) »Nihil habent Druidae — ita suos appellant magos — visco et arbore, in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius.

[2]) Diterici. Die Naturanschauung und die Naturphilosophie der Araber im 10ten Jahrhundert. Berlin. 1861. Pag. 180.

[3]) Edda Snorra Sturlusonar. Reykjavík. 1848. Pag. 37. Cfr. P. A. Munch. Norrøne Gude- og Helte-Sagn. Bearbeidet af A. Kjær. Christiania. 1880. Pag. 72—75.

[4]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 79. Cfr. Plinius hist. nat. XVI. 44, 95.

Uagtet Mistelen, som ovenfor sagt, er meget sjelden i Norge, forlanges den dog endnu hist og her, som Haandkjøbsmedicin paa Apothekene, af Bønderne, der bruge den mod Epilepsi. I en tidligere i Norge autoriseret Pharmacopoe (Pharmacopoea Danica 1772) findes endog et eget Compositum (»Pulvis epilepticus Marchionis«), der bestaar af Radix Paeoniae 4 Unzer, Rasura cornu cervi 3 Unzer, Lapides cancrorum 3 Unzer, Corallia rubra 3 Unzer, Viscum album 1 Unze og Folia auri XXX. Den eiendommelige gaffelformede (dichotome) Maade, hvorpaa Mistelen forgrener sig, har givet Anledning til det ovenfor nævnte norske Navn Ledved; men dette har paa enkelte Steder fremkaldt den besynderlige Misforstaaelse, at et Decoct af Mistel hist og her bruges mod Ledsygdome baade hos Folk og Fæ.

For mange Aar siden læste jeg i The Gardener's Chronicle, at man i England formerede Mistelen ved Podning paa unge Lind- og Æblestammer, og paa denne Maade fik man smaa Kronetræer, hvor alene Mistelen dannede Kronen. Det blev ogsaa opgivet, at saadane Træer vare Handelsvare fra enkelte Træskoler. Jeg har mange Gange og ved forskjellige Slags Podning prøvet dette, men for mig har det aldrig lykkes.

England er, som det synes, det eneste Land, hvor Mistelen endnu spiller en Rolle, nemlig ved de mangfoldige Slags festlige Tilstelninger i Juletiden baade hos Fattig og Rig. I December indføres der til London paafaldende store Masser af Mistel fra Worcester- og Gloucester- men fornemlig fra Heredfordshire, hvor den er meget almindelig, især paa Æbletræer. Alene fra Heredfordshire har Indførselen i den senere Tid, for hvert Aar i December, gaaet op til 100 Tons[1]).

HAMAMELIDEAE.

Hamamelis virginica, L. (H. corylifolia, Mønch). **Tkl.** Virginische Zaubernuss, Winterblume, Zauberhasel, Zauberstrauch; **Engl.** American Witch-Hazel, Snapping Hazel-nut, Spotted Alder, Virginian Witch Hazel, Winter-bloom. Vildtvoxende i Øststaterne i Nord-Amerika til Louisiana, hvorfra den 1736 er indført til England. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, er i den botaniske Have ved Christiania, hvor den i mange Aar har holdt sig uden Dække. Efter et Gjennemsnit af mange Aar blomstrer den her 16—20 October. I Sverige synes den at have naaet sin Polargrænse ved Byen Visby paa Øen Gotland (57° 39′).

I Amerika har man tidlig lagt Mærke til, at denne Busk ikke blomstrede før andre Træer og Buske enten havde mistet eller holdt paa at miste Bladene, og den maatte da rimeligvis ogsaa have andre eiendommelige Egenskaber. Det første, som man greb til, var at bruge Grenene som Ønskekviste (I. Pag. 515—17), for at finde Skatte, som vare skjulte i Jorden, Metaler, Kilder o. s. v. Sandsynligvis har den, til dette Øiemed, vist sig lige saa paalidelig i Amerika som Hasselkvisten i Europa. Senere har man tilraadet at bruge baade Barken og Bladene som et »Specificum« mod forskjellige Sygdome i Blodet og Aarerne[2]).

---

[1]) George W. Johnson and Robert Hogg. The Journal of Horticulture. New Series. Vol. XXV. London. 1873. Pag. 510.

[2]) Carus Sterne. Herbst- und Winterblumen. 1886. Pag. 456.

CRASSULACEAE.

Grammanthes chloraefolia, DC. (Crassula dichotoma, L.). Vildtvoxende i Syd-Afrika, hvorfra den 1774 er indført til England. Denne Art har jeg her i Landet kun seet i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i omtrent 50 Aar. Naar den i den anden Halvdel af Mai saaes ude i Haven, giver den i en almindelig Sommer modent Frø.

Grammanthes gentianoides, DC. (Crassula gentianoides, Lam.). Vildtvoxende i Syd-Afrika, hvorfra den 1848 blev indført til England. Med denne Art, som har været dyrket her i over 20 Aar, har det i alle Dele gaaet paa samme Maade som med den foregaaende.

Umbilicus horizontalis, DC., som er vildtvoxende i Syd-Europa, har været dyrket her i de sidste 30 Aar. Den maa dækkes godt om Vinteren og giver kun i en meget gunstig Sommer modent Frø.

Umbilicus pendulinus, DC. Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa. Den har været dyrket her i de sidste fire Aar; i denne Tid har den holdt sig meget godt under et tyndt Løvdække, og har i de tre sidste Aar givet modent Frø.

Umbilicus Semenowi, Herd., som er vildtvoxende i Turkestan, har været dyrket i den botaniske Have i de sidste ti Aar. Efter et Gjennemsnit af flere Aar blomstrer den 20—24 Juni, dækkes ikke om Vinteren og har hvert Aar givet modent Frø.

Sedum acre, L. **Norge.** Bergknap, Bergknup, Bergkong, Huslauk, Moseblom, Mosotgras, Steinblom; **Isl.** Hellu-hnoðri, Steinpipar; **Sv.** Bitterfetknopp, Fetknoppar, Hallborre, Hällegräs, Munkpeppar, Pallgräs, Stenört, Vipegräs; **Dan.** Bitter Stenurt, Liden Stenurt; **Tkl.** Ahnblatt, Bladeloiz, Bladelos, Bladeloss, Bladlos, Blatlauf, Blatloss, Blatlouff, Cartenworcz, Cattenworcz, Chroserli, Donnerkruud, Donnerlook, Dubenkropf, Erdpeper, Erdpfeffer, Fetthon, Frauenhaar, Gäli Bibberli, Genselkraut, Heisspfeffer, Herrgottskraut, Judenträubel, Jumesekrekt, Kattendräme, Kattendruwe, Kattenwort, Katzenträubel, Katzenwurz, Knorpelkraut (scharfes), Lebenskraut, Mauerkräutchen, Mauerpfeffer, Mauersteinpfeffer, Mauerträubelein, Moldenkraut, Muerpfeffer, Muerträubel, Mulpfeffer, Niesekraut, Ohnblatt, Pfefferkraut, Pladlas, Plodlos, Quendel, Schellchrut, Schlangenkraut, Steenpephe, Steinpfeffer, Steinpheffer, Steiroge, Steirolle, Steirugel, Taubenweiss, Unsers Herrn Näglein, Vögelbrot, Warzengras, Zitterichkraut, Zumpen, Zunzenkraut; **Engl.** Biting Stone-crop, Bird's bread, Common Stone-crop, Country Pepper, Creeping Charlie, Creeping Jack, Creeping Jenny, Creeping Sailor, French Moss, Ginger, Gold Chain, Gold Dust, Golden Moss, Houseleek (little), Jack of the buttery, Krowdy Kit o'the Wall, Moss, Mouse-tail, Pepper Crop, Pig's ears, Poor Man's Pepper, Pricket, Prick Madam, Rock Crop, Rock Plant, Stancroppes, Stone-hore, Stone-hot, Stonnord, Wall Grass, Wall Moss, Wall Pepper, Wallwort; **Fr.** Orpin brûlant, Pain d'oiseau, Petite joubarbe, Poivre de muraille, Vermiculaire; **Ital.** Borraccina, Borraccino, Borraccino duro, Erba che pizzica, Erba da calli, Erba della Madonna, Erba grassa, Erba in grani, Erba pignola, Sempervivo acre.

Meget almindelig til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken; i de sydlige Egne af Landet til Birkegrænsen, ja endog høiere. I de sydbayerske Alper skal den ikke gaa høiere end 2450′ (768 m.) o. H. (Sendtner). Almindelig paa Island. Om Høsten blive Bladene, ialtfald i Omegnen af Christiania, brunrøde og næste Vaar atter grønne. Med Hensyn til Virkningen staar denne Art isoleret i den ellers uskadelige Familie: Saften, som har en skarp, peberagtig Smag, virker baade emetisk og purgerende, og naar Bladene knuses og lægges paa Huden, trække de Blærer. Caventou

paastaar, at han af denne Art har fremstillet en flygtig Olie[1]). Ikke desto mindre siger Biskop Gunnerus, at et Decoct med Melk blev brugt i Throndhjem mod Skjørbug[2]), og i Slutningen af forrige Aarhundrede blev den i Sverige varmt anbefalet, til udvortes Brug, mod den samme Sygdom[3]).

Sedum rhodiola, DC. (Rhodiola rosea, L.). **Norge.** Haarvokster, Smørbuk, Smørstak, Systergras; **Isl.** Agar, Burn, Burnir, Greiðurót, Høfuðrót, Sára; **Sv.** Rosenrot; **Dan.** Rosenrod; **Tkl.** Frauenzopf (Tirol), Rhodiserwurzel, Rosenwurz, Rosenwurzel, Rosinwurz; **Engl.** Heal-all, Midsummermen, Roseroot, Rosewort; **Fr.** Orpin odorant; **Ital.** Radice Idéa.

Almindelig i Fjeldegnene til Nordcap (71° 10′), hvor den gaar op til 900—1000′ (282—314 m.) o. H., og Øst-Finmarken. Paa flere Steder ved Vestkysten samt i de nordlige Egne af Norge gaar den ned til Havets Niveau, og i de sydlige Egne af Landet kan den paa enkelte Steder findes lige til 4500—5000′ (1412—1568 m.) o. H. Den findes ogsaa paa Beeren Island (74½°) samt paa Vaigatsøen og Novaja Semlja indtil Nord Gusinnoi Cap (72° 8′)[4]), og paa flere Steder i de arktiske Egne af Asien, f. Ex. ved Dickson's Havn (73° 28′) og Pitlekai (67° 7′). Den findes ogsaa paa flere Steder paa Orkney, Færøerne og Island samt i det vestlige Grønland hist og her mellem 60—73°[5]). I det sydlige Grønland gaar den endog op til 3200′ (1004 m.) o. H.[6]). Mod Syd gaar den til Vogeserne, Sudeterne, Schweizeralperne og Pyrenæerne.

Flere Gange har jeg havt Leilighed til at iagttage, at Lugten af Roden er meget stærkere paa Høifjeldene end i Lavlandet, f. Ex. i den botaniske Have ved Christiania. Biskop Gunnerus siger, at man i Norge bruger Roden mod Skjørbug, samt at man paa Landet pleier at vaske sig i Hovedet med et Decoct af Roden, for at faa Haaret til at voxe[7]). Paa Færøerne, hvor denne Art er meget almindelig, blev Roden, alt i Slutningen af det 16de Aarhundrede, brugt til et Slags »Rosenvand«[8]). Paa Island har man, ialtfald tidligere, brugt, mod Hovedpine, at vaske Hovedet med et Decoct af den friske Rod; denne blev ogsaa tørret, pulveriseret og blandet med usaltet Smør til en Salve, som blev lagt paa gamle, atoniske Saar[9]), og her har den rimeligvis kunnet være til Nytte. Grønlænderne spise Roden ligesom Bønderne i Norge spise Stilkene af Angelica og Mulgedium alpinum; men dette kan neppe være sundt, da den indeholder saa meget Garvesyre, at den endog kan bruges til Garvning af tynde Skind, som heraf faa en vakker gul Farve. Bladene samt de blomstrende og frugtbærende Stilke spises ogsaa af Grønlands Eskimoer og Tschuktscherne.

Sedum telephium, L. **Norge.** Feitebuk, Huslauk, Smørbuk; **Sv.** Bockebläcke, Käringkål, Kärleksört, Sanct Hans ört; **Dan.** St. Hansurt; **Tkl.** Bohnen (wilde), Bohnenblatt, Bonwurz, Bruchkraut (gross), Bruchwurzel, Daumengen, Denswurz, Dickblatt, Donderbone, Donerbone, Donnerbar, Donnerbart, Donnerbonen, Donnergrün, Donnerkraut, Donnerkrut, Donrebom, Droswort, Drossewort, Druswort, Düwelsblome, Dunrebone, Dunrelock, Fette Henne, Fotzwein, Fotzzwang, Geschwulstkraut, Goldaderkraut, Guckguck, Hauchrut, Heil aller Wunden, Heilblättli, Heilchrut, Hemelschlötel, Henna (feisti), Henne (fette), Johannisblumen, St. Johanniskraut, Knabenkraut, Knollige Steinpflanze,

1) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxicologie. Berlin. 1862. Pag. 623.
2) J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. I. Nidrosiæ. 1766. Pag. 60.
3) Kgl. Vetenskaps Academiens nya Handlingar. Vol. 6. 1785. Pag. 228.
4) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1 D. Stockholm. 1882. Pag. 265, 283, 307, 534.
5) Joh. Lange Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 66.
6) A. Engler. Botanische Jahrbücher für Systematik &c. 1 Bd. 1880. Pag. 23.
7) J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. Vol. I. Nidrosiae. 1766. Pag. 49.
8) Lucas Debes. Färoä et Färoa reserata. Kjøbenhavn. 1673. Pag. 113.
9) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 220.

Krässelkraut, Krauswurz, Kreczenkrut, Krettelkrut, Linnike, Mauernudel, Mauerpfeffer, Molen, Natterkraut, Nobekraut, Pollack, Potlack, Schälchrut, Schmeerwurz, Schmirbling, Schneewurz, Sowenjahrskrut, Späckchrut, Spiesslichrut, Steinkraut, Sünt Janskruud, Wolfsbohnen, Wolfskraut, Wolfswurz, Wundchrut, Wunderkraut, Zumpenkraut, Zungenkraut; **Engl.** Arpent, Arpent-weed, Fat Hen, Harping Jonny, Jacob's Ladder, Liblong, Livelong, Midsummer Men, Orphan-John, Orpies, Orpine, Oruall, Solomon's Puzzles; **Fr.** Fabaire, Grassette, Herbe à la coupure, Herbe aux carpentiers, Herbe aux cors, Herbe de la St. Jean, Herbe magique, Orpin, Orpin grand, Reprise; **Ital.** Erba da calli, Erba di S. Giovanni, Erba S. Giovanni, Fabaria, Fava grassa, Favaria, Favogello, Pignuola, Sopravivolo, Telefio.

Temmelig almindelig i de sydlige lavere Egne af Norge, dog neppe høiere end 1600—1800′ (502—565 m.) o. H., til Laurgaard i Gudbrandsdalen (61° 52′) og Balestrand i Sogn (61° 15′). I Sverige til omtrent 60°. Man finder ofte denne Plante, i Form af Kranse, Kvaste eller enkeltvis, paa Væggene eller under Taget, hos Bønderne. Dette gjøres ikke alene fordi man gjerne vil have noget friskt grønt for Øinene, men hermed forbindes ofte en eller anden Overtro, hvorom jeg forresten aldrig, i Norge, har kunnet faa nogen sikker Oplysning. I Sverige, hvor Planten paa flere Steder kaldes Kärleksört, bruges den til at spaa tilkommende Giftermaal; man rysker nemlig to Planter op af Jorden og tænker sig herved, at disse forestille to bestemte, giftefærdige Personer af forskjelligt Kjøn. Planterne henges nu op under Taget, temmelig nær ved hverandre, og vedblive da gjerne at voxe i nogen Tid. Dersom de, under Væxten, nærme sig til hverandre med Topenderne, skal dette naturligvis betyde, at begge de nævnte Personer have hverandre kjær, men dersom Topenderne fjerne sig fra hverandre, er det modsatte Tilfælde. Dersom begge Planter vedblive at voxe i samme Retning, og den ene skyder noget hurtigere frem end den anden, da betyder dette, at den ene af Parterne søger at undgaa den andens Kjerlighed. Paa enkelte Steder, baade i Norge og Sverige, bruges Smørbuken til at spaa Dødsfald: man henger da under Taget en Plante, der fra samme Rod har saa mange Stilke, som der findes Folk i Huset, og enhver Stilk betegner da en bestemt Person. Af de Stilke, som først visne, kan man nu se, hvilken af de opgivne Personer, der først er »feig« [1]).

Sempervivum tectorum, L. **Norge.** Aarsens Grøde (Sande Herred og Eker), Taklauk, Taklauv; **Sv.** Huslök, Semperviv, Taklök; **Dan.** Husløg, Semperviv; **Tkl.** Alpenhauswurz, Chemmirosa, Dachlauch, Dachwürze, Dachwurzel, Daunerkrokt (Siebenbürgen), Donderbar, Donderbart, Donderlauch, Donerbart, Donnerbart, Donnergrün, Donnerkraut (gross), Donnerkrokt, Donnerkruud, Donnerlook, Donnerwurz, Dünderbar, Dunderbar, Dunerknöpf, Dunnerkrut, Dutztblume (Schlesien), Hausbürcz, Hauslaub, Hauslauch, Hausloch, Hauslock, Hauslof, Hausrampfe, Hauswürze, Hauswurz, Hulauch, Husloch, Huslock, Huslok, Husloof, Huslook, Husslauch uf de Huse, Huswörze, Huswort, Husworz, Husworza, Huswürza, Huswurz, Huuslauf, Immergrün (gross), Ingrün, Lebaug, Lere, Liswurz, Rampfe, Scherzenkraut, Singrône, Singrün, Wunderbarkraut, Zimpelfi (en Corruption af det systematiske Navn), Zitterichkraut; **Engl.** Aye-green, Barren-Privet, Bullock's-eye, Cyphel, Fews, Foos, Fouets, Fow, Fuit, Full, Healing Blade, Hockerie-topner, Home-wort, House-green, Houseleek (common), Imbreke, Jo-barbe, Jubard, Jupiter's Beard, Jupiter's Eye, Poor Jan's leaf, Selgreen,

[1]) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. 1 D. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 113. Hans Jacob Wille. Beskrivelse over Sillejord Prestegjeld. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 126. Carl Linnæi Skånska Resa. Stockholm. 1751. Pag. 251. C. G. Rafn. Danmarks og Holstens Flora. 1 D. Kjøbenhavn. 1773. Pag. 113. Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 61.

Sengreen, Sigrim, Silgreen, Simgreen, Singreen, Sinna-green, Sungreen, Syphelt, Thunder-plant; **Fr.** Artichaut bâtard, Artichaut sauvage, Grande joubarbe, Joubarbe des toits; **Ital.** Aizoon, Barba di Giove, Carciofi grassi, Erba da calli, Guarda casa, Sempervivo, Sempervivo de' muri, Sempervivo maggiore, Sopravvivo, Sopravvivolo maggiore.

Vildtvoxende paa flere Steder langs Norges sydøstlige Kyst, fra Mandal (58°) til Langesund, Porsgrund, Holmestrand, Drammen, Eker, Kongsberg og Modum (59° 56'). I Sverige paa flere Steder i de sydlige Provindser omtrent til 59°, og temmelig almindelig i Mellem- og Syd-Europa.

Der er Grund til at tro, at denne Art har været kjendt, under Navn Aizoon majus, af flere blandt de romerske Forfattere, som have skrevet om Planterne. Men, saavidt mig bekjendt, er der ingen af disse, der siger noget om den, som det synes, senere i Tyskland opkomne Overtro, at denne Art, naar den plantedes paa Taget, vilde værge Huset for Lynnedslag. Denne Overtro maa have været meget almindelig i Tyskland i Slutningen af 8de Aarhundrede. Planten omtales nemlig ikke alene i Carl den Store's »Capitulare« under Navn af Jovis barba, men Keiseren befalede endog, at denne, af den ovenfor nævnte Grund, skulde plantes paa Tagene[1]). Endnu den Dag idag finder man, ialtfald i Syd-Tyskland, denne Art plantet paa Halmtagene, hvor den trives meget godt. Den skulde ogsaa bringe Lykke i Huset der, hvor den fandtes paa Taget; men naar Stilkene begyndte at skyde op, for at blomstre, maatte de afskjæres, thi ellers vilde, inden Aarets Udgang, en eller anden af Husets Befolkning dø[2]). Paa enkelte Steder i Schweiz bruger man at lægge et lidet Stykke af et skrællet Blad i en hul Tand, for at standse Tandpine, og den af Bladene udpressede Saft dryppes i Ørene, for at heldbrede Tunghørthed[3]). Saften ansees endnu paa flere Steder som et »Skjønhedsmiddel«, der skal give Huden en ren hvid Farve. Naar Hexene samlede Bladene, for af disse at tilberede en Trylledrik, maatte dette gjøres en Thorsdag (Donar's Dag), da Bladene alene denne Dag havde sin fulde Virkning[4]). I Jylland har Almuen den Overtro, at denne Plante, naar den sættes paa Taget, kan beskytte Huset for Ildebrand[5]). Ogsaa i Sverige finder man endnu blandt Almuen forskjellige Slags Overtro om denne Plante: i Halland sættes den saaledes paa Tagene, for at skaffe »Tomtebolykke«, d. v. s. for at give Eieren et langt og roligt Liv i sit Hus, og paa Gotland tror man endnu, at den giver Lykke til det Hus, paa hvis Tag den voxer[6]). Fra de Steder i Norge, hvor denne Art er vildtvoxende, har jeg ikke hørt det ringeste, der minder om noget af alt det, som er sagt i det foregaaende. I den botaniske Have ved Christiania blomstrer den, efter et Gjennemsnit af en lang Aarrække, 16—20 Juli. Her have følgende Arter, som ikke dækkes om Vinteren, hidtil været dyrkede:

Sempervivum alpinum, Griseb. Dyrket siden 1879, blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø; S. arenarium, Koch. Dyrket siden 1878, men den har endnu ikke blomstret; S. assimile, Schott. Dyrket siden 1881, blomstrer omtrent 6—10 Juli og giver hvert Aar modent Frø; S. Braunii, Funk. Dyrket siden 1880, men den har endnu ikke blomstret; S. globiferum, L. Dyrket i over 60 Aar; i Almindelighed blomstrer den kun sparsomt (16—20 Juli), men giver dog hvert Aar modent Frø; S. Heuffelii, Schott. Dyrket siden 1857, blomstrer rigelig (4—8 Juli) og

---

1) A. Kerner. Die Flora der Bauerngärten in Deutschland, i Verhandlungen des zoologisch-botanischen Vereins in Wien. Bd. V. Wien. 1855. Pag. 818.
2) Illustrirte Gartenzeitung. XXV Jahrg. Stuttgart. 1881. Pag. 172.
3) Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Aufl. St. Gallen. 1874. Pag. 72.
4) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 168.
5) Evald Tang Kristensen. Jyske Folkeminder. 4de Samling. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 407.
6) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 62.

giver hvert Aar modent Frø; S. hirtum, L. Dyrket siden 1854, blomstrer rigelig (6—10 Juli) og giver hvert Aar modent Frø; S. juratum, Schnittsp. Dyrket siden 1880, blomstrer godt og giver hvert Aar modent Frø; S. Laggeri, Schott. Dyrket siden 1878, men den har endnu ikke blomstret; S. latifolium, Hffmsg. Dyrket siden 1879, blomstrer rigelig (6—10 Juli) og giver hvert Aar modent Frø; S. mettenianum, Lehm. Dyrket siden 1877, men den har endnu ikke blomstret; S. montanum, L. Dyrket i omtrent 60 Aar, blomstrer næsten hvert Aar og giver modent Frø; S. patens, Griseb. Dyrket siden 1877, blomstrer omtrent 10—14 Juli og giver hvert Aar modent Frø; S. triste, Hampe. Dyrket siden 1878, blomstrer omtrent 1—4 Juli og giver hvert Aar modent Frø; S Wulfenii, Hoppe. Dyrket siden 1878, blomstrer omtrent 26—30 Juni og giver hvert Aar modent Frø.

SAXIFRAGACEAE.

Saxifraga. Af denne Slægt er der hidtil i Norge fundet 13 vildtvoxende Arter, som, med deres hidtil kjendte Polargrænser, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift. Af disse vil jeg her kun nævne den ubetinget vakreste, som af denne Grund godt kunde fortjene at blive almindelig dyrket som Prydplante, nemlig

Saxifraga cotyledon, L. **Norge**. Bergabreide, Bergblome, Bergbruse, Bergfru, Fjelldusk, Fjellfru, Fjellros, Lilja, Sifille, Sifydde, Sifylla, Venegut, Vianvang; **Isl.** Klettafrú; **Sv.** Bergbräcka, Bergdusk; **Tkl.** Frauennabel, Gänsezunge, Silbermins.

I de sydlige Egne af Norge findes denne Art hist og her og paa enkelte Steder endog i Mængde; i de nordlige Egne sjeldnere, men den findes dog lige til Øxfjord (70° 13′) i Vest-Finmarken. I de sydlige Provindser kan den gaa til, ja endog over Birkegrænsen. Efter et Gjennemsnit af en lang Aarrække, kan Blomstringstiden ved Christiania sættes til 20—24 Juni. I svensk Lappmarken findes den til Torneå Träsk (68°) og der endog paa en Høide af 1300′ (408 m.) o. H. Den findes ogsaa paa Island, men synes der at være sjelden [1]).

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde fremmede Arter af denne Slægt, hvoraf flere meget godt kunde fortjene at blive almindeligt dyrkede som Prydplanter, og alle disse findes opregnede i Slutningen af dette Skrift. Jeg skal derfor her kun nævne de fremmede Arter, som jeg har seet paa Steder, der ligge nordligere end Christiania:

Saxifraga ajugaefolia, L Vildtvoxende i Pyrenæerne. Molde (62° 44′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art dyrket, og der holder den sig godt uden at dækkes om Vinteren.

Saxifraga crassifolia, L. (Bergenia bifolia, Mønch, Geryonia crassifolia, Schrank, Megasea crassifolia, Haw.). **Fr.** Saxifrage de Sibérie, Thé des Mongols, The de Sibérie. Vildtvoxende i Altai og Baikallandene. Meget almindelig dyrket næsten overalt i Norge. Ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen, hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima, har den holdt sig godt i en lang Aarrække og ligesaa paa mangfoldige Steder langs Kysten lige til Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken.

---

[1]) Chr. Grønlund Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 53.

Saxifraga longifolia, Lapeyr. (Chondrosea longifolia, Haw.). Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europas Høilande. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art og hvor den i en lang Aarrække har holdt sig godt, uden at dækkes om Vinteren.

Saxifraga umbrosa, L. **Norge**. Porcellænsblomst; **Sv**. Porslinsblomster; **Dan**. Porcellænsblomst; **Tkl**. Blutstropfchen, Jehovablümchen, Jehovablümli, Jesusblüemli, Porcellanblümchen; **Engl**. Bird's eye, Chickens, Edging, Garden gates, Hen and Chickens, King's Feather, Kiss me, Kiss me love, Kiss me love behind the garden gate, Leaf of St. Patrick, Little and Pretty, London Pride, Look up and kiss me, Meet me love, Nancy pretty, None so pretty, Pheasant's Feather, Pink, Pratling Parnell, Pretty Betsy, Pretty Nancy, Prince's Feather, Queen's Feather, St. Patrick's Cabbage; **Fr**. Amourette, Désespoir des peintres, Mignonnette; **Ital**. Sassifragia spruzzolata.

Vildtvoxende i Portugal, det vestlige Spanien og Pyrenæerne og maaske ogsaa i Mähren og Salzburger Alperne. I Norge har jeg seet denne Art ikke sjelden dyrket langs Kysten lige til Hammerfest (70°·37′), og paa dette Sted holder den sig meget godt under Snedækket.

Heuchera. Af denne Slægt har jeg i Norge ikke seet nogen Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor der med Held har været dyrket en hel Del Arter, som alle findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Mitella diphylla, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1731 blev indført til England. Denne Art, som har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania i næsten 40 Aar, holder sig meget godt om Vinteren, uden at dækkes. Den blomstrer her i de sidste Dage af Mai, men giver dog sjelden modent Frø. Paa enkelte Steder i Omegnen af Christiania bruges den undertiden til Kant om Blomstergrupper.

Mitella pentandra, Hook. (Drummondia metelloides, DC., Mitellopsis Drummondia, Meissn.). Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1827 er indført til England. Har været dyrket i den botaniske Have i over 50 Aar. Den holder sig godt om Vinteren uden Dækning og giver hvert Aar modent Frø. Undertiden saar den sig endog selv ud i de nærmeste Omgivelser.

Tellima grandiflora, Lindl. (Mitella grandiflora, Pursh, Tiarella alternifolia, Fisch.). Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1826 blev indført til England. Denne Art, som har været dyrket her i over 50 Aar, har i denne Tid ikke været dækket om Vinteren. Efter et Gjennemsnit af en lang Aarrække, blomstrer den 10—14 Juni og giver hvert Aar modent Frø.

Tiarella cordifolia, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1731 blev indført til England. Denne Art, som ikke har været dyrket her før 1882, synes at tiltrænge et almindeligt Løvdække om Vinteren. Paa denne Maade har den holdt sig meget godt og hvert Aar givet modent Frø.

Hydrangea hortensia, Sieb. (H. hortensis, Sm., H. japonica, Sieb., H. opuloides, Lam., Hortensia speciosa, Pers.). **Norge**. Hortensie; **Sv**. Hortensia; **Dan**. Hortensie; **Tkl**. Hortensie; **Engl**. Chinese Rose, Hydrangea; **Fr**. Hortensia, Rose du Japon.

Hortensien er vildtvoxende i China, men, som det synes ikke i Japan. Den har længe været kjendt i Europa af chinesiske Tapeter o. dsl. Saavidt mig bekjendt omtales den første Gang af den tyske Læge og Naturforsker Engelbert Kämpfer († 1716), som i Aarene 1683—93 bereiste en stor Del af Asien, i hans Amoenitates exoticae, der udkom 1712. Som Prydplante har den i umindelige Tider været dyrket baade i China og Japan. Den franske Læge Philibert Commerson, der som Botaniker fulgte med paa Bougainville's Verdensomseiling, fandt denne Art i Japan, og medtog derfra baade levende og tørrede Exemplarer. De sidste kom til Paris blandt Commerson's

efterladte Samlinger, med Paaskrift Hortensia. Dette Navn, som man feilagtig har troet, at Planten har faaet til Ære for Napoleon's Søster Dronning Hortense, skriver sig saaledes allerede fra Commerson. Men Grunden til, at den har faaet dette Navn, kjender man ikke med fuld Sikkerhed. Paa Reisen blev nemlig Commerson ledsaget af en ung fransk Dame, Hortense Barré, som i Jægerdragt fulgte med Expeditionen. Det synes saaledes at ligge nær, at det er efter hende, at Planten har faaet sit Navn. Men med den samme Expedition fulgte ogsaa en anden fransk Dame, Hortense Lepaute, der var gift med en berømt Uhrmager, som, i Egenskab af Astronom, var med paa dette Tog[1]). Hermed faar det da forholde sig som det vil; men Commerson havde, som ovenfor sagt, ogsaa medbragt levende Planter fra Japan til Mauritius (Isle de France), hvor han døde 1773. Derfra blev Hortensien først 1790 indført til den botaniske Have i Kew ved London af Sir Joseph Banks. Omtrent ti Aar senere kom Hortensien til Frankrig og Tyskland.

Saavidt mig bekjendt, er Hortensien hidtil ikke blevet dyrket i Haver paa andre Steder i Norge end ved Byen Mandal (58°), i Nærheden af Cap Lindesnes, og i den botaniske Have ved Christiania. Paa førstnævnte Sted holder den sig godt under et almindeligt Løvdække og blomstrer hver Sommer. Ved Christiania maa den dækkes meget godt, men kommer dog sjelden i Blomst. Det samme er Tilfælde ved Stockholm, naar den sættes paa et lunt Sted, hvor den har tilstrækkeligt Sollys og dækkes godt om Vinteren. Den holder sig godt paa Orkney Islands[2]).

Hydrangea arborescens, L. (H. frutescens, Mønch, H. vulgaris, Mchx.). Vildtvoxende i de forenede Stater, hvor den mod Syd gaar til Virginia. Indført til England 1736. Dyrkes hist og her langs Norges Syd- og Vestkyst til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den har holdt sig godt i en lang Aarrække. Ved Christiania blomstrer den, efter et Gjennemsnit af mange Aar, 18—22 Juli. Upsala er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Sverige, hvor den hidtil har været dyrket.

Hydrangea cordata, Pursh. Vildtvoxende i de østlige Stater i Nord-Amerika til Carolina og indført til England 1806. Denne Form, der sandsynligvis kun er en Varietet af den foregaaende, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt; den blomstrer her 24—28 Juli.

Hydrangea nivea, Mchx. (H. radiata, Walt.). Vildtvoxende i de østlige Mellemstater til Carolina. Indført til England 1786. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, er Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord, hvor den holder sig meget godt. Ved Christiania, hvor den blomstrer 1—4 August, blive Bladene meget store og kunne, uden Stilk, blive 19 cm. lange og 13 cm. brede. I Sverige har den været dyrket til Vesterbotten (64°).

Hydrangea otaksa, Sieb. Vildtvoxende i Japan, hvorfra den 1868 er indført til England. Det er mig bekjendt, at denne Form i Almindelighed ansees for at være en Varietet af Hydrangea hortensia; men det forekommer mig, at den dog i enkelte Retninger skiller sig fra denne. Jeg har nu dyrket den her i 12 Aar; i denne Tid har den ikke været dækket om Vinteren og dog har den holdt sig meget godt. Den blomstrer næsten hvert Aar (1—4 September) og Blomsterne have undertiden en svag rødlig men som oftest en blaalig Farve.

[1]) M. von Strantz. Die Blumen in Sage und Geschichte. Berlin. 1875. Pag. 400.
[2]) The Garden. London. 1880. November 20. Pag. 513.

Hydrangea paniculata, Sieb. Vildtvoxende i Japan, hvor den er meget almindelig og gaar op til en Høide af 5000′ (1568 m.) o. H. Indført til England 1874. Den har været dyrket her i 8 Aar og har aldrig været dækket om Vinteren. Den blomstrer gjerne 4—8 August. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Hydrangea vestita, Wall. Vildtvoxende i Nepal. Denne Art har været dyrket her i flere Aar, og i denne Tid har den ikke været dækket om Vinteren, men den har heller ikke blomstret.

RIBESIACEAE.

Ribes grossularia, L. (Ribes spinosum, Lam., R. uva crispa, DC., R. vulgare, C. Koch, Grossularia uva crispa, Scop., Gr. vulgaris, Spach). **Norge**. Stikelsbær (rigtigere Stikelbær, af Stikel, — udtalt Stikjel — d. e. Torn, Braad); **Sv**. Krusbär, Stickelbär; **Dan**. Stikkelsbær; **Tkl**. Achersch (Siebenbürgen), Ackras, Agras, Agres, Agresch, Agrestbeere, Aiterputzen, Angster, Bettlerkirsche (Kärnthen), Christdorn, Christbeere, Christophbeere, Christorbeere, Christorenbeere, Chroslen, Chrüselbeeri, Chrusebeeri, Chruselbeeri, Chruslebeeri, Dörnbeeri, Dunnerfärz, Dunnerfürz, Eiterpazen, Erbsen (wilde), Erschen (welsche), Fleischbeer (Böhmen), Gehorchestickbirn, Gluggere, Gluggernspruch, Graselbeere, Grassulbeere, Grosalbeere, Grosselbeer, Grünbeere, Grünebeere, Grüntzel, Grünzel, Grunzeln, Gruselbeeri, Grusellen, Gruseln, Haarellen (Tirol), Heckenbeere, Hendrischken, Herrgottsbeer, Kennfuss, Klosterbeer, Klusterbeere, Knackläuse, Knöschpelshek, Kotzen (Schwaben), Kräselbeere, Krastbeere, Kratzbeere, Kräusselbeere, Krausbeere, Kreuselbeere, Kreuzbeer, Kreuzelbeer, Krieschel, Krissbetten, Kristbeere, Kroseller, Kroslen, Krüesbeë, Krünschel, Krüsbeë, Krüsebeerje, Krüselbeer, Krützebeeren, Krüüsbee, Kruschelbeere, Kruselbeeren, Küesbeer, Lausbeer (Schwaben), Mäuserling (Kärnthen), Maucheln, Mauchen, Maucherln (Kärnthen), Moruseln (Böhmen), Mückezen, Murezen, Muckezen (Steiermark), Nonnenfürzl (Schwaben), Oaterpatzen (Salzburg), Pruchbeere, Raubeeren, Reichling (Kärnthen), Ruchbeere (Pommern), Ruselbeere, Ruserlbeer (Innsbruck), Schnallen, Sibeeri, Spimele, Spinellen, Sponellen, Spunellen, Stachelbeere, Stechaberle, Stechbeer, Stechdorn, Steckelbein, Stekebern, Stekelbeer, Stibbern, Stichelbeer, Stickbeerstrauch, Stickbeert, Stickbeien, Stickbere, Stickelbären, Stickelbärnbusch (Mecklenburg), Stickelbeere, Sticklbäo, Sticklbäsing (Altmark), Strullberten, Untergätterli, Untergütterli (Schweiz), Weinbeere, Wifüsslistud (Luzern); **Engl**. Berries, Berry, Berry-tree, Blab, Blob, Carberry, Cat-berries, Dabberries, Deberry, Dewberry, Fabes, Faeberry, Fayberry, Feaberry, Feabes, Feapes, Gaskins, Goggles, Golfobs, Gooseberry, Goose-gog, Gozel, Gozill, Grizzle, Grosers, Groset, Grozel, Honey-blob, Thapes, Theabes, Thepes, Wine-berry; **Fr**. Groseille, Groseillier à maquereaux, Grosellier spineux; **Ital**. Beussaro nero, Eua spina, Eueta, Gorzóla, Grisele, Grisella, Parosoler, Perasolai, Pirasoler, Ribes pelos, Ribes salvai, Ribis spinos, Spinella della corna, Ua crespina, Ua grassina, Ua marenella, Ua spina pelosa, Ua spinarola, Ua spinela, Ue grespine, Ueta, Uga spina, Ugä spinetta, Uva selvaggia, Uva spina, Uvetta.

Vildtvoxende paa flere Steder i Syd- og Mellem-Europa og det vestlige Asien. I Skandinavien er den tilsyneladende vildtvoxende: i Sverige til omtrent 60° og i Norge paa Vestkysten til Romsdalen (62° 55′). Den holder sig her altid i Lavlandet. Enkelte af de almindelige Sorter modnes i

Norge til Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), og i de sydlige Egne af Landet, f. Ex. i Vinje Prestegjeld i Thelemarken (59° 37′), til en Høide af mindst 1500′ (470 m.) o. H. Paa Inderøen (63° 52′) har jeg seet 6—7′ (1.9—2.2 m.) høie Buske, og de største Bær (»Thompson's Bumper«)[1]), som jeg har seet ved Christiania, havde en Vægt af 20.6 Grammer. Ved Christiania blomstrer denne Busk, efter et Gjennemsnit af mange Aar, 12—16 Mai, og ved Petersburg tidligst 14de Mai og senest 14de Juni (F. v. Herder). I Sverige har en egen Varietet holdt sig meget godt ved Piteå (65° 19′), ja endog givet spiredygtigt Frø; men flere Sorter, som ere indførte fra Stockholm, have ikke kunnet udholde Vinteren[2]). I Finland modnes Stikelsbær til Kuopio og Wasa[3]), og i gode Sommere ved Bessastaðir, i Nærheden af Reykjavík, paa Island[4]).

Stikelsbærbusken har ikke været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk. Den omtales første Gang i en fransk Psalmebog fra det 12te og Frugten i en Troubadoursang fra det 13de Aarhundrede. I Skandinavien er den, som ovenfor antydet, neppe oprindelig vildtvoxende, og herfor synes ogsaa den Omstændighed at tale, at det svenske Navn Krusbär ikke er andet end en Oversættelse af uva crispa[5]).

Ribes rubrum, L. **Norge**. Maavebær, Maaved, Moved, Ol (tykt l), Or, Orbær, Ord, Ribs, Rips, Ulbær, Ulvebær, Ulvill, Urvill, Vebær, Vinbær; **Sv.** Obär, Reps, Röd Ribs, Risp, Röda Vinbär, Öbär, Ölbär; **N. Lapp.** Jærek, Jærek-muorje, **Sv. Lapp.** Jerek; **Dan.** Ribs; **Tkl.** Aelbesien, Allbaer, Allbee, Allbeer, Bein, Corinthen (wilde), Eisperbeer, Folkbeir, Fürwizel, Fürwitzlein, Glennbeen (weiss), Hannstrauben, Hundsbeer, Jannsbeer, Jehansbeeren, Jibern, Johannesträubel, Johannestrübel, Johannisbeere, Johannsbärnbusch, Johanstrubelin, Kaasbetten, Kossberten, Meertrübeli, Mehldrossel, Relitzel, Ribbels, Ribiselstaude, Ribisil (Steiermark), Ribissel, Ribitzel, Riebels (Holstein), Riebeselstaude, Riebeselstrauch, Roode Johannsbeer, Rosentcher, Rosinen (Siebenbürgen), Rothe Johannestraube, Rübisel, Rübitzelstaude, Sanct Johannesbeer, Sanct Johannistrübeli, Sanct Johanstrauben, Santihans-beeri, Santihans-Trübli, Slubitzeln, Straussbeere, Stubitzelstaude, Träublen, Weinbeerstaude, Zanter-hanneströbli (St. Gallen), Zeitbeere (Schwaben); **Engl.** Currant (red), Garnet-berry, Gazels, Gazill, Gazles, Raisin-tree, Raspberry, Rizzles, Russels, Wine-berry; **Fr.** Castiller, Castillier, Groseillier, Groseillier à grappes, Rasin de Mars; **Ital.** Asiai, Asie, Asier, Eueta, Ribes, Ribes comune, Ribes perlato, Ribes rosso, Ribes salvatico, Ribes volgare, Ribeser, Spinella rossa, Ua de San Zuane, Ueta, Ughetta rossa, Ura ribes, Uva masina, Uvetta.

Temmelig almindelig vildtvoxende, næsten overalt i Skandinavien, til Hammerfest (70° 37′), Bredderne af Tanafjord (70° 30′) samt Nord- og Syd-Varanger. Paa sidstnævnte Sted naar den gjerne en Høide af 4′ (1.25 m.) og giver som oftest modne Bær. Endog af vildtvoxende Buske har jeg derfra faaet 20″ (52 cm.) lange Aarsskud. I Alten (70°) give endog de bedre Varieteter af røde og hvide Ribs aarvist moden Frugt. Amtmand Hans Lilienskiold, som 1699 skrev sit Speculum boreale (i Manuscript paa Rigsarchivet i Christiania), siger, at man af den vilde Ribs i Finmarken lavede baade Vin og »Syrop«. Ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376. 439) blive Bærene smaa og meget sure; men i det sydlige Norge gaar den vildtvoxende Busk op til mellem Furens

[1]) Heinrich Maurer. Das Beerenobst. Ravensburg. 1867. Pag. 55. Tab. 5. Fig. 28.
[2]) L. A. Ringius i Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 138.
[3]) K. E. F. Ignatius. Le Grand-Duché de Finlande. Helsingfors. 1878. Pag. 16.
[4]) Niels Horrebow. Tilforladelige Efterretninger om Island. Kjøbenhavn. 1752. Pag. 92. Cfr. Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 90.
[5]) Th. M. Fries i Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1883. Pag. 146.

og Birkens Grænse. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) blomstrer denne Art gjerne i Midten af Juni og giver moden Frugt i Slutningen af August eller Begyndelsen af September. Ved Bodträskfors i Norrbotten (65° 51′), dybt inde i Landet, dyrkes baade røde og hvide Varieteter af Ribs[1]). I Gouvernementet Archangelsk sætter Ruprecht Ribsens Polargrænse ved Mesen (66°), og derfra findes den østover i Skogtracterne i Samojedernes Land. Paa Ural opgiver Pallas Ribsens Nordgrænse til omtrent 62°, ved Floden Ljälja[2]). Derfra gaar den gjennem hele Sibirien til Kamtschatka, ja findes ved Jenisei endog lige op til Turuchansk (65° 55′)[3]). En egen Varietet (forma propinqua, Turcz.) er fundet paa enkelte Steder i de arktiske Dele af Sibirien til Konyam Bay (64° 50′) ved Behringsstrædet, hvor den endog er temmelig almindelig[4]). Ved Reykjavík paa Island (64° 8′) giver Ribsbusken »modne Frugter i Mængde«, men ved Akureyri (65° 40′), paa Nordkanten af Øen, kun i gode Aar[5]). Efter Meddelelse af Landphysicus Schierbeck, opnaa Ribsbuskene i Reykjavík samme Størrelse som i Danmark og Norge. Naar Stiklinger sættes ude i Haven om Vaaren, er det ikke nødvendigt, at de dækkes om Vinteren[6]).

Heller ikke denne Art har i ældre Tider været kjendt i Grækenland og Italien. Som Culturplante har Ribsbusken neppe engang været kjendt i Europa før i det 15de Aarhundrede, og, saavidt vides, omtales den første Gang i Tollat von Vochenberg's »Ain meisterlichs büchlin der artzney für manigerley krankheit« &c. (1497), hvor den kaldes Ribes Joannis[7]).

Ribes nigrum, L. **Norge.** Solbær, Svarte Vinbær; **Sv.** Distron, Solbär, Svart Ribs, Svarta Vinbär, Tistron; **Dan.** Solbær; **Tkl.** Aalbeeren, Aalbeerstrauch, Aalbesing, Aâpenbeer, Adebarskassbärnbusch (Mecklenburg), Ahlbeere, Ahlkirsche, Alantbeere, Albeë (swarte), Albeernbusch, Albesie, Allbee, Allbeer, Aolandsbäsing, Apenbeer, Bocksbeere, Bocksbeerbusch, Brämerbeere, Brännebeer, Bucksbeer, Eilbeë (Ostfriesland), Gichtbäumchen, Gichtbaum, Gichtbeere, Gichtbêrnstruk, Gichtholt, Gichtstock[8]), Hanstraube (schwarze), Johannesträubel (schwarze), Johannestraube (schwarze), Johannisbeer (schwarz), Johannsbeer (schwatte), Jungfernstrauch, Jungfraubaum, Jungfraustrauch, Kakebeë, Kakelbeere, Kanzträubel (schwarze), Lendenschmerzkraut, Meertrübli (schwarze), Muscatellerbeere, Olmeren (Elsass), Pfaffenbeere, Pfaffenstrauch, Pfefferbeere, Ribisel (schwarze), Rosentcher (schwarz), Saalbaie, Saalber, Soltebeer (Schleswig-Holstein), Stinkbaum, Stinkstruk, Wändelbeeren, Wanzäbeeri, Wanzenbeeren (Thüringen), Wasserbeere, Wendelbeerstrauch, Zeitbeer (schwarze), Zeltbeere; **Engl.** Black Currant, Black Gooseberries, Gazels, Gazles, Quinsy-berry, Squinancy-berry; **Fr.** Cacis, Cassier, Cassis, Groseilles, Poivrier; **Ital.** Beussaro nero, Canestrei, Eueta, Grostrej de bosc, Ribes negro, Ribes nero, Ua ribes negra, Ueta, Uva spina nera.

Solbærbusken er vildtvoxende i Nord- og Mellem-Europa, Armenien, Sibirien, Mandschuriet, Amurlandene og det vestlige Himalaya. I de sydlige, lavere Egne af Norge er den vildtvoxende, og sandsynligvis ogsaa forvildet, paa mange Steder indtil Throndhjem (63° 26′). I Norge er den

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1885. Pag. 31.
[2]) P. S. Pallas. Reise durch verschiedenen Provinzen des russischen Reiches. Petersburg. 1771—76. II. Pag. 224.
[3]) J. G. Georgi. Geographisch-physikalische und naturhistorische Beschreibung des russischen Reiches. Königsberg. 1797—1808. III. 4. Pag. 796.
[4]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 529.
[5]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 90.
[6]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 247.
[7]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 171.
[8]) Saaledes kaldet fordi man tror, at den fordriver Gigt; men dersom Frugten skal gjøre den tilsigtede Nytte, maa den Syge alene og stiltiende plante og pleie Busken. A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 256.

hidtil ikke iagttaget paa noget nordligere Sted, naar undtages, at den for mange Aar siden blev fundet af Professor Th. M. Fries ved Svanevik i Syd-Varanger (69° 30′), i Nærheden af den russiske Grænse. Derfra har jeg senere faaet flere 14″ (36 cm.) lange Aarsskud. I gunstige Sommere giver den moden Frugt baade der og (dyrket) i Nyborg (70° 10′), ved Bunden af Varangerfjord, samt i Alten (70°) i Vest-Finmarken. I en almindelig Sommer modnes dog Frugten ved 68½°. Det er vel muligt, at Solbærbusken ogsaa kan findes i Norge paa et eller andet Sted i Nordland, thi af Wahlenberg opgives den som vildtvoxende ved Sodankylä Prestegaard (67° 22′) i Finland og af Ledebour ved Kola (68¾°). For Gouvernementet Archangelsk opgiver Ruprecht Nordgrænsen mellem Archangel og Mesen (65°), og ved Floden Petschora, som har sit Udspring paa Vestsiden af Ural, sætter Schrenk Nordgrænsen til 66°[1]). Ved Reykjavík paa Island trives denne Art lige saa godt som den røde Ribs. — I den botaniske Have ved Christiania findes to Varieteter: Ribes nigrum acerifolium og R. n. foliis albo -variegatis.

Heller ikke Solbærbusken har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk, og de fleste Botanikere, endog fra det 16de Aarhundrede, nævne den ikke. Af Johannes Bauhin (1541—1613) omtales den dog som dyrket i Italien og Frankrig, og i det sidstnævnte Land kom den i Slutningen af forrige Aarhundrede i meget stor Anseelse og blev tillagt alle mulige gode Egenskaber (»toutes les vertus imaginables«)[2]).

Ribes alpinum, L. **Sv.** Degbär, Kalfbär, Kungsbär, Måbär; **Dan.** Korinthbusk, Korinther; **Tkl.** Affarizen, Bechbeerstrauch, Bergbeere, Berg-Johannisbeerbaum, Bergribiseln, Corinthenbaum, Dabernatschen (Tirol), Falkbeere, Fraubeere (wilde), Gottesvergessenbeere, Johannestraubel (wilde), Korinthenbaum, Korinthenbeere, Korinthenstaude, Korinthenstrauch, Krausbeeren (süsse), Madau, Mehldrossel, Passelbeere, Rauchbeere, Rechbeerstrauch, Reichbeere, Rosinen (falsche), Rotzbeere, Rüksbusch (Harz), Schmargeln, Schmarten (Rügen), Strausbeere, Trünnärnelken (Mecklenburg), Waldkerschen, Weinbeerstaude, Wieggistuda (Graubündten), Wildkerschenstaude (Zillerthal); **Engl.** Alpine, Red Currant, Mountain Currant, Fasteless; **Fr.** Grosseiler des Alpes; **Ital.** Griselle, Ribes di mont, Ribis, Ua marenella, Ueta, Uga spina, Ughetta, Uva ramà, Uva spinella di monte.

Vildtvoxende hist og her, fornemlig i de sydøstlige Egne af Norge, men neppe høiere end 1000—1200′ (314—376 m.) o. H., til Helgeland (66° 12′). Dyrket trives den meget godt ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i en almindelig Sommer giver spiredygtigt Frø. Det samme er der ogsaa Tilfældet med den Varietet, som i Almindelighed er kjendt under Navn af Ribes opulifolium, Hort. Plantet holder Hovedarten sig godt, uden at dækkes, ved Gaarden Furuset (61° 7′) i Aamot Prestegjeld i Østerdalen, hvor Temperaturen kan gaa ned til 40—45° C. I Sverige omtrent til Polarcirkelen, og i Finland til 64°[3]). I Gouvernementet Archangelsk er den fundet af Schrenk ved Mundingen af Floden Pesa (65° 25′)[4]). Paa Island trives den ret godt ved Reykjavík (64° 8′), men synes dog ikke at være saa haardfør som Ribes rubrum[5]). I de bayerske Alper gaar den op til 5176′ (1624 m.)[6]) og findes tillige i Pyrenæerne, Italien, Kaukasus, Sibirien og Kamtschatka.

---

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. 1 Th. Dorpat. 1848. Pag. 261.
[2]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 222.
[3]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882, par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 7.
[4]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. 1 Th. Dorpat. 1848. Pag. 136.
[5]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 248.
[6]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 776.

Af denne Slægt dyrkes i den botaniske Have ved Christiania en hel Del Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift. Af disse har jeg, Tid efter anden, sendt flere til de nordlige Egne af Norge. Her nævnes kun de Arter, der med Held have været dyrkede paa Steder, der ligge nordligere end Christiania:

Ribes aureum, Pursh. (Ribes fragrans, Lodd., Ribes palmatum, Desf., Chrysobotrya revoluta, Spach.). **Norge, Sv.** Guld-Ribs; **Tkl.** Goldtraube (aechte); **Engl.** Buffalo Currant, Golden Currant, Missouri Currant; **Fr.** Grosseillier doré. Vildtvoxende i de nordamerikanske Mellemstater, hvorfra den 1812 er indført til England. Denne Art har jeg, Tid efter anden, sendt til mange af mine Forsøgsstationer i Nordland og Finmarken. Alten (70°) er det nordligste Sted, hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland giver den indtil 4′ (1.25 m.) lange Aarsskud. Den holder sig meget godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen, hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima. I Storelvdalen Prestegjeld (61° 20′) i Østerdalen, hvor man om Vinteren kan have 40—45° C., holder den sig ogsaa meget godt uden Dække og blomstrer rigelig, og ligesaa ved Gaarden Furuset i Aamot (i Østerdalen), hvor Temperaturforholdene ere de samme. Ved Christiania blomstrer den gjerne 20—24 Mai og naar en Høide af 8—9′ (2.50—2.82 m.). I Sverige dyrkes den til Polarcirkelen og i Rusland holder den sig godt ved Petersburg og Dorpat.

Ribes callibotrys, Wender., som rimeligvis kun er en Varietet af den Form, der er kjendt under Navn af Ribes spicatum, Robs., har i mange Aar holdt sig godt i Alten (70°), og ved Stegen (67° 56′) giver den moden Frugt, hvis Spireevne jeg har prøvet.

Ribes divaricatum, Dougl. (Grossularia divaricata, Spach). Vildtvoxende baade i de østlige og vestlige forenede Stater, hvorfra den 1826 er indført til England. Denne Art, der er meget haardfør og som godt kan bruges til levende Hegn, har i mange Aar holdt sig godt i Tromsø (69° 40′). Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) trives den udmærket godt, giver indtil 3′ (94 cm.) lange Aarsskud og moden Frugt med spiredygtigt Frø. Holder sig godt ved Upsala og Petersburg.

Ribes flavum, Berl. Vildtvoxende i de sydlige forenede Stater lige til Mexico; indført til England 1812. Stegen Prestegaard er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket. Den har der givet moden Frugt med spiredygtigt Frø og indtil 3′ (94 cm.) lange Aarsskud.

Ribes gordonianum, Lem. Dette er en Bastard, som for omtrent 40 Aar siden er fremkommet i England, ved Krydsning af Ribes aureum og sanguineum. Denne Krydsning blev udført af en Gartner Beaton, hvorfor Busken i Begyndelsen blev kaldet Ribes Beatoni. Nu bruges den ofte til Understamme, hvorpaa høistammede Ribs og Stikelsbær podes, istedetfor Ribes aureum, som tidligere gjerne blev brugt til dette Øiemed[1]). Molde (62° 44′) er det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Form. I Sverige dyrkes den til Upsala og Umeå (63° 50′).

Ribes niveum, Lindl. (Grossularia nivea, Spach). Vildtvoxende i det vestlige Nord-Amerika, hvorfra den 1826 er indført til England. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, trives den meget godt og naar en Høide af 8′ (2.5 m.), med en Diameter af 11′ (3.5 m.), og blomstrer i Slutningen af Juni, men den har hidtil ikke givet moden Frugt. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Ribes sanguineum, Pursh. (Calobotrya sanguinea, Spach, Coreosma sanguinea, Spach). **Sv.** Rosen-Ribs; **Tkl.** Schöntraube; **Engl.** Red-flowered Currant, Scarlet Currant; **Fr.** Grosseilier sanguin. Vildtvoxende i Mexico og California, hvorfra den 1826 blev indført til England.

[1]) L. Wittmack und W. Perring. Gartenzeitung. Jahrg. IV. Berlin. 1885. Pag. 35.

For omtrent 30 Aar siden fik jeg til den botaniske Have ved Christiania to unge Exemplarer af denne Art fra Udlandet. I de første Par Aar holdt de sig godt, under det her almindelige Snedække; men saa kom der en uregelmæssig Vinter, med vexlende Sne og Barfrost, og de bleve da i en væsentlig Grad ødelagte. Senere kom de sig dog igjen og gave endog moden Frugt. Denne blev da saaet og samtidig hermed satte jeg ogsaa nogle Sætkviste (»Stiklinger«). Baade Frøplanterne og de af Sætkvistene formerede trivedes meget godt, og senere have disse aldrig, selv i strenge Barfrostvintere, taget Skade. Det største Exemplar, der nu findes her og som er henved 20 Aar gammelt, er 6′ (1.88 m.) høit og holder 9′ (2.82 m.) i Diameter. Efter et Gjennemsnit af flere Aar, blomstrer denne Art her 28—31 Mai og giver moden Frugt i Begyndelsen af September. Her findes ogsaa to Varieteter, som ere indførte fra Udlandet, R. sang. flore pleno og R. sang. flore albo; men disse ere ikke saa haardføre som de her dyrkede Exemplarer af Hovedarten. Levanger (63° 45′), ved den østlige Bred af Throndhjemsfjord, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket med Held. I Sverige dyrkes den til Upsala, men der lider den ofte meget stærkt af Vinterkulden. Ved Peterburg lader det til, at den ikke kan trives.

MENISPERMACEAE.

Menispermum canadense, L. (M. angulatum, Mønch). **Tkl.** Mondsame, Mondsamenstrauch; **Engl.** Moon-creeper, Moon-seed, Vine-Maple, Yellow Perilla. Vildtvoxende i Nord-Amerika, især i Øst- og Mellemstaterne, hvorfra den 1691 er indført til England.

I de senere Aar har jeg faaet denne Art udbredt paa forskjellige Steder i Norge, navnlig i Omegnen af Christiania, hvor den nu ikke sjelden bruges til Dækning af Vægge, Verandaer o. dsl. Den taaler her den strengeste Vinterkulde uden Dækning, naar en Høide af 15—20′ (4.7—6.3 m.), blomstrer 24—30 Juni og giver i en nogenlunde gunstig Sommer moden Frugt. Paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord, hvor den heller ikke dækkes, har den holdt sig i en lang Aarrække og naaet en Høide af 10—12′ (3.1—3.8 m.). Der er tidligere i dette Skrift (I. Pag. 157) givet en Tegning af den normale Størrelse af Bladene paa Inderøen; ved Christiania blive disse i Almindelighed ikke fuldt saa store, men de kunne her ikke sjelden, uden Stilk, blive 5″ (14 cm.) lange og 7¼″ (19 cm.) brede. De to nordligste Steder, hvorhen jeg hidtil har sendt denne Plante, ere Prestegaardene i Stegen (67° 56′) og Maalselvdalen (69° 10′), hvor de, uden at dækkes om Vinteren, have holdt sig godt i flere Aar.

Efter Udsæd af Frø, som her var blevet modent, fik jeg for mange Aar siden en Varietet, hvis Blade havde en stærk purpurfarvet Kant, hvilket i høi Grad bidrog til at fremhæve Bladets smukke Form. Denne Varietet, som jeg ikke paa noget Sted har fundet beskrevet, og som jeg stadig har formeret ved Deling af Rødderne, har vist sig at være lige saa haardfør som Hovedarten, og i henved 20 Aar har den holdt sig uforandret; men i de sidste 3—4 Aar begynder den purpurfarvede Kant mere og mere at svinde. I Sverige dyrkes denne Art ialtfald saa langt mod Nord som til Upsala. Den holder sig ogsaa meget godt i Dorpat[1]).

[1]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 59.

Menispermum dahuricum, DC. (M. canadense, Pall.). Vildtvoxende i det østlige Sibirien, hvorfra den 1818 er indført til England. Denne Art, som jeg ikke har seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, er ligesaa haardfør som den foregaaende, men opnaar ikke den samme Høide. Ved Udsæd af Frø, har jeg ogsaa af denne Art faaet en Varietet, hvis Blade havde en purpurfarvet Rand, men denne svandt efter nogle faa Aars Forløb. Denne Art holder sig ogsaa godt ved Upsala og ligesaa ved Dorpat.

LARDIZABALACEAE.

Akebia quinata, Thunb. Vildtvoxende i China og Japan, hvorfra den 1845 er indført til England. I det sydlige Japan gaar den op til en Høide af 2—3000′ (627—941 m.) o. H. Naar den dækkes med Løv og der hertil hommer et 2—3′ tykt Lag af Sne, pleier den at holde sig ret godt, men hvad der staar over Snedækket, fryser gjerne bort. Den har aldrig blomstret og heller aldrig naaet en større Høide end 5—6′ (1.56—1.88 m.); men Størstedelen af hvad der voxer frem om Sommeren, pleier gjerne at fryse ned om Vinteren. Paa samme Maade er det ogsaa gaaet i Throndhjem (63° 26′), hvor den har været dyrket i flere Aar og omtrent ligedan i Stockholm [1]).

MAGNOLIACEAE.

Magnolia acuminata, L. (Tulipastrum americanum, Spach). **Nord Am.** Cucumber Tree. Vildtvoxende i Nord-Amerika, fornemlig i de østlige Stater, fra New York til Georgia, og indført til England 1736. Det nordligste Sted i Amerika, hvor dette Træ synes at være fundet, er ved Niagara River, omtrent 43°. Det kan blive indtil 80′ høit, med en Stamme, der holder 3—4′ i Diameter [2]). Denne Art har jeg seet kun paa et Sted i Norge, nemlig paa Consul E. Kallevig's Landsted, Tangen, ved Arendal (58° 27′ N. B. 6° 26′ Ø. L.). Dette Træ blev plantet 1862 og var da neppe over et Par Fod (62 cm.) høit; men i Februar 1887 havde det følgende Dimensioner: Høide 24′ (7.52 m.); Stammen havde, to Fod fra Jorden, et Omfang af 33″ (91 cm.) og Kronen en Diameter af 20′ (6.2 m.). Træet, som her gjengives (Fig. 118) efter en Photographi, har aldrig været dækket om Vinteren og blomstrer rigelig hvert Aar, men giver ikke moden Frugt. Ved Årup i Skåne findes et Exemplar, som er omtrent 40′ høit.

Magnolia conspicua, Salisb. (M. yulan, Hort.); vildtvoxende i Japan og China og indført til England 1789, og **M. obovata**, Thunb. (M. purpurea, Curt.); vildtvoxende i Japan og sandsynligvis ogsaa i China og indført til England 1790. Disse to Arter have i flere Aar holdt sig ved Christianssand (58° 8′), hvor de af og til blomstre, men de blive ikke mere end 2—3′ (62—94 cm.) høie og maa om Vinteren dækkes med en Halmmatte.

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. 17. (1878). Pag. 82. 23 (1884) Pag. 42.
[2]) F. Andrew Michaux. The North American Sylva. Vol. II. Philadelphia. 1859. Pag. 16.

Liriodendron tulipefera, L. (Tulipifera liriodendron, Mill.). **Norge**. Tulipantræ; **Sv**. Tulpanträd; **Dan**. Tulipantræ; **Tkl**. Tulpenbaum, Tulpenboom, Virginischer Tulpenbaum; **Engl**. og **N. Amer**. Canoe Wood, Lyre Tree, Poplar [1]), Saddle Tree, Tulip Tree, White Wood, Yellow Poplar; **Fr**. Tulipier, Tulipier à fleurs de lis, Tulipier de Virginie; **Ital**. Liriodendro Tulipano, Tulipifero.

Vildtvoxende i de forenede Stater og synes at have naaet sin Nordgrænse ved den sydlige Ende af Indsjøen Champlain, omtrent 45°. Tulipantræet er et af de største og vakreste Løvtræer i de forenede Stater, hvor det kan naa en Høide af 120—140′, med en Stamme, som holder indtil 22′ i Omfang. Indført til England i den anden Halvdel af det 17de Aarhundrede, og i Hertugen af Norfolk's Have skal der allerede 1683 have staaet et temmelig stort Træ [2]). I engelske Skrifter nævnes ellers gjerne 1688 som det Aar, da Træet blev indført.

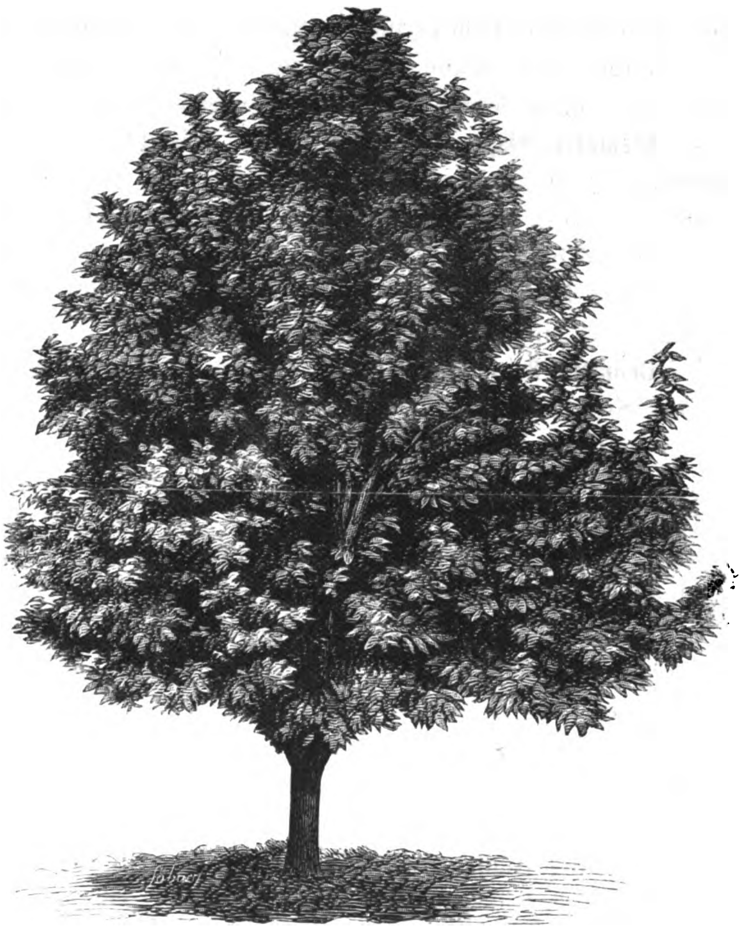

Fig. 118. Magnolia acuminata, L. ved Arendal.

Af denne Art kjender jeg i Norge kun tre Exemplarer, som aldrig have været dækkede, og det nordligste findes i Sogndal, ved den nordlige Bred af Sognefjord (61° 17′ N. B. 4° 37′ Ø. L.). Det største Træ findes paa Horten, ved den vestlige Bred af Christianiafjord (59° 25′). I September 1877 havde det en Høide af 26′ (8.1 m.) og Stammen holdt i Brysthøide $2^1/_2$′ (78 cm.) i Omfang Træet var da omtrent 27 Aar gammelt, men havde ikke blomstret Et andet Træ, hvis Alder ogsaa kjendes, maalte jeg i Juli 1878 i Christianssand (58° 8′): Høide 15′ (4.7 m.), Stammens Høide $4^1/_2$′ (1.4 m.) og Omfang 2′ (62 cm.), Kronens Diameter 19′ (6 m.). Tidligere stod paa samme Sted et mindre Exemplar, som blev ødelagt af en heftig Storm og Vaaren 1861 fremkom nuværende Træ af det forriges Rod. Efter en Mængde Prøver, som jeg hermed har foretaget, kan det ansees som afgjort, at denne Art ikke vil holde sig ved Christiania. Ved Årup i Skåne findes et Træ, der er 30′ høit og hvis Stamme holder 1′ i Diameter. Efter de i den nyeste Tid foretagne Prøver, ser det ud til, at denne Art maaske vil kunne holde sig ved Upsala. Paa Experimentalfeltet ved Stockholm har man dyrket Liriodendron siden 1840; undertiden fryser den meget stærkt ned og bliver derfor kun buskformet. Den blomstrer ikke [3]).

[1]) Poplar er det almindeligste Navn for dette Træ i de forenede Stater. I Connecticut, New York og New Jersey kaldes det White Wood eller Canoe Wood og sjelden Tulip Tree. F. Andrew Michaux l. c. Pag. 35.

[2]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. XXXIV. 1878. Pag. 445.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. 23. Stockholm. 1884. Pag. 43.

RANUNCULACEAE.

Clematis. Af denne Slægt dyrkes der i den botaniske Have ved Christiania en Mængde Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift. Jeg vil derfor her kun nævne de Arter, der, saavidt mig bekjendt, hidtil have været dyrkede med Held og uden at dækkes om Vinteren, paa Steder, som ligge nordligere end Christiania.

Clematis patens, Morr. & Dcne. (C. azurea, Hort., C. caerulea, Lindl.). Vildtvoxende i Japan, hvorfra den 1836 er indført til England. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i mange Aar har været dyrket. I Sverige dyrkes den ialtfald til Stockholm; enkelte Varieteter holde sig ogsaa ved Riga.

Clematis crispa, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1726 er indført til England; **C. erecta**, All. (C. recta, L.). **Tkl.** Blatterzug, Brennkraut, Brennwurz; **Fr.** Clématite dressée, Clématite droite); vildtvoxende i Mellem-Europa, og **C. integrifolia**, L. vildtvoxende i Mellem-Europa. Det nordligste Sted, hvor jeg har seet disse tre Arter, er Throndhjem (63° 26′), hvor de holde sig meget godt. I mange Aar har Cl. integrifolia holdt sig godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H.

Cematis flammula, L. (C. diversifolia, Gilib., C. maritima, All., C. suaveolens, Salisb.). **Sv.** Brännört; **Tkl.** Bettlerkraut, Blasenkraut, Blatterzug, Brennkraut, Brennwurz, Gänsemord; **Engl.** Creeping Climber, Virgin's bower; **Fr.** Clématite odorante; **Ital.** Brundinarie rosse, Fiammola, Fiammula, Flammola, Gelsomino bastardo, Güsmina, Vitacchia, Vitaglia selvaggia, Vitalba piccola, Vitarba, Viticcio.

I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget nordligere Sted end Molde (62° 44′). I Sverige dyrkes den til Upsala.

Clematis viticella, L. (C. lugubris, Salisb., Viticella deltoidea, Mønch). **Sv.** Skogsrefva; **Tkl.** Blaue Waldrebe, Italienische Waldrebe; **Engl.** Purple Virgin's bower, Vine-bower Clematis; **Fr.** Clématite bleue; **Ital.** Vitalba pavonazza, Vitalbino, Viticella. Vildtvoxende i Syd-Europa, Lille-Asien og Kaukasien. Denne Art har jeg heller ikke seet paa noget nordligere Sted end Molde. I Sverige dyrkes den til Upsala og Umeå (63° 50′). Holder sig ogsaa i Petersburg, hvor den dog maa dækkes godt om Vinteren.

Clematis vitalba, L. (C. sepium, Lam.). **Tkl.** Bettlerkraut, Bindweide, Bindwied, Bocksbart, Felsenrebe, Gänsemord, Hagseil, Hagseiler, Hagseilerrebe, Hareil, Heckenreiter, Heckenzwirn, Hexenstrang, Hurenseil, Hurenstrang, Jilgen, Kateinl, Lälen (Siebenbürgen), Lahnheck, Len, Leuen, Lieln, Liëne, Liere, Liesch, Lieschruten, Lilischweide, Liolo, Lylen, Lynen, Mannsbart (alter), Nachtschatten, Niala, Niëlä, Niële, Nyëlen, Petersbart, Räucherli, Rebbinden, Rebling, Reebinde, Rehbinden, Teufelszwirn, Tockebart, Waldreben, Waldstrick, Weinranke (wilde); **Engl.** Bearbine, Bedwine, Beggar-brushes, Belly-wind, Bethwine, Binder, Bindwith, Biting Clematis, Bullbind, Climber, Crocodile, Devil's Cut, Grey-beards, Hag-rope, Hedge-Wine, Honesty, Honey-stick, Lady's bower, Lovebind, Love-entangled, Maidenhair, Maiden's Honesty, Old Man, Old Man's beard, Old Man's Woozard, Robin Hood's Fetter, Silver Bush, Smooke-wood, Smoking-cane, Snow in harvest, Tombacca, Traveller's Joy, Virgin's Bover, Withwind, White Wine; **Fr.** Clématite commune, Clématite des haies, Herbe aux gueux, Viorne; **Ital.** Bialba, Blaudin, Blaudinarie, Clematide, Eua de bosch, Fior di minuè, Grambollino, Guiz, Guzzeder, Ligabosch, Ligara, Mialba, Realba, Regoleze, Roaje,

Vialba, Videlba, Videlbora, Vidigode, Vidigon, Vidison, Viligada, Viorna, Visalba, Visrabbia, Vitabia, Vitacchiosa, Vitaglia, Vitajo, Vitalba, Vitalbera, Vitarva, Vit bastarda, Vite falsa, Viticchio, Vitoja, Vitosa, Vitura, Viturbo, Vitusa, Vitusara.

Vildtvoxende i Mellem-Europa og Schweiz. Det er mig ikke bekjendt, at denne Art har været dyrket paa noget nordligere Sted i Norge end i Sogndal Prestegjeld (61° 17′), ved den nordre Bred af Sognefjord, i Nordre Bergenhus Amt, hvor den i flere Aar har holdt sig meget godt. I Sverige dyrkes den til Upsala og i Rusland ved Riga, Reval og Dorpat; i milde Vintere holder den sig ogsaa ved Petersburg uden at dækkes[1]).

Thalictrum angustifolium, L. Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art dyrket.

Thalictrum aquilegifolium, L. **Tkl.** Amstelkraut, Federagley, Hirschwurzblüh (Tirol), Sonnenwirbel (Schlesien), Wiederthon (grosser), Wiesenraute; **Engl.** Columbine (feathered), Columbine Meadow-Rue, Columbine (tufted), Spanish Tufts; **Fr.** Columbine plumacée, Columbine plumeuse, Pigamon à feuilles d'Ancolie; **Ital.** Talittro Colombino.

Vildtvoxende i Mellem-Europa. Denne Art dyrkes ikke sjelden i Norge lige til Alten (70°) i Vest-Finmarken. Den har i mange Aar holdt sig meget godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H.

Thalictrum glaucum, Desf. Vildtvoxende i det østlige Europa. Denne Art trives meget godt ved Throndhjem, hvor den endog giver modent Frø. Den har i mange Aar holdt sig meget godt ved det ovenfor nævnte Sanatorium i Gausdal.

Thalictrum sibiricum, L. Vildtvoxende i Armenien og det sydlige Sibirien. Denne Art har jeg heller ikke seet nordligere end ved Throndhjem, hvor den trives godt.

Af denne Slægt findes der i Norge fem vildtvoxende Arter og i den botaniske Have ved Christiania dyrkes der en Mængde fremmede, som alle, med deres hidtil kjendte Polargrænser, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Anemone. Af denne Slægt har der, saavidt mig bekjendt, her ikke været dyrket mere end to fremmede Arter nordligere end Christiania, nemlig Anemone pavonia, Lam., der er vildtvoxende i Frankrig, og A. pensylvanica, L., der er vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1768 blev indført til England. Begge disse Arter have i flere Aar holdt sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren, ved Gaarden Indbjørg paa Hadseløen i Nordland (68° 31′) De i Norge vildtvoxende Arter og de fremmede, som ere dyrkede ved Christiania, findes, med deres hidtil kjendte Polargrænser, opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Adonis aestivalis, L. **Tkl.** Ackerröslein, Adonisröslein, Blutauge, Blutströpfchen, Blutströpfle, Braune Mädel, Braune Mägdlein, Braune Maid, Braune Mäpehl, Brünette, Brunetröstlein, Düwelsooge, Feldanemone, Feldröslein, Feuerrösel, Feuerrösli, Fewerröslein, Füerooge, Hadderbleam (Siebenbürgen), Kokeschbleamen (wäld), Kooltje Füür (Ostfriesland), Korallenblümlein, Margarethenröschen, Margenblümlein, Margenrösel, Marienröschen, Marienröslin, Negenknei, Rosa-Kamillen, Rote Kamillen, Schwarzbraun Mädchen, Sommer-Blütströpfli, Sommer-Feuerröschen, Teufelsauge; **Engl.** Summer-Pheasant's eye; **Fr.** Adonide d'eté, Goutte de sang, Oeil de faisan, Oeil de oiseau, Oeil de perdrix, Rougeotte; **Ital.** Adonide, Camomilla rossa, Capomilla di fior rosso, Fior d'Adone, Occhio di diavolo, Piantamalanni, Ranunculo dei grani, Stiantamalanni.

[1]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 55.

Vildtvoxende i de tempererede Egne af Asien og Middelhavslandene og maaske ogsaa i Syd-Tyskland, hvor den findes som Ugræs blandt Kornet til en Høide af 2000′ (625 m.) o. H. Indført til England 1629. I det sydlige Norge dyrkes den hist og her, men dog ikke saa almindelig som den følgende Art. De to nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor den hidtil har blomstret, ere Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′).

Adonis autumnalis, L. **Sv.** Bloddroppar, Gossen i det gröna; **Tkl.** Bluatströpfli (Schweiz), Blutströpfchen, Düwelsooge, Feuerrösli, Füerfünksken, Herbst-Blutströpfli, Herbst-Feuerröschen, Schalab, Teufelsauge; **Engl.** Autumn Pheasant's eye, Bird's eye, Love-lies-bleeding, Passe-flower, Purple Camomile, Red Camomile, Red Mathes, Red Morocco, Rose-a-Ruby; **Fr.** Gouette de sang, Oeil de boeuf, Rose à Ruby; **It.** Adonide, Camomilla di fior rosso, Fior d'Adoné, Ranuncola dei grani.

Denne Art er en af de i Norge almindeligst dyrkede Sommerblomster. Naar den saaes ude i Haven, blomstrer den endog i Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken. Behandlet paa samme Maade, giver den modent Frø paa Grøtø (67° 50′) i Nordland. Den har været kjendt af Romerne, og Plinius (XXI 10. 34), som kalder den Adonion, siger, at den blev brugt til Kranse, d. v. s. som Prydplante.

Adonis caudata, Stev. I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1878 blomstrede denne Art, saaet ude i Haven, i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken.

Adonis cupaniana, Guss Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Karasjok, hvor den blev saaet ude i Haven den 7de Juni 1876, blomstrede i Begyndelsen af September og blev 12″ (31 cm.) høi.

Adonis flammea, Jacq. Almindelig i Mellem-Europa som Ugræs i Kornagere, især blandt Vinterkorn; mod Øst gaar den til Syrien og Kaukasuslandene. Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet ude i Haven den 15de Juni 1886 og blomstrede den 27de August. I Karasjok (69° 18′), hvor den ogsaa blev saaet ude i Haven, har den blomstret i Midten af Juli og blev 3′ (94 cm.) høi.

Adonis vernalis, L. **Sv.** Aronsros, Arontorpsros, Kastlöser, Våradonis; **Tkl.** Böhmische Christwurz, Christwurz, Böhmische Niesswurz, Falsche Niesswurz, Frühlings-Feuerröschen, Schwarz Niesswurz, Teufelsaugen, Ziegenblume; **Engl.** Ox-eye, Spring-Adonis; **Fr.** Adonis printanière; **It.** Adonide di primavera.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa til det vestlige Asien. Dyrket hist og her i Norge, baade inde i Landet og ved Kysten, ialtfald til Throndhjem (63° 26′), hvor den holder sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. Rimeligvis maa den kunne dyrkes meget længre mod Nord. Ved Gaarden Granheim i Vestre Slidre (61° 6′) har den i flere Aar holdt sig godt, uden Dække, paa en Høide af 1219′ (382 m.) o. H. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Foruden de her nævnte have ogsaa følgende Arter været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: Adonis aleppica, Boiss., A. pyrenaica, DC. og A. squarrosa, Stev.

Caltha palustris, L. **Norge** Blekk, Døleblom, Gjeithams, Gulsoleia, Hestehov, Hovsoleia, Mjølkeblom, Myrsoleia, Ryssehov, Sigablom, Smørblom, Soleihov, Sylgjesoleie, Trimjølkblomster, Vatsskolp; **Isl.** Hófblaðka, Hófblaka, Hófur; **Sv.** Bäckblomma, Bäckros, Fölsungafötter, Gulalåga, Kabbalek, Kabbalök, Kabbelök, Kalfleka, Klådblomster, Krabbelök, Mjölkblomster, Mjölkroser, Necktuppor, Påsktuppor, Skabblomster, Smörfånga, Tjälablomma, Trimjölksgräs; **Dan.** Kabeleje, Koblomme; **Tkl.** Ankeballe (Berner Oberland), Ankenblume, Bachblume, Bachbomele, Bachbumbele, Bachbumerä, Bachbungen (gelbe), Bachgumerä, Bachkappeln (Würtemberg), Bachrosä, Beinblume, Botterblöme.

Brunnenbloma, Buotterblome, Butterblume, Butterstriegel (Berner Oberland), Butterstrinzel, Chrotabluama, Chrotäbluemä, Dodderblömen (Siebenbürgen), Dotterblume, Drathblume, Dutterblume, Eierbluama, Eierblume (St. Gallen), Filzkraut (Livland), Goldblümli, Goldbluama, Goldblumen, Goldschmilhagel (Appenzell), Goldwiesenblume, Golleke, Guggerbluemä, Guggerschmirbä, Kapern (deutche), Kaublume, Kohlblume, Kooblome, Kühblume, Kühschmirgeln, Kuhblume, Kuhnblumen, Mattenblumen. Maiblume (gel), Mittenblume, Moosblume, Mossblumen, Mueterne, Muttere, Oesterabluema, Osterblome, Osterbluame, Pfändla, Polpes, Polsterblume, Riedfiszli, Riedrolle, Rossbluama, Schirmle, Schmalzbleaml (Tirol), Schmalzblooma, Schmalzblum (grosse), Schmalzknollen, Schmeerblume, Schmergeln, Schmirbelä, Schmirbla, Schmirgeln, Schöaleken, Sumpfbutterblume, Sumpf-Schmirgel, Wasserbluemä, Wasserschmalzbluoma, Wasservogelblumen, Wiesenblumen, Wiesengoldblume; **Engl.** Bassinet, Blob, Boots, Bouts, Bull Buttercup, Bull's Eye, Bull Flower, Butterblob, Buttercup (Big), Buttercup (Water), Butterflower (great), Carlock-cups, Celandrine (Brave), Chirms, Claut, Cow-Cranes, Crazy, Crazy Bet, Crow-Cranes, Crow-flower, Drunkard, Fire o'Gold, Gil-cup, Gildcups, Giltycup, Golden cup, Goldins, Golds, Gollin, Gowan, Halcups, Horse Blob, Horse Buttercup, John Georges, Johnny Cranes, Jonette, King-cob, King's cob, King-cup, Locken Gowans, Lockron Gowlans, Mare-blob, Marsh Mallow, Marsh Marigold, May Blobs. May Flower, Meadow Bout, Meadow Bright. Meadow Buts, Meadow Gowan, Mire Blobs, Moll Blob, Open Gowan, Publicans, Publicans and Sinners, Soldier's Buttons, Water Blob, Water Buttercup, Water Goggles, Water Golland, Water Gowan, Water Gowlan, Yellow Blobs, Yellow Gowan; **Fr.** Bouton d'or, Cocusseau, Populage des marais, Souchet d'eau, Souci d'eau, Souci des marais; **It.** Calta palustre, Farferugine, Farferugio, Margherittine gialle.

Meget almindelig til Nordcap (71° 10′) og Varanger i Øst-Finmarken, og i de sydlige Egne af Landet til 3000′ (941 m.), ja endog høiere. I Rusland til Vaigats Øen og paa flere Steder paa Novaja Semlja til Matotschkin Shar (73° 19′). I forskjellige Former er den ogsaa fundet paa flere Steder i de arktiske Dele af Sibirien, f. Ex. ved Dickson's Havn, Preobrascheni Øen (74° 44′) og Irkajpi, og d e r paa enkelte Steder endog i Mængde.[1] Almindelig paa Island, hvor den i de sydlige Egne af Øen gjerne begynder at blomstre i Slutningen af Mai. Efter et Gjennemsnit af Iagttagelser i en lang Aarrække, kan Blomstringstiden ved Christiania sættes til 18de—22de Mai. Hist og her finder man en Varietet med fyldte Blomster (C. pal flore pleno), der dyrkes som Prydplante. Det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne, er Hammerfest (70° 37′).

Tidligere har man brugt Blomsterne til Farvning af Smør, og omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har man baade i Sverige[2]) og Danmark[3]) brugt Blomsterkopperne, der først skulde ligge nogle Dage i Saltlake og senere i Edik, som Surrogat for Capers. Det er mig ikke bekjendt, at dette har været gjort her i Landet, men vel, at et Par af vore almindeligt brugte Kogebøger indeholde Opskrifter herpaa. Dette maa dog paa det bestemteste fraraades, da alle Dele af denne Plante indeholde et meget giftigt Stof.[4]) Ja man har endog flere Gange fundet, at Capers har været f o r f a l s k e t med Blomsterknopperne af Caltha palustris.[5]) Paa Island bruger man at lægge hele Planten paa Gløder og indaande Røgen gjennem Mund og Næse mod Hoste [6]) I Sverige har

[1]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1 D Pag. 543.
[2]) C a r o l i L i n n æ i. Amoenitates academicæ. Vol. III Stockholmiæ. 1764. Pag. 90.
[3]) J o h a n P a u l l i. Dansk oeconomisk Urtebog. Kjøbenhavn. 1761. Pag. 121.
[4]) Th. H u s e m a n n und A. H u s e m a n n. Handbuch der Toxikologie Berlin. 1862. Pag. 567. A. H u s e m a n n, A. H i l g e r und Th. H u s e m a n n. Die Pflanzenstoffe. 2te Aufl. 1 Bd. Berlin 1882. Pag. 607.
[5]) Dr. T. F. H a n a u s e k. Die Nahrungs- und Genussmittel aus dem Pflanzenreiche. Kassel. 1884. Pag. 263.
[6]) P. A. S c h l e i s n e r. Island undersogt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 183.

man, i Midten af forrige Aarhundrede, brugt at koge Blomsterne af Caltha palustris med en Opløsning af Alun i Vand, og dette brugtes som gult Blæk.[1])

Nigella aristata, Sibth. Vildtvoxende i Grækenland. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev saaet ude i Haven og blomstrede i Begyndelsen af September, i den for de nordlige Egne af Norge meget uheldige Sommer 1877.

Nigella arvensis, L. Vildtvoxende i Mellem-Europa, hvor den er en almindelig Ugræsplante mellem Kornet, og i de vestlige Egne af Asien, i Arabien og Kaukasuslandene. Denne Art har, saavidt mig bekjendt, ikke været dyrket paa noget nordligere Sted i Norge end Grøtø (67° 50′), hvor den blomstrede i Slutningen af Juli, men gav dog ikke modent Frø.

Nigella Bourgaei, Jord., **N. coarctata**, Gmel. og **N. corniculata**, DC. have alle blomstret i Karasjok, som er det nordligste Sted, hvor disse Arter hidtil have været dyrkede.

Nigella damascena, L. (N. caerulea, Lam., N. elegans, Salisb., N. involucrata, Mönch). **Norge.** Jomfruen i det grønne; **Sv.** Jungfrun i det gröna, Jungfrukorg; **Dan.** Jomfruen i det grønne; **Tkl.** Braut in Haaren, Brut im Grüana, Französische Nigelle, Garten-Nigelle, Greatli im Struss (St. Gallen), Gresli im Hegli, Gret im Busch, Gretchen, Gretchen im Busche, Gretchen im Grünen, Greten int Gröne (Holstein), Gretl in der Stauda (Salzburg), Gretl unta de Stauan (Bayern), Gretli im Busch, Jangfern am Gränen (Siebenbürgen), Jungfer im Grünen, Jungfer int Gröne, Jungfer in Hâren, Müschen in de Heed, Müsken in de Heed (Holstein), Nardensamen (damascenisch), Schabab, Teufel im Busch (Bayern), Türkischer Schwarzkümmel, Venushaar; **Engl.** Bishopswort, Catherine's Flower, Chase the Devil, Devil in a bush, Fennel Flower, Jack in prison, Kiss me twice before I rise, Lady in the Bower, Love entangle, Love in a mist, Love in a puzzle, Old man's Beard; **Fr.** Barbeau, Barbe de Capucin, Cheveux de Paysan, Cheveux de Vénus, Herbe à l'araignée, Patte d'araignée; **It.** Anigella, Damigella, Erba bozzolina, Fanciullacce, Geppi, Isopiro, Melanzio, Melanzio salvatico, Nigella, Scapigliate, Scarmigliate, Scompigli, Steghe.

Vildtvoxende i Syd-Europa, fornemlig i de nordøstlige Middelhavslande, og i Frankrig ikke synderlig længre mod Nord end Olietræet dyrkes; indført til England 1570. Jomfruen i det grønne er i Norge en meget almindelig dyrket Prydplante. Naar den saaes ude i Haven, blomstrer den (i Midten af September) endog paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. Den blomstrer ogsaa næsten hvert Aar i Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø. Ogsaa ved Qvickjock Prestegaard (67° 3′) giver denne Art modent Frø. Høsten 1843 sendte Professor P. F. Wahlberg i Stockholm til Qvickjock Frø af flere blandt de almindeligt dyrkede Prydvæxter, og nogle af disse fik han se i anden Generation Sommeren 1845: Nigella damascena, som i sydligere Egne er hvid eller blegblaa, havde der faaet en næsten til staalblaat grænsende Farve.[2]) Ved Reykjavík (64° 8′) paa Island blev denne Art saaet 27de Mai 1885, spirede 19de Juni og blomstrede 4de September.[3])

Nigella foeniculacea, DC. (N. arvensis, Pall., N. cretica, Mill.), som er vildtvoxende i Taurien, og **Nig. orientalis**, L. (Nigellastrum flavum, Mönch), som er vildtvoxende i Lille-Asien, hvorfra den 1699 blev indført til England, have begge blomstret meget godt i Karasjok i de første Dage af August; **Nig. hispanica**, L. (N. amoena, Salisb., N. polygyna, Mönch), som er vildt-

[1]) Caroli Linnæi Amoemitates academicæ. Vol. V. Holmiæ. 1760. Pag. 331.
[2]) Öfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. Andra årgången (1845). Pag. 213—14.
[3]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 263.

voxende i Spanien, hvorfra den 1629 er indført til England, har blomstret baade i Karasjok og Alten (70°). Paa sidstnævnte Sted blev den saaet ude i Haven den 7de Juni og blomstrede i Slutningen af August.

Nigella sativa, L. **Sv.** Svartkummin; **Tkl.** Braut in Haaren, Bömischer Nardus, Brennwurz, Brotwurz, Catharinenblume, Gartenmichel, Ghit, Gid, Git. Gyt, Gythe, Kookäem, Kookämel, Kooköem, Kreuzkümmel, Kümich (schwarz), Krüzkäm (swarten), Nardensamen (zam), Nonnennäglen, Protwiz, Protwurz, Römischer Koriander, Schwarzer Koriander, Schabab, Schwarzkümmel (zam), Spargensame, Swatten Köm; **Engl.** Black Cumin, Fennel Flower, Gith; **Fr.** Cumin noir, Epicerie, Nigelle aromatique, Nigelle de Crête, Poivrette, Quatre épices, Toute-épice; **It.** Cardamomo tratto, Cinnamomea, Cinnamomia, Cominel, Cominella, Cuminella, Erba spezie, Gittone, Melantio, Melantio domestico, Melantro, Nigella, Nigella odorata, Nigella romana.

Sandsynligvis vildtvoxende i Orienten, men nu tilsyneladende vildtvoxende baade i Syd-Europa og Nord-Afrika. Indført til England 1548. Denne Plante har længe været kjendt af Oldtidens Culturfolk, ja baade Royle og andre Autoriteter have endog fremsat den Mening, at det er denne, der sigtes til hos Propheten Esaias (XXVIII. 25. 27.) med det hebraiske Ord, der i Almindelighed har været oversat med Vikker.[1]) Hos Romerne, hvor den var kjendt under det orientalske Navn git, omtales den baade af Columella (de re rust. VI. 34. 1.) og Plinius (XX. 17. 71.), og dette Ord gjenfindes endog i et af de nu brugelige italienske Navne gittone (se ovenfor). Hos Romerne brugtes Frøet, der, især naar det gnides mellem Hænderne, har en fin, aromatisk Lugt og tillige en aromatisk-bitter Smag, baade som Medicin og Kryderi, det sidste dog fornemlig i Brød.[2]) Til dette Øiemed bruges det endnu paa flere Steder i Mellem-Europa, enten for sig alene eller sammen med Anis eller Coriander. Før den indiske Peber var kjendt, eller rettere sagt før denne var blevet en almindelig Handelsvare i Europa, blev Frøet af Nigella sativa brugt omtrent paa samme Maade, som man nu bruger Peber. I Carl den Stores »Capitulare« omtales Nigella sativa ogsaa under Navn af git, og i Midten af det 16de Aarhundrede blev Frøet i Danmark brugt som Kryderi i Brød.[3]) Paa enkelte Steder i Thüringen har jeg seet denne Art dyrket i det store, og paa min Forespørgsel om hvortil saadane Mængder af Frø bleve brugte, fik jeg det Svar, at Størstedelen udførtes til England, hvor det, behandlet paa samme Maade som Canarifrø, ligesom dette, blev brugt til Appretur paa de fineste Bomuldstøier. Herom har jeg dog ikke kunnet faa nærmere Oplysning i noget for mig tilgjængeligt Skrift.

Denne Art har jeg ladet dyrke ved mange af mine Forsøgsstationer: Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) blomstrer den, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., i Begyndelsen af August, men har hidtil ikke givet modent Frø. Paa Gjesvær (71° 7′), ved Nordcap, blev den saaet ude i Haven den 6te Juni 1883 og blomstrede den 13de September, og ved Stegen Prestegaard (67° 56′) har den givet Frø, hvis Spiredygtighed jeg har prøvet.

Aquilegia vulgaris, L. **Norge.** Akeleie; **Sv.** Ackeleja, Akleja, Tyska Klockor, Åkerleja; **Dan.** Akeleie; **Tkl.** Acaleye, Acculey, Acheley, Acherram, Ackelege, Ackelei, Ackeleyn, Acley (wylt).

---

[1]) John Kitto. A Cyclopædia of Biblical Literature. Vol. II. Edinburgh. 1847. Pag. 200. H. B. Tristram The natural history of the Bible. 4th Edit. London. 1875. Pag. 444. John Hutton Balfour. The Plants of the Bible. New Ed. London. 1885. Pag. 146. Philip Schaff. A Dictionary of the Bible. 2d. Ed. Philadelphia. 1881. Pag. 308.

[2]) Dioscorides de materia medica. 3. 83.

[3]) Henrik Smid's Lægebog. (Urtebogen er skrevet 1546.) Fredericia. 1870. Pag. 362.

Acleye, Acquiley, Adlerblumen, Ageleia, Aglar, Aglei, Agleia, Agleyblumen, Agleyen (wilde), Akelchen, Akeley, Akeleye, Dryakerskraut, Frauenhandschuh, Glocken, Glockenblumen, Glöcklein, Glöckli, Gotteshüt, Hakelei (Mecklenburg), Klockenblom, Klockjes, Laqueya, Manzelblumen, Phöse (Schweiz), Schlotterhose, Schweizerhose, Tyriackskraut, Unser lieben Frauen Handschuh; **Engl.** Blue Starry, Boots and shoes, Capon's feather, Capon's tail, Cock's foot, Colourbine, Columbine, Cullavine, Culverkeys, Culverwort, Curranbine, Dove's foot, Granny's Nightcap, Hawk's feet, Hen and Chickens, Lady's Shoes, Lady's Slippers, Snapdragon, Sowdwort, Two Faces under a Hat; **Fr.** Aiglantine, Ancolie, Clochette, Columbine, Cornette, Dame honteuse, Eglantine, Gant de bèrgere, Gant de notre Dame; **It.** Amor nascosto, Amor perfetto, Aquilegia, Aquilina, Calzea braca, Fior capuccio, Perfetto amore.

Temmelig almindelig i Lavlandet (800—1000′ — 251—314 m. o. H.) i de sydlige Egne af Norge til Alstenø (65° 54′) i Nordland. Dyrket som Prydplante til Hammerfest (70° 37′) og Vardø (70° 22′). I Sverige til Vermland, samt forvildet ved Gefle og paa flere Steder lige op til Sundsvall (62° 20′). Den findes ogsaa forvildet i Chile [1]) og paa Ny Zeeland. [2])

I den botaniske Have ved Christiania dyrkes en Mængde fremmede Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift; her vil jeg derfor kun nævne de Arter, som hidtil have været dyrkede paa Steder, der ligge nordligere end Christiania.

Aquilegia alpina, L Vildtvoxende i Schweiz, hvorfra den 1731 er indført til England. Ved Christiania blomstrer den 8—12 Juni og giver hvert Aar modent Frø; **A. canadensis,** L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1640 er indført til England; **A. hybrida**, Sims. Vildtvoxende i Sibirien. Ved Christiania blomstrer den 4—8 Juni og giver hvert Aar modent Frø. Det nordligste Sted, hvor jeg har seet disse tre Arter, er Molde (62° 44′), hvor de trives meget godt, uden at dækkes om Vinteren.

Aquilegia bürgeriana. S. & Z. Vildtvoxende i Japan. Ved Christiania blomstrer den 20—24 Juni; **A. chrysantha**, A. Gr. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1873 er indført til England. Ved Christiania blomstrer den 26—30 Juni. Grøtø i Nordland (67° 50′) er det nordligste Sted, hvor disse to Arter hidtil have været dyrkede, og hvor den første giver modent Frø i Begyndelsen af August og den anden i den første Trediedel af September. A. chrysantha holder sig godt ved Upsala.

Aquilegia Skinneri. Hook. Vildtvoxende i Guatemala, hvorfra den 1841 er indført til England. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) har denne Art holdt sig godt i en lang Aarrække. Ved Christiania blomstrer den 4—8 Juni og giver modent Frø i Midten af Juli og paa Grøtø (67° 50′) i Begyndelsen af August.

Delphinum Ajacis, L. **Norge**. Ridderspore; **Sv.** Romersk Riddarsporre; **Dan.** Ridderspore; **Tkl.** Garten-Rittersporn, Grosser Rittersporn, Kaiser-Rittersporn, Der königliche Rittersporn, Rittersporli, Ritterspoorn; **Engl.** Dolphin-flower, Larkspur, Rocket-Larkspur; **Fr.** Bec d'oiseau, Béguette, Béquette, Dauphinelle des jardins, Éperon de chevalier, Pied d'alouette des jardins, Talon d'alouette; **It.** Calcatrippa, Cappucci, Delfinio, Fior Cappuccio, Rigaglio, Spazza campagne, Sprone di cavaliere.

Vildtvoxende i Orienten, men i Syd-Europa maaske kun forvildet. Denne Art, der nu dyrkes i forskjellige Varieteter, er i Norge en af de almindeligste Prydplanter i Haverne. Karasjok

[1]) Frederico Philippi. Catalogus plantarum vascularium chilensium. Santiago de Chile. 1881. Pag. 5.

[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. Bd. 6. Pag. 98.

(69° 18′) i Øst-Finmarken er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, og ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) har den givet modent Frø.

Delphinium azureum, Mchx. Vildtvoxende i det nordvestlige Amerika, hvorfra den 1805 er indført til England. De nordligste Steder, hvor jeg har seet denne Art og en Varietet med fyldte Blomster (flore pleno), ere Throndhjem, Levanger og Inderøen (63° 52′).

Delphinium consolida, L. **Norge.** Vild Ridderspore; **Sv.** Vild Riddarsporre; **Dan.** Korn-Ridderspore; **Tkl.** Ackerrittersporn, Addersporn, Adebarsnibben, Feldrittersporn, Hafergift, Hornkümmel, Kappelkraut, Kornkümmel, Kreienfot (Mecklenburg), Lerchenblume, Lerchenklau, Levkojen-Rittersporn, Rätterspuren (Siebenbürgen), Ridderblomen, Rittersblume, Ritterspiel, Rittersporlein, Ritterspörli (wilde), Rittersporen, Rittersporn (gemeiner), Rydderblomen, Sporlin, Spornblume; **Engl.** Branching Larkspur, Consound, Dolphin-flower, Jacob's Ladder, King's Consound, Knight's Spur, Lark's heel, Larkspur, Monkshood, Wild Larkspur; **Fr.** Dauphinelle à bouquets, Dauphinelle des blés, Pied d'alouette des champs; **It.** Cappucci, Consolida regale, Erba cornetta, Fior cappuccio selvatico, Fior di campo, Speronelle salvadeghe.

Maaske oprindelig vildtvoxende i Syd-Europa, men nu almindelig, som Ugræs i Kornet, i de fleste europæiske Lande og de vestlige Egne af Mellem-Asien. Forvildet paa mange Steder i det sydlige Sverige, lige op til Jemtland, og paa et Par Steder i det sydlige Norge. Denne Art, og fornemlig en Varietet med fyldte Blomster (flore pleno), dyrkes her temmelig almindeligt som Prydplanter. Den sidste blev 1876 i Karasjok (69° 18′) saaet i Benk og senere udplantet i Haven. Den blev 4′ (1,25 m.) høi og blomstrede i Midten af August, men gav ikke modent Frø. Denne Art har, hvilket ogsaa ligger i Navnet Consolida (af consolidare), paa samme Maade, som tidligere (II. Pag. 121) er sagt om Symphytum officinale, staaet i stort Ry som et Middel, hvormed Saar kunde heles.

Delphinium discolor, Fisch Vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1834 er indført til England, og **D. exaltatum,** Ait., som er vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1758 er indført til England. Begge disse dyrkes som Prydplanter til Hammerfest (70° 37′) og den første ogsaa i Vardø (70° 22′).

Delphinium formosum, Boiss. Vildtvoxende i Armenien. Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) ere de to nordligste Steder, hvor denne Art hidtil har blomstret, men ikke givet modent Frø.

Delphinium grandiflorum, L. Vildtvoxende i det vestlige Mellem-Asien, hvorfra den 1816 er indført til England, og **D. intermedium,** Ait., vildtvoxende i det østlige Mellem-Europa og Sibirien og indført til England 1710. Throndhjem er det nordligste Sted, hvor jeg har seet begge disse Arter og der trives de meget godt.

Delphinium orientale, Gay. Vildtvoxende i Rumelien. Ved Komagfjord (70° 16′) i Vest-Finmarken, som er det nordligste Sted, hvor denne Art har været dyrket, blev den saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni og blomstrede i Slutningen af September.

Delphinium ornatum, Bouché. Denne Art blev 1882 dyrket paa Grøtø (67° 50′) i Nordland og i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa begge Steder blev den saaet ude i Haven, og blomstrede paa Grøtø i Slutningen af August og i Karasjok i Begyndelsen af September.

Delphinium triste, Fisch. Vildtvoxende i Daurien, hvorfra den 1819 blev indført til England. Ogsaa denne Art dyrkes hist og her som Prydplante til Karasjok.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde fremmede Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Aconitum septentrionale, Köll. **Norge**. Furæme, Lusagras, Lusart, Lushat, Orrfløykja, Taralm (Søndre Gudbrandsdalen), Thorshelm (Urland i Sogn), Tornluë (Trygstad), Torolma, Treölm, Turhylma, Turrelma, Turæme, Tyrhjalme, Tyrhjelm, Tyrihalm, Tyrihjalm, Tyrihjelm, Tøralm, Tørhalm, Ølfløyk, Ølfløyt; **Sv**. Hundfloka, Jungfru Mariä sko, Lusfloka, Lusgräs, Munkhatt, Stormhatt.

Denne, der synes at være den eneste i Skandinavien virkelig vildtvoxende Art, er temmelig almindelig i Norge, fornemlig i de østlige Dele af Landet, til Ofoten (68° 32'); i de sydlige Egne er den endog fundet lige til 4400' (1380 m.) o. H. Paa flere Steder i Finmarken dyrkes den som Prydplante i Haverne, f. Ex. ved Øxfjord (70° 13') i Vest-Finmarken, hvor den naar Mandshøide, samt ved Vardø og Vadsø i Øst-Finmarken. I Sverige vildtvoxende til Torneå Lappmark.

Aconitum ferox, Wall. Vildtvoxende i Indien og paa Himmalaya. Efterat jeg i flere Aar havde dyrket denne Art i den botaniske Have ved Christiania, sendte jeg Frø til nogle af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge: det nordligste Sted, hvor den ikke alene har holdt sig meget godt, men endog givet modent Frø, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56'). Roden af denne, der skal være den giftigste af alle hidtil kjendte Arter af denne Slægt, bruges i sit Hjemland af de Indfødte som Pilgift, der er kjendt under Navn af Bikh, Bish, Visha eller Ativisha.

Aconitum napellus, L. **Sv**. Blåmunk, Munkhatt, Munkmössa, Munkskalle; **Dan**. Munkehætte, Stormhat, Venusvogn; **Tkl.** Apolloniakraut, Apolloniawurzel (Berchtesgaden), Apollonienwurzel, Bacheisenhut, Blaukappenblumen, Bloze (Aargau), Böanarn (St. Gallen), Böhna, Böhnara, Böhnen, Bohnenkraut (Graubündten), Bühne, Chile (Berner Oberlaud), Duwenkutschen, Eisenhart, Eisenhütel, Eisenhütlin, Eisenhut, Elster (blaue), Eyterwurz, Fenye (ɔ: venenum), Fuchsblüh, Fuchswürze (blaue), Fuchswurz, Gelstern (blaue), Giftblume, Giftkraut, Hambörger Mützen (Ostfriesland), Helmblom, Helmgiftkraut, Helmkraut, Hoslatz, Hundsgift, Hnndstod, Isähuat, Isenhoad, Isenhütlein, Isenhütli, Kappenblumen, Kapuzinerchäppli, Kile, Kille, Kutsch un Peer (Mecklenburg), Laubritschen, Leopardwürger, Lubritschen, Lubscheten, Luppegift, Luppewurz, Malam (Ober Engadin), Mönchskappen, Mönchswurz, Münchskappen, Mütz un Huve (Pommern), Nappelnkraut, Narrenkappen, Papenmütz, Paterskappe, Peterskappe, Rapenblumen, Ritterspörli, Schoblom, Schoiken, Sturmhut, Täubele in Nest, Teufelswurz, Wolfsgift, Wolfsstirzel, Wolfswörza, Wolfswurz (blaue), Wolfswurzächrut, Würgling, Ziegentod; **Engl.** Adam and Eve, Auld-wife-huid, Bear's foot, Blue Rocket, Captain over the garden, Cat's tail, Chariot and Horses, Cuckold's Cap, Cuckoo's Cap, Face-in-hood, Friar's Cap, Grandmother's Nightcap, Granny's Nightcap, Helmet Flower, Jacob's Chariot, Luckie's Mutch, Monkey's Hood, Monk's Cowl, Monkshood, Noah's Ark, Old Granny's Nightcap, Old wive's Mutches, Old woman's Nightcap, Parson in the Pulpit, Pop's Ode, Rocket (blue), Soldier's Cap, Turk's Cap, Venus's Chariot drawn by two doves, Wolf's bane; **Fr.** Char de Venus; **It.** Aconito, Malapelle, Napello.

Vildtvoxende i Bjerglandene i Mellem- og Syd-Europa. I Norge dyrkes denne Art meget almindelig som Prydplante, ialtfald langs Kysten, lige til Vardø (70° 22'). Ved Christiania blomstrer den, efter et Gjennemsnit af mange Aar, 12—16 Juli og giver modent Frø i Slutningen af August Der er Grund til at tro, at det er denne Art, hvortil der sigtes, baade af Dioscorides (de mat. med. 4. 78 — *ἀκόνιτον*), som blandt andet siger, at man lagde Roden ind i et Stykke raat Kjød, for dermed at dræbe Ulve, og Plinius (XVII. 2. 2 — aconiton), der omtaler dens Virkning som Medicin og tilføier, at man med Roden dræbte Panthere paa samme Maade, som ovenfor er sagt om Ulvene.

Aconitum variegatum, L. (A. cammarum, Jacq., A bernhardinum, Willd.). **Tkl.** Eliaswågen, Gickel und Tise (Schlesien), Narrenkap, Peer un Wagen, Rüter to Peer (Bremen). Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europas Bjergegne. Denne Art maa rimeligvis kunne dyrkes meget langt mod Nord: den har nemlig i en lang Aarrække holdt sig meget godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. Den holder sig godt ved Upsala. Efter et Gjennemsnit af en lang Aarrække, blomstrer den ved Christiania 1—4 August, men endog paa solrige Steder ved Görz i Illyrien (46° N. B.) ikke før end i den første Halvdel af September.[1]) I den botaniske Have ved Christiania dyrkes der, foruden de her nævnte, ogsaa en hel Del andre Arter af denne Slægt, og disse findes opregnege i Slutningen af dette Skrift.

PAEONIACEAE.

Actaea spicata, L. **Norge.** Ormegras, Svinebær, Trollbær; **Sv.** Hundbär, Iktebär, Ormbär, Paddbär, Trollbär, Trolldrufva, Villbär, Villdrufva; **Dan.** Druemunke; **Tkl.** Berufkraut, Beschreikraut, Christophelskraut (Sanct-), Christophskraut (Sanct-), Christophswurz, Feuerkraut, Fläckachrut (St. Gallen), Heidnisch Wundkraut, Hexenkraut, Mutterbeeren, Niesswurz (falsche), Niesswurz (schwarze), Schlangenwurz (schwarze), Schwarzkraut, Schwarzreinswurz, Schwarzwurz, Wolfskraut, Wolfswurzen, Wolveswurz, Wuhlefswurzel (Siebenbürgen), Wundkraut; **Engl.** Baneberry, Grapewort, Herb Christopher, Scalbegres; **Fr.** Herbe aux poux, Herbe de saint Christophe; **It.** Barba di capra, Napello racemoso.

Temmelig almindelig vildtvoxende til Vest-Finmarken (70°) og i de sydlige Egne af Landet til 2—3000′ (627—941 m.) o. H. I Sverige, fra Skåne til Lappmarken og i Rusland til Indsjøen Imandra (68°). I de forenede Stater forvildet fra Europa. I Norge bruges Roden, i Landsbygderne, ikke sjelden til at lægge paa Tandkjødet mod Tandpine.

Actaea japonica, Thunb. (Cimicifuga japonica, Spr.). Denne Art har i flere Aar holdt sig godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. og vil saaledes rimeligvis kunne dyrkes temmelig langt mod Nord. Af denne Slægt dyrkes, i den botaniske Have ved Christiania, en hel Del andre Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Cimicifuga foetida, L. (Actaea cimicifuga, L.). Vildtvoxende i det östlige Europa og gaar gjennem Mellem-Asien til Kamtschatka. Indført til England 1777. Denne Art, som jeg i Norge kun har seet i den botaniske Have ved Christiania, har i en lang Aarrække holdt sig meget godt her, uden at dækkes om Vinteren. Den naar en Høide af 11—12′ (3.4—3.7 m.) og giver hvert Aar modent Frø.

Zanthorrhiza apiifolia, L'Her. Vildtvoxende i de sydlige forenede Stater, hvorfra den 1766 er indført til England. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, er den botaniske Have ved Christiania, hvor den i flere Aar har holdt sig meget godt under et let Løvdække. Paa samme Maade holder den sig ogsaa ved Stockholm.[2])

---

[1]) Franz Krasan i A. Engler's Botanische Jahrbücher. 3 Bd. 1882. Pag. 93.

[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 93.

Paeonia officinalis, L. (P. corallina, Retz.) **Norge.** Pæon; **Sv.** Bondros, Pingstros, Pion; **Dan.** Bonderose, Pæon; **Tkl.** Aâdam und Evâ, Amachtsbohne, Amachtsbom, Barillen, Barillenrose, Batengen, Bathengen, Benedicktenrose, Benigenkraut, Benigenrosen, Benjemin, Beoni, Beonia, Beonien, Beonienkraut, Bigenge, Biginnen, Bijon, Bijone, Bingenrosen, Bononie, Brandrosa, Bubenrose, Buërsrose, Bugeinis, Bugeinjen, Bugenjen, Butünge, Buurrose, Chercharosa, Chilarosa, Chilcharosa, Flätterrosa, Freisamrosen, Gichtkörner, Gichtpaterlein, Gichtroasa, Gichtrosen, Giftrose, Hân un Henn, Hântje un Hentje, Heerabluama, Hexenkörner, Keuschrose, Kindliwehblume, Königsblum, Königsrosen, Korallen (schwarze), Korallensamen, Manua, Manwe, Marienrose, Mênva, Menwenkraut, Minwenkraut, Minwenwurz, Molinze, Nimwenkraut, Päonien, Päonienrosen, Pegonis, Pegunje, Peonkrut, Pfaffarosa, Pfingstge, Pfingstrosen, Pfundrose, Pinell, Pingstrose, Pione, Pionie, Pionige, Pute (ewige), Putenje, Putennie, Putennige, Putthähnchen, Putthühnchen, Pynony, Pyôn, Pyônie, Pyony, Rosen (gesegnete), Schrickkörner, Spiesslinge, Zahnerbsen, Zahnkorallen, Zahnperlen; **Engl.** Chesses, Garden-Pæony, Nanpie, Pianet, Piny, Posy, Pæony (common), Sheep-shearing Rose; **Fr.** Bouvreuil, Pionne, Pivoine des jardins, Pivoine femelle, Rose de Notre Dame; **It.** Peonia, Peonia femina, Peonia salvatica.

Vildtvoxende i Syd-Europa og Mellem-Asien, fra Pyrenæerne til Kaukasus og Himmalaya. Indført 1562 til England som Culturplante, og senere er den blevet dyrket baade der og i alle Lande i Europa. Det lader ikke til, at denne Art har været dyrket hos Grækerne eller Romerne; men der er al Grund til at tro, at det er denne, hvortil der sigtes (*παιωνία* eller *παιονία*) baade hos Theophrast (hist. pl. IX. 8. 6.) og Dioscorides (de mat. med. 3. 147). Roden blev brugt som Medicin og Theophrast (l. c.) tilføier, at der ikke var nogen Mening i, saaledes som det i Almindelighed blev gjort, at Roden skulde opgraves om Natten, fordi, naar dette skede om Dagen og det blev seet af en Hakkespet (Picus), vilde den Mand, der gravede efter Roden, vederfares en eller anden Ulykke.

Af denne Art dyrkes der nu, som bekjendt, en hel Del Varieteter, der have forskjelligt farvede og mere eller mindre fyldte Blomster. Den dobbelt blomstrende, mørkrøde Form er den, som her i Landet er den almindeligste, og denne dyrkes lige til Alten (70°) i Vest-Finmarken. Ved Throndhjem (63° 26′) giver den modent Frø, men rimeligvis kan dette ske endnu længre mod Nord. Denne Plante har tidligere været i stor Anseelse som Medicin mod Epilepsi og andre Sygdomme, og Frøet blev, blandt andet, ogsaa brugt som et Middel mod Gigt; heraf kommer det ovenfor nævnte Navn »Gichtrose«. Af og til finder man endnu her i Landet smaa Børn med en Perlesnor af Pæonfrø om Halsen, da man tror, at disse skulle forebygge krampagtige Sygdomme under Tandudbrudet. Af denne Grund kaldes Frøet endnu paa flere Steder i Tyskland Zahnerbsen, Zahnkorallen eller Zahnperlen.

Paeonia daurica, Anders. Vildtvoxende i Daurien. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, ere Stegen Prestegaard (67° 56′) og Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), hvor den holder sig meget godt og hvert Aar blomstrer i Midten af Juli, men, saavidt mig bekjendt, har den hidtil ikke givet modent Frø.

Paeonia humilis, Retz. Vildtvoxende i Sibirien. Stegen Prestegaard er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i en lang Aarrække har holdt sig meget godt og blomstrer hvert Aar.

Paeonia moutan, Sims. (P. arborea, Donn, P. fruticosa, Dum., P. officinalis, Thunb, P. suffruticosa, Andr.) **Sv.** Trädartad Pion; **Tkl.** Baumgichtrose, Orientalische Gichtrose; **Engl.** Chinese Pæony, Chinese Tree-Pæony, Tree-Pæony; **Fr.** Pivoine en arbre.

Vildtvoxende i China og rimeligvis ogsaa i Japan. I Europa nævnes denne Plante første Gang i en Beretning, som er skrevet 1655—57 (trykt 1665) af Johan Newhoff, der ledsagede det første Gesandtskab, som det hollandsk-ostindiske Campagni sendte til Keiseren i China, og der heder det blandt andet, at Planten i China blev kaldet »Blomsternes Konge«. I den anden Halvdel af forrige Aarhundrede omtales den af flere Missionærer; samtidig hermed kom der ogsaa til Europa chinesiske Tegninger af Blomsterne, og dette havde til Følge, at Sir Joseph Banks, ved Hjelp af Duncan, der var Læge i det engelsk-ostindiske Compagnis Tjeneste, 1786 fik et levende Exemplar til den botaniske Have i Kew ved London. I Aaret 1803 kom Planten til Frankrig, og senere er den efterhaanden udbredt til saa godt som alle europæiske Lande. De udførligste Efterretninger, som man har om denne Plante, ere af Robert Fortune, i Beretningerne om hans Reiser i China fra 1843 til 1851. I dette Land har man flere Hundrede Varieteter af denne Art, der ere lige saa yndede som i sin Tid Tulipanerne i Holland (I. Pag. 324.), og en Mængde af disse er i den sidste Menneskealder indført til Europa. Flere Varieteter ere rimeligvis ogsaa fremkomne her, og for omtrent 30 Aar siden blev der af Gartner Verdier i Paris omsendt Cataloger, hvori der fandtes ikke mindre end 169 Varieteter [1]).

I den botaniske Have ved Christiania har denne Art været dyrket siden 1844, og efterhaanden er der kommet til flere Varieteter med mere eller mindre fyldte Blomster samt lyse og mørkere Farver. Den blomstrer her hvert Aar i Midten af Juni, men Hovedarten har kun nogle faa Gange givet modent Frø. Buskene naa her en Høide af 3—4′ (94—125 cm.) og holde sig godt, naar de Vinteren dækkes af Sneen; men da man om Høsten ikke kan vide hvorledes Vinteren vil blive, er det bedst, at Planterne om Høsten dækkes med Løv eller Granbar, fornemlig for Blomstringens Skyld. Denne Art findes paa flere Steder ved Norges sydøstlige Kyst, mellem Christiania og Mandal (58°), og paa sidstnævnte Sted dækkes den aldrig. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, er Balestrand Prestegaard (I. Pag 83—87), hvor den dog, for Sikkerheds Skyld, dækkes med Enerkviste. Ogsaa der blomstrer den hvert Aar. — I en lang Aarrække har den holdt sig godt i Upsala, uden at dækkes om Vinteren. — I den botaniske Have ved Christiania dyrkes der af denne Slægt en hel Del Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

BERBERIDEAE.

Podophyllum Emodi, Wall. **Engl.** Himalayan May-apple. Vildtvoxende i Himalaya, hvorfra den 1845 er indført til England. Denne Art, som har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1870, har holdt sig udmærket godt, uden at dækkes om Vinteren. Den blomstrer 24—28 Mai og giver, inden Udgangen af August, moden Frugt, som har en Længde af over 4″ (12 cm.) og en Diameter af 1½—2″ (4—5.2 cm.). Dyrkes ogsaa ved Upsala.

Podophyllum peltatum, L. (Anapodophyllum peltatum, Mönch). **Tkl.** Entenfuss, Fussblatt, Limonie (wilde), Maiapfel; **Engl.** Amerikan Mandrake, American May-apple, Podophyllin Plant,

[1]) Karl Koch und G. A. Fintelmann. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. I Jahrgang. Berlin. 1858. Pag. 106—9.

Raccoon-berry, Wild duck-foot, Wild Lemon. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1664 er indført til England. Denne Art, der har været dyrket her i henved 70 Aar, har aldrig været dækket om Vinteren og blomstrer paa samme Tid som den foregaaende, men har aldrig sat Frugt.

Diphylleia cymosa, Mchx. Vildtvoxende i de sydlige forenede Stater, hvorfra den 1812 er indført til England. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den dar været dyrket siden 1871, dækkes den ikke om Vinteren, blomstrer 8—12 Juni og giver næsten aarvist modent Frø.

Epimedium alpinum, L. **Tkl.** Bischofshut, Bischofsmütze, Sockenblume; **Engl.** Barrenwort, Bishop's Hat; **Fr.** Chapeau d'évêque. Vildtvoxende i Krain og det sydlige Tirol. Denne Art, som har været dyrket her i omtrent 70 Aar, har aldrig været dækket om Vinteren og blomstrer hvert Aar i de sidste Dage af Mai, men har aldrig givet Frugt. Den har i flere Aar holdt sig meget godt, under det almindelige Snedække, ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H., og vil saaledes rimeligvis kunne dyrkes temmelig langt mod Nord. Den holder sig ogsaa godt ved Stockholm [1]).

Epimedium pinnatum, Fisch. Vildtvoxende i Persien, hvorfra den 1849 blev indført til England. Dyrket her siden 1869; den har aldrig været dækket om Vinteren og blomstrer rigelig i Slutningen af Mai, men har aldrig sat Frugt.

Epimedium rubrum, Morr. Denne Arts Fædreland opgives at være Japan, men dette er dog tvivlsomt. Den er 1854 indført til England. Den har været dyrket her siden 1869, har aldrig været dækket om Vinteren og blomstrer 16—20 Mai, men har aldrig sat Frugt.

Berberis vulgaris, L. **Norge.** Berberis; **Sv.** Berberis, Surtorn, Surtörne; **Dan.** Berberisse; **Tkl.** Aegresch (ruht ɔ: roth), Augensmier, Baisselbeere, Basselbeere, Beisselbeere, Berberissen, Berberitzen, Berbersbeere, Berbesbeerstrauch, Berbis, Berbserbeer, Berisch, Bettlerkraut (Graubündten), Bromlbeer, Buabalaub, Ebsele, Erbeseff, Erbesep, Erbesich, Erbesop, Erbesus, Erbishöhler, Erbsal, Erbsalle, Erbseldorn, Erbselen, Erbselnholz, Erbselnwurz, Erbshöfen, Erbshofen, Erbsich, Erbsichdorn, Erbsidel, Erbsip, Erbsippe, Essigdorn, Ferresbeer, Frauasurampfara (St. Gallen), Gälhägel, Gaislaub, Galhageldorn, Geissblatt, Gelbhagel, Gelbholz, Gitzibeer, Gugerbrod, Gugerchrut, Gugerlaub, Hahnhöttle, Hasebrod, Hasechrut, Herbstele, Ibseläbeeri, Katzinore, Kirspele, Krispese, Kolshals, Krüzdorn, Paisselbeer, Passelbeere, Peisselbeer, Persich, Peyssel, Peysselbeerenstruk (Mecklenburg), Poasselbeerstaude (Salzburg), Prümel, Reifbeere, Reissbeere, Reisselbeer, Reissholz, Rhabarbeeren (Ostpreussen), Rhispitze, Rifspitzbeere (Graubündten), Salsendorn, Sauerach, Sauerachdorn, Saurach, Saurauch, Schwidere, Schwiedenbeere (Wallis), Sperberbeer, Spinatsch, Spitzbeere, Suerdurn (Mecklenburg), Surach, Surauch, Surbeeri, Surouch, Tintenbeer, Uerbseln (Schaffhausen), Urbsele, Versich, Versig, Versiltz, Versing, Versiz, Wehdorn, Weinäugleinstrauch, Weindling, Weinlägelein, Weinling, Weinschadling, Weinschärlein, Weinscharl, Weinscheidling, Weinscherling, Weinschierling, Weinschürling, Weinzäpchen, Weinzäpfel, Wildweinreb, Wütscherling, Zizerln, Zweckholz; **Engl.** Barbaryn, Barberry, Barboranne, Berber, Berberry, Guild, Jaundice-berry, Jaundice-tree, Maiden Barberry, Pepperidge, Piperidge, Piperidges, Piperidge-tree, Piprage, Rilts, Woodsore, Woodsour, Woodsower; **Fr.** Épine-vinette, Vinettier, Vinettier commun; **It.** Berberi, Berberis, Berbero, Cedri, Crespi, Crespin, Crespino, Epine vinette, Eua dé spi, Euéta, Graspin, Oxiacanta, Pan di giari, Pan e vin, Salgher, Scarpin, Scotanella, Spin acit, Spina acida, Spina morta, Spina santa, Spinaut, Spina

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1885. Pag. 61.

venoza, Spina vinosa, Spiner graspin, Spin d'ásen, Spin di cros, Spino vinetto, Trespino, Uva de spi, Uva d' la lever, Uva della Madonna, Uva spinela, Uveta crispino, Uveta rossa, Uvetta, Zinevrin.

Tilsyneladende vildtvoxende (maaske oprindelig indført i Klosterhaverne) paa mange Steder i Lavlandet i de sydlige Egne af Norge, men neppe nogensteds i den Mængde som i Omegnen af Christiania, hvor man finder Exemplarer, som ere 10–12′ (3.1—3.8 m.) høie, med Stammer, der holde lndtil 3″ (7.8 cm) i Diameter. Jeg har herfra et Stykke af en Stamme, som har en Diameter af 7 cm. og er 33 Aar gammelt. Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede maa denne Busk rimeligvis have været meget almindelig her: i en længre Afhandling anbefales nemlig Bærene paa det varmeste som Surrogat for Citroner [1]). Paa Stenberget ved Throndhjem (63° 26′) har jeg ogsaa seet den tilsyneladende forvildet; men ved Throndhjem har den, ialtfald i Slutningen af det 17de Aarhnndrede, været dyrket [2]). Ved Levanger (63° 45′) har jeg seet Buske, som vare indtil 12′ (3.7 m.) høie og hvis Stamme havde en Diameter af 2″ (5 cm.). Ved Stenkjær (64°) formerer den sig ved Selvudsæd, ved Namsos (64° 27′) giver den spiredygtigt Frø og i Hemnes Prestegjeld i Helgeland (66° 13′) naar den en Høide af 8′ (2.5 m.). Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland har den i en lang Aarrække holdt sig udmærket godt og den kan der faa indtil 3′ 4″ (104 cm.) lange Aarsskud, men den har hidtil ikke givet moden Frugt. Ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld (61° 36′) i Gudbrandsdalen, hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima, holder den sig meget godt paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H., og ligesaa ved Gaarden Koppang i Store Elvdalen ($61^1/_2$°), hvor man om Vinteren ikke sjelden har 36—44° C. I Sverige er den tilsyneladende vildtvoxende til Hudiksvall (61° 44′), men den dyrkes lige til Piteå (65° 19′), hvor den undertiden topfryser, men senere skyder den dog kraftige Skud og holder sig paa denne Maade som en lav, vakker Busk [3]). Paa Finlands Vestkyst er den plantet lige til Uleåborg (65°) [4]). Ved Petersburg trives den meget godt og giver endog moden Frugt (F. v. Herder). I den sidste Tid er den ogsaa fundet paa Ålandsøerne. I de bayerske Alper gaar den til 4412′ (1420 m.) og i Schweiz til 5176′ (1624 m.) o. H. Efter de Iagttagelser, som Landphysicus Schierbeck hidtil har havt Leilighed til at gjøre ved Reykjavik, »synes Berberisbusken ikke at kunne trives paa Island.« [5]). I Nord-Amerika er denne Art forvildet paa flere Steder i de østlige Stater, fornemlig i Massachusetts, men den er endnu ikke kommen til det Indre af Landet [6]). Den maa temmelig tidlig være kommen til Amerika, thi allerede 1764 udkom der i Massachusetts en Lov, som befaler, at Berberisbuskene skulde udryddes. — Tidligere har man, baade i Sverige og andre Lande, brugt Roden og Barken til at give Uld og Skind en gul Farve [7]).

Her i Landet har jeg seet kun to Varieteter: Berb. vulg. foliis atropurpureis og Berb. vulg. fol. aureo-marginatis. Den første af disse har jeg ikke seet nordligere end i Molde (62° 44′); men den maa rimeligvis kunne dyrkes lige saa langt mod Nord som Hovedarten: den holder sig nemlig meget godt ved Gaarden Furuset i Aamot Prestegjeld (61° 7′) i Østerdalen,

---

[1]) Maanedlige Afhandlinger til en og anden Forbedring i Husholdningen, udgivne af Bogtrykkeriet i Christiania for Aaret 1762. Pag. 67—92.

[2]) Christian Gartner. Horticultura. Kjøbenhafn. 1691. Pag. 8.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884 Pag. 59.

[4]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 9.

[5]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 244.

[6]) A. Gray i Silliman's American Journal of Science and Arts. III. Ser. XV. 1878. Pag. 482—83.

[7]) Linné. Amoenitates academicæ. Vol. V. Holmiæ. 1760. Pag. 326.

hvor Kulden ikke sjelden kan gaa ned til 36—44° C. Denne Form dyrkes ogsaa i Sverige til Umeå (63° 50′) [1]). Naar denne Varietet formeres af Frø, har man faaet meget forskjellige Resultater: paa enkelte Steder har man kun faaet 2—3 Procent med røde Blade [2]), medens man paa andre Steder har faaet over Halvdelen, som har holdt sig uforandret; ja i Stockholm har man endog faaet indtil 80 Procent rødbladede [3]). I Tyskland har man endog havt Erfaring for, at grønbladede Planter, der vare fremkomne af Frø af den rødbladede Varietet, ved at omplantes paa tung, lerholdig Jord, fik røde Blade [4]). Den anden Varietet, med gulkantede Blade, har jeg ikke seet længre mod Nord end ved Throndhjem (63° 26′).

Berberis aquifolium, Pursh (Berberis pinnata, Mühlb., Mahonia aquifolium, Nutt., Mahonia diversifolia, Sweet). Vildtvoxende i de vestlige Egne af Nord-Amerika, hvorfra den 1823 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Tromsø (69° 40′), hvor den holder sig godt under det almindelige Snedække. Den holder sig ogsaa godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen, paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H. Ved Christiania blomstrer den 1—4 Juni og giver hvert Aar moden Frugt. I Sverige til Stockholm og Upsala. Ved Dorpat pleier den at holde sig ret godt under et almindeligt Løvdække, men i vedvarende og streng Kulde bliver den dog gjerne ødelagt [5]). Ved Petersburg holder den sig gjerne under det almindelige Snedække, men giver ikke moden Frugt. (F. v. Herder).

Berberis microphylla, Först. (B. buxifolia, Poir., B dulcis, Sweet, B. inermis, Pers.). Vildtvoxende paa Østkysten af Syd-Amerika, fra Chile til Amerikas Sydspids. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket med Held. Ved Stockholm holder den sig godt under et let Dække.

Berberis repens, Lindl. (Mahonia repens G. Don). Vildtvoxende i det nordvestlige Amerika, hvorfra den 1822 er indført til England. Molde (62° 44′) er det nordligste Sted i Norge, hvor jeg hidtil har seet denne Art. Ved Christiania blomstrer den 28—31 Mai og giver hvert Aar moden Frugt. I Sverige dyrkes den til Upsala, hvor den holder sig godt. Ved Petersburg og Dorpat gaar det med denne Art paa samme Maade, som ovenfor er sagt om B. aquifolium.

Berberis Neuberti, Baum. Dette er en Bastard, der er fremkommet i Træskolen hos Baumann i Bollwiller (Elsass), ved Krydsning af Berberis vulgaris og B. aquifolium og som beholder Bladene om Vinteren. Den har i mange Aar holdt sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren, i den botaniske Have ved Christiania, hvor der desuden dyrkes en Mængde andre Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

PAPAVERACEAE.

Bocconia cordata, Willd. (Macleya cordata, R. Br.) **Engl.** Plume-Poppy, Tree-Celandine. Vildtvoxende i China, hvorfra den 1795 er indført til England. Denne Art har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1846, og i denne Tid har den aldrig været dækket om

[1]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1882 Pag. 17
[2]) Professor Dr. Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde XII Jahrg. Berlin. 1869. Pag. 76.
[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 12.
[4]) Dr. L. Wittmack. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues. 21 Jahrg. Berlin. 1878. Pag. 182.
[5]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 62.

Vinteren. Den blomstrer rigelig (4—8 August), men har kun engang (1883) givet modent Frø. Den naar en Høide af 8′ (2.5 cm.) og udbreder sig stærkt ved Rodskud. I Almindelighed blive Bladene (uden Stilk) 15 cm. lange og ligesaa brede, men de blive ikke sjelden 17—21 cm. lange og 19—23 cm. brede. Denne Art maatte rimeligvis med Held kunne dyrkes temmelig langt mod Nord. Ved Upsala holder den sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. Siden 1878 har der her været dyrket en Varietet (B. cordata β. Thunbergii), der ikke naar den samme Høide som Hovedarten, men er lige saa haardfør og giver oftere modent Frø.

Bocconia japonica, Bouché. Denne Form, der maaske ogsaa kun er en Varietet af B. cordata, har været dyrket her i flere Aar og holder sig meget godt uden Dække. Den blomstrer 12—16 August, men har hidtil ikke givet modent Frø.

Sanguinaria canadensis, L. **Tkl.** Blutkraut; **Engl** Bloodroot, Bloodwort, Red Puccoon; **Fr.** Sanguinaire. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1680 blev indført til England. Denne Art, som har været dyrket her siden 1863, har aldrig været dækket om Vinteren, blomstrer 10—14 Mai og giver hvert Aar modent Frø. Undertiden saar den sig endog ud i de nærmeste Omgivelser. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket med Held.

Chelidonium majus, L. **Norge.** Svaleurt, Svulugras; **Sv.** Reformsört, Sillerdön, Skelört, Svalegräs, Svalört, Sönnerdön; **Dan.** Selidon, Svaleurt; **Tkl.** Affelkraut (Kärnthen), Augenkraut, Blutkraut, Gälbsuchtachrut, Gälsuchtchrut (Schweiz), Gelbwurz, Giftblome, Gilbkraut, Goldkreokt (Siebenbürgen), Goldwoort, Goldwurz, Goldwurzel, Goltwort, Gotsgab, Gottesgabe, Grindwurz, Grosgau, Guldkreokt (Siebenbürgen), Gutwurz, Herrgottsblatt, Herrgottskraut, Jölk, Jülk, Lichtkraut, Lichtwurz, Maikraut, Nagelkraut, Ogenklar, Scela, Sceli, Scella, Scelli, Scellinwurz, Scelworz, Schälerkraut, Schalerkraut, Schealworz, Schelfert, Schellaw, Schellchrut, Schellerä, Schellewort, Schellewurz, Schellkraut, Schellkrokt, Schellwurz, Schelwort, Schelwurz, Schielkraut, Schienefoot, Schindkrut (Mecklenburg), Schinkrud, Schinnefoot, Schinnkraut, Schinnkrut, Schinnwart, Schinnwatersbläer, Schinnwettel, Schinnwuttel, Schinwat, Schiwort, Schöllechrut, Schöllkraut, Schöllwurz, Schwalbenkraut (gross), Schwindwurz, Schwulstkraut, Spinnenkraut, Suinwurz, Syetwurz, Tackenkrut, Truddemälch (Siebenbürgen), Tüfelsmilchlig (Schweiz), Wärzechrut, Warzenkraut, Wurzekrokt; **Engl.** Celandine, Celidony, Cockfoot, Deil's Milk, Devil's Milk, Fellon-wort, Great Celandine, Jacob's Ladder, St. John's Wort, Kill-wart, Saladine, Selendine, Sollendine, Swallow-wort, Tetter-wort, Wart-flower, Wartweed, Wartwort, Wret-weed; **Fr.** Eclaire, Eclaire grande, Herbe aux boucs, Herbe aux verrues, Herbe de l'hirondelle; **It.** Celidonia, Cenerognola maggiore, Chelidonia maggiore, Cinerognola, Erba da porri, Erba da volatiche, Erba marchestita, Erba nocca, Irundinaria.

Hist og her i Lavlandet i de sydlige Egne af Norge til Veø i Romsdalen (62° 40′), men i Sverige gaar den lige op til Lappmarken. Ved Christiania blomstrer den 1—4 Juni. Paa Grønland er den fundet ved Ivigtut (61° 12′) baade med Blomst og Frugt. Sandsynligvis er den blevet indført med Fyldningsjord fra Amerika eller Europa [1]).

Denne Art var kjendt hos Romerne, hvor den blev brugt som Medicin Dioscorides (de mat. med. 2. 211) siger, at den blev kaldet Svaleurt (χελιδόνιον), fordi den voxer op af Jorden, naar Svalerne komme og visner, naar de reise om Høsten. Han lægger til, at naar en Svaleunge har mistet Synet, kan den, ved Hjelp af denne Urt, helbredes af Moderen. Plinius (XXV. 8. 50)

[1]) Öfversigt af kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1884. No. 7. Pag. 22.

fortæller, at det er Svalerne, som have opdaget den Lægedomskraft, der findes hos denne Plante (chelidonia), og meddeler da ogsaa det samme, som ovenfor er sagt om Svaleungerne. Saften, siger han, bruges fornemlig mod Øiensygdomme og Øienvandet kaldes chelidonia.

I Middelalderen var denne Art i stor Anseelse blandt Alchemisterne, som troede, at den guldgule Saft, der findes i Planten, indeholdt de »fire Elementer«, og derfor troede man ogsaa i Saften at kunne finde »de Vises Sten«. Plantens Navn blev af denne Grund forandret fra Chelidonium til coeli donum, d. e. Himlens Gave [1]). I Schweiz bruges denne Urt endnu den Dag idag mod Gulsot (Icterus), og heraf komme to af de ovenfor nævnte Schweizernavne, Gälbsuchtachrut og Gälsuchtchrut. Man bruger ogsaa der at lægge den friske, knuste Urt, til et Omslag paa Huden, hvor den da virker som et blæretrækkende Middel [2]).

Den friske Saft, men fornemlig Extractet, har man tidligere brugt som et saa kaldet Solvens, omtrent paa samme Maade som Løvetandextract, mod Fordøielsesbesværligheder o. dsl. Den friske Urt har man brugt til at lægge i Strømperne mod Amenorrhoe og undertrykt Fodsved. Den gule Saft har man ogsaa brugt til at fjerne Vorter; men til dette Øiemed ansaa man de Planter, som voxede paa en Kirkegaard, for at være de kraftigste. I Landsbygderne findes denne Urt af og til paa Kirkegaarde, og heraf har Almuen, paa flere Steder i Sverige, faaet den Tro, at den der har indsuget den stærke Saft af de døde Legemer, hvorfor Planten ogsaa betragtes med en vis Foragt [3]).

Stylophorum cambricum, Spr. (Meconopsis cambrica, Vig., Papaver cambricum, L.). Vildtvoxende i Pyrenæerne. Denne Art har været dyrket i over 40 Aar i den botaniske Have ved Christiania, hvor den aldrig har været dækket og hvert Aar giver modent Frø.

Stylophorum petiolatum, Nutt. (Meconopsis petiolata, DC., Stylophorum ohiense, Spr.). Vildtvoxende i Nord-Amerika og dyrket her siden 1858 Den har aldrig været dækket om Vinteren, blomstrer, efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, 10—14 Juni, giver hvert Aar modent Frø og spreder sig som oftest ved Selvudsæd i de nærmeste Omgivelser.

Argemone barkleyana, Penny. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1827 blev indført til England. Denne Art, som har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1842, har jeg i de senere Aar ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. Det nordligste Sted er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Den blev der saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni og blomstrede i de første Dage af August, men gav ikke modent Frø.

Argemone grandiflora, Sweet. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1827 blev indført til England. I den botaniske Have ved Christiania har den nu været dyrket i over 50 Aar. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, blev den saaet ude i Haven i Slutningen af Mai, blomstrede i den sidste Trediedel af August, men gav ikke modent Frø og naaede en Høide af 15″ (39 cm.).

Argemone mexicana, L. (A. mucronata, Dum., A. spinosa, Mønch). **Tkl.** Gelbe mexicanische Distel, Mexicanischer Stchelmohn, Teufelsfeige; **Engl.** Corooko Oil-plant, Devil's Fig, Infernal Fig, Prickly Poppy, Thistle Oil-plant, Yellow Mexican Poppy, Yellow Thistle; **Fr.** Pavot du Mexique, Pavot epineux; **It.** Fico d'inferno, Papavero messicano, Papavero spinoso. Vildtvoxende i

---

[1]) H. Rehling und J. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen, ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben &c. Gotha. 1882. Pag. 218.

[2]) Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2de Auflage. St. Gallen. 1874. Pag. 21.

[3]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 67.

Mexico, hvorfra den 1592 blev indført til England. Dyrket i omtrent 70 Aar i den botaniske Have ved Christiania, hvor den spreder sig som Ugræs. I de senere Aar har jeg ladet den dyrke paa flere Steder i det nordlige Norge, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, naar den saaes ude i Haven, er Karasjok (69° 18′). For flere Aar siden blev den, som tilsyneladende vildtvoxende, fundet ved Christianssund (63° 7′), men paa et Sted, hvor der kort Tid i Forveien, havde ligget Skibsballast.

Argemone platyceras, Lk. & Otto. Vildtvoxende i Mexico og dyrket her siden 1846; **Argemone sulphurea,** Sweet (A. ochroleuca, Sweet); vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1827 blev indført til England; dyrket her i de sidste 50 Aar. Begge disse Arter ere i Karasjok saaede ude i Haven i Begyndelsen af Juni og have i en almindelig Sommer blomstret i de første Dage af August.

Argemone speciosa, Mønch. Dyrket her siden 1849. Tysfjord Prestegaard (68° 5′ — cfr. I. Pag. 103—5), hvor den blev saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni og blomstrede i Midten af August, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket.

Papaver nudicaule, L. **Isl.** Melasól, Svefngras, Svefnurt. Dette er den eneste i Norge virkelig vildtvoxende Art af denne Slægt; den findes paa flere Steder paa Høifjeldene, men neppe sydligere end omtrent 61°; paa Vestkysten er den fundet til 70° og i Øst-Finmarken til 70° 31′. I de sydlige Egne af Norge kan den gaa op til næsten 5000′ (1568 m.) o. H. Den findes paa Waigatsøen og flere Steder paa Novaja Semlja til $76^1/_2$°; paa Spitsbergen lige til Brandewyne Bay (80° 24′), og der endog til en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. [1]). Ved Mosselbay paa Spitsbergen (79° 53′) havde Papaver nudicaule den 17de Juni store Blomsterknopper, som dog ikke aabnede sig før i de sidste Dage af Maaneden [2]). Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser kan dens Blomstringstid, i den botaniske Have ved Christiania, sættes til 20—26 Mai. Denne Art er ogsaa fundet paa flere Steder langs Nordkysten af Sibirien til Cap Tscheljuskin (77° 36′) samt ved Konyam Bay ved Behringsstrædet (64° 50′) [3]). Den er temmelig almindelig paa Færøerne og Island; paa Grønland findes den paa Østkysten mellem 60—82° og paa Vestkysten til 83° 4′. Ved Discovery Bay (81° 42′) gaar den endog op til en Høide af 2000 engelske Fod over Havet [4]); ja den findes endog paa det høieste Punct (5000′ — 1568 m.) af Nunatakkerne, der ligge omtrent 10 Mile inde i Grønlands Indlandsis [5]).

Papaver rhoeas, L. (P. arvense, Salisb.). **Sv.** Kornvalmo, Ranunkelvalmo; **Dan.** Korn-Valmue; **Tkl.** Allerleilust, Appelblom, Appelblome (rot), Appelblude, Appelblümel, Appelblut, Appelbluwet, Appellan, Appelroat, Appelrodt, Appelrot, Blatzblumen (Thüringen), Blatze, Blutblume, Blutrose, Boschtkraut, Bosem, Chlafferbluem, Chlapperrose, Chornbluemä, Chornrolla, Chornrose, Clappel, Clapperblum in dem Korn, Clapperrosen, Corpiose, Fakel, Fallblume, Feldmagensamen, Feldmahn, Feldmohn, Feuerblume, Flätterrose, Flitschrose, Flügabluama, Fürblom, Fürbluama, Fürblume, Glatzen, Glitschen, Grindmagen, Gulle, Haferkraut, Hirnschal, Hirnschnall, Huel (wilden), Huntrosa (Appenzell), Jammerblume, Jungfernkraut, Katzenmagen, Klaotschen, Klapp, Klappel, Klapperblom, Klapperblume, Klapperrosen, Klapprause, Klapprose, Klatschblume, Klatschmohn, Klatschrose,

1) K. Chydenius. Svenska expeditionen till Spetsbergen. Stockholm. 1865. Pag. 142. 231.

2) Öfversigt af kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1874. 3. Pag. 35. Cfr. N. v. Prschewalski. Reisen in der Mongolei in den Jahren 1870—73 Jena. 1877. Pag. 469.

3) A. E. Nordenskiöld Vegas färd kring Asien och Europa. Stockholm. 1881. 1 D. 187, 319, 326, 339, 481, 541.

4) Trimen's Journal of Botany. 1880. Pag. 77, 78, 141.

5) Meddelelser om Grønland. Kjøbenhavn. 1879. Pag. 151.

Klitschblume, Klitschen, Kokeschblommen (Siebenbürgen), Kolrosen, Kornblumen (rothe), Korn-Mohn, Kornrosen, Kührnblommen (rüth), Mahn (wilder), Makufke, Maon, Mogbleamen, Muech (Siebenbürgen). Oppffelbluet, Paterblume, Pippau, Pola, Purgerlitzen, Ranunkelmohn, Rocemán. Rolla, Rollabluoma, Rollä-Ölsomä, Schnalle, Schnellblumen, Schneller, Schnellrosen, Smok, Stinkrose, Veltmage, Wildenhuel, Wilder Mohn, Wildmaen, Windmohn; **Engl.** Blind-eyes, Blindy-buffs, Canker, Canker-rose, Cheesebowl, Chesbow, Cockeno, Cock's comb, Cock's-head, Cock's Rose, Collinhood, Cop Rose, Copper Rose, Corn-flower, Corn Poppy, Corn Rose, Cup Rose, Cusk, Darnel, Earaches, Field Poppy, Fire-flout, Gye, Headache, Joan-Silver-Pine, Jone-Silver-Pine, Lightnings, Maws, Poison Poppy, Pope, Popple, Poppy, Puppy, Red Poppy, Red Weed, Ridweed, Scarlet Poppy, Soldiers, Thunder Bolts, Thunder-flower, Wild Poppy, Yedwark; **Fr.** Coq Pavot, Coquelicocq, Coquelicot, Pavot rouge, Poinceau, Ponceau, Rose de loup; **It.** Bambagelle, Bubboline, Citole, Papavero, Papavero erratico, Papavero salvatico, Pastriccia, Reas, Rheas, Rosilaccio, Rosolaccio, Scitole.

Sandsynligvis er denne Art oprindelig indført til Europa fra Orienten som Ugræsfrø blandt Kornet og findes nu paa denne Maade i næsten alle europæiske Lande, ja endog i Amerika og paa Ny Seeland. I Norge forekommer den nu hist og her til Omegnen af Throndhjem (63° 26′); men i de senere Aar er den blevet meget sjelden, af samme Grund, som ovenfor (II. Pag. 26) er sagt om Chrysanthemum segetum. I Sverige er den forvildet til Upland og Vestmanland. Denne Art har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i Nordland og Finmarken, og de to nordligste Steder, hvor den hidtil har givet modent Frø, ere Prestegaardene i Stegen (67° 56′) og Maalselvdalen (69° 10′). Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), som ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H., har den endog spredet sig som Ugræs i Haven.

Ved Theben i Overægypten blev der 1881 aabnet en Mumiekiste (fra 1100—1000 f. Chr.), der indeholdt en Prindsesse, som fra øverst til nederst var omviklet med Blomsterguirlander. Blandt disse fandtes ogsaa en Form af Papaver rhoeas med smaa Blomster, der holdt $2\frac{1}{2}$ Centimeter i Gjennemsnit og vare omtrent af samme Størrelse som de, man nu ser i Mængde i Kornagre i Middelhavslandene. Blomsterne vare samlede medens de endnu stode i Knop, og af denne Grund havde baade Støvtraadene og Pollenkornene holdt sig godt. Blomsternes Farve var meget friskere end om de havde været opbevarede i et Herbarium. Naar Kronbladene bleve fugtede med Vand, efterlode de en mørk Plet paa Papiret. Nu findes denne Art meget almindelig i de Egne af Ægypten, som grænse til Middelhavet, men ikke i Overægypten [1]).

Om denne eller maaske en nærstaaende Art (maaske Pap. argemone eller Pap. dubium), siger Dioscorides (de mat. med. 4. 64), at Frøet og Bladene bleve brugte som Medicin og at Vin, hvori man havde kogt Frøcapslerne, havde en bedøvende Virkning.

Papaver bracteatum, Lindl., som er vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1817 blev indført til England, har jeg i Norge ikke seet dyrket paa noget nordligere Sted end Molde (62° 44′).

Papaver orientale, L. **Engl.** Oriental Poppy; **Fr.** Pavot du Levant, Pavot d'Orient, Pavot de Tournefort; **It.** Papavero d'Oriente Vildtvoxende i Armenien, hvorfra den 1714 er indført til England. Denne Art findes hist og her i Haverne som Prydplante, og det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′); men der har den dog ikke givet modent Frø.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 5ter Bd. 1884. Pag. 190—91.

Papaver somniferum, L. **Norge.** Valmue; **Sv.** Trädgårdsvalmo, Valmo, Valmoge, Äkta Valmo; **Dan.** Opiums-Valmue, Valmue; **Tkl.** Elmagen, Eulsatkraut, Gartenmohn, Heerabluama, Hirsebrau, Huel, Kolben, Lichtschnuppen (Graubündten), Lyne, Machenöll, Mäggi, Mägle, Maen, Maenkop, Maensaet, Maensait, Mân, Mânkoppe, Mânekoppensâd, Mageel, Magoel, Magen, Magenkopf, Magenkraut, Magenmilch, Magensaeme, Magensaft, Magle, Magn, Magöl, Mago, Magsam, (swatz), Magsam (wis), Magsame, Magsamen, Magsamlyn, Magsat, Magsomkraut, Magsoumelyn, Mahen, Mahensamen, Mahn, Mahnblom, Mahnmilch, Maissamen, Man, Manekoppensad, Manesam, Mangksaat, Mankop, Maon, Masame, Masem, Masemhaupt, Masesame, Mauden, Maudenmilch, Maynelyne, Maynesam, Mo, Moc, Möhn, Mohen, Moinsayd, Momilch, Mon, Monmillich, Muech (weiss), Oelbloma, Oelmachen, Oelmag, Oelmagen, Oelsaat, Oelsoma, Olemag (schwarz), Oley, Olimage, Olkolben, Olmag, Olmagen, Omahenmilch, Pavot, Pawo, Rölleli, Röttiliöl, Rollenöl, Sât papaveris, Sattelboch, Schlafmohn, Stinkbluomä, Stinkbock, Stinkbüsch, Stinkerä; **Engl.** Balewort, Carnation, Chasboll, Chasse, Cheesebowl, Garden-Poppy, Joan Silver-Pin, Marble-flower, Mawseed, Opium-Poppy, Pashpole, Poppy, Pæony-Poppy, White Poppy; **Fr.** Oeillet, Oilette, Oillette, Pavot des jardins; **It.** Papavero, Papavero domestico, Papavero indiano.

Valmuens oprindelige Hjem kjender man ikke, og enkelte have fremsat den Mening, at den ikke er en egen Art, men at den er fremkommet ved Dyrkning af en anden Art, P. setigerum, DC., der synes at være vildtvoxende paa mange Steder i Middelhavslandene [1]). I Stenalderen har man i Schweiz dyrket en Art Valmue, hvoraf Frøet, efter Oswald Heer's Mening, blev brugt dels til Oliepresning, dels til at strø paa Brød, hvilket meget tidlig har været brugt baade hos Ægypterne og Perserne [2]); de smaa Frøcapsler, som man nu finder i Torven efter Pælebygningerne i Schweiz, synes at have mere Lighed med Papaver setigerum end med P. somniferum Valmuen omtales sandsynligvis alt i de homeriske Skrifter (Il. VIII. 305—6 og Odys. IV. 221—23). Paa sidstnævnte Sted heder det:

> Anden Beslutning nu Helena tog, hint Barn af Kronion:
> Hurtig hun kasted' en Saft i Vinen, som Mændene drak af,
> Kummer og Nag den dæmped' og døvede Mindet om Modgang.

Nogle tro, at der hermed menes Opium, andre derimod Nepenthes, der antages at have været det samme bedøvende Stof, som man nu kalder Haschisch. Opiums Egenskaber samt den Maade, hvorpaa den blev udvundet af Valmuen, omtales dog med klare Ord baade af Plinius (XIX. 8. 53 »opion«) og den berømte Læge Pedanius Dioscorides (de mat. med. IV. 65), der sandsyndligvis levede i det første Aarhundrede e Chr. Valmuen omtales ogsaa af Virgil baade i Georgicon (I. 78. 212. IV. 545) og i Æneiden (IV. 486. IX. 434.). Paa førstnævnte Sted i Æneiden heder det »Spargens humida mella soporiferumque papaver«. Som Prydplante, der blev dyrket i Haverne i Italien, omtrent 500 f Chr., omtales Valmuen af Livius (I. 54.) i den bekjendte Historie om Tarquinius superbus, der fik Bud fra sin Søn i Gabii, med Spørgsmaal om, hvad han skulde foretage sig. Tarquinius gav da intet andet Svar end, at han tog Budet med sig i sin Have, hvor han med en Stok slog Hovederne af de høieste Valmuer, til Tegn paa den blodige Fremgangsmaade, som han tilraadede Sønnen at følge.

---

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 319.
[2]) Oswald Heer. Die Pflanzen der Pfahlbauten. Zürich. 1866. Pag. 32. Fig. 65, 66. Dr. Ferdinand Keller. Pfahlbauten 6ter Bericht. Zürich. 1866. Tab. XVII. Fig. 65, 66.

I Carl den Stores's »Capitulare« kaldes Valmuen Papaver og i Henrik Harpestreng's danske Lægebog Walmuæ. I det 13de Aarhundrede har Opium eller ialtfald Valmuen været kjendt i Norge. Den omtales nemlig i en gammel islandsk Lægebog fra sidste Halvdel af det 13de Aarhundrede (Codex Arn. Magn. 655. 4to), men hvoraf nu kun Fragmenter ere tilbage [1]), og her forekommer følgende: »naar man lider af Søvnløshed, skal man tage den Urt, som kaldes Mekon, knuse den i sur Vin og smøre den over Mandens hele Legeme og give ham Syre (súra) at spise«.

Paa flere Steder i de sydlige Egne af Norge ere enkelte Varieteter af Valmuen, i og i Nærheden af Haverne, forvildede lige til en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Her dyrkes, især i de senere Aar, en Mængde Former med forskjelligt farvede samt mere eller mindre fyldte Blomster. Naar Pap. somnif. fl. rubro pleno saaes ude i Haven i Vadsø og Vardø (70° 22′) i Begyndelsen af Juni, blomstrer den rigelig, og behandlet paa samme Maade giver den i Karasjok (69° 18′) endog modent Frø. Ved Øxfjord i Vest-Finmarken (70° 13′) blomstrer den i Begyndelsen af August. Ved den ovenfor nævnte Fjeldstue Kongsvold paa Dovre blomstrer baade enkelte og dobbelte Varieteter, men de have hidtil ikke givet modent Frø. Flere af de Varieteter, der have lukkede Capsler og som nu i andre Lande, maaske fornemlig i Frankrig, dyrkes i stor Udstrækning for Frøets Skyld, da dette giver en meget almindelig brugt Madolie, faa ved Christiania, i en almindelig Sommer, modent Frø fra Slutningen af August til Midten af September. De største modne Capsler af Pap. somn. paeoniflorum, Alef., som jeg her har maalt, havde et Omfang af 7″ (18.3 cm.). Efter de Forsøg, som jeg har havt Leilighed til at udføre, er der Grund til at tro, at det vilde lønne sig godt, paa flere Steder i de sydlige Egne af Norge, for Frøets Skyld, at dyrke en eller flere af de Varieteter, som have lukkede Capsler og som, af denne Grund, under Indhøstningen, ikke kunne miste Frøet. Allerede 1810 blev der her i Landet (i Laurvik) gjort Forsøg med at dyrke Valmue, for af Frøet at presse Olie, hvilket lykkedes meget godt, og disse Prøver bleve udførte af Commandeur-Capitaine P. N. Sølling. Senere lod Directionen i det kgl. Selskab for Norges Vel uddele 110 Lod (1½ kg.) Valmuefrø, for at der hermed kunde gjøres Forsøg, og sørgede tillige for, at der blev gjort Machiner til Presning af Frøet [2]). Samtidig hermed skrev ogsaa Presten (senere Biskop) J. Neumann en udførlig Afhandling om Dyrkning af Valmue [3]). Det er mig ikke bekjendt, at der i Norge senere er foretaget noget, for at fremme denne Sag. I Sverige giver Valmuen modent Frø ved Luleå (65° 37′) [4]). I Reykjavík (64° 8′) paa Island blev den 1885 saaet den 27de Mai, spirede 9de Juni og blomstrede 20de August, men gav ikke modent Frø [5]).

Under Navn af Papaver Danebrog kom der for nogle Aar siden i Handelen Frø af en egen Form, der dog ikke synes at være en Varietet af Papaver somniferum. Denne Form dyrkede jeg her første Gang 1883. Den blev da omtrent 1′ (31 cm.) høi og Blomsterne vare temmelig smaa. Den har hvert Aar, i Slutningen af August, givet modent Frø, som det følgende Aar blev saaet; men for hvert Aar bleve Planterne høiere og Blomsterne større. 1885 vare Planterne over 2′ (62 cm.) høie og Blomsterne havde en Diameter af 4″ (10.4 cm.). Den samme Sommer viste den sig som Ugræs paa to Steder i den botaniske Haves nærmeste Omgivelser. Paa Gjesvær (71° 7′) ved

---

1) Konrad Gislason. Prøver af oldnordisk Sprog og Literatur. Kjøbenhavn. 1860. Pag. 470—75.
2) Budstikken. Christiania. 1811. Pag. 88, 166. 1812. Pag. 304, 480.
3) Norske Landvæsens Samlinger. 2 Bd. Christiania. 1812. Pag. 41—61, 353—60.
4) Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 77.
5) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 263.

Nordcap blev den 1884 saaet den 17de Juni og blomstrede den 18de August. Samme Aar blomstrede den ogsaa i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken og gav modent Frø ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′) i Nordland samt ved Aal Prestegaard (60° 37′) i Hallingdal, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Foruden de her omtalte Arter har jeg ladet de nedenfor nævnte dyrke paa mange Steder i de nordlige Egne af Norge. Her nævnes i Almindelighed kun de nordligste Steder, hvor alle have blomstret og enkelte endog givet modent Frø:

Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken: Papaver Lecocquii, Lamotte.

Alten (70°) i Vest-Finmarken: Papaver apulum, Ten. Denne har ogsaa blomstret i Maalselvdalen; P. laevigatum, Bieb. Ogsaa denne har blomstret i Karasjok; P. siculum, Guss. Denne har givet modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Ved Reykjavík paa Island (64° 8′) blev den saaet 29de Mai 1885, spirede 14de Juni og blomstrede 8de September.

Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken: Pap. argemonoides, Cesat.; P. cambricum, L.; P. caucasicum, Bieb.; P. collinum, Bogenhag. Denne Art gav modent Frø; ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′) blev den saaet i Slutningen af Mai og blomstrede i Slutningen af August, paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H.; P. erraticum, Jord.; P. hybridum, L. Denne Art har givet modent Frø; P. obtusifolium, Desf. har givet modent Frø; P. setigerum, DC. Denne har givet modent Frø paa Grøtø (67° 50′), og paa Kongsvold gik det med denne saaledes, som ovenfor er sagt om P. collinum; P. spicatum, Boiss. og P. splendidum, Boiss. Den sidstnævnte Art har givet modent Frø.

Maalselvdalen (69° 10′): Pap. amoenum, Ten. Har givet modent Frø. I Reykjavík blev den saaet den 27de Mai 1883, spirede 11te Juni og blomstrede 16de August; Pap. argemone, L. Forvildet paa enkelte Steder ved Norges sydøstlige Kyst; i Maalselvdalen har den blomstret, men ikke givet modent Frø; P. commutatum, F. & M. Som den foregaaende; P. dubium, L. Forvildet paa enkelte Steder langs Kysten til Christianssund (63° 7′); forresten som P. argemone.

Tysfjord (68° 5′): Pap. arenarium, Bieb. Denne Art har der givet modent Frø.

Grøtø (67° 50′): Pap. floribundum, Desf. Denne Art har der blomstret, men ikke givet modent Frø.

Foruden de ovenfor nævnte har der i den botaniske Have ved Christiania været dyrket en hel Del andre Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Glaucium luteum, Scop. (Chelidonium glaucium, L.) **Sv.** Möblomma; **Tkl.** Gelber Hornmohn; **Engl.** Common Sea-Poppy, Horned Sea-Poppy, Horn-Poppy, Spatmore, Squatmore, Yellow Sea-Poppy. Vildtvoxende hist og her ved Kysten fra Mandal til Grænsen mellem Norge og Sverige, og mod Nord til Omegnen af Christiania (59° 51′). Det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har faaet denne Art dyrket, er Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord, hvor den trives meget godt, ja udbreder sig endog i Haven som Ugræs. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) giver den ogsaa modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Glaucium cornicualtum, Curt. (Chelidonium corniculatum, L.) Vildtvoxende i Mellem-Europa og dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1836. I de senere Aar har den blomstret meget godt i Karasjok (69° 18′), Alten (70°) og paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1885 blev den paa sidstnævnte Sted saaet i Haven den 24de Juni og blomstrede 10de September. 1880 har den givet modent Frø paa Grøtø (67° 50). Den blomstrede der i den første Trediedel af August og naaede en Høide af 20″ (53 cm.). Det paa

Grøtø avlede Frø blev, efter min Opfordring, det følgende Aar, saaet ved Siden af udenlandsk Frø, som jeg sendte derhen: det paa Stedet avlede Frø gav meget større og kraftigere Planter end det udenlandske.

Glaucium Fischeri, Bernh. Vildtvoxende i Persien og har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1847. Tysfjord Prestegaard (68° 5′ — cfr. I. Pag. 103—5) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Glaucium fulvum, Sm. Vildtvoxende i det østlige Europa og dyrket ved Christiania i henved 70 Aar. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, ere Rødø (66° 40′) og Grøtø (67° 50′).

Glaucium rubrum, Sib. Sm. (Chelidonium rubrum, Poir.) Vildtvoxende i Grækenland og dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1844, og **Gl. squamigerum,** Kar. & Kir. Vildtvoxende i Grækenland og dyrket her siden 1856. Begge disse Arter har jeg ikke seet paa noget nordligere Sted end ved Christiania.

Eschscholtzia californica, Cham. (Chelidonium multifidum, Moç. Sess., Chryseis californica, Lindl.). **Engl.** Californian Poppy; **Fr.** Globe du soleil. Denne Art blev opdaget af den tyske Digter Chamisso († 1838), der ogsaa var en dygtig Botaniker, og som ledsagede Otto v. Kotzebue paa hans første Verdensomseiling. Planten synes dog ikke at have været dyrket i Europa før 1826. Sandsynligvis har Eschscholtz først fra den anden Reise medbragt Frø.

I de senere Aar er denne Art blevet en af de almindeligste Prydplanter overalt i Norge, hvor der kan være Tale om Havedyrkning Den blomstrer i Karasjok (69° 18′), Vadsø (70° 4′) og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, samt paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap, hvor den 1882 blev saaet i Haven den 16de Juni og blomstrede den 5te September, men gav ikke modent Frø, som jeg hidtil ikke har faaet fra noget nordligere Sted end Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1877 blev den i Karasjok saaet i Haven i Begyndelsen af Juni og blomstrede i den første Trediedel af August. I Reykjavík paa Island blev den 1884 saaet 14de Juni, spirede 6te Juli og blomstrede 10de September [1]). Den har ogsaa blomstret ved Ivigtut (61° 15′) paa Grønland [2]). I Sverige giver den modent Frø ved Luleå (65° 35′) [3]).

Eschscholtzia crocea, Benth. (Chryseis crocea, Lindl.). Vildtvoxende i California, hvorfra den 1833 blev indført til England. I den botaniske Have ved Christiania har denne Art været dyrket siden 1836. Den har i Norge faaet den samme Udbredning som den foregaaende. I Karasjok blev den saaet i Haven den 9de Juni og blomstrede i Slutningen af Juli, og paa Gjesvær (71° 7′) blev den saaet den 17de Juni og blomstrede den 16de August. Modent Frø har jeg hidtil ikke faaet fra noget nordligere Sted end Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Hist og her dyrkes ogsaa en Varietet med fyldte Blomster (E. crocea flore pleno); ogsaa for denne Form er Maalselvdalen det nordligste Sted, hvor den hidtil med Held har været dyrket.

Eschscholtzia Douglasii, Torr. & Gr. Denne Art, der sandsynligvis ikke er andet end en Varietet af E. californica, har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania i over 40 Aar. Det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Karasjok (69° 18′), hvor den, i den for de

---

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.
[2]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 93.
[3]) Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suèdois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1877, blev saaet i Haven i Begyndelsen af Juni og blomstrede i den første Trediedel af August; men den blev kort Tid efter ødelagt af Natfrost.

Eschscholtzia tenuifolia, Benth. Denne Art, der heller ikke synes at være noget andet end en smalbladet Varietet af E. californica, har været dyrket her i henved 50 Aar. De to nordligste Steder, hvor den hidtil har været dyrket, ere Karasjok, hvor den blev saaet 9de Juni og blomstrede i Slutningen af Juli, men blev ødelagt af Natfrost, og paa Gjesvær (71° 7′), hvor den 1886 blev saaet ude i Haven den 15de Juni og blomstrede 21de August. I Reykjavík blev den 1885 saaet den 27de Mai, spirede 12te Juni og blomstrede 2den September.

Eschscholtzia compacta, Steud. Denne Art, som ogsaa hører hjemme i California, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket med Held i omtrent 30 Aar.

Hypecoum erectum, L. og **H. procumbens**, L., der godt kunne fortjene at dyrkes som Prydplanter, har jeg ikke seet paa noget andet Sted her i Landet end i den botaniske Have, hvor de trives meget godt.

Dicentra spectabilis, Bernh. (Diclytra spectabilis, DC.) **Norge.** Blomsterlyre; **Sv.** Blomsterlyra, Løitnantshjerta; **Tkl.** Doppelsporn, Fliegendes Herz, Frauaherz (Schweiz), Frauenherz, Herzblume, Jumpferaherzli (Schweiz), Zweisporn; **Engl.** Bleeding Heart, Deutsa, Dialetus, Locks and Keys, Love-lies-bleeding, Seal-flower, Showy; **Fr.** Coer de Marie.

Vildtvoxende i China og det chinesiske Tartari, lige op til Grænsen af Sibirien. Hos de chinesiske Mandariner er den en af de mest yndede Prydvæxter. Om Tiden for denne Arts Indførelse i Europa er der forskjellige Beretninger: paa enkelte Steder heder det, at den er indført til England 1810 og paa andre 1816, ja der nævnes endog et meget senere Aar. I Løbet af de sidste 20 Aar har jeg sendt denne Art til forskjellige Steder i Norge, og det nordligste Sted, hvor den har holdt sig godt, er Tromsø (69° 40′); i Karasjok (69° 18′) i Øst Finmarken holder den sig ogsaa godt under Snedækket. I Aalen Prestegjeld (62° 50′), i Søndre Throndhjems Amt, trives den ogsaa meget godt paa en Høide af 1800′ (564 m.) o. H. Som bekjendt giver denne Art sjelden modent Frø; men paa Inderøen (63° 52′), i Throndhjems Fjord, har jeg seet den sprede sig som Ugræs paa flere Steder i Haven. Efter mangeaarige Iagttagelser kan Blomstringstiden ved Christiania i Gjennemsnit sættes til 26 - 30 Mai; men her giver den meget sjelden Frø. I Sverige dyrkes den ialtfald til Umeå (63° 50) [1].

Dicentra cucullaria, Bernh. (Diclytra cucullaria, L.). Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1731 blev indført til England. I de sidste fire Aar har den været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig ret godt og blomstrer hvert Aar, men den har hidtil ikke givet modent Frø.

Corydalis formosa, Pursh. (Diclytra formosa, DC). Vildtvoxende paa Sierra nevada i Nord-Amerika, paa en Høide af 6—8000′ (1882—2509 m.) o. H. Indført til England 1796. Her har den været dyrket i omtrent 70 Aar. Ved Christiania begynder den gjerne at blomstre 14—18 Mai og vedbliver hermed hele Sommeren til langt ud paa Høsten. I en lang Aarrække har den holdt sig meget godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har seet denne Art, men den kan sandsynligvis dyrkes meget langt mod Nord.

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1875. Pag. 30.

Corydalis fabacea, Pers. Temmelig almindelig vildtvoxende næsten overalt, især i Lavlandet, til Tromsø Stift (69° 52′), og paa enkelte Steder i de sydlige Egne af Norge endog høit over Birkegrænsen (4400′ — 1380 m.) o. H.

Corydalis nobilis, Pers. (Fumaria nobilis, Jacq., Fumaria sativa, Scop.) Vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1783 er indført til England. Den har i mange Aar holdt sig meget godt ved Throndhjem (63° 26′), og ligesaa ved det ovenfor nævnte Sanatorium i Gausdal, paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H.

Cysticapnos africana, Gärtn. (Corydalis vesicaria, Pers. Fumaria vesicaria, L.) Vildtvoxende i Syd-Afrika. Karasjok (69° 18′) er den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor denne Art hidtil har været dyrket med Held. Den blev der saaet i Benk den 18de Mai 1885, udplantet i Haven den 27de Juni, blomstrede 23de Juli og gav i Begyndelsen af September modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Den naaede en Høide af 5′ (1.56 m.).

Fumaria officinalis, L. **Norge.** Aakersissel, Fru Mari (en Fordreining af Fumaria); **Sv.** Gallgräs, Jordrök, Åkerrök, Åkersilke; **Dan.** Jordrøg; **Tkl.** Abrut, Ackerraute, Alprauch, Alpraute, Brutkraut, Brûtkrût (Mecklenburg), Charenchorbel, Chatzenchla (ɔ: Katzenklaue), Chatzenczagel, Cutte (scoene), Daubenkropf, Dubenkirbel, Dubenkropf, Duvenkerveln, Erdrauch, Erdraute, Ertrok, Ertwurz, Feldraute, Fiefsteert, Fimmstårt, Fimsteren, Fimstern, Finsternkraut, Frauenschuhkraut, Fünstern, Fûl Grêt (Altmark), Grindkraut, Grisecom, Grünwurzel, Herdrauch, Jerdrauch (Siebenbürgen), Kattenkervel, Kattenvervel, Katzencle, Katzenkerbel, Katzenkirbel, Katzenklauen, Katzenklee, Katzenkörbel, Katzenkörffel, Katzenkubel, Katzenkubil, Katzenkyrhel, Krätzheil, Lewkenkraut, Lewkenkrût, Melancholiekraut, Nonnenrö, Nunnenkraut, Nunnenkrut, Nunnenkutte, Nunnenrö, Roek, Taubenkerbel, Taubenkropf, Tubenkropf, Vrowe (schone), Weinkraut (wildes), Wilderauten; **Engl.** Beggary, Earth-smoke, Fume of the earth, Fumiterre, Fumitory, Fumusterre, God's Fingers and Thumbs, Snapdragon, Wax Dolls; **It.** Erba acetina, Erba da purghe, Feccia, Fumosterno, Piè di gallo.

Temmelig almindelig vildtvoxende næsten overalt i Norge til Tromsø (69° 40′) og i de sydlige Egne til 2000′ (627 m.) o. H. eller lidt mere. I Sverige til Lappmarken. Denne eller maaske en nærstaaende Art (F. capreolata, L.) omtales af to af de romerske Forfattere: Dioscorides (de mat. med. IV. 108) kalder den Kapnos (*καπνός*) d. e. Røg eller Damp, og dette Navn kommer rimeligvis deraf, at flere Arter af denne Slægt have en egen graagrøn Farve og faa saaledes en fjern Lighed med Røg eller Damp, der stiger op af Jorden. Efter Plinius (XXV. 13. 99) skal Navnet komme deraf, at naar man holder Planten nær ved Øinene, skal der komme Taarer i disse, ligesom efter Virkningen af Røg, hvilket dog ikke forholder sig saaledes. Dioscorides siger (l. c.): »Saften er skarp og pirrer ligesom Røg til Taarer; derfor kaldes ogsaa Planten Kapnos«. Dersom Saften kommer i Øinene, vil der vistnok fremkomme Taarer; men denne Virkning vil sikkerlig enhver anden Plantesaft ogsaa have. Plinius (l. c.) beskriver denne Plante saaledes: »Capnos foliis coriandri cineracei coloris, floribus purpureis; nascitur in hortis et segetibus«.

I Middelalderen var denne Art en af de Planter, som brugtes til Aandemaning. Man troede ogsaa, at den blev brugt af Hexerne, för at gjøre sig usynlige. En Pige, som luger i en Have og, under dette Arbeide, finder en Fumaria, maa fæste denne paa Brystet: naar hun senere gaar hjem, vil hun da møde sin tilkommende Brudgom [1]).

[1]) Dr. Karl Schiller. Zum Thier- und Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes. 1 Heft. Schwerin. 1861. Pag. 20. A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 162.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en hel Del fremmede Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

CRUCIFERAE.

Mattiola annua, Sweet. (Cheiranthus annuus, L.). **Norge.** Levkøi, Sommerlevkøi; **Sv.** Lackfiol, Levköj, Löfkoja; **Dan.** Levkoj, Sommer-Levkoj; **Tkl.** Feigl, Gartenveiel, Leefkoje, Leffkoje, Levkoje, Levkoy, Negelveieln, Sommerlevkoje, Stockveil, Strassburger (Schweiz), Strösserli, Veigerln (Oesterreich), Viönli (Schweiz); **Engl.** Stock, Ten weeks Stock; **Fr.** Giroflée, Giroflée des jardins, Giroflée quarantaine, Millionaire, Quarantin, Violier d'été; **It.** Fior bianco, Leucojo bianco, Leucojo estivo, Violacciocco bianco, Violacciocco quarantano, Viole bianche.

Sommerlevkøien synes at være vildtvoxende i Syrien og det sydøstlige Europa, hvorfra den 1731 er indført til England. Det lader til, at den ikke har været kjendt hos Romerne, hvor man dog har dyrket Vinterlevkøien (Mat. incana, R. Br.), der maaske ikke engang er en egen Art. Af denne har man endog havt Varieteter med hvide, gule, blaa og purpurfarvede Blomster [1]. Af Levkøien har man neppe kjendt Varieteter med fyldte Blomster (flore pleno), førend Frø af disse 1828 kom i Handelen fra Erfurt [2]. Levkøien er en af de i Norge almindeligste Prydplanter, som nu dyrkes lige til Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap og paa mange Steder i Øst-Finmarken. I en nogenlunde gunstig Sommer blomstrer den i Vadsø (70° 4′), naar Frøet saaes ude i Haven. Dette kan man, med samme Følge, gjøre i Luleå (65° 35′) [3]. I Almindelighed bliver dog Frøet saaet i Benk og Planterne senere udflyttede i Haven. Behandlede paa denne Maade, blomstre flere Varieteter meget godt baade ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376, 439) og ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), der ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. Paa Gjesvær (71° 7′) blev Frøet 1884 saaet i Benk 17de Juni og Planterne senere udflyttede i Haven, hvor de blomstrede den 10de August og naaede en Høide af 15″ (39 cm.). I Karasjok (69° 18′) blomstre Levkøierne gjerne i Slutningen af Juli og blive 20″ (52 cm.) høie. De fyldte (dobbelte) Blomster kunne der faa en Diameter af $2^1/_4$″ (6 cm.). Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø. — Paa Island vil man rimeligvis kunne dyrke Levkøien paa mange Steder: ved Reykjavík (64° 8′) blev den 1885 saaet i Benk 5te Juni, senere udplantet og blomstrede 26de August [4].

Mattiola bicornis, DC. (Cheiranthus bicornis, Sib. Sm., Nothoceras Sibthorpii, Spr.) Vildtvoxende i Grækenland. De to nordligste Steder, hvor denne Art hidtil har været dyrket, ere Flakstad Prestegaard (68° 6′) i Vest-Lofoten og Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′). Paa begge Steder har den været dyrket i flere Aar af Sogneprest J. R. Landmark (I. Pag. 114), som opgiver, at den altid er saaet ude i Haven, og dog har den blomstret rigelig, men ikke givet modent Frø. Den udmærker sig især ved en »ubeskrivelig fin Vellugt, som den om Aftenen og Natten

[1] Theophrast. Hist. pl. VI. 8, 1 & 8, 5. Dioscorides de mat. med. 3. 128. Plinius XXI. 6. 14.

[2] Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1883. Pag. 26.

[3] Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1882. Pag. 22.

[4] Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.

spreder vidt og bredt omkring sig« [1]). I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1867, har den hvert Aar givet modent Frø.

Cheiranthus cheiri, L. **Norge.** Gyldenlak; **Sv.** Gyllenlack, Lackfiol; **Dan.** Gyldenlak; **Tkl.** Bauernveigel, Böhnafeiele (Appenzell), Chrutnägeli, Feyel (gelb), Fijnelken, Foaltcher (giel), Gäli, Gelbveiglein, Gelbveil, Gelfyoln, Goldenlack, Goldlack, Güllake, Handblume, Kirche (Halle), Kirchen, Lack (gelber), Lack (gemeiner), Lack (gülden), Lackstock, Lackviole, Lak, Lamberter Foultcher, Lambertsveigl, Levkoje (gelbe), Majanegelli (Appenzell), Mariastengel, Mauerblume (gelbe), Mayennägeli, Nägeli (gele), Nägeln (gäle), Negelveiel, Negelviole, Nelke (Hessen), Nelkenviole, Poper, Poperblume, Poperbluamä, Poperli, Stammanägeli, Stangenlack, Stangenveil, Stockviole, Strössburger (Appenzell), Strösserli, Veiali, Veilchen (gelbes), Veiel (geel), Veieli (bruni), Veigel (gelbe), Vieltjes, Vigeli, Vilken (gäl), Viole (gelbe), Viöndli, Viönli, Violaten (geel), Wallblume; **Engl.** Beeflower, Bleeding Heart, Bliddy Wawyer, Blood Wall, Bloody Wallier, Bloody Warrior, Chare, Cheir (wild), Chevisaunce, Churl, Geraflouri, Gilliflower, Heartsease, Jacks, Jelly-flower, Jeroffleris, Jilliver, July-flower, Keyry, Sweet William, Wallflower, Wall-Gilliflower; **Fr.** Bâton d'or, Giroflée de muraille, Giroflée jaune, Giroflée violette, Muret, Rameau d'or, Ramoneur, Ravenelle, Violier des murailles, Violier jaune; **It.** Cheiri, Leucodio, Leucoio, Leucoio giallo, Viola, Violacciocca, Violacciocca gialla, Vivole a ciocche.

Oprindelig vildtvoxende i de østlige Middelhavslande, men senere ved Dyrkning forvildet paa mangfoldige Steder i Syd- og Mellem-Europa. Denne Art er ogsaa i Norge en almindelig Prydplante i Haverne; som oftest holdes den dog om Vinteren paa et frostfrit Sted og udplantes atter om Vaaren. I en regelmæssig Vinter, d. v. s. naar der først kommer lidt Frost og senere Sne, som bliver liggende, holder den sig meget godt, uden noget andet Dække end Sneen. Paa denne Maade kan den dyrkes lige til Bodø (67° 7′), ja endog ved den tidligere Prestegaard i Holtaalen (62° 55′), der ligger paa en Høide af henved 2000′ (627 m.) o. H. [2]). Paa den her omtalte Maade holder den sig ogsaa paa Island ved Reykjavík.

Som dyrket Plante omtales denne Art baade af Dioscorides (de mat. med. III. 128), der siger, at den blev brugt som Lægemiddel, og Plinius (XXI. 6. 14). Den er nu meget almindelig i Klosterhaverne i Italien. I Middelalderen var den i Tyskland kjendt under Navn af Gelbveiglein. I Slutningen af det 17de Aarhundrede lader det til, at man i Augsburg har havt de første Exemplarer med fyldte Blomster [3]). Gyldenlaken var den eneste Prydplante, som Professor F. Unger fandt dyrket af Landalmuen i Ægypten [4]).

Gyldenlaken har været besunget af Rückert, Uhland og flere tyske Digtere; men jeg har ikke læst noget, som har været skrevet til denne Plantes Pris, der, efter min Opfatning, kan maale sig med Henrik Wergeland's velkjendte Stykke »Til min Gyldenlak«, som han skrev kort før sin Død [5]).

Cardamine pratensis, L. **Norge.** Bleikurt, Engkarse; **Isl.** Hlaupblaðka, Hrafnaklukka; **Sv.** Braxenblomster, Bräsmegräs, Makrasse, Pigesärkar, Vipestjert, Ängkrasse; **Dan.** Engkarse; **Tkl.** Bachkresse, Blähchrut (Schweiz), Brunnächrässig (wildä), Brunnächris (wildä), Brunnenkresse (süsse).

---

[1]) Norsk Havetidende. Redigeret af Peter Nøvik. 2 Aargang Christiania. 1886. Pag. 195.

[2]) Gerhard Schøning. Reise gjennem en Del af Norge Kjøbenhavn. 1778. Pag. 97.

[3]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 497.

[4]) F. Unger. Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. Separatabdruck. IV. Wien. 1859. Pag. 20.

[5]) Henrik Wergeland's Samlede Skrifter, udgivne af Hartvig Lassen. 2 Bd. Christiania. 1852. Pag. 347.

Chessali (St. Gallen), Chressa (wilda), Chressig, Feldkresse (braune), Feldkresse (wilde), Fleischblume, Gauchblume, Geldseckalischelm (St. Gallen), Geltenblume, Grüttblom, Guggerblümli, Gukguksblume, Hanotterblom, Heinotterblom (Altmark), Hennaäugli (St. Gallen), Kiewitsblome, Kresse (braune), Kress (wilder), Krüttblome, Kukuksblome, Maiblome, Mattenkressich, Milchblümle, Mottenkresse, Pfingstblumen, Pingstblome, Pingsterblömen, Schaumkraut, Schisgelte, Speckblome, Spreenblome, Störkeblöme, Wasserkresse (süsse), Wiesenkresse, Wiesen-Schaumkraut, Ziegerle (Schweiz); **Engl.** Apple-pie, Bird's Eye, Bog-Spinks, Bonny-Bird-Een, Bread-and-Milk, Canterbury bells, Cuckoo's Bread, Cuckoo, Cuckoo-flower, Cuckoo Pint, Cuckoo-pintle, Cuckoo's Shoes-and-Stockings, Cuckoo-Spit, Gookoo-flower, Headache, Lady Flock, Lady's Glove, Lady's Milksile, Lady's Smock, Lamb Lakins, Lucy Locket, May Blob, May-flower, Meadow Bitter-cress, Meadow Cress, Medetarde, Milkgirl, Milkmaid, Milksile, Milkymaiden, Paigle, Pigeon's Eye, Pigs' Eyes, Pink, Shoes and Stockings, Smell, Smock, Spink, Whitsuntide Gilliflower; **Fr.** Cresson des prés, Cresson élégant; **It.** Billeri, Viola da pesci.

Meget almindelig vildtvoxende lige til Nordcap (71° 10′) og Varanger, og i de sydlige Dele af Landet til og over Birkegrænsen. Den findes ogsaa paa Novaja Semlja, Bären Eiland (74½°) og paa flere Steder paa Spitsbergen, lige til Liefde Bay (79½°); den blomstrede 23de Juli ved Skansbay (78° 40′) og 1ste August ved Adventbay (78° 10′) [1]). Hist og her i de arktiske Egne af Sibirien, f. Ex. ved Dickson's Havn (73° 30′) og St. Lawrence Bay (65° 30′) ved Behrings Strædet [2]). Almindelig paa Færøerne og Island. Paa Grønlands Østkyst er den hidtil ikke fundet, men paa Vestkysten til Discovery Bay (81° 42′) [3].

Saavidt mig bekjendt, er denne Art aldrig fundet i Norge med dobbelte eller fyldte Blomster (fl. pl.). Denne Form er hidtil fundet ved Chichester i England [4]), i Nærheden af München [5]), og paa en Eng ved Aakirkeby paa Bornholm fandtes 1881 »Tusender af Engkarse med fyldte, levkøilignende Blomster« [6]).

Den af Cassini 1816 gjorte Opdagelse, at der paa Overfladen af Bladene hos Cardamine pratensis undertiden findes smaa Knopper, ved Hjelp af hvilke Planten kan formeres [7]), er senere blevet iagttaget af Forstmester J. M. Norman i Finmarken [8]), og af Professor Th. M. Fries paa Spitsbergen [9]). — Alt for 250 Aar siden roses Cardamine pratensis i Sverige som et godt Middel mod Skjørbug [10]).

Lunaria biennis, Mønch. (L. annua, L., L. inodora, Lam.). **Sv.** Månfiol; **Tkl.** Atlasblume, Atlaskraut, Flitterchen, Flitteren, Flüblumen, Judas-Silberlinge, Mondkraut, Mondviole, Mondveiel, Panschblömen, Penneindeblömen, Peterspfennige, Pfennigblume (preussische), Silberblätter, Silberblatt, Silberblume, Waldseiler, Waldveigel; **Engl.** Bolbonac, Honesty (common), Lunary, Money-flower,

---

[1]) Öfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1847. 3. Pag. 36.
[2]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1 D. Pag. 537.
[3]) Trimen's Journal of Botany. 1880. Pag. 77.
[4]) The Gardener's Chronicle. 1879. Part. I. Pag. 623.
[5]) Ed. Regel's Gartenflora. XVIII 1879. Pag. 292.
[6]) E. Rostrup. Om Landbrugets Kulturplanter og dertil hørende Frøavl. No. 3 Kjøbenhavn. 1882. Pag. 205.
[7]) Journal de Physique. Tom. 82. Pag. 408. F J. Meyen. Neues System der Pflanzenphysiologie. 3 Bd. Berlin. 1839. Pag. 47.
[8]) Botaniska Notiser. 1865. No. 2.
[9]) Öfversigt af Kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1869. Pag. 152. Cfr. Ed. Regel. Gartenflora. 1881. Pag. 51.
[10]) R. F. Fristedt. Joannis Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 71.

Money-plant, Money-in-both-pockets, Moonwort, Penny-flower. Pricksong-wort, Satin-flower, Satin-leaves, Shabub, Shawbubbe, Shillings, Silks and Satins, Silver Plate; **Fr.** Bulbonac, Clef de montre, Grande Lunaire, Herbe aux écus, Médaille de Judas, Monnayère, Monnoie du pape, Passe-satin, Satinée, Semelle du pape; **It.** Lunaria greca.

Vildtvoxende hist og her i Mellem-Europa. Siden man begyndte at bruge denne Plante til tørre Bouqueter, dyrkes den ikke sjelden i Norge. Tysfjord Prestegaard i Nordland (68° 5′. I. Pag. 103—5), hvor den holder sig meget godt under Snedækket, er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet meget godt udviklet Frø. Ved Christiania blomstrer den 22—26 Mai og giver modent Frø i den anden Halvdel af August. I den botaniske Have ved Christiania dyrkes ogsaa **Lunaria rediviva,** L., der opgives at være vildtvoxende paa flere Steder i det sydlige Sverige.

Aubrietia. Af denne Slægt har der i den botaniske Have ved Christiania været dyrket 9 Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift; men af disse synes dog kun en at have blumistisk Værd, nemlig **Aubrietia deltoidea,** DC. (Alyssum deltoideum, L.). Denne Art, som 1710 er indført til England fra Levanten, bruges fornemlig til Indfatning af Blomstergrupper o. dsl. Den har været dyrket her i en lang Aarrække og giver hvert Aar modent Frø.

Cochlearia officinalis, L. **Norge.** Cochleare, Skjørbugsgræs; **Færø.** Ajris gréas; **Isl.** Eireksgras, Læknisgras, Skarfakál; **Sv.** Leffelkrut, Skedört, Skörbjuggsört; **Dan.** Kokleare; **Tkl.** Lepelkrut, Löffelkraut, Scharbocksheil, Scharbockskraut, Scharbockskresse, Scorbutkraut; **Engl.** Bad Man's Oatmeal, Scrooby Grass, Scurvy Cress, Scurvy Grass, Scurvy Weed, Spoonwort; **Fr.** Cranson, Herbe aux cuillers, Moutarde d'Allemagne, Moutarde de Capucin, Raifort; **It.** Coclearia.

Almindelig i Norge langs Kysten lige til Nordcap (71° 10′), hvor den gaar op til en Høide af 900—950′ (282—292 m) o. H., samt til Bredderne af Varangerfjord i Øst-Finmarken. Den er ogsaa fundet paa Jan Mayen, Bären Eiland og Spitsbergen til Norway Island (79° 50′), og paa Færøerne og Island samt Grønland til Cap Union (82° 15′) [1]. Den findes ogsaa i det indre af Mellem-Europa, men der gjerne kun paa saadane Steder, hvor Grunden indeholder Kjøkkensalt.

Som et Middel mod Skjørbug kan man naturligvis, med lige god Nytte, bruge alle i de nordlige Lande vildtvoxende Arter af denne Slægt, og til dette Øiemed tilraades Brugen af Cochleare, som et fortrinligt Middel, af Amtmand Hans Lilienskiold i hans Speculum boreale, der er skrevet 1699 og findes i Manuscript paa Rigsarchivet i Christiania. Ved Islands Vestkyst samler man hele Baadladninger af Cochleare, der vaskes, hakkes og koges til Suppe med sur Valle eller Melk. Den bliver der ogsaa saltet til Brug om Vinteren [2]. Det samme bruges ogsaa paa flere Steder i de nordligste Egne af Norge [3]. I Finmarken skal man tidligere, med stor Nytte, have brugt et Decoct af »friskt, ungt Furebar« (ɔ: Pinus silvestris) som et fortrinligt Middel mod Skjørbug, og dette Middel har endog vist sig at være bedre end Fureknop (»Turiones pini«), Cochleare og Molter (Rubus chamaemorus)«. »Adskillige Patienter ere ved dette Middel (en stor Kop 1—2 Gange daglig) ligesom revne ud af Dødens Strube« [4]. De Arter af Cochleare, som findes paa Grønland, ere meget yndede af Grønlænderne, dels til Føde, dels som et Middel mod Skjørbug [5].

---

[1]) Trimen's Journal of Botany. 1880. Pag. 114.

[2]) N. Mohr. Forsög til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 199.

[3]) B. M. Keilhau. Reise i Øst- og Vest-Finmarken i Aarene 1827 og 1828. Christiania. 1831. Pag. 69.

[4]) Kort Beskrivelse over Finmarken af Ole Hannibal Sommerfelt i Topographisk Journal for Norge. 7de Bind. Chrisitania. 1799—800. 1ste Hefte Pag. 148.

[5]) Joh. Lange. Conspectus Florae groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. XXXIV.

De andre i Norge vildtvoxende Arter af denne Slægt findes, med deres hidtil kjendte Polargrænser, opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Armoracia rusticana, Fl. Wett. (Cochlearia armoracia, L., Nasturtium armoracia, Fr.) **Norge**. Peberrod; **Isl**. Piparrót; **Sv**. Pepparrot; **Dan**. Peberrod: **Tkl**. Chren, Chrene, Grän, Green, Grien, Heidenreich, Heidenrettich, Khren, Krän, Kreen, Krehen, Kren, Krenn, Krien, Krihn, Maark, Märäk, Märetich, Märettig, Mark, Marreddik (Holstein), Marretsch, Marreik, Marressig, Marrettig, Meerrätech, Meerrettich, Meerrettig [1]), Mehrrettig, Meredi (Cant. Waadt), Meriratih, Meriratich, Merratich, Merratih, Merreddik, Merredik, Merreteich, Merrettich, Merrich, Mierreik, Mirch, Miredek, Mirreddich, Mirredik, Mirreteich, Mirretich, Mirrich, Möretich, Mörrättich, Morrätich, Myrretig, Päperwurtel (Ostfriesland), Pfeffer, Pfefferwurzeln, Pepern, Rubenrettich, Rübenrettich, Sureratich; **Engl**. Horse-Radish, Radcole, Raifort, Rotcoll; **Fr**. Cran des Anglais, Cran de Bretagne, Cranson rustique, Mérédick, Moutarde des Capucins, Moutarde d'Allemagne, Raifort des boutiques, Raifort grand, Raifort sauvage; **It**. Armoracia, Armoracio, Barba forte, Creen, Cren, Crenne, Erba contravellena, Erba forte, Pizzica lingua, Rafano, Rafano rusticano, Rafano tedesco, Rafano volgare, Raphano.

Peberroden er vildtvoxende i de østlige Egne af Europa, og Ledebour angiver (Fl. ross. I. 159), at den forekommer i Rusland lige fra Finland til Astrachan. Den findes ogsaa paa flere Steder i det europæiske Tyrki og tilgrænsende Egne, f. Ex. i Serbien, Trakien, paa Øerne ved Belgrad og fornemlig ved Enos i Rumelien. Det er neppe mulig at afgjøre med Sikkerhed om Peberroden nu er vildtvoxende eller kun forvildet i de vestlige europæiske Lande, men sandsynligt er det dog, at den er bragt derhen fra Østen. I Rusland og Böhmen kaldes den Chren, i Lithauen Krenai og i Kroatien Kren, som med enkelte Forandringer gjenfindes i flere af de ovenfor nævnte tyske og italienske Navne og sandsynligvis ogsaa i de franske Cran og Cranson.

Peberroden har neppe været kjendt hverken af Grækerne eller Romerne. Vistnok omtaler Plinius (XX. 4. 12) en Plante, der især skal forekomme i Arkadien, men som dog ogsaa findes i Italien, under Navn af Armoracia, der ogsaa nævnes af Columella (de re rust. XII. 9); men begge disse Angivelser synes dog maaske nærmest at sigte til et eller andet Slags Reddik. Det første Sted, hvor Peberroden, saavidt mig bekjendt, omtales i Middelalderen (under Navn af Raphanus), er i et Skrift, der i Almindelighed kaldes Physica, og som er forfattet af den berømte, hellige Hildegard, der døde 1179 som Abbedisse i Klosteret paa Ruppertsberg ved Bingen I Danmark nævnes Peberrod alt i det 13de Aarhundrede, i Henrik Harpestreng's danske Lægebog (Pag. 125), under Navn af Raphanum eller pipær root. Her heder det blandt andet, at den kan bruges som et Middel mod Gift (»etær«) og, at man uden Skade kan tage en Hugorm i Hænderne, naar disse i Forveien gnides med Peberrodfrø. Sandsynligvis er denne Rod temmelig tidlig blevet indført til Klosterhaverne baade i Norge og Sverige; men nogen bestemt Opgave herom har jeg dog ikke kunnet finde.

Før Slutningen af det 16de Aarhundrede havde man i England endda ikke brugt Peberrod som et diætetisk Middel: John Gerard siger nemlig (The Herball. London 1597), at den almindelig blev brugt i Tyskland som Sauce til Fisk og andre Retter, paa samme Maade, som man i England bruger Sennep; men paa denne Tid blev Planten dyrket i England, fordi Roden brugtes

[1]) Burde rigtigst skrives Mährrettig, af det gammeltyske Ord Mähre, en Hest, svarende til det engelske Navn Horse-radish.

som Medicin. I Midten af det 17de Aarhundrede (1657) fortæller dog W. Coles, at Peberroden undertiden blev spist og, at man havde bragt i Erfaring, at den var et bedre Middel til at befordre Fordøielsen end Sennep. Han tilføier her, at Peberrod blev givet Børn som et godt Middel til at fordrive Indvoldsorme [1]).

Norges geographiske Beliggenhed og Landets udbredte Skibsfart, der ikke sjelden gaar til Ishavet, giver Peberroden, paa Grund af dens antiscorbutiske Egenskaber, en meget stor Betydning for vort Land. Det har derfor været mig magtpaaliggende at lære mine Landsmænd den hensigtsmæssigste Maade, hvorpaa denne vigtige Rodvæxt kan dyrkes, nemlig som enaarig Plante, og jeg har havt den Glæde at se, at man alt paa mange Steder har forladt den gamle og uhensigtsmæssige Fremgangsmaade. Jeg kan dog endnu ikke med fuld Sikkerhed opgive, hvor langt mod Nord denne Dyrkningsmaade vil vise sig practisk lønnende; men efter de Prøver, som jeg hermed har ladet foretage, har det dog vist sig, at den kan tilraades idetmindste til Polarcirkelen. I de nordligste Egne af Landet ved jeg med Vished, at Peberroden maa staa mindst to Aar, førend den giver et passende Udbytte. Alten (70°) i Vest-Finmarken er det nordligste Sted, hvor Peberroden, behandlet som fleraarig Plante, hidtil har været dyrket. Den største enaarige Rod, som jeg har seet fra Throndhjem (63° 26′), veiede 26 Lod (404 gr.), og den største af dette Slags fra Christiania var 21″ (55 cm.) lang, holdt paa det tykkeste Sted 3″ (7.8 cm.) i Diameter og veiede 2 Pund (1 kg.).

I Omegnen af Christiania, og maaske ogsaa paa andre Steder i Norge, dyrkes fortiden to Arter Peberrod: den almindeligste, Arm. rusticana, Fl. Wett., har hele, grovt sagtandede eller lidt rundtakkede Rodblade og en lang Rod, der er besat med vorteformede Legemer, har en skarp, bitter Smag og naar aldrig den Tykkelse som den anden, Arm. macrocarpa, Baumg. Denne har dybt indskaarne Rodblade, og Roden, der bliver tykkere end hos den foregaaende, er glat og har en mildere, lidt sødagtig Smag. Det var denne Art, som gav den ovenfor nævnte enaarige Rod, der veiede to Pund. Af den først nævnte Art findes her ogsaa en Varietet med hvide Kanter paa Bladene.

I Aarene 1782 og 1783 udsatte det danske Landhusholdnings Selskab flere Præmier for den bedste Peberrod, »i alle Maader lig den tyske« [2]). 1811 blev der af Selskabet for Norges Vel udsat en Præmie af 10 Rdlr. for den, som dyrker og sælger den største Mængde Peberrod paa Torvet i Christianssand, dog ikke under 4 Bismerpund (24 kg.) [3]).

I Sverige dyrkes Peberroden til 66° 20′ og ved Piteå (65° 19′) giver den »et godt og fortrinligt Udbytte«; men det er mig ikke bekjendt, om den der behandles som enaarig eller fleraarig Plante. Paa Færøerne voxer Peberroden »villig og til stor Fuldkommenhed« [4]); ja den findes endog ved nogle Bondegaarde »som Ugræs i Bakkerne, hvor man kaster ud Aske, Feieskarn« o. dsl. [5]). Paa Island dyrkes den til de nordligste Egne af Øen, og Landphysicus Schierbeck udtrykker sig herom saaledes: »Voxer udmærket godt paa Island; to Aar gamle Planters Rod har nu en Tykkelse af næsten 1″ (2.6 cm.) i Gjennemsnit« [6]). Paa Island (Stedet nævnes ikke) giver Peberroden endog modent Frø [7]).

[1]) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. Vol. I. London. 1822. Pag. 255.

[2]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1782. Pag. 110. 1783. Pag. 114

[3]) Budstikken. Christiania. 1811. Pag. 68.

[4]) Jørgen Landt. Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne. Kjøbenhavn. 1800. Pag. 330.

[5]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 263.

[6]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1885. Pag. 255.

[7]) Thomas Balle. Oeconomiske Tanker ofver Island til høyere Betænkning. 1 D. Kjøbenhavn. 1760. Pag. 10.

Iberis. Af denne Slægt har jeg hidtil faaet dyrket følgende Arter nordenfor Polarcirkelen. Her nævnes i Almindelighed kun det nordligste Sted, hvor enhver Art enten har blomstret eller givet modent Frø:

Iberis amara, L. (Iberis bicolor, Rchb., Ib. ruficaulis, Lejeune, Thlaspi amarum, Crtz.). **Norge**. Hvid Sløifeblomst; **Sv.** Hvit Flipkrage; **Tkl.** Weisse Schleifenblume; **Engl.** Bitter Candy Tuft, Churl's Mustard, Clown's Mustard, Sciatica Cress, White Candy Tuft, Wild Candy Tuft; **Fr.** Thlaspi blanc; **It** Iberide bianca.

Denne Art, som er vildtvoxende i Syd-Europa, navnlig i de østerrigske Kystlande, blev, i den for de nordlige Egne af Norge uheldige Sommer 1885, saaet ude i Haven paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap den 24de Juni og blomstrede den 7de September. I Sverige har den ved Luleå (65° 35′) givet modent Frø [1]. I Reykjavík paa Island (64° 8′) blev den 1884 saaet den 11te Juni, spirede 23de Juni og blomstrede 20de September [2].

Iberis ciliata, All. (I Molinerii, Balb.) Vildtvoxende i Omegnen af Nizza og maaske ogsaa paa andre Steder i det sydvestlige Europa. Indført til England 1802. I Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken blev den 1886 saaet ude i Haven den 20de Mai og blomstrede 9de Juli, men gav ikke fuldmodent Frø.

Iberis coronaria, D. Don. Denne Art, hvis Hjemsted man ikke med fuld Sikkerhed kjender, blev saaet ude i Haven i Karasjok den 31te Mai 1882 og blomstrede den 30te Juli; men heller ikke denne gav modent Frø.

Iberis Forestieri, Jord. Sandsynligvis vildtvoxende i Syd-Frankrig. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har givet modent Frø.

Iberis intermedia, Guers. Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa, hvorfra den 1823 blev indført til England. I Alten (70°) i Vest-Finmarken blev denne Art saaet ude i Haven i Slutningen af Mai og blomstrede i den sidste Trediedel af August.

Iberis lagascana, DC Vildtvoxende i Spanien. I Norge er Karasjok (69° 18′) det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Iberis lusitanica, Ten I den for Nordland ugunstige Sommer 1880 blomstrede denne Art paa Grøtø (67° 50′) i de første Dage af August og naaede en Høide af 30—35 cm.

Iberis odorata, L. Vildtvoxende paa Creta og i Grækenland, hvorfra den 1806 blev indført til England. Vardø (70° 22′) er det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Iberis pinnata, L. Vildtvoxende i Syd-Europa. Denne Art dyrkes her, i de senere Aar, ikke sjelden som Prydplante, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Komagfjord (70° 16′) i Vest-Finmarken.

Iberis taurica, DC. Vildtvoxende i Lille-Asien, hvorfra den 1802 er indført til England. Paa Grøtø (67° 50′) blev denne Art saaet ude i Haven den 20de Mai, blomstrede i den sidste Trediedel af Juli og gav modent Frø i Midten af September.

Iberis tenoreana, DC. (I. cepeaefolia, Ten., I. Tenorii, Presl.). Vildtvoxende i det sydlige Italien, hvorfra den 1802 er indført til England. Om denne Art siges der i den nyeste Tid fra

[1]) Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

[2]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.

England, at den ikke er fuldkommen haardfør og derfor ikke passer til Dyrkning paa aaben Mark [1]). Ikke desto mindre har den dog blomstret meget godt i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken.

Iberis umbellata, L. (I. corymbosa, Mønch, I pulchra, Salisb.). **Norge.** Rød Sløifeblomst; **Sv.** Röd Flipkrage; **Tkl.** Bandblume, Rothe Schleifenblume, Zungenblume; **Engl.** Common Candy-Tuft, Purple Candy-Tuft; **Fr.** Gris de lin, Taraspic, Taraspic de Crète, Taraspic en ombelle, Taraspic lilas, Teraspic, Thlaspi des jardiniers; **It.** Fior di verno, Iberide rossa, Tlaspi a mazetti, Tlaspi umbellato cretico.

Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1596 er indført til England. Denne og Iberis amara ere de to her i Landet almindeligst dyrkede Arter af denne Slægt. De to nordligste Steder, hvor Iberis umbellata hidtil har blomstret, ere de for al Slags Plantecultur mindst heldige ved Norges Kyst, nemlig Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken og Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. Paa begge Steder blev den saaet ude i Haven i den første Halvdel af Juni, blomstrede i Slutningen af August og naaede en Høide af 15″ (39 cm). En af de her almindeligst dyrkede Varieteter er Ib. umb. Dunnetti. Denne blev 1882 saaet i Haven paa Gjesvær den 16de Juni og blomstrede i Slutningen af August. Det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø af denne Art, er Bjerkø (Bjarkø) i Sand Prestegjeld i Senjen (69° N. B. 14° 10′ Ø. L. Par) I Sverige har den givet modent Frø i Luleå (65° 35′) [2]). I Reykjavík paa Island blev den 1885 saaet den 29de Mai, spirede 9de Juni og blomstrede 1ste September [3]).

Foruden de ovenfor nævnte Arter have ogsaa følgende, Tid efter anden, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: I. affinis, Jord., I contracta, Juss., I. garrexiana, All., I. gibraltarica, L., I. integerrima, Guers., I. linifolia, L., I. neglecta, Ten., I. nigrescens, Fisch., I. pectinata, Boiss., I. procumbens, Lge., I. pubescens, Willd., I. saxatilis, L., I. semperflorens, L., I. sempervirens, L., I. violacea, Ait. og I. virginica, F. & M.

Hesperis matronalis, L. **Norge.** Dagviol; **Sv.** Nattfiol (allmän), Silkesblomma; **Dan.** Aftenstjerne; **Tkl.** Damaskenblume, Damaste, Flassminernålen, Flassmitternålen (ɔ: Flos matronalis), Flören, Frauennachtviole, Frauenveilchen, Matronenblume, Mayennägelein, Mondviolen, Muskatenblume (falsche), Nachtschatten (falscher), Nachtvigölken, Nachtviole (schöne), Padflöre, Pfingstnägeli, Pfingstveiali, Pfingstviole, Schotenviole, Steinägeli, Vigole maternaole, Wilde Julienne, Winterviole; **Engl.** Close Sciences, Damask Violet, Dame's Gilliflower, Dame's Rocket, Dame's Violet, Double Sciney, Eveweed, Queen's Gilliflower, Red Rocket, Rocket, Rogue's Gilliflower, Sciney, Siney, Summer Lilac, Whitsun Gilliflower, White Rocket, Winter Gilliflower, Yellow Gilliflower; **Fr.** Beurrée, Cassolette, Damas, Gassolette, Girarde, Julienne des dames, Julienne des jardins, Violette de Damas; **It.** Antoniana, Esperide, Viola matronale, Violacciocco forestiero, Violacciocco Svizzero.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa og de tempererede Egne af Asien til Daurien. Forvildet i mange Lande, ja endog i Omegnen af Petersburg [4]); i det sydlige Sverige til Vestmanland og Vermland, og paa flere Steder i det sydlige Norge til Bredderne af Sognefjord (61° 21′).

Dagviolen er en i Norge almindelig dyrket Prydplante, som blomstrer meget godt langs Kysten lige til Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap, og Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken. Inderøen (63° 52′)

[1]) The Garden. Vol. XXIV. London. 1883. No. 631. Pag. 549.

[2]) Exposition internationale d'Amsterdam 1883. Catalogue de la collection des semences suèdois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

[3]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.

[4]) Dr. F. v. Herder i Bulletin de la Société impériale des naturalistes de Moscou. Tom. XXXVIII. 1864. Pag. 291.

i Throndhjemsfjord er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø. — Den vel kjendte Varietet H. mat. fl. albo pleno (**Tkl.** Gefüllte weisse Matronalviole; **Engl.** Double white Rocket) har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i Omegnen af Christiania, hvor den trives meget godt. Her blomstrer den 1—4 Juni og ved Petersburg tidligst 28de Mai og senest 30te Juni (F. v. Herder).

Hesperis tristis, L. **Norge.** Natviol; **Sv.** Äkta Nattfiol; **Dan.** Natviol; **Tkl.** Nachtfijole, Nachtviole, Trauerviole, Wahre Nachtviole; **Engl.** Melancholy Gentleman, Night scented Rocket; **Fr.** Giroflée triste, Julienne à fleurs brunes.

Vildtvoxende i Østerrig og Mähren, men forvildet i mange Lande lige til det sydlige Norge (60°). Natviolen blomstrer meget godt baade i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken og Alten (70°) i Vest-Finmarken; den holder sig ogsaa godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø. I Finmarken ere Blomsterne uden Lugt saa længe Solen om Natten er over Horizonten, og først naar Aftenerne begynde at blive mørke, faa Blomsterne sin eiendommelige Vellugt. I Reykjavík blev den saaet 1ste Juni 1884 og blomstrede 20de Juli 1885 [1]).

Erysimum perofskianum, F. & M. Vildtvoxende i Kaukasien, hvorfra den 1838 er indført til England. Denne Art har jeg ladet dyrke ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), hvor den blomstrer rigelig og naar en Høide af $2^1/_2$—3′ (77—94 cm.) samt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken.

Erysimum perfoliatum, Crtz. (Brassica orientalis, L, Br. perfoliata, Lam., Erysimum orientale, R. Br.). Vildtvoxende i Syd-Europa og de tempererede Egne af Asien. Throndhjem (63° 26′) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev saaet den 1ste Juli 1763 og »gav dog modent Frø betimelig om Høsten« [2]).

Camelina sativa, Crtz. (Alyssum sativum, Scop., Camelina foetida, Fr., Myagrum sativum, L.) **Norge.** Linsøster; **Sv.** Dodder, Dodra, Dåbast, Dåde, Dåre, Dåtter, Döre, Hörkärring, Lindodra, Vilddodra, Vill-Lin, Åkerdodra; **Dan.** Dodder, Hundehör; **Tkl.** Bäselilewat, Bäselireps, Bäseliwat, Beseler, Butterreps, Buttersame, Döttersaat, Dorella, Dotter, Dotterkraut, Finkensamen, Flachsdotter, Gelkensaat, Hüttentütt (Westfalen), Knöepkensâd (geele), Knöpkesad, Leindotter, Liendödder, Oelsame, Rautsaat, Provencer, Wilder Reps; **Engl.** Cameline, Cheat, Cheet, Dutch Flax, Gold of pleasure, Oil-seed, Siberian Oil-seed; **Fr.** Caméline, Rouge-be, Sésam d'Allemagne; **It.** Camarina, Cammellina, Dorella, Droda, Drodella, Drodetta, Miagro, Miagro falso.

Vildtvoxende i de tempererede Lande i Europa, Kaukasien og Sibirien. Den er rimeligvis indført her i Landet med fremmed Korn eller maaske fornemlig med Linfrø. Nu findes denne Art, eller en nærstaaende Form, forvildet hist og her lige til Alten (70°). I Sverige mod Nord til Jemtland.

Denne Art har tidligere været dyrket i det store og dyrkes maaske hist og her endnu, fordi Frøet indeholder en fed, ikke tørrende Olie, der blev brugt til Lampeolie. Planten omtales af Dioscorides (de mat. med. IV. 115. *μύαγρος*), som siger, at Frøet blev varmet og knust, og den saaledes dannede Masse blev strøget paa Stokke, der brugtes til Fakler. Hudløse Steder bleve ogsaa indgnedne med Olien. Planten har dog været kjendt, ja maaske endog dyrket i den saa

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.
[2]) Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4de Del. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 401.

kaldte Stenalder: I den bekjendte Drypstenhule »Baradla-Hulen« ved Aggtelek, i Görmör-Comitatet i Ungarn, der sandsynligvis er den største Hule af dette Slags, som hidtil er opdaget i Europa, har man fundet forkullede Korn af Hvede, Hirse og andre Culturplanter, og mellem disse en Mængde Frø af Camelina sativa; men dette er meget mindre end hos den nu dyrkede Art [1]).

Capsella bursa pastoris, Mønch. (Thlaspi bursa pastoris, L.). **Norge.** Taska, Taskegræs; **Isl.** Blöðrugras, Hjartarfi, Púngarfi; **Sv.** Lomme, Lummegräs, Nåldyna, Taskegräs, Taskört; **Dan.** Hyrdetaske; **Tkl.** Beutelschneiderkraut, Beutelschnötterkraut, Blutkraut, Crispel, Crispeln, Dachsenkraut, Daschelkraut, Deschenkrut, Gänsekresse, Gäns-Kröss, Gansecrass, Gansecresse, Gansekress, Geldbeutel, Geldseckali, Geldseckelidieb, Geldseckelischelm, Gensekresse, Genskertz, Hegalischelm, Heinotterblôm, Heinotterblume, Hirtätäschli, Hirtenseckel, Hirtentäschelkraut, Hirtentäschle, Hirtentasche, Klepp (Ostfriesland), Krispelkraut, Läpelkäs, Läpels (sülvern), Lapatekrokt (Siebenbürgen), Löffalischelm. Löffelstiel, Münserlkraut. Säckelkraut, Säcklichrut, Schâpschinken (Delmenhorst), Schelmaseckali, Schinken, Schinkenkraut, Schinkenkrut, Schinkensteel, Schwinichrut, Seckalischelm, Seckelabschnyd, Seckelibuezer, Seckelkraut, Skâpskinken, Speckdeef, Täschelkraut, Täschenkraut, Täschlichrut, Täschlikraut, Taschekrokt (Siebenbürgen), Taskendeif, Tesselkraut, Tiefelsseckli, Tüfelsgâldseckel, Vögelikraut, Witt Wäs (Altmark); **Engl.** Bad Man's Oatmeal, Blind-weed, Case-weed, Casseweed, Clappedepouch, Cocowort, Fat Hen, Lady's Purse, Mother's Heart, Naughty Man's Plaything, Pepper-and-salt, Pick Pocket, Pick Purse, Pick-your-mother's-heart-out, Poor Man's Parmacetty, Sanguinary, Shepherd's Bag, Shepherd's Pouch, Shepherd's Purse, Shepherd's Scrip, Toothwort, Toywort, Ward-seed, Witches Pouches; **Fr.** Bourse à Judas, Bourse à pasteur, Boursette, Mallette, Tabouret; **It.** Borsa di pastore, Borsacchino, Erba canari, Erba raperina, Sacco montagnuolo.

Meget almindelig til Magerøen (71° 7′) og Bredderne af Varangerfjord. I de sydlige Egne af Norge til 3500′ (1098 m.) o. H. Findes baade paa Færøerne og Island. Paa Grønland er den rimeligvis indført og er fundet kun hist og her mellem 60—61°. [2]) For flere Aar siden blev denne Art, i forskjellige Journaler, anbefalet til Dyrkning som Olieplante. I flere Aar gjorde jeg hermed Forsøg i den botaniske Have; men Resultatet heraf viste, at den paa langt nær svarede til Hensigten. Paa Island har man, ialtfald tidligere, brugt Asken af denne Art som Surrogat for Snustobak [3]).

Lepidium latifolium, L. (Cardaria latifolia, Spach). **Sv.** Bitterkrasse. Bittersalsa; **Tkl.** Ingwerskraut, Pfefferkraut, Pfefferkrut, Senfkraut; **Engl.** Cress (broad-leaved), Dittander, Dittany, Green Mustard, Pepper-wort, Poor Man's Pepper; **Fr.** Épinard viande, Grand passerage; **It.** Erba mostardina, Erba pepe, Erva pipiritu (Sicilien), Lepidio de Paolo, Lepidio di Plinio, Mostarda, Peperella.

Vildtvoxende i de fleste europæiske Lande og det vestlige Asien lige til det sydlige Sverige. I Norge har jeg kun seet den dyrket i den botaniske Have ved Christiania. Medens Peber endnu var en saa kostbar Vare, at det endog blev anseet som et passende Testament til en eller anden Helgen at give denne et Pund Peber om Aaret, brugte man, som Surrogat for Peber. Bladene af denne Art, som i England endnu den Dag idag kaldes Poor Man's Pepper [4]).

Lepidium sativum, L. **Norge.** Karse; **Isl.** Hrafnklukkubróðir, Kræss; **Sv.** Krasse, Sommar-Krasse, Trädgårds-Krasse; **Dan.** Havekarse; **Tkl** Carse, Chers, Chresso, Crasso, Creisso, Cressa,

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie. 3 Bd. Leipzig. 1882. Pag. 284.

[2]) Joh. Lange. Conspectus Florae groenlandicae. Kjøbenhavn 1880. Pag. 85.

[3]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 199.

[4]) Johann Beckmann. Beiträge zur Geschichte der Erfindungen. 5 Bd. Leipzig. 1805. Pag. 113.

Cressamen, Cresse, Cresso, Dykblade (Friesland), Fleischkraut (Bern), Gardenkarse, Gardkerse, Gardkrese, Gardkyrse, Gartenkress, Hofkerse, Kasse, Kers, Kerse, Kirsche, Kirse, Kress, Kresse (zahme), Kressich, Kressig, Sommerkresse, Tunkers; **Engl** Cress, Garden Cress, Garden Karse, Garth Cress, Pepper Cress, Tongue Grass, Town Cress, Town Karse; **Fr.** Cresson, Cresson allénois, Cresson des jardins, Cressonnette, Nasitort, Passerage cultivée; **It.** Agretto, Cerconcello, Crescione, Crescione inglese, Mastorcio, Nasturcio, Nasturzio, Nasturzio d'orto, Nasturzio ortense, Sergoncello.

Alph. de Candolle mener, at Karsen har sit Hjem i Persien, men med fuld Sikkerhed kan dette nu neppe afgjøres [1]). Der er Grund til at tro, at det er denne Art, som omtales af Dioscorides (de mat. med. 2 184) under Navn af Kardamon *(κάρδαμον)* og som i Carl den Store's »Capitulare« kaldes Nasturtium og i Henrik Harpestreng's danske Lægebog Karsæ. I Omegnen af Adelaide findes Karsen nu som Ugræs ved Veikanterne [2]).

I Norge kan Karse dyrkes overalt, hvor Mennesker bo: i Karasjok (69° 18′) i Øst- og Alten (70°) i Vest-Finmarken giver den aarvist modent Frø; paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap blev den saaet den 17de Juni 1882, blomstrede 1ste August og blev 2′ (62 cm.) høi, men gav ikke modent Frø. Paa Grøtø (67° 50′) spreder den sig som Ugræs i Haven og ved Fjeldstuen Kongsvold (62° 18′) paa Dovre, som ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H., bliver den 3′ (94 cm.) høi og blomstrer, men giver ikke modent Frø. Ved Uleåborg (65°) i Finland giver den næsten hvert Aar modent Frø [3]). Ved Reykjavík (64° 8′) paa Island blev den 1883 saaet den 26de Mai, spirede 31te Mai, blomstrede 10de Juli og gav i August næsten modent Frø [4]). I Isefjord-Syssel, paa Nordvestkanten af Øen (66°), naar Karsen en Høide af mindst 2′ (62 cm.) [5]). I en Gramme Frø fra Erfurt, som jeg her har saaet, fandtes 448 Korn, og af det her avlede Frø indeholdt en Gramme 387 Korn. Foruden den almindelige Karse, dyrkes her undertiden to Varieteter, den krusbladede (Lep. sativum crispum) og den gulbladede (Lep. sat. pallidum, Alef., Golden Cress, Cresson doré). Den sidste har en finere Smag end den almindelige grønne, glatbladede Form.

Isatis tinctoria, L. **Norge.** Vaid; **Sv.** Veide; **Dan.** Vaid; **Tkl.** Deutscher Indigo, Färberwaid, Pastel, Swertlach, Veth, Vuata, Waid, Waidt, Waitkraut, Wartwurz, Wata, Watwurz, Weet, Wehte, Weid, Weit, Wet, Weth, Weuth, Weyd, Weyde, Weyden, Weydt, Weyt, Weyth, Wid, Widasc, Widast, Wyte; **Engl.** Ash of Jerusalem, Dyer's weed, Dyer's Woad, Goud, Native Indigo, Ode, Wad, Wade, Woad; **Fr.** Cogagne, Gneste, Guède, Guète, Pastel, Pastel des teinturiers, Vouède; **It.** Erba Guado, Glasto, Glasto domestico, Glasto salvatico, Glastro, Guade, Guado, Guado salvatico, Guadone, Isatide, Lutea, Tinta Guada.

Oprindelig vildtvoxende i Syd-Europa, men ved Dyrkning er den efterhaanden blevet forvildet paa mange Steder i Mellem-Europa; forvildet paa flere Steder i det sydlige Sverige til Gefle Skjærgaard (60° 40′), og i Norge ved Veikanterne i Lærdal (61° 7′) i Sogn samt paa Grønholmen (67° 16′) i Nærheden af Bodø [6]) og i Tromsø Stift (68° 48′) [7]). Dyrket giver den modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

---

1) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 69.
2) Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 5.
3) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 24.
4) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 255.
5) Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem Island. Kjøbenhavn. 1780. 1 D. Pag. 58.
6) C. S. Sommerfelt. Supplementum Floræ Lapponicæ. Christiania. 1826. Pag. 28.
7) J. M. Norman i Archiv for Mathematik og Naturvidenskab. 5 Bd. Christiania. 1881. Pag. 444.

I den botaniske Have ved Christiania, hvor denne Art det andet Aar gjerne naar Mandshøide, staar den i fuld Blomstring 4—8 Juni og giver modent Frø i den anden Halvdel af August. For at opmuntre til Dyrkning af Vaid, lod Directionen i det kgl. Selskab for Norges Vel uddele Frø til enhver, som vilde gjøre Forsøg [1]). Senere blev der ogsaa i Selskabets Blad Budstikken (1820 Pag. 189 fgg.) trykt en udførlig Veiledning til Dyrkning af Vaid og Udvinden af Farvestoffet. Alt før Midten af forrige Aarhundrede fandt Linné, at Vaid blev dyrket ved Alingsås (57° 56') [2]).

Farvestofet i denne Plantes Blade har længe været kjendt: Cæsar siger, [3]) at Britannerne farve Legemet blaat med Vaid (vitrum), naar de gaa i Slag, og Plinius (XXII 1. 2.) tilføier, at baade gifte og ugifte Fruentimmer farve hele Legemet med Vaid (glastum), saa at de faa samme Farve som Æthioperne. Dioscorides (de mat. med. 2. 215) siger, at Vaid *(ἰσάτις)* blev brugt af Farvere og at man tillige pleiede at lægge Bladene paa Bylder og Saar.

Førend Indigo var blevet en almindelig Handelsvare i Europa (15de og 16de Aarhundrede), kjendte man her intet andet blaat Farvestof end Vaid, som senere efterhaanden er blevet mere og mere fortrængt af Indigoen; med Kundskaben om denne Vare er det dog gaaet meget langsomt fremad, og dens Concurrence med Vaiden har givet Anledning til mange besynderlige Forholdsregler: For Kongeriget Württemberg har man saaledes en Forordning af 19de Juni 1664, hvori det blandt andet heder: »Die Leineweber sollen keine Tücher färben, auch Nichts mit Teufelsfarbe oder Rinde, sondern mit Waid, Gallus, Kupfer und andern guten Farben«. Fra Aaret 1705 har man et Document, som omtaler de Mineralier, hvorpaa der ved Gruberne i Fyrstendømet Halberstadt kunde drives Bergværksdrift, og mellem disse nævnes ogsaa Indigo. Synderlig bedre kan det heller ikke have været i Frankrig; thi først 1737 fik Farvere der Tilladelse til at bruge de Farvestoffe, som de selv vilde [4]). Vaid dyrkes naturligvis nu i en meget mindre Udstrækning end i ældre Tider, men den findes dog endda paa flere Steder, og bruges enten for sig alene eller blandet med Indigo, og i sidste Tilfælde heder det, at man skal faa en varigere blaa Farve end af Indigo alene.

Goldbachia torulosa, DC. Da denne Art for henved 30 Aar siden varmt blev anbefalet baade som Foder- og Olieplante, dyrkede jeg den flere Aar i den botaniske Have ved Christiania. Den holder sig godt uden at dækkes om Vinteren og gav modent Frø i Begyndelsen af August. Efter de her vundne Resultater er der Grund til at tro, at denne Plante ikke vil findes hensigtsmæssig hverken til det ene eller andet af de Øiemed, hvortil den var anbefalet.

Brassica campestris, L. **Norge.** Aakerkaal, Aakreblom, Brestkaal; **Sv.** Åkerkål, Kålsat; **Dan.** Agerkaal; **Tkl.** Ackerkohl, Dillrüben, Durchwachs (gelber), Durchwachskohl, Feldkohl, Knütgen, Lüllhederich; **Engl.** Bargeman's Cabbage, Nape, Naven, Naven (wild), Summer Rape, Wild Cabbage; **Fr.** Colza, Navette d'été; **It.** Rapa salvatica, Rapaccini.

Temmelig almindelig, fornemlig som Ugræs i Agre, lige til Granviknæset (71° 1' N. B. 25° 56' Ø. L.). I de sydlige Egne til Korngrænsen, ja endog høiere. I Sverige til Vesterbotten og Lappmarken. Sandsynligvis er denne Art oprindelig indkommen i Skandinavien som Ugræs i Kornet. Forvildet i Reykjavík [5]).

---

1) Budstikken. Christiania. 1812. Pag. 197.
2) Carl Linnæi Westgöta-Resa. Stockholm. 1747. Pag. 127.
3) De bello gallico V. 14. Cfr. Pomponius Mela de situ orbis. 3. 6. 55.
4) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 353 fg.
5) Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 49.

Brassica oleracea acephala, DC. **Norge**. Grønkaal; **Isl**. Grænkál; **Sv**. Bladkål, Brunkål, Grönkål, Kruskål, Vinterkål; **Dan**. Grønkaal; **Tkl**. Bardowicker Kohl, Baumkohl, Blätterkohl, Blauköhl, Braunkohl, Brunen Kohl, Chöl, Dachskohl, Federköhl, Federkohl, Federnköhli, Geiskohl, Grönen Kool, Grünkohl, Jerusalems-Kohl, Jesuiterkohl, Karthäuserkohl, Köhlkraut, Kohl (brauner), Kohl (bunter), Kohl (krauser), Kohlsprute, Krauskohl, Krauser Winterkohl, Krusen Kool, Krut (Schwarzwald), Kuhkohl, Petersilienkohl, Plumagekohl, Riesenkohl, Staudenkohl, Werz, Wierz, Winterköhl, Winterkohl, Wirz; **Engl.** Borecole, Cale, Colewort, Kale; **Fr.** Chou cavalier, Chou non pommé, Chou vert; **It.** Cavolo arboreo, Cavolo di pastura, Cavolo nero, Cavolo nero primaticcio.

Af de korte Efterretninger, som man har fra de romerske Forfattere, der have skrevet om Planterne, kan det sees, at man i Italien, for henved et Par Tusend Aar siden, har dyrket en eller maaske endog flere Former af Kaal; men det er nu umuligt at bestemme hvilke Sorter dette har været. Ja selv om man fra den Tid havde nøiagtige Beskrivelser over de dyrkede Former, kunde dette dog ikke nytte til noget, da disse, efter saa lang Cultur, vilde have forandret sig i den Grad, at de nu ikke kunde gjenkjendes. Paa samme Maade er det gaaet gjennem hele Middelalderen og lige op til den nyere Tid. Nogle enkelte Undtagelser ville nedenfor blive omtalte. I tyske Havebøger fra det 17de Aarhundrede nævnes Grønkaal som en kjendt Plante, der dog ikke skjenkes nogen Opmærksomhed. Paa samme Tid heder det fra Rusland, at man der ikke kjendte nogen anden Kaalsort end denne; men i det 19de Aarhundrede har man faaet en Mængde Former af dette Slags Kaal. En af de mærkeligste blandt disse er Brassica oleracea procera, Alef. (**Tkl.** Baumkohl, Kuhkohl, Riesenkohl; **Engl.** Cow Cabbage, Jersey Kale; **Fr.** Chou Cavalliers, Chou Collets, Chou en arbre). Om denne Form siger Sir William Hooker, at den dyrkes meget almindeligt paa Jersey og Guernsey, hvor den faar en træagtig Størrelse og Form, hvilket, efter hans Mening, kommer deraf, at man stadig skjærer af de nederste Blade til Foder for Husdyrene, og herved tvinges Planten i den Grad til at voxe i Høiden, at en saadan Kaalhave, i Frastand, faar nogen Lighed med en Gruppe af Dvergpalmer. Man gaar der, siger Hooker, i bogstavelig Forstand, ikke mellem, men under Kaalen, som har en palmelignende Krone paa en 10—12′ høi Stamme. Disse Stammer bruges til Tagtækning, Hegn o. dsl. I den senere Tid har man ogsaa begyndt at bruge Stammerne til Spadserstokke, der som Handelsvare ere kjendte under Navn af Guernsey Canes. Grunden til denne ualmindelige Væxt maa tildels vist ogsaa søges i det milde og fugtige Veirlag, som er eget for Øerne i den britiske Canal. I Omegnen af Christiania dyrkes undertiden denne Form som et Slags Curiositet; men jeg har aldrig seet den naa en større Høide end omtrent 4′ (1.25 cm.).

Forskjellige Former af Grønkaal kunne med god Nytte dyrkes overalt i Norge, hvor Mennesker bo, og som et Middel mod Skjørbug har den stort Værd for de nordligste Egne af Landet. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′) trives den meget godt og holder sig godt under Snedækket om Vinteren, paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. De to nordligste Steder, hvorfra jeg har faaet fuldmodent og vel udviklet Frø, ere Bjerkø (Bjarkø), i Sand Prestegjeld (69°) i Tromsø Amt, og Hammerfest (70° 37′). Paa begge Steder havde Kaalen staaet ude om Vinteren. Paa Island trives Grønkaal godt, og ved Sauðlauksdalr Prestegaard (65½°), paa Nordvestkanten af Øen, har det endog lykkes den navnkundige islandske Prest Bjørn Haldorsen at avle modent Frø, som »spirede hurtigere og modstod bedre baade Vaarkulde, Storm og haardt Veir end Planter af udenlandsk Frø af samme Sort« [1]. »I Ritenbenk paa Grønland (70°) danner Grønkaalen Stokke

[1]) Korte Beretninger om nogle Forsøg til Landvæsenets og Haugedyrkningens Forbedring i Island. Kjøbenhavn. 1765. Pag. 29.

paa 18" (47 cm.) Høide og næsten lige saa tykke som i Danmark« [1]). Ved det nordligste Umanak (70° 41') paa Grønland »danner Grønkaal vel ikke nogen egentlig Stok, men giver dog ret anseelige Planter, som man kunde tage op og gjemme til Brug i Løbet af Vinteren«, uagtet Middeltemperaturen for Maanederne Mai—August ikke er høiere end 6.6 C. [2]).

Brassica oleracea bullata, DC. **Norge.** Savoikaal; **Isl.** Savoikál; **Sv.** Savoykål, Wirsing; **Dan.** Savojkaal; **Tkl.** Blasenkohl, Börskohl, Brockerla (Oestreich), Brousli (Cant. Tessin), Bückelkohl, Chöhl (St. Gallen), Federköhli (Bern). Herrenkraut, Herzkohl, Kehl (Tirol), Kelch (Wien), Kihl (Siebenbürgen), Köhl, Krauser Kopfkohl, Krausköhl, Mailänderkohl, Mörsing, Pörschkohl, Römisch Köhl, Romeskrut, Sawau, Sawaukohl, Savoy-Kohl, Savoyer-Kohl, Sommerkohl, Wirsching, Wirsig, Wirsing, Wierz, Wirz, Würsekohl, Zefoy (Danzig); **Engl.** Milan-Cabbage, Savoy-Cabbage; **Fr.** Chou cloqué, Chou de Hollande, Chou de Milan, Chou de Savoie, Chou pancalier, Chou pommé frisé, Chou pommé de Milan; **It.** Cavolo verzetto, Verza, Verzi di Milano.

I Mellem-Europa har Savoikaalen været kjendt i Middelalderen: Sprengel tror, at den allerede nævnes af den hellige Hildegard (1099—1179), der opholdt sig i Nærheden af Bingen, og i Frankrig omtales den i det 13de Aarhundrede som en kjendt Kaalsort, under det endnu der brugelige Navn Chou frisé. I den anden Halvdel af forrige Aarhundrede kan den dog ikke have været almindelig i Tyskland, thi Rammelt siger, at den i Thüringen, foruden »Savoyerkohl«, ogsaa blev kaldet Herrenkraut, fordi den hverken blev dyrket eller spist af Almuen. I Throndhjem (63° 26') har man dog dyrket Savoikaal for omtrent 200 Aar siden [3]). Maalselvdalens Prestegaard (69° 10') er det nordligste Sted, hvor den hidtil har lykkes »ret godt«, men dog ikke saa godt som Spidskaal. I Sverige dyrkes den ialtfald til 63° 15'. Alt i Slutningen af forrige Aarhundrede har man dyrket Savoikaal paa Island, hvor den endog ved Buðadalr (65° 40'), paa Vestkanten af Øen, har dannet Hoveder [4]). I den nyeste Tid har den ogsaa i Reykjavík givet »ret gode Smaahoveder« [5]).

Brassica oleracea bullata gemmifera, DC. **Norge.** Rosenkaal; **Isl.** Rósakál; **Sv.** Brysselkål, Rosenkål; **Dan.** Rosenkaal; **Tkl.** Brüsseler Kohl, Brüsseler Sprossenkohl, Rösli-Chöl, Rosenkohl, Rosenwirsing, Sprossenkohl, Spruckenkohl; **Engl.** Brussels Sprouts; **Fr.** Chou à jets, Chou de Bruxelles, Chou rosette.

Denne Form, som er fremkommen i Belgien, nævnes allerede 1231 i en Torvforordning for Byen Mons. I Tyskland lader det til, at den temmelig sent er blevet kjendt: I Slutningen af det 16de Aarhundrede omtales den af Johannes Bauhin som dyrket i Slotshaverne i Württemberg, men i Preussen blev den først i Midten af forrige Aarhundrede indført af franske Emigranter (»Réfugiés«) [6]). I nogen tysk Havebog har jeg ikke fundet den nævnt før i Begyndelsen af dette Aarhundrede. I de senere Aar er Rosenkaalen blevet temmelig almindelig i Norge, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket med Held, er Tromsø (69° 40'). I Sverige dyrkes den ialtfald til de sydlige Egne af Vesterbotten (omtrent 64°).

Brassica oleracea capitata depressa, DC. **Norge.** Hovedkaal, Hvidkaal; **Isl.** Hvítkál; **Sv.** Hufvudkål, Hvitkål; **Dan.** Hvidkaal; **Tkl** Bunskohl, Buuskool, Cabasskraut, Cabskraut, Caminatkraut.

[1]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 94.
[2]) H. Rink i Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 4de Række. 2det Bind. Kjøbenhavn. 1870. Pag. 231.
[3]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.
[4]) M. Ketilson. Nockrar Tilravner giördar med nockrar Sád-tegunder og Plöntur. Hrappsey. 1779. Pag. 59.
[5]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne XXX Bind. Christiania. 1886. Pag. 254.
[6]) Dr. L. Wittmack. Gartenflora. Berlin. 1887. Pag. 27.

Cappess, Cappuss, Caps, Chabis, Chol, Chola, Cholgras, Coli, Collo, Craut, Cupestkraut, Gabasskrut, Gabauskrut, Gabbaskrut, Gardcruet, Gartkrut, Gumpasskraut, Gumpusskraut, Häppelkraut, Happeskraut, Hauptkraut, Kabbus, Kabesblezen, Kabis, Kahl, Kapis, Kappaskrut, Kappes, Kappeskraut, Kappiskraut, Kappost, Kappuster, Kapse, Keel, Kelkrut, Koahl, Köl, Köle, Kölkraut, Kölkrut, Koel, Kol, Kola, Kole, Kolo, Kompest, Kompost, Komppost, Kompst, Komst, Kopfkohl, Koppkohl, Koyl, Kraut, Krautbletzen, Kumbost, Kumpest, Kumpost, Kumpst, Kumskohl, Kumskool, Neckarkraut, Ochsenherzkraut, Schwabenkraut, Setzling, Taterkohl (Holstein), Weisskohl, Weisskraut, Wittenkool, Zentnerkabeskraut; **Engl.** Drum-head Cabbage, White Cabbage; **Fr.** Caboche, Cabou, Cabus blanc, Chou blanc, Chou cabus, Chou pommée, Chou pommée blanc; **It.** Capuccio, Capuccio bianco, Cavolo capuccio.

Det er maaske muligt, at man baade i Italien og Grækenland, for et Par Tusend Aar siden, kan have dyrket en eller anden Form af Hovedkaal, men i Henhold til, hvad der ovenfor er sagt om denne Sag, lader det sig neppe med Sikkerhed bevise. I det 13de Aarhundrede har man baade i Tyskland og Frankrig dyrket en eller flere Sorter Hovedkaal, men i England lader det til, at man endda i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede ikke har dyrket Kaal, som tilligemed mange andre Kjøkkenvæxter blev indført fra Holland. Omtrent i Midten af det 17de Aarhundrede blev Kaalen indført til det nordlige Skotland af Cromwell's Soldater.

Omtrent ved Christendommens Indførelse, eller maaske alt i Slutningen af den hedenske Tid, har man i Norge kjendt flere Former af Kaal, uden at det dog nu er muligt at have nogen sikker Mening om hvilken Sort dette har været. Paa flere Steder i de gamle historiske Skrifter finder man endog Ordet Kaal brugt i forskjellige Slags ordsproglige Talemaader, hvilket synes at vise, at den da maa have været almindelig kjendt og dyrket [1]). I de gamle Love har man ogsaa forskjellige Bestemmelser om Tyveri af Kaal. Den ældre Bjarkøret (Nidaros's gamle Bylov?), som er samtidig med de ældste norske Love, siger (119) herom: »Dersom nogen gaar i anden Mands Have og stjæler Kaal eller Angelica eller Løg og bliver greben dermed, saa meget som en Penings Værd, da er han Marktyv, hans Sag skal behandles som andre Tyvssager og han være retløs, om han bliver slaaet« [2]). I en noget senere Periode (omkring Aaret 1300) maa et eller flere Slags Kaal have været meget almindelig dyrket i Norge: i et Brev af 3die November 1307 [3]) finder man nemlig Ordet Kaalhave (kálgarðr) brugt som en collectiv Benævnelse for Urte- eller Kjøkkenhave i Almindelighed.

I Aaret 1781 blev der af »det bergenske nyttige Selskab« udsat en Præmie af 10 Rigsdaler »for den største, med forsvarligt Gjerde omsatte Have, hvori endel af Jorden bruges til Kaal, Rødder, Erter og andre nyttige Planter, den øvrige Del til nyttige Frugttræer, ei mindre end 30 Stykker« [4]). For at fremme Dyrkning af Kaal og andre nyttige Havevæxter, blev der 1787 af »det Agershusiske patriotiske Selskab« udsat en Præmie af 20 Rigsdaler »for den Gaardmand, som beviser, at han

[1]) Saga Olafs konungs ens helga. Christiania. 1853. Cap. 120. Olaf den Helliges Saga i Fornmanna Sögur Cap. 127. Grettis Saga. Kjøbenhavn. 1857. Cap. 57. Pag. 130. Cfr. Stjórn Cap. 20 Pag. 61. Thord Hrede's Saga. Kjøbenhavn. 1848. Pag. 50.

[2]) Cfr. Ældre Bjarkøret 148. Ældre Frostathingslov XIV 14. Om de strenge Straffe for Tyveri i Haver, som man i Middelalderen ogsaa har havt i Tyskland, maa henvises til Chr. Ed. Langethal. Geschichte der teutschen Landwirthschaft. Jena. 1847—56. 1 Theil, 2tes Buch, Pag. 336.

[3]) Diplomatarium norvegicum. II. No. 88.

[4]) Fortegnelse paa Medlemmerne i det bergenske nyttige Selskab &c. Bergen. 1781. Pag. 38.

fra Begyndelsen af Aaret 1787 til Slutningen af 1788 har fra nyt anlagt den største Kaalhave, ikke af mindre end et Maals (10,000 □′ — 984 □ m.) Størrelse, og deri avlet en tilstrækkelig Mængde Hovedkaal, Kaalrabi eller andre nyttige Jordfrugter« [1]).

I den sidste Menneskealder, navnlig i de sidste 25 Aar, har Havedyrkningen i Norge gjort paafaldende store Fremskridt, og dette gjelder fornemlig Dyrkningen af Kjøkkenvæxter. I de Egne af Landet, hvor Hovedkaalen trives til Fuldkommenhed, dyrkes denne i langt større Mængde end nogen anden Kaalart. Den største »Braunschweiger Hovedkaal«, som jeg har seet ved Christiania, veiede, efterat de ydre Blade vare fjernede, hvad man altid pleier at gjøre til en Udstilling, 29 Pund (14½ kg.); men saa store Hoveder finder man dog her sjelden. Ved Throndhjem (63° 26′) kan man faa Hoveder paa en Vægt af 18 Pund (9 kg.) og i Stenkjær (64° 2′), ved Bunden af Throndhjemsfjord, 16 Pund (8 kg.). Paa det her nævnte Sted avler man ogsaa udmærket godt modent Frø. Det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet udmærket godt modent Frø af »Braunschweiger Hovedkaal« er Gaarden Fineide i Hemnes Prestegjeld (66° 13′) i Helgeland, og Kaalhovederne kunne der naa en Vægt af 7 Pund (3½ kg.).

Jo længre man kommer mod Nord, desto mere aftage ogsaa Hovederne i Størrelse, og hertil bidrage naturligvis ikke alene den kortere Sommer og den lavere Temperatur, men ogsaa den meget vigtige Omstændighed, at Kyndighed i Havedyrkning ikke tiltager med Bredegraderne; der kan neppe være nogen Tvivl om, at en dygtig Gartner vilde have faaet bedre Resultater. Ikke desto mindre kan man, selv i en mindre gunstig Sommer, i Tromsø (69° 40′) faa Kaalhoveder, som veie 3 Pund (1½ kg.). Vaaren 1883 sendte jeg Frø af »Amager Hovedkaal«, som var avlet ved Christiania (59° 55′), til Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken, hvor Kaalhovederne bleve saa store som »Croquetkugler«. Det høiest liggende Sted i Norge, hvor Hovedkaal, saavidt mig bekjendt, trives »ret godt«, er Opdal Prestegaard (62° 37′) i Søndre Throndhjems Amt, der ligger paa en Høide af 2000′ (627 m.) o. H.

I Sverige kan man vistnok dyrke Hvidkaal langs hele Kysten af Bottenhavet; men ved Haparanda (65° 50′) er den ikke mere aarvis; i varme Sommere kan den dog der faa Hoveder, som »ere smaa men af god Beskaffenhed« [2]). Ikke desto mindre fik man 1879 modent Frø baade i Luleå (65° 35′) [3]) og Nedre Kalix [4]). Ved Uleåborg (65°) i Finland danner Hvidkaalen ikke Hoveder [5]). I Gouvernementet Archangelsk kan man endda ved Udløbet af Dwina (64° 31′) dyrke Kaal, men ved Mesen (65° 50′) danner den ikke mere Hoveder (Schrenk). Paa Færøerne (61 – 61½°) danner Hvidkaalen meget sjelden Hoveder, og fra Island foreligger der afvigende Bemærkninger om Dyrkning af denne Form: det heder saaledes, at man ved Skalholt (64° 6′), som ligger inde i Landet, i Øst for Reykjavík, har faaet »vel lukkede« Hoveder [6]), medens Kaalen, ved Sauðlauksdalr Prestegaard paa Nordvestkysten, ikke mere danner Hoveder, men kun faar store og saftige Blade, som der spises. Fra Reykjavík (64° 8′) meddeler Landphysicus Schierbeck, som er en meget sagkyndig Mand, herom følgende: »Hvidkaal og Rødkaal har jeg forsøgt i de bedste Afarter fra Professor

[1]) Fortegnelse paa Pris-Materier og Præmier, som det Agershusiske patriotiske Selskab udsætter for Agershus Stift udi Aaret 1787. Christiania. 1787. Pag. 25.
[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1868. Pag. 33.
[3]) Nerike. 1880. No. 23.
[4]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 136
[5]) Hushållnings Journal Stockholm. 1792. Pag. 24.
[6]) Niels Horrebow. Tilforladelige Efterretninger om Island. Kjøbenhavn. 1752. Pag. 92.

Schübeler og anvendt alle Kunstens Regler paa dem, idet de have været saaede i varm Benk, omplantede i halvvarm Benk og saa først udplantede som udmærket store og kraftige Planter; men alt forgjeves; der kommer store Blade, men der bliver ingen Tid til at sætte Hoveder« [1]).

I en lang Aarrække har man nu i Omegnen af Christiania dyrket Hovedkaal i det store. Paa et norsk Maal Jord (10,000′ — 784 □ m.) pleier man her at sætte 2500 Kaalplanter, som om Høsten i Gjennemsnit faa en Vægt af 6—10 Pund (3—5 kg.). Dette giver for et Maal Jord en Vægt af omtrent 20,000 Pund eller omkring 10,000 kg. Efter de her opgivne Tal kan man let gjøre en Sammenligning med det Udbytte, der vindes i andre Lande.

Brassica oleracea capitata obovata, DC. **Norge.** Spidskaal; **Isl.** Toppkál; **Sv.** Sockertoppskål, Spetskål; **Dan.** Spidskaal; **Tkl.** Chöl, Chölchabis (Schweiz), Filderkraut, Spitzkabes, Spitzkohl, Spitzkraut, Yorkerkraut, Zuckerhutkohl, Zuckerkutkraut; **Engl.** Yorkshire Cabbage; **Fr.** Chou de York.

Om denne Form gjelder omtrent det samme, som ovenfor er sagt om Savoikaalen, naar undtages, at Spidskaal med Nytte kan dyrkes lidt længre mod Nord og til en større Høide over Havet end Savoikaal Den trives saaledes bedre end Savoikaal baade ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376, 439) og ved Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′). Paa sidstnævnte Sted veiede den største Kaal, efterat de ydre Blade vare afskaarne, 3¾ Pund (1.860 kg.). Fra Omegnen af Christiania har jeg veiet flere Hoveder, saaledes afpudsede som de leveres til en Udstilling: den største »Filder-Spidskaal« veiede 10¾ Pund (5.350 kg.) og den største »Windelsteiner Spidskaal« 9 Pund (4.483 kg.). Fra Stenkjær (64° 2′) har jeg faaet udmærket godt Frø; men dette maa sikkerlig kunne modnes længre mod Nord. 1879 gav Spidskaal ved Luleå (65° 35′) modent Frø, der var næsten dobbelt saa stort som det, der avles i sydligere Egne [2]), og 1882 gav den ved Piteå (65° 19′) modent Frø, hvoraf 1000 Korn veiede 6.11 gr. [3]). En Prøve af det ovenfor nævnte Frø fra Stenkjær sendte jeg til Landphysicus Schierbeck i Reykjavík, hvor det gav »ret gode Smaahoveder« [4]).

Brassica oleracea capitata rubra, DC. **Norge.** Rødkaal; **Isl.** Rauðkál; **Sv.** Blåkål, Rödkål; **Dan.** Rødkaal; **Tkl.** Blaukohl, Blutrothkraut, Capus (rother), Kopfkohl (rother), Rothkohl, Rothkraut, Rothkrautcapus; **Engl.** Red Cabbage; **Fr.** Chou pommée rouge, Chou rouge; **It.** Cavolo cappuccio rosso pavonazzo, Cavolo a palla pavonazzo, Cavolo rosso, Cavolo turchesco rosso.

I Norge dyrkes Rødkaal ikke saa almindelig som Savoikaal, Spidskaal og Hvidkaal, og Hovederne blive heller ikke mere end omtrent halv saa store som hos Hvidkaalen Den største Rødkaal, som jeg har seet ved Christiania, veiede 14½ Pund (7.25 kg.). Den trives i Norge ret godt til Polarcirkelen. I Sverige synes man at have gjort den Erfaring, at Rødkaal skulde passe bedre for de nordlige Egne end Hvidkaal; men dette stemmer ikke overens med Resultaterne af mine Forsøg i de arktiske Egne af Norge. For omtrent 100 Aar siden berettes det fra Island, at Rødkaalen dannede Hoveder endog saa langt mod Nord som i Buðardalr (65° 40′), paa Vestkanten af Øen [5]); men af Schierbeck's ovenfor nævnte Beretning om Dyrkning af Hvidkaal ved Reykjavík, synes det at fremgaa, at ingen af disse Kaalsorter passer til Dyrkning paa Island.

---

1) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 254. Cfr. Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 90.
2) Nerike. 1880. No. 23.
3) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1883. Pag. 22.
4) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 254.
5) M. Ketilson. Nockrar Tilravner giördar med nockrar Såd-tegunder og Plöntur. Hrappsey. 1779. Pag. 59.

Brassica oleracea botrytis cauliflora, DC. **Norge** Blomkaal; **Isl.** Blómkál; **Sv.** Blomkål; **Dan.** Blomkaal; **Tkl.** Bloomenkool, Blumechöl, Blumenkohl, Blumenköhli (Bern), Cartefiol, Käsekohl, Kardifial (Schweiz), Karfiol, Karifiol, Kartafiol, Karviol, Kauli (Oestreich), Speis, Traubenkohl; **Engl.** Cauliflower; **Fr.** Chou-fleur; **It.** Cavolifiore bianco

Man ved ikke sikkert naar og hvor Blomkaalen først er fremkommet; saa meget er ialtfald vist, at den omtrent 1580 er indført fra Levanten til Italien (Genua?) og derfra i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede til Tyskland. I Ulm har man 1637 dyrket Blomkaal (»Kalvefiori«), som holdt $1^1/_2$ Alen i Omfang og veiede $9^1/_2$ Pund [1]. I lang Tid fik man hvert Aar Frø, som var meget kostbart, over Venedig fra Constantinopel og Cypern. Uagtet dette Land, paa den her nævnte Tid, var berømt for sin Blomkaal, og uagtet man endnu har en Form, der er kjendt under Navn af cyprisk Kaal, dyrkes dog denne, saavelsom de fleste andre Kjøkkenvæxter nu kun sjelden der, og findes alene paa Rigmænds Bord [2]. Conrad Gessner (1516—65) nævner ikke denne Form blandt Kaalarterne, og den findes heller ikke i Daniel Rhagorius's Erneuerter Pflanzengarten (Basel 1669). Prosper Alpinus, som i Aarene 1580—83 reiste i Ægypten, saa der for første Gang Blomkaal. Omtrent i Midten af det 17de Aarhundrede var den vistnok kjendt i Frankrig [3], men i Slutningen af samme Aarhundrede var den dog kun sjelden dyrket [4]. Til Belgien blev Blomkaalen indført fra Cypern i Midten af det 17de Aarhundrede [5]. Hollænderen Rembert Dodoëns eller Dodonæus (1517—85) leverede den første Tegning af Blomkaal, og den anden Tegning fik man af Hollænderen Charles de l'Ecluse eller Clusius (1526—1609). I Begyndelsen af det 17de Aarhundrede (1619) var denne Væxt en saa sjelden Vare i England, at to Stykker Blomkaal bleve betalte med 3 Shilling Sterling; men kort efter Urolighederne 1688 begyndte hollandske Gartnere i Omegnen af London at dyrke Blomkaal, som lige til Slutningen af forrige Aarhundrede blev udført baade til Holland og Tyskland [6]. Allerede i Slutningen af det 17de Aarhundrede har man dyrket Blomkaal ved Throndhjem [7].

Tidligere har man, ialtfald i Norge, betragtet Blomkaal som en Væxt, der ikke kunde trives under saa ugunstige klimatiske Forhold som de fleste andre Kaalsorter. I de senere Aar er det dog her, ved en Mængde Kjendsgjerninger, blevet godtgjort, at denne Opfatning er fuldkommen urigtig, og at der ikke mangler meget paa, at Blomkaalen er ligesaa haardfør som Grønkaal (Br. ol. acephala). I Alten (70°) i Vest-Finmarken mislykkes Blomkaal sjelden, ja endog i Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken faar man, i en nogenlunde gunstig Sommer, Blomsterhoveder, som holde 3—4″ (7.8—10.4 cm.) i Diameter, og fra Vadsø (70° 4′) er det mig af en fuldkommen paalidelig Mand meddelt, at man næsten hvert Aar faar »store og vel udviklede Blomsterhoveder«. I Karasjok (69° 18′) har man hidtil dyrket Blomkaal kun paa den Maade, at man har ladet Planterne blive staaende i Benken, hvor de vare saaede. Man har da faaet Blomkaal, der holdt 8—9″ (20.9—23.5 cm.) i Diameter. Fra Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), hvor Jordbunden i Haven for en

---

1) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 483.
2) F. Unger und Th. Kotschy. Die Insel Cypern. Wien. 1865. Pag. 445.
3) Thomas Moore. The Gardener's Assistent. New Edit. London. 1878. Pag. 183.
4) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. London. 1822. Vol I. Pag. 102. M'Intosh. The Book of the Garden. Vol. II. London. 1850. Pag. 98.
5) Charles Morren. Les siècles et les legumes, ou quelques mots sur l'histoire des jardins potagers. Liège. 1837. Pag. 9.
6) Dr. J. J. Bernhardi. Thüringsche Gartenzeitung. 6ter Jahrg. Erfurt. 1847. Pag 201.
7) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.

stor Del bestaar af Sand, har Presten J. R. Landmark meddelt mig, at han 1880, som for de nordlige Egne af Norge var en ugunstig Sommer, saaede Blomkaal ude i Haven i Slutningen af Mai, og dog fik han i Midten af September Blomsterhoveder, som, uden Blade, veiede $12^1/_2$ Lod (198 gr.) og havde en Diameter af 11 cm. Den følgende Sommer, der heller ikke var synderlig gunstig, blev Blomkaalen, paa almindelig Maade, saaet i Benk og senere udplantet. Man begyndte at spise af denne i Slutningen af Juli og vedblev hermed til sent paa Høsten. Den dannede faste, rent hvide Blomsterhoveder, som havde en Diameter af indtil 6″ (15 cm.). Paa denne Maade har han senere vedblevet at dyrke Blomkaal og 1884, der heller ikke var nogen gunstig Sommer, fik han Blomkaalhoveder, som, uden Blade, veiede 3 Pund ($1^1/_2$ kg.). I Throndenes Prestegjeld (68° 49′) saar man i Almindelighed Frøet lige ud i Haven og faar dog, temmelig aarvist, gode Blomkaalhoveder. Paa Gaarden Fineide i Hemnes Prestegjeld (66° 13′) blev der 1883 avlet omtrent 100 Stykker »asiatisk Blomkaal«, hvoraf de største, uden Blade, veiede 4 Pund (2 kg.).

Fra Opdal Prestegaard (62° 37′) i Søndre Throndhjems Amt, der ligger paa en Høide af 2000′ (628 m.) o. H., altsaa ved Bygdyrkningens Høidegrænse, har jeg, til en af mine Udstillinger, »til Havedyrkningens og Landhusholdningens Fremme«, faaet Blomkaal med hvide, faste Blomsterhoveder, som holdt 8″ (21 cm.) i Diameter; ja endog ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376, 439) faar man næsten hvert Aar Blomkaal og i gunstige Sommere endog temmelig store Hoveder. Blomkaalen trives ogsaa meget godt ved det aabne Hav, paa Steder, hvor den meget ofte er udsat for voldsomme Storme. Et slaaende Bevis herpaa har jeg seet paa den lille Ø Utsire (59° 18′), paa Norges sydvestlige Kyst, hvor Blomkaalen havde naaet en sjelden Størrelse, Høide og Fasthed. Den ved Christiania dyrkede Blomkaal er en i enhver Henseende ligesaa god Vare, som den, man i Almindelighed finder i Tyskland, f. Ex. i Erfurt. Den største Blomkaal, som jeg har seet her, veiede, uden Blade, lidt over 7 Pund (3.375 kg.).

I Sverige kan man med Nytte dyrke Blomkaal i det mindste til den 66de Bredegrad: Ved Piteå (65° 19′) giver den »et fortrinligt Udbytte« [1]) og ved Luleå (65° 37′) kan man i gunstige Sommere, endog ved at saa Frøet ude i Haven, faa »vakre Blomsterhoveder« i September [2]).

Om Dyrkning af Blomkaal paa Island siger Landphysicus Schierbeck: »Blomkaalen kan i ikke altfor daarlige Sommere give et meget godt Udbytte paa Island. Hovedet er hvidt og fast og kan naa en ret betydelig Størrelse. Det er dog ikke hvert Aar, at Blomkaalen kan naa at komme til Udvikling paa Island; ikke saa ganske sjelden kommer Frosten for tidlig; dog skal man ikke altfor tidlig opgive Haabet om noget Udbytte i en saadan Sommer, eftersom Blomkaalen kan taale 4—5° Frost i et Par Nætter og dog udvikle sig noget igjen ovenpaa, hvis der kommer mildere Veir i nogen Tid, saaledes som Tilfældet var 1885« [3]) Ved Sauðlauksdalr Prestegaard, paa Nordvestkanten af Øen ($65^1/_2$°), kan Blomkaalen i en gunstig Sommer blive saa stor som en knyttet Haand, og ved Akreyri (65° 40′), der ligger ved Bunden af en 6 Mile lang Fjord paa Nordkanten af Øen, lykkes Blomkaal meget godt [4]). Grunden til de her nævnte forskjellige Resultater, baade med Blomkaal og andre Culturplanter, kan vel ogsaa ligge deri, at man ikke overalt har forstaaet at dyrke disse paa den rette Maade.

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. 7. Stockholm. 1868. Pag. 33.
[2]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. 2. Stockholm. 1879. Pag. 109.
[3]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 254.
[4]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 91.

Brassica oleracea botrytis asparagoides, DC. **Norge**. Aspargeskaal, Broccoli; **Sv.** Broccoli, Sparriskål; **Dan**. Aspargeskaal, Brokkoli; **Tkl**. Brockelkohl, Brockoli, Italienischer Kohl, Malteserkohl, Spargelkohl; **Engl**. Broccoli; **Fr**. Chou brocoli, Chou de Malte; **It**. Broccoli, Broccoli pavonazzi, Cavolo broccos.

Denne Form, som er en Varietet af Blomkaal, er sandsynligvis kommet fra Italien. Omtrent 1660 har den været kjendt i Frankrig, men var dog meget sjelden. I Tyskland synes Gottlieb Rammelt at være den første, der omtrent 1770 omtaler denne Form under Navn af Prokuli [1]). Alt i Slutningen af forrige Aarhundrede blev Broccoli dyrket af Amtmand C. Sommerfelt paa Østre Thoten (60° 41′) [2]). I Omegnen af Christiania har der i de senere Aar været dyrket to eller tre Varieteter, men saavidt mig bekjendt har Broccoli her ikke vundet noget Bifald.

Brassica oleracea caulo-rapa, DC. **Norge**. Overjords-Kaalrabi; **Isl**. Ofanjarðar-Kálrófur; **Sv**. Kålrabbi; **Dan**. Knudekaal, Overjords-Kaalrabi; **Tkl**. Dorschen, Dorse, Kaleraben (Siebenbürgen), Knopfkohlrabi, Kohlrabe, Kohlrabi, Kohlrübe, Kohlrübe über der Erde, Kopfkohlrabi, Oberkohlrabi, Oberkohlrübe, Oberrübe, Rübchöl, Rübenkohl, Stengelrübenkohl, Torschen, Torsen; **Engl**. Kohl-Rabi, Kohl-Rabi above ground, Rape Col; **Fr**. Boule de Siam, Chou à tige charnue, Chou de Siam, Chou-Rave; **It**. Cavolo rapa, Torsi.

Denne Form har neppe været kjendt før i det 16de Aarhundrede [3]), men selv i Slutningen af det 18de Aarhundrede kjendte man endda kun en Sort [4]). I Norge dyrkes nu denne Form, i forskjellige Varieteter, meget almindelig lige til Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken. Derfra fik jeg Høsten 1876 nogle Exemplarer, som vare saaede ude i Haven, og efterat alle Blade vare fjernede, veiede det største 18 Lod (280 gr.). Ved Prestegaarden i Maalselvdalen blev Frøet saaet ude i Haven, som har stærkt sandblandet Jord, i Slutningen af Mai; de største afbladede Exemplarer veiede om Høsten 22 Lod (342 gr.). Ved Fjeldstuen Kongsvold (62° 18′) paa Dovre, som ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H., kan Overjordskaalrabi, naar den saaes ude i Haven, blive saa stor som »en stor, rund Potet«, og ved Gaarden Dalen i Foldalen (62° 7′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m) o. H., kan den, behandlet paa samme Maade, naa en Vægt af 16 Lod (250 gr.). Det største Exemplar (en blaa Varietet), som jeg har seet ved Christiania, veiede næsten 12 Pund (5 850 kg.). Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet udmærket godt Frø. Lidt af dette blev det følgende Aar saaet ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), der ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., og paa en anden Seng i Haven, der laa lige ved Siden af den her nævnte, Frø af den samme Varietet fra Erfurt. De største Kaalrabier af det sidst nævnte Frø veiede 18 Lod (270 gr.) og af Frøet fra Stegen 2¼ Pund (1.180 kg.)! — I Sverige trives denne Form meget godt, ialtfald til Haparanda (65° 50′), og ved Piteå (65° 19′) gav den 1882 modent Frø, hvoraf 1000 Korn veiede 4.85 gr. [5]). I Dala Syssel, paa Vestkanten af Island (65°), trives Overjordskaalrabi godt [6]). — I Schweiz trives den ogsaa godt ved Abenberg i Berner Oberland, paa en Høide af 5630′ (1734 m.) o. H. [7]), og ved St. Moritz i Bünden, paa en Høide af 5915′ (1856 m.) o. H. [8])

---

[1]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. XXIV. Hamburg. 1868. Pag. 156.
[2]) Topographisk Journal for Norge. 4de Bd. 14de Hefte. Pag. 109
[3]) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 5 Bd. Leipzig. 1805. Pag. 127.
[4]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. Jahrg. XXIV. Hamburg. 1868. Pag. 158.
[5]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1883. Pag. 22.
[6]) Islandske Maaneds Tidender. August. 1774. Pag. 115.
[7]) Karl Kasthofer. Bemerkungen auf einer Alpenreise. Aarau. 1822. Pag. 235.
[8]) H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 244.

Brassica napus rapifera, Metzg. **Norge**. Kaalrabi, Underjords-Kaalrabi; **Isl**. Kálrabi, Kálrófur; **Sv**. Kålrot, Rotebagge (Plur. Rotebaggar); **Dan**. Rutabaga, Underjords-Kaalrabi; **Tkl**. Bairische Rübeln (Zillerthal), Barschen, Baumholder Rüben, Bodachöhlrübe (Appenzell), Bodenkohlrabi, Bodenrüben, Brucken, Bruke, Darrüben, Dörschen, Dorschen, Erddorsche, Erdkaleraben, Erdklöppel (Schlesien), Erdkohlrabi, Erdrübe, Fruke (Pommern), Gelbrübe, Gelbrüob, Gevatterrübeln (Zillerthal), Klozrübe, Klumperrüben, Klumsaat, Kohlrabe, Kohlrabe unter der Erde, Kohlrübe, Kohlrübe unter der Erde, Kohlrübe (schwedische), Kohlrübe (unter sich wachsende), Krautrübe, Kulloche, Nap, Nopen, Nopp, Onder-Cholleräba (Schweiz), Pfoschen, Puotröwe, Räbe, Rafi, Röwen (Hamburg), Rüben (lange), Scherrübe, Schwedische Röwen, Schweltrup, Stäckrowe, Steckelrüben, Steckrübe, Steekröbe, Stegrub, Stockräba, Swelrup, Torschen, Tusch'n (Tirol), Underbodenkohlrabi, Unterkohlrabe, Unterkohlrübe, Weischrüben, Wrucke, Wruke (Pommern); **Engl**. Kohl-Rabi under ground, Rutabaga, Swedish Turnip; **Fr**. Chou de Laponie, Chou-navet, Chou-navet en terre, Chou Rutabaga, Naveau, Navet de Suède, Rabidouille, Rabioule; **It**. Cavolorapa, Napo, Napone, Navone, Navone domestico.

Om den almindelige Kaalrabis Herkomst samt hvor længe den har været dyrket, er det neppe mulig nu at have nogen sikkert begrundet Mening. Enkelte have troet, at den allerede har været kjendt af Dioscorides (de mat. med. 2. 136 — *βουνιάς*), Columella (de re rust. II. 10. 23, 24 og 12. 56 — napus) og Plinius (XVIII. 13, 55. XX. 4. 11 — napus). Man har ogsaa troet, at den har været dyrket i Carl den Store's Tid og, at det er denne, som i hans »Capitulare« kaldes rava cauli; men besynderligt er det dog, at man i Slutningen af forrige Aarhundrede endda ikke skal have kjendt mere end en Sort Kaalrabi [1]).

For at fremme Dyrkningen af denne nyttige Væxt, tilbød Sogneselskabet »for Laurviks og Fredriksværns Vel« i Aaret 1812 gratis at uddele til Bønderne 120,000 Kaalrabiplanter [2]); men jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om hvilken Fremgang dette havde. 1830 har Selskabet for Norges Vel tilbudt gratis at ville uddele Planter af Kaalrabi og forskjellige Kaalsorter samt Purre til dem, som hermed vilde gjøre Prøver i det store (Budst. 1830 Pag. 93); men heller ikke herom kan jeg meddele nogen nærmere Oplysning. Samme Aar blev der, efter Foranstaltning af Selskabet for Norges Vel og Finants-Departementet, sendt Frø af Kaalrabi og Næper (»Turnips«), for 10 Spd. (40 Kroner) af hver Sort, til Finmarken, for der at uddeles gratis (l. c. Pag. 241). 1831 udsatte Videnskabs Selskabet i Throndhjem to Præmier, paa 5 og 10 Spd., for de Bønder, som bo i Fjeldbygderne og som avle idetmindste 30 Tønder (à 139 Liter) Kaalrabi eller Næper (l. c. 1831 Pag. 75).

Her dyrkes naturligvis en hel Del forskjellige Sorter Kaalrabi, men den, der i enhver Henseende er den bedste som Kjøkkenvæxt, er en Sort, som her er vel kjendt under Navn af Throndhjemsk Kaalrabi. Af alle Slags Kjøkkenvæxter er Kaalrabi i Norge sandsynligvis den, som bruges mest, og den kan her med god Nytte dyrkes overalt, hvor Mennesker bo: Fra Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, som blandt alle mine Forsøgsstationer har de uheldigste Betingelser for ethvert Slags Plantedyrkning (I. Pag. 121—22), fik jeg Høsten 1876 Kaalrabi, der var saaet ude i Haven i den første Halvdel af Juni, og som (uden Blade) i Midten af September veiede 23 Lod (358 gr.). I Tranø Prestegjeld (69° 9′) i Tromsø Amt »lykkes Kaalrabi saa godt, at den ikke kan gives smukkere og mere velsmagende i det sydlige Norge«. Frøet saaes der altid paa aaben Mark

[1]) **Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. XXIV Jahrg. 1868. Pag. 158.**
[2]) **Budstikken. Christiania. 1812. Pag. 299.**

og i Aaret 1814 »blev der høstet saa godt Frø, som nogen vilde ønske« [1]). Selv i den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1880 gav Kaalrabi modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), og de største Rødder, som bleve dyrkede samme Aar, veiede 2¼ Pund (1.120 kg.). Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′ N. B. 2940′ — 922 m. o. H.) kan throndhjemsk Kaalrabi, som henimod Midten af Juni saaes ude i Haven, faa en Vægt af 1 Pund (½ kg.). I Nærheden af Opdal Prestegaard (62° 37′), i Søndre Throndhjems Amt, som ligger paa en Høide af 2000′ (627 m.) o. H., giver Kaalrabi i en almindelig Sommer modent Frø. Det hjemmeavlede Frø foretrækkes der altid for det, som man faar i Frøhandelen, da det giver større og mere velsmagende Rødder [2]). Men Kaalrabien kan endog give modent Frø over den almindelige Byggrænse: for nogle Aar siden fik jeg meget godt udviklet Frø fra Gaarden Dalen i Foldalen (62° 7′), som ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., kan den throndhjemske Kaalrabi, endog i en mindre gunstig Sommer, faa en Vægt af 5 Pund 26 Lod (2.740 kg.). Ved Christiania har jeg seet Kaalrabi, der var dyrket paa Ager og som uden Blade veiede 17 Pund (8½ kg.). Ved en for flere Aar siden nedlagt Landbrugsskole (utvivlsomt den nordligste i Verden), paa Gaarden Melbo i Hassel Prestegjeld i Nordland (68° 30′ N. B.), har, efter Beretning af Bestyreren, Kaalrabi været dyrket paa Ager, og i en længre Aarrække vist sig som en aarvis Plante. Den blev saaet i Begyndelsen af Juni, høstet i Slutningen af September, og gav i Gjennemsnit 25 Tønder (à 190 Pund = 94½ kg.) pr. Maal Jord (10,000 □′, 984 □ m.), eller 4750 Pund (2366 kg.) pr. Maal. Paa en anden, nu ogsaa nedlagt, Landbrugsskole ved Byen Bodø (67° 17′), hvor man ogsaa hvert Aar dyrkede Kaalrabi til Kvægfoder, var det største Udbytte 40 Tønder eller 7600 Pund (3785 kg.) pr. Maal. I Sverige avles Kaalrabi ved Piteå (65° 19′) paa en Vægt af 8—10 Pund (4—5 kg.), og 1882 fik men der modent Frø, hvoraf 1000 Korn veiede 3.7 gr. Ogsaa i Luleå (65° 35′) har man faaet modent Frø [3]). I Haverne kan man endog dyrke Kaalrabi lige til Enontekis (68° 38′), paa Grænsen mellem Torneå Lappmark og Rusland [4]).

Jeg har meddelt alle disse Detailler, fordi de have Betydning baade for den rene Videnskab og det practiske Liv. I denne Tid, da der fra alle Kanter klages over vort Landbrugs fortrykte Stilling, tror jeg med god Grund, som et Middel mod denne Fortrykthed, at kunne pege paa en Sag, som jeg nu i en Menneskealder har arbeidet for og som i størst mulige Korthed er udtalt i de faa Ord: »Dyrk værdifuldere Væxter«! Her tænker jeg nærmest paa Frøavl, der, naar den drives paa den rette Maade, giver den høieste Indtægt af den Jord, som bruges til dette Øiemed. Det er ovenfor sagt hvor langt mod Nord og til hvilken Høide over Havet den almindelige Kaalrabi giver modent Frø. Naar man nu ved dette, synes det at ligge meget nær at slaa ind paa denne Syssel, som, i hvilken Udstrækning den end her maatte blive drevet, dog vil vise sig meget lønnende. Naar Kaalrabi kan give modent Frø saa langt mod Nord og til en saadan Høide over Havet, som ovenfor er paavist, og man tillige ved, at det her avlede Frø i flere Henseender maa foretrækkes for det, der vindes i sydligere Lande, ikke alene i Skandinavien men overalt, hvor Kaalrabi dyrkes, og endelig, naar alt dette i en lang Aarrække har været en vel kjendt Sag, da

---

[1]) Budstikken. Christiania 1817. Pag. 279, 281.

[2]) Cfr. Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol II. Holmiæ. 1751. Pag. 425.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. 18. Stockholm. 1879. Pag. 21, 22, 29.

[4]) Kgl. Vetenskaps Academiens nya handlingar. Vol. 25. Stockholm. 1804. Pag. 106.

har man vel Grund til at undres over, at der endnu ikke er foretaget noget, for at ophjelpe og i den størst mulige Udstrækning fremme en for Norges Vel saa vigtig Sag som denne.

For Aarene 1781, 82, 83 og 84 udsatte det kgl. danske Landhusholdnings Selskab Præmier for dem, der paa Island dyrkede den største Mængde (fra 8 til 2 Tønder) Kaalrabi, og for 1799 udsatte det samme Selskab 10 Præmier, for at fremme Dyrkning af Kaalrabi paa Island [1]). Ved Buðardalr (65° 40′), paa Vestkanten af Øen, kan Kaalrabi holde sig ude om Vinteren og giver aarvist modent Frø, som er langt at foretrække for det udenlandske, da Planterne holde sig meget bedre i det haarde Veirlag [2]). Den bekjendte danske Dame Fru Thorlacius, som, i Begyndelsen af dette Aarhundrede, i flere Aar boede ved Reidarfjord (65°) paa Østkanten af Øen, siger blandt andet: »Alle Rodfrugter i Island staa baade i Qualitet og Quantitet høit over de danske. En Roe (Næpe) eller Kaalrabi kan veie 4 eller 5 Pund«. Paa det her nævnte Sted avledes der lige til 20 Tønder (à 139 Liter) Næper og 30 Tønder Kaalrabi [3]). Om denne Plante siger Landphysicus Schierbeck i Reykjavík blandt andet: »Kaalrabien er og vil rimeligvis altid vedblive at være den mest dyrkede Kjøkkenplante paa Island. I mange Haver dyrkes den udelukkende. I gode Sommere lykkes den ganske godt paa Island, ved Udsæd paa Blivestedet, men ofte mislykkes den ganske eller tildels. — Ved at prøve Frø af et halvt Snes forskjellige Kaalrabisorter, har jeg fundet, at den saa kaldte throndhjemske Kaalrabi (Professor Schübeler har sendt mig Frøet) uden Sammenligning er den for Island bedst skikkede, hvorimod f. Ex. dansk og tysk Frø, selv om det i og for sig er godt og spiredygtigt Frø, langtfra giver saa godt Udbytte paa Island. — Ved Udsæd i Benk og senere Plantning i Haven, har den throndhjemske Kaalrabi her faaet et Omfang af 16″ (42 cm.). — Det vilde være ønskeligt om der paa forskjellige Steder i Landet, f. Ex. ved Skolerne, blev gjort videre Forsøg med Kaalrabi- og Rodfrugtdyrkning, da en udbredt Dyrkning af disse Planter vil kunne faa Betydning for Landets hele Economi« [4]). — Ved Igaliksfjord paa Grønland (omtr. 61°) fandt A. E. Nordenskiöld, at der ved de Indfødtes Hytter dyrkedes Kaalrabi, der »bleve saa store som store Æbler« [5]).

Brassica napus oleifera annua, Metzg. **Norge.** Sommer-Kaalraps; **Sv.** Rapsat, Sommarkålraps; **Dan.** Sommerraps; **Tkl.** Rappsåd, Repskohl, Sommerkohlreps, Sommerkrautlewat, Sommerölsamen, Sommerreps, Stockreps; **Engl.** Carcel-oil-plant, Cole, Colesat, Coleseed, Colewort, Coltza, Colza, Navet, Navew, Rape, Rape-Colza; **Fr.** Colza, Colza de printemps; **It.** Napo silvestre, Navoire selvatico, Rapaccione, Ravizzone.

Denne Form dyrkes ikke i Norge, men hist og her, ialtfald tidligere, i det sydlige Sverige. Efter de Prøver, som jeg har foretaget i den botaniske Have ved Christiania, modnes Frøet i en almindelig Sommer omtrent i Midten af September.

Brassica napus oleifera biennis, Metzg. **Norge.** Vinter-Kaalraps; **Sv.** Vinterkålraps; **Dan.** Vinterraps; **Tkl.** Baseligras, Baselireps, Biewitz, Kapesreps, Kohl, Kohllewat (Bern), Kohlreben, Kohlreps, Kohlza, Kohlzakohl (Appenzell), Kolza, Krautlewat, Lewat, Oelsoma (Schweiz), Räba,

---

[1]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1780. Pag. 94. 1781. Pag. 92 1782. Pag. 103. 1798. Pag. 72.

[2]) M. Ketilson. Nockrar tilravner giördar med nockrar Såd-tegunder og Plöntur. Hrappsey. 1779. Pag. 13 Cfr. Armann á Alþingi. Fjördi Aargångur. Kaupmannahöfn. 1832. Pag. 108—15.

[3]) Fru Th(orlacius)'s Erindringer fra Island. Ved J. Victor Bloch. Ringkjøbing. 1845. Pag. 27, 28.

[4]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 252.

[5]) Naturen. 7de Aargang. Christiania. 1883. Pag 187.

Raps, Rappsat, Repich, Reps, Repskohl, Repssoma, Rips, Rübliwat, Rübs, Saat, Samen (Hessen), Sämchen (Fulda), Schnittkohl, Setzölsamen, Winterkohl, Winterkohlreps, Winterraps, Winterreps, Wintersaat; **Fr.** Colza d'hiver, Navet d'hiver.

Heller ikke denne Form dyrkes i Norge, men hist og her, ialtfald tidligere, i de sydlige Egne af Sverige samt paa Øen Gotland (57—58°). Selv i de mellemste Provindser af Sverige kan den ikke dyrkes med Fordel, »da den ikke taaler det strenge Klima og især gaar ud i den lange og kolde Vaar«. I den botaniske Have ved Christiania har jeg i flere Aar gjort Forsøg med denne Plante, og er derved kommen til følgende Resultat: Naar Jorden om Høsten fryser til en Dybde af 8—10 cm. og der strax efter kommer Sne, som bliver liggende hele Vinteren, pleier Vinterrapsen at holde sig godt; falder derimod Sneen paa den ikke frosne Jord, eller dersom det om Vinteren vexler med Tøveir, Barfrost og Sne, pleier Rapsen at gaa ud. Omtrent i Midten af Juli giver den her modent Frø.

Brassica rapa rapifera, Metzg. **Norge.** Næpe; **Isl.** Næpur; **Sv.** Rofva; **Dan.** Roë, Turnips; **Tkl.** Baurüben, Brachrüben, Brüsseler gelbe Rübe, Brüsseler weisse Rübe, Fäsa-Räba, Frührübe, Herbstrübe, Holländische gelbe Rübe, Mairoben, Mairübe, Raba, Raben (Zillerthal), Räba, Räbe, Rafen, Rafi (Schweiz), Rape, Rapen, Ripe, Röwe, Roiwe, Rove, Rübe, Rub, Ruba, Rubbisgras (Bladene), Ruben, Rubenkrut, Rubgras, Rubkraut, Ruob, Ruobigras (Bladene), Schieba-Räba (Schweiz), Stoppelrübe, Stupselrübe, Süess-Räba, Wasser-Räbä, Wasserrübe, Weisse Rübe, Zapfa-Rubä; **Engl.** Dowballs, Keblock, Kerlock, Knolles, Mype, Rape, Shake Ladies, Turmit, Turnip; **Fr.** Navet, Navet de table, Rave; **It.** Pulezze, Pulezzolo, Rapa, Rapa bergamasca, Rapa domestica, Rapa schiacciata, Rapa tonda, Turnepi.

Som et almindeligt Fødemiddel maa Næpen have været dyrket langt tilbage i Tiden. Den var almindelig hos Romerne, og Columella siger (de re rust. II. 10, 22 og 12, 56), at den i Italien blev brugt til Føde baade for Folk og Fæ, samt at den, til Kvægfoder, blev dyrket i stor Mængde i Gallien. Han angiver ogsaa, at Næperne bleve saltede og at de, behandlede paa denne Maade, kunde gjemmes i længre Tid. Palladius (de re rust. VIII. 9) giver endog en Opskrift paa hvorledes man af Næper kunde tilberede et Slags Surkaal (»Sauerkraut«). I Middelalderen har Næpen været almindelig dyrket i Mellem-Europa; men i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede var den endda ikke kjendt i England. John Gerarde siger (Herball 1597), at den paa hans Tid kun blev dyrket som Kjøkkenvæxt. Som Kvægfoder blev den i England ikke dyrket paa Ager før efter 1730. I Sverige har man dyrket Næper ligesaa tidlig som Korn. Den omtales ogsaa i alle svenske Landskabslove, med Undtagelse af Skånes. Der blev givet Tiende af den til Kirkerne, og Tyveri af Næper paa Marken blev straffet paa samme Maade som andet Tyveri [1]). I Norge har Næpen rimeligvis været dyrket ligesaa langt tilbage i Tiden som i Sverige. I Erkebiskop Jón's Christenret af 1280 opføres i det 19de Capitel (Norges gamle Love II. Pag. 355) Erter og Næper blandt andre dyrkede Væxter, hvoraf der, »saaledes, som før har været i Brug«, skal gives Tiende til Presterne, og i et senere Document fra 1374—75 (Dipl. norv. I. No. 432) nævnes atter Næper. Naar det blev paabudt at give Tiende af en eller anden dyrket Væxt, er det klart, at denne, da Loven udkom, maa have været almindelig udbredt; maaske har man ogsaa af enkelte Gjenstande i længre Tid givet Tiende i Henhold til særskilte, fra Bisperne udsendte, Breve som senere ere tabte, eller efter Vedtægt, førend denne blev nedskrevet i Form af en Lov.

---

[1]) P. von Møller. Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881. Pag. 163.

Næpen er nu i Norge den almindeligste af alle Rodvæxter, og kan her med Nytte dyrkes overalt, hvor Mennesker bo. Paa Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, som blandt alle mine Forsøgsstationer har de uheldigste Betingelser for al Slags Plantedyrkning (I. Pag. 121–22), har J. Landmark, som var Prest paa Stedet fra 1849 til 1859, i en forholdsvis stor Udstrækning, dyrket Næper (»Turnips«), som, naar alle Forhold tages i Betragtning, gave et uventet stort Udbytte. Uagtet Jordbunden er meget sandblandet, avledes dog, efter et Gjennemsnit af flere Aar, 25 Tønder (à 139 Liter) paa 1 Maal Jord (10,000 □′ eller 984 □ m.). Høsten 1876 fik jeg fra Vardø »White globe Turnips«, som veiede 1½ Pund (747 gr.). Samme Aar blev der i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken saaet almindelige »gule Mainæper« den 6te Juni; disse spirede den 11te Juni, gave i Husholdningen brugelige Næper den 20de Juli, og ved Indhøstningen, som foregik 6te September, havde de største Rødder en Vægt af 2¼ Pund (1.245 kg.). Sammesteds har senere en anden Varietet, »Purple Top Bullock«, naturligvis uden Blade, naaet en Vægt af 3 Pund 14 Lod (1.711 kg.). De her nævnte »Mainæper« bleve paa Gjesvær ved Nordcap (71° 7′) saaede den 15de Juni 1886 og naaede i Midten September en Diameter af 4″ (10.4 cm.). Som et yderligere Bevis paa til hvilken Grad Næpen kan udvikles i Polarlandene, kan jeg her nævne følgende: Høsten 1873 fik jeg en Næpe (»White globe Turnip«) fra Gaarden Karnes i Lyngen Prestegjeld (69° 34′) i Tromsø Amt. Roden havde et Omfang af 33″ (86 cm.) og veiede 12½ Pund (6⅕ kg.). Frøet, som det foregaaende Aar var blevet modent paa samme Sted, blev saaet paa aaben Mark den 9de Juni og Næpen optaget den 23de September. Fra Udsæd til Høstning var der altsaa medgaaet 107 Dage. Temperaturforholdene vare i denne Tid følgende:

Middeltemperatur: C.

	Normal.	1873.	Afvigelse.
Juni	11.5	13.2	+ 1.7.
Juli	13.9	14.7	+ 0.8.
August	12.7	14.0	+ 1.3.
September	8.3	9.5	+ 1.2.

Ved den tidligere (Pag. 328) omtalte Landbrugsskole paa Gaarden Melbo i Hassel Prestegjeld (68° 30′) har det vist sig, at Næpen, dyrket i det store, er en fuldkommen aarvis Culturplante: naar den blev saaet i Begyndelsen af Juni og høstet i Slutningen af September, gav den i Gjennemsnit, Aar om andet, 25—30 Tønder (à 139 Liter) pr. Maal Jord (10,000 □′ eller 984 □ m.).

I Alten (70°) i Vest-Finmarken giver Næpen hvert Aar modent Frø, og hermed blev der, ialtfald tidligere, drevet en forholdsvis ikke ubetydelig Handel. Den almindeligste der dyrkede Varietet, der oprindelig skal være kommen fra Rusland, er purpurrød og har en eiendommelig flad Form; Roden er som oftest kun omtrent 2″ (5 cm.) tyk, men har en Diameter af 8—9″ (21—24 cm.). En saadan Størrelse naar denne Varietet, der har en usædvanlig sød Smag, endog i Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken.

Den største Næpe (White globe Turnip), som jeg har seet fra Omegnen af Christiania, veiede 25 Pund (12½ kg.), men fra den vestlige Bred af Indsjøen Mjøsen har jeg faaet Exemplarer, som veiede 27 Pund (13½ kg.). I de sydlige Egne af Norge har man, under meget gunstige Forhold, avlet indtil 150 Tønder (à 139 Liter) paa et Maal Jord (10,000 □′ eller 984 □ m.); men 80—90 Tønder høre ikke til Sjeldenhederne, endog ved Bredderne af Throndhjemsfjord (63½—64°), og i Almindelighed kan man gjøre Regning paa omtrent 45 Tønder. Gaarden Dalen i Foldalen (62° 7′),

der ligger 2500′ (784 m.) o. H., er det høiest liggende Sted, hvorfra jeg har faaet vel udviklet Frø af forskjellige Sorter Næper.

Næper dyrkes endog i Enontekis (68½°), paa Grænsen af Torneå Lappmark og Rusland [1]), samt ved Landsbyen Kantalaks (67° 10′) i russisk Lappland [2]), og ligeledes i Gouvernementet Archangelsk, ved Flekken Ustjzyljma (65° 26′) [3]) og ved Mesen (65° 50′) [4]); men ved Obdorsk i Sibirien (66½°) naa de neppe en større Vægt end 4 Lod (62 gr.) [5]). I Gouvernementet Jakutsk, i det Indre af Sibirien, dyrkes dog Næper lige til Saschiwersk og Srednekolýnsk, under Polarcirkelen, og ligesaa ved Nulato (64¾°), paa den amerikanske Kyst ved Behringsstrædet. I det Indre af Nord-Amerika, ved Mackenzie, er Fortet Good Hope (67°) det nordligste Punct, hvor man, paa vel beskyttede Steder, kan dyrke Næper, Reddiker og nogle andre Kjøkkenvæxter. Næperne, som saaes i Slutningen af Mai, kunne naa en Vægt af tre Pund [6]).

Ved Bessastaðir (64° 8′), i Nærheden af Reykjavík, avledes der i Aaret 1770 Næper, som veiede 5½ Pund (2¾ kg.); men denne Sommer beskrives som i høi Grad ugunstig for al Plantevæxt [7]). Paa samme Maade var det med Sommeren 1885, og dog fik man ved Reykjavík »White globe Turnips«, som veiede 4 Pund (2 kg.) [8]) Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede heder det, at Næper havde givet modent Frø paa Island, men Stedet nævnes ikke [9]). I dette Aarhundrede opgives det ogsaa, at man har faaet modent Frø i Myra Syssel (64½°), paa Vestkanten af Øen [10]). Om Næpedyrkning paa Grønland siger Dr. H. Rink, at man ved Jacobshavn og Godhavn (69° 13—15′) faar »udmærket gode Næper«, men ved Omenak (70° 40′) ville disse »neppe faa nogen antagelig Størrelse«. Om Julianehaab (60° 44′) siger den samme Forfatter: »Næper ere de Planter, som man kan have størst Nytte af, og de trives ligesaa godt som i Danmark. De bringes med Lethed til en Vægt af et halvt Pund, og i de sædvanlige smaa Haver, som kun ere 20—40 Alen brede og lange, og i hvilke man desuden har de andre Kjøkkenvæxter, høster man gjerne flere Tønder af dem. Henved Midten af Juli blive de store nok til at spises, og først i September tages de op« [11]).

Brassica rapa teltoviensis, Alef. **Norge** og **Dan.** Teltower-Roer; **Tkl.** Bairische Rübe (Franken), Kleine Berliner Rübe, Kleine Märk'sche Rübe, Märkische Rübe, Marksche Röben, Teltower Rüben; **Engl.** Teltow-Turnip; **Fr.** Le Petit de Berlin, Le Petit de Teltow, Navet de Berlin petit, Navet de Teltow.

Denne vel kjendte Form, der i sin Tid er fremkommet ved Landsbyen Teltow, som ligger mellem Berlin og Potsdam, dyrkes meget almindelig baade der og paa mangfoldige Steder i Mark-Brandenburg, hvor Jorden er tilstrækkelig sandblandet, og fra disse Egne ere baade Roden og Frøet en vigtig Udførselsvare. Af Frø fra Berlin har jeg ladet denne Form dyrke paa mange Steder i

---

[1]) Kgl. Vetenskaps Akademiens nya Handlingar. Vol. 25 (1804). Pag. 106.
[2]) Ludvig Kr. Daa. Skisser fra Lapland, Karelstranden og Finland. Kristiania. 1870. Pag. 137
[3]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. 1. Pag. 188,
[4]) F. J. Ruprecht. Flores Samojedorum cisuralensium. Petropoli. 1845. Pag. 16.
[5]) P. S. Pallas. Reise durch verschiedenen Provinzen des russischen Reiches. III. Pag. 18.
[6]) A. Th. v. Middendorff's Reise in dem äussersten Norden und Osten Sibiriens. Bd. IV. Pag. 698—99.
[7]) Hans Finnsen. Breve om Agerdyrkningens Mulighed i Island. Kjøbenhavn. 1772. Pag. 66.
[8]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne XXX Bd. Christiania 1886. Pag. 253.
[9]) Thomas Balle. Oeconomiske Tanker ofver Island til höyere Betænkning. 1 Del. Kjøbenhavn. 1760. Pag. 10.
[10]) Armann á Alþingi. Fjórði Aargángur Kaupmannahöfn 1832. Pag 109.
[11]) H. Rink. Grønland, geographisk og statistisk beskrevet. Kjøbenhavn. 1857. 1 Bd. Pag. 154. 2 Bd. Pag. 150 Cfr. det geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 93, 94.

Norge, hvorfra jeg har faaet Prøver af Rødderne. Naar Jorden er tilstrækkelig sandholdig og Frøet ikke saaes før i Begyndelsen af August, har jeg fra flere Steder faaet Rødder, som, med Hensyn til den eiendommelige picante Smag, have staaet de ægte Berlinerrødder temmelig nær. Grunden til, at dette ikke har lykkes overalt, om Jordbunden end har lignet den, som findes i Omegnen af Berlin, kan tildels maaske ogsaa søges deri, at man her ikke har kjendt den rigtige Maade, hvorpaa disse Rødder skulle tilberedes. Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken er det nordligste Sted, hvor jeg har ladet denne Form dyrke. Min Referent, som aldrig havde spist de ægte Berlinerrødder, kunde alene meddele, at de af ham dyrkede havde en eiendommelig Smag, der var forskjellig fra alle andre Næper, som han kjendte. Ogsaa ved Reykjavík, paa Island, trives den meget godt. Rødderne bleve 6″ (15.6 cm.) lange og 2″ (5 cm.) i Gjennemsnit [1]).

Blandt de i Norge meget almindelig dyrkede Næpeformer maa her endnu nævnes den saa kaldte Bortfelder-Roë, som for lang Tid siden er fremkommet ved Landsbyen Bortfeld i Braunschweig og som alt i Slutningen af det 17de Aarhundrede har været dyrket ved Throndhjem [2]). Ved Christiania har jeg seet Rødder, som havde beholdt deres eiendommelige Form og havde en Vægt af 10 Pund (5 kg.). I Mortensnes (70° 7′), ved Varangerfjord i Øst-Finmarken, faa de i Almindelighed en Vægt af 1 Pund (½ kg.), og fra Vardø (70° 22′) har jeg faaet Exemplarer, som veiede 33 Lod (514 gr.), vare 9″ (23.5 cm.) lange og holdt 3″ (7.8 cm) i Diameter. I Tranø Prestegjeld (69° 9′) i Tromsø Stift kunne Bortfelder-Næper, som saaes paa aaben Mark, naa en Vægt af 6 Pund (3 kg.) [3]). Alt i Slutningen af forrige Aarhundrede har denne Form været dyrket i Dala Syssel paa Vestkanten af Island (65°), hvor den naaede en Vægt af 1½—2 Pund (¾—1 kg.) [4]). »Den bortfeldske Roe kan med stor Fordel dyrkes paa Island og anvendes saavel i Husholdningen som ogsaa til Kvægfoder. Sommeren 1885 avlede jeg i Reykjavík paa 19 □ Alen Jord 90 Pund bortfeldske Roer« [5]). Ved Julianehaab paa Grønland (60° 44′) trives denne Varietet omtrent som de almindelige Næper. De største fra Sommeren 1855 veiede 22½ Lod (350 gr.). Disse vare spiselige midt i Juli [6]).

Brassica rapa oleifera annua, Metzg. **Norge.** Sommer-Næperaps; **Sv.** Sommar Rofraps; **Dan.** Rybs; **Tkl.** Awell (Ostfriesland), Bassl, Colza, Dreikar, Howell, Oelreps, Raps, Raps (kleiner), Robesat, Roubesam, Röfsaat, Rofsaat, Rovesaat, Rübenreps, Rübsen, Rübsprengel, Rubensam, Rubesam, Sâd, Sommerkohl, Sommerlewat, Sommerreps, Sommerrübsaat, Sommerrübsen, Sommersaat, Sprengel.

Om denne Form kan jeg, for Norge, ikke sige andet end hvad der ovenfor er meddelt om Sommer-Kaalraps.

Brassica rapa oleifera biennis, Metzg. **Norge.** Vinter-Næperaps; **Sv.** Vinter-Rofraps; **Tkl.** Rübenreps, Winterlewat, Winterreps, Winterrübenreps, Winterrübsen. Resultatet af mine i den botaniske Have ved Christiania udførte Forsøg viser, at Næperapsen holder sig bedre om Vinteren end Kaalrapsen. Ved Christiania blomstrer den gjerne i Midten af Mai og giver modent Frø i Slutningen af Juni. 1858 lod jeg det Stykke Jord, hvor jeg havde indhøstet Rapsfrøet, strax omspade og samme Dag (27de Juni) blev der saaet Jerusalembyg, som var modent i den første Trediedel af October. Jeg maa her tillade mig at henvise til, hvad jeg paa et andet Sted (I. Pag.

---

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 254.

[2]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 18.

[3]) Budstikken Christiania 1817. Pag 282.

[4]) Islandske Maaneds-Tidender. August 1774. Pag. 115.

[5]) G. Schierbeck i Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 254.

[6]) H. Rink. Grønland, geographisk og statistisk beskrevet. Kjøbenhavn. 1857. 1 B. Pag. 154. 2 B. Pag. 150.

151) har sagt om den Indflydelse, som en tidlig eller sen Udsæd af Kornarterne har paa den Tid, disse bruge til sin Udvikling.

Sinapis arvensis, L. **Norge**. Aakersenap, Agersenep, Mustar (Voss og flere Steder); **Isl**. Mustarður, Villimustarður; **Sv**. Gulört, Prästkål, Svinkål, Vildsenap, Åkersenap; **Dan**. Ager-Senep; **Tkl**. Ackersenf, Dile, Dillen, Feldsenf, Gerheb, Gerhel, Gerndl, Haddrig, Haddrik, Hâek, Hedderik, Heddrich, Hederich, Hederich (falscher), Hederik, Hedern (gelbe), Höhenhederich, Keddik, Keek, Ketjen, Kiddik, Köddik, Köëk, Kök, Körk, Kötk, Krodde, Krödde, Krook, Küdick, Queddick, Rafatscholla (Schweiz), Röck, Sempf, Senf, Senff (wilder), Till, Tillhederich, Trill (gelber), Triller, Wänrick; **Engl**. Bastard Rocket, Bazocks, Birdseed, Brassics, Brassock, Cadlick, Cadlock, Callock, Calvesfeet, Carlock, Chadlock, Charlick, Charlock, Chedlock, Churlick, Corn Cale, Corn Kale, Corn Mustard, Craps, Curlick, Curlock, Field Kale, Garlock. Kadlock, Kecklock, Kedlock, Kellock, Kerlock, Ketlock, Kilk, Kinkle, Popple, Presha, Prushus, Rough Cadlock, Runch, Rungy, Scaldricks, Scalies, Scallock, Senvie, Shirt, Skedlock, Skeldick, Skeldock, Skellie, Skellock, Skillock, Wild Kale, Wild Mustard, Will Kail, Yellow flower; **Fr**. Jotte, Moutarde sauvage, Rabana, Russe, Sanve, Sénevé, Sénève; **It**. Erba falcona, Rapaccini, Rapicello salvatico, Senape, Senape selvaggia, Senapini, Serafini, Serapino.

Almindelig, fornemlig som Ugræs i Kornagre, men ogsaa paa andre Steder lige til Alten (70°), Granviknæset i Øst-Finmarken (71° 1′) og Nyborg ved Varangerfjord (70° 10′); i de sydlige Egne af Landet omtrent til Byggrænsen. Det er ikke usandsynligt, at den overalt i Norge oprindelig er indført som Ugræs blandt Kornet. I Sverige til Vesterbotten og Umeå Lappmark. Paa Island er den fundet paa enkelte Steder lige til Akreyri paa Nordkanten af Øen, og engang udenfor en Have ved Ivigtut paa Grønland (61° 12′), hvor den blomstrede i August; men der er den rimeligvis ogsaa blevet indført [1]. Sandsynligvis findes denne Art saa godt som overalt i Verden, hvor de almindelige Kornsorter dyrkes. Paa enkelte Steder i Rusland, f. Ex. i Gouvernementet Poltava, dyrkes denne Art, fordi man bruger Frøet til Oliepresning [2], og i California er den et meget besværligt Ugræs i Hvedeagre; men i den nyeste Tid har man der fundet paa at bruge det ved Rensningen af Kornet vundne Frø saaledes, at det, paa egne hertil indrettede Maskiner, males og tilberedes til »en ret god Senep«, og dette er endog en indbringende Forretning [3].

Sinapis alba, L. (Brassica alba, Boiss.) **Norge.** Gul Senep, Hvid Senep, Senep; **Sv.** Hvitsenap, Senap; **Dan.** Gul Senep, Hvid Senep; **Tkl.** Englischer Senf, Gartensenf, Mostart, Mosterd, Mostersaot, Mostersaat, Mustersâd, Mustert, Musthart, Sänf (weiss), Sanip, Semp, Sempff, Semph, Sempsâd, Senaph, Senefescorn, Seneffeschorn, Senep (wit), Senf, Senf (gelber), Senf (weisser), Seniff, Seniph, Senneppe, Senp, Sinap, Speisesenf, Zennep (wit); **Engl.** Charlock, Salad Mustard, Senvie, White Mustard; **Fr.** Moutarde Anglaise, Moutarde blanche, Sanve, Sénevé blanc; **It.** Luchettone, Rapicello salvatico, Ruchettone, Senapa bianca, Senape bianca.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og det vestlige Asien. Som Ugræs i Agre er den fundet paa flere Steder i de sydlige Egne af Norge, hvor den endog kan gaa op til 2000—2500′ (627—784 m.) o. H., sjeldnere i de nordligere, hvor den dog er fundet lige til Alten (70°). I Sverige

---

[1]) Öfversigt af kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1884. No. 7. Pag. 23.
[2]) Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. Jahrg. 7. 1879. 2te Abtheil. Pag. 434.
[3]) Globus. Illustr. Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde. Bd. XLII (1882). Pag. 122.

forvildet til Østersund i Jemtland (63° 11'). I en gunstig Sommer giver den modent Frø ved Uleåborg (65°) i Finland [1]).

En eller anden Art af denne Slægt har været kjendt og dyrket af Romerne og omtales af Theophrast (hist. pl. 7. 1, 2 — νάπυ), Columella (de re rust. 11. 3, 29; 12. 57 — sinapi), Dioscorides (de mat. med. 1. 47; 2. 183 — σίναπι eller νάπυ) og Plinius (XIX. 8, 54; XX. 22, 87 — sinapi). Dioscorides siger (l. c.), at den pulveriserede Senep blev brugt som Medicin baade indvendig og udvendig (d. e. som et inciterende Middel), og at den, naar den kom i Næsen, fremkaldte Nysen. Columella giver (l. c.) en Anvisning til, hvorledes man, ved Hjelp af Senep, kunde opbevare Næper. Den omtales ogsaa fra flere Lande i Middelalderen. I Henrik Harpestreng's Danske Lægebog (Pag. 89) omtales denne eller en anden Art under Navn af synæp. For »at styrke Hukommelsen« bruger man paa Island »at spise Senep paa fastende Mave«, og mod Tandpine »at tage Senep i Munden« [2]).

Hos Evangelisterne Mathæus (13 31, 32), Marcus (4. 32) og Lucas (13. 19) omtales et Frø, som i vor Bibeloversættelse gjengives med »Senepfrø«, hvorom der siges, at det var det mindste Frø, som man kjendte, men at der ikke desto mindre af dette fremkom et Træ, der blev saa stort, at Himlens Fugle heri kunde bygge Rede. Det er klart, at der hermed ikke kan menes Frø af nogen Art af Slægten Sinapis. Professor Royle, der med sjelden Sagkundskab og Critik har behandlet de bibelske Planter, er, efter en Mængde Undersøgelser, kommen til det Resultat, at der med »Seneptræet« i den hellige Skrift ikke kan forstaaes noget andet end Salvadora persica, L., en stor Busk eller et Træ af middelmaadig Størrelse, der af Endlicher henregnes til en egen Familie, Salvadoraceae. Dette Træ, som findes ved Jerusalem, paa Bredderne af Jordan og Tiberias, og som forresten er meget almindeligt i Orienten, kaldes i Syrien Khardal, hvilket der ogsaa er Navnet paa den almindelige Senep. Træet har meget smaa Frøkorn og disse, der indeholde et skarpt Stof, bruges ogsaa i Orienten paa samme Maade som Senep hos os [3]).

Sinapis nigra, L. (Brassica nigra, Koch). **Norge**. Sort Senep; **Sv**. Svartsenap; **Dan**. Sort Senep; **Tkl**. Keek, Keetjen (Helgoland), Mostartkorn, Schwarzer Senf, Sempsat, Senip, Sennep, Sennepe, Sennepsaat; **Engl**. Black Mustard, Brown Mustard, Grocer's Mustard, Senvie, Senvy, Sinevey, Warlock; **Fr**. Cendrée, Moutarde noire, Séneve; **It**. Senapa, Senape.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa, det vestlige Asien og Nord-Afrika; i Norge forvildet paa enkelte Steder langs Kysten mellem Christiania og Christianssund. De to nordligste Steder, hvor denne Art hidtil har givet modent Frø, ere ved Prestegaardene i Tysfjord (68° 5') og Maals elvdalen (69° 10').

Sinapis juncea, L. (S. brassicata, Lam.) Denne Art er vildtvoxende i China, det sydlige Asien og maaske ogsaa i det nordøstlige Afrika. Den dyrkes nu paa mange Steder i de her nævnte Lande, men neppe nogetsteds i den Mængde, som i Omegnen af Sarepta (48½°), i Gouvernementet Saratow, hvor der, som bekjendt, 1765 blev grundlagt en Coloni af Hernnhuter. Af denne, den saa kaldte Sarepta-Senep, der sandsynligvis er den mest velsmagende Sort, som kommer i Handelen, blev der alt for flere Aar siden aarlig udført omtrent en Million kg. Paa Gaarden Berg

[1]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 25.
[2]) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 185—86.
[3]) John. Kitto. A Cyclopædia of Biblical Literature. Vol. II. Edinburgh. 1847. Pag. 772. H. B. Tristram. The natural History of the Bible. 4th Ed. London. 1875. Pag. 472. John Hutton Balfour The Plants of the Bible. New Ed. London. 1885. Pag. 57—61.

ved Throndhjem (63° 26′) blev den dyrket 1763 [1]). Den blomstrede 3die Juli og har da sandsynligvis ogsaa givet modent Frø. Denne Art, som jeg har troet kunde blive en indbringende Culturplante for Norge, har jeg ladet dyrke ved mange af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Landet. I den for disse Egne meget ugunstige Sommer 1880 gav den dog modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og 1882 endog i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, som rimeligvis er det nordligste Sted i Verden, hvor dette har lykkes.

Sinapis glauca, Roxb., som er vildtvoxende i Bengalen, har jeg ladet dyrke paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge; det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø, er Øxfjord (70° 13′) i Vest-Finmarken.

Sinapis pekinensis, Lour. Vildtvoxende i China. Det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø af denne Art, er Prestegaarden i Maalselvdalen, hvor den blev saaet i Slutningen af Mai og gav modent Frø i Midten af September. — Foruden de her nævnte, har der i den botaniske Have ved Christiania, Tid efter anden, været dyrket en hel Del andre Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Eruca sativa, Lam. (Brassica eruca, L.) **Tkl.** Ernockel, Eruckh, Gartenrauke, Gerheb, Gernol, Irich, Kole (römisch). Rauke, Rockelen, Rokka, Roquelen, Senfkohl, Weiss zam Senff; **Engl.** Edible Rocket, Racket, Salad Rocket, White Pepper; **Fr.** Roquette; **It.** Ruca, Ruchetta, Ruchetta domestica.

Denne Art er en enaarig Plante, som er vildtvoxende i Middelhavslandene. Den var kjendt og dyrket af Romerne baade som Salatplante og som et Middel mod Bid af Scorpioner &c. Af Plinius (XIX. 8, 44; XX. 13, 49) kaldes den eruca. Den blev anseet for at virke inciterende (Dioscorides de mat. med. II 69), ja blev endog tillagt en qualitas aphrodisiaca [2]). I Middelalderen har den været dyrket paa Carl den Store's Godser og omtales i hans »Capitulare« under Navn af Eruca alba. I Henrik Harpestreng's Danske Lægebog (Pag. 65) kaldes den Akerkaal. I det 16de Aarhundrede blev den dyrket i Nord-Tyskland og spist sammen med almindelig Salat; den blev da kaldet Raucke eller Rukula. Nu dyrkes den ikke i Mellem-Europa, da den har en mindre behagelig skarp Smag og en Lugt, der nærmest minder om harsk Flesk [3]). Paa enkelte Steder i Italien dyrkes den dog endnu. Frøet, der har en mildere Smag end Senep, blev tidligere brugt paa samme Maade som denne. Denne Art har jeg ladet dyrke ved mange af mine Forsøgsstationer. Den trives meget godt overalt, hvor den hidtil har været prøvet og har endog givet modent Frø baade paa Grøtø (67° 50′) og i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. I Opdal Prestegjeld (62° 37′), i Søndre Throndhjems Amt, har den endog givet modent Frø paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H.). Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) har den ogsaa givet modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. I Reykjavík blev den saaet 26de Mai 1885, spirede 1ste Juni og blomstrede 28de Juli, men gav ikke modent Frø.

Crambe maritima, L. **Norge.** Strandkaal; **Sv.** Sjökål, Strandkål; **Dan.** Strandkaal; **Tkl.** Meerkohl, Seekohl, Strandkohl; **Engl.** Cole, Sea Cabbage, Sea Cale, Sea Cole-wort, Sea Kail, Sea Kale; **Fr.** Chou marin; **It.** Cavolo di mare, Cavolo marino, Cavolo salvatico.

---

[1]) Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4de Del. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 402.

[2]) Vergilii opera recensuit Otto Ribbeck. Lipsiæ. 1868. Vol. IV. Moretum v. 86: »et venerem revocans eruca morantem«. Columella de re rust. X. (de cultu hortorum) v. 109: »excitet ut Veneri tardos eruca maritos«.

[3]) Johann Beckmann. Beyträge zur Geschichte der Erfindungen. 5 Bd. Leipzig. 1805. Pag. 118.

I Norge er denne Art hidtil kun fundet paa enkelte Steder ved Bredderne af Christianiafjord, og i Sverige langs Vestkysten op til den norske Grænse. I den botaniske Have ved Christiania giver den hvert Aar modent Frø. Det er mig ikke bekjendt, at denne Plante, som Kjøkkenvæxt, har været dyrket paa noget Sted i Norge. I Sverige har man i forrige Aarhundrede brugt at koge de unge Blade som Kaal [1]). Dyrkning af Strandkaal tilraades, saavidt mig bekjendt, første Gang i Danmark i Slutningen af forrige Aarhundrede [2]). I den botaniske Have ved Christiania dyrkes af denne Slægt en hel Del fremmede Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Raphanus raphanistrum, L. (Raphanistrum lampsana, Gärtn.). **Sv.** Krampfrö, Rocka, Åkerrättika; **Dan.** Ager-Reddike, Kiddike; **Tkl.** Ackerköhl, Ackersenf, Dile, Eedrich, Haddik, Hadreich, Hadrich, Hâëk, Härk, Hak, Harräck, Harrik, Hedderichwurcz, Hedderichwurzel, Hedderik, Hedderk, Hederec, Hederech, Hederich, Hederik, Hederk, Hedrek, Hedern (weisse), Hedrich, Heidenreich, Heiderettich, Heiderich, Herek, Herk, Keddik, Kiddik, Kidick, Köddik, Köek, Kök, Körk, Kötk, Krank, Kriebelrettig, Krödde, Krodde, Krook, Kudäk, Küdick, Küdig, Kütk, Räbsch, Räbschä, Roppek, Roppik, Schnödesenf, Schotenhedrich, Senf (weisser), Trill (weisser); **Engl.** Cadlock, Charlock, Charlock (jointed), Charlock (white), Crawps, Curlock, Kedlock, Kellock, Ketlock, Mustard (wild), Radish (wild), Rump, Runch, Skeldick, Skeldock, Skellie, Skellock, Skillock, Warlock; **Fr.** Ramiau, Ravenelle, Ravonelle; **It.** Radicetta salvatica, Rafanistro, Ramolaccio salvatico, Rapastelli, Ravastrello.

I de sydlige Egne af Norge er denne Art temmelig almindelig som Ugræs i Kornagre, lige til Byggrænsen; i de nordlige Egne er den sjeldnere, men er dog fundet lige til Alten (70°). Sandsynligvis er den indkommet i Skandinavien som Ugræs mellem fremmed Korn &c. I Sverige er den fundet til Ångermanland og Jemtland. Paa Island er den fundet i og ved Reykjavík, hvor den naturligvis, paa en eller anden Maade, er blevet indført [3]). Denne Art er en meget almindelig Ugræsplante overalt i Europa og Nord-Afrika, ja selv i den graa Oldtid har den været Ugræs blandt Kornet i Ægypten: For flere Aar siden fik Professor F. Unger i Wien et Par, i Luften tørrede, (ikke brændte) Lerstene, der vare sammenæltede med Affald efter Korntærskningen, fra en af de bekjendte Dashur-Pyramider, som skulle være byggede omtrent 3300 f. Chr. I disse Stene fandt han, foruden en Mængde andre Plantelevninger, ogsaa Rester af R. raphanistrum [4]).

Om de saa kaldte morbi cereales og det Forhold, hvori man tidligere har troet, at disse stode til den her omtalte Plante, maa jeg tillade mig at henvise til, hvad der herom er sagt paa et andet Sted i dette Skrift (I. Pag. 231).

Da man for henved 20 Aar siden i en hel Del Journaler læste, at det skulde have lykkes Hr. Carrière i Paris, ved Dyrkning af den her nævnte Art, at faa den almindelige Reddik, foretog jeg, i den her værende botaniske Have, et lignende Forsøg, som jeg fortsatte i sex Aar; men Raphanus raphanistrum var og blev fuldkommen uforandret. Ikke desto mindre kan det naturligvis ikke falde mig ind at drage det af Carrière vundne Resultat i Tvivl, men tillader mig kun at pege paa Muligheden af, at der, ham uafvidende, kan have foregaaet en Befrugtning med Pollen af den almindelige Reddik.

Raphanus sativus, L. Reddikens oprindelige Hjem kjender man ikke, men der er dog Grund til at tro, at det maa søges i China og kanske ogsaa i andre tempererede Lande i Asien.

---

1) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 91.
2) Christian Olufsen's Oeconomiske Annaler. 2 Bd. Kjøbenhavn. 1799. Pag. 24—28.
3) Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 48.
4) F. Unger. Ein Ziegel der Dashurpyramide in Ägypten nach seinem Inhalte an organischen Einschlüssen. Wien. 1866. Pag. 19. (Separataftryk).

En eller flere Varieteter maa have været almindeligt dyrkede meget langt tilbage i Tiden, og der er al Grund til at tro, at det er denne Plante, der sigtes til af Herodot (2 125 »συρμαία«), idet han omtaler Cheops's Pyramide, der blev bygget omtrent 1100 f. Chr.: »Paa Pyramiden fandtes med ægyptiske Skrifttegn fortalt, hvor meget der var medgaaet til Reddiker, Rødløg og Hvidløg til Arbeidsfolkene. Desuden mindes jeg godt, hvad Tolken, der forklarede mig Skriften, sagde, at der for disse Væxter var blevet betalt 1600 Talenter Sølv« (d. e. 6,700,000 Kroner). Professor F. Unger har (efter Lepsius) leveret to Tegninger fra Tempelet i Karnak, hvoraf i det mindste den ene (Fig. 24) synes at fremstille en Reddik [1]). Theophrast (hist. pl. 7. 2, 5; 7. 4, 1 og 2), som kalder den Rhaphanis (ῥαφανὶς), nævner endog forskjellige Sorter. I Grækenland lader det til, at Reddiken har været i stor Anseelse: den blev der foretrukket for enhver anden Ret, og i Apollotemplet i Delphi blev den endog fremsat paa Guldfade [2]). Den omtales ogsaa af Columella (de re rust. XI. 3, 16, 18, 59 — radix, raphanus), Dioscorides (de mat. med. I. 45; 2. 137 — ῥαφανὶς), der siger, at den smager godt, men er vanskelig at fordøie, og Plinius (XIX. 5. 26), som blandt andet siger, at Reddiker i Tyskland kunne blive saa store som et Barnehoved [3]). Vinterreddiken synes ikke at have været kjendt i Italien, førend den, i Begyndelsen af Keisertiden, blev indført fra Syrien, under Navn af Radix syria [4]). Nu findes denne Form ikke mere i Grækenland [5]). Hos Romerne kaldtes Reddiken Raphanus eller Radix, og fra dette Ord nedstammer det gammeltyske Ratich. I Carl den Store's »Capitulare« kaldes Reddiken Radices; i England har den dog ikke været kjendt før 1548 [6]). Nu dyrkes der, som bekjendt, en Mængde forskjellige Former, og disse kunne i det væsentlige deles i to store Grupper, Sommerreddiker og Vinterreddiker.

Raphanus sativus aestivus, Alef. **Norge.** Sommerreddik; **Isl.** Sumarhreðkur; **Sv.** Radisa, Rädis, Rädisa: **Dan.** Radis, Reddike; **Tkl.** Bölkwurtel (Ostfriesland), Gartenrettig, Monatsradieschen, Monatsrettig, Raddik, Radi, Radies, Radieschen, Rätach, Raetich, Reddek, Reddik, Rehanng (Siebenbürgen), Reneek, Rerlenk, Roddek, Rüberettig, Rummelaske, Rummelasse, Sommerrettig; **Engl.** Rabone, Radish, Spring Radish, Summer Radish; **Fr.** Petite rave, Radis, Raifort des Parisiens, Ravonnet; **It.** Radicine.

Sommerreddiken kan med Nytte dyrkes i Skandinavien overalt, hvor Mennesker bo. Naar »runde, rosenrøde Sommerreddiker« saaes ude i Haven paa Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, bruge de gjerne 6 Dage, for at spire, og tre Uger senere ere de spiselige. Endog i en ugunstig Sommer kan denne Varietet der faa en Diameter af 2″ (5.2 cm.), men Rødderne beholde ikke desto mindre sin friske Smag og ere ikke trænede. Paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap blev det samme Slags Reddik saaet ude i Haven den 12te Juni 1884 og den 20de Juli var den brugbar. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), der ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H., blev den samme Varietet saaet ude i Haven den 25de Mai og den 8de Juli vare Rødderne som »store Hasselnødder«. Paa Gaarden Rise (62° 32′) i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt, der ligger paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H., blev der den 22de Mai 1882, ude i Haven, saaet »hvide, runde

---

1) F. Unger Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. IV. Wien. 1859. Pag. 51. Taf. II. Fig. 24 og Taf. III. Fig. 29.

2) J. H. Dierbach. Flora mythologica. Frankfurt a/M. 1833. Pag. 120.

3) »Frigore adeo gaudet, ut in Germania infantium puerorum magnitudinem aequet«.

4) Victor Hehn. Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Übergang aus Asien 4te Auflage. Berlin. 1883. Pag. 405.

5) C. Fraas. Synopsis plantarum florae classicae. München. 1845. Pag. 123. Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag 48.

6) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. 2d Ed. London. 1822. Pag. 105.

Sommerreddiker«; tre Uger efterat de havde spiret, vare de saa store som Hasselnødder, og i Slutningen af September gave de fuldmodent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Dette er det høiest liggende Sted i Norge, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø af denne Varietet. De to nordligste Steder, hvor den, saaet ude i Haven, hidtil har givet modent Frø, ere Grøtø (67° 50′), hvor den spreder sig som Ugræs, og Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Ved »Smith's Observatorium« paa Spitsbergen (omtrent 78½°) forsøgte man 1883 at dyrke Sommerreddiker. Frøet blev saaet den 19de Juni og den 10de August havde man »store, prægtige Reddiker«, der holdt 2 cm. i Diameter [1]). Ved Luleå i Norrbotten (65° 35′) blive Sommerreddiker brugelige den 7de Uge efterat de ere saaede paa aaben Mark. Naar de saaes i Benk, blive de færdige i 18—22 Dage, ja man har endog havt Exempel paa, at dette er skeet den 14de Dag efter Udsæden [2]). Naar Sommerreddiker ved Reykjavík paa Island (64° 8′) saaes i Slutningen af Mai, ere de spiselige 30 Dage efter Udsæden. Ved Jakobshavn paa Grønland (69° 13′) saaes Sommerreddiker første Gang i Midten af Juni og høstes midt i Juli; de saaes da atter og tages op i Midten af August. Dersom man lader dem blive staaende hele Sommeren, »faa de en Størrelse som Kontorkopper«. Det samme er ogsaa Tilfældet i Ritenbenk (70°) [3]).

Hverken Sommer- eller Vinterreddiker trives godt i et varmt Klima: De udarte meget snart og Frøet maa hentes fra Europa [4]). Paa samme Maade gaar det ogsaa i de varme Dele af Indien (cfr. I. Pag. 175). Ja ikke engang i Grækenland vil Sommerreddiken rigtig trives [5]). Det er ovenfor sagt, hvor lang Tid der i de forskjellige arktiske Egne medgaar fra Frøet saaes indtil Reddikerne kunne spises. Fra fransk Guyana (5° N. B.) heder det, at Reddiker »have en meget kort Udviklingstid; man kan begynde at høste dem efter sex Ugers Forløb« [6]).

Raphanus sativus hibernus, Alef. **Norge.** Vinterreddik; **Isl.** Vetrarhreðkur; **Sv.** Rättika; **Dan.** Vinterreddik; **Tkl.** Raddik, Radi, Raetich, Rätich, Ratich, Ratik, Reddek, Redich, Redik, Redyk, Reedich, Rehanng (Siebenbürgen), Reneek, Rerlenk (Siebenbürgen), Retich, Rettich, Roddek, Rubrettich, Schwarzer Rettig, Winterrettig; **Engl.** Winter Radish; **Fr.** Gros Raifort noir, Radis d'hiver, Radis gris; **It.** Radice, Rafano, Ramolaccio, Ramoraccio, Ravanello, Ravano.

Ogsaa Vinterreddiken kan med Nytte dyrkes overalt i Norge, hvor Mennesker bo. Dette er en vigtig Sag for de arktiske Egne af vort Land, hvor den i de senere Aar ogsaa dyrkes temmelig almindelig, som et udmærket Middel i den lange Vinter mod Skjørbug. De største »runde« Rødder, som jeg har seet ved Christiania, veiede henved 3½ Pund (1.650 kg.), og de største »lange« lidt over 4 Pund (2.030 kg.). Høsten 1876 fik jeg fra Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken »lange« Vinterreddiker, der vare saaede ude i Haven og som veiede 23 Lod (358 gr.). Senere har jeg fra Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap faaet »runde« Rødder, som holdt 2¾″ (7.3 cm.) i Diameter og veiede 7½ Lod (118 gr.). De største »runde« Rødder, som man hidtil har faaet i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, og som vare saaede i en stærkt sandblandet Jord ude i Haven, veiede 1½ Pund (747 gr.). Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18,), der ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H., blev der for nogle Aar siden saaet »lange« Vinterreddiker i Slutningen af Mai, og i

[1]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1884. Pag. 41.
[2]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1879. Pag. 109.
[3]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 D Kjøbenhavn. 1877. Pag 94.
[4]) Carl Claus von der Decken's Reisen in Ost-Afrika. 1869. 1. Pag. 31.
[5]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 48.
[6]) Dr. P. Sagot i Journal de la Société impériale et centrale d'Horticulture de fevrier 1860.

Begyndelsen af September veiede de største Rødder (uden Blade) 10 Lod (155 gr.). Paa Gaarden Rise (62° 32′), i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt, der ligger paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H., blev der den 22de Mai 1882 saaet baade lange og runde Vinterreddiker. De første naaede i Midten af September en Vægt af 1 Pund 12 Lod (685 gr.) og de sidste 1 Pund 20 Lod (809 gr.). Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted, hvor denne Form hidtil har givet modent Frø. I Reykjavík har Landphysicus Schierbeck saaet Vinterreddiker den 26de Mai og i Midten af September havde de naaet en Vægt af henimod 1 Pund.

Raphanus sativus caudatus, Alef. (Raphanus caudatus, L.). **Tkl.** Frucht-Radieschen, Schlangen-Rettich; **Engl.** Rat-tailed Radish; **Fr.** Mougri de Java, Radis serpent.

Denne Form, der rimeligvis kun er en Varietet af Raphanus sativus, skal have sit Hjem i China og de varme Dele af Asien. Den dyrkes nu almindelig baade i China og Indien. Den er første Gang beskrevet 1767 af Linné i hans Mantissa plantarum, og skal allerede dengang have været dyrket i England. Senere lader det til, at den er blevet glemt eller i den Grad forsømt, at den 1815 atter blev indført til England fra Java. Skulpene, der skulle kunne blive 2—3′ (62—94 cm.) lange, kunne, naar de have naaet omtrent den halve Størrelse og ere grønne og møre, spises med Salt ligesom Sommerreddiker, eller ogsaa nedlægges de med Edik som et Slags »Pickles«. I Tyskland skal denne Plante ikke have været dyrket før 1857 [1]); det lader heller ikke til, at Dyrkningen der har havt nogen Fremgang. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1821, har den i en lang Aarrække altid staaet ved Siden af den almindelige Sommerreddik og Følgen heraf blev, at den mere og mere kom til at ligne denne, indtil begge disse Former 1854 bleve fuldkommen identiske. Senere have begge disse været dyrkede langt fra hverandre, og Frugtreddiken har da holdt sig constant. Resultatet af mine her gjorte Forsøg er, at naar den saaes ude i Haven i den anden Halvdel af Mai, giver den modent Frø omtrent i Midten af September. Frugterne kunne da naa en Længde af indtil 21″ (55 cm.). Mortensnes (70° 7′), ved den nordlige Bred af Varangerfjord, er det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har ladet denne Varietet dyrke. Den blev ogsaa der saaet ude i Haven; men Sommeren var meget uheldig, og først i Begyndelsen af October gav den spiselige Frugter. Baade efter min egen og andres Erfaring, tror jeg at kunne sige, at denne Form, som nyttig Culturplante, neppe vil have nogen Fremtid i Norge.

Bunias orientalis, L. (Laelia orientalis, Desv., Myagrum taraxifolium, Lam.) **Sv.** Bunaris, Bunias, Hundrättika, Långrofva, Ryssar, Ryssgubbar, Rysskål, Ryssrofva; **Tkl.** Orientalische Zackenschote; **Engl.** Hill Mustard, Rocket; **Fr.** Buniade.

Denne Art er vildtvoxende i de østlige Dele af Rusland og de tilgrænsende Egne af Sibirien, men Tid efter anden har den udbredt sig mod Vest og findes nu i de fleste Lande i Mellem- og Nord-Europa. Til Sverige kom den, rimeligvis som Ugræs mellem Korn eller Fodervæxter, i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede. Linné tilraadede, saavidt mulig, at faa den udryddet; men enten man har agtet paa hans Raad eller ikke, saa er den nu temmelig almindelig i Syd- og Mellem-Sverige indtil Jemtland. I Norge er den 1816 iagttaget baade i Omegnen af Christiania og Kongsberg. Paa sidstnævnte Sted findes den endnu, men synes ikke at have udbredt sig i Omegnen. Ved Christiania fandtes den i Aarene 1835—40 kun paa to Steder; men nu er

---

[1]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. 24 Jahrg. Hamburg. 1868 Pag. 206.

den her temmelig almindelig og paa enkelte Steder endog i en paafaldende Mængde. I de senere Aar er den ogsaa fundet paa flere Steder langs Norges sydøstlige Kyst.

Jeg har ladet denne Art dyrke paa flere Steder, men altid med det Forbehold, at naar den havde blomstret eller givet modent Frø, maatte den, med størst mulige Omhu, udryddes, da den er en af de besværligste Ugræsplanter, man kjender. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′) bliver den 5′ (1.56 m.) høi og blomstrer temmelig tidlig om Sommeren, men jeg ved endnu ikke om den der giver modent Frø; dette faar den dog ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 32′), der ligger paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H. Den holder sig ogsaa meget godt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), hvor den dog hidtil ikke har givet modent Frø.

Schizopetalum Walkeri, Sims. Vildtvoxende i Chile, hvorfra den 1822 blev indført til England. I den botaniske Have ved Christiania har den været dyrket siden 1855. Naar den her saaes ude i Haven i den anden Halvdel af Mai, giver den hvert Aar modent Frø. Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket: den blomstrer der godt, men har hidtil ikke givet modent Frø.

RESEDACEAE.

Reséda odorata, L. **Norge, Sv. Dan.** Reséda; **Tkl.** Gartenreséda, Grisedi (Schweiz), Himbeerkraut, Reséda, Resedat, Resette, Schmöckerli (Schweiz); **Engl.** Garden Mignonette, Mignonette; **Fr.** Herbe d'amour, Herbe maure, Mignonnette, Réséda, Réséda odorant; **It.** Amorett d'Egitto, Amorino, Amorino d'Egitto, Reseda odorosa.

I Almindelighed finder man angivet, at Reséda skal være kommen til Europa fra Ægypten eller Syrien, men i disse Lande er den hidtil ikke fundet vildtvoxende, ja det lader endog til, at den der nu heller ikke bliver dyrket. Den franske Botaniker Desfontaines har dog paa sin Reise i Nord-Afrika (1783—85) seet den (dyrket?) i Abd el Kader's senere Residents Mascara, i Provindsen Oran i det franske Algerien [1]). Med Vished ved man dog, at denne Art omtrent 1735 har været kjendt i Syd-Frankrig, og derfra maa den temmelig snart være kommet til Paris, hvor den 1742 blev dyrket af Dalibard. Den blev da kaldet Reséda aegyptiaca minor odoratissima eller Mignonnette d'Egypte, og heraf ser det ud til, at Planten maa være kommet til Frankrig fra Ægypten. Til England blev den ikke indført før 1752 [2]), og det følgende Aar blev den dyrket i den botaniske Have i Göttingen af Albrecht von Haller.

Ordet Reséda har været kjendt af Romerne som Navn paa en Plante, der blev brugt som et Slags Tryllemiddel mod forskjellige Sygdomme; men denne Plante kjender man nu ikke. Den Læge eller maaske rettere sagt Prest, som skulde fordrive Sygdommen, maatte holde Planten i Haanden og fremsige tre Gange, idet han for hver Gang maatte spytte, følgende Ord: »Reséda morbis residas. Scisne, scisne, quis hic pullus egerit radices? nec caput nec pedes habeat« [3]), (ɔ:

[1]) Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. Jahrg. XIII Berlin. 1870. Pag. 315.
[2]) Robert Thompson. The Gardener's Assisten. New Ed. by Thomas Moore. London. 1878. Pag. 729.
[3]) Plinius. Historia naturalis. XVII. 12. 106.

Reséda, sid fast paa Sygdommene. Ved du ikke, ved du ikke hvilket Skud her har fæstet sine Rødder? det har hverken Hoved eller Fødder).

Reséda findes rimeligvis i enhver Have i Skandinavien, hvor man dyrker Blomster, lige til Gjesvær (71° 7′), Vardø, Vadsø og Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa sidstnævnte Sted giver den endog modent Frø, ja selv i en ugunstig Sommer giver den »rigelig« modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). I Throndenes Prestegjeld (68° 49′) i Tromsø Amt spreder den sig som Ugræs i Haven. Paa Gjesvær blev den saaet ude i Haven 17de Juni og blomstrede 24de August. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre blomstrer den meget godt paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. og ligesaa ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376, 439). I Sverige spreder den sig ogsaa som Ugræs i Haverne, ialtfald saa langt mod Nord som til Piteå (65° 19′). Paa Island dyrkes den ved Reykjavík (64° 8′) og maaske ogsaa paa andre Steder, og paa Grønland blomstrer den ved Julianehaab (60° 43′) og Ivigtut (61° 15′).

Reséda abyssinica, Fres. Vildtvoxende i Abyssinien og dyrket paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge. De to nordligste Steder, hvor den hidtil har blomstret, ere Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev saaet 7de Juni og blomstrede 1ste September, og Komagfjord (70° 16′) i Vest-Finmarken. Der blev den saaet 30te Mai og blomstrede 25de August. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., blev den saaet 23de Mai, blomstrede 8de August og gav modent Frø 18de September.

Reséda alba, L. Denne Art, som er vildtvoxende i det sydøstlige Europa, blev paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap saaet ude i Haven den 15de Juni 1886 og blomstrede 28de August. I Karasjok (69° 18′) naar den en Høide af 30″ (78 cm.), blomstrer rigelig og giver modent Frø. I Reykjavík blev den saaet 29de Mai 1885, spirede 15de Juni og blomstrede 6te September [1]).

Reséda crispata, Link. Vildtvoxende i det sydøstlige Europa. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Tysfjord Prestegaard (68° 5′), hvor den blomstrede i Slutningen af Juli, men gav dog ikke modent Frø.

Reséda crystallina, Webb. Denne Art, der er vildtvoxende paa Canariøerne, har jeg faaet dyrket paa to Steder i de nordlige Egne af Norge, 1881 paa Grøtø (67° 50′) og 1882 i Karasjok (69° 18′). Paa begge Steder blomstrede den i den sidste Trediedel af August, men gav ikke modent Frø.

Reséda inodora, Rchb. Vildtvoxende i det sydøstlige Europa. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket, er Grøtø (67° 50′), hvor den gav modent Frø i Midten af September.

Reséda lutea, L. Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa. Denne Art er fundet forvildet paa to Steder i Norge, i Omegnen af Christiania og Throndhjem (63° 26′), og paa enkelte Steder i det sydlige Sverige.

Reséda luteola, L. **Norge.** Vau; **Sv.** Lättegräs, Vau; **Dan.** Vau; **Tkl.** Ackerpfriemen, Aschpoltern, Färbergras, Färberwau, Gaude, Gelbkraut, Gilbkraut, Harnkraut, Hexenkraut, Orant, Resedat (wilde), Stärkkraut, Sternkraut, Streichkraut, Strichkraut, Trubablust (Graubündten), Wau, Waude, Wauresede, Wiede, Wiedegelkraut, Wouw, Wutschen; **Engl.** Ash of Jerusalem, Base Rocket, Dyer's Rocket, Dyer's weed, Dyer's yellow weed, Goud, Green weed, Italian Rocket, Weld, Wild Mignonette, Wild Wade, Wild Woad, Wolds, Woold, Woulds, Yellow Rocket, Yellows, Yellow weed;

---

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 263.

Fr. Bourgene, Gaude, Herbe à jaunier, Réséda sauvage, Roquette bâtarde, Vaude; **It.** Bietola gialla, Biondella, Erba gialla, Erba guada, Erba guada maggiore, Guaidone, Guarderella de'tintori, Luteola spontanea, Luteolo, Luteolo salvatico, Melardina, Pancella.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa og mod Øst til Kaukasus; forvildet paa enkelte Steder i de sydlige Egne af Skandinavien. I Tyskland har denne Art, som Farveplante, været dyrket i Middelalderen, og alt i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede var Byen Görlitz i Preussen et Hovedoplagssted for denne Vare. I Slutningen af det 13de Aarhundrede var den meget almindelig dyrket i Thüringen, navnlig i Omegnen af Erfurt [1]. Før Midten af forrige Aarhundrede fandt Linné Reseda luteola dyrket ved Alingsås i Wenersborgs Län (57° 56′) [2], og lidt senere har den ogsaa været dyrket ved Throndhjem (63° 26′) [3]. Nu dyrkes den hist og her i Tyskland, hyppigere i Syd-Frankrig og tildels i England og Holland. I den botaniske Have ved Christiania har jeg i flere Aar dyrket baade Sommer- og Vinter-Vau, som begge trives meget godt og give i betimelig Tid modent Frø. Den sidste naar her en Høide af 3′ (94 cm.). Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted i Norge, hvor Sommer-Vau, i Slutningen af August, hidtil har blomstret. I Reykjavík blev Sommer-Vau saaet den 29de Mai 1885, spirede den 28de Juni og blomstrede (daarlig) den 16de September.

Reséda mediterranea, L. (R. difformis, Mønch, R. hexagyna, Forsk.) Vildtvoxende i Nord-Afrika. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Grøtø (67° 50′), hvor den blev henved 20″ (50 cm.) høi og blomstrede i Midten af August.

Reséda orientalis, Boiss. Med denne Art, der godt kan fortjene at dyrkes som Prydplante, har jeg ladet gjøre Forsøg paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev saaet 6te Juni og blomstrede 20de August, men gav ikke modent Frø.

Reséda phyteuma, L. (R. calicinalis, Lam., R. media, Lagasc.) Vildtvoxende i det sydlige og østlige Europa. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Karasjok (69° 18′), hvor den blomstrede i den første Trediedel af August og gav modent Frø i Midten af September.

Reséda truncata, F. & M. Vildtvoxende i Levanten, hvorfra den 1836 blev indført til England, og **R. undata,** L., som maaske kun er en Varietet af Reséda alba. Det nordligste Sted i Norge, hvor begge disse Arter have været dyrkede, er Grøtø (67° 50′), hvor den første endog har givet modent Frø.

Foruden de her nævnte Arter have følgende, Tid efter anden, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: **R. complicata,** Bunge, **R. dipetala,** Ait., **R. glauca,** L., **R. Jaquini,** Rchb., **R. macrosperma,** Rchb., **R. myriophylla,** Ten., **R. ramosissima,** Pour., **R. sesamoides,** L., **R. subulata,** Forsk., **R. Tournefortii,** Hort., **R. virescens,** Hornem. og **R. virgata,** Reut. Baade disse og alle ovenfor nævnte Arter have her givet modent Frø.

---

[1]) Theodor Rumpler's Deutsche Gartenzeitung. Jahrg. I. 1863. Pag. 359.

[2]) Carl Linnæi Westgöta Resa. Stockholm. 1747. Pag. 127.

[3]) Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4de Del. Kjøbenhavn 1768. Pag. 391.

DATISCACEAE.

Datisca cannabina, L. (Cannabina laevis, Spr.). **Tkl.** Gelber Hanf, Hanfartiges Strauchkraut; **Engl.** Cretan Hemp-plant. Vildtvoxende i Orienten og paa Creta, hvorfra den 1739 blev indført til England. Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1836. Den dækkes ikke om Vinteren, bliver omtrent 6′ (1.88 m.) høi og giver hvert Aar modent Frø. Den har tidligere været brugt som Medicin og indeholder et stærkt gult Farvestof, der i Orienten brugtes til Farvning af Silke. I Stilken findes et Spindeemne, der ligner Hamp.

NYMPHAEACEAE.

Nymphaea alba, L. **Norge**. Akaleie, Akkoleie, Kjenneblom, Kjønneblom, Kjønnedaase, Kjønnefru, Nykkgull, Nykkjablokka, Nykkjablom, Nøkkeblom, Punga, Tjørneblom, Vassgaas, Vassrosa, Vatsblom, Vatssoleia; **Sv.** Bäckblomma, Bäckros, Hvit neckros, Hvit åkanna, Kiärnrosor, Neckblad, Necktuppor, Sjöållon, Vattenlilja, Vattentulpan; **Dan.** Aablomme, Hvid Aakande, Vandlilie; **Tkl.** Bienenmörder, Bubbelke, Buttbladen, Essigkrügle, Fröscheblumen, Fülifüess, Göeskes (wesse) (Ostfriesland), Grabloma (wiessi) (Schweiz), Haarwurz, Harzwurz, Herculiswurtz, Herzwurz, Hörstrang, Hörwurz, Horstrang, Horwurz, Kemke, Kenke, Keulenwurz, Kollerwurz, Kollerwurzel, Kolletwurz, Kraftworzel (St. Gallen), Lackermögen, Lätschblätter, Maarrose, Moosroasa (Schweiz), Mümmel, Mümmelen (weisse), Mümmelken (witt), Nixblume (weisse), Nixenblume, Nymphe (weisse), Nymphenblume, Plompen, Plumpen, Pöppelken, Poppelblume (weiss), Pullen, Puppen, Schwanenblume, Schwindelwurz, Seblad, Seblat, Sebleder, Seeblatt, Seeblomen (wit), Seeblumen, Seebluom, Seechrüseli (Berner Oberland), Seecrenich, Seekänlin (weisse), Seekandel, Seekannen, Seekenneken, Seekraut, Seelilien, Seemummel, Seeplumpen, Seepuppen, Seerose (weisse), Seewurtze, Seewurz, Sehblommen (Siebenbürgen), Seheblumen, Sehewurz, Seplat, Seyblat, Seybleder, Tollilgen, Tolllilie, Tollingen, Trummelstock, Waotertulpen (Altmark), Wasserblumen, Wasserlilien, Wassermän, Wassermänngen, Wassermohnblume, Wassernymphe (weisse), Wasserrose, Wassertulpe, Wasserwurz, Zeblad, Zeeblömen; **Engl.** Alau, Bobbins, Cambie-leaf, Can-dock, Flatter-dock, Nenuphar, Water Bells, Water Blob, Water Can, Water Lily (white), Water Rose, Water Socks; **Fr.** Blanc d'eau, Lis d'eau, Lis des étangs, Lunifa, Lys d'estang, Lys d'Etang, Nenuphar, Plateau blanc, Volet à fleur blanche; **It.** Cappero di padule, Carfano, Carfaro femina, Copripentole, Erculea bianca, Nannufero, Nanufero, Nenufari, Ninfea, Ninfea bianca, Ranocchiai doppi.

Temmelig almindelig i Skandinavien, i Sverige til Luleå Lappmark og i Norge til Senjen (69° 11′). I de sydlige Egne af Norge gaar den i Almindelighed op til 2000′ (627 m.) og paa et Par Steder endog til henved 3000′ (941 m.) o. H. I Rusland til Umba, ved den sydlige Kyst af Hvidehavet, lidt over Polarcirkelen. I Bayern til 3261′ (396 m.) o. H. [1]). I den botaniske Have ved

[1]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 731.

Christiania blomstrer den, efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, 24—30 Juni, fra Kl. 7—8 om Morgenen til omtrent Kl. 4 Eftermiddag.

Denne Art har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk og omtales af flere Forfattere, der have skrevet om Planterne. Dioscorides (de mat. med. 3. 138) siger, at den (*νυμφαία*) voxer i Sumpe og stillestaaende Vand, har Blade som Kiborion (*κιβώριον* ɔ: Nelumbium speciosum), men meget mindre; af disse udgaa flere fra samme Rod, og mange komme op paa Vandets Overflade. Blomsten er hvid og ligner en Lilie, men i Midten er den safrangul. Naar den har blomstret, bliver der noget tilbage, som ligner et Valmuehoved, og heri findes Frøet. Roden samles om Høsten, og tørres; baade denne og Frøet bruges til Medicin. Plinius (XXV. 7, 37) siger, at »Nymphaea« skal være fremkommen af en Nymphe, som døde af skinsyg Kjærlighed til Hercules, og derfor kaldes Planten ogsaa Herakleios. Den kaldes ogsaa Rhopalon, fordi Roden er kølleformet.

Denne Plantes Blomster ere større end hos nogen anden i Skandinavien vildtvoxende Væxt. Baade i Norge og Sverige har man en Mængde Fortællinger om Nymphæa's Forhold til den bekjendte Vand-Vætte Nøkken, der har sit Ophold under og mellem Bladene, hvorfra man ikke sjelden, især i en stille Maaneskinsnat, kan høre dens »henrivende Strengespil«. I Nerike har man et Sagn om, at enhver flink Spillemand har byttet Fiolinbue med Nøkken, og naar dette siges om en saadan Mand, er det den største Ros, man kan tildele ham [1]). Paa enkelte Steder i Tyskland heder det, at Blomsten af Nymphaea alba er en forvandlet Vandjomfru, som, ved Midnatstid og i hvid Klædning, danser paa Vandspeilet, medens Nøkken har skjult sig under Bladene. Disse bruges af de samme Alfer som Baade, hvorpaa de, i en stille Maaneskinsnat, glide over Vandet. Hverken Blomsten eller Frøcapslen maa afskjæres med en Kniv, men plukkes med Haanden: i modsat Fald kommer der Blod ud af Stilken, og den, der har begaaet en saadan »Misgjerning«, bliver i lang Tid plaget af ubehagelige Drømme. Det sikreste er, at man, under Afplukningen, ligesom Ulysses med Sirenerne, stopper Vox i Ørene, for ikke at høre de vrede Vandaanders bedøvende Stemme [2]).

Paa enkelte Steder i Schweiz pleier man om Høsten at samle Bladene, baade af Nymphaea alba og lutea, og disse bruger man til at lægge paa Saar af forskjellig Slags, for at afværge Koldbrand. Naar man lægger Roden (»Rhizomet«) under den Seng, hvori man pleier at sove, vil man derved forebygge alle Slags krampartede Sygdomme [3]).

Af denne Art, der opgives at være meget variabel med Hensyn til Blomstens Størrelse, Frugtens Form o. s. v. [4]), er der hidtil ikke fundet nogen Varietet, der i Skjønhed kan maale sig med den svenske røde Nökkeblom (Nymphaea alba *β*. purpurea, E. Fr.), som blev opdaget 1856 i en liden Indsjø, Fagertärn, i Askersund Prestegjeld i Nerike (58° 53′) [5]). Fra dette Sted fik jeg 1868, til den botaniske Have ved Christiania, et Stykke af Rhizomet, der var omtrent 1½′ (47 cm.) langt. Det 4de eller 5te Aar efterat dette her var blevet lagt i en Dam, begyndte Planten at blomstre og har senere udvidet sig i en paafaldende Grad. Den staar her i fuld Blomstring paa samme Tid som Hovedarten, d. e. 24—30 Juni. Blomsterknopperne faa her et

[1]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 64.
[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 161.
[3]) Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Auflage. St. Gallen. 1874. Pag. 51—52.
[4]) August Garcke. Illustrirte deutsche Flora. 2te Auflage. Stuttgart. 1882. Pag. 31.
[5]) Th. M. Fries i Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1879. Pag. 129—34.

Omfang af 11" (28.7 cm.) og de fuldt aabnede Blomster en Diameter af 5" (13.7 cm.). Blomsterne have her, uforandrede, beholdt den samme mørkrøde Farve, som da de første Gang viste sig. I Zürich har man gjort Forsøg med at formere denne udmærkede Varietet af Frø: efter den mig foreliggende Beretning, vare de Planter, som dengang havde blomstret, fuldkommen lige Moderplanten [1]).

Nuphar luteum, Sm. (Nenuphar luteum, Hayne, Nymphaea lutea, L.). **Norge.** Aaborrblom, Gul Vatsblom, Kolblekkje (aabent o), Kolblom, Koleblad, Kolstokk; **Sv.** Gul neckros, Gul åkanna, Läblad, Lärblad, Neckblad, Neckblomster, Sjöblad, Sköldblad, Vämblad; **Dan.** Aakoneblad, Gul Aakande; **Tkl.** Butterfässchen, Butterfass, Butterkerne, Grababloma (gäli), Kahnetocken, Kannelke, Kannenblume, Kannenplumpen, Kollerwurz, Mummel (gelbe), Nixenblume (gelbe), Poppelblome (geele), Pullen, Puppenblader, Seekandel, Seerose (gelbe), Teichrose, Wasserbluama, Wasserlilie (gelbe), Wassertulpe; **Engl.** Blob, Bobbins, Brandy-bottle, Butter-churn, Butter-pumps, Cambieleaf, Candock, Churn, Clot, Clote-leaf, Colt's foot, Flatter-dock, Nenuphar, Water Blob, Water Can, Water Rose, Yellow Water Lily; **Fr.** Baratte, Jaunet d'eau. Nénuphar jaune, Plateau, Volant d'eau; **It.** Cappero di padule, Carfano, Carfano maschio, Ercuela gialla, Nannunfero, Nanufero, Nenufar, Nenufaro, Nenuferi, Nenufero, Ninfea gialla, Ranocchiai gialli, Zucchettine da tabacco.

Temmelig almindelig i Norge til Saltdalen (67° 5'), og i de sydlige Egne af Landet til 2—3000' (627—941 m.) o. H. I Sverige til Karesuando i Torneå Lappmark (68° 30'). I Rusland er den fundet paa flere Steder langs Sydkysten af det hvide Hav lige til Ponoi (67°).

Nuphar pumilum, Sm. (Nymphaea pumila, Hoffm., Nymphaea lutea, β. pumila, Wahlenb.). Denne Art er fundet paa flere Steder i Norge, men paa langt nær saa almindelig som den foregaaende, lige til Svanevig i Syd-Varanger (69° 30'); i Sverige til Karesuando i Torneå Lappmark (68° 30'). I de sydlige Egne af Norge gaar den op til omtrent 2000' (627 m.) o. H.

Nuphar intermedium, Ledeb. Denne Art, der maaske kun er en Bastard af de to foregaaende, er fundet paa enkelte Steder i Lavlandet i de sydlige Egne af Norge til Laurgaard i Gudbrandsdalen (61° 52'), samt i Nærheden af Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18'). I Sverige til Torneå Lappmark.

CISTINEAE.

Helianthemum. Af denne Slægt have følgende Arter, Tid efter anden, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: 1) **H. aegyptiacum**, Mill. (Cistus aegyptiacus, L.) har været dyrket her i en lang Aarrække; den blomstrer rigelig og giver hvert Aar modent Frø; 2) **H. calcareum**, Jord. holder sig meget godt og giver hvert Aar Frø; 3) **H. fumana**, Mill. (Cistus fumana, L.), som er vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og paa flere Steder paa Øen Gottland; den holder sig ikke godt her, men har dog undertiden givet modent Frø; 4) **H. guttatum**, Mill. (Cistus guttatus, L.); vildtvoxende i Mellem-Europa og giver her hvert Aar modent Frø; 5) **H. hymetticum**, Boiss. & Heldr. fra Grækenland; som foregaaende; 6) **H. lavandulaefolium**, Pers. (Cistus

[1]) The Garden. A weekly illustrated Journal of Horticulture. Vol XIV. 1878. Pag. 279.

lavandulaefolius, Lam.) fra Middelhavslandene; her er det gaaet med denne Art paa samme Maade, som ovenfor er sagt om No. 3; 7) **H. ledifolium**, Pers. (Cistus ledifolius, L.), som er vildtvoxende i det sydvestlige Europa, blomstrer rigelig og spreder sig som Ugræs i de nærmeste Omgivelser; 8) **H. montanum**, Vis.; vildtvoxende i Mellem-Europa og gaar mod Syd til Alperne; den giver her aarvist Frø og har vist sig at være lige saa haardfør som No. 13 og 14; 9) **H. oelandicum**, Wahlenb. (Cistus oelandicus, L. ex p.); vildtvoxende i Mellem-Tyskland og paa Alperne samt paa flere Steder paa Øland; den giver her aarvist modent Frø; 10) **H. rhodax**, Steud. (Rhodax chamaecistus, Spach); vildtvoxende i Syd-Europa og Nord-Afrika; denne og Varieteten γ alpestre, Dun. holde sig meget godt og begge give aarvist modent Frø; 11) **H. salicifolium**, Pers. (Cistus salicifolius, L.); vildtvoxende i Syd-Europa; her holder den sig lige saa godt som No. 13 og 14; den har i flere Aar holdt sig meget godt ved Throndhjem (63° 26′), og dette er den eneste Art, som jeg har seet paa noget andet Sted i Norge end ved Christiania; 12) **H. tuberaria**, Mill. (Cistus tuberaria, L.); vildtvoxende i det østlige Europa; den holder sig her nogenlunde godt under et almindeligt Løvdække og har undertiden endog givet modent Frø; 13) **H. variabile**, Spach, som er vildtvoxende i Syd-Europa og Nord-Afrika, har været dyrket her siden 1846. Baade Hovedarten og flere Varieteter holde sig godt om Vinteren, uden at dækkes, og give hvert Aar modent Frø; 14) **H. vulgare,** J. Gärtn. **Norge**. Solrose; **Sv**. Helgatrefoldighetsblomster, Solblomma, Solvända; **Dan**. Solblomst; **Tkl**. Aller Welt Hihl (Siebenbürgen), Berghysop (Schweiz), Ciströschen, Elisabethblümlein, Elisabethkraut, Erdepheu, Erdpfau, Feldröschen, Feld-Ysop, Goldgünsel, Goldröschen, Goldröslein, Gülden Günsel, Guldinkraut (Schweiz), Haideschmuck, Heidenschmuck, Heide-Ysop, Kirschisop, Kloschisop, Sonnenblümlein, Sonnenblume, Sonnengünsel, Sonnenröschen, Sonnenröslein; **Engl**. Rock Rose, Sol-flower, Sun Daisy, Sun-flower, Sun Rose; **It**. Eliantemo, Panace chironio.

Vildtvoxende i Mellem-Europa og det vestlige Asien samt paa flere Steder i det sydlige Sverige. Denne Art holder sig meget godt ved Christiania, uden at dækkes om Vinteren, og giver hvert Aar modent Frø.

DROSERACEAE.

Drosera rotundifolia, L. **Norge**. Augnagras, Doggorm, Dugg-Blad, Dugg-Græs, Ringormgræs, Vortegræs; **Isl**. Hringblöðótt Sóldögg; **Sv**. Dagghår, Daggros, Daggört, Jungfru Mariæ sileshår, Jungfru Mariæ sänghalm, Jungfru Mariæ tårar, Sileshår, Soldagg, Tårört, Tätmjölksgräs, Tätört; **Dan**. Soldug; **Tkl**. Brochkraut, Bullkrut, Egelkraut, Frickthau, Gideon, Hernnlöffelkraut, Jungfernblüthe, Löffliekraut, Lopichcruit, Ohrlöffelkraut, Rosölikraut, Rossoli, Sindaw, Sonnenkraut, Sonnendau, Sonnenlöffel, Sonnenthau, Spöölkrud, Widdertod, Wiederthon (edler), Widerthon (güldin); **Engl**. Lust-wort, Moor-grass, Moor-wort, Red Rot, Rosa solis, Sun-dew, Youth-wort; **Fr**. Rossolis; **It**. Rosolida.

Meget almindelig til Alten, Tanen og Syd-Varanger og i de sydlige Egne af Norge til 2500—3000′ (780—941 m.) o. H. I Rusland gaar den mod Nord til Landsbyen Kola (68° 52′) og mod Øst gjennem hele Sibirien til Unalaschka og Sitkaøen. Den voxer ogsaa paa Færøerne og opgives at være fundet paa to Steder paa Island.

Det er mig ikke bekjendt, at denne Art i Norge bruges til nogetsomhelst Øiemed, men i Sverige og, som det synes, fornemlig i de nordlige Egne af Landet, bruges Bladene til at danne Tettemelk, paa samme Maade, som tidligere (II. Pag. 185) er sagt om **Pinguicula vulgaris** [1]). Den ved Hjelp af Drosera dannede Tettemelk har i alle Dele de samme Egenskaber som den, der dannes af Pinguicula. Paa enkelte Steder i Sverige tror Almuen, at Bladene have faaet den her nævnte Egenskab siden de af Jomfru Maria bleve brugte som Silingsklud, og herpaa tyde ogsaa enkelte af de ovenfor nævnte svenske Navne [2]). I Alchemisternes Tid blev Drosera brugt til mange af deres hemmelige Kunster og ansaaes for at være et stort »miraculum Dei«. Et i sin Tid, under Navn af Aqua auri, berømt Universalmiddel var for Størstedelen tilberedt af Bladene af denne Plante [3]). En kyndig Jæger maatte altid have en Drosera i Lommen, for at være sikker paa at træffe godt; men denne Hemmelighed maatte ikke aabenbares for nogen, som ikke var Jæger, da Urten i saa Fald tabte sin Kraft [4]). — Til Tettemelk kan man ogsaa bruge Bladene af Drosera longifolia, L., der i Norge er næsten ligesaa almindelig som den foregaaende, og Drosera intermedia, Hayne, der kun er fundet hist og her i de sydlige Egne af Landet.

Parnassia palustris, L. **Norge**. Augnablom, Haustsymra, Jaablom; **Isl.** Hvít Lifrarurt, Mýra Sóley; **Sv.** Flenört, Hjerteblad, Hjerteblomma, Hårnacker, JungfruMariæ hjerta, Slåtterblomster, Visil, Visil (hvit); **Dan.** Hvid Leverurt; **Tkl.** Einblatt, Erdgalle, Frauenblüml, Herrenblume, Herzblatt, Herzblümchen, Herzblümlein (weisse), Leberblümle, Leberblumlein, Leberblume (weisse), Leberein-blatt, Leberkraut (weisses), Steinblume, Sternablüemli, Sternli (St. Gallen), Studenta-Rösli (St. Gallen), Studentenröschen, Studentenrösli, Sumpfleberblümchen; **Engl.** Buttercups (white), Grass of Parnassus, Liverwort (white); **Fr.** Fleur hépatique, Hépatique blanche noble, Parnassie des marais; **It.** Gramigna di Parnasso.

Temmelig almindelig lige til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken, og i de sydlige Egne af Norge til 3500—4000′ (1098—1255 m.) o. H. I Sverige til de øverste Egne af Lappmarken og i Rusland til Kolahalvøen og Archangel. Almindelig paa Island, og i det vestlige Grønland er Varieteten tenuis fundet ved Kagsiarsuk (60° 46′) i Igalikofjord [5]).

Som ovenfor sagt, kaldes denne Plante paa enkelte Steder her i Landet Augnablom; men det er mig ikke bekjendt, at den hos os bliver brugt til noget Øiemed. I Sverige, navnlig i Vermland, bruge Bondepigerne den af Blomsterne udpressede Saft til »Øienvand«, der ikke alene bruges mod en eller anden Sygdom i Øinene, men fornemlig af den Grund, at man tror, at Øinene, ved Brugen af dette Vand, kunne blive smukkere; og dette er Grunden til, at Blomsten i Vermland kaldes Hjerteblomma [6]). Planten har tidligere været officinel, under Navn af Herba et Flores Hepaticae albae, og blev brugt mod Øiensygdomme og forskjellige Underlivslidelser, navnlig Sygdomme i Leveren.

---

[1]) Kgl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. X. 1749. Pag. 11. Caroli Linnæi Flora Svecica. Stockholmiæ. 1755. Pag. 101.

[2]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 57.

[3]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 163.

[4]) H. Rehling und J. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 241.

[5]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 33.

[6]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 57.

VIOLACEAE.

Viola tricolor, L. **Norge.** Blaasoleie, Nat og Dag, Skjorblom, Skjæreblom, Stedmorsblomst, Stjukmorblom, Stykmorblom, Stymorgull, Stømor; **Isl.** Fióla, Þrenníngagras; **Sv.** Blålocker, Minnesviol, Sammetsviol, Skateblomster, Styfmorsblomma, Styfmorsviol; **Dan.** Stedmodersblomst; **Tkl.** Ackerveilchen, Ackervieli, Adali, Adeli, Aenkeli, Aggermühli, Däncken, Dankeli, Denggeli, Denk an mich, Denkblümchen, Denkblümli, Denkegli, Denkenblümlein, Dreifaltigkeit, Dreifaltigkeitsblume (Flos trinitatis), Dreifaltigkeitskraut, Drei Gesichtel in einem Hut (Schweiz), Felddenkelein, Fraischemkraut, Frauenschücherl, Freissam, Frembde Sorge, Freyssamkraut, Fronsamkraut, Garböcklein, Garböcklin, Gedenkblume, Gedenkemein, Gichtkrut, Glärböckli, Heiligdreifaltigkeitsblume, Hohemutt, Je länger je lieber, Jesusblümchen, Jesuslein, Jungferägsichtli, Katrencher (Siebenbürgen), Nagelkraut, Rotgelbvogel, Sammatblüamli, Sammatveiali, Sammetblümli, Sammetveiali, Sammtadali, Sammtadeli, Sammtveilchen, Schwigerli, Schwögerli, Schwölkeblöm, Siebenfarbenblume, Steefmömekens, Steefmutterblom, Steefmutterken, Stiefkinder, Stiefkindlar, Stiefmütterchen, Stiefmütterl, Stiefmütterle, Stiefmütterlein, Stiefmütterli, Stiefmütterlin, Stiefmutterchen, Swälukblaum, Tag- und Nachtblümle, Tag- und Nachtblume, Tag- und Nachtveilchen, Tausendschön, Trinetatesker (Siebenbürgen), Unnütze Sorgen, Unser Frauen Fötzel, Viadeli, Viölkes, Violkes, Wälscher Viönli; **Engl.** Beedy's Eyes, Biddy's Eyes, Bleeding Heart, Buttery-entry, Call-me-to-you, Cat's faces, Cull-me-to-you, Face-and-hood, Fancy, Flamy, Garden Gate, Godfathers and Godmothers, Heartsease, Heart's Pancy, Heart seed, Herb Trinity, Horse-violet, Jack-behind-the-garden-gate, Jump-up-and-kiss-me, Kiss-me, Kiss-me-at-the-garden-gate, Kitty-run-the-streets, Leap-up-and-kiss-me, Live-in-idleness, Look-up-and-kiss-me, Love-and-idle, Love-in-idleness, Love-true, Monkey's Face, Pance, Pansy, Paunce, Pawnse, Pensy, Pink-o'-my-John, Stepmother, Three faces in a Hood, Tickle my Fancy, Tittle my Fancy, Tree-faces-under-a-head, Trinity Violet, Two-faces-under-the-sun, Violet, Wild Lowe and idle; **Fr.** Fleur de la trinité, Herbe de la trinité, Pensée, Pensée vivace, Violette pensée; **It.** Erba della Trinità, Erba trinitas, Jacea, Minuti pensieri, Panzea, Schricchi, Suocera e nuora, Trinitas, Vedovine, Viola renaiola, Viola segalina, Viola di tre colori, Viola farfalla, Viole farfalline.

Almindelig vildtvoxende til Alten (70°) og i de sydlige Egne af Norge til omtrent 3000′ (941 m.) o. H. Almindelig paa Island. Som bekjendt er der, fornemlig i de senere Aar og ved omhyggelig Cultur, af denne Art fremkommet en Mængde Varieteter med store og vakre Blomster, og mange af disse Former har jeg ladet dyrke ved mine Forsøgsstationer i de forskjellige Egne af Landet. Flere Varieteter holde sig meget godt under Snedækket ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376, 439) samt ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), der ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. Det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet paafaldende stort og vel udviklet Frø, er Gaarden Heimli i Tanen Prestegjeld i Øst-Finmarken (70° 28′ N. B. 26° 0′ Ø. L. Par.), hvor Planterne holde sig meget godt under Sneen. Det samme er Tilfælde i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor Planterne naa en Høide af 20—21″ (52—55 cm.), blomstre rigelig, give modent Frø og faa usædvanlig store Blomster, hvis største Diameter er $2^1/_2$″ (6.53 cm.). Tegningerne Fig. 119 og 120, som ere udførte efter Photographier, vise disse Blomsters naturlige Størrelse. De største Blomster, som jeg har seet ved Christiania, holdt $2^3/_4$″ (7.19 cm.) i Diameter, og en saadan er fremstillet Fig. 121. Flere af de storblomstrende Varieteter sprede sig som Ugræs i Haverne baade

Fig. 119.

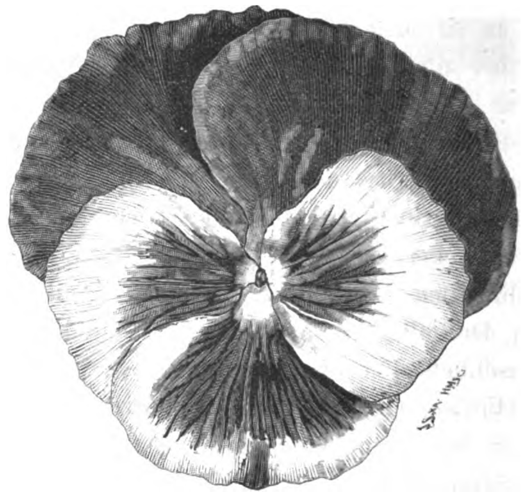

Fig. 120.

paa Tromsø (69° 40′) og i Throndenes Prestegjeld (68° 49′). I Sverige giver Viola tricolor maxima modent Frø i Luleå [1]). I Reykjavík paa Island (64° 8′) blev Frøet saaet 27de Mai 1885, spirede 16de Juni og Planterne blomstrede 1ste September [2]).

Det er maaske en almindelig kjendt Sag, at Navnet Stedmo'rsblomst kommer deraf, at man har tænkt sig Blomstens største og nedad vendte Kronblad at være en Stedmoder og de to under dette staaende Bægerblade som to Stole, hvorpaa hun har taget Plads. Paa hver Side af »Stedmoderen« findes et Kronblad, og ethvert af disse hviler paa et under samme staaende Bægerblad: hermed menes hendes egne to Døtre, der sidde paa hver sin Stol; de to større, opadvendte Kronblade ere hendes Steddøtre; men under disse er der kun et Bægerblad, d. v. s., at de maa sidde sammen paa en Stol.

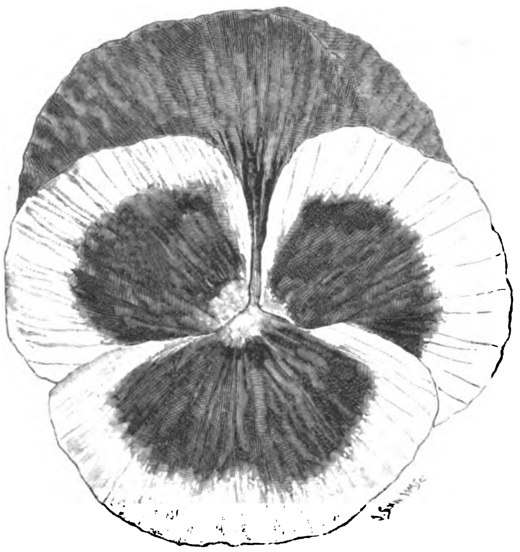

Fig. 121.

Som Culturplante lader det til, at man ikke har vist denne Art nogen Opmærksomhed før i Slutningen af det 17de Aarhundrede: i Jardinier des Pays-Bas (Bruxelles 1672) nævnes fire Varieteter, »hvide, røde, violette og stribede«, der vare fremkomne af Frø; men senere har jeg ikke kunnet finde nogen Oplysning om, at man har dyrket Stedmo'rsblomsten før 1810: Lady Mary Bennet lod den da plante foran sine Vinduer paa sit Gods i Walton (i Surrey), og Gartnereren,

[1]) Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suèdois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 77.

[2]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 263.

som gjerne vilde vinde hendes Yndest, gjorde sig nu megen Umage med at vælge det bedst udviklede Frø af forskjelligt farvede Blomster. Dette lykkedes ogsaa over hans Forventning, og han fik en Mængde smukke Blomster, som i Størrelse, Form og Farve overgik alt, hvad man hidtil havde seet af denne Art. Hermed var Veien jevnet for videre Fremskridt, og det varede nu ikke længe før denne Art blev en »Modeblomst« [1]).

Som bekjendt finder man ikke sjelden Stedmo'rsblomster, hvis Kronblade ere himmelblaa, violette og guldgule; heri saa de tyske Botanikere, paa Luther's Tid, et Tegn paa den hellige Treenighed, og deraf kommer Navnet Dreifaltigkeitsblume eller Flos trinitatis. Man har dog ogsaa et Sagn, som fortæller, at den har faaet dette Navn paa følgende Maade: i ældre Tider var den i stor Anseelse som Lægedomsplante, og dengang havde den ogsaa en meget behagelig Lugt. Den fandtes da i Almindelighed som Ugræs mellem Kornet; men for at faa denne meget omspurgte Blomst, maatte man gaa ind i Ageren, og herved blev naturligvis Kornet ødelagt. Dette smertede vor kjære Plante, som derfor bad den hellige Trefoldighed om at blive berøvet sin Vellugt. Dette gik ogsaa i Opfyldelse, og til Minde om denne beskedne og ydmyge Bøn, blev den kaldet Trefoldighedsblomsten [2]).

Viola odorata, L. **Norge.** Martsviol; **Sv.** Luktviol, Marsviol; **Dan.** Martsviol; **Tkl.** Affenöhnli (Appenzell), Blaumaiali, Blauvögschen, Brüneli, Faulschen, Feyal, Feychol, Feygal, Feygel, Feyhel, Feyol, Fialengarten, Fiel, Fielekraut, Fihelkrut, Fiölken, Fioglkrut, Fiole, Fiolekraut, Fiolenhof, Fiolenkraut, Fyoel, Fyolen, Fyoln, Gufenöndli, Guvehöndli, Guviöndli, Guviönli, Haviöndli, Märzveigel, Märzveilchen, Märzviole, Märzveieln, Märzenveielen, Marienstengel, Merzenveil, Merzenviolen, Mierzfoaltcher (Siebenbürgen), Oeschen, Ofenöndli, Osterveigelar (Zillerthal), Rotgelbveigel, Swalftenblaume, Vegel, Vegeli, Vegol, Veia, Veiele, Veieli, Veigeln, Veigerl, Veilchen, Veiol, Velke, Veyeli, Veyhel, Vidole, Viel, Vielette, Vieli (Berner Oberland), Vienele, Vigeli, Vigielchen, Vigol, Vihel, Vijölken, Vijoileke, Vijole, Vilken, Vioel, Viöle, Viölcli (St. Gallen), Viöli, Viölke, Viöndli, Viönle, Viönli, Viol, Violat, Violate, Violeten, Violetten, Vioolke, Viula, Vyale; **Engl.** Blue Violet, English Violet, Fine-leaf, March Violet, Sweet-scented Violet, Sweet Violet, Vilip, Violet; **Fr.** Violette, Violette de Mars, Violette odorante; **It.** Mammola, Mammoletta, Mammolina, Viola Mammola, Viola maura, Violetta, Vivola, Vivola Mammola.

Vildtvoxende i de fleste europæiske Lande, men ikke i Skandinavien; i Sverige er den forvildet lige op til Jemtland, men i Norge er den hidtil fundet forvildet kun paa et Par Steder ved Sydkysten. Dyrkes meget almindelig som Prydplante; men jeg har ikke seet den nordligere end paa Inderøen i Throndhjemsfjord (63° 52'), hvor den giver modent Frø. Der kan dog ikke være nogen Tvivl om, at den maa kunne trives godt meget længre mod Nord, da den i Sverige formerer sig ved Selvudsæd i Piteå (65° 19').

Martsviolen har i Oldtiden været en i Syd-Europa vel kjendt og yndet Prydplante; den nævnes som saadan allerede af Homer (Od. V. *v.* 72 — *ἴον*), og Theophrast (hist. pl. 6. 8, 2) omtaler den endog som dyrket, og siger blandt andet, at naar Violen pleies godt, blomstrer den hele Aaret. Plinius (XXI. 6, 14 & 19, 76) siger, at Violen (»Viola purpurea«) er vildtvoxende paa saadane Steder, som ligge aabne for Solen, men at den ogsaa dyrkes i Haverne, og tilføier, at naar man drikker Vin, bør man sætte en Violkrans paa Hovedet, for ikke at blive beruset eller faa Hovedpine.

[1]) M. von Strantz. Die Blumen in Sage und Geschichte. Berlin. 1875. Pag. 143—52.
[2]) H. Reling und J. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 160.

Viola cornuta, L., som er vildtvoxende i Schweiz og Pyrenæerne, dyrkes hist og her i Norge som Prydplante. Det nordligste Sted, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), hvor den endog giver modent Frø.

Foruden de her nævnte har der i den botaniske Have ved Christiania, Tid efter anden, været dyrket en Mængde fremmede Arter, og disse, saavelsom de i Norge vildtvoxende Arter, findes, med deres hidtil kjendte Polargrænser, opregnede i Slutningen af dette Skrift.

LOASACEAE.

Mentzelia bartonia, Steud. (Bartonia aurea, Lindl.). I de nordlige Egne af Norge har denne Art, som er vildtvoxende i California, hvorfra den 1834 blev indført til England, hidtil blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) og paa Gjesvær (70° 7′) ved Nordcap. Paa sidstnævnte Sted blev den saaet i Benk den 15de Juni 1886, udplantet i Haven 16de Juli og blomstrede den 21de August. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), der ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., blev den saaet ude i Haven i Slutningen af Mai, blomstrede i Midten af Juli og gav modent Frø i Midten af September.

Mentzelia lindleyana, Tor. & Gr. Vildtvoxende i California. Prestegaarden i Maalselvdalen er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket; den blev saaet ude i Haven i Slutningen af Mai og blomstrede i Midten af August, men gav ikke modent Frø.

Mentzelia ornata, Tor. & Gr. Vildtvoxende i Missouri, hvorfra den 1811 blev indført til England. Denne Art har været dyrket ved flere af mine Forsøgsstationer i Nordland og Finmarken, og det nordligste Sted er Alten (70°), hvor den blev saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni og blomstrede i Slutningen af August, men gav ikke modent Frø.

Mentzelia Wrightii, A. Gr. Det eneste Sted i Norge, med Undtagelse af Christiania, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, er ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), der ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Den blev der saaet ude i Haven i Slutningen af Mai og blomstrede i Begyndelsen af August, men gav ikke modent Frø.

Foruden de ovenfor nævnte Arter have følgende været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, hvor de have givet modent Frø: **Mentzelia bartonioides,** Zucc., (Microsperma bartonioides, Walpers), der er vildtvoxende i de vestlige forenede Stater, hvorfra den 1849 blev indført til England, og **M. hispida,** Willd., som er vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1820 er indført til England.

Loasa aurantiaca, Hook. (Cajophora lateritia, Presl, Loasa lateritia, Gill.). Vildtvoxende i Chile. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, og den har der endog givet modent Frø.

Loasa bryoniaefolia, Schrad. Vildtvoxende i Chile. Ved Komagfjord (70° 16′) i Vest-Finmarken, som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, blev den saaet i Benk i Slutningen af Mai, senere udplantet i Haven og blomstrede i Begyndelsen af August.

Loasa tricolor, Lindl. Vildtvoxende i Chile. Denne Art har blomstret i Alten (70°); ved Prestegaarden i Maalselvdalen, hvor den blev saaet ude i Haven, gav den, endog i den ugunstige Sommer 1884, modent Frø. I Reykjavík blev den saaet i Haven den 27de Mai, spirede 17de Juni og blomstrede 3die September.

Loasa vulcanica, E. André. Vildtvoxende i Ecuador, hvorfra den 1877 blev indført til England. Paa Grøtø (67° 50′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, har den givet modent Frø.

Loasa Wallisii, Maxim. Vildtvoxende i Columbia, hvorfra den 1879 er indført til England. I Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken blev denne Art saaet i Benk, senere udplantet i Haven og gav modent Frø.

Foruden de ovenfor nævnte Arter have følgende været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, hvor de alle have givet modent Frø: Loasa acerifolia, Juss. fra Chile, L. contorta, Juss. (Cajophora contorta, Presl.) fra Peru, L. neglecta, Kze., L. nitida, Lam., indført til England 1822 fra Peru, L. papaverifolia, H. B. K. fra Ny Granada og L. triloba, Juss. fra Peru. I Reykjavík blev den sidstnævnte Art saaet den 27de Mai 1885, spirede 17de Juni og blomstrede 3die September [1]).

CUCURBITACEAE.

Bryonia alba, L. **Sv.** Helgerefva, Hundrefva, Hundrofva, Qvesrot, Tyska Rofvor; **Dan.** Galdebær; **Tkl.** Alfpape, Alppfaf, Alraunwortel (falsche), Byrn (heilige), Curwiz (wilder), Entwin (weisser), Enzian (weisser), Faselwurz, Faulrübe, Füerwöttel, Gichtrebe, Gichtröv, Gichtrüben, Gichtwurz, Handkürbis, Haningwurze, Heckenrübe, Heiligenbyren, Helgebeeren, Hilgebeeren, Hillig Röw, Hramca, Hundeskürbs, Hundeskürbsen, Hundskürbis, Hundskürbs, Hundsreben, Hundsrüben, Kerbes (wäld), Körfchenwurz, Kürbis (wilder), Quartelbeere, Quartelsbeyen, Ragwurzel, Raselwurz, Rasrübe, Rasswurzel, Raswurz, Rogwurz, Roselwortzel, Rosswurzel, Röwen (vuule), Saumwurz, Sauwurz, Schafentel, Schaftrek, Scheissrüben, Scheisswurz, Schiesswurz, Schissrüben, Schitwort, Schmärwurz, Schytwort, Scitwurz, Smärwurtz, Smeerwurtz, Spanische Röwe, Stichwurz, Stickwurz, Stukwurz, Teufelskirsche, Teufelskirschwurzel, Teufelskirssen, Teufelsrübe, Tollrübe, Trostrübe, Tunranken, Tunried, Tunröw, Tzeduar (wilder), Vaselwurz, Weisweinrebe, Widerthon (weisser), Wienranke (wilde), Wighart (witte), Zaunräbe (weisse), Zaunreben, Zaunrübe (weisse), Zitwen (wilder), Zitwer (wilder), Zitwon; **Engl.** Devil's Turnip; **Fr.** Navet du diable, Vigne blanche; **It.** Brionia, Vitalba, Vite bianca, Viticella, Zucca selvatica.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa og gaar saa langt mod Nord som til Danmark; den er ogsaa fundet paa flere Steder i det sydlige Sverige, men er rimeligvis der forvildet. I Omegnen af Christiania er den fundet forvildet paa tre Steder. I de sydlige Egne af Norge er den temmelig almindelig dyrket, fornemlig til Dækning af Siddepladse i Haverne. I Hadsel Prestegjeld (68° 32′) har den givet moden Frugt, og dette er ogsaa, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Baade denne og den følgende Art omtales af flere blandt de

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.

græske og romerske Forfattere, der have skrevet om Planterne. Dioscorides (de mat. med. 4. 180, 181) siger, at af Brysonia alba *(ἄμπελος λευκή* eller *βρυωνία)* bleve baade de unge Skud og andre Dele af Planten brugte som Medicin, og af Bryonia dioica *(ἄμπελος μέλαινα)* bleve de unge Skud kogte og spiste. Efter Plinius (XXIII. 1. 16) bleve de unge Skud spiste omtrent paa samme Maade som Asparges.

Roden, der i Formen har nogen Lighed med en Næpe (Turnip), kan ved Christiania faa en Vægt af flere Pund. I Tyskland var den, langt tilbage i Tiden, ikke alene anseet som et sikkert Middel mod »Tordenkilen«, men den blev ogsaa brugt som et Erstatningsmiddel for den navnkundige Alrune (Atropa mandragora, L.), som det ikke var let at komme i Besiddelse af. Af Bryoniaroden udskar man da smaa Figurer, der skulde forestille Mennesker, og disse brugtes som »Husguder«. Et Stykke af Roden, der blev baaret i et Baand om Halsen, var et sikkert Middel mod Hexeri. Roden har ogsaa, ved »Transplantation«, været brugt mod Gigt paa følgende Maade: Den Syge blev aareladt og Blodet opsamlet i den udhulede Rod, som maatte nedgraves i Jorden paa et hemmeligt Sted. Eftersom Roden rodnede, skulde Sygdommen ogsaa svinde. Rødderne bleve ogsaa udhulede i Form af et Bæger, og heraf skulde syge Mennesker drikke den »Medicin«, der var dem foreskrevet. Ja endnu den Dag idag tro Landsbypigerne paa flere Steder i Tyskland, naar de en Sommeraften skulle danse, at en Skive af Roden, der lægges i den ene Sko, skal kunne vække Gjenkjærlighed, og naar de gjøre dette sige de:

Körfchenschnitzel in meinem Schuh,
Ihr Junggesellen lauft mir zu! [1]).

Bryonia dioica, Jacq. **Engl** Bryon, Bryony, Bryony (red), Cowbind, Cowslick, Fellon Berry, Grape-wort, Hedge-Grape, Isle of Wight-Vine, Mandrake, Murrain-berries, Poison Berry, Snake Berry, Tetter Berry, White Vine, Wild Hop, Wild Nep, Wild Vine, Wood Vine; **Fr.** Couleuvrée, Herbe des femmes battues, Vigne blanche; **.It.** Barbone, Brionia, Fescera, Pianta della Fata, Vite bianca, Vite salvatica, Zucca marina, Zucca salvatica.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og gaar mod Øst til Kaukasus. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket; den holder sig der meget godt uden at dækkes om Vinteren og blomstrer. Ved Christiania giver den hvert Aar modent Frø.

Citrullus vulgaris, Schrad. (Cucumis citrullus, Sering., Cucurbita citrullus, L.). **Norge.** Vandmelon; **Sv.** Vattenmelon; **Dan.** Vandmelon; **Tkl.** Angurien, Arbuse, Citrullen, Wassermelone, Wasserpäddem (Siebenbürgen); **Engl.** Citrul, Water Melon; **Fr.** Citronille-pastèque, Jacé, Melon d'eau, Pastèque, Samanka des Indiens; **It.** Anguria, Cocomero, Cocomero domestico.

Der har været fremsat meget forskjellige Meninger om denne Arts oprindelige Hjem, som man har troet at finde i Indien, det nordøstlige Afrika, ja endog i Syd-Italien; men intet af dette er bevist. I Ørkenen Kalahari, i Syd-Afrika (omtrent 25° S. B.), har Livingstone, for omtrent 30 Aar siden, fundet et Slags Vandmelon, der af de Indfødte kaldes Kengwe eller Kéne, og som der er al Grund til at tro, maa være Moderplanten til den nu dyrkede Vandmelon. Om denne siger han blandt andet: »Naar der et Aar falder en større Regnmængde end sædvanlig, blive store

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 180. Felix von Thümen. Die Pflanze als Zaubermittel. Wien. 1881. Pag. 22. H. Reling und J. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen, ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben &c. Gotha. 1882. Pag. 217. Carus Sterne. Sommerblumen. 1884. Pag. 229.

Strækninger af Landet formelig dækkede af disse Meloner. Da glæde baade Mennesker og Dyr, af utallige Arter, sig ved den rige Overflødighed. Elephanten, som er Steppens rette Herre og Konge, svælger i denne Frugt; det samme gjøre de andre tykhudede Dyr, hvor forskjellige de end ellers af Naturen ere i Valget af deres Føde. De forskjellige Slags Antiloper fortære dem med lignende Begjærlighed, medens Løver, Hyæner, Schakaler og Mus ligeledes kjende og sætte Pris paa den almindelige Velsignelse« [1]).

Det er maaske muligt, at Vandmelonen har været kjendt og dyrket af de gamle Ægyptere, og Professor F. Unger tror, at det er denne Frugt, som tilsigtes paa de af ham meddelte Tegninger fra Ægypten [2]). Man har ogsaa troet at kunne gjenfinde Vandmelonen (»abbatachim« — »abbatichim«) blandt de mange Herligheder, som Jøderne i Ørkenen klagede over, at de nu maatte undvære (4 Moseb. 11. 5); men herom ere dog Meningerne forskjellige, og af enkelte Forfattere bliver dette Ord ogsaa oversat med Melon [3]). Jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om, at denne Frugt har været kjendt eller dyrket hverken af Grækerne eller Romerne.

Det er mig ikke bekjendt, at Vandmelonen har været dyrket paa noget andet Sted i Norge end i Omegnen af Christiania, og selv her er den ikke almindelig. Frugten modnes naturligvis alene i Drivbenk, og den største modne Frugt, som jeg her har seet, veiede 12 Pund (6 kg.). I Ungarn dyrkes Vandmelonen, ialtfald i flere Comitater, meget almingelig og ligesaa i Omegnen af Sarepta i Gouvernementet Saratow (48° 30′). I de varme Lande dyrkes den derimod i det store, som andre Markvæxter, og er der en meget lædskende og forfriskende Frugt. Paa enkelte Steder i Chile kan Vandmelonen, paa den Aarstid da den er moden, endog ansees som den fattigere Befolknings væsentligste Næringsmiddel (»ein wahrer Stab des Lebens« [4]). Paa samme Maade gaar det med Vandmelonen i det sydøstlige Rusland, hvor den dyrkes paa meget store Agere, og i mindst to Maaneder af Aaret leve de russiske Steppeindvaanere kun af Vandmeloner og lidt Brød [5]).

Momordica elaterium, L. (Ecbalium agreste, Rchb., Ec. officinarum, Rich., Ec. purgans, Schrad., Elaterium cordifolium, Mønch). **Norge.** Springagurk; **Sv.** Springgurka; **Dan.** Springagurk, Æselsagurk; **Tkl.** Balsamapfel, Eselsgurke, Eselskürbis, Eselskukumern, Hundskürbis, Igelkürbis, Springgurke, Springkürbis, Spritzgurke, Spritzkukumern, Vexirgurke, Wilde Gurke; **Engl.** Squirting Cucumber, Wild squirting Cucumber; **Fr.** Concombre d'âne, Concombre d'attrape, Concombre sauvage; **It.** Cetriòlo salvatico, Cocomero assinino, Cocomero salvatico, Elaterio, Poponcini salvatici, Schizzetti.

Vildtvoxende i Middelhavslandene og gaar mod Øst til det sydlige Rusland og Persien. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den gjerne blomstrer 24—28 Juli, spreder den sig i de nærmeste Omgivelser som Ugræs. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk, og senere udplantet i Haven og blomstrede i Slutningen af August, men gav ikke modent Frø.

Frugten har i Oldtiden været brugt af de græske Læger som Medicin, under Navn af Sikyos agrios *(σίκυος ἄγριος)*. Theophrast (hist. pl. 9. 14, 1) siger blandt andet: »Af alle Læge-

[1]) Livingstone's Reise i Syd-Afrika. Oversat af M. Th. Wøldike. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1858. Pag. 56.

[2]) Prof. F. Unger. Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. IV. Die Pflanzen des alten Ägyptens. Wien. 1859. Pag. 18, 58. Tab. III. Fig. 30, 31, 32. Tab. VIII. Fig. 84.

[3]) John Kitto. A Cyclopædia of Biblical Literature. Vol. I. Edinburgh. 1847. Pag. 4. John Hutton Balfour. The Plants of the Bible. New Ed. London. 1885. Pag. 191.

[4]) Eduard Poeppig. Reise in Chile, Peru und auf dem Amazonenstrome. 1 Bd. Leipzig. 1835. Pag. 128.

[5]) Victor Hehn. Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Übergang aus Asien &c. 4te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 259.

midler beholder Elaterion *(ἐλατήριον)* sin Kraft længst, ja er endog bedre jo ældre den bliver. En Læge, som hverken var en Praler eller Løgner, har forsikret mig om, at han havde noget af dette Lægemiddel, som han havde faaet til Foræring, der var over 200 Aar gammelt og som havde en beundringsværdig Lægedomskraft. Grunden hertil er, at den i overordentlig lang Tid beholder sin Fugtighed, og til den Ende lægger man den i fugtig Aske. Den tørker da ikke og er istand til, efter 50 Aars Forløb, at slukke et Lys. Intet Lægemiddel skal være istand til saa sikkert at fremkalde Brækning som dette«.

Dioscorides (de mat. med. 4. 152) leverer en udførlig Beskrivelse over den Fremgangsmaade, som man brugte, for at tilberede Medicin af Frugten. Dette var en Extract, der blev lavet af Saften, som inddampedes ved Solens Varme.

Denne Art har været vel kjendt og dyrket i England i Midten af det 16de Aarhundrede [1]; i Danmark har den været dyrket i Midten af det 17de Aarhundrede, og der siges udtrykkelig, at Frøet maatte lægges i Vand nogle Dage før det blev saaet [2]).

Lagenaria vulgaris, Ser. (Cucurbita lagenaria, L., Pepo lagenarius, Mønch). **Norge.** Flaskegræskar; **Sv.** Flaskkurbits, Kalebass; **Dan**. Flaskegræskar; **Tkl.** Calebasse, Flaschenkürbis, Herculeskeule, Hiewerkerbes (Siebenbürgen), Jonaskürbis, Keulenkürbis, Trompetenkürbis, Zähkerbes (Siebenbürgen); **Engl.** Bottle Gourd, Club Gourd, Trumpet Gourd; **Fr.** Calebasse, Calebasse du pèlerin, Cougourde, Courge, Courge bouteille, Courge à poudre, Courge trompette, Gourde, Gourde massue, Gourde tropette; **It.** Cocozze lunghe, Mazza d'Ercole, Zucca lunga.

Denne Art er virkelig fundet vildtvoxende i Malabar og maaske ogsaa paa andre Steder i de varme Egne af Indien. Paa Ny-Seeland var den kjendt som Culturplante før Landet blev opdaget af Europæerne [3]). Meget langt tilbage i Tiden har den været dyrket i Ægypten: ved Theben i Overægypten har man for nogle Aar siden, i en Mumiegrav fra det 12te Dynasti (ɔ: 2400—2200 f. Chr.), fundet en Frugt af Lagenaria vulgaris, hvilket viser, at Planten paa den Tid maa have været dyrket [4]). Den synes ikke at have været kjendt af de græske, men dog af enkelte blandt de romerske Forfattere, der have skrevet om Planterne.

Naar Frugten er moden, faar den et Skal, der er saa haardt som Træ, og Frugterne af de større Varieteter, som dyrkes i de varme Lande, kunne endog naa en Længde af 4—5′ (1.25—1.56 m.). I Sydlandene bruges de i Husholdningen til Opbevaring af forskjellige Slags baade tørre og flydende Varer. En saadan Anvendelse af Flaskegræskaret omtales baade af Columella (de re rust 11. 3, 49) [5]) og Plinius (XIX. 5. 24). Den sidstnævnte Forfatter siger, at de tørre Frugter endog bleve brugte til Opbevaring af Vin [6]). I det indre af Afrika, hvor denne Plante dyrkes meget almindelig, er dens Frugt det første Kar, som den uciviliserede Mand benytter. Dets Skal danner en naturlig Skaal, som senere vækker Tanken om af Ler at danne sig et mere hensigtsmæssigt Redskab, ligesom det ogsaa tjener ham til Model; thi ogsaa paa dette Punct kommer Naturen ham imøde og ligesom foregriber hans Tanke. Fornemlig før Europæerne havde bosat sig paa Sydhavsøerne, spillede Flaskegræskaret en vigtig Rolle, især i Hawaiierens Husholdning: det

---

[1]) W. Turner. A newe Herball. 2d ed. Part. I. 1568. Pag. 180.
[2]) Hans Raszmussøn Block. Horticultura danica. Kiøbenhaffn. 1647. Pag. 72.
[3]) Dr. Ferdinand von Hochstetter. Neu Seeland. Stuttgart. 1863. Pag. 418.
[4]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 5 Bd. 1884. Pag. 198.
[5]) »Nam sunt (Cucurbitae) ad usum vasorum satis idoneae«.
[6]) — »Nuper in balnearum usum venere, urceorum vice, jampridem vero etiam cadorum ad vina condenda«.

tjente ham til Drikkekar, Flaske, ja endog til et Slags musikalsk Instrument [1]). Det erstattede ham tildels Mangelen paa Glas, Pottemagervarer og Træboskab. Paa Reiser var det hans Pilekogger og Vadsæk eller Randsel og hjemme hans Kiste, og det stod til hans Raadighed i alle mulige Størrelser, lige fra den mindste Vandskaal eller Flaske til det store Kar, der kunde rumme indtil 100 Liter Tarrovelling. Efter Columella (de re rust. 10. v. 388) brugte man hos Romerne de modne og tørre Frugter til at holde sig oppe med under Svømning paa samme Maade, som man nu bruger Svømmeblærer [2]). Det samme bruger man den Dag idag i de tropiske Egne af Afrika, ikke alene for at holde sig oppe under Svømningen, men ogsaa for at faa Klæder og anden Bagage bragt over Vandet: I den brede Ende af to Flaskegræskar skjærer man et passende stort Hul og i de smale Ender bindes de, i opret Stilling, fast til en Stok saaledes, at der mellem begge Græskar bliver Plads for den, som skal svømme. I de opadvendte hule Græskar lægger man nu sine Klæder o. s. v., og paa denne Maade kommer alt tørt over Vandet [3]).

Paa enkelte Steder i Tirol har jeg seet, at man bruger 3—4" (7.8—10.4 cm.) lange, modne Flaskegræskar, der have et haardt Skal, til Peberbøsser paa følgende Maade: I den tykke Ende skjæres et rundt Hul, hvorigjennem man udtager Frøet &c., saa at den indre Side af Frugten bliver fuldkommen ren, og i den tilspidsede Ende borer man med en Syl 10—12 Huller. Det store Hul i Bunden lukkes med en Kork, der tillige danner den Fod, hvorpaa Peberbøssen hviler.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Varieteter af Flaskegræskar; men for at give moden Frugt og spiredygtigt Frø, maa de dyrkes i Drivbenk. De største Frugter, som jeg her har seet, vare dog ikke mere end 18" (47 cm.) lange. Det er mig ikke bekjendt, at denne Art har været dyrket paa noget Sted i Norge udenfor Omegnen af Christiania.

Cucumis melo, L. **Norge, Sv. Dan.** Melon; **Tkl.** Cantalupe, Melauen, Melaun, Meloen, Melone, Melonen, Mellunen, Melun, Melwen, Meylon, Pademe, Päddem, Päden (Siebenbürgen), Pebenun, Pedem, Pedeme, Pedemen, Pedo, Pedome, Pepano, Petuna, Peydame, Pfädem, Pfedemmen, Pfemyn, Pheben, Pheddan, Pheden, Phedern, Piboz, Plotzer, Plützer, Zackerpädden (Siebenbürgen), Zärti; **Engl.** Melon; **Fr.** Melon; **It.** Mellone, Melone, Popone.

Med Sikkerhed kjender man endnu ikke Melonens Hjemland; men der synes at være Grund til at tro, at dette maa søges i de varme Egne af Asien. Grunden til, at man endnu ikke har fundet denne Art i vild Tilstand, kan maaske søges deri, at der sandsynligvis er ligesaa stor Forskjel mellem den vilde Plante og de mangfoldige nu dyrkede Former som mellem Blomkaal og den vilde Form af Brassica oleracea. Der er nogen Grund til at tro, at Melonens Moderplante er at søge i en eller anden af de Former, som ere beskrevne under Navn af Cucumis pubescens, Willd., C. trigonus, Roxb. og C. turbinatus, Roxb., eller ogsaa, at de nu dyrkede Former af Meloner ere fremkomne ved en gjensidig Krydsning af de her nævnte og maaske ogsaa andre Arter. Det er ikke bevist, at de gamle Ægyptere eller Jøderne have kjendt Melonen, og til Italien synes den ikke at være kommen før i Begyndelsen af Keisertiden: Fra denne Tid har man i Vaticanets Museum et Mosaikarbeide, der giver et meget godt Billede af Frugten, og i Herculanum har man fundet en Tegning af en gjennemskaaret Melon [4]). I Begyndelsen af Keisertiden

1) Cfr. John Hanning Speke. Journal of the discovery of Source of the Nile. 2d Ed. 1864. Pag. 635.
2) »Tum pueros eadem fluviis innare docebit«.
3) Dr. Heinrich Barth. Reisen und Entdeckungen in Nord- und Central-Afrika. 2 Bd. Gotha. 1857. Pag. 253—55.
4) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 208.

maa man saaledes, efter al Sandsynlighed, have dyrket Meloner; men hos de Forfattere, der have skrevet om saadane Gjenstande, kan dog denne Frugt neppe paavises med Bestemthed før hos Palladius, der levede i det 4de eller 5te Aarhundrede e. Chr. I sin Bog de re rustica (4. 9, 6) tilraader han, for at faa velsmagende Meloner, at lægge Frøet tre Dage i en Blanding af Mjød og Melk, og for at faa dem vellugtende, skulde Frøet flere Dage ligge mellem tørre Rosenblade. Ved et Kloster i Schwaben har man dyrket Meloner i Slutningen af det 11te Aarhundrede. At Columbus blev Melonen, paa hans anden Reise (1493), bragt til de vestindiske Øer og 1560 af Kortez til Mexico [1]). Den Varietet, som er kjendt under Navn af Cantalup og som er fremkommet ved den tidligere pavelige Residents Cantalupo, i Nærheden af Rom, kom til Frankrig fra Italien 1495; i England har man dyrket Meloner før 1570. I Norge har man ved Throndhjem (63° 26′) dyrket Meloner i Slutningen af det 17de Aarhundrede [2]).

I Norge dyrkes Melonen næsten altid i Drivbenk, og paa denne Maade faar man ved Throndhjem modne Frugter paa en Vægt af 6—8 Pund (3—4 kg.); men dette maatte rimeligvis kunne lykkes meget længre mod Nord, da man (1883) ved Luleå (65° 35′) i Sverige har faaet en Melon, som veiede 17 svenske Pund (7.226 kg.) [3]). Handelsgartnerne ved Christiania levere gjerne de første Meloner 8—12 Juni; den største Melon, som jeg her har seet, veiede 23½ Pund (omtrent 11½ kg.), og det største Udbytte (1878) af en Plante var 55 Pund (27.39 kg.).

I flere Aar har jeg, i den botaniske Have ved Christiania, forsøgt at dyrke Meloner paa aaben Mark, og dette er blevet udført paa følgende Maade: paa et mod Nordenvind vel beskyttet Sted, der laa udsat for Solen fra Morgen til Aften, lod jeg grave en Rende, som var omtrent 1′ (31 cm.) bred og dyb, og denne blev fyldt med varm Hestegjødsel. Ovenpaa denne blev der lagt et 6—8″ (16—21 cm.) tykt Lag af fed Jord, og heri blev Frøet af flere tidlige Varieteter saaet i de sidste Dage af Mai. Paa denne Maade fik jeg modne Frugter i den sidste Halvdel af September. Den »tidlige amerikanske Melon« naaede en Vægt af 3½ og »Sarepta-Melonen« 4 Pund (2 kg.). Frøet af begge disse Former var vel udviklet og spiredygtigt. Dersom man ikke vil saa Frøet paa Voxestedet, men udsætter Planter, som have 3—4 Blade, vinder man naturligvis herved mindst 2—3 Uger. Hermed har jeg senere ogsaa gjort en hel Del Forsøg, og disse have givet følgende Resultat: Naar Planterne optages af en Drivbenk og udplantes den 20de Mai, har jeg den 26de August faaet modne Meloner, som veiede 6½ Pund (3¼ kg.). Naar Planterne festes til et Slags Spalier af sammenbundne Stokke, som vender mod Nord, modnes Melonerne tidligere end naar de ligge paa Jorden, selv om man under enhver Frugt lægger en Skiferplade. I en varm Sommer blive Frugterne meget sødere end i en almindelig, medens Aromet hos de samme Varieteter, som jeg mange Gange har spist paa forsjellige Steder i Mellem-Europa, er langt stærkere her end i de sydligere Lande (cfr. I. Pag. 169—83).

Det er en bekjendt Sag, at der i de senere Aar har været fremsat forskjellige Meninger om man, til Dyrkning af Cucurbitaceerne, navnlig Meloner, Agurker og Græskar, bør bruge nyt eller gammelt Frø. I den Literatur om denne Sag, som er mig bekjendt, har jeg dog ikke fundet mere end to Opsatser (begge af Gartnere), hvori der siges, at nyt Frø af de her nævnte Væxter

---

[1]) K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 205, 222, 225.

[2]) Christian Gartner. Horticultura, eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 19.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag 22.

bør foretrækkes for gammelt [1]). Disse Planter have, som bekjendt, særskilte Kjøn, d. v. s., at der findes Hanner og Hunner paa den samme Plante, men i særskilte Blomster. Den modsatte og paa en Mængde Kjendsgjerninger støttede Mening gaar ud paa, at man af nyt Frø faar Planter, som skyde lange Ranker med en Mængde Hanblomster og kun faa Hunner, medens man af nogle Aar gammelt Frø faar Planter, der skyde kortere Ranker og hvor Størstedelen af Blomsterne ere Hunner; disse ville saaledes give den største Mængde Frugt [2]). Grunden hertil er sandsynligvis alene at søge deri, at nyt Frø indeholder en større Mængde Fugtighed end gammelt. For at fjerne den overflødige Fugtighed, har man med Held forsøgt dels at bære nyt Frø i Vestlommen, fra Høsten til Vaaren, da det skal saaes, dels at tørre Frøet paa kunstig Maade ved en Temperatur, der dog ikke bør overstige 32—33° C. [3]). I syv Aar har jeg foretaget Prøver (naturligvis af de samme Varieteter) med gammelt og nyt Frø af flere Sorter Agurker og Græskar, og er kommet til netop det samme Resultat, som her er omtalt. Samtidig hermed gjorde jeg ogsaa Prøver med flere Sorter Erter, hvoraf det fremgik, at tre Aar gammelt Frø gave mere Frugt, end naar man, af de samme Sorter, saaede Frø, der var høstet det foregaaende Aar. Nogle Aar senere udkom der af Ferdinando Cazzuola i Pisa en Afhandling betitlet Vita latente delle piante allo stato d'embrione [4]), hvori han meddeler en Beretning om sine, gjennem en meget lang Aarrække fortsatte, Prøver med Agurker, Græskar, Vandmeloner, Bryonia dioica, Cucumis colocynthis og Thladiantha dubia, og der er ogsaa han kommet til netop det samme Resultat. Af Papilionaceernes Familie har han, med det samme Udfald, som jeg fik af Erterne, ogsaa dyrket flere Former af Phaceolus, Vicia faba, Cicer arietinum og Lupiner. Af nyt Hampfrø (Cannabis sativa), fik Cazzuola mere end to Trediedele, som vare Hanplanter, men af 2—3 Aar gammelt Frø blev Forholdet omvendt (l. c. Pag. 111). Ved samme Leilighed kom han ogsaa til det Resultat, at nyt Maisfrø er det fordelagtigste, da dette giver de fleste Hunblomster. Det samme Resultat har man ogsaa vundet baade i Omegnen af Paris [5]) og ved Graz i Steiermark [6]). Paa en lignende Maade forholder det sig ogsaa med det almindelige Lin (Linum usitatissimum): naar man bruger 3—4 Aar gammelt Frø, eller nyt Frø, der i længre Tid enten har været udsat for Solens Paavirkning eller ogsaa har været tørret ved en Temperatur, der ikke maa overstige 36—37° C., faar man 2—3 Gange saa meget Lin, som af nyt Frø, der indeholder den normale Mængde Fugtighed [7]). Det har ogsaa været sagt, at naar Meloner, Agurker og Græskar dyrkes i en Drivbenk, som er altfor varm og ikke bliver i tilstrækkelig Grad luftet, faar man for største Delen Hanblomster, om man end har brugt gammelt Frø. Herom har jeg dog ingen personlig Erfaring. Endelig har det ogsaa været paastaaet, at man af Agurker og Græskar (og sandsynligvis ogsaa af Meloner) kun bør bruge det Frø, der findes i den Halvdel af Frugten, som er festet til Planten, da Frøet af den fri Halvdel,

---

[1]) Dr. L. Wittmack. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den kgl. preussischen Staaten. 20 Jahrg. Berlin. 1877. Pag. 285. Id. Gartenzeitung. Monatsschrift für Gärtner und Gartenfreunde. 1 Jahrg. Berlin. 1882. Pag. 126.

[2]) Illustrirte Garten-Zeitung. XXIV Jahrgang. Stuttgart. 1880. Pag. 143. Carl Balle und L. Wittmack. Deutscher Garten. I. Berlin. 1881. Pag. 555.

[3]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. XXII. 1866. Pag. 46. XXXVIII. 1882. Pag. 190.

[4]) Bulletino della Reale Società Toscana di Orticultura. April 1878. Pag 108—16.

[5]) Bulletin de la société botanique de France. Tome XXV. 1878. Pag. 7—10 & (Revue bibliographique) Pag. 111—12.

[6]) Berichte der H. Attemschen Samencultur-Station in St. Peter bei Graz über die Erfahrungen in der Samencultur. 1 Th. Gemüse. Graz. 1880. Pag 52.

[7]) Robert Hoffmann's Jahresbericht über die Fortschritte auf dem Gesammtgebiete der Agricultur-Chemie 9ter Jahrg. (1866). Berlin. 1868. Pag. 137.

som har været Blomsten nærmest, skal give Planter, der vel blomstre, men ikke sætte Frugt [1]). Hermed har jeg i flere Aar gjort Prøver, men ikke faaet denne Paastand stadfestet; derimod har jeg fundet, at de Planter, som ere fremkomne af Frø, der har siddet i den yderste Ende af Græskaret, ikke give saa mange Frugter som Planter af det Frø, der har siddet Stilken nærmest. Paa Videnskabens nærværende Standpunct kunne ingen af de her nævnte Forhold, med physiologiske Grunde, forklares paa en tilfredsstillende Maade.

Cucumis sativus, L. **Norge.** Agurk; **Isl.** Gúrkur; **Sv.** Gurka; **Dan.** Agurk; **Tkl.** Agork, Agurke, Andrenk (Siebenbürgen), Angurken, Augurke, Cucumern, Gommern, Gorch (Schweis), Gorken, Gümmerle, Gümmerling, Guggumare, Guggumere, Gukumer, Gurken, Kimmerling, Korcken, Kratzewetz (Siebenbürgen), Künmerling, Kukumere, Kukummer, Kumkummer (Holstein), Kummern (Hamburg), Umurke, Ummorken; **Engl.** Cucumber, Cuncumber; **Fr.** Concombre, Cornichon, Kétimou des Indiens; **It.** Cedriolo, Cedriuolo, Cetriolo, Cetriuolo, Citriolo, Citriuolo, Cocomero, Pinca, Treciolo.

Om Agurkens Hjemland har man lige til den sidste Tid været i Uvidenhed; men det er nu godtgjort, at dette maa søges i det nordvestlige Indien, hvor denne Frugt har været dyrket i over 3000 Aar; i Sanskritsproget blev den kaldet Sukasa. Der kan neppe være nogen Tvivl om, at Moderplanten til den nu dyrkede Agurk, med alle sine Varieteter, maa søges i den Form, der af Royle kaldes Cucumis Hardwickii og som er vildtvoxende i de subtropiske Egne fra Kumaon til Sikkim [2]). Man har havt forskjellige Meninger om Agurken har været kjendt af de gamle Ægyptere; men Professor Royle, der om saadane Gjenstande er den største Autoritet, man kjender, mener, at Ordet Kishuim, som findes paa det ovenfor, under Vandmelonen nævnte Sted (4 Moseb. 11. 5) bør oversættes med Agurker, samt, at det ikke skal være en Græskar- men en Agurkhave, som omtales hos Profeten Esaias (Cap. 1. V. 8. [3]). Det er neppe mulig nu at paavise, naar Agurken blev indført til Grækenland; men den omtales af Theophrast (371—286 f. Chr.) i hans historia plantarum (7. 4, 1) under Navn af Sikyos (*σίκυος*). Hos Romerne, hvor den kaldes Cucumis, omtales den af Virgil (Georg. IV. *v.* 122), Columella (de re rust. X. *v.* 234), Dioscorides (de mat. med. 2. 162 og 4. 151), som siger, at den var en sund og kjølende Spise, og Plinius (XIX. 5, 23), der blandt andet siger, at Keiser Tiberius daglig spiste Agurker, der bleve dyrkede i Kar, som stode paa Hjul og kunde trilles ind i et Hus i de kolde Vinterdage, men ud igjen, naar Veiret var mildt, og disse Kar vare dækkede med Marienglas (Lapis specularis). At Romerne ogsaa have forstaaet, ved kunstige Midler, at skaffe sig Blomster om Vinteren, kan sees af et Sted hos Seneca (Epist. 122. 8), hvor det heder, at der gives Folk, som, ved naturstridige Midler, søge at skaffe sig Roser om Vinteren. Men alt i det 4de Aarhundrede f. Chr. har man i Grækenland forstaaet, paa kunstig Maade, at skaffe sig tidlige Agurker: Aristoteles (384—322 f. Chr.) og Theophrast (371—286 f. Chr.) tilraade (Arist. problem. § 20. Thephr. de causis plantar. L. 5 c. 20), at man om Vinteren skal saa Agurkfrøet i Blomsterkrukker, der kunne faa Plads i Nærheden af Ilden eller udsættes for Solens Paavirkning, men under alt dette maa Jorden holdes fugtig ved

---

[1]) Wilhelm Hamm. Agronomische Zeitung. 1853. No. 39, Pag. 620.

[2]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 211.

[3]) John Kitto. A Cyclopædia of Biblical Literature. Vol II. Edinburgh. 1847. Pag. 216. H. B. Tristram. The natural History of the Bible. 4th Ed. London. 1875. Pag. 441. John Hutton Balfour. The Plants of the Bible. New Ed. London. 1885. Pag. 219. Robert Hogg. The Journal of Horticulture, Cottage Gardener, and home Farmer. Third Series. Vol. VII. London. 1884. Pag. 381.

Hjelp af varmt Vand. Palladius, som levede i det 4de eller 5te Aarhundrede e. Chr., giver (de re rust. IV. 9, 7) en hel Del besynderlige Oplysninger om, hvorledes Agurker paa bedste Maade skulde dyrkes; blandt andet siger han, at man kunde faa meget lange Agurker, naar man lod Frugterne voxe i et Bambusrør, hvori Ledpladerne vare udborede. Det samme tilraades ogsaa i Geopontica (12. 19).

I den nordlige Halvkugle dyrkes Agurker fra Æquator til den 71de Breddegrad, eller fra 5° N. B. paa Afrikas Østkyst [1]) til Handelsstedet Havøsund, paa Sydkanten af Magerøen (71°), hvor man, i en meget tarvelig indrettet Drivbenk, har faaet brugbare Agurker. I en almindelig Sommer faar man, ialtfald indtil Throndhjem, brugbare Agurker, naar Frøet saaes paa aaben Mark; men der kan ikke være nogen Tvivl om, at dette kunde lykkes meget længre mod Nord, naar man vilde bruge den ovenfor ved Melonen (Pag. 358) opgivne Fremgangsmaade. Paa Vardø (70° 22') i Øst-Finmarken var Sommeren 1875 taaget og meget ugunstig for Vegetationen; ikke desto mindre fik man dog, i en almindelig »kold« Drivbenk, »Drueagurker«, der vare 3—4" (7.8—10.4 cm.) lange. Høsten 1876 fik jeg fra Vardø Agurker, som veiede 12 Lod (187 Grammer), og Høsten 1879 blev der fra Vardø, til en Udstilling i Throndhjem, sendt Agurker, som veiede 22½ Lod (351 gr.). I Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt (62° 37'), kan man, paa en Høide af 2000' (627 m.) o. H., naar Planterne dyrkes i en meget tarvelig Drivbenk, faa Agurker paa en Vægt af 13—14 Lod (200—216 gr.).

Ved Luleå (65° 35') i svensk Norrland kan man i en gunstig Sommer faa brugelige Agurker paa aaben Mark, naar Frøet saaes i den første Trediedel af Juni [2]). I Tomsk (56° 30') og Tobolsk (58° 12') trives vistnok Agurker, men de blive dog meget mindre end under de samme Breddegrader i Rusland [3]). De hidtil af Landsphysicus Schierbeck gjorte Forsøg med i Reykjavík at dyrke »Slangeagurker« i Drivbenk, have ikke givet noget heldigt Resultat; men dette vil dog rimeligvis lykkes bedre, naar man vælger »Drueagurken« eller andre tidlige Sorter. Ved Nanortalik (60°) paa Grønland har man i flere Aar i Drivbenk faaet Agurker »endog til Modenhed« [4]), og ved Stationen Godthaab (64° 8') har man, naturligvis ogsaa i Drivbenk, faaet Agurker, »hvoraf de tre største virkelig veiede næsten 1 Pund (½ kg.)« [5]).

Cucumis dudaim, L. (C. odoratissimus, Mønch). **Tkl.** Apfel-Melone, Apfelsinen-Melone, Dudaïm-Melone; **Engl.** Apple Cucumber, Cucumber Vine, Sweet-scented Cucumber, Sweet-scented Melon; **Fr.** Citrouille odorante, Concombre Dudaïm, Concombre odorant, Fausse orange, Melon de la Reine Anne, Melon des Canaries, Melon de poche, Melon de senteur, Melon orange grimpant, Melon de Baranquillo, Pomme de Brahma.

Vildtvoxende i Persien og Indien. I den botaniske Have ved Christiania har denne Art altid været dyrket i kold Drivbenk, hvor den trives godt og giver moden Frugt, som har en fin, aromatisk Lugt, men er temmelig smagløs. For nogle Aar siden sendte jeg Frø til Stegen Prestegaard (67° 56') i Nordland, hvor det blev saaet i Benk og Planterne senere udsatte i Haven. De blomstrede i Slutningen af August, men satte ikke Frugt.

Følgende Arter have, saavidt mig bekjendt, hidtil ikke været dyrkede paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania:

---

[1]) John Hanning Speke. Journal of the discovery of Source of the Nile. 2d Ed. Edinburgh. 1864. Pag. 635.

[2]) Svenska Trädgårgsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1879. Pag. 109.

[3]) J. G. Georgi. Geographisch-physikalische und naturhistorische Beschreibung des russischen Reiches. 2 Th. Königsberg. 1799. Pag. 1022.

[4]) H. Rink i Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 4de Række. 2det Bind. Kjøbenhavn. 1870. Pag. 232.

[5]) Missions-Blatt aus der Brüdergemeine. 39ster Jahrgang (1875). No. 2. Pag. 53.

Cucumis amarissimus, Schrad. (Citrullus amarus, Schrad.). Denne Art, som er vildtvoxende i Syd-Afrika, har her kun været dyrket i kold Benk, og paa denne Maade har den hvert Aar givet modent Frø.

Cucumis chate, L. Vildtvoxende i Ægypten og Arabien. Efter Unger forekommer Frugten af denne Art ofte paa de pharaoniske Monumenter, og paa et Vægmaleri i Templet Dahyr el Bahri, hvor den findes sammen med Druer, har den grønne Farve holdt sig meget godt [1]). Denne Art, som her kun har været dyrket i kold Drivbenk, giver i en almindelig Sommer moden Frugt og spiredygtigt Frø.

Cucumis dipsaceus, Ehrenb. (C. bardana, Fenzl. Momordica dasycarpa, Hochst.). **Tkl.** Kardengurke, Kardenkürbis; **Engl.** Teazel Cucumber; **Fr.** Concombre dipsacé, Concombre porte-soies. Vildtvoxende ved Bredderne af det røde Hav. Dyrket i kold Drivbenk, giver den ved Christiania hvert Aar modent Frø; den har to Gange været saaet paa aaben Mark, og har endog paa denne Maade givet modent Frø.

Cucumis macrocarpus, Wender. Denne Art, som er vildtvoxende i Brasilien, har været dyrket her i fire Aar; i denne Tid har den, i alle Henseender, vist sig at være ligesaa haardfør som den almindelige Agurk (Cucumis sativus).

Cucumis metuliferus, E. Mey. Vildtvoxende i det østlige Afrika. Naar den her dyrkes i kold Drivbenk, giver den aarvist modent Frø.

Cucumis prophetarum, L. (C grossularoides, Hort.). **Norge.** Stikkelsbærgræskar; **Tkl.** Prophetengurke, Stachelbeerkürbis; **Engl.** Globe-Cucumber; **Fr.** Citrouille des prophètes. Vildtvoxende i Arabien og Central-Afrika; har været dyrket her i over 60 Aar. I denne Tid har den altid været saaet paa aaben Mark i den sidste Trediedel af Mai og dog givet en Mængde Frugter med spiredygtigt Frø.

Cucumis pubescens, Willd. (C. maderaspatanus, Roxb.). Denne Art, som er vildtvoxende i Indien, har været dyrket her siden 1852; den har i alle Dele vist sig at være ligesaa haardfør som den foregaaende.

Cucurbita melanosperma, Al. Br. (C. ficifolia, P. K. Bouché). **Sv.** Anguriapumpa; **Tkl.** Angurien-Kürbis; **Fr.** Melon de Siam. Denne Art, der sandsynligvis er indført til Europa fra Indien af Wallich, nævnes første Gang 1824 af Alexander Braun, under Navn af Cucurbita melanosperma, i en Catalog over Frø fra den botaniske Have i Carlsruhe. Den blev første Gang beskrevet 1837 af Institutgartner P. K. Bouché i Berlin, i 12te Bind af »Verhandlungen des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues«, under Navn af Cucurbita ficifolia. Af A. Braun blev den beskrevet, under Navn af Cucurbita melanosperma, i Appendix ad indicem seminum horti Berol. 1853. I alle varme Lande, ja endog i Syd-Frankrig, f. Ex. ved Hyères, er denne Art fleraarig; men i Mellem- og Nord-Europa kun enaarig. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1855, giver den, i en nogenlunde gunstig Sommer, moden Frugt paa aaben Mark. Naar Planterne sættes saaledes, at de have et varmende Underlag af Hestegjødsel, pleie de her at naa en Længde af 16—18′ (5—5.64 m.) og passe meget godt til Dækning af Løvhytter, Verandaer o. dsl. De smukt tegnede Frugter, der have nogen Lighed med Vandmeloner, naa her gjerne en Vægt af 6—8 Pund (3—4 kg.), og i et Værelse, som opvarmes om Vinteren,

[1]) F. Unger. Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. IV. Die Pflanzen des alten Ägyptens. Wien. 1859. Pag. 58. Tab. III. Fig. 33. VI. Fig. 60. VIII. Fig. 84.

holde de sig uforandrede ialtfald i $4^1/_2$ Aar. Ved Stockholm trives denne Art ligesaa godt som i Omegnen af Christiania.

Cucurbita pepo, L. **Norge.** Græskar; **Isl.** Grasker; **Sv.** Gräskar, Kurbits, Pumpa; **Dan.** Græskar; **Tkl.** Bäbenen, Bebinna, Chörbse, Chürbse, Churbez, Churbiz, Corbess, Corbicz, Corbs, Couwörden, Curbiz, Fläschen, Flaske, Flaskenappel, Flassappel, Kerbes (Siebenbürgen), Kirbes, Kirbis, Kirbs, Kirns, Körbis, Körbitzen, Körbs, Körwitz, Korbes, Korbess, Korbis, Korbiz, Korvase, Korvese, Korvesege, Korvesen, Korwicze, Koyrbiss, Kreps, Kürbeiz, Kürbis, Kürbiss, Kürbs, Kurbésa, Kurbeza, Kurbisch, Kurbis, Kurbiss, Kurbiz, Kurbsch, Kyrbs, Kyrbss, Kyrpss, Malune, Peponen, Pfeben, Plutz, Plutzer, Torkappel, Türkenbund; **Engl.** Gourd, Pompion, Pumpkin, Summer-Squash; **Fr.** Citrouille, Citrouille iroquoise, Courge, Courge de saint Jean, Giraumont, Gourde, Gourge, Pépon, Potiron; **It.** Popone, Zucca, Zucca barilaja, Zucca barucca, Zucca santa.

Foruden den her nævnte Art, der synes at have sit Hjem i de varme Egne af Asien, gives der ogsaa en hel Del andre Arter; mange af disse er ligeledes fra Asien, men enkelte synes dog at være af amerikansk Oprindelse, og af et Par Arter, som nærmest synes at tilhøre Cucurbita maxima, Duches. og C. moschata, Duches., har man fundet Frø i peruanske Gravsteder, som efter al Sandsynlighed maa være ældre end Spaniernes Indtrængen i Landet [1]. Af de almindelige Græskar dyrkes der nu en paafaldende Mængde Former, hvilket tyder paa en meget lang Cultur, og flere af disse ere af enkelte Botanikere beskrevne som egne Arter. Der kan vel neppe være nogen Tvivl om, at det er en eller anden Form af det almindelige Græskar, som, under Navn af Cucurbita, omtales af Columella (de re rust. XI. 13, 48) og Plinius (XIX. 5, 24). I Slutningen af det 2det Aarhundrede e. Chr. levede der i Rom en lærd Grammatiker, Athenaeus, fra Naukratis i Ægypten, som har efterladt sig et eiendommeligt Værk »Deipnosophistae«, d. e. de frodsende Lærde eller det lærde Middagsmaaltid, hvis væsentlige Indhold bestaar deri, at han, for enhver ny Ret, som sættes paa Bordet, i Form af et Slags Dialog, citerer en Mængde, tildels nu, ukjendte Forfatteres Ytringer om de forskjellige Gjenstande. Her findes, under flere Navne, ogsaa omtalt nogle Former af Græskar, samt de forskjellige Maader, hvorpaa disse bleve tilberedte. I Carl den Store's »Capitulare« tales der baade om cucurbitas og pepones, men i England har man dog ikke dyrket Græskaret før 1570 [2].

Den Varietet, som nu dyrkes almindeligst her i Landet, baade til Syltning og anden Brug i Husholdningen, er det saa kaldte **Marvgræskar** (**Sv.** Märgpumpa, **Dan.** Mandelgræskar, **Tkl.** Markkürbis, **Engl.** Succade Gourd, Vegetable marrow, **Fr.** Courge à la moëlle, Giramon de la moëlle, Souki blanc des Indes). Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Form hidtil har været dyrket, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Den blev der saaet i kold Drivbenk, som kun den første Uge var dækket med Vinduer, og paa denne Maade fik man Frugter, som veiede omtrent 6 Pund (3 kg.); men Frøet blev dog ikke fuldkommen modent. Naar Græskar her i Landet dyrkes paa aaben Mark, bør man indrette sig paa samme Maade, som tidligere (Pag. 358) er sagt om Melonen. Paa denne Maade har man i Stenkjær (64°), ved Enden af Throndhjemsfjord, faaet modent Frø af flere Sorter Græskar. Den største, paa denne Maade dyrkede, Frugt, som jeg for flere Aar siden fik derfra til en af mine Udstillinger, veiede 40 Pund (20 kg.) og havde fuldmodent Frø. Det største Græskar (Cucurbita maxima, Duches.), som jeg har seet i Norge, veiede 138

[1] Botanische Zeitung. 38 Jahrg. 1880. Pag. 877.

[2] K. W. Volz. Beiträge zur Kulturgeschichte. Leipzig. 1852. Pag. 477.

Pund (68.23 kg.). Planten, som var dyrket i Nærheden af Christiania, blev i de første Dage af Juni udsat paa en Composthaug og senere overladt til sig selv. I Sverige har man ved Luleå (65° 35′) faaet Græskar, der vare dyrkede i Drivbenk og som veiede 22 svenske Pund (9.352 kg.) [1]. Paa Island synes Græskaret ikke at ville trives.

Frøet af Græskar giver, ved Presning, en meget velsmagende Madolie, og naar det knuses med Vand i en Morter, faar man en Drik, der ligner Mandelmelk. Olien bruges i China som et Middel mod Bændelorm. Til dette Øiemed spiser man, fastende, om Morgenen 4 Lod (62 gr.) afskallede Frø med Honning eller Sukker, eller ogsaa en Emulsion af den samme Mængde Frø, og 1—2 Timer senere tages en passende Portion Oleum ricini. Herom har man dog, saavidt mig bekjendt, ingen Erfaring i Norge. Frøet af en egen, stor Varietet af Græskar bruges ogsaa i China som Dessert til The [2].

Cyclanthera elastica, Naud. Denne Art, som har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1860, er altid blevet saaet paa aaben Mark og har hvert Aar givet modent Frø.

Cyclanthera explodens, Tor. & Gr. Vildtvoxende i Ny-Granada. Med denne Art, der har været dyrket her siden 1867, er det gaaet paa samme Maade som med den foregaaende Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har blomstret (i Begyndelsen af September), men den gav ikke modent Frø. Planten naaede der en Længde af henved 4′ (1.23 m.). Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) blev den 5′ (1.56 m.) høi og gav modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Cyclanthera pedata, Schrad. **Engl.** Climbing Cucumber; **Fr.** Concombre grimpant. Vildtvoxende i Mexico. Den har været dyrket her siden 1840, men naar den behandles paa samme Maade som de to foregaaende, giver den dog ikke saa aarvist Frø som disse. Tysfjord Prestegaard er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har været dyrket; den naaede der en Længde af 6′ (1.88 m.) og blomstrede i Slutningen af September. Paa Grøtø (67° 50′) har den givet modent Frø.

Sicyos angulata, L. (Sicyoides angulata, Mönch). Vildtvoxende i Nord-Amerika, fra Canada til Pensylvania, og indført til England 1710. I den botaniske Have ved Christiania har den været dyrket siden 1826. Naar den saaes paa aaben Mark, giver den her sjelden modent Frø, men naar en Længde af 16—20′ (5—6.27 m.).

Sicyos barderoa, Hook. Vildtvoxende i Chile. Den har været dyrket her siden 1846, er altid blevet saaet paa aaben Mark og har aarvist givet en Mængde modent Frø. Den bliver gjerne 12—16′ (3.76—5 m.) lang.

Sicyos gracilis, A. Gr. Den har været dyrket her siden 1856 og giver ligesaa aarvist Frø som den foregaaende, men naar ikke den samme Længde.

Trichosanthes colubrina, Jacq. **Sv.** Ormgurka; **Tkl.** Haarblume, Schlangengurke; **Engl.** Serpent Cucumber, Viper Gourd; **Fr.** Serpent végétal. Vildtvoxende i Central-Amerika, hvor Frugterne skulle kunne naa en Længde af et Par Meter. Her har jeg dyrket denne Art i flere Aar og altid saaledes, som tidligere (Pag 358) er opgivet for Dyrkning af Meloner paa aaben Mark. Frugten, der af sig selv antager den Form, som viser sig paa den formindskede Tegning Fig. 122, der er udført efter en Photographi, naa her gjerne en Længde af lidt over 3′ (1 m.), men den har aldrig givet modent Frø.

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. 18. Stockholm. 1879. Pag. 29.

[2]) Frederick Porter Smith. Contributions towards the Materia medica and natural history of China. Shanghai. 1871. American Presbyterian Mission Press. London. Trübner & Co. Pag. 80.

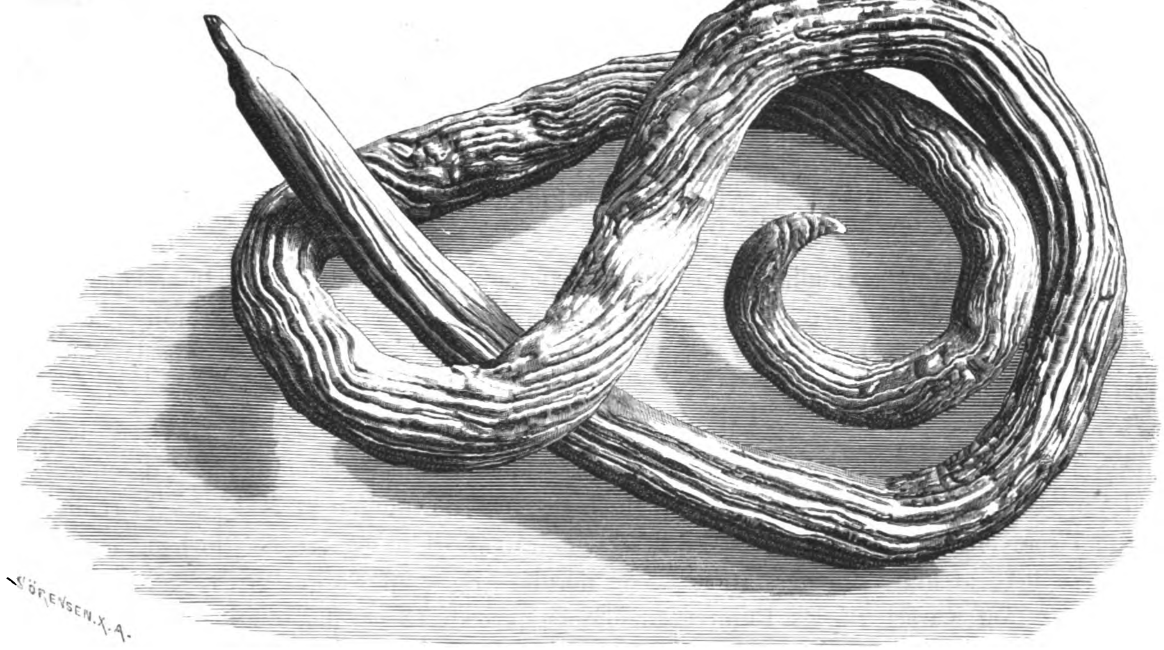

Fig. 122. Trichosanthes colubrina, Jacq.

Thladiantha dubia, Bunge. Denne Art er først fundet af Professor A. Bunge i Dorpat i China, fornemlig i Omegnen af Peking, og senere af Hooker og Thomson i Sikkim Himalaya og paa Khasia-Fjeldene til en Høide af 1500—2000 m. o. H. I den botaniske Have ved Christiania har den været dyrket siden 1867, og i denne Tid have Knollerne formeret sig saa stærkt, at der, i Løbet af Sommeren, af en kan blive 10—12. Uagtet disse ofte ikke ligge mere end 7—10 cm. under Overfladen og saaledes om Vinteren ere fuldkommen gjennemfrosne, holde de sig dog meget godt lige til Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), hvor Rankerne dog ikke blomstre og heller ikke naa en større Høide end omtrent 6′ (1.88 m.). De største Knoller kunne der blive 5″ (13 cm.) lange, med en Diameter af 1″ (2.6 cm.). I Opdal Prestegjeld (62° 37′), i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H., naa Rankerne en Høide af 6′ (1.88 m.) og blomstre i Begyndelsen af September. I den botaniske Have ved Christiania har jeg faaet Knoller, som havde en Længde af 6″ (15.6 cm.), en Diameter af 2″ (5.2 cm.) og som veiede 13 Lod (202 gr.). Paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord, naa Rankerne gjerne en Længde af 14—16′ (4.4—5 m.), og det samme er ogsaa Tilfælde ved Christiania. Et Exemplar af Thladiantha, som stod ved en Væg i vor botaniske Have, hvor den ikke fik Sol før omtrent Kl. 5 om Eftermiddagen, voxede i 8 Dage, fra 29de Juni til 6te Juli 1876, 28″ (73 cm.), altsaa $3^1/_2$″ (9 cm) daglig. I disse 8 Dage var her en gjennemsnitlig Middeltemperatur af 17.11 C. Bladene blive her (uden Stilk) ikke sjelden 12—13 cm. lange og 14 cm. brede. I en almindelig Sommer blomstrer den her 4—8 Juli, og giver fuldmoden Frugt, der har en frisk, skarlagenrød Farve og en Længde af 10—13 cm., inden Udgangen af September. Denne Art passer meget godt til Dækning af en Væg, som vender mod Nord, ja Planten trives endog bedre der, end naar den udsættes for det fulde Sollys. Dersom der

ikke kommer en tilstrækkelig Mængde Regn, bør den vandes et Par Gange om Ugen. I Sverige dyrkes denne Art idetmindste til Stockholm, hvor den holder sig uden Dække; det samme er ogsaa Tilfældet ved Petersburg.

MESEMBRIANTHEMACEAE.

Mesembrianthemum crystallinum, L. **Norge**. Isplante; **Sv**. Isplanta, Isört; **Dan**. Isplante; **Tkl**. Crystallkraut, Eiskraut, Eispflanze, Mittagsblume, Silbertrüchter (Schweiz), Zaserblume; **Engl**. Crystalline, Ice-plant; **Fr**. Brèdes glaciale, Ficoïde glaciale, Herbe à la glace; **It**. Cristalloide, Erba cristallina, Erba diacciòla.

Vildtvoxende i Syd-Afrika og paa de canariske Øer; indført til England 1727. I de senere Aar dyrkes Isplanten her i Landet ikke sjelden, paa Grund af dens eiendommelige Udseende. Naar man ved Christiania sætter en enkelt Plante ud i Haven i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni, vil den som oftest i September dække flere Quadratfod. I de senere Aar har jeg ladet denne Art dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge: Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) ere de to nordligste Steder, hvor den hidtil, saaet i Benk og senere udplantet, har blomstret. I andre Lande dyrkes denne Art ikke sjelden som Spinatplante, hvortil den passer godt, da den har en behagelig Smag og Bladene holde sig friske og saftige hele Sommeren. Til dette Øiemed har den ogsaa været anbefalet her i Landet [1]. Den trives ogsaa meget godt ved Vadsø, i Øst-Finmarken (70° 4′); men der har den dog ikke blomstret. I Grækenland skal denne Art være fleraarig og ved Athen holder den sig om Vinteren [2].

Mesembrianthemum pyropaeum, Haw. Vildtvoxende i Syd-Afrika. Karasjok er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret. En hel Del andre Arter, som have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

PORTULACACEAE.

Tetragonia expansa, Ait. (Tet. cornuta, Gärtn.). **Norge**. Nyseelandsk Spinat; **Sv**. Hornspenat, Nyseelandsk Spenat; **Dan**. Nyseelandsk Spinat; **Tkl**. Hornspinat, Neuseeländischer Spinat; **Engl**. New Zealand Ice-plant, New Zealand Spinach; **Fr**. Épinard d'été, Épinard de la nouvelle Zélande, Tétragone étalée.

Vildtvoxende paa Ny-Seeland, hvor den, paa Cook's første Reise, blev opdaget af Joseph Banks. Senere er den ogsaa fundet i Tasmanien samt i det sydlige og vestlige Australien. Den er ogsaa fundet baade i Japan og Chile, men i disse Lande er den rimeligvis kun forvildet. Naar

[1]) Oeconomiske Samlinger, udgivne af Romsdals Amts Landhusholdnings-Selskab. Redigeret af P. W. Deinboll. 1 Bd. 2 Hefte. Molde. 1847. Pag. 367. — F. C. Schübeler. Om Dyrkning og Behandling af Kjøkkenvæxter. Christiania. 1850. Pag. 203.

[2]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 51.

den, i den botaniske Have ved Christiania, saaes paa aaben Mark, giver den hvert Aar modent Frø. Selv i den for de nordlige Egne af Norge uheldige Sommer 1884 blev den, ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), »meget stor og frodig«. I Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken blev den saaet den 20de Mai og blomstrede den 16de Juli, men blev ødelagt af tidlig Natfrost.

Foruden den nyseelandske Spinat have følgende to Arter, i en meget lang Aarrække, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: **Tet. crystallina**, L'Her., fra Peru, og **Tet. echinata**, Ait. fra Syd-Afrika. Naar begge disse saaes her paa aaben Mark i Slutningen af Mai, give de aarvist modent Frø. Begge Arter kunne om Høsten flere Gange taale 2–3 Kuldegrader, uden at skades.

Portulaca oleracea, L. **Norge**, **Sv. Dan**. Portulak; **Isl**. Garðafretmura; **Tkl**. Ackerburzel, Ackerpurzel, Benedeitkraut, Bergel, Berzel, Bleikraut, Börzel, Borgel, Borgele, Borghele, Borrasce, Borzel (wilde), Borzele, Borzeleyn, Bürgel, Burcela, Burckel, Burgel, Burtel, Burtzel, Burtzelen, Burzela, Burzelein, Burzelen, Burzelkraut, Burzeln, Burzilla, Butzenaugen, Füllenfüss, Futquing, Grensel, Grenzel, Kohlpappel, Kohlportulak, Närrischkraut, Pettstarr, Pörzelkraut, Porceleine, Porcelley, Porstasie, Portelkraut, Portulak, Porzel, Porzelein, Porzelkraut, Pukcol, Purcelan, Purcil, Purgel, Purpier, Purzel, Purzilla, Rothbuckeln (Graubündten). Saubon, Sauburzel, Wethstür; **Engl**. Garden Purslane, Purslane, Pusseley; **Fr.** Porcellaine, Pourpier; **It.** Andracne, Erba da porci, Erba grassa, Erba porcacchio, Erba porcellana, Porcacchia, Porcellana, Porcellana salvatica, Procacchia, Procaccia, Puruddana (Sicilien).

Portulaken synes at være oprindelig vildtvoxende i de Lande, som ligge mellem det vestlige Himalaya og Grækenland, og paa Himalaya gaar den op til en Høide af omtrent 5000′ o. H. Nu er den tilsyneladende vildtvoxende paa mangfoldige Steder i Syd- og Mellem-Europa. Det er neppe muligt med fuld Sikkerhed at afgjøre om den er vildtvoxende eller forvildet baade i Nord- og Syd-Amerika og paa flere af de vestindiske Øer. Den er ogsaa fundet i Mængde paa flere Steder i det indre af Australien, og i flere Aar har den været et besværligt Ugræs i Haverne baade ved Adelaide [1]) og paa Ny-Seeland [2]).

Portulak har i Oldtiden været kjendt og dyrket i Italien og omtales baade af Dioscorides (de mat. med. II. 150) og Columella (de re rust. XII. 13), som kalder den portulaca. Han siger, at henimod den Tid, da Druerne skulde indhøstes, samlede man Portulaken, som blev omhyggelig renset og udbredt paa et skyggefuldt Sted, hvor den skulde ligge i tre Dage. Derefter blev den nedlagt i Krukker med Kjøkkensalt og Edik og paa denne Maade opbevaret til Vinterbrug. Dioscorides (l. c. *ἀνδράχνη*) siger, at den baade blev spist som Grønret og tillige brugt som Medicin mod forskjellige Sygdomme. I Middelalderen omtales den i flere af Klosternes Spisesedler, og i den danske Lægebog af Henrik Harpestreng (Pag. 123) kaldes den portulaca. I de tropiske Egne af det østlige Afrika spises Portulakbladene tilberedte som Spinat, men de staa ogsaa i stor Anseelse til blødgjørende Omslag [3]).

Portulak er en af de i Norge almindeligste Kjøkkenvæxter, og den kan her med Nytte dyrkes overalt, hvor Mennesker bo. Paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap bliver den, naar den saaes ude i Haven, 9″ (23.5 cm.) høi og Stilkene faa en Diameter af $^1/_3$″ (9 cm.). I Karasjok (69° 18′),

---

[1]) **Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds and other plants in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 5.**
[2]) **A. Engler. Botanische Jahrbücher. Bd. 6. Pag. 100.**
[3]) **John Hanning Speke. Journal of the discovery of Source of the Nile. 2d Ed. Edinbourgh. 1864. Pag. 626**

i Øst-Finmarken trives den godt og ligesaa ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376, 439). Paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord spreder den sig som Ugræs i Haverne, og det samme sker naturligvis ogsaa i Omegnen af Christiania.

Portulaca Gillesii, Hook. Vildtvoxende i Rio de la Plata, hvorfra den 1827 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev saaet i Benk den 28de Mai 1885, udplantet i Haven 27de Juni og blomstrede 25de August. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, giver den, i en nogenlunde gunstig Sommer, modent Frø i Midten af September.

Portulaca grandiflora, Camb. Denne Art blev første Gang fundet 1828 af Dr. Gillies, mellem Rio del Sabadillo og Mendoza i Chile. Ved Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′) blev den 1878 saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Slutningen af August. I en nogenlunde gunstig Sommer giver den ved Christiania modent Frø. P. grandiflora splendens, Hort. har, behandlet paa samme Maade som Hovedarten, blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Ved Christiania giver ogsaa denne Form modent Frø.

Portulaca Thellusoni, Lindl. Vildtvoxende i Syd-Amerika, hvorfra den 1827 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, hvor den, saaet i Benk og senere udplantet i Haven, blomstrede og naaede en Høide af 21″ (55 cm.). Ved Christiania giver den næsten hvert Aar modent Frø.

I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden de ovenfor nævnte Arter, ogsaa været dyrket følgende: Portulaca mucronata, Link, P. pilosa, L., P. quadrifida, L. og P. teretifolia, H. B. Naar disse her saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, give de, med Undtagelse af Port. pilosa, i en almindelig Sommer, modent Frø.

Calandrinia Burridgii, Hort. Denne Art har været dyrket baade i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken og ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). Paa sidstnævnte Sted blev den saaet i Benk i Slutningen af Mai og senere udplantet i Haven, hvor den blomstrede 1ste Juli. I Maalselvdalen gav den samme Aar endog modent Frø. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger 1500′ (470 m.) o. H., blev den saaet i Benk den 7de Mai 1883 og udplantet i Haven den 25de Juni. Den blomstrede 12te Juli og gav modent Frø 1ste September. I Reykjavík paa Island blev den saaet ude i Haven 29de Mai 1885, spirede 12te Juni og blomstrede i Begyndelsen af August [1]).

Calandrinia compressa, Schrad. (Talinum adscendens), Hort.). Vildtvoxende i Chile, hvorfra den 1826 blev indført til England. Karasjok er det nordligste Sted her i Landet, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk i Slutningen af Mai, senere udplantet i Haven, hvor den blomstrede 1ste Juli og gav i Begyndelsen af September udmærket godt Frø. I Reykjavík er det gaaet med denne Art paa samme Maade som den foregaaende.

Calandrinia discolor, Schrad. (Cistanthe discolor, Spach). Vildtvoxende i Chile, hvorfra den 1834 blev indført til England. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk i Slutningen af Mai 1883, senere udplantet i Haven, hvor den blomstrede i Begyndelsen af August og gav modent Frø i Midten af September. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven i den anden Halvdel af Mai, kan den her, i en gunstig Sommer, give modent Frø.

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 261.

Calandrinia elegans, Lindl. I den for de nordlige Egne af Norge uheldige Sommer 1885 blev denne Art, i Karasjok (69° 18'), saaet i Benk den 28de Mai, senere udplantet i Haven og blomstrede den 24de August. Ved Christiania giver den kun i en gunstig Sommer modent Frø.

Calandrinia glauca, Schrad. (Cal. grandiflora, Lindl., Cistanthe anceps, Spach). Vildtvoxende i Chile, hvorfra den 1827 blev indført til England. Alten (70°) i Vest-Finmarken er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret (1883). Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37'), som ligger 1500' (470 m.) o. H., har den ogsaa blomstret, og ved Christiania er det gaaet med denne Art saaledes, som ovenfor er sagt om Cal. discolor.

Calandrinia procumbens, Moris. (C. glandulosa, Hort.). Vildtvoxende i Peru, hvorfra den 1827 blev indført til England. I Karasjok (69° 18') blev denne Art saaet i Benk den 28de Mai 1885, senere udplantet i Haven og blomstrede den 24de August. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven, giver den gjerne aarvist modent Frø.

Calandrinia speciosa, Lindl. (C. Menziesii, Hook.). Vildtvoxende i California, hvorfra den 1831 blev indført til England. I den, for de nordlige Egne af Norge, uheldige Sommer 1885 er det i Karasjok gaaet med denne Art saaledes, som er sagt om den foregaaende. Samme Aar blomstrede den i Begyndelsen af August ved Prestegaarden i Maalselvdalen. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven i den anden Halvdel af Mai, kan den, i en gunstig Sommer, give modent Frø.

Foruden de her nævnte Arter have ogsaa følgende med Held været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: **Cal. caulescens,** H. B. K. (Cosmia montana, Domb.), **Cal. ciliata,** DC. (Talinum ciliatum, R. P.), **Cal. lindleyana,** Lehm., **Cal. linearifolia,** DC., **Cal. nitida,** DC. (Talinum caulescens, Spr., Tal. nitidum, R. P.) og **Cal. umbellata,** DC. (Portulaca prostrata, Domb., Talinum umbellatum, R. P.).

Claytonia perfoliata, Don. **Engl.** Cuban Winter Purslane, West-Indian Spinach; **Fr.** Epinard d'été, Pompier d'hiver. Vildtvoxende i det vestlige Nord-Amerika, Mexico og Cuba. Indført til England 1794. Denne Art har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10') er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret og givet næsten fuldmodent Frø. Naar den ved Christiania saaes paa aaben Mark, giver den hvert Aar modent Frø. I den botaniske Have ved Christiania give ogsaa Cl. californica, Loud., Cl. cubensis, Bonpl. og Cl. spathulata, Dougl. hvert Aar modent Frø.

CARYOPHYLLACEAE.

Illecebrum verticillatum. L. (Paronychia verticillata, DC.). **Tkl.** Itsche, Knorpelblume, Knorpelkraut, Natterblume, Tapetenkraut; **Engl.** Knott-grass. Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa, fra Vestkysten til den russiske Grænse. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er ved Prestegaarden i Tysfjord (68° 5'), hvor den blomstrede, men ikke gav modent Frø.

Spergula arvensis, L. **Norge.** Linbelle, Linbende, Linbendel, Muselin, Skorv, Skurv, Smaamennel-Arve; **Isl.** Arfakál, Skurfa; **Sv.** Åkerspergel, Fryle, Hvitlygg, Knutarf, Neide, Nägde, Pinskorf,

Pjuska, Påsk, Påska, Skorf, Spergel, Spurry, Tuska; **Dan**. Spergel; **Tkl**. Ackerspark, Ackersperk, Feldspark, Garfwinde, Garnwinde, Golenka, Hanfoot, Jadde, Jar, Jark, Jarre, Jarrn, Jer, Jerre, Kirre, Knebel, Knebel (langer), Knöbel, Knödrich, Knörig, Knöterich (weisser), Knöterig, Kuley, Läusegras, Mägenknee, Mägeri, Magenknee, Mariengras, Marienspark, Meetkamm, Nagenknee, Nägenknee, Negenknee, Nettekamm, Niegenknee, Prokopigras, Sandspergel, Sandsperk, Spark, Speers, Spergel, Spergel (teutscher), Sperk, Sperrjes, Spilljes, Spirk, Spörgel, Spörjes, Sporges, Spurgeist, Spurgis, Spurgist, Spurk, Spurer, Spurre, Tjark, Wasserperlen, Watergeil; **Engl**. Beggar-weed, Bottle Brush, Corn Spurrey, Corn Spurry, Cowquake, Dodder, Dother, Farmer's Ruin, Franke, Granyagh, Lousy Grass, Make-beggar, Mountain Flax, Pick Pocket, Pick Purse, Poverty-weed, Sandweed, Spurry, Spurry (common), Toad Flax, Yarr, Yarrel, Yawr, Yur; **Fr**. Beurre de Spergule, Espargoute des champs, Spargoute, Sperjule; **It**. Erba renaiola, Renaiola, Spergola.

Almindelig som Agerugræs lige til Alten (70°), hvor den for omtrent 25 Aar siden blev indført som Foderplante; i de sydlige Egne af Norge gaar den op til Byggrænsen, ja den er paa et Sted endog fundet lige til 2900′ (910 m.) o. H. Endog paa Vardø (70° 22′), i Øst-Finmarken, har man med Held forsøgt at dyrke denne Art til Foder, dels for sig dels sammen med Byg, og faaet et ret tilfredsstillende Resultat. I Sverige er den fundet lige til Qvickjock (67° 8′) i Norrbotten. Almindelig baade paa Færøerne og Island, og som Ugræs i Haver ved Ivigtut (61° 12′) paa Grønland [1]). Almindelig som Ugræs paa Ny-Seeland [2]) og i Australien ved Adelaide [3]).

Stellaria media, Vill. (Alsine media, L.). **Norge**. Arv, Arve, Blautarv, Lortsarv, Svinarv, Vassarv, Vasshavre, Vatsarve; **Isl**. Arfi, Stjörnuarfi; **Sv**. Fetgräs, Mire, Narf, Narve, Nata, Nate, Svingräs, Vannarv, Vassarf, Våtarv; **Dan**. Fuglegræs, Hønsebid; **Tkl**. Arve, Arwe, Gänskraut, Hånerswark, Haunerswerbe, Hendelkraut, Heneidarm, Hennabit, Hennachrös, Hennidarm, Hiennadarm, Hönerswarm, Hönerswark, Hoinerswarm, Honeswerwe, Honeswerwel, Honesune, Hoonarf, Hoonarft, Hoonerswarm, Hoonswarm, Hüanerdarm, Hühnerbiss, Hühnerdärm, Hühnerdarm, Hühnerkraut, Hühnermyrte, Hühnersalbe, Hühnerscharb, Hühnerschwarm, Hühnerserb, Hunisdarm, Hunsdarm, Mäusdarm, Mäusegedärme, Mäusegezetrich, Mäusgedarm, Mauskraut, Meierich, Mer, Mier, Miere, Mir, Mire, Modder, Mür, Mütterchen, Mütterchenkraut, Musch, Mussgedyrm, Myer, Myre, Steernblome, Steerntje, Steibrech, Sternkraut, Sternmeier, Sternmire, Sterntje, Taubenchropf, Vigelsmeier (Siebenbürgen), Vögalichrut, Vögelikraut, Vogelchrut, Vogeldarm, Vogelkraut, Vogelkrut, Vogelmeier, Vogelmiere, Weisser Maier, Zieselkraut; **Engl**. Bird's eye (White), Chickenweed, Chickenwort, Chickweed, Chuckenwort, Cickenwort, Craches, Cuckenwort, Flewort, Grass (Tongue), Muruns, Stitchwort, Winter-weed; **Fr**. Morgeline, Morsgeline, Mouron blanc, Mouron des oiseaux; **It**. Budellina, Centocchi, Centocchio, Centonchio, Centonghio, Centone, Centovice, Erba gallinella, Erba paperina, Orecchio di topo, Paperina, Pizza gallina.

Meget almindelig overalt i Skandinavien, lige til Nordcap (70° 10′) og Bredderne af Varangerfjord; i de sydlige Egne af Norge til 3000′ (941 m.) o. H. og paa enkelte Steder endog høiere. Almindelig paa Færøerne og Island; paa Grønlands Østkyst mellem 60—61° og paa Vestkysten mellem 60—69½°, hist og her, især omkring beboede Steder [4]). Almindelig som Ugræs paa Ny-Seeland [5]), og i de senere Aar et besværligt Ugræs i Omegnen af Adelaide [6]).

---

[1]) Öfversigt af Kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41. 1884. No. 7. Pag. 31.
[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 100.
[3]) Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds and other plants in South Australia. Adelaide. 1879. Pag 5.
[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 27.
[5]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 99.
[6]) Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds and other plants in South Australia. Adelaide. 1879. Pag. 5.

Paa Island tror Almuen, at naar den af Stellaria media udpressede Saft smøres udenpaa Næsen, skal den standse Næseblødning og indeni Næsen, Snue; naar den holdes nogen Tid i Munden, skal den helbrede Tandpine, og naar den spises, være et godt Middel mod Nyresten [1]).

Dianthus superbus, L. **Sv.** Praktnäglika, Påfogelnäglika; **Tkl.** Feldnägeli, Feldnegelin, Flatternägeli, Hochmuth, Modtwillen, Muthwillen, Pfauennelke, Prachtnelke, Rietnägeli, Rindnägele, Wildnägele; **Engl.** Fringed Pink, Superb Pink; **Fr.** Mignardise des prés, Oeillet superbe; **It.** Garofanini di Spagna, Garofano a pennacchio, Superba, Viole a lattughe.

Vildtvoxende hist og her paa Sveriges Østkyst til Haparanda (65° 50′), men i Norge kun ved Strandbredderne i Øst-Finmarken, fra Porsangerfjord (70° 45′) til den russiske Grænse i Syd-Varanger. Den er ogsaa fundet ved Bredderne af det hvide Hav og ved Indsjøen Imandra. I de sydlige Egne af Norge dyrkes den hist og her som Prydplante.

Dianthus barbatus, L. **Norge.** Busknellik; **Sv.** Borstneglika, Borstnäglika, Studenter, Studentnäglika; **Dan.** Busk-Nellike; **Tkl.** Bartnelke, Büschelifriesli, Büschelinägeli, Buschnägali, Chrütznägeli, Dreuwnägelken, Druwnägelk, Fläschnägeli (Appenzell), Gartenwilhelm, Hans (schöner), Immerschön, Kapuzinernägeli, Kartheusernelke, Klusternälken, Klusternagelk, Klusternelken, Nagelbleamen (tirkesch), Schöner Wilhelm, Schuppanägeli, Stechnägeli, Tschuppanägeli; **Engl.** Bloomy-down, Colmenier, London-bobs, London Pride, London Tuft, Pride of London, Sweet John, Sweet William, Tolmeineer, Tolmeneer, Williams; **Fr.** Bouquet parfait, Doux Guillaume, Doux Jean, Jálousie, Oillet barbu, Oillet de poète; **It.** Armeria, Garofanello selvàtico, Garofanini a mazzetti, Viola a mazzetti, Viola di Spagna, Violina a mazzetti, Violina di Spagna.

Vildtvoxende i Syd-Europas Høilande, fra Pyrenæerne til de nordlige Fjeldegne paa Balkanhalvøen; den blev 1573 indført til England. Blandt de fleraarige Prydplanter er denne, med en Mangfoldighed af Varieteter, en af de almindeligste, der dyrkes i Norge. Paa enkelte Steder i Omegnen af Christiania er den forvildet. Den holder sig godt og blomstrer ved Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken, og paa Hadseløen i Nordland (68° 31′) giver den modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Ved Christiania faar den modent Frø i Slutningen af August og i en ugunstig Sommer i Begyndelsen af September. Modent Frø har jeg ogsaa faaet fra Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), der ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Busknelliken holder sig meget godt og blomstrer rigelig ved Bergstaden Røros (cfr. I. Pag. 376, 439); men det er endnu besynderligere, at den ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), som ligger 2940′ (922 m.) o. H., ikke alene blomstrer, men endog spreder sig som Ugræs i de nærmeste Omgivelser.

Dianthus carthusianorum, L. **Tkl.** Blutströpflin, Boschnagerl, Buschnagerl (Salzburg), Dondernegelin, Donnernäglein, Donnernelke, Feltnägelin, Friessnägeln, Grasblume (wilde), Heidenblümlin, Hundsflette, Kartheuserblümli, Kartheusernelke, Klusternälken, Kniecht (verbrät), Margarethennelke, Nägelieblume (wild), Pechnagel (wilde), Rainnelke, Schwalwenigelcher (Siebenbürgen), Specknelke, Steinnelke; **Engl.** German Pink; **Fr.** Oeillet des Chartreux; **It.** Fior Garofano salvatico, Garofani di prato, Garofano salvatico, Viola di lepre, Viola salvatica, Viola di tallo.

Denne Art, som er vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa, hvor den gaar op i Høilandene, dyrkes hist og her som Prydplante i de sydlige Egne af Norge; men jeg har ikke seet den nordligere end ved Throndhjem (63° 26′), hvor den trives meget godt.

---

[1]) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 181, 183, 186.

Dianthus caryophyllus, L. **Norge**. Havenellik, Nellik; **Sv**. Neglika, Nejlika, Näglika, Trädgärdsneglika; **Dan**. Have-Nellike; **Tkl**. Dicki Nägeli, Felsennägeli, Filette, Filitte, Friesenäuglin, Friesli, Friessnägale, Gartennägelein, Gartennägeli, Gartennelke, Grasblumen, Grasnägeln, Nägelblomen, Nägelein, Nägelken, Nägelnblumen, Nägeli, Nägelinblume, Nälken, Pflütter, Plötter, Plütter, Sammetnägeli; **Engl**. Canairshun, Carnadine, Carnation, Clow, Clowe Gilliflower, Clowe Pink, Cornation, Coronation, Crownation, Incarnation, Jack, Janet-flower, July-flower, Ley, May Pink, Picotee, Piggesnie, Pink, Pink (common), Pink (Indian), Snave-Rubens, Sops in wine; **Fr**. Giroflée, Grenadin, Oillet à ratafia, Oillet des fleuristes, Oillet des jardins; **It**. Fior di Garofano, Fior Garofano, Garofano, Garofano domestico, Garofano salvatico, Garofano scempio, Garofolini, Garofolo, Garofolo domestico, Viola, Viola commune, Viola garofanata, Violina.

Denne Art er rimeligvis oprindelig vildtvoxende i Italien og det sydlige Schweiz. Uagtet Navnet Dianthus (ɔ: Διός ἄνθος) synes at vise, at Nelliken har været kjendt og dyrket baade af Grækerne og Romerne, kan dette dog neppe med Sikkerhed paavises, og sandsynligvis er den ikke førend i Middelalderen blevet indført i Haverne. Alt i det 14de Aarhundrede har den været dyrket i England; men først i det 15de og 16de Aarhundrede synes den at være blevet nogenlunde almindelig [1]). I den anden Halvdel af det 16de Aarhundrede siger den italienske Botaniker Mattioli (1501—77), at næsten ethvert Vindue var smykket med denne Blomst, og han tilføier, at Nelliken »indtil Seier« (ad victoriam usque) kappes med Rosen baade i Skjønhed, Vellugt og Mangfoldighed af Farver. Det samme gjentages saa godt som ordlydende omtrent 80 Aar senere af Hollænderen Bodaens. Men almindelig blev dog ikke Nellikdyrkningen før i det 17de Aarhundrede, først i England og senere i Holland og Tyskland [2]). I England nævner Parkinson allerede 1629 omtrent 50 forskjellige Varieteter, og 1676 var disses Tal gaaet op til 360 [3]). Det tør maaske antages som bekjendt, at man ikke har havt nogen sikker Kundskab om, at der i Blomsterne findes forskjellige Kjønsorganer, før i de sidste Aar af det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundrede; men der var endda kun faa Botanikere, som kjendte dette. Det er derfor interessant at se, at en engelsk Gartner, Thomas Fairchild, før 1719 har befrugtet Dianthus caryophyllus med Blomsterstøvet af Dianthus barbatus, og at Resultatet heraf blev en Bastard, der lige ind i dette Aarhundrede (maaske endnu) var vel kjendt i engelske Haver under Navn af Fairchild's Sweet William [4]).

Af denne Art dyrkes der, i de sydligs Egne af Norge, en Mængde Varieteter, baade med enkelte og fyldte Blomster. Flere af disse Varieteter trives her udmærket godt, og jeg har ikke sjelden seet Planter, som have havt et Par Hundrede Blomster og Knopper. Jernbanedirecteur Carl Pihl har meddelt mig, at han, for flere Aar siden, i en Have ved Gaarden Ogne paa Jæderen (58° 31′), saa to Nellikplanter, hvoraf den ene havde over 300 halvfyldte Blomster og den anden over 700 Blomster og Knopper. Nelliker med halvfyldte Blomster holde sig meget godt, under det almindelige Snedække, i Opdal Prestegjeld (62° 37′), i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H. Paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord har jeg seet Nelliker med meget store og fyldte Blomster, der holde sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. Maaske

---

1) Hieronymus Bock (Tragus) siger herom i sin Kräuterbuch (1546): »Die liebe Grassblumen seind der reichen leuth kurzweil nit allein an der gestalt schön sunder auch im geruch lieblich«.

2) Wiener Illustrirte Gartenzeitung. Jahrg. 9. 1884. Pag. 169—72.

3) Robert Thompson. The Gardener's Assistant: New Ed. by Thomas Moore. London. 1878. Pag. 743.

4) W. O. Focke. Die Pflanzen-Mischlinge. Berlin. 1881. Pag. 430.

findes saadane ogsaa længre mod Nord, men herom ved jeg dog intet sikkert. I Sverige dyrkes en eller anden Varietet af denne Art ialtfald til Själevad i Ångermanland (63° 22') [1].

Dianthus chinensis, L. **Tkl.** Chineser-Nelke; **Engl.** Chinese Pink, Indian Pink; **Fr.** Mignonette, Oillet de Chine, Oillet de la Régence. Vildtvoxende i China, hvorfra den 1703 blev bragt til England af Missionæren Bignon. Den dyrkes nu meget almindelig baade i China og Japan. Denne Art har i lang Tid været dyrket med stor Omhu af Heddewig i Petersburg, som har bragt en Mængde smukke Varieteter i Handelen. Alten (70°) i Vest-Finmarken er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret. D. chinensis Heddewigii, Rgl. Denne Varietet har blomstret rigelig baade ved Kabelvaag (68° 12') i Lofoten og i Karasjok (69° 18') i Øst-Finmarken.

Dianthus plumarius, L. **Norge.** Fjærnellik; **Sv.** Fjädernäglika; **Dan.** Fjedernellike; **Tkl.** Federnelke, Friesli (Luzern), Hochmuth, Modtwillen, Muthwillen, Pfingstnelke, Rindnägele, Wildnägele; **Engl.** Feathered Gillofers, Feathered Pink, Honesty (Small), Indian Eye, Pheasant's eye Pink; **Fr.** Mignardise, Mignardise à plumet, Oeillet de plume, Oeillet frangé, Oeillet mignonette; **It.** Garofanini, Pennini, Vivola a lattughe.

Vildtvoxende i Steiermark, Østerrig og Mähren. I de sydlige Egne af Norge dyrkes denne Art hist og her, men jeg har ikke seet den paa noget nordligere Sted end Inderøen (63° 52') i Throndhjemsfjord. — I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter af denne Slægt, og disse findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Tunica saxifraga, Scop. (Dianthus saxifraga, L., Gypsophila saxifraga, L.). Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1774 er indført til England. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art har blomstret, ere Kabelvaag (68° 12') i Lofoten og Karasjok (69° 18') i Øst-Finmarken. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1842, spreder den sig gjerne i de nærmeste Omgivelser.

Foruden den her nævnte Art har der, i den botaniske Have ved Christiania, ogsaa været dyrket Tunica olympica, Boiss., som, naar den dækkes godt om Vinteren, giver modent Frø, og Tunica stricta, F. & M., som ogsaa giver modent Frø, ja spreder sig endog i de nærmeste Omgivelser.

Gypsophila elegans, Bieb. Vildtvoxende paa Krim, hvorfra den 1828 blev indført til England. Den har blomstret rigelig i Alten (70°) og Karasjok (69° 18') i Øst.Finmarken, hvor den blev saaet ude i Haven den 9de Juni 1876, blomstrede i Slutningen af Juli og naaede en Høide af 26" (68 cm.). Den har givet modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10'). Ved Reykjavík paa Island blev den saaet 29de Mai 1885, spirede 9de Juni og blomstrede 1ste September.

Gypsophila paniculata, L. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1759 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Prestegaarden i Maalselvdalen, hvor den ikke alene har givet modent Frø, men endog spredet sig som Ugræs i Haven.

Gypsophila collina, Stev. Vildtvoxende i det sydøstlige Europa; **G. Gmelini**, Bunge, vildtvoxende i Altai, hvorfra den 1831 blev indført til England, og **G. trichotoma,** Wender. fra Kaukasuslandene. Det nordligste Sted i Norge, hvor disse tre Arter hidtil have blomstret, er Stegen Prestegaard (67° 56'), hvor de bleve saaede ude i Haven i Slutningen af Mai.

Gypsophila viscosa, Murr. Vildtvoxende i Orienten. Denne Art, som jeg hidtil ikke har faaet dyrket paa noget nordligere Sted end Grøtø (67° 50'), blev der saaet ude i Haven i

---

[1]) J. W. Zetterstedt. Resa genom Umeå Lappmarker. Örebro. 1833. Pag. 340.

Slutningen af Mai, blomstrede i Midten af Juli og gav modent Frø. — I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden de her nævnte Arter, været dyrket en Mængde andre, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Saponaria officinalis, L. (Lychnis saponaria, Jess.). **Norge**. Sæbeurt; **Sv**. Såpneglika, Såpört; **Dan**. Sæbeurt; **Tkl**. Hundsnägelin, Hundsnelke, Knabenkraut, Madenkraut, Schlüsselkraut, Schlüsselwurz, Seifenkraut, Seifenwürze, Seifenwurz, Seipfichrud, Siefbleamen, Sifekrokt (Siebenbürgen), Spatzenkraut, Spatzenwurzel, Speichelwurz, Waschkraut, Weschkraut; **Engl**. Bruisewort, Buryt, Crow-soap, Crowsope, Farewell Summer, Fuller's Grass, Fuller's Herb, Gill-run-by-the-street, Hedge Pink, Latherwort, Mock Gilliflower, Saponary, Scourwort, Soapwort, Soapwort Gentian; **Fr**. Lampette, Saponaire, Savonière; **It**. Condisi, Garofoli a mazzetti, Saponaia, Saponaria, Saponella.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og det vestlige Asien. Forvildet paa flere Steder i Omegnen af Christiania samt ved Holmestrand, Lillesand, Christianssand, Mandal, Flekkefjord, Kvinesdal og Sogndal. Løiten Prestegjeld paa Hedemarken (60½°) er det nordligste Sted i det østlige Norge, hvor den hidtil er fundet forvildet. Den er ogsaa forvildet paa flere Steder i det sydlige Sverige til omtrent 60°. I Danmark har Sap. officinalis flore pleno været dyrket som Prydplante i Midten af det 17de Aarhundrede [1]). Denne Form har jeg ikke seet dyrket paa andre Steder i Norge end i Omegnen af Christiania, og Hovedarten ved Throndhjem (63° 26′).

Denne Art har været kjendt og dyrket af Syd-Europas gamle Culturfolk, og omtales baade af Theophrast (hist. pl. VI. 8, 3 — στρουθίον), Columella (de re rust. XI. 2, 53 — radix lanaria), Dioscorides (de mat. med. 2, 192 — στρουθίον) og Plinius (hist. nat. XIX. 3, 18. XXIV. 18, 104 — radicula v. herba lanaria), fordi Roden brugtes enten til Vaskning af Faarene, før de bleve klippede, eller ogsaa af Ulden. Plinius siger ogsaa, at Planten blev dyrket, og som Surrogat for Sæbe bruges Roden endnu den Dag idag i Italien.

Saponaria orientalis, L. Vildvoxende i Levanten, hvorfra den 1732 blev indført til England. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i henved 70 Aar, giver den aarvist modent Frø, ja spreder sig endog som Ugræs i de nærmeste Omgivelser. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, ere Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa sidstnævnte Sted blev den saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni 1881 og blomstrede i den første Trediedel af August. I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Silene inflata, Sm. (Cucurbalus behen, L.). **Norge**. Gustegras, Skjelle, Skjellegras, Smedde, Smella, Smelleblom, Smellegras, Smellpung, Smellstok; **Sv**. Baggpungar, Blåror, Glimspenat, Gumsepungar, Harpungar, Smälla, Smällblomster, Smältjon, Tarald, Äggling; **Dan**. Blære-Smelle; **Tkl**. Basilien (wilde), Bücksenpuffer, Bullerblaumen, Chlepfa, Chlepfarra, Chlepfera, Chlepfi, Chlöpfchrut, Chlöpferli, Chlöpgelte, Eisleben, Gliedkraut, Gliedweich, Hasenöhrlein, Hasenohr, Hübi, Hübitätschi, Junggesellenknopf, Junggesellenwurz, Karren, Karrenkraut, Kernkraut, Kläpfer, Klapblaumen, Klatschkraut, Klatsnelke, Klepfer, Klickkraut, Klöckkraut, Klökelken, Klöpferli, Klöpfern, Klütschkraut, Klupfa, Knallkraut, Knarkul, Knärre, Knarre, Körnerig, Leirnkraut (blasiges), Lidweich, Marienrädchen, Marienröslein (weiss), Petel, Sandkohl, Schachtkraut, Schaumröslein, Schaumrösli, Schnallen, Schnalzkraut, Schnellblumen, Schneller, Schweller, Seifenkraut (wildes), Specke, Speyspettel, Spielglätte,

---

[1]) Hans Raszmussøn Block. Horticultura danica. Kiøbenhaffn. 1647. Pag. 69.

Spielklätte, Spiesspettel, Splyspettel, Tätscherli, Tarant (weisser), Taubenkropf, Taubenspeck, Teschelkraut, Tubachnopf, Tubaspeck, Tubechropf, Vögelispeck, Walckenkraut, Wandelkraut, Widerstoss, Wiederstoss; **Engl.** Adder-and-Snake Plant, Ben, Ben (white), Bird's eggs, Bladder, Bladder Campion, Bladder Catchfly, Bletherweed, Bottle (white), Bull Rattle, Clapweed, Cockle (white), Cowbell, Cowcracker, Cowmack, Cowpaps, Crackers, Frothy Poppy, Knapbottle, Rattlebags, Snappers, Spatling Poppy, Thunder Bolts, Witche's Thimble; **Fr.** Behen blanc, Carnillet, Carniolet, Cornillet; **It.** Been bianco, Bubbolini, Crepa terra, Erba del cucco, Mezzettone, Minuto, Strigoli, Stritoli.

Meget almindelig vildtvoxende i Norge indtil Alten (70°); i de sydlige Egne af Landet til 3000—3500′ (941—1098 m.) o. H. I russisk Lapland til Bredderne af det hvide Hav. Forvildet hist og her paa Ny-Seeland [1]. I Norge dyrkes denne Art ikke som Kjøkkenvæxt, men i Midten af forrige Aarhundrede blev den, under Navn af Hermanskaal, brugt til dette Øiemed i Valders: Bladene bleve kogte i Kjødsuppe som Kaal og Rødderne istedetfor Gulerødder eller lignende [2]. I Flesberg Prestegjeld, i Nærheden af Kongsberg, har den i Aaret 1808 ogsaa været brugt som Fødemiddel [3]. I Sverige har den, ialtfald paa Øen Gotland, været anseet som et meget sikkert Middel mod Trolddom [4].

Silene pendula, L. (S. crispa, Mønch, S. barbata, Hort., S. cretica, Hort., S. graeca, Hort., S. rosea, Hort.). **Engl.** Drooping Catchfly, Italian Catchfly; **Fr.** Silène pendant, Silène de Crete, Silène rose pendant. Denne Art er vildtvoxende i Nord-Afrika, paa de græske Øer og Sicilien, hvorfra den 1731 blev indført til England. Naar den saaes ude i Haven, har den blomstret rigelig ved Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten og i Alten (70°), samt i Øst-Finmarken ved Vardø (70° 22′) og i Karasjok (69° 18′), og paa sidstnævnte Sted har den endog givet modent Frø. Ved Reykjavík paa Island blev den 1885 saaet 29de Mai, spirede 14de Juni og blomstede 2den September [5]. De andre fremmede Arter, der, Tid efter anden, ere dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, saavelsom de i Norge vildtvoxende, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Viscaria oculata, Lindl. Vildtvoxende i Nord-Afrika, hvorfra den 1842 blev indført til England. Denne Art, der fortjener at blive almindelig dyrket som Prydplante, har blomstret meget godt ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken. Ved Christiania giver den aarvist modent Frø.

Lychnis alpina, L. (Viscaria alpina, Fzl.). **Isl.** Kveisugras, Augnfræ. Temmelig almindelig paa Høifjeldene lige til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge kan den gaa lige til 5100—5300′ (1590—1662 m.) o. H. og meget sjelden saa langt ned i Lavlandet som til 1000′ (314 m.). I Nordland og Finmarken gaar den ikke sjelden lige ned til Havets Niveau. Temmelig almindelig paa Island, hvor den blomstrer i Midten af Juni. Paa Grønland kan den gaa lige til 2000′ (627 m.) o. H.; den er der almindelig paa Vestkysten mellem 60° og 72° 48′, og paa Østkysten hist og her mellem 60° og 63° 40′. [6].

I det nordlige Norge, f. Ex. i Alten (70°), og ligeledes paa Høifjeldene i de sydlige Egne af Landet, have Blomsterne et stærkt fremtrædende Arom, som derimod er meget svagt hos de

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 99.
[2]) Maanedlige Afhandlinger til en og anden Forbedring i Husholdningen, udgivne af Bogtrykkeriet i Christiania for Aaret 1762. Pag. 283—84.
[3]) Budstikken. Christiania. 1810. Pag. 169.
[4]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 60.
[5]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bind. Christiania. 1866. Pag. 263.
[6]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 19.

Planter, der dyrkes baade i den botaniske Have ved Christiania og paa andre Steder i Lavlandet i de sydiige Egne af Norge. Den samme Iagttagelse er mig ogsaa meddelt af Districtslæge H. C. Printz i Valders.

Lychnis chalcedonica, L. (L. fulgida, Mønch). **Norge.** Brændende Kjærlighed; **Sv.** Brinnande kärlek, Jerusalemsblomster, Studentnejlika; **Dan.** Brændende Kjærlighed, Hovmod; **Tkl.** Brennende Liebe, Brönnige Liebe, Feuernelke, Fiefhartjes, Füragi, Fürnägeli, Jerusalem, Jerusalemsblume, Jerusalemskreuz, Konstantinopel, Kukuksseife, Maltheserkreuz. Tartarenseife, Zinnoberblume; **Engl.** Bridget-in-her-bravery, Campion of Constantinople, Champion, Cross of Jerusalem, Flower of Bristow, Flower of Constantinople, Gardener's Delight, Gardener's Eye, Jerusalem Cross, Knight Cross, London Pride, None-such, Rose Campion, Scarlet Cross, Scarlet Lightening, Scarlet Lychnis; **Fr.** Croix de Jérusalem, Croix de Malte, Lychnide de Chalcédoine; **It.** Croce di cavaliere, Licnide calcedonica, Saponaria di Levante, Scarlatea.

Vildtvoxende i det sydlige Rusland, Lille-Asien og Japan og indført til England 1593. I Danmark har den været dyrket i Midten af det 17de Aarhundrede [1]). Denne Art, som er en meget almindelig Prydplante i Norge, har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Landet, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret og holdt sig godt om Vinteren, er Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken. Ved Throndhjem (63° 26′) giver den modent Frø. I Sverige dyrkes den ialtfald saa langt mod Nord som ved Själevad i Ångermanland (63° 22′) [2]).

Lychnis flos Jovis, Desr. (Agrostemma flos Jovis, L.). Vildtvoxende i Schweiz og Tirol, hvorfra den 1726 blev indført til England. Rødø Prestegaard (66° 40′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret.

Lychnis fulgens, Fisch. Vildtvoxende i det sydlige Sibirien, hvorfra den 1822 er indført til England. Kabelvaag (68° 12′) er den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Lychnis haageana, Lemaire, som er en ved Krydsning fremkommet Bastard, har været dyrket i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blomstrede i Midten af August og naaede en Høide af 1′ (31 cm.). I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden de her nævnte Arter, været dyrket en hel Del andre, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Agrostemma githago, L. (Lychnis githago, Scop.). **Norge.** Rødklint; **Sv.** Åkerklint, Åkerkrans, Klint, Klätt, Kornblomma, Kornros, Rödklint, Slätt; **Dan.** Klinte; **Tkl.** Ackerkümmel (schwarzer), Bauernkümmel, Boll, Buoll, Chornbluama, Chornnägali, Gerstenradel, Kanrath, Klockenblom, Kornblume, Kornlichtnägeli, Kornnägelblume, Kornnägeli, Kornraden, Kornröschen, Kornrösle, Kornröslein, Kornrose, Kuckel, Marienrose (wilde), Nägeleinrose, Rååd, Radd, Rade, Radel, Radeln, Råen, Rahd, Rahl, Rale, Ran, Raodl, Raol, Raolken, Rapp, Rat, Ratä, Rate, Ratten, Rattenblumen, Rattenrahl, Rod, Roel, Roggennägeli, Rohn, Rothmütze, Rottl, Sammetnelke, Sammetröschen, Satarden, Schneller, Vexirnelke; **Engl.** Bastard Nigella, Cockle, Corn Campion, Corn Cockle, Corn Pinck, Gith, Popple, Wild Savager; **Fr.** Couronne des blés, Ivraie, Nielle, Nielle bâtarde, Nielle des champs, Oeillet de Dieu; **It.** Campanelle, Erba nocca, Gettajone, Gettone, Gioglio, Gioglio nero, Git, Gittaione, Gitterone, Gittone, Mazzaincollo, Mazzincollo, Mezzettone, Nigella falsa, Pseudomelanzio, Rosciola, Rusuola.

---

[1]) Hans Raszmussøn Block. Horticultura danica. Kiøbenhaffn. 1647. Pag. 66.
[2]) J. W. Zetterstedt. Resa genom Umea Lappmark. Orebro. 1833. Pag. 341.

Denne Art, hvis oprindelige Hjem man ikke kjender, er indført til Skandinavien som Ugræsfrø blandt Kornet, og findes nu i Norge, tilsyneladende vildtvoxende, saa langt mod Nord, som man dyrker Byg (70°). I de sydlige Egne af Norge er den dog ikke fundet til en større Høide over Havet end omtrent 1000′ (314 m.). I Sverige er den iagttaget saa langt mod Nord som til det sydlige Lappmarken; i de bayerske Høilande gaar den op til 3633′ (1140 m.) o. H. For 30—40 Aar siden var baade Agrostemma githago, Centaurea cyanus, Chrysanthemum segetum, Papaver rhoeas &c. meget almindeligere i Norge end nu, og om Grunden hertil maa jeg henvise til, hvad der tidligere (II. Pag. 26) er sagt om denne Sag. Denne Art, der nu findes saa godt som overalt, hvor man dyrker den gamle Verdens Kornarter, har rimeligvis altid ledsaget disse; ialtfald er den fundet blandt Affald af Korn i Tørven ved Pælebygningerne i Schweiz [1]). Den friske Rod har tidligere været brugt til at standse Næseblødning, og til den Ende skulde man først tygge Roden og derpaa stoppe den i Næsen. Hermed, heder det, har man gjort rene »Underværker« [2]).

Uagtet Agrostemma githago, som ovenfor sagt, tidligere var et almindeligt Agerugræs i Norge, er det mig dog ikke bekjendt, at man her har havt Leilighed til at iagttage denne Arts, baade for Mennesker og Dyr, giftige Egenskaber, som nu ere hævede over enhver Tvivl [3]). Naar Korn er blandet med Frøet af Agrostemma githago, giver det heraf malede Mel et Brød, der (ligesom Frøet af Melampyrum pratense) har en mere eller mindre violet Farve [4]). Brødet faar ogsaa (efter Mængden af Frøet) en stærk brændende Smag og skal virke bedøvende; Frøet indeholder nemlig et giftigt Alkaloid, som har faaet Navn af Githagin. I Frankrig har man i den nyeste Tid gjort Forsøg med det pulveriserede Frø af Agrostemma githago. Det viste sig da, at en Kalv døde af omtrent 16 Grammer. Det heder videre, at Frøet virker som Gift baade for Ænder og Gjæs, der dø af Betændelse i Tarmene, men at Høns ikke spise Frøet, naar dette findes blandt det Korn, hvormed de fodres [5]).

Agrostemma bicolor, Lindl. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket; den naaede der en Høide af 29″ (76 cm.) og blomstrede i Midten af August, men gav ikke modent Frø.

Agrostemma coelirosa, L. (Eudianthe coelirosa, Rchb., Lychnis coelirosa, Desv., Viscaria coelirosa, DC., Viscaria elegans, Hort.). **Tkl.** Himmelsröschen, Himmelsrösle, Marienröslein, Rubincher; **Engl.** Common Coeli-Rosa, Rose of Heaven; **Fr.** Coquelourde, Rosage du ciel, Rose du ciel. Vildtvoxende i Levanten, hvorfra den 1713 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket, er Karasjok; den blomstrede der rigelig og naaede en Høide af 20″ (52 cm.).

---

[1]) Oswald Heer. Die Pflanzen der Pfahlbauten. Zürich. 1865. Pag. 20. Cfr. H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 432.

[2]) Johann Friedrich Gmelin's Abhandlung von den Arten des Unkrauts. Lübeck. 1779. Pag. 57.

[3]) Oversigt over det kgl. danske Videnskabs Selskabs Forhandlinger. 1849. No. 5, 6. Pag. 96. Liebig's Jahresbericht 1851. Pag. 565. 1857. Pag. 530. Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Taxicologie. Berlin. 1862. Pag. 622. Friedrich Nobbe. Handbuch der Samenkunde. Berlin. 1876. Pag. 465. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. VII Jahrg. 1879. 2te Abtheilung. Pag. 335, 343. Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. XXX Jahrg. Leipzig. 1881. Pag. 112. T. F. Hanausek. Die Nahrungs- und Genussmittel aus dem Pflanzenreiche. Kassel. 1884. Pag. 24.

[4]) Jahresbericht über die Fortschritte der Pharmacognosie &c. 1868. Pag. 504.

[5]) Archiv der Pharmacie. Dritte Reihe. 14 Bd. 1879. Pag. 87.

PHYTOLACCACEAE.

Phytolacca decandra, L. **Norge.** Kermesbær; **Tkl.** Alkermes, Kermesbeere, Kermesspinat, Nachtschatten (Amerikanischer), Purgaze (Virginische), Scharlachbeere (Amerikanische); **Engl.** Coakum, Crimsonberry-plant, Dyer's-grapes, Garget, Pigeon-berry, Pocan Bush, Poke, Red-ink Plant, Scoke, Virginian Poke-weed; **Fr.** Grand Morelle des Indes, Laque, Morelle en grappe, Morelle des Indes, Raisin d'Amérique; **It.** Amarante, Amarante del Peru, Bella Donna, Colore, Fitolacca, Lacca, Pianta lacca, Sanguinella, Tinta, Uva nera, Uva salvatica, Uva turca, Vite di Spagna.

Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1768 er indført til England, og nu forvildet paa mange Steder i Syd-Europa. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i over 60 Aar, holder den sig godt under et tilstrækkeligt Vinterdække, og i en nogenlunde gunstig Sommer giver den moden Frugt. Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har denne Art været dyrket paa Gaarden Berg ved Throndhjem; men der siges ikke noget om hvilket Resultat man fik af denne Dyrkning [1]).

I de forenede Stater spises de unge Skud, der skulle have en behagelig Smag, som Surrogat for Asparges, og de unge Blade bruges som et Slags Grønret; men udover Sommeren faa alle Dele af denne Plante andre Egenskaber, og Roden, der i Amerika er kjendt under Navn af Pock-root, og som kommer i Handelen under Navn af Mechoacanna spuria v. canadensis, bruges der baade som Bræk- og Purgermiddel. Den vakre røde Saft, som findes i Bærene, har man, ialtfald tidligere, baade i Frankrig og Portugal, brugt til Farvning af forskjellige Slags Vin; men i den senere Tid er dette blevet forbudt i Portugal, fordi man har bragt i Erfaring, at Saften har giftige Egenskaber. Ikke desto mindre bruges denne Saft meget almindelig til Farve for Conditorvarer af Sukker. Saften har ogsaa været brugt til Farve for Uld- og Silkevarer; men dette er maaske nu ophørt, siden man har lært at kjende de forskjellige Anilinfarver.

Phytolacca stricta, Hoffm. Med denne Art, som har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania i ti Aar, er det gaaet paa samme Maade som med den foregaaende.

Følgende Arter have været dyrkede her i flere Aar, men, selv under et meget godt Dække, have de dog ikke kunnet udholde vore Vintere; naar derimod 2—3aarige Planter, som have været overvintrede i et almindeligt koldt Væxthus, sættes ud i Haven i Begyndelsen af Juni, have de alle givet modent Frugt: **Ph. esculenta,** Haw. (Pirculania esculenta, Moq. Tand.), fra Syd-Amerika, **Ph. icosandra,** L., fra Ost-Indien, **Ph. octandra,** L., fra Japan og **Ph. purpurascens**, Al. Br., som 1869 er indført til England fra Amazonadalen.

MALVACEAE.

Malope malacoides, L. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1710 er indført til England. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, ere Karasjok (69° 18') i Øst- og Alten (70°) i Vest-Finmarken. Paa begge Steder blev den saaet ude i Haven i de første

[1]) Det kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4de Del. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 390.

Dage af Juni og blomstrede i Slutningen af August. Dyrket paa samme Maade har den ogsaa blomstret ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Malope trifida, Cav. **var. grandiflora**, Hort. Hovedarten, som er vildtvoxende i Nord-Afrika og det sydlige Spanien, blev 1808 indført til England. Den her nævnte Varietet har blomstret meget godt i Alten, Karasjok og Kabelvaag i Lofoten (68° 12′), samt givet modent Frø ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Lavatera arborea, L. Vildtvoxende ved Mellem- og Syd-Europas Vestkyst. Denne Art har jeg ikke seet nordligere end ved Throndhjem (63° 26′), hvor den blomstrer rigelig.

Lavatera thuringiaca, L. har været dyrket paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, er Prestegaarden i Maalselvdalen.

Lavatera trimestris, L. **Norge**. Sommer-Stokrose; **Sv**. Poppelros; **Tkl**. Sommerpappel; **Engl**. Tree-Mallow (Common annual); **Fr**. Mauve fleurie; **It**. Malva di fior grande, Malva regina, Malvoncino. Vildtvoxende i Lille-Asien og Syd-Europa, hvorfra den 1633 blev indført til England.

Denne Art er i Norge en meget almindelig Prydplante. Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap er det nordligste Sted, hvor den hidtil har været dyrket: den blev der saaet ude i Haven 17de Juni og blomstrede 5te August. Jeg har faaet modent Frø fra Grøtø (67° 50′), Stegen (67° 56′), Maalselvdalen (69° 10′) og Karasjok (69° 18′). Paa sidstnævnte Sted blev en Portion Frø saaet ude i Haven 9de Juni 1876, og Planterne, som bleve 42″ (110 cm.) høie, blomstrede 20de August. En anden Portion Frø blev saaet i en Benk, hvorfra Planterne senere udflyttedes i Haven; de gave modent Frø, som det følgende Aar blev brugt til Udsæd. I Sverige har denne Art givet modent Frø ved Luleå (65° 37′) [1], og ved Reykjavík (64° 8′) paa Island har den blomstret.

Althaea officinalis, L. **Norge**. Althæa; **Sv**. Altea, Althérot, Ibisrot; **Dan**. Althæa, Læge-Stokrose; **Tkl**. Althee, Arteawurzel, Ebich, Ebiche, Eh (alte), Eibesch, Eibich, Eibisch, Eibschen, Eisenkraut, Grozpapel, Heemst, Heilwurz, Hemisch, Hemst, Homes, Hüffwurzel, Hülfwurz, Hümst (witte), Hünst, Ibisch, Ibischa, Ibischpappel, Ibsche, Ibschge, Ibste, Ipsch, Malve (witte), Nibste, Pallenblöm, Pappel (weisse), Pappel (wilde), Pippeln (wilt), Rockwort, Sammetpappeln, Sumpfpappel, Theewurzel, Ungerschkrud, Weizpappel, Wintermalve, Ybesce, Ybesch, Ybesche, Ybischa, Ybischea, Ybize, Ywesche; **Engl**. Guimauve, Mallow (white), Marsh-Mallow, Wymot; **Fr**. Bourdon de St. Jacques, Guimauve, Passe-rose, Rose demer, Rose trémiere; **It**. Altea, Benefischi, Bismalva, Buonvischio, Buonvisco, Ibisco, Malvaccioni, Malvavischio, Malvavisco, Malverino.

Almindelig vildtvoxende i Syd-Europa og det vestlige Asien samt hist og her i Mellem-Europa til Mecklenburg og Pommern; forvildet paa enkelte Steder i Danmark og det sydlige Sverige. Den trives bedst ved Kysterne og i Jord, som indeholder Kjøkkensalt. Den er derfor meget almindelig ved Saltsumperne ved Zaragoza i Spanien og ved flere af Salinerne i Frankrig og Tyskland. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i en lang Aarrække. Den har her, uden Dække, taalt meget strenge Barfrostvintere, naar en Høide af 5—6′ (1.56—1.88 m.) og giver hvert Aar modent Frø. Jeg har seet den dyrket i stor Udstrækning i Omegnen af Nürnberg og Schweinfurt, og det samme kunde med god Vinding gjøres paa mange Steder i de sydlige Egne af Norge. Til medicinsk Brug tages i Regelen Rødderne af toaarige Planter.

---

[1]) **Exposition internationale d'Amsterdam en 1883. Catalogue de la collection des semences suèdois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.**

Den har meget længe været kjendt som Lægedomsplante og omtales allerede af Theophrast (371—286 f. Chr.), i hans historia plantarum (IX. 15, 5), under Navn af den vilde Malve *(Μαλάχη ἀγρία)* eller Althaia *(ἀλθαία)*. Dioscorides (de mat. med. 3. 153) siger, at den blev brugt baade indvendig og udvendig mod forskjellige Sygdomme, og at den altid var til stor Nytte; »derfor kaldes den ogsaa Althaea« (af *ἀλθαίνειν*, at helbrede). Den omtales ogsaa baade af Virgil (Ecl. 2. v. 30. 10. v. 71) og Plinius (XX. 4, 14; XX. 21, 81), og i Carl den Store's »Capitulare de villis et cortis imperialibus« kaldes den Mismalvae [1]. Af den hellige Hildegard (1099—1179) kaldes den Ibiscum og af Henrik Harpestreng († 1244), i hans Danske Lægebog (Pag. 49), Althea. Uagtet den synes at have været vel kjendt i Middelalderen, lader det dog ikke til, at den har været i synderlig Anseelse som Medicin.

Althaea abyssinica, DC. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, er Komagfjord (70° 16′) i Vest-Finmarken. Den har givet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet, ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., samt ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′) og i Karasjok (69° 18′); paa sidstnævnte Sted stod den i fuld Blomstring den 8de August og blev lidt over 3′ (1 m.) høi.

Althaea rosea, Cav. (Alcea rosea, L.). **Norge.** Stokrose; **Sv.** Stockros; **Dan.** Stokrose; **Tkl.** Altheeblumen, Baummalve, Baumrose, Brandpappel, Brandrose, Buabarosa, Erndtpappel, Erndtrose, Ernpappel, Gartenmalve, Gartenpappel, Gartenpappelpalme, Glockrose, Halsrose, Heilwurzblume, Herbstpappel, Herbstrose, Käslikraut, Malve (schottische), Malve (schwarze), Mundrose, Pappel (römische), Pappel (schwarze), Pappelblume (grosse), Pappelblume (römische), Pappelrose, Pompelrose, Römische Malve, Rosenherbstblumen, Rosenmalve, Rosenpappel, Saatrose, Stangarosa, Stickelrosa, Stigbluama, Stockmalve, Stockrose, Winterrose; **Engl.** Bysmalow, Hock, Hock-holler, Hollet, Hollihocke, Hollyhock, Holy Hoke; **Fr.** Alcée rose, Bâton de Jacob, Bâton de Saint-Jacques, Bourdon de Saint Jacques, Passe-rose, Rose à bâton, Rose de Damas, Rose de mer, Rose d'outre-mer, Rose mauve, Rose trémière; **It.** Malva rosa, Malvone, Rosa cinense, Rosoni.

Stokrosen er vildtvoxende i China, hvorfra den 1573 blev indført til England. Af denne Art dyrkes der, som bekjendt, en Mængde forskjellige Varieteter, og det nordligste Sted, hvor enkelte af disse hidtil have blomstret, er Handelsstedet Nyborg (70° 10′), ved Bunden af Varangerfjord i Øst-Finmarken. Efter et Gjennemsnit af flere Aar, har man der (Cfr. I. Pag. 125) følgende Middeltemperatur (C.) for Mai—September:

Mai.	Juni.	Juli.	August.	September.
+ 2.9.	+ 8.7.	+ 11.9.	+ 10.1.	+ 4.9.

Ved Gaarden Indbjørg paa Hadseløen i Nordland (68° 31′) kan Stokrosen naa en Høide af over 6′ (2 m.) og ved Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten kan den blive 8½′ (2.65 m.) høi. Det nordligste Sted, hvor den hidtil har givet modent Frø, er Prestegaarden paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord. For nogle Aar siden sendte jeg derhen Frø, som var blevet modent i den botaniske Have ved Christiania, og flere af Planterne naaede der en Høide af 11′ 8″ (3.66 m) og gave, som sagt, modent Frø. I den botaniske Have ved Christiania er der, Tid efter anden, blevet dyrket en hel Del andre Arter af denne Slægt, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Malva rotundifolia, L. (M. vulgaris, Trag.) **Tkl.** Chäslichrut (Schweiz), Feldmalve, Feldpappel, Gänsemalve, Gänsepappel, Graspappel, Hasenpappel, Käsepappel, Käslikraut, Pappelen,

[1] Ernst F. Meyer. Geschichte der Botanik. 3 Bd. Königsberg. 1856. Pag. 406.

Zigerli; **Engl.** Cheese, Doll-cheeses, Dutch Cheese, Dwarf Mallow, Fayry Cheeses, Pretty-and-Little; **Fr.** Fromageon, Fromagère, Passerose, Petite mauve, Rose d'outre mer, Tremière; **It.** Malva comune, Malva domestica.

Vildtvoxende hist og her ved Norges sydøstlige Kyst mellem Christianssand og Christiania, og i de sydlige Egne af Sverige til Gefle (60° 40′). Almindelig som Ugræs paa Ny-Seeland [1]). I Sverige har man tidligere brugt at koge og spise Bladene istedetfor Kaal [2]).

Malva silvestris, L. **Sv.** Röd Kattost, Vild Kattost, Vildmalva; **Dan.** Katost; **Tkl.** Babbeln, Babela, Babilla, Baippel, Bappeln, Chäslichrut (wälsches), Chäspappala, Gänspappel, Hanfpappel, Haosenpöppel, Hasenpappeln, St. Johannispappel, Käseköpfe, Käsenapfchen, Käsepappeln, Käskräutchen, Käskraut, Käsle, Käslikraut, Kattenkese, Kattenkrallen, Katzenkäsichen, Kerskes, Keskrut, Kessker, Kesskrokt (Siebenbürgen), Kesspappeln, Krallen, Krallenblöm, Nüsserli (Schweiz), Papel, Papilla, Pappala, Pappel, Pappelkrokt (Siebenbürgen), Pappula, Papula, Pferdepappel, Pipelde, Pippole, Pippulencrut, Pope, Popel, Popele, Poplencrut, Rosspappeln, Rüsterli, Schapskese, Schwellkraut, Sizikappel, Waldmalve, Waldpappel, Wengbapeln, Wessig, Zigerli, Zuckerplätzcherkraut; **Engl.** Bread-and-Cheese, Cheese, Cheeses, Cheese-cake, Cheese-flower, Cheese-log, Chock-cheese, Chucky-cheese, Custard-cheese, Dock, Dock (round), Frog-cheese, Leaves-of-Bread, Mallow (common), Marsh Mallish, Marsh Mallish, Marsh Mallow, Maul, Maule, Mauls, Maws, Pancake Plant, Pick Cheese; **Fr.** Beurrat, Mauve, Mauve des bois, Mauve grande, Mauve sauvage; **It.** Malva, Malva salvatica, Malva salvatica ordinaria, Malva di fior rosso grande.

Vildtvoxende paa flere Steder langs Norges sydøstlige Kyst, fra Flekkefjord til Christiania, og i Sverige i de sydlige Kystegne til omtrent 59°. Dyrket har denne Art givet modent Frø i Hemnes Prestegjeld i Nordland (66° 13′). Forvildet i Nord-Amerika og ligesaa paa Ny-Seeland.

Malva alcea, L. **Sv.** Blekkattost, Rosenkattost; **Dan.** St. Simon's Urt; **Tkl.** Augenpappeln, Felriss, Felritz, Feltriss, Herzleuchte, Hochleuchten, Käslikraut, Löwenzahn, Morgenstern, Pflugwurz, Rosenpappel, Siegmundwurz, Sigmarskraut, Simeonskraut, Studentenblume, Ungerkraut, Weizpappel, Wetterröslein, Wetterrosen; **Engl.** Hollyhock Mallow, Vervain Mallow; **It.** Alcea.

Denne Art, som er vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa, dyrkes hist og her som Prydplante, ialtfald til Rødø (66° 40′) i Nordland.

Malva brasiliensis, Desr. Denne Art har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge; det nordligste Sted er Karasjok (69° 18′), hvor den blev saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni, blomstrede 21de Juli og blev lidt over 3′ (1 m.) høi. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) har den givet modent Frø. I Reykjavík blev den saaet 27de Mai 1885, spirede 9de Juni og blomstrede 4de September [3]).

Malva caroliniana, L. (Modiola caroliniana, G. Don., Mod. multifida, Mønch). Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, har blomstret.

Malva crispa, L. **Tkl.** Baumkohl, Frauenstab, Römischer Widerthon. Maaske vildtvoxende i Lille-Asien; indført til England 1573. I de senere Aar er den forvildet paa flere Steder i det sydlige Norge, lige op til Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har blomstret, er Vardø (70° 22′), hvor den naaede en Høide af 31″ (81 cm.).

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 100.
[2]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 91.
[3]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.

Malva mauritanica, L. Vildtvoxende i Nord-Afrika og Syd-Europa og indført til England 1768. I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1877 blomstrede denne Art baade i Karasjok og Vardø (70° 22′), og paa sidstnævnte Sted blev den 30″ (78 cm.) høi.

Malva moschata, L. **Sv.** Desma, Desmekattost, Desmeros; **Tkl.** Moschusmalve, Schwalkraut; **Engl.** Musk Mallow; **Fr.** Mauve musquée, Malve musquée rose; **It.** Malva odorosa. Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa og forvildet i det sydlige Skandinavien; i Norge er den fundet saa langt mod Nord som ved Stange Kirke paa Hedemarken (60° 42′). Dyrket her har den givet modent Frø i Hemnes Prestegjeld (66° 13′) i Nordland. Forvildet ved Norges sydøstlige Kyst.

Malva peruviana, L. (M. exasperata, Mønch). Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har blomstret, er Throndhjem (63° 26′).

Foruden de ovenfor nævnte have, Tid efter anden, en hel Del andre Arter været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, og saavel disse som de i Norge vildtvoxende Arter findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Callirrhoë pedata, A. Gr. (Malva pedata, T. & Gr., Nuttallia pedata, Hook., Sida pedata, Spr.). Vildtvoxende i Texas og Arkansas, hvorfra den 1824 blev indført til England. Denne Art, der godt kan fortjene at dyrkes som Prydplante, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge, end i den botaniske Have ved Christiania. Naar den der saaes i Benk og senere udplantes i Haven, blomstrer den rigelig og giver næsten hvert Aar modent Frø.

Hibiscus californicus, Hort. Ved Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten, som er det nordligste Sted, hvor denne Form hidtil har været dyrket, har den blomstret rigelig, men gav ikke modent Frø.

Hibiscus trionum, L. (Hibiscus africanus, Roth, Hibiscus ternatus, Cavend., Ketmia trionum, Scop., Trionum annuum, Medic., Trionum diffusum, Mønch). **Tkl.** Dreifarbiger Eibisch, Dreistundenblume, Stunden-Eibisch, Wetterröschen; **Fr.** Ketmie vésiculeuse, Oeil de faisan; **It.** Alcea vescicosa, Ipecoo.

Vildtvoxende i Middelhavslandene, hvorfra den 1596 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap, hvor den blev saaet ude i Haven 24de Juni og blomstrede 9de September; i Karasjok (69° 18′) blev den saaet i Begyndelsen af Juni og blomstrede 15de August, og ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) gav den modent Frø i Begyndelsen af August. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) har den, paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., blomstret i Midten af August og gav modent Frø i Midten af September.

Anoda. Af denne Slægt have følgende Arter, der alle ere vildtvoxende i Mexico, hidtil været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: **A. acerifolia,** DC., **A. crenatiflora,** Ortg., **A. cristata**, Schlecht., **A. hastata,** Cav., **A. incarnata,** H. B., **A. triangularis,** DC. og **A. Wrightii,** A. Gr. Naar de her saaes i Slutningen af Mai, have de alle givet modent Frø.

Sida. Af denne Slægt have følgende Arter hidtil været dyrkede i den botaniske Hare ved Christiania, hvor de alle have givet modent Frø: **S. abutilon,** L. (S. abutilifolia, Mønch), Middelhavslandene, **S. asiatica,** L. (Abutilon asiaticum, Don.), Indien, **S. cordifolia,** L. (Malvinda cordifolia, Medic.), Indien og Nord-Afrika, **S. dioica,** Cav. (Napaea dioica, L.), Virginia, **S. indica,** L. (Abutilon elongatum, Mönch, Ab. indicum, Don), Indien, **S. laevis**, Cav., Virginia, **S. napaea,** Cav., (Napaea laevis, L.), Virginia, **S. occidentalis,** L. (Abutilon deflexum,

Mønch), Nord-Amerika, **S. sonneratiana**, Cav., Syd-Afrika, **S. tiliaefolia**, Fisch. (Abutilon tiliaefolium, Sweet), China og Tibet, og **S. vesicaria**, Cav. (Abutilon vesicarium, Schlecht.), Mexico. Af de her nævnte Arter har jeg, udenfor Christiania, kun seet Sida abutilon blomstre ved Throndhjem (63° 26′).

TILIACEAE.

Tilia parvifolia, Ehrh. (T. cordata, Mønch, T. europaea, L., T. europaea borealis, Wahlenb., T. microphylla, Vent.) **Norge**. Lind; **Sv**. Lind, Skogslind, Småbladig Lind; **Dan**. Lind, Lindetræ; **Tkl.** Augustlinde, Berglinde, Brandlinde, Feferlang (Siebenbürgen), Glattlinde, Hartlinde, Kleinblättrige Linde, Kleinlinde, Lindenbaum (wild), Ostlinde, Sandlinde, Spätlinde, Steinlinde, Waldlinde, Wiecken, Wildlinde, Winterlinde; **Engl**. Bass, Bast, Lenten, Lime-tree, Lin, Linden-tree, Line, Small-leaved Lime-tree, Teile, Teil-tree, Til, Tile-tree, Tilet-tree, Till-tree, Tillet, Tillet-tree, Teyl-tree, White-wood; **Fr**. Tillau, Tillet, Tilleul; **It**. Malacoccia, Tasci, Tea, Tegghio, Teglia, Teja, Tigghiu, Tiggio, Tiglia, Tiglio comune, Tiglio maremmano, Tiglio nero, Tiglio riccio, Tiglio salvatico, Tii, Urmo tiglia.

Linden er vildtvoxende i det sydlige Norges lavere Egne til Jørundfjord Prestegjeld i Søndmøre (62° 12′). Den findes vistnok paa enkelte Steder lidt nordligere; men det synes at være Grund til at tro, at den der er plantet. I de indre Dele af Landet har den naaet sin Nordgrænse i Ringebo Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61′ 30′) og ved Gaarden Løsset i Aamot Prestegjeld i Østerdalen (61° 22′). I Almindelighed gaar den ikke høiere end 1000—1400′ (313—438 m.), men paa et Sted i Sogn er den dog fundet lige til 1700′ (532 m.) o. H. Det nordligste Sted i Norge, hvor Linden hidtil har været plantet, er Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′); der kan den faa indtil 18″ (47 cm.) lange Aarsskud, men hver Vinter gaa disse ud og komme næste Aar igjen op fra Roden. I Sverige opgives Lindens Nordgrænse som vildtvoxende Træ, paa Østkysten ved Skuluberg i Ångermanland (63° 10′), og i det indre af Landet til Osmundberg (61° 3′). Man har forsøgt at plante Lind ved Haparanda (65° 50′); men det gaar der paa samme Maade, som ovenfor er sagt om den plantede Lind ved Stegen Prestegaard i Norge. Derimod holder den sig godt baade ved Piteå (65° 19′) og Torneå (65° 51′)[1]. Paa Finlands Vestkyst gaar Linden, som vildtvoxende Træ, til Lestijärvi Capel, paa Øen Niinisaari, i Lothel Prestegjeld (63° 30′), og i Rusland til den nordlige Bred af Onega (62° 35′)[2]. Herfra gaar Nordgrænsen østover til Kredsen Kargopol (62°), og derfra i sydøstlig Retning, indtil den ved Ural har naaet sin østlige Nordgrænse ved Werchoturie i Gouvernementet Perm, omtrent ved 58° 50′[3]. Ved Petersburg, hvor Linden bruges til Alleer, holder den sig meget godt, men giver dog sjelden moden Frugt (F. v. Herder). — Den bekjendte

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 76.

[2]) Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Helsingfors. 1880. 5te Hefte Pag. 133, 242. Cfr. K. E. Ignatius. Le Grand-Duché de Finlande. Helsingfors. 1878. Pag. 14. Tab. 3. C J. Wikberg. Catalogue of the dairy-produce of Finland exhibited at the international agricultural Exhibition held at Kilburn June 30 to July 7, 1879. London. 1879.

[3]) A. E. v. Baer und G. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 56.

islandske lærde Professor J. Erichsen siger, at der ved Eyafjord, paa Nordkanten af Island (omtrent $65^1/_2{}^0$), fandtes nogle Lindetræer, som »stode meget godt« [1]). — I Schweiz gaar denne Art til en Høide af 3824′ (1200 m.) [2]), og i de bayerske Høilande er den træagtig til en Høide af 2600′ (816 m.) o. H. [3]).

Fig. 123. Tilia parvifolia i Throndhjem.

[1]) J. Erichsen's »Forberedelse« (Pag. 57) til Olaus Olavius's Oeconomiske Reise igjennem de nordvestlige, nordlige og nordøstlige Kanter af Island. Kjøbenhavn. 1780. 1 D.

[2]) H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 163.

[3]) Otto Sendtner. Die Vegetationsverhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 481.

Ved Gaarden By, i Nærheden af Stenkjær (64° 2′), findes ti Lindetræer, der bleve plantede 1838; de vare da 5—6′ (1.56—1.88 m.) høie, og ere nu omtrent lige store. I Mai 1863 var det største Træ 23′ (7.2 m.) høit; Stammen holdt, 4′ (125 cm.) fra Grunden, 2′ (62 cm.) i Omfang; Kronen havde en Diameter af 15′ (4.7 m.) og de sidste Aarsskud havde en Længde af 18″ (47 cm.). Ved en Maalning, som blev foretaget i Juni 1887, havde dette Træ følgende Dimensioner: Høide 33′ (10.35 m.), Stammens Omfang i Brysthøide 3′ 5″ (107 cm.) og Kronens Diameter 25′ (7.84 m.). — Ved Gaarden Østeraat i Ørlandets Prestegjeld, ved Mundingen af Throndhjemsfjord (63° 42′), staar en Lind, som er 45′ (14.11 m.) høi og hvis Stamme, 7′ (2.19 m.) fra Grunden, holder 9′ 5″ (3 m.) i Omfang. Kronen holder 40′ (12.5 m.) i Diameter. — I en af Hovedgaderne i Throndhjem (63° 26′) blev der Høsten 1884 hugget en Lind, som var 35′ (11 m.) høi og hvis Stamme i Brysthøide holdt 9′ (2.8 m.) i Omfang. En Tegning af dette Træ er gjengivet Fig. 123 efter en Photographi. — Ved Gaarden Rotvold, i Nærheden af Throndhjem, staa 5 Lindetræer, som ere omtrent lige store; i September 1883 var det største Træ 44′ (13.8 m.) høit og holdt 5′ 6″ (1.62 m.) i Omfang. — Ved Ruinerne af Hamar Domkirke (60° 41′), paa den østre Bred af Indsjøen Mjøsen, staar en Lind, som kun er 40′ (12.5 m.) høi; Stammen, som er 10′ (3.1 m.) høi, holder i Brysthøide 12′ (3.7 m.) i Omfang. — Ved Gaarden Utne (60° 24′) i Hardanger findes en gammel Lind, hvis Krone flere Gange har været stærkt nedhugget, men hvis Stamme i Juli 1878 holdt 20′ (6.3 m.) i Omfang. — Ved Gaarden Stødtvedt, i Nærheden af Drammen (59° 45′), staar en meget gammel Lind, som er 55′ (17.2 m.) høi og hvis hule Stamme i Brysthøide holder 20′ (6.3 m.) i Omfang; i en Høide af 12′ (3.7 m.) deler den sig i fire mægtige Grene. — Paa Gaarden Milje, i Skonevig Prestegjeld (59° 43′), i Søndre Bergenhus Amt, findes 10 Lindetræer, der staa i en Halvcirkel foran Huset. Disse Træer, der opgives at være plantede 1752, ere omtrent lige store. De have en Høide af 66′ (20.7 m.), og Stammerne, der paa nogle Træer ere 24′ (7.5 m.) og paa andre 32′ (10 m.) indtil Kronen, holde i Gjennemsnit 7′ (2.2 m.) i Omfang. Samtlige Træer ere fuldkommen friske. — I Sæterdalen, paa Haaøen ved Drøbak (59° 40′), staar en Lind, hvis Høide i September 1885 blev mig opgivet at være henved 100′ (31 m.), med omtrent 6′ (1.90 m.) Omfang af Stammen. — Paa Randviksholmen (59° 31′), i Christianiafjord, staar en Lind, som ikke har nogen synderlig Høide, men hvis Stamme, i October 1884 havde et Omfang af 14½′ (4.54 m.). — I Nærheden af Horten (59° 25′), ved Christianiafjord, staar der, ved det saa kaldte Tivoli, en smuk og kraftig Lind, i hvis Krone der findes en Mængde Viscum album. Træet, hvoraf Fig. 124 viser en Tegning, er 55′ (17.25 m.) høit, og Stammen, som i Brysthøide holder 14′ (4.39 m.) i Omfang, forgrener sig i en Høide af 8′ (2.50 m.) til en Krone, der holder 50′ (15.68 m.) i Diameter. — Ved Hvideseid gamle Prestegaard i Øvre Thelemarken (59° 21′) staar en Lind, som ikke har nogen synderlig Høide, men hvis Stamme holder over 22′ (7 m.) i Omfang. Den største Gren har et Omfang af 8′ 4″ (2.62 m.). — Paa Consul E. Kallevig's Eiendom Tangen ved Arendal (58° 27′) findes en Tilia parvifolia, som, efter en i October 1878 foretagen Maalning, har en Høide af 66′ (20.7 m.). Stammen, som i Brysthøide har et Omfang af 11′ (3.45 m.), deler sig i en Høide af 7½′ (2.34 m.) i 8 regelmæssige, ret opskydende Grene, der i en Høide af 4′ (125 cm.) have et Omfang af 3—4′ (94—125 cm.). I det Rum, som dannes af Grenene, er der indrettet et meget smukt Lysthus, hvortil der fører en Trappe. — I Byen Flekkefjord (58° 17′), paa Norges sydvestlige Kyst, staar en Lind, som, efter en i Mai 1887 foretagen Maalning, er 60′ (18.8 m.) høi. Stammen, som er meget glat og næsten cylinderformet, har indtil Kronen en Høide af 10′ (3.1 m.) og holder i Brysthøide 10′ (3.13 m.) i Omfang; Kronen har en Diameter af 51′ (16 m.). Det er mig opgivet, at dette Træ skal være 114 Aar

Fig. 124. Tilia parvifolia ved Horten.

gammelt. I Nærheden af Christianssand (58° 8′) staar en Lind, som ikke har nogen synderlig Høide, men hvis Stamme holder 14′ 6″ (4.54 m.) i Omfang.

Af Tilia parvifolia har Linné faaet sit Navn: ved Stegaryd i Småland var der nemlig en meget stor Lind, efter hvilken Linné's Fader, der var Prest, kaldte sig Linnæus (»Vastissima in pago Stegaryd Smolandiæ, unde Tiliandri et Linnæi dicti«). Efter Wickström fandtes dette Træ endda 1822, og Almuen vidste da at fortælle, at en stor Mand havde taget sit Navn efter Træet [1]). De to største Lindetræer i Sverige, hvorom jeg hidtil har kunnet finde nogen Oplysning, staa ved Rå Gjestgivergaard, i det sydlige Nerike (omtrent 59°), og ved Grønsø, paa en Ø i Mälaren (59° 20′). Stammerne paa begge disse Træer holde 25 svenske Fod (7.42 m.) i Omfang [2]).

[1]) C. F. Nyman. Utkast till Svenska växternas naturalhistoria 1 D. Ørebro. 1867. Pag. 354.

[2]) Öfversigt af Kgl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar. 1863 Pag. 32. Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1880. Pag. 64.

Det synes at være en mindre kjendt Sag, at flere af de her i Landet vildtvoxende og dyrkede Træer, f. Ex. Aesculus hippocastanum, Alnus glutinosa, Betula alba, Fraxinus excelsior, Salices, Sorbus aucuparia, Taxus baccata og Tilia parvifolia, under visse Forhold, kunne danne et Slags Luftrødder (Cfr. I. Pag. 469). Ældre Optegnelser om denne eiendommelige Udvikling har jeg hidtil ikke fundet, og de ældste, som ere komne mig for Øie, ere ikke engang 20 Aar gamle [1]). De længste og tykkeste Luftrødder paa en Lind, som man hidtil har iagttaget i Norge, findes paa et Træ, som staar udenfor Hovedbrandvagten i Bergen. Stammen holder omtrent 3′ (94 cm.) i Diameter, og i en Høide af 12′ (3.76 m.) deler den sig i to Grene, som hver har en Diameter af 16—18″ (42—47 cm.). Paa det Sted, hvor disse Grene udgaa fra Stammen, staar der en Rogn (Sorbus aucuparia), som man her i Landet, naar den voxer paa andre Træer, kalder »Flog-Rogn«, og om denne er den nødvendige Forklaring givet under Sorbus aucuparia, hvor der ogsaa findes en Tegning af dette Træ. I en Høide af omtrent 3′ (94 cm.) er der en Aabning paa Lindens Stamme, som viser, at denne er hul. I den hule Stamme findes der nu en hel Del Rødder, hvoraf jeg for flere Aar siden fik mig tilsendt Prøver. Ved mikroskopisk Undersøgelse af disse Rødder, viste det sig, at de tilhøre baade Linden og Rognen, og den tykkeste Rod, som er af Linden, har en Diameter af omtrent 8″ (21 cm.). Dette er en saa kaldet Luftrod, der udgaar fra det øvre Parti af Lindens Stamme, paa det Sted, hvor denne deler sig i de ovenfor nævnte to store Grene, og hvorfra Rognen i sin Tid er voxet op. En anden Lind, i hvis hule Stamme der ogsaa findes Luftrødder, staar ved Balestrand Prestegaard (I. Pag. 83—87), og flere Exemplarer af dette Slags er det mig ikke bekjendt, at man hidtil har fundet i Norge.

Det hvide og lette Træ, baade af denne Art og af Tilia grandifolia, Ehrh., blev tidligere almindelig brugt som Materiale til Helgenbilleder, og det blev derfor kaldet lignum sanctum. I Forbindelse hermed staar den i flere Lande almindelige Folketro, at Lynet aldrig skal slaa ned i dette Træ, og at Lindebast, som man binder om Brystet, er et sikkert Beskyttelsesmiddel mod Hexeri. Naar man med en Lindkvist rører om i den første Grød eller lignende Føde, som et Barn faar, vil dette aldrig lide af Tandpine. Naar man slaar forhexet Fæ med en Stok af Lind, vil man med det samme ogsaa træffe Hexen [2]). Med en Spade af Lind skal man grave op saadane Urter, der skulle bruges mod Sygdomme, som man har faaet ved Forhexning, og naar man strør Lindaske paa Ageren, vil alt det Ugræs, som er fremkommet ved Hexeri, svinde o. s. v. [3]).

Om Tilia parvifolia og grandifolia, som begge ere vildtvoxende i det nordlige Italien, siger Plinius (XVI. 14, 25. XXIV. 8, 34): Hos Tilia gjør man Forskjel paa mandlige og kvindelige Træer. Saften i Bladene og Barken er sød; men der er ikke noget Dyr, som rører ved Frugten. Mellem Barken og Træet ligger der et hudartet Væv, Basten: af denne gjør man Baand, som kaldes Tiliae; de fineste af disse kalder man Philyrae. Med disse binder man Kranse, og fra gammel Tid har man holdt dem i Ære. Træet er ikke udsat for at blive ødelagt af Mark. Bladene bruges til Lægemiddel.

Tilia grandifolia, Ehrh. (T. corylifolia, Host, T. corymbosa, Ortm., T. europaea, Mill., T. longebrachteata, Host, T. mollis, Spach, T. pauciflora, Hayne, T. platyphyllos, Scop.,

[1]) Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. IX. Berlin. 1868. Pag. 360. Gustav Heyer. Allgemeine Forst- und Jagdzeitung. Neue Folge. 45 Jahrg. (1869). Pag. 198. Flora. 1873. Pag. 384. Tab V. Dr. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 3 Jahrg. 1875. Pag. 610. Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. 1877. Pag. 335, 396, 555. Botanische Zeitung. 1878. Pag. 27.

[2]) Felix v. Thümen. Die Pflanze als Zaubermittel. Wien. 1881. Pag. 21.

[3]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 291.

T. **praecox**, Host). **Norge.** Lind; **Sv.** Holländsk Lind, Storbladig Lind; **Dan.** Lind, Lindetræ; **Tkl.** Bastholz, Frühlinde, Graslinde, Grossblättrige Linde, Hamburger Linde, Holländische Linde, Linna (Schweiz), Mailinde. Mastlinde, Mooslinde, Peterschiljenboom (Bremen), Sommerlinde, Wasserlinde; **Engl.** Broad-leaved Lime-tree, Red Lime; **Fr.** Tilleul commun, Tilleul de Hollande; **It.** Tajer, Tajer mestegon, Tea, Teglia, Tei, Tei gros, Teja, Tejo, Tia, Tier, Tiglia, Tiglia femmina, Tiglio, Tiglio a foglie grande, Tiglio d'Olanda, Tiglio nostrale, Tiglione, Tilli.

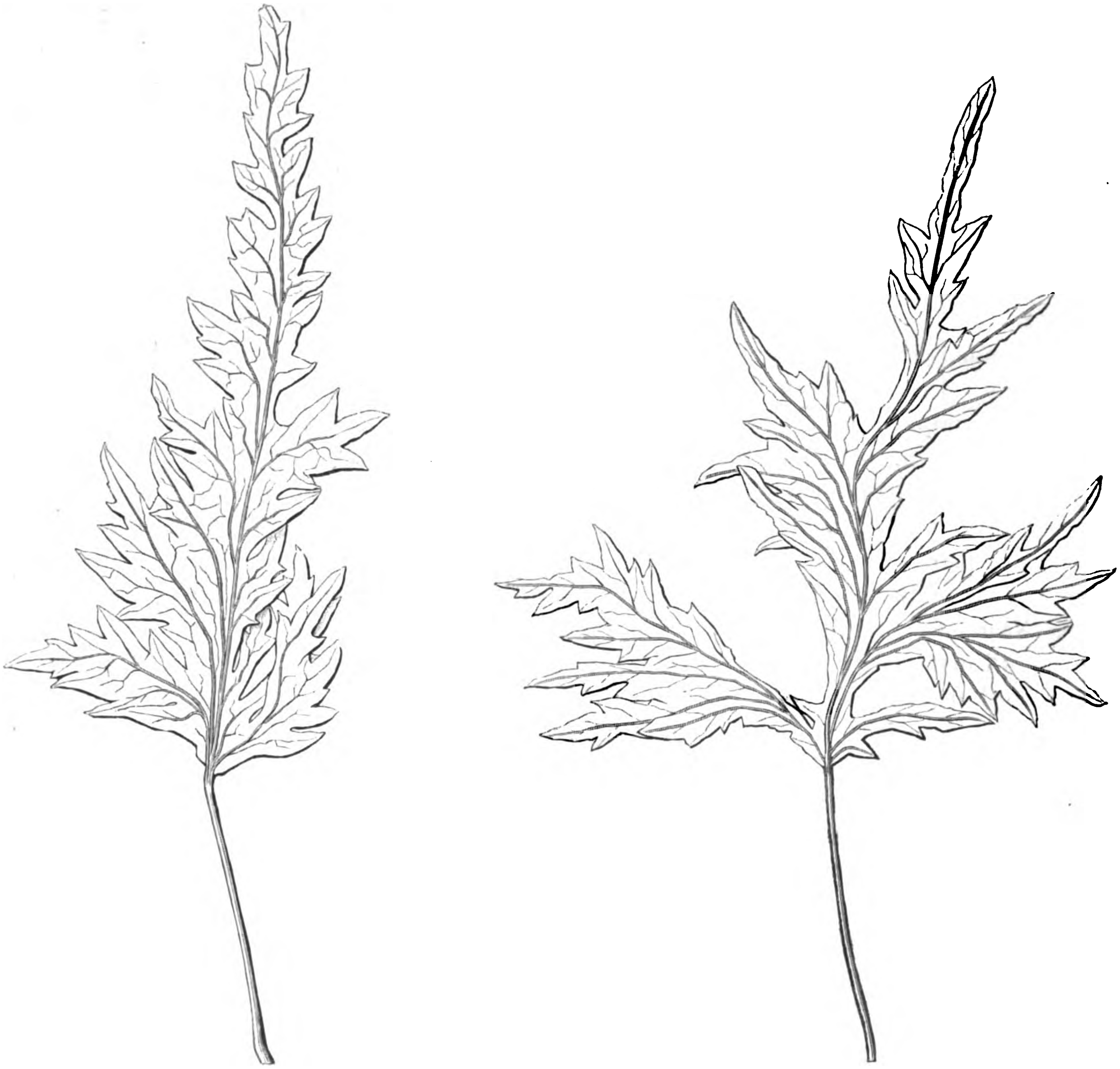

Fig. 125 og 126. Tilia grandifolia var. asplenifolia.

Denne Art er vildtvoxende i den sydlige Halvdel af Europa og gaar mod Øst til Kaukasuslandene og Ural; i de bayerske Høilande gaar den op til 3210′ (1007 m.) o. H. Det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art plantet, er Levanger (63° 45′), ved Throndhjemsfjord,

hvor den trives meget godt. I Sverige findes den plantet til Upsala (59° 52') og i Finland til Helsingfors (60° 10') og Borgå (60° 20') [1].

Den eneste Varietet, som jeg har seet i Norge, er T. grand. asplenifolia, Hort., der findes hist og her ved Norges sydøstlige Kyst og trives udmærket godt ved Christiania samt i den lille By Gjøvik (60° 47'), ved den vestlige Bred af Indsjøen Mjøsen, hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima. Tegningerne Fig. 125 og 126 give et, efter en Photographi udført, Billede af to blandt de mest charakteristiske Blade af denne Varietet fra den botaniske Have ved Christiania. I Sverige er den plantet til Upsala.

Tilia alba, Ait. (T. americana, Dur., T. heterophylla, Vent.). **Tkl.** Abenländische Silberlinde, Weissblättrige Linde, Weisse Linde. Vildtvoxende i de nordlige og mellemste af de forenede Stater. Molde (62° 44') er det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art tilligemed Varieteten pendula, og i Sverige synes Upsala at være det nordligste Sted, hvor denne Art hidtil har været dyrket.

Tilia argentea, DC. (T. alba, W. & K., T. rotundifolia, Vent., T. tomentosa, Mønch). **Tkl.** Silberlinde. Vildtvoxende i Ungarn, Serbien, Rumænien, Tyrkiet og Lille-Asien. Ogsaa denne Art synes at have naaet sin hidtil kjendte Nordgrænse ved Molde i Norge og ved Upsala i Sverige.

Foruden de ovenfor nævnte, have unge Exemplarer af følgende Arter i flere Aar holdt sig godt i den botaniske Have ved Christiania: **Tilia americana,** L. (T. canadensis, Mchx., T. glabra, Vent., T. nigra, Borkh.). **Tkl.** Schwarzlinde. Vildtvoxende i Canada og Nordstaterne, hvorfra den 1752 blev indført til England. Findes ogsaa ved Stockholm. — **Tilia dasystyla,** Loud. (T. euchlora, C. Koch), som sandsynligvis er vildtvoxende i Orienten, og **Tilia rubra,** DC. (T. corinthiaca, Bosc); **Tlk.** Rothlinde, der er vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Kaukasuslandene.

HYPERICINEAE.

Hypericum perforatum, L. **Norge.** Perikum, Pirkum, Ølkong; **Sv.** Hirkenpirk, Johannisört, Jordhumle, Mansblod, Pirken, Pirkum, Äkta Johannesknopp; **Dan.** Perikon; **Tkl.** Alfblut, Berthaw, Bertheubit, Blutkraut, Christi Kreuzblut, Christi Wunderkraut, Chunrad, Elfenblut, Feldhopfen, Fleuchteufel, Frauenkraut, Georgunen, Häusleinblümel, Hancenheu, Hardenhouye, Harnäa (Siebenbürgen), Harteheu, Hartenauwe, Hartenhau, Hartenheubit, Harthaw, Hartheu (aechter), Hartheuvi, Hartheuw, Hartho, Harthouve, Harthowe, Hartwurz, Hertenheu, Herrgottsblut, Hexenkraut, Jagemichel, Jageteufel, Janskruud (Sünd), Johanneswort (Sunte), Johannisblut, Johanniskraut, Johanniskrokt, Johanniskrut, Johannisworz (Sante), Johanskraut, Johannskrut, Konradskraut, Künigskron, Kunrath, Mannsblut, Mannskraft, Scharnokel, Tausendguldenkraut, Tausendloch, Teufelsflucht, Teufelsfuchtel, Teufelstraub, Unser Frauen Bettstroh, Unsers Herrgotts Wundenkraut, Veldhope, Veldhoppe, Veldhopf, Velthopf, Waldhoff, Waldhopf, Waldhopfen, Wildgartheil; **Engl.** Amber, Balm of warrior's wound, Cammock, Herb John, Penny John, Rosin Rose, St. John's Wort, Touch and heal;

[1] Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Helsingfors. 1880. 5te Hefte. Pag. 237.

Fr. Herbe de la saint Jean, Herbe à mille trous, Millepertuis commun, Trescalon jaune, Trucherant; **It.** Caccia diavoli, Erba S. Giovanni, Iperico, Perforato, Perico, Pilatro.

Almindelig vildtvoxende i Norges lavere Egne, sjelden høiere end 2000′ (627 m.) o. H., til Kjeringø i Nordland (67° 31′); i Sverige til Ångermanland. Den er ogsaa fundet paa Færøerne, og paa enkelte Steder paa Ny-Seeland er den almindelig som Ugræs [1]).

Hypericum quadrangulum, L. **Norge.** De samme Navn som foregaaende; **Sv.** Blodknopp, Fyrkantig Johannesknopp, Mannablod, Mannsblod; **Dan.** Perikon; **Tkl.** Gartheil (wilde), Hartkopp, Jesuwundenkraut, Peterskraut, St. Peterskraut; **Engl.** Hardhay, St. Peter's Wort; **It.** Iperico quadrangulare.

Almindelig, især i Lavlandet, til Nordland (68° 23′), og i de sydlige Egne sjelden høiere end 2500—2800′ (784—878 m.) o. H. I Sverige til Jemtland og Ångermanland. — Baade i Norge og Sverige bruger man meget almindelig, fornemlig i Landdistricterne, at digerere Blomsterne og Knopperne af de to her nævnte Arter med Brændevin, der bruges som »Bittert« mod forskjellige Underlivsbesværligheder. Blomsterne blandes ogsaa med Bomolie, og naar dette har staaet i nogle Uger, frasiles Olien, der bruges som Lægemiddel paa friske Saar (vulnera). I Bladene, men fornemlig i Blomsterne, findes nemlig et Stof, som har faaet Navn af Hypericumrødt, hvoraf Blomsterne indeholde indtil 8 Procent. Paa den ene eller anden af de her nævnte Maader have Blomsterne, alt i Midten af forrige Aarhundrede, været brugte baade i Norge [2]) og Sverige [3]), og de bruges endnu i England, hvor de tidligere have været i stor Anseelse [4]), i Tyskland [5]), Schweiz [6]), Italien [7]), Illyrien [8]), ja endog i Nord-Amerika [9]). I Slutningen af forrige Aarhundrede troede Bønderne i Thelemarken, at det her omtalte røde Stof var fremkommet paa den Maade, at »da Planten stod under Christi Kors, randt noget af hans Blod ned paa denne; den trak da dette i sig, og heraf kommer ogsaa dens Lægedomskraft« [10]). — Paa flere Steder i Sverige bruger man at skure Melkekar med denne Urt, naar Melken er »forhexet«, og ligeledes Smørkjernen, naar man, af en eller anden ukjendt Grund, ikke kan faa Smør [11]).

For at Blomsterne kunde beholde sin fulde Kraft og vise sig i alle Retninger heldbringende, skulde de plukkes den 24de Juni (St. Hans) ved Middagstid; men under dette Arbeide maatte man være taus og heller ikke se sig tilbage. Naar Perikum blev hængt paa Væggen i Dagligstuen, værgede den Huset mod alle Slags Ulykke; den samme Virkning havde den ogsaa, naar den blev lagt paa Husets Tag. Paa mange Steder i Tyskland pleie unge Piger at knuse Blomsterne

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 100.

[2]) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. 1 D. Sorø. 1762. Pag. 98. J. C. Fabricius. Reise nach Norwegen. Hamburg. 1779. Pag. 277.

[3]) Pehr Kalm's Westgöta och Bohusländska Resa. Stockholm 1746. Pag. 111. Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag. 528. Vol. VIII. Erlangæ. 1785. Pag. 329. Lorens Wolter Rothof's Hushålls-Magasin. 1 D. Skara. 1762. Pag. 215. A. J. Retzius. Flora oeconomica Sveciæ. Lund. 1806. Pag. 318.

[4]) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 417. C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 61—62.

[5]) Dr. Wilhelm Brenner-Schæffer. Zur Oberpfälzischen Volksmedizin. Amberg. 1861. Pag. 36.

[6]) Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Auflage. St. Gallen. 1874. Pag. 39.

[7]) Bertoloni. Flora italica. Vol. VIII. Pag. 319. »Planta vulneraria, anthelmintica, præsertim oleum ex floribus«.

[8]) Visiani. Flora dalmatica. Lipsiæ. 1842—52. Vol. III. Pag. 153.

[9]) William Darlington. Agricultural Botany. Philadelphia. 1847. Pag. 14.

[10]) H. J. Wille. Optegnelser om Thelemarken, i Historisk Tidsskrift. 2den Række, 3die Bind. Christiania. 1881. Pag. 166.

[11]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 71.

mellem et Stykke hvidt Lintøi, og af de røde Pletter, som vise sig paa Tøiet, kunne de udfinde sin tilkommende Skjæbne. Naar en Soldat bar Perikum paa sig, kunde han være sikker paa ikke at blive saaret, og derfor sørgede Mødrene altid for at forsyne sine Sønner med dette Tryllemiddel.

I Tyskland kaldes Perikum i Almindelighed Johanniskraut, men den er ogsaa, især i de sydligere Egne, vel kjendt under Navn af Fluchteufel, Jageteufel, Teufelsflucht eller Teufelsfuchtel, og man kjender ingen Plante, der antages at have en saadan Kraft som denne, til at fordrive Trolddom, ja endog Fanden selv. Under Hedendomen blev den brugt til Pryd paa Gudebillederne, Alterne og Offerdyrene. Naar Hexerne bleve pinte, for at tilstaa sin Brøde, maatte de drikke den af Perikumen udpressede Saft, fordi denne bragte dem til at tale Sandhed. Paa Tredveaarskrigens Tid var det endda i Tyskland en almindelig Tro, at denne Plante var fremkommet af Døberen Johannes's Blod. Baade i Pyrenæerne og England, og maaske paa mange andre Steder i Europa, har der til denne Plante været knyttet lignende overtroiske Forestillinger. I England var den ogsaa, mellem Kvaksalvere, Aandemanere og lignende Industririddere, vel kjendt under Navn af Fuga dæmonum [1]).

Der er al Grund til at tro, at det er en eller anden Art af denne Slægt, som omtales af Dioscorides (de mat. med. 3. 161) under Navn af Hyperikon (*ὑπερικὸν*). Han tilføier, at naar den blev knust mellem Fingrene, gav den en blodrød Saft.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter af denne Slægt, og disse, saavelsom de andre her i Landet vildtvoxende Arter, findes, med deres hidtil kjendte Polargrænser, opregnede i Slutningen af dette Skrift.

TAMARISCINEAE.

Tamarix germanica, L. (Myricaria germanica, Desv.). **Norge**. Klaaris, Klaaved, Strandris, Ørsilje; **Sv**. Daggris, Klådris, Strandljung; **Tkl**. Barz, Bertschen, Birtzenbertz, Burtschen, Kahlstrauch, Margrispel, Porst, Portz, Sandseve, Sandsevi, Sefi (wilder), Tamarischken, Tamariske (Deutsche), Warcz; **Engl**. German Tamarisk; **Fr**. Miricaire d'Allemagne, Tamaris d'Allemagne; **It**. Bruca, Cipres de aqua, Coda de mus, Coda mussina, Erba del legn, Merice, Mezlegn, Rece de mus, Scoete, Scopa marina, Tamarice, Tamarice minore, Tamarigio, Tamaris, Tamarisco, Tamarisco cipressino, Tamarico dei torrenti, Tamaro, Tamerice, Tumel, Vrica, Vruca.

I Norge er denne Art vildtvoxende hist og her, fra Hønefos paa Ringerike (60° 10′) til Alten (70°) og i Porsanger (70° 21′) i Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Landet gaar den op til 1800—2000′ (564—627 m.) o. H., ja undertiden endog høiere, f. Ex. ved Gaarden Brandsnes, ikke langt fra Foldals Kirke, som ligger paa en Høide af 2310′ (728 m.). I Sverige til Ångermanland. I Rusland gaar den mod Nord og Vest til Podolien (omtrent 50°) og mod Syd og Øst til Krim og Kaukasuslandene. I de sydbayerske Alper til 3518′ (1104 m.) o. H. (Sendtner). Ved Dorpat og Riga findes den plantet; men den maa dækkes om Vinteren [2]). Paa Inderøen i Throndhjemsfjord

---

[1]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 67. Fr. Warnke. Pflanzen in Sitte, Sage und Geschichte. Leipzig. 1878. Pag. 176. H. Reling und J. Bohnhorst. Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen, ihrer Stellung in Mythologie und Volksglauben &c. Gotha. 1882. Pag. 105.

[2]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 66.

(63° 52′) har jeg seet vildtvoxende Exemplarer, der vare 7′ (2.2 m.) høie og som havde en Diameter af 27 mm. I Beieren Prestegjeld (67°) i Nordland voxer den almindelig langs Elvbredderne, som i Flomtiden staa under Vand. Stammerne, som gjerne ligge mere eller mindre bøiede efter Strømretningen, kunne naa en Længde af 5—6′ (1.5—1.8 m.). Jeg har derfra faaet et Stykke af en Stamme, som holdt 20 mm. i Diameter og viste en Alder af 17 Aar. Paa det ovenfor nævnte Sted i Foldalen bruges Stammerne af Bønderne til Piberør. Ved Christiania blomstrer den gjerne 8—12 Juni.

Tamarix gallica, L. (T. pentandra, Pall.). **Tkl.** Barz (französische), Tamariske (französische), Tamariske aus Languedock; **Engl.** French Tamarisk; **Fr.** Tamarix de France, Tamarix de Gaules, Tamarix de Norbonne; **It.** Bruca, Cipres de aqua, Cipressina, Cipressi salati, Cipressini salati, Framoritu, Mirice, Scopa marina, Strincinara, Tamarice, Tamaricia, Tamarigi, Tamarincio, Tamaris, Tamarisco, Tamerice, Tamerigia, Tamerigio, Vrica, Vruca.

Vildtvoxende i Syd-Europa og Nord-Afrika, og gaar mod Øst til Himalaya. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, er i den botaniske Have ved Christiania, hvor den kan holde sig godt i en længre Aarrække; men i en Vinter med stærk Barfrost gaar den gjerne ud. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Tamarix tetrandra, Pall. (T. africana, Hort., T. speciosa, Hort., T. taurica, Pall.). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Orienten, hvorfra den 1821 blev indført til England. Ved Christiania, hvor den gjerne blomstrer 20—24 Juni, er det gaaet med denne Art paa samme Maade, som med den foregaaende. I Sverige lader det til, at den ikke har været dyrket nordligere end i Skåne.

ACERINEAE.

Acer platanoides, L. **Norge.** Løn; **Gl. Norsk.** Hlynr; **Sv.** Lönn; **Dan.** Ahorn, Svensk Løn, Tandbladet Løn; **Tkl.** Ahorn (norwegischer), Ahorn (polnischer), Ahorn (pommerischer), Ahorn (spittziger), Bergahorn, Breitblatt, Breitläube, Breitlaub, Breitleben, Breitlehne, Breitlöbern, Flaschenbaum (Siebenbürgen), Gänsebaum, Gänsefussbaum, Gänssbaum, Lähn (Mecklenburg), Laön (Altmark), Lehme, Lehne, Leimahorn, Leimbaum, Leime, Leinahre (Schweiz), Leinbaum, Leinöhre, Lenn-Ahorn, Lenne, Lie (Glarus), Lienahorn, Lienbaum, Linbaum, Line, Löhn (Pommern), Löhne, Lömme, Lön, Löne, Lönne (Schwaben), Lon, Milchahorn (grosser), Milchbaum, Sallatbaum, Spitzahorn, Spitzflader, Steinahorn, Waldéscher, Wasserbaum, Weinblatt, Weissbaum, Welsche, Wittléne; **Engl.** Norway Maple, Platanus-leaved Maple; **Fr.** Érable de Norwége, Érable plane, Faux Sycomore; **It.** Acera bianca, Acero, Acero grosso, Acero riccio, Acero scosciabrache, Aceru, Aciru ricciu, Aerela, Aggiru rizzu, Agher, Agrela, Aigro, Ajer, Amilacero, Aser platano, Azzer, Gassa, Lanna, Opi ris, Pe d'oca, Piain, Piaio, Pitapogiana, Plaia, Platanaria, Platano acquatico, Platen, Platen aquren, Platen d'aqua, Plenoz, Spinoppio, Subiagher.

Af denne Slægt er den her nævnte Art den eneste, som er vildtvoxende i Norge. Den er her temmelig almindelig i Lavlandet (1000—1200′ — 314—376 m. o. H.) til Romsdalen (62° 38′),

hvor den findes paa flere Steder [1]), og i Østerdalen gaar den op til Store Elvdalen (61¹/₂°). Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) trives den, som plantet Træ, meget godt og har givet modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Ved Gaarden Hælten i Vaage Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 52′), paa en Høide af 1350′ (292 m.) o. H, findes tre Træer, hvoraf det største er 33′ (10.35 m.) høit, og Stammen holder 5′ (1.56 m.) i Omfang. Disse Træer give vistnok Frø, men dette har dog aldrig spiret. Endog i Opdal Prestegjeld (62° 37′), i Søndre Throndhjems Amt, trives Løntræet »ret godt« paa en Høide af 1970′ (618 m.) o. H. Ved Stenkjær (64° 2′) giver det modent Frø, som der bruges til Udsæd; men ved Tromsø (69° 40′) bliver denne Art kun buskformet. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art, i en lang Aarrække, har holdt sig meget godt, ere Stegen Prestegaard i Nordland (67° 56′), hvor den har giver indtil 3′ (94 cm.) lange Aarsskud, og Kabelvaag (68° 12′) paa Øst-Vaagø i Lofoten, hvor der findes fem Træer, og de to største ere 15 Aar gamle. Disse, som ere omtrent lige store, ere 18′ (5.64 m.) høie. De have flere Aar blomstret og givet Frø, men dettes Spireevne er endnu ikke prøvet. I Sverige er den vildtvoxende paa Østkysten til Ångermanland, og ved Hernøsand (62° 38′) kunne plantede Træer naa en Høide af 30—40′ (9.41—12.54 m.) og blomstre omtrent 7de Juni [2]); men ved Piteå (65° 19′) bliver denne Art kun buskformet og topfryser meget ofte, men kan dog give spiredygtigt Frø [3]). Paa Finlands Vestkyst er denne Art vildtvoxende til 61° 50′ [4]), og ligesaa i Rusland paa Øen Waldam i Ladoga (61¹/₄°) og ved Serdobol i den nordøstlige Ende af Ladoga, paa Øen Rékal-Sari (61³/₄°) [5]). I Omegnen af Petersburg findes store og vakre Træer [6]). Derfra gaar Nordgrænsen i sydlig og østlig Retning til Jaroslaw (57¹/₂°), og videre først i Øst og senere sydøstlig til Ural, hvor denne Art har naaet sit nordligste Voxested ved 54°. Nordgrænsen for den almindelige Løn falder saaledes i Rusland tildels sammen med Nordgrænsen for Stilkegen (Quercus pedunculata) [7]). I de bayerske Høilande gaar den op til mellem (3350—3983′ (1114—1250 m.) o. H. (Sendtner), i Tirol til 3324′ (1043 m.), men i Schweiz ikke høiere end 3187′ (1000 m.) o. H. [8]).

Ved Christiania, hvor denne Art ikke sjelden faar Aarsskud, som ere 6—7′ (1.88—2.19 m.) lange, blomstrer den, efter et Middeltal af mange Aars Iagttagelser, 14—18 Mai. I Sverige blomstrer den ved Hernøsand (62° 38′) omkring den 7de Juni, men ved Carlskrona (56° 12′) omtrent 10de Mai [9]); ved Petersburg tidligst 7de Mai og senest 16de Juni (F. v. Herder). Endog i Kronerne paa ældre Træer kunne Bladene ved Christiania ikke sjelden blive 7¹/₂″ (19.6 cm.) lange og 11″ (28.7 cm.) brede, og Bladstilken kan blive over 10″ (26.14 cm.) lang. Frugten bliver her meget større end jeg har seet i sydligere Lande. For tydelig at fremstille dette, leveres her (Fig. 127) Tegninger af fem Frugter, der ere udførte i naturlig Størrelse efter Photographier: 1 og 2 vise Frugter af normal Størrelse fra Omegnen af Christiania; 3 er en af de største Frugter, som jeg

---

[1]) J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. II. 1772. Pag. 66. Gerhard Schøning. Reise gjennem en Del af Norge. Kjøbenhavn. 1778. Pag. 103.

[2]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 80.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 51.

[4]) K. E. F. Ignatius. Le Grand-Duché de Finlande. Helsingborg. 1876. Tab. 3. Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 4.

[5]) Dr. A. Th. v. Middendorf's Sibirische Reise. Bd. IV. Th. 1. Petersburg. 1867. Pag. 579.

[6]) Dr. F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. XVII. Pag. 242.

[7]) A. E. v. Baer und G. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 40.

[8]) H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 156.

[9]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 80

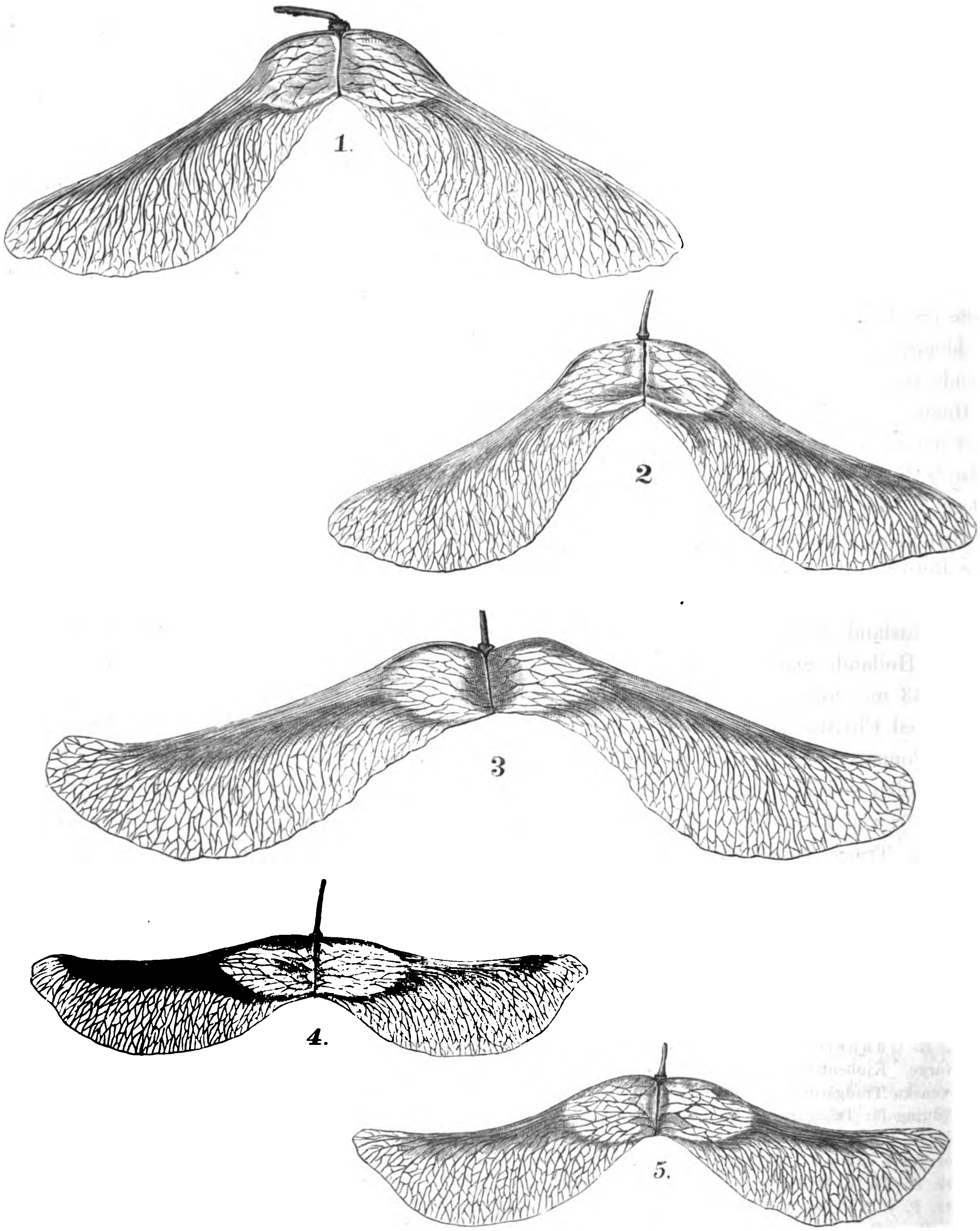

Fig. 127. Frugter af Acer platanoides fra Christiania og Kjøbenhavn.

har fundet her; 4 og 5 vise Frugtens normale Størrelse i Omegnen af Kjøbenhavn; og de største fra Christiania, hvoraf jeg har liggende for mig en stor Samling, have en Diameter af 5″ 4‴ (14 cm.); de største Frugter, som jeg, til Sammenligning, har faaet fra Kjøbenhavn, holde 3½″ (9 cm.) i Diameter.

Ved Christiania har jeg ikke seet andre Varieteter af denne Art end 1) A. pl. laciniatum, Ait., som ogsaa findes ved Stockholm, 2) A. pl. foliis purpureis, 3) A. pl. foliis albo-variegatis og 4) A. pl. foliis luteo-variegatis. De to sidstnævnte Varieteter ere fremkomne her af Frø; men efter 10—12 Aars Forløb ere næsten alle Blade blevne grønne, og paa denne Maade er det her gaaet med en hel Del andre Arter af Træer og Buske. Af den først nævnte Varietet leveres her (Fig. 128) en, efter en Photographi udført, Tegning af et Blad fra den botaniske Have ved Christiania. I det følgende nævnes de største Exemplarer af Acer platanoides i Norge, om hvilke jeg hidtil har faaet nogen Oplysning.

Fig. 128. Blad af Acer platanoides laciniatum.

I Frosten Prestegjeld (63° 35′), i Nærheden af Throndhjem, findes to Løntræer, der ere plantede 1813 og som nu ere omtrent lige store. Efter en Maalning, som blev foretaget 1863, havde det største Træ en Høide af 45′ (14.1 m.); den $6^1/_2$′ (2 m.) høie Stamme holdt i Brysthøide 5′ (1.56 m.) i Omfang, og Kronen holdt 47′ (14.74 m.) i Diameter. — Ved Gaarden Lid, i Land Prestegjeld (60° 51′), findes, paa en Høide af 1000′ (314 m.) o. H., en Løn, hvis Alder opgives til omtrent 120 Aar. 1865 var dette Træ 46′ (14.43 m.) høit; Stammen holdt i Brysthøide $5^1/_2$′ (1.7 m.) i Omfang, og Kronen havde en Diameter af 37′ (11.6 m.). — I Haven ved Nannestad Prestegaard i Akershus Amt (60° 13′) staar en Løn, som blev maalt 1863. Den var da 47′ (14.74 m.) høi og den hule Stamme holdt i Brysthøide 9′ (2.82 m.) i Omfang. — Ved Gaarden Lysaker, i Nærheden af Christiania, staar en Løn, som, efter en i Juni 1887 foretagen Maalning, er $60^1/_2$′ (19 m.) høi; Stammen holder i Brysthøide $13^1/_2$′ (4.22 m.) i Omfang, og Kronen 66′ (2.7 m.) i Diameter. — Paa en Kirkegaard i Christianssand (58° 8′) staar et Løntræ, der har de samme Dimensioner, som det her nævnte, men Kronen holder 78′ (24.5 m.) i Diameter. — Ved Gaarden Triset, i Laurdal Prestegjeld i Thelemarken (59° 25′), staar en Løn, som blev maalt 1861 og hvis Alder da blev opgivet til 65--70 Aar. Træet var da 60′ (18.82 m.) høit og Stammen holdt i Brysthøide 9′ 8″ (3 m.) i Omfang. I en Høide af omtrent 10′ (3.1 m.) deler Stammen sig i tre mægtige Grene, der danne en usædvanlig løvrig Krone, som holdt 48′ (15 m.) i Diameter, og dette viser en ualmindelig hurtig Væxt. Efter Sagnet skal denne Gaard have faaet sit Navn deraf, at man, i en Sommer og paa samme Ager, tre Gange har saaet Byg [1]). I Christen Pram's Reise i Norge (1805. Pag. 306), som findes i Manuscript paa Rigsarchivet i Christiania, heder det om denne Sag: »Det Byg, som blev saaet tredie Gang, skal være kommet saa vidt, at det bar Ax«. Fig. 129 giver et Billede af dette Træ. — Ved Gaarden Læssestad, i Nærheden af Horten (59° 25′), ved Christianiafjord, staar en meget frodig Løn, der kan sees langt ude paa Fjorden. Træet er 55′ (17.25 m.) høit og Kronen holder 57′ (17.88 m.) i Diameter. Stammen, som er 21′ (6.6 m.) høi, holder i Brysthøide 9′ (2.82 m.) i Omfang. — De to følgende Træer, høre ogsaa til de største af denne Art, der findes i Norge. Det ene, som staar i Nærheden af Drøbak (59° 40′) ved Christianiafjord, er 60′ (18.8 m.) høit, og den hule Stamme holder i Brysthøide 14′ (4 39 m.) i Omfang; Kronen holder 46′ (14.4 m.) i Diameter. Det andet, der alt for 100 Aar siden omtales [2]) som »et stort Løntræ«, er for ti Aar siden ødelagt af en heftig Storm. Nogle Aar i Forveien var Træet 70′ (21.96 m.) høit; Stammen havde i Brysthøide et Omfang af 11′ (3.4 m.) og Kronen holdt 54′ (17 m.) i Diameter. Tegningen Fig. 130 giver et Billede af dette Træ fra Møllenhof nær Drammen.

Som Exempel paa en ualmindelig hurtig Væxt kan nævnes følgende: I Porsgrund (59° 8′) blev der 1845 plantet en Løn, som var omtrent 6′ (1.88 m.) høi, og i August 1887 havde dette Træ følgende Dimensioner: Høide 48′ (15.05 m.) og Kronens Diameter 55′ (17.25 m.); Stammen, som er 9′ (2.82 m.) høi, holder i Brysthøide 5′ 8″ (1.77 m.) i Omfang.

Om Vaaren indeholder Saften af Acer platanoides mellem 1.15 og 3.71 Procent Rørsukker [3]). Sukkermængden staar naturligvis i et bestemt Forhold til Udviklingen af Bladene, saaledes, at Sukkeret aftager eftersom disse udvikles, eller med andre Ord, at dette forbruges til Dannelsen af Bladene. I Slutningen af forrige Aarhundrede brugte Bønderne i Thelemarken at tappe Saften af

[1]) Johannes Michael Lund. Forsøg til en Beskrivelse over Øvre Thelemarken. Kjøbenhavn. 1785. Pag. 200.
[2]) H. Strøm. Beskrivelse over Eker Prestegjeld. Kjøbenhavn. 1784. Pag. 75.
[3]) Der Naturforscher. 1871. Pag. 371.

Fig. 129. Acer platanoides ved Triset i Laurdal.

Fig. 130. Acer platanoides i Nærheden af Drammen.

den almindelige Løn: man borede et lidet Hul i Stammen og satte heri en Penpose, og tilsidst blev dette lukket med en Træprop. Saften blev blandet med Humle og Gjær, og denne Drik blev brugt som et Erstatningsmiddel for Øl [1]).

Træet af denne eller en anden Art Løn (»acer«) blev hos Romerne brugt til Bjelker (»trabes acernae« — Virgil Aen. II. v. 112; IX. v. 86). Plinius siger (XVI. 15, 26), at der af dette Træ blev forfærdiget smukke og fine Møbler, og at den hvide Løn, hvis Træ havde den lyseste Farve, fandtes hinsides Pofloden og Alperne.

Acer campestre, L. **Sv.** Nafver, Nafverlönn; **Dan.** Naur; **Tkl.** Aehre, Aepeldäörn, Aepeldurn, Agerl, Agerlbaum, Agerlbinnebaum, Ahorn, Amerle, Anbaum, Anbinnebaum, Angerbinbaum, Apeldäörn, Apelder, Apeldern, Apeldören, Apeldorell, Apeller, Aplern, Appeldören, Ascher, Bergahorn, Biäggelä, Bienenbaum, Binbaum, Bogenholz, Chüestudä, Eipeltêre, Engelköpfchen, Epaler, Epeler, Epelern, Epeller, Eperle, Eperln, Eppeltürn, Erle, Erlebaum, Erlebinnebaum, Essdorn, Feldahorn, Feldmasholder, Flader, Fladerbaum, Flaser, Flatter, Flederholz, Gelbaum, Harbunken, Hartholz, Ihren, Klein-Rüster, Kreuzbaum, Laubbaum, Leinbaum, Maaslieben, Maasweller, Malzbaum (Siebenbürgen), Masalter, Mascel, Maschholder, Mascolera, Maseller, Masernholz, Mashaldern, Masholder,

[1]) H. J. Wille. Physisk og antiquarisk Reise gjennem Thelemarken i Aaret 1786. (Som Manuscript).

Masholter, Maslieten, Massalter, Massaltir, Masseller, Masseltrin, Masserle, Massern, Massheller, Masshölderis, Massholder, Massholder (kleiner), Massholder (nordischer), Massholler, Massholtarbaum, Masshülsen, Massudorenbaum, Maveller, Mavellern, Mazalter, Mazeldra, Mazolter, Mazzelder. Maz-ziltra, Meltzbaum, Memerle, Mepeldorn, Mepelterne, Merle, Meschaller, Messallern, Messeller, Messheller, Messholder, Messhülsen, Meveller, Mewerle, Milchahorn (kleiner), Milchbaum, Peitschenholz, Pynnenbaum, Rapelthän, Rappelthän, Rappelthain, Reidbaum, Repenstiel, Rothrussel, Russel, Schmeile, Schmerle, Schreiberbaum, Schreiberholz, Schreiberlaub, Schwépstockholz (ɔ: Peitschenstielholz), Smerle, Strauchahorn, Strauchflader, Tappeldorn, Wasseralben, Wasseralmen, Wasserbaum, Wassereiche, Wasserhülsen, Weissbaum, Weisseber, Weisseper, Weissepper, Weissfeger, Weissleber, Weisslöbern, Weissneben, Weiss Neper, Wittneben, Wittnebern; **Engl.** Bird's tongue, Chats, Dog Oak, Ketty Keys, Keys, Kite-keys, Kitty-keys, Maple, Maple (common), Maple (English), Maple (field), Master-tree, Oak (Devonshire), Shacklers, Whistle-wood; **Fr.** Érable champêtre, Érable commun, Petit érable; **It.** Acerello, Acero, Acero riccio, Aceru, Acierello, Acinu, Aera, Aggeru, Agher, Aghero, Agro, Aierela, Albero da vite, Aquila, Asér, Atten, Averiello, Azer picol, Azeru, Ceppolo, Chioppo, Coppolo, Cucchiaro, Ficaja, Fistucchio, Foppo, Galluzzo, Isalabre, Loppio, Loppo, Nocchia, Obi, Obia, Obio, Obol, Occhiano, Occhiu, Ogg, Ogol, Ogolo, Ool, Opi, Opio, Opol, Opolo nero, Oppel, Oppi da vida, Oppiello, Oppio, Oppio bianco, Opplo, Ovol, Ovolo, Pioppo, Pontezo, Rompich, Runf, Schiuccio, Stucchio, Tastucchio, Testone, Testucchio, Ubio, Uocchia, Uppolo, Voul.

Denne Art er vildtvoxende i næsten alle europæiske Lande lige til det sydlige Sverige. I de bayerske Høilande gaar den op til 2300′ og paa Sicilien til 4143′ (1300 m.) o. H. [1]. I Rusland synes dens egentlige Hjem at være Gouvernementet Charkow (omtrent 50°), hvor den bliver træagtig; men den findes dog saa langt mod Nord som i Gouvernementet Grodno (omtrent 53°); derfra gaar Nordgrænsen ret i Øst til Gouvernementet Orel, bøier saa temmelig stærkt mod Nord til 55° og gaar derfra lige i Syd til Krim [2]. Ved Petersburg holder den sig i Almindelighed ikke godt; men et enkelt Exemplar havde dog 1864 naaet en Høide af 19′ (5.9 m.), og Kronen havde et Omfang af 25—30′ (7.8—9.4 m.). Dette Træ gav hvert Aar moden Frugt [3].

I Norge findes denne Art plantet hist og her i de sydlige Egne af Landet, hvor den trives meget godt; men jeg har ikke seet den nordligere end ved Throndhjem (63° 26′). Ved Byen Farsund (58° 5′), i Nærheden af Cap Lindesnes, findes 4 Exemplarer af denne Art, som have en Høide af 25′ (7.84 m.) og hvis Stammer i Brysthøide variere mellem 18—26″ (47—68 cm.) i Omfang. Disse ere de største Træer af denne Art, der, saavidt mig bekjendt, findes i Norge. Ved Christiania findes Varieteterne pulverulentum, Hort., som ogsaa holder sig ved Stockholm, og suberosum, Hort. I Sverige har man forsøgt at plante Hovedarten ved Hernøsand (62° 38′), hvor den vistnok kan blive 3—4′ (94—125 cm.) høi, men det har dog vist sig, at den der ikke er tilstrækkelig haardfør [4].

Acer negundo, L. (Neg. aceroides, Mønch, Neg. fraxinifolium, Nutt.). **Tkl.** Eschenblätteriger Ahorn; **Engl.** Box-Elder, Ash-leaved Maple. Vildtvoxende i de vestlige Mellemstater i

---

[1] Theobald Fischer. Beiträge zur physischen Geographie der Mittelmeerländer, besonders Siciliens. Leipzig. 1877. Pag. 145.

[2] A. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 41.

[3] Dr. F. v. Herder. Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. Tom. XVII. Pag. 244.

[4] Svenska Trädgårgsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 80.

Nord-Amerika, men gaar neppe længre mod Nord end til Philadelphia (omtr. 40°), hvorfra den 1688 blev indført til England. Denne Art findes hist og her i Norge, i de sydlige og vestlige Kystegne, til Molde (62° 44′), hvor den holder sig meget godt. Ved Christiania, hvor den kan faa indtil 7′ (2.19 m.) lange Aarsskud, giver den i en gunstig Sommer modent Frø. Varieteten foliis albo-variegatis holder sig ogsaa godt baade ved Christiania og Molde. Hovedarten giver ogsaa ved Upsala modent Frø, men Varieteten lider dog noget af Vinterkulden ved Stockholm. Paa et Exemplar af den her nævnte Varietet, som findes i den botaniske Have ved Christiania, er der omtrent 18″ (47 cm.) ovenfor det Sted, hvor Stammen er podet, fremkommet en meget kraftig Gren med fuldkommen grønne Blade.

Acer pictum, Thunb. (A. cultratum, Wall., A. laetum, C. A. M., A. mono, Maxim., A. truncatum, Bge.). Vildtvoxende i Orienten, Persien, Himalaya, det nordlige China og Japan. Indført til England 1840. Ogsaa denne Art findes hist og her i Norge, ved Syd- og Vestkysten, til Throndhjem, hvor den i flere Aar har holdt sig godt. I Sverige til Upsala.

Acer pseudoplatanus, L. **Norge**. Platanløn; **Sv**. Berglönn, Skottsk Lönn, Sykomorlönn, Tysk Lönn; **Dan**. Ahorn, Valbirk, Æretræ; **Tkl**. Aâhoorn, Abhorn, Acher, Achor, Achorn, Aehre, Aerle, Aernbaum, Afterahorn, Aharen, Ahern, Ahören, Ahor, Ahoren, Ahorn, Ahorrä, Ahre, Ahürn, Alhorn, Anchore, Anchorn, Anerle, Anhorn, Aorn, Arle, Arnholz, Asthüren (Siebenbürgen), Bergahorn, Breitlöbere, Breitlobere, Buchéschern, Chüestudäbaum, Ehre, Ehrenbaum, Ehrenholz, Einhorn, Engelköpfckenbaum, Eschdorn, Feigenbaum (wilder), Flader, Fladerbaum, Gaisbaum, Klon, Lauterbaum, Lefelbum (Siebenbürgen), Leimáhre, Massholder (grosser), Milchbaum, Milenbaum, Oehrn, Ohern, Ohorenbaum, Ohorn, Ohre, Pladerbóm, Platanen-Ahorn, Plederenbóm, Spillholz, Spindelholz, Steinahre, Steinehre, Steinohre, Sykomoren-Ahorn, Traubenahorn, Ure, Urle, Urlenbaum, Waldeschern, Weinblatt, Weinlaub, Weissahorn; **Engl.** Cats and Keys, Chats, Cockiebendie, Cocks and Hens, False Plane, Hens, Keys, Knives-and-Forks, Loks-and Keys, Maple, May (Devonshire), Mock Plane Tree, Plane, Scotch Plane Tree, Seggy, Share, Succamore, Sycamore, Whistle-wood; **Fr.** Érable blanc, Faux Platane, Sycamore, Sycomore; **It.** Aceresta, Acero, Acero bianco, Acero di montagna, Acero fico, Acero liscio, Acero riccio, Acero Tiglio, Aer, Agher, Agro, Aigro, Ajer di mont, Arvulu di plana, Asér, Azer de mont, Falsoplatano, Isalabre gros, Lanna, Loppone, Obi, Oppio, Pampanone, Piain, Plana, Platano falso, Platano fass, Platano salvatico, Platen de montagna, Testucchio quercino.

Nordgrænsen for denne Art som vildtvoxende Træ danner en Bue, der begynder i det nordlige Portugal (41—42°) og Spanien, gaar gjennem Mellem-Frankrig og det nordlige Tyskland til lidt nordenfor Harz (omtrent 53°), gaar derfra gjennem Schlesien og den nordlige Kant af Karpatherne ind i Rusland [1]), hvor den har naaet sin Nordgrænse ved Bielowiecza (53°); herfra gaar den i sydlig Retning til Charkow (50°) og derpaa i nordøstlig til Gouvernementet Saratow (omtrent 53°). Det lader dog til, at denne Art, fra Charkow og østover, oprindelig er plantet og senere forvildet, og at dens østlige Grænse, som vildtvoxende Træ, følger den sydlige Del af Dniepr, hvorfra den gaar over paa Krim [2]). Ved Petersburg bliver denne Art kun buskformet [3]). Paa Harz gaar den

---

[1]) Moritz Willkomm. Forstliche Flora von Deutschland und Oesterreich. 2te Aufl. Leipzig. 1887. Pag. 754.

[2]) A. E. v. Baer und G. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 39.

[3]) Dr. F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. Tom. XVII. Pag. 244.

op til 1863′ (584 m.), men i de bayerske Høilande er den træagtig til 4812′ (1510 m.) og buskformet lige til 5240′ (1644 m.) [1]. I Gadmenthal i Schweiz gaar den op til 5100′ (1600 m.) o. H. [2].

Denne Art maa rimeligvis først i den senere Tid være indført til Norge, og selv i Omegnen af Christiania har jeg aldrig seet Træer, som have været mere end omtrent 50′ (15.7 m.) høie med 5½′ (1.72 m.) Omfang af Stammen. Paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord formerer den sig ved Selvudsæd i en nærliggende Skog; ved Stenkjær (64° 2′) voxer den ogsaa meget frodig og giver spiredygtigt Frø. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været plantet, er Stegen Prestegaard (67° 56′), hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt og givet indtil 3′ (94 cm.) lange Aarsskud. I Sverige synes den ikke at ville holde sig hverken ved Piteå (65° 19′) eller Hernøsand (62° 38′) [3].

Af denne Art har jeg ved Christiania seet følgende Varieteter: A. ps. foliis albo-variegatis & fol. luteo-variegatis, A. ps. foliis luteis (Worlei, Hort.) og A. pl. fol. subtus purpureis. Den førstnævnte Form har man i Tyskland forsøgt at formere af Frø, og paa denne Maade har man der faaet en større eller mindre Mængde Planter med brogede Blade [4]. Jeg har her gjentaget dette Forsøg; men mellem flere Hundrede Planter fandtes ikke en eneste med brogede Blade. Af den sidstnævnte Form har jeg derimod her, ved Udsæd af Frø, næsten altid faaet Planter, der fuldkommen lignede Modertræet.

Acer rubrum, L. (A. carolinianum, Walt.). **Engl.** Red-flowered Maple, Swamp Maple. Vildtvoxende i de forenede Stater mellem Florida og den 48de Bredegrad, hvor den synes at have naaet sin Nordgrænse [5]. Indført til England 1656. Denne Art findes paa flere Steder i Norge langs Kysten fra Christiania til Throndhjem (63° 26′), hvor den trives meget godt. I Horten (59° 25′) ved Christianiafjord naar den en Høide af over 50′ (16 m.). I Sverige er den plantet til Upsala. Ved Petersburg bliver den kun buskformet [6].

Acer saccharinum, Wangenh. (A. nigrum, Mchx.). **Norge.** Sukkerløn; **Sv.** Sockerlönn; **Dan.** Sukkerløn; **Tkl.** Manna-Ahorn, Zucker-Ahorn, Zuckerbaum; **Engl.** Hard Maple, Rock Maple, Sugar Maple; **Fr.** Érable à sucre.

Vildtvoxende i Nord-Amerika, og i størst Mængde mellem 43—46°, men gaar dog lige til den nordlige Ende af St. Johns-Sjøen, henimod 48°, hvor Klimatet, »med Hensyn til Vinterens Strenghed, svarer til den 68de Grad i Europa« [7]. Sandsynligvis har den i Amerika naaet sin yderste Nordgrænse ved Carlton House, ved den nordlige Arm af Floden Saskatchawan (52° 51′). Den indtager i Amerika et langt større Areal end nogen anden Art af denne Slægt. Det berettes endog, at der, i de nordlige Egne af Staterne New-York og Pensylvania, findes en saadan Mængde Sukkerløn, at man, alene fra de her nævnte Landskaber, kunde forsyne samtlige forenede Stater med det nødvendige Sukker (Michaux l. c. Pag. 162). Denne Art er indført til England 1735.

[1] Otto Sendtner. Die Vegetationsverhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 244.
[2] H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879 Pag. 239.
[3] Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 51. Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 80.
[4] Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. XII Jahrg. Berlin. 1869. Pag. 75. L. Wittmack. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues. XXI Jahrg. Berlin. 1878. Pag. 182.
[5] F. Andrew Michaux. The North American Sylva. Vol. I. Philadelphia. 1859. Pag. 149.
[6] Dr. F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. Tom. XVII. Pag. 244.
[7] F. Andrew Michaux. The North American Sylva. Vol. I. Philadelphia. 1859. Pag. 153.

For omtrent 30 Aar siden fik jeg, i et Brev fra Amerika, lidt Frø, hvoraf tre spirede, og disse Træer findes nu i den botaniske Have ved Christiania. De have flere Gange blomstret, men naar Frøet har naaet omtrent den halve Størrelse, falder det af. Senere har jeg ogsaa fra Amerika faaet lidt Frø, og paa denne Maade har jeg kunnet sende denne Art til forskjellige Steder her i Landet. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Stegen Prestegaard (67° 56'), hvor den i en længre Aarrække har holdt sig meget godt. Bladene kunne der, uden Stilk, blive 7" (18.3 cm.) lange og 7½" (19.6 cm.) brede. I Sverige holder den sig godt ved Upsala, og ved Stockholm har den endog givet modent Frø, men ved Piteå (65° 19') bliver den kun buskformet og topfryser hvert Aar [1]).

Allerede før Europæernes Ankomst vidste Indianerne, at dette Træ indeholdt en sød Saft; men man kjendte ingen anden Maade, hvorpaa Sukkeret kunde udvindes, end at skjære i Barken, hvorved Saften flød ud og efterhaanden størknede paa Træet, omtrent paa samme Maade som Manna udvindes af Manna-Asken i Italien. Først i Midten af forrige Aarhundrede er en ordnet og mere fabrikmæssig Fremgangsmaade indført af Englænderne. Grunden hertil opgives at være den, at Kvækerne i de forenede Stater ikke kunde bekvemme sig til at nyde det Sukker, der var tilvirket af Negerslaverne, fordi man derved umiddelbart bidrog til Slaveriets og Slavehandelens Bestaaen. Saften indeholder ½—5 Procent Sukker, og 150 Træer af middelmaadig Størrelse give hvert Aar lige saa mange Kilogrammer Raasukker og mere end 100 kg. Sirup, der er renere og meget mere velsmagende end den almindelige Sukkersirup, samt omtrent 120 Liter Edik af en fortrinlig Qvalitet. Den aarlige Sukkerproduction sættes nu i Canada til 3 - 3.5 Millioner kg. og i de forenede Stater til 17.8 Millioner kg. Heraf falder der alene paa Staten New-York 5.35 Mill. kg. og paa Ohio 3 Mill. kg. [2]),

Tidligere blev der fra Amerika i stærke Udtryk klaget over den »Tomahawk- og Skalperfremgangsmaade«, som man brugte ved Tapningen af Træerne, der ikke kunde være hensigtsmæssigere anlagt, om det havde været Meningen ganske at ødelægge disse; men i den senere Tid er dog dette i en væsentlig Grad forandret til det bedre. For at faa et passende Hul i Stammen, bruger man nu i Almindelighed en Hulmeisel, som holder omtrent 1 Tomme (2.6 cm.) i Tvermaal; denne drives skraat opad og ¾—1" (1.9—2.6 cm.) ind i Træet, og i det saaledes dannede Hul sættes en tilspidset, kløvet Kvist af et eller andet Slags Hyll (Sambucus), hvis Marv er fjernet. Mod Syd kan man gjerne sætte et Par saadane Render ved Siden af hverandre, og længre ud paa Vaaren en lignende mod Nord. Saften, som man, uden at skade Træet, lader flyde i 5—6 Uger, opfanges i et Kar, som stilles 3—4' (94—125 cm.) fra Jorden, for at det ikke kan naaes af Svin eller andre Dyr, der løbe om i Skogen og som med Begjærlighed drikke den søde Vædske. Naar Hyllkvisten er fjernet, banker man forsigtig med en Træklubbe paa Saaret, som i Almindelighed paa denne Maade heles efter et Par Aars Forløb. Naar Tapningen udføres med Forsigtighed og paa den her nævnte Maade, synes den ikke at skade Træerne, ja man har endog havt Exempel paa, at et Træ har blomstret efterat være tappet 42 Aar efter hverandre. En Sukkerfabricant i Canterbury (i Connecticut) opgiver, at to voxne Mandfolk og en Gut kunne passe 1000 Træer, naar disse staa nær ved hverandre. Saften indkoges paa almindelig Maade og saa snart som muligt efter Tapningen, især naar det udover Vaaren bliver varmere. Den skummes under Indkogningen,

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 81. 1884. Pag. 51.
[2]) Klemens Merck's Warenlexikon. 3te Auflage. Leipzig. 1882. Pag. 7.

og naar den er blevet saa tyk som Sirup, siles den gjennem en Flanelpose. Et Døgn efter Silningen aftappes den klare Sirup, der i denne Tilstand er færdig til Brug, men som dog gjerne underkastes en yderligere og ganske simpel Rafinering, især dersom man heraf vil fremstille crystalliseret Sukker.

I det foregaaende er der, om end i korte Træk, meddelt det vigtigste om Sukkertilvirkningen af denne Art. Efter den Erfaring, som jeg hidtil har vundet, maa den amerikanske Sukkerløn kunne trives lige saa godt i Norge som den her vildtvoxende Løn (Acer platanoides). Jeg tillader mig derfor at henlede Opmærksomheden paa denne Sag, der efter al Sandsynlighed kan faa en meget stor Betydning for vort Lands oeconomiske Velvære. Ved de fleste Gaarde paa Landet vil det, uden at skade den almindelige Landhusholdning, ikke medføre nogen Vanskelighed at finde Plads til 25—30 saadane Træer, der meget godt kunne bruges som Allétræer ved en Vei og paa mange andre Maader. Naar disse Træer have naaet en tilstrækkelig Alder, vil enhver Familie, paa sin egen Eiendom og paa en letvindt Maade, kunne udvinde den til Husholdningen nødvendige Mængde Sukker. At søge at fremme denne Sag, maatte, efter min bedste Overbevisning, og med fuld Sandhed kunne kaldes at arbeide for Norges Vel.

Acer spicatum, Lam. (A. montanum, Ait., A. parviflorum, Ehrh., A. pensylvanicum, Dur.). **Engl.** Bird's-eye Maple, Low Maple, Mountain Maple. Vildtvoxende i Nord-Amerika, især i Canada, hvorfra den 1750 er indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, er Molde (62° 44'), hvor den trives meget godt. Ved Christiania giver den næsten hvert Aar modent Frø. I Sverige dyrkes den til Upsala. Træet af denne Art er en af de mest søgte Møbeltræsorter i Nord-Amerika.

Acer tataricum, L. (A. cordifolium, Mønch). **Sv.** Rysk Lønn; **Tkl.** Rother Ahorn, Russischer Ahorn, Steppen-Ahorn, Tatarischer Ahorn, Zwergahorn; **Engl.** Tartarian Maple.

Vildtvoxende i Galizien (sjelden), Siebenbürgen, Ungarn, Croatien, Slavonien (meget almindelig), Krain, Serbien, Tyrkiet og det sydlige Rusland. I Gouvernementet Charkow synes denne Art at have sit egentlige Hjem; ialtfald er den der meget almindelig og faar større Dimensioner end paa noget andet Sted. Ved Ural har den naaet sin nordøstlige Grænse i Kredsen Ufa (50° 43') [1]. Til England blev den indført 1759. I Norge har jeg seet denne Art paa flere Steder langs Kysten mellem Christiania og Throndhjem (63° 26'), hvor den trives godt; men rimeligvis maatte den kunne trives meget længre mod Nord. I Sverige synes den, efter den hidtil vundne Erfaring, at ville holde sig ret godt ved Piteå (65° 19') [2].

Følgende Arter har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor de trives meget godt: 1) Acer circinatum, Pursh, 2) A. dasycarpum, Ehrh, 3) A. ginnala, Maxim., 4) A. hyrcanum, F. & M., 5) A. ibericum, Bieb., 6) A. Lobelii, Ten., 7) A. macrophyllum, Pursh, 8) A. monspessulanum, L., 9) A. obtusatum, Kit., 10) A. opulifolium, Vill. og 11) A. pensylvanicum, L. I Sverige dyrkes 2, 3, 8 og 11 til Upsala, 10 til Stockholm og 4, 6, 7 i Skåne.

---

[1]) Moritz Willkomm. Forstliche Flora von Deutschland und Oesterreich. 2te Aufl. Leipzig. 1887. Pag. 747.

[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 51.

SAPINDACEAE.

Koelreuteria paniculata, Laxm. (K. paullinioides, L'Her., Sapindus chinensis, L. fil.). **Fr.** Savonnier de la Chine. Vildtvoxende i China, hvorfra den 1763 blev indført til England. Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i Horten (59° 25'), hvor den har holdt sig godt i en lang Aarrække. For flere Aar siden havde den naaet en Høide af 12' (3.6 cm.). I Sverige dyrkes den til Wisby paa Gottland (57° 39').

HIPPOCASTANEAE.

Aesculus hippocastanum, L. **Norge.** Hestekastanie; **Sv.** Hästkastanie; **Dan.** Hestekastanie; **Tkl.** Chistälä (Schweiz), Chistana (wildi), Foppkastanie, Kastandelbom, Kastanie (bittre), Kastanie (gemeine), Kastanie (wilde), Kastanienbom, Kestebum, Kestene (wilde), Kiestebum, Marabomm (wilda), Peerfoot, Pferdekastanie, Ross-Chestana, Rosskastanie, Rosskaste, Rosskesten, Rosskestene, Saukastanie, Vexierkastanie; **Engl.** Bongay, Conquerors, Horse-chestnut, Knoker-tree, Knuckle-bleeders, Lambs, Oblionker-tree; **Fr.** Marronnier commun, Marronnier d'Inde; **It.** Castagna amara, Castagna corallina, Castagner da cavai, Castagno amaro, Castagno d'India, Ippocastano.

Hestekastaniens oprindelige Hjem har man tidligere ikke kjendt. Det har været opgivet, at den skulde være vildtvoxende i det nordlige Lille-Asien og, at den skulde gaa mod Øst til Kaukasus og Persien, og fra et af de her nævnte Lande, hvor den aldrig har været fundet af nogen reisende Botaniker, troede man, at den var blevet indført til Constantinopel. Den første Efterretning om, at Hestekastanien er et europæisk Træ, har man fra en Englænder, Dr. Hawkins, som, i Sibthorp's Prodromus Florae graecae (London. 1806), siger, at han har fundet den paa Bjergene Pindus og Pelion; men dette har man overseet eller glemt, indtil Professor Theodor v. Heldreich i Athen 1879 fandt, at denne Art har sit Hjem i Fjeldegnene i det nordlige Grækenland, Thessalien og Epirus, paa en Høide af 3—4000' (940—1250 m.) o. H. [1]). Herfra er den rimeligvis kommet til Constantinopel, men man ved nu ikke naar dette er foregaaet. Det er saaledes maaske kun en Tilfældighed, at dette Træ ikke omtales af Oldtidens Forfattere. Fra Constantinopel er Hestekastanien indført 1569 til Florenz, 1576 til Wien, 1579 til London og 1615 til Paris. Jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om naar dette Træ er indført til Norge.

Hestekastanien er et meget almindeligt Træ i de sydlige Egne af Norge, hvor den, naar der tages Hensyn til Bredegraden, kan naa en betydelig Størrelse. Til Sammenligning med de nedenfor opgivne Dimensioner, kan det være nok her at nævne, at Stammen paa en af de største Hestekastanier i Tyskland, som findes ved Byen Hirschberg i Schlesien, holder 11½' (3.60 m.) i Omfang, og Kronen har en Diameter af 54' (17 m.) [2]). Det nordligste Sted i Norge, hvor denne

---

[1]) Dr. Carl Bolle i Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den Königl. Preuss. Staaten. 23 Jahrg. Berlin. 1880. Pag. 84—92, 139—47.

[2]) Dr. Edmund Goeze. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. 40 Jahrg. 1884. Pag. 428.

Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket, er Stegen Prestegaard (67° 56′), hvor den siden 1872 har holdt sig meget godt og givet indtil 23″ (60 cm.) lange Aarsskud. Den er nu over 11′ (3.50 m.) høi, og Kronen holder 2 m. i Tvermaal. Ved Gaarden Dalen, i Elverum Prestegjeld (60° 52′) i Østerdalen, hvor man om Vinteren ikke sjelden har 40° C., findes denne Art plantet, men i meget strenge Vintere lider den dog noget. I Sverige findes den ved Sundsvall (62° 20′) [1], samt i Omegnen af Hernøsand (62° 38′); men paa sidstnævnte Sted var, for syv Aar siden, det største Exemplarer kun 8 svenske Fod (2.38 m.) høit og havde lidt saa meget hver Vinter, at det vist aldrig vilde komme til at blomstre [2]). I Finland gaar Hestekastanien til 61° [3]). Ved Petersburg holder den sig kun paa beskyttede Steder, hvor Jordbunden er tør. Den blomstrer gjerne i en Alder af omtrent 20 Aar, ja kan endog give moden Frugt, men i de første Aar maa den altid dækkes om Vinteren [4]).

Ved Raade Prestegaard i Smaalenenes Amt (59° 21′) blev der i Mai 1852 plantet et Exemplar, som var omtrent 5′ (1.56 m.) høit, og i August 1884 havde Stammen et Omfang af 3′ (94 cm.). Ved Balestrand Prestegaard (61° 15′ — I. Pag. 83—87) blev der i April 1857 plantet et Exemplar, som var omtrent 6′ (1.88 m.) høit, og Vaaren 1880 havde Stammen, 2′ (62 cm.) fra Jorden, et Omfang af 106 cm.

I Omegnen af Throndhjem (63° 26′) findes flere, i Forhold til Bredegraden, temmelig store Hestekastanier. Det vakreste af dissse staar ved Gaarden Volland, i Nærheden af Byen, og viser en meget kraftig Væxt. I Januar 1883 var dette Træ 37′ (11.60 m.) høit, og 7′ (2.20 m.) fra Grunden havde Stammen et Omfang af 8′ 9″ (2.73 m.); Kronen holdt 41½′ (13 m.) i Diameter. I de sidste 25 Aar har dette Træ ikke voxet i Høiden, hvorimod Stammens Tykkelse og Kronens Diameter forholdsvis have tiltaget betydeligt. Tegningen Fig. 131 er udført efter en Photographi. Ved Throndhjem giver Hestekastanien, i en nogenlunde gunstig Sommer, moden Frugt.

Ved Gaarden Kaarevik paa Stordø (59° 45′), i Søndre Bergenhus Amt, staar en Hestekastanie, som blev maalt 1862. Træet var da 42′ (13.2 m.) høit; den 8′ (2.5 m.) høie Stamme holdt 7′ (2.2 m.) i Omfang, og Kronen havde en Diameter af 48′ (15 m.). Dette Træ, som er fuldkommen friskt, skal være plantet af en Prest, som boede der fra 1769 til 1793.

De nedenfor nævnte Hestekastanier ere de største af sit Slags i Norge: Ved Gaarden Sande, i Tunø Prestegjeld i Smaalenenes Amt (59° 20′), findes to Træer, som ere næsten lige store. I August 1884 var det største af disse Træer 58′ (18.19 m.) høit og Stammen holdt i Brysthøide 10′ 9″ (3.36 m.) i Omfang. Stammen, som er 9—10′ (2.8—3.1 m.) høi, deler sig i to mægtige Grene, som danne Kronen. En gammel Mand, som er død for mange Aar siden, har fortalt, at han i sin Barndom (i Aarene 1774—76) ofte havde brugt det Sted, hvor Grenene gaa ud fra Stammen, som »Ridehest«. Naar man sætter den Alder, som Træet dengang havde, til omkring 25 Aar, saa maa Træet nu være omtrent 140 Aar gammelt. Det andet Exemplar, som er lidt mindre, var 54′ (17 m.) høit, og Stammen holdt 10′ 8″ (3.34 m) i Omfang.

I den lille By Drøbak (59° 40′), ved Christianiafjord, findes i en Lund 54 temmelig store Hestekastanier: af de to største Træer holder det ene 6′ (1.9 m.) og det andet 13′ (4 m.) i Omfang,

---

1) G. P. Blom. Bemærkninger paa en Reise i Nordlandene og gjennem Lapland til Stockholm, i Aaret 1827. Christiania. 1830. 2det Hefte. Pag. 130.

2) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 80.

3) John Croumbie Brown. Finland: its forests and forest management. Edinburgh. 1883. Pag. 276.

4) Dr. F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. XVII. 1864. Pag. 244.

Fig. 131. Aesculus hippocastanum ved Throndhjem.

og begge have en Høide af 78′ (24.5 m.). Det Træ, som næst disse er det største, er 64′ (20 m.) høit og holder 11′ (3.45 m.) i Omfang. Disse Træer bleve maalte i September 1880.

Ved Gaarden Frydenberg, i Nærheden af Kragerø (58° 52′), paa den sydøstlige Kyst af Norge, staar en Hestekastanie, som i September 1874 var 65′ (20.4 m.) høi; Stammen, som er 5′ (1.6 m.) høi, holdt i Brysthøide 9′ 9″ (3 m.) i Omfang, og Kronen havde en Diameter af 46′ (14.4 m.). Dette Træ, som efter Meddelelse af en paa Stedet vel kjendt Mand, blev plantet for 100 Aar siden, havde i Juni 1887 følgende Dimensioner: Høide 73′ (22.90 m.), Stammens Omfang i Brysthøide 10′ 10″ (3.39 m.) og Kronens Diameter 59′ (18.51 m.).

Fig. 132. Aesculus hippocastanum i den botaniske Have ved Christiania.

En af de største Hestekastanier i Norge staar i den botaniske Have ved Christiania, lige ved min Bolig. Dette Træ, som jeg første Gang maalte i Mai 1861, var da 53′ (16.62 m.) høit, og Stammen havde i Brysthøide et Omfang af 7′ 10″ (2.45 m.). I Juli 1887 var Træet 64′ (20 m.) høit og holdt i Brysthøide 10′ 8″ (3.18 m.) i Omfang. Kronen holder 68′ (21.33 m.) i Diameter. Efter de Oplysninger, som jeg herom har kunnet finde, er Træet plantet omtrent 1760. Det er fremstillet paa Tegningen Fig. 132, som er udført efter en Photographi.

Af denne Art findes der i den botaniske Have ved Christiania følgende Varieteter: 1) Aesc. hip. flore pleno, som ogsaa dyrkes ved Stockholm, 2) Aesc. hip. foliis albo-variegatis, 3) Aesc. hip. foliis laciniatis (asplenifolia) og 4) Aesc. hip. Memmingeri. Af den under 2 her nævnte Varietet fik jeg for omtrent 30 Aar siden fra Hamburg et lidet Exemplar, som har holdt sig meget godt; men for hvert Aar har det faaet færre og færre brogede Blade, saa at der i hele Kronen, uagtet Træet nu er 24′ (7.52 m.) høit, neppe findes mere end 8—10 brogede Blade. Samtidig med denne Varietet fik jeg ogsaa et lidet Exemplar af Varieteten Memmingeri; denne er nu 31′ (9.72 m.) høi; men ikke et eneste Blad har forandret Farve.

I den botaniske Have ved Christiania findes ogsaa følgende Arter, der alle trives lige saa godt som den almindelige Hestekastanie: 1) **Aesc. carnea,** Willd. (Ae. rubicunda, Lodd.), der maaske kun er en Bastard af Ae. hippocastanum og Ae. pavia, 2) **Aesc. flava,** Ait. (Ae. lutea, Wangenh., Pavia flava, Mønch, P. lutea, Poir.), som er vildtvoxende i Nord- og Mellemstaterne i Amerika, 3) **Aesc. glabra,** Willd. (Ae. echinata, Mühlb., Ae. ohioensis, Mchx., Pavia glabra, Spach), som er vildtvoxende i Nord-Amerika, især i Ohio og Kentucky, hvorfra den 1821 blev indført til England, 4) **Aesc. neglecta,** Lindl. (Pavia neglecta, G. Don) fra Nord-Amerika; denne Art findes ogsaa paa Horten ved Christianiafjord, og 5) **Aesc. pavia,** L. (Pavia octandra, Mill., P. rubra, Lam., P. willdenowiana, Spach), fra de vestlige nordamerikanske Stater. Af de her nævnte Arter dyrkes i Sverige 1, 2, 3 og 5 til Upsala.

STAPHYLEACEAE.

Staphylea pinnata, L. (Staphylodendron pinnatum, Scop.) **Sv.** Pimpernöt; **Tkl.** Biberli (Frøet), Bibernüssleinbaum, Bibernüsslistrauch, Blasennussstrauch, Blatternuss, Böhmernüsselstrauch, Judennüsslein, Judennuss, Klappernäss (Siebenbürgen), Klappernussstaude, Nase (abgeschnittene), Paipernass, Paternosterstrauch, Pimpernäss, Pimpernökalbaum, Pimpernüssle, Pimpernüsslistrauch, Pommernäss, Pommernässel, Pumpernickel, Pumpernüssli, Pumpernussstaude, Rosenkranzstaude, Todtenköpfli (Schweiz), Todtenkopfbaum, Zirbelnüsslein; **Engl.** Anthony-nut, Bladder-nut (common), Bladder-nut (European), Siney, St. Anthony's nut; **Fr.** Faux Pistachier, Nez-Coupé, Patenôtrier; **It.** Cannuzza, Fusaria, Lacrime di Giobbe, Loffe da vecchio, Naso mozzo, Noseler mat, Pistacch, Pistacchio di montagna, Pistacchio falso, Pistacchio salvatico.

Vildtvoxende i Mellem-Europas Bjerglande, hvor den mod Vest gaar til Vogeserne, samt i Schweiz, Kärnthen og Dalmatien. Almindelig i Lille-Asien og Kaukasien. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget Sted, der ligger nordligere end Christiania (59° 55′), hvor den blomstrer 8—12te Juni. Den naar her en Høide af 8—10′ (2.5—3.1 m.), giver hvert Aar modent Frø, og

selv i de strengeste Vintere har den aldrig lidt af Kulden. Sandsynligvis maatte den, især langs Kysten, kunne dyrkes temmelig langt mod Nord. I en regnfuld Høst er det ikke sjelden her, at Frøet begynder at spire i Capselen.

Staphylea colchica, Stev. (Hoibreghia formosa, Hort.), som er vildtvoxende i Transkaukasien, og **St. trifolia**, L. (Staphylodendron trifoliatum, Mønch), som er vildtvoxende i de østlige nordamerikanske Stater, hvorfra den 1640 blev indført til England, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor de trives meget godt. De tre her nævnte Arter af Staphyléa dyrkes ogsaa i det sydlige Sverige til Upsala.

CELASTRINEAE.

Evonymus europaea, L. **Sv.** Alster, Benved, Käringtand, Spelbom, Spindelträd; **Dan.** Benved; **Tkl.** Anisbaum, Anisholz, Bratzelnholz, Bumgeschlegeli, Butschelholz, Butschellaholz, Chäppelibaum, Eierbretscheln, Eierbrettholz, Faffekappen, Faffennidenhulz, Geckelholz, Geckelkrut, Gecklen, Geisenschinken, Hahnhödel, Hahnhödlein, Hahnhoden, Hahnehütel, Hahnhütleinsbusch, Hahnenklöschen, Hahneklut, Hahnklötgen, Hahnpfötgen, Hânenklöet, Hanklosser, Haonklöt, Haseneier, Herrächäppli, Hundsbaum, Jesuiterhütleinholz, Käppeliholz, Käppeln, Käpplein, Kaligenholz, Kattenklot, Katzenklötgen, Katzenpfötchen, Kelgenholz, Kleinrüster, Klemrüster, Kockordatz, Köppleinholz, Küferschlegeli, Mandelbaum, Mangelbaum, Mitschelinsholz, Mulschelle, Mutschelle, Mutschlinholz, Papenhötken, Papenkäppken, Papenmütze, Paterskappke, Pfaffächäppeli, Pfaffenhödchen, Pfaffenhödel, Pfaffenholz, Pfaffenhütchen, Pfaffenhütel, Pfaffenkappcher, Pfaffenkäppche, Pfaffenkäppli, Pfaffenkäppelholz, Pfaffenköpfchen, Pfaffenmützen, Pfaffenpfötchenholz, Pfaffenröhrle, Pfaffenröslin, Pfaffenschlappen, Pfaffensorge, Pfaffhiedelholz, Pfefferholz, Pfefferreisselholz, Pfefferrösel, Pfefferrüsselholz, Piggeholt, Piggholz (der Schuster), Pinnholz, Plockholt, Plüggholt, Pogg'nklöt, Roth Kaligenbrod, Roth Kaligenholz, Rothkatelbaum, Rothkehlchenbrod, Roth Kelgenholz, Schellaholz, Schimpferschlaglinholz, Schimpferschlegelein, Schindelholz, Schlumpfenschläglein, Schuënegeliholz, Spiknadelholz, Spilboum, Spillbaum, Spillbon, Spilling, Spillingbaum, Spindelbaum, Spinelbaum, Spinnelboum, Spinnilapoum, Spinniliboum, Spintulbaum, Spistliholz, Spülbaum, Spulbaum, Spullaus, Wedschleholz, Weschelholz, Zweckholz, Zwickholz, Zwickhult; **Engl.** Ananbeam, Butcher's Prick-tree, Catrash, Catrush, Cat-tree, Catty-tree, Cat-wood, Death Alder, Dog-tooth Berry, Dog-tree, Dog-wood, Foul Rush, Gadrise, Gaiter-tree, Gaten-tree, Gatten, Gatter, Gatter-idge, Louseberry-tree, Pegwood, Pincushion, Pincushion Shrub, Prick-timber, Prick-wood, Skewerwood, Skiver, Skiver-wood, Spindle-tree, Spoke-wood, Witch-wood; **Fr.** Bois à lardoire, Bois carré, Bonnet carré, Bonnet de prêtre, Fusain, Fusin; **It.** Ammazza pidocchi, Avonimu, Bareta da prete, Beret de prét, Beretta da prete, Birritta parrinisca, Brèta de pret, Buladiga, Capel da preive, Cappel da pret, Copolla di preti, Coppolla di prete, Corallini, Diaconella, Erva fusaria, Evonimo, Fede, Frascino, Fusade, Fusader, Fusaina, Fusan, Fusano, Fusaria apennina, Fusario, Fuser, Fussaggine, Legnol, Lupini, Paneter, Rancalna, Rociar, Roncaja, Roncaluse, Ruistico salvatico, Scazzetta di cardinale, Scocca pignate, Scocca pignatte, Selar, Silio, Strafusaria, Strozza polli, Tetragonia.

Denne Art har været opgivet som vildtvoxende paa et eneste Sted i Norge, nemlig i Flatdal i Øvre Thelemarken (59° 33′), men dette forekommer mig meget tvivlsomt; i de sydlige Egne af Sverige skal den være vildtvoxende paa flere Steder til omtrent 58°. I Rusland gaar den vestlige Nordgrænse over Oesel (58½°) og gjennem Livland; derfra mod Syd til Witebsk (55°) og videre mod Øst, men dog neppe nordligere end Tula (54°)[1]. Plantet holder den sig ved Wasa (63°) i Finland, og i den botaniske Have ved Petersburg har den vist sig at være fuldkommen haardfør; men den giver der meget sjelden moden Frugt, og savner saaledes denne Arts væsentligste Pryd, som netop ligger i Frugten[2]. I Sverige findes den plantet til Piteå (65° 19′), hvor den synes at ville holde sig ret godt, naar den sættes paa et vel beskyttet Sted[3]. Ved Christiania blomstrer den gjerne 12—16 Juni og ved Petersburg tidligst 18de Juni og senest 12te Juli (F. v. Herder). I Norge holder den sig godt ved Gaarden Furuset (61° 22′), i Aamot Prestegjeld i Østerdalen, hvor man om Vinteren meget ofte har 36—40° C. Den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor jeg hidtil har ladet denne Art dyrke, er Alten (70°), og der har den i mange Aar holdt sig godt. Paa Inderøen (63° 52′) naar den en Høide af 9—10′ (2.8—3.1 m.), med samme Diameter af Kronen og 3″ (7.8 cm.) Diameter af Stammen, og giver moden Frugt. Ved Christiania kan den blive 12—14′ (3.8—4.4 m.) høi, med en forholdsvis temmelig tyk Stamme. Jeg har herfra to Skiver, hvoraf den ene, der har en Diameter af 6″ (15.6 m.), viser en Alder af 53 Aar, og den anden, som holder 8″ (21 cm.) i Diameter, har 46 Aarringe. I den botaniske Have ved Christiania saaede jeg for flere Aar siden lidt Frø af denne Art, og heraf fremkom omtrent 100 Planter. Blandt disse fandtes to Exemplarer med 25—30 mm. lange og 4—5 mm. brede Blade. Disse holdt sig uforandrede i 4 Aar, da jeg, ved en uheldig Omplantning, mistede begge Exemplarer. Nogle andre Individer havde meget store Blade, 7½ cm. lange og 4½—5½ cm. brede. I en saadan Grad kunne Bladformerne her variere. Det største Exemplar af denne Art, som jeg hidtil har seet i Norge, maalte jeg i Juli 1878 i Lillesand (58° 15′), ved den sydøstlige Kyst: Høide 18′ (5.6 m.) og 2′ fra Jorden holdt Stammen 2′ 6″ (78 cm.) i Omfang. Af de almindeligst dyrkede Varieteter har jeg ved Christiania seet E. eur. foliis purpureis og foliis variegatis; men efter nogle Aars Forløb har den sidstnævnte faaet næsten grønne Blade.

Alle Dele af denne Busk have en modbydelig Lugt og Smag, og fremkalde, naar de tages indvendig, Brækning og heftig Diarrhoe. Frøet indeholder omtrent 20 Procent af en lysgul, fed, ikke tørrende Olie, der kan bruges som Lampeolie. Af Frøet har man fremstillet et eget Stof, som har faaet Navn af Evonymin, der ogsaa har stærkt afførende Egenskaber[4]. Den pulveriserede Frugt, der tidligere har været officinel, under Navn af Fructus Evonymi s. Tetragoniae, har, blandet med Fedt, været brugt dels som Skabsalve, dels mod Lus; paa samme Maade har man ogsaa brugt den fede Olie; men alt dette maa, paa Grund af Plantens giftige Egenskaber, paa det bestemteste fraraades. Træet, som er lysgult, haardt og meget fint, bruges til forskjellige Slags Dreierarbeider o. dsl.; men Miquel paastaar, at Dreiere, som have behandlet Træet paa den her nævnte Maade, ofte have faaet Svindel, ja endog Brækning heraf[5]. Da Træet, som sagt, er

[1]) A. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 67.

[2]) F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. XVII. Pag. 278.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 60.

[4]) Justus Liebig's Annalen der Pharmacie. Bd. VII. Heidelberg. 1833. Pag. 343. VIII. Pag. 209.

[5]) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxicologie. Berlin. 1862. Pag. 630.

meget haardt, giver det et fortrinligt Materiale til Skonudder, og dette kan man se af flere blandt de ovenfor nævnte fremmede Navne. Det giver ogsaa et fortrinligt Kul til at tegne med.

Evonymus atropurpurea, Jacq. (E. caroliniensis, Marsh). Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1756 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den har holdt sig godt i flere Aar.

Evonymus angustifolia, Pursh. Vildtvoxende i de sydøstlige Stater i Nord-Amerika, hvorfra den 1806 er indført til England. Balestrand Prestegaard (61° 15′ — I. Pag. 83—87) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket med Held.

Evonymus latifolia, Scop. **It.** Baret de pret, Baret ros, Capé da previ, Fusaggine, Fusaia, Fusaina, Fusaria grande, Fusaria maggiore, Legn cald, Legn da stecadenti, Paneter, Scopinello, Verna. Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og gaar mod Øst til Tyrkiet og Orienten. For Dyrkning af denne Art kan jeg heller ikke opgive nogen nordligere Grænse end Sogndal (61° 17′), ved den nordlige Bred af Sognefjord. Ved Christiania giver den hvert Aar moden Frugt. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Evonymus verrucosa, Scop. **It.** Berét de pret, Brèta de pret piccola, Fusagi, Fusaina, Fusajina, Panetér. Denne Art, som er vildtvoxende i Mellem-Europa, især i de østlige Lande, har mod Vest naaet sin yderste Grænse i Oberschwaben. Derfra gaar Nordgrænsen gjennem Bøhmen, Oberschlesien og Polen [1]) til Gouvernementet Petersburg (omtrent 59°); men den findes der kun i svage og forkuede Exemplarer. Derimod er den baade kraftigere og hyppigere i Estland og Livland. Nordgrænsen gaar nu gjennem den sydlige Del af Gouvernementet Nowgorod og derfra østlig gjennem Twer og Jaroslaw til Kasan, hvor den bøier sig mod Syd til Gouvernementet Orenburg (omtrent 55°) [2]). Den findes ogsaa baade i Tyrkiet og Orienten. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget nordligere Sted end ved Christiania, hvor den trives meget godt. I de sydlige Egne af Sverige dyrkes den til Upsala.

Foruden de her nævnte Arter findes ogsaa følgende i den botaniske Have ved Christiania: 1) **Ev. americana,** L. (E. alternifolia, Mønch, E. sempervirens, Marsh), 2) **Ev. Maackii,** Rupr., 3) **Ev. nana,** Bieb. (E. rosmarinifolia, Hort.) og 4) **Ev. obovata,** Nutt., som maaske kun er en Varietet af americana. Af disse findes 1 i det sydlige Sverige til Stockholm og 3 til Piteå (65° 19′).

Celastrus scandens, L. (Evonymoides scandens, Mønch). **Tkl.** Baummörder, Baumwürger, Brudermörder, Rabenpimpel; **Engl.** Climbing Bitter-sweet, David-root, Fever-twig, Staff-tree, Staff-tree (climbing), Staff-Vine, Wax-work; **Fr.** Bourreau des arbres.

Vildtvoxende i de østlige Mellemstater i Nord-Amerika, hvorfra den 1736 blev indført til England. I Norge findes denne Art hist og her ved Kysten, og det nordligste Sted, hvor den hidtil har været plantet, er Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den har holdt sig godt i flere Aar. Ved Næs Jernværk, i Nærheden af Tvedestrand (58° 37′), paa Norges sydøstlige Kyst, maalte jeg for flere Aar siden et Exemplar, som var 12′ (3.8 m.) høit, og hvis Stamme holdt 2″ (5.2 cm.) i Diameter. Den største Plante af denne Art, som jeg har seet ved Christiania, var omtrent 18′ (5.6 m.) høi; den havde slynget sig op i Kronen af en yngre Osp (Populus tremula),

---

[1]) Moritz Willkomm. Forstliche Flora von Deutschland und Oesterreich. 2te Aufl. Leipzig. 1887. Pag. 785.

[2]) A. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 66.

der paa denne Maade blev ødelagt. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser kan Blomstringstiden her sættes til 1—4 Juli. I en almindelig Sommer giver den her moden Frugt. I det sydlige Sverige dyrkes den ialtfald til Upsala.

ILICINEAE.

Jlex aquifolium, L. **Norge.** Benved, Christtorn; **Gl. Norsk.** Beinviðr; **Sv.** Kristtorn; **Dan.** Kristtorn; **Tkl.** Asenholz, Balmädörä (Schweiz), Christdorn, Donnerschmiss, Eilpaum, Fastelabend, Füe, Fue, Heilpaum, Hols, Holst, Hügelholz, Hülchpaum, Hülscheholz, Hülsdorn, Hülse, Hülsenbaum, Hülsenbusch, Hülsenstrauch, Hülst, Hülze, Hülzeholz, Hüstrauch, Hulis, Hulisboum, Hulise, Huls, Hulsbusch, Hulsch, Hulse, Hulsebaum, Hulsebusch, Hulsebusk, Hulsenboum, Hulsenbusch, Hulst, Hurlebusch, Iba, Igelhülse, Igelstechpalme, Iseiche, Kleebusch, Klesebusch, Klosebusch, Mäusedorn, Mausdorn, Mellebaum, Meussdorn, Myrtendorn, Palma, Palmadorn, Palmedorn, Palmen, Palmen (stechender), Palmendistel, Scaldeiche, Schradel, Schradl (Tirol), Schrödl (Salzburg), Schwarze Eiche, Sommerbaum, Stächbalme, Stechbaum, Stechblacka (Appenzell), Stecheiche, Stechhülse, Stechlaub, Stechpalme, Stechwiedel, Uelsdaorn (Altmark), Wachslauberbaum, Walddistel, Waldhülste, Zwiefel dorn, Zwiesedern, Zwieseldorn; **Engl.** Aunt Mary's Tree, Christmas, Crocodile (Devonshire), Free Holly, He Holly, Helver, Holieverd, Hollin, Hollond, Holly, Holly-Oak, Holly (She), Holm (Devonshire), Holm-Oak, Hull, Hulst, Hulver, Poison-berry, Prick Hollin, Sparked Holm; **Fr.** Houx; **It.** Agrifeuggio, Agrifeui, Agrifogghiu, Agrifoi, Agrifolio, Alloro spinoso, Anfeuggio spinoso, Aquifoglio, Arangin curdu, Cardone, Cecca surgi, Cirifuoglio, Crifogliu, Egherfoi, Frascio, Fruscio, Lau spinosu, Laur fals, Laur salvadich, Lauro spinoso, Leccio spinoso, Limu salvadegh, Olostin, Olostru, Picca sorci, Piccarelli, Pinfói, Pizzicatopo, Pomfoi, Pugnitopo maggiore, Pungisorci, Rafacon, Rossogatta, Ruscio, Ruscolo, Russeconz, Scanna porci, Scanna sorci, Scanna surci, Semper verd, Spina rat, Spina sass, Spino pento, Spino sorcio, Sponiarat, Squartabrache, Strillazo, Strillis, Viola salvadego, Vrusco.

I Sverige har Christtornen tidligere været vildtvoxende i Tossene Prestegjeld i Bohuslehn (58° 27′), men omtrent siden 1830 har den der været udryddet: den dyrkes nu hist og her i det sydlige Sverige, ja paa vel beskyttede Steder skal den endog kunne holde sig ved Stockholm. I Norge er den vildtvoxende ved den sydøstlige og vestlige Kyst, og paa enkelte Steder endog i Mængde, fra Arendal (58° 27′) til Øen Oma ved Christianssund (63° 7′), hvor den har naaet sin Nordgrænse ikke alene i Norge, men i hele Europa. Det er mig heller ikke bekjendt, at den har været dyrket paa noget nordligere Sted. Som plantet Træ holder Christtornen sig ikke ved Christiania, uden at den paa en meget omhyggelig Maade dækkes om Vinteren, og det nordligste Sted i de østlige Egne af Norge, hvor den hidtil har holdt sig, uden at dækkes, er Horten (59° 25′) ved Christianiafjord. I September 1877 maalte jeg der et saadant Exemplar, som var 13′ (4 m.) høit. Christtornen, som er Norges vakreste Træ, er her en værdig Repræsentant for Syd-Europas Laurbærtræer.

Til Sammenligning med, hvad der i det følgende siges om de Dimensioner, som dette Træ kan naa i Norge, vil jeg her nævne, at det i Tyskland »kan naa en Høide af 16—20′ og i Orienten

ikke sjelden en Høide af 30'« [1]). I Storbritanien »finder man ikke sjelden Træer, som ere 40—45 ja endog 50 engelske Fod høie, med Stammer, som holde 2—4 engelske Fod i Diameter« [2]); og som Exempel paa »en stor Christtorn« (»a large Holly Tree«) nævnes et Exemplar, som (engelsk Maal) var 50' høit og hvis Stamme, i en Høide af 3' fra Grunden, holdt 3' 6" i Omfang [3]).

Paa Stordøen i Søndhordland, der ligger mellem 59° 45' og 59° 58' N. B., er Christtornen, efter Opgave af Forstmester Gløersen, meget almindelig, fornemlig i Fureskogen paa den sydlige Ende af Øen, hvor man ikke sjelden kan finde indtil 20 Stykker paa et Maal Jord (10,000 □' — 984 □ m.). De største Exemplarer havde for 14 Aar siden en Høide af 24' (7.5 m.), med 6—8" (16—21 cm.) lange Aarsskud. I Haven ved Gaarden Kaarevig, der ligger paa den sydlige Ende af denne Ø, stod der, for henved 20 Aar siden, en Christtorn, der med fuld Ret kunde kaldes »et Træ«. Det er mig opgivet, at dette Træ blev fældet, fordi det gav lidt Skygge for et Vindue. Et Par Aar før denne Vandalisme foregik, havde jeg heldigvis faaet en Tegning af Træet, som her er fremstillet Fig. 133, samt følgende Udmaalninger: Høide 46' (14.4 m.); omtrent et Par Fod over Jorden delte Stammen sig i flere Grene, hvoraf de to største holdt 7—8" (18—21 cm.) i Diameter; men under Delingen havde denne en Diameter af 2' 8" (83.6 cm.). Dette er, saavidt mig bekjendt, det største Exemplar af en Christtorn, som man hidtil har iagttaget i Norge!

Hist og her langs Kysten findes flere, i Forhold til Bredegraden, temmelig store

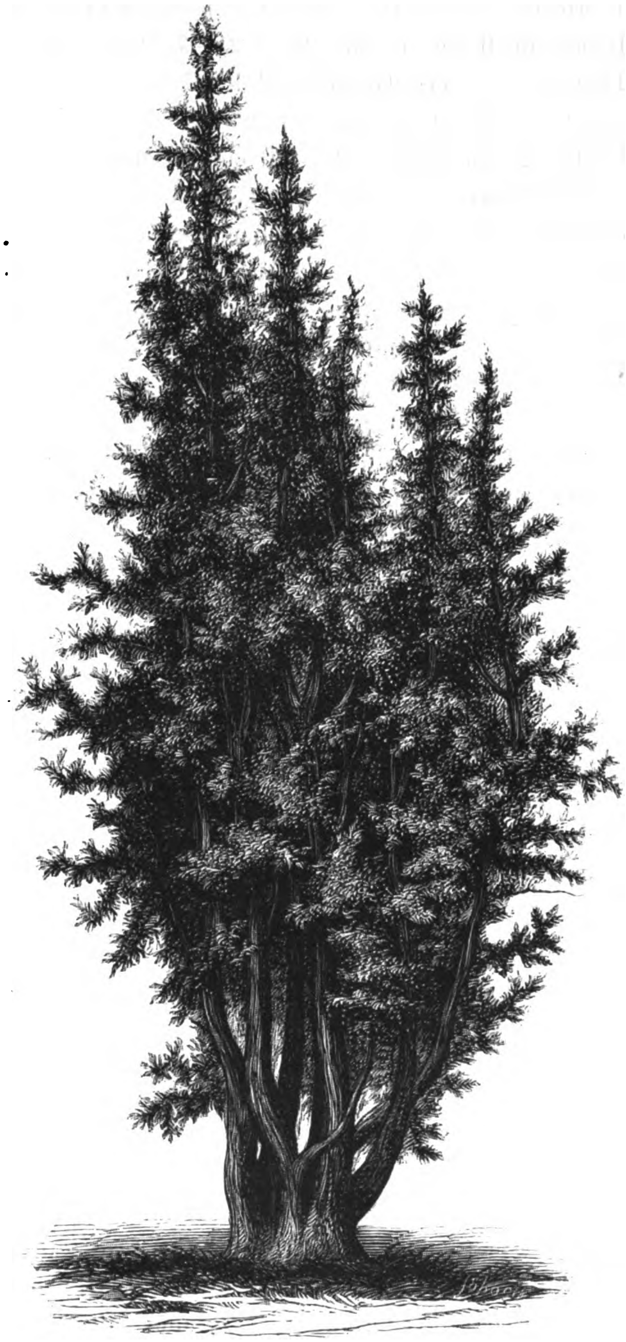

Fig. 133. Ilex aquifolium fra Kaarevig paa Stordøen.

[1]) Karl Koch. Dendrologie. 2 Th. Erlangen. 1872. Pag. 208.
[2]) Prideaux John Selby. A history of British Forest trees. London. 1847. Pag. 38.
[3]) The Garden, a weekly illustrated Journal of Horticulture. 1878. Vol. XIII. Pag. 452.

Træer, blandt hvilke jeg her skal nævne følgende: I Haven ved Gaarden Krokene, 1/4 Mil fra Florø (61° 36′ N. B. 3° 14′ Ø. L.), findes en Gruppe af ualmindelig smukke, enstammede Christtorn, hvoraf de fleste ere 23—24′ (7.21—7.52 m.) høie, med Stammer, som holde omtrent 8″ (20.9 cm.) i Diameter. — Ved Gaarden Helleviken i Kin Prestegjeld, omtrent ret i Vest for Florø (61° 34′), staar en Christtorn, som er 22′ (6.9 m.) høi; Kronen har en Diameter af 17′ (5.3 m.) og Stammen holder, 2′ fra Jorden, 27″ (70 cm.) i Omfang. — I Haven ved Askevold Prestegaard (61° 20′) staar en Christtorn, som 1866 var 17′ (5.3 m.) høi. I lidt over 2′ Høide deler Stammen sig i tre Grene, og under Delingen havde den et Omfang af 3′ 1″ (96 cm.). Dette Træ skal være plantet mellem Aarene 1766 og 1789. — I Haven ved Smaamøllen, i Nærheden af Bergen (60° 23′), staar et meget vakkert Exemplar af en Christtorn, som i October 1878 var 20′ (6.3 m.) høi og holdt i Brysthøide 21″ (56 cm.) i Omfang. — Paa Hauglandsø, i Oos Prestegjeld i Nordhordland (60° 9′), findes en Mængde Christtorn, hvoraf de største, efter Forstmester Gløersen's Opgave, ere 26—27′ (8.16—8.47 m.) høie, med et Stammeomfang i Brysthøide af indtil 3′ (94 cm.). Jordbunden bestaar af forvitret Ler- og Glimmerskifer, hvori dette Træ trives meget godt i Selskab med Pinus silvestris. — Paa Øen Andugl (69° 56′) i Tysnes Prestegjeld, ved Mundingen af Hardangerfjord, staar en vildtvoxende Christtorn, som 1884 var 31′ (9.72 m.) høi, og hvis Stamme i Brysthøide holdt 35″ (92 cm.) i Omfang. Paa samme Sted findes ogsaa den tidligere (II. Pag. 247) tegnede, største Vedbende i Norge. — I Haven ved Gaarden Løvenberg, i Nærheden af Mandal (58°), staar en Christtorn, som tidligere havde 5 Stammer, men af disse ere to nu udgaaede; de tre, som ere omtrent lige store, ere 30′ (9.41 m.) høie og holde i Brysthøide 20—25″ (52-65 cm.) i Omfang.

Som bekjendt dyrkes der nu af denne Art, navnlig i England, en Mængde Varieteter; men af disse ere hidtil kun faa komne til Norge. »Humlehaven« ved Molde (I. Pag. 90-93) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet en af de smukkeste Varieteter med brogede Blade, Il. a. picta latifolia, Hort., hvis Blade vare 3″ (1.8 cm.) lange og 1¾—2″ (4.5—5.2 cm.) brede. Dette Exemplar har aldrig været dækket om Vinteren. Sammesteds findes ogsaa en anden eiendommelig Varietet, Il. a. macrophylla, Hort. Sanss. Bladene, som ere mørkgrønne og glindsende, ere fuldkommen helrandede og uden Spor af Torne. De ere 8—10 cm. lange og 4—5 cm. brede. Denne Varietet findes ogsaa paa et andet Sted ved Norges Vestkyst, i Haven ved Herø Prestegaard (62° 20′) paa Søndmøre. Høsten 1875 var dette Exemplar 16′ (5 m.) høit, og Stammen, som 4′ (125 cm.) fra Grunden deler sig i to Grene, holdt lige under Delingen 10″ (26 cm.) i Omfang. I September 1883 var dette Træ 20½′ (6.42 m.) høit og Stammen holdt da 2′ (62 cm.) i Omfang. Bladene have fuldkommen samme Form og Størrelse som paa det Exemplar, der findes ved Molde. — Ved Christianssand (58° 8′) har jeg seet flere Varieteter med hvid- og gulbrogede Blade og som vare 16—18′ (5—64 m.) høie.

Forstmester A. T. Gløersen, som i en lang Aarrække med Opmærksomhed har fulgt Udviklingen af dette Træ paa Norges Vestkyst, har om Bladformerne meddelt mig følgende: Paa unge Træer have Bladene i Randen altid den almindelige, bugtede Form, hvor hver Spids er forsynet med en Torn; men eftersom Træerne blive ældre og tiltage i Størrelse, blive Bladene mere og mere helrandede, og den almindelige bugtede Bladform finder man da kun til en Høide af omtrent 4—5′ (1.25—1.56 m.) fra Jorden samt nærmest Stammen og dens Hovedgrene. Som Overgangsform finder man ikke sjelden Blade, der paa den ene Side ere helrandede og paa den anden bugtet tandede. Paa ældre Træer ere næsten alle Blade, ialtfald i de høiere Dele af Kronen, helrandede og kun forsynede med en Torn i Spidsen. De to ovenfor

Fig. 134. Blade af Ilex aquifolium.

nævnte Exemplarer fra Molde og Herø ere naturligvis fremkomne paa den Maade, at de lidt over Grunden ere blevne podede med Topskud af ældre Træer, der kun havde helrandede Blade.

Denne Iagttagelse synes, selv blandt Fagmænd, at være lidet kjendt. Jeg har derfor flere Gange fra Vestkysten skaffet mig Kviste af de lavere og høiere Partier af Kronerne paa ældre Træer, og saaledes paa det fuldstændigste fundet de af Herr Gløersen gjorte Iagttagelser bekræftede. For saa klart som muligt at fremstille denne eiendommelige Udvikling, at Bladene forandre Form eftersom Træet bliver ældre og naar man kommer høiere op i Kronen, har vor navnkundige Landskabsmaler A. Disen, efter de ovenfor nævnte Kviste med friske Blade, som jeg har faaet fra Vestkysten, med photographisk Nøiagtighed udført de Tegninger, som findes paa Pladen Fig. 134.

I Nærheden af Stavanger har Forstmester Gløersen flere Gange saaet Frø af Christtornen, med det Resultat, at efter to Aars Forløb spire nogle faa Planter, men de fleste først tre Aar efter Udsæden.

Ved Gudstjenesten Palmesøndag bruge Katholikerne i Middelhavslandene, som bekjendt, Palmeblade, saafremt disse kunne skaffes til en rimelig Pris; men i de Lande, hvor man enten ikke har eller kun med stor Bekostning kan skaffe Palmer, bruger man ogsaa andre Blade: i Syd- og Mellem-Tyskland bruger man saaledes gjerne de tornede Blade af Christtornen, som derfor ogsaa kaldes Stechpalme. Men denne Sag er tidligere (I. Pag. 561) omtalt, og jeg maa derfor her tillade mig at henvise til dette Sted.

RHAMNEAE.

Rhamnus cathartica, L. (Cervispina cathartica, Mønch). **Norge.** Troldbær, Troldved, Træet, som Fanden flaade Gjeta under; **Sv.** Getapel, Getbark, Getostbusk, Kräketorn, Kråketorn, Letteträd, Ormbärsträd, Valborgsbjörk, Valbork, Vigeltorn, Virretorn, Vägtorn, Väretorn; **Dan.** Vrietorn; **Tkl.** Amselbeerdorn, Amselkirsche, Avignonkörner, Blasenbeere, Chelgerli, Chelgerli (schwarze), Chelgerte, Chelgerte (schwarze), Dintenbeerholz, Dintenbeerstrauch, Färberbaum, Färberbeer, Färberkörner, Feldbeere, Gelbbeere, Grünbeere, Hirschdorn, Hundsbaumholz, Hundsbeerstaude, Hundsbom, Hundsdorn, Hundsholz, Krätzbeere, Kreuzbeerdorn, Kreuzbeeri, Kreuzbeerstrauch, Kreuzdorn, Kreuzdorn (abführender), Kreuzholz, Krüzbeer, Krüzdören, Krüzdoorn, Krüzdurn, Kruzdaorn, Laxierbeeren, Pergierdorn, Purgierbeeren, Purgierdorn, Rainbeere, Rheinbeerholz, Saftgrün, Saftgrünbeere, Sanddorn, Scheissbeeren, Schiessbeeren, Schlaabeer, Schlabeere, Schlagbaum, Schlagebeerstrauch, Schwarzdorn, Stechbeeren, Stechdorn, Stekeldorn, Stickdorn, Tänkknorzenstroh (Siebenbürgen), Wachenbeerdorn, Wachenbeere, Wegdorn, Wegdurn, Wehdorn, Weichdorn, Weide (schwarz), Weichsel (stinkender), Wersenbeer, Wersenbeerstrauch, Werstenbeere, Wiedorn; **Engl.** Buckthorn (common), French Berries, Hart's-thorn, Rainberry-thorn, Rhinberry, Rhinberry-thorn; **Fr.** Bourg épine, Epine de cerf, Nerprun, Nerprun purgatif, Noirprun; **It.** Biscors, Marasca, Marasciera salvadega, Mareselva, Pom d' la Madona, Ramno catartico, Ranno, Sangol, Serezol, Spi cervi, Spi de reuse, Spi di cà, Spina maledetta, Spina ponta, Spina ponti, Spina pontica di Madunia, Spin cerbino, Spin cervino, Spin cervino maggiore, Spino merlo, Spino quercino.

Vildtvoxende i Lavlandet i de sydlige Egne af Norge; men den er hidtil ikke fundet nordligere end ved Gaarden Kronviken i Land (60° 48′), som ligger paa en Høide af 500′ (157 m.) o. H. I Sverige til Helsingland (61° 40′) og i Finland i de sydvestlige Provindser omkring 60° [1]). I Rusland begynder Nordgrænsen i Vest paa Øsel (omtr. 58°), gaar derfra i sydøstlig Retning, gjennem Witebsk (omtr. 55°) og videre i østlig og lidt nordlig Retning til Gouvernementet Wiätka (omtr. 57°) [2]).

Det er mig ikke bekjendt, at denne Art har været dyrket paa noget Sted i Norge, som ligger længre mod Nord end dens ovenfor nævnte Polargrænse som vildtvoxende Busk (60° 48′). I Sverige har den i nogle Aar været dyrket ved Piteå (65° 19′); men hver Vinter fryser den stærkt ned; derimod har den siden 1873 holdt sig godt ved Bodträskfors i Norrbotten (65° 51′), dybt inde i Landet [3]). Plantet holder den sig i Finland til Wasa (63°). Den trives ogsaa meget godt ved Petersburg, hvor man i den botaniske Have har Træer paa 20′ (6.27 m.) Høide, med 8—10″ (21—26 cm.) Diameter af Stammen. (F. v. Herder). I de bayerske Høilande er den vildtvoxende til 3000′ o. H. (Sendtner).

Ved Christiania har jeg aldrig seet Buske, der have havt en større Høide end 13—14′ (4.07—4.39 m.); men Stammerne kunne undertiden blive forholdsvis temmelig tykke: jeg har en Skive, der, uden Bark, holder 7¾″ (20 cm.) i Diameter og viser en Alder af 56 Aar. Aarringene ere temmelig jevne og de yderste have ikke aftaget i Tykkelse.

Træet, som er haardt og fint, bruges til Skaft paa den i Norge vel kjendte »Tollekniv« (cfr. I. Pag. 482), til forskjellige Dreierarbeider o. dsl. Saften af de friske, modne Bær er grøn; den reagerer surt og har en i Begyndelsen sødagtig, men senere en vammel, bitter Smag, en modbydelig Lugt og virker temmelig stærkt afførende. Hvad der kommer i Handelen under Navn af Saftgrønt (Succus viridis) og som bruges til Tegnefarve, er den af de næsten modne Frugter udpressede Saft, der under Inddampningen tilsættes lidt Alun og Potaske. Denne Art kan meget godt bruges til levende Hegn.

Paa enkelte Steder baade i Norge og Sverige har man et Sagn om, at da Fanden engang hørte Gjeden (Capra hircus) bande, hang han den op i denne Busk og flaaede den. Da det er almindeligt, at der paa ældre Træer findes forskjellige Slags Mos- og Lavarter, saa udlægges disse nu som Levninger af Gjedens Ragg. Busken kaldes nu paa flere Steder i Norge »Træet, som Fanden flaade Gjeta under« og i Sverige »Trädet, vid hvilket fan flådde geten« [4]).

Paa flere Steder i Tyskland flygte Hexe og Spøgelser for dette Træ, hvoraf man tror, at Frelserens Kors blev forfærdiget. Af denne Grund gjør man nu Melkeskeer og Smørstikkere af Træet, for at hverken Melken eller Smøret skal blive forhexet [5]).

Rhamnus frangula, L. (Frangula alnus, Mill., Frangula vulgaris, Rchb.). **Norge.** Brakall, Braakall, Gulved, Hundhegg, Hundved, Svarthegg, Troldhegg; **Sv.** Brake, Brakved, Braktost, Brågon (baccae), Bråkbuske, Bråke, Gulbark, Hundbär, Sprakved, Svartal, Toste, Tröske; **Dan.** Tørstetræ; **Tkl.** Aalkirsche, Ahlkirsche, Almer, Amselkirschbaum, Bauchberste, Becheer, Beerenholz,

---

[1]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 8.

[2]) A. E. v. Baer und G. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 60.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 70. 1885. Pag. 31.

[4]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 55.

[5]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864 Pag. 319.

Buchberste, Butterstielholz, Chingerte (schwarze), Chrottabeeristuida (Schweiz), Drachenbaum, Drosselkirschbaum, Elsebaum, Faulbaum, Faulbeerbaum, Fluhrbirnlein, Folbaum, Fülbum, Fulbom, Fulholz, Fuulbeen, Fuulbeeren, Fuulboom, Gichtholt, Gilbholz, Grindbaum, Grindholz, Grundholz, Hangdshutz (Siebenbürgen), Hinholz, Hohlkirsche, Hühneraugenholz, Hundsbaum, Hundsbeerstaude, Hüaneraugen, Knitschelbeerbaum, Kintschelbeere, Krätzholz, Krotenbeerbaum, Krottebeere, Laon, Läusebaum, Läuseholz, Mausbaum, Palverholz (Siebenbürgen), Pfaffachäppli (St. Gallen), Pfeilbaum, Pfifaholz, Pinnholz, Pulverholz, Pulverruthe, Purgirbeere, Scheissbeerholz, Scherpgen, Schiessbeere (schwarze), Schiessbeerenholz, Schossbeere, Schwarzerlä, Schwarzerle, Schwarzhasla (St. Gallen), Schwarzholz, Schwebelholz, Späckerholz, Spargelbaum, Spergelbaum, Spicker, Spillbaum, Spöcker, Spörcker, Spörgelbeerstaude, Spörickenholz, Sporckenbaum, Sporckenholz, Sporgelbaum, Sporgelbeerbaum, Sporkel, Spräkelbom, Spräzern, Spraossel, Sprecken, Spreckenholz, Spreekleeren, Sprenkleern, Sprickbeer, Sprickelholt, Spricker, Sprocker, Spröckel, Sprözer, Stinkbaum, Stinkebeere, Stinkwide, Vogelkirschbaum, Wiedebaum, Wizäpfis, Wizapfe, Wolfsbeeri, Zapfenholz, Zweckbaum; **Engl.** Alder Buckthorn, Arrow-wood, Berry Alder, Berry-bearing Alder, Black Alder, Black Aller, Butcher's Pricktree, Dog-wood, Stinking Roger; **Fr.** Aulne noir, Bois à poudre, Bourdaine, Bourdène, Bourgène; **It.** Alno nero, Bissera, Brugneu ed meral, Bucaco, Capotosto, Crepesal, Crevesal, False cerese, Fetente, Fragola, Frangla, Frangola, Frangula, Legno puzzolente, Maressemola, Nesprun, Onar fals, Pissacan, Pissasan, Putine, Puzzolana, Sangol, Sangonela, Sanguinela, Sanguini deumestech, Spina ponti senza spina, Spina trignola, Spin cervino minore, Trigno, Unis fals, Uvo orsino falso.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de sydlige Egne af Norge til Overhalden (64° 30′); den gaar sjelden høiere end 1500—2000′ (470—627 m.) o. H., men er dog, paa et Sted i Thelemarken, fundet næsten til 3000′ (941 m.) o. H. I Sverige gaar den til Piteå Lappmark (65½), i Finland til henimod Polarcirkelen, og i Rusland er den fundet af Kastren ved Knjäscha, paa Østsiden af Kantalaksbugten (65° 50′). I Bayern gaar den op til 3085′ o. H. (Sendtner). I Nærheden af Christiania findes Exemplarer, som ere 15′ (4.7 m.) høie med 13″ (34 cm.) Omfang af Stammen. Ved 64° kan den endda naa en Høide af over 8′ (2.6 m.).

Barken, som er officinel i den nu gjeldende norske Pharmacopoe, under Navn af Cortex Frangulae, blev første Gang, i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede (1305), fremhævet som et virksomt Afføringsmiddel [1]), og i den anden Halvdel af det 16de Aarhundrede blev den af Dodonæus anbefalet som Surrogat for Rhabarber. Paa denne Maade har den ogsaa, for 250 Aar siden, været brugt af Bønderne i Sverige [2]). I det 18de Aarhundrede var den almindelig kjendt under Navn af Rhabarbarum plebejorum. Senere gik den af Mode, og blev saa godt som udelukkende brugt af Kvaksalvere, indtil den, henimod Midten af dette Aarhundrede, atter blev brugt af Læger. I Norge har man nu mere end nok af Kvaksalvere, og disse bruge ikke sjelden Barken i temmelig store Doser, hvorpaa jeg har havt flere Exempler, medens jeg tidligere var practicerende Læge.

Følgende Arter af denne Slægt har jeg i Norge ikke seet paa noget nordligere Sted end den botaniske Have ved Christiania: 1) **R. alaternus,** L. (Alaternus phylica, Mill.), 2) **R. alnifolia,** l'Her. (R. franguloides, Mchx.), 3) **R. alpina,** L. (Alaternus alpina, Mønch, Frangula latifolia, Mill.), 4) **R. caroliniana,** Walt., 5) **R. dahurica,** Pall. (rimeligvis kun er en Form af

[1]) F. A. Flückiger. Pharmakognosie des Pflanzenreiches. 2te Aufl. Berlin. 1883. Pag. 487.

[2]) R. J. Fristedt. Joanni Franckenii Botanologia. Upsaliæ. 1877. Pag. 126.

cathartica), 6) **R. erythroxylon,** Pall., 7) **R. grandifolia,** F. & M. (R. alpina, Pall.), 8) **R. hybrida,** l'Her. (skal være en Bastard af alpina og alaternus [1]), 9) **R. infectoria,** L., 10) **R. oleifolia,** Hook., 11) **R. oleoides,** L., 12) **R. Pallasii,** F. & M. (R. erythroxylon, Bieb., R. lycioides, Pall.), 13) **R. rupestris,** Scop. (R. pumila, Wulff., R. Wulffenii, Spr., Frangula Wulffenii, Rchb., 14) **R. saxatilis,** L. (R. tinctoria, W. & K.) og 15) **R. spathulaefolia,** F. & M. Af de her nævnte Arter dyrkes 2, 3, 7, 9, 12 og 13 i det sydlige Sverige til Upsala, men 4, 6, 14 og 15 neppe nordligere end i Skåne.

Ceanothus americanus, L. (C. herbaceus, Raf., C. perennis, Pursh, C. tardiflorus, Hornem.). **Tkl.** Amerikanische Seckelblume; **Engl.** Mountain-sweet, New Jersey Tea-plant, Wild Snow-ball. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1713 blev indført til England. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig meget godt under et let Løvdække. Den giver her næsten hvert Aar modent Frø. I de sydlige Egne af Sverige dyrkes den til Upsala.

Ceanothus ovatus, Desf., der rimeligvis kun er en Varietet af den foregaaende, har jeg heller ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig lige saa godt som Hovedarten.

EMPETREAE.

Empetrum nigrum, L **Norge.** Kraakebær, Krekling, Krækjebær, Krækling, Krøkje, Migadall (Gudbrandsdalen), Skrekling, Tystebær; **Gl. Norsk.** Krækibær; **Færø.** Krágabér; **Isl.** Krækiber, Krækiberjalýng, Krækilýng, Krækjuber, Lusalýng; **Sv.** Kråkbär, Kråkris, Kräkling, Kräkon, Loppris, Skräkon; **Dan.** Krækling, Revling; **Tkl.** Affenbeere, Alpenbeere, Apenbär, Apfenbeeren, Apfra, Appa, Beerenheide, Beerhaide, Besheide, Eberkraut, Felsenstrauch, Fulbeeren, Gichtkraut, Grambeere, Heidbeere, Heidelbeere, Hirtenbeeren, Hühneraugen, Kootecken, Krähenbeere, Kränbeeren, Kreienbeere, Moorheide, Moosbeere (schwarze), Nebelbeere, Rausch, Rauschbeerheide, Rauschbeerenstrauch (schwarzer), Ringelbeere, Steinbeere, Steinheide, Stoanhadach, Strickbeere, Trinkelbeeren, Trunkelbeere, Wiederthon (gülden); **Engl.** Crake-berry, Craw-berry, Crawcrooks, Croupans, Crow-berry, Crow-peas, Goose-berries, Heath, Heath (blackberried), Ling (Wire), Monaghs, Moonog, Moonog Heather, Monox Heather; **Fr.** Camarine, Raisin de corneiller, Vacinet noir.

Kreklingen er meget almindelig overalt i Skandinavien lige til Nordcap (71° 10′), og der endog til en Høide af 950′ (298 m.) o. H., samt Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Landet gaar den op til 5000—5300′ (1568—1663 m.) o. H.; men paa en saadan Høide giver den dog ikke moden Frugt og maa være bragt derhen af Fjeldrypen (Lagopus alpina), for hvem Bærene ere et Hovednæringsmiddel (cfr. I. Pag. 592); men disse modnes dog høit over Birkegrænsen. Den findes ogsaa paa Spitsbergen ved Bellsound (77½°), Green Harbour (78°) og Nord-Fjord (78½°), paa begge Sider af det hvide Hav, lige til Ishavet, og paa Kólgujev og Novaja Semlja [2]), samt ved Pitlekai

[1]) W. O. Focke. Die Pflanzen-Mischlinge. Berlin. 1881. Pag. 98.
[2]) A. Th. v. Middendorff's Reise in dem äussersten Norden und Osten Sibiriens. Bd. IV. Pag. 693.

(67° 5′) i det nordøstlige Asien [1]). Paa Tundraen, i det nordlige Rusland, er den meget almindelig lige til 69½° ved Jugorstrædet, og østover, paa enkelte Steder, til Lawrence Bay og Coniam Bay ved Behringsstrædet [2]). Meget almindelig paa Færøerne og Island, hvor den blomstrer i Slutningen af Mai, og paa Grønland meget almindelig til Cap Sabine og Ellesmere Land (78° 45′) [3]). — I de bayerske Høilande gaar den op til 6300′ [4]) og i Karpatherne til 6500′ o. H. [5]); men i Schweiz har Wahlenberg fundet den paa St. Gotthard til en Høide af 9000′ o. H.

Jeg har to Stamstykker af Krekling, det ene fra Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 3000′ (941 m.) o. H., og det andet fra Lavlandet i Alten (70°). Det første har en Diameter af 28 og det andet 21 mm.; men det har ikke været mig muligt at tælle Aarringene. Baade i Omegnen af Christiania og Throndhjem blomstrer den i de sidste Dage af April, samtidig med Salix caprea.

I de senere Aar tør det antages at være blevet en bekjendt Sag, at flere Frugter i det høie Norden baade blive større og faa en finere Smag end i sydlige Lande. Om de paa Grønland vildtvoxende Bær af Empetrum nigrum, sammenlignede med Danmark, siger den danske Marine-Officer Bluhme, at »de have en Størrelse og Smag, som langt sætte dem over, hvad vi af den Slags have hjemme« [6]). Om Frugterne af Krekling i Lapland udtrykker Wahlenberg sig saaledes: »Baccae in alpibus multum grandiores et sapidiores sunt quam in sylvis, itaque a Lapponibus minime spernuntur«, (Flora Lapponica. Pag. 274) og om de samme Frugter fra Kolahalvøen siger Fellman: »Baccae hic grandiores sapidioresque quam in Finlandia, a Lapponibus avide eduntur« [7]). Om Kreklingen paa Grønland siger Dr. Rink: »Ved Julianehaab (60° 44′) opnaar Kreklingen en ikke ringe Størrelse, omtrent som de største Solbær (Ribes nigrum), hvilke de ogsaa ligne i Farve« [8]).

Det er en bekjendt Sag, at Bærene virke urindrivende, og paa enkelte Steder i Norge, f. Ex. i Gudbrandsdalen, have Bønderne vundet den samme Erfaring, hvorfor Bærene der kaldes Migadall, d. e. bogstavelig oversat Urinspand. Til den samme Erfaring maa man ogsaa være kommen i Omegnen af Kola, hvor Bærene kaldes Sſha eller Szýha, d. e. Urinbær. Paa andre Steder i Rusland kaldes de Veroníza, d. e. Ravnebær, eller Vodaníza, d. e. Vandbær.

I Finmarken samles Bærene i Mængde baade af Nordmænd og Lapper, blandes med Melk og gjemmes paa denne Maade til Vinteren, da denne Blanding spises, efterat alt er rørt vel sammen. Om Vinteren lade Lapperne denne Blanding fryse, og naar den skal spises, bliver den først knust eller gnedet istykker med den hos dem brugelige Ske af Rensdyrhorn. Som et eget Slags meget fin Ret bruge de Lapper, som bo ved Kysten, at koge Torskelever til en jevn, grødagtig Masse, og deri, under Kogningen, at udrøre saa meget af de friske Bær som muligt [9]). For at kunne plukke Bærene hurtigere end paa almindelig Maade med Fingrene, bruge Lapperne, ialtfald i Øst-Finmarken,

---

[1]) A. E. Nordenskiöld. Vegas färd kring Asien och Europa. Stockholm. 1881. 1 D. Pag, 452. 2 D. Pag. 58.
[2]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. I. Pag. 535.
[3]) Trimen's Journal of Botany. 1880. Pag. 71, 239.
[4]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 857.
[5]) G. Wahlenberg. Flora Carpatorum &c. Goettingae. 1814. Pag. 321.
[6]) E. Bluhme. Fra et Ophold i Grønland. Kjøbenhavn. 1863—64. Pag. 71.
[7]) N. J. Fellman. Plantae vasculares in Lapponia orientali sponte nascentes. Helsingforsiae. 1864—69. Pag. 52.
[8]) H. J. Rink. Grønland, geographisk og statistisk beskrevet. Kjøbenhavn. 1852—57. 2 D. Pag. 153. Cfr. Reise des russischen Flotten-Lieutenants Ferdinand v. Wrangel längs der Nordküste von Sibirien. Bearbeitet von G. Engelhardt. Berlin. 1839. 2ter Theil. Pag. 93.
[9]) J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. Vol. I. Nidrosiæ. 1766. Pag. 11.

et eget Redskab, som de selv have construeret. Dette ser ud som en 8—9" (21—24 cm.) lang Kasteskovl (Wurfschaufel), hvoraf den hule Del er 3—4" (7.8—10.4 cm.) lang, og foran denne er der en Rad af 3" lange, kamformede Tænder. Tegningen Fig. 135, som er udført efter et Originalexemplar, viser dette Redskabs Udseende. Et lignende Redskab har jeg for flere Aar siden seet i det nordlige Hannover, hvor det af Bønderne blev brugt til Indsamling af Tytebær (Vaccinium vitis Idaea). Samojederne, der bruge de friske Bær som et Slags Dessertfrugt, finde disse meget velsmagende. Den fattige Del af Folket samler om Høsten store Mængder af disse Bær, som man lader fryse, hvorved de skulle vinde i Velsmag. De bruges om Vinteren som et Næringsmiddel, enten for sig alene eller sammen med Sop [1]).

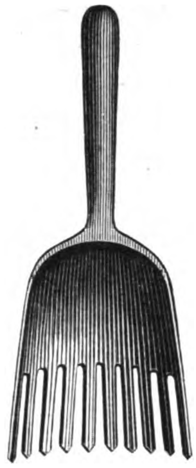

Fig. 135.

Paa Island samles en Mængde Krekling. Bærene spises enten friske, sammen med sur Melk, eller ogsaa opbevares de i denne til Brug om Vinteren. Undertiden gjemmes Bærene ogsaa i Vand, og dette, som da optager Saften, drikkes enten for sig eller blandet med sur Melk, hvilket der ansees for at være en god Drik [2]). Dette, som var almindelig Skik og Brug i Midten af forrige Aarhundrede, bruges der endnu den Dag idag. Paa samme Maade bruges Kreklingen ogsaa af Lapperne i Norge [3]).

Paa Grønland samles Bærene meget almindeligt, baade i Slutningen af Sommeren og, i snebare Vintere, ogsaa i Vintermaanederne. Naar de gjemmes paa et Sted, hvor de fryse, holde de sig godt. »Grønlænderne spise Bærene regelmæssig om Høsten, som et Slags anden Ret eller Dessert, efter det egentlige Maaltid, Sælhundkjødet. Bærene sættes da, ligesom dette, i et stort Fad midt paa Gulvet, og blandes med smaa Stykker Sælspæk«. Kreklingen fortæres i en saadan Mængde af Grønlænderne, at Dr. Rink antager, at der aarlig samles over 1000 Tønder (à 139 Liter) [4]).

Under den norske Konge Sverre's Regjering († 1202) dreve tyske Kjøbmænd en betydelig Vinhandel i Bergen, hvorhen de havde bragt saa meget Vin, at denne var lige saa billig som Øl. Man drak da ogsaa over al Maade, og som en Følge heraf kom der naturligvis en Mængde Uordener og Skandaler. Ved en saadan Leilighed var Sverre tilstede i Bergen: han sammenkaldte da Byens Borgere til et Møde, hvor han, blandt andet, skildrede de sørgelige Følger af Drukkenskab, og fremstillede, saavel for sine egne Mænd som Kjøbmændene og Bønderne, deres Pligter baade mod sig selv og den offentlige Orden og god Skik. Hans Tale, heder det, gjorde et godt Indtryk og fandt Bifald hos alle forstandige Mænd. Følgen heraf blev (1186), at alle de Tyskere, der handlede med Vin, foreløbig bleve bortviste [5]). Sverre, der var en, i alle Retninger, ualmindelig begavet og dygtig Mand, og, som »forstod sig bedre paa alt muligt end de fleste andre«, søgte nu, istedetfor den udenlandske Vin, at faa igang Vintilvirkning af vore indenlandske Bær, blandt hvilke her udtrykkelig nævnes Krekling. Videre berettes der, at da den grønlandske

---

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. 1 Th. Pag. 591. 2 Th. Pag. 459.

[2]) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise. 1. Pag. 171. P. A. Schleissner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Standpunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 137.

[3]) Det Trondhiemske Selskabs Skrifter. 1 D. Kjøbenhavn. 1761. Pag. 289.

[4]) H. Rink. Grønland, geographisk og statistisk beskrevet. Kjøbenhavn. 1852—1857. 1 Bd. Pag. 163. 2 Bd. Pag. 153.

[5]) P. A. Munch. Det norske Folks Historie. 3die Del. Christiania. 1857. Pag. 202.

Biskop Jón, som Sverre havde opdraget, i Aaret 1203, opholdt sig paa Island, lærte han Folket at tilberede Vin af Krekling, saaledes, som Sverre havde lært ham det [1]).

Det er sandsynligt, at man senere, baade i Norge og paa Island, er vedblevet med at tilberede Vin af indenlandske Bær, og der er Grund til at tro, at det er til en saadan hjemmelavet Vin der sigtes i et Brev af 11te Mai 1237 [2]), fra Pave Gregor IX til Erkebispen i Nidaros (Throndhjem). Erkebispen havde nemlig spurgt, om det ikke, af Mangel paa Korn, i flere af de ham underlagte Bispedømmer, kunde tillades, at der ved Communionen uddeltes »oblata undecunque confecta« eller »cerevisia vel alius potus loco vini, cum vix aut nunquam vinum reperiatur in illis partibus«. Men Paven svarede, at ingen af Delene kunde tillades. Efter Traditionen skal man paa Island, i hine Tider og til det her nævnte Øiemed, have brugt Vin af Krekling, og det er ikke urimeligt, at der kan ligge noget til Grund for denne Tradition [3]). Senere fik man dog i Norge, ved pavelig Dispensation, Tilladelse til, ved Sacramentet, at bruge Mjød, istedetfor Vin, som man næsten ikke kunde faa. Denne Dispensation blev senere gjentaget 1450 af Pave Innocens VIII [4]).

EUPHORBIACEAE.

Euphorbia lathyris, L. (Tithymalus lathyris, Lam.). **Tkl.** Crucesword, Crucesworz, Crucewort, Cruceworz, Cruzworz, Drybkörner, Fuchsmilch, Gliedkraut, Kreutzwurz, Kreuzbaum, Kreuzkraut, Kreuzstock, Krützwort, Maulwurfskraut, Pillenkraut, Purgirdorn, Purgirkörner (blaue), Scheisskörner, Scheisskraut, Spigeworz, Spinworz, Spiuworz, Spiwiworz, Spiwort, Sprauchwurz, Sprengelkörnli, Sprinckorn, Sprinckkorn, Sprinckwort, Sprincworz, Springa, Springkörner, Springkorn, Springkraut, Springsamen, Springwort, Springwurz, Sprinkwort, Sprintzwurz, Spyword, Treibkörner, Treibkraut, Wassergellen; **Engl.** Caper-bush, Caper-plant, Caper-Spurge, Euphorbia-oil-plant, Myrtle Spurge, Wild Caper; **Fr.** Catapuce, Épurge, Grande Esule; **It.** Cacapuzza, Catapuzia, Catapuzia minore, Catapuzza, Catapuzzo, Escadda pesci, Gomitaria, Scacapuzzo, Scatapuzia, Scatapuzza.

Denne Art, der sandsynligvis er vildtvoxende i det sydlige Europa og det vestlige Asien, er nu almindelig forvildet paa mangfoldige Steder i Mellem-Europa. Den omtales baade af Dioscorides (de mat. med. 4. 124 — *Λαθυρίς*) og Plinius (XXVII. 11, 71 — Lathyris), og i Carl den Store's »Capitulare« kaldes den Lacterida. Den dyrkes endnu hist og her i Syd-Tyskland, fordi Bønderne bruge Frøet som Veterinærmedicin. For nogle Aar siden blev det tilraadet at dyrke denne Art som Olieplante [5]); men dette er, af flere Grunde, neppe kommet til Udførelse. Frøet, der er omtrent saa stort som et Peberkorn, er officinelt i enkelte Pharmacopoeer, under Navn af Semina Lathyridis majoris, Semina Tithymali latifolii eller Semina cataputiæ minoris. Hos de ældre Læger var Frøet i stor Anseelse som Bræk- og Purgermiddel.

[1]) Biskop Pál Jónsson's Saga. Cap. 9. Pag. 135.
[2]) Diplomatarium Norvegicum. I. Christiania. 1847. No. 16.
[3]) Grønlands historiske Mindesmærker. 2 Bd. Kjøbenhavn. 1838. Pag. 767. Cfr. Arrild Huitfeldt's Danmarks Krønike. Kjøbenhavn. 1603. Pag. 853, ved Aaret 1450.
[4]) Erich Pontoppidan. Annales ecclesiæ Danicæ. 2ter Theil. Kopenhagen. 1744. Pag. 329, 604, 694. Cfr. Th. T. Bartholin. De medicina Danorum domestica. Hafniæ. 1666. Pag. 478.
[5]) Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den kgl. preussischen Staaten. 17 Jahrg. 1874. Pag. 55, 99.

Den af Frøet pressede Olie har man undertiden med Nytte brugt som Surrogat for den ofte forfalskede Oleum crotonis. Frøet skal undertiden blive brugt til Forfalskning af Capers.

I den botaniske Have ved Christiania holder denne Art sig godt i en normal Vinter, det vil sige, naar man først faar lidt Frost og senere et jevnt Snedække; i modsat Fald gaar den gjerne ud. Den naar her en Høide af 2—3′ (62—94 cm.) og giver modent Frø i Slutningen af Juli eller Begyndelsen af August. Throndhjem (63° 26′) er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har givet modent Frø.

I Slutningen af dette Skrift findes opregnet de fremmede Arter, som hidtil have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, samt de i Norge vildtvoxende Arter, med deres hidtil kjendte Polargrænser.

Ricinus communis, L. **Sv.** Ricin, Underträd; **Tkl.** Bohnen (römische), Brechkörner, Christpalme, Christuspalme, Hundsbaum, Kervabaum, Kreuzbaum, Kreuzblume, Kruzebom, Mollenkraut, Oelnussbaum, Purgirkörner, Ricinusölsamen, Springkernen, Treibkörner, Wundelbaum, Wunderbaum, Wunderblume, Zeckenbaum, Zeckenkörner; **Engl.** Castor-bean, Castor oil Plant, Man's Motherwort, Palma Christi, Ricin, Stedfast; **Fr.** Palma Christi, Palme de Christ, Pignon d'Inde, Ricin; **It.** Biccino, Caffe da olio, Erba da latte, Erba lattaria, Erba venaria, Fagiolo d'India, Fagiolo romano, Fico d'Inferno, Girasole, Girasole maggiore, Girasole piccolo, Manteca, Meo, Mirasole, Palma Christi, Ricino, Ricino comune, Ricino minore, Ricino volgare, Zecca, Zedche.

Ricinusplanten eller Palma Christi, som den undertiden kaldes, har sit Hjem i det sydlige Asien og sandsynligvis tillige i de varme Dele af Afrika, f. Ex. Abyssinien, Senaar og Cordofan [1]). I de for denne Plantes Trivsel gunstige Egne af Asien bliver den et Træ, paa en Høide af indtil 40′ (12.5 m.) [2]). Paa flere Steder i Indien, f. Ex. i Guzerat og Bengalen, dyrkes Ricinus dog ofte, for Frøets Skyld, som enaarig Plante [3]). Paa Creta kan den blive indtil 25′ (7.8 m.) høi, men alt i Grækenland, hvor den dyrkes almindelig i Haverne, ja endog hist og her er forvildet, bliver den kun 10—16′ (3.13—5.0 m.), og kan alene i meget milde Vintere holde sig i nogle Aar [4]). Omtrent paa samme Maade gaar det i Sicilien (hvor den dyrkes til en Høide af 1594′ (500 m.) o. H.) og i de sydlige Dele af Italien, f. Ex. ved Neapel, hvor den bliver 10—16′ og kan holde sig i 2—3 Aar. I Spanien skal den kunne faa en Stamme saa tyk som en Mand om Livet og blive saa høi som tre Mand [5]); men paa den store lombardiske Slette, hvor den, for Oliens Skyld, nu dyrkes i saadan Mængde, at der, alene i Omegnen af Verona, aarlig avles over 10 Millioner Pund Frø, og i alle nordligere Lande er Ricinus kun enaarig. Det er eiendommeligt for denne Plante, at den, uagtet den oprindelig er et Træ, dog kan være istand til i nogle Maaneder at gjennemgaa sin hele Udvikling fra Frø til Frø. Paa Ny-Seeland er den ikke sjelden forvildet [6]).

I Norge dyrkes Ricinus kun som »Bladplante«, sammen med forskjellige andre storbladede Væxter, i Grupper, der gjerne have et Underlag af Gjødsel eller Løv eller en Blanding af begge. Under saadane Forhold kan den ved Christiania faa en Stilk, der, et Par Fod fra Jorden, har et Omfang af 7″ (18.3 cm.) og som naar en Høide af 10—12′ (3.13—3.76 m.), med $2^1/_2$′ (78 cm.) lange

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 340.
[2]) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 510. P. L. Simmonds. The commercial Products of the Vegetable Kingdom. London. 1854. Pag. 542.
[3]) Dietrich Brandis. The Forest Flora of North-, West- and Central-India. London. 1874. Pag. 445.
[4]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 58.
[5]) Jonathan Pereira. The Elements of Materia medica. 3d Ed. Vol. II. Part. I. London. 1850. Pag. 1285.
[6]) A. Engler. Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie. 6 Bd. (1885). Pag. 107.

Frugttoppe. Bladene kunne da faa en Længde og Bredde af 30″ (78 cm.). I en nogenlunde gunstig Sommer giver den her modent Frø; men fra Berlin heder det, at man, for at faa spiredygtigt Frø, maa dyrke Ricinus i Blomsterkrukker [1]).

Naar man kjender Ricinusplantens Hjem, er man paa Forhaand berettiget til at tro, at den ikke kan taale en Temperatur, der er under Frysepunctet: En Morgen i Slutningen af September 1876 viste Minimumthermometeret i den her værende botaniske Have — 1° R. Georginer og lignende Prydplanter vare naturligvis ødelagte og i en »Bladgruppe«, der bestod af Ricinus, Mais etc. og som var kantet med meget frodige Exemplarer af Perilla nankinensis Dcne., var denne sidste ødelagt og Maisen havde ogsaa lidt meget, medens Ricinus, hvoraf et Par Exemplarer stode lige ved Siden af Perilla, saa at Bladene endog hang ud over denne, var fuldkommen uskadt. Det samme saa jeg paa et andet Sted ved Christiania i Slutningen af September 1883.

I Ægypten synes Ricinusplanten at have været dyrket meget langt tilbage i Tiden [2]); men Herodot er den første, som man med Sikkerhed ved omtaler denne Plante (II. 94). Han kalder den Kiki, et Navn, som endnu den Dag idag bruges i Grækenland. Paa hans Tid (5te Aarhundrede f. Chr.) blev Planten dyrket i Ægypten, hvor man forstod af Frøet at udvinde den fede Olie, der, uagtet den hører til de tørrende Olier, dog blev brugt til Lamper; men han siger ogsaa, at »disse gave en ubehagelig Lugt«. Til samme Øiemed bruges Olien endnu i Indien og paa Java, hvor man ikke kjender dens Virkning som Lægemiddel [3]). I China skal man bruge en egen Fremgangsmaade, for at berøve Olien dens vel kjendte Egenskab, saa at den endog kan bruges i Husholdningen [4]). Maaske bestaar det hele kun deri, at det Skal, der omgiver Frøet, først fjernes, og at Kjernen presses koldt. Tilberedt paa denne Maade bruges Olien ogsaa i Marokko som Madolie [5]). Den samme Fremgangsmaade bruges ligeledes i Omegnen af Neapel; men uagtet Olien saaledes vistnok taber Størstedelen af sin eiendommelige Lugt og Smag og rimeligvis tillige lidt af sin Virkning som Medicin, er det dog meget langt fra, at denne, ved den her nævnte Fremgangsmaade, er fjernet.

Senere omtales Ricinus baade af Geographen Strabo (66 f. Chr. — 24 e. Chr.) og den navnkundige Læge Pedanius Dioscorides, en asiatisk Græker, der sandsynligvis var samtidig med Plinius og som har leveret en meget tydelig Beskrivelse af Planten. Man har troet, at der hos Propheten Jonas (IV. 6.) med Ordet Kikajon menes Ricinus; men dette Ord har ogsaa været oversat baade med Græskar (Cucurbita) og Vedbende (Hedera) [6]). I vor Bibeloversættelse staar Kikajon, »et ubekjendt Træ«. Der har været skrevet meget om, hvorledes dette Ord rigtigst skal oversættes, og til Støtte for, at her menes Ricinus, anføres, at Ordet Kikajon kan udledes af det ægyptiske Kiki eller det arabiske El keroa [7]). I Tyskland, hvor denne Plante har flere Navne, kaldes den ogsaa Wunderbaum, og dette Navn skal komme af en gammel Legende, der siger, at det var denne Plante, som Gud, i en Nat, lod voxe op til et Træ, for at give Skygge for Propheten Jonas [8]).

[1]) Karl Koch und G. A. Fintelmann. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. I. 1858. Pag. 103.
[2]) F. Unger. Botanische Streifzüge auf dem Gebiete der Culturgeschichte. Wien. 1859. (Separatabdruck). Pag. 61.
[3]) John Crawfurd. A descriptive Dictionary of the Indian Islands. London. 1856. Pag. 360.
[4]) P. L. Simmonds l. c. Pag. 543. G. R Porter. The tropical Agriculturist. London. 1833. Pag. 414.
[5]) D. A. Rosenthal. Synopsis plantarum diaphoricarum. Erlangen. 1862. Pag. 831.
[6]) Charles Pickering. Chronological History of Plants. Boston. 1879. Pag. 225. John Kitto. A Cyclopædia of Biblical Literature. Edinburgh. 1847. Vol. II. Pag. 203. John Hutton Balfour. The Plants of the Bible. London. 1866. Pag. 160.
[7]) H. B. Tristram. The natural History of the Bible. 4th Ed. London. 1875. Pag 449.
[8]) F. A. Flückiger. Lehrbuch der Pharmakognosie des Pflanzenreiches. Berlin. 1867. Pag. 692.

Ricinusplanten blev dyrket af den bekjendte tyske Lærde Albertus Magnus (1193—1280), og 1548 er den indført til England, hvor den paa Botanikeren William Turner's Tid (A new Herball. 1551—66) var en vel kjendt Haveplante. I Slutningen af det 16de Aarhundrede nævnes Ricinus af den engelske Læge og Naturkyndige John Gerard, som ogsaa kjendte Olien, der dog kun omtales som et Middel til udvortes Brug mod Hudsygdomme. Om Oliens afførende Egenskaber har man ikke havt nogen Underretning før Peter Canvane, der i flere Aar havde været Læge i Vest-Indien, 1764 udgav et Skrift »On the Oleum Palmæ Christi sive Oleum Ricini or (as it is commonly call'd), Castor Oil«. Navnet »Castor Olie«, som nu bruges hyppig i England og tildels ogsaa, navnlig af Sjøfolk, i Norge, (hvor Olien dog i Almindelighed kaldes amerikansk Olie), nævnes her for første Gang. Dette Navn er kommet til England fra Jamaika, hvor Ricinus ved en Feiltagelse blev kaldet Agnus castus, og ved en Forvanskning er heraf fremkommet Ordet Castor. Den virkelige Vitex agnus castus, L. (Verbenaceæ), en liden buskartet Plante, som findes i Middelhavslandene, har man i Oldtiden, Middelalderen, ja tildels endog i den nyere Tid tillagt høist eiendommelige Egenskaber. Ricinusolien synes dog ikke at være kommen i Brug som Afføringsmiddel før i Slutningen af det 18de Aarhundrede [1]).

En Mængde Ricinusolie udføres nu fra Lombardiet, hvor Oliekagerne, som blive tilbage efter Presningen, med god Vinding bruges til Gjødsel for Lin og Hamp. Den største Mængde Olie kommer dog fra Indien, og i Aaret 1870 - 71 blev der fra Calcutta udført over 2½ Million Liter [2]).

I de senere Aar dyrkes Ricinusplanten i Syd-Europa ikke alene for Oliens Skyld, men ogsaa fordi Bladene bruges til Føde for et Slags Silkeorm, Saturnia paphia, hvormed man i flere Aar har gjort Forsøg; men noget bestemt Resultat er mig endnu ikke bekjendt.

Før Midten af det 17de Aarhundrede har Ricinus været dyrket i Danmark, og det opgives, at den undertiden gav modent Frø [3]). Omtrent i Midten af det 17de Aarhundrede har den rimeligvis første Gang været dyrket i den botaniske Have i Upsala af O. Rudbeck den ældre: i hans Catalogus (1658) findes den nemlig under Navn af »Cataputia major s. Ricinus«. I Slutningen af det 17de Aarhundrede har den ogsaa været dyrket ved Throndhjem [4]), hvor den nu i en almindelig Sommer naar en Høide af 5′ (1.56 m.) og faar Blade, der holde 18″ (47 cm.) i Diameter.

Det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har ladet gjøre Forsøg med at dyrke Ricinus, er Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′ N. B.); men uheldigvis var dette i den meget ugunstige Sommer 1885. Den blev saaet i Benk den 18de Mai og senere udplantet; men den blev kun 2′ (62 cm.) høi; Bladene bleve 9″ (23.5 cm.) lange og 12″ (31 cm.) brede. Den fik Blomsterknopper; men i Midten af August bleve Planterne ødelagte af Natfrost.

I den botaniske Have ved Christiania have følgende Arter og Former hidtil været dyrkede: 1) R. africanus, Mill. (fra det nordlige Afrika), 2) R. Gibsoni, Veitch, 3) R. inernis, Jacq. (indført til England 1758 fra Indien), 4) R. lividus, Jacq. (indført til England 1795 fra Syd-Afrika), 5) R. rutilans, Hort. Berol., 6) R. sanguineus, Hort., 7) R. tunicensis, Desf. og 8) R. viridis, Willd. (fra Indien). Af disse have kun 1, 2, 3 og 7 i meget gunstige Sommere givet modent Frø.

Buxus sempervirens, L. **Norge, Sv. Dan.** Buxbom; **Tkl.** Bosbaum, Bossebaum, Boyschebaum, Buchs (Graubündten), Buschbaum, Buschbom, Buschboum, Bussbom, Buxbaum, Palm (Schweiz),

[1]) F. A. Flückiger and D. Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 511.
[2]) Annual Volume of Trade and Navigation for the Bengale Precidency for 1870—71. Calcutta. 1871. Pag. 119.
[3]) Hans Raszmussøn Bloch. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647. Pag. 77.
[4]) Christian Gartner. Horticultura eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 16.

Palmenberg, Pikesbum (Siebenbürgen), Poxbaum, Puchs, Puchsbaum; **Engl.** Box, Box (common), Box (dwarf), Bush-tree, Dudgeon; **Fr.** Bouis, Buis; **It.** Anguscio, Boisso, Boss, Bossaro, Bossel, Bosso, Bossolo, Buscio, Buss, Busso, Bussolo, Bussul, Martel, Mortel, Mortella, Verde.

Sandsynligvis vildtvoxende i Syd-Europa, Nord-Afrika og Orienten til Kaukasus og Himalaya. Træet har, paa Grund af sin Haardhed og Finhed, været vel kjendt i Oldtiden, og det omtales alt i Homèr's Iliade (XXIV. v. 269), hvor det heder, at Aaget paa Priamus's Muldyr var forfærdiget af Buxbom (*πύξινον ζυγὸν*). Theophrast (hist. pl. 3. 15, 5) siger, at dette Træ voxede paa de cytoriske Bjerge (i Paphlagonien), men at de største og smukkeste Træer fandtes paa Cyrnos (ɔ: Corsica), og han lægger til, at dette var Grunden til, at Honning fra denne Ø havde en ubehagelig Lugt af Buxbomblomsterne. Virgil (Georg. II. v. 148) siger, at Træet godt lod sig bearbeide med Meisel (torno rasile buxum). Ovid (Metam XIV. v. 537) omtaler Triller af Buxbomfløiten, og han siger tillige (Fast. VI. v. 229), at Træet blev brugt til Kamme, hvormed man kjæmmede Haaret. Columella beretter (de re rust. VII. 8. 7), at Ost enten blev tildannet med Hænderne eller ogsaa i egne, af dette Træ udskaarne, Former (buxea forma). Plinius (XVI. 16, 28), som ogsaa fremhæver Træets Haardhed, siger, at de største Exemplarer fandtes paa Corsica, men, at Blomsterne gave Honningen en bitter Smag.

Den dvergagtige Varietet (Buxus suffruticosa, Mill), der i Aarhundreder har været brugt i Haverne til Indfatning, og som især paa Ludvig XIV Tid spillede en vigtig Rolle i den Lenôterske Rococostil, lader til at være fremkommet i Syd-Frankrig, sandsynligvis alt i Romertiden. Det ser ud til, at denne Varietet nu er vildtvoxende paa flere Steder i Syd-Frankrig og i det sydlige Tirol,

I Danmark har man, ialtfald i Midten af det 17de Aarhundrede, dyrket baade den almindelige Buxbom og den ovenfor nævnte dvergartede Varietet[1]. I de sydlige Egne af Sverige ($55^1/_2{}^0$) kan den almindelige Form naa en Høide af 10—12′ (3.1—3.7 m.), men ved Stockholm bliver den neppe mere end 2—3′ (62—94 cm.) høi. I Norge dyrkes denne Art hist og her langs Kysten lige til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i flere Aar har holdt sig meget godt I Haven ved Gaarden Rød, i Nærheden af Fredrikshald (59° 7′), findes en klippet Buxbomhæk, som i September 1881 var 7′ (2.19 m.) høi og 8′ (2.25 m.) bred; de tykkeste Stammer holdt 2′ 7″ (81 cm.) i Omfang. — I Haven ved Gaarden Bringsvær, mellem Arendal og Grimstad (58° 23′), findes to lige store Exemplarer, som i November 1878 vare 8′ 3″ (2.58 m.) høie og Stammerne holdt 20″ (52 cm.) i Omfang. — I Stavanger (58° 58′) findes ogsaa to Exemplarer, hvoraf det største er 12′ (3.76 m.) høit og Stammen holder 23″ (60 cm.) i Omfang; det andet er 10′ (3.13 m.) høit og Stammen holder 2′ (62 cm.) i Omfang. — I Haven ved Godset Rosendal (60°), i Søndre Bergenhus Amt, findes en klippet Hæk, som i October 1885 var 11′ (3.45 m.) høi og 5—8′ (1.56—2.50 m.) bred. — I Haven ved Gaarden Milde (60° 14′), i Nærheden af Bergen, findes 8 Stykker Buxbom, der ere næsten lige store: de ere omtrent 10′ (3.1 m.) høie og Kronerne have den samme Diameter. I en Høide af 4′ (125 cm.) holde Stammerne omtrent 19″ (50 cm.) i Omfang. Disse Træer maa have en forholdsvis høi Alder: i et Skjøde, som er dateret 6te October 1766, nævnes de udtrykkelig blandt de Gaarden tilhørende »Herligheder«.

Naar undtages den ovenfor nævnte dvergagtige Varietet, har jeg i Norge ikke seet nogen anden end B. semp. foliis luteo-maculatis, som findes i en Have ved Laurvik (59° 3′).

---

[1]) **Simon Paulli. Flora danica. Kjøbenhavn. 1648. Pag. 34. No. 22. Hans Raszmussøn Block. Horticultura danica. Kjøbenhafn. 1647 Pag. 60**

Geblera suffruticosa, F. & M. (Phyllanthus ramiflorus, Pers.). Vildtvoxende i det sydlige Sibirien, Mongoliet og Amurlandene. Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket i omtrent 40 Aar. Den holder sig ret godt, uden at dækkes om Vinteren, og i en nogenlunde gunstig Sommer giver den modent Frø. Den er nu 5′ (1.56 m.) høi.

JUGLANDEAE.

Juglans regia, L. **Norge**. Valnødtræ; **Sv**. Valnötsträd; **Dan**. Valnødtræ; **Tkl.** Baumnuss, Grübelnuss, Johannisnuss, Kobernuss (med stor Frugt), Königsnuss, Meisennuss (med tyndt Skal), Nassbaum (Siebenbürgen), Nessbaum, Nossbaum, Notbom, Notebom, Notte, Nusch (Schweiz), Nuscher (Ober-Engadin), Nuss (walisch), Nuss (walsch), Nussbaum, Nussbaum (walsch), Nussbaum (welsch), Nutbom, Nutschebum (Siebenbürgen), Nuzbaum, Nuzboum, Pferdenuss, Römischnuss, Rossnuss (med stor Frugt), Schafnuss, Steinnuss (med liden Frugt), Wallnâete (Frugten), Wallnåetboom, Wallnöt, Wallnuss, Walnotbom, Welschnot, Welschnuss; **Engl.** Bannut, Bannut-tree, Cat's tail, French Nut, Nut (Welsh), Tentes, Walnut (common); **Fr.** Noyer commun; **It.** Cocolar, Noce, Nociara, Noera, Nogara, Nogher, Noghero, Noiar, Nojara, Nos, Nosa, Nose, Nus, Nuse.

Valnødtræet er vildtvoxende i Armenien, i Landene søndenfor Kaukasus og det kaspiske Hav, i Bjergegnene i det nordlige og nordøstlige Indien og i Birma. Først i den nyeste Tid har Professor Heldreich i Athen fundet, at det ogsaa er vildtvoxende i Bjergegnene i Grækenland, paa en Høide af 2071—4143′ (650—1300 m) o. H., og i Bosnien. Det er saaledes gaaet med Valnødtræet ligesom med Hestekastanien (II. Pag. 404), som man heller ikke vidste var vildtvoxende i Europa. Valnødtræet er rimeligvis vildtvoxende fra Grækenland og lige til Japan [1]).

Dette Træ har neppe været kjendt i Grækenland før Alexander den Store's Tid; thi Theophrast, som levede i det 4de og 3die Aarhundrede f. Chr., kjendte Frugten, men kun som Handelsvare fra Orienten (hist. pl. 3. 7). Varrro (117—26 f. Chr.) omtaler Valnødtræet paa flere Steder i sin Bog de re rustica (I. 16. 6 & 67). Cicero (Tuscul. quaest. V. 20, 58) fortæller, at den syracusanske Tyran Dionysius var saa mistroisk, at han frygtede for at bruge en Barberkniv, og lod derfor sine Døttre brænde Skjæget af sig med glødende Valnødskaller (juglandium putamen). Paa Plinius's Tid († 79 e. Chr.) var Træet almindeligt i Italien, hvorhen det er indført fra Persien, hvilket kan sees af Navnene Nux persica og Nux regia Han nævner endog (XV. 22, 24) flere Sorter Valnødder, f. Ex. de persiske, eubøiske, græske, cypriske, albanesiske og tarentiske, og af disse havde nogle tykt og haardt, andre tyndt Skal. Man forstod alt dengang at formere de bedste Sorter ved Podning, men der lægges til, at det ikke var let at faa Forædlingen til at lykkes. Det samme er Tilfældet den Dag idag, uagtet denne Kunst nu er bragt op til en høi Grad af Fuldkommenhed. Et Afkog af Bladene brugtes til Farvning af Træ, Uld og Haar, og Frugterne til forskjellige Øiemed som Medicin. Plinius fortæller (XXIII. 8. 77), at Pompejus, i et af den overvundne Konge Mithridates's Privatværelser, fandt en Recept paa Modgift, der bestod af to

[1]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 342.

Valnødder, to Figen, 24 Blade af Vinrude (Ruta graveolens) og lidt Salt. Naar dette blev spist tidlig om Morgenen og fastende, kunde man hele Dagen være sikker mod Virkningen af Gift. Hos Romerne brugtes Valnødder som Dessert efter Hovedmaaltidet, og hos Vinhandlere i Rom blev der gjerne gratis serveret Valnødder og Ost. Man forstod ogsaa af Kjernen at presse Olie, der anbefaledes som et Middel mod Tunghørthed og for at faa Haaret til at voxe. Det sidste har traditionelt holdt sig, ialtfald her i Landet, lige til den Dag idag.

Efterhaanden er Valnødtræet blevet udbredt i de fleste europæiske Lande; men det er langtfra, at det er gaaet saa hurtigt med Udbredelsen af dette Træ som med de almindelige Frugttræer. Før Carl den Store's Tid († 814) var nemlig Valnødtræet neppe kjendt i Tyskland (i »Capitulare« kaldes det Nucarii), og først 1562 blev det indført i Frankrig og England.

Hverken i Petersburg eller Dorpat kan man dyrke dette Træ, ja ikke engang i Saratow (51° 32′) kan det voxe op til, hvad man kalder et »Træ« [1]). Ikke desto mindre heder det, at der i Kari's Prestegjeld, paa Sydkysten af Finland, staar et Træ, som er 15′ høit [2]). I Omegnen af Stockholm findes flere temmelig gamle Træer, men deres mere eller mindre buskformede Udseende viser, at de flere Gange have lidt af Vinterkulden. En og anden Gang har man dog der faaet moden Frugt [3]); men ved Upsala (59° 52′) synes denne Art ikke at ville trives. Ved Cimbrishamn i Skåne (55½°) maalte Linné 1749 to Valnødtræer, hvoraf det største var 60 svenske Fod (17.81 m.) høit, med en Stamme, som holdt 6′ (1.78 m.) i Omfang [4]); men Vinteren 1740—41 vare temmelig store Valnødtræer udgaaede paa Øland [5]).

I det sydlige Bayern kan Valnødtræets Høidegrænse med et rundt Tal sættes til 2400′. For det nordlige Schweiz sætter Wahlenberg Høidegrænsen til 1950′; men i Berner-Oberland kan man dog faa moden Frugt til en Høide af 2590′. Paa Sicilien opgives Valnødtræets Høidegrænse kun til 2231′ (700 m.) o. H. [6]).

Om Valnødtræets Indførelse i Norge har jeg ikke kunnet finde nogen Oplysning; men indtil for nogle Aar siden fandtes der, paa to Steder i Bergens Stift, to meget store Træer, som rimeligvis havde en Alder af 150—200 Aar, og det er vel ikke usandsynligt, at disse Træer høre til de første af sit Slags, som have været plantede her i Landet.

I Haven ved Gaarden By, i Nærheden af Stenkjær (64° 2′), stod der, indtil for nogle Aar siden, et »temmelig stort« Valnødtræ, som endda ikke havde blomstret. Vinteren 1874 havde Harerne afgnavet Barken omkring hele Stammen, og paa denne Maade gik dette Træ tilgrunde. Det nordligste Valnødtræ i Norge, som endnu er friskt, findes i Haven ved Frosten Prestegaard (63° 35′), i Nærheden af Throndhjem. Træet, der er plantet af en Dame, som boede paa Prestegaarden i 1806—1812, er nu, efter en i Juli 1887 foretagen Maalning, omtrent 30′ (9.41 m.) høit, og Stammen, som et Par Fod over Jorden deler sig i to Grene, holder under Delingen 6′ 8″ (2.09 m.) i Omfang. Den ene af Grenene holder 4′ 6″ (1.40 m.) og den anden 3′ 6″ (1.09 m.) i Omfang.

---

[1]) E. Regel's Gartenflora. 1876. Pag. 292 fgg.
[2]) John Croumbie Brown. Finland: its forests and forest management. Edinburgh. 1883. Pag. 276.
[3]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1883. Pag. 9.
[4]) Carl Linnæi Skånska Resa. Stockholm. 1751. Pag. 139.
[5]) Carl Linnæi Öländska och Gottländska Resa. Stockholm. 1745. Pag. 48.
[6]) Theobald Fischer. Beiträge zur physischen Geographie der Mittelmeerländer, besonders Siciliens. Leipzig. 1877. Pag. 143.

Kronen har en Diameter af 36′ (11.29 m.). I meget gunstige Sommere giver dette Træ moden Frugt, som jeg to Gange har havt Leilighed til at undersøge. 1873 bar dette Træ 9 Liter rensede, modne Nødder. Fig. 136 viser en Tegning af dette Træ.

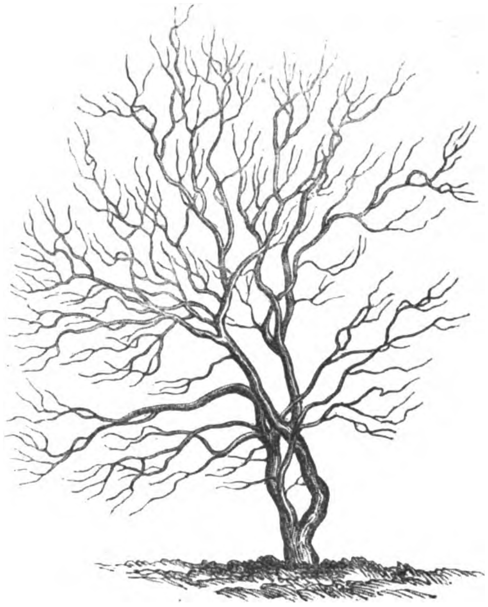

Fig. 136. Juglans regia ved Frosten Prestegaard (63° 35′).

Ved Gaarden Øveraas i Eikisdal Prestegjeld (62° 41′), i Romsdals Amt, staar et Valnødtræ, som spirede paa Stedet 1830. I Mai 1865 var dette Træ 34′ (10.6 m.) høit, og Stammen havde 1′ over Jorden en Diameter af 22″ (57 cm.); Kronen holdt 20′ (6.3 m.) i Gjennemsnit. Dette Træ, hvis Tilvæxt, naar man tager Hensyn til Bredegraden, er ret anseelig, gav i Aaret 1850 første Gang modne Nødder. I samme Prestegjeld findes et andet Valnødtræ, som blev maalt i August 1881 og som ikke har nogen paafaldende Høide, men Stammen holdt i Brysthøide 6′ 3″ (1.96 m.) i Omfang. Ved Gaarden Ærvik i Aure Prestegjeld (62° 55′), i Romsdals Amt, fandt Gerhard Schøning i Aaret 1773 Valnødtræer, »der bære modne Nødder, som af Bonden paa Gaarden sælges i Christianssund«, og ved Gaarden Vestad, paa Øen Sekken i Romsdalsfjord (62° 35′), fandt Schøning ogsaa Valnødtræer, »som ofte bære modne Nødder« [1]).

Paa den vestlige og sydlige Kyst af Norge findes en Mængde Valnødtræer, som have en Høide af 35—40′ (11—12.5 m.), med 4—5′ (1.25—1.56 m.) Omfang af Stammen, og dette er den almindelige Størrelse, som Valnødtræet her pleier at naa ved en Alder af 50—60 Aar. Jeg skal derfor her kun fremhæve følgende:

For henved 30 Aar siden blev der i Lekanger Prestegaards Have (61° 13′), ved Sognefjord, hugget et Valnødtræ, om hvilket det i et Par Reisebeskrivelser over hin Egn heder: »et Valnødtræ stort som en Skibseg« — og »det skjønneste, som en Maler kunde sætte i en Forgrund« [2]). Det er blevet mig opgivet, at dette Træ skal have været 50—60′ (15.7—18.8 m.) høit og at Stammen, indtil Kronen, havde en Høide af 30—40′ (9.4—12.5 m.). Et Stykke af den øverste Del af Stammen, som jeg har faaet til Universitetets botaniske Museum, holder 23″ (60 cm.) i Diameter og viser en Alder af 83 Aar, og et Stykke af en Gren, som jeg ved samme Leilighed fik, holder 19″ (50 cm.) i Diameter ag har 69 Aarringe. Træet gav næsten hvert Aar modne Nødder. — Ved den under Buxus sempervirens (Pag. 426) nævnte Gaard Milde (60° 14′), i Nærheden af Bergen, blev der Høsten 1883 hugget et Valnødtræ, som kun var 46′ (14.4 m.) høit, men Stammen havde i Brysthøide et Omfang af 12½′ (3.9 m.). I 6′ Høide delte Stammen sig i to Grene, hvoraf den ene holdt 9½′ (3 m.) og den anden 7′ (2.2 m.) i Omfang. — I Haven ved Godset Rosendal i Kvinhered, i Søndre Bergenhus Amt (60°), findes et Valnødtræ, som i November 1885 var 39′ (12.23 m.) høit; Kronens Diameter fra Syd til Nord var 50′ (15.68 m.) og fra Øst til Vest 39′ (12.23 m.). Stammen holdt i Brysthøide 13′ 3″ (4.15 m.) i Omfang. Denne, som er hul, har indvendig en Diameter af

[1]) G. Schøning. Reise gjennem en Del af Norge. Kjøbenhavn. 1778. 2det Hefte. Pag. 39, 106.

[2]) Budstikken. Christiania. 1824. Pag. 400. 1825. Pag. 125. Cfr. G. P. Blom. Bemærkninger paa en Reise i Nordlandene &c. Christiania. 1830. Pag. 12.

3′ (94 cm.) og en Aabning paa Siden, som er 10′ (3.83 cm.) lang og et Par Fod bred. Omtrent 5′ (1.56 m.) fra Jorden har der, ved denne Aabning, dannet sig en omtrent 4 □′ (1.37 □ m.) stor Knude, hvorfra der er udvoxet en fuldkommen frisk Luftrod, der ved Basis har et Omfang af 18″ (47 cm.) og som gaar lige ned i Jorden. I en Høide af 9′ (2.82 m.) har der tidligere været en lignende Luftrod, men denne er nu visnet. Af en heftig Storm knækkedes 1855 Træets Hovedgren, der var omtrent 50′ (15.68 m.) lang og som havde en lige saa stor Udbredning til Siderne, og derfor har Træet nu den ovenfor nævnte ringe Høide. Uagtet det her nævnte Sted ligger under samme Bredegrad som Christiania, faar man dog ved Rosendal kun i gode Sommere spiselige Nødder; men disse ere aldrig saa modne, at de kunne gjemmes til Vinteren. Grunden hertil ligger naturligvis deri, at Sommervarmen paa Norges Vestkyst ikke er tilstrækkelig. (Det kan her maaske være af Interesse at meddele, at det, for nogle Aar siden, blev berettet som »noget mærkeligt,« at der ved Landsbyen Mentmore i Buckingham Shire (52° N. B.), fandtes et Valnødtræ, som i Brysthøide holdt 12′ 7″ (engelsk Maal) i Omfang [1]). »Tysklands største Valnødtræ« findes ved Fehrbellin (52° 25′) i Nærheden af Potsdam. Kronen holder 54′ (17 m.) i Diameter og Stammen 12′ 7″ (4 m.) i Omfang [2]). — Ved den under Ilex aquifolium (Pag. 413) nævnte Gaard Kaarevig (59° 46′), paa Stordøen, blev der 1864 hugget et Valnødtræ, som i den nedre Ende og uden Bark holdt 20½″ (53.5 cm.) i Diameter og viste en Alder af 71 Aar. — I August 1878 maalte jeg i Christianssand (58° 8′) et Valnødtræ, som var 46′ (14.4 m.) høit; Stammen, som indtil Kronen er 7½′ (2.34 m.) høi, holdt i Brysthøide 9½′ (3 m.) i Omfang; Kronen holdt 51′ (16 m.) i Diameter. — I Risør (58° 43′), ved Norges sydøstlige Kyst, staar et Valnødtræ, som i August 1887 havde følgende Dimensioner: Høide lidt over 53′ (16.72 m.), Kronens Diameter 30′ (9.41 m.) og Stammens Omfang i Brysthøide 5′ 2″ (1.61 m.). Træet, som skal være plantet 1802, bærer gjerne hvert Aar 40 – 70 Liter rensede Nødder. — Ved Gaarden Grønli, paa Gjeløen ved Moss (59° 26′), staar et Valnødtræ, som i Juli 1887 var 62′ 9″ (19.68 m.) høit; Stammen holdt i Brysthøide 9′ 4″ (2.92 m.) i Omfang og Kronens Diameter var i den ene Retning 54′ (16.94 m.) og i den anden 38′ (11.92 m.). Det er mig opgivet, at det største Udbytte af dette Træ har været lidt over en halv Tønde (70 Liter) rensede Nødder. — I Drøbak (59° 40′), ved Christianiafjord, staar et Valnødtræ, der, efter en tidligere Beretning af en ældre Dame, som selv havde lagt Nødden paa det Sted, hvor Træet staar, nu er 72 Aar gammelt. I September 1885 var dette Træ 40′ (12.54 m.) høit og deler sig, 1′ over Jorden, i to Stammer. Under Delingen har Hovedstammen et Omfang af 8′ (2.50 m.), og 1′ over denne holder den ene Stamme 5′ 6″ (1.71 m.) i Omfang; den anden er lidt mindre. Kronen har, paa Grund af den her nævnte Deling, en uregelmæssig Form og dens længste Diameter er 48′ (15 m.). Det største Udbytte, som dette Træ har givet, var 1½ Tønde (ↄ: 210 Liter) rensede Nødder. — I Haven ved Gaarden Frognes, i den vestlige Udkant af Christiania, blev der i August 1887 maalt et Valnødtræ, som var 40′ (12.54 m.) høit. Stammen, som i en Høide af 3′ (94 cm.) deler sig i 9 Grene, holder ved Grunden 12′ (3.76 m.) og under Delingen 14′ 6″ (4.44 m.) i Omfang. Kronen holder 50′ (15.68 m.) i Diameter. Det største Udbytte, som dette Træ har givet, var omtrent en Tønde (139 Liter) rensede Nødder. — Ved Gaarden Schulzehaugen, paa Nordkanten af Christiania, maalte jeg i August 1887 et Valnødtræ, som var 41′ (12.86 m.) høit. Kronen holdt 40′ (12.54 m.) i Diameter og Stammen 5′ 5″ (1.68 m.) i Omfang. Disse ere de to største Valnødtræer, der, saavidt mig bekjendt, findes i Omegnen af Christiania.

[1]) The Gardener's Chronicle. XXVIII. London. 1882. Pag. 688.

[2]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. 39 Jahrg. Hamburg. 1883. Pag. 576.

Fra en Have i Nærheden af Christiania fik jeg, for flere Aar siden, 18 fuldmodne Valnødder i en Klase. Ved Christiania naa Valnødbladene i Almindelighed en Længde af 17—18" (44.4—47 cm.); men selv paa ældre Træer finder man ikke sjelden Blade, som ere 22" (57.5 cm.) lange og hvor Endebladet er 10½" (27.5 cm.) langt og 5½" (13.3 cm.) bredt.

Ved Christiania, hvor Valnødtræet aldrig lider af Vinterkulden og, selv i en ugunstig Sommer, giver moden Frugt, har jeg kun seet følgende Varieteter: J. r. microcarpa, J. r. fertilis (J. r. praeparturiens — **Tkl.** Fruchtbare von Chatenay, Frühtragende Walnuss, Strauchwalnussbaum, Zwergwalnuss; **Engl.** Dwarf prolific; **Fr.** Fertile de Chatenay), J. r. monophylla og J. r. asplenifolia. De to sidstnævnte ere her meget mindre haardføre end Hovedarten; Varieteten asplenifolia har jeg ogsaa seet ved Christianssand. Fra Christianssund (63° 7′), der ligger ved det aabne Hav, har jeg for flere Aar siden faaet mig tilsendt fuldmodne Nødder af J. r. fragilis (**Tkl.** Dünnschalige Baumnuss, Dünnschalige Walnuss, Gemeine Meisennuss; **Engl.** Thinn-Shelled; **Fr.** Noix mésange, A coque tendre ou mésange).

Juglans cinerea, L. (J. alba oblonga, Marsh, J. cathartica, Mchx., J. oblonga, Mill.). **N. Am.** Butter-nut. Vildtvoxende i Canada, Maine, ved Bredderne af Eriesjøen, i Kentucky, Tennessee og ved Missouri; indført 1656 til England. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket med Held; men den har der endnu ikke blomstret. Ved Christiania giver den næsten hvert Aar moden Frugt, som jeg her flere Gange har brugt til Udsæd. Fra Omegnen af Christiania har jeg en Skive af en Stamme, som holder 10½" (27 cm.) i Gjennemsnit og viser en Alder af 30 Aar. Vaaren 1881 blev der i den botaniske Have ved Christiania fældet et Træ, som var gaaet ud, fordi Rødderne vare komne ned i en vandsyg Undergrund. Træet, som i mange Aar havde givet moden Frugt, var 34′ (10.6 m.) høit; en Skive af den nederste Del af Stammen holdt 17" (44.4 cm.) i Diameter og viste en Alder af 46 Aar. I Sverige holder denne Art sig godt til Upsala. Ved Eriksnäs, paa Sydkysten af Finland (60° 17′), giver denne Art moden Frugt, og har holdt sig der saa længe, at der findes et Træ, der er fremkommet af en paa Stedet modnet Nød, og som nu har en Høide af 30′ [1]). I Træskolerne ved Petersburg holder den sig ikke, fordi de unge Planter, som give forholdsvis lange Aarsskud, fryse med hver Vinter, hvorimod ældre Exemplarer, der give korte Aarsskud med modent Træ, kunne modstaa den strengeste Vinterkulde [2]).

Juglans tomentosa, Lam. (Carya alba, Mill.), Carya tomentosa, Nutt.). **N. Am.** Mockernut Hickory, White-heart Hickory. Vildtvoxende i de østlige forenede Stater, hvorfra den 1766 er indført til England. Inderøen (63° 52′) er det nordligste Sted i Norge, hvor yngre Exemplarer af denne Art i flere Aar have holdt sig meget godt. Det samme er Tilfældet ved Christiania, hvor denne Art ikke har lidt af Vinterkulden, men voxer temmelig langsomt. I det sydlige Sverige dyrkes den ialtfald i Skåne.

I den botaniske Have ved Christiania have yngre Exemplarer af følgende Arter i flere Aar holdt sig meget godt: **Juglans amara,** Mchx. (Carya amara, Nutt., Hikorius amarus, Raf.), **Juglans nigra,** L., **Juglans olivaeformis,** Marsh (Carya olionoënsis, Marsh, Juglans angustifolia, Ait., J. cylindrica, Lam., J. pecan, Mühlbg., J. rubra, Gärtn.), **Juglans rupestris,** Engelm. og **Juglans sulcata,** Willd. (Carya sulcata, Nutt., J. cordiformis, Wangenh., J. laciniosa, Mchx., J. mucronata, Mchx.).

---

[1]) John Croumbie Brown. Finland: its forests and forest management. Edinburgh. 1883. Pag. 276.
[2]) Dr. E. Regel's Gartenflora. 1880. Pag. 154 fg.

Pterocarya caucasica, C. A. Mey. (Juglans fraxinifolia, Lam., Juglans pterocarpa, Mchx., Rhus obscura, Bieb.). **Tkl.** Kaukasische Flügelnuss; **Engl.** Caucasian Walnut; **Fr.** Noyer à feuilles de Frêne. Vildtvoxende i Transkaukasien, i Vest for det kaspiske Hav; indført til England 1800.

Denne Art har jeg seet paa to Steder i Norge, ved Horten (59° 25′) og i den botaniske Have ved Christiania, og paa begge Steder giver den i en almindelig Sommer moden Frugt. Paa førstnævnte Sted findes det største Exemplar, som er 36′ (11.29 m.) høit. Lidt over Jorden deler Træet sig i fem Stammer, hvoraf den største holder 3′ 6″ (10.9 cm.) i Omfang. Bladene naa her en Længde af 32″ (89 cm.). Ved Stockholm bliver den kun buskformet [1]), men i Skåne træagtig og giver moden Frugt.

ANACARDIACEAE.

Rhus cotinus, L. (Cotinus coccygea, Scop.). **Norge.** Paryktræ; **Sv.** Fustelholz; **Dan.** Paryktræ; **Tkl.** Färberbaum, Färberstrauch, Farblaub, Fisetholz, Füssel, Fusselholz, Fustel, Fustet, Gelbholz, Gelbholz (ungarisches), Giftbaum, Gifteich, Giftsumach, Parukenbaum, Perückenbaum, Perückensumach, Persilgenholz (gelb), Rujaholz, Rujarinde, Rujastrauch, Schmack (bairischer), Schmack (tiroler), Schmack (triester), Schmack (unechter); **Engl.** Burning bush, Purple fringled Sumach, Smoke-plant, Smoke-tree, Venetian Sumach, Venice Sumach, Venus's Sumach, Wig-tree, Zante-wood, Young Fustic; **Fr.** Arbre à perruque, Bois jaune, Fustet, Marabout, Sumach Fustet; **It.** Capecchio, Cotino, Cotinu, Fet, Fogiarola, Fugliarcula, Fugliarevla, Fustot, Roso, Rosolo, Ruff, Ruoss, Rus, Röss, Scodeno, Scona, Scotanella, Scotano, Scoten, Sgodano, Sommac, Sommaco, Sumacco.

Vildtvoxende i Syd-Europa, fra Spanien til Krim, og i Orienten, hvor den paa Taurus gaar op til 4000′ o. H. Indført til England 1656. I Norge findes denne Art, plantet som Prydbusk, paa flere Steder langs Kysten til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i en lang Aarrække har holdt sig godt. Ved Christiania giver den aarvist modent Frø. Et Stykke af en Stamme fra den her værende botaniske Have holder $8^1/_2$ cm. i Diameter og viser en Alder af ni Aar. Baade ved Stockholm og Upsala skades denne Art ofte af Vinterkulden. Træet, der kommer i Handelen under Navn af Fisetholz, Fustikholz, Junger Fustik, Ungarisches Gelbholz eller Zantegelbholz, bruges især til Farvning af Skind, som det meddeler en orangegul Farve, der ved Tilsætninger kan blive grøn, chamois eller kaffebrun.

Rhus copallina, L. **Engl.** Dwarf Sumach. Vildtvoxende i Nord-Amerika, fra Canada til Florida, og indført til England 1688. Ved Christiania lider denne Art ofte af Vinterkulden, men ved Mandal (58°), i Nærheden af Cap Lindesnes, har den i en lang Aarrække holdt sig meget godt og naaet en Høide af 16′ (5 m.), med omtrent 5″ (13 cm.) Diameter af Stammen. I Nord-Amerika ryge Indianerne Bladene af denne Art, enten for sig alene eller blandede med Tobak.

Rhus elegans, Ait. (Carolina Sumach), der rimeligvis kun er en Form af Rh. glabra, har jeg her i Landet kun seet ved Horten (59° 25′), hvor jeg for flere Aar siden maalte et Exemplar, som var 10′ (3.1 m.) høit.

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 92.

Rhus glabra, L. **Tkl.** Nordamerikanischer Essigbaum, Virginischer Sumach; **Engl.** Scarlet Sumach, Smooth Sumach, Vinegar-tree; **Fr.** Vinaigrier. Vildtvoxende i Nord-Amerika, fra Canada til Georgia, og indført til England 1716. Denne Art dyrkes i Norge hist og her langs Kysten til Molde (62° 44′), og i Sverige til Stockholm.

Rhus toxicodendron, L. **Tkl.** Gifteiche, Giftiger Essigbaum, Giftranke, Giftrebe, Giftschlingbaum, Giftsumach; **Engl.** Poison-Ivy, Poison-Oak; **Fr.** Arbre du poison, Sumach à la gale, Sumach à la puce, Sumach traçant. Meget almindelig vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1640 er indført til England. Denne meget giftige Busk har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den aarvist giver moden Frugt. I Sverige holder den sig godt ved Upsala.

Rhus typhina, Torn. **Tkl.** Essigbaum, Fuchszwanzbaum, Hirschbaum, Hirschkolbenbaum, Kolbensumach, Virginischer Sumach; **Engl.** Stag's-horn Sumach, Vinegar-tree, Virginian Sumach; **Fr.** Sumach Amarante, Sumach de Virginie. Vildtvoxende i Nord-Amerika, fra Canada til Carolina, og indført til England 1629. Dyrket paa flere Steder ved Norges sydøstlige og sydvestlige Kyst, fra Christiania til Sogndal (61° 17′). I Omegnen af Christiania kan den blive 12′ (3.8 m.) og ved Mandal (58°) 18′ (5.6 m.) høi, med 5″ (13 cm.) Diameter af Stammen. I Sverige holder den sig godt ved Upsala.

Rhus vernix, L. (R. vernicifera, DC.). **Engl.** Japan Laquer-tree, Varnish-tree. Vildtvoxende og dyrket i Japan, fornemlig i Provindserne Aidzu, Etshingo og Ungo, mellem 36—39°, og indført til England 1823. Mandal (58°) er det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art dyrket. Denne Busk indeholder en hvid Melksaft, som i Luften bliver meget mørk, og denne skal være Hovedbestanddelen i den vel kjendte »japanesiske Fernis«.

SIMARUBACEAE.

Ailantus glandulosa, Desf. (A. procera, Salisb.). **Sv.** Gudaträd, Skyräckare; **Dan.** Skyrækker; **Tkl.** Götterbaum, Götzenbaum, Himmelsbaum, Japanischer Firnissbaum; **Engl.** Ailanto, False Varnish-tree, Japan Varnish-tree, Tree of the Gods, Tree of Heaven; **Fr.** Vernis du Japan; **It.** Ailanto, Nus salvadega, Sumaccu arboriu, Verna del Giappone.

Vildtvoxende i Mongoliet (sandsynligvis ogsaa i China) og i det sydlige Japan samt paa de molukkiske Øer. En Missionær, som opholdt sig i China, sendte 1751 Frø af denne Art til The Royal Society i London, og heraf fik man de første Træer i Europa. Dette Træ findes i Norge hist og her langs Kysten fra Christiania til Throndhjem (63° 26′), hvor dog de umodne Topskud gjerne skades om Vinteren. Naar denne Art ved Christiania plantes paa dyb og kraftig Jord, giver den ofte 4—5′ (1.25—1.56 m.) lange Aarsskud, der ikke faa modent Træ og som derfor fryse bort om Vinteren. Paa tør og mager Grund giver den derimod omtrent 12″ (31 cm.) lange Skud, der faa modent Træ, og kun paa denne Maade kan Træet holde sig her. Det største Træ, som findes i den botaniske Have ved Christiania, er 17 Aar gammelt; i Juli 1887 var det 18′ (5.64 m.) høit og Stammen holdt 5″ (13 cm.) i Diameter. I Haven ved Sygehuset paa Horten (59° 25′), ved den vestre Bred af Christianiafjord, staar et Exemplar af denne Art, som i Juli 1887 var 22′ (6.90 m.)

høit og Stammen holdt 19″ (50 cm.) i Omfang. Det største Træ af denne Art, der, saavidt mig bekjendt, har voxet i Norge, stod tidligere i Haven ved Gaarden Grønli paa Gjeløen, ved den østre Bred af Christianiafjord, lige over for Horten. 1871 var dette Træ 28′ (8.8 m.) høit og Stammen holdt 10″ (26 cm.) i Diameter. I Juni 1887 blev Træet ødelagt af en heftig Storm, og kort Tid efter fik jeg af Stammen en Skive, som var afskaaret nær ved Roden. Den holder, uden Bark, 13″ (34 cm.) i Diameter og har 37 Aarringe. I Haven ved Balestrand Prestegaard (61° 15′ — I. Pag. 83—87) blev der 1879 plantet et lidet Exemplar af Ailantus glandulosa. I Juli 1887 havde dette Træ en Høide af lidt over 8′ (2.55 cm.). Aarsskuddenes Længde er 5—7″ (13—18 cm.). Ved Kinnekulle i Sverige (58° 35′) kan denne Art blive træagtig, men ved Stockholm (59° 20′) fryser den ned hver Vinter og skyder næste Vaar op igjen fra Roden. — Ved Christiania naa Bladene i Almindelighed en Længde af 2—3′ (62—94 cm.); men jeg har ikke sjelden maalt Blade, som vare 46″ (1.20 m.) lange.

ZANTHOXYLEAE.

Pteiea trifoliata, L. **Sv.** Klöfverträd, Läderträd; **Tkl.** Hopfenbaum, Kleestrauch, Lederbaum; **Engl.** Hop-tree, Shrubby Trefoil, Swamp Dog-wood, Wafer Ash, Wing-seed; **Fr.** Orme à trois feuilles, Orme de Samarie, Trèfle de Virginie.

Vildtvoxende i de østlige Mellemstater i Nord-Amerika, hvorfra den 1704 er indført til England. Denne Art dyrkes hist og her i de sydlige Egne af Skandinavien, i Sverige til Upsala og i Norge langs Kysten fra Christiania til Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord. Ved Christiania, hvor den hvert Aar giver modent Frø, findes et Exemplar, som er 17′ (5.33 m.) høit og hvis Stamme holder 2′ 4″ (73 cm.) i Omfang.

I de forenede Stater bruger man i Landdistricterne Frugten af denne Art som Surrogat for Humle, og i den nyeste Tid har dette ogsaa været tilraadet i Europa [1]); men det er neppe endnu tilstrækkelig undersøgt om Frugten er fuldkommen uskadelig.

I den botaniske Have ved Christiania findes to Varieteter, Pt. trifol. glauca (Pt. glauca, Hort., Pt. pubescens, Pursh) og Pt. trifol. foliis luteo-variegatis. For flere Aar siden podede jeg den sidst nævnte Varietet paa en Stamme af Hovedarten, i en Høide af 12″ (31 cm.) fra Jorden. Podningen lykkedes, men to Aar efter fremkom der, 7″ (18 cm.) nedenfor Podestedet, et Skud med netop det samme Slags gulbrogede Blade, som paa den Krone, der nu var fremvoxet af Podekvisten. Tre Aar senere blev Kronen ved en Tilfældighed ødelagt, og den Krone, som dette Exemplar endnu har, er dannet af det her omtalte Skud, der, som sagt, fremkom nedenfor Podestedet. Om en saadan Tilgang ved Podningen har der været skrevet mangt og meget, som det paa dette Sted vilde blive altfor vidtløftigt at gjennemgaa. Jeg skal derfor her indskrænke mig til at citere den mig, om denne Sag, bekjendte Literatur [2]).

---

[1]) Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. XXXVI Jahrg. 1880. Pag. 58.

[2]) John Lindley. The Theory and Practice of Horticulture. London. 1854. Pag. 357 fg. Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. V Jahrg. 1862. Pag. 345, 391. VI Jahrg. Pag. 239. VII Jahrg. Pag. 200. IX Jahrg. Pag. 168. XIII Jahrg. Pag. 121, 257. Theodor Rümpler. Deutsche Gartenzeitung. I Jahrg.

Bladene paa Ptelea trifoliata kunne her naa en paafaldende Størrelse: I Almindelighed blive de tre Smaablade kun 5—5½" (13—14.3 cm.) lange og omtrent 2" (5.2 cm.) brede; men jeg har liggende for mig flere Exemplarer, som ere 9" (23.5 cm.) lange og 4½" (12 cm.) brede.

Ptelea mollis, Curt., som er vildtvoxende i de sydøstlige forenede Stater, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den i flere Aar har holdt sig meget godt.

RUTACEAE.

Ruta graveolens, L. (R. hortensis, Mill.). **Norge.** Rude, Vinrude; **Sv.** Vinruta; **Dan.** Have-Rude; **Tkl.** Dröegblatt, Gartenraute, Gartenrute, Hofraute, Krätzruth, Kreuzraute, Pingstwuttel, Raudn, Raute (gemeine), Rude, Ruë, Rut, Rute, Ruten, Todtenkräutel, Weinkraut, Weinkräutel, Weinraudn, Weinraute, Wenertz (Siebenbürgen), Wienrue; **Engl.** Ave-Grace, Countryman's Treacle, Herb Grace, Herbegrass, Herb of Grace, Herb of Repentance, Herby-grass, Rue, Yerb-a-Grass; **Fr.** Roquette, Rue des jardins; **It.** Ruta.

Vinruden er vildtvoxende i Nord-Afrika og Syd-Europa, hvor den undertiden kan naa Mandshøide. Ved Christiania, hvor den aldrig bliver mere end 2′ (62 cm.) høi, blomstrer den, efter et Gjennemsnit af flere Aars Iagttagelser, 6—10 Juli og giver hvert Aar modent Frø. I strenge Barfrostvintere kan den her, ligesom Isop og Salvie, gaa ud lige til Roden, men kommer op igjen om Vaaren. Jeg har seet den hist og her langs Kysten til Throndhjem (63° 26′), hvor den holder sig paa samme Maade som ved Christiania.

Vinruden har været en i Oldtiden vel kjendt Plante. Den omtales af Theophrast (hist. pl. VII. 6, 2 — *πήγανον*), Nicander (Alexipharm. v. 306. 607 — *ῥυτή*), Columella (de re rust. XI. 3, 38 — ruta), Dioscorides (de mat. med. 3. 45 — *πήγανον ὀρεινὸν*) og Plinius (XIX. 7, 37· 8, 45 og 10, 57 — ruta). Dioscorides siger, at den var almindelig brugt som Lægemiddel. Det er her ogsaa tidligere nævnt (II. Pag. 427), at Ruden var en Bestanddel af den almindelige Modgift, som Pompejus fandt optegnet i et af Mithridates's Privatværelser. Plinius omtaler blandt andet de forskjellige Maader, hvorpaa Ruden kunde formeres: enten skulde hvert Frø lægges ind i et af Gjedens kugleformede Excrementer (XIX. 10, 57), eller ogsaa kunde den formeres af Sætkviste (»Stiklinger«), der bleve satte i en gjennemboret Bønne (XIX. 8, 45); men aller bedst skulde dog denne Fremgangsmaade lykkes, naar man havde stjaalet Sætkvistene (XIX. 7, 37: »Rutam

---

1863. Pag. 47, 194. VIII Jahrg. Pag. 194, 233, 241. Hugo v. Mohl und A. de Bary. Botanische Zeitung. 1870. Pag. 642. 1871. Pag. 113, 756. 1872. Pag. 28. Wilhelm Sklarek. Der Naturforscher. 1870. Pag. 202. Eduard Otto. Hamburger Garten- und Blumenzeitung. 1873 Pag. 94. 1876. Pag. 382. Edmund Goeze l. c. 1885. Pag. 529. Illustrirte Gartenzeitung. XX Jahrg. 1876. Pag. 129, 174. 1879. Pag. 21. A. W. v. Babo. Wiener Obst- und Gartenzeitung. 1877. Pag. 13 J. G. C. Oberdieck und Ed. Lucas. Pomologische Monatshefte. 3 Jahrg. 1877. Pag. 192. Eduard Regel's Gartenflora. 1878. Pag. 62, 205. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den kgl. preussischen Staaten. 1879. Pag. 210. Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 4ter Jahrg. Pag. 1259. Wiener Illustrirte Gartenzeitung. 1882. Pag. 459. The Journal of Horticulture, Cottage gardener &c. New Series. Vol. XII. 1867. Pag. 426. 3 Series. Vol. V. 1882. Pag. 205. The Gardener's Chronicle. 1875. Pag. 81. 1876. II. Pag. 422, 625. The Garden. A weekly illustrated Journal of Horticulture. 1877. Pag. 465. 1882. Pag. 468.

furtivam tantum provenire fertilius putant, sicut aves furtivas pessime«). Det er en her i Landet almindelig kjendt Sag, ialtfald mellem Damerne, at man ikke maa bede sin bedste Veninde om en Sætkvist, naar det er muligt, uden Eierens Vidende, at kunne komme til at stjæle en saadan, da denne meget sikrere vil skyde Rødder og voxe, end naar den er erhvervet paa lovlig Maade. I Palæstina maa Ruden (*πηγάνον*), ved Begyndelsen af vor Tidsregning, have været almindelig dyrket; den nævnes nemlig udtrykkelig (Lucas 11. 42) som en af de Planter, hvoraf Pharisæerne gave Tiende.

I Ewald's »Balders Død« (3die Handling, 2det Optrin) er Ruden og Firblads-Kløver blandt de Gjenstande, hvori det for Balder dødbringende Spyd hærdes:

»I Saft af Ruder
og Firblads-Kløver,
i Marv af Bjørne
og Blod af Trolde,
og spraglet Edder
skal Spydet kjøles
af Nastronds Flammer,
til Valhals Mø!
Den, som det rammer,
han skal dø!« [1]).

I Middelalderen var Ruden i stor Anseelse som Medicin, og den findes derfor ogsaa (»ruta«) i Carl den Store's »Capitulare« blandt de Planter, som bleve dyrkede paa hans Godser. Senere var der i Salerno en, for den Tid, meget berømt medicinsk Skole, hvor Læresætningerne bleve forfattede (omtrent i Aaret 1100) i de saa kaldte leoninske Vers, d. e. med Rim i Midten og Enden af hver Linie. Til Bevis paa den Anseelse, Ruden dengang havde som Lægemiddel, og det endog i mangfoldige Retninger, kan det her være nok kun at anføre følgende Vers af det saa kaldte »Regimen sanitatis Salernitanum«:

Ruta facit castum, dat lumen et ingerit astum.
d. e.
Rude gi'er Blygsel, vil duge for Syn, og opaler den Sluge.

I Henrik Harpestreng's danske Lægebog (Kjøbenhavn. 1826. Pag. 87), som er skrevet i den første Halvdel af det 13de Aarhundrede, omtales Ruden (ruta) som Lægedomsplante, og ligesaa i en islandsk Lægebog, som er skrevet i den anden Halvdel af samme Aarhundrede, og hvoraf der nu kun findes Fragmenter. Her heder det blandt andet: »Dersom Du vil standse din Geilhed, saa tag den Urt, som kaldes Rude og spis den. Den er ogsaa god for Ormbid«. Senere siges der i samme Skrift: »Rude, knust med ren Olie og smurt paa Panden, borttager Værk og er god for Øinene. Dette er ofte prøvet« [2]). I Tyskland blev Ruden i Middelalderen brugt som et fortrinligt Middel mod alle Slags Gift (ja man troede endog, at den kunde holde giftige Slanger borte) og som et sikkert Besværgelsesmiddel mod onde Aander o. dsl. [3]), og det kan nok være, at den hist og her endnu bruges til lignende Øiemed. Den skulde ogsaa have god Virkning mod Øiensvækkelse og Aandssløvhed, der kom af for stærk Studering, samt Evne til at styrke Hukommelsen. Som et Middel mod Øiensygdomme har Ruden, lige ind i dette Aarhundrede, været brugt i Norge; paa Elephant-Apotheket i Christiania har jeg, i et gammelt Manuscript, der indeholdt en Mængde besynderlige Lægemidler, fundet følgende Recept:

---

[1]) Johannes Ewald's samtlige Skrifter. 3 Bd. Kjøbenhavn. 1787. Pag. 86.

[2]) Konrad Gislason's Prøver af oldnordisk Sprog og Literatur. Kjøbenhavn. 1860. Pag. 471.

[3]) A. Ritter v. Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 203.

Aqua ophtalmica Taylor.
Rp. Herbæ Rutæ man. I.
coque cum
Aquæ simplicis Unc. XVI.
ad remanent. col. Unc. VIII.
adde
Sulphurat. cuprici Unc. I.
solv. in
Aquæ simpl. Unc. VIII.
Spir. camphorati gtt. VIII.

I England har Ruden ikke været dyrket før i 1562. I Danmark har den i Midten af det 17de Aarhundrede været brugt som lave Hegn til Indfatning, paa samme Maade som man nu ofte bruger Isop [1]).

I Frankrig er et Decoct af Roden og Bladene et meget almindeligt Abortivmiddel, der fremkalder en stærk irriterende og næsten narkotisk Forgiftning, som flere Gange har havt Døden til Følge. De, der samle den friske Plante, faa ofte rosenartede Betændelser, med heftige Smerter, Kløen og Blærer paa Huden, ligesom efter »spanske Fluer«. Alle disse Virkninger skulle være endnu stærkere af Ruta montana [2]). Hertil kommer, at Bladene have en modbydelig Lugt og Smag; men ikke desto mindre bruges de, paa flere Steder i Mellem- og Syd-Europa, i Husholdningen paa samme Maade som andre, mere eller mindre stærkt smagende Kjøkkenvæxter, ja paa enkelte Steder strør man endog de finhakkede Blade paa Smørrebrød [3]).

Ruta angustifolia, Pers. (R. chalepensis, L.). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Orienten og indført til England 1722. Denne Art, som i flere Aar har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, bør om Høsten helst dækkes med Løv el. dsl. Den giver heller ikke hvert Aar modent Frø.

Ruta divaricata, Ten. (R. crithmifolia, Moric.). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Orienten. Denne Art, som i en lang Aarrække har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, har i alle Henseender vist sig at være ligesaa haardfør som Ruta graveolens.

Ruta montana, L. (R. legitima, Jacq., R. silvestris, Mill., R. tenuifolia, Desf.). Vildtvoxende i Syd-Europa, Nord-Afrika og Lille-Asien. Denne Art, som har været dyrket her siden 1847, har vist sig ligesaa haardfør som Ruta graveolens, og giver næsten hvert Aar modent Frø.

GERANIACEAE.

Erodium gruinum, Willd. (Geranium gruinum, L.). Vildtvoxende i Spanien, det nordlige Afrika og paa Creta. De enkelte, næsten naaleformede Dele, som danne den modne Frugt, ere i høi Grad hygroskopiske, d. v. s., at de meget let optage Fugtighed af Luften. Eftersom de blive

[1]) Hans Raszmussøn Bloch. Horticultura danica. Kiøbenhaffn. 1647. Pag. 61.
[2]) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxicologie. Berlin. 1862. Pag. 586.
[3]) Dr. Carl Bollle. Andeutungen über die Baum- und Strauchvegetation der Provinz Brandenburg. 2te Ausgabe. Berlin. 1887. Pag. 25.

tørre, bøie de sig spiralformet eller næsten som en Korketrækker; men eftersom de optage Fugtighed af Luften eller dyppes i Vand, strække de sig mere eller mindre ret ud i Længden. Af denne Grund have de undertiden været brugte som et Slags Fugtighedsmaaler (»Regnspaamand«) eller Hygrometer. — Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten er den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor denne Art har givet modent Frø. De andre Arter af denne Familie, der ere vildtvoxende i Norge, eller, som Tid efter anden have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

LINEAE.

Linum flavum, L. Denne fleraarige Art, som er vildtvoxende i Syd-Europa, har jeg ladet dyrke ved enkelte af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken er det nordligste Sted, hvor den har holdt sig godt i flere Aar og givet modent Frø.

Linum grandiflorum, Desf. (L. pyrenaicum, Pour.). **Tkl.** Grossblumiger Flachs, Prachtlein; **Engl.** Large-flowered Flax, Crimson Flax; **Fr.** Lin à grandes fleurs.

Vildtvoxende i Nord-Afrika, hvorfra den 1820 blev indført til England; men den har neppe været almindelig dyrket før i Aarene 1840—50. Til den botaniske Have ved Christiania blev den indført 1844. Den har blomstret ved alle mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, ja selv paa Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken har den endog naaet en Høide af 16″ (42 cm.). Paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap blev den saaet ude i Haven den 15de Juni og blomstrede i Slutningen af August, men gav ikke modent Frø. Ved Udstillings-Paladset i Paris saa jeg den 1878 i en paafaldende Mængde, men forsømte desværre at maale Blomsternes Diameter. Saa meget er ialtfald vist, at disse tiltage ikke lidet i Størrelse jo længre man kommer mod Nord, og samtidig hermed faa de en meget stærkere og renere rød Farve. Ved Christiania (59° 55′) faa Blomsterne i Almindelighed en Diameter af 4 cm.; men paa Inderøen (63° 56′) i Throndhjemsfjord, hvor Planten, selv i en meget ugunstig Sommer, giver modent Frø, faa Blomsterne en Diameter af 4.5 cm. Paa Grøtø (67° 50′) naa Planterne en Høide af 50—51 cm. og Blomsterne en Diameter af 5 cm. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Det ser derfor besynderlig ud, at man i Berlin (52° 30′) af denne Art enten faar lidet eller intet spiredygtigt Frø [1]).

Linum nervosum, W. & K. (L. narbonnense, Pall.), der er vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Lille-Asien, har jeg ladet dyrke paa flere Steder i de nordlige Egne af Norge. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted her i Landet, hvor denne Art hidtil har blomstret, men ikke givet modent Frø.

[1]) Karl Koch und G. A. Fintelmann. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. I Jahrg. Berlin. 1858. Pag. 79: »nur Schade, dass seine Kultur so schwierig ist und man in der Regel wenig und selbst gar keinen keimfähigen Samen erhält. Um Samen zu gewinnen, muss man immer ein Paar in Töpfe einsetzen«.

Linum regale, van Hout. Ogsaa denne Art har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet modent Frø.

Linum perenne, L. (Linum austriacum, Poll.). Almindelig vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa, og gaar mod Øst til Øerne ved Udløbet af Donau og de sydlige Egne af det russiske Asien. Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede blev det foreslaaet at dyrke denne Art paa Island [1]), og nogle Aar senere blev det tilraadet, at den skulde dyrkes i Norge. Hermed blev der ogsaa gjort en Prøve af Presten Herman Ruge i Haven ved Slidre Prestegaard i Valders [2]). Nogle Aar senere blev denne Art ogsaa dyrket ved Throndhjem [3]). Efter de Erfaringer, som man senere har vundet, passer ikke denne Art til Dyrkning som Spindeplante: Den modnes meget ujevnt, og hertil kommer, at Spindestofet er meget grovere end det, der vindes af den almindeligt dyrkede Linplante. Desuden bliver Linum perenne, efter 2—3 Aars Forløb, gjerne undertrykt af Ugræs, som det ikke er muligt, i det store, at fjerne fra Ageren.

Linum usitatissimum, L. **Norge.** Horr, Lin; **Gl. Norsk** og **Isl.** Lín; **Sv.** Hör, Knöple, Lin, Tonad; **Dan.** Hør; **Tkl.** Ackerflachs, Aferhaar, Drescherflachs, Dreschlein, Flaas (Schwaben), Flachs, Flachshere, Flaiss, Flas, Flaschs, Flass, Fluess (Siebenbürgen), Franzosenlein, Glix (Ober-Engadin) Haar, Haarlinsat, Har, Hara, Haro, Haru, Hor, Humbolt (= schlechter Flachs — Livland), Klanglein (Württemberg), Klengel, Klenglein, Knütten (ɔ: Frugten), Lein, Leuferflachs, Leyne, Lien, Liensâd, Lin, Linsame, Linsamo, Linsat, Lisat, Liset, Lisig, Loasem (Siebenbürgen), Lyn, Lyne, Quede (ɔ: Stilken), Schliesslein, Springlein, Stempenhaar, Vlaes, Vlas, Werch; **Engl.** Bells, Bennels, Blaebows, Flax (common), Flix, Lin, Line, Lint, Lint-bow, Vlix; **Fr.** Lin, Lin de Riga, Lin usuel; **It.** Lino, Lino comune.

Om det nu dyrkede Lins oprindelige Hjem har der været fremsat en Mængde forskjellige Meninger, som det vilde blive for vidtløftigt her at gjennemgaa i sine Enkeltheder. Det har været dyrket i 4—5000 Aar i Mesopotamien, Assyrien og Ægypten, og nu ser det ud til, at det er vildtvoxende i de Lande, som ligge mellem den persiske Havbugt samt det kaspiske og sorte Hav. Oswald Heer, som har foretaget meget udførlige Undersøgelser om Lindyrkningen i Shweiz, meddeler, i Korthed sagt, herom følgende [4]): I Middelhavslandene findes en fleraarig Art Lin (Linum angustifolium, Huds.), og denne har været dyrket af Pælebygningsfolket i Schweiz i en saa tidlig Periode, at man endda ikke kjendte Brugen af Metaller. Da denne Art, som sagt, er fleraarig, blev den, ved Indhøstningen, ikke oprykket med Roden, ligesom det nu dyrkede Lin, men afskaaret. De Rødder, Frugtcapsler, Frø og andre Levninger, som ere fundne i Pælebygningstorven ved Robenhausen, vise, at det var den her nævnte Art, som dengang blev dyrket. Sammen med Levningerne af dette Lin har man ogsaa fundet Frø af en enaarig Plante (Silene cretica, L.), der ikke er vildtvoxende i Schweiz, men som er et almindeligt Ugræs i Linagerne i Italien, og heraf tror Heer at kunne trække den Slutning, at man i Schweiz har faaet Frøet af det her nævnte Lin fra Italien. Det nu dyrkede Lin (Linum usitatissimum) er rimeligvis, langt tilbage i Tiden,

---

[1]) Johannes Sorronius (ɔ: Jón Snorrason). Tractatus historico-physicus de agricultura Islandorum. Hafniæ. 1757. Pag. 70.

[2]) Maanedlige Afhandlinger til en og anden Forbedring i Husholdningen, udgivne af Bogtrykkeriet i Christiania for Aaret 1762. Pag. 163—89.

[3]) Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 384.

[4]) Oswald Heer. Die Pflanzen der Pfahlbauten. Zürich. 1865. Pag. 35. Ueber den Flachs und die Flachskultur in Alterthum. Zürich. 1872.

bragt til Syd-Europa af Phønikerne. Heer har endog fremsat den Paastand, at vort Lin ikke er en egen Art, men kun en Varietet, der ved meget lang Dyrkning er fremkommet af Linum angustifolium.

Der er faa Planter fra de gamle Ægypteres Tid, hvorom man nu har bedre Besked end Linet. Dets Dyrkning og Tilberedning er fremstillet paa en Mængde Vægmalerier, og Lærredet er, i Mumiekisterne, opbevaret til vore Dage. Ved Theben i Over-Ægypten har man nylig i en Mumiegrav fra det 12te Dynasti (ɔ: 2400—2200 f. Chr.) fundet en Skaal, der var fyldt med smaa Frugtcapsler, som ved nærmere Undersøgelse viste sig at være af Linum humile, Mill. (L. usitatissimum var. crepitans, Schüb. & Mart.). Rimeligvis har da denne Varietet været dyrket ved Siden af det almindelige Lin [1]). De første skrevne Efterretninger, som man har om Linet i Ægypten, findes i 2den Mosebog (9, 31), hvor det, blandt de Landeplager, der traf Ægypten, heder: »Da bleve baade Lin og Byg nedslaaede, thi Byget var skudt i Ax og Linet i Knop«. Af denne Beretning ser man, at Linet, paa den her nævnte Tid, blev dyrket i Ægypten i Vintermaanederne ligesaavel som Byg, og det samme gjør man der den Dag idag. Herodot omtaler Lin baade hos Ægypterne og andre Folkeslag, og han bruger da paa flere Steder Ordet Byssos (*βύσσος*), som før har været oversat med Bomuld, indtil Englænderen James Thomson (1834), ved Mikroskopets Hjelp, paaviste, at det ægyptiske Mumielærred, som Herodot kalder Byssos, ikke er vævet hverken af Bomuld eller Hamp, men af Lin. Dette er senere blevet stadfestet af Professor F. Unger i Wien, som paa Stedet har undersøgt mikroskopisk en Mængde Prøver af Mumielærred fra forskjellige Begravelsessteder i Ægypten. Herodot fortæller (II. 37) om Ægypterne: »De bære linnede Klæder, som altid ere nyvaskede; derpaa give de meget omhyggelig Agt. Presterne bære kun en Linkjole og Sko af Byblos, (*βύβλος* ɔ: Cyperus papyrus, L., hvoraf det berømte, ægyptiske Papir blev tilvirket), anden Kjole og andre Sko er det dem ikke tilladt at bære«. Videre (II. 81): »De bære linnede Klæder, som ere forsynede med Fryndser omkring Skinnebenene. Udenpaa disse bære de hvide, uldne Klæder; dog gaa de ikke ind i Helligdommen med de uldne Klæder, og heller ikke blive de begravede i disse, da dette er stridende mod deres Religion«. Senere (II. 86), efterat Herodot har beskrevet Balsameringen af de Døde, siger han: »Naar dette er gjort, nedlægge de Liget i Natron, hvori det bliver liggende 70 Dage; længre maa det ikke ligge deri. Nu vaskes Liget og indsvøbes med Strimler af fint Lærred, der paa Undersiden ere overstrøgne med Gummi, som Ægypterne for Størstedelen bruge istedetfor Lim«. Paa et andet Sted (II. 105) siger han om Kolcherne: »De alene forarbeide Linet paa samme Maade, som bruges i Ægypten«.

Paa Perserkrigenes Tid maa Linet have været meget almindelig dyrket i Lille-Asien: Herodot omtaler (VII. 25, 34, 36) udførlig den bekjendte Bro, som Xerxes lod slaa over Hellesponten, og her heder det, at han paalagde Ægypterne at skaffe 8 Tauge af Byblos (Cyperus papyrus) og Phønikerne 4 af hvidt Lin; og ethvert af disse Tauge, der naaede fra den ene Side af Hellesponten til den anden, havde en Længde af 7 Stadier. (Paa en geographisk Mil gaar der 40 Stadier). Herodot tilføier, at Lintaugene vare de tungeste, og af disse veiede hver »Alen« (0.46 m.) 1 Talent (d. e. 36.16 kg.). Paa et andet Sted (VII. 181) fortæller han, at da Perserne havde erobret et æginetisk Skib, fandtes der en Mand, som havde værget sig saa længe og saa tappert, at han tilsidst faldt om næsten ganske sønderflengt. Perserne holdt Manden, paa Grund af hans Tapperhed, i Ære, og forbandt hans Saar med Myrrha og Lintøi.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 5ter Band (1884). Pag. 199.

Lindyrkningen og Linvævningen har sin Oprindelse i Ægypten, og Isis skal have været den første, der brugte Linet i Sjøfartens Tjeneste, et Fremskridt, der i en væsentlig Grad gjorde Ægypten til det rige Land, som det var i Oldtiden. Ægypterne vare med Rette bekjendte for deres Færdighed i at tilvirke Tøier af Lin, og herfor kan man føre det sikreste Bevis med de Lærreder, hvori Mumierne ere indviklede.

Jøderne havde naturligvis, under deres Ophold i Ægypten, lært baade at dyrke og tilberede Linet. I Palæstina har dette ogsaa været brugt til forskjellige Øiemed og omtales paa flere Steder i det gamle Testamente: Josvæ Bog 2. 6., 1 Samuels Bog 2. 18., 2 Samuels Bog 6. 14., 1 Kongernes Bog 10. 28., Salomo's Ordsprog 31. 13, 19., Jeremias 13. 1., Hoseas 2. 5, 9. Tilberedning og Væyning af Lin, som, baade i Ægypten og Østerlandene i det hele, var Kvindernes Arbeide (Josvæ Bog 2. 6., Salomo's Ordspr. 31. 13), har ogsaa meget tidlig været kjendt og udøvet hos Jøderne. Langt tilbage i Tiden have de israelitiske Kvinder vævet Tøier af Lin, men de brugte ogsaa at spinde Garn af Gjedehaar (2 Moseb. 35. 25, 26). Blandt de af Moses givne verdslige Love heder det (5 Moseb. 22. 11): »Du skal ikke iføre Dig Klæder, som ere vævede sammen af Uld og Linned tillige«. Af Beskrivelsen over »den rige Mand« hos Lucas (16. 19 — »kosteligt Linklæde«) kan det sees, at man paa den Tid maa have forstaaet at tilvirke linnede Tøier med stor Kunstfærdighed. Paa Christi Tid var en Linkjole ikke syet, men vævet i et Stykke (Joh. Ev. 19. 23). Paa samme Tid har man ogsaa brugt fint, hvidt Linned ved Begravelser, og der siges udtrykkelig (Math. 27. 59. Marcus 15. 46. Lucas 23. 53), at Christi Legeme blev indsvøbt i saadant Tøi.

I Mesopotamien er Lindyrkningen ogsaa meget gammel; dette kan bevises med Prøver af Lærred, som ere fundne i et gammelt chaldæisk Gravsted, der skal være ældre end Babylons Blomstringstid. Herodot siger, at Babylonierne brugte linnede Klæder, og efter Strabo (66 f. Chr. — 24 e. Chr.) var især Byen Borsippa bekjendt for sine Linvarer. Ogsaa Kolchis, i Sydvest for Kaukasus, var berømt for sin rige Linproduction, og Herodot fortæller (2. 105), at man derfra fik en egen Vare, der kom i Handelen under Navn af sardonisk Lin *(σαρδονικὸν λίνον)*.

Grækerne skulle have faaet deres Kundskab om Linet og dets Tilvirkning fra Ægypten eller maaske fra Phønikerne. Disses Navn paa Lærred var Chiton eller Kithon, og dette gjenfindes i de græske Ord *χιτών* og *κιθών*. I denne Industri udmærkede man sig især i Athen. Af flere Steder i de homeriske Skrifter (Jl. II. 529. III. 141. IX. 657. XVIII. 594. Od. XIII. 73.) ser man, at Lintilvirkningen, alt under den trojanske Krig, har staaet paa et meget høit Trin, ja at endog Fyrstinder, saasom Helena, Andromache, Penelope, og fornemme Kvinder i det hele, f. Ex. Grottenympherne paa Itacha, selv spandt Lin og vævede kunstige Mønstere ind i Tøierne (Od. I. 346. II. 113, 117. VI. 58, 306.. VII. 104. X. 62, 221. XIII. 106. Jl. III. 126. VI. 324, 490. XXII. 440, 511). I det 7de Aarhundrede f. Chr. brugte man i Grækenland at tilberede et Fødemiddel af Honning, der blev blandet med det knuste Frø af Lin, Valmue og Sesam (Sesamum orientale, L.), og efter Wilhelm Schimper bruger man endnu Linfrø til et Slags Brød i Abyssinien. Alt i den homeriske Tid blev Lin i Grækenland brugt ikke alene til fine, hvide Lærreder (Jl. III. 141), men ogsaa til Fiskesnører, Fiskegarn o. s. v. (Jl. XX. 128. Od. VII. 191).

I Italien gaar Lindyrkningen ogsaa meget langt tilbage i Tiden; men foruden til Klædningsstykker, Skibsseil o. dsl. har man der ogsaa brugt Lærred til at skrive paa, ligesom vi nu bruge Papir. Livius (IV. 13, 20. X. 38.) siger herom: »I Linbøgerne nedskreve de romerske Øvrighedspersoner Navnet paa den, som blev valgt«; — »Linbøgerne, som bleve skrevne af de romerske Øvrighedspersoner, laa i Moneta's Tempel«; — »da Samniterne havde fattet den Beslutning, paa

Liv og Død, at kjæmpe mod Romerne, samlede de 40,000 Mand, indhegnede midt i Leiren en Plads, som holdt 200 Skridt i Gjennemsnit, droge et Dække af Lærred over denne (»linteis contegere«), og en gammel Prest oplæste, under Ofringen, noget af en gammel Linbog (»liber vetus linteus«). Plinius siger udtrykkelig (XIII. 11, 21), at først bleve Statsdocumenter skrevne paa Blyplader, senere paa Lærred og endelig paa Papyrus og Pergament. Sandsynligvis har det Lærred, hvorpaa man skrev, ialtfald undertiden, været gjennemtrængt af et eller andet terpenthinartet Stof. Plinius siger nemlig (XIII. 13, 27): »Cassius Hermina, den ældste Forfatter af Aarbøger, anfører, at Numa's Bøger bleve fundne i hans Ligkiste 535 Aar efter hans Død, og, at de havde holdt sig godt, fordi de vare gjennemtrukne med Cederolie (cedratos fuisse)«. Denne Egenskab ved et eller andet terpenthinartet Stof var endog gaaet over i figurlige Talemaader: Saaledes betyder, i Horats's Ars poëtica (332) »carmina linenda cedro«, at Digtene ere Udødelighed værd.

I Tyskland er Lindyrkningen rimeligvis indført fra Italien. Linvævningen beskrives der ikke alene som et af Kvindernes almindelige Arbeider (Plinius XIX. 2, 1.), men man forstod ogsaa at give Tøiet en smuk Purpurfarve (Tacitus Germ. c. 17), hvortil der, efter Vitruvius (de architectura 7, 14), blev brugt Bærene af en Vaccinium, sandsynligvis det almindelige Blaabær, Vaccinium myrtillus. (»Eadem ratione Vaccinium temperantes et lac miscentes, purpuram faciunt elegantem«).

I Spanien er Linet sandsynligvis indført af Phønikerne, og efter Polybius bare Spanierne, »saaledes som Skik og Brug var i dette Land«, Linklæder i Slaget ved Cannae, og heraf kan det sees, at saadane Klæder dengang maa have været meget almindelige.

I Frankrig er Lindyrkningen ogsaa meget gammel, og naar Druidepresterne udførte sine Ofringer, bare de hvide Linklæder (Plinius XVI. 95), paa samme Maade som de ægyptiske og jødiske Prester. Paa Plinius's Tid dyrkedes Lin overalt i Syd- og Mellem-Europa, lige til de »ved Verdens Ende boende Moriner« d. e. Hollænderne (Ultimi hominum existimati Morini. Plin. XIX. 2.).

De ældste Beviser for Lindyrkning i Sverige har man fra to Oldtidsfund, det ene paa Bjørkø, fra den anden Halvdel af det 8de Aarhundrede, og det andet paa Øland, hvor der samtidig fandtes en arabisk Mynt fra Aaret 908. I det 12te Aarhundrede har man i Sverige givet Tiende af Lin til Kirkerne, og i Slutningen af samme Aarhundrede paalagdes det Bønderne i Helsingland, af Erkebiskop Petrus i Upsala (1180—1197), at give ham 100 Alen Lærred hver Gang han der holdt Visitats [1]).

I Norge er Linet sandsynligvis lige saa gammelt som Byg, d. v. s., at begge Dele gaa saa langt tilbage i Tiden som til Landets første Bebyggelse. Samtidig hermed har man dog naturligvis indført baade Raastofet og de af dette forfærdigede Tøier fra Udlandet [2]). Der foreligger dog et bestemt Bevis for, at Linet har været kjendt i Norge i den hedenske Tid: Ved Gaarden Rapstad, i Vang Prestegjeld paa Østsiden af Indsjøen Mjøsen, har man, i en Gravhaug, for flere Aar siden fundet en af Jern forfærdiget Hekle, som nu opbevares paa vort Universitets Museum for nordiske Oldsager, og hvoraf der her leveres en Tegning (Fig. 137), der er udført i halv Størrelse. Sandsynligvis har denne Hekle været brugt paa samme Maade, som Lapperne, baade i Nordland, Finmarken og svensk Lappmarken, endnu den Dag idag hekle de tørre Blade af det saa kaldte Komaggræs (Carex vesicaria — cfr. I. Pag. 315), der enten vikles om Fødderne istedetfor Strømper,

---

1) P. von Møller. Strødda utkast rørande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881. Pag. 173.

2) Eyrbyggja Saga. Cap. 50. Sverre's Saga i Fornmanna Søgur. 8 Bd. Cap. 104.

eller ogsaa lægges ned i de eiendommelige Sko eller Halvstøvler, der bruges af Lapperne. Denne Hekle er meget liden, holdes i Haanden og bruges omtrent paa samme Maade som en Kam, medens den Gjenstand, der skal hekles, fæstes i den ene Ende og hænger frit ned. Det hele foregaar saaledes netop paa den modsatte Maade af den nu brugelige Linhekling. Fig. 138 og 139 vise en meget formindsket Tegning af den lappiske Hekle, seet fra Bagsiden og som er forsynet med en eller flere Rader af Tinder. Foruden den her nævnte har det oldnordiske Museum ogsaa Levninger af fire andre Hekler, hvor Tinderne have været indfattede i Træ, hvoraf kun Rester ere tilbage. Den ene af disse er fra Tanum i Jarlsberg, den anden fra Vang i Valders, den tredie fra Lyngdal i Lister og Mandals Amt og den fjerde fra Laurdal i Thelemarken. Alle disse ere fra den yngre Jernalder, d. e. 700—1000. Museet har ogsaa en hel Del Haandtene, hvor Stoken altid er af Træ, men Hjulet enten af Bronce, Jern, Klebersten eller brændt Ler. Disse ere dels fra den ældre (før 700), dels fra den yngre Jernalder. I Begyndelsen af det 11te Aarhundrede har Lin rimeligvis været meget almindelig dyrket i Norge; thi Sven Alfivassøn paabød, mellem mange andre Ting, at der ogsaa skulde gives ham Skat i Lin [1]). — I den christelige Tid omtales Lin ikke sjelden i Norge. I Ærkebiskop Jón's Christenret, fra 1280 (Norges gamle Love 2. Pag. 355) paalægges det at give Tiende til Kirkerne af Lin og Hamp. Lin omtales ogsaa baade i Frostathingsloven (IX. 9) [2]) og i den saa kaldte legendariske Saga om Olaf den Hellige [3]). Endelig nævnes Lin ogsaa i Haakon Magnussøn's Forordning om Handel i Byerne (Bergen 14de November 1316), som en Vare, der blev indført til Norge. (Norges gamle Love 3. Pag. 113).

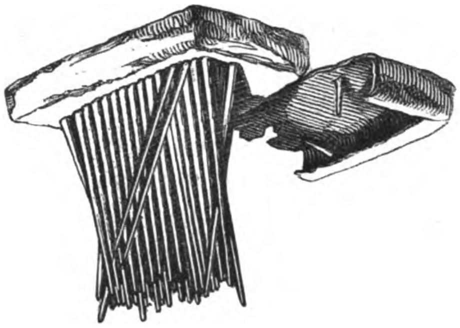

Fig. 137.

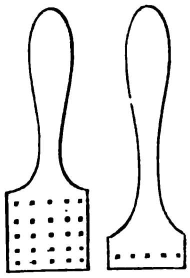

Fig. 138 og 139.

I de Familiesagaer, der omhandle Begivenheder paa Island i Slutningen af det 10de Aarhundrede og senere, omtales det endog som en almindelig Gjerning, at Kvinderne enten blegede Lærreder, eller vaskede disse i en Bek eller en varm Kilde [4]). Det er ovenfor sagt, at i Grækenland have i Oldtiden endog Fyrstinder og lignende Damer givet sig af med at spinde Lin og væve Tøier deraf. Her i Landet har det rimeligvis været paa samme Maade, thi i Hálf's Saga (Cap. 1) fortælles det, at den hørdiske Konge Alfrek's Dronninger selv saa til ved Blegningen af Lærredet og kappedes med hverandre i Ølbrygning.

I de forenede Stater har man ikke dyrket Lin før i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede: i New-York blev det første Gang dyrket 1626, i Massachusetts 1629 og i Virginia 1648 [5]).

---

[1]) Olaf den Helliges Saga i Fornmanna Søgur. Cap. 223.

[2]) Paa det her citerede Sted i Frostathingsloven nævnes ogsaa Gjæs som Husfugle.

[3]) Olafs Saga hins helga. Christiania. 1849. Cap. 77. Cfr. P. A. Munch. Det norske Folks Historie. Bd. 2. Pag. 815—16.

[4]) Thord Hrede's Saga Pag. 13, 35. Bjørn Hitdølekappe's Saga Pag. 23. Laxdæla Saga Cap. 55. Hrafnkeli Freysgoða Saga Pag. 25. Floamanna Saga Cap. 34.

[5]) A. Petermann's Mittheilungen &c. 1856. Pag. 436.

I Gouvernementet Archangelsk dyrkes Lin til Omegnen af Mesen (65½°) [1], i Finland til 64°, ja endog til 65° [2], og i Sverige til Bredderne af Kalixelven (66°), ja endog lidt længre mod Nord. I Norge har man tidligere dyrket Lin lige til Skjervø (70° 3′) i Vest-Finmarken; ja endog ved Svanevik (69° 30′), nær ved den russiske Grænse, har man for nogle Aar siden gjort et lidet Forsøg med at dyrke Lin, der vistnok ikke gav modent Frø, men som dog naaede en Høide af 3′ (94 cm.). Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har man paa Island, med Held, dyrket Lin paa Øen Brokey (65°), i Hvammsfjord paa Vestkanten af Øen [3], og i Myra Syssel; paa Vestkanten (omtrent 65°) har Bonden Sigurdr paa Arnakot, i den nyere Tid, dyrket Lin og bragt det til Modenhed [4]. Ved Skagafjord (66°) paa Nordlandet har man ogsaa dyrket Lin [5].

For 40—50 Aar siden blev Lin dyrket nogenlunde almindeligt i de sydlige Egne af Norge; men efterhaanden er dette aftaget i den Grad, at det nu er sjelden at se en Linager. En forbigaaende Forøgelse af Lindyrkningen, som fandt Sted under de ved den amerikanske Borgerkrig (1861—65) fremkaldte høie Bomuldspriser, kan naturligvis her ikke komme i Betragtning. Erfaring har vist, at i de Egne af Landet, hvor Kornarterne aarvist modnes, bliver Linet for kostbart, og man kan der kjøbe det billigere fra Udlandet. Hertil kommer ogsaa, at den stadig tiltagende Brug af Bomuld, her som andensteds, i en væsentlig Grad har bidraget til at fortrænge Linet. Jeg skal dog her tillade mig at henlede Opmærksomheden paa en Side ved denne Sag, som det lader til, at man her har overseet eller maaske ikke engang kjendt: Erfaring har vist, at man i Schweiz med Fordel kan dyrke Lin til en større Høide over Havet end Kornet modnes (paa 5226′ — 1640 m. Høide modnes endda Frøet), ja lige til 5727′ (1797 m.); men her bliver Frøet dog ikke modent [6]. Jeg vil her tillade mig nærmest at pege paa en Mængde af vore Sætre, hvor der falder en hel Del Gjødsel, som nu i Almindelighed alene kan bruges til Græsvoldene i den nærmeste Omgivelse af Sæterhusene. Dersom Erfaring skulde vise, at man, paa de her nævnte Steder, med Nytte kan dyrke Lin, kan der vel neppe være nogen Tvivl om, at det vilde lønne sig bedre at bruge en stor Del af Gjødselen til Lin, Karve og maaske ogsaa andre Handelsplanter, end til Græsvoldene. Det kan her maaske være paa rette Sted at meddele, hvad man ved Erfaring har lært med Hensyn til en eiendommelig Egenskab ved Frøet, baade af Lin og enkelte andre dyrkede Væxter: Af Lin bør man til Udsæd ikke bruge Frø, som er avlet det foregaaende Aar, men det bør helst være 3—4 Aar gammelt. I Mangel af dette, kan man bruge nyt Frø, der i længre Tid har været udsat for Solens Paavirkning, eller som har været tørret ved en Temperatur, der dog ikke maa overstige 36—37° C. Man vil da avle 2—3 Gange saa meget Lin, som af nyt Frø, der indeholder den normale Mængde Fugtighed [7]. (Cfr. II. Pag. 358—59).

For at fremme Lindyrkningen i Norge, blev der, i Slutningen af forrige Aarhundrede, udsat flere Præmier for dem, der avlede den største Mængde Lin [8]. I Aaret 1810 udsatte det kgl.

---

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 1 Th. Pag. 110.

[2]) K. E. F. Ignatius. Le Grand-Duché de Finlande. Helsingfors. 1878. Pag. 18.

[3]) Johannes Snorronius. Tractatus historico-physicus de agricultura Islandorum. Havniæ. 1757. Pag. 69. Cfr. Udtog af Povel Vidalin's Afhandling om Islands Opkomst, under Titel Deo, Regi, Patriæ. Sorø. 1768. Pag. 190.

[4]) Dansk Ugeskrift. Redigeret af J. F. Schouw. 7 Bd. Kjobenhavn. 1835. Pag. 264.

[5]) Einfalder Þankar um Akur-Yrkin á Íslande. Kaupmannahöfn. 1771. Pag. 137.

[6]) Karl Kasthofer. Bemerkungen auf einer Alpenreise. Aarau. 1822. Pag. 100, 150. H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 244—45.

[7]) Robert Hoffmann's Jahresbericht über die Fortschritte auf dem Gesammtgebiete der Agricultur-Chemie. 9ter Jahrgang. (1866). Berlin. 1868. Pag. 137.

[8]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kgl. danske Landhusholdnings-Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1780. Pag. 69. 1781. Pag. 60, 129. 1782. Pag. 63, 146. 1783. Pag. 65, 152.

Selskab for Norges Vel tre Præmier paa 50, 30 og 20 Rdlr »for de Almuesmænd i Norge, der bevise at have havt i Aaret 1809 den største og bedste Avling af Lin« [1]). For den største Mængde Lin, avlet paa Island, blev der ogsaa, i Slutningen af forrige Aarhundrede, udsat fire Præmier paa 40, 30, 20 og 10 Rdlr. [2]).

Efter Opgave fra det statistiske Bureau i Christiania, har Indførselen af Lin til Norge, i de sidst forløbne ti Aar, været saaledes:

1877	336,350 kg.	1882	191,740 kg.
1878	120,220 «	1883	26,440 «
1879	354,700 «	1884	29,870 «
1880	115,140 «	1885	22,880 «
1881	187,020 «	1886	101,690 «

OXALIDEAE.

Oxalis acetosella, L. **Norge**. Gauklefse, Gauksura, Gauksyre, Kraakesyre, Kveldsvæve, Kveldsøve, Natsvæve; **Sv**. Gökmat, Göksyra, Harsyra, Harväpling, Surklöfver, Syrsälta, Syrsälting, Vårhane; **Dan**. Gjøgemad, Skovsyre, Surkløver; **Tkl**. Alleluja, Ampfe (sur), Ampferklee, Basch-ampert (Siebenbürgen), Bruchampfer, Bisen, Buchampfer, Buchbrot, Buchklee, Buochklee, Chäsli, Chäs und Broat, Cle (suere), Donnerkraut, Fleckenkraut, Gachesampfer, Gahesklee, Gauchampfer, Gauchbrot, Gauchklee, Goisamphera, Gotisampher, Gouchesamphere, Guckeslauch, Guckgauchlauch, Guckucksklee, Guckuckskohl, Gugauchklee, Guggabrod, Guggachäs, Guggechbrot, Guggenkäs, Gugger, Guggerbrod, Guggerchäs, Guggerchlee, Guggerchrut, Guggerschost, Guggersauer, Guggerspis, Guggizzer, Guggubrod, Gugguserbrod, Guguglauch, Häselichrut, Hasachlee, Hasäfues, Hasenampfer, Hasenblume, Hasenbrod, Hasenklaower, Hasenklee, Hasenkleele, Hasenklewer, Hasensuramphe, Herregottenschüppli, Herrgottäbrod, Herrgottensüppli, Herzklee, Kas und Brod, Krut-zure, Kuckeslauch, Kukukeslauch, Kukuksklee, Kukukskraut, Kukukssalat (Mecklenburg), Mälerkraut, Sauer (Bern), Sauerklee, Sauerklie, Sauerkraut, Sauerwurz, Süerkenplante (Göttingen), Süreli (Bern), Sugguserbrod, Sugguserchlee, Suramphe, Surchlee, Surgugger, Surkel, Surwurz, Suurbrod, Waldklee, Warz, Wetterhahn, Zure; **Engl**. Alleluia, Allolida, Bird's Bread-and-Cheese, Bird's Cheese-and-Bread, Bread and Cheese, Claver Sorrel, Cuckoo's Bread, Cuckoo's Bread and Cheese, Cuckoo-Cheese, Cuckoo's Clover, Cuckoo-flower, Cuckoo's meat, Cuckoo Sorrel, Cuckoo-sour, Cuckoo-spice, Cuckoo's Victuals, French Sorrel, God A'mighty's Bread and Cheese, Gouke Meat (Scotland), Gowk Meat, Green sauce, Hallelujah, Hare's Meat, Hearts, Lady Cakes, Lady's Clover, Lady's Meat, Laverocks, Lujula, Rabbit Meat, Shamrock, Sheep Sorrel, Sleeping Beauty, Sleeping Clover, Sorrel, Sour Clover, Sour-dock, Sour Grass, Soursabs, Sour Trifoly, Stab-wort, Stob-wort, Stopwour, Stubwort, Woodsom, Woodsore, Wood Sorrel, Woodsour, Woodsower; **Fr**. Alleluia, Lujula, Oseille de bûcheron, Pain de coucou, Petite oseille, Surelle; **It**. Acetosella, Alleluia, Erba Luiula, Pancuculio, Trifoglio acetoso.

---

[1]) Budstikken. Christiania. 1810. Pag. 39, 52.
[2]) Fortegnelse paa de Prismaterier &c. 1783. Pag. 92.

I Norge er denne Art almindelig vildtvoxende lige til Tromsø (69° 40′), og i de sydlige Egne af Landet til, ja endog over Birkegrænsen; i Sverige til Qvickjock i Norrbotten (67° 8′). Som bekjendt er Irlands Vaaben et trekoblet Blad, der kaldes Shamrock, og dette har man i den senere Tid forklaret skulde være den almindelige Hvidkløver (Trifolium repens); men dette er urigtigt. »Det grønne, udødelige Treblad«, som Irlænderne kalde det, er Bladet af Oxalis acetosella. I Almindelighed bruger man dog nu Kløverbladet, som enhver rettroende, katholsk Irlænder fester paa sin Hat den 17de Marts, der er Irlands Skytshelgens, St. Patrik's Dag, til Minde om, som Sagnet fortæller, at det skal have lykkes denne Irlands Apostel, ved Hjelp af Trebladet, at overbevise Hedningerne om Treenigheden i Guddommen. Det er heller ikke vanskeligt at forklare, hvorledes Forvexlingen med Kløverbladet er opstaaet: Saa længe Irland var tilvoxet med Skog, fandtes ogsaa Oxalis almindelig; men eftersom Skogene bleve ryddede, svandt naturligvis alle virkelige Skogplanter, medens flere Kløverarter, og blandt disse ogsaa Trifolium repens, der før ikke skulle have været vildtvoxende eller ialtfald sjeldne i Irland, indførtes som Culturplanter [1]).

Oxalis caprina, Thunb. Vildtvoxende i Syd-Afrika, hvorfra den 1757 blev indført til England. Grøtø (67° 50′) er den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blomstrede der i den sidste Trediedel af August, og gav en Mængde Bulbi (Smaaløg).

Oxalis corniculata, L. Denne Art, som er vildtvoxende i Middelhavslandene, har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1821. Den spreder sig her som Ugræs i de nærmeste Omgivelser. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) er den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor en Varietet (foliis purpureis) har været dyrket. Den blomstrede der i Begyndelsen af Juli 1882, men gav ikke modent Frø.

Oxalis esculenta, Otto & Dietr. Vildtvoxende i Mexico. Denne Art blev 1873 dyrket baade ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og i Alten (70°). Ved Kabelvaag blomstrede den hele Sommeren fra Slutningen af Juni. En Plante, som derfra blev mig sendt i Begyndelsen af October, havde fire Rødder, hvoraf de tre største vare 3—3½″ (7.8—9 cm.) lange og holdt ved Basis 1¼″ (3.2 cm.) i Diameter. Dette Exemplar havde omtrent 50 spiredygtige Bulbi. Den frodigste Plante i Alten, hvor den ogsaa havde blomstret længe, gav 36 Bulbi. De største Rødder, som jeg har seet ved Christiania, veiede 4 Lod (62 gr.). I Sverige trives denne Art meget godt ved Piteå (65° 19′).

Oxalis lasiandra, Zucc. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1840 blev indført til England. Grøtø (67° 50′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Oxalis rosea, Jacq. Vildtvoxende i Chile, hvorfra den 1823 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Prestegaarden i Lødingen (68° 24′), hvor den blomstrede i Slutningen af Juli. I den botaniske Have ved Christiania giver den modent Frø.

Oxalis tetraphylla, Cav. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1827 blev indført til England. Paa Grøtø (67° 50′) i Nordland har denne Art givet Rødder, som vare 12 cm. lange og holdt 8 cm. i Omfang.

Oxalis tropaeoloides, Hook., som maaske kun er en Varietet af O. corniculata, har blomstret i Lødingen (68° 24′); paa Grøtø (67° 50′) har den givet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet.

---

[1]) Bonplandia. Herausgegeben von Wilhelm Seemann und Berthold Seemann. I Jahrgang. Hannover. 1853. Pag. 50.

Den trives ogsaa meget godt i Aamot Prestegjeld i Østerdalen. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1857, spreder den sig som Ugræs.

Oxalis valdiviensis, Barn. Vildtvoxende i Chile, hvorfra den 1862 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Prestegaarden i Tysfjord (68° 5′ — cfr. I. Pag. 103—5), hvor den blev saaet ude i Haven 30te Mai, blomstrede i den første Trediedel af August og gav modent Frø 3die October.

I den botaniske Have ved Christiania har der desuden, Tid efter anden, været dyrket følgende Arter: 1) **Oxalis Dillenii,** Jacq., som er vildtvoxende i Carolina, hvorfra den 1798 blev indført til England. Den har været dyrket her siden 1855, og spreder sig som Ugræs næsten lige saa stærkt som O. corniculata; 2) **Oxalis laxa,** Hook. Vildtvoxende i Chile. Den har været dyrket her siden 1836, trives meget godt og giver hvert Aar modent Frø; 3) **Oxalis micrantha,** Berter., der er vildtvoxende i Chile. Denne Art, som har været dyrket her siden 1844, giver hvert Aar modent Frø; 4) **Oxalis stricta,** L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den i Midten af det 17de Aarhundrede kom til Europa, uden at man nu med Sikkerhed ved, hvorledes dette er tilgaaet. Nu er den forvildet paa mange Steder baade i England og paa Fastlandet. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1836, har den optraadt som en temmelig besværlig Ugræsplante. Paa mange Steder i Tyskland er den ogsaa en besværlig Ugræsplante baade paa Ageren og i Haven [1]).

BALSAMINEAE.

Impatiens noli tangere, L. **Norge**. Spretta (?), Springfrø; **Sv**. Gula Balsaminer, Springkorn, Springört, Vilda Balsaminer; **Dan**. Springbalsamin, Springfrø; **Tkl**. Bachchrut, Balsamine (wilde), Chapuzinerzipfeli (St. Gallen), Gelbes Springkraut, Hirschmölde, Hirschmölten, Judenhütlein, Kräutchen rühr mich nicht an, Krückche rier mich net an, Krütjen rög mi nich, Krüütken röhr mi nich an, Kruud röge mi nich an, Magdalenäblüethe, Rehehirschen, Röge mi nich an, Rührmichnichtan, Rührminida, Rührminöda (Schweiz), Schamblume, Springkraut, Ungeduld (Schlesien), Wolfsmilch in Walden; **Engl**. Balsam (common yellow), Codded Arsmart, Quick in hand, Touch me not; **Fr**. Balsamine des bois, Balsamine pâle, N'y touchez pas; **It**. Balsamina gialla, Erba impaziente Noli me tangere, Noli tangere.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de lavere Egne af Norge, fornemlig østenfjelds, og er hidtil neppe fundet i de vestlige Kystegne. Den synes ikke at voxe til en større Høide over Havet end omtrent 2000′ (627 m.) og ikke længre mod Nord end i Saltdalen (67° 5′) og paa Grøtø (67° 50′). I Sverige til omtrent 64°. Bladene, som have en skarp og ubehagelig Smag, ansees af flere Toxicologer for at være giftige; Planten spises heller ikke af noget græsædende Dyr. Tidligere har man brugt baade Bladene og Blomsterne som gult Farvestof.

Impatiens balsamina, L. **Norge**. Balsamine; **Sv**. **Dan**. Balsamin; **Tkl**. Balsamine, Balsamkraut, Gartenbalsamine, Gartezier, Hahnensporn, Kapizinerzöpf, Schwyzerhösli, Springkörner; **Engl**. Balsam,

[1]) Franz Hellwig i A. Engler's Botanische Jahrbücher. 7 Bd. 1886. Pag. 411.

Garden Balsam (common), Jumping Betty; **Fr.** Balsamine, Balsamine des jardins, Bellesamine, Jalousie; **It.** Balsamina, Balsamina femmina, Balsamino, Begl'uomini, Bell'uomini, Belluomini, Bell'uomo, Maraviglia di Francia.

Vildtvoxende i Indien, hvorfra den 1596 er indført til England. Af denne Art dyrkes der nu en hel Del Varieteter. Naar disse saaes i Benk og senere udplantes i Haven, blomstre de meget godt langs hele Norges Kyst lige til Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven, giver den, i en nogenlunde gunstig Sommer, modent Frø. I Indien bruges den som et Saarmiddel, og i Italien blev tidligere den af Stilkene og Bladene udpressede Saft brugt som en væsentlig Bestanddel af en anseet Saarbalsam. Heraf har den faaet Navnet Balsamina.

Impatiens capensis, Thunb. Vildtvoxende i Syd-Afrika, hvorfra den 1818 er indført til England. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet i Benk, udplantet i Haven i den anden Halvdel af Juni, blomstrede i Midten af August og blev 18″ (47 cm.) høi. Behandlet paa samme Maade, giver den, i en gunstig Sommer, modent Frø ved Christiania.

Impatiens cristata, Wall. Vildtvoxende i Mongoliet, hvorfra den 1827 blev indført til England. Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken er den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor denne Art har været dyrket. Den blev der saaet i Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Slutningen af August. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1850, er det gaaet med denne Art som med den foregaaende.

Impatiens glanduligera, Royle (I. r o y l e a n a, Wall.). Vildtvoxende i de indiske Høilande, hvorfra den 1839 er indført til England. Denne Art, som har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1846, har jeg fundet forvildet i en Kaalager, som ligger nogle Hundrede Skridt udenfor Haven. Den naar her en Høide af 7—8′ (2.2—2.5 m.), blomstrer 26—30 Juli og giver aarvist modent Frø, hvoraf en hel Del kastes ud i de nærmeste Omgivelser. Selv efter en meget streng Vinter spirer dette Frø meget godt næste Vaar. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, ere Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland og Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken.

Impatiens hookeriana, Arn. (I. b i g l a n d u l o s a, Hort.). Vildtvoxende paa Ceylon, hvorfra den 1852 er indført til England. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev saaet i Benk, udplantet i Haven 12te Juni og blomstrede i Midten af August, men gav ikke modent Frø.

Impatiens leptoceras, Wall. (I. l o n g i c o r n u, Wall.). Vildtvoxende i Indien. Denne Art blomstrede 1880 paa Grøtø (67° 50′), i Maalselvdalen (69° 10′) og i Karasjok (69° 18′), og 1884 ved Stegen Prestegaard (67° 56′). Paa sidstnævnte Sted blev den saaet i Benk den 17de Mai, udplantet i Haven 12te Juni, blomstrede 14de August, og den 6te October gav den modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Den blev 4′ (1.25 m.) høi. I den botaniske Have ved Christiania gaar det med denne Arts Spredning af Frøet paa samme Maade, som ovenfor er sagt om I. glanduligera.

Impatiens parviflora, DC. Vildtvoxende i Mongoliet. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den har været dyrket siden 1837, giver den temmelig aarvist modent Frø.

Impatiens Rheedii, Wight & Arn. Vildtvoxende i Indien. Ogsaa denne Art har blomstret i Karasjok, og ved Christiania er det gaaet med den omtrent paa samme Maade, som ovenfor er sagt om I. balsamina.

Impatiens scabrida, Wall. Vildtvoxende i Nepal, hvorfra den 1827 er indført til England. Vardø (70° 22′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har blomstret. Naar den ved Christiania saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, giver den temmelig aarvist modent Frø.

Impatiens tricornis, Lindl. Vildtvoxende i det nordlige Indien, hvorfra den 1839 blev indført til England Ogsaa denne Art har blomstret paa Vardø. I den botaniske Have ved Christiania har den været dyrket siden 1850. Naar den her saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, giver den gjerne aarvist modent Frø.

TROPAEOLEAE.

Tropaeolum aduncum, Sm. (T. peregrinum, Jacq.). **Engl.** American Creeper, Canary-bird Nasturtium, Canary Creeper, Canary Flower; **Fr.** Capucine des Canaries, Capucine étrangère, Capucine voyageuse, Pagarille, Pèlegrine, Pèlerine. Vildtvoxende i Ny-Granada, hvorfra den 1810 blev indført til England. I de senere Aar dyrkes denne Art, ialtfald i Kystegnene, temmelig almindelig som Prydplante lige til Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken og Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. Paa det sidstnævnte Sted blev den saaet ude i Haven den 24de Juni 1885, blomstrede den 14de September og blev 29″ (75 cm.) høi. Ved Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten kan den, naar den opbindes paa en Væg, naa en Længde af 12′ (3.8 m.). Naar den ved Christiania saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, giver den næsten hvert Aar modent Frø. I Reykjavík paa Island blev den saaet 1ste Juni 1885, spirede 19de Juni og blomstrede 8de September.

Tropaeolum bicolor, R. & P. Denne Art, som er vildtvoxende i Peru, har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den i alle Henseender trives lige saa godt som den foregaaende.

Tropaeolum lobbianum, Hook. Vildtvoxende i Columbia, hvorfra den 1843 er indført til England. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni 1882 og blomstrede i Midten af Juli, men gav ikke modent Frø. Naar den ved Christiania saaes i en Blomsterkrukke og senere udplantes i Haven, pleier den, i en nogenlunde gunstig Sommer, at give modent Frø.

Tropaeolum majus, L. (Cardamindum majus, Mønch). **Norge.** Blomkarse; **Isl.** Blómkræss; **Sv.** Indiansk Krasse, Kapuciner-Krasse, Skölding, Sköldört; **Dan.** Indiansk Karse, Nasturtium; **Tkl.** Asturzikum, Bittelkarse, Capütschiner, Chapuzinerli, Eenhöern, Einhorn, Golden Piepkes, Josephblume, Jumfer Einhorn, Jungfer kiek-über'n Zaun, Kapern, Kapern (falsche), Kapizinerzipfel, Kappernkresse, Kapuzinerblume, Kapuzinerchen, Kapuzinerkresse, Kapuzinerli, Kickäwretûn, Kresse (indische), Kresse (spanische), Ritterspörnli, Rittersporn (gelber), Steert in'n Nacken, Steertnacken, Steigüfeli, Steigüferli, Stiguferli, Stigufli, Stinkblome; **Engl.** Great Indian Cress, Indian Cress, Nasturtium, Stortioner, Sturtion, Tall Nasturtium; **Fr.** Cresson de l'Inde, Cresson de Pérou, Cresson du Mexique, Grande Capucine; **It.** Asturzie, Cappuccina, Cappuccine, Capriuola, Cardamindo, Fior capucino, Fior d'astuzio, Fior chiodi, Fratini, Gemmini, Nasturzio d'India, Nasturzio indico.

Denne Art er vildtvoxende i Peru, hvor den er en fleraarig Plante. Af Spanierne er den 1580 bragt til Europa, hvor den, som bekjendt, kun er enaarig. I Begyndelsen var den alene

kjendt som Prydplante, og til dette Øiemed dyrkes den i Norge endnu meget almindelig og i en Mængde Varieteter. Til Holland kom den ikke før 1684, og faa Aar efter har den været dyrket som Prydplante ved Throndhjem [1]). Den har blomstret ved alle mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, lige til Karasjok, Vadsø, Vardø og Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. I Karasjok blev den saaet ude i Haven den 20de Mai 1886, blomstrede 25de Juli og blev 4′ (1.25 m.) høi. Paa Gjesvær blev den saaet i Haven den 24de Juni 1885 og blomstrede den 9de September. Selv i en mindre gunstig Sommer giver denne Art modent Frø paa Grøtø (67° 50′); men Gaarden Strand i Bardodalen (68° 55′) er det nordligste Sted, hvorfra jeg hidtil har faaet fuldmodent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Frøet blev der saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni 1883 og var modent i Midten af September. I Reykjavík blev Tropaeolum majus saaet ude i Haven 1ste Juni 1885, spirede 18de Juni og blomstrede 6te September. Ved Christiania har jeg flere Gange iagttaget, at den Varietet, som har stærkt farvede røde Blomster, kommer 10—12 Dage tidligere i Blomst og giver ogsaa tidligere modent Frø end den almindelige Varietet med lysgule Blomster. Bladene af Tropaeolum majus blive her i Almindelighed 4″ (10.4 cm.) lange og lidt bredere; men enkelte Blade kunne dog ofte blive meget større, ja lige til 5½″ (11 cm.) og derover.

Tropaeolum minus, L. (Cardamindum minus, Mønch). Denne Art er ogsaa vildtvoxende i Peru, hvor den, ligesom den foregaaende, er en fleraarig Plante. Af Spanierne blev den 1596 bragt til Europa. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, ere Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′). Paa det sidst nævnte Sted blev den saaet ude i Haven den 27de Mai 1886, blomstrede 12te August og blev 2′ (65 cm.) høi. Ved Christiania trives den i alle Dele ligesaa godt som Trop. majus, og Frøet modnes endog lidt tidligere end hos denne.

Tropaeolum moritzianum, Klotzsch. Denne Art blev opdaget 1836 af Carl Moritz i Caracas, og kort Tid efter af Eduard Otto i Venezuela, hvor den gaar op til en Høide af 6000′ (1882 m.) o. H. Den hører altsaa hjemme i den tropiske Zone. I Caracas nedlægges de umodne Frø i Edik og bruges paa samme Maade som den almindelige Blomkarse hos os [2]). Den blev første Gang dyrket 1837 i den botaniske Have i Berlin, hvor den naaede en Høide af 7—8′ (2.19—2.50 m.). Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Grøtø (67° 50′). Den blev der saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni 1881, blev lidt over 3′ (114 cm.) høi, blomstrede i Slutningen af August og gav fuldmodent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet.

Tropaeolum trimaculatum, Hort. Den har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania siden 1851. Den giver aarvist modent Frø og har her i alle Dele vist sig lige saa haardfør som Trop. minus.

LIMNANTHACEAE.

Limnanthes Douglasii, R. Br. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1833 blev indført til England. Denne Art har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i Nordland og Finmarken. Karasjok (69° 18′) er det nordligste Sted, hvor den hidtil har blomstret, og ved Flakstad Prestegaard i Lofoten (68° 6′) har den givet modent Frø.

[1]) Christian Gartner. Horticultura eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 16.
[2]) F. Otto und A. Dietrich. Allgemeine Gartenzeitung. Berlin. 1842. Pag. 146.

PHILADELPHEAE.

Philadelphus coronarius, L. (Syringa suaveolens, Mønch). **Norge.** Jasmin; **Sv.** Schersmin, Sjersmin; **Dan.** Falsk Jasmin, Pibeved; **Tkl.** Antoniblüh, Aubépine (Schweiz), Bastard-Jasmin, Becherholler, Flötenbaum, Garten-Jasmin, Himmelsrösli, Jasmin, Jasmin (falscher), Jasmin (unechter), Jasmin (wilder weisser), Josephsstaberl, Kandelblüthe, Kopfwehblüëte, Kronenjasmin (welscher), Pfeifenstrauch, Pfeifenstrauch (wohlriechender), Syringsbaum (weisser), Vielrebenblumen, Zimmertröstli; **Engl.** Mock Orange, Orange-tree Flower; **Fr.** Seringa, Seringa des jardins, Seringa odorant, Seringat commun, Seringat odorant; **It.** Canestrel, Canestro, Erba Siringa, Fiorangelo, Fior Angiolo, Gelsomino della Madonna, Pazienza, Salindia, Salinga, Sirenga bianca, Siringa, Tentinbou, Zampognole.

Vildtvoxende i Mandschuriet, China og Japan; i det vestlige Himalaya gaar den op til 6000—10,000′ o. H.[1]). Denne Art har neppe været kjendt i Europa før i det 16de Aarhundrede, og synes først at være blevet dyrket i Italien, hvorfra den er indført til Belgien og Tyskland. I Tirol, Steyermark og paa flere Steder i Syd-Europa er den nu temmelig almindelig forvildet. I de sydlige Egne af Norge er denne Art en af de almindeligst dyrkede Prydbuske, der, saavidt mig bekjendt, her i Landet aldrig har lidt af Vinterkulden. Ved Christiania giver den aarvist modent Frø. Den holder sig meget godt ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., ja, hvad mere er endog ved Gaarden Furuset i Aamot Prestegjeld (61° 7′) i Østerdalen, hvor Thermometeret om Vinteren ikke sjelden kan gaa ned til 36—44° C. Jeg har hidtil ikke havt Leilighed til at faa denne Art dyrket længre mod Nord end ved Snaasen Prestegaard (64° 12′) i Nordre Throndhjems Amt, hvor den holder sig og blomstrer meget godt. I Sverige lider den ofte af Vinterkulden ved Piteå (65° 19′), men holder sig dog[2]). I Finland dyrkes den til Wasa (63°); ved Petersburg holder den sig ogsaa godt, men giver ikke modent Frø[3]).

Ved Christiania findes følgende Varieteter: 1) Ph. cor. foliis variegatis, som jeg ogsaa har seet ved Molde, 2) Ph. cor. var. Zeyheri (Ph. Zeyheri, Schrad,), 3) Ph. cor. foliis luteis, 4) Ph. cor. flore pleno og 5) Ph. cor. nanus. Den sidst nævnte Varietet, som kan naa en Høide af indtil 4′ (1.25 m.), blomstrer her hvert Aar, lige saa regelmæssig som Hovedarten; ikke desto mindre siges der om denne Form, at den aldrig blomstrer[4]).

Philadelphus gordonianus, Lindl. Denne Art, som er vildtvoxende i Nord-Amerika, kommer undertiden ogsaa i Handelen under Navn af Ph. cordatus, Ph. Grahami og Ph. oreganus. Lexviken Prestegjeld (63° 40′), ved Throndhjemsfjord, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket. I Sverige holder den sig godt ved Upsala. Ved Piteå (65° 19′) lider den ofte meget af Vinterkulden, men den holder sig dog[5]).

Philadelphus inodorus, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1738 er indført til England. Der er al Grund til at tro, at dette er den samme Art, der senere er beskrevet under Navn af Ph. grandiflorus, Willd., Ph. laxus, Schrad. og Ph. speciosus, Schrad. Ved Stegen

[1]) Dietrich Brandis. The Forest Flora of North-, West- and Central-India. London. 1874. Pag. 212.
[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 69.
[3]) Dr. F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. XVII. 1864. Pag. 377.
[4]) J. Bouché und R. Hermann. Jahrbuch für Gartenkunde und Botanik. Jahrg. 3. Bonn. 1885. Pag. 138.
[5]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 69.

Prestegaard (67° 56′) i Nordland, som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, har den i en længre Aarrække holdt sig godt. I Sverige trives den godt ved Upsala, men ved Piteå er det gaaet med denne som med den foregaaende Art.

Philadelphus Satsumi, Paxt. Vildtvoxende i China og Japan, hvorfra den 1851 blev indført til England. Denne Art forekommer i Handelen under forskjellige Navne, f. Ex. Ph. chinensis, Hort., Ph. Ledebouri, Hort., Ph. nepalensis, Hort., Deutzia japonica, Hort., D. pulchella, Hort. og D. sanguinea, Hort. Snaasen Prestegaard (64° 12′), i Nordre Throndhjems Amt, er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket med Held. I Sverige findes den til Upsala.

Philadelphus latifolius, Schrad. (Ph. speciosus, Lindl.). Sandsynligvis vildtvoxende i Nord-Amerika. Hovedarten har jeg i Norge ikke seet paa noget nordligere Sted end ved Christiania, men Varieteten verrucosus (Phil. verrucosus, Schrad.) har i en lang Aarrække holdt sig meget godt paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord.

I den botaniske Have ved Christiania findes desuden følgende Arter: **Ph. Godohokerii,** Hort., **Ph. hirsutus,** Nutt. (Ph. trinervius, Schrad), indført 1820 til England fra Nord-Amerika, **Ph. pubescens,** Lois. (Ph. floribundus, Schrad.), fra Nord-Amerika, og **Ph. tomentosus,** Wall. (Ph. nepalensis, Loud.) fra Himalaya.

Deutzia crenata, S. & Z. (D. Fortunei, van Houtte, D. scabra, Hort.). Vildtvoxende i Japan, hvorfra den 1718 blev indført til England under Navn af Deutzia scabra. I de senere Aar findes denne Art ikke sjelden, ialtfald langs Kysten, lige til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i flere Aar har holdt sig godt. Ved Christiania giver den, selv i en middelmaadig Sommer, modent Frø. Næsten lige saa almindelig som Hovedarten findes her ogsaa to Varieteter: flore albo pleno og flore (extus) rubro pleno. Disse, som ved Christiania ikke, paa nogen som helst Maade, dækkes, have her aldrig lidt af Vinterkulden, og have nu en Høide af 6—7′ (1.88—2.19 m.). Den sidste har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end ved Christiania, men den første holder sig meget godt i Omegnen af Throndhjem, I Sverige dyrkes Hovedarten til Upsala.

Ved Christiania findes desuden **D. gracilis,** S. & Z., som 1843 er indført til England fra Japan, og **D. staminea,** R. Br., som 1841 er indført til England fra Himalaya. I Sverige dyrkes den første af disse til Stockholm og den anden i Skåne.

ONAGRARIEAE.

Oenothera biennis, L. (Onagra biennis, Mønch, Onagra europaea, Spach, Onagra vulgaris, Spach). **Norge**. Natlys; **Sv.** Fransk Rapunzel, Gulltraf, Gultraf, Gul Nattfiol, Gul Rapunzel, Nattljus, Rapontica, Rapunzel; **Dan**. Natlys; **Tkl**. Gartenrapunzel, Gelbe Rapünzli, Gelbes Raygras (Schweiz), Nachtkerze, Nachtrösli, Nachtschlüsselblume, Rapontica, Rapunzel (gelbe). Rapunzel (gelbe französische), Rapunzelsellerie, Rawinzel (Sachsen), Rübrap, Schinkensalat, Siebenschläfer, Weiderich (gelber), Weinblume, Wurzelrapunzel; **Engl**. Evening Primrose, Four o'clock,

Rampion (German), Rampion (large), Tree Primrose; **Fr.** Herbe aûx ânes, Jambon des jardiniers, Onagre, Raiponce; **It.** Blattaria virginiana, Enágra, Rapunzia, Rapunzico.

Vildtvoxende i Mellemstaterne i Nord-Amerika. Efter Treviranus blev denne Art dyrket 1612 i den botaniske Have i Padua, hvor man havde faaet Frø fra Virginia. Caspar Bauhin fik 1619 Frø til den botaniske Have i Basel fra Padua, under Navn af Lysimachia Virginiae, og Prosper Alpinus fik 1625 Frø fra England. Planten blev dengang dyrket, for Røddernes Skyld, som Kjøkkenvæxt, og dette gjøres endnu paa flere Steder i Mellem-Europa. Efterhaanden er denne Art blevet i den Grad forvildet i Tyskland, Schweiz og Frankrig, at det nu ser ud til, at den kunde være vildtvoxende. Den er ogsaa forvildet hist og her paa Ny-Seeland [1]). Ved Norges sydøstlige Kyst er den nu forvildet paa mange Steder, fra Smaalenene og Christiania til Christianssand, og ligeledes paa enkelte Steder nogle Mile ind i Landet; forvildet paa flere Steder i det sydlige Sverige.

I Norge dyrkes denne Art i de senere Aar temmelig almindelig som Prydplante. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., bliver den ikke dækket om Vinteren. Den blomstrer der i den sidste Trediedel af Juli, giver modent Frø i Midten af September og bliver 5′ (1.56 m.) høi. Ved Prestegaarden i Tysfjord (68° 5′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, holder den sig ogsaa uden at dækkes om Vinteren, bliver 4′ (1.25 m.) høi og giver en Mængde modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet.

Af denne Slægt har der, ved mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Landet, været dyrket en Mængde Arter. For at lette Oversigten, ordnes disse her efter de Steder, hvor de hidtil have blomstret eller givet modent Frø:

Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken: **Oenothera roseo-alba,** Bernh. (O. amoena, Lehm., Godetia amoena, Sweet, God. lehmanniana, Spach). Vildtvoxende i Nord-Amerika. Den blev der saaet i en meget tarvelig indrettet Benk, senere udplantet i Haven og blomstrede i Slutningen af August.

Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken: 1) **Oenothera acaulis,** Cav. (O. anisoloba, Sweet, O. taraxacifolia, Sweet, Lavauxia mutica, Spach); indført til England 1821 fra Chile. 2) **O. chilensis,** Desf. Vildtvoxende i Chile. 3) **O. densiflora,** Lindl. (Boisduvalia Douglasii, Spach). Vildtvoxende i California, hvorfra den 1830 blev indført til England. 4) **O. lepida,** Steud. (Godetia lepida, Lindl.); vildtvoxende i California. 5) **O. leptosiphon,** F. & M. 6) **O. lindleyana,** Dougl. (Godetia lindleyana, Spach); vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1826 blev indført til England. 7) **O. macrantha,** Sellow. 8) **O. micans,** Tausch. 9) **O. odoratissima,** Tausch. 10) **O. purpurea,** Curt. (O. humilis, Don., Godetia purpurea, Sweet, God. willdenowiana, Spach, Onagra purpurea, Mønch); indført til England 1794 fra Nord-Amerika. 11) **O. sinuata,** L. (O. laciniata, Hill, O. repanda, Medic.); indført til England 1770 fra Virginia. 12) **O. tetraptera,** Cav. (O. capensis, Hort., O. dubia, Hort., O. mutabilis, Pers., Hartmannia macrantha, Spach), fra Central-Amerika, og 13) **O. triloba,** Nutt., som er indført til England 1822 fra Nord-Amerika. Alle disse Arter have blomstret i Karasjok, men ikke givet modent Frø.

Maalselvdalens Prestegaard (69° 10′): **Oenothera lamarckiana,** DC. (O. grandiflora, Lam.); indført til England 1778 fra Nord-Amerika. Paa det her nævnte Sted har denne Art blomstret, (ligesaa i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af omtrent 2000′ — 627 m.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 102.

o. H.), men ved Aal Prestegaard (60° 37′) i Hallingdal har den givet modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten: **Oenothera godetia,** Steud. (Godetia Bottae, Spach). Paa det her nævnte Sted har denne Art, som er vildtvoxende i California, blomstret, men ikke givet modent Frø.

Tysfjord Prestegaard (68° 5′): 1) **Oenothera erosa,** Lehm. (Onagra erosa, Spach, Onagra lehmanniana, Spach). Vildtvoxende i Syd-Afrika, hvorfra den 1828 er indført til England. Denne Art har blomstret baade paa det her nævnte Sted og ved Prestegaarden i Stegen, men har ikke givet modent Frø. 2) **O. Drummondii,** Hook. Indført 1833 til England fra Texas; ved Tysfjord har den blomstret, men ved Aal Prestegaard i Hallingdal (se ovenfor) har den givet modent Frø. 3) **O. mollissima,** L. har blomstret ved Tysfjord, men ikke givet modent Frø længre mod Nord end paa Grøtø, og 4) **O. nocturna,** Jacq. (O. albicans, Lam.), som 1790 er indført til England fra Syd-Afrika.

Stegen Prestegaard (67° 56′): 1) **Oenothera dasycarpa,** Phil. 2) **O. media,** Lk. (Onagra linkiana, Spach, Onagra media, Spach), som 1823 er indført til England fra Nord-Amerika, og 3) **O. rubicunda,** Steud. (Godetia rubicunda, Spach), som er vildtvoxende i California. De her nævnte Arter have blomstret, men ikke givet modent Frø.

Grøtø (67° 50′): 1) **Oenothera bistorta,** Nutt. fra California. 2) **O. concinna,** Don. (Boisduvalia concinna, Spach) naaede en Høide af 31″ (82 cm.) og blomstrede. 3) **O. holosericea,** Tausch. 4) **O. Sellowii,** Lk. & Otto, som 1831 er indført til England fra Monte Video. 5) **O. viminea,** Dougl. (Godetia viminea, Spach), som 1856 er indført til England fra California, og 6) **O. Whitneyi,** A. Gr., som 1870 er indført til England fra California. Alle disse have naturligvis blomstret; men O. Sellowii og, som ovenfor sagt, O. mollissima have ogsaa givet modent Frø.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket mange andre Arter, som alle findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Clarkia elegans, Dougl. (Phaenostoma Douglasii, Spach). Vildtvoxende i California, hvorfra den 1832 blev indført til England. I de senere Aar er denne Art blevet en temmelig almindelig Prydplante i Norge, og dyrkes nu lige til Alten (70°) i Vest- og Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken. Paa det sidst nævnte Sted blev den saaet ude i Haven 7de Juni, blomstrede i de første Dage af September og blev 30″ (78 cm.) høi. Saavidt mig bekjendt, er Rødø (66° 40′) det nordligste Sted i Norge, hvor en Varietet med fyldte Blomster (flore roseo pleno) hidtil har blomstret.

Clarkia pulchella, Pursh. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1826 blev indført til England. Denne Art er nu her ligesaa almindelig dyrket som den foregaaende. I Karasjok (69° 18′) blev den saaet ude i Haven 9de Juni 1876, blomstrede 12te August og blev 2′ (62 cm.) høi. I Alten (70°) spreder den sig som Ugræs i Haven.

Clarkia rhomboidea, Dougl. (Cl. gauroides, Dougl.). Vildtvoxende i California, hvorfra den 1835 blev indført til England. Ogsaa denne Art blomstrer meget godt, naar den saaes ude i Haven, i Karasjok. Tysfjord Prestegaard (68° 5′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har givet modent Frø.

Clarkia unguiculata, Lindl. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Naar den der saaes ude i Haven i de første Dage af Juni, blomstrer den, selv i en ugunstig Sommer, i den første Trediedel af August.

I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden de her nævnte Arter, ogsaa været dyrket **Clarkia compressa,** Hook. og **Cl. neriiflora,** Walt. Naar disse saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, give de her aarvist modent Frø.

Eucharidium concinnum, F. & M. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1836 blev indført til England, og nogle Aar senere blev den dyrket i den botaniske Have ved Christiania, hvor den aarvist giver modent Frø. Denne Art trives ogsaa meget godt ved Aal Prestegaard (60° 37′) i Hallingdal, som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Det nordligste Sted her i Landet, hvor den hidtil har blomstret, er Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken.

Eucharidium grandiflorum, F. & M. Indført 1824 til England fra California. Ved Christiania, hvor den har været dyrket fra samme Tid som den foregaaende, trives den i alle Dele lige saa godt som denne. Det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har været dyrket, er Karasjok (69° 18′), hvor den blomstrer endog i en ugunstig Sommer.

Epilobium angustifolium, L. (Chamaenerion angustifolium, Scop., Epilobium spicatum, Lam.). **Norge.** Annmjølk, Bjønnguple, Einmjelk, Eldmerkje, Ellmjølk, Ellmørkje, Føyk, Gjeiske, Gjeiskje, Gjeisko, Gjeiskor, Gjeiskur, Gjeitaføyk, Gjeiterams, Gjeitskor, Gjeitskure, Guple, Illmilkje, Mjelkje, Mjeltegras, Mjolkje, Mjølke, Raudbu; **Sv.** Almecke, Almocke, Almycke, Brändegräs, Eldmärke, Elgrams, Elgstjelk, Getslabb, Himmelsgräs, Himmelstraf, Himmelsört, Hästsvans, Hömjölke, Illermjölk, Illermjölke, Imjölke, Kalfrumpa, Kropp, Mjölkgräs, Räfrumpa, Råmjölksgräs, Åldermjölk, Ållonmärke; **Dan.** Gederams; **Tkl.** Akenkrut, St. Antoniekraut, St. Antonskraut, Bergschoten, Eberkraut, Feuerkraut, Häxachrut, Köhlerblume, Krebsblumen, Kurilischer Thee, Schosschrut, Schotenweiderich, Unholdenkerze, Unholdenkraut, Waldweiderich, Weidenröschen, Wilder Oleander, Wilde Wilge, Wollweiderich, Wullweidenröslein; **Engl.** Bay Willow, Blood-wine, Blooming Sally, Blooming Willow, Cat's-eyes, French Willow, Persian Willow, Rose-bag Willowherb, Rose-bay, Rose-Elder, Tame Withy, Willow-herb; **Fr.** Faux Nérion, Herbe de saint Antoine, Laurier de saint Antoine, Laurier rose; **It.** Antoniana, Behen rosso, Camedrio, Chamenerio, Epilobio, Erba di St. Antonio, Garofanini d'acqua, Sfenice, Sfenice salvatica, Violine d'acqua, Violine di padule.

Meget almindelig i Skandinavien, lige til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken, og i de sydlige Egne af Norge til 4300—4500′ (1350—1380 m.) o. H. I de arktiske Dele af Sibirien er den fundet paa flere Steder, men dog neppe nordenfor Skoggrænsen, indtil Konyam Bay ved Behringstrædet [1]). Paa Island synes den at være sjelden, men paa Østkysten af Grønland findes den hist og her mellem 60—63½°, og paa Vestkysten fra 60° til 72° [2]).

I Trysil Prestegjeld i Østerdalen har man i forrige Aarhundrede, i Misvæxtaar, brugt Bladene, Stilkene og Rødderne baade til Suppe og til at blande i det Mel, hvoraf man bagte Brød, og paa samme Maade har denne Plante ogsaa været brugt i Sætersdalen [3]). Samtidig hermed har man ogsaa i Sverige brugt Roden af denne Art som Fødemiddel, og paa samme Maade bruges den endnu paa Grønland (Lange l. c. Pag. XXXIV). I Kamtschatka bruges Bladene som Surrogat for The, der er kjendt under Navn af Kurilthe. Det er en bekjendt Sag, at man i England, og navnlig i og i Omegnen af London, har drevet det meget vidt med Forfalskning af forskjellige Nydelsesmidler (cfr. II. Pag. 47) og maaske fornemlig med The. I Hoteller og Caffehuse kjøbes de

---

[1]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 528.
[2]) Joh. Lange. Conspectus Florae groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 16.
[3]) Topographisk Journal for Norge. 6 Bd. 22de Hefte, Pag. 56. 7 Bd. 26de Hefte, Pag. 159.

brugte Theblade, som »oppudses« med forskjellige Stoffe og blandes med Bladene af en hel Del Træer, Buske og Urter, og blandt disse findes ogsaa Bladene af Epilobium angustifolium [1]). Det er tidligere (I. Pag. 556) omtalt, at en svensk Prest, omtrent i Midten af forrige Aarhundrede, som et vigtigt statseconomisk Foretagende, vakte Motion om at plante Istervidien (Salix pentandra) langs Veie, ved Bondegaarde &c., for at faa en saa stor Mængde som mulig af Frøulden, der paa det varmeste blev rost som Materiale til Vat, Udstopning af Sengetepper, Lysvæger, Lunter o. s. v. Den samme Mand anbefalede senere ogsaa Frøulden af Epilobium angustifolium til forskjellige Øiemed, f. Ex. blandet med Bomuld til Garn og Tøier, og blandet med Bæverhaar til Hatte, ja han tilraader endog at dyrke denne Plante [2]). Frøulden har man her, flere Gange og med god Virkning, brugt til at standse Blødninger efter Blodigler og lignende mindre Hæmorrhagier. Om Brugen af den hele Plante til Kvægfoder, maa jeg tillade mig at henvise til, hvad der herom tidligere (I. Pag. 238) er sagt under Struthiopteris germanica.

I den botaniske Have ved Christiania har der, Tid efter anden, været dyrket en hel Del fremmede Arter af denne Slægt, og disse, saavel som de andre her i Landet vildtvoxende Arter, findes, med deres hidtil kjendte Polargrænser, opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Lopezia coronata, Andrews. (L. axillaris, Schweig., L. minuta, Lag.). Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1804 blev indført til England. Af denne Slægt er dette den eneste Art, som jeg hidtil har faaet dyrket i de nordlige Egne af Norge. Ved Tysfjord Prestegaard (68° 5′) blev den saaet i Benk, udplantet i Haven 4de Juli og blomstrede 5te September, men gav ikke modent Frø. I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden denne, ogsaa været dyrket følgende Arter, som alle ere vildtvoxende i Mexico: **L. cordata,** Hornem., **L. hirsuta,** Jacq. og **L. racemosa,** Cav. Naar de fire her nævnte Arter saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, give de her aarvist modent Frø.

Gaura. Af denne Slægt har der, i den botaniske Have ved Christiania, været dyrket følgende syv Arter: 1) **G. biennis,** L., som er indført til England 1762 fra Nord-Amerika. Naar denne Art saaes ude i Haven tidlig om Vaaren, kan den blomstre det første Aar, og den har da undertiden givet modent Frø; men den taaler ikke at staa ude om Vinteren; 2) **G. Drummondii,** Steud. (fra Texas); med denne Art har det her gaaet paa samme Maade som den foregaaende; 3) **G. exaltata,** Engelm.; 4) **G. longiflora,** Spach. (fra Louisiana); 5) **G. micrantha,** Steud. (fra Texas); 6) **G. parviflora,** Hook. (indført til England 1835 fra Nord-Amerika) og 7) **G. tripetala,** Cav. (indført til England 1804 fra Mexico). Naar de fra 3 til 7 nævnte Arter her saaes ude i Haven i Slutningen af Mai, pleie de i en almindelig Sommer at give modent Frø.

LYTHRACEAE.

Cuphea lanceolata, Ait. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1796 er indført til England. Paa Grøtø (67° 56′) i Nordland blev denne Art saaet i Benk og udplantet i Haven, hvor den blomstrede i Slutningen af August.

[1]) Dr. J. König. Die menschlichen Nahrungs- und Genussmittel. 2te Auflage. Berlin. 1883. Pag. 621.
[2]) Gustav Westbeck. Ytterligare Underrättelse om en påfunnen twänne slags Bomull &c. Stockholm. 1745. 4to. 44 S.

Cuphea procumbens, Cav. Indført til England 1816 fra Mexico; **C. silenoides,** Nees; indført til England 1836 fra Mexico, og **C. viscosissima,** Jacq. (C. petiolata, Auct.), som 1776 er indført til England fra Central-Amerika. I Karasjok (69° 18′) bleve de her nævnte tre Arter saaede i Benk, senere udplantede i Haven og blomstrede fra Midten til Slutningen af August.

Cuphea Zimapani, Roezl. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1878 blev indført til England. Behandlet paa samme Maade som de foregaaende, har denne Art blomstret i Alten (70°) i Slutningen af August.

I den botaniske Have ved Christiania have, foruden de fem ovenfor nævnte Arter, ogsaa følgende været dyrkede: **C. balsamora,** Cham., fra Brasilien, og **C. cinnabarina,** Planch., som 1850 er indført til England fra Mexico. Naar alle disse her saaes i Benk og udplantes i Haven i den første Halvdel af Juni, give de i en almindelig Sommer modent Frø.

POMACEAE.

Cydonia vulgaris, Pers. (Cydonia communis, Lois., Pyrus cydonia, L., Sorbus cydonia, Crtz.). **Norge.** Kvæde; **Sv.** Kvitten, Quittenträd; **Dan.** Kvædetræ; **Tkl.** Chittenä, Chöttanebom, Chotin, Chüttanabom (Schweiz), Chütten, Chüttenä, Chuten, Chutina, Chutinbaum, Chutinenbaum, Chutinna, Chuttenbaum, Cotenboum, Kiet, Kitte, Kittenbaum, Küten, Kütte, Küttenapfel, Küttenbaum, Küttenenbaum, Kuthe, Kutina, Quedam, Queddein, Quede, Quedem, Quedembaum, Quedeme, Quedenbom, Quedte, Quete, Quette, Quidde, Quiddebuhm (Siebenbürgen), Quiddum, Quide, Quidiche, Quidte, Quie, Quitdam, Quitte, Quittebaum, Quittembaum, Quittenbaum, Schabatenaöpfel (Schweiz), Schmeckbirn; **Engl.** Coine, Quince, Quince-tree, Quincy; **Fr.** Cognassier, Coignassier, Coignier, Coing, Coudougner; **It.** Codognar, Codognaro, Cotogn, Cotogno, Cutugnara, Mei cotogno, Mela chidonza, Mela cotogna, Mela cotogna bastarda, Mela cotogna ordinaria, Mela punica, Mela tirongia, Melo cotogno, Milo cotugno, Pera cotagna salvatica, Pero cotagno, Pomo cotagno, Pum cotogn.

Kvæden synes at være vildtvoxende i det nordlige Persien, de sydlige Kaukasuslande og Anatolien; paa Krim skal den være forvildet. I de sydeuropæiske Forfatteres Skrifter fra Oldtiden er det meget vanskeligt at forstaa enten der tales om Kvæder eller et og andet Slags Æble og Pære, da Navnene ikke sjelden forvexles. Hos Theophrast (371—286 f. Chr.) findes et Sted (hist. pl. II. 2, 5), der for saavidt er mærkeligt, at det viser, at man paa hans Tid, ikke alene har kjendt Kvæden som dyrket Frugt, men at man ogsaa har forstaaet (ved Podning) at forædle baade denne, Pæren og Æblet. Det heder nemlig: »Af Frøet af den ædle Pære *(ἄπιος)* faar man den elendige vilde *(ἀχράς)*, af Frøet af det ædle Æble faar man det daarlige sure, og af Frøet af den ædle Kvæde *(στρουθίον)* faar man den vilde Kvæde *(κυδώνιος)*. Alt paa Cato's Tid (234—149 f. Chr. — de re rust. VII. 2) kjendte man i Italien de to Hovedformer af Kvæden, som man endnu har, Æblekvæden, der blev kaldet malum cotoneum v. cydonium, og Pærekvæden, som kaldtes malum strutheum eller struhiomelon. Varro (de re rust. I. 59, 1) omtaler baade malum strutheum og cotoneum, og Columella (omtrent 50 e. Chr. — de re rust V. 10, 19)

nævner tre Sorter, struthium, chrysomelum og musteum. Den bekjendte Læge Dioscorides, der rimeligvis var samtidig med Plinius, siger (de mat. med. I. 55. 160. V. 28, 29), at naar Frugterne bleve lagte i Olivenolie, gave de denne en behagelig Lugt. De bleve ogsaa brugte til et eget Slags Vin, og endelig, efterat Frøet var fjernet, nedlagte (»syltede«) i Honning. Plinius (XV. 11, 10.), som nævner flere Sorter, fremhæver især Frugternes fine Arom og siger, at de, paa Grund heraf, bleve udstillede baade i Mændenes Modtagelsesværelser og i Soveværelserne. I Middelalderen blev Kvæden dyrket paa Carl den Store's Godser, og i hans »Capitulare« kaldes den Cotoniarius.

Kvædetræet findes hist og her langs Norges sydøstlige Kyst, mellem Christiania og Christianssand (58° 8'). Paa sidst nævnte Sted modnes Frugten i en almindelig Sommer, og jeg har derfra faaet Pærekvæder, som veiede 15 Lod (233 gr.); ved Christiania, hvor Træet blomstrer 6—10 Juni, modnes derimod Frugten kun i varme Sommere. Inderøen (63° 52') er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket; den holder sig ret godt og blomstrer, men giver ikke Frugt. I det sydlige Sverige (55½°) trives Kvædetræet godt og giver moden Frugt; det holder sig ogsaa godt ved Upsala, men giver der aldrig Frugt. Ved Petersburg fryser denne Art aldeles ned.

Cydonia japonica, Pers (Cyd. speciosa, Sweet, Chaenomeles japonica, Lindl., Pyrus japonica, Thunb.). **Tkl.** Japanesische Quitte, Japanische Quitte, Rothblühende Quitte; **Engl.** Japan Quince; **Fr.** Coignassier du Japon; **It.** Cotogno del Japone.

Vildtvoxende i Japan, hvorfra den 1815 blev indført til England. I Norge findes denne Art hist og her langs den sydøstlige Kyst fra Christianssand (58° 8') til Christiania (59° 55'). I den her værende botaniske Have findes tre Varieteter med hvide, lysrøde og mørkrøde Blomster. De have her aldrig lidt af Vinterkulden, ere 5—6' (1.56—1.88 m.) høie og blomstre i de sidste Dage af Mai, men have hidtil aldrig givet Frugt, der har været mere moden end at Frøet har begyndt at blive brunt. Baade ved Arendal (58° 27') og Christianssand (58° 8') har jeg seet flere Exemplarer, som vare 6' (1.88 m.) høie, og fra sidst nævnte Sted har jeg faaet moden Frugt, som indeholdt spiredygtigt Frø. I Laurvik (59° 3') findes flere Exemplarer af denne Art, men her skal jeg kun omtale to af den Varietet, som har mørkrøde Blomster og som ere spalierede ved en Væg. Det ene Exemplar, som er 9' (2.82 m.) høit, har 10 Stammer, hvoraf den største holder 5" (13 cm.) i Omfang, og det andet, som er 10½' (3.28 m.) høit, har 8 Stammer, hvoraf den største holder 7" (18.3 cm.) i Omfang. Disse to Buske, som ere omtrent 25 Aar gamle, pleie hvert Aar at give moden Frugt. I det sydlige Sverige holder denne Art sig, naar den dækkes om Vinteren, men ved Upsala synes den ikke at ville trives.

Pyrus malus, L. (Pyrus acerba, DC., P. malus β tomentosa, Koch, Malus dasyphylla, Borkh.). **Norge.** Apald, Apall, Aple, Æbletræ; det vildtvoxende Træ: Sureapall, Surepletræ, Villapall; **Gl. Norsk.** epli; **Sv.** Apel, Beskapel, Skogsapel, Surapel, Vildapel, Äppleträd; **Dan.** Abild, Æbletræ; **Tkl.** Aagtje, Aagtappel, Aepfelbaum, Affaldra, Affalter, Affaltra, Affeldre, Affoldra, Affolter Amachtsappel, Apfalder, Apfelbaum, Aphol, Aphul, Aphultrâ, Appel, Appelboom, Appelbum, Apphil, Apuldr, Augustappel, Augstöpffel, Biärklinge, Buchapfel, Buschäpfel, Butenappelbom, Dräutleinsapfel, Dwarchappel, Eltken, Frauenopffel, Grasöpffel, Getwercheappel, Hagapfel, Heckapfel, Heimelting, Hermalting, Herrgottsapfel, Heusling, Hölken, Hölteke, Höltje, Höltjebam, Höltkikappelbom, Höltke, Hölzchen, Holappil, Holtappele, Holtehappel, Holteke, Holtike, Holting, Holtjepâten, Holtken, Holzapfel, Holzaphaltern, Holzöpfel, Holzophaltern, Holzstöckelinchbaum, Holzsträngling, Holzströmlings-

baum, Hultzapffel, Johannesholz, St. Johannisapfel, Katling, Kirschenäpfel, Kohlöpfel, Kurzstelchen, Mäschanzker, Maidezitzche, Malaich, Malceha, Malzepfeli, Malzepfili, Malzöphil, Meileiche, Melzich-Apel, Oepfelbaum, Opfalbom (St. Gallen), Opffel, Paddiesappel, Paradeisöpfle, Paradyslebaum, Pfälzenbaum, Pfälzer, Piterk, Postapfel, Rängenetten, Rüstling, Sänapfel, Säuerlingsbaum (Kärnthen), Sagabaum, Sauapfelbaum, Schragenäpfel, Siepelappel, Sorbappel, Stromelting, Suezapfili, Süssapfel, Sureke, Surholtken, Surmelst, Waldäpfelbaum, Weinapfel, Wildapfel, Wildappel, Wildappil, Wildling, Wildopfel, Wildopphel, Wildstöckling, Wurzäpfel, Zwergapfel; **Engl.** Apis, Aplyn, Appelyn, Apple, Apple-John, Appo, Appulle, Bittersgal, Bittersweet, Cat's Heads, Coling, Crab, Crab-stock, Crab-tree, Grab, Grabstock, Gribble, Koling, Leather Jacket, Morris Apple, Nurse Garden, Pomewater, Sap, Scrab, Scarb-tree, Screyb, Scrog, Stub-apple, Well Apple, Wharre, Wilding; **Fr.** Pommier; **It.** Mei, Mela, Melagno, Melaino, Melanino, Melar, Melastro, Melazzo, Melo, Meo, Milo, Milujzo, Miluzzar, Piraijna, Pom düru, Pomar, Pomaro salvadego, Pomer, Pomo, Poumé, Pum boscas, Pumara servaggia, Pumastra, Pumo.

Æbletræet er vildtvoxende overalt i Europa, naar undtages de nordligste Egne, samt i Anatolien, de sydlige Kaukasuslande og den persiske Provinds Ghilan. I Norge synes denne Art, i vild Tilstand, at have naaet sin Polargrænse paa Ytterøen (63° 49′) i Throndhjemsfjord; men lidt sydligere, i den samme Egn, ved Gaarden Afnes i Lexviken Prestegjeld (63° 40′), findes et vildt Træ, som i Forhold til Bredegraden, har store Dimensioner: Efter en 1864 foretagen Maalning har dette Træ en Høide af 18′ (5.64 m.), og Stammen, der til Kronen er 6′ (1.88 m.) høi, holdt i Brysthøide $6^1/_2$′ (2 m.) i Omfang. Kronen, som havde en Diameter af 41′ (12.9 m.), dækkede en Flade af 1250 □′ (123 □ m.). Træet bærer hvert Aar en Mængde uspiselige Frugter. I de sydligere Egne af Norge findes flere temmelig store Vildæbletræer, og af disse skal jeg her nævne de største, hvorom jeg hidtil har faaet Underretning: Ved Gaardene Stangvik og Brøske i Romsdalen (62° 56′) findes flere temmelig store Træer af denne Art; det største var for 20 Aar siden 33′ (10.3 m.) høit, og Stammen holdt i Brysthøide 2′ (62 cm.) i Diameter. I Eikuren i Hafslo Prestegjeld, i Indre Sogn (61° 21′), findes flere store Vildæbletræer; det største af disse, som blev maalt 1867, var da 40′ (12.5 m.) høit; Stammen, som til første Gren var 5′ (1.56 m.) høi, holdt i Brysthøide 9′ (2.82 m.) i Omfang og Kronen havde en Diameter af 40′ (12.5 m.). Det største Vildæbletræ, der, saavidt mig bekjendt, hidtil er fundet i Norge, staar ved Gaarden Nedre Flo i Opstryn Prestegjeld, paa Nordsiden af Opstryenvandet (61° 55′). Dette Træ er paa Stedet kjendt under Navnet »Snusen«, sandsynligvis af den Grund, at Frugten, i sin ydre Form, har nogen Lighed med de tidligere brugte »Snushorn«. I 3′ (94 cm.) Høide holder Stammen 11′ (3.45 m.) i Omfang, og Kronen har en Diameter af 60′ (18.8 m.). Dette Træ bærer gjerne hvert Aar 4—5 Tønder (à 139 Liter) smaa og uspiselige Æbler, og den største Avl har, efter Opgave af Eieren, været 16 Tønder (18.53 hl.). Frugten bruges til Svineføde.

I de sydlige Egne af Norge gaar det vilde Æbletræ neppe til en større Høide over Havet end omtrent 1600′ (502 m.), og paa denne Høide har Districtslæge H. C. Printz, i en steil Bakke, kaldet Kvituren, i Vang Prestegjeld i Valders (61° 10′), fundet et Træ, som var 24′ (7.5 m.) høit, og hvis Stamme ved Grunden holdt 4′ 6″ (1.40 m.) i Omfang. Undertiden bærer dette Træ smaa Æbler.

I Sverige er Æbletræet vildtvoxende til omtrent 61°, og i Finland til henimod 62°; men her er denne Art kun buskformet [1]). Dets vestlige Nordgrænse i Rusland begynder vistnok ved den

[1]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 7.

nordlige Ende af Ladoga ($61^2/_3{}^0$), hvor denne Art er buskformet, men meget sydligere, f. Ex. i Nowgorod, Jaroslaw, ja endog i Twer (omtrent 57°), er Vildæbletræet ogsaa kun buskformet og findes temmelig sjelden. Nordgrænsen gaar nu østover, lidt søndenfor Nischnei-Nowgorod (56°), indtil den ved Kazan, lidt østenfor Wolga, gaar sydover omtrent til $52^1/_2{}^0$ [1]). I Bayern gaar Vildæblet til 2967′ (960 m.), i Central-Schweiz lidt høiere, og i Matterthal ved St. Niklas til 3396′ (Sendtner); i Tirol til 4330′ (1359 m.), men i Jura kun til 3187′ (1000 m.) o. H. Ved Reykjavík (64° 8′) paa Island findes et Æbletræ, men dette har aldrig baaret Frugt [2]).

I det følgende nævnes de nordligste og høiest liggende Steder i Norge, hvor man, saavidt mig bekjendt, hidtil har plantet det dyrkede Æbletræ: Ved Gaarden Lurø, der ligger paa en Ø af samme Navn (66° 26′), findes et Æbletræ, som blev plantet 1825. I October 1883 var dette Træ 26′ (8.15 m.) høit. Stammen, som 2′ (62 cm.) over Grunden deler sig i tre Hovedgrene, holdt under Delingen 4′ 5″ (1.38 m.) i Omfang; Kronens største Diameter var 24′ (7.5 m.) og den mindste $17^1/_2$′ (5.5 m.). Dette Træ blomstrer hvert Aar, men Stormen afriver efterhaanden Frugten, og hidtil har det ikke lykkes at faa et eneste modent Æble. — Ved Gaarden Belsvaag paa Alstenø (65° 54′) staar et Æbletræ, som tildels er beskyttet af en Væg. Dette Træ har ialtfald en Gang givet moden Frugt. — Paa Øen Brønø (65° 28′) i Helgeland findes to forskjellige Sorter Æbletræer, som 1872 gave næsten fuldmodne og 1873 fuldkommen udviklede Æbler, med brunt, spiredygtigt Frø. Nogle af disse Æbler, som bleve mig tilsendte, vare ret velsmagende, men jeg saa mig ikke istand til med Sikkerhed at bestemme disse. — Høsten 1883 fik jeg fra Kvalø (65° 15′) tre fuldmodne Æbler, med den Underretning, at der 1873 blev plantet flere Æbletræer, som vare forskrevne fra en Planteskole ved Christiania. Disse Træer havde da i flere Aar givet moden Frugt. — Ved Gaarden Hildringen i Helgeland (65° 8′) findes en hel Del Æbletræer, der bleve plantede 1837 og som i en lang Aarrække have givet moden Frugt. Samme Aar blev der, ved Gaarden Reppen i Vatsaas Prestegjeld (65° 10′), plantet flere Æbletræer »af samme Slags« som de foregaaende; men jeg kan desværre ikke opgive hvilken Sort dette er. Sommeren 1860 vare de fleste af disse Træer 24—30′ (7.5—9.4 m.) høie med Stammer, der holdt 18″ (47 cm.) i Omfang og, som havde »store, frodige Kroner«.

Man har endnu ikke tilstrækkelig Erfaring, for med Sikkerhed at kunne opgive til hvilken Høide over Havet Æbletræet i de sydlige Egne af Norge vil give moden Frugt. Dette er naturligvis ogsaa i høi Grad afhængigt af de forskjellige Sorters Egenskaber. Saa meget ved jeg ialtfald, at flere Sorter Sommer- og Høstæbler modnes aarvist paa Gaarden Onstadmarken, i Nordre Aurdal Prestegjeld (60° 56′), paa en Høide af 1300′ (408 m.) o. H. Endvidere findes der ved Gaarden Helten i Vaage Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 52′), paa en Høide af 1350′ (424 m.) o. H., fem Æbletræer, hvoraf det største i August 1885 var 16′ (5 m.) høit, og Stammen holdt 1′ (31 cm.) i Diameter; de længste Aarsskud vare 13″ (34 cm.) lange. I en almindelig Sommer giver dette Træ moden Frugt. Sammesteds fandtes en Stub af en Æblestamme, som holdt 14″ (36.6 cm.) i Diameter. I de senere Aar er der, paa det her nævnte Sted, plantet baade Gravensteiner og andre af de bedre Æblesorter; men disse have endnu ikke blomstret. Af de her meddelte Kjendsgjerninger tror jeg dog, at man kan uddrage den Slutning, at i de sydlige Egne af Norge maa Høidegrænsen, for flere Sorter Sommer- og Høstæbler, kunne sættes ved 1200—1300′ (376—408 m.),

[1]) A. E. v. Baer und G. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 59.

[2]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 90.

altsaa omtrent ved samme Høide o. H., hvortil Egen (Quercus pedunculata) gaar som vildtvoxende Træ.

I Sverige kan Polargrænsen for sikker Modning af Æbler og Pærer ikke sættes længre mod Nord end til Egens Grænse ved Dalelven (omtrent 60½°); men i gode Aar kan man faa modne Æbler ved Östersund i Jemtland (63° 11′ N. B. 938′ — 294 m. o. H.), ja endog ved Skellefteå i Vesterbotten (64° 5′). Fra dette Sted berettes, at en Mand havde 8 frugtbærende Æbletræer, og at et af disse i Aaret 1780 havde baaret omtrent 2000 Æbler [1]). — I Finland modnes Æbler lige til 62°; ved Kuopio (62° 53′) modnes Æbler og Kirsebær kun sjelden; ved Uleåborg (65°) og Torneå (65° 51′) har man ogsaa Æbletræer, men disse have aldrig givet Frugt [2]). — Ved Klosteret paa en af Walamøerne i Ladoga (61½°) findes omtrent 600 større og mindre Æbletræer, som i varme Sommere give moden Frugt. Derfra har man flere Gange sendt Æbler til Udstillinger i Petersburg, »hvor disse altid have faaet de største Præmier, paa Grund af den sjelden fuldkomne Udvikling af Frugten« [3]).

Med Nøiagtighed kan jeg naturligvis ikke opgive, hvor mange Sorter Æbler der fortiden dyrkes i Norge. Som et tilnærmelsesvis rigtigt Tal kan jeg dog nævne mindst 350 Sorter, en Opgave, der grunder sig paa bestemte Kjendsgjerninger: Saa mange Sorter ere nemlig, Tid efter anden, blevne indsendte fra forskjellige Egne af Landet til de af mig arrangerede Havedyrknings-Udstillinger i Christiania. Størstedelen af disse Frugter ere bestemte af Dr. Eduard Lucas i Reutlingen, Superintendent Oberdieck i Jeinsen og Professor Edouard Morren i Liége. Fra Bredderne af Throndhjemsfjord (63½—64°) kjender jeg 24 forskjellige Sorter Æbler, hvoraf de fleste høre til de finere, almindeligt i Mellem-Europa dyrkede Varieteter, en Forekomst, der, ved den her nævnte Bredegrad, sikkerlig er enestaaende i Verden.

Det skulde ikke undre mig om der, selv hos Videnskabsmænd i fremmede Lande, hvem dette Skrift maatte komme for Øie, kunde opstaa den Tanke, at de her nævnte Frugter vistnok kunne være rigtig bestemte, men at de, med Hensyn til Størrelse, Arom og Smagen i det hele, dog ikke kunne taale nogen Sammenligning med sine ligebenævnte Søskende i Mellem-Europa. Denne Tanke er saa meget mere berettiget, naar man ser, hvad en ellers saa anseet Videnskabsmand som Professor Charles Daubeny i Oxford, med flot Ugenerthed, skriver om Vegetationsforholdene ved Christiania [4]): »Naar man kommer til Christiania, overraskes man især ved at finde Ask (Fraxinus excelsior), Lind (Tilia europaea) og Alm (Ulmus campestris). Uagtet Middeltemperaturen er mellem 4 og 5 Grader lavere end ved London [5]), har man dog Æbler og Kirsebær, Pærer og

[1]) Hushållnings Journal. IV. Stockholm. 1780. November. Pag. 45.

[2]) K. E. F. Ignatius. Le Grand-Duché de Finlande. Helsingfors. 1878. Pag. 15. Irmischia. Jahrgang 2. 1882. Pag. 20. John Croumbie Brown. Finland: its forests and forest management. Edinburgh. 1883. Pag. 277.

[3]) »wo solche stets die höchsten Preise erhielten, wegen der ausgezeichneten vollkommenen Ausbildung der Früchte« Dr. E. Regel i Eduard Regel's Gartenflora. 1879. Pag. 139—44.

[4]) Popular geography of Plants; or a botanical excursion round the World. By E. M. C. Edited by Charles Daubeny. London. 1855. Pag. 33.

[5]) Temperaturforholdene ved Christiania og London ere saaledes:

	Christiania.			London (Greenwich).		
	C.	R.	F.	C.	R.	F.
Juni	+ 14.8	11.8	58.6	15.9	12.7	60.6
Juli	16.5	13.2	61.7	17.6	14.1	63.7
August	15.3	12.2	59.5	17.1	13.7	62.8
For hele Aaret	5.2	4.2	41.4	10.2	8.2	50.3

Den aarlige Middeltemperatur ved Christiania er altsaa 5° C. eller 4° R. lavere end ved London.

Aprikoser i Haverne, ja man har endog havt Exempel paa, at Druer ere blevne modne i det Fri. Men dette omtales dog af Meyen som den mest slaaende Undtagelse fra den sædvanlige Vegetation under saa høie Bredegrader. Længre mod Øst finder man ikke noget af alt dette, og man maa tilstaa, at dersom man her bruger den gamle Regel, at »Puddingen alene kan bedømmes ved at spises«, ville de her nævnte Frugter neppe udholde Prøven, da de ere af en meget underordnet Beskaffenhed«.

Blandt den Hærskare af fremmede (fornemlig engelske) Tourister, som i de senere Aar hver Sommer besøge Norge, ere Yttringer som de her nævnte, og meget andet besynderligt, naturligvis ikke noget nyt; men af en Mand som Professor Daubeny har man Ret til at vente bedre Kundskaber og mere Critik. Det forekommer mig, at de i nærværende Skrift meddelte Detailler give et tilstrækkeligt Bevis for, at Herr Daubeny her har skrevet om noget, som han ikke har kjendt. Med Hensyn til, hvad der her nærmest ligger for Haanden, Æblerne eller Træfrugterne i Almindelighed, skal jeg, næst efter at henvise til, hvad derom tidligere (I. Pag. 169 fg.) er sagt, her kun tilføie følgende: De nordligste Steder, hvorfra jeg har faaet fuldmodne, godt udviklede og meget aromatiske Gravensteiner-Æbler, ere Throndhjem (63° 26′) og Gaarden By ved Enden af Throndhjemsfjord (64° 2′). Den almindelige Vægt af dette Æble er i Norge 12—16 Lod (187—250 gr.). De største Exemplarer, som jeg har seet fra Egnen om Throndhjemsfjord, veiede 19 Lod (296 gr.), og de største, som jeg nogensinde har seet i Norge, vare fra Lyster Prestegjeld, ved Bunden af Sognefjord (61° 24′), og veiede 24 Lod (373 gr.). Flaskeæblet (Der Prinzen- od. Nonnen-Apfel) er ogsaa meget almindeligt lige til Inderøen (63° 52′); den sædvanlige Vægt er 12—14 Lod (187—218 gr.), men fra flere Egne har jeg faaet Æbler paa 20 Lod (311 gr.). Keiser Alexander synes ogsaa at have naaet sin Nordgrænse paa Inderøen [1]), hvorfra jeg 1872 fik flere Exemplarer, som veiede 23 Lod (358 gr.) og holdt $12^1/_2$ Tomme (33 cm.) i Omfang. Fra Norddalens Prestegjeld (62° 19′) i Romsdals Amt blev der 1879, til en Udstilling i Throndhjem, sendt Keiser Alexander Æbler, som veiede næsten 24 Lod (368 gr.). Samme Aar naaede dette Æble, paa Gaasøen ved Christiania, en Vægt af over 24 Lod (374 gr.), og Høsten 1883 fik jeg fra Gaarden Løveid ved Skien (59° 12′) Æbler af dette Slags, som veiede 25 Lod (389 gr.). Det største Æble, som jeg har seet i Norge, men hvis Navn jeg ikke kan opgive, veiede 46 Lod (716 gr.). Dette fik jeg for flere Aar siden fra Mandal (58°), i Nærheden af Cap Lindesnes.

Til de ovenfor omtalte Udstillinger i Christiania har jeg faaet Bidrag fra de fleste Egne i Norge, hvor Frugttræer kunne trives, og paa denne Maade har jeg fundet enkelte nye, for Norge eiendommelige og tildels værdifulde Æbler, der ere beskrevne dels af Dr. E. Lucas, i hans Monatsschrift für Pomologie, dels af Professor E. Morren, i hans La Belgique horticole. Blandt disse vil jeg her specielt fremhæve et Æble, som jeg har kaldet Aga-Æblet, efter en sjelden skarpsindig Bonde og Gaardbruger, Johannes Aga. Baade han og hans Forfædre i flere Led have udmærket sig som dygtige Befordrere af Frugtavlen i deres Hjem, der er en af Norges rigeste Frugtegne, det for sin malerisk skjønne Natur- berømte Ullensvang Prestegjeld, ved Bredderne af Sørfjord i Hardanger [2]). Dette Æble (cfr. I. Pag. 170), som er beskrevet og tegnet af Professor Morren i La Belgique horticole (Juli 1860 Pag. 318), spirede 1847 blandt andre Æblekjerner, som

---

[1]) Cfr. J. G. Oberdieck und Ed. Lucas. Pomologische Monatshefte 4 Jahrg. 1878. Pag. 37—39.

[2]) Fra Hardanger udføres aarlig en Mængde Frugt, og alt i den sidste Trediedel af forrige Aarhundrede udførte Thormod Aga, en Bedstefader af den her nævnte Mand, Æbler til England. (Materialien zur Statistik des dänischen Staates. Kopenhagen. 1784. Pag. 16.

Johannes Aga havde saaet i sin Have, for at faa Vildstammer til Podning. Alt den første Sommer var der en af Frøplanterne, som udmærkede sig ved en meget frodig Væxt samt store og smukt formede Blade. Denne blev mærket og senere udplantet paa det Sted, hvor Træet endnu staar i Aga's Have. Allerede 1852 bar dette Træ fire Æbler, og 1857, altsaa i en Alder af 10 Aar, en Tønde (139 Liter). De ved Podning formerede Exemplarer have altid voxet hurtig samt baaret tidlig og rigelig Frugt. Denne Sort fortjener at udbredes overalt, hvor Æbler dyrkes. Frugten, der holder sig til Marts eller April, faar en gjennemsnitlig Vægt af 16—20 Lod (250—312 gr.).

I Aaret 1822 solgte en Bonde i Ladvik Prestegjeld (61° 5′) ved Sognefjord fra sin Have 100 Tønder (à 139 Liter) Æbler, og endda beholdt han et Forraad til eget Brug, og det følgende Aar berettes det, at en Bonde i Lyster (61° 24′) ved Sognefjord, af sin Frugthave, aarlig solgte 100—120 Tønder Æbler og derover [1]). Men naar undtages flere Districter i Bergens Stift, navnlig Hardanger og Egnene om Sognefjord, mangler der i Norge endnu overmaade meget paa, at man har skjenket Frugtdyrkningen den Opmærksomhed, som den i mange Henseender fortjener. Næsten overalt her i Landet, hvor de ydre Forhold tillade, at Æbletræet kan trives godt, giver det i Almindelighed ogsaa et godt Udbytte; ja selv ved Throndhjem (63° 26′) kan et Gravensteinertræ af almindelig Størrelse give indtil to Tønder (à 139 Liter) Frugt. Som en Undtagelse vil jeg her nævne, at den norske Historiker Gerhard Schøning opgiver [2]), at der paa Veø Prestegaard (62° 40′) i Romsdals Amt, fandtes to Æbletræer, som undertiden bare 12—14 Tønder moden Frugt. Den ovenfor nævnte Bonde Johannes Aga har i sin Have i Hardanger et Æbletræ, som nu er lidt over 80 Aar gammelt. 1861 var dette Træ 40′ (12.5 m.) høit; Stammen holdt i Brysthøide 6′ 8″ (2.1 m.) i Omfang og Kronen 41′ (12.9 m.) i Gjennemsnit. Dette Træ har engang givet 13 Tønder (à 139 Liter) modne Æbler!

Blandt den Mængde Maalninger af Æbletræer fra forskjellige Egne af vort Land, som jeg efterhaanden dels selv har taget, dels faaet mig tilsendt, vil jeg, foruden det her nævnte Træ, endnu kun nævne følgende: Ved Thingvold Prestegaard (62° 55′), i Romsdals Amt, staar et Æbletræ, som nu er omtrent 200 Aar gammelt. Dette bærer dog næsten hvert Aar Frugt og ser endnu levedygtigt ud. Træet er kun 24′ (7.5 m.) høit, men Stammen, der 4′ fra Jorden deler sig i 4 mægtige Grene, holder under Delingen 9′ (2.8 m.) i Omfang. Kronen holder 24′ (7.52 m.) i Diameter. I Byen Laurvik (59° 3′), ved Norges sydøstlige Kyst, staar et Gravensteinertræ, som 1857 var 33′ (10.3 m.) høit; Stammen, som er 4′ (1.25 m.) høi, holdt under Kronen 5′ (1.56 m.) i Omfang. Kronen dækkede en Flade af 1428 □′ (130 □ m.). I det her nævnte Aar bar dette Træ over 5 Tønder (à 139 Liter) store, feilfri Æbler. — Som Exempel paa en ualmindelig hurtig Væxt kan nævnes, at jeg for flere Aar siden, fra Borgund Prestegaard i Nærheden af Aalesund (62° 28′), fik en Skive af en Æblestamme, som viste en Alder af 55 Aar og holdt 17″ (44 cm.) i Diameter.

Allerede i ældre Edda (Skirnismál Str. 19, 20) omtales Æbler (epla), og det samme er ogsaa Tilfældet i den yngre Edda [3]). Men baade i Eddadigtene og andre Skaldekvad fra den hedenske Tid bruges Ordet altid i Omskrivninger eller ogsaa i en eller anden figurlig Betydning. Kun paa to Steder i den yngre Edda (II. 482, 566) nævnes Plommer (plóma); men heraf kan man dog ikke trække den Slutning, at disse eller lignende Træfrugter have været dyrkede i Norge

[1]) **Budstikken.** Christiania. 1824. Pag. 391. 1825. Pag. 147.

[2]) **Gerhard Schøning.** Reise gjennem en Del af Norge. Kjøbenhavn. 1778. 2det Hefte. Pag. 103.

[3]) Edda Snorra Sturlusonar. Reykjavík. 1848. Pag. 241. Den kjøbenhavnske Udgave (1852) I. Pag. 304, 542. II. Pag. 188, 482.

i den hedenske Tid. Pærer og Kirsebær ere, saavidt mig bekjendt, ikke omtalte hverken i Sagaerne eller Lovene. Kirsebær har man dog rimeligvis kjendt, i det mindste i enkelte Egne af Landet; thi den Skog af vildtvoxende Kirsebær (Prunus avium), hvoraf der endnu findes Rester i Urnes Prestegjeld ved Sognefjorden, har rimeligvis staaet der fra umindelige Tider. Kort Tid efter Christendommens Indførelse omtales dog Æbler, og det endog saa langt Nord i Landet som i det mindste i Romsdalen: I ældre Frostathingslov (XIII. 11.), der gjaldt for denne Egn og nordover forbi Throndhjem, heder det: »Ingen maa fare i anden Mands Nøddeskog; farer han, da miste han Nødderne og give Landnam; men for Æbler og Humle skal han betale Værdien og give Landnam tillige«. (Altsaa dog ikke den almindelige Tyvsstraf). Æbler nævnes ogsaa paa to Steder i Speculum regale (Christiania. 1848. Cap. 7 Pag. 16 og Cap. 11 Pag. 25), og i den bekjendte Talemaade »at bide i det sure Æble« i Olaf Tryggvessøn's Saga Cap. 229, i Slutningen.

Af de Citater af de gamle Love, som tidligere have været nævnte i dette Skrift, vil man have seet, at Lovene altid udtrykke sig klart, og med en indtil Enkelthederne gaaende Nøiagtighed, om de forskjellige Gjenstande, som de behandle. Her bruges saaledes Ordet Nøddeskog (nataskóg), hvormed naturligvis alene kan menes de vildtvoxende Buske; men om Æbler og Humle, som forekomme i samme Lovsted, er der ikke brugt et eneste Udtryk, som tyder paa, at disse have været dyrkede. Af den hele Sammenstilling synes det endog rimeligere, at Loven, om de her nævnte Væxter, kun har ment de vildtvoxende. I den sydlige Del af det District, hvor Frostathingsloven gjaldt, findes baade Humlen og Æbletræet i vild Tilstand. Det er ovenfor paavist (II. Pag. 459), at Vildæbletræet, baade i Romsdalen og de tilstødende Egne, kan naa en temmelig betydelig Størrelse, og i denne Del af Landet er det, endnu den Dag idag, almindeligt, at de smaa, vildtvoxende Æbler samles om Høsten, gjemmes i Hø til udover Vinteren og spises. Det er derfor ikke usandsynligt, at man har gjort det samme dengang, da spiselige Træfrugter maa have været meget sjeldne. Der er heller ingen Grund til at tro, at det dyrkede Æble først skulde være blevet indført til Norge og plantet saa langt mod Nord som i Romsdalen. Hertil kommer, at Magnus Lagabøter's Nyere Landslov (af 24de Juni 1274), der behandler det samme Emne, og som paa dette Sted sees at være en Udskrift af Frostathingsloven, udtrykker sig med den for Lovene almindelige Nøiagtighed. Det heder nemlig her (IX. 9.): »Om en Mand gaar i anden Mands Løghave, Angelicahave, Æblehave (eplagarðr), eller Næpe-, Erte- og Bønnebed, og al den Frugt (aldin), som man værger med Hegn eller Vagt, da erstatte han det dobbelte til Eieren og give to Øre i Bod (þokkabót); men dersom han tager saa meget som til en Øres Værd eller mere, da er han brødig derfor som for andet Tyveri«. Uagtet det Sted i Frostathingsloven, der er lagt til Grund for nærværende Lovsted, ogsaa nævner Humle, findes denne dog her ikke optaget som dyrket, hvilket derimod er Tilfældet med Æbler, Næper, Erter og Bønner (ɔ: Vicia faba), som altsaa rimeligvis maa være indførte i den Tid, der ligger mellem begge disse Love [1]), medens sandsynligvis Humlen ikke endda havde været dyrket. I et Brev af November 1299 [2]) omtales Bispens Æblehave (pomerium) i Stavanger, og i et andet Brev af 28de Mai 1365 [3]) omtales en Æblehave paa Gaarden Hausathveit i Ullensvang Prestegjeld i Hardanger. Fra Haakon V Magnussøn har man en Forordning, dateret Bergen 14de November 1315 [4]), om Handel i Byerne, og her findes blandt andet

[1]) P. A. Munch. Det norske Folks Historie. 2 Bd. Pag. 1018.
[2]) Diplomatarium norvegicum. IV. No. 45.
[3]) Diplomatarium norvegicum. I. No. 385.
[4]) Norges gamle Love. 3. Pag. 121—22.

omtalt »Kongens Æblehave i Bergen«. I et andet Document, dateret 14de Juni 1449 [1]), omhandles Salget af en Ottendedel af en Æblehave paa Gaarden Hovland i Hardanger. Naar en Ottendedel af en Æblehave kunde være Gjenstand for et eget Adkomstdocument, viser dette, at Frugtdyrkningen allerede dengang maa have havt en forholdsvis ikke ringe Udbredning i Hardanger. Om det, efter hvad her er sagt, end kan antages, at man i Norge, omtrent i Midten af det 13de Aarhundrede, kan have dyrket enkelte af de ædlere Æblesorter, har Frugtdyrkningen dog neppe faaet nogen Udbredning før i Løbet af det 14de Aarhundrede, og selv da har den vistnok i det væsentligste været indskrænket til Klosterne og de med disse forenede Godser.

Æblet har meget længe været kjendt af Syd-Europas og Orientens gamle Culturfolk; men jeg har ikke kunnet finde nogen bestemt Oplysning om denne Frugts oprindelige Hjem, naar undtages en af Xenophon (Anabasis 5. 4. 29) fremsat Formodning om, at saavel dette som Pæren, Kvæden, Valnødden og Castanien oprindelig høre hjemme i det frugtbare Pontus. De første Efterretninger, man har om Æbletræets Dyrkning, findes hos Grækernes ældste Digter Homer, der med megen Berømmelse omtaler Phæakerfyrstens Have, hvor »Æble rødnede ved Æble« (Od. 7. 115), og i samme Digt heder det senere (24. 340), at Laërtes havde skjenket sin Søn tre Træer fulde af rødnende Æbler. Den vel kjendte Ytring i Salomo's Ordsprog (25. 11.), at et Ord, talt i rette Tid, er som gyldne Æbler i en Sølvskaal, der sandsynligvis har været en almindelig Folketalemaade, synes ogsaa at tyde paa, at Dyrkningen af Æbler eller æblelignende Frugter maa have en høi Ælde i Morgenlandene. Omtrent 400 Aar senere inddeler Hippokrates (460—377 f. Chr.) Æblerne i de søde og sure Sorter, og paastaar at have lært ved Erfaring, at de første vare lettere fordøielige end de sidste. Meget lang Tid efter ham bruger Galenus († 201 e. Chr.) den samme Inddeling; men allerede Theophrast (371—286 f. Chr.) kjendte flere gode Sorter Æbler, og saavel han som senere Plinius (23—79 e. Chr.) inddeler disse i Sommer- og Høstæbler eller i tidligt og sildigt modnende Sorter.

I den nærmeste Sammenhæng med Dyrkningen af hvilkensomhelst spiselig Frugt, staar den Kunst at forædle eller pode Træerne, thi uden denne kan der ikke være Tale om nogen ordentlig Frugtavl. Denne Kunst synes at have været kjendt hos Phønikerne, og af dem er den sandsynligvis bragt til Carthago og Grækenland, uden at det nu er mulig at opgive nogen bestemt Tid. Efter Aristoteles har den ialtfald været kjendt der 384 f. Chr. I Rom, hvor man havde faaet Kunsten fra Grækenland, ved man med Vished, at den var kjendt og udøvet 230 f. Chr., og af Romerne er den udbredt til Tyskland, Frankrig og England, eller overhovedet saa vidt som deres Erobringer strakte sig. Uagtet der vel er Grund til at tro, at Jøderne, som Phønikernes Naboer, meget tidlig maa have kjendt Forædlingskunsten, omtales denne dog ikke i det gamle Testamente, hvor allerede Moses (3 Moseb. 19. 23—26) har givet Love for Frugttræernes Behandling. I det nye Testamente derimod (Rom. 11. 17—21) omtales Podning af Olietræet som en vel kjendt Sag; men det ser dog ud til, at Paulus ikke har havt rigtig Rede paa denne Sag, da han siger, at Roden kunde forædle den indpodede Kvist.

Efter det romerske Riges Fald begyndte Christendommens Lys lidt efter lidt at gjennemtrænge det Mørke, der rugede over Europa, og de Mænd, der havde paataget sig det store Hverv at forkynde Evangeliet, indsaa allerede dengang, at en Missionær ikke er »en Mand med en Bog under Armen«, men at den første Betingelse for at skaffe Lyset Indgang, er at civilisere Hedningerne.

[1]) Diplomatarium norvegicum. IV. No. 908. Cfr. 910.

Hertil fandt man, at Indførelsen af ny Næringsvæxter, et forbedret Jordbrug i Almindelighed og Havedyrkning i Særdeleshed vare at anse som de fortrinligste Midler. Paa denne Maade bleve Frugttræer og tillige den Kunst at forædle disse efterhaanden indførte fra de sydlige Lande. Omtrent fra Midten af det 6te Aarhundrede har man ikke faa Leilighedsdigte af Fortunatus, Biskop af Poitiers, og i et af disse, som er skrevet om Dronning Ultrogotho's Have i Paris, roser han Blomsterne, Løvhytterne af Vinranker og Æbletræerne, som Kong Childebert († 558) »med stor Kjærlighed« og med egen Haand havde podet. Senere Digte vidne ogsaa om, at der ofte blev sendt Blomster og Frugter mellem Fortunatus og Fyrstinden, den som Abbedisse helligede Radegunde († 587).

Som Frugtavlens Udbreder maa, næst efter Munkene, ogsaa nævnes Carl den Store. Denne Mand, der med sin Aand omfattede ikke alene det Store, men ogsaa det tilsyneladende mindre Vigtige, var blandt andet ogsaa en ivrig Befordrer af Havedyrkningen; og til Bevis paa, at han havde sørget for at faa istandbragt store Frugttræskoler, kan det tjene, at han, paa en af sine mange Godser, paa engang lod plante 100 Pæretræer, 115 Plommetræer og 1125 Kirsebærtræer. Det heder endvidere, at Bestyrerne af hans Godser aarlig maatte indsende Fortegnelser over »de forædlede Frugttræer«. Ogsaa i de nordlige Lande ser man, at Geistligheden har været virksom til at fremme Frugtavlen. I den anden Halvdel af det 12te Aarhundrede finder man saaledes, at den bekjendte Abbed Wilhelm, der 1165 af Biskop Absalon blev indkaldt til Danmark fra Genovefa-Klosteret ved Paris, har forskrevet Podekviste til Eskildsø Kloster i Danmark. Ialtfald har man endnu et Brev fra Abbed Wilhelm til en Munk ved Navn Stephanus, med Anmodning om at sende ham Planter, Rødder og Podekviste [1]).

Pyrus communis, L. (Pyrus achras, Gärtn., Pyrus pyraster, Borkh., Sorbus pyrus, Crtz.). **Norge.** Pæretræ; **Sv.** Päronträd; **Dan.** Pæretræ; **Tkl.** Alandsbirne, Augstaberli (Appenzell), Bärbom, Bärenbom, Beer, Beerbam, Beerbom, Beetzbirne, Berabom, Bir, Birbam, Birbaum, Birbe (Schweiz), Birboum, Bire, Birle, Birnbaum, Birrebum, Birrenboum, Bocksbiren, Feldbirlbaum, Feldbirembaum, Feldbirne, Fiegenbären, Frauenbirne, Gaisbirnbaum, Geissbohnenbaum, Grautschke, Gritschke, Harbestbirn, Harebirnbaum, Heubirn, Höltgen, Höltikbärbaum, Höltken, Höubirnbaum, Holtikbeerbaum, Holzbir, Holzbirnbaum, Holzbirnebaum, Holzbirre, Hützel, Hutzel, Kaneelbeeren (Unterweser), Klopiere, Klopire, Knödelbirne, Knötelbaum, Koddenbaum, Kohföte, Kruschken, Krutschenbaum, Küddelbiären, Lederbaum, Lederbirbaum, Päerboom, Pirapoum, Pirboum, Pirea, Piriboum, Piripoum, Piroboum, Pirpaum, Plinthen, Salzburger-Birn (Bayern), Saubirnbaum, Saufbirne, Suffbiren, Surphöltken, Waldbirne, Wörgengel, Würgbirne; **Engl.** Cloke Pear, Gold Nep, Pear, Peartree, Pire, Pyrrie; **Fr.** Poirier (Træet), Poire (Frugten); **It.** Pei, Peier, Pera, Perar, Peraro salvadego, Perazzo, Per da spin, Perella, Perer mat, Perera salvadega, Pero, Pero schiancio, Peruggine, Peruzoler, Pesir, Pir da bosch, Pir reusnet, Piruzzar, Piso, Prus salvai.

Pæretræet synes oprindelig at have været vildtvoxende i det vestlige Asien, fornemlig i Anatolien, i de sydlige Kaukasuslande og det nordlige Persien samt i Syd- og Mellem-Europa, og er nu forvildet i de fleste europæiske Lande, lige til det sydlige Sverige. I det gamle Testamente omtales hverken Pæren eller Pæretræet, men dette trivedes godt baade i Alkinous's og Laërtes's Haver. De græske Forfattere kalde Pæretræet Apios *(ἄπιος)* eller Achras *(ἀχρας)* og de romerske

[1]) Langebek. Scriptores rerum danicarum medii ævi. T. VI. Pag. 76. »Cæterum olerum semina et herbarum diversarum atque radicum et arborum surculos tuæ nobis prudentiæ providere relinqvimus«.

Pirus eller Pirum. Theophrast omtaler for Grækenland 3 Sorter, og for Italien nævner Cato 6, Plinius 41, og Palladius, som levede i det 4de eller 5te Aarhundrede e. Chr., 56 Sorter. I Torven efter Pælebygningerne baade i Nord-Italien og Schweiz har man fundet en stor Mængde Frugter af det vildtvoxende Æble, og blandt disse har man, om end sjelden, ogsaa fundet den vildtvoxende Pære [1]).

Pæretræet omtales, saavidt mig bekjendt, ikke i noget af de gamle norske Skrifter, og jeg har heller ikke kunnet finde nogen Oplysning om naar det er indført til Norge. Inderøen (63° 52′) er det nordligste Sted her i Landet, hvor man, saavidt mig bekjendt, dyrker forskjellige Sorter Pærer, der, i almindelige Sommere og som fritstaaende Kronetræer, have givet moden Frugt; men jeg ser mig ikke istand til at opgive Navnene paa de der dyrkede Frugter.

Til mine Udstillinger af Haveproducter i Christiania har jeg, Tid efter anden, faaet omtrent 70 forskjellige Sorter Pærer, der ere bestemte af de ovenfor, under Æblet, nævnte Mænd. Men her forskrives ikke sjelden fra Udlandet, uden Critik, flere Sorter af alle Slags Frugttræer, som ikke passe for os, og istedetfor at fremme Frugtavlen, virker dette snarere i den modsatte Retning. Naar man af Æbler havde omtrent 20 Sorter og af Pærer omtrent Halvdelen, som Erfaring havde vist kunde naa sin fuldkomne Udvikling i almindelige Sommere, og hvor der var taget tilbørligt Hensyn til den forskjellige Anvendelse af disse Frugter, vilde dette ubetinget være at foretrække. Men der hører overalt Tid til at bringe enhver Ting i sit rette Spor. Fra Balestrand Prestegaard (61° 15′ — cfr. I. Pag. 83—87) har Sogneprest H. U. Sverdrup (l. c. Pag. 86) opgivet 51 Sorter, som der have givet moden Frugt. De fleste af disse have rimeligvis her naaet sin Polargrænse, ikke alene for Norge, men for hele Verden.

I Sverige gaar Pæretræet paa Østkysten ikke ovenfor 61°, og paa Vestkysten (Vermland) kun til 60° 20′. I Finland er Pæretræet almindeligt i Omegnen af Åbo (60° 27′), men ovenfor den 61de Grad faar man kun i varme Sommere moden Frugt [2]). — Den bekjendte, lærde islandske Professor J. Erichsen beretter følgende: »Hos en Kjøbmand i Eyafjord, paa Nordkanten af Øen (omtr. $65^1/_2$°), fandtes 1779 to smaa Pæretræer, af hvilke det ene havde en fuldkommen stor Pære, som han vist troede vilde blive moden, ligeledes en Ribsbusk med nogle Bær, samt nogle Lindetræer, som altsammen stod meget godt« [3]).

Jeg skal her nævne nogle Exempler paa de Dimensioner, som Pæretræet kan naa i Norge: I den ovenfor (II. Pag. 462) nævnte Gaardbruger Johannes Aga's Have, i Ullensvang (60° 19′) i Hardanger, staar et Bergamottræ (»Rothe Bergamotte«, Diel,) som for flere Aar siden var 50′ (15.7 m.) høit, og Stammen holdt i Brysthøide $4^1/_2$′ (1.40 m.) i Omfang. Det største Udbytte, som dette Træ har givet, var $3^7/_8$ Tønde (à 139 Liter). I samme Have blev der 1821 plantet et 6—8′ (1.9—2.5 m.) høit Exemplar af samme Sort. I Februar 1863 blev dette Træ ødelagt af en orkanagtig Storm, og var da 50′ (15.7 m) høit. — I Haven ved Lekanger Prestegaard ved Sognefjord (61° 13′) staar et fuldkommen friskt Pæretræ (»Sommer-Apothekerbirn«, Diel), som 1878 havde følgende Dimensioner: Høide 40′ (12.5 m.), Stamhøide 4′ 9″ (1.48 m.), Omfang 7′ 2″ (2.20 m.) og Kronens Diameter 28′ (8.8 m.). Dette Træ bar samme Aar, foruden hvad der var faldet af før

[1]) Oswald Heer. Die Pflanzen der Pfahlbauten. Zürich. 1865. Pag. 24, 26. Fig. 7.

[2]) K. E. F. Ignatius. Le Grand-Duché Finlande. Helsingfors. 1878. Pag. 15. John Croumbie Brown. Finland: its forests and forest management. Edinburgh. 1883. Pag. 277.

[3]) J. Erichsen's »Forberedelse« (Pag. 57) til Olaus Olavius. Oeconomisk Reise igjennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island. Kjøbenhavn. 1780. 1 Del.

Indhøstningen, næsten 5 Tønder (à 139 Liter) Pærer, der ved Salget indbragte 91 Kroner. — Ved Jelse Prestegaard (59° 20′), i Nærheden af Stavanger, findes et Pæretræ, som 1866 var 36′ (11.3 m.) høit; Stammen holdt i Brysthøide 8′ (2.5 m.) i Omfang og deler sig i to Grene, hvoraf den ene holder 5′ (1.56 m.) og den anden $5^1/_2$′ (1.71 m.) i Omfang. Kronen holdt 40′ (12.5 m.) i Diameter. — Fra Omegnen af Christiania (59° 55′) har jeg en Skive af et Pæretræ, som, uden **Bark**, holder $12^1/_2$″ (36.6 cm.) i Diameter og viser en Alder af 35 Aar.

Pyrus baccata, L. (P. microcarpa, Wendl., Malus baccata, Borkh., Malus rossica, Med.). **Norge.** Paradisæble; **Sv.** Bäräpplen; **Dan.** Paradis-Æbletræ, Sibirisk Æbletræ; **Tkl.** Beerapfel, Beerenapfel, Kirschapfel; **Engl.** Cherry-Apple, Cherry-Crab, Siberian Crab; **Fr.** Pommier de paradis, Pommier de Sibérie, Pommier Porte-Baies.

Denne Art, som er vildtvoxende i Dahurien, Baikal- og Amurlandene, blev 1784 indført til England. Temmelig almindelig dyrket her i Landet, ialtfald langs Kysten, indtil Tromsø (69° 40′), hvor jeg har seet et 10′ (3.1 m.) høit Exemplar, som dog ikke havde blomstret. For Norge kan jeg ikke endnu opgive nogen bestemt Nordgrænse for Frugtdannelsen, men i Sverige har denne Art givet moden Frugt i Piteå (65° 19′), og ved Bodträskfors (65° 51′), som ligger dybt inde i Landet, har den siden 1873 holdt sig meget godt [1]). Ved Petersburg holder baade Hovedarten og flere Varieteter sig meget godt.

Af andre fremmede Arter, som findes i Norge, kan jeg her nævne følgende, med de for samme hidtil kjendte Polargrænser: I **Alten** (70°): **Pyrus ceratocarpa,** Wender., der maaske kun er en Form af P. prunifolia, Willd.; den har endnu ikke blomstret der, men ved **Stegen** Prestegaard (67° 56′), hvor den faar indtil 2′ 4″ (72 cm.) lange Aarsskud, har den givet fuldmoden Frugt. Paa det her nævnte Sted har ogsaa **P. sphaerocarpa,** Wender., som rimeligvis kun er en Form af P. baccata, L., blomstret og faaet lige saa lange Aarsskud som den foregaaende, men har ikke givet moden Frugt. I **Lexviken** Prestegjeld (63° 40′), ved Throndhjemsfjord, har **P. nivalis,** Jacq., holdt sig godt i en lang Aarrække, men, saavidt mig bekjendt, har den ikke givet moden Frugt. I **Sogndal** (61° 17′), ved den nordre Bred af Sognefjord, har **P. spectabilis,** Ait. givet moden Frugt. I den botaniske Have ved Christiania (59° 55′) findes, foruden de ovenfor nævnte, ogsaa følgende Arter: **P. alpina,** Willd., som dog neppe er nogen sikker Art, **P. amygdaliformis,** Vill., **P. arbutifolia,** L. fil., **P. chamaemespilus,** Pott, **P. coronaria,** L., **P. crenata,** D. Don, **P. dasyphylla,** Borkh., **P. edulis,** Willd., **P. elaeagrifolia,** Pall., **P. floribunda,** Lindl., **P. melanocarpa,** Willd., **P. pollveria,** L. (en Bastard af P. communis og Sorbus aria), **P. prunifolia,** Willd. og Varieteten **pendula, P. Ringo,** Sieb., **P. salicifolia,** L. fil., **P. Sieversii,** Ledeb., **P. spectabilis,** Ait. **var. Kaido,** Sieb. og **P. Toringo,** Sieb. Den ovenfor nævnte Form Pyrus prunifolia var. pendula er fremkommen paa følgende Maade: I Træskolen paa Landbrugs-Akademiets Experimentalfelt ved Stockholm fik man 1860 af Frø en Plante, hvis Grene holdt sig krybende langs Jorden. Dette Exemplar, som blev udplantet for sig selv, har senere holdt, hvad det syntes at love, og nu har man heraf, ved Podning, faaet Træer med hængende Grene. I Sverige holder denne Varietet sig endog ved Haparanda (65° 50′) [2]).

I Sverige har man ved **Stockholm** (59° 20′) i det mindste følgende Arter: **Pyrus amygdaliformis,** Vill., **P. arbutifolia,** L. fil., **P. chamaemespilus,** Pott, **P. elaeagrifolia,** Pall., **P. nivalis,** Jacq. fil., **P. pollveria,** L., **P. prunifolia,** Willd. og Varieteten **pendula, P. spectabilis,** Ait. og **P. Toringo,**

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 70. 1885. Pag. 31.
[2]) O. Hüttig. Der deutsche Garten. 1. Berlin. 1878. Pag. 152.

Sieb. — Det er ovenfor sagt, at Pyrus baccata giver moden Frugt i Piteå (65° 19'). Der dyrker man ogsaa baade **P. Sieversii,** Ledeb. og **P. prunifolia,** Willd. Den sidst nævnte Art topfryser ikke sjelden, men giver dog moden Frugt [1]).

Førend vi forlade denne Slægt, vil jeg her kortelig omtale nogle Prøver, som jeg, i den her værende botaniske Have, har foretaget med Pyrus salicifolia, som er vildtvoxende i Orienten. Af denne Art fandtes her tidligere kun et Exemplar, som var podet paa den almindelige Hvidtorn (Crataegus oxyacantha), der flere Gange har skudt ud fra den nederste Del af Stammen. I de botaniske Haver og Træskoler i Udlandet, hvor jeg har havt Leilighed til at undersøge denne Art, har jeg altid fundet den formeret paa samme Maade. I Aaret 1856 begyndte jeg her med en Række Forsøg, for, saavidt muligt, i forskjellige Retninger, at undersøge Vildstammens Indflydelse paa Podekvisten, et Emne, som hidtil er forholdsvis lidet opklaret. Jeg skal her ikke gaa nærmere ind paa denne Side af Sagen i sin Helhed, men kun meddele de Resultater med den her nævnte Art, hvormed mine Forsøg begyndte. Høsten 1856 bar det ovenfor nævnte, paa Crataegus oxyacantha podede, Exemplar af Pyrus salicifolia henved 200 Frugter; men da jeg undersøgte disse, viste det sig, at der i de fleste Frugter ikke fandtes Spor af Frø, og i den hele Samling fandt jeg kun tre fuldt udviklede Frø. For at faa et saa rent Resultat som muligt, bleve nogle Haandfuld Jord i længre Tid opvarmede til over 100° R., for at jeg kunde være sikker paa, at Spireevnen hos det Frø, som muligvis kunde findes i Jorden, skulde være ødelagt. Jorden blev derefter blandet med en tilstrækkelig Mængde Vand og fyldt i en Blomsterkrukke, hvori de tre Frø bleve saaede. Disse spirede den følgende Vaar, og da de havde naaet en Høide af et Par Tommer, bleve de omplantede, hver i sin Krukke, og senere paa Sommeren, med hel Klump, udsatte i Træskolen. Den her nævnte Fremgangsmaade bruger jeg altid, naar det gjelder Forsøg af dette Slags, ligesom jeg selv foretager den nødvendige Omplantning, Forædling o. s. v., for at være sikker paa, at der, under hele Forsøget, ikke skal have indsneget sig nogen Forvexling eller Feiltagelse, af hvad Navn nævnes kan. Allerede det første Aar vare Bladene meget forskjellige fra Modertræets, som ikke tiltrænger nogen nærmere Beskrivelse, da enhver Fagmand kjender denne Art. Det ene Exemplar, som altid havde havt et sygeligt Udseende gik to Aar senere ud ved en Omplantning; men de to Exemplarer har jeg endnu tilbage. I September 1887 var det største af disse Træer 18' (5.64 m.) høit, med 17" (44 cm) Omfang af Stammen i Brysthøide. Grenene og de unge Kviste have ikke den mere eller mindre hængende Form, som er charakteristisk for Modertræet, men de ere stive og vende sig for Størstedelen opad, saa at Kronen, i sin Form, har nogen Lighed med flere Varieteter af det dyrkede Pæretræ. De etaarige Skud ere undertiden svagt dunhaarede, men i Almindelighed ere de glatte, med mørkbrun Bark. Det eiendommeligste er dog, at der baade paa de etaarige Skud og de ældre Grene findes en hel Del 1—1½" (36—38 mm.) lange, stive og spidse Torne samt de i høi Grad forandrede Egenskaber hos Bladene: Paa Modertræet ere disse helrandede, smallancetformede og paa begge Sider forsynede med et hvidt, filtarted Dække. De visne først sent ud paa Høsten og faa da en mere eller mindre graalig Farve, indtil de tilsidst rives bort af Novemberstormene. Paa de her beskrevne rodægte Træer have Bladene i Almindelighed den Form og Størrelse, som vedføiede Tegning (Fig. 140) viser. De kunne dog være mindre, men ikke sjelden større. Paa Underfladen ere de undertiden svagt dækkede af en graalig Filt, men paa Overfladen,

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1879. Pag. 76. Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1884. Pag. 70.

især i Slutningen af Sommeren, ere de glatte og mørkgrønne. I Slutningen af September faa de gjerne en mere eller mindre rød Farve og falde da af Træet i Løbet af nogle Dage. Hos Blomsterne har jeg ikke kunnet finde nogen Forskjel, men Frugterne ere meget større end paa Modertræet: i Almindelighed blive de 3.5 cm. lange og omtrent 3 cm. brede; men idet jeg nedskriver dette, har jeg liggende for mig flere Frugter, som ere 4 cm. lange og 3.5 cm. brede. Denne rodægte Form har jeg podet baade paa almindelige Pærestammer og paa Crataegus oxyacantha. I første Tilfælde blive Bladene vistnok mere eller mindre røde om Høsten, omtrent som paa det rodægte Træ, hvoraf Podekvistene vare tagne, men dog gjerne 8—12 Dage senere end paa dette; i sidste derimod blive Bladene i Almindelighed røde omtrent i Midten af September og falde gjerne af inden Udgangen af Maaneden.

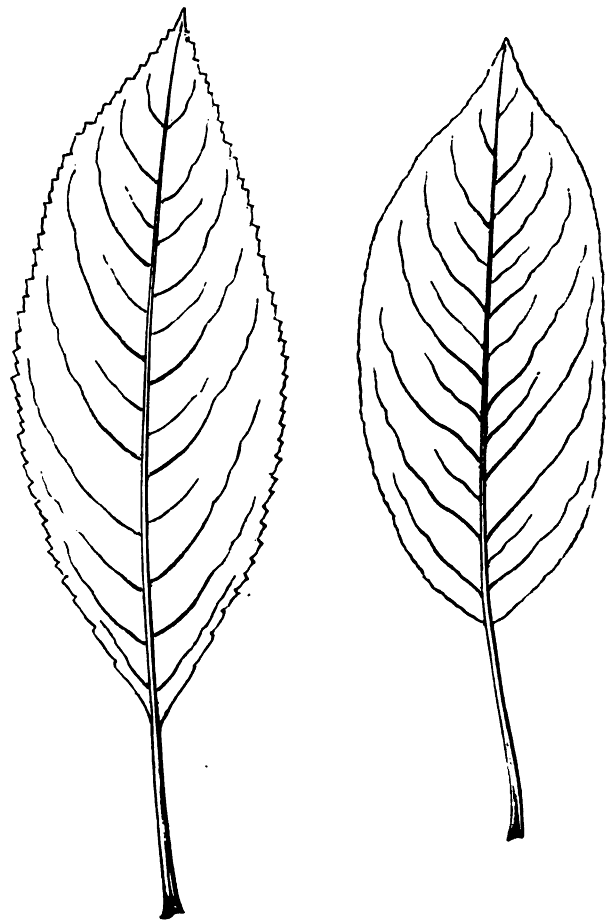

Fig. 140.

Sorbus aucuparia, L. (Aucuparia silvestris, Med., Mespilus aucuparia, All., Pyrus aucuparia, Gärtn.). **Norge.** Raun, Rogn; **N. Lap.** Skappe; **Isl.** Reynir, þorsbjørg; **Sv.** Runn, Rönn; **Sv. Lap.** Raudna; **Dan.** Røn; **Tkl.** Aberäsche, Aberasch, Aberesch, Abereschenbaum, Abraschbaum, Abrasche, Absch, Adelsbeer, Aebschbaum, Aeschrössleinbaum, Agathbaum, Aressel, Arschrösel, Aueräschen, Averäscher, Barwid, Drecksack, Drosselbeeri, Drosselesche, Eberäschenbaum, Eberasch, Eberesche, Ebischbeerenbaum, Ebreschbaum, Ebrischbaum, Ebritzbaum, Ebschbeerbaum, Ebschen, Ebschenbaum, Eibischbaum, Eibraschbaum, Eibrischbeerbaum, Elsteinbaum, Eschrösel, Eschrüssel, Eschvogelbeerbomm, Evereschenbaum, Ewischbaum, Fauläsche, Gärmischbaum, Gärmsbaum, Gaiszelaiterli, Girlitz, Girsch, Güreschbam, Gürgatsch, Gürgetsch, Gürgötsch, Gürgütsch (Graubündten), Gürmsch, Gürmtsch (Schweiz), Haureschbaum, Limbaum, Mälbaum (grosser), Maibaum, Masbeerbaum, Massbeeren, Mehlbeeren, Moosbeerbaum (Tirol), Moosesch (St. Gallen), Moosholder (Appenzell), Moschbeerbaum (Steyermark), Mostbeerbaum (Tirol), Nieleschä (Schweiz), Philbeerleinbaum, Pihlbeerbaum (Lievland), Pillbeerbaum, Quäkboom, Quäkbusk (Ostfriesland), Qualsterbaum, Queckenboom (Oldenburg), Quetschenboom (Bremen), Quetsen, Quickenbaum, Quistberbom (Dithmarschen), Quitschbeerbaum (Thüringen), Quitsche, Quitschelbeer, Quitschenbom, Quitscher, Quitsern, Quitz, Quitzbeerbaum, Quitze, Quitzer, Quizenbaum, Schneisenbeerbaum, Schwi-Esche (St. Gallen), Sorbenbaum (wild), Speierling (wilder), Sperberbaum (wild), Stinkbeerbaum, Stink-Escha (St. Gallen), Vågelbeerbom (Schleswig-Holstein), Vieläschen, Vogelasch (Salzburg), Vogelbeerbaum, Vogelbeerbom, Vogelboum, Vogelbeeri, Vogelesche (Glarus), Vogelspeierling,

Welesch, Wieläsche, Wielaisch, Wildeschä, Wüelesche; **Engl.** Caers, Care, Cockdrunks, Dogberry, Field Ash, Fowler's Service, Hen-drunks, Heer, Mountain-Ash, Quickbeam, Quicken, Quicken-tree, Ran-tree, Ran-ty-berries, Rawn, Rhoddon, Rhoddon-tree, Roan-tree, Roddin-tree, Rowan, Rown-tree, Royne-tree, Sap-tree, Service (wild), Whicken, Whistle-wood, White Ash, Whitty-tree, Wicken, Wicken-tree, Wickey, Wiggin, Wild Ash, Witch Hazel, Witch-wood, Witchen, Witchin, Witty-tree, Wychen; **Fr.** Cochêne, Cormier, Sorbier, Sorbier des oiseaux, Sorbier des oiseleurs, Tinier; **It.** Albero coronario, Cherbella salvadega, Corbellar sylvestre, Curbella, Frassinella, Frusca Malesen, Malester, Malestra, Malestre, Malí, Marözen, Melagio a frutto rosso, Meless, Melester, Menestro, Pussia, Sarva, Selvastriello di montagna, Semelin, Sorb, Sorb uncelladuur, Sorba attobrina, Sorba lazzeruola salvatica, Sorbestrello, Sorbian; Sorbo, Sorbo peloso, Sorbo rosso, Sorbo salvaigo, Sorbo salvatico, Sorbo servadigo, Sorbolaro salvadego, Sorbolo di montagna, Sorél, Sorrestelle, Sorva bastarda, Sorvo, Sperlusago, Stombolei, Suorvo, Suorvo piluss, Suovu, Surbidda, Survu selvaggio, Tamalina, Timolina, Tremolina, Tumel, Zorba sarvaggia.

Denne Art er meget almindelig i Skandinavien lige til Nordcap (71° 7′), Sværholdtklubben (70° 59′) og Berlevaag (70° 49′) i Øst-Finmarken. Paa de her nævnte Steder bliver den dog kun buskformet, men i Syd-Varanger er den ret frodig. Paa Kolahalvøen gaar den til omtrent 69° og i Gouvernementet Archangelsk til 67° (Schrenk) eller lidt længere: ved 67¾° har Ruprecht fundet 3′ (94 cm.) høie Buske. Længre mod Øst gaar den til Mezen (66½°), og ved Obdorsk, østenfor Ural, til Polarcirkelen, men ved Jenisei ikke længre end til 64° [1]. I Alten (70°) modnes Frugten temmelig aarvist, men ved Bergstaden Røros (62° 36′ N. B. 2080′ — 652 m. o. H. — I. Pag. 376, 439) kun i varme Sommere. I de sydlige Egne af Norge gaar den til ja endog over Birkegrænsen. Paa Skogadalsnaasi i Sogn gaar den lige til 3900′ (1224 m.) o. H.; men der er den kun buskformet og steril, og er rimeligvis bragt derhen af Fugle, som have spist Frugten. I Aal Prestegjeld i Hallingdal (60° 37′) findes ret kraftige Exemplarer lige til 3800′ (1197 m.), og ved Buhovd Sæter i Hallingdal, der ligger paa en Høide af 3500′ (1097 m.) o. H., findes frodige Exemplarer af denne Art, som blomstre, men ikke give moden Frugt. Paa Færøerne er Rognen kun plantet, men paa Orkney og Island er den vildtvoxende paa flere Steder. Efter Opgave af min Ven Tryggvi Gunnarson kan den endog ved Kelduhverfi, i Þingeyar Syssel (66°), naa en Høide af 12—14′ (3.8—4.4 m.) med 6″ (16 cm.) i Diameter af Stammen, og i Barðastrandar Syssel, paa Nordvestkanten af Øen (65½°), blomstrer den i Midten af Juni og giver moden Frugt.

Rognen hører til de Træer, som ikke naa nogen høi Alder eller synderlig Størrelse. I Alten (70°) har jeg dog maalt et Exemplar, som var 24′ (7.5 m.) høit med 10″ (26 cm.) Diameter af Stammen. — Ved Hemnes Kirke i Helgeland (66° 13′) findes to Rognetræer, som ere omtrent lige store, og, efter en 1864 foretagen Maalning, havde det ene Træ en Høide af 33′ (10.3 m.). Stammen, som indtil Kronen var 7′ (2.2 m.) høi, holdt i Brysthøide 3½′ (109 cm.) i Omfang, og Kronen havde en Diameter af 18—19′ (5.6—6 m.). Begge Træer ere nu omtrent 65 Aar gamle. — Ved Gaarden Viken paa Inderøen (63° 52′) maalte jeg 1876 en Rogn, som ikke havde nogen paafaldende Høide, men hvis Stamme i Brysthøide holdt 4′ 9″ (1.48 m.) i Omfang. Nogle Dage senere maalte jeg i »Slotsgaarden« i Throndhjem (63° 26′) en Rogn, som var 30′ (9.4 m.) høi, og hvis Stamme i Brysthøide holdt 5′ 8″ (1.77 m.) i Omfang. Kronen holdt 30′ (9.4 m.) i Diameter. — I Kaupanger (61° 15′), ved den nordlige Bred af Sognefjord, fandtes der for flere Aar siden et Stykke af en

---

[1]) Dr. F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. XVII. Pag. 415.

Rognstamme, som var blevet ødelagt ved en Ildebrand. Ved Roden havde Stammen et Omfang af 8′ 4″ (2.6 m.) og i 1′ Høide 6′ 10″ (2.1 m.). — Ved Gaarden Gauteplads i Skurdalen, i Hol Prestegjeld i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 2920′ (916 m.) o. H., fandt Veidirecteur Krag i Juli 1881 en Rogn, som var meget frodig og omtrent 30′ (9.4 m.) høi. Træet var plantet for omtrent 40 Aar siden. — I Skogen ved Gaarden Hallangen, i Froen Prestegjeld, 3—4 Mile i Syd for Christiania, maalte jeg 1864 en Rogn, som var 48′ (15 m.) høi. Stammens Høide til første Gren var 20′ (6.3 m.) og dens Omfang i Brysthøide 3′ 8″ (115 cm.). — Jeg har liggende for mig fire Skiver af Rognestammer, der ogsaa tjene til at vise dette Træs Tilvæxt: 1) Fra Trygstad Prestegjeld (59° 39′) i Smaalenenes Amt: Diameter 20″ (52 cm.), 75 Aar; 2) fra Eidsfos Jernværk (59° 36′), i Jarlsberg og Laurviks Amt: Diameter 13″ (34 cm.), 50 Aar; 3 og 4 fra Omegnen af Christiania: den ene af disse holder 10½″ (27 cm.) i Diameter og har en Alder af 74 Aar, og den anden 13″ (34 cm.) i Diameter og har en Alder af 58 Aar. — Det er tidligere (I. Pag. 413) omtalt, at man her ikke sjelden, baade paa Træer, Buske og urtagtige Væxter, finder den eiendommelige Udvikling, som man kalder Baanddannelse (Fasciatio, Verbänderung). En saadan forekommer ogsaa undertiden paa Sorbus aucuparia.

Det er tidligere (I. Pag. 469. II. Pag. 387) omtalt, at Birken og forskjellige andre Træer, naar Kronen hugges stærkt ned, danner en ny Krone, og at Stammen da som oftest rodner indvendig, medens der, fra Basis af den ny Krone, udvikler sig et eget Slags Luftrødder, som i Almindelighed voxe ned gjennem den rodne og mere eller mindre hule Stamme. En lignende Udvikling forekommer ogsaa paa den almindelige Rogn, og i Voss Prestegjeld (60° 38′), i Søndre Bergenhus Amt, fandtes tidligere to saadane Træer, som vare omtrent lige store. Det største af disse Træer, hvis Stamme har en Høide af 5½′ (1.71 m.) og et Omfang af 4′ (1.35 m.), er fremstillet paa Tegningen Fig. 141, som er udført efter en Photographi. Det andet Exemplar (Fig. 142), opbevares i Universitetets botaniske Museum. En lignende Dannelse af Luftrødder hos Rognen er ogsaa fundet i Horningdalen i Nordfjord (62°), og de omtales tillige fra Prestonhall i Nærheden af Edinburgh [1]).

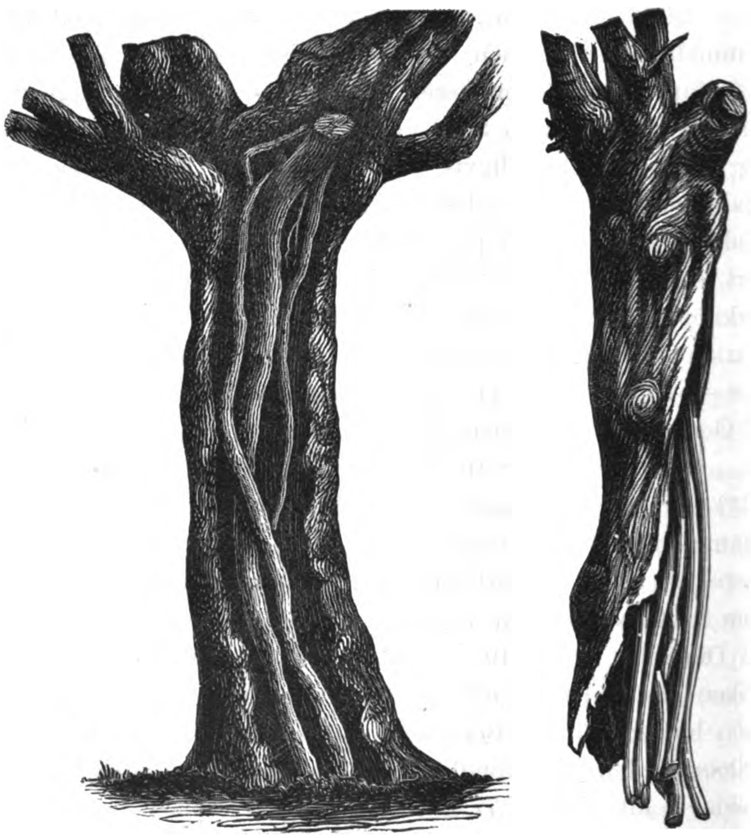

Fig. 141 og 142. Luftrødder paa Sorbus aucuparia.

Frugten spises, som bekjendt, af mange Slags Fugle, og af denne Grund hender det ikke sjelden, at

[1]) J. H. Balfour. Class Book of Botany. Edinburgh. 1854. Pag. 446.

Rognen kommer til at spire og voxe op paa udsædvanlige Steder, f. Ex. paa Taget af et Hus, som er dækket med Græstorv, eller i Kronen af et gammelt Træ, hvor der ikke sjelden findes lidt roddent Stof, hvori Frøet kan spire. Ved Gaarden Hofstad i Asker, et Par Mile fra Christiania, findes to meget store Egtræer (Quercus pedunculata), og i Kronen paa ethvert af disse staar en 7—8′ (2.19—2.50 m.) høi Rogn. Disse Træer have flere Gange blomstret og givet moden Frugt. Paa et af disse Egtræer findes ogsaa en Heg (Prunus padus) og et Exemplar af Bringebær (Rubus idaeus). En saadan Rogn, især naar den findes i Kronen paa et Træ, kaldes i Norge Flogrogn, og i Sverige Flygrönn eller Flögrönn, og denne tillægges mange og høist besynderlige Egenskaber: En liden Kvist af en saadan Rogn kan, i en »kyndig« Haand bruges til mange Øiemed; men saadane »kyndige« eller »kloge« Mennesker ere i de senere Aar meget sjeldne. For 30—40 Aar siden ved jeg med Vished, at man paa flere Steder her i Landet brugte at lægge et lidet Stykke af en saadan Rogn i Smørkjærnen, naar man, paa Grund af en eller anden feilagtig Fremgangsmaade, ikke hurtig nok kunde faa Smør. Det følger af sig selv, at dette Middel altid viste sig virksomt [1]). I Sverige bruger, eller brugte man, ialtfald for ikke længe siden, en saadan Kvist, for at finde skjulte Skatte; men til dette Øiemed maatte Kvisten først undergaa en eiendommelig Behandling. For Folk, som færdes meget ude ved Nattetid, er det nødvendigt at have et Stykke af en Flogrogn i Munden, for ikke at blive »daaret« [2]). I de skotske Høilande knytter der sig ligeledes forskjellige Slags Overtro til Rognetræet [3]). Ungkarlene paastaa ogsaa, at Pigerne aldrig kunne modstaa dem, naar de bære hos sig et lidet Stykke af en Flogrogn [4]).

Den største »Flogrogn« i Norge, hvorom jeg hidtil har faaet nogen Oplysning, findes i Bergen: Udenfor Hovedbrandvagten staar der to Lindtræer, som have et ensartet Udseende og synes at være omtrent lige gamle. Enhver af Stammerne, der ved Roden har en Diameter af 30—36″ (70—94 cm), deler sig i en Høide af omtrent 12′ (3.76 m.) i to Grene, som hver har en Diameter af 16—18″ (42—47 cm.) Paa det Sted, hvor disse Hovedgrene udgaa fra Stammen, har der tidligere, paa begge Træer, staaet et Rognetræ; men det ene af disse gik ud for flere Aar siden, det andet staar endnu meget frodigt. Rognestammen, der et godt Stykke opover har den samme Tykkelse, holder ved Roden 8″ (20.9 cm.) i Diameter, og hele Træet har en Høide af 48′ (15 m.)! For at skaffe tilstrækkeligt Lys til dette eiendommelige Træ, bleve Kronerne paa begge Lindtræer 1877 kappede. Da det saa ud til, at Rognen ved Roden vilde kløve Lindstammen, blev der, for henved 40 Aar siden, om Lindens to Hovedgrene lagt en Jernklammer, der kan sees paa vedføiede Tegning (Fig. 143), som er udført efter en Photographi, der blev taget i November 1878. Denne Rogn blomstrer næsten hver Sommer; men Frugten falder gjerne af noget tidligere end paa almindelige Rognetræer. I en Høide af omtrent 3′ (94 cm.) fra Jorden er der paa Lindens Stamme en Aabning, som viser, at denne er hul, ialtfald indtil 4′ (1.25 m.) fra det Sted, hvor Rognen er festet. I den hule Stamme findes der nu en hel Del Rødder, hvoraf jeg for flere Aar siden fik mig tilsendt Prøver. Ved mikroskopisk Undersøgelse af disse Rødder, viste det sig, at de tilhøre baade Linden og Rognen, og den tykkeste Rod, som er af Linden, har en Diameter af omtrent 8″ (21 cm.). Dette er en saa kaldet Luftrod, der udgaar fra det øvre Parti af Lindens Stamme, paa det Sted, hvor denne deler

[1]) J. M. Osmundsen. Sagn fra Listerlandet. Flekkefjord. 1880. Pag. 8.

[2]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 63. Cfr. G. O. Hyltén-Cavallius. Wärend och Wirdarne. Stockholm. 1864—68. 1 D. Pag. 313.

[3]) The Scottish Naturalist. October 1882. Pag. 354.

[4]) Cfr. John Lightfoot. Flora Scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 257.

Fig. 143. Flogrogn paa en Lind i Bergen.

sig i de ovenfor nævnte to store Grene, hvorfra Rognen i sin Tid er voxet op. Et Par tyndere Rødder, som have en Diameter af 3—4″ (7.8—10.4 cm.), udgaa fra Rognen, der ogsaa udsender en hel Del mindre Rødder, og samtlige gaa ned i Jorden. Kun paa denne Maade kan det forklares, at Rognen har kunnet naa den ovenfor nævnte Høide, som den ellers her i Landet, selv under almindelige Forhold, kun sjelden naar.

I den norske Mythologi er Rognen helliget Guden Thor, og Grunden hertil er følgende: Da Thor vilde besøge Jøtunhøvdingen Geirrød og skulde vade over Floden Vimer, begyndte Vandet at voxe til over Skuldrene paa ham. Idet han undredes over denne pludselige Stigen af Elven, fik han, i en Kløft, Øie paa Geirrød's Datter Gjalp, der stod paa begge Sider af Aaen og voldte dens Væxt. Han tog da en stor Sten op af Aaen og kastede imod hende med de Ord: »I Osen skal Aa stemmes«. Han traf ogsaa der, hvor han sigtede, og kom imidlertid saa nær Landet, at han fik fat i en Rognebusk, som han halede sig op ved. Deraf Ordsproget: »Rognen er Thor's Bjergning« [1]).

Paa Island bruger man hist og her at plante Rognen som Prydtræ, og flere saadane Træer findes i den lille By Akureyri (65° 40′), paa Nordkanten af Øen. I September 1882 fik jeg maalt de tre største af disse Træer, der havde følgende Dimensioner: 1) Dette Træ, som blev maalt første Gang 1836, bestaar af tre Stammer, der dele sig nogle Tommer over Grunden og staa tæt sammen. Træet var da 5.45 m. høit; de tre Stammer holdt tilsammen 1.16 m. og hver enkelt Stamme 0.57, 0.61 og 0.75 m. i Omfang [2]). I September 1882 var Træet 21′ (6.58 m.) høit; de tre Stammer holdt tilsammen 6½′ (2 m.) og den tykkeste 3½′ (109 cm.) i Omfang. Stammerne have, indtil Kronen, en Høide af 12′ (3.76 m.) og Kronen en Diameter af 26′ (8.15 m.). Dette Træ, der staar »ved Havsten's Hus« er det største og skal være omtrent 100 Aar gammelt. Det gjengives her Fig. 144 efter en Photographi. Det andet Træ, »ved Gudmann's Gaard« har omtrent samme Høide og samme Form, men Kronen holder kun 21′ (6.58 m.) i Diameter. Dette er plantet mellem 1817 og 1820. Det tredie Træ staar

[1]) P. A. Munch. Norrøne Gude- og Helte-Sagn. Ny Udgave bearbeidet af A. Kjær. Christiania. 1880. Pag. 63.

[2]) Paul Gaimard. Voyage en Islande et au Groënland exécuté pendant les années 1835 et 1836. Paris. 1838—51. P. 2. Pag. 341.

Fig. 144. Sorbus aucuparia i Akureyri paa Island.

»tæt ved Hospitalet«. Det er 16′ (5 m.) høit; Stammen holder 2½′ (78 cm.) i Omfang og Kronens Diameter er 17′ (5.33 m.). Dette Træ er nu omtrent 45 Aar gammelt. I Regelen bære alle disse Træer moden Frugt.

Rognebærene indeholde en stor Mængde Æblesyre og give en meget god Edik. Allerede i Midten af forrige Aarhundrede har man i Sverige forstaaet at destillere Brændevin af Rognebær [1]). I Norge omtales det ogsaa i Slutningen af forrige Aarhundrede af Amtmand Sommerfelt, at man kunde destillere Brændevin af Rognebær, men at det ikke lod sig gjøre i Norge, hvor Brændevinsbrænden var forbudt (cfr. II. Pag. 148—150) [2]); ikke desto mindre er dette dog blevet udført i Begyndelsen af dette Aarhundrede [3]). Det høiskotske Navn paa Rognen, Luis, som betyder en Drik, viser, at man ogsaa i Skotland maa have brugt Rognebærene til Brændevin [4]). I Rusland

[1]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. I. Holmiæ & Lipsiæ. 1749. Pag 521. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 88. L. W. Rothof's Hushålls-Magasin. 1 D. Skara. 1762. Pag. 406.

[2]) Det kgl. danske Landhusholdnings Selskabs Skrifter. 1 D. Kjøbenhavn. 1776. Pag. 9.

[3]) Budstikken. Christiania. 1814. Pag. 207.

[4]) The Scottish Naturalist. October 1882. Pag. 354.

skal det endog være almindeligt at bruge Frugten til Brændevin, og, efter Liebig, var det, ialtfald i Midten af dette Aarhundrede, ogsaa almindeligt i Nord-Tyskland. Han siger, at den udpressede Saft gjærer af sig selv ved almindelig Temperatur, og at den gjærede Vædske, ved Destillation og Rectification af Destillatet, leverer et meget rentsmagende Brændevin [1]). — Paa Island og maaske ogsaa paa andre Steder har man, besynderlig nok, brugt at spise Rognebær mod haardnakket Diarrhoe [2]).

Blandt de i andre Lande dyrkede Varieteter har jeg ved Christiania ikke seet andre end Sorb. aucup. lanuginosa, Kit. og Sorb. aucup. pendula. Den sidste findes ogsaa hist og her langs Kysten til Sogndal (61° 17′), ved den nordlige Bred af Sognefjord.

Sorbus hybrida, L. (Azarolus pinnatifida, Borkh., Crataegus aria γ fennica, L., Pyrus auriculata, Lindl., Pyrus fennica, Babingt., Pyrus pinnatifida, Ehrh., Pyrus sorbifolia, Wats., Sorbus fennica, Kalm, Sorbus quercifolia, Hort.). **Norge.** Raunasal, Rognasal; **Sv.** Finsk Oxel, Finsk Rönn, Oxel-Rönn, Rönn-Oxel; **Tkl.** Bastard-Eberesche, Zwitter-Spierbaum; **Engl.** Bastard-Service tree.

Temmelig almindelig vildtvoxende i de lavere Egne af Norge, men gaar i de østlige Provindser neppe længre mod Nord end til 60°; derimod er den paa Vestkysten fundet lige til Tommenø (66° 14′) i Helgeland. Paa Bærø i Vefsenfjord (65° 52′) findes ret frodige Exemplarer, som bære Frugt. I de sydlige Egne gaar den, paa enkelte Steder, temmelig langt ind i Landet, f. Ex. til Gran paa Hadeland og ved Kongsberg. Paa Tromsø (69° 40′) har jeg ladet denne Art dyrke, men den bliver kun buskformet og lider stærkt af Vinterkulden. I Sverige er den neppe vildtvoxende længre mod Nord end omtrent til 60°, men plantet findes den dog til 62½°. Paa Ålandsøerne og i det sydlige Finland skal den være meget almindelig [3]). Det største Exemplar af denne Art, som jeg har seet i Norge, staar ved »Fruekirke« i Throndhjem (63° 26′). Sommeren 1877 var det 46′ (14.4 m.) høit og Stammen holdt i Brysthøide 4′ 9″ (1.48 m.) i Omfang.

I Hardanger, hvor denne Art er meget almindelig vildtvoxende, bruges den ofte til Understamme, hvorpaa man poder en bestemt Sort Pære, fordi man ved mangeaarig Erfaring har lært, at dette Slags Pære trives meget bedre paa Understammer af Rognasalen end af Pæren. Til dette Øiemed indplanter man endog i Haverne unge Exemplarer af Rognasal, eller ogsaa forædles disse paa de Steder, hvor de findes i Udmarken. Grunden hertil er, foruden den ovenfor opgivne, fornemlig den, at man ved mangfoldige Prøver er kommet til Overbevisning om, at naar den omtalte Pære podes paa Rognasal, trives den vel og giver et godt Udbytte paa en saa mager og ufrugtbar Grund, at de almindelige Pærevildstammer enten aldeles ikke vilde trives, eller ogsaa give kun en ringe Mængde Frugt. I Hardanger, og i de vestlige Egne af Norge i det hele, er der forholdsvis meget lidet dyrkbar Jord, og man er derfor nødt til at bruge, hvad man har, paa en saa econonisk Maade som muligt. Om nu et saadant, i Vildmarken podet, Træ end ikke giver noget stort Udbytte, saa har Erfaring vist, at den ringe Møie, der er forbundet med Podningen, dog lønner sig over al Forventning. Dersom nogetsteds det gammeltyske Rim

---

[1]) Annalen der Chemie und Pharmacie. Bd. LXXI. Pag. 120.

[2]) Johan Paulli. Dansk oeconomisk Urtebog. Kjøbenhavn. 1761. Pag. 401. Det kgl. danske Landhusholdnings Selskabs Skrifter. 4 D. Kjøbenhavn. 1794. Pag. 38.

[3]) E. R. v. Trautvetter. Die pflanzengeographischen Verhältnisse des europäischen Russlands. 2tes Heft. Riga. 1850. Pag. 34. Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 7.

Hast einen Raum,	d. e.	Har du en Flek Land,
Pflanz' einen Baum,		Plant et Træ og sand,
Und pflege sein:		Faa det til at bære —
Er bringt dir's ein!		Det lønner sig, kjære!

virkelig er kommet til practisk Anvendelse, saa er det i Hardanger. Af de Pærer, som have været dyrkede paa den her nævnte Maade, har jeg flere Gange faaet Prøver til mine Udstillinger i Christiania »til Havedyrkningens og Landhusholdningens Fremme«. Frugten er velsmagende, men det er ogsaa alt, hvad jeg kan sige om denne Sag.

Denne Art er meget variabel med Hensyn til Bladenes Form og Beklædning. For mange Aar siden fik jeg et Par Frugter af en saadan Varietet fra Øklandsvaag i Sveen Prestegjeld (59° 48') i Søndhordland. Kun et Frø spirede og Træet findes nu i den botaniske Have ved Christiania. Det har størst Lighed med Sorbus aucuparia, men Bladene ere paa Underfladen lige saa stærkt filtede som paa Sorbus hybrida. Det ser ud til, at dette kan være en Bastard af de to her nævnte Arter. Den samme Form er ogsaa fundet paa Mosterø (59° 42') i Søndhordland.

Sorbus intermedia, Ehrh. (Aria scandica, Røm., Azarolus intermedia, Borkh., Crataegus aria β suecica, L., Crataegus scandica, Wahlenb, Pyrus semilobata, Bechst., Sorbus scandica, Fr.). **Norge.** Maave, Maavbærtræ; **Sv.** Svensk Oxel; **Tkl.** Opelbirne, Oxelbirne, Popenbaum, Saubirne. Denne Art er kun fundet i de sydligste Egne af Norge, f. Ex. ved Porsgrund og i Eidanger Prestegjeld, samt i Nærheden af Grimstad og ved Gaarden Dalen i Eidsborg (59° 42' — Annex til Laurdal Prestegjeld i Thelemarken). Efter Opgave af Forstmester Gløersen, er den ikke sjelden paa Lister, hvor den, som ovenfor sagt, kaldes Maave eller Maavbærtræ, samt i Lunde Prestegjeld i Stavanger Amt, hvor der ikke langt fra Kirken (58° 27') findes flere gamle og store Træer, videre i Nærstrand, ved Skjoldsfjord i Ryfylke, i Onarheim (Annex til Kvindhæred), ved den østre, bratte Væg af Lundevandet paa Vos, og ved Gaarden Rekul paa Vos (60° 38'), hvor den, som vildtvoxende Træ, har naaet sin hidtil kjendte Polargrænse i Norge. Det nordligste Sted her i Landet, hvor jeg har seet denne Art plantet, er Stenkjær (64°), ved Bunden af Throndhjemsfjord, hvor den holder sig meget godt. I den botaniske Have ved Christiania findes et Exemplar, som er 37' (11.6 m.) høit og hvis Stamme i Brysthøide holder 7' (2.19 m.) i Omfang. I de sydlige Provindser af Sverige er den temmelig almindelig vildtvoxende, og synes at have naaet sin Polargrænse i Medelpad (62½°). Ved Piteå (65° 19'), hvor den er plantet, lider den temmelig stærkt i strenge Vintere, men kan dog i gunstige Sommere give moden Frugt [1]). I de sydlige Provindser af Finland findes denne Art indtil 60°, men meget sjelden [2]); i Rusland er den hidtil ikke fundet (Ledebour). Det største mig bekjendte Exemplar af Sorbus intermedia fandtes tidligere paa Bornholm. Dette Træ, som 1880 blev ødelagt af en heftig Storm, var 44' (13.8 m.) høit og samme Diameter havde ogsaa Kronen; Stammen holdt i Brysthøide 12' 4" (3.86 m.) i Omfang [3]).

Sorbus aria, Crantz. (Aria nivea, Host, Azarolus aria, Borkh., Crataegus aria, L., Mespilus aria, Scop, Pyrus aria, Ehrh.). **Norge.** Aasaal, Aasaale, Asal [4]), Hasal, Selje-Asal;

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 76.

[2]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande Pag. 7.

[3]) Tidsskrift for populær Fremstilling af Naturvidenskaberne. 4de Række. 3die Bind. Kjøbenhavn. 1871. Pag. 393. 28de Bind. 1881. Pag. 478. Paa det først nævnte Sted staar, ved en Skrivfeil, Sorbus aria istedetfor intermedia.

[4]) Navnet Asal gjenfindes i »Aadseldalen« (saaledes skrevet i Matrikelen! udtales Asalldalen), Mat. No. 9 i Avaldsnes Prestegjeld paa Karmøen.

Sv. Norsk Oxel; **Dan.** Axelbær; **Tkl.** Adelsbeerbaum (rother), Arlasbaum, Arlsbaum, Arolsbeere, Atlasbaum, Atlassbaum, Atlasbeerbaum (wilder), Brock (Nieder-Lausitz), Eltzbirle, Elzbeerbaum (weisser), Esslein (rother), Felsbir, Frauenbirlebaum, Fischbeerbaum, Meerkirschenbaum, Mehlbaum, Mehlbeerbaum, Mehlbeeri (rothe), Mehlbeeribaum (grosser), Mehlbirne, Mehlfässerchen, Oexelbaum, Orelbaum, Oxelbaum, Qualsterbaum, Saubeere, Silberbaum, Silberlaub, Speerapfel, Speirling, Spelling, Sperbaum, Sperbeeren, Sperbeln, Sperben, Sperber, Sperberbaum, Sperberbaum (wilder), Sperbirnbaum, Sperboum, Sperewen, Sperling, Spervn, Sperwerbaum, Spierbaum, Spierlingbaum, Spinapfelbaum, Spirling, Spörbir, Sporapfel, Sprehn, Suelbaum, Suelcbaum, Suelchbaum, Suelhbaum, Surben, Suyffer, Swalckbom, Thelsbirlebaum, Trenckor, Unser Frauenbirle, Vogelbeerbaum, Weissbaum, Weissläuben, Weisslaub, Wildadel; **Engl.** Beam-tree, Chess-apple, Cumberland Hawthorn, Hen-apple, Hoar Withy, Lot-tree, Mulberry, Quick-beam, Sea-ouler, Service-berry, Whipcrop, White-beam, White-beam-tree, White-leaf-tree, White Rice, Widbin Pear-tree, Wild Pear-tree; **Fr.** Alisier, Alisier blanc, Alizier, Allouchier, Drouillier; **It.** Chiavardello, Farinaccio, Gratego, Lazarit, Lazzarole, Lazzarolo di montagna, Lazzerolo montano, Matallo, Melazzo, Pomi della Madonna, Salvastriello di montagna, Sorbo delle alpi, Sorbo montano, Suorvastro, Zorbi di curmi sarvaggi.

Vildtvoxende hist og her i Lavlandet i de sydlige Egne af Norge, fornemlig langs Kysten, fra den svenske Grænse til Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord. Paa enkelte Steder, f. Ex. Hadeland, Ringerike og Thelemarken, findes den ogsaa mange Mile fra Kysten. Nærø Prestegjeld (64° 48′), i Nordre Throndhjems Amt, er det nordligste Sted i Norge, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været plantet. Paa det her nævnte Sted fandtes der 1875 et Træ, som var 16′ (5 m.) høit. Plantet holder den sig ogsaa godt ved Gaarden Furuset i Aamot Prestegjeld i Østerdalen, hvor Thermometeret ikke sjelden kan gaa ned til 36—44° C., samt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen, hvor man ogsaa har et fuldstændigt Indlandsklima. I Sverige synes den ikke at være vildtvoxende længre mod Nord end til omtrent 59° paa Vestkysten. Plantet holder den sig godt ved Stockholm (59° 20′), ja endog ved Piteå (65° 19′), hvor den i varme Sommere endog kan give moden Frugt [1]); men ved Hernøsand (62° 38′) heder det, at den fryser ned [2]). I Rusland findes denne Art kun paa Krim og i Kaukasien. I de bayerske Alper kan Høidegrænsen, med et rundt Tal, sættes til 4800 pariser Fod (1559 m.) [3]).

Jeg har endnu ikke havt Leilighed til at prøve, hvor langt mod Nord denne Art, som er et af vort Lands vakreste Træer, med Held kan plantes: men naar f. Ex. Bøgen (Fagus silvatica), der som vildtvoxende Træ har naaet sin Polargrænse ved 60° 37′, kan trives godt i Stegen (67° 56′), er der Grund til at tro, at Sorbus aria maa kunne gaa lige saa langt mod Nord. Ogsaa hos denne Art ere Bladene meget variable, baade med Hensyn til Størrelse og Form: vedføiede Tegninger, Fig. 145, vise nogle af de Former, der findes i Omegnen af Christiania og som jeg, Tid efter anden, har faaet indført i den botaniske Have. Her findes et temmelig stort Exemplar af Sorbus aria, som i September 1887 havde følgende Dimensioner: Høide 35′ (11 m.), Kronens Diameter 38′ (12 m.) og Stammens Omfang 7′ 2″ (2.14 m.). Ved Christiania har jeg seet følgende Varieteter: S. a. graeca, S. a. nepalensis og S. a. nivea.

[1]) **Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 76.**

[2]) **Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 3. 1880. Pag. 106.**

[3]) **Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 488.**

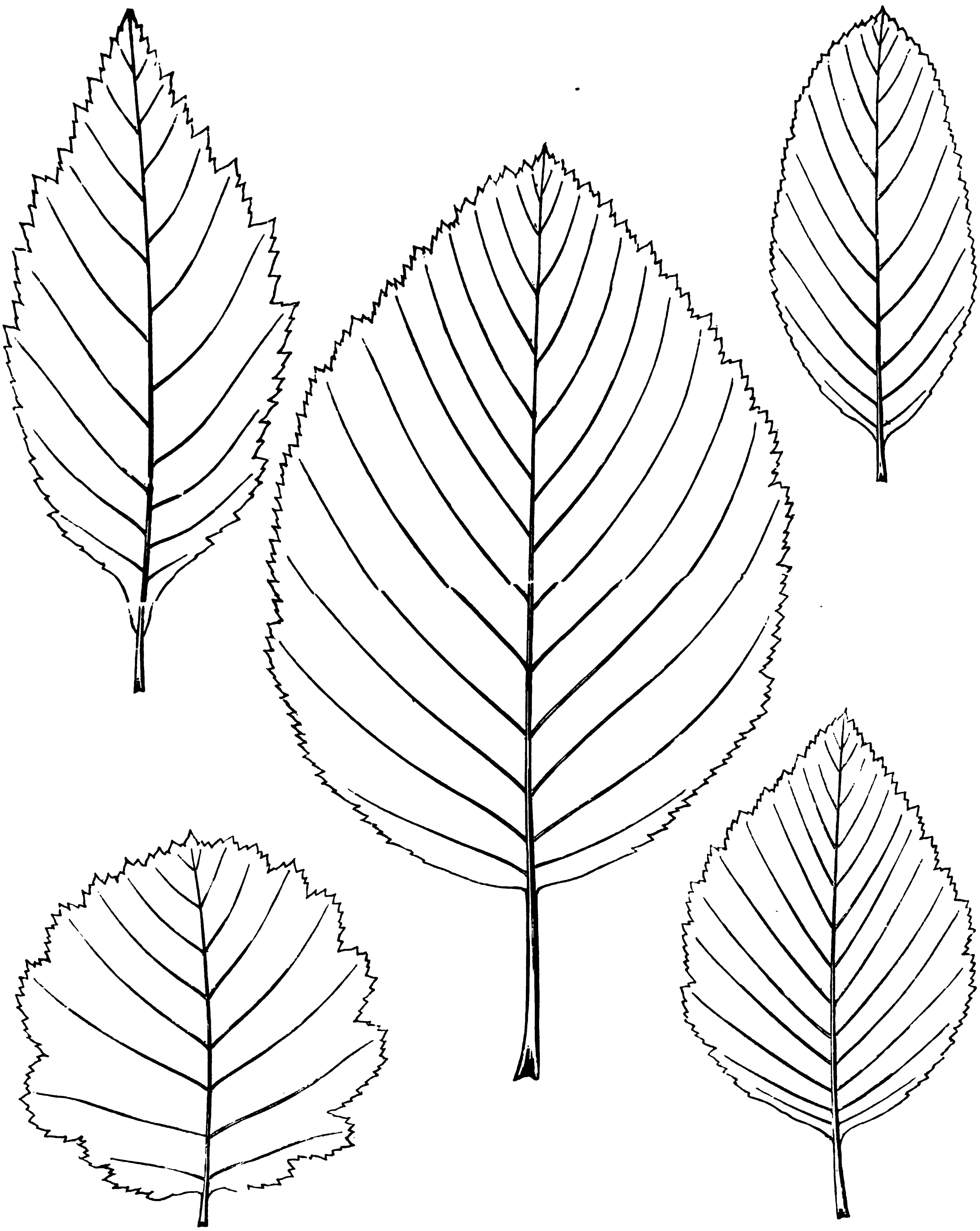

Fig. 145. Blade af Sorbus aria ved Christiania.

Sorbus americana, Willd. (Sorbus aucuparia, β. Mchx., Sorbus micrantha, Hort. Angl., Sorbus microcarpa, Pursh, Pyrus americana, DC.). **N. Am.** Rowan Tree; **Tkl.** Amerikanische Eberesche; **Engl.** American Mountain Ash; **Fr.** Sorbier d'Amerique.

Denne Art er vildtvoxende fra Ujarasarsuk (60° 10′), paa Grønlands Østkyst, og paa Vestkysten mellem 60°—63° 10′ [1]), samt i Labrador og Canada til New-York og Pensylvania. I Amerika bliver den aldrig over 15—20 engelske Fod høi [2]). Indført til England 1782.

Den botaniske Have ved Christiania er det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, der godt kunde fortjene at blive dyrket som Prydtræ. Naar man kjender dens geographiske Udbredning og ved, at den paa Grønland i enkelte Aar endog giver moden Frugt, er der Grund til at tro, at den maatte kunne trives endog i de nordligste Egne af Norge. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer den ved Christiania 16—20 Juni; men hidtil har jeg ikke kunnet faa denne Art formeret af Frø, fordi de smaa, carminrøde og glindsende Frugter have været i den Grad fristende for enkelte af dem, der besøge den botaniske Have, at de ere blevne stjaalne førend de have givet spiredygtigt Frø.

Sorbus domestica, L. (Cormus domestica, Spach, Malus sorbus, Borkh., Mespilus domestica, All., Pyrus domestica, Sm., Pyrus sorbus, Gärtn.). **Tkl.** Aarschitzen, Aarschritzen, Adelesche, Aerlizbeer, Aerschitzen, Aeschgriesle, Aeschösslin, Aeschritzen, Aeschrösle, Aeschrösslein, Agathbaum, Arlesbeer, Arlezboum, Arlizboum, Arschützen, Asche, Aschelbaum, Ascheritze, Drenckor, Eberesche (zahme), Edelesche, Eieringbirnbaum (Salzburg), Eierschützen, Erlizpaum, Eschelöseln, Escheloseln, Eschenrösslein, Escheritz, Eschilbaum, Eschrösslein, Eschrösel, Eschrose, Garteneberesche, Schmeerbirnen, Schneebirne, Sorbenbaum, Sparbirn, Speerapfel, Speerbirnbaum, Speerburbaum, Speerling, Speierling, Spelingbam (Tirol), Spelling, Sperben, Sperbeln, Sperber, Sperberbaum, Sperbirnbaum, Sperboum, Spereboum, Sperling, Sperwerbaum, Spierapfel, Spierling, Spierlingbaum, Spirboum, Spirling, Spörbir, Sporapfel, Sprehn, Sprösleiu, Suelcboum, Suelchboum, Supffer, Surben, Swalckbom, Trencker, Vogelbeerbaum (Bern); **Engl.** Chequer-tree, Service-tree (common), Service tree (true), Sorb, Sorb-tree (true), Whitty, Whitty Pear, Witten Pear; **Fr.** Cormier; **It.** Aulié, Chorbella, Cierbul, Corbel, Corbella, Corbellar, Peruz, Peruzoler, Pervan, Sciorboa domestego, Sciorvo, Sorb, Sorbario, Sorbla, Sorbo domestico, Sorbo moscatello, Sorbolaro domestico, Sorva, Sorvo divigna, Sorvo doce, Suorvo, Superva, Supurva, Surla, Survo, Tamalina, Tamarind, Timolina, Tremalina, Tremej, Zorba.

Vildtvoxende og forvildet i Syd-Frankrig, Italien, det sydlige Tirol, Croatien, Dalmatien og Banat. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania; den blomstrer her 8—12 Juni, men har hidtil ikke givet moden Frugt. Her findes desuden følgende Arter: Sorbus (Pyrus) edulis, Willd., Sorbus (Pyrus) lanata, Don og Sorbus (Crataegus) latifolia, Lam. De to første, som ere fra Himalaya, have her blomstret, men ikke givet moden Frugt, og den sidste, som er en Bastard af Sorbus torminalis og Sorbus aria, har endnu ikke blomstret.

Mespilus germanica, L. (M. vulgaris, Rchb., Crataegus mespilus, Jessen). **Norge.** Mispel; **Sv.** Tysk Mespel, Tysk Mispel; **Dan.** Mispel; **Tkl.** Aâpentüet, Aelschbirrli, Aelschle, Apenärseken, Apene-ars, Apene-ersken, Apenihrschen, Apenirschen, Aspelen, Aspeln, Asperle, Eschpel, Espelbaum,

[1]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 12.
[2]) Thomas Nuttall. The North American Sylva. Vol. I. Philadelphia. 1859. Pag. 176. Tab. 50.

Espele, Esperlbaum, Esperling, Hespel, Hespelbaum, Hespelstrauch, Hirschbeerle, Melboum, Melpiren, Mespel, Mespelbom, Mespilbaum, Mesple, Messelpaum, Mestel, Milebom, Mispel, Mispelbaum, Mispele, Mispeltüten, Mistle, Myspelbom, Näfle, Näsple, Nefle, Nespelbaum, Nesperli, Nespil, Nesple, Quantelbeerbaum, Wichsel, Wihsel, Wihselbaum, Wispel, Wispelbeeren, Wispels, Wispelter, Wispeltüet, Wispeltüte; **Engl.** Dutch Medlar, Hosedoup, How-doup, Marle, Medlar (common), Minshull Crab, Open-arse, Thorn-tree; **Fr.** Néflier, Néflier commun; **It.** Meloniespolo, Naspol, Nespan, Nespel, Nesper, Nespero, Nesplier, Nespo, Nespola, Nespolaro, Nespolin, Nespolo, Nespra, Nespu, Nespula domestica, Nespula sarvaggia, Nespularo, Niespolo, Niespular, Poncin, Pucin.

Mispelen er sandsynligvis vildtvoxende i Lille-Asien og maaske ogsaa i Persien. Den er rimeligvis først kommet fra Lille-Asien til Makedonien og derfra til Italien, hvor den, efter Plinius (XV. 20, 22), ikke var kjendt paa Cato's Tid (234—149 f. Chr.). Den omtales baade af Dioscorides (de mat. med. I. 170 — *μέσπιλον)* og Plinius (l. c. et XXIII. 7, 73 — **Mespilus setania**). I Middelalderen blev den dyrket paa Carl den Store's Godser, og i hans »Capitulare« kaldes den Mespilarii. Alt i Slutningen af det 17de Aarhundrede har Mispelen været dyrket ved Throndhjem som Spalier, og paa denne Maade har den der givet moden Frugt [1]). I Norge har jeg ikke seet denne Art paa andre Steder end ved Fredrikshald og Christiania, hvor den i en almindelig Sommer giver moden Frugt. Den dyrkes her alene som et Slags Prydtræ. I Sverige dyrkes den ialtfald til Stockholm.

Amelanchier vulgaris, Mønch. (Amel. ovalis, Med., Aronia rotundifolia, Pers., Aronia amelanchier, Rchb., Crataegus amelanchier, Desf., Mespilus amelanchier, L., Pyrus amelanchier, Willd., Sorbus amelanchier, Crtz). **Sv.** Blåhägg, Bärmispel; **Tkl.** Beerenmispel, Blutzenbirlesstrauch, Cipler (Unter-Engadin), Felsenbiren, Felsenbirne (gemeine), Fliegenbeerstrauch. Flühbirenbaum, Flühbirnlistrauch, Gamsbeere, Hirschbirle, Quandelbeerbaum, Quandelbeerstrauch, Quantelbeerbaum, Quantelbeerstrauch, Quendelbeeren, Traubenbirne; **Engl.** Amelanchier (common); **Fr.** Berlette; **It.** Ampirla, Bagolar, Bagoler, Malancio, Per cervellin, Peret de montagna, Perlet, Perletta, Perline, Pero corvino, Pisiner, Prus cervin, Pruss opejer.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa, Lille-Asien og Kaukasien. I de bayerske Alper gaar den op til 1786 m. o. H. (Sendtner). Som Prydbusk dyrkes denne Art temmelig almindelig i Norge, fornemlig langs Kysten, lige til Tromsø (69° 40′), hvor den har holdt sig godt i mange Aar. Den holder sig ogsaa meget godt ved Kopang ($61^1/_2$°) i Store Elvdalen, hvor Thermometeret ikke sjelden gaar ned til 36—44° C. I Sverige dyrkes den, ved Østkysten, ialtfald til $62^1/_2$°, og i Finland til Wasa (63°). Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer den ved Christiania 20—24 Mai og giver aarvist moden Frugt.

Amelanchier canadensis, Tor. & Gr. (Aronia botryapium, Pers., Crataegus racemosa, Lam., Mespilus arborea, Mchx., Mespilus canadensis, L.). **Engl.** Shad-bush, June-berry, Service-berry. Vildtvoxende i de nordlige forenede Stater og Canada, hvorfra den 1746 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt og blomstret i de første Dage af Juli, men har hidtil ikke givet moden Frugt. I Horten ved Christianiafjord har jeg seet et Exemplar, som var 16′ (5 m.) høit. Ved Christiania blomstrer denne Art 20—24 Mai og giver aarvist moden Frugt.

---

[1]) Christian Gartner. Horticultura eller den norske Urtehave. Kiøbenhafn. 1694. Pag. 11.

Amelanchier botryapium, Emers. (Amelanchier sanguinea, DC., Aronia sanguinea, Nutt., Crataegus spicata, Lam., Pyrus sanguinea. Pursh.). **Tkl.** Aehrigblüthige Felsenbirn; **Engl.** Grape-pear, Snowy Mespilus. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den i Aaret 1800 er indført til England. Sogndal (61° 15′), ved den nordlige Bred af Sognefjord, er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. I Sverige holder den sig meget godt ved Piteå (69° 15′), ja endog ved Bodträskfors (65° 51′) i Norrbotten, der ligger dybt inde i Landet og hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima [1]). I Finland dyrkes den til Wiborg (63°).

Amelanchier asiatica, Walp. (Aronia asiatica, Sieb. & Zuc.). Denne Art, som jeg ikke har seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, har i flere Aar holdt sig godt her, uden at dækkes om Vinteren.

Cotoneaster vulgaris, Lindl. (Cotoneaster integerrima, Med., Mespilus cotoneaster, L.). **Sv.** Dvärgmispel, Oxbärbuske, Oxbärmispel, Oxelbärbuske; **Tkl.** Bergmispel, Bergquitten, Flühbirle, Hirschbirle, Kütterbeere (wilde), Mehlbeere (Tirol), Mispel (kleine rothe), Steinapfel, Steinmespel, Steinmispel, Stockmehlbeere, Zwergmespel, Zwergmispel, Zwergquitte; **Engl.** Red fruited-Cotoneaster; **Fr.** Néflier cotonnier; **It.** Bagolar, Beolar, Codognaro, Codógn-nespol, Cotognastro, Nespo, Nespu, Parsemoi, Perlar, Póm, Póm codogn fals, Salciagnolo.

Temmelig almindelig, især i de østlige Egne af Norge, til Overhalden (64° 30′). Mellem den 63de og 64de Bredegrad, i Nærheden af den svenske Grænse, gaar den op til 2070′ (650 m.) o. H. Paa Grindefjeld, i Vang i Valders (61° 6′), gaar den over Birkegrænsen eller omtrent til 4000′, og paa Ravnanaasi i Urland til omtrent den samme Høide. I Snaasen Prestegjeld (64° 12′), i Nordre Throndhjems Amt, kan den naa en Høide af 4′ (1.25 m.). Paa flere Steder i det sydlige Sverige til Gefle (60° 40′), og i Finland hist og her til henimod 62° [2]). I de bayerske Høilande gaar den op til 6252′ — 2030 m, (Sendtner), i Salzburg til 5176′ — 1624 m. (Sauter), og i Karpatherne til 4700′ (Wahlenberg). I Rusland gaar den mod Nord lige til Imandrasjøen (67½—68°) [3]).

Cotoneaster nigra, Wahlenb. (Cot. vulg. β. melanocarpa, Ledeb., Cot. laxiflora, Jacq. fil., Cot. melanocarpa, Fisch.). I Norge, hvor denne Art ikke sjelden naar Mandshøide, er den kun fundet paa enkelte Steder i de sydlige Egne af Landet, f. Ex. ved Fredrikshald, Christiania (meget almindelig) og paa Ringerike (60° 8′). I de sydlige Provindser af Sverige paa flere Steder til omtrent 59°.

Cotoneaster buxifolia, Wall., som er vildtvoxende i Himalaya, hvorfra den 1824 blev indført til England, og **Cot. lucida,** Schlecht., som er vildtvoxende i Sibirien, have begge i mange Aar været dyrkede ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor C. lucida, endog aarvist, giver moden Frugt, hvis Spireevne jeg har prøvet. Denne Art holder sig ogsaa meget godt ved Gaarden Furuset i Aamot Prestegjeld i Østerdalen (61° 7′), hvor Thermometeret ikke sjelden gaar ned til 36—44° C.

Cotoneaster tomentosa, Lindl. (Mespilus coccinea, W. & K., M. eriocarpa, DC., M. tomentosa, Mill.). Vildtvoxende i Syd-Europa, fra Pyrenæerne til Croatien og Dalmatien, og ind-

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1885. Pag. 31.
[2]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 7.
[3]) N. J. Fellman. Plantæ vasculares in Lapponia orientali sponte nascentes. Helsingforsiæ. 1864—69. Pag. 23.

ført til England 1759. Ved Throndhjem (63° 26′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, har den i en lang Aarrække holdt sig meget godt.

Cotoneaster racemiflora, Desf. (C. Fontanesii, Spach, C. nummularia, F. & M.). Vildtvoxende i Orienten, fra Kaukasus til Arabien, Persien og det vestlige Tibet. Indført til England 1824. Denne Art har i flere Aar holdt sig meget godt i Molde (62° 44′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor den, saavidt mig bekjendt, hidtil har været dyrket.

I den botaniske Have ved Christiania findes, foruden de ovenfor nævnte Arter, endnu følgende: 1) **Cot. acuminata,** Lindl. (Mespilus acuminata, Lodd.), som er vildtvoxende i Himalaya, hvorfra den 1820 blev indført til England; 2) **Cot. bacillaris,** Wall. fra Himalaya, 3) **Cot. frigida,** Wall. (C. affinis, Lindl.), som 1824 er indført til England fra Himalaya, 4) **Cot. integerrima,** Med., som er vildtvoxende i Syd-Europa og Orienten, 5) **C. microphylla,** Wall., som 1824 blev indført til England fra Himalaya, 6) **Cot. multiflora,** Bunge. (C. granatensis, Boiss.), som er vildtvoxende i Transkaukasien og Tartariet, hvorfra den 1837 blev indført til England, 7) **Cot. nummularia,** Lindl. (C. tomentosa, C. A. M.), som er vildtvoxende i Kaschmir og det vestlige Tibet, hvorfra den 1824 blev indført til England, 8) **Cot. rotundifolia,** Wall., som 1825 er indført til England fra Himalaya, 9) **Cot. Simonsii,** Hort., hvis Hjemsted synes at være ukjendt, og 10) **Cot. uniflora,** Bunge, som er vildtvoxende i det sydlige Sibirien.

Crataegus oxyacantha, L. (C. oxyacanthoides, Thnill.). **Norge.** Hagtonn, Hagtorn, Havtonn, Hvidtorn; **Gl. Norsk.** Hagþorn; **Sv.** Hagtorn, Rund Hagtorn; **Dan.** Hvidtorn; **Tkl.** Aschrösslein, Christdorn (Schlesien), Doorn, Doornbusch, Dornä, Eggendorn, Eggendorn (weisser), Felwar, Haakäsen, Hachtun, Hagapfelholz, Hagapfelstrauch, Hagdoorn, Hageapfelstrauch, Hagebusch, Hagdurn, Hagedoorn, Hagedorn, Hagenboum, Hagenbusch, Haghat, Haghedorn, Hagin, Haginbaum, Hagnerholz, Haichtun, Haindorn, Handorn, Hanelpeffe, Haweide, Hâweife, Hâweike, Haweiweke, Haynerholz, Heckdorn, Heckedorn, Heckenweissdorn, Hegedorn, Heggebeeristrauch (Bern), Heinzerleinsdorn, Hoghedorn, Hundsdorn, Mehlbaum, Mehlbeerboum, Mehlbeerbusch, Mehlbeeri, Mehlbeerstaude, Mehlbeerstrauch, Mehldorn, Mehlfässchen, Mehlfäustelstaude, Mehlfeistchen, Mehlfeserzenstrauch, Mehlhagedorn, Mehlhosenholz, Mehlploten, Mehlstrauch, Möllerbrod, Müllerbrod, Saubeeri (Bern), Schmaoltbiären, Thelsbirlibaum (Bern), Vogelbeer, Webdüörn, Weissdorn, Wibelken (fructus), Wissdorn, Witdoren, Wittdäörn (Altmark), Wittdoorn; **Engl.** Agald, Agarves, Aggles, Aglet, Albespyne, Aubepyne, Azzy-tree, Bird Eagles, Bird's Meat, Bread-and-cheese, Bull Haws, Bulls, Butter-and-bread, Butter Haws, Cat Haws, Chaws, Cheese-and-bread, Chucky-cheese, Cuckoo's Beads, Cuckoo's Bread-and-cheese, Eglet, Eglet-blom, Egrit, Glastonbury Thorn, God's Meat, Greens, Haa, Haaves, Hag, Hagga, Haggils, Hagthorn, Hagues, Halves, Harsy, Harve, Hathorn, Haw, Hawberry, Haw-bus, Hawen, Haw-gaws, Hawses, Hawthorn, Hawtree, Haythorn, Hazzy-tree, Hedge-thorn, Hipperty-haws, Hog-arves, Hog-berry, Hog-gazels, Hog-haghes, Howes, Jonny Mac Gorey, May, Maybush, Peggalbush, Pigall, Pig-haw, Pig's Hales, Pixie Pears, Quick, Quickwood, Sates, Skiach, Thorn, Thornberries, Whicks, White-thorn, Wick, Wickens; **Fr.** Aubépine, Bois de mai, Ebaupin, Épine blanche, Noble épine, Senellier; **It.** Acanta da siepe, Acipraudo, Agaire, Azarolo salvatico, Azerolo salvatico, Azzaloraro rusuliddi, Bagaja ossiacanta, Barazz blanc, Bianco spino, Bissorin, Bossola, Bossolet, Bossolin, Bossolo bianco, Bossoure, Bossu, Boussolin, Buslin, Cacareddaru, Calanice, Calarighe, Calarigu, Calavrigu, Cerasella, Cipranio, Cipranno, Corputella, Formentiner, Lazzaruolo, Lazzerolo salvatico, Marandelar spinoso, Marruca bianca, Marendina, Pa d'asen, Pádors, Panbel, Pan de Lof, Pandemio, Pandorser, Panemei, Panoseri, Peduger, Pignatine, Prett sarvai, Pruno agazino, Prus d'la Madonna,

Russuliddi, Salvastrello, Scarapurcio, Sperdos, Spin bianco, Spin nero, Spina grida, Spina marina, Spinapuce, Spina pulce, Spina pulice, Spina topiaria, Spind bianco, Spino da siepi, Spino di passione, Spino nespolo, Travign.

Hvidtornen er vildtvoxende i de sydlige, lave Egne af Norge, dog neppe til en større Høide over Havet end 800—900′ (250—282 m.). I de østlige Egne af Landet findes den neppe længre mod Nord end 60°, men paa Vestkysten gaar den lige til Stangvik Prestegjeld (62° 55′) i Romsdalen. Som et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser kan Blomstringstiden ved Christiania sættes til 14—18 Juni. Den giver her aarvist moden Frugt. Plantet holder den sig vistnok paa en Maade ved Tromsø (69° 40′), men den lider dog meget af Kulden; derimod holder den sig udmærket godt ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den kan faa indtil 17″ (44 cm.) lange Aarsskud og blomstrer i de første Dage af Juli, ja giver endog i Midten af September moden Frugt, som paa Stedet, med Held, har været brugt til Udsæd. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) holder Hvidtornen sig, som plantet Busk, meget godt paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. — I Sverige er den vildtvoxende til Upland (omtrent 60°); plantet findes den i Omegnen af Hernøsand (62° 38′), hvor den ofte lider af Kulden, men kan dog naa en Høide af 3—4′ (94—125 cm.). Det kan der undertiden gaa flere Aar hen mellem hver Gang den blomstrer; men ved Piteå fryser den ned lige til Jorden. — I Finland skal den være vildtvoxende ved Bjørneborg (61½°) og findes plantet til Wasa (63°), hvor ældre Exemplarer holde sig ret godt, medens yngre ofte ødelægges om Vinteren. Paa Ålandsøerne (60¼°) bliver den træagtig [1]. I Rusland begynder denne Arts vestlige Nordgrænse paa Øsel (58½°); derfra gaar den først mod Øst gjennem Livland, senere mod Syd, gjennem Gouvernementet Pskow, derpaa mod Øst, gjennem Gouvernementerne Moskau, Nischnei Nowgorod og Kazan og derfra i lidt sydlig Retning til den orenburgske Kreds Sterlitamack (omtr. 53°) [2]. I de sydbayerske Alpelande gaar Hvidtornen til 2730′ (Sendtner), og i Karpatherne dels til Hasselens (3200′), dels til Bøgens (3700—3900′) Grænse (Wahlenberg). Paa Sicilien gaar Hvidtornen til 4781′ (1500 m.) o. H. [3]).

Paa Kraakerøen ved Fredriksstad (59° 12′) findes flere, temmelig store Hvidtorn, og de to høieste af disse staa ved Gaarden Bjørnevaagen. For flere Aar siden var den ene 32′ (10 m.) høi, men Stammen holdt kun 17″ (44 cm.) i Omfang; den anden var 28′ (8.8 m.) høi med 2′ 9″ (85 cm.) Omfang af Stammen. Ved Gaarden Holte paa samme Ø staar ogsaa en Hvidtorn, som for flere Aar siden var 24′ (7.5 m.) høi og hvis Stamme i Brysthøide havde en Diameter af 12—13″ (31—34 cm.). Paa en liden Ø, som kaldes Haten, omtrent en Mil fra Valø (59° 16′), i Christianiafjord, staar en Hvidtorn, som i August 1879 var 17′ (5.3 m.) høi; Kronen holdt 25′ (7.8 m.) i Diameter og Stammen 4′ (1.25 m.) i Omfang. Ved Christiania findes hist og her Træer, som ere 25′ (7.8 m.) høie, med 12″ (31 cm.) Diameter af Stammen, og herfra har jeg ogsaa en Skive, som, uden Bark, har en Diameter af 7½″ (19.6 cm.) og viser en Alder af 49 Aar. I et Parkanlæg i Stavanger (58° 58′) findes tre Hvidtorn, som i December 1875 havde følgende Dimensioner: 1) Høide 32′ (10 m.) og Omfang i Brysthøide 4′ 4″ (1.35 m.), 2) Høide 30′ (9.4 m.) og Omfang i Brysthøide 3′ 9″ (1.17 m.),

[1]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 7.

[2]) A. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 67.

[3]) Theobald Fischer. Beiträge zur physischen Geographie der Mittelmeerländer besonders Siciliens. Leipzig. 1877. Pag. 145.

3) Høide 28′ (8.8 m.) og Omfang i Brysthøide 2′ 4″ (72 cm.). Ved Gaarden Ramsvaag, i Nærheden af Stavanger, findes to Hvidtorn, som, efter en 1866 foretagen Maalning, havde følgende Dimensioner: Det ene Træ var 20½′ (6.4 m.) høit, Kronen holdt 23′ (7.2 m.) i Diameter og Stammen i Brysthøide 4′ (1.24 m.) i Omfang; det andet, som var 18½′ (5.8 m.) høit, havde en Kronediameter af 27′ (8.5 m.), og Stammen holdt 2′ 8″ (83 cm.) i Omfang. Ved dette Træ voxer de ren Lonicera periclymenum, hvis Stamme 1875 holdt 5″ (13 cm.) i Omfang og som fylder en stor Del af Kronen. Fra Stavanger har jeg ogsaa en Skive af en Hvidtorn, som holder 11″ (29 cm.) i Diameter og viser en Alder af 83 Aar. Ved Gaarden Nedre Flo i Opstryn Prestegjeld (61° 53′), i Nordre Bergenhus Amt, findes en Hvidtorn, som kun er omtrent 16′ (5 m.) høi, men hvis Stamme, i Brysthøide, holder 3′ 9″ (1.18 m.) i Omfang. Naar man tager Hensyn til Bredegraden, turde det maaske ogsaa være af Interesse at nævne, at der paa Tuterø i Throndhjemsfjord (63° 35′) findes en, sandsynligvis plantet, Hvidtorn, som 1883 var 25′ (7.84 m.) høi og hvis Stamme i Brysthøide havde en Diameter af 12″ (31 cm.). Kronens Diameter var 28′ (8.78 m.). Sandsynligvis er det dette Træ, som Historikeren Gerhard Schøning sigter til i sin Reise i Norge, (i Manuscript paa Rigsarchivet i Christiania — 2 Bd. 1774. Pag. 52), hvor han siger, at han paa Tautern fandt »Hagetorntræer, af hvilket Slags her saaes et anseeligt stort«. En, med Hensyn til Bredegraden, meget stor Hvidtorn, der rimeligvis ogsaa er plantet, findes i Frosten Prestegjeld (63° 35′) ved Throndhjemsfjord. I August 1875 havde den følgende Dimensioner: Høide 24′ (7.5 m.), Kronens Diameter 28′ (8.78 m.) og Stammens Omfang i Brysthøide 5′ 8″ (1.77 m.). — Det største Exemplar af Hvidtorn, som jeg har fundet omtalt fra Sverige, staar ved Idebo i Ydre Häred i Østergøtland (omtr. 58°); det er 28 sv. Fod (8.31 m.) høit, og Stammen holder 1′ fra Jorden 4′ 4″ (1.29 m.) i Omfang [1]).

Af de almindelig dyrkede Varieteter har jeg i Norge seet følgende: 1) Crat. ox. flore albo pleno, som er temmelig almindelig langs Kysten i de sydlige Egne af Landet; men jeg har ikke seet den nordligere end paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord; 2) Crat. ox. flore rubro pleno, der er lige saa almindelig som den foregaaende; i en lang Aarrække har den været dyrket ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland. I Levanger (63° 45′) ved Throndhjemsfjord har jeg seet et Exemplar, som var 16′ (5 m.) høit. Den holder sig ogsaa godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 36′), paa en Høide af mindst 1100′ (345 m.) o. H., hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima; 3) Crat. ox. fol. albo-variegatis; ogsaa denne har i mange Aar holdt sig godt paa den her nævnte Gaard i Gudbrandsdalen; 4) Crat. ox. pendula. Sogndal ved Sognefjord (61° 17′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Varietet, og 5) Crat. ox. splendens, som har mørkrøde enkelte Blomster. Molde (62° 44′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Varietet. I den botaniske Have ved Christiania, hvor jeg har prøvet paa at formere denne Varietet af Frø, fik jeg, af 5—600 Exemplarer, kun tre, som havde rosenrøde og to, som havde blegrøde Blomster.

Det største Exemplar af den Varietet, som har dobbelte røde Blomster (flore rubro pleno), der, saavidt mig bekjendt, findes i Norge, staar i General G. Ræder's Have, ved Slotsparken i Christiania. Dette Træ blev plantet 1848 og var da 5-6′ (1.56—1.88 m.) høit. Ved en Maalning, som blev foretaget i September 1887, havde det følgende Dimensioner: Høide 30′ (9.41 m.), Kronens Diameter 30′ (9.41 m.) og Stammens Omfang 3′ 6″ (1.10 m.). Tegningen Fig. 146 er udført efter en Photographi.

---

[1]) Botaniska Notiser. 1871. Pag. 186.

Fig. 146. Crataegus oxyacantha flore rubro pleno ved Christiania.

Som bekjendt bruges den almindelige Hvidtorn i de fleste europæiske Lande meget almindeligt til levende Hegn, og til dette Øiemed bruges den ogsaa hist og her i Norge; men i de indre og østlige Egne af Landet, som have Indlandsklima, lider den meget ofte i den Grad af Vinterkulden, at den ikke kan bruges som Hegnplante, hvortil den passer meget godt i Kystegnene. For at fremme en for Landet i det hele saa vigtig Sag, begyndte jeg, i den botaniske Have ved Christiania, ledet af de i Rusland vundne Erfaringer, for omtrent 30 Aar siden at gjøre Prøver med en anden Art, nemlig

Crataegus sanguinea, Pall. (Crat. purpurea, Loud., Crat. sibirica, Hort., Mespilus sanguinea, Spach). Vildtvoxende gjennem hele Sibirien, fornemlig paa Altai, til Amur-Floden. Den skal ogsaa findes i det nordlige China. Indført til England 1810. Denne Art blev for mange Aar siden, af Statsraad Fischer, indført fra Altai til Petersburg, for at bruges til levende Hegn, fordi den almindelige Hvidtorn (Crat. oxyacantha) ikke der er vinterstærk nok. Til dette Øiemed viste den sibiriske Torn sig ogsaa i alle Henseender fuldkommen brugbar. I Rusland er den nu almindelig brugt til levende Hegn, fra Riga og nordover. Ledet af de paa denne Maade vundne Erfaringer, henvendte jeg mig, Høsten 1855, til den norske Regjerings Departement »for det Indre«, med Anmodning om at skaffe mig nogle Pund Frø fra Petersburg. Frøet, som kom hertil i Begyndelsen af October, blev saaet strax, spirede meget godt Vaaren 1857, og gav flere Tusende Planter. Blandt den Mængde Arter af Crataegus, som nu dyrkes i den her værende botaniske Have, er denne Art den første, som grønnes om Vaaren, og ligeledes den første, som om Høsten mister Bladene, hvilket gjerne sker fra Midten til Slutningen af September. Selv i en meget ugunstig Sommer bliver Træet i de etaarige Skud fuldkommen modent, og jeg har endnu aldrig seet et Topøie, som har lidt af Vinterkulden. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer denne Art ved Christiania 4—8 Juni og giver aarvist moden Frugt i Slutningen af August eller Begyndelsen af September. Hertil kommer, at den sibiriske Torn har en hurtigere og kraftigere Væxt end den almindelige og at den er besat med temmelig lange og spidse Torne.

I den botaniske Have ved Christiania har jeg udplantet en hel Del fritstaaende Exemplarer af denne Art, hvoraf Frøet hvert Aar udsendes til forskjellige Egne af Landet. De største af disse Træer, der, som ovenfor sagt, spirede 1857, havde i September 1887 en Høide af 16′ (5 m.) og Stammerne holdt 15—16″ (39—42 cm.) i Omfang.

Da jeg her, ved mange Aars Erfaring, var kommen til det uomstødelige Resultat, at denne Art i enhver Henseende passer meget bedre til levende Hegn, end den almindelige Hvidtorn (Crataegus oxyacantha), sendte jeg unge Planter til mange Egne af Norge, for at faa sikker Rede paa denne Arts Trivsel og Haardførhed under de forskjelligste ydre Forhold. De hidtil vundne Resultater vise, at den trives meget godt ved flere Gaarde i Gudbrandsdalen (1000—1100′ — 313—345 m. o. H.), der ligger midt inde i Landet og hvor der er et fuldstændigt Indlandsklima. Langs Kysten dyrkes den sibiriske Hvidtorn paa mange Steder lige til Alten (70°), hvor den trives meget godt. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland blev der Vaaren 1872 plantet nogle toaarige Exemplarer og disse have givet indtil 2′ (62 cm.) lange Aarsskud. Flere af disse Buske, som 1881 vare 2.5 m. høie, blomstrede da for første Gang og gave i Begyndelsen af September moden Frugt, der spirede Vaaren 1883. Af denne Art findes der nu paa flere Steder i Norge baade levende Hegn og enkeltstaaende Træer, der ere plantede saaledes, at de have Plads til at udvikle sig frit, for at tjene til Frøtræer. Ved Prestegaarden paa Inderøen (63° 52′) maalte jeg 1877 et Exemplar af denne Art, som var 14′ (4.4 m.) høit og hvis Stamme holdt 14″ (36 cm.) i Omfang. Den havde

da i flere Aar givet moden Frugt. I Sverige trives den godt ved Piteå (65° 19′), hvor den endog giver moden Frugt [1]), og i de senere Aar bruges den almindelig til levende Hegn ved Upsala.

Efter det, som her er meddelt om den sibiriske Hvidtorns Trivsel i Norge, tør det vel med god Grund kunne antages, at denne Art, i en ikke altfor fjern Fremtid, vil vinde den store Betydning, som den, brugt til levende Hegn, i enhver Henseende fortjener. Man vil neppe kunne paavise nogen Væxt, der, for Norge, passer lige saa godt end sige bedre til Hegnplante, hvortil den har vist sig hensigtsmæssig, baade i Indlandet og langs Kysten, fra den ene Ende af Landet til den anden, eller nøiagtigt fra den 58de til den 70de Bredegrad. Da den sibiriske Torn har en kraftigere Væxt og danner en større Mængde Sugerødder end den almindlige Hvidtorn, kan den ogsaa, som Erfaring her har vist, med god Nytte bruges, fremfor denne, til Understamme ved Podning af flere Sorter Pærer samt for alle Arter og Varieteter af Crataegus.

I det foregaaende er her omtalt en Hegnvæxt, om hvis Brugbarhed for vort Land jeg i næsten en Menneskealder har havt Leilighed til at skaffe de nødvendige og paa Kjendsgjerninger støttede Oplysninger. Det er ikke her Stedet at forklare den overordentlige Værd og Nytte, som et levende Hegn har fremfor det nu brugelige Gjerde (»Skidgard«). Det faar være nok at sige, at det ikke er mulig at skaffe et saa godt, end sige bedre, og paa samme Tid saa billigt Gjerde om Ager og Eng, som et levende Hegn, der er plantet og vedligeholdt paa den rette Maade. Men, som Privatmand kan jeg, i en Sag som denne, ikke komme længre, end med Nøiagtighed at paavise de nødvendige Kjendsgjerninger, og give et paa disse grundet velment Raad. I nærværende Sag, der er af overordentlig stor Betydning for vort Land, faar man haabe, at der vil blive foretaget det nødvendige af dem, der have det store Hverv at fremme Norges Vel!

I den botanisks Have ved Christiania har jeg i en lang Aarrække havt en Varietet af den sibiriske Torn, med dybt indskaarne Blade (Cr. sanguinea γ. incisa), som holder sig uforandret, naar den formeres af Frø.

Crataegus coccinea, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1683 blev indført til England. Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i en lang Aarrække har holdt sig godt. Ved Christiania giver den aarvist moden Frugt. I Sverige holder den sig meget godt ved Piteå (65° 19′), hvor den giver modent Frø, ja endog ved Bodträskfors i Norrbotten (65° 51′), som ligger dybt inde i Landet [2]). Ved Petersburg naar den en Høide af 10′ og giver moden Frugt. I Sverige blev den, for omtrent 100 Aar siden, af Pehr Kalm, varmt anbefalet til levende Hegn [3]).

Crataegus flava, Ait. (C. flexispina, Mønch, C. lobata, Bosc, C. turbinata, Pursh), Ogsaa denne Art, som er vildtvoxende i Nord-Amerika, har i mange Aar holdt sig godt ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland. I Sverige dyrkes den til Stockholm.

Crataegus orientalis, Poir. (C. odorata, Bosc, C. odoratissima, Andr.). Vildtvoxende i Orienten, hvorfra den 1810 blev indført til England. Inderøen (63° 52′), i Throndhjemsfjord, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i en lang Aarrække har holdt sig meget godt. Ved Christiania giver den aarvist moden Frugt.

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 60.
[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1879. Pag. 66. 1884. Pag. 60. 1885. Pag. 31.
[3]) Kgl. svenska Vetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 34. 1773. Pag. 343—49.

Crataegus crus galli, L. (C. laurifolia, Med., C. lucida, Mill.). **Engl.** Cock's spur Thorn; **Fr.** Egot de coq. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1691 blev indført til England. Throndhjem (63° 26′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, i mange Aar har holdt sig meget godt. Ved Christiania giver den aarvist moden Frugt. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Crataegus azarolus, L. (Crat. aronia, Bosc, Azarolus crataegoides, Borkh., Pyrus azarolus, Scop.). **Tkl.** Azarolbaum, Azarolbirne, Azarolmispel, Lazarolbaum, Lazarole, Lazaroli, Welsche Espel, Welsche Mispel; **Engl.** Azarole Thorn, Neapolitan Medlar, Parsley-leawed Haw-thorn; **Fr.** Azerolier, Epine d'Espagne, Pommette de doux-closes; **It.** Azzarola, Azzeruolo, Lazzaruola, Lazzerola, Lazzeruola, Pomo imperiale, Razzeruola, Razzeruolo, Rosselle, Rosselline, Tricocco-Azarola.

Vildtvoxende i Syrien, Armenien, Persien og Kaukasuslandene, hvorfra den 1640 blev indført til England. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig godt og i en nogenlunde gunstig Sommer giver moden Frugt. I Syd-Europa dyrkes den, besynderlig nok, ikke sjelden for Frugtens Skyld.

Crataegus pyracantha, Pers. (Cotoneaster pyracantha, Spach, Mespilus pyracantha, L.). **Tkl.** Feuerdorn, Feuerstrauch, Feuriger Busch, Fürbusch; **Engl.** Christ's Thorn, Egyptian Thorn, Evergreen Thorn, Fire-bush; **Fr.** Buisson ardent; **It.** Agazzino, Gazzerino, Lazzarol gazzarcu, Marruca nera, Nespuli sarvaggi affucusi, Pir salvadigh, Pomo lasarin salvadego, Pruno gazzarino, Spina vulpegna, Spino Agazzino.

Vildtvoxende i Orienten og Syd-Europa, fra Krim til det sydlige Spanien. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa andre Steder end i den botaniske Have ved Christiania og ved Horten, hvor den hvert Aar giver moden Frugt. I August 1877 maalte jeg der et Exemplar, som var 10′ (3.1 m.) høit. Ved Upsala holder den sig nogenlunde, men i de sydlige Egne af Sverige meget godt.

Foruden de ovenfor nævnte Arter findes ogsaa følgende i den botaniske Have ved Christiania: **Crat. celsiana,** Bosc, hvis Fædreland man ikke kjender, **Crat. elliptica,** Ait. (C. glandulosa, Mchx., C. Michauxii, Pers., C. spathulata, Pursh, C. viridis, Walt.), fra Nord-Amerika, **Crat. flabellata,** Bosc, fra Nord-Amerika, **Crat. glandulosa,** Mønch (C. sanguinea, T. & Gr., C. spinosissima, Lodd.) fra Nord-Amerika, **Crat. grandiflora,** C. Koch (C. lobata, Bosc, Mespilus grandiflora, Smith, Mesp. lobata, Poir., Mesp. pyrifolia, Willd.), der sandsynligvis er vildtvoxende i Frankrig, **Crat. heterophylla,** Flügge, hvis Fædreland man ikke kjender, **Crat. melanocarpa,** Bieb. (C. Celsii, Hort., C. monogyna nigra, Pall., C. oliveriana, Dum., C. Pallasii, Gris., C. platyphyllos, Lindl.), fra det sydøstlige Europa, Orienten og Sibirien, **Crat. nigra,** W. & K., fra Ungarn, **Crat. pentagyna,** Kit., fra Ungarn, **Crat. pinnatifida,** Bunge fra det sydlige Sibirien, Amurlandene og det nordlige China, **Crat. prunifolia,** Poir. fra Nord-Amerika, **Crat. punctata,** Jacq. (C. crus galli, Dur., Mespilus conifolia, Münchh., Mesp. cuneifolia, Ehrh., Mesp. cuneiformis, Marsh, Mesp. pyrifolia, Desf.), fra Nord-Amerika, **Crat. rotundifolia,** Mønch (C. coccinea, Lindl., C. horrida, Med., Mespilus glandulosa, Wats., Mesp. prunellifolia, Poir.), fra Nord-Amerika, **Crat. rubrinervis,** Lange, **Crat. salicifolia,** Med. (C. inermis, Hoffmgg., C. linearis, Pers., C. nana, Dum.), fra Nord-Amerika, **Crat. spathulata,** Mchx. (C. microcarpa, Lindl., Mespilus spathulata, Spach), fra Nord-Amerika, **Crat. tanacetifolia,** Poir. (C. odorata, Bosc, C. orientalis, Pall., Mesp. odoratissima, Lindl.), fra Orienten, **Crat. triloba,** Lange og **Crat. viridis,** L. (Mespilus pruinosa, Wendl.), fra Nord-Amerika.

I det sydlige og mellemste Sverige findes følgende Arter: **Crat. celsiana,** Bosc (til Stockholm), **Crat. flabellata,** Bosc (til Upsala), **Crat. glandulosa,** Mønch (til Upsala), **Crat. grandiflora,** C. Koch (til Upsala), **Crat. melanocarpa,** Bieb. (til Stockholm), **Crat. nigra,** W. & K. (til Upsala), **Crat. pentagyna,** Kit. (skal findes i det mellemste Sverige), **Crat. pinnatifida,** Bunge (til Upsala), **Crat. prunifolia,** Poir. (til Stockholm), **Crat. punctata,** Jacq. (til Upsala), **Crat. rotundifolia,** Mønch (i det mellemste Sverige), **Crat. tanacetifolia,** Poir. (til Upsala) og **Crat. uniflora,** Münchh. (i Skåne).

CALYCANTHEAE.

Chimonanthus fragrans, Lindl. (Ch. praecox, Lk., Calycanthus praecox, L.). **Tkl.** Winterblüthe (gewöhnliche); **Engl.** Japan Allspice: **Fr.** Kimonanthe odoriférent.

Vildtvoxende i Japan, hvorfra den 1776 er indført til England. I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den i en normal Vinter holder sig under et Dække af Løv; men i snebare Vintere eller med vexlende Frost og Tøveir gaar den aldeles ud. I Sverige dyrkes den neppe nordligere end i Skåne.

Calycanthus floridus, L. **Dan.** Kanelbusk; **Tkl.** Gewürzstrauch, Kelchblume, Specereistrauch, Zimmetrösli (Schweiz); **Engl.** Allspice, Carolinian Allspice, Spice-shrub; **Fr.** Arbre aux Anèmones, Pompadoura; **It.** Calicanto, Pompadur.

Vildtvoxende i Carolina, hvorfra den 1726 blev indført til England. Denne Art har jeg seet paa flere Steder ved Norges sydøstlige Kyst, mellem Christianssand og Christiania. Her holder den sig godt, uden at dækkes om Vinteren, men synes ikke at ville naa en større Høide end omtrent 2′ (62 cm.). Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer den her 20—24 Juni, men har hidtil ikke givet moden Frugt. Bladene blive i Almindelighed (uden Stilk) 5″ (13 cm.) lange og 3″ (7.8 cm.) brede, men kunne blive 5.5″ (14.5 cm.) lange og 4″ (10.4 cm.) brede. I de fire sidst forløbne Aar har den blomstret i Upsala. Paa enkelte Steder i de forenede Stater bruges Barken som Surrogat baade i Husholdningen for Canel og for Chinabark mod Koldfeber.

Calycanthus occidentalis, Hook. & Arn. (Cal. macrophylla, Hort.). Vildtvoxende i California, hvorfra den 1831 blev indført til England. Denne Art, som jeg ikke har seet paa noget andet Sted i Norge end i den her værende botaniske Have, holder sig ligesaa godt som den foregaaende, og blomstrer paa samme Tid, men har hidtil ikke givet moden Frugt. I Almindelighed blive Bladene (uden Stilk) $5^1/_2$″ (14.5 cm.) lange og $2^1/_2$″ (6.5 cm.) brede, men kunne blive $6^1/_2$″ (17 cm.) lange og $2^1/_2$″ (6.5 cm.) brede.

ROSACEAE.

Rosa canina, L. **Norge.** Klung, Klunger, Klungr, Krungl, Njupetræ, Nype, Nypeklung, Nyperose, Nypetorn, Torn (udtalt Todn, Tonn), Tydne, Tydner, Tyrner (udtalt Tynner); Frugtens Navne: Hjupa, Jupe, Kjupa, Nype; **Gl. Norsk** og **Isl.** Klungr; **Sv.** Göpon, Juglon, Körne, Njuponbuske, Nypetorn, Nyponbuske, Sömntorn, Vinternypon; **Dan.** Hunderose; **Tkl.** Akelter, Arschkitzelen,

Arschkritzelen, Beeribützeli (Frugten i Schweiz), Bottel, Bottelbaum, Bützeli (Frugten i Schweiz), Butte, Buttelhüfen, Buttelrosen, Buttenbaum, Buttenrosen, Buttlenrose, Buttlenstrauch, Butze, Dornäbutzli (Frugten i Schweiz), Dornbeeri (Frugten i Schweiz), Dornrösli, Dornrose, Dornswemme, Dornswempe, Effaltra, Egeltieren (Ostfriesland), Ekelenter, Ekelter, Engelntier, Feldriegenstrauch, Feltdorn, Feltrose, Frauenrose, Frolsa (Graubündten), Gäckärsch (Siebenbürgen), Habutte, Habutzelbaum, Haenbuttelnbaum, Häglidörn (St. Gallen), Häpelpavm, Haferrose, Hagadörn, Hagäbuttä, Hagbuttenstrauch, Hagbuttlenstrauch, Hagbutze, Hagdorn, Hagebutte, Hâgebutten, Hagebutz, Hagebutze, Hagedorn, Hagedornerknopf, Hagehüften, Hagenbutz, Hagendorn, Hagenpottendorn, Hagenwopeke, Hagewepe, Hagrösli, Hagrose (Schweiz), Hahrosen, Haibuczel, Haiderose, Hainbutternbaum, Hainbuzel, Hainhöcken, Hainhüften, Hallbutzelbaum, Halczpöczel, Halzbutzelbaum, Hambuttenstrauch (Schlesien), Hanbaum, Hanbotn, Hanbottenbom, Hanbutten, Hanbuttenstrauch, Hânenpötzen, Hânenpootjen, Hanewüpten, Hanheiffenbaum, Hanhiffenbaum, Hanpoten, Hanrose, Hapt, Haptenbaum, Haspenpöschen, Hatschapetsch, Haufbaum, Hausshyffenbaum, Haynbottimbowm, Haynholtzbomen, Heckrosen (wilde), Heiderosen, Heinzerlein, Heneheffenbaum, Hetschepetsch, Hetscherl, Hiefe, Hiefenbluome, Hieffoldra, Hiffa, Hifte (Nürnberg), Hiopa, Hiphalder, Hissen, Hiuffildir, Hiufiltrun, Hiufo, Hiufolter, Hofholder, Hôfolter, Hornrose, Hüfe, Hüften, Hufolter, Hundsdorn, Hundsrose, Hunnendoorn, Hyffa, Hyffenbaum, Iffa, Jeepkerdoorn, Judendorn (Appenzell), Kâpenduern (Siebenbürgen), Kepen (wilde), Kippendorn, Kleidoorn, Kunz, Luusbusch (Mecklenburg), Mädchenröthe, Mariendorn, Monetrösli, Museln, Osterveigela (wilde) (Zillerthal), Psuterbom, Rägarösli (St Gallen), Rausen, Röseke, Roos, Rosendorn, Rothhagen, Schlafapfel, Schlafrose, Schlautz, Stäckrosä, Steinrösli (Berner Oberland), Täghüffli, Veltdorn, Wägeldurn (Mecklenburg), Waichehagen, Wechber, Wechdorn, Wechhagen, Weicheldurn (Mecklenburg), Weipfeldurn, Weipkenbom, Weithagen, Weydaorn (Altmark), Wichagindorn, Wiegenbom, Wiegenstrauch, Wieken, Wild's Rösli, Wipelbom, Wipken, Wippchenbom, Wirbchen, Wizdorn, Wopeken, Zaunrosen; **Engl.** Bird Briar, Bird Brier, Bramble (Horse), Brear, Briar, Briar Rose, Briar Tree, Briar (Hep), Brier Bush, Brimmle, Buckbreer, Buckie-berries, Buckie Briar, Buckies, Bucky, Bullbeef, Canker, Canker-berry, Canker-flower, Canker-rose, Cat-choops, Cat-hep, Cat-jugs, Cat-whin, Choop, Choop-tree, Chowps, Cow-itch, Daily Bread, Dogberry, Dogbreer, Dogbriar, Dog-chowp, Dog-hip, Dog-job, Dog-jumps, Dog Rose, Eglantine, Hap, Haup, Hedgepeak, Hedge Speaks, Hep, Hep Briar, Hep Rose, Hep Tree, Hip, Hip Briar, Hippans (Dog's), Hip Rose, Hip Tree, Hipson, Horse Bramble, Huggan, Humack, Itching Berries, Lawyers, Lice (Buckie), Nippernails, Nips, Pig Rose, Pig's Noses, Pixie Pears, Red Berries, Soldiers, Tickler Tommy, Ticklers, Tickling, Tommy, Wild Dogrose, Yew-brimmle; **Fr.** Cynorrhodon, Eglantier sauvage, Gratte-cul, Rose de chien; **It.** Agata, Ballerini, Beloccia, Caccabelli, Caccarella, Caccavelle, Capponi, Cino, Cinosbato, Fusighitu, Galofarara servaggia, Garambolara, Garusul di Strie, Gratacul, Grattaculo, Mirandolo, Patelenga, Pizzecui, Razza, Reusa sarvaia, Ros matta, Rosa bella, Rosa canina, Rosa da can, Rosa de macia, Rosa de seza, Rosa di macchia, Rosaina, Rosaredda burda, Rosaredda caddina, Rosaredda de ladderighe, Rosaredda margiani, Rosaredda sarvaggia, Rosaro da can, Rosaro salvadego, Roselle, Rosellina cacacciara, Rosellina delle siepi, Rosellina di macchia, Rosellina di pruni, Rosellina macchiajola, Rosellina pazza, Rosellina selvatica, Rosoler mat, Rovo canino, Scarnice, Scarnigi, Spina di cane, Spina novella, Spina rossa, Sponza di rossi, Stropacul, Stupacul.

De glatte Former af denne Art ere almindelige i de lavere Egne af Norge (omtrent 1500′ — 470 m. o. H.) til Kabelvaag i Lofoten (68° 12′); derimod har man neppe fundet de haarede Former (Rosa dumetorum, Thuill.) længre mod Nord end i Omegnen af Throndhjem (63° 26′).

I Nærheden af Christianssand (58° 8′) fandtes der, indtil for nogle Aar siden, et Exemplar af Rosa canina, der støttede sig til en Fure (Pinus silvestris), og som paa denne Maade havde naaet en Høide af 35′ (11 m.). Sommeren 1878 fandtes der endda to Stubber af Stammerne: den ene af disse holdt 15″ (39 cm.) og den anden lidt over 9″ (24 cm.) i Omfang; den sidste viste en Alder af 27 Aar. Ved Christiania finder man ikke sjelden etaarige Rodskud, der have en Længde af 12—13′ (4 m.). I Byen Moss ved Christianiafjord saa jeg for flere Aar siden en Rosa canina, der havde en 3—4′ høi Stamme, som var næsten lige tyk overalt og som havde et Omfang af 9½″ (25 cm.). Paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord har jeg maalt et Exemplar af Rosa canina, som var 11½′ (3.6 m.) høit.

I Aaret 1770 eller 1771 blev der, i Dala Syssel, paa Vestkanten af Island (65°), plantet flere Slags unge Træer og deriblandt ogsaa »Hybentorn« (sandsynligvis Rosa canina), som vare komne »udenlandsfra«; men alle gik ud, undtagen Rosen, om hvilken det senere (1775) siges, at den »voxer godt i Sysselmandens Have« [1]).

En Moder og hendes Datter gik engang ud, for at samle Urter. Datteren fandt da en Nypetorn med paafaldende vakre Roser; men da hun vilde plukke nogle af disse, raabte en Stemme fra Busken: »*Holt! Deif! Deif! Eck hev deck leif!* (d. e. Holdt Tyv! Tyv! Jeg har Dig kjær!») Hermed var Pigen fanget. Hun vilde skrige, men kunde ikke; hun saa ikke andet end et rosenrødt Skin og kjendte den behageligste Rosenduft; men for Moderens Øine var hun fra dette Øieblik forsvundet. Moderen raabte og jamrede sig, saa at der indfandt sig Folk, som ogsaa skreg: alt var dog forgjeves; men paa Busken stod der to af de aller deiligste Roser. Datteren var nu blevet Rosenprindsesse og levede i Fred med sin Prinds, men kunde dog aldrig glemme Moderen. Endelig kom der en Flok Røvere, som dræbte Prindsen og ødelagde hans Slot. Da gjenfandt Moderen sin Datter, og begge levede senere sammen i Fred og Ro som før [2]).

Rosa cinnamomea, L. (R. collincola, Ehrh.. R. fraxinifolia, Borkh., R. majalis, Herrm.). **Sv.** Smörnjupon; **Dan.** Mai-Rose; **Tkl.** Kanehlrose, Mairose, Pfingstrose, Zimmetrose, Zimmtrose; **Engl.** Cinnamom Rose, Single Cinnamom Rose; **Fr.** Rose de cannelle, Rose des haies, Rose du Saint-Sacrement; **It.** Rosa d'Egitto.

Vildtvoxende paa flere Steder i de sydlige Egne af Norge, hvor den kan gaa op til 3500′ (1098 m.) o. H., sjelden i de nordlige Egne, hvor den dog er fundet i Alten (70°), ja endog ved Bredderne af Tanaelv i Øst-Finmarken (70°). Dyrket har den i flere Aar holdt sig godt paa Vardø (70° 22′). Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer den ved Christiania 20—26 Juni. I de sydbayerske Høilande gaar den til 2600′ o. H. (Sendtner).

Rosa pimpinellifolia, L. (R. spinosissima, L.). **Tkl.** Dünenrose, Erdrose, Feldrose, Frauenrose, Haberrosen, Halverrose, Hanrose, Heiderose, Jacobsblöm, Kornrose, Luusbeeren, Mariendorn, Marterdorn, Schottische Rose; **Engl.** Barrow Rose, Fox Rose, Scotch Rose, White Burnet Rose. I Norge er denne Art fundet vildtvoxende kun paa enkelte Steder ved Vestkysten mellem 59° 14′ og 60° 24′. Molde (62° 44′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art dyrket; men der er al Grund til at tro, at den maatte kunne trives meget længre mod Nord. Den holder sig meget godt i Umeå (63° 50′) [3]) og ligesaa ved Petersburg [4]). Dette er den eneste Art af den hele Slægt,

---

[1]) Islandske Maaneds Tidender. August 1774. Pag. 116 og September 1775. Pag. 186.
[2]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 236.
[3]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1882. Pag. 16.
[4]) Dr. F. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. Tom. XVII. Pag. 405.

som er vildtvoxende paa Island, hvor den er fundet i Seljaland ved Eyjafjallajøkull, paa Sydlandet. Professor Joh. Lange mener, at de der fundne Exemplarer afvige noget fra Hovedarten, og han har derfor opstillet denne Form som en Varietet, islandica [1]).

Rosa rubiginosa, L. (R. eglanteria, Mill., R. suaveolens, Pursh, R. suavifolia, Lightf.). **Norge**. Vinrose; **Sv**. Engeltorn, Lukttörne, Neglantyr; **Dan**. Vinrose, Æblerose; **Tkl**. Dorn (wohlriechender), Dünenrose, Engelthierrose, Essigrüs (Siebenbürgen), Frauendorn, Frauenrose, Friggdorn, Hagdorn, Maienrösle, Maria Windeltrock, Mariendorn, Mariehagrose, Marienrösslein (Schlesien), Mehlhagrose (Schweiz), Riechdorn, Riechhahn, Riechrose, Röslimaristuda (Schweiz), Rosamarei, Rosamari, Rostrose, Rukdorn, Wechdorn, Weichdorn, Weichrose, Weinrose, Weithagen, Wichdorn, Winrösle; **Engl**. Briar, Eglantere, Eglantine. Sweet Breer, Sweet Briar; **Fr**. Eglantier odorant, Eglantier rouge, Rose rouille, Rosier à odeur de Reinette; **It**. Rosa balsamina, Rosa di macchia, Rosa di siepe, Rosa perla, Roselline di macchia, Roselline di pruni.

Vildtvoxende paa flere Steder langs Norges sydøstlige Kyst fra Mandal til Drammen (59° 45′). Plantet holder den sig meget godt paa Vestkysten lige til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland. Paa Tromsø (69° 40′), hvor jeg ogsaa har gjort Forsøg med denne Art, har den holdt sig i flere Aar, men den lider dog gjerne meget om Vinteren. Ved Christiania giver den i Almindelighed Rodskud paa en Længde af 4—5′ (1.25—1.56 m.), men de kunne naa en Længde af indtil 9′ 3″ (2.9 m.). I Aaret 1850 udgav jeg her et Skrift om levende Hegn, hvortil jeg bl. a. ogsaa anbefaler Vinrosen. Til dette Øiemed findes den nu ogsaa brugt paa mange Steder langs Kysten; men i strenge Vintere lider den ofte meget, ja kan endog gaa fuldkommen ud i de indre Egne af Landet. I de sydlige Egne af Sverige er den vildtvoxende til omtrent 60°; i de sydbayerske Alper gaar den op til 2300′ og i de tilstødende Egne af Tirol til 3300′ o. H. (Sendtner). — I den botaniske Have ved Christiania har jeg af Frø faaet en Varietet med temmelig stærkt gulbrogede Blade (foliis luteo-variegatis), som nu i en lang Aarrække har holdt sig uforandret.

Foruden de her nævnte findes der endnu et Par andre Arter vildtvoxende i Norge, og saavel disse som en Mængde fremmede Arter, der have været dyrkede i den her værende botaniske Have, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Rosa centifolia, L. Denne Arts oprindelige Hjem kjender man ikke med Sikkerhed; men det er maaske muligt, at det har været Makedonien eller Lille-Asien. Man har ogsaa troet, at denne Form ikke er en egen Art, men kun en Varietet, som er fremkommet ved Dyrkning og maaske Krydsning af en eller flere virkelige Arter. Saa meget synes ialtfald vist, at en meget stor Del af de nu dyrkede Roser nedstammer fra denne Form. Efter den for dette Skrift lagte Plan, skulde man her være berettiget til at vente en Fremstilling af denne udmærkede Prydplantes Historie, lige fra Syd-Europas gamle Culturfolks Glandsperiode til den nyeste Tid. Men, naar alt dette skulde skrives med den nødvendige Critik og tillige saaledes, at det gav et fuldt og klart Billede af denne Plantes Udvikling gjennem Tiden og dens eiendommelige Betydning, vilde alt dette komme til at optage saa megen Plads, at det ikke kunde passe i et Skrift som dette. Jeg skal derfor her indskrænke mig til kun at gjøre nogle faa, orienterende Bemærkninger:

Som Bevis for, at man meget langt tilbage i Tiden har forstaaet, ved Hjelp af Olivenolie, at udvinde Lugtestoffet af Roserne, kan det nævnes, at Homer (Jl. XXIII. 86) lader Zeus's Datter Aphrodite salve Hektors Legeme med Rosenolie. At man meget længe før vor Tidsregning har

---

[1]) Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 23.

kjendt Roser med dobbelte (fyldte) Blomster, kan sees hos Herodot (VIII. 138), som siger om Makedonien, at der fandtes Haver, som efter Sagnet havde tilhørt Gordios's Søn Midas, hvor der voxede Roser med 60 Blade i hver Blomst og at disse Blomster havde en langt finere Vellugt end andre Roser. Dobbeltblomstrende Roser omtales senere af Theophrast (371—286 f. Chr. — hist. pl. 6. 6. 4), der siger, at de fandtes i Mængde i Omegnen af Philippi, hvor Blomsten var kjendt under Navn af Rhodon hekantontaphyllon *(ῥοδον ἑκατοντάφυλλον)*. Uagtet Rosen i Oldtiden var helliget Skjønhedens Gudinde, som lod den fremspringe af sin elskede Adonis's Hjerteblod, skal den dog nu være temmelig sjelden i de græske Haver.

Blandt den paafaldende Mængde Varieteter af Roser, som nu dyrkes [1]), kan jeg, fra Omegnen af Christiania, nævne følgende; men sandsynligvis findes her endnu flere, som det ikke har lykkes mig at faa Rede paa. Uagtet de her nævnte Roser naturligvis ere af forskjellig Herkomst og have høist forskjellige Egenskaber, har jeg dog, for at lette Oversigten, foretrukket at opstille disse i alphabetisk Orden:

Abel Carrière, Adèle Bécar, Alba menstrualis, Alfred Colomb, Alice Leroy, André Leroy, Anna Alexieff, Anna von Dierbach, Antonia d'Ormois, Auberon, Aurore, Baron Bonstetten, Baronne Prévost, Baronne de Rotschild, Beauty of the Brairies, Belle Esquermoise, Belle Lyonnaise, Belle de Marly, Belle de Monza, Bicolor, Bizarre-marbrée, Blanche-fleur, Blanche Lafitte, Boule de neige, Bouquet blanc, Bouquet d'or, Brennus, La Calaisienne, Camayeux, Cambronne, Capitaine Sisolet, Céline, Charles Duval, Charles Lawson, Charles Louis, Charles Margottin, Chénédolé, Clarisse Jolivet, Columella, Comte de Coutard, Comtesse Cécilie de Charbrillant, Comtesse de Lacepède, Comtesse Maurinais, Coquette des Blanches, Coupe d'Hébé, Cramoisie Bedder, Cramoisie supérieure, Cristata, Cupidon, Dr. Andry, Dr. Marjolin, Dr. Marx, Duc de Valmy, Duchesse de Montebello, Duchesse d'Orleans, Duke of Cambridge, Duke of Edinburgh, Dundée Rambler, Etna, Eugène Fürst, Eulalia Lebrun, Fanny Bias, Feu brillant, La Fiancée, Fisher Holmes, Frédéric II, La France, Général Changarnier, Général Forey, Général Jacqueminot, Georges IV, Gloire de Dijon, Grandissima, Great Western, Harrisonii, Henri Martin, Hermosa, Hortense Mignard, Illustre beauté, Inermis, Jean Goujon, John Grou, John Hopper, Jules Margottin, Julie d'Etanges, Juno, Keen, Lady Hamilton, Laetitia (La volupté), Lamarque, Lane, Las-Casas, Lord Raglan, Lousie Odier, Louis Philippe, Du Luxembourg, Madame André Leroy, Madame Campan, Madame Charles Grapelet, Madame Clémence Joigneaux, Madame Emilie de Gerardin, Madame Hardy, Madame Laffay, Madame Legras, Madame Plantier, Madame Soëtmanns, Madame Victor Verdier, Magnific sans égal, Maiden-blush, Maréchal Mortier, Marie Andresen, Marie Baumann, Marquise de Boccella, Mélanie Waldor, Mistress Bosanquet, Monsieur Boncenne, Monsieur Lauriot de Barny, Nuits d'Young, Oillet flamand, Oillet parfait, Panachée d'Orleans, Parmentier, Paul Néron, Paul Perras, Paul Ricault, Perle des Panachées, Persian yellow, Pierre Notting, Pio nono, Précident Willermoz, Prince Frédéric, Prince de Salm Dyck, Princesse Adélaide, Princesse Alice, Princesse Augusta, Prolific moss, La Reine, La Reine de Lafay, Reine blanche, Reine de Danemark, Reine des centifeuilles, Reine de Provence, Révérend H. Dombrain, Riégo, Rivers, Rosea plena, Rouge admirable de Bastin, Salet, Saphirina, De Schrymaker, Souvenir de l'exposition de Darmstadt, Souvenir de Henry Clay, Souvenir de la Malmaison, Spectabilis, Tricolore de Flandre, Tricolor major, Tricolore Reine Marguerite,

[1]) Th. Nietner. Die Rose, ihre Geschichte, Arten, Kultur und Verwendung. Berlin. 1880. I dette Skrift findes omtalt 5007 Varieteter, med de for samme brugelige Navne.

Triomphe de Laffay, Triomphe de l'exposition, Unica alba, Unique de Provence, Valérie Dubois, Vernon, Vicomte Maison, Victoire de Tracy, Ville de Londres, Zoë.

En hel Del af de ovenfor nævnte Roser behøver man her ikke at dække om Vinteren, men Størstedelen bør dog helst dækkes med Løv, da de ellers, i en ugunstig Vinter, skades i større eller mindre Grad, ja kunne endog fuldstændig ødelægges.

I Haven ved Godset Rosendal (60°), paa Norges Vestkyst, findes to forskjellige Sorter af de saa kaldte »Slyngroser«, som ere plantede ved en 30′ (9.41 m.) høi Mur. For flere Aar siden havde de naaet op i Høide med Muren, og der afskjæres nu aarlig 6–8′ (1.88—2.50 m.) lange Skud. — Om de ved Balestrand Prestegaard dyrkede Roser maa jeg henvise til, hvad der herom er sagt paa et andet Sted (I. Pag. 86), og ligeledes (I. Pag. 87) om de 135 Sorter Roser, som, ialtfald tidligere, bleve dyrkede ved Gaarden Kvamme, i Nærheden af Ladvig Kirke (61° 5′). — I »Humlehaven« ved Molde (I. Pag. 88—93) findes følgende Sorter: Alexandrine Backemetieff, Alice Grey, Baronne Prévost, Belle de Lille, Capitaine Sisolet, Capreolata odoratissima, Comtesse Lacepède, Dundée Rambler, Général Jacqueminot, Gloire de Dijon, Grand Victoria, Great Western, Madame Hardy, Magnific sans égal, Marmorata plena, Miss Alice Wood, Natalie Daniel, Reine de Danemark, Reine du Portugal, Vicomte Vigier, Victor Hugo og Victor Odier.

En eller anden Form af dobbelte, røde Roser har med Held været dyrket i Karasjok (69° 18′) og Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, samt i Alten (70°) i Vest-Finmarken og ved Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten. I Aaret 1872 gav, paa sidstnævnte Sted, en saadan Rosenbusk 130 vel udviklede Blomster. Kabelvaag er ogsaa det nordligste Sted i Norge, hvor man, saavidt mig bekjendt, med Held har dyrket Rosa hemisphaerica, Herrm., der maaske er bedre kjendt under Navn af Persian yellow. I Sverige holder denne Form sig meget godt ved Luleå (65° 35′) [1]. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland holder Rosa chinensis, Jacq. sig godt, uden at dækkes om Vinteren og blomstrer i Slutningen af August. Det nordligste Sted i Norge og sandsynligvis i hele Verden, hvor den berømte Rose La France har holdt sig under et let Dække og blomstret rigelig, er Grøtø (67° 50′) i Nordland. Ved Throndhjem (63° 26′) har jeg seet Double yellow og flere Sorter Mosroser, der blomstrede rigelig og som ikke bleve dækkede om Vinteren.

I Sverige have følgende Roser holdt sig godt ved Piteå (55° 19′), under et Dække af Grankviste: Alice Leroy, Boule de neige, Carnea, Charlotte de Charme, Coupe d'Hébé, Duchesse de Collé, Duchesse de Montebello, Fanny Bias, Fanny Parisot, Général Jacqueminot, Lady Stuart, Las Casas, Leda, Leda rubra, Lodoiska, Madame Hardy, Madame Plantier, Major, Minor, Perle des panachées, Princesse royale, Reine blanche, Reine de Danemark, Tricolor, Triomphe de Rouen, Unica og Zaire. Naar Fanny Bias, Général Jacqueminot og Madame Plantier forædles paa Høistammer, som bøies ned og dækkes om Vinteren, holde de sig godt [2].

Rubus arcticus, L. **Norge.** Aakerbær; **N. Lap.** Fadog; **Sv.** Byttbär, Jungfrubär, Jungfru Marie bär, Vikon, Åkerbär; **Sv. Lap.** Akker muørje (ɔ: Agerbær), Kiedde muørje (ɔ: Engbær).

I de sydlige Egne af Norge er denne Art vistnok fundet paa enkelte Steder, men synes i det hele taget at være sjelden og forekommer her intetsteds i Mængde; dens sydligste Voxested er Løiten Prestegjeld (60° 49′) paa Hedemarken. Ved Fogstuen paa Dovre (62° 7′) er den fundet paa en Høide af 3140′ (985 m.) o. H. I de nordlige Egne af Norge er den hyppigere, og paa

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1880. Pag. 79.
[2]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 71.

enkelte Steder, f. Ex. i Maalselvdalen (69° 10′), har jeg endog seet den i Mængde. Ved Hopseidet i Øst-Finmarken (70° 48′) synes den at have naaet sin hidtil kjendte Polargrænse i Norge. Ved Tanaelv (70° 23′) i Øst-Finmarken, hvor den paa flere Steder er temmelig almindelig, modnes Frugten i gode Sommere, i Begyndelsen af September. I Sverige er den fundet paa mange Steder fra omtrent 60° til Torneå Lappmark. I Finland er den almindelig, fornemlig mellem 63° og Polarcirkelen [1]. I de nordlige Provindser af Sverige og Finland forekommer denne Art paa flere Steder i saadan Mængde, at »de syltede Bær udgjøre en liden Udførselsvare fra Uleåborg og andre Steder« [2]. I Rusland synes den at have naaet sin Sydgrænse i Gouvernementet Jaroslaw (57½°), men findes mod Nord paa begge Sider af det hvide Hav, til Ishavet [3]. Almindelig overalt paa Tundraen lige til 69°, og gaar næsten til Jugorstrædet, men her blive Planterne meget smaa og Frugten modnes ikke [4]. Rubus arcticus (var. grandiflorus, Ledeb.) opgives at være fundet paa flere Steder i de arktiske Egne af Sibirien til det indre af Tschuktschelandet samt St. Lawrence Bay og Conyam Bay ved Behringsstrædet [5].

Efter meget Arbeide [6] lykkedes det den berømte Olof Rudbeck (den ældre — † 1702) i Aaret 1655 eller 1656 at faa anlagt en botanisk Have i Upsala, og et Par Aar senere udgav han en Catalog [7] over de der dyrkede Væxter. Som dyrket Plante nævnes her for første Gang Rubus arcticus, under Lit. C, d. e. de i Sverige vildtvoxende Væxter. Senere (1716) skrev D. Kellander en academisk Afhandling om Rubus arcticus [8], og her siges, at O. Rudbeck (den ældre) havde faaet Planten til den botaniske Have af Celsius, men at den ikke havde holdt sig længre end 3—4 Aar. Ikke desto mindre findes den dog i Catalogen for 1685. Senere (1692) søgte Olof Rudbeck (den yngre) »omni adhibita cautela« at faa Planten til at trives i Haven, men forgjeves. Linné siger i sin Flora lapponica, at Professor O. Celsius i flere Aar havde dyrket denne Art i sin Have, men at den ikke vilde give Frugt [9]. Ikke desto mindre tilraader dog Linné at dyrke denne Plante, fordi »Bären ofelbart äro de smakligaste af all frukt, som växer sjelfmant, icke allenast i Sverige utan i hele Europa« [10]. — I den nyeste Tid tilraades det fra Sverige at bruge Blomster**knopperne** og Bladene af Rubus arcticus til The! [11]

Det er vistnok saa, at »Smagen er forskjellig«; men jeg tror dog, at de fleste, som kjende denne Frugt, ville finde, at den har en ualmindelig fin og aromatisk Smag. Jeg har derfor ogsaa i flere Aar prøvet paa at dyrke Aakerbæret, for, om mulig, at faa denne Art indført som Haveplante; men jeg maa beklage, at jeg endnu ikke har fundet nogen Fremgangsmaade, som jeg med Sikkerhed kan anbefale.

---

1) John Croumbie Brown. Finland: its forests and forest management. Edinburgh. 1883. Pag. 277.
2) Ludv. Kr. Daa. Skisser fra Lapland, Karelstranden og Finland. Kristiania. 1870. Pag. 229.
3) A. Th. v. Middendorff's Reise in dem äussersten Norden und Osten Sibiriens. Bd. IV. Pag. 693.
4) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden Dorpat. 1848—54. 2 Th. Pag. 458.
5) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 524.
6) Botaniska Trädgården i Upsala 1655—1807. Akademisk Afhandling af M. B. Swederus. Falun. 1877.
7) Catalogus plantarum tam exoticarum quam indigenarum, quibus Hortum Academicum Ubsaliensium primum instruxit Anno MDCLVII Olaus Rudbeck. Ubsaliæ excudebat Johannes Pauli Acad. Typog. Anno 1658.
8) Rubus Humulis Fragariæ folio, fructu rubro, Åkebär från Nordlanden.
9) M. B. Swederus l. c. Pag. 26.
10) Kongl. Svenska Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 23. (1762) Pag 192—97. — »Baccæ crudæ inter omnium sapidissimos Europæ fructus«. Johan Hiorth i Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 89. Cfr. Vol. V. Pag. 346.
11) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1886. Pag. 41.

Rubus castoreus, Laestad. Denne Form er fundet paa flere Steder i de nordlige Egne af Sverige. fra omtrent 62° til Lappmarken. I Norge er den hidtil kun fundet paa to Steder, i Maalselvdalen (69° 8′) og ved Mundingen af Tanaelv i Øst-Finmarken (70° 28′). Denne Form er en Bastard af Rubus saxatilis og R. arcticus. Paa flere Steder i Qvickjock (67° 3′) findes to Former, af hvilke den ene nærmer sig til R. arcticus og den anden til R. saxatilis; men disse to forekomme altid hver for sig og alene paa saadane Steder, hvor begge de nævnte Arter voxe i Nærheden af hverandre. Det synes rimeligt, at disse Mellemformer ere fremkomne paa den Maade, at Pollen i det ene Tilfælde er kommet af arcticus og i det andet af saxatilis. Den Form, som nærmer sig til saxatilis, er altid høiere, med større og dybere indskaarne Blade samt talrigere og mindre Blomster, og smalere Kronblade af en rødlig hvid Farve [1].

Rubus chamaemorus, L. **Norge.** Molta, Moltebær, Molter, Myrebær; **Sv.** Hjorton, Hjortron, Jalbär, Molter, Multer, Snotter; **Dan.** Multebær; **Tkl.** Krätzbeere, Moltbeere, Multbeere, Pautkenbeeren, Schellbeeren (Livland), Tetinbeere, Thaubeere (Hessen), Torfbeere, Treppelbeere, Wolkenbeere, Wolkenbeerlein, Zwerghimbeere; **Engl.** Aiverin, Aivern, Averin, Cloud-berry, Cnout-berry, Everocks, Fintock, Knot-berry, Knub-berry, Mountain Bramble, Noops, Nout-berry, Nub-berry; **Fr.** Mûrier nain, La ronce faux Mûrier.

Meget almindelig paa sumpig Grund overalt i Skandinavien lige til Nordcap (71° 10′), og der endog til en Høide af 950′ (298 m.) o. H., samt til Hornø og Renø ved Vardøhus (I. Pag. 122) og Bredderne af Varanger-Fjord. I Nordre Bergenhus Amt kan den gaa op til 4000—4200′ (1255—1317 m.) o. H., men paa en saadan Høide giver den ikke moden Frugt. I varme Sommere modnes den dog til, ja endog over Birkegrænsen. I Alten (70°) i Vest- Finmarken modnes Frugten gjerne i Begyndelsen af August, men ved Bredderne af Varanger-Fjord i Øst-Finmarken, hvor denne Art findes i stor Mængde, kun i varme Sommere. Det samme er ogsaa Tilfældet paa de to ovenfor nævnte smaa Øer Hornø og Renø, i Nærheden af Vardøhus. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) blomstrer Molten gjerne i Midten af Mai og giver moden Frugt i Midten af Juli.

I Rusland gaar Molten til, ja maaske endog ovenfor 70°, men her modnes dog ikke Frugten, ja endog paa Øen Kólgujev (68½°) er dette meget sjelden Tilfældet [2]. Den findes ogsaa paa Waigatschøen samt paa Novaja Semlja til Nord Gusinnoi Cap (72° 8′), og i de arktiske Egne af Sibirien hist og her østover til Cap Schaitansky, ved Mundingen af Jenisey (72° 8′), og til Pitlekai, hvor den er temmelig almindelig, samt ved Lawrence Bay og Konyam Bay, ved Behringsstrædet [3]. — Paa Island er Molten endnu ikke iagttaget, men paa Grønlands Vestkyst er den fundet paa tre Steder, som ligge mellem 63° 45′ og 64° 15′ [4]. — Hist og her i Storbritanien, navnlig i Irland og Scotland; »men Frugten har der hverken den samme Størrelse eller Velsmag (»quality«) som i de nordlige Lande« [5]. Den findes ogsaa paa enkelte Steder i Nord-Tyskland, f. Ex. i Omegnen af Kønigsberg, Danzig og Svinemünde, til Riesengebirge.

Enhver kjender, ialtfald i de store Træk, den Indflydelse, som Jordbundens Beskaffenhed og Egenskaber har paa Planterne, og at man saaledes, for at nævne et bestemt Exempel, forgjeves vil søge efter Tranebær (Oxycoccos palustris) eller Molter (Rubus chamaemorus), paa tør, sandholdig

[1]) G. Wahlberg i Öfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1 Årgången. 1844. Pag. 24.
[2]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat 1848—54. 2 Th. Pag. 458.
[3]) Vega's färd 1 D. Pag. 366, 452. 2 D. Pag. 58, 115. Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 525.
[4]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 2.
[5]) C. Pierpoint Johnson. The useful Plants of Great Britain. London. 1862. Pag. 90.

Grund. Ikke desto mindre kjender jeg to Steder, hvor ogsaa denne Regel har sine Undtagelser: I Alten (70°), i Vest-Finmarken, saa jeg, i de sidste Dage af Juli 1870, flere Tusend meget frodige Molteplanter, hvis Frugter netop vare modne og som vare saa store og vel udviklede, som jeg nogensinde har seet disse, paa en fuldkommen tør Bakke, som vendte mod Nord, og hvor Grunden bestod af sandholdig, lidt torvblandet Muld, der indeholdt en ikke ringe Mængde »Rullestene«, fra et Ægs til en knyttet Haands Størrelse. Af samme Beskaffenhed var ogsaa Undergrunden. En i alle Henseender troværdig Mand har meddelt mig, at Molten findes, under fuldkommen lignende Forhold, paa Kjelmesøen i Bøgfjord (69° 52′), i Syd-Varanger.

Det er ovenfor sagt, at Molten i Irland og Scotland hverken har den samme Størrelse eller Velsmag, som i de nordlige Lande. Angaaende denne Frugts eiendommelige Arom og Størrelse, baade i de forskjellige Egne af Skandinavien og Rusland, maa jeg tillade mig at henvise til, hvad her tidligere (I. Pag. 170) er sagt om denne Sag. Professor Kjellman i Upsala udtrykker sig herom paa følgende Maade: »De samme Forhold gjenfinder man ogsaa i Sverige. Almindelige Havevæxter have saaledes, f. Ex. i Haparanda (65° 51′), et saftigere grønt og stærkere farvede Blomster end længre mod Syd. Baade Blomsternes Duft og de saftige Frugters Arom er tiltaget. Aromet hos Aakerbæret (Rubus arcticus) er ved Haparanda i varme Sommere overordentlig stærkt. Bærene, som have en kraftig Virkning paa Mundens og Svælgets Slimhinder, kunne, alene af stærke Personer og store Frugtelskere, nydes i ringe Mængde af Gangen. Enhver, der er flyttet fra de sydlige til de nordlige Egne af Sverige, kjender godt alt dette, og sagkyndige Mænd paastaa ogsaa, at de officinelle, svenske Væxter i Norden indeholde en større Mængde af de virksomme Bestanddele end længre mod Syd. Alt dette viser en forhøiet Livsvirksomhed, og denne er sikkerlig fremkommet deraf, at Planterne i det høie Norden, paa Grund af det stadige Lys, uafladelig kunne fortsætte sin Assimilationsproces og saaledes danne en større Mængde Bygningsmateriale« [1]).

Molter bruges mod Skjørbug paa mange Steder i Norge, men især i Finmarken, hvor man naturligvis ikke har saa let for at skaffe friske Plantestoffe, som paa andre Steder i Landet. Sandsynligvis har man brugt dette Middel i meget lang Tid, men den første Gang jeg har fundet dette omtalt, er for 250 Aar siden [2]). Senere omtales det samme i Slutningen af det 17de Aarhundrede af Amtmand Hans Lilienskiold, i hans Speculum regale, der er skrevet 1699 og som findes i Manuscript paa Rigsarchivet i Christiania. Biskop Gunnerus anbefaler Moltevin som et godt Middel mod Skjørbug [3]), og i den aller nyeste Tid heder det, at man i Finmarken skal have fundet, at Molter, som opbevares i Rom, ogsaa skulle være et fortrinligt Middel mod denne Sygdom [4]). Lykkeligvis har dog denne farlige Sygdom i høi Grad aftaget, eftersom Poteten, ogsaa i de nordlige Egne af Landet, er blevet et almindeligt Fødemiddel. Molten har længe været en vigtig Udførselsvare fra Nordland og Finmarken, navnlig til Bergen [5]), og alene paa den lille Ø Tamsø (70° 42′) i Mundingen af Porsanger-Fjord, i Øst-Finmarken, blev der en Sommer i Slutningen af forrige Aarhundrede samlet lige til 60 Tønder (ɔ: 83 Hektoliter) af disse Bær [6]). Efter Opgave af en med

---

[1]) F. R. Kjellman. Ur polarväxternas lif — i A. E. Nordenskiølds Studier och forskningar &c. Stockholm. 1884. Pag. 525.

[2]) Peder Claussøn's Norriges oc omliggende Øers sandfærdige Beskriffuelse. Kjøbenhaffn. 1632. Pag. 126. G. Storm's Udgave. Pag. 394.

[3]) J. E. Gunnerus. Flora Norvegica. Vol. I. Nidrosiæ. 1766. Pag. 7.

[4]) A. E. Nordenskiøld. Vegas färd kring Asien och Europa. Stockholm. 1881. 1 D. Pag. 43, 44.

[5]) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. 1. Pag. 120.

[6]) Det Finmarkske Magazins Samlinger. Kjøbenhavn. 1790. Pag. 263.

disse Forhold nøie kjendt Mand i Bergen, kan den aarlige Indførsel af Molter, alene til denne By, i Gjennemsnit sættes til en Værdi af omtrent 12,000 Kroner. I den af Bærene udpressede Saft har man nylig fundet et smukt, orangegult Farvestof, som især passer for Uld og Bomuld [1].

I de nordligste Egne af Norge er en større Moltemyr en ikke uvæsentlig Indtægtskilde. Dette kan man ogsaa se deraf, at store Myrstrækninger i Finmarken tidligere, af den norske Regjering, bleve bortforpagtede saaledes, at Indtægten tilfaldt Amtmanden. Da den nu gjældende norske Criminallov (af 20de August 1842) traadte i Kraft, ophørte dette af sig selv, da det, efter denne Lov (Cap. 22 § 16), er tilladt at plukke vildtvoxende Bær paa saadane Steder, som ikke ere indhegnede. Denne Bestemmelse blev dog senere forandret ved en Lov af 9de Juni 1854, hvori det heder: »Det skal være uberettigede forbudt i Nordlands og Finmarkens Amter paa indhegnet Moltebærland at sanke eller plukke Molter, som ikke paa Stedet fortæres. Heller ikke maa Nogen, mod Eierens udtrykkelige Forbud, paa saadant Moltebærland, som ovenfor er nævnt, sanke eller plukke Molter til Fortæring paa Stedet. Den, som herimod forser sig, straffes med Bøder fra een til 20 Spd. Overtrædelser af denne Lov paatales ikke af det Offentlige«. Man ser heraf, at Molten, da den er blevet Gjenstand for en særlig Lovbestemmelse, maa have forholdsvis stor Værd og Betydning for de nordligste Egne af Norge.

Rubus idaeus, L. **Norge.** Blem (Helgeland), Brembær, Brennbær (Namdalen, Inderøen), Bring, Bringbær, Bringbærriis, Bringebær, Brogn (Søndmøre); **N. Lap.** Gapper muorje (ↄ: Hue- eller Hættebær); **Sv. Lap.** Kapper muørje (samme Betydning); **Sv.** Brambär, Brinbär, Bringbär, Brombär, Brumbär, Brännbär, Fallbär, Fällbär, Hallon, Hindbär, Hingbär, Hinnbär, Ullbär; **Dan.** Himbær, Hindbær; **Tkl.** Ampas (Graubündten), Ampe (Isenburg), Bocksbeer, Entabeer (Appenzell), Entebeere, Entenbeere (Appenzell), Haarbeeri (Schweiz), Hämbern (Sachsen), Hämperenstroh (Siebenbürgen), Haiper, Heidelbeeren, Heintelen (Schwaben), Hennebeë (Ostfriesland), Hexensmiar (Iserlohn), Hibiel (Iglau), Hiembeerstruk (Ostfriesland), Hiendelpie (Ungarn), Himbeckbeere, Himbeeren, Himbetten, Himmelbeere, Himmelbreme (Schlesien), Himmere, Himpbeer, Himpelbeer, Himplen (Schwarzwald), Hinbärnbusch (Mecklenburg), Hindbeeren, Hindbeerstaude, Hindbeerstrauch, Hindelbeere, Hindenbeer, Hingstbäsing, Hingstbäss'l, Hinkbeere, Hintber, Hintperi, Hinzbeeren, Höentabeeri, Höhnkebee (Ostfriesland), Höndlibeeri (St. Gallen), Höntabeer, Höntabeier (Appenzell), Höntelibeier (Appenzell), Höntjebee (Ostfriesland), Hohlbeeren, Holber, Hollbeeren, Hömbeere, Hombeere, Honigbeere, Hontabeer (Schweiz), Hontabeier, Hoorbeeri, Hüentabeeri, Hümpela, Hüntelabeier, Hünterbeeri (St. Gallen), Hundebeeri, Hundelbeieri, Hundsbeere, Imbeere, Imbeeri, Impbeeri (Schweiz), Impeläbeeri, Imper (Tirol), Imtbeeri (St. Gallen), Indenbeer, Katzenbeere (Elsass), Madbeere, Madebeere, Maline (Lausitz), Mehlbeere (Bayern), Molber, Muottabeeri (St. Gallen), Nidelbeeri (St. Gallen), Oempalibeer, Oentabeer, Oentabeier, Oetnabeer, Ombeer, Ontabeier, Rothi Brombeeri, Runzernebeere (Aargau), Waldbeere (Sachsen); **Engl.** Arnberries, Framboise, Framboys, Hain-berry, Hind-berry, Hine-berry, Rasp, Rasp-berry, Rausps, Respe, Respis, Risps, Roise-berry, Roshberry; **Fr.** Framboisier; **It.** Ampomello, Aponi, Frambò, Lampine, Lampione, Lampone, Lampone salvatico, Lampone senza spine, Lamponi, More prugnole, Pruno del monte, Rovo ideo.

Denne Art er meget almindelig vildtvoxende i Skandinavien, i Sverige til den øverste Skogregion i Lappmarken, og i Norge til Hukø, Skjervø og Alten (70°) i Vest-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge kan den gaa til, ja endog over Birkegrænsen (3700—3800′ ↄ: 1160—1192 m. o. H.).

---

[1]) Journal für praktische Chemie. Neue Folge. Bd. XXII. 1880. No. 17—18. Pag. 399—400.

Paa en saadan Høide er den dog steril, men den kan give moden Frugt endda ved Granens Grænse. Paa Inderøen (63° 52′), i Throndhjemsfjord, har jeg maalt flere dyrkede Buske, der vare 9′ (2.8 m.) høie. Ved Bergstaden Røros (I. Pag. 376, 439) blomstrer denne Busk hvert Aar, men Frugten bliver meget sjelden moden. Den Varietet, som har gul Frugt, er fundet paa enkelte Steder i Norge til 67°. Paa Kolahalvøen findes Bringebærbusken vildtvoxende til 67—68°, og ved Indsjøen Koutajärvi modnes Frugten i Slutningen af August [1]. I Gouvernementet Archangelsk findes denne Art endda ved Mesen (66°), men Frugten bliver der aldrig rigtig moden. I de sydbayerske Alper gaar den til 1851 m. o. H. (Sendtner). For nogle Aar siden blev den fundet paa en Ballastplads ved Ivigtut (61° 12′) paa Grønland [2]. Forvildet paa flere Steder paa Ny-Seeland [3].

Hos denne Art ere Bladformerne, som bekjendt, meget variable, og for mange Aar siden har min gamle Ven og Collega, Professor Dr. Chr. Boeck, i Omegnen af Christiania, samlet en Mængde saadane Former, som han selv har photographeret i den Størrelse, hvori de her (Fig. 147) gjengives.

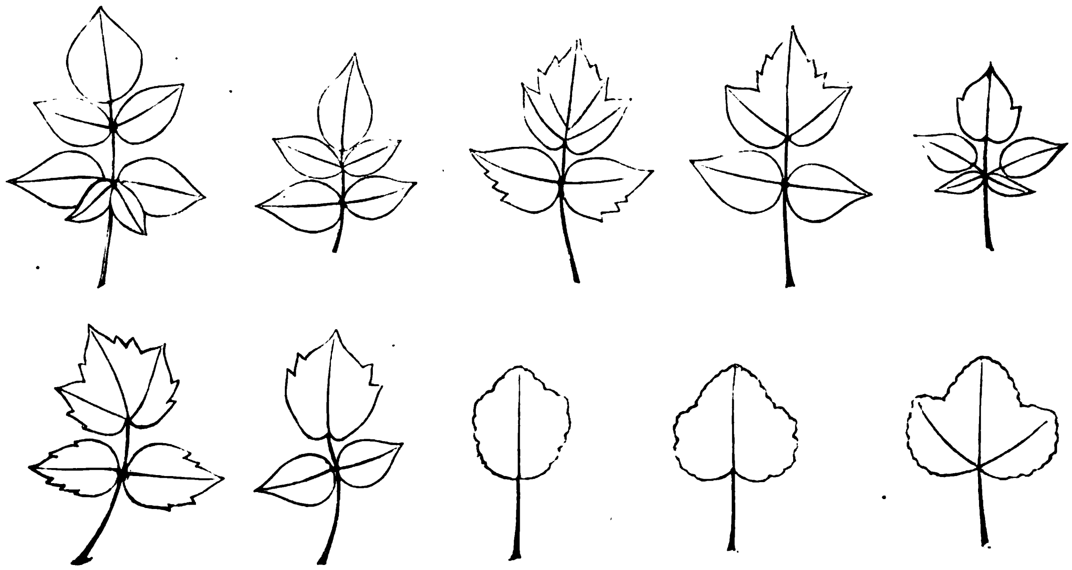

Fig. 147. Blade af Rubus idaeus ved Christiania.

Efter min Opfordring [4] har man, i de senere Aar, paa flere Steder i de sydlige Egne af Norge, begyndt, i en større Udstrækning, at dyrke enkelte af de bedste Varieteter af Bringebær, og dette har vist sig at være en meget indbringende Forretning.

Bringebæret har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk, og omtales af Dioscorides (de mat. med. 4. 38), der siger, at denne Busk har faaet sit Navn Batos idaia (*βάτος ἰδαία*) deraf, at den skulde voxe paa det bekjendte Bjerg Ida paa Creta (Candia). Af romerske Forfattere beskrives Bæret som »Skogkost for de gamle Folkeslag« (Ovid. fast. IV. 510), eller »for sultne Jægere« (Seneca Hippol. 489); men dette kan let forklares derved, at i de sydlige Lande er Sødmen

[1] N. I. Fellman. Plantæ vasculares in Lapponia orientali sponte nascentes. Helsingforsiæ. 1864 & 1869. Pag. 20

[2] Öfversigt af kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 1884. No. 7. Pag. 32.

[3] A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 101.

[4] Almanaken for 1878.

den mest fremstikkende Egenskab baade hos Bringebær, Jordbær og en Mængde andre Frugter, og først eftersom man kommer mod Nord, fremtræder et stærkere udpræget Arom.

Rubus caesius, L. **Norge.** Bjørnebær, Blaabring, Kolbær; **Sv.** Björnbär, Blåhallon, Kalfhjortron, Käringbär, Käringhallon, Käringtarmar, Ljungpinnar, Psalmbär, Skottlufva; **Dan.** Blaabær, Korbær; **Tkl.** Ackerbeere, Ackerbeerstrauch, Ackerbramen, Ackerbremen, Ackerbrommer, Bachbeeri, Bachbrambeeri, Bärendreck (Mecklenburg), Bocksbeeren, Brambeeri (blaue), Bramfuchsbeere, Brombeere (blaue), Brombeeri (wildi), Bucksbärnstruk (Mecklenburg), Cheotabeeri (St. Gallen), Chrottabeeri, Chuchabeeri (St. Gallen), Daubenbeer, Daugbeer, Dubenbêr, Flesem, Fosbärnbusch (Mecklenburg), Fuchsbeere, Hexensmiar (Iserlohn), Hundsbeeri, Katzenbeere (Luzern), Krasselbeere, Kratzbeerstrauch, Krotenbeere, Krottebeere, Krottenbeere, Nebelbeere, Ottarabeeri (St. Gallen), Räpeldoorn (Unterweser), Schnoorbei, Sittarabeer, Sittarnbär (St. Gallen), Slangenbeeren (Unterweser), Steibeeri, Taubenbeer (Schlesien), Taubenkropf (Bern), Traubenbeere, Tubechröpfli, Tubeknopf, Tubekropf, Tüfelsbeeri; **Engl.** Blackberry Token, Blue Bramble, Cocolas-panter, Dewberry, Dewberry-briar, Heath Bramble; **Fr.** Ronce rampant; **It.** Arru, Frambosc, Mora acida, More de spin, More mate, More mulinarie, Moricchelle, Mulígher, Mura brusca, Mura zerba, Murigher, Orrù, Pianta ed mourä, Ravettaro, Rogo di fior bianco, Roselli, Rovetto, Rovistrello, Rovo piccolo, Ru crabinu, Rui, Ruo, Ruvetta a sciuri jancu, Ruvo, Ruvu, Vuetto.

Denne Art er fundet hist og her i de sydlige Egne af Norge: i de østlige Provindser til Birid Prestegjeld (60° 54′), ved den vestlige Bred af Indsjøen Mjøsen, og paa Vestlandet til Ullensvang Prestegjeld (60° 19′) i Hardanger. Det angives ogsaa, at den skal være fundet i Stangvik Prestegjeld (62° 55′) i Romsdalen. Den er hidtil ikke fundet paa en større Høide over Havet end omtrent 400′ (125 m.). I de sydbayerske Høilande gaar den op til 2550′ o. H. (Sendtner).

Rubus fruticosus, L. **Norge.** Samme Navne som den foregaaende; **Sv.** Björnbär, Björnhallon, Käringhallon, Svarthallon; **Dan.** Brombär; **Tkl.** Arschbeere, Brämbeeri, Brämbelle, Brämel, Brämen, Bram, Brama (Waldeck), Bramalbusc, Brâmbeer, Brambeeren (Pommern), Brambeeri (Bern), Brâmbere, Brambercrud, Bramberstruch, Bramberstruk, Bramberstude, Brambernstruch, Brame, Bramel, Brameli (Berner Oberland), Bramen (Aargau), Bramenbeer, Bramendorn (Bern), Bramhurst, Brammelte, Brammerte, Brâmo, Braunber, Braunbernstrauch (Elsass), Bremen (Schlesien), Brennbeeren, Brombeere, Brombesing, Bromen, Brommedorn (Berner Oberland), Brommelbeeren (Schleswig-Holstein), Brommere, Bromern (Siebenbürgen), Brubear (St. Gallen), Brubeer, Brubeier, Brubeur (Appenzell), Brum, Brumbeerbusk (Ostfriesland), Brumbeeri, Brummelbeerbusch (Mecklenburg), Brummelke, Brummelten, Brummen, Brummenbeeri (Glarus), Brummern, Brunbeerenstruch, Drambeeri, Drombeeri, Frommbeeri (St. Gallen), Haiper, Hirschbollen (Bayern), Holber, Kratzbärnstruk (Mecklenburg), Kratzber, Kratzbeerstrauch (Schlesien), Kratzboum, Kratzelbeer (Bayern), Kratzen, Moren (Kärnthen), Nurr (Hessen), Prâmâ, Pramber, Prâmo, Pramperi, Pranpe (Ungarn), Pranper, Prohinern (Siebenbürgen), Prumen, Rabathbeere, Rahmbeerstrauch, Rambeeri, Ramebeeri, Rubethbeere, Swartjebeere (Gøttingen), Swertje; **Engl.** Berries, Blacebergan, Blackbern, Blackberry, Blackbides, Black Blegs, Black-bowours, Black-boyds, Black Brier, Blackites, Black-spice, Blags, Boyds, Bramble, Brammelkite, Brammle, Brear, Bremmyll, Briar, Brimbles, Brimmle, Broomles, Brumble, Brumble-berries, Brumley-berry Bush, Brummel, Brummelkites, Brymble, Bull beef, Bumbleberries, Bumblekites, Bumly-kites, Bummell, Bummelkites, Bummelykites, Bummull, Cock-bramble, Country Lawyers, Ewe-bramble, Gaitberry, Gaiter-tree, Garten Berries, Hawk's-bill Bramble, Lady's Garters, Land-briars, Lawyers, Mooches, Mulberry, Mulberry Bramble, Scaldberry, Thethorne, Thewe-thorn,

Thief; **Fr**. Meuron, Mûrier des haies, Mûrier de Renard, Ronce; **It**. More, More campagnole, More di macchia, More di pruno, More prugnole, More di rogo, More nere, Rogo, Rogo di macchia, Rovo' Russa de mora.

Denne Art, der synes at være almindeligere end den foregaaende, er hidtil kun fundet langs Kysten fra den svenske Grænse til Christiania og derfra til Hardanger og Bergen (60° 24′). I de sydbayerske Høilande gaar den op til 4000′ o. H. (Sendtner). I den senere Tid udbreder den sig temmelig stærkt paa Ny-Seeland [1]). Af denne Art har jeg ved Christiania seet dyrket, som Prydplante, en Varietet med dobbelte Blomster (flore pleno). — Denne eller en nærstaaende Art har været kjendt af Syd-Europas gamle Culturfolk, og omtales af Homer (Od. XXIV. 230), Theophrast (hist. pl. I. 94. III. 18, 4 — *βάτος)*, Ovid (Metam. I. 104 — morum) og Plinius (XV. 24, 27. XVI. 27, 71 — morum).

Det er en vel kjendt Sag, at Linné, af de sortbærede Rubusarter, for hele Europa, opstillede kun to Arter, caesius og fruticosus, og det er lige saa bekjendt, at senere »Systematikere« af disse to Arter have fabrikeret over 250 saa kaldte »Arter«. Denne paafaldende Mængde Arter er dog af en blandt den nyere Tids critiske Systematikere, Professor G. D. J. Koch, reduceret til de oprindelige to linnéiske Former [2]). Om en af disse, i den senere Tid opstillede, »Arter« kan jeg meddele følgende Iagttagelse: Fra min Barndom kan jeg erindre, at der paa en liden Ø, Vauer, en af Hvaløerne, i Nærheden af min Fødeby Fredriksstad, fandtes et eget Slags »Bjørnebær«, som udmærkede sig ved en paafaldende Størrelse og Velsmag. Dette er den Form, som er beskrevet under Navn af Rubus corylifolius, Sm. var. maximus. I Slutningen af Sommeren 1860 havde jeg Leilighed til atter at besøge dette Sted. Jeg samlede da nogle af de største og bedst udviklede Frugter, som jeg bragte hjem. Frøet blev udvasket og saaet i en Blomsterkrukke paa samme Maade, som tidligere (II. Pag. 469) er omtalt under Pyrus salicifolia. Den følgende Vaar spirede henved 20 Planter, og disse bleve udsatte i Træskolen i den her værende botaniske Have. Et Par Aar efter Udplantningen gave disse smaa, hvide Blomster og paafaldende smaa og smagløse Frugter. Jeg beholdt disse Planter her i 10—12 Aar; men i denne Tid holdt de sig fuldkommen paa samme Maade, som ovenfor er beskrevet. Her tiltrænges ingen Commentar. De andre sortbærede Rubusformer, som ere vildtvoxende i Norge, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Rubus saxatilis, L. **Norge**. Taagebær, Talgebær (Jæderen), Teiebær, Tægebær, Tæger; **Isl**. Hrútaber, Skollareipi; **Sv**. Jungfrubär, Jungfru Marias vinbär, Klasbär, Klason, Kobär, Koddon, Krasbär, Stenbär, Stenhallon, Tågbär; **Dan**. Fruebær; **Tkl**. Bocksbeeren, Brombeere (rothe), Brunitschen, Brunitschken, Erdkrischeln, Felsenbrombeere, Hahnähegerli (Schweiz), Hundshødlein, Muschine (Ober-Engadin), Sidenbeeri, Stahbeeri (Glarus), Steibeeri (St. Gallen), Steinbeere, Stein-Himbeere, Steinträubchen, Thurbeeri, Treppelbeere; **Engl**. Bunchberry, Bungelberry, Roebuck-berry, Stone Bramble; **Fr**. La ronce des rochers; **It**. Rogo erbaiolo, Rogo gramignollo.

Meget almindelig i Skandinavien lige til Magerøen (71° 10′) og Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge kan den findes lige til 4300′ (1350 m.) o. H., men paa en saadan Høide giver den dog ikke moden Frugt. I Gouvernementet Archangelsk overskrider den ikke $65^1/_2°$ (Schrenk). Temmelig almindelig baade paa Færøerne og Island, selv i de nordlige Egne af Øen, hvor den

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. Pag. 101.

[2]) G. D. J. Koch. Synopsis florae germanicae et helveticae. Editio tertia. Lipsiae. 1857. Pag. 184.

blomstrer i Midten af Juni og giver moden Frugt i Slutningen af September. Paa Grønland er den sjelden og som oftest uden Frugt. Paa Vestkysten er den ikke fundet længre mod Nord end til 60° 10', men paa Østkysten til 63° 30' [1]). I de sydbayerske Alper til 6000' o. H. (Sendtner).

Det siges, at man af Frugten skal kunne tilberede en ret velsmagende Vin. Til dette Øiemed skal man i Middelalderen have brugt Bærene i Sverige, og heraf tror man, at Navnet »Jungfru Marias vinbär« er fremkommet [2]). I Midten af forrige Aarhundrede synes Roden af Rubus saxatilis at have været i stor Anseelse som Medicin [3]).

Rubus occidentalis, L. **Engl.** Black American Raspberry, Thimble-berry, Virginian Raspberry. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1696 blev indført til England. Molde (62° 44') er det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, som har været dyrket der i flere Aar. I det sydlige Sverige til Upsala.

Rubus odoratus, L. **Tkl.** Wohlriechende Himbeere, Zimmethimbeerstrauch; **Engl.** Purple-flowering Raspberry, Rose-flowering Raspberry, Sweet scented Bramble. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1739 blev indført til England. I Norge er denne Art temmelig almindelig dyrket, ialtfald langs Kysten, til Stegen Prestegaard (67° 56'), hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt. Paa Inderøen (63° 52') blive Bladene meget almindelig 10" (26 cm.) lange og 14" (36 cm.) brede. Den holder sig ogsaa godt ved Tønset i Østerdalen (62° 17'), hvor Thermometeret om Vinteren ikke sjelden gaar ned til 36—44° C. I Sverige dyrkes den til Piteå (65° 19') [4]) og Luleå (65° 37'). Ved Christiania har jeg kun to Gange seet normalt udviklet Frugt, og dette synes at være det almindelige Forhold i Europa; men i Livland, hvor denne Busk er hyppig dyrket, giver den aarvist moden Frugt [5]). Denne Art trives meget godt ved Petersburg, og i gode Sommere giver den ogsaa der moden Frugt [6]). Langs Finlands Vestkyst dyrkes den lige til Uleåborg (65°) [7]).

Rubus strigosus, Mchx. (R. pensylvanicus, Poir.). **Engl.** American wild red Raspberry. Vildtvoxende i Canada og de nordlige forenede Stater. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Stegen Prestegaard (67° 56') i Nordland, hvor den trives »udmærket godt«, ja giver endog moden Frugt.

Følgende fremmede Arter af denne Slægt have hidtil været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: 1) **Rubus biflorus,** Buchan. (R. leucodermis, Hook.); vildtvoxende i Nepal, hvorfra den 1818 er indført til England. I det sydlige Sverige til Upsala; 2) **Rubus laciniatus,** Willd., hvis Fædreland man ikke kjender. I Sverige til Upsala; 3) **Rubus nutkanus,** Moç. Vildtvoxende paa Amerikas nordvestlige Kyst og første Gang fundet paa Øen Nutka eller Nootka, hvorfra den 1826 blev indført til England. I Sverige dyrkes denne Art lige til Piteå (65° 19'); 4) **Rubus spectabilis,** Pursh. **Engl.** Salmon-berry, Woodman's Rose. Vildtvoxende paa Nordvestkysten af Amerika, hvorfra den 1827 blev indført til England. I Sverige til Upsala. Ved Upsala dyrkes desuden Rub. bellidiflorus, Hort., Rub. crataegifolius, Bunge og Rub. nobilis, Regel.

---

[1]) Joh. Lange. Conspectus Florae groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag 2.
[2]) Richard Dybeck's Runa. 1850. Pag 17.
[3]) Danmarks og Norges oeconomiske Magazin. 2 Bd. Pag. 183.
[4]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1879. Pag. 76.
[5]) Moritz Willkomm. Forstliche Flora von Deutschland und Oesterreich. 2te Aufl. Leipzig. 1887. Pag. 879.
[6]) A. v. Herder i Bulletin de la société impériale des naturalistes de Moscou. 1864. XVII. Pag. 407.
[7]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou en 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 9.

Fragaria collina, Ehrh. **Norge.** Nakkebær; **Sv.** Backbär, Backsmultron, Hättebär, Najkon, Nejkon, Smällon, Vilda jordgubbar; **Dan.** Bakke-Jordbær; **Tkl.** Brässling, Bresslinge, Brösslinge (Thüringen), Brüstlein, Brüstlinge, Dreschierper (Siebenbürgen), Grasierpern (Siebenbürgen), Haarbeeren, Horbeeren, Hüttelbeeren, Knackbeeren, Knackelbeere (Harz), Knackelerdbeere (Württemberg), Knatterbeere (Mark Brandenburg), Knickelbeere (Mecklenburg), Lastbeeren, Mannesbeeren (Schlesien), Pflasterbeeren, Prasseln, Pressling (Harz), Prinzling (Smalkalden), Steinbeeren, Steinknöpf; **Engl.** Alpine Straw-berry, Green Pine Straw-berry; **Fr.** Fraisier Breslinge, Faisier buisson, Fraisier Craquelin; **It.** Fragola di poggio.

Denne Art er vildtvoxende kun i de sydlige, lavtliggende Egne af Skandinavien, i Sverige til omtrent $60^1/_2{}^0$, og i Norge, fornemlig paa Lerskifer og Kalk, fra Egnene om Christianiafjorden til Hedemarken, Toten og det sydlige Gudbrandsdalen til Fron (61° 33′). Den gaar neppe til en større Høide over Havet end omtrent 800′ (250 m.). I en lang Aarrække har denne Art, med Held, været dyrket ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland. Den er fundet vildtvoxende paa Island, men Stedet er ikke opgivet [1]). I de sydbayerske Høilande gaar den til 2450′ o. H. (Sendtner).

Fragaria vesca, L. **Norge.** Jordbær; **Isl.** Jarðarber, Jarðarberja lýng; **Sv.** Jordbär, Mark-smultron, Rödbär, Smockbär, Smultron, Snuggbär; i hele det sydlige Sverige: Jordbär, men i Svealand og Norrland samt i Skriftsproget Smultron; **Dan.** Jordbær; **Tkl.** Aardbeeren (Unterweser), Aebberi, Aelberte, Aepeeri, Albeere, Arbern (Göttingen), Arpel, Bäschierper, Besinge (rothe), Büschierpern (Siebenbürgen), Buddeln, Ebbeere (St. Gallen), Ebbeeri, Eberi, Ebern (Schweiz), Eerbier (Mecklenburg), Eippara (Schweiz), Elberten, Erbeern (Holstein), Erbel, Erbeer, Erber, Erbere, Erbern, Erbir, Erdbeeren, Erdbeeri (Bern), Erdbeieri (Schweiz), Erdbese, Erdbiere, Erdebeeren (Elsass), Erpber, Erpeln, Erper, Erpern, Erperstaud, Erpher, Erpir, Errberkraut, Erthebere, Grasbiel (Mähren), Haarbeere, Härpbeeri (Schweiz), Ihrbär (Mecklenburg), Knickbeeren (Erzgebirge), Lastbeere, Majuse (Hessen), Roaper (Kärnthen), Ropperen, Rotber, Rotbere, Rothbeere, Rotpir (Bayern, Tirol); **Engl.** Common Strawberry, Freiser, Hedge Strawberry, Strawberry, Wood Strawberry; **Fr.** Fraisier, Fraisier des bois; **It.** Bondì, Erba fragole, Fraga, Fragaria, Fraghe, Fragola briciolina, Fragola di bosco, Fragola di montagna, Fragola maraiola, Fragola salvatica, Fragole, Franle, Fravola, Fravolaria.

Denne Art er meget almindelig i Skandinavien og synes i Vest-Finmarken at have naaet sin Polargrænse ved Komagfjord (70° 16′), hvor den i Regelen giver moden Frugt endog paa en Høide af 400—500′ (125—157 m.) o. H., ved Store Lærrisfjord (70° 17′), hvor den findes i Mængde med Frugt, og paa Øen Seiland (70° 25′). De to nordligste hidtil kjendte Findesteder i Øst-Finmarken ere ved Mortensnes (70° 7′) og Nyborg (70° 10′), som begge ligge ved Varangerfjord; men kun i meget gunstige Sommere modnes Frugten her i Slutningen af August. I Alten (70°) i Vest-Finmarken modnes Jordbæret, i en almindelig Sommer, fra Midten til Slutningen af Juli. I de sydlige Egne af Landet gaar denne Art op til 3000—3300′ (941—1035 m.) o. H., ja undertiden endog høiere, og i gunstige Sommere modnes Frugten endog i Birkebeltet. Ved Bergstaden Røros modnes Jordbæret først langt ud paa Høsten. Som et Bevis for den hurtige Udvikling af Væxtlivet i de nordlige Egne af Norge, kan det her nævnes, at Fragaria vesca, efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer 14—18 Mai i Omegnen af Christiania, og de første modne Bær frembydes gjerne til Salg omkring den 20de Juni I Stegen Prestegjeld (67° 56′) i Nordland blomstrer

[1]) Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 24.

Planterne gjerne i Midten af Juni, og de første modne Bær har man alt i Midten af Juli. Paa Island, hvor denne Art blomstrer omtrent fra Midten til Slutningen af Juni, er den temmelig almindelig vildtvoxende, og paa enkelte Steder, f. Ex. i Snäfellsnes Syssel, paa Vestkanten af Øen (65°), er den saa almindelig, at Bærene spises som Dessertfrugt. I de sydbayerske Høilande gaar den op til 5104′ o. H. (Sendtner).

Jordbæret (fragum) omtales vistnok af flere blandt de romerske Forfattere, der have skrevet om Planterne (Virgil Ecl. III. 92 — humi nascens fragum, — Ovid Metam. I. 104 — montanum fragum — og Plinius hist. nat. XV. 24, 28 — terrestre fragum); men jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om, at man har dyrket Jordbær før i det 15de eller 16de Aarhundrede. De mangfoldige Varieteter, som nu dyrkes, nedstamme dog ikke fra den her nævnte Art, men ere fremkomne dels ved omhyggelig Dyrkning og dels ved Krydsning mellem flere, som det synes, fornemlig amerikanske Arter. Navnlig har dette været Tilfælde med Fragaria virginiana, Ehrh., som 1629 blev indført fra de forenede Stater til England, og Fr. chilensis, Ehrh., som 1715 blev indført til Frankrig fra Chile.

Ved Tromsø (69° 40′) har jeg i enkelte Haver seet nogle af de almindeligst dyrkede Former, hvis Navne jeg dog ikke kan opgive; men ved Stegen Prestegaard (67° 56′) modnes Belle de Bordelaise, Dr. Nicaise og Lucida perfecta. Ved Christiania dyrkes naturligvis en stor Mængde Former, men af disse kan jeg med fuld Sikkerhed kun opgive følgende: Alexander II, Ananas perpétuel, Atkinson, Le Baron, Belle cauchoise, Belle de Machetaux, Bicton white, Black Prince, Blanche d'Orléans, Boule d'or, British Queen, Ceres, Cockscomb, Crémont, Early prolific, Eclipse, Eleanor, Elton, Emma, Empress, Eugénie, Exposition de Châlon, Ferdinand Gloede, Flora, General Havelock, Gilbert's grosse braune, Gloire de St. Genis Laval, Goliath, Great Eastern, Gweniver, Her Majesty, Hero, Hovey's Seedling, Janus, John Powell, Jucunda, Keen's Seedling, Kimberley Pine, Kogerie, La constante, La délicieuse, Lorenz Booth, Lucas, Mammoth, Marguerite, Mr. Radclyffe, Naimette, Oscar, Prince Alfred, Prince Arthur, Prince impérial, Princess Alice Maude, Reuss van Zuidwyk, Roseberry maxima, Sir Harry, Sir Joseph Paxton, Sir Walter Scott, Stirling Castle Pine, Topsy, Triomphe de Gand, Victoria, Vineuse de Nantes, White Pine-Apple, Willmott's superb, Wizard of the Nord, Wonderfull. — Det største af de her nævnte Bær, som jeg har faaet ved Christiania, var Victoria, som veiede 1¾ Lod (27.24 gr.).

Paa flere Steder i dette Skrift har jeg tidligere omtalt Herr Telegraphinspector L. A. Ringius som en Mand, der har store Fortjenester af Havedyrkningens Fremme i Sverige, navnlig i de nordlige Provindser. Efter de af ham anstillede Forsøg [1]) ved man, at følgende Sorter Jordbær kunne dyrkes ved Sveriges Østkyst saa langt mod Nord som ved Piteå (65° 19′): Ananas perpétuel, Beehive, Belle de Bordelaise, Belle de Palnau, Bicolor, Black Prince, British Queen, Cremone Fraisiers, Elton Pine, General Havelock, Goliath, Grosse Riesen, Keen's Seedling, Leuco Pine, Liegoise de Haquin, Mammoth, Old Pine, Prince Albert, Princesse Alice, Roseberry, Sir Harry, Stirling Castle og Vierländer.

Comarum palustre, L. (Potentilla palustris, Scop.). **Norge.** Kraakefot, Myrhat; **Isl.** Blóðsóley, Engjarós, Fimmfingragras, Mýratág; **Sv.** Hummeltuppor, Kallgräs, Kråkeklöfver, Kråkfötter, Mjölkpungar; **Dan.** Kragefod; **Tkl.** Blutauge, Füfblatkrud, Füffingerkrud, Hanenfoot, Siebenfingerkraut, Sumpffingerkraut, Sumpffünffingerkraut, Sumpfröschen, Teufelsauge, Wasserfünffingerkraut,

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1868. Pag. 40. 1870. Pag. 87.

Wiesenfünffingerkraut; **Engl.** Bog Strawberry, Cowberry, Marsh Cinquefoil, Marshlock (purple), Marshwort (purple), Meadow Nuts, Purplewort; **Fr.** Comaret de marais, Quintefeuille rouge des marais; **It.** Cinquefoglio d'acqua, Cinquefoglio di palude.

Meget almindelig i Skandinavien lige til Nordcap (71° 10′), ja endog der til en Høide af 1000′ (314 m.) o. H., samt til Varanger i Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge kan den gaa op til 4000—4200′ (1255—1318 m.) o. H. Findes ogsaa paa Færøerne og er temmelig almindelig paa Island [1]), hvor den blomstrer i de første Dage af Juli. Paa Grønlands Vestkyst mellem 60° og 64° 10′ (Lange) og paa Østkysten ved Kong Oscar's Havn (65° 35′) [2]). Findes ogsaa ved Kostin schar, paa Vestkysten af Novaja Semlja, omtrent ved 72° [3]), samt ved Pitlekai (Vegas färd 2. Pag. 58), og opgives ogsaa at være fundet ved St. Lawrence Bay, ved Behringsstrædet [4]).

Tidligere vare baade Bladene og Roden officinelle, under Navn af Herba et Radix Pentaphylli aquatici s. Comari palustris, og brugtes som de adstringerende Midler i Almindelighed, ja endog til Garvning af tyndt Skind. Nu bruges Roden paa enkelte Steder som et rødt Farvestof for uldne Varer.

Comarum Salessowi, Bunge. Denne Art, som er buskformet og vildtvoxende i Turkestan, har i de sidste ti Aar været dyrket i den botaniske Have ved Christiania. Den dækkes ikke om Vikteren, naar en Høide af 2—3′ (62—94 cm.) og giver aarvist modent Frø.

Potentilla tormentilla, Sibth. (Tormentilla erecta, L.). **Norge.** Blodrod, Kippmaur, Mundskaalrod, Tepperod; **Isl.** Blóðrót; **Sv.** Blodrot, Blodört, Rödrot; **Dan.** Tormentil; **Tkl.** Abbeyss, Bergwurz, Birckwurz, Birgwort, Blätterwurz, Bluatworz, Blutbrech, Blutkraut, Blutwurz, Bürckwurz, Chalmiswurze, Durmedill, Feigwurz, Ficwurtz, Fieffingerkrut, Figwurtz, Friwurtz, Frizwurtz, Günsel (rother), Haideckerwortel, Heideckern (Göttingen), Heilwurz (roth), Heiz (Schlesien, Sachsen), Heizwurz, Herzwurz, Honeswurz, Hühnerwurz (Schlesien), Huneswort, Huswort, Kreuzblümel (Tirol), Mooreckel (Ostfriesland), Nabelwurz (Schlesien), Rothgünzel, Rothheilwurz, Rothwurz, Ruhrkraut (Oestreich), Ruhrwurz, Sibenblatt, Siebenbletter, Siebenfingerkraut, Sigwurtz, Sygewurtz, Teufelsabbiss, Tormentill, Turbätill, Turmentill, Turnella, Wolwurz; **Engl.** Biscuit, Blood-root, Earth-bark, Ewe Daisy, Five-fingers, Flesh-and-Blood, Septfoil, Setfoil, Seven-leaves, Sheep's Knapperty, Shepherd's Knot, Shepherd's Root, Thormantle, Tormentil, Turmentille; **Fr.** Tormentille; **It.** Tormentilla.

Meget almindelig i de sydlige Egne af Norge, mindre hyppig i Nordland og Finmarken, men i Vest-Finmarken findes den dog til Alten (70°). Mod Øst gaar den til den russiske Grænse, ved Udløbet af Pasvigelven (70° 20). I de sydlige Egne af Norge kan den gaa op til 4400′ (1380 m.) o. H., ja endog høiere, eller næsten til Snegrænsen. Ved Byen Kola (68° 50′) synes den, i Rusland, at have naaet baade sin Øst- og Nordgrænse [5]). Med Sikkerhed ved man, at denne Art er fundet paa Island ved Seyðisfjørðr [6]).

Roden, som var officinel i første Udgave af den nu gjeldende norske Pharmacopoe, indeholder et rødt Farvestof og omtrent 17 Procent Garvesyre. Den har tidligere været brugt som de adstringerende Midler i Almindelighed, og endnu samles den (under Navn af Svinerod, hvilket Navn

---

[1]) Botanisk Tidsskrift. 14 Bd. Kjøbenhavn. 1885. Pag. 213.
[2]) Öfversigt af Kongl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41 Bd. 1884. No. 7. Pag. 32.
[3]) Bihang til Kgl. svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar. 4 Bd. No. 1. Pag. 27.
[4]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser 1. Pag. 486.
[5]) N. I. Fellman. Plantæ vasculares in Lapponia orientali sponte nascentes. Helsingforsiæ. 1864—1869. Pag. 21.
[6]) Chr. Grønlund. Islands Flora. Kjøbenhavn. 1881. Pag. 23.

paa andre Steder i Norge bruges om Stachys palustris) af Bønderne paa enkelte Steder i de sydlige Egne af Christianssands Stift. Den smaaskaarne Rod digereres med almindeligt Brændevin, og den saaledes tilberedte Essents har ved flere Leiligheder vist sig at være et virksomt Middel mod haardnakket Diarrhoe [1]). Alt i Midten af det 17de Aarhundrede har Roden paa Færøerne været brugt til Garvning af tyndt Skind [2]). I Slutningen af forrige Aarhundrede har man, paa de skotske Øer, brugt Roden baade til det samme Øiemed og tillige et Decoct med Melk som et fortrinligt Middel mod Blodgang (Dysenteri) [3]). Paa Orkney blev denne Rod tidligere brugt til Garvning af Fiskegarn, og endnu bruger man det ovenfor nævnte Decoct med Melk som et adstringerende Middel [4]).

Potentilla anserina, L. **Norge**. Mura, Muregras, Sylvgras; **Gl. Norsk.**, **Færø.**, **Isl.** Mura; **Sv.** Gåsört, Nippramsgräs, Silfverört; **Dan.** Gaase-Potentil; **Tkl.** Blick, Botterblöme, Cressing, Feldblum, Gänsefutter, Gänsegarbe, Gänsegerbe, Gänsekraut, Gänsekrut, Gänserich, Ganserich, Gansmenich, Gensekrut, Genserich, Gensinc, Goasblämcher (Siebenbürgen), Gooseblome (Ostfriesland), Goosekruut, Gränswitte (Altmark), Gränserich, Gränsich, Gransekrut (Bremen), Grensel (Schweiz), Grenselink, Grensen, Grenserich, Grensich, Grensig, Grensih, Grensing, Grensingkraut, Grensink, Grieskraut, Grinsich, Grinsing, Grünsing, Grynsing, Grusinck, Kammkraut, (Kärnthen), Kränzchenkraut, Krampfkraut (Augsburg), Kressing, Manchenkraut, Ohmkraut, Rainfarn (weisser), Ripplichrut (Schweiz), Sandringel, Sauringel, Silberblatt (Württemberg), Silberkraut, Silberlichrut (St. Gallen), Stierelichrut, Stierlichrut (Schweiz), Thönkraut (Dithmarschen); **Engl.** Agrimony (wild), Argemone, Argentina, Argentine, Blithran, Buttercup, Camoroche, Dog's Tansy, Fair Days, Fair Grass, Goose Grass, Goose Tansy, Goosewort, Helde, Marsh Corn, Mascorns, Midsummer Silver, Moor Grass, Moor's Moss-crops, Silver Feather, Silver-weed, Tansy (white), Tansy (wild), Traveller's Ease; **Fr.** Ansérine, Argentine; **It.** Argentina, Piè di gallo, Piè d'oca.

Meget almindelig i Lavlandet lige til Magerøen (71° 7′) og Varanger i Øst-Finmarken; i de sydlige Egne af Norge neppe høiere end 1800—2000′ (564—657 m.) o. H. Almindelig paa Færøerne og Island, hvor den især er frodig ved de varme Kilder. Paa Grønland, hvor der findes flere Varieteter, gaar denne Art lige til 78° 45′ [5]).

Naar Roden af denne Art koges eller steges, smager den omtrent som Pastinakroden (Pastinaca sativa), og Indbyggerne paa Hebriderne have i korntrange Aar, eller i Mangel paa andre Fødemidler, i flere Maaneder opholdt Livet, ved at spise denne Rod [6]). Rødderne spises ogsaa med stor Begjærlighed af Svinene.

Potentilla atrosanguinea, Don. **Engl.** Dark Crimson Cinquefoil. Vildtvoxende i Himalaya, hvorfra den 1822 er indført til England. Denne Art, der, som Prydplante, fortjener at blive almindelig dyrket, vil rimeligvis, efter den hidtil vundne Erfaring, kunne bruges til dette Øiemed overalt i Norge, hvor Mennesker bo. Den har i mange Aar, uden at dækkes, holdt sig meget godt ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og paa Tromsø (69° 40′) samt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H.

---

[1]) Cfr. Jahresbericht über die Fortschritte auf dem Gesammtgebiete der Agricultur-Chemie. 11ter und 12ter Jahrgang (1868—69). Pag. 176—77.

[2]) Jens Lauritzsøn Wolff. Norrigia illustrata, eller Norges med sine underliggende Lande og Øers korte og sandfærdige Beskrifvelse. 1651. Pag. 197.

[3]) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 273.

[4]) The Scottish Naturalist. October 1882. Pag. 362.

[5]) Trimen's Journal of Botany. Edited by James Britten. New Series. Vol. IX. London. 1880. Pag. 112.

[6]) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 269. Cfr. F. W. Pavy. A Treatise on Food and Dietetics. 2d Edition. London. 1875. Pag. 282.

Potentilla davurica, Nestl. (P. glabra, Lodd., P. glabrata, Willd.). Denne Art, som er en meget smuk Prydbusk, er vildtvoxende i det sydlige Sibirien og fornemlig i Dahurien. Den har i en lang Aarrække været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, hvor den aldrig har været dækket om Vinteren; den blomstrer 4—8 Juni og naar en Høide af 4—5′ (1.25—1.56 m.). Den holder sig ogsaa meget godt ved Upsala.

Potentilla fruticosa, L. Vildtvoxende i Mellem-Europa, Orienten og Sibirien. Ved Christiania bliver den omtrent 4′ (1.25 m.) høi og giver aarvist modent Frø. Den har i mange Aar holdt sig godt i Alten (70°), og ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland blomstrer den gjerne hvert Aar fra Midten af August til Slutningen af October. Den har i flere Aar holdt sig godt i Nordre Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 36′), ved Gaarden Toksen, der ligger paa en Høide af omtrent 1100′ (345 m.) o. H., samt ved Gaarden Furuset, i Aamot Prestegjeld i Østerdalen, hvor man om Vinteren ikke sjelden har 36—44° C. Ved Piteå (65° 19′) giver denne Art modent Frø, ja den formerer sig endog ved Selvudsæd [1]). Den holder sig meget godt ved Petersburg, hvor den endog giver modent Frø. Ved Udsæd af Frø, som er blevet modent i den her værende botaniske Have, har jeg faaet en meget smalbladet Varietet, der naar den samme Høide som Hovedarten. — De andre fremmede Arter, som, her i Landet, hidtil have været dyrkede alene i den botaniske Have ved Christiania, samt de i Norge vildtvoxende Arter, som ovenfor ikke ere omtalte, findes, med deres hidtil kjendte Polargrænser, opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Alchemilla vulgaris, Norge. Fællestak, Fruekjole (d. e. vor Frues eller Jomfru Maria's Kjole), Frydekjole, Kaape, Kaapegras, Marikaape, Maristakk, Murustakk, Rukkestakk, Skaakka; **Isl.** Mariustakkr; **Sv.** Daggblad, Daggkåpa, Daggskål, Duggört, Jungfru Maria's Kåpa, Kåpgräs, Kåpört, Käringöron, Rynkblad, Skåcka; **Dan.** Løvefod; **Tkl.** Alchemistenkraut, Aschnitz (Schlesien), Dächlichrut, Eisenkraut, Framanteikraut, Frauamentali (Schweiz), Frauemänteli, Frauenmäntelchen, Frauenmantel, Unser Frauen Mantel, Unser lieben Frauen Mantel, Fruemantel (Mecklenburg), Fruenmänteln (Göttingen), Gänsefuss, Gänselgrün (Schlesien), Gülden Gänserich, Hasämänteli, Helft, Herrgottsmäntelchen, Herrgottsmäntelein (Erzgebirge), Johannisblume, Löentritt, Löwenfuss, Löwentapen, Mäntelichrut, Mäntelikraut, Mantelkraut, Marienkraut, Marienmantel, Muttergottesmäntelchen, Mutterkraut, Nenneck (Nürnberg), Oesa Fraua Menteli (Appenzell), Ohmkraut, Omkraut, Parisol (Ober Engadin), Rägätropfä (Shweiz), Regendächle (Augsburg), Schathütlichrut (St. Gallen), Schlisselichrut, Siegmanskrut, Silberkraut, Sinau, Sindauwe, Sindaw, Sinnawn, Sinnow, Sondaw, Sonnädächli, Sonnenblätter, Sternkraut, Thaublatt, Thauhaltauf, Thaumantel, Thauschlüsseli, Thumantel (Berner Oberland), Wasserträger, Wiesensinau; **Engl.** Bear's foot, Dewcup, Duck's foot, Great Sannicle, Lady's mantle, Lamb's foot, Lion's foot, Lion's paw, Padelion, Pedelyon, Syndaw; **Fr.** Pas de lion, Pied de lion; **It.** Alchimilla, Alkemilla, Erba stella, Herba ventaglina, Piè di leone, Stellaria, Sventagli.

Meget almindelig i Skandinavien lige til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge gaar den til 4200—4500′ (1318—1412 m.) o. H. Meget almindelig paa Island, og paa Grønland, hvor den gaar op til 1100′ (345 m.) o. H., findes den mellem 60° og 72° (Lange). De norske Lapper i Finmarken koge Bladene med Fedt til en Salve, der bruges baade til friske og gamle Saar. De Dugdraaber, som om Morgenen findes paa Bladene, har man tidligere tillagt mange undergjørende Virkninger, hvilket ogsaa kan sees af flere blandt de ovenfor anførte

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 70.

Trivialnavne. I Schweiz bruge Kvindfolk den Dag idag at vaske sig i Ansigtet med de duggede Blade, for at fjerne Fregner [1]).

Sanguisorba officinalis, L. **Sv.** Blodstilla, Blodtopp; **Dan.** Bakkerod, Kvæsurt, Pimpinelle; **Tkl.** Bibernell (welscher), Bibernelle (schwarze), Bibernellen (gross welsche), Blutkraut, Bluttröpflein, Herrgottsbärtlein (Worms), Kälble (Augsburg), Kölbleskraut (gross), Kölblinkraut, Leberblume (braune), Megelkraut, Pimpernell (falsche), Pimpernell (rothe), Pimpernell (welsch), Pimpernellwurzel, Ruhrkrokt (Siebenbürgen), Ruthkopp, Sanikel (Siebenbürgen), Schaarkraut (Thüringen), Sperbenkraut (gross), Wiesenknopf, Wiesenkölblein (Tirol), Wiesenpimpinelle (grosse rothe), Wurmwurz (Schlesien); **Engl.** Burnet, Burnet Bloodwort, Burnet (great), Maidenheads, Pimpinell, Shop Burnet.

Vildtvoxende ved Norges sydøstlige og sydvestlige Kyst, fra Skien (59° 12′) til Stordøen i Søndre Bergenhus Amt (59° 55′). Roden har tidligere været officinel under Navn af Radix Pimpinellae italicae. — Af denne Slægt har der i den botaniske Have ved Christiania, Tid efter anden, været dyrket en hel Del fremmede Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Poterium sanguisorba, L. **Sv.** Bibinell, Pimpinell; **Dan.** Bibernelle; **Tkl.** Affenblutkraut, Becherblume, Bibernellen (kleine welsche), Blutkraut (klein), Bluttropfen, Bluttröpflein (klein), Gartenbibernell, Kölbleinkraut (klein), Megelkraut, Nagelkraut, Pimpinelle (klein), Sperbenkraut (klein), Vogelkraut, Wiesenknopf; **Engl.** Burnet, Pimpernel, Pimpinell, Salad Burnet; **Fr.** Pimprenelle des jardins.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa, ja er endog fundet paa enkelte Steder i det sydlige Sverige. Denne Art, der paa flere Steder i Mellem-Europa bruges som en meget yndet Kjøkkenvæxt, har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken er det nordligste Sted her i Landet, hvor den hidtil har holdt sig godt og blomstret i Midten af August, men ikke givet modent Frø. Roden og Bladene have tidligere været officinelle under Navn af Radix et Herba Pimpinellae italicae minoris s. hortensis. De andre Arter af denne Slægt, som hidtil have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Geum rivale, L. **Norge.** Humleblom, Ronbjølle, Tørill, Vallhumle; **Isl.** Fjallafífill, Fjalldæla, Sólsekvía; **Sv.** Brud och Brudgum, Fårkummer, Fårpungar, Humleblomster, Kattballar, Sammetspungar; **Dan.** Engklokker, Kopatte; **Tkl.** Augenwurz (Bern), Bachrösle (Augsburg), Benedictenwurz (wilde), Chämifegerli (Schweiz), Dodebütel (Schmalkalden), Dothebeutel, Frauaseckeli (Appenzell), Hosalottera (St. Gallen), Kapuzinerle (St. Gallen), Mariaseckal (St. Gallen), Mannskraft, Seckelmeister (Bern), Sumpfbenedikte (Luzern), Waldbenedict, Wasserbenedix, Wiesengaraffel; **Engl.** Cure-all, Drooping Avens, Indian Chocolate, Purple Avens, Water Avens, Water Flower; **Fr.** Benoîte rivale, Benoîte des ruisseaux.

Meget almindelig i Skandinavien lige til Nordcap (71° 7′) og Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge til 4000—4300′ (1255—1350 m.) o. H. Temmelig almindelig paa Island, hvor der endog berettes at være fundet en Varietet med dobbelte (fyldte) Blomster, hvis Kronblade »vare blevne saa usædvanlig store, at de lignede meget en fyldt Rose« [2]). Tidligere har Roden været officinel under Navn af Radix Caryophyllatae aquaticae s. Gei rivalis og blev brugt som de adstringerende Midler i Almindelighed.

---

[1]) Dr. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Auflage. St. Gallen. 1874. Pag. 9.
[2]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 190.

Geum urbanum, L. **Norge.** Nellikrod; **Sv.** Näglikekummer; **Dan.** Nellikerod; **Tkl.** Benedicte, St. Benedictenkraut, Benndictenkraut, Benndictenwurz, Benedix (Schlesien), Caraffel, Caroffel, Garafel, Garafelwurz, Garifel, Gariffelkraut, Gariofilat, Hasenauge, Heil aller Welt (Ostpreussen), Igelkraut (Schlesien), Korfliate, Märtzwurzel (Mark Brandenburg), Mannskraft (Thüringen), Nägeleinkraut, Nägeleswurz (Augsburg), Nagelchrut (St. Gallen), Nardenwurzel, Negelinkrut, Nelkengaraffel, Nelkenwurz, Sanamunda, Sanikel (wilder), Sünmund, Weinwurzel; **Engl.** Avance, City Avens, Clove-root, Clove-wort, Cow-wort, Goldy, Harefoot, Herb Bennet, Herbal Bennet, London Basket, Minarta, Ram's-foot Root, St. Bennet's Herb, Star of the Earth, Wood Avens; **Fr.** Benoïte commune, Benoïte urbaine; **It.** Cariofillata.

Almindelig vildtvoxende i Lavlandet til Stegen Prestegjeld (67° 56′) og Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten. I de sydlige Egne af Landet gaar den sjelden høiere end omtrent 1500′ (470 m.) o. H. I Sverige til omtrent 63°. Roden, som i sin Tid var i Anseelse som Medicin, har tidligere været officinel under Navn af Radix Caryophyllatae s. Gei urbani s. Sanamundae.

Dryas octopetala, L. **Norge.** Reinblom, Renblom; **Isl.** Holta-sóley, Pètrssóley, Rjúpna-lauf, Rjúpna-lýng; **Sv.** Fjällsippa, Fjällvippa; **Sv. Lap.** Nuorsa; **Tkl.** Alpengamänderlin, Berggamanderlin, Gathau (weisser), Hirsbrome, Hirtzwurz, Kateinl, Silberwurz, Waldgöttin, Waldnymphe; **Engl.** Avens, Mountain Avens, White-flowered Dryad, Wild Betony; **It.** Camedrio alpino, Camedrio cervino.

Meget almindelig i Norges Høilande fra 59½° til Nordcap (71° 10′), og der til en Høide af 950′ (298 m.) o. H., samt til Varanger i Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge findes den gjerne fra 2100 til 4200′ (658—1318 m.) o. H. Som en Eiendommelighed maa det her bemærkes, at denne Art, der, som ovenfor sagt, er en Høifjeldsplante, findes i Nærheden af Langesund (59° 0′), paa Norges Sydostkyst, lige ved Havers Niveau, hvor den trives meget godt og formerer sig stærkt. Under samme Forhold er den ogsaa fundet paa Varaldsøen i Hardangerfjord (60° 6′), i Frosten Prestegjeld (63° 35′) ved Throndhjemsfjord og paa Lekø (65° 6′) i Nordre Throndhjems Amt. Paa Øerne i Helgeland (omtr. 66°) og videre nordover findes den gjerne i Mængde lige ned til Havet. Paa Tundraen i det nordlige Rusland gaar den ikke søndenfor Polarcirkelen, men er meget almindelig nordligere, samt paa Waigatschøen og Novaja Semlja til 73° 20′ [1]). Paa Spitsbergen er den fundet ved Brandywine Bay (80° 24′), hvor den gaar lige til Snegrænsen. Den er ogsaa fundet paa flere Steder langs Sibiriens Kyst, mod Nord til Preobrascheniøen (74° 44′) og Mundingen af Taimyrfloden (75° 36′), og videre østover til St. Lawrence Bay og Konyam Bay ved Behringsstrædet [2]). Denne Art er meget almindelig paa Island og ligesaa paa Grønlands Østkyst mellem 73—76° [3]) og paa Vestkysten lige til Polaris Bay (81° 40′) [4]).

Bladene spises med stor Begjærlighed af Renen, og af de norske Lapper bruges de mod forskjellige indvortes Sygdomme. Paa Island ere de Rypernes vigtigste Fødemiddel om Vinteren, og herpaa tyde ogsaa to af de ovenfor nævnte islandske Navne. De tørrede Blade have ialtfald tidligere været brugte paa Island som Surrogat for The [5]). Der bruges ogsaa denne Art paa flere Maader som Kvaksalvermedicin: Røgen af hele Planten, der lægges paa Gløder, indaandes gjennem Mund og Næse mod Hoste; den af de friske Blade udpressede Saft smøres paa Vorter, for at fjerne

---

[1]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 2 Th. Pag. 459.
[2]) Vegaexpeditionens vetenskapliga iakttagelser. 1. Pag. 527.
[3]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 3.
[4]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 6 Bd. 1884. Pag. 86.
[5]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 191.

disse. De tørrede og pulveriserede Blade af Dryas og Ranunculus acris blæses ind i Næsen mod Snue, og med et Decoct af begge disse Planters Blade vaskes frosne Lemmer [1]).

Kerria japonica, DC. (Corchorus japonicus, Thunb., Rubus japonicus, L.). **Tkl.** Frühlingsrose, Gäli Rösli, Monatrösli, Ranunkelstrauch, Zischgali; **Engl.** Guinea Flower, Guinea Plant, Sovereign Flower, Summer Rose, Tisty Tosty, Yellow Rose; **Fr.** Corète, Corette.

Vildtvoxende i Japan, hvorfra den Varietet, som har dobbelte (fyldte) Blomster, blev indført til England 1700. Hovedarten med enkelte Blomster skal først 1835 være indført til England af Siebold; men denne har jeg aldrig seet i Norge. Den dobbelte Varietet har jeg derimod seet paa flere Steder ved Norges sydøstlige Kyst, mellem Christianssand og Christiania. Her holder den sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren, naar en Høide af omtrent 4′ (1.25 m.) og blomstrer, efter et Middeltal af mange Aars Iagttagelser, 8—12 Juni. Ved Christiania har jeg ogsaa seet en Varietet med brogede Blade (foliis variegatis), men denne synes ikke at være saa vinterstærk som den, der har grønne Blade. Ved Stockholm synes den ikke at holde sig godt og ved Petersburg fryser den aldeles ned.

Rhodotypus kerrioides, S. & Z. **Tkl.** Jamabukistrauch (Jamabuki er denne Plantes Navn i Japan); **Engl.** White Kerria. Vildtvoxende i Japan, hvorfra den 1866 blev indført til England. Denne Art, som jeg i Norge ikke har seet paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, har været dyrket her siden 1870. Den har aldrig været dækket om Vinteren, blomstrer i de første Dage af Juni, og giver, selv i en mindre gunstig Sommer, modent Frø. Paa Norges Vestkyst maa den rimeligvis kuune dyrkes temmelig langt mod Nord. I Sverige holder den sig godt baade ved Stockholm og Upsala. Den har været dyrket ved Riga (56° 57′), men er der blevet ødelagt af Kulden [2]).

Gillenia trifoliata, Mønch (Spiraea trifoliata, L.). Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1713 blev indført til England. Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end ved Christiania, hvor den i flere Aar har holdt sig godt, uden at dækkes om Vinteren, og blomstret i Slutningen af Juni.

Spiraea filipendula, L. **Sv.** Brudbröd, Galtebröd, Galteknapp, Jordgaltar, Ormylja, Somalla, Somilla, Svinbröd, Svinkrässla, Svinmandlar; **Tkl.** Akleye (wit), Erdeicheln, Filipendel, Filipendel-wedel, Fine pendule, Finpondel, Grossstainprech, Haarstrang (Schlesien), Knollenspierstaude, Meilan, Meilandt, Schofblommen (Siebenbürgen), Steinbreche (gross), Steinbreche (rother), Stenbreke (rode), Tropfwurz, Wasserfarnkraut, Weinblume (Schlesien), Widertod, Wiesenkönigin (Ulm), Wildgarben, Wildgram; **Engl.** Dropwort, Fillyfindillan, Lady's Ruffles, Meadow-sweet; **Fr.** Filipendule, Terrenoix; **It.** Erba peperina, Filipendola, Filipendula, Trina di Fiandra.

Vildtvoxende hist og her i de sydøstlige, lave Egne af Norge til Hedemarken (60° 41′), men neppe til en større Høide over Havet end 400—500′ (125—157 m.); i Sverige til Helsingland (omtr. 62°). Paa flere Steder i Kystegnene har jeg seet dyrket en Varietet med fyldte Blomster (flore pleno), ialtfald saa langt mod Nord som til Molde (62° 44′). Denne Varietet er ogsaa temmelig almindelig dyrket i det sydlige Sverige, idetmindste til Upsala.

Spiraea ulmaria, L. **Norge.** Botngras (Trysil), Bænkegræs (Smaalenene), Korsgras (Orkedalen), Maigræs (Ringerike), Miurt, Mjort, Mjurt, Mjødurt (Søndmøre), Myurt, Møygras (Sætersdalen),

---

[1]) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Synspunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 183, 184, 187.

[2]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 216.

Snjogras (Hallingdal — til at forudsige Sneens Høide den følgende Vinter), Snjomaal (Torpen i Land — af samme Grund som foregaaende); **Isl.** Krosslauf, Mjaðarurt, Mjaðurt; **Sv.** Ahlgräs, Algräs, Brake, Byttegräs, Elggräs, Johannisört, Kallgräs, Karsöta, Karört, Kassöta, Luktgräs, Majblomster, Majgräs, Mjödört, Multegräs, Olmegräs, Älskogsgräs, Ölgräs, Ölmegräs; **Dan.** Mjödurt; **Tkl.** Baller, Beielichrut, Beienikraut, Beietrost, Beinkraut, Bielichrut, Bienenkraut (Bern), Binlichrut, Bocksbart (Bern), Brannwinnsblome (Bremen), Gänseleiterle, Gaissleiterli, Geisskä, Geissbart, Geissleiterächrut, Herrgottsbärtlein, Imbelichrut, Imblikraut (Bern), Immachrut (St. Gallen), Johanneswedel, Johanniswadel (Schlesien), Johanniswedel, Johanniswendel, Julichrut (Bern), Krampfkraut (Schlesien), Krampfwurzel, Mädeföht (Mecklenburg), Mädesüss, Mädelsüss, Mägdesüss, Mälkraut (Schlesien), Mateliefblom, Matelieff, Matzoisblum, Maytwüss, Meckkraut, Medesusium, Medezuete, Medkraut (Ostpreussen), Mehlkraut, Muckröem, Rietchrut (St. Gallen), Roodstengel, Sahne, Schwulstkraut (Schlesien), Weidsiechchrut (St. Gallen), Wiesenkönigin (Oldenburg), Wurmkraut (Nürnberg), Ziegenbart; **Engl.** Airif (Devonshire), Bitter-sweet, Bridewort, Courtship-and-Matrimony, Goat's Beard, Hairough (Devonshire), Harif, Hayriff (Devonshire), Honey-sweet, Lady-of-the-Meadow, Maid-of-the-Meadow, Maid-sweet, Meadsweet, Meadow-soot, Meadow-sweet, Meadwort, My Lady's Belt, Queen-of-the-Mead, Queen-of-the-Meadows, Sweet Hay; **Fr.** Barbe de chevre, Ormière, Reine des prés, Ulmaire, Vignette; **It.** Barba caprina, Olmaria, Regina de' Prati.

Meget almindelig vildtvoxende i Skandinavien lige til Nordcap (71° 7′) og Bredderne af Varangerfjord i Øst-Finmarken. Paa Fjeldene gaar den i de sydlige Egne af Landet til ja endog over Birkegrænsen. Den findes ogsaa paa Færøerne, samt hist og her i de sydlige og vestlige Egne af Island. I Barðastandar Syssel, paa Vestkanten af Øen, gaar den op til 65½°, og paa flere Steder ved Vestkysten blomstrer den i Slutningen af Juni. Som et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser kan Blomstringstiden véd Christiania sættes til 24—30 Juni. I Tromsø Amt (69½°) kan denne Art naa en Høide af 6′ (1.88 m.), og i Snäfellsnes Syssel, paa Vestkanten af Island (65°), kan den endog blive 7′ (2.19 m.) høi [1]. Paa enkelte Steder i de sydlige Egne af Norge har jeg seet dyrket som Prydplante en Varietet med fyldte Blomster (flore pleno). Ved Christiania blomstrer denne i de første Dage af Juli, og det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har seet den dyrket, er Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord. I Sverige dyrkes den ialtfald til Upsala.

Ved Tilberedning af Mjød (**gl. N.** mjøðr, Genitiv mjaðar) har man i Oldtiden brugt en eller anden krydret Plante som Tilsætning. I de gamle Skrifter tales der saaledes f. Ex. om »grasaðr mjøðr« [2]) og »grasaðr drykkr« [3]). Hertil har man i Sverige brugt Blomsterne af den almindelige Nøgleblomst (Primula veris, L.) [4]), og baade der, i Norge og paa Island har man sandsynligvis ogsaa brugt Spiraea ulmaria, hvilket synes at fremgaa af flere blandt de ovenfor anførte Navne. I Slutningen af forrige Aarhundrede har man, baade i Smaalenenes Amt [5]) og paa andre Steder i Norge [6]), brugt Spiraea ulmaria som Surrogat for Humle.

Der gives flere Planter, som, for sig alene, neppe kunne bruges til Kvægfoder, og blandt disse hører ogsaa den her nævnte Art. Om den Maade, hvorpaa denne og nogle andre Væxter,

---

1) Eggert Olafsen's og Bjarne Povelsen's Reise igjennem Island. 1 D. Pag. 320.
2) Saga Olafs konungs ens helga. Christiania. 1853. Cap. 68. Olaf den Helliges Saga i Fornmanna søgur. Cap. 81.
3) Barlam ok Josafats Saga. Christiania. 1851. Cap. 138. Pag. 136.
4) Richard Dybeck's Runa. 1847. Pag. 15.
5) L. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg. Tillæg. Christiania. 1780. Pag. 31.
6) Henrik Tonning. Norsk medicinsk og oeconomisk Flora. Kjøbenhavn. 1773. 1 Del Pag. 126.

som have lignende Egenskaber, kunne udnyttes til det saa kaldte »Surhø«, maa jeg henvise til, hvad der herom tidligere (I. Pag. 238) er sagt.

Af denne Slægt have følgende Arter hidtil været dyrkede i Norge paa Steder, som ligge nordligere end Christiania: **Vardø** (70° 22′): 1) Spiraea salicifolia, L.) (**Tkl.** Geissbart, Katzenschwanz, Tamerischken, Theeblume, Theeblüthe, Theebusch, Theebusk (Bremen), Wohlgemuth; **Engl.** Aaron's Beard, Bridewort, Mock Willow, Queen-of-the-Meadow, Queens Needlework), der er vildtvoxende i Sibirien, næsten til Mundingen af Lena; den blev 1586 sendt til Clusius i Wien; nu er den forvildet paa flere Steder i Syd- og Mellem-Europa, f. Ex. i Krain, Kärnthen, Steyermark og Bøhmen, og 2) Sp. ulmifolia, Scop., som er vildtvoxende i Ungarn og de østerrigske Stater; **Alten** (70°): 3) Sp. bella, Sims., som 1820 er indført til England fra Himalaya; 4) Sp. ruberrima, C. Koch, som er en Bastard af Sp. bella og callosa, og 5) Sp. sorbifolia, L. (Sp. pinnata, Mønch), som er vildtvoxende i det nordlige China og Sibirien, hvorfra den 1759 blev indført til England; **Tromsø** (69° 40′): 6) Sp. ceanothifolia, Hornem. (Sp. betulaefolia, Wats., Sp. corymbosa, Raf., Sp. crataegifolia, Lk.), som er vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1819 blev indført til England; **Kabelvaag** (68° 12′): 7) Sp. aruncus, L. (Aruncus silvestris, Al. Br. — **Tkl.** Bienenkraut (Appenzell), Bocksbart (St. Gallen), Fedderbusk (Unterweser), Feldkraut (Appenzell), Geisleitara (St. Gallen), Geissbart, Immenkraut (Augsburg), Johanniswedel, Waldbart (Appenzell), Waldgeissbart; **Engl.** Goat's Beard; **Fr.** Barbe de chèvre, Barbe de bouc), som er vildtvoxende i Mellem-Europa, hvor den paa enkelte Steder, f. Ex. i det sachsiske Schweiz, er meget almindelig. Denne Art har i flere Aar ogsaa holdt sig meget godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), som ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H.; **Stegen** (67° 56′): 8) Sp. cana, W. & K., fra det sydøstlige Europa (»udmærket godt«); 9) Sp. Douglasii, Hook. fra Amerikas Nordvestkyst; 10) Sp. expansa, Wall. (Sp. amoena, Morr., Sp. kamaonensis, Hort.) fra Himalaya og 11) Sp. oblongifolia, W. & K. (Sp. chamaedryfolia, Koch, Sp. media, Schmidt), som er vildtvoxende i Ungarn og det sydvestlige Rusland (»udmærket godt«); **Snaasen** (64° 12′): 12) Sp. hypericifolia, L., som er vildtvoxende i det sydøstlige Europa, Orienten og det sydlige Sibirien, og 13) Sp. opulifolia, L. (Physocarpus riparia, Raf.), som er vildtvoxende i Canada og de nordlige forenede Stater, hvorfra den 1690 blev indført til England; **Inderøen** (63° 52′): 14) Sp. Billardii, Hort. (Bastard); 15) Sp. confusa, Rgl. & Kørn. (Sp. chamaedryfolia, Cambess, fra Sibirien; 16) Sp. laevigata, L. (Sp. altaica, Pall., Sp. altajensis, Laxm.) fra Sibirien, og 17) Sp. trilobata, L. (Sp. aquilegifolia Vanhouttei, Briot., Sp. rotundifolia, Hort.), som 1801 er indført til England fra Altai; **Lexviken** (63° 40′): 18) Sp. chamaedryfolia, L. (Sp. flexuosa, Fisch.), som 1789 er indført til England fra det sydlige Sibirien; **Throndhjem** (63° 26′): 19) Sp. amurensis, Maxim., fra Amurlandene; 20) Sp. callosa, Thunb. (Sp. Fortunei, Planch.), fra China og Japan. Ogsaa denne Art har i flere Aar holdt sig godt ved det ovenfor nævnte Sanatorium i Gausdal, paa en Høide af 2500′ (884 m.) o. H.; 21) Sp. cuneifolia, Borkh. (Sp. alba, Dur., Sp. salicifolia, β. paniculata, Ait., Sp. undulata, Borkh.), fra Nord-Amerika; 22) Sp. grandiflora, Sweet (Sp. Pallasii, G. Don, Sp. sorbifolia alpina, Pall.), fra Sibirien; 23) Sp. cantoniensis, Lour. (Sp. corymbosa, Roxb., Sp. lanceolata, Poir., Sp. reevesiana, Lindl.), fra China og Japan; 24) Sp. tomentosa, L., som 1736 er indført til England fra Nord-Amerika, og 25) Sp. vaccinifolia, D. Don (Sp. venustula, Kth.), som 1838 er indført til England fra Himalaya; **Molde** (62° 44′): 26) Sp. latifolia, Borkh. (Sp. carpinifolia, Willd.), fra Nord-Amerika; 27) Sp. opulifolia, L. var. aurea og 28) Sp. regeliana, Rinz, som er en Bastard af Sp. callosa og Douglasii.

Foruden de her nævnte findes ved Christiania ogsaa følgende Arter: Sp. acutifolia, Willd., Sp. alpina, Pall., der sandsynligvis kun er en Varietet af den foregaaende, Sp. ariaefolia, Sm., Sp. betulaefolia, Pall., Sp. Blumei, G. Don (Sp. chamaedryfolia, Blume), Sp. canescens, D. Don (Sp. cuneifolia, Wall.), Sp. crenata, L., Sp. digitata, Willd., Sp. eximia, Hort., Sp. japonica, Sieb. & var. foliis albo-variegatis, Sp. lindleyana, Wall., Sp. nepalensis, Lodd., Sp. nobleana, Hook., som maaske kun er en Varietet af Sp. Douglasii, Sp. obovata, Kit. (rimeligvis en Varietet af Sp. hypericifolia), Sp. palmata, Thunb., Sp. pikowiensis, Bess. (Bastard af S. crenata og media), Sp. prunifolia, S. & Z. flore pleno (Hovedarten med enkelte Blomster har jeg ikke seet her), Sp. rugosa, Wall., Sp. thalictroides Pall., der rimeligvis kun er en Varietet af Sp. hypericifolia, og Sp. Thunbergii, Blume (Sp. crenata, Thunb.). Den sidst nævnte Art kan ved Arendal (58° 27′) naa en Høide af henved 3′ (94 cm.).

Af de buskformede Arter have følgende hidtil været dyrkede i Sverige: Sp. acutifolia, Willd., til Polarcirkelen, Sp. amurensis, Maxim. til Upsala, Sp ariaefolia, Sm. til Upsala, Sp. bella, Sims. til Upsala, Sp. betulaefolia, Pall. til Polarcirkelen, Sp. Billardii, Hort. til Bodträskfors (65° 51′) i Norrbotten, dybt inde i Landet [1]), Sp. cana, W. & K. til Luleå (65° 37′), Sp. canescens, D. Don til Upsala, Sp. cantoniensis, Lour. til Stockholm, hvor den dog ofte lider af Vinterkulden, Sp. chamaedryfolia, L. til Bodträskfors (se ovenfor), Sp. Douglasii, Hook. til henimod Polarcirkelen, hvor den dog af og til topfryser, Sp. grandiflora, Sweet til Upsala, Sp. hypericifolia, L. til Luleå (65° 37′), Sp. japonica, Sieb. til Polarcirkelen, Sp. laevigata, L. til Bodträskfors (se ovenfor), Sp. latifolia, Borkh. til Bodträskfors (se ovenfor), Sp. lindleyana, Wall. til Upsala, Sp. oblongifolia, W. & K. til Luleå (65° 37′), Sp. opulifolia, L. til Luleå, Sp. prunifolia, S. & Z. flore pleno i Skåne; i Stockholm lider den meget ofte af Vinterkulden, og i Upsala holder den sig ikke, Sp. pubescens, Turcz. til Stockholm, Sp. salicifolia, L. til 67° tilligemed Varieteterne β. paniculata og γ. latifolia, Sp. sorbifolia, L. til Polarcirkelen, Sp. Thunbergii, Blume til Upsala, Sp. tomentosa, L. til Stockholm, Sp. trilobata, L. til Ångermanland og Sp. ulmifolia, Scop. til Luleå (65° 37′).

Ved Wasa i Finland (63°) dyrkes ialtfald følgende Arter: Sp. Billardii, Hort., Sp. cana, W. & K., Sp. chamaedryfolia, L., Sp. cuneifolia, Borkh., Sp. Douglasii, Hook., Sp. opulifolia, L., Sp. salicifolia, L. og Sp. sorbifolia, L. — Ved Petersburg findes idetmindste følgende Arter: Sp. chamaedryfolia, L., som er fuldkommen haardfør og i Almindelighed giver modent Frø, Sp. confusa, Rgl. & Körn., som holder sig meget godt og giver aarvist modent Frø, Sp. Douglasii, Hook., som i strenge Vintere fryser ned lige til Sneen, og Sp. opulifolia, L., som holder sig nogenlunde godt; men Stammerne faa dog hverken den Høide eller Tykkelse som i denne Arts Hjemland, Nord-Amerika, og i strenge Vintere fryser den ned lige til Sneen [2]); derimod holde Sp. salicifolia, L. og Sp. sorbifolia, L. sig meget godt.

AMYGDALEAE.

Amygdalus communis, L. (Prunus amygdalus, Jess.). **Norge.** Mandel, Mandeltræ; **Sv.** Mandel, Mandelträd; **Dan.** Mandeltræ; **Tkl.** Ambrosiamandeln, Amigderebom, Atlasmandel, Damenmandel,

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. 24. Stockholm. 1885. Pag. 31.
[2]) Eduard Regel's Gartenflora. 1881. Pag. 296.

Knackmandeln, Krachmandeln, Krackmandeln (var. fragilis), Mandalâ, Mandelbaum, Mandelboum, Mandele, Mandelle, Mandeln (afrikanische), Mandeln (berberische), Mandeln (provencer), Mandeln (spanische), Mandelpom, Morillen (Steyermark), Pistazienmandel (var. fragilis), Pittmandel (portugiesische), Pugliamandeln, Sultaninmandel, Valenciamandel; **Engl.** Almandre, Almond, Amyllier, Common Almond-tree; **Fr.** Amandier; **It.** Mandolo, Mandorla, Mandorlo.

Det kan nu betragtes som en afgjort Sag, at Mandeltræet ikke har sit Hjem i de østlige Egne af Asien [1]); men efter de nyeste Undersøgelser tør det antages som bevist, at den oprindelig er vildtvoxende i Syrien, hvor den, i det 16de Aarhundrede, blev fundet af den bekjendte tyske Botaniker Rauwolff, navnlig i Omegnen af Tarablus eller Tripolis, som det undertiden ogsaa kaldes, samt paa Antilibanon, ved en Høide af 3000—5000′ o. H., og i Mesopotamien. Dette stemmer ogsaa godt overens med de Efterretninger, som man har om dette Træ i det gamle Testamente (1 Moseb. 43. 10), hvor Jakob paalægger sine Sønner, blandt andre Gaver, som de skulde bringe til Ægypten, ogsaa at medtage Mandler (shakedim). Senere (2 Moseb. 25. 33, 34 og 37. 19) omtales »mandelformede« Skaale, og under Vandringen i Ørkenen gav, som bekjendt, Aron's blomstrende Mandelstok (4 Moseb. 17. 8) Anledning til, at han blev Jødernes Yppersteprest. I Persien og Afghanistan findes Mandelen kun som dyrket Træ, og det samme er Tilfældet i Kaschmir og Punjab i Hindostan, hvorfra der nu udføres store Qvantiteter baade af søde og bitre Mandler til Indien [2]).

Mandelen omtales hverken af Homer eller Hesiod, og i Grækenland nævnes den første Gang omtrent 400 f. Chr. Theophrast (371—286 f. Chr.) omtaler paa flere Steder Mandelen, giver en tydelig Beskrivelse af Træet og Frugten, og denne omtales baade som spiselig Frugt og som Lægemiddel. Han kjendte baade bitre og søde Mandler, ja paastaar endog, at de bitre kunde forvandles til søde, naar Træerne bleve gjødslede med Svinegjødsel (hist. pl. II. 7. 7). Til Italien kom dette Træ fra Grækenland, men dog neppe tidligere end i det første Aarhundrede f. Chr. Columella, som kalder Træet Amygdala og Frugten Nux graeca, siger (de re rust. V. 10. 12) blandt andet, at man, for at faa Træet til at bære velsmagende Frugt, maa lade Kjernen, før den blev saaet, i nogen Tid ligge i Vand, som var blandet med Honning. Paa Plinius's Tid kjendte man i Italien flere Sorter Mandler, søde og bitre samt med tyndt og tykt Skal; men de bedste af disse bleve altid formerede ved Podning. Plinius (XX. 7, 7. XXIII. 4, 42) omtaler ogsaa Mandelolie (Oleum amygadalinum), hvoraf den bedste Sort kom fra Ægypten.

Ved Norges sydøstlige Kyst findes paa flere Steder Mandeltræer, der, som fritstaaende Kronetræer, i en nogenlunde gunstig Sommer, give moden Frugt, f. Ex. ved Mandal, Christianssand, Brevik, Fredrikshald og Christiania. I den her værende botaniske Have findes et fritstaaende Træ, der aldrig har lidt af Vinterkulden og som nu er 20 Aar gammelt. I October 1887 var dette Træ lidt over 19′ (6 m.) høit og Stammen holdt 6—7″ (15.6—18.3 cm.) i Diameter. Dette Træ, som aldrig har været dækket om Vinteren, blomstrer i Almindelighed 24—28 Mai, og har mange Gange givet moden Frugt. I Slutningen af September 1886 gav dette Træ 136 Mandler, hvoraf over Halvdelen havde fuldt udviklet Kjerne, uagtet den forløbne Sommer, med Hensyn til Frugtbarhed, snarere maatte sættes under end over det middelmaadige. Ved Gaarden Aasen i Vestre Aker Prestegjeld, i Nærheden af Christiania, maalte jeg i September 1885 et Mandeltræ, som var 19′ (5.96 m.) høit; Stammen, som er 18″ (47 cm.) høi, holdt 3′ (94 cm.) i Omfang og deler sig i to

[1]) **Alph. de Candolle.** Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 174.
[2]) **Dietrich Brandis.** The Forest Flora of North-West and Central India. London. 1874. Pag. 191.

Grene, hvoraf den ene holdt 2′ 2″ (67 cm.) og den anden 1′ 8″ (52 cm.) i Omfang. Fra alle de ovenfor nævnte Steder ved den norske Kyst har jeg faaet fuldstændig moden Frugt. Alle Træer ere fritstaaende Kronetræer.

I de sydlige Egne af Sverige (55° 20′) giver Mandeltræet moden Frugt, naar det dyrkes som Spalier; men rimeligvis vilde dette der ogsaa lykkes med fritstaaende Kronetræer. Ved Jägerhult, i Nærheden af Tullgarn, nogle Mile søndenfor Stockholm (omtrent 59°), findes et spalieret Mandeltræ, som for nogle Aar siden var 11′ (3.27 m.) høit og hvis Stamme holdt 6″ (18 cm.) i Diameter. Dette Træ, som blev plantet 1846, har i gunstige Sommere givet moden Frugt [1]). Ved Petersburg kan Mandeltræet ikke holde sig. (Regel).

I den botaniske Have ved Christiania findes et omtrent 9′ (2.82 m.) høit Exemplar af Amygdalus communis flore pleno, der i enhver Henseende har vist sig at være ligesaa vinterstærk som Hovedarten. Den blomstrer hvert Aar meget rigelig i de sidstê Dage af Mai. Om Temperaturforholdene ved Christiania maa jeg tillade mig at henvise til, hvad der herom tidligere (I. Pag. 191) er sagt.

Det kan her maaske være af Interesse at se, hvorledes det er gaaet med Mandeltræerne i Syd-Europa i den for Trævegetationen og især for Frugttræerne meget ugunstige Vinter 1879—80: I Tübingen (48° 31′) havde man, naar undtages nogle faa Dage i December og Januar, altid Kuldegrader fra 27de November til 16de Februar, og enkelte Dage i December gik Thermometeret endog ned til 20, 23, 25 ja lige til 30° C. Følgen heraf var, at alle Mandeltræer i Omegnen bleve ødelagte [2]). I Athen (37° 58′) havde man fra December 1879 til Marts 1880 incl. daglig — 1—3° R. og nogle Timer i Begyndelsen af Januar — 7° R. samt - 6° R. 14—15 Marts: baade Mandler og Ferskener toge Skade. I Nizza (43° 42′), hvor der var Kuldegrader baade i December og Januar, men ikke under — 7° R., havde Mandeltræerne dog taget Skade [3]).

Amygdalus persicoides, Ser. Af denne Form, der skal være en Bastard af Mandel og Fersken, findes, i den botaniske Have ved Christiania, et Exemplar, som er 16′ (5 m.) høit med 5″ (13 cm.) Diameter af Stammen. Den har smaa, uanseelige Blomster, som altid falde af under Blomstringen; men Træet holder sig ligesaa godt som den almindelige Mandel.

Amygdalus nana, L. (Prunus nana, Jess.). **Norge, Sv. Dan.** Dvergmandel; **Tkl.** Pierscheblüh (Siebenbürgen), Zwergmandel; **Engl.** Dwarf Almond, Shrubby Almond; **Fr.** Amandier de Georgie; **It.** Mandorlo nano.

Dvergmandelen, som i Europa kun er vildtvoxende i de sydøstlige Lande, findes neppe længre mod Vest end til Siebenbürgen og Ungarn, hvor den paa Karpatherne gaar op i Bøgens Region. I det vestlige Rusland gaar den mod Nord til Podolien (48°), og derfra gaar Grænsen jevnt mod N. O. gjennem Ukraine, mellem Kursk og Charkow, gjennem Tambow og lidt nordenfor Byen Pensa til Kazan (55° 48′); men her bøier Grænsen sig først mod Syd og siden mod Øst til Sterlitamack, i Gouvernementet Orenburg (omtr. 53°) [4]). Herfra gaar Dvergmandelen gjennem Kaukasien og Sibirien til Dahurien. I Sibirien har den naaet sin Nordgrænse ved 50° [5]). Denne Art blev 1683 indført til England fra det sydlige Rusland.

---

[1]) Svenska Trädgårgsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1883. Pag. 160.

[2]) Illustrirte Gartenzeitung. XXIV. Stuttgart. 1880. Pag. 242. Cfr. Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 114

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1880. Pag. 88.

[4]) A. E. v. Baer und G. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 74

[5]) P. S. Pallas. Flora rossica. I. 1. Pag. 27.

Ved Christiania kan Dvergmandelen naa en Høide af 4—5′ (1.25—1.56 m.), blomstrer 16—20 Mai og giver, selv i en ugunstig Sommer, moden Frugt. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art samt Varieteterne campestris og sibirica i en lang Aarrække have holdt sig meget godt, uden at dækkes, og blomstret, men ikke givet moden Frugt. Den har ogsaa i mange Aar holdt sig godt i Nordre Fron i Gudbrandsdalen, ved Gaarden Toksen, som ligger paa en Høide af omtrent 1100′ (345 m.) o. H., hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima. Den holder sig ogsaa godt ved Gaarden Furuset i Aamot Prestegjeld i Østerdalen, hvor Thermometeret om Vinteren ikke sjelden kan gaa ned til 36—44° C. Jeg har flere Gange saaet Frugten af den hvidblomstrende Varietet, men kun sjelden faaet Planter, som have givet hvide Blomster. — I Sverige holder Dvergmandelen sig godt ved Piteå (65° 19′) [1].

Amygdalus persica, L. (Persica vulgaris, Mill., Prunus persica, Benth. & Hook.). **Norge.** Fersken; **Sv.** Persica; **Dan.** Færskentræ; **Tkl.** Färschi, Heimelting, Marillenbom (Schlesien), Pärkenbaum (Osnabrück), Pärske (Ostfriesland), Päske, Paxabel, Peeschen, Peerschenboom, Peirsikbom, Pers, Persch, Perschboum, Perschenbaum, Persebaum, Persekenboum, Persenbaum, Perser, Persichboum, Persike, Perzyk, Pesekenbaum (Göttingen), Pfärsach, Pfersbe, Pferscherbam (Tirol), Pfersech, Pfersen, Pferser (Oestreich), Pfersich, Pfersichpaum, Pfersiken, Pfersing, Pferzich, Pfirsing, Pfirsken, Pfirsichbaum, Pförsich, Pherseichpaum, Phersich, Phirssen, Piersbaum, Piersbom, Pierssbaum, Piersche, Pierschebaum (Siebenbürgen), Pirs, Pirschbaum, Pirsche, Pirschenboom, Pirse, Pirsichbaum, Pirss, Pirsse, Pyrsbaum, Pyrss, Pyrsyk, Sommerpfirschken; **Engl.** Avant-peach, Common Peach, Peach; **Fr.** Pêcher; **It.** Perseg, Persegnos, Persica, Persico, Pesca, Pescanoce, Pesco, Piersico.

Det er mig ikke bekjendt, at der, blandt de dyrkede Frugttræer, findes noget, om hvis oprindelige Hjem og Forekomst i det hele der har været skrevet saa meget og fremsat saa forskjellige Meninger, som om Ferskenen. Af alt dette forekommer det mig rimeligst, at Ferskenen har sit Hjem i China, hvor Dyrkningen af dette Træ synes at gaa længre tilbage i Tiden end noget andet Frugttræ. Der har ogsaa været fremsat den Mening, at Ferskenen ikke er en egen Art, men en Varietet eller Bastard, der er fremkommet ved Dyrkning af Mandeltræet. I Berlin fandtes der for otte Aar siden, og rimeligvis findes det der endnu, et Træ, som undertiden bar Ferskener, til andre Tider Mandler, og enkelte Aar bar Træet begge disse Slags Frugt paa engang [2].

Det er maaske muligt, at Ferskenen har været kjendt i Grækenland paa Theophrast's Tid (371—286 f. Chr.); men i saa Fald er det dog besynderlig, at han (hist. pl. I. 21) kun nævner to Frugttræer, som havde røde Blomster, Granatæblet og Mandelen. Til Rom er Ferskentræet rimeligvis kommet kort Tid efter Begyndelsen af vor Tidsregning. Dioscorides, hvis Beskrivelse (de mat. med. I. 164) er meget tydelig, kalder Ferskenen persikon melon *(περσικὸν μῆλον)*, og siger, at den er et sundt Fødemiddel, naar den er tilstrækkelig moden. Plinius, som paa flere Steder omtaler Ferskenen, siger blandt andet (XIII. 7, 67), at denne Frugt er lettere fordøielig end Plommer og de fleste andre Frugtsorter, samt at Bladene og Kjernerne bleve brugte som Lægemiddel; han siger ogsaa (XV. 11, 41), at Ferskenen i Rom stod i høiere Pris end enhver anden Frugt. Den bekjendte Læge Claudius Galenus (131—201 e. Chr.) siger (de aliment. facult. II. 19), at Frugten var lettere fordøielig, naar den blev spist før end efter Maaltidet. Palladius, der levede i det

[1] Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 140. 1884. Pag. 59.
[2] Karl Koch. Die Bäume und Sträucher des alten Griechenlands. Stuttgart. 1879. Pag. 194.

4de eller 5te Aarhundrede e. Chr., siger (XII. 15, 20). at Ferskenen blev podet paa Stammer af Fersken, Mandel, Plomme eller Aprikos; og som et Bevis for, at man, paa hans Tid, har gjort sig megen Umage med Dyrkningen af denne Frugt, kan det nævnes, at han tilraader (VII. 12, 7), i de tre sidste Dage før Blomstringen, at vande Træet med Gjedemelk, for at faa store Frugter. I Carl den Store's Tid dyrkedes Ferskenen (»Persicarii«) paa hans Godser, og de, som bleve udsendte, for at undersøge Godsernes Tilstand (»missi dominici«), sige udtrykkelig om Godset Treola: »Af Træer fandt vi Pærer og Æbler af forskjellig Art, Mispeler, Ferskener, Valnødder, Plommer, Hasselnødder, Morbær-, Kvæde- og Kirsebærtræer«.

Ferskenen dyrkes hist og her i Norge, i de sydlige Kystegne, naturligvis alene som Spalier, og modnes i varme Sommere til Bredderne af Sognefjord (61° 17′). Dyrket paa denne Maade, blomstrer den i Almindelighed ved Christiania 4—8 Mai; men her har jeg kun seet to Varieteter, »Montagne double« og »Madeleine rouge«, og af den sidste veiede de største Frugter 12 Lod (186 gr.). I Omegnen af Christiania bliver Ferskenspalieren paa enkelte Steder dækket med Halmmatter om Vinteren, paa andre Steder derimod ikke. I den her værende botaniske Have findes et Exemplar af »Montagne double«, som aldrig har været dækket. — I det sydlige Sverige modnes ogsaa Frugten, som Spalier, i en gunstig Sommer, og paa denne Maade er den forsøgt lige til 59°; men der bliver Frugten i Almindelighed kun tjenlig til Syltning. — I Riga holder Ferskenen sig ikke, og i Petersburg fryser den hvert Aar ned [1]).

Prunus armeniaca, L. (Armeniaca vulgaris, Lam.). **Norge, Sv. Dan.** Aprikos; **Tkl.** Amarellen, Amarillali, Amarilleli (St. Gallen), Amerellen, Barille, Barilleli, Baringeli (Luzern), Barnigeli (Schwyz), Berille, Emelbom, Emmer (Glarus), Goldpfirschken, St. Johannespfersing, Mällelern (Strassburg), Malatheyn, Malattie, Malbaum (Pommern), Mareiali (St. Gallen), Mareieli (Appenzell), Marellen, Marillabaum, Marillen (Tirol, Schweiz), Marülleri (Schweiz), Möllele (Schwaben), Möllelin, Molleten, Panapägeli (Uri), Pargili (Schaffhausen), Parille, Parillenbaum, Paryli, Pomajägelibaum; **Engl.** Abrecock, Abricot, Apricock, Apricot; **Fr.** Abricotier; **It.** Albercocco, Albicocco, Albricocco, Armellini, Armeniache, Armeniaco, Bacoche, Meliaca, Meliaco, Meniaco, Moniaca, Pesca armenica, Umiliaca.

Aprikosens Hjemland er ikke kjendt; det opgives vistnok, at det skal være Armenien, men dette er ikke bevist. Alt paa Alexander den Store's Tid skal dette Træ være kommet til Grækenland og Epirus, og derfra, i Begyndelsen af vor Tidsregning, til Rom, hvor Frugten kaldtes Mala epirotica, Mala armeniaca eller Mala praecocia. — I det arabiske Sprog kaldes Aprikosen Birkouk eller Albirkouk, og dette Navn blev af Araberne indført i Spanien for omtrent 1100 Aar siden. Efterhaanden blev det forandret til Albaricoque og i Portugal til Albricoque. I flere af de europæiske Sprog har dette Navn undergaaet en hel Del Forandringer [2]).

I Norge dyrkes Aprikosen meget almindeligere end Ferskenen, men næsten overalt som Spalier. Som fuldkommen sikker Polargrænse kan jeg, ligesom for Ferskenen, nævne den nordlige Bred af Sognefjord (61° 17′). Ved Balestrand Prestegaard (61° 15′ — I. Pag. 83—87) modnes den tidlige ungarske Aprikos, i en almindelig Sommer, omtrent den 20de August, og den dobbelte Orange-Aprikos lidt senere. Den norske Historiker G. Schøning siger [3]), at han den 27de April 1773 saa et blomstrende Aprikostræ i Throndhjem, men der findes ingen Oplysning om Frugtens Modning. I Fortsættelsen af hans Reise i Norge, der findes som Manuscript paa Rigsarchivet i

[1]) Ed. Regel's Gartenflora. 1871. Pag. 332.
[2]) The Garden. Vol. XXIV. London. 1883. Pag. 159.
[3]) Gerhard Schøning. Reise gjennem en Del af Norge. 1ste Hefte. Kjøbenhavn. 1778. Pag. 25.

Christiania, fortæller han, at man paa Gaarden Gjermundsnes (62° 38'), i Vestnes Prestegjeld i Romsdals Amt, dyrkede Aprikoser, som »sjelden bleve ret modne, men dette skede dog 1773, da de bleve temmelig modne«. Ved Christiania modnes i en almindelig Sommer, som Spalier, der ikke dækkes om Vinteren, ialtfald følgende Sorter: Ambrosia-Aprikose, Grosse Bredaer-Aprikose, Grosse ungarische Aprikose, Nancy-Aprikose, Orange-Aprikose og Pfirsich-Aprikose.

Langs Norges sydøstlige Kyst, mellem Cap Lindesnes og Christiania, finder man ikke sjelden Aprikostræer, hvis spalierede Kroner ere 12—16' (3.8—5.0 m.) høie og lige saa brede, og som næsten hvert Aar give nogle Hundrede Frugter. Jeg vil derfor her kun nævne følgende to Exempler: 1) Ved Aker's Sparebank i Christiania fandtes, indtil for nogle Aar siden, et spalieret Aprikostræ, som maatte ødelægges, fordi en ny Bygning skulde opføres lige ind til den Væg, hvortil Træet var festet. Dette Træ, som blev plantet 1854, var 20 Aar senere 24' (7.2 m.) høit og lige saa bredt, og det største Udbytte var 1600 fuldmodne Frugter. 2) I den lille By Holmestrand (59° 30') ved Christianiafjord blev, for nogle Aar siden, et spalieret Aprikostræ ødelagt ved en Ildebrand. Dette Træ, som blev plantet 1836 var 35 Aar senere 18' (5.6 m.) høit og 25' (7.8 m.) bredt. Det havde flere Gange baaret mellem 1000—2000 Frugter, men i Aarene 1858 og 1859 gav det hvert Aar mellem 3000—4000 Frugter, hvoraf Størstedelen var moden i Slutningen af August. Dette er det største mig bekjendte Udbytte af et Aprikostræ i Norge.

Prunus avium, L. (Cerasus avium, Mønch, Cerasus dulcis, Gärtn., Cerasus nigra, Mill.). **Norge.** Søde Kirsebær, Moreller; **Sv.** Fogelbär, Fogelkörsbär; **Dan.** Fuglekirsebær; **Tkl.** Backkirsche, Büschelkirsche, Chriasibom (St. Gallen), Chriesibaum, St. Gregoriusholz, Griesbeer (Memmingen), Griesse (Appenzell), Grillä, Grisy, Grülla, Haberkirsche, Haferkirsche, Herzkirsche, Holzchriesi (Schweiz), Holzkirsche, Karsten, Kasper, Kassbeerenboom, Kebsbeere, Kesbeeren (rienisch), Kiässenbaum, Kirsche (rheinische), Kirsen (wilde), Kirskenboom, Kofferkirsche, Kostebeere, Kretschkirsche, Krietschkirsche, Morellen (Hamburg), Näggel, Niggill, Pfelzkirschen (Oestreich), Quisselbeere, Schorniggel, Slickerchen, Süsskirsche, Tisselkirschbaum, Tschirischer, Twieselbeerbaum (Oestreich), Vogelkirsche, Waldkersen, Waldkirsche, Wasserbeere, Weichsel, Weichselkirsche, Weiseln, Weisslen, Weixel, Wesselbeer, Wesselbeerbom, Wesselte, Wichsel, Wihsel, Wildkirsche, Wisela, Wisele, Wissbeere (Osnabrück), Wispelbeere (Unterweser), Wispern (Göttingen), Wisselbeeren (Oldenburg), Zwieselbeere (Osnabrück); **Engl.** Black Merry, Brandy Massard, Carrons, Crab Cherry, Gaskins, Gascoignes, Gean Cherry, Gean-tree, Guind, Hackberry, Hawkberry, Hedgeberry, Hegberry, Jean Cherry, Mazard, Mazer-tree, Mazzard Hagberry, Merries, Merry, Merry-tree, Shir, Wild Cherry; **Fr.** Amarelle, Badiér, Bigarreautier mérisier, Prunier mérisier; **It.** Ciregiolo, Visciolo.

Denne Art synes at være vildtvoxende næsten overalt i Europa, naar undtages de nordøstlige Egne; i de bayerske Alper gaar den op til 1104 m (Sendtner) og i Tirol til 1492 m. o. H. (Hausmann). Hist og her i de sydlige Egne af Norge, fornemlig i Nærheden af enkelte Byer, er denne Art forvildet. Professor H. Strøm angiver [1], at dette Træ skal findes vildtvoxende paa Hesthammarøen i en Indsjø mellem Drammen og Kongsberg; men efter de Undersøgelser, som jeg derom har anstillet, er den nu udryddet. Professor Karl Koch betvivler [2], at denne Art er vildtvoxende pea noget Sted i Europa, men tror, at den, ligesom Kornarterne, i en forhistorisk Tid er kommen til Europa med de fra Østen indvandrede Folkeslag. Jeg kan naturligvis ikke føre noget,

[1]) **Hans Strøm.** Physisk-oeconomisk Beskrivelse over Eger Prestegjeld. Kjøbenhavn. 1784 Pag. 76 og 275.

[2]) **Karl Koch.** Dendrologie. 1 Th. Berlin. 1869. Pag. 105.

i Ordets strengeste Forstand, fuldstændigt Bevis for det modsatte, men tror dog at kunne godtgjøre, at der er stor Sandsynlighed for, at dette Træ er oprindelig vildtvoxende baade i Norge og Sverige: I Urnes Prestegjeld, ved en af de inderste Arme af Sognefjord (61° 18′), i Bergens Stift, fandtes der, ialtfald for nogle Aar siden, en formelig Skog af disse Træer, som dækkede et Areal af omtrent $^1/_8$ □ Mil. I Nærheden af denne Skog blev der, i den første Fjerdedel af dette Aarhundrede, aabnet en Gravhøi, hvori fandtes flere Gravkammere ved Siden af hverandre. Et af disse Gravkammere, der laa 16′ (5 m.) under Høiens Overflade, var dækket af en Stenskive, hvorpaa nærværende Tegning (Fig. 148) var indhugget. I selve Gravkammeret fandtes flere Liter Kirsebærstene, netop af samme Form som de, der nu findes i Skogen [1]). Efter vore Historikeres Mening, maa denne Gravhøi være fra det 5te eller senest det 6te Aarhundrede, og paa dette Sted maa altsaa Prunus avium have været almindelig paa den her nævnte Tid. Dersom man ikke vil indrømme, at denne Art her har været oprindelig vildtvoxende, kan det vist ikke bringe til noget Resultat at anstille Betragtninger over om og hvorfra et i en forhistorisk Tid indvandret Folk maaske kunde have medbragt Frø til Udsæd af Prunus avium. Naar alle baade historiske og locale Forhold vel overveies, forekommer det mig, at der er meget liden Sandsynlighed for, at denne Art ved Menneskehaand er indført i Norge.

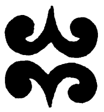

Fig. 148.

Efter nedenstaaende Meddelelse synes det hævet over enhver Tvivl, at Prunus avium er en i Skandinavien oprindelig vildtvoxende Art. I Provindsen Bohuslän, som ligger paa Sveriges Vestkyst og strækker sig fra den norske Grænse til Gøteborg, bleve en hel Del Torvemyre, for omtrent 25 Aar siden, undersøgte med stor Nøiagtighed, og som Resultat af disse Undersøgelser meddeles blandt andet følgende: »Af den store Mængde Træleveringer, som vi overalt fandt, kan der med Sikkerhed trækkes den Slutning, at den hele Provinds tidligere har havt en rig Skogvæxt, og at flere Træarter dengang have havt en større Udbredning end nu. I Torven i det mellemste District fandtes saaledes ofte Prunus avium, en Art, som nu alene findes paa enkelte Steder i de sydlige Egne af det hele District. Derimod fandt man ikke Quercus pedunculata. De Levninger af Eg, som forekom i Torven, vare altid af Quercus sessiflora. I de ældre Torvlag fandtes heller ingen Levninger af Bøg (Fagus silvatica). Det ser saaledes ud til, at de to her nævnte Træarter først i en senere Tid ere indkomne i denne Provinds« [2]).

I de ovenfor citerede Reisebemærkninger siger Biskop Neumann, at han, hos en paa det nævnte Sted boende Mand, saa et Spillebord, hvis Plader bestode af et eneste Stykke af et Kirsebærtræ fra den omtalte Skog. I Juli 1864 blev der maalt 4 af de vildtvoxende Kirsebærtræer, der vare fuldkommen friske og som havde følgende Dimensioner:

	Høide.	Stammens Høide.	Omfang i Brysthøide.	Kronens Diameter.
No. 1:	22′ (6.9 m.)	6′ (1.9 m.)	4′ 4″ (1.35 m.)	32′ (10 m.)
No. 2:	24′ (7.5 m.)	$5^1/_2$′ (1.7 m.)	4′ (1.25 m.)	30′ (9.4 m.)
No. 3:	30′ (9.4 m.)	6′ 10″ (2.1 m.)	5′ (1.56 m.)	39′ (12.2 m.)
No. 4:	40′ (12.5 m)	6′ 6″ (2 m.)	6′ 4″ (2 m.)	40′ (12.5 m.)

[1]) Budstikken. Christiania. 1824. Pag. 560. Bemærkninger paa en Reise i Sogn og i Søndfjord af Biskop Dr. J. Neumann. Cfr. Jens Kraft. Topographisk-statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge. 4 D. Pag. 825.

[2]) Om Bohusläns Torfmossar. Af E. W Olbers og C J. Lindeberg, i Göteborgs og Bohusläns Kongl. Hushållnings-Sällskaps handlingar för 1864. Pag. 49—64.

Ved Halsnø Klosters Gaard i Fjeldberg Prestegjeld (59° 47'), i Søndre Bergenhus Amt (I. Pag. 82—83), findes et plantet Exemplar af Prunus avium, som 1862 var 33 Aar gammelt. Det var da 38' (11.9 m.) høit og den 14' (4.4 m.) høie Stamme holdt i Brysthøide 15" (39 cm.) i Diameter. Kronen havde en Diameter af 25' (7.8 m.). I Vangsnes, Annex til Balestrand (I. Pag. 83—87), findes et plantet Exemplar af Prunus avium, hvis Stamme, i September 1878, i Brysthøide holdt 6' 7" (2.06 m.) i Omfang. I Molde (62° 44') staar et Moreltræ (P. avium), som 1862 var 35' (11 m.) høit og Stammen, som var 10' (3.1 m.) høi, holdt i Brysthøide 2' (62 cm.) i Diameter. Træet var fuldkommen friskt. Ved Gaarden Ranheim, i Nærheden af Throndhjem (63° 26'), findes flere store Kirsebærtræer, og det største af disse er en Morel (P. avium), som 1863 havde følgende Dimensioner: Høide 32' (10 m.); lidt over Grunden, hvor Stammen har et Omfang af 10' (3.1 m.), deler den sig i tre mægtige Grene, hvoraf den ene i Brysthøide havde et Omfang af 3' 6" (109 cm.), den anden 4' (125 cm.) og den tredie 4' 6" (1.40 m.); Kronen havde en Diameter af 45' (14.1 m.) Dette Træ, som blev plantet i Aaret 1800, er endnu friskt og bærer hvert Aar en Mængde Frugt. Min tidligere (I. Pag. 97—103) nævnte Ven, Provst J. Wisløff i Stegen, der er meget vel kjendt paa det her nævnte Sted, har opgivet mig, at det største Udbytte af Frugt, som dette Træ har givet, var 7 Tønder (à 139 Liter), og dette er ved 63° 26' N. B.! I Haven ved Ullensvang Prestegaard i Hardanger (60° 19') findes to Moreltræer (P. avium), der bleve plantede 1758 af Provst Atke, som var en af de første, der indførte Poteten her i Landet (II. Pag. 143). Disse Træer staa saa nær ind til hverandre, at begge Kroner, i lidt Frastand, se ud som om de tilhørte et Træ. Den samlede Krone dækker et Areal af omtrent 2000 □' (197 □ m.). For 15 Aar siden var det ene Træ 30' (9.4 m.) høit og Stammen holdt i Brysthøide 7' 7" (2.4 m.) i Omfang; det andet var 28' (8.8 m.) høit og Stammen holdt 6' (1.9 m.) i Omfang. Begge disse Træer bære endnu Frugt; men i de senere Aar har man maattet støtte Grenene ved Hjelp af Stænger saaledes, som det sees paa vedføiede Tegning (Fig. 149), der er udført efter en Photographi, som blev taget for fire Aar siden. Det er vist sjelden at finde saa gamle, frugtbærende Træer af denne Art.

Det nordligste Sted i Norge og sandsynligvis i hele Verden, hvor man, saavidt mig bekjendt, har faaet modne, søde Kirsebær, er Moskenes i Lofoten (67° 54'), hvor et fritstaaende Kronetræ blev plantet saaledes, at det var dækket af et Hus mod de heftigste Vinde; men som en nogenlunde sikker Polargrænse, ialtfald for de tidligere Sorter, kan sættes Nesne Prestegjeld i Nordland (66° 12'). Ved Gaarden Fillingsø, i Vaage Prestegjeld i Gudbrandsdalen (61° 52'), modnes søde Kirsebær, i en almindelig Sommer, paa en Høide af 1350' (424 m.) o. H., og ligesaa ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37') paa en Høide af 1500' (470 m.) o. H. I Lavlandet i de sydlige Egne af Norge modnes sandsynligvis alle hidtil kjendte Former af denne Art. Af de almindeligst dyrkede Varieteter har jeg her kun seet Prunus avium pendula, som findes hist og her til den nordlige Bred af Sognefjord (61° 17'), i Bergens Stift, og Pr. avium flore pleno, som ialtfald trives meget godt til Inderøen (63° 52') i Throndhjemsfjord. Denne Varietet har i flere Aar holdt sig meget godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld (61° 36') i Gudbrandsdalen, hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima, paa en Høide af mindst 1100' (345 m.) o. H. Det er derfor besynderligt, at denne Varietet, i den for Mellem- og Syd-Europa uheldige Vinter 1879—80, blev fuldkommen ødelagt (»ganz erfroren«) i Tübingen (48° 31'), hvor man den 16de December 1879 havde — 23° R. og den 20de Januar 1880 — 18° R.

Prunus cerasus, L. (Prunus acida, Gärtn., Cerasus caproniana, DC., Cerasus vulgaris, Mill.). **Norge.** Kirsebær, Kissebær, Kyssebær; **Sv.** Klarbär, Körsbär, Morell, Surkörsbär;

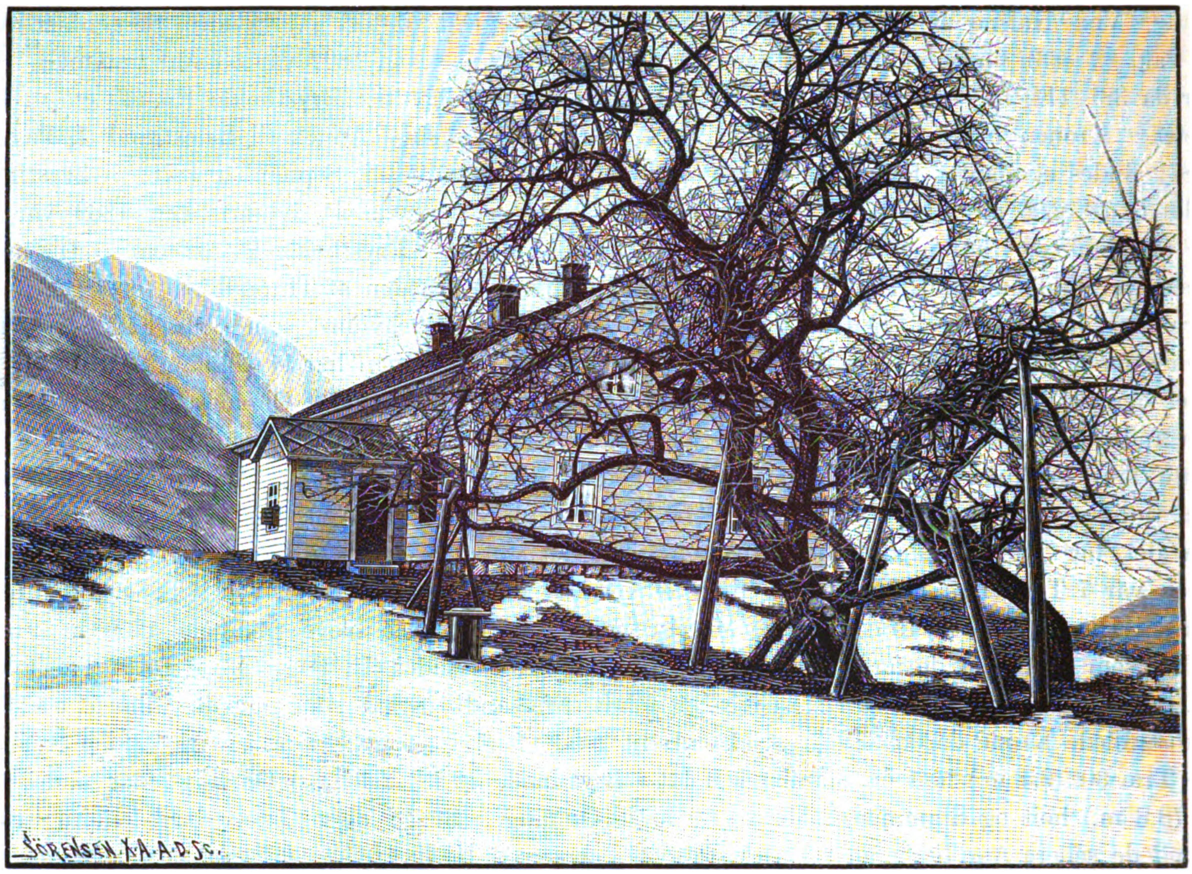

Fig. 149 To Kirsebærtræer, som ere 130 Aar gamle.

Dan. Bønder-Kirsebær, Sure Kirsebær, Sylte-Kirsebær; **Tkl.** Aembry, Aemele, Aemeli, Aemmerlibaum, Aemely, Aemeri, Aemorbom, Aemri, Amery (Schweiz), Allerheiligenkirsche, Amarellen, Amarill, Ambolderi (Berner Oberland), Ambrell, Amelber, Amelberbaum (Bayern), Amelibomm (Bayern), Amels, Amelskirschen, Amerber, Amle, Amliboum, Ammelber, Ammelbeerbaum, Ammerbaum, Annele, Bauernkirsche, Baumweichsel, Bloderkirse, Blutkirsche (wilde), Bukasbärenbaum (Mecklenburg), Burkirschenbom (sur), Chriesi (Schweiz), Drollernen (Schwaben), Emelbom, Emeli, Emeri (Bern), Emerling, Emli, Emmeli, Emmeri, Emmerin, Emmerli, Emmern (Appenzell), Haberkirsche, Heckenkirsche, Kirschbaum (sauer), Kriesi, Mädcher (Siebenbürgen), Merissen, Morelle, Oemeli (Schweiz), Pelzkirsche (Bayern), Sauerkirsche, Suure Kirsken, Weichsel, Weichsel (Ostheimer), Weikselebaum (Siebenbürgen), Weinstellen, Wiachsla (Schweiz), Wiechsla (Appenzell), Wiechslen, Wiergsla (Appenzell), Wihselboum, Wisseln, Zahmkirsche (Bern); **Engl.** Agriot, Arbouses, Cherry, Tutties; **Fr.** Bigandelle, Cerises aigres, Cerisier, Cerisier Griottier, Gobet, Griot, Griotte, Griottier, Gros Gobet, Grosse Griotte, Guindolle, Guindoux, Heaumier; **It.** Amarasco, Ceresa d' montagna, Ceresa savaia, Ceresa selvatica, Ciliegio montano, Ciliegio romano, Ciliegio salvatico, Ciresa selvaia, Marasche, Marascor, Marenela, Marosteganar, Sciarsin, Sciresa selvadiga, Sereza, Serezi, Visciolo, Vizzolar, Zeresar bastardo.

Denne Art synes at have sit Hjem i Landene søndenfor det kaspiske Hav og derfra mod Vest til Lille-Asien. Det har tidligere været den almindelige Mening, at det var denne Art, som

680 efter Roms Anlæg (74 f. Chr), af den bekjendte, rige Lucius Lucullus, blev indført til Italien fra den af ham ødelagte By Cerasus i Pontus. Der har været skrevet meget om denne Sag, men det vilde blive for vidtløftigt her, med den fornødne Critik, at gjennemgaa alt dette. Efter hvad jeg hidtil har havt Leilighed til at læse herom, ser det for mig ud til, at den ovenfor udtalte Mening skulde være den rette, men det kan dog maaske være mulig, at der med det af Lucullus til Rom indførte Træ kan være ment en eller anden Varietet af Prunus avium. I de varme Egne af Italien vilde dog dette Træ ikke trives godt, men alt paa Plinius's Tid (Hist. nat. XV. 25, 30) var det udbredt baade i Belgien og fornemlig i Rhinlandene.

Ved Nesne Prestegaard (66° 12′) i Nordland findes af denne Art et Par Varieteter, der, ligesom Prunus avium, i en sædvanlig Sommer pleie at give moden Frugt paa almindelige Kronetræer. Paa Gaarden Dønnes i Helgeland (66° 5′) fandtes tidligere to Træer, hvoraf det største i Aaret 1863, som havde en nogenlunde gunstig Sommer, gav 8—9 Pund (4—4½ kg.) moden Frugt. Paa Øen Tjøtø (65° 50′) modnes, i en almindelig Sommer, »die doppelte Glaskirsche« paa fritstaaende Kronetræer. I Lavlandet i de sydlige Egne af Norge ville sandsynligvis alle hidtil kjendte Varieteter af denne Art give moden Frugt.

I Sverige opnaar Kirsebærtræet den samme Størrelse som i Norge, ja i de sydlige Egne af Landet bliver det rimeligvis endog større; men i trykte Skrifter har jeg, i det hele taget, fundet forholdsvis faa Oplysninger om de Dimensioner, som de forskjellige Træarter der kunne naa. Ved Gaarden Grafby i Ydre Härad i Østergøtland (omtrent 58°) maaltes 1858 et Kirsebærtræ, som 4′ fra Jorden holdt 11 sv. Fod (3.27 m.) i Omfang, og ved Gaarden Malma et andet Træ, som i 4′ Høide holdt 10′ (2.97 m.) i Omfang [1]).

Den norske Historiker Gerhard Schøning siger i sin Reise i Norge (i Manuscript paa Rigsarchivet i Christiania. 2 Bd. (1774) Pag. 59): I Frosten Prestegjeld ved Throndhjem (63° 35′) ere Kirsebærtræer saa almindelige, »at hver Bonde, ja hver Husmand, har en Kirsebærhave ved sin Gaard«, og »af en saadan Have kunde man aarlig sælge for 20, 30, 40 ja 50 Rdl. og derover ja ved Misvæxt hos andre, skal en Bonde her have solgt endog for 200 Rdl.« Ved Bredderne af Sognefjord og i Hardanger findes en Mængde Kirsebærtræer, og med Frugten drives en forholdsvis ikke ubetydelig Handel i Bergen. Denne Handel har været drevet i lang Tid: under Slaget ved Bergen den 2den August 1665, mellem den hollandske og engelske Flaade, laa Lars Amundsen Aga, fra Kinservik Prestegjeld i Hardanger, ved Kjering-Bjerget, mellem Bergen og Kongshavn, med sin Baad, hvori han blandt andet ogsaa havde Kirsebær [2]).

Paa Åbol eller Åbordsøen i Ångermanna Elv (henved 63°) giver Prunus cerasus aarlig moden Frugt [3]). I Finland modnes sure Kirsebær til Kuopio (62° 53′) og Wasa (63°), men søde ikke længre mod Nord end til 61° [4]).

Prunus cerasus L. fl. pl. Den dobbeltblomstrende Varietet er i Norge temmelig almindelig langs Kysten lige til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt. Den faar der indtil 2′ (62 cm.) lange Aarsskud og blomstrer fra Begyndelsen til Midten af Juli. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser kan Blomstringstiden ved Christiania sættes til 28 Mai—2 Juni. Piteå (65° 19′) synes at være det nordligste Sted i Sverige,

[1]) Botaniska Notiser. 1871. Pag. 186.
[2]) Norske Bygdesagn samlede af L. Daae. Christiania. 1870. Pag. 58.
[3]) Joh. Wilh. Zetterstedt. Resa genom Umeå Lappmarker. Örebro. 1833. Pag. 37.
[4]) K. E. F. Ignatius. Le Grand-Duché de Finlande. Helsingfors. 1878. Pag. 16.

hvor den hidtil har blomstret, men den skades dog af og til om Vinteren. For omtrent 25 Aar siden fandt jeg i den botaniske Have ved Christiania, paa et Exemplar af denne Varietet, nogle Frugter, der havde fuldt udviklede Kjerner. Disse bleve saaede strax og spirede den derpaa følgende Vaar, men Træerne have endnu ikke blomstret.

Prunus insititia, L. **Sv.** Krikon, Tysk Slån; **Dan.** Krægetræ; **Tkl.** Augstpflaumen, Augustpflaumen, Bielse, Bilse, Bilsenpflaume (Schlesien), Blawspilling, Blumenbaum, Braume (Hessen), Chriehpoum, Cipper, Crieche, Crikelen, Flum, Flumo, Fruunenbaum (Schweiz), Gartenschlehe, Griechen (Tirol), Griechling (Augsburg), Groote Schleen, Haberkriechen, Haberpflaume, Haberschlehen, Haferpflaume, Haferschlehe, Härwesspelsen (Siebenbürgen), Kickerling (Sachsen), Klipelseln (Siebenbürgen), Koraschleh (Bayern), Krächen, Krageln (Siebenbürgen), Krechel, Krechen, Kreëken, Kreike (Göttingen), Kreite, Krek, Krekbom, Krekenbaum, Krekenbom (Ostfriesland), Kremmelkirsche (Oestreich), Krenken, Krich, Krichbaum, Krichele, Kricheln (Schlesien), Krichembaum, Krichim, Kriech, Kriecha, Kriechboum, Krieche, Kriechenbaum, Kriechenboum, Kriechenpflaume, Kriechling, Kriehen (Luzern), Krigenbaum, Kröken (Pommern), Krücken, Kyrchenbaum, Mähtschen (Siebenbürgen), Marunken (Thüringen), Matschen, Moraunen (Schlesien), Nihsnerpelsen (Siebenbürgen), Oetke, Paligli, Palögli, Palöogli, Palöpli (Graubündten), Parmuoglier (Ober Engadin), Pelsebuhm (Siebenbürgen), Pflaum, Pflaume, Pflaumenschlehe, Pflom, Pflomenbaum, Pflûmboum, Pflume, Pflumenboum, Pfraumenbaum (Tirol), Pfruma (Graubündten), Phlume, Phosen (Schwaben), Phrûmâ, Phrumboum, Pilsenbaum (Mainz), Plumenbom, Präunüsslein (Bern), Praunen, Priester (Flandern), Prommen (Siebenbürgen), Prüner (Ober Engadin), Prumboum, Prume, Prumenboum, Prumm (Aachen), Prunibaum, Renepelsen (Siebenbürgen), Rossbäuche (Tirol), Rossprumen, Schlehenpflaume, Schlucken, Schlupfe, Schweinkriechen (Schweiz), Spänling (Ulm), Spelje, Spellich, Spelling, Spendel, Spenlinc, Spenling, Spiling, Spille, Spillinc, Spilling, Spilljen, Spindling, Spindlingbaum, Spölling, Tammschlehe, Tarrnikel, Weinkriechel, Weinkriechen, Wy-Prümchen, Zäubern, Zibarten (Schwaben), Ziberli (Graubündten), Zipartla, Zipeerle, Zippärtli, Zipparten, Zipperli (Bern), Zyperte; **Engl.** Bolas, Bollas, Bullace, Bullace Plum, Bullas, Bullies, Bullions, Crex, Cricksey, Crystals, Damzels, Kesling, Kestin, Scad, Skeg, Slath, Wild Damson; **Fr.** Belosses, Pruneautier, Prunier sauvage; **It.** Atrigna, Atrigneddi servaggi, Atrigni, Atrignola, Aulecene, Barruz di bosch, Bocche nigre, Bregn, Brignet, Brigneui, Brignon sarvaego, Brogni, Brognol salvadegh, Brognolar, Brognolo, Brombòlar, Brugna salvadega, Brugnala, Brugnara, Brugneul salvatich, Brugnoè, Brugnoi, Brugnolara, Brugnolaro, Cascavella, Corgnoler, Crignara, Cucumile, Latrigno, Lecina selvaggia, Lecinella, Paramboler negro, Pianta ed brugneu, Prognoli bastardi, Prugno salvatico, Prugnola Ciliegia, Prugnolo da innesto, Prugnolo di siepe, Pruna aresti, Pruna selvaggia, Prunara sarvaggia, Prunischedda, Prunixedda, Prunizza, Pruno di macchia, Pruno salvatico, Schiaffoe predis, Spin brognol, Spina trigna, Spino trinco, Strignudo, Strignuolo, Susino salvatico, Tregne, Trigna, Trigni, Trigno.

Denne Art, som er Moderplanten til en Mængde af vore nu dyrkede Plommer, er vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa samt i Orienten. Tilsyneladende vildtvoxende paa et Par Steder ved Kysten i de sydlige Egne af Norge til Hjertøen ved Molde (62° 43′), hvor den findes paa mange Steder og i en almindelig Sommer giver moden Frugt. Den er ogsaa tilsyneladende vildtvoxende paa flere Steder i det sydlige Sverige. I Finland dyrkes denne Art til Kuopio (62° 55′) og Wasa (63°) [1].

[1]) John Croumbie Brown. Finland: its forests and forest management. Edinburgh. 1883. Pag. 277.

Prunus spinosa, L. **Norge.** Slaape, Slaapebær; **Sv.** Korfsticksbuske, Körne, Slär, Slätorn, Slån, Starkbär, Stärkebär; **Dan.** Slaaen, Slaaentorn; **Tkl.** Bauernpflaume, Bilsen, Bockbeeri, Dornä, Dornschlech, Dornschlehen, Effken (Unterweser), Hageldorn, Heckdorn, Kertsche, Kietschkepflaumen (Schlesien), Pinselen, Salachthorn, Scelebom, Schlech, Schleë (Ostfriesland), Schledorn, Schleebeeri, Schlegablüah, Schlehen, Schlehendorn, Schliehen, Schliehendürn (Siebenbürgen), Schlinke (Ostfriesland), Schlinnen, Schwarzdorn, Slachthorn, Slagthorn, Slê, Slêa, Slêbusch, Sleche, Slechpoum, Slêdoarn, Sleën, Sleerte, Slehâ, Slehe, Slehen, Slein, Slêne, Sliën, Slôn, Slone, Slüenken, Spierling, Spiling, Spindlinch, Spindling, Spindlinge, Spinellen, Spinling, Spinlingbaum (Schlesien), Swartdoorn (Bremen), Swattdaorn (Altmark), Swelkbom, Swelke, Wild' Chriacha (Schweiz); **Engl.** Blackberry, Blackthorn, Blackthorn-May, Buckthorn, Bullace, Bullens, Bullies, Bullins, Bullister, Cat-sloes, Egg-peg-Bushes, Hedge Picks, Hedge Speaks, Heg-peg-Bushes, Hep, May Blackthorn, Quick, Scrog, Skeg, Slaa-thorn, Slacen-bush, Slaigh, Sleawgh, Slan, Slaun-bush, Slea, Sloe, Sloe-tree, Slon, Slone-bloom, Slone-bush, Sloo-bush, Sluies, Snag, Snag-bush, Winter Kecksies, Winter-picks; **Fr.** Épine noire, Prunellier; **It.** Bergne, Bergnétt, Brignet, Brigneu, Brignot, Pianta ed brugneu, Prugneul, Prugno, Prugnòlo, Pruno salvatico, Prusset, Spino nero, Strangola can, Strigniculi, Strozzapreti, Susino di macchia, Susino Prugnòlo, Susino salvatico, Vegro.

Slaapen findes hist og her i de lave, sydlige Egne af Skandinavien, i Sverige til Bredderne af Indsjøen Mälaren (lidt over 59°) og i Norge til omtrent 60°. De nordligste Steder, hvor denne Art hidtil er fundet vildtvoxende i Norge, ere paa Øen Selbo i Søndre Bergenhus Amt (60°) og i de østlige Egne paa Ringerike (60° 8′). Det nordligste Sted, hvor jeg hidtil har prøvet denne Art (forma minor — se nedenfor) plantet, er Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den holder sig meget godt og naar en Høide af 3—4′ (94—120 cm.). Den findes paa Ålandsøerne, men er der sjelden [1]). I Rusland begynder denne Arts Nordgrænse paa Øen Oesel (68½°), hvorfra den først gaar mod Øst gjennem Livland og Dorpat til Pskow (57½°), derpaa i sydlig Retning til Witebsk (55°) og derfra mod Øst, gjennem Moscou og Nischnei-Nowgorod til Kazan, hvorfra den følger Wolga, gaar lige mod Syd til Wolsk (omtr. 52°) og derfra mod Øst til Uralsk (51° 12′) [2]). I det sydlige Bayern til 2940′ o. H. [3]).

Paa flere Steder ved Kysten af Christianiafjord, navnlig i Omegnen af Christiania, har jeg i en lang Aarrække iagttaget to fra hverandre distinct forskjellige Former af denne Art. De for mig tilgjængelige Beskrivelser, baade af Linné og andre Forfattere, fandt jeg saa ubestemte, at jeg ikke kunde komme til noget sikkert Resultat angaaende de to her nævnte Former. Af disse sendte jeg da, for mange Aar siden, fuldstændige Exemplarer til London, for at faa disse sammenlignede med Originalexemplarerne i Linné's Herbarium; men fra Professor Daniel Olliver fik jeg det Svar, at Prunus spinosa ikke fandtes i Linné's Herbarium og sandsynligvis heller aldrig havde været der: I et Exemplar af hans Species plantarum, der havde fulgt med Herbariet og som rimeligvis har været brugt af ham selv, ere alle de Arter, som findes i hans Samlinger, mærkede med et bestemt Tegn, men et saadant Tegn findes ikke ved Prunus spinosa. Da saaledes den simpleste

---

[1]) Catalogue spécial d'objets forestiers envoyés à l'exposition de Moscou 1882 par l'institut forestier d'evois en Finlande. Pag. 7.

[2]) A. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. Beiträge zur Kenntniss des russischen Reiches. 18 Bd. Petersburg. 1856. Pag. 70.

[3]) Otto Sendtner. Die Vegetations-Verhältnisse Südbayerns. München. 1854. Pag. 762.

og sikreste Fremgangsmaade til at faa denne Sag opklaret, er stengt, ser jeg ingen anden Udvei, end her at meddele de væsentligste Charakterer, hvorved disse to Former skille sig fra hverandre:

Prunus spinosa minor: Sequenti minor, 2—3 rarius 4 pedes alta. Folia minora, glabra vel subtus basin versus puberula, eglandulosa, lingulata vel oblongo-obovata. Flores minores prius quam folia evoluti, pedunculati, pedunculo longiori; sepala viridia, oblonga, obtusa, margine denticulata; petala ovalia, 3 lineas longa et paene 2 lineas lata, pedunculo glabro; pyrena minor, ovalis; stipulae sequentis; foliorum dentes eglandulosi; rami juniores pubescentes; flores vulgo solitarii.

Denne Form holder sig altid buskartet og overskrider neppe 3—4′ (94—125 cm.) i Høide; den er tættere tornet, men Tornene ere kortere og tyndere end hos den store Form. Den faar sjelden over 3—6′ (8—16 cm.) lange Aarsskud. Frugten, som er næsten kuglerund, er, efter et Gjennemsnit af en Mængde Maalninger, 11 mm. lang og 10.5 mm. bred, og Frugtstilken har en Længde af 10—11 mm.; Stenen, der er ligesom afrundet i begge Ender, er omtrent 7 mm. lang, 6 mm. bred og 4.5—6 mm. tyk; 1000 Stene, som vare et Aar gamle, veiede 89.880 Grammer. Se Tegningen Fig. 150.

Fig. 150.

Prunus spinosa major: Frutex elatus, saepe arbuscula, 12—13 pedes alta. Folia majora, obovata vel oblongo-obovata, subtus ad nervos saepe pubescentia, basi laminae glandulis binis instructa. Flores majores, foliis fere coaetaneis; pedunculi breves; sepala ovalia, margine glandulosa, rubescentia; petala subrotundo-ovalia, 4 lineas longa et $2^1/_2$—3 lata; drupa major, breviter pedunculata; pyrena major, elliptica et paulo acuminata; pedunculi sub lente brevissime et inconspicue pubescentes. Stipulae margine glanduloso-pilosae (glandulis stipitatis); foliorum dentes apice saepe glanduligeri; rami juniores pubescentes. Flores rarius solitarii, vulgo autem gemini, interdum terni.

Denne Form naar en Høide af 12—13′ (3.7—4 m.) med en Stamme, der kan holde 6—$6^1/_2$″ (15.6—17 cm.) i Diameter. Den er ikke saa tæt tornet som den foregaaende, men Tornene ere længre og tykkere, og den faar ikke sjelden Aarsskud, der ere 1′ (31 cm.) lange og derover. Frugterne ere 16—17 mm. lange og 15—16 mm. tykke og Frugtstilken 5—6 mm. lang; Stenen er 10 mm. lang, 7—8 mm. bred, 6 mm. tyk og lidt tilspidset i begge Ender (Fig. 151). 1000 Stene, som vare et Aar gamle, veiede 165,050 Grammer. Bægerbladene ere rødbrune eller purpurfarvede, og Busken blomstrer næsten samtidig med Bladspretten. Bladene ere ved Basis forsynede med to Kjertler.

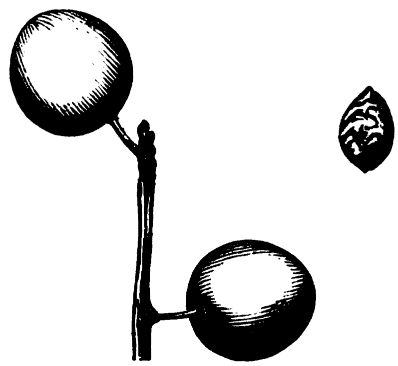

Fig. 151.

Den her beskrevne Form synes at være den almindeligste, ikke alene i Omegnen af Christiania, men ogsaa langs Bredderne af Christianiafjord. Den kan ikke forvexles med Prunus insititia og heller ikke med Pr. maritima, Wangenh. Det største Exemplar, som jeg har seet ved Christiania, var 13′ (4 m.) høit. Det blev hugget for syv Aar siden og en Skive af Stammen, som blev mig sendt, var fuldkommen frisk, holdt $6^1/_2$″ (17 cm.) i Diameter og viste en Alder af 80 Aar. Jeg har gjort flere Prøver med at bruge denne Form til levende Hegn, men hertil passer

den ikke, da enkelte Exemplarer have en forholdsvis stærk og andre en svag Væxt, hvorved der opstaar store Ujevnheder i Hegnet.

Prunus padus, L. (Cerasus padus, DC., Padus avium, Mill., Padus vulgaris, Borkh., Prunus racemosa, Lam.). **Norge.** Hegg; **Gl. N.** Heggr; **N. Lap.** Duobma; **Sv.** Hägg; **Sv. Lap.** Autje; **Dan.** Hæg; **Tkl.** Aalkirschen, Aelexe, Ahlbaum, Ahlbeere, Ahle, Ahlkirschen, Alantbaum, Alasasa, Alessenbaum (Ungarn), Alexenbaum (Oestreich), Alkirschbaum, Alpen, Alpkirschbaum, Alpstrauch, Alsenbeere, Altbaum, Ape, Axe, Bandel (schwarzes), Bendelholz, Büschelkirschbaum, Darmbaerbaum, Dintenbeere, Dirleinbaum, Drachenbaum, Drachenblüh, Drachenblühbaum, Drutenblüh, Drüthenblüthe, Egertholz, Ehelein, Ehgartholz, Ehlenbaum, Eibeerbaum, Ele Alsen, Elen, Eler, Elexbeere, Elexenbaum, Elpelbaum, Elpelen, Elpen, Elsebaum, Elsebeerbaum, Elsen, Elsenstrauch, Elskirsche, Elsterbaum, Elsterkirsche, Eltzenbaum, Elxen (Tirol), Elzbeer, Elzen, Enlen, Epel, Epenbaum (Bayern), Exen, Faulbaum, Faulbeere, Fulbom, Fuulbeeren, Fuulboom, Gichtbeerbaum, Golexen, Haagchriesi (Schweiz), Haarholz, Hauberbaum, Hexenbaum, Hexenholz, Hohlkirsche, Holzbaerbaum, Holzbeere, Hühneraugenbaum, Hühneraugenbeere, Hundsbaum, Hundsbeere, Judenkirschen, Kandelwiede, Karholz, Kaulbeere, Kietschbaum, Kintschelbeere, Kiritschebeeren, Kitschbaum, Knitschelbeeren, Kutschelbeeren, Loäsi, Loosi, Losi (Schweiz), Lucienholz, Maibaum, Maienbusch, Moskowitische Kirsche, Moabum (Siebenbürgen), Moskowitische Lorbeerkirsche, Ochelkirsche, Oelbaum, Oelbeerbaum, Ohlkirsche, Olantbaum, Oltbaum, Oltkirsche, Pabst, Pabstweide, Patscherben, Patscherpen, Platzbeere, Potscherbenbaum, Scherben, Scherbenpapst, Scherkenholz, Scherpeholz, Scherpenholz, Scherpgenpasist, Scherpken, Scherzken, Schiessbeere (Schlesien), Schwarzelsen (Salzburg), Schwarzhändelholz (Schweiz), Schwarzweide, Schwarzwiedenbaum, Steinbaum (Schlesien), Stinkbaum (Mecklenburg), Stinkweide (Ober-Elsass), Stinkwiede, Tintenbeeri (Bern), Tölpechesbaum, Tölpelgrasbaum (Thüringen), Töpelchen, Topelchen, Traubenkirschbaum, Traubenkirsche, Trieselbeere, Trudenbaum, Trudenblüebaum (Bayern), Trudenblüthe, Trugdenbaum, Twiesel, Unholdenbaum, Vogelkirschbaum, Vogelkirsche (schwarze), Vogelpflaume, Vogeltraubenkirsche, Wasserschlinge (Schlesien), Weide (schwarze), Weisselsen (Salzburg), Wiedebaum, Wilde Zierange (Ostfriesland), Wilde Zitene (Göttingen); **Engl.** Bird Cherry, Black Dogwood, Cluster Cherry, Dogwood, Eckberry, Egg-berry, Fowlberry, Hackberry, Hackwood, Hagberry, Hawkberry, Heckberry, Hedgeberry, Hegberry, Hicberry, Hogcherry, Mazard, Polstead Cherry; **Fr.** Bois joli, Bois punais, Cerisier à grappes, Faux bois de Sainte Lucie, Mérisier à grappes, Prunier à grappes, Puliet, Putier, Putiet; **It.** Cascaveglia, Ceraso a grappoli, Ceraso ramoso, Ceresa amera, Ceresa bastarda, Ciliegia de montagna, Ciliegio a grappoli, Cirasella, Ciresa sarvaja, Marene, Racena folletto, Sereze salvadeghe, Serezeni, Serezi amar, Zerezer.

Denne Art er meget almindelig i Skandinavien lige til Øst-Finmarken, hvor den synes at have naaet sin Polargrænse ved den lille Indsjø Fingervand (70° 20′), henimod Mundingen af Tanaelv. Den naar der, efter Beretning af Provst Chr. Sommerfelt, en Høide af mindst 10′ (3.1 m.) og giver moden Frugt. Paa Kolahalvøen gaar den næsten lige til Ishavet, eller omtrent til 69°, men paa Østsiden af det hvide Hav gaar den neppe nordligere end til Polarcirken [1]). I det østlige Rusland har denne Art naaet sin Polargrænse ved 66½°, og ved Mesen (65¾°) fandt Ruprecht endda 12′ (3.7 m.) høie Træer [2]). I Jenisejdalen gaar den til Kurejka (66° 30′) [3]). I de bayerske

[1]) A. Th. v. Middendorff's Sibirische Reise. Bd. IV. Th. 1. Pag. 581.

[2]) A. G. Schrenk. Reise durch die Tundren der Samojeden. Dorpat. 1848—54. 2 Th. Pag. 455.

[3]) Bihang til Kgl. svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar. 4 Bd. No. 11. Pag. 42.

Alper gaar den til 1445 m. (Sendtner) og i Karpatherne overalt over Bøgens Grænse (Wahlenberg). I de sydlige Egne af Norge, f. Ex. i Hallingdal, findes »ret kraftige« Træer til en Høide af 3800′ (1192 m.), og paa en Høide af 3500′ (1097 m.) o. H. giver den endog spiredygtigt Frø.

I Mellem-Europa bliver Heggen vistnok undertiden træagtig, men, saavidt mig bekjendt, er den almindeligst som en stor Busk. I Norge er den meget ofte træagtig og naar forholdsvis temmelig store Dimensioner: I Alten (70°), i Vest-Finmarken, har jeg maalt et Exemplar, som var 20′ (6.3 m.) høit og hvis Stamme holdt 22″ (57 cm.) i Omfang, og paa Inderøen (63° 52′), i Throndhjemsfjord, findes flere Exemplarer, som ere 25—30′ (7.8—9.4 m.) høie, med over 4′ (1.30 m.) Omfang af Stammen. Ved Lekanger Prestegaard (61° 13′), paa den nordlige Bred af Sognefjord, staar en Hegg, som omtrent 1′ over Grunden deler sig i to Stammer. Under Delingen har den et Omfang af 7′ 8″ (2.42 m); den ene Stamme holder i Brysthøide 3′ 10″ (1.20 m.) og den anden 3′ 9″ (1.17 m.) i Omfang. Kronen holder 42′ (13.17 m) i Diameter. Paa Kirkegaarden i Laurdal Prestegjeld (59° 25′) i Øvre-Thelemarken, staar en Hegg, som 1861 var 36′ (11.3 m.) høi; Stammen holdt i Brysthøide $5^1/_2$′ (1.71 m.) i Omfang og Kronen 38′ (11.9 m.) i Diameter. I Haven ved Lakkegaarden i Christiania blev der 1880 hugget en Hegg, som var 40′ (12.5 m.) høi. Stammen, som $2^1/_2$′ (78 cm.) over Grunden delte sig i to Grene, hvoraf den ene holdt 3′ 6″ (109 cm.) og den anden 4′ (125 cm.) i Omfang, havde under Delingen et Omfang af 6′ 6″ (2 m.). Den var saa rodden, at det ikke var mulig at faa Rede paa Træets Alder. Kronen holdt 48′ (15 m.) i Diameter. I den her værende botaniske Have blev der 1874 hugget en Hegg, som var 48′ (15 m.) høi; Stammen, som holdt $10^1/_2$″ (27.5 cm.) i Diameter, viste en Alder af 42 Aar. Det største mig bekjendte Heggtræ i Norge staar ved Gaarden Møllenhof i Eker Prestegjeld, i Nærheden af Drammen (59° 46′). Dette Træ er 58′ (18.2 m.) høit; Stammen holder i Brysthøide 5′ 5″ (1.69 m.) i Omfang, og Kronen holder 33′ (10.35 m.) i Diameter. — Det største Heggtræ i Sverige, hvorom jeg har kunnet finde nogen Oplysning, staar ved Asby Prestegaard i Ydre Härad i Østergøtland (omtr. 58°). Ved Roden holder dette Træ 9 sv. Fod (2.67 m.) i Omfang; men en Fod fra Grunden deler Stammen sig i to Grene, hvoraf den ene holder 5′ 3″ (1.56 m.) og den anden 5′ 5″ (1.61 m.) i Omfang [1]).

I Haven ved Gaarden Kjos i Gran Prestegjeld (60° 22′), i Christians Amt, findes en Varietet af Prunus padus, hvis Frugter have samme Størrelse som de sædvanlige, men de ere næsten vandklare, med et grønligt Skjær; de ere sødere og have heller ikke en saa stærkt sammensnerpende Smag som de almindelige Heggbær. Dette Træ, som har staaet der saa længe nu levende Mennesker kunne erindre, maa være rodægte, da det, ved Rodskud, er forplantet til andre Steder. Sandsynligvis er dette den samme Varietet, som kaldes Prunus padus leucocarpa.

Den eneste af Syd-Europas Forfattere fra Oldtiden, der, saavidt mig bekjendt, omtaler Heggtræet, er Herodot. Han siger (IV. 23): »Agripæerne ere braknæsede og have en stor Hage. De tale et eiendommeligt Sprog, bruge skythisk Klædedragt og leve af Træfrugt. Det Træ, af hvis Frugt de leve, kaldes Pontikon og har omtrent samme Størrelse som Figentræet. Frugten ligner en Bønne, men indeholder en Kjerne. Naar den er moden, presse de den gjennem et Klæde, og der flyder da ud en tyk, mørk Saft, som kaldes Aschy. Denne drikke de for sig eller ogsaa blandet med Melk. Af den faste Masse, der bliver tilbage efter Presningen, danne de Kager, som de spise«. De gamle Agripæer ere de nu levende Baschkirers Forfædre. De af Herodot (paa et tidligere Sted) omtalte Bjerge, ere Ural, ved hvis sydlige Ende Baschkirerne nu bo. Pontikon er

---

[1]) Botaniska Notiser. 1871. Pag. 186.

vor Hegg (Prunus padus). Adolph Erman har, paa sin Reise i Sibirien, seet, at Baschkirerne, endnu den Dag idag, bruge Frugten af Heggtræet netop paa den Maade, som Herodot beskriver, og den af Frugten udpressede Saft kaldes der nu Atschui.

Frugten af Heggtræet bruges almindelig i Norge til en meget velsmagende Liqueur [1]), enten for sig alene eller med en liden Tilsætning af Prunus mahaleb. Barken har paa flere Steder her i Landet, ialtfald i forrige Aarhundrede, været betragtet som et fortrinligt Foder for Husdyrene, ja man har endog den meget betegnende ordsproglige Vending: »Hæg giver Marv i Læg« [2]). I Sverige kjender man det samme, og, ialtfald paa flere Steder i Jemtland, heder det endnu blandt Almuen: »Hägg ger märg i lägg« [3]). I Sverige har man ogsaa, i Slutningen af forrige Aarhundrede, paa det bedste anbefalet Heggbær til Destillation af Brændevin [4]). I Midten af forrige Aarhundrede har man der brugt baade Barken og Frugten som Medicin [5]).

Paa flere Steder i Tyskland har Heggen tidligere været i stor Anseelse som et sikkert Middel til at fordrive Hexe (»Elsen«) og lignende Væsener, og heraf komme de ovenfor anførte Navne »Alpstrauch, Drachenblühbaum, Elsenstrauch, Trudenbaum, Unholdenbaum« &c. Sandsynligvis er denne Overtro fremkommet deraf, at baade Barken og Veden, især naar Træet staar i Blomst, har en modbydelig Lugt, og heraf kommer Navnet »Faulbaum«. Naar man Langfredag Morgen Kl. 3 skjærer en tynd Kvist af en Hegg, binder denne om Livet og hermed gaar i Kirke, har man faaet Evne til at se alle de Hexe, som findes der. De Huller, som Hexene bore i Dørterskeler, Bjelker og lignende Steder, for deri at gjemme sine Tryllemidler, kunne aller bedst lukkes med Proppe af Heggtræ. Paa andre Steder tror man ogsaa, at man kan »blive rig« ved paa det bare Legeme at bære en Heggkvist, der har tre Bladøine, men dersom man vil »blive usynlig«, maa man af en Heggkvist danne et Kors, der bæres paa samme Maade [6]).

I flere dendrologiske Skrifter omtales en Prunus padus aucubaefolia, og under dette Navn har jeg ogsaa, for mange Aar siden, faaet fra Udlandet et podet Exemplar, men dette var Pr. virginiana, L. var. aucubaefolia, som jeg ikke i noget Skrift har fundet omtalt. Sommeren 1876 fandt jeg i den her værende botaniske Have, mellem en Mængde toaarige Frøplanter af den almindelige Pr. virginiana, L., flere Exemplarer med gulspettede Blade, fuldkommen som det ovenfor nævnte, fra Udlandet sendte Exemplar.

Ogsaa af Prunus padus findes der i Norge to forskjellige Former, der maaske rigtigst beskrives som to forskjellige Arter, hvorpaa jeg tillader mig at henlede Systematikernes Opmærksomhed. Den ene af disse, som jeg foreløbig vil kalde Prunus borealis, udmærker sig ved følgende Charakterer:

Differt a Pruno pado: Foliis subcoriaceis, paulo grossius serratis, subtus glaucescentibus et (excepto nervo centrali) ferrugineo-tomentoso-pubescentibus, nervis prorsus exstantibus; ramulis plerumque pubescentibus; racemis longioribus, florigeris fructigerisque plerumque erectis; floribus duplo majoribus, fere inodoris; fructibus majoribus; pyrenis jugis subdichotomis ornatis, quae, e

---

[1]) Cfr. Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. 5. Pag. 353.

[2]) Hans Strøm. Beskrivelse over Fogderiet Søndmør. Sorø. 1762. 1 D. Pag. 117. Cfr. J. M. Lund. Forsøg til Beskrivelse over Øvre Tellemarken Kjøbenhavn. 1785. Pag. 31.

[3]) Richard Dybeck's Runa. 1849. Pag. 12.

[4]) Kongl. svenska Vetenskaps Akademiens Handlingar. Vol. 37 (1776). Pag. 269.

[5]) »Decocto corticis saturatissimo curatur Syphilis et baccis Dysenteria a Fennonibus«. Caroli Linnæi. Flora Svecica. Stockholmiæ. 1775. Pag. 166.

[6]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 254.

marginibus orta, versus medium et apicem convergentia evanescunt (Fig 151). Pyrena Pruni padi sulcis exarata est. (Fig. 152).

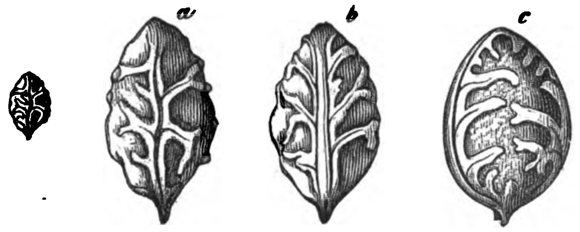

Fig. 151.

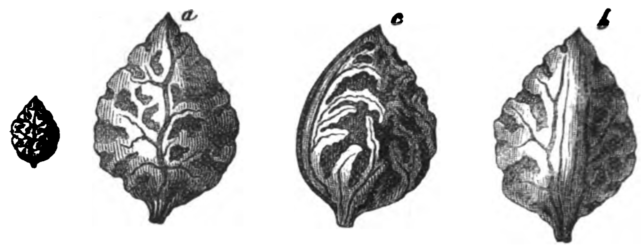

Fig. 152.

Denne Form omtales af Wahlenberg i hans Flora lapponica (Pag. 140): »In summo septentrione, ubi crescere desistit, e. gr. ad flumen Tana Finmarkiae, occurrit racemis omnino erectis, floribus inodoris, foliis minoribus (?) et tota fere frutescens«.

De to her nævnte Former ere endnu ikke tilstrækkeligt undersøgte Saavidt mig bekjendt findes den almindelige Prunus padus neppe længre mod Nord end omtrent til Polarcirkelen, og hvad der forekommer nordligere, tilhører Pr. borealis, der dog ogsaa findes hist og her i de sydlige Egne af Norge, men, som det synes, fornemlig i Fjeldegnene, ialtfald saa langt mod Syd som til Hallingdal (60° 30′) og Hardangervidden. I den botaniske Have ved Christiania har jeg to forædlede Exemplarer af Prunus borealis, hvortil jeg har faaet Podekvistene fra Alten (70°). Disse Træer blomstre her omtrent to Uger tidligere end den almindelige Prunus padus og miste Bladene omtrent to Uger tidligere om Høsten.

Prunus domestica, L. (P. damascena, Dierb., P. oeconomica, Borkh., P. pyramidalis, DC.). **Norge.** Plomme, Plommetræ; **Gl. Norsk Isl.** Plóma; **Sv.** Plommon; **Dan.** Blommetræ, Svedskeblomme; **Tkl.** Bockshoden, Brinellen, Brunellen, Damascenerpflaume, Damaskpflaume, Fruumenbaum (Schweiz), Geisshoden, Katharinenpflaume, Pflaumen (grosse braune), Pflaumen (grosse schwarze), Pflaumen (spanische), Plummenboom, Pluumenboom, Praünüsslein (Schweiz), Prume, Quätsch, Quätschen (Thüringen), Quetschen (Rhein), Quetschge, Quetzig, Quetzlein, Spelgen, Spelje, Spönling (Salzburg), Swetschen, Wägste (Schweiz), Wätschge (Schweiz), Wichterkes (Schweiz), Zwätschge (Schweiz), Zwespenbaum (Tirol), Zwet, Zwetsche (Thüringen), Zwetschen, Zwetschge, Zwetschgenbam (Tirol), Zwetschke, Zwetschkenbom (Weser); **Engl.** Ass-plum, Bullum, Custin, Horse-gogs, Horsejags, Plum, Plum-tree, Scad; **Fr.** Prunier cultivé; **It.** Pruno, Susina, Susinello, Susino, Susino domestico, Susino salvatico.

Der dyrkes nu over 300 Sorter Plommer, hvoraf en Mængde synes at nedstamme fra Prunus domestica og P. insititia, medens sandsynligvis en hel Del er fremkommet ved Krydsning af de her nævnte Arter og deres Varieteter Det ser ud til, at Prunus domestica er vildtvoxende i Anatolien, de sydlige Kaukasuslande og det nordlige Persien. I Italien har man neppe havt dette Træ før omtrent 150 f. Chr.; men Plinius siger (XV 13, 12. XXIII. 7. 66), at der paa hans Tid fandtes en stor Mængde forskjellige Sorter Plommer (»ingens turba prunorum«).

I Norge dyrkes Plommetræet temmelig almindelig, fornemlig langs Kysten, og næsten altid som Kronetræ, til Stenkjær (64° 2′), ved Bunden af Throndhjemsfjord. Paa Inderøen (63° 52′) modnes i varme Sommere »Frühe Reine Claude« paa Kronetræer, men naturligvis bedre som Spalier. Her findes ogsaa to andre Sorter, som jeg dog ikke nærmere kan bestemme. I Omegnen

af Throndhjem (63° 26′) har man, baade som Krone- og Spaliertræer, Gelbe Eierpflaume, Rothe Eierpflaume, Laurence's frühe Eierzwetsche og endda nogle andre, som jeg ikke kjender. Ved Balestrand Prestegaard (61° 15′ — I. Pag. 83—87) findes følgende Sorter: Diamantplomme, Huling's superbe, Jefferson, Store og smaa Reine Claude, Lang violet og rund rød Damascenerplomme, Luhombe's non such, Sognske gule Sukkerplommer, Gul Mirabelle, Broget Perdrigon, Prinz Engelbert, Braunauer Aprikosenpflaume, Drap d'or, Gul og rød Ægplomme samt Washington. De to sidste have endnu ikke baaret Frugt. Jeg ser mig ikke istand til med Nøiagtighed at opgive, hvor mange Sorter Plommer der dyrkes i Omegnen af Christiania, da her naturligvis findes en Mængde Træer, som aldrig ere komne mig for Øie. Med Bestemthed kan jeg, foruden de ovenfor, fra Inderøen og Throndhjem, nævnte Sorter, dog opgive følgende: Frühe Aprikosenpflaume, Gelbe Aprikosenpflaume, Rothe Aprikosenpflaume, Columbiapflaume, Coë's golden drop, Herrnpflaume, Huling's superbe, Jefferson, Rothe Jungfernpflaume, Rothe Kaiserpflaume, Weisse Königinn, Königspflaume von Tours, Gelbe Mirabelle, Rothe Nectarine, Smith's Orleans, Bunter Perdrigon, Wangenheimer Pflaume, Bavary's Reine Claude, Grosse englische Zwetsche, Italienische Zwetsche og Washington. Den sidste, som ved Christiania modnes i en nogenlunde gunstig Sommer, naar her en Vægt af 4¼ Lod (66.15 gr.), bliver 6 cm. lang og faar et Omfang af 14 cm. Fra Mandal (58°), i Nærheden af Cap Lindesnes, har jeg til mine Udstillinger »til Havedyrkningens og Landhusholdningens Fremme« faaet Briançoner-Pflaume, Grosse weisse Damascener-Pflaume og Diamant-Pflaume.

Det vil sikkerlig for enhver Sagkyndig være paafaldende, at flere af de her nævnte Plommer kunne blive modne, paa fritstaaende Kronetræer, saa langt mod Nord, som ovenfor er opgivet. Ved »moden« menes dog her, at Frugten, i botanisk Forstand, er fuldstændig udviklet. Tager man derimod dette Ord i den almindeligt brugte Betydning, saaledes, at Frugtens Velsmag, navnlig Sødmen, skal bestemme Modningsgraden, da vil sikkerlig en Gourmand finde meget at udsætte paa flere af de her nævnte Plommer. Det er ogsaa tidligere (I. Pag. 171) sagt, at Mangel paa den for en Sydlænding tilvante Sødme er en gjennemgaaende Egenskab ved alle Slags spiselig Frugt, som modnes i Norge, og jeg skulde meget betvivle, at f. Ex. en Sydtysker eller en Franskmand vilde finde synderlig Behag i en »gul Ægplomme« eller en »Reine Claude« fra Throndhjem. Ikke desto mindre er Frugten, som ovenfor sagt, i botanisk Forstand, virkelig moden og Kjernen fuldstændig udviklet og spiredygtig. A r o m e t er derimod stærkere hos den samme Frugt, naar denne modnes i Norden end i sydligere Lande; men dette kan ikke komme til sin Ret, fordi Sukkermængden er for ringe.

Paa to Steder i den yngre Edda [1]) nævnes Plommer (plóma); men heraf kan man dog ikke trække nogen Slutning med Hensyn til den Tid da denne Frugt blev indført i Norge, hvorom jeg ikke ser mig istand til at meddele nogen Oplysning.

Den sygelige Udvikling af Frugterne, som er kjendt under Navn af E x o a s c u s p r u n i, Fuckel, forekommer af og til, undertiden flere Aar efter hverandre paa de samme Træer, der senere i flere Aar kunne give normale Frugter. I Omegnen af Christiania har jeg seet denne Sygdom baade paa røde og grønne Plommer, men i Hardanger har den hidtil kun vist sig paa den gule Ægplomme. De abnormt udviklede Frugter kunne d e r naa en Længde af indtil 3″ (7.8 cm.) og have, paa Grund af den eiendommelige Form, faaet det ikke upassende Navn S p e n e r (ɔ: Kopatter). I Sverige kaldes denne Sygdom N a r r b i l d n i n g h o s p l o m m o n, i Tyskland T a s c h e n, N a r r e n,

[1]) Edda Snorra Sturlusonar. Reykjavik. 1848. Pag. 482, 566.

Schoten eller Hungerschwetschen, i Schweiz Pochette eller Turcas og i England Bladder plums. Den samme Dannelse er ikke sjelden paa Prunus padus, og det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne, er i Alten (70°) i Vest-Finmarken; men jeg har her ikke seet den paa nogen anden Art af denne Slægt.

I Sverige dyrkes enkelte blandt de tidligere Varieteter til Ångermanland (omtr. $63^1/_2°$); men ved 60° modnes de fleste af de tidlige Sorter. Ved Stockholm (59° 20′) har man i det mindste følgende Sorter: Gelbe Mirabelle, Jaune hâtive ordinaire, Johannispflaume, Königspflaume von Tours, Lawrence's favourite, Prune de Damas, Reine Claude i flere Varieteter, River's early, Violette Königspflaume og Weisse Kaiserinn. — I Finland modnes enkelte Varieteter til den 61de Grad [1]).

Prunus laurocerasus, L. (Cerasus laurocerasus, Lois., Padus laurocerasus, Mill.). **Sv.** Körsbärslager, Lagerkörs; **Tkl.** Aechter Kirschlorbeer, Contentblätter, Kirschlorbeer, Lorbeerkirsche; **Engl.** Cherry-Laurel, Laurel, Laurel-Cherry; **Fr.** Laurier-Amandier, Laurier au lait, Laurier aux crêmes, Laurier cerise; **It.** Alloro, Lauro, Lauro ceraso, Lauro di Trebissonda, Lauro regio, Lavero.

Vildtvoxende i Orienten og forvildet paa flere Steder i Syd-Europa. I Fjeldene østenfor Trapezunt gaar den op til 5600′ o. H. Denne Busk blev fundet mellem 1546—1550 i Omegnen af Trapezunt af Pierre Belon, som kaldte den Lauro-Cerasus eller Cerasus trapezuntina. Den første levende Plante, som man havde i Europa, fik Clusius omtrent 30 Aar senere til Wien fra den østerrigske Gesant i Constantinopel, og i England har den været dyrket før 1597 [2]).

I Størstedelen af de tyske Stater skades denne Art gjerne hvert Aar temmelig stærkt af Vinterkulden [3]), og uden Dække holder den sig ikke hverken i Frankfurt a/M. (50° 7′) eller Wien (48° 12′) [4]). I den botaniske Have i Marburg (50° 49′) findes et omtrent 6′ høit, buskformet Exemplar, der staar paa et beskyttet Sted og som blomstrede 1875. I den botaniske Have ved Christiania har jeg mange Gange, og paa forskjellige Maader, forsøgt at dyrke denne Art: den kan undertiden holde sig et Par Aar, naar der om Vinteren falder en tilstrækkelig Mængde Sne, men naar denne mangler, gaar Busken fuldkommen ud, selv om den dækkes med Løv eller Grankviste. Derimod holder den sig ret godt ved Laurvik (59° 3′), paa Sydostkysten. Paa Norges Vestkyst holder denne Art sig meget godt, uden Dække, og i Bergen (60° 23′) findes i det mindste to Exemplarer, hvoraf det største 1878 var 10′ 8″ (3.34 m.) høit med 12′ (3.76 m.) Diameter af Kronen. Dette Exemplar, som har to Stammer, hvoraf den ene holder 33 og den anden 35 cm. i Omfang, faar indtil 12″ (31 cm.) lange Aarsskud, og giver gjerne hvert Aar moden Frugt, hvis Spiredygtighed flere Gange har været prøvet. Det har, uden Dækning og uden at skades, i flere Dage udholdt en Kulde af ÷ 11° R. For tilfulde at forstaa de her meddelte Iagttagelser om denne Arts Forekomst og Trivsel ved den norske Kyst og i Mellem-Europa, maa jeg tillade mig at henvise til Kartet No. 4, der findes i 1ste Bind af dette Skrift.

I det sydlige Sverige kan Prunus laurocerasus i enkelte gunstige Vintere holde sig paa aaben Mark, men i Almindelighed lider den dog saa meget, at det ikke lønner sig at dyrke den [5]).

---

[1]) K. E. F. Ignatius. Le Grand-Duché de Finlande. Helsingfors. 1876. Pag. 16.
[2]) Friederich A. Flückiger and Daniel Hanbury. Pharmacographia. London. 1874. Pag. 226.
[3]) Ed. Regel's Gartenflora. 1876. Pag. 8.
[4]) Der Naturforscher. VIII. 1875. Pag. 343.
[5]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 11.

Prunus mahaleb, L. (Cerasus mahaleb, Mill., Prunus odorata, Lam.). **Sv.** Stenweichsel; **Dan.** Weichseltræ; **Tkl.** Ahlkirschenholz, Badener Weichsel, Bitterkirschenholz, Dintenbeerenbaum, Doldenkirsche, Felsenahle, Felsenkirsche, Gregoriusholz, Kremmelkirschen (Salzburg), Lucienholz, Pfeifenweichsel, Stammkirsche, Spanische Weichsel, Steinkirsche (Oestreich), Steinweichsel, Türkische Weichsel, Ungarische Weichsel, Weichsel, Weichselkirsche; **Engl.** Cherry-tree (perfumed); **Fr.** Bois de sainte Lucie, Canonnier, Cerisier odorant, Quénot; **It.** Albera di Santa Lucia, Brugneul, Caganeiro, Cerasa, Cerasa canina, Ceraso di cani, Ceraso di Santa Lucia, Ceraso selvaggio, Ceresa salvaiga, Ceresen, Ciciruzzu, Ciliegio canino, Ciliegio odoroso, Ciriscio canino, Lampasa purganti, Legno di Santa Lucia, Sbolzafrin, Sereza amara, Spinziol.

Vildtvoxende i Syd-Europa samt i Orienten til Persien og Syrien, og fra dette Land har man faaet det arabiske Navn Makaleb eller Mahaleb. I Vogeserne og fornemlig ved den hellige Lucia's Kloster, i Nærheden af Byen Michel, har der i lang Tid, af det vellugtende Træ, været forarbeidet Piberør, der komme i Handelen under Navn af Weichselrør, Snusdaaser og lignende Gjenstande, og heraf kommer Navnet St. Luciatræ.

I Norge findes denne Art plantet hist og her langs Kysten til Throndhjem (63° 26′), hvor den holder sig meget godt. I den botaniske Have ved Christiania findes flere Exemplarer, der nu ere 30 Aar gamle og som aldrig have lidt af Vinterkulden. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser kan Blomstringstiden her sættes til 1—4 Juni, og selv i en meget ugunstig Sommer giver denne Art moden Frugt, som hver Vaar spirer i Mængde i de nærmeste Omgivelser af Træerne. Det største Exemplar, der, som sagt er 30 Aar gammelt, havde i November 1887 en Høide af 16′ (5 m.); Stammen, som er 2′ (62 cm.) høi, holder 2′ 3″ (66 cm.) i Omfang, og Kronen har en Diameter af 21′ (6.58 m.). I Sverige holder denne Art sig godt baade ved Stockholm og Upsala. Ved Dorpat maa den dækkes godt, da den i modsat Fald fryser stærkt ned [1]. I den for Syd- og Mellem-Europa ugunstige Vinter 1879—80 led den meget (»zum Theil erfroren«) i Tübingen [2].

Prunus triloba, Lindl. (Amygdalopsis Lindleyi, Carr.). Vildtvoxende i China, hvorfra den 1857 blev indført til England af Robert Fortune. Denne Art, som i de senere Aar er blevet en meget almindelig Prydbusk i de sydlige Egne af Norge, har, saavidt mig bekjendt, hidtil ikke været dyrket paa noget nordligere Sted her i Landet end ved Throndhjem (63° 26′), hvor den holder sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. Den har i flere Aar holdt sig godt ved Gaarden Toksen i Nordre Fron Prestegjeld i Gudbrandsdalen, hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima, ja endog ved Gaarden Furuset i Aamot Prestegjeld i Østerdalen, hvor man om Vinteren ikke sjelden har — 36—44° C. Bra Byen Hamar (60° 41′), ved den østlige Bred af Indsjøen Mjøsen, har jeg faaet moden Frugt, med fuldt udviklet og spiredygtig Kjerne. Der kan neppe være nogen Tvivl om, at denne Art, paa Norges Vestkyst, maa kunne dyrkes meget langt mod Nord. Blomstringstiden ved Christiania er, efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, 22—26 Mai. I en lang Aarrække har denne Art holdt sig meget godt baade ved Stockholm og Upsala. Ved Dorpat, hvor den er almindelig dyrket, har den vist sig temmelig haardfør, og paa vel beskyttede Steder har den endog holdt sig uden at dækkes om Vinteren [3].

---

[1] Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 283: »unbedeckt friert er stark zurück und entwickelt sich abnorm«.

[2] Illustrirte Gartenzeitung. Stuttgart. 1880. Pag. 242.

[3] Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 223.

Prunus cerasifera, Ehrh. (Pr. divaricata, Ledeb., Pr. myrobalana, Loisel.). **Tkl.** Kirschpflaume, Türkische Kirsche, Türkische Weichsel. Vildtvoxende i det europæiske Tyrki og Orienten, hvorfra den 1822 blev indført til England. Denne Art har jeg ikke seet paa andre Steder i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den gjerne blomstrer 23—27 Mai, og ved Throndhjem. Paa begge Steder holder Træet sig meget godt og giver moden Frugt. I Sverige dyrkes denne Art til Upsala. Ved Christiania findes ogsaa Pr. cerasifera foliis purpureis.

Prunus lusitanica, L. (Cerasus lusitanica, Loisel., Padus eglandulosa, Mønch, Padus lusitanica, Borkh.). **Engl.** Portugal Laurel. Denne Art, som er vildtvoxende paa Canariøerne og den pyrenæiske Halvø, blev 1648 indført til England fra Portugal. Det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art, er i Haven ved Gaarden Myren, i Nærheden af Christianssand (58° 8′), hvor der i Juli 1878 fandtes et Exemplar, der var 8′ (2.5 m.) høit og som havde staaet der i flere Aar, uden at dækkes om Vinteren. Den har ogsaa i flere Aar holdt sig ved Stockholm [1]).

Prunus pumila, L. (Cerasus canadensis, Loisl., Cerasus glandulosa, Mønch, Prunus depressa, Pursh, Prunus Susquehanae, Willd.). **Engl.** Dwarf Cherry, Sand-Cherry. Vildtvoxende i Mellem- og Nordstaterne i Amerika samt i Canada, hvorfra den 1756 blev indført til England. Det er mig ikke bekjendt, at denne Art har været dyrket paa andre Steder i Norge end i den botaniske Have ved Christiania og ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i flere Aar har holdt sig godt. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer den ved Christiania 1—4 Juni og giver moden Frugt i September. Her findes ogsaa en Varietet Pr. pumila pendula fol. variegatis. I Sverige dyrkes Hovedarten til Stockholm.

Prunus semperflorens, Ehrh. (Pr. serotina, Roth). **Tkl.** Allerheiligenkirsche, Immerblühende Kirsche, Septemberkirsche; **Fr.** Cérise de la Toussaint. Denne Art, der maaske kun er en Varietet af Cerasus acida, Dum., har jeg ikke seet paa andre Steder i Norge end ved Throndhjem (63° 26′) og Christiania. Det er mig ikke bekjendt om den paa først nævnte Sted giver moden Frugt, men ved Christiania blomstrer den gjerne 6—10 Juli og giver moden Frugt i den anden Halvdel af September.

Prunus virginiana, L. (Padus oblonga, Mønch, Padus rubra, Mill, Padus serotina, Pursh). **Engl.** American Choke-Cherry. Vildtvoxende i Nord-Amerika, især i de østlige Stater, hvorfra den 1724 blev indført til England. I Ohio naar denne Art en Høide af 60—80′, men paa Aleghanny-Bjergene kan den blive lige til 125′ høi og Stammen faa en Diameter af 5′ [2]). I Norge findes denne Art paa flere Steder ved Kysten til Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den i flere Aar har holdt sig godt. Ved Christiania blomstrer den gjerne 4—8 Juni og giver hvert Aar moden Frugt. Her findes ogsaa to Varieteter: flore pleno og aucubaefolia. I Sverige dyrkes Hovedarten til Piteå (65° 19′), hvor den endog giver moden Frugt [3]).

I den botaniske Have ved Christiania findes, foruden de ovenfor nævnte, endnu følgende Arter: Prunus americana, Marsh, P. brigantiaca, Vill., P. Capuli, Cav., P. chamaecerasus, Jacq., P. chicasa, Mchx., P. cocumilio, Ten, P. incana, Pall., P. japonica, Thunb. fl. a. pl., P. maritima, Wangenh., P. monticola, C. Koch, P. serotina, Ehrh. og P. tomentosa, Thunb.

Foruden de Localiteter, som tidligere ere opgivne for Dyrkningen af flere Arter i Sverige, findes der endnu følgende: Prunus americana, Marsh (til Stockholm), P. brigantiaca, Vill.

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1878. Pag. 91.

[2]) Dr. E. Goeze i Hamburger Garten- und Blumenzeitung. 1885. Pag. 277.

[3]) Tidning för Trädgårdsodlare. Stockholm. 1884. Pag. 70.

(til Upsala), P. cerasifera, Ehrh. (til Upsala, hvor den dog sjelden giver moden Frugt), P. cocumilio, Ten. (til Upsala), P. fruticosa, Pall. (til Upsala), P. japonica, Thunb. fl. a. pl. (til Stockholm, men er der ikke fuldkommen vinterstærk), P. pensylvanica, L. (til Upsala), P. Petzoldi, C. Koch (til Upsala), og P. serotina, Ehrh. (til Upsala, hvor den bliver et høit Træ).

PAPILIONACEAE.

Thermopsis. **Tkl.** Fuchsbohne. Det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet **Th. fabacea,** DC. og **Th. lanceolata,** R. Br., er Throndhjem (63° 26′), hvor de holde sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. I den botaniske Have ved Christiania dyrkes, foruden disse, ogsaa **Th. flexuosa,** Hort., **Th. montana,** Nutt. og **Th. scabra,** DC., som heller ikke dækkes om Vinteren og hvert Aar give modent Frø.

Baptisia australis, R. Br. (Podalyria australis, Vent., Podalyria coerulea, Pursh, Sophora australis, L., Sophora coerulea, Mønch). **Engl.** Blue False-Indigo. Vildtvoxende i de sydlige forenede Stater, hvorfra den 1758 blev indført til England. Det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art dyrket, er Throndhjem (63° 26′), hvor den holder sig meget godt, uden at dækkes om Vinteren. Denne Art maa rimeligvis kunne dyrkes langt mod Nord: den har nemlig i flere Aar holdt sig godt ved Sanatoriet i Gausdal (61° 16′), der ligger paa en Høide af 2500′ (784 m.) o. H. Foruden denne have ogsaa følgende Arter, der alle høre hjemme i Nord-Amerika, i en lang Aarrække, været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania, hvor de næsten hvert Aar give modent Frø: **Baptisia alba,** R. Br. (Crotalaria alba, L., Podalyria alba, Willd.), indført til England 1724, **Baptisia bracteata,** Elliot, **Baptisia coerulea,** Mchx., **Baptisia commutata,** Scop., **Baptisia exaltata,** Sweet, indført til England 1724, **Baptisia leucantha,** T. & Gr., **Baptisia leucophaea,** Nutt., indført til England 1870, **Baptisia minor,** Lehm., indført til England 1829, **Baptisia perfoliata,** R. Br. (Crotalaria perfoliata, L., Podalyria perfoliata, Pursh, Rafnia perfoliata, Willd.), indført til England 1732, **Baptisia versicolor,** Lodd., indført til England 1824, og **Baptisia tinctoria,** R. Br. (Podalyria tinctoria, Sims., Sophora tinctoria, L.). **Tkl.** Farbende Baptisie, Pferdefliegenstrauch, Wilder Indigo; **Engl.** Horse-fly-weed, Wild Indigo of North America; indført til England 1750. Bladene, som indeholde et blaat Farvestof, have tidligere været brugte paa flere Steder i Nord Amerika, navnlig i Carolina, som Farvemateriale; men dette kan dog ikke maale sig med den virkelige Indigo, og eftersom denne i de senere Aar er blevet en almindelig Handelsvare, er Brugen af de her nævnte Blade ogsaa blevet sjeldnere.

Lupinus affinis, Ag. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1848 blev indført til England. Det nordligsle Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, er Tysfjord Prestegaard (68° 5′) i Nordland, hvor den blomstrede i de første Dage af September.

Lupinus albus, L. **Tkl.** Bitterbohne, Feigbohne, Ficbone, Flachsbohne, Fycboin, Hasenklee, Je länger je lieber (Siebenbürgen), Lusine, Luvina, Studentenlilie, Triebviole, Vichbona, Vickbona, Vigbona, Vikbona, Vykbona, Wickbohne, Wolfsbohne, Wolfserbse, Wolfsschoten, Wolfswicke, Wolfsziesern, Wulfbona; **It.** Canaioli, Ganaioli, Lupino. Vildtvoxende i Orienten, hvorfra den 1596 blev indført til England. I Norge dyrkes denne Art temmelig almindelig som Prydplante, og de nordligste Steder,

hvor den hidtil har været prøvet, ere følgende: I den for Nordland og Finmarken meget ugunstige Sommer 1887 blev denne Art, i Karasjok (69° 18'), i Øst-Finmarken, saaet ude i Haven den 27de Mai, spirede den 8de Juni, blomstrede den 11te August og blev lidt over 3' (1 m.) høi, men gav ikke modent Frø. For flere Aar siden har den ogsaa blomstret paa Vardø (70° 22') i Øst-Finmarken (I. Pag. 120—124). Sommeren 1887 blev den paa Gjesvær (71° 7'), ved Nordcap (I. Pag. 117--120), saaet ude i Haven den 8de Juni, men spirede ikke før 11te Juli; den blomstrede 11te September og blev kun 19" (49 cm.) høi. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser blomstrer den ved Christiania 22—26 Juli og giver aarvist modent Frø.

Flere af de romerske Forfattere, der have skrevet om Planterne, omtale »Lupinus«, og der er god Grund til at tro, at det er denne Art, som der, ialtfald paa flere Steder, sigtes til. Naar Lupinen i Syd-Europa, dengang som den Dag idag, stod i fuld Blomstring, blev den afskaaret, og enten nedpløiet som »Grøngjødning«, eller ogsaa brugt, i frisk Tilstand, som Foder for Husdyrene. Denne og maaske ogsaa andre Arter indtoge en vigtig Plads i Romernes Agerbrug [1]). Lupinfrøet udgjorde et meget nærende Fødemiddel for Landbefolkningen, og gav, som Plinius (XVIII. 7, 10) siger »røde Kinder«, ligesom man endnu har den ordsproglige Talemaade, at »Salt og Brød gjør Kinden rød«. Columella siger (l. c.), at Lupinen, efter Misvæxtaar, ofte afværgede Hungersnød. Melet (lomentum lupinaceum) blev brugt til Brød, i Blanding med Mel af Byg eller Spelthvede. For tildels at fjerne den ubebagelige bitre Smag hos Frøet, blev dette enten røstet i varm Aske eller ogsaa udblødt i Vand. Paa Grund af denne bitre Smag hos Frøet er det, at den alvorlige, men efter nogle Glas Vin muntre, Philosoph Zeno sammenligner sig selv med Lupinen [2]). »Jeg er, ligesom Lupinen, der, saa længe den ikke er gjennemblødt, har en stram, men naar den har suget sig mæt, en behagelig Smag«. Endnu bruger Landbefolkningen i Grækenland Frøet af denne Art til Fødemiddel, paa samme Maade som andre Bælgvæxter [3]). I Ægypten bruges Frøet ogsaa som Fødemiddel, ialtfald af den fattige Del af Folket.

Lupinus angustifolius, L. Vildtvoxende i Syd-Europa og Nord-Afrika, og dyrket hist og her i Norge som Prydplante. Alten (70°) i Vest-Finmarken er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har blomstret. I den nyeste Tid har man i Ungarn faaet Frøet af denne Art i Handelen som Kaffesurrogat [4]).

Lupinus arbustus, Dougl. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1826 blev indført til England. Prestegaarden i Maalselvdalen er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har blomstret, og ved Stegen Prestegaard (67° 56') har den givet modent Frø.

Lupinus Barkeri, Lindl. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1839 blev indført til England. Vardø (70° 22') i Øst-Finmarken er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket. Den blomstrede der i Slutningen af August og blev 18" (47 cm.) høi.

Lupinus bicolor, Dougl. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1826 blev indført til England. Denne Art blomstrede 1875 ved Lødingen Prestegaard (68° 24') og 1876 i Karasjok (69° 18') i Øst-Finmarken, hvor den blev 10" (26 cm.) høi og blomstrede i Midten af Juli, men gav dog ikke modent Frø.

---

[1]) Cfr. Varro de re rust. I. 13, 3. I. 23, 3. Columella de re rust. II. 10, 1. Galenus de aliment. facult. I. 23.
[2]) Athenaeus. Deipnosophistae. II. 45.
[3]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 69.
[4]) Leopold Just. Botanischer Jahresbericht. 7 Jahrg. 1879. 2te Abtheilung. Pag. 384.

Lupinus blaschkianus, F. & M. Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, og paa Hadseløen (68° 31′) i Nordland har den givet modent Frø. Ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt (62° 32′), hvor den blev 16″ (42 cm.) høi, har den ogsaa givet modent Frø paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H.

Lupinus Consentini, Guss., som er vildtvoxende i Middelhavslandene, har tidligere blomstret baade i Karasjok og Alten. 1885 blev den saaet ude i Haven, paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap, den 24de Juni og blomstrede 3die September.

Lupinus Cruikshanksii, Hook. Vildtvoxende i Peru, hvorfra den 1829 blev indført til England. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, ere Øxfjord i Vest-Finmarken (70° 13′) og Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev 30″ (78 cm.) høi.

Lupinus densiflorus, Benth. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1833 blev indført til England. I Karasjok blomstrede denne Art 1878, som var en for de nordlige Egne af Norge meget ugunstig Sommer.

Lupinus Douglasii, Ag. Denne Art, som er vildtvoxende i California, har hidtil været dyrket kun ved to af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den blev 18″ (47 cm.) høi og blomstrede i Begyndelsen af August, og i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev 16″ (42 cm.) høi og blomstrede i Slutningen af August.

Lupinus Drummondii, Hook. Alten (70°) i Vest-Finmarken er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Lupinus elegans, H. B. K. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1831 blev indført til England. Denne Art har blomstret ved Lødingen Prestegaard (68° 24′) i Nordland, i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken og paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap Paa det sidst nævnte Sted blev den saaet ude i Haven den 24de Juni 1885 og blomstrede den 8de September.

Lupinus guatemalensis, Hort. I Karasjok blev denne Form, som er en Varietet af Lup. elegans, saaet ude i Haven den 27de Mai 1886 og blomstrede den 30te August.

Lupinus Hartwegii, Lindl. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1838 blev indført til England. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Lupinus hilarianus, Benth., **Lup. hirsutissimus,** Benth., som 1838 er indført til England fra California, og **Lup. hirsutus,** L., som er vildtvoxende i Middeldavslandene, ere alle tre dyrkede i Karasjok, som er det nordligste Sted i Norge, hvor disse Arter hidtil have blomstret.

Lupinus latifolius, Lindl. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1834 blev indført til England. Denne Art har blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) og givet modent Frø paa Hadseløen (68° 31′) i Nordland samt ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Den har ogsaa blomstret ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), der ligger 2940′ (922 m.) o. H., men Frøet blev d e r ikke fuldmodent.

Lupinus leptophyllus, Benth. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1826 blev indført til England. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Lupinus Liebmanni, Hort. Denne Form, der maaske er en Varietet af Lup. succulentus, Dougl., har været dyrket ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, og det nordligste Sted er Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap, hvor den blev saaet ude i Haven den 15de Juni 1886 og blomstrede den 19de August.

Lupinus linifolius, Roth. Denne Art, som skal være vildtvoxende i det sydøstlige Europa, har for flere Aar siden blomstret i Alten (70°). Paa Gjesvær blev den 1885 saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede den 1ste September. Paa Hadeland og maaske ogsaa paa andre Steder i de sydlige Egne af Norge blev denne Art, ialtfald for nogle Aar siden, dyrket som Surrogat for Kaffe. Til samme Øiemed har jeg ogsaa seet den dyrket baade i Schweiz og Tirol.

Lupinus lucidus, Benth. Fra California. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret, er Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), og ved Stegen Prestegaard (67° 56′) har den givet modent Frø, hvis Spiredygtighed jeg har prøvet.

Lupinus luteus, L. **Tkl.** Gelbblühende Lupine; **Engl.** Spanish Violet, Virginia Rose, Yellow Lupine; **Fr.** Lupin jaune; **It.** Lupino giallo. Vildtvoxenge i Syd-Europa, hvorfra den 1596 er indført til England. Denne Art er en i Norge meget almindelig dyrket Prydplante, der, saaet ude i Haven, blomstrer i Alten (70°), hvor den kan blive 30″ (78 cm.) høi. Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) bliver den endog 3′ (94 cm.) høi. Naar den ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′) saaes ude i Haven i den første Halvdel af Juni, blomstrer den fra Midten til Udgangen af August, paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. Ved Christiania giver den aarvist modent Frø.

I Provindsen Maina i Grækenland dyrkes Lupinus luteus almindeligt som Næringsplante. For at fjerne det Bitterstof, som findes i Frøet, fyldes dette i Sække af Gjedehaar, som i 2—3 Dage lægges i Blød i Sjøvand. Naar Frøet derefter tørres, skal det have tabt den bitre Smag. Melet bruges, blandet med Byg- eller Hvedemel, til Brød [1]).

Denne Art kan med Nytte dyrkes som Fodervæxt endog i en meget ufrugtbar Sandjord. En saadan findes, som bekjendt, i Omegnen af Berlin, hvor »Landesøkonomie-Collegium«, 1852 begyndte, med den her nævnte Art, at gjøre Culturforsøg, der gave et over al Forventning heldigt Resultat [2]). Jeg omtaler dette, fordi denne Fremgangsmaade ikke synes at være kjendt her i Landet, hvor man rimeligvis paa mange Steder kunde gjøre Brug af de, i de nordøstlige Egne af Tyskland, i den her nævnte Retning, vundne Erfaringer. Det er ovenfor sagt, at denne Art, endog under 70° N. B., kan naa en Høide af 30″ (78 cm.). I den nyeste Tid er Frøet af denne Art anbefalet som Kaffesurrogat [3]).

Lupinus macrophyllus, Benth. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1834 blev indført til England. Denne Art har blomstret i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken og givet modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor Blomstertoppene naaede en Længde af 12″ (31 cm.).

Lupinus Menziesii, Ag. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1857 er indført til England. Lødingen Prestegaard (68° 24′) i Nordland er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet ude i Haven den 28de Mai 1875, spirede 16de Juni og blomstrede i den første Halvdel af August.

Lupinus mexicanus, Lagasc. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1819 blev indført til England. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), som er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket, har den givet modent Frø.

Lupinus micranthus, Dougl. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1826 er indført til England. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) naaede denne Art 1875 en Høide af 18″ (47 cm.) og

---

[1]) Eduard Regel's Gartenflora. 1875. Pag. 315.
[2]) Professor Dr. Karl Koch. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. IV Jahrg. Berlin. 1861. Pag. 272.
[3]) Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. Jahrg. XXXI. 1882. Pag. 308.

blomstrede i Slutningen af August. Det følgende Aar blev den, i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, saaet ude i Haven den 6te Juni og blomstrede i Midten af August. 1885 blev den paa Gjesvær (71° 7′) saaet ude i Haven den 24de Juni og blomstrede den 8de September.

Lupinus moritzianus, Kth. Fra Columbia. Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket er Karasjok (69° 18′). Den blev der 2′ (62 cm.) høi og blomstrede i Midten af August.

Lupinus mutabilis, Sweet. Vildtvoxende i Peru, hvorfra den 1826 blev indført til England. Denne Art har blomstret i Alten, paa Gjesvær og i Karasjok. Paa det sidst nævnte Sted blev den saaet ude i Haven 27de Mai og blomstrede 12te August og blev 18″ (47 cm.) høi. Paa Gjesvær (71° 7′) blev den saaet ude i Haven den 17de Juni 1885 og blomstrede den 15de August. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., blomstrede den i Midten af August og blev 3′ 9″ (1.20 m.) høi.

Lupinus nanus, Dougl. Vildtvoxende i California, hvorfra den 1833 blev indført til England. Heller ikke denne Art har været dyrket paa noget nordligere Sted i Norge end i Karasjok, hvor den blev 16″ (42 cm.) høi og blomstrede i Slutningen af Juli, men gav dog ikke fuldmodent Frø.

Lupinus perennis, L. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1658 blev indført til England. Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art og hvor den ogsaa giver modent Frø. Sandsynligvis maatte den kunne dyrkes meget længre mod Nord. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) giver den modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Lupinus pilosus, L. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1710 blev indført til England. Denne Art har blomstret baade paa Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken og paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. Paa det sidst nævnte Sted blev den saaet den 16de Juni 1882, blomstrede 27de August og blev 18″ (47 cm.) høi. Samme Aar blev den ogsaa dyrket ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18′), der ligger paa en Høide af 2940′ (922 m.) o. H. Her blomstrede den fra Midten til Udgangen af August.

Lupinus polyphyllus, Dougl. Vildtvoxende i Columbia, hvorfra den 1826 blev indført til England. Tromsø (69° 40′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i flere Aar har holdt sig godt og blomstret, men ikke givet modent Frø.

Lupinus pubescens, Benth. Vildtvoxende i Central-Amerika, hvorfra den 1844 er indført til England. Alten (70°) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

Lupinus pulchellus. Sweet. Vildtvoxende i Mexico, hvorfra den 1828 blev indført til England. Karasjok er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den blev der saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni 1879, blomstrede i Midten af August og blev 3′ (94 cm.) høi.

Lupinus purpureus. Del., der maaske er den samme Form, som ovenfor er omtalt under Navn af Lupinus Liebmanni, har været dyrket ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Landet: Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) blomstrede den i Slutningen af August og blev 18″ (47 cm.) høi, i Karasjok (69° 18′) blev den saaet 6te Juni og blomstrede i Midten af August, paa Vardø (70° 22′) blev den 10″ (26 cm.) høi og blomstrede i Slutningen af August, og paa Gjesvær (71° 7′) blev den saaet 24de Juni 1885 og blomstrede den 28de August.

Lupinus reticulatus, Desv. Denne Form, der er vildtvoxende i Frankrig, er maaske kun en Varietet af Lup. angustifolius, L. Karasjok er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Form hidtil har blomstret.

Lupinus subcarnosus, Hook. Denne Art, der er vildtvoxende i Texas, hvorfra den 1835 blev indført til England, fortjener at blive almindelig dyrket som Prydplante. I Alten (70°), som er det nordligste Sted her i Landet, hvor den hidtil har været dyrket, blomstrede den rigelig og ligesaa i Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken.

Lupinus succulentus, Dougl. Denne Art, der er vildtvoxende i Nord-Amerika, fortjener ogsaa at blive almindelig dyrket som Prydplante. Vardø (70° 22′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har blomstret.

Lupinus termis, Forsk. Denne Art, der skal være vildtvoxende i Ægypten, blev derfra 1802 indført til England. Den har en paafaldende Lighed med Lup. albus. Sommeren 1887, som var meget ugunstig for de nordlige Egne af Norge, blev den dyrket baade i Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken, og paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. Paa det først nævnte Sted blev den saaet ude i Haven den 26de Mai, spirede 8de Juni, blomstrede 9de August og blev 3′ (94 cm.) høi. Paa Gjesvær blev den saaet 8de Juni, blomstrede 6te September og blev lidt over 21″ (56 cm.) høi. 1882 blev den dyrket ved Fjeldstuen Kongsvold (62° 18′) paa Dovre, der ligger 2940′ (922 m.) o. H. Den blomstrede der fra Midten til Udgangen af August.

Lupinus texensis, Hook. er maaske kun en Synonym til L. subcarnosus, Hook. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den hidtil har blomstret.

Lupinus varius, L. Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1596 blev indført til England. Karasjok og Alten ere de to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art hidtil har blomstret.

I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden de ovenfor nævnte Arter, Tid efter anden, været dyrket en hel Del andre, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Ved Reykjavík paa Island (64° 8′) blomstrede 1885 følgende Arter, som alle bleve saaede den 30te Mai: Lup. Consentini, Guss. spirede 19de Juni og blomstrede 30te August, Lup. hirsutissimus, Benth. spirede 12te Juni og blomstrede 2den September, Lup. luteus, L. spirede 10de Juni og blomstrede 28de August, Lup. linifolius, Roth spirede 9de Juni og blomstrede 12te September, Lup. micranthus, Dougl. spirede 9de Juni og blomstrede 12te September, Lup. mutabilis, Sweet, spirede 9de Juni og blomstrede 6te September, Lup. pilosus, L. spirede 15de Juni og blomstrede 28de August og Lup. purpureus, Del. spirede 9de Juni og blomstrede 16de August [1]).

Ulex europaeus, L. (U. compositus, Mønch, U. grandiflorus, Pourr., U. strictus, Mack.). **Sv.** Gultörne, Ärttörne; **Dan.** Tornblad; **Tkl.** Englischer Dorn (Westphalen), Gaspeldorn, Haideginster, Hecksame (Westphalen), Pfriemen (stachlige), Scorpionkraut, Scorpionpfriemen, Stachelginst, Stechginster; **Engl.** Firsun, French Frez, Fur, Furrys, Furze, Furze (common), Furze (great), Furzen, Furzen-bushes, Fuzz, Gorse, Gorst, Goss, Gost, Ling, Prickly Broom, Qwyce, Ruffet, Thorn-Broom, Turr, Vuss, Vuz, Vuzz, Whin, Whuns; **Fr.** Ajonc, Ajonc marin, Bruse, Genêt epineux, Jan, Janic, Jonc marin, Lande, Landier, Tuye, Vigneau; **It.** Alastra, Ginestra marina, Ginestra spinosa, Ginestron, Ginestrone, Ginestrone d'Olanda, Ginestrone spinoso, Ginestrum, Ginistra, Inestra, Inestre, Maggio di Macchia, Maggio spinoso, Nepe, Scardicci, Spalatrone, Sparzio africano spinoso, Spino razzo, Striggia, Ulice.

Almindelig vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa, især i de vestlige Lande, og forvildet paa et Par Steder i det sydlige Sverige, hvor den enten tidligere har været dyrket eller er indført

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. Christiania. 1886. XXX Bd. Pag. 262.

med Ballast; men den findes ikke nordligere end ved Visby paa Øen Gotland (57° 38′) og ved Vestervik i Småland (57° 45′). I den botaniske Have ved Christiania har jeg flere Gange gjort Forsøg med at dyrke denne Art, men ikke en eneste Plante har holdt sig om Vinteren. For flere Aar siden blev der ved Stavanger (58° 58′) gjort Forsøg med at dyrke Ulex europaeus som Fodervæxt; men uagtet Planterne holdt sig ret godt om Vinteren, blev Forsøget dog opgivet, hvilket synes at vise, at Resultatet ikke har svaret til Forventningen. I England og Scotland dyrkes denne Busk paa flere Steder, naar Jorden er for mager til at bære nogen anden Fodervæxt. Den maa først knuses paa et eget Slags hertil indrettet Kværn. Den bruges fornemlig til Heste, men roses ogsaa som meget melkegivende for Hornkvæget. Flere Aar efterat denne Art havde været dyrket ved Stavanger, holdt den sig forvildet i Nærheden af den ovenfor omtalte Forsøgsmark, og maaske findes den der endnu. Molde (62° 44′) er det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Art dyrket.

Spartium scoparium, L. (Cytisus scoparius, Lk., Genista hirsuta, Mønch, Genista scoparia, Lam., Sarothamnus scoparius, Wimm., Sarothamnus vulgaris, Koch). **Sv.** Bräm, Harerís; **Dan.** Gyvel; **Tkl.** Besenginster, Besenheide, Besenstaude, Besenstrauch (Bayern), Bessenkrut (Holstein), Bessenstruk (Mecklenburg), Braem, Brâm, Bram (gele), Bran, Branen, Braohm, Breem, Brehme (Sachsen), Breme, Brempt, Brimm, Brimma, Brimme (Pommern), Bromen, Brumme, Farbpfriem, Flomber, Frauenschüchel, Frumme, Gäst, Gaister, Galstern, Ganster, Gast, Gehrkekraut, Gelster, Genester (Schweiz), Genist, Genst, Genster, Gienitz, Gienst (Schlesien), Gimps, Gimst, Ginst, Gister, Grausen, Grauweide, Grimsche (Sachsen), Grinitsch (Schwaben), Grinz, Grinzsche, Gripsche, Grische (Sachsen), Grünitz, Grünling, Grünsper, Grünst, Günst, Günster, Gunste, Gurst, Gynst, Haideschmuck, Hasenbram (Mecklenburg), Hasengeil, Hasenheide, Hasenhuss, Hasenkräutich (Niederlausitz), Hasenkraut, Hasenstruch, Heidepfriemen, Heyde, Jeist, Judenruthen, Kranweid, Krientsch, Kühnschoten (Schlesien), Kühnschroten, Kühschoten, Kühschroten, Kunschruthen, Pehfriede, Pfingstblume, Pfingstpfriemen, Pfremen, Pfriemholz, Pfriemenheide, Pfriemenkraut, Pfriemkrut, Pfrim, Pfrimma, Pfrimme, Pfrimmen, Pfrimmholz, Prumen, Prymen, Reben (wild), Rechheide, Rehheide, Rehkraut, Schachtkraut, Sirk, Smelhe, Smelohe, Stechpfriemen, Vitschen (Sachsen), Wildholz, Witschen; **Engl.** Banadle, Bannal, Basam, Basom, Bassam, Beesom, Bisom, Bissom, Bizzom, Breem, Breen, Broom (common), Broom (green), Browme, Brum, Genest; **Fr.** Genêt, Genêt à balais; **It.** Amaracciole, Emero, Estrici, Ginester, Ginestra comune, Ginestra da granata, Ginestra de' carbonai, Ginestra puzzola, Ginestra scopereccia, Inestra, Janestra, Liso, Maggio, Melica, Monacaro, Muraiole, Ruggiulo, Scornabecco, Zinostra.

Meget almindelig i Mellem-Europa, navnlig paa den nordtyske Slette, og forvildet paa enkelte Steder i det sydlige Sverige. I Nærheden af Christianssand (58° 8′) er den paa et Sted fundet under saadane Forhold, at det saa ud til, at den maaske kan være vildtvoxende. Det største Exemplar var omtrent 5′ (1.56 m.) høit, med 3—4″ (7.84—10.45 cm.) Diameter af Stammen. Ved Mandal (58°), i Nærheden af Cap Lindesnes, er den fundet paa et Sted, hvor det ser ud til, at den er indført med Ballast. Ved Stavanger (58° 58′), hvor den er dyrket, kan den naa en Høide af 8′ (2.50 m.). I en normal Vinter holder den sig nogenlunde godt, under Snedækket, ved Christiania, men i snebare Vintere gaar den gjerne ud. Den holder sig ikke hverken ved Upsala eller Petersburg.

I det sydlige Sverige har man, ialtfald i forrige Aarhundrede, brugt at lægge Blomsterknopperne af Spartium scoparium i Saltlake og Edik og brugt disse som Surrogat for Capers [1]), og paa enkelte Steder bruges de endnu til Forfalskning af Capers [2]).

Genista triangularis, Willd. (Cytisus triangularis, Vis., Genista scariosa, Viv., Genista triquetra, W. & K.). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa. Stegen Prestegaard er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i flere Aar har været dyrket.

Genista tinctoria, L. (Corniola tinctoria, Med., Cytisus tinctorius, Vis., Spartium tinctorium, Roth). **Sv.** Färg-ginst, Glösen, Prengräs; **Dan.** Farve-Visse, Gul Visse; **Tkl.** Färbekraut, Färberblume, Färberginster, Farbblumen, Farbchrut, Farbginster, Farbkraut, Frauenschüchel, Galeise, (Ostpreussen), Galleisen, Geelfarbblumen, Gehlfarrblom (Mecklenburg), Gelbe Scharte, Genist, Genster, Gilbblum, Gilbe, Gilbkraut, Gilbkrut (Mecklenburg), Gillkrut, Gilve, Ginster, Gölleisen, Glösen (Mecklenburg), Grintsche, Grünholz (Schlesien), Grünling (Sachsen), Heideschmuck (Württemberg), Holheide (Schlesien), Mägdekrieg (Schlesien), Pfingstenblumen, Rehhaide, Rohrheide (Schlesien), Schachkraut (Schlesien), Weltschen, Witschen (Schlesien); **Engl.** Alleluia, Base-Broom, Dyeweed, Dyer's Broom, Dyer's Greenweed, Dyer's weed, Dyer's Yellow-weed, Genestrolle, Greening Weed, Greenweed, Green Wood, Kendal Green, Low Broom. Widow Wisse, Woad, Woad Waxen, Wood Waxen, Wood Wex, Wudwise, Yellows; **Fr.** Génestrole, Genêt des teinturiers, Herbe à jaunier; **It.** Baccellina, Braglia, Cargnaiola, Cargnola, Cerretta, Cosaria, Cosolute, Erba baccellina, Erba dala, Erba da tintori, Erba di intender, Erba gialla, Erba zaldina, Eva da tintura, Fer da calze, Fior da tenze, Fior di fiorita, Ginestra da tenzoi, Ginestra salvatica, Ginestrella, Ginestrina, Ginestruola, Ginestruzza, Ginistra, Inestra dei tintori, Jenestra, Legn d' tintor, Maggio, Zenestrella.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa, gjennem Rusland til Baikalsjøen, og mod Nord til det sydlige Sverige samt England og Scotland. I det sydlige Tirol gaar den op til 1422 m. o. H. Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord er, saavidt mig bekjendt, det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i en lang Aarrække har holdt sig godt, uden at dækkes om Vinteren. Ved Christiania blomstrer den, efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, 14—18 Juli og giver næsten hvert Aar modent Frø. I Sverige dyrkes den ialtfald til Upsala.

I den botaniske Have ved Christiania have, foruden de ovenfor nævnte, ogsaa følgende Arter hidtil været dyrkede: Genista anglica, L., G. germanica, L., G. ovata, W. & K., G. pilosa, L. og G. sagittalis, L.

Cytisus alpinus, Mill. (Cyt. angustifolius, Mønch). **Norge.** Guldregn; **Sv.** Guldregn, Gullregn; **Dan.** Alpe-Guldregn; **Tkl.** Alpenebenholz, Bohnenbaum, Kleiner Goldregen; **Engl.** Scotch Laburnum; **It.** Avorniel, Avorniello d'alpe, Citiso, Cossat, Diegol da ligadure, Egano, Eghel, Eghelo, Eghen de mont, Ginestra de montagna, Giscilaggrappo, Jegano, Maggio ciondolo, Maggio di monte, Maio, Mari.

Vildtvoxende i Syd- og tildels ogsaa i Mellem-Europa og indført til England 1596. Hindøen i Nordland (68° 35′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har holdt sig i flere Aar og blomstret. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) har den flere Gange blomstret i den første Trediedel af Juli og i Slutningen af September givet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Det

---

[1]) Caroli Linnæi Amoenitates academicæ. Vol. III. Stockholmiæ. 1764. Pag. 92. Kgl. svenska Vetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 26. 1765. Pag. 333, 336.

[2]) Dr. Otto Dammer. Illustrirtes Lexikon der Verfälschungen und Verunreinigungen der Nahrungs- und Genussmittel. Leipzig. 1887. Pag. 451.

Exemplar, som findes der, er nu omtrent 10′ (3.13 m.) høit og giver 1—2′ (31—62 cm.) lange Aarsskud. I Nærheden af Levanger (63° 45′) maalte jeg for nogle Aar siden en Guldregn, som var 14′ (4.4 m.) høi og Stammen havde et Omfang af 22″ (57 cm.), og ved Throndhjem (63° 26′) maalte jeg 1870 et Træ, som var 20′ (6.3 m.) høit, med 9″ (23 cm.) Diameter af Stammen. Ved Gaarden Remmen, i Vestnes Prestegjeld (62° 38′) i Romsdals Amt, blev 1874 det største Exemplar i Norge ødelagt af en voldsom Storm: det var 22′ (6.9 m.) høit, og 5′ fra Grunden holdt Stammen $16^2/_3$″ (44 cm.) i Diameter. Kronen holdt 18′ (5.6 m.) i Diameter. I den botaniske Have ved Christiania blev, Vinteren 1876, et Exemplar ødelagt, fordi Rødderne vare komne ned i en vaad Undergrund. En Skive af Stammen holdt, uden Bark, 5″ (13 cm.) i Diameter og havde 10 Aarringe. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser blomstrer den ved Christiania 12—16de Juni og giver aarvist modent Frø fra Midten til Udgangen af September. Det er mig ikke bekjendt, at denne Art paa noget Sted i Norge har lidt af Vinterkulden. I Tübingen havde man den 16de December 1879 — 23° R. og den 20de Januar 1880 — 18° R. Om Cytisus alpinus heder det, at den var fuldkommen nedfrosset (»oberirdisch ganz erfroren«)[1]. I Sverige holder denne Art sig langs Østkysten nogenlunde godt til Umeå (63° 50′), men ved Piteå (65° 19′) fryser den som oftest ned til 1—2′ (31—62 cm.) fra Jorden; men den holder sig dog ilive og giver ret frodige Skud. Ved Dorpat holder denne Art sig kun under et tilstrækkeligt Vinterdække, ved Reval under Dække og paa et beskyttet Sted. I strenge Vintere fryser den fuldkommen ned ved Petersburg[2].

Paa enkelte Steder ved Norges sydøstlige Kyst, fra Christiania og nedover til Arendal, har jeg seet Cyt. alp. pendulus, og ved Christiania fik jeg for nogle Aar siden, ved Udsæd af Frø, en Varietet med stærkt gulbrogede Blade (foliis luteo-variegatis); men efter 7—8 Aars Forløb vare alle Blade grønne. Den mærkeligste Varietet, som jeg har kaldet Cyt. alp. longiracemosus, har jeg ikke seet paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania: Bladene ere meget store, og i Almindelighed er ethvert af de tre Smaablade 4″ (10.4 cm.) langt og 2″ (5.2 cm.) bredt; men man finder ikke sjelden, at ethvert af Smaabladene ere $5^1/_2$″ (14.3 cm.) langt og $2^3/_4$″ (7.18 cm.) bredt. Blomsterklaserne kunne naa en Længde af 21—23″ (54.9—60 cm.)! Jeg har flere Gange formeret denne Varietet af Frø, men Blomsterklaserne blive da aldrig over 12—13″ (31.3—34 cm.) lange. Naar den derimod formeres ved Podning, holder den sig uforandret, og er her lige saa vinterstærk som den almindelige Cytisus alpinus Denne Form er ikke sjelden proliferende, d. v. s., at der paa enkelte Exemplarer af den fuldt udviklede Frugtstand, udover Sommeren, fremkommer en ny Stilk eller rettere sagt en Fortsættelse af den gamle, som gjerne har 6—8 Blade, der sidde sammen i en Kvast. Kun engang, i August 1881, gav denne nye Dannelse en hel Del fuldt udviklede Blomster, der dannede en nøsteformet Blomsterstand (glomerulus). Af en saadan proliferende Frugtstand har jeg flere Gange saaet Frøet, og i Gjennemsnit faaet 12—15 Procent, der ligne Moderplanten. — Af den almindelige Cytisus alpinus fik jeg her af Frø, for flere Aar siden, en smalbladet Form, som jeg har kaldet Cyt. alp. angustifolius. Bladene blive gjerne 7—8 cm. lange og 2—2.5 cm. brede, og Blomsterklaserne ere meget kortere end paa Hovedarten. Denne Varietet har ogsaa været proliferende.

Cytisus laburnum, L. (Laburnum vulgare, Gris.). **Norge.** Guldregn; **Sv.** Bönträd, Guldregn, Gullregn; **Dan.** Guldregn; **Tkl.** Baumbohnen, Baumbohnenstrauch, Bohnenbaum, Bohnengeissklee,

---

[1]) Illustrirte Gartenzeitung. Stuttgart. 1880. Pag. 212. Cfr. Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. 3. Stockholm. 1880. Pag. 114.

[2]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 234.

Gäli Akazie (Schweiz), Deutscher Ebenbaum, Falscher Ebenbaum, Geissklee, Goldregen, Hosen und Schoontjes (Ostfriesland), Jupitersregen, Kleebaum, Linsenbaum, Markweiden, Solling, Wälsche Linsen; **Engl.** Beam Trefoil (common), Drooping Willow, Ear-rings, False Ebony, French Brum, Golden Chain, Golden Drops, Golden Rain, Golden Shower, He Broom, Hoburn Saugh, Laburnum, Lady's Fingers, Pea-tree, Seyny-tree, Watch Guards, Weeping Willow (Devonshire); **Fr.** Amborn, Aubour, Cytise à grappes, Cytise de Virgile, Faux Ebenier, Pluie d'or, Pois d'Angora; **It.** Albor-niello, Albornio, Alburn, Alifornio, Amborno, Amburn, Amburnu, Anbour, Avornello, Avorniello, Avorno, Borniello, Brendoli, Cantamaggio, Ciondolino, Citiso, Deghen, Dieger, Diegol, Diol, Egano, Eghel, Eghelo, Eghen, Egol, Enghelo, Fiore di Majo, Galeter, Garlander, Gateler, Gegano, Gegol, Geègol, Ghirlander, Gialluzar, Ighen, Igol, Igolo, Jegol, Laburno, Lavorniello, Liburno, Ligurnu, Maggio ciondolo, Maggio di monte, Maggio pendolo, Maggio tromiento, Majelle, Majo, Martigusa, Mazi, Mei, Muddacchina di voschi, Radino, Sborn, Trometice, Viegher, Viegol, Vigurno.

Vildtvoxende i Dalmatien, Krain, det sydlige Steyermark, det sydlige og vestlige Schweiz, Italien, Frankrig og Pyrenæerne. Indført til England 1596. Denne Art holder sig i Almindelighed godt ved Christiania, men er dog ikke saa vinterstærk som Cytisus alpinus. Dette er Tilfældet med de Exemplarer, som ere dyrkede her af Frø, medens de fra Udlandet indførte Planter ikke sjelden gaa ud eller ogsaa skades i større eller mindre Grad om Vinteren. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, blomstrer den ved Christiania 14—18 Juni og giver aarvist modent Frø inden Udgangen af September. I Almindelighed giver den her 9″ (23.5 cm.) lange Blomsterklaser og 3—4′ (94—125 cm.) lange Aarsskud. Langs Kysten er denne Art meget almindelig til Throndhjem (63° 26′), hvor den i en gunstig Sommer giver moden Frugt. Ved Byen Hamar (60° 41′), som ligger i det indre af Landet og hvor man om Vinteren har det almindelige Indlandsklima, trives denne Art ikke godt: Flere Exemplarer, som vare plantede 1870, levede vistnok 1880, men de vare dog smaa og havde endda ikke blomstret. For flere Aar siden maalte jeg i den botaniske Have ved Christiania en Busk, som var 6 Aar gammel. Den var da 8′ (2.5 m.) høi og Stammen holdt 2″ (52 mm.) i Diameter. I Slutningen af September gav denne Busk 24 Lod (373 gr.) modent Frø; men dette maa dog betragtes som en sjelden Undtagelse. Ved Horten (59° 25′) maalte jeg for flere Aar siden et Træ, som var 28 Aar gammelt: det var 22′ (6.9 m.) høit og Stammen holdt i Brysthøide 4′ (1.25 m.) i Omfang. I Sverige holder denne Art sig meget godt i de sydligste Provindser, men allerede ved Stockholm (59° 20′) skades den ofte om Vinteren. Ved Dorpat (58° 23′) og Riga (56° 57′) holder den sig kun under et godt Vinterdække, og ved Reval (59° 26′) fryser den gjerne ned lige til Roden, men giver dog næste Sommer frodige Aarsskud [1]).

Af denne Art findes der, som bekjendt, en hel Del Varieteter, og blandt disse have følgende været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: 1) **Cyt. lab. bullatus.** Denne holder sig ret godt, uden at dækkes om Vinteren, og ved Formering af Frø har jeg faaet 2—4 Procent, der lignede Moderplanten; 2) **Cyt. lab. quercifolius.** Denne er den mindst haardføre og i en streng Vinter ødelægges den aldeles. Ved Formering af Frø har denne kun givet 1—2 Procent. Ved Potsdam har det derimod ikke lykkes at faa denne Varietet formeret paa den her nævnte Maade [2]); 3) **Cyt. lab. sessilifolius.** Ved Formering af Frø har denne Varietet givet 12—15 Procent, som fuldkommen lignede Moderplanten. Den blomstrer meget senere end Hovedarten, men giver dog

---

[1]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 284.

[2]) Dr. L. Wittmack. Monatsschrift des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues. 21 Jahrg. Berlin. 1878. Pag. 183.

aarvist modent Frø, og er lige saa vinterstærk som Cytisus alpinus. Jeg har flere Gange lagt Mærke til, at et enkelt Exemplar af denne Varietet, som, paa Grund af de siddende Blade, har et eiendommeligt Udseende, undertiden kan bære en Blanding af siddende og stilkede Blade, men næste Sommer ere alle Blade igjen siddende. Hverken paa Hovedarten eller de her nævnte Varieteter har jeg seet Blomsterstanden proliferende.

Det tør nu ansees som en vel kjendt Sag, at flere Arter af denne Slægt, og fornemlig Cytisus alpinus og laburnum, biflorus og Weldeni, i alle Organer, men især i Blomsterne, Frøet og Rodbarken, indeholde et meget giftigt Alkaloid, der har faaet Navn af Cytisin og som 1864 blev fremstillet af A. Husemann og Marmé. Dette Stof har vist sig at være meget giftigt baade for Mennesker og Husdyr, men for de sidste dog i forskjellig Grad. Erfaring har ogsaa vist, at Cytisin, naar den paa almindelig Maade kommer i Maven, ikke har nogen som helst Virkning paa de Dyr, der høre til Gnavernes Familie, og alt i flere Aar har man vidst, at Barken af Cytisus laburnum ikke virker som Gift for Harer [1]), men disse Dyr dø dog naar Giften, i opløst Tilstand, sprøites ind under Huden [2]). Om Forgiftning med et eller andet Stof af »Guldregn« har jeg her i Landet, i den senere Tid, seet flere Beretninger, ialtfald fra Christiania, Bergen og Stavanger. Fra det sidst nævnte Sted skriver Districtslæge C. A. Stang, i sin Medicinalberetning om Stavanger District for 1884: »Forgiftning med Cytisus forefalder gjerne aarlig, men, saavidt jeg ved, uden Dødsfald«.

Cytisus Adami, Poiteau. Denne meget omskrevne Hybrid kan i flere Aar holde sig ret godt ved Christiania; men efter en ugunstig Vinter, med vexlende Barfrost og Regn, gaar den gjerne ud lige til Forædlingsstedet. I Sverige holder den sig godt i Skåne og paa Gottland. Det nordligste Sted i Norge, hvor jeg har seet denne Form, er Molde (62° 44′). 1877 fandt jeg der, i »Humlehaven« (I. Pag. 88—93), et Exemplar, som var 12′ (3.8 m.) høit og hvis Stamme holdt 3″ (8 cm.) i Diameter. Da Træet netop stod i fuld Blomst, var det let at se, at der midt i Kronen ogsaa fandtes en kraftig, blomstrende Gren af Cytisus laburnum, og ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at der ogsaa var nogle smaa Grene af Cytisus purpureus. Disse blomstrede det følgende Aar, og af begge Arter fik jeg da Frø, som blev saaet Vaaren 1879 og spirede i Begyndelsen af Sommeren. Cytisus purpureus, som for flere Aar siden har blomstret, var ikke i nogen væsentlig Grad forskjellig fra denne Arts almindelige Charakterer; men Cytisus laburnum, hvoraf jeg har flere Exemplarer, der ere 7—8′ (2.19—2.50 m.) høie, have endnu ikke blomstret. Jeg har ikke kunnet finde nogen Oplysning om, at der tidligere har været gjort Forsøg med Frø af disse, paa den her nævnte Maade, fremkomne Arter. Det ovenfor omtalte Exemplar af Cytisus Adami, som var over 20 Aar gammelt, gik ud i den for Norge ugunstige Vinter 1880—81.

Cytisus Alschingeri, Vis. Vildtvoxende i Dalmatien og Kroatien. Denne Art, som i en lang Aarrække har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania, har her vist sig at være ligesaa vinterstærk som Cytisus alpinus. Den naar her en Høide af omtrent 10′ (3.13 m.), blomstrer 14—18 Juni og giver aarvist modent Frø inden Udgangen af September. Molde (62° 44′) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet denne Art; den trives ligesaa godt der som ved Christiania.

Cytisus purpureus, Scop. (Chamaecytius purpureus, Lk., Viborgia purpurea, Mønch). Vildtvoxende i Nord-Italien og Østerrig, hvorfra den 1742 blev indført til England.

---

[1]) Dr. L. Wittmack l. c. 1879 Pag 210.

[2]) Archiv der Pharmacie. Bd. 224. Pag. 774.

Denne Art dyrkes temmelig almindelig langs Kysten lige til Stegen Prestegaard (67° 56'), hvor den i flere Aar har holdt sig godt. Under det almindelige Snedække har den ogsaa i flere Aar holdt sig godt ved Gaarden Toksen, i Nordre Frons Prestegjeld, i Gudbrandsdalen. Ved Christiania, hvor den aldrig lider af Vinterkulden, bliver den sjelden over 2' (62 cm.) høi, blomstrer 2—6 Juni og giver aarvist modent Frø. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Cytisus sessilifolius, L. (Lembotropis sessilifolius, Gris.). Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1629 er indført til England. Dyrkes hist og her langs Kysten til Inderøen (63° 52') i Throndhjemsfjord, hvor den i en lang Aarrække har holdt sig meget godt. Baade denne Art og Cytisus purpureus have ved Christiania vist sig at være fuldkommen vinterstærke; men, for at faa enstammede Prydbuske, har jeg flere Gange podet disse Arter paa 2—3' høie Stammer af Cytisus alpinus: ikke et eneste Exemplar har holdt sig den første Vinter. Ved Christiania blomstrer den 14—18 Juni og giver aarvist modent Frø. I Sverige dyrkes den til Upsala.

I den botaniske Have ved Christiania findes, foruden de ovenfor nævnte Arter, Cytisus biflorus, L'Herit, C. hirsutus, L. (i Sverige til Upsala), C. nigricans, L. (i Sverige til Ångermanland) og C. Weldeni, Vis. (i Sverige til Skåne).

Medicago sativa, L. **Norge.** Lucern; **Sv.** Blå Lucern, Blå Smäre, Fransk Lucern; **Dan.** Blaa Lucerne, Foder-Lucerne, Lucerne; **Tkl.** Adalbertskraut (Böhmen), Blauer Klee, Blauer Schneckenklee, Burgunderklee, Burgundisch Gras, Burgundisch Heu, Ewiger Hörnerklee, Ewiger Klee, Luzerner Klee (Kärnthen), Lüserne, Lüzerne (Bern), Luzerne, Medischkraut, Sainfoin (Schweiz), Sam von Media, Sandluzerne (blaue), Sandluzerne (gelbe), Sichelklee, Spanischer Klee, Stüdler (Schweiz), Zahmer Schneckenklee; **Engl.** Alfalfa, Burgundy Hay, Holy Hay, Lucerne, Lucifer, Medick (common), Medick (purple), Merrick (Devonshire), Sanfoin, Snail Clower, Trefoil (great); **Fr.** Foin de Bourgogne, Luzerne, Minette d'orée; **It.** Cedrangola, Erba medica, Erba medica legittima, Erba merica, Erba Spagna, Fieno d'Ungheria, Medica.

Lucernen, som er vildtvoxende i de vestlige, tempererede Egne af Asien, skal allerede paa Perserkrigenes Tid være indført til Grækenland; men til Italien kom den først meget senere (Plinius hist. nat. XVIII. 16, 43). Den blev der, efter sit oprindelige Hjemland, kaldet Herba medica, og omtales af flere blandt de romerske Forfattere, der have skrevet om Landbruget. Columella (de re rust. II. 10, 25) siger, at naar denne Fodervæxt engang er saaet, holder den sig i 10 Aar, ja endog længre, og kan hvert Aar afmeies 4 ja indtil 6 Gange. Den gjør, siger han, magert Fæ fedt og giver Ungfæet Kræfter. Uagtet Romerne gjerne altid søgte at indføre de hos dem dyrkede Væxter til de, Tid efter anden, erobrede Lande, synes dog dette ikke at have været Tilfældet med Lucernen: den kom nemlig ikke til Spanien før i det 16de Aarhundrede og derfra blev den indført til Frankrig. I Rhinlandene, navnlig i Omegnen af Mainz, blev den dyrket i Slutningen af det 16de Aarhundrede. I det 18de Aarhundrede kom den derfra til Thüringen, og senere blev der i Landsbyen Slotternheim, som ligger mellem Erfurt og Weimar, drevet en storartet Handel med Frø af denne Væxt. Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede blev Lucernen dyrket som Fodervæxt i Omegnen af Throndhjem, og senere heder det herom: »men da man mærker, at ingen bliver ved at dyrke den, maa man slutte deraf, at man ei har fundet sin Regning derved«[1]). Efter de af mig, i den botaniske Have ved Christiania, anstillede Forsøg, kan jeg meddele, at Frøet modnes her i en almindelig Sommer (det modnes ogsaa ved Throndhjem, 63° 26'),

---

[1]) Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4de Del. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 406.

og at Planterne, selv i temmelig strenge Vintere, holde sig godt under det almindelige Snedække; derimod gaa de her og der ud i ustadige Vintere, naar det vexler med Frost, Tøveir og Sne. Det er mig ikke bekjendt, at Lucernen nu dyrkes som Fodervæxt paa noget Sted i Norge, men i de sydlige Provindser af Sverige er Dyrkningen i de senere Aar gaaet fremad. Lucernen er fundet forvildet i Omegnen af Christiania, Drøbak og Brevik, samt paa flere Steder i det sydlige Sverige fra Skåne til Upland.

Medicago falcata, L. **Norge.** Svensk Lucern; **Sv.** Fodersmäro, Gul Lucern, Kosmör, Linné's höfrö, Ljungpinnar, Rast, Refgräs, Refvagräs, Svensk Lucern, Svensk Smäre; **Dan.** Gul Lucerne; **Tkl.** Ackerklee, Deutsche Luzerne, Grosser Steinklee, Schwedisches Heu, Schwedischer Heusame, Schwedische Luzerne, Sichelklee, Spargelklee, Wildes heiliges Heu; **Engl.** Butter-jags, Horned Clover, Sickle-podded Medick, Yellow Lucerne; **Fr.** Luzerne de Suède, Luzerne faucille, Luzerne jaune, Luzerne sauvage; **It.** Erba medica di fior giallo.

Vildtvoxende i Syd- og Mellem-Europa samt i Mellem-Asien, og gaar mod Øst til Balkai og mod Nord til det sydlige Sverige. Af de Forsøg, som jeg her har foretaget med denne Art, har det vist sig, at den holder sig meget godt, under alle vexlende Veirforhold, om Vinteren. Den synes ogsaa at trives godt paa mere sandholdig og i det hele paa magrere Jord end den foregaaende, og vil sikkerlig, for flere Egne i det sydlige Norge, kunne blive en meget vigtig Fodervæxt.

Trigonella foenum graecum, L. **Sv.** Hornklöfver; **Dan.** Bukkehorn; **Tkl.** Bockshorn, Crischowe, Diolde, Fännezwock (Mark Brandenburg), Fenugrec, Fenugrek, Feine Margrethe, Finegräthe, Fine Greet, Fine Greetjen, Fine Greiten, Fine-Margreten, Fönugrek, Framensad, Grekeshew, Grekeshäv, Gresches Houw, Griechisches Heu, Grünschau, Hornklee, Krichishew, Kriechischhewe, Kriechshöwe, Kriechshowe, Krieschheuwe, Klee (römischer), Klehe (römischer), Kühorn, Kuhhorn, Margret, Margret (schöne), Marie (schöne), Pferdekur, Recum, Rehkörnli (Bern), Römsklee, Schötchen-Mutterkraut, Siebengezeit, Siebengezide, Siebengeziede, Siebenzeiten, Stundenkraut, Sybengetzeyt, Zeytkraut, Ziegenhorn, Ziegenklee, Ziegerklee; **Engl.** Fenugrec (common); **Fr.** Fénu-grec, Senègre; **It.** Fien greco, Fieno greco.

Vildtvoxende i Syd-Europa, Nord-Afrika og Orienten. Denne Art var godt kjendt af Oldtidens Culturfolk, og af de gamle Ægyptere skal den være blevet brugt til Foder for den hellige Apis. Af de romerske Forfattere, som have skrevet om Landbruget, kaldes den Foenum graecum, Fenum graecum eller Silicia. Baade den friske Urt og Frøet bleve brugte som Foder for Husdyrene. Planten var hos Romerne endog i saa stor Anseelse, at en Mand ved Navn Amphilochus havde udgivet et eget Skrift om den; men alt paa Plinius's Tid (23—79 e. Chr.) var dette Skrift tabt (Plin. hist. nat. XVIII. 16, 43). Frøet har en eiendommelig Lugt, som man nu neppe vil kalde »Vellugt«; men Dioscorides siger dog (de mat. med. I. 57), at man blandede Frøet med Olivenolie, som derved blev meddelt dette Lugtestof. Paa samme Sted siger han ogsaa, at Frøet blev brugt som Lægemiddel, og Plinius (hist. nat. XXIV. 19, 120) tilføier endog, at det var i stor Anseelse. I Middelalderen gjenfinder man denne Væxt, i Carl den Store's »Capitulare«, som dyrket paa hans Godser, og senere tilraader den navnkundige, hellige Hildegard (1099—1179) at bruge det kogte Frø mod »Swermagen«. Denne Plante dyrkes nu i Marocco og Syd-Europa, men dog fornemlig i Ægypten, hvor Frøet, især i røstet Tilstand, bruges af den fattige Del af Folket som Fødemiddel. Den vigtigste Anvendelse af Frøet er dog til Kvægfoder, og til dette Øiemed er det endog en vigtig Udførselsvare fra Ægypten, hvor det er kjendt under det arabiske Navn Helbeh.

Denne Art har jeg ladet dyrke ved mange af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, men det nordligste Sted er Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken, hvor den blev saaet den 27de Mai 1886, blomstrede 21de Juli og gav i Midten af September modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Den blev lidt over 32″ (85 cm.) høi. I Reykjavík (64° 8′) paa Island, hvor denne Art har været dyrket af Landphysicus Schierbeck, blev den saaet 27de Mai 1885, spirede 9de Juni og blomstrede 29de August.

Melilotus officinalis, L. **Sv.** Amur, Honningsblomster, Honningsgräs, Honningsklöfver, Meloden, Melotenklöfver; **Dan.** Stenkløver; **Tkl.** Bärensteinklee, Bärklee (Schlesien), Frauenschühli (Schweiz), Geeler Klee, Ghele Clever, Ghele Cley, Ghele Cleyver, Güldenklee, Guldiner Klee, Hercclever, Herczesclever, Hirzkli (Siebenbürgen), Honigklee, Malloot, Meloten, Schotenklee, Selontenklee, Steinklee, Steinklee (welscher), Steinklewer (Göttingen), Stinklieh (Siebenbürgen), Unserer lieben Frauen Schlüssel, Wilderklee; **Engl.** Hart's Clover, Heartwort, King's Clover, King's Crown, Melilot, Plaster Clover, Whuttle Grass, Wild Laburnum, Yellow Melilot; **Fr.** Mélilot; **It.** Cavallino, Erba veturina, Erba Zolfina, Ghirlandetta di campagna, Loto domestico, Lupinella, Meliloto, Meliloto gigantesco, Meliloto odoroso, Rameraggiolo, Sertula campana, Soffiola, Triboli, Tribolo, Triepolo, Trifoglio, Trifoglio odorato, Trifoli, Trifuli, Vinci bovi, Zolfaccio.

Tilsyneladende vildtvoxende paa flere Steder i Lavlandet i det sydøstlige Norge, fra Flekkefjord (58° 17′) til Christiania og Ringerike (60° 5′). Den er ogsaa fundet paa Ballast ved Christianssund (63° 7′) og Throndhjem (63° 26′). I de sydlige Provindser af Sverige til Jemtland. Denne Art, som jeg har ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge, har blomstret i Bodø (67° 17′), Maalselvdalen (69° 10′) og Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken. Ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld (62° 32′), i Søndre Throndhjems Amt, der ligger paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H., blev den saaet Vaaren 1871, blomstrede det følgende Aar i Midten af Juli og gav modent Frø i de første Dage af September.

Melilotus alba, Desv. **Sv.** Amur; **Dan.** Stenkløver; **Tkl.** Grosser Steinklee, Weisselkraut (Schlesien), Weisser Steinklee; **Engl.** Cabul Clover, White Melilot; **Fr.** Mélilot de Sibérie. Denne Art, der neppe er vildtvoxende her i Landet, er fundet paa flere Steder i de sydøstlige lave Egne af Norge, og det nordligste Sted er Jevnaker Prestegjeld (60° 16′). Ogsaa denne er fundet paa Ballast ved Christianssund (63° 7′). I Sverige er den fundet paa flere Steder i de sydlige Provindser til Frøsjøen i Jemtland (63° 10′). I Finland er den forvildet til Gamlakarleby (63° 50′) [1].

Melilotus leucantha, Koch. **Dan.** Stenkløver; **Tkl.** Bokharaklee; **Engl.** Bokhara Clover, The tree Clover from Bokhara; **Fr.** Trèfle de Bokhara. Denne Art, som 1838 blev indført til England fra Bokhara i Tartariet, vakte nogle Aar senere stor Opsigt ved en Artikel »New Era in agriculture«, som blev optrykt i en Mængde Journaler og Dagblade. Jeg har i flere Aar dyrket denne Art i den botaniske Have ved Christiania, hvor den blev 5—6′ (1.6—1.9 m.) høi og spredte sig som Ugræs i de nærmeste Omgivelser. Som Kvægfoder indeholder den omtrent den samme Mængde nærende Bestanddele som Kløveren; men naar den bruges til Melkekjør, giver den Melken en eiendommelig Smag, fordi den, ligesom Melilotus officinalis, indeholder Cumarin.

Melilotus coerulea, Lam. (Trifolium coeruleum, Willd., Trifoliastrum coeruleum, Mønch, Trigonella coerulea, Sering). **Tkl.** Blauer Klee, Blauer Steinklee (Glarus), Brotklee, Brotkraut (Tirol), Egyptischer Klee (Oestreich), Frauenschühli, Gartenklee, Gartenstrinkler (Glarus),

---

[1]) Meddelanden af Societas pro fauna et flora fennica. Helsingfors. 1880. 5te Hefte. Pag. 155.

Keesekruud (Oldenburg), Mottenkraut, Nardes (Schlesien), Narts, Neidklee (Oestreich), Schabziegerklee (Bern), Schabziegerkraut (Graubündten), Sevengety (Glarus), Siebengeruch (Sachsen), Siebengezeit, Siebenstundenkraut, Siebenzeit, Stummchrut, Stumpfchrut, Stundkraut, Ziegerklee (Bern), Ziegerkraut (Glarus), Zigeunerkraut (Tirol); **Engl.** Garden Balsam, Old Sow, Sweet Trefoil; **Fr.** Baume du Pérou, Baumier, Faux Bannel du Pérou, Lotier odorant, Trèfle miellé, Trèfle musqué, Trèfle odorant; **It.** Balsamo.

Vildtvoxende i Nord-Afrika og Syd-Europa, hvor den paa flere Steder baade er dyrket og forvildet. Denne Art, som tidligere var officinel, under Navn af Herba aegyptiaca eller Herba Loti odorati, dyrkes nu almindelig baade i Schweiz og Tirol, hvor de tørrede og pulveriserede Blade bruges til den saa kaldte »Grüne Kräuterkäse« eller »Schabziegerkäse«, som de meddele sin eiendommelige Lugt, Smag og Farve. For flere Aar siden begyndte man ogsaa her i Landet at lave den her nævnte Ost: jeg lod derfor Melilotus coerulea dyrke paa mange Steder. Det nordligste Sted er Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, hvor den blomstrede og naaede en Høide af 2′ 4″ (72 cm.). I Tirol bruger man ogsaa at give Brød en egen aromatisk Smag, som de Indfødte finde meget behagelig, ved en Tilsætning af de pulveriserede Blade, og af denne Grund har Planten der ogsaa faaet Navn af Brotklee eller Brotkraut [1]).

Trifolium pratense, L. **Norge.** Klyver, Kløver, Raakoll, Raudbolle, Raudekoll, Rødkløver, Sukkerblom, Sukkertop, Sötekoll; **Førø.** Smeara; **Isl.** Rauðr Smári; **Sv.** Honnungsblomster, Honnungsgräs, Rödfikor, Rödklöfver, Rödkolla, Rödkulla, Rödtuppa, Rödtusta, Rödväpling, Smäre, Sugor; **Dan.** Rødkløver; **Tkl.** Acherchlee, Bäffelbleamen, Bensaug, Besaug, Beysaug, Binsaug, Brabanterklee, Bullenklee, Chle, Chlêo, Cle, Cleblat, Clee, Clee (drybleerig), Cleh, Clehe, Cleverblat, Deutscher Klee, Dreblatt (Holstein). Dreiblatt (Thüringen). Dryblat, Flandrischer Klee, Fleischblomen, Fleischblumen, Fleischbluoma, Futterklee, Gaisklee, Geisblatt (rothes), Herrgottsbrod (Schwaben), Herrgottafleisch (St. Gallen), Himmelsbrod, Hummelklee, Hungsugge, Johannisbrod (Schwaben), Klauwer (Osnabrück), Klauws, Klaver, Klaveren, Kleber (Ostfriesland), Kleberklee, Klebletelein, Klé, Klee, Klee (wilder), Kléhe, Klei (Göttingen), Kleven, Klever, Kleverklee, Klî (Siebenbürgen), Kooblöme (Ostfriesland), Kopfklee, Kopfklee (rother), Mastklee, Mattechlee (rothe), Pfundklee, Rothi Sügarli, Rothklee, Seeländerklee, Sijers (Helgoland), Spanischer Klee, Steyrer Klee, Steyrischer Klee, Süjers (Helgoland), Sugele (Bayerske Alper), Sugeln, Suger, Sugerli, Triblat, Türkischer Klee, Welscher Klee, Wiesenklee (rother), Wischenklever, Zuckerblume, Zuckerbrödli (Bern), Zuckerbrod (Schwaben); **Engl.** Beebread, Broad Clover, Claver, Clover (common), Clover-grass, Cob, Cock's-head, Cow-cloos, Cow-clower, Cow-grass, Honey-suck, Honeysuckle, Honeysuckle (red), Honeysuckle Trefoil, Knap, Marl Grass, Plyvens, Purple Clover, Purple Trefoil, Red Clover, Red Trefoil, Sleeping Maggie, Sookies, Suckbottle, Suckies, Sucklers, Suckles, Suckling, Sugar-plums; **Fr.** Trèfle, Trèfle commun, Trèfle de Hollande, Trèfle grand, Trèfle rouge, Tremène; **It.** Amaranto salvatico, Capo rosso, Moscino, Trafogliolo cavallino, Trafogliolo di prato, Trafogliolo pratense, Trafogliolo salvatico, Trifoglio bolognese, Trifoglio dei prati, Trifoglio pratense, Trifogliolino.

Rødkløveren er almindelig vildtvoxende i Norge til Senjen og Gibbostad (69° 20′). Den findes vistnok hist og her lidt nordligere, men der er den, efter al Sandsynlighed, forvildet. I de sydlige Egne af Landet gaar den op til 3000—3300′ (941—1035 m.) o. H. I Sverige er den vildtvoxende til Kalixelven (66° 19′) og i Rusland til den sydlige Kyst af den laplandske Halvø. Mod

[1]) H. Christ. Das Pflanzenleben der Schweiz. Zürich. 1879. Pag. 198.

Syd er den vildtvoxende til Algerien og mod Øst til Armenien og Turkestan til Altai. Forvildet i de forenede Stater og i Australien ved Adelaide [1]). Til China skal Kløveren være indført som Culturplante, ved Hjelp af Karavanerne, omtrent 120 f. Chr. [2]).

En eller flere Arter af denne Slægt omtales af nogle blandt de romerske Forfattere, der have skrevet om Landbruget; men der findes ikke den ringeste Oplysning om, at noget Slags Kløver har været dyrket hverken til Grønfoder eller Hø. Den første sikre Efterretning, som jeg har kunnet finde om, at Kløver blev brugt til Foder, er fra Caesalpinus (1519—1603), der siger, at den i Italien blev dyrket som Foderplante i Kornagerne, og Clusius (1526—1609), der meddeler, at den i Ungarn blev brugt til Foder for Heste. Samtidig hermed fortæller Dodoens eller Dodonæus (1517—1585), at Rødkløver blev dyrket i Brabant, hvorfra man rimeligvis har faaet Frø til Tyskland, hvilket synes at fremgaa af Navnene »brabanter oder holländischer Klee«. Da senere, under Alba's tyranniske Styrelse, omtrent 20,000 Protestanter, der for Størstedelen vare formuende Folk, bleve fordrevne, nedsatte mange af disse sig i Rhinlandene og Maindalen, navnlig i Frankfurt a/M., som dengang var en af Tysklands vigtigste Handelsstæder. Flere nedsatte sig ogsaa i Hanau, Frankenthal og Sachsen, og i det sidst nævnte Land bleve de velvillig modtagne af Kurfyrst August (1555—86), der, som bekjendt, varmt interesserede sig for Landhusholdningens Fremme. Baade i Rhinlandene og Sachsen skulle de hollandske Emigranter have indført Dyrkningen af Rødkløver. Enhver, der er kjendt med saadane Forhold, ved, hvor vanskeligt det, endog i vor Tid, er at faa indført i Landhusholdningen noget nyt, hvor nyttigt dette end kan være, og man vil da let indse, at det dengang heller ikke kunde gaa hurtigt med Kløverdyrkningen. Men førend denne endnu rigtig havde festet Rod, kom Tredveaarskrigen med sine Omveltninger af snart sagt alle borgerlige Forhold, og under saadane Omstændigheder er det klart, at den nu indførte Kløverdyrkning ikke engang kunde vedligeholdes end sige fremmes.

Omtrent i Midten af det 17de Aarhundrede blev Kløverdyrkningen indført i England, hvor Cromwell varmt interesserede sig for denne Sag; men den fik dog ikke nogen synderlig Fremgang før i det 18de Aarhundrede. I Tyskland gik det heller ikke, i Størstedelen af det 18de Aarhundrede, synderlig fremad med denne Sag, og hertil bidrog vel i en væsentlig Grad Syvaarskrigen, der, om den end ikke virkede saa ødelæggende som Tredveaarskrigen, dog gjorde stor Fortræd i flere Lande, navnlig i Sachsen, Mecklenburg, Brandenburg og Hannover. Efter denne Krig begyndte man paa flere Steder i Tyskland at danne Landhusholdnings-Selskaber. Disse bidroge blandt andet til, i en ikke uvæsentlig Grad, ogsaa at fremme Kløverdyrkningen; men baade denne Sag og en Mængde andre tidssvarende Fremskridt i det nordtyske Landbrug skyldes dog Fredrik II, der, blandt meget andet, særlig interesserede sig for Dyrkning af Fodervæxter.

Baade denne og enhver anden stor Sag trænger gjerne til en Banebryder, og en saadan fandt Kløverdyrkningen i Johann Christian Schubart, som er født den 24de Februar 1734 i Byen Zeitz i Preussen, hvor hans Fader var Linnedvæver, og døde den 23de April 1787. Han havde ingen Lyst til at overtage Faderens Gjerning og blev derfor først Renskriver, senere Privatsecretær hos flere høitstaaende Personer, og under Syvaarskrigen fik han en fordelagtig Plads som Krigscommisær ved det engelske Hjelpecorps. Efter Freden foretog han Reiser i flere Lande, giftede sig 1767 med en rig Dame, kjøbte 1769 Godset Würchwitz og senere tillige to andre Godser.

[1]) Richard Schomburgk. On the naturalised Weeds and other Plants in South-Australia. Adelaide. 1879. Pag. 6.
[2]) Carl Ritter. Die Erdkunde im Verhältniss zur Natur &c. VII. Berlin. 1837. Pag. 637.

Her søgte han at gjennemføre de Iagttagelser og Erfaringer, som han tidligere havde vundet i Rhinlandene, Hessen og England, fornemlig med Hensyn til Staldfodring, Forædling af Faareracerne og Dyrkning af Fodervæxter, navnlig Lucern og Rødkløver. Han udgav forskjellige Skrifter, men her kan det være nok at nævne et, »Zuruf an alle Bauern, die Futtermangel leiden«, som blev oversat i Frankrig, Danmark og Bøhmen. Allerede 1777 siger et sagkyndigt Øienvidne om denne Mand, at hans Bønder og hele Stiftet Zeitz, ved at følge Schubart's Cultursystem samt ved Kløverdyrkning, havde forbedret sit Jordbrug, forøget Kvægmængden og udvidet Ladebygningerne, samt afbetalt over en halv Million Kroner paa sin Gjeld [1]). Hertugen af Coburg udnævnte ham til Geheimeraad og Keiser Joseph II ophøiede ham i Adelsstanden, under det, ikke paa Slag- men paa Brakmarken vundne og vel fortjente Navn Edler von Kleefeld eller, som han i Almindelighed kaldes Schubart von Kleefeld. Gjennem alle Tider vil Historien bevare hans Navn blandt Tysklands høit fortjente Mænd. — Fra Holland kom Rødkløveren til England, hvorfra den blev indført til Nord-Amerika af Benjamin Franklin, da han 1762 vendte tilbage fra sin anden Reise i Europa. For nu, paa en iøinefaldende Maade at kunne vise sine Landsmænd denne Fodervæxt, fik han Tilladelse til at saa noget af Kløverfrøet, i Nærheden af Philadelphia, paa en Mark, som skulde udlægges til Timotheieng. Her saaede han da, med kjæmpestore Bogstaver Clover seed, som det følgende Aar, da Kløveren blomstrede, kunde læses i grønt og rødt [2]). — I Danmark blev Rødkløveren ikke dyrket før efter 1781, men selv i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede »var det endnu langt fra, at den blev dyrket i alle større Jordbrug«. I Sverige har man dyrket Kløver alt i Midten af det 18de Aarhundrede. Linné siger i sin »Skånska Resa« (1750), at Faktor Hæggardt i Malmø blandt Kornet havde saaet »Trifolium purpureum«, der det første Aar ikke kom til nogen synderlig Udvikling, men som det følgende Aar naaede en Høide af en Alen og blev slaaet tre Gange. — I Slutningen af forrige Aarhundrede har man i Norge begyndt at dyrke Kløver: Amtmand Christian Sommerfelt siger i sine »Efterretninger angaaende Christians Amt«, at »Kløversæd lykkes godt, men bruges ikke af Bønderne« [3]), og i sin Agerdyrknings-Katechisme (1779) omtaler han Frø af baade Rød- og Hvidkløver. I. N. Wilse siger i sin Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld (Christiania 1779. Pag. 231), at man »ved Byerne stundom saar hollandsk Kløverfrø«, og i samme Forfatters Reise-Iagttagelser (Kjøbenhavn 1790. 1 D. Pag. 229) heder det om Gaarden Bogstad ved Christiania: »Fæet, men især Kjør, fodres om Sommeren paa Stalden, og det meste med Kløver, hvorfor Herr Anker (senere Statsminister P. Anker) havde en anseelig Kløveravl«. Christen Pram siger i sin Reise i Norge (1805) Pag. 2471 (i Manuscript paa Rigsarchivet i Christiania), at der blev dyrket Rødkløver i Omegnen af Skien. For Aaret 1783 udsatte det danske Landhusholdnings-Selskab en Præmie for den bedste Afhandling om Dyrkning af Fodervæxter, enten indenlandske eller fremmede, og her nævnes specielt Lucern, Esparset, visse Kløverarter o. s. v. [4]). I Aaret 1810 udsatte det kongelige Selskab for Norges Vel en Præmie paa 100 Rdl. for det bedste Skrift om Dyrkning af indenlandske Fodervæxter. Der indkom ogsaa en Besvarelse, som blev tilkjendt Prisen; men denne Afhandling er, saavidt mig bekjendt, aldrig blevet trykt [5]),

---

[1]) P. von Møller. Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881. Pag. 186.

[2]) P. von Møller. Strödda utkast rörande svenska jordbrukets historia. Stockholm. 1881. Pag. 187.

[3]) Topographisk Journal for Norge. 4de Bd. 14de Hefte (Christiania 1795). Pag. 106.

[4]) Fortegnelse paa de Prismaterier og Præmier, som det kongelige danske Landhusholdnings-Selskab udsætter. Kjøbenhavn. 1783. Pag. 33.

[5]) Cfr. Budstikken. Christiania. 1810. Pag. 21. 1811. Pag. 48.

I de senere Aar har man her i Landet faaet i Handelen et Slags Kløverfrø under Navn af Totenkløver, der skal være fremkommet paa den Maade, at Eieren af Gaarden Bringen, i Land Prestegjeld (60° 47′) i den sydlige Del af Christians Amt, i Aarene 1846—55, saaede Frø af den paa Gaarden vildtvoxende Rødkløver, der senere er blevet dyrket paa flere Steder i de Bygder, som støde til Indsjøen Mjøsen og maaske fornemlig Vardal og Toten [1]. For flere Aar siden fik jeg lidt Frø af den her nævnte Kløver, som senere har været dyrket i den botaniske Have ved Christiania. Resultatet heraf er, at den ikke i fjerneste Maade er forskjellig fra den almindelige vildtvoxende Rødkløver og at den ikke engang kan kaldes »en Varietet«. Det ligger imidlertid i Sagens Natur, at den saa kaldte Totenkløver ikke desto mindre maa kunne holde sig i Norge meget bedre i en ugunstig Vinter end hvilken som helst Varietet, der indføres fra Udlandet.

For nogle Aar siden har Landphysicus Schierbeck gjort et lidet Forsøg med at dyrke Rødkløver ved Reykjavík (64° 8′) paa Island, og herom har han meddelt mig følgende: »Frøet blev saaet den 4de Juni 1884, overvintrede paa Friland og Planterne blomstrede den 7de August 1885. De bleve langt fra saa store og kraftige som i Udlandet. Jeg kan, efter det nu foreliggende, ikke anbefale denne Plante til større Forsøg paa Island; maaske Forholdene ville stille sig anderledes i bedre Sommere«.

Det synes at være en almindelig Overtro i de fleste europæiske Lande, at det paa en eller anden Maade er »lykkebringende« at finde et Firekløverblad, som man dog ikke maa søge efter, og dersom man paa denne Maade kan finde tre saadane Blade paa engang, og lægger disse under Hovedpuden, skal det, som man drømmer om Natten, gaa i Opfyldelse. I Sverige kaldes et saadant Blad Lyckoblad eller Fyrväpling, ja man har endog en ordsproglig Talemaade, som siger: »de älskande fyrväpling plocka« [2]. I Jylland har man den Overtro, at man ikke kan »kverva Syni« (ɔ: borttage Evnen til at se det rette) paa den, der har fundet et Firekløverblad, som han bærer hos sig; derimod tror man der, at det bringer Uheld at finde en Femkløver [3].

Trifolium repens, L. **Norge.** Hvidkløver, Kveldsøve, Kvitekoll, Kvitsmære, Smaakløver; **Isl.** Smári, Smæra; **Sv.** Hvitfikor, Hvitklöfver, Hvitkolla, Hvitkullor, Hvitväpling; **Dan.** Hvid Kløver; **Tkl.** Bienenklee, Blauä Chlee, Blauer Klee, Chläbechlee, Feldklee (Erzgebirge), Fleischblumen (weiss), Geissechlee, Klaower, Klebklee, Klee (klein weiss), Klee (weisser), Klee (wiesser), Kleiner Feldklee, Klever (willen), Klewer (witten), Kriechklee, Lämmerklee (Mark Brandenburg), Mattenklee, Niederer Klee, Schafklee (Erzgebirge), Schapeblöme (Ostfriesland), Schirpklee (Bremen), Schlirpklee, Spulwurz (Tirol), Steichlee (Schweiz), Steinklee (Sachsen), Sügeli, Teufelsfleisch (i Modsætning til Herrgottsfleisch ɔ: Trif. pratense), Weisser Honnigklee, Weisser Klee, Weisser Steinklee, Weisser Wiesenklee, Wiesi-Sügarli (St. Gallen), Wiesse Klee, Wiessi Fleischbluoma, Wisse Mattenchlee, Witten Klewer; **Engl.** Claver, Clover, Clover (Dutch), Clover (white), Cob, Honeystalks, Honeysuckle Clover, Honeysuckle Grass, Honeysuckle (white), Lamb's Sucklings, Purple Grass, Purple-wort, Quillet, Sheep's Gowan, Sucklers, Suckling; **Fr.** Fin Houssy, Petit trèfle de Hollande, Trèfle blanc, Trèfle rampant, Triolet; **It.** Trifoglio bianco, Trifoglio de prati, Trifoglio di prato.

---

[1] J. Smitt. Norges Landbrug i dette Aarhundrede. Christiania. 1883. Pag. 89.

[2] Lady Wilkinson. Weeds and wild Flowers. London. 1858. Pag. 56. T. F. Thiselton Dyer. English Folk-lore. London. 1878. Pag. 13. Richard Dybeck's Runa. Stockholm. 1847. Pag. 22. A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 196. B. Wartmann. Beiträge zur St. Gallischen Volksbotanik. 2te Auflage. St. Gallen. 1874. Pag. 77. Otto Henne-Am Rhyn. Die deutsche Volkssage. Wien. 1879. Pag. 86. H. Reling und J. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c. Gotha. 1882. Pag. 232.

[3] Evald Tang Kristensen. Jyske Folkeminder. 4de Samling. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 406.

Hvidkløveren er meget almindelig vildtvoxende i Norge lige til Magerøen (71°), Tanen og Vardø (70° 22') i Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Landet til 3000—3500' (941—1098 m.) o. H. I Sverige er den neppe fundet nordenfor Qvickjock i Norrbotten (67° 8'). Den findes ogsaa paa Færøerne samt paa flere Steder paa Island, hvor den, ved 65½°, blomstrer i Begyndelsen af Juli. Som Ugræs ved Ivigtut (61° 12') paa Grønland [1]). Den er forvildet paa mange Steder baade i Nord- og Syd-Amerika samt i Australien og paa Ny-Seeland og rimeligvis saa godt som overalt, hvor Europæerne have coloniseret. Paa Island bruges et Decoct af Trifolium repens med Vand eller Vin og lidt Tilsætning af Honning mod Metrorrhagi og Leukorrhoe. Et Decoct med Vin drikkes ogsaa mod Hoste [2]).

Det er en bekjendt Sag, at der mellem det Frø af Trifolium pratense, repens og hybridum, som forekommer i Handelen, findes Frøkorn af forskjellige Farver. Da jeg aldrig havde læst noget om og hvorvidt denne Forskjel i Farve, forudsat at Frøet er fuldt udviklet, var afhængig af Modningsgraden og saaledes kunde have nogen Indflydelse paa Spireevnen, foretog jeg i Aarene 1857—62 en Række Forsøg, for at faa sikker Rede paa denne Sag. Af enhver blandt de her nævnte Arter udplukkede jeg tre forskjellige Farver, der nærmest kunne betegnes som gul, purpurfarvet og mørkgrøn, altsaa i det hele 9 Prøver, hvoraf enhver veiede 1 Lod (15.5 gr.). Disse Prøver bleve, i den botaniske Have ved Christiania, saaede saa langt fra hverandre, at der neppe kunde blive Tale om nogen gjensidig Befrugtning. Resultatet heraf blev, at alle Prøver spirede lige godt, og under Blomstringen og Udviklingen i det hele kunde jeg ikke finde nogen Forskjel. Blandt Frøet, som jeg samlede hvert Aar, fandtes de samme, ovenfor nævnte tre Farver i Blanding, dog saaledes, at der altid var mest af den Farve, som var brugt til Udsæd. I ren praktisk Retning kan det, i Henhold til de her nævnte Forsøg, saaledes være ligegyldigt hvilken Farve hos Kløverfrøet der er den mest fremherskende, naar kun dette er vel udviklet. Omtrent 20 Aar senere bleve disse Forsøg gjentagne af Professor Fr. Nobbe i Tharand, der ogsaa kom til det samme Resultat, som ovenfor e meddelt; men dette staar i skarp Modsætning til, hvad Professor G. Wilhelm og Dr. G. Haberlandt angive at have fundet [3]).

Af denne Art har jeg her i mange Aar dyrket en Varietet, **Trif. repens atropurpureum,** Hort. (T. r. purpureum, Hort., T. r. bruneum, Hort.). **Tkl.** Trauerklee; **Engl.** Bloodwort, Four-leaved Shamrock Denne Varietet, som har 3—6-koblede Blade og meget mørkbrune Tegninger paa Smaabladene, har i en lang Aarrække holdt sig uforandret, naar den formeres af Frø.

Trifolium hybridum, L. **Norge.** Alsikekløver; **Sv.** Alsikeklöfver, Alsikeväpling, Blekklöfver, Blekväpling, Svensk Klöfver; **Dan.** Alsike-Kløver, Svensk Kløver; **Tkl.** Bastardklee, Bastardschotenklee, Grosser Honigklee, Schwedischer Klee, Sumpfklee, Zweifarbiger Klee; **Engl.** Alsike, Alsike Clover, Bastard Clover; **Fr.** Trèfle hybride.

Denne Art har faaet sit Navn Alsikekløver af Alsike Prestegjeld, som ligger mellem Stockholm og Upsala, hvor den først blev fundet og rimeligvis første Gang dyrket. I Norge er den maaske ikke oprindelig vildtvoxende, men findes dog nu temmelig almindelig i de sydlige, lave Dele af Landet til Valders og Hedemarken, og paa Vestkysten til Vallersund i Fosen (63° 50'). I Sverige

[1]) Öfversigt af kgl. Vetenskaps Akademiens förhandlingar. 41. 1884. No. 7. Pag. 31.
[2]) P. A. Schleisner. Island undersøgt fra et lægevidenskabeligt Standpunkt. Kjøbenhavn. 1849. Pag. 177, 183.
[3]) Dr. Friedrich Nobbe. Die landwirthschaftlichen Versuchs-Stationen. Bd. XXIV. 1880. Pag. 457—64. Oesterreichisches landw. Wochenblatt. 1879 No. 2, 1880 No. 3, 7. Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. 1879. Pag. 425. 1880. Pag. 20—22.

er den vildtvoxende lige til Vesterbotten, og i de bayerske Høilande gaar den til 2700′ o. H. (Sendtner). Denne Art blev første Gang fundet af Linné, omtrent 1750, i Alsike mellem Stockholm og Upsala, og nogen Tid senere henledede han sine Landsmænds Opmærksomhed paa at dyrke denne haardføre og som Fodervæxt nyttige Art. I de senere Aar dyrkes den paa flere Steder i Norge, hvor man i Almindelighed har fundet, at den i en ugunstig Vinter, naar det vexler med Barfrost og Tøveir, holder sig bedre end Rødkløveren Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland er det nordligste Sted i Norge, hvor den har givet modent Frø.

Trifolium incarnatum, L. **Sv.** Incarnatklöfver; **Dan.** Blodkløver; **Tkl.** Blutklee, Incarnatklee; **Engl.** Crimson Clover, Crimson Trefoil, Flesh-coloured Trefoil, Italian Clover, Scarlet Clover, Zigzag Clover; **Fr.** Farouche, Fourouche, Trèfle de Roussilon; **It.** Erba greca, Erbone, Trafoglio, Trafoglio doppio, Trafogliolo, Trefoglio, Trifoglio, Trifoglio da seminarsi, Trifoglio da Marzo, Trifoglio domestico, Trifoglio Pesarone, Trifoglio rosso.

Vildtvoxende i Syd-Europa, hvorfra den 1795 blev indført til England. Som Prydplante har jeg ladet denne Art dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. Naar den paa Vardø (70° 22′) i Øst-Finmarken, selv i en ugunstig Sommer, saaes ude i Haven i de første Dage af Juni, blomstrer den i Begyndelsen af September og naar en Høide af 1′ (31 cm.) og derover. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den, dyrket paa den ovenfor nævnte Maade, har givet modent Frø. Af denne Slægt har der, i den botaniske Have ved Christiania, Tid efter anden, været dyrket en Mængde Arter, og disse, saavel som de andre i Norge vildtvoxende, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

I den sidst forløbne Menneskealder har man, paa mange Steder i Syd- og tildels ogsaa i Mellem-Europa, med god Nytte, dyrket denne Art som Fodervæxt. Naar en almindelig Kløvermark, efter en ugunstig Vinter, har taget Skade saaledes, at der hist og her findes større eller mindre aabne Steder, kan man i disse, om Vaaren, saa Frø af Incarnatkløveren, og Planterne afslaaes da sammen med den almindelige Rødkløver. Efter den hidtil vundne Erfaring, synes denne Art at passe bedre til Grønfoder end til Hø, men til begge Øiemed bør den helst slaaes, naar den begynder at blomstre [1]). Efter de Forsøg i det smaa, som jeg har havt Leilighed til at foretage, ser det ud til, at denne Art, ialtfald i de sydlige Egne af Norge, med Nytte maatte kunne dyrkes som Fodervæxt. Til dette Øiemed dyrkes den i den nyeste Tid i Sverige.

Tetragonolobus purpureus, Mønch (Tet. edulis, Lk., Lotus tetragonolobus, L.). **Norge.** Aspargesert; **Sv.** Klöfverärt, Sparrisärt, Spergelklöfverärt, Spergelärt; **Dan.** Asparges-Ært; **Tkl.** Englische Erbse, Flügelerbse, Flügelklee, Flügelschote, Gefiederte Erbse, Guldenklee (Schweiz), Spargelbohne, Spargelerbse, Spargelklee, Sparzklee (Schweiz), Viereckiger Schotenklee, Walsenkraut; **Engl.** Purple-flowered Winged Pea, Winged Pea; **Fr.** Lotier cultivé, Lotier de Sicile, Lotier rouge, Pois asperge, Pois café; **It.** Veccia pisella.

Vildtvoxende i Syd-Europa og blev 1769 indført til England fra Sicilien. Paa enkelte Steder i de sydlige Egne af Norge har jeg seet denne Art i Kjøkkenhaverne, men som Prydvæxt er den ikke sjelden dyrket. Naar den, i en almindelig Sommer, saaes ude i Haven i Alten (70°), kan den blive $1^1/_2$′ (46 cm.) høi og blomstrer i den første Halvdel af August. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) blev den saaet i Midten af Mai, blomstrede i de første Dage af Juli, og i Midten af September gav den modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. I Karasjok (69° 18′) i

[1]) Cfr. Fühling's landwirthschaftliche Zeitung. XXXIII Jahrgang. Leipzig. 1884. Pag. 180, 530.

Øst-Finmarken, har den blomstret i de første Dage af September. I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1885 blev den, paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap saaet den 24de Juni og blomstrede 20de August, men blev kun 9″ (23 cm.) høi. Ved Gaarden Rise, i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 37′), som ligger paa en Høide af omtrent 2000′ (627 m.) o. H., blomstrede den i de første Dage af September, og ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger 1500′ (470 m.) o. H., blev den saaet 7de Mai, blomstrede 9de Juli og gav modent Frø 10de September. I Reykjavík (64° 8′) paa Island blev den saaet 29de Mai 1885, spirede 12te Juni og blomstrede 26de August.

Tetragonolobus biflorus, Ser. (Lotus biflorus, Desrous, Lotus conjugatus, Poir.). Vildtvoxende i Nord-Afrika, hvorfra den 1818 er indført til England. Karasjok (69° 18′), i Øst-Finmarken, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket. Den blev der saaet den 20de Mai 1886 og blomstrede 16de Juli, men gav dog ikke modent Frø, hvilket den giver i en nogenlunde gunstig Sommer ved Christiania.

Tetragonolobus Requieni, Fisch. Tysfjord Prestegaard (68° 5′ N. B. Cfr. I. Pag. 103—5) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket. Den blev der saaet ude i Haven, blomstrede 6te August og gav modent Frø i de første Dage af October.

Foruden de her nævnte Arter have ogsaa følgende været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania: Tet. conjugatus, Lk., Tet. Gussonii, Huett., Tet. palaestinus, Boiss. og Tet. siliquosus, Roth, som temmelig aarvist give modent Frø.

Amorpha fruticosa, L. **Tkl.** Bastard-Indigo; **Engl.** Bastard-Indigo, Shrubby False-Indigo; **Fr.** Faux-Indigo, Indigo-bâtard; **It.** Amoroso, Barba di Giore, Indaco bastardo, Smorfia. Vildtvoxende i de sydøstlige forenede Stater, hvorfra den 1724 er indført til England. Et Decoct af Bladene giver en gulrød Farve, som, ved Tilsætning af Alun, bliver citrongul.

Amorpha pubescens, Willd. (A. herbacea, Walt., A. pumila, Mchx.). Vildtvoxende i de sydøstlige forenede Stater, hvorfra den 1803 er indført til England. Baade denne og den foregaaende Art have i flere Aar holdt sig godt paa Inderøen (63° 52′) i Throndhjemsfjord. Ved Upsala dyrkes Amorpha fruticosa, hvor den dog ofte fryser ned lige til Grunden, men næste Aar skyder den atter op.

I den botaniske Have ved Christiania har jeg i flere Aar dyrket **Amorpha canescens,** Nutt., som 1812 er indført til England fra Nord-Amerika, og **Amorpha nana,** Nutt. (A. humilis, Tausch, A. microphylla, Pursh), som 1811 er indført fra Nord-Amerika.

Indigofera dosua, Hamilt. Denne Art, som er vildtvoxende i Nepal, er den eneste af denne Slægt, som har været dyrket paa aaben Mark i den botaniske Have ved Christiania, hvor den i flere Aar har holdt sig godt under et tilstrækkeligt Løvdække. I de tre sidste Sommere har den blomstret rigelig, men ikke givet fuldmodent Frø.

Glycyrrhiza echinata, L. **Norge.** Lakritsrod; **Sv.** Lakritsrot; **Dan.** Lakritsplante; **Tkl.** Bärendreck, Bärenzucker, Christensaft, Claritz, Lackaricie, Lackarisse, Lackeritze, Lackeritzge, Lackrisse, Lacrisse, Lacrissyen, Lacterie, Lakeritz, Lakrissien, Lakritze, Laquerisse, Lecaritzien, Leckerici, Leckeritz, Leckerzweig, Leckwaricz, Lichkritz, Lickwerizie, Licritz, Liquirici, Liq'ricz, Lukretia, Luquatze, Russisches Süssholz, Siessholz, Soessholz, Spanischer Saft, Stachliges Süssholz, Süssholz, Sussholz, Suyssholz, Syesseholz, Welsche Lakritzenwurzel; **Engl.** Liquorice, Liquorice-Root; **Fr.** Liquorice, Reglisse, Reglisse hérissée; **It.** Legorizia, Ligorizia, Ligurizia, Logolizia, Lugurizia, Regolizia, Ugurizia.

Glycyrrhiza glabra, L. **Tkl.** Bamberger Süssholz, Fuchsbaum, Glattes Süssholz, Hartitschwurzel; **Engl.** Smooth Liquorice (common); **Fr.** Reglisse; **It.** Glicirriza, Legno dolce, Legorizia, Ligorizia, Liquirizia, Liquirizia della spezierie, Liquorizia, Logorizia, Lugurizia, Radice dolce, Regolizia, Uguritia.

Glycyrrhiza glabra er vildtvoxende i Syd-Europa og gaar mod Øst til Persien. Den dyrkes nu paa enkelte Steder i England og Mähren, og i større Mængde i det sydlige Frankrig, men fornemlig i Spanien og Italien. Gl. echinata er vildtvoxende omtrent i de samme Lande som den foregaaende, men holder sig dog mere til de østlige Egne og gaar lige til Landene søndenfor det kaspiske Hav og østenfor Baikalsjøen, ja maaske endog ind i de nordlige Provindser af China.

Lakritsroden har været kjendt og brugt som Medicin lige fra Oldtiden og omtales af Theophrast (hist. pl. IX. 13, 2) paa følgende Maade: »Den skythiske Rod *(σκυθικὴ ῥίζα)* er sød og kaldes derfor kort og godt Glykeia. Den voxer ved Sjøen Mæotis (det azovske Hav). Den bruges mod Brystsygdomme, fornemlig Trangbrystighed, og tør Hoste. Den blandes ogsaa med Honning og lægges paa Saar. Den kan slukke Tørst, naar man har den længe i Munden. Skytherne skulle kunne leve af denne Rod og Hestemelk i 12 Dage«. Dioscorides (de mat. med. III. 5) siger: »*γλυκυῤῥιζα* voxer især i Kappadocien og Pontus. Det er en liden Busk med Grene af to Alens Længde. Frugterne ere smaa og gulbrune som Lindser. Roden er lang og har samme Farve som Buxbaumtræ (Buxus sempervirens), er lidt stram af Smag, men dog sød. Den bruges mod Sygdomme i Halsen, Maven, Brystet, Leveren og Nyrerne. Man bruger ogsaa et Afkog af den friske Rod«. Ogsaa i den senere Romertid har Roden været almindelig brugt af Lægerne, f. Ex. af Alexander Trallianus (omtr. 560). Det er derfor besynderlig, at den ikke nævnes i Carl den Store's »Capitulare«. Derimod omtales den baade af den hellige Hildegard (1099—1179) under Navn af Liquiricium og af Henrik Harpestreng († 1244 — Lægebog Pag. 74), som kalder den Lykrizzæ.

Den botaniske Have ved Christiania er det eneste Sted i Norge, hvor jeg har seet de to her nævnte Arter dyrkede. De blomstre omtrent i Midten af Juli, men kun i en gunstig Sommer give de modent Frø. Tid efter anden have ogsaa følgende Arter været dyrkede her: Gl. dubia, Bernh., Gl. foetida, Desf., Gl. glandulifera, W. & K., Gl. lepida, Pursh og Gl. uralensis, Fisch.

Robinia pseudacacia, L. **Norge.** Acacie; **Sv.** Akasieträd, Oäkta Akasia; **Dan.** Akacie, Falsk Akacie; **Tkl.** Aâkâzienboom, Acacie (falsche), Acacie (unechte), Akazie, Akazie (virginische), Akazie (weisse), Akazienbaum, Heuschreckenbaum, Robinie, Schotendorn, Virginischer Eisenbaum; **Engl.** Fragrant Locust-tree, Locust-tree, Silver Chain, White-flowered Locust-tree, Whya-tree; **Fr.** Acacia, Acacia ordinaire, Faux Acacia; **It.** Acacia, Cascia, Cassia, Falsa Acacia, Falsa Gaggia, Gaggia, Gasia, Gazzia, Maruca, Reubina, Robinia.

Denne Art er vildtvoxende i Nord-Amerika, i Syd- og Mellemstaterne; i de østlige Stater gaar den dog ikke høiere end mellem Lancaster og Harrisburg i Pensylvania (40° 20′), men i Veststaterne 2—3° længre mod Nord. I vild Tilstand gaar denne Art aldrig nærmere til Atlanterhavet end 50—100 engelske Mile, men plantet trives den lige til Kysten.

Beretningerne om denne Arts Indførelse i Europa ere noget forskjellige, men saa meget er dog vist, at den først har været dyrket i Paris. Efter en Beretning skal dette Træ først være beskrevet 1601 af Jean Robin, som kalder sig »kongelig Botaniker og Curator for den vidtberømte

Pariserskoles medicinske Have«; men efter en anden Beretning skal hans Søn, Vespasian Robin, 1635 have plantet de første Træer i Paris. Hermed maa det nu forholde sig som det vil: saa meget er ialtfald vist, at Linné, efter Faderen eller Sønnen, har givet denne Slægt Navnet Robinia, og at han har beskrevet denne efter et af de her nævnte Træer. Et af disse saa jeg 1878, men i en meget skrøbelig Tilstand, i Jardin des plantes, i Paris. Til England kom denne Art 1640, til Berlin 1670 og til Italien 1726.

Langs Norges Kyst er Acacien et temmelig almindeligt Træ, fra Christiania til Throndhjem (63° 26′), hvor den blomstrer og holder sig ret godt. I en Have ved Smaamøllen i Bergen (60° 23′) blev der i September 1882 maalt en Acacie, som var 56′ (17.5 m.) høi og som i Brysthøide holdt 3′ 8″ (1.15 m.) i Omfang; Kronen holdt 28½′ (9 m.) i Diameter, og der fandtes en hel Del etaarige Skud, som vare indtil 4′ (1.25 m.) lange. Dette er det største Exemplar af denne Art, der, saavidt mig bekjendt, hidtil er iagttaget i Norge. I Sandviken ved Bergen blev der i November 1887 maalt et Exemplar, som var 45′ (14.11 m.) høit. Stammen holdt i Brysthøide 3′ 11″ (1.22 m.) og i 12′ Høide 3′ 7″ (1.22 m.) i Omfang. Tegningen Fig. 153 giver et, efter en Photographi udført, Billede af dette Træ, der skal være plantet 1820. Det giver hvert Aar spiredygtigt Frø. — Ved Christianssand (58° 8′) er Acacien temmelig almindelig: den største, som jeg maalte 1867, var 32′ (10 m.) høi og Stammen holdt 5′ fra Grunden 5′ 7″ (1.74 m.) i Omfang. Ved samme Leilighed saa jeg der en Skive af en Acaciestamme, som holdt 5′ 4″ (1.7 m.) i Omfang og viste 38 Aarringe. — I Lillesand (58° 15′) findes en hel Del Acacier, og tre af disse ere omtrent lige store. Det største Exemplar var i September 1887 lidt over 45′ (14.8 m.) høit, og Stammen holdt i Brysthøide 4′ 9″ (1.48 m.) i Omfang. — Ved Frolands Jernværk (58° 27′), i Nærheden af Arendal, blev der i August 1879 maalt en Acacie, som var 36′ (11.3 m.) høi og hvis Stamme holdt 19″ (50 cm.) i Diameter. — I en Have i Laurvik (59° 3′) maalte jeg 1884 to Acacier: den ene var 40½′ (12.7 m.) høi og holdt 5′ 3″ (1.63 m.) i Omfang, og den anden, som var 37½′ (98 cm.) høi, havde samme Omfang som den foregaaende. I en anden Have findes ogsaa to Exemplarer, som er lidt mindre. — I Horten (59° 25′), ved Christianiafjord, findes to Acacier, som bleve maalte i November 1887: den ene var 32′ (10 m.) høi og Stammen holdt, 2′ fra Grunden, 3′ 7″ (1.12 m.) i Omfang; Kronen holdt 26′ (8.15 m.) i Diameter; den anden var 30½′ (9.57 m.) høi, og Stammen holdt, 6′ fra Grunden, 4′ 11″ (1.54 m.) i Omfang. Kronen holdt 27½′ (8.60 m.) i Diameter.

Ved Christiania (59° 55′) har jeg aldrig seet Acacier, der have havt en større Høide end 20—25′ (6.27—7.84 m.), men Grunden hertil kan ikke søges deri, at Træet ikke trives her. To saadane meget frodige Træer fandtes for nogle Aar siden i den her værende botaniske Have; men begge disse gik ud, fordi Rødderne vare komne ned i Undergrunden, som bestaar af Alunskifer. Paa samme Maade er det her gaaet med flere ældre Exemplarer af Cytisus alpinus og laburnum, ja endog med Caragana arborescens og flere andre større Buske eller mindre Træer. Den ene af disse Acacier, som var 25′ (7.8 m.) høi, holdt ved Roden 5″ (13 cm.) i Diameter og havde 17 Aarringe. Det forekommer mig, at Acacien ved Christiania faar meget store Blade. Jeg har ingen Blade fra sydligere Lande til Sammenligning, men for at en saadan dog kan blive foretaget, skal jeg opgive følgende: Bladene blive her i Almindelighed 10″ (26 cm.) lange og 4″ (10.45 cm.) brede; men man finder ikke sjelden Blade, som ere 13″ (35 cm.) lange og 4½″ (12 cm.) brede. Blomsterne, som ere meget vellugtende, ere i Amerika fuldkommen hvide (perfectly white — Michaux l. c. Pag. 93), men ved Christiania have de en temmelig stærk, i det violette overgaaende, Farve (Cfr. I. Pag. 168). For flere Aar siden har jeg læst en Beretning, som jeg nu ikke kan gjenfinde (jeg

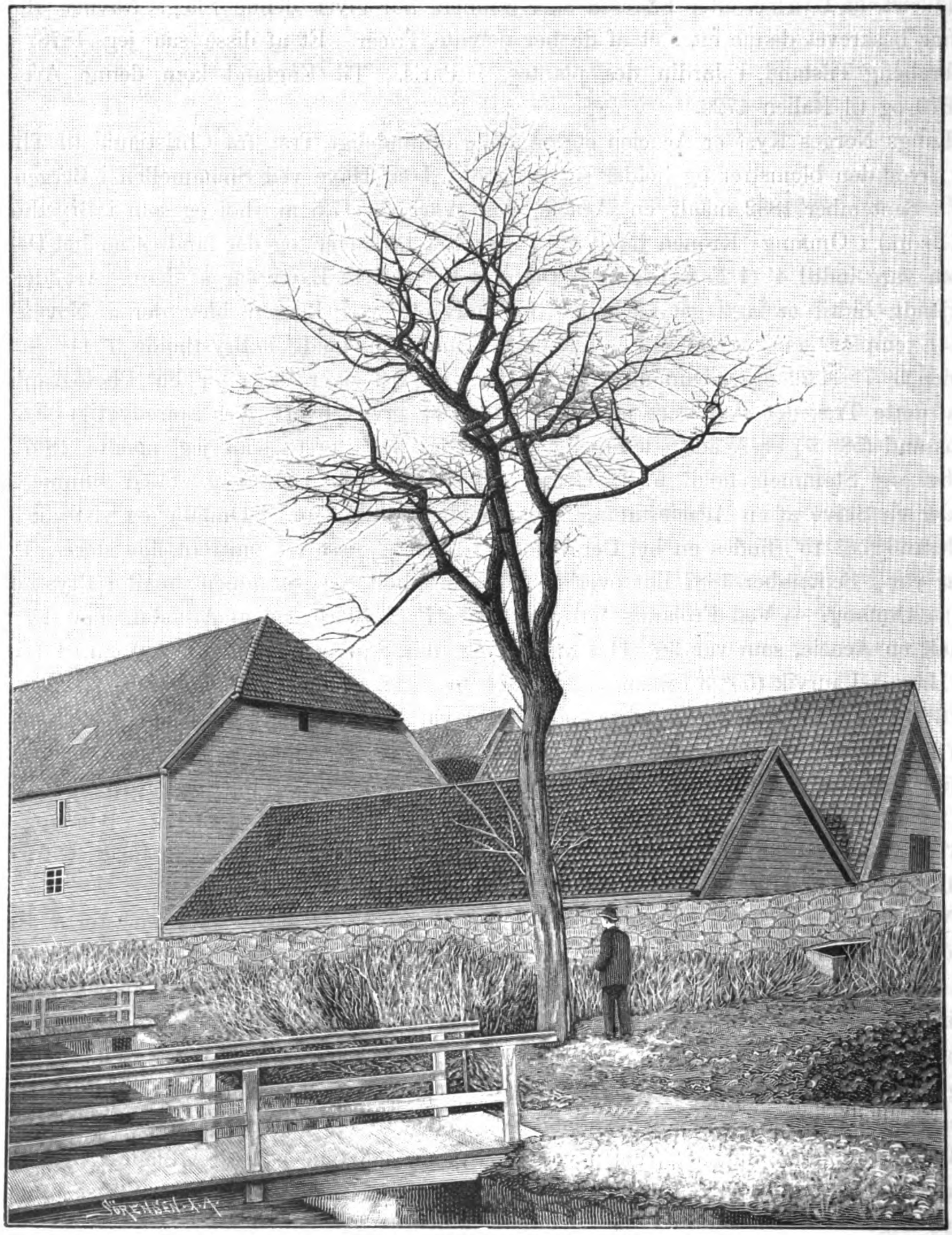

Fig. 153. **Robinia pseudacacia i Bergen.**

tror, at den var fra Frankrig), om, at Frøet af flere Træarter, naar det bliver hængende paa Træet, og der saa kommer en streng Vinter, skal lide i den Grad af Kulden, at det taber Spireevnen. Da jeg ikke fandt dette sandsynligt, gjorde jeg hermed følgende Forsøg: Høsten 1880 samlede jeg, i den her værende botaniske Have, en hel Del Frø af en Acacie, som jeg lod beholde omtrent Halvdelen af Bælgene. Tilfældigvis blev Vinteren 1880—81 her ualmindelig streng, og den følgende Vaar samlede jeg de Bælge, som havde siddet paa Træet om Vinteren. Begge disse Frøprøver bleve nu saaede ved Siden af hverandre, men jeg kunde ikke se den ringeste Forskjel paa Spireevnen. Senere har jeg, med samme Resultat, gjentaget dette Forsøg med Cytisus alpinus, Alschingeri og laburnum.

Om denne Arts Blomstringstid kan jeg meddele følgende: Vaaren 1874 var jeg i Italien og vendte hjem igjen over Triest, som jeg forlod den 23de Mai. Den foregaaende Dag havde jeg besøgt det navnkundige Slot Miramare, hvor Acacierne stode i fuld Blomstring. Reisen gik hjemad over Wien, Prag, Dresden, Leipzig, Berlin, Hamburg og Kjøbenhavn: overalt, lige til Christiania, hvor jeg ankom 24de Juni, stode Acacierne i fuld Blomstring. I en almindelig Sommer modnes Frøet her i den anden Halvdel af September. Den eiendommelige Udvikling, som kaldes Fasciatio (Baanddannelse — Cfr. I. Pag. 413—16. II. Pag. 85), har jeg engang her fundet paa en Acacie.

Af det foregaaende vil man have seet, at Acacien trives meget godt ved Norges sydvestlige og sydøstlige Kyst, ialtfald mellem Bergen og Christiania. I den senere Tid er man, ved uomstødelige Kjendsgjerninger, kommet til Vished om, at Veden af denne Art, der er meget haard og som i en paafaldende lang Tid holder sig, uden at rodne, leverer et udmærket Materiale til Skibsnagler. Disse, som man tidligere fik fra Amerika, komme nu, ialtfald for 20 - 30 Aar siden, i stor Mængde i Handelen fra Frankrig og flere Steder i Tyskland [1]). Der kan neppe være nogen Tvivl om, at det, til det her nævnte Øiemed, kunde blive en lønnende Forretning at dyrke Acacien paa Norges sydøstlige Kyst, hvor Jordbunden paa mangfoldige Steder passer meget godt for dette Træs heldige Trivsel. Jeg tillader mig derfor at henlede Opmærksomheden paa denne Sag. — I Sverige dyrkes Acacien i de sydlige Provindser til Upsala.

Robinia pseudacacia L. **var. inermis,** Dum. **Tkl.** Kugelakazie; **Engl.** Parasol-Acacia; **Fr.** Acacia sans épines. Denne Varietet, som er den eneste jeg har seet i Norge, findes paa enkelte Steder ved Kysten til Molde (62° 44′). Ved Christiania kan den holde sig ret godt i flere Aar, men i en ugunstig Vinter gaar den gjerne ud. Omtrent paa samme Maade gaar det ogsaa med denne Varietet i Stockholm, der, saavidt mig bekjendt, er det nordligste Sted i Sverige, hvor den har været dyrket.

Robinia viscosa, Vent. (R. glutinosa, Sims.). Vildtvoxende i de forenede Stater, hvor den dog kun findes i et forholdsvis lidet District, i den Del af Alleghanibjergene, som gaar gjennem Georgia og begge Carolina, samt i det Land vestenfor disse Bjerge, som beboes af Cherokeser-Indianerne. Dette Træ, som ikke findes ovenfor 35°, bliver i Amerika aldrig over 40 engl. Fod høit, med en Stamme, der holder 10—12″ i Diameter [2]). Træet blev opdaget 1790 af den ældre Michaux og det følgende Aar bragte han et lidet Exemplar til Petit Montreuil, i Nærheden af Versailles, hvor det endnu skal findes. I Europa giver denne Art meget sjelden modent Frø.

---

[1]) H. Burckhardt. Aus dem Walde. 1 Heft. Hannover. 1865. Pag. 136—44.

[2]) F. Andrew Michaux. The North American Sylva. Vol. II. Philadelphia. 1859. Pag. 104—5.

Det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har været dyrket, er Sogndal (61° 17'), ved den nordlige Bred af Sognefjord, hvor den i mange Aor har holdt sig godt. I Horten (59° 25'), ved Christianiafjord, maalte jeg i September 1877 et Træ, som var 32' (10 m.) høit, og hvis Stamme holdt lidt over 3' (95 cm.) i Omfang, og paa den lille Ø Gaasøen, en Mils Vei fra Christiania, maalte jeg i August 1881 et Exemplar, der var 20' (6.27 m.) høit og hvis Stamme holdt 23" (60 cm.) i Omfang. Høsten 1880 gav dette Træ modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Senere har det flere Gange givet modent Frø, og næsten hver Sommer blomstrer det to Gange. Den almindelige Blomstringstid er her 24—28 Juni. Det forekommer mig, at de her meddelte Resultater ere saa eiendommelige, at jeg maa tillade mig at henvise til, hvad der ovenfor er sagt om dette Træs Forekomst og Udvikling i de nordamerikanske Sydstater!

Robinia hispida, L. (Rob. hispido-rosea, Lois., Rob. rosea, Lois., Pseudacacia hispida, Mønch). **Engl.** Bristly Locust-tree, Common Rose Acacia; **Fr.** Acacia rose. Vildtvoxende i de sydøstlige forenede Stater, hvorfra den 1743 blev indført til England. De to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art, saavidt mig bekjendt, har holdt sig godt i flere Aar, uden at dækkes om Vinteren, ere Sogndal (61° 17'), ved den nordlige Bred af Sognefjord, og Molde (62° 44'). Ved Christiania har jeg kun seet denne Art i den botaniske Have og paa et Landsted i Nærheden af Byen. Den blomstrer gjerne 26—30 Juni, men her har den hidtil ikke givet modent Frø. Den lider ofte i større eller mindre Grad om Vinteren, ja kan endog gaa fuldkommen tilgrunde. Den maa derfor altid plantes paa et tørt og vel beskyttet Sted. Paa samme Maade gaar det ogsaa baade ved Stockholm og Upsala; men ved Byen Visby paa Øen Gotland (57° 39') synes den at holde sig godt.

Caragana arborescens, Lam. (Caragana inermis, Mønch, Robinia caragana, L.). **Norge.** Sibirisk Erttræ; **Sv.** Ärtträd, Sibiriskt Ärtträd; **Tkl.** Erbsenbaum, Erbsenstrauch, Grosse Cragana; **Engl.** Siberian Pea-tree; **Fr.** Caragana; **It.** Caragana, Caragana di Sibiria. Vildtvoxende i Sibirien og de nordlige Egne af China; indført til England 1752.

Alten (70°) og Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10') ere de to nordligste Steder i Norge, hvor denne Art, i en lang Aarrække, har holdt sig meget godt. I Stenkjær (64° 2'), ved Bunden af Throndhjemsfjord, formerer den sig ved Selvudsæd; men sandsynligvis maa den kunne give modent Frø meget længre mod Nord I Foldalen (62° 7') holder den sig meget godt lige til Granens (Abies excelsa) Grænse, og ved Holtaalens gamle Prestegaard (62° 55'), som ligger paa en Høide af omtrent 2000' (627 m.) o. H., giver den modent Frø [1]). Den holder sig ogsaa meget godt ved Gaarden Toksen i Nordre Frons Prestegjeld i Gudbrandsdalen, hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima, paa en Høide af omtrent 1100' (345 m.) o. H.; ligesaa i Store Elvdalen (61° 20') i Østerdalen, hvor den naar en Høide af 20' (6.27 m.), ja endog ved Bergstaden Røros (Cfr. I. Pag. 376, 439) har jeg seet et 12' (3.76 m.) høit Exemplar, hvis Stamme holdt 3" (7.8 cm) i Diameter. Ved Gaarden Furuset i Aamot Prestegjeld i Østerdalen, hvor man næsten hver Vinter har — 36—44° C., formerer den sig ved Selvudsæd. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37'), som ligger paa en Høide af 1500' (470 m.) o. H., giver den modent Frø og bliver 12' (3.76 m.) høi. — I Sverige trives denne Art meget godt til Piteå (65° 19') og Torneå (65° 10'), hvor den naar en Høide af 8—10' (2.5—3.13 m.) [2]), og ved Luleå (65° 35') giver den endog modent Frø [3]). Ved

[1]) Gerhard Schøning. Reise gjennem en Del af Norge Kjøbenhavn. 1778. Pag. 97.
[2]) Tharander Jahrbücher. Neue Folge. 6 Bd. 1859. Pag. 66.
[3]) Exposition internationale d'Amsterdam 1883, Catalogue de la collection des semences suédois par L. J. Wahlstedt. Lund. 1883. Pag. 76.

Bodträskfors (65° 51′) i Norrbotten, som ligger dybt inde i Landet, og hvor man har et fuldstændigt Indlandsklima, findes af denne Art et levende Hegn, som er 800 Alen langt og 7—8′ høit [1]. — Den trives ogsaa godt ved Uleåborg (65°) i Finland [2]. Ved Petersburg trives den meget godt, naar en Høide af 15′ (4.7 m.) og giver modent Frø.

I dette Skrift er der tidligere (II. Pag. 488) peget paa den overordentlige Værd og Nytte, som et levende Hegn har fremfor det nu brugelige Gjerde (»Skidgard«). Det er mig ikke bekjendt, at der er foretaget et eneste Skridt, for at fremme en for Norges Vel saa vigtig Sag som denne. Langs vort Lands vidt udstrakte Kyst, hvor man gjerne har milde Vintere, er det ikke vanskelig at finde en hel Del forskjellige Buskarter, som med god Nytte kunne bruges til det her nævnte Øiemed; men i de indre Egne af Landet ere Forholdene, som bekjendt, af en ganske anden Art: der er det, i den her paapegede Retning, heller ikke let at gjøre det rette Valg, og hertil hører der blandt andet en, paa uomstødelige Kjendsgjerninger grundet, mangeaarig Erfaring. I Henhold hertil maa jeg, paa alle Steder i vort vidt udstrakte Land, hvor der kan være Tale om at plante levende Hegn, med Tryghed tilraade at bruge den sibiriske Hvidtorn (Crataegus sanguinea) og det sibiriske Erttræ (Caragana arborescens). Det følger af sig selv, at man maa have nøiagtigt Kjendskab til, hvorledes en saadan Plantning skal udføres, og at man, fremfor alt, ikke maa plante et levende Hegn paa vandsyg Grund.

Caragana arborescens pendula. Denne Varietet har jeg seet hist og her langs Kysten til Molde (62° 44′) og i de indre Egne af Landet ved den ovenfor nævnte Gaard Furuset i Aamot Prestegjeld i Østerdalen. Der kan neppe være nogen Tvivl om, at den maatte kunne dyrkes ligesaa langt mod Nord som Hovedarten. I Sverige holder den sig godt ved Piteå (65° 19′). — **Car. arb. var. Redowskyi** (C. Redowskyi, DC.). Denne Form, som rimeligvis alene er en Varietet af arborescens, har jeg kun seet ved Christiania, hvor den i de senere Aar findes i flere Haver, men næsten altid podet paa 6—7′ høie Stammer af C. arborescens. Kronen faar da, ialtfald i de første Aar, et andet Udseende end den rodægte Hovedart.

Caragana chamlagu, Lam. (Robinia chamlagu, Lam., Rob. chinensis, Pers.). Vildtvoxende i China, hvorfra den 1783 blev indført til England. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har blomstret, og ved Stegen Prestegaard (67° 56′) har den givet modent Frø. I Sverige dyrkes den til Stockholm.

Caragana frutescens, L. (Car. frutex, L., Car cuneata, Mønch, Car. digitata, Lam.). Vildtvoxende i det sydlige Rusland og Sibirien, hvorfra den 1752 blev indført til England. Med denne Art er det, i de nordlige Egne af Norge, gaaet netop paa samme Maade som med den foregaaende. I Sverige dyrkes den til Ångermanland. I Petersburg er den fuldkommen haardfør og giver hvert Aar modent Frø.

Caragana microphylla, Lam. Vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1819 blev indført til England. Ogsaa denne Art har blomstret i Maalselvdalen, men ikke givet modent Frø. I Sverige dyrkes den til Luleå (65° 37′).

Caragana pygmaea, DC. (Car. arenaria, Hort., Car. gracilis, Hort., Robinia pygmaea, L.). Vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1751 blev indført til England. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art har blomstret. I Sverige dyrkes den til Piteå (65° 19′).

---

[1] Tidning för Trädgårdsodlare. 24. Stockholm. 1885. Pag. 31.
[2] Hushållnings Journal. Stockholm. 1792 Pag. 25.

Foruden disse findes følgende Arter i den botaniske Have ved Christiania: 1) **Caragana jubata,** Poir. (Robinia jubata, Pall.). Vildtvoxende i Sibirien og Tartariet, hvorfra den 1796 er indført til England. I Sverige holder den sig ved Stockholm og sandsynligvis ogsaa ved Upsala. Dyrkes ogsaa ved Petersburg. 2) **Caragana spinosissima,** Laxm (Caragana ferox, Lam., Robinia ferox, Pal., Rob. spinosa, L.). Vildtvoxende i Sibirien.

Calophaca wolgarica, Fisch. (Colutea wolgarica, Lam., Cytisus pinnatus, Pall.). Vildtvoxende ved Bredderne af Don og Wolga samt i Sibirien, hvorfra den 1779 er indført til England. Denne Art, som jeg ikke har seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, kan om Vinteren holde sig her i flere Aar, under det almindelige Snedække, men naar dette mangler, gaar den gjerne fuldkommen ud. Det er mig opgivet, at den skal kunne holde sig ved Stockholm.

Halimodendron argenteum, Fisch. (Pseudacacia halodendron, Mønch, Robinia halodendron, L.). **Sv.** Hafsbuske; **Tkl.** Salzbaum, Salzstrauch; **Engl.** Salt-tree, Silver-leaved Salt-tree; **Fr.** Caragana argenté. Vildtvoxende i Sibirien og Tartariet, hvorfra den 1779 er indført til England. I Norge har jeg seet denne Art alene paa den sydøstlige Kyst, ved Arendal, Horten og Christiania. I Sverige dyrkes den til Stockholm og Upsala.

Colutea arborescens, L. **Norge.** Blæretræ; **Sv.** Blåsbuske, Blåsärt; **Dan.** Blæretræ; **Tkl.** Blasenbaum, Blasenbusch, Blasen-Senna, Blasenstrauch, Deutsche Senna, Falsche Senna, Fasanenstrauch, Fischblatter (Oestreich), Knallschote, Linsenbaum, Schlaflinsen (Schweiz), Senetbaum, Valentinspeltsche, Verbruten Kuchle (Basel), Welsch Linsen; **Engl.** Bladder-Senna; **Fr.** Baguenaudier, Faux Séné, Séné faux, Séné indigène; **It.** Cantamaggio, Colutea, Dalmede, Erba vesicaria, Fruscoli dei borti, Maggerena, Schiochi da vaso, Scrocchetta, Sena dei poveri, Sena di poarecc, Sena falsa, Sena nostrale, Vescicario, Vessighe.

Vildtvoxende i Mellem- og Syd-Europa og indført til England 1548. Denne Art er meget almindelig dyrket langs Kysten fra Christiania til Molde (62° 44'), men vil rimeligvis kunne trives meget længre mod Nord. Ved Christiania begynder den gjerne at blomstre 26—30 Juni og blomstrer hele Sommeren til Slutningen af September. Den giver her aarvist modent Frø. Det er mig ikke bekjendt, at den i Sverige har været dyrket paa noget nordligere Sted end Upsala, hvor den trives godt. Den holder sig ikke hverken ved Reval eller Riga, men vel ved Petersburg, naar den plantes paa et godt beskyttet Sted [1]). Bladene (»Folia sennae germanicae«) have ialtfald tidligere været brugte som Surrogat for de virkelige Sennesblade (Folia sennae), og skulle endnu undertiden bruges til Forfalskning af disse. Frøet virker som Brækmiddel. Bladene og Blomsterne give med Alun en lysgul Farve.

Colutea halepica, Lam. (Col. istria, Mill., Col. Pocockii, Ait., Col. procumbens, L'Her.). Vildtvoxende i Levanten, hvorfra den 1752 blev indført til England. Snaasen Prestegaard (64° 12'), i Nordre Throndhjems Amt, er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art i flere Aar har holdt sig godt og blomstret, men ikke givet modent Frø. I Sverige dyrkes den til Upsala.

Colutea orientalis, Mill. (Col aptera, Mønch, Col. cruenta, Ait., Col. sanguinea, Pall.). Vildtvoxende i Syd-Europa, Orienten og Tartariet og indført til England 1731. Denne Art har i mange Aar holdt sig godt i Alten (70°), hvor den har blomstret, men ikke givet modent Frø. I Sverige til Upsala.

---

[1]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 242.

Foruden de ovenfor nævnte Arter findes ogsaa følgende i den botaniske Have ved Christiania: 1) **Col. brevialata,** Lange, og 2) **Col. media,** Willd. (Col. orientalis, Mønch), der maaske er en Bastard af Col. arborescens, L. og Col. orientalis, Mill. Baade disse og de tre ovenfor nævnte Arter give ved Christiania aarvist modent Frø.

Astragalus baeticus, L. (A. triangularis, Mundt, A. uncinatus, Mønch). **Norge.** Kaffeert, Kaffevikke, Svensk Kaffe; **Sv.** Kaffewicka; **Tkl.** Kaffeebohne, Kaffeewicke, Kaffeetraganth, Schwedischer Kaffee, Spanischer Traganth, Spanisches Wirbelkraut, Stragalkaffee, Stragelkaffee, Strapelkaffee; **Engl.** Swedish Coffee, Triangular-podded Milk-Vetch; **Fr.** Astragale de Béotie, Astragale de Grenade; **It.** Securidaca di Salamanca.

Vildtvoxende i Syd-Europa og dyrket hist og her i Mellem- og Nord-Europa. Der er vist faa Handelsvarer, som i høiere Grad have lagt Beslag paa Speculation og Opfindsomhed, end de saa kaldte Kaffesurrogater, og som et saadant blev Frøet af denne Art, i Begyndelsen af dette Aarhundrede, indført til Sverige fra Spanien. For 30—40 Aar siden blev denne Art dyrket hist og her i de sydlige Egne af Norge, men i de senere Aar lader det til, at den er gaaet af Mode. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) er den nordligste af mine Forsøgsstationer, hvor den har blomstret; men ved Stegen Prestegaard (67° 56′) blev den saaet i Midten af Mai 1883, blomstrede i Begyndelsen af Juli og gav modent Frø i Slutningen af August. I Slutningen af dette Skrift findes opregnet de i den botaniske Have ved Christiania dyrkede, samt de i Norge vildtvoxende Arter af denne Slægt, med Opgave over deres hidtil kjendte Polargrænser.

Cicer arietinum, L. **Norge.** Bukert; **Sv.** Kikärt; **Tkl.** Chicher, Chicherri, Chichirra, Chichuria, Chichurra, Cicererbis, Cisa, Cyfer, Czycke, Garabanzen (Mark Brandenburg), Kaffee (deutscher), Kaffeebohne (deutsche), Kaffeebohne (französische), Kaffeeerbse, Kecher, Kechern, Kechir, Keicheren, Keichern, Kekeren, Keyker, Kicher, Kichererbse, Kicherkraut, Kicherling (römischer), Kircheren, Kirchernkraut, Kyechirn, Malagaerbse, Rothkicher, Seker, Sekeren, Sisern, Spärberköpfel (Steyermark), Widderköpfchen, Ziseren, Zisern, Zisern (schwarz), Ziser-Erwedsen, Zysern, Zyssern; **Engl.** Calavanche, Chenna, Chick, Chick Pea, Chola of India, Egyptian Pea, Garavance, Gram, Ram's Head, Urburre; **Fr.** Café français, Ciche, Ciche tête de belier, Ciseron, Garvance, Garvanche, Jarosse, Jarrat, Pesette, Pois chiche, Pois Ciche, Pois cornu, Pois pointu, Seiron, Séses; **It.** Cece, Cece bianco, Cece giallo, Cecio, Cesari, Sezer, Sisaro, Sizer.

Denne Art har faaet sit systematiske Artsnavn »arietinum« af det latinske Ord aries, en Buk, fordi Frøet, især i umoden Tilstand, har en paafaldende Lighed med et Bukhoved, som er forsynet med Horn. Columella (de re rust. II. 10, 20) siger herom: »Cicer, quod arietinum vocatur«, og Plinius (hist. nat. XVIII. 12, 32) udtrykker sig saaledes: »Est enim arietino capiti simile, unde ita appellant, album nigrumque«.

I vild Tilstand kjender man ikke denne Art, men der er al Grund til at tro, at den har sit Hjem i Armenien eller de tilstødende Lande. Den har været dyrket alt i den homeriske Tid og omtales i Iliaden (XIII. 589) under Navn af Erebinthos (*ἐρέβινθος*). Under samme Navn nævnes den ogsaa af Theophrast (hist. pl. VIII. 5, 1. VIII. 6, 5) og Nicander (Theriaka v. 894). Hos Romerne kaldtes den, som ovenfor sagt, Cicer. Flere af de romerske Forfattere, der have skrevet om Planterne, sige, at Bukerten blev dyrket som Føde baade for Folk og Fæ, og man vidste tillige, at den indeholdt en stor Mængde Næringsstof[1]). Man kjendte dengang tre forskjellige

[1]) Claudius Galenus de aliment. facult. I. 22.

Varieteter. – I Middelalderen nævnes Bukerten (»cicera«) i Carl den Store's »Capitulare« blandt de Væxter, som han lod dyrke paa sine Godser. Nu dyrkes den meget almindelig i det vestlige Asien og Syd-Europa, navnlig i Middelhavslandene og maaske fornemlig i Spanien, hvor den er en væsentlig Bestanddel af den bekjendte spanske Ret »Olla podrida«.

I Norge har denne Art, i Slutningen af forrige Aarhundrede, været dyrket i Smaalenenes Amt, hvor Frøet blev brugt til Foder for Duer [1]). Saavidt mig bekjendt, dyrkes den nu ikke her i Landet. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvorfra jeg har faaet modent Frø af Cicer arietinum vulgare, var. album & nigrum, som der naaede en Høide af 2—3′ (62—94 cm.). I den botaniske Have ved Christiania har jeg, foruden de her nævnte Varieteter, ogsaa dyrket C. ar. fuscum, Alef., C. ar. globosum, Alef. og C. ar. album, Alef. Naar disse, i en almindelig Sommer, saaes i Slutningen af Mai, give de modent Frø fra Midten til Udgangen af September.

Pisum arvense, L. **Norge.** Aakererter, Agererter, Gamle Kjerringer, Graaerter, Kjerringerter [2]); **Gl. Norsk.** Ertr; **Isl.** Ertur, Villiertur; **Sv.** Gråärt, Åkerärt; **Dan.** Graa Ært, Mark-Ært; **Tkl.** Ackererbse, Aerbs, Aeres, Ares, Chifel (Schweiz), Erbskäfen, Felderbs (Bern), Felderweissen, Fisel, Fistel, Graue preussische Erbse, Guterbskiefel (Schweiz), Käfen, Kiefel (Schweiz), Krickarften (Mecklenburg), Kricke (Livland), Mohrenerbs, Schäfen (Schwaben), Stockerbse; **Engl.** Field Pea, Gray Pea; **Fr.** Bisaille, Pois agneau, Pois carré, Pois de pigeon, Pois des champs, Pois gris; **It.** Pisello Rubiglio, Pisello salvatico, Rubiglie, Rubilli.

Bertoloni (Flora italica VII. Pag. 419) angiver, at denne Art skal være vildtvoxende i Italien; men selv om dette virkelig skulde forholde sig saaledes, er det dog neppe mulig nu at faa Rede paa, om det har været en eller anden Varietet af denne Art eller af den Form, der kaldes Pisum sativum, som har været dyrket af Romerne, da baade Columella (de re rust. II. 10, 4) og Plinius (hist. nat. XVIII. 12, 31) kun bruge Ordet Pisum, uden nogen yderligere Forklaring. Professor F. Unger tror at have fundet Pisum arvense i en Lersten fra Dashur-Pyramiden, der antages at være omtrent 5000 Aar gammel [3]).

I Norge har man, i den hedenske Tid, sandsynligvis ikke dyrket andre Næringsvæxter i det store, eller paa Ageren, end Byg og Havre. Det er neppe mulig nu, med fuld Sikkerhed, at afgjøre, hvor lang Tid der er hengaaet, efter Christendomens Indførelse, før man har begyndt at dyrke Graaerter og lignende Væxter. I Magnus Lagabøter's nyere Landslov (af 24de Juni 1284 — IX. 9) nævnes Erter og Bauner (Vicia faba), og i Erkebiskop Jón's Christenret (1280) Cap. 19 (Norges gamle Love 2 D. Pag. 355) opføres Erter og Næper blandt andre dyrkede Væxter, hvoraf der, »saaledes som før har været i Brug«, skulde gives Tiende til Presterne. Allerede i den her nævnte Tid har Agerbruget rimeligvis staaet paa omtrent det samme Trin baade i Norge og Sverige: i Uplandslagen fra 1295 (Schlyter's Udgave Pag. 31) nævnes ogsaa Erter og Bauner blandt de Gjenstande, hvoraf der skulde gives Tiende til Presterne. I Diplomatarium norvegicum (III. No. 552 Pag. 406) findes et Brev af 19de Mai 1400, hvor der tales om at sende Erter og Bauner, til Udsæd, til Borgund paa Søndmøre.

---

[1]) I. N. Wilse. Beskrivelse over Spydeberg Prestegjeld. Christiania. 1779. Tillæg. 1880. Pag. 42.

[2]) Paa flere Steder i Smaalenenes Amt kaldes Graaerter Olaviv eller Oldeviver, hvilket maaske er en Forkvaklen af det engelske Old wife.

[3]) F. Unger. Ein Ziegel der Dashurpyramide in Aegypten nach seinem Inhalte an organischen Einschlüssen. Separataftryk. Wien. 1866. Pag. 10.

I de senere Aar dyrkes Erter, fornemlig graa, men hist og her ogsaa gule og grønne, temmelig almindelig, ialtfald til eget Brug, i de sydøstlige Egne af Norge. De spises enten for sig, eller ogsaa bruges Melet, blandet med Kornmel, baade til almindeligt Brød og Fladbrød. I en almindelig Sommer pleier Graaerten, naar den dyrkes paa Ager, at give moden Frugt til 64—65°, men i en gunstig Sommar har den, dyrket paa samme Maade, givet moden Frugt lige til Bodø (67° 17′). Dyrket i Haven har den givet moden Frugt ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′).

Naar følgende Former dyrkes i Haver, have de givet modent Frø paa de her nævnte Steder: 1) **Pisum abyssinicum,** Al. Br. ved Stegen Prestegaard (67° 56′), 2) **P. Jomardi,** Hort. bot., 3) **P. quadratum,** Mill. og 4) **P. thebaicum,** Willd. ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′). De tre sidstnævnte Former bleve saaede den 19de Mai og gave modent Frø i Midten af September. 2 og 4 have oprindelig en grønlig Farve, men denne var i en paafaldende Grad udviklet hos de Prøver, som bleve mig tilsendte. 3 har ogsaa givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. — Med **Vintererten** (Pisum sativum hibernicum, Alef.) har jeg, i den botaniske Have ved Christiania, flere Gange gjort Forsøg, men disse have altid givet et uheldigt Resultat.

Pisum sativum, L. Denne Arts Hjemsted som vildtvoxende Plante kjender man ikke: Grunden hertil kan maaske søges deri, at den, i vild Tilstand, enten er udryddet eller er saa forskjellig fra de nu dyrkede Former, at den ikke kan gjenkjendes, eller ogsaa, at den ved lang Dyrkning kan være fremkommet af Pisum arvense. Man har troet, at Pisum sativum, paa Theophrast's Tid (371—286 f. Chr.), har været dyrket i Grækenland, og at det er denne, som han (hist. pl. VIII. 1, 4. VIII. 10, 3) kalder Pisos *(πίσος)*. Albaneserne, som ere Pelasgernes Efterkommere, kalde den nu Pizélle [1]), og Heldreich tilføier her, at de grønne Erter, især de saa kaldte Sukkererter, ikke ere saa velsmagende i Grækenland som i Tyskland. I Torven ved Pælebygningerne fra Bronzealderen er den fundet baade i Schweiz og Savoyen [2]). I den bekjendte Drypstenhule »Baradlahulen« ved Aggtelek, i Görmör-Comitatet i Ungarn, der sandsynligvis er den største Hule af dette Slags, som hidtil er opdaget i Europa, har man fundet forkullede Korn af Hvede, Hirse og andre Culturplanter. Som Agerbrugsredskaber har man dengang neppe kjendt andet end en krum Gren til Plog, og et fladt Ben, et Hjortehorn el dsl. For nogle Aar siden har man der fundet Erter (Pisum sativum), der vare meget smaa: de mindste Erter, som man hidtil har fundet ved Pælebygningerne, ere 3.5 mm. lange, men de mindste fra Baradlahulen have en Længde af kun 2.5 mm. [3]).

De to vigtigste Former af denne Art, hvoraf der nu dyrkes en stor Mængde Varieteter, ere 1) **P. sat. saccharatum,** Alef. og 2) **P. sat. pachylobum,** Alef.

1) **Pisum sativum saccharatum,** Alef. **Norge.** Sukkererter; **Isl.** Sykurertur; **Sv.** Sockerärt; **Dan.** Sukkerærter; **Tkl.** Esserbs, Esserbsli, Fresserbsli, Hodelerbsa (Schweiz), Kefen, Kocherbsa, Köchara, Küchara, Mäuchli, Rondali, Roschacher-Erbse, Schäfe, Scheefen, Schleckerbs, Schwitzerdega, Speckchifel, Speckerbs, Süessi Chäfa, Süsschäfen, Zuckerarfen, Zuckererbs, Zuckererbsen, Zuckerschäfen, Zuckerschoten; **Engl.** Sugar Pea; **Fr.** Pois goulus, Pois mange tout, Pois sans parchemin, Pois sucré; **It.** Peso, Pisello.

---

[1]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862 Pag. 71.
[2]) Oswald Heer. Die Pflanzen der Pfahlbauten. Zürich. 1865. Pag. 23. Fig. 48.
[3]) A. Engler. Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie. 3 Bd. Leipzig. 1882. Pag. 284.

Enkelte Varieteter af Sukkererter have givet modent Frø paa Bjerkø (69° 12'), i Sand Prestegjeld, i Maalselvdalen (69° 10') og ved Komagfjord (70° 16') i Vest-Finmarken. Paa det sidst nævnte Sted bleve Erterne saaede den 30te Mai, blomstrede 10de August og gave moden Frugt den 1ste September. Bælgene vare 8—9 cm. lange. Hammerfest (70° 37') er det nordligste Sted, hvorfra jeg har faaet fuldmodne Sukkererter. I en almindelig Sommer giver Sukkererten modent Frø i Opdal Prestegjeld (62° 37'), i Søndre Throndhjems Amt, paa en Høide af 2000' (627 m.) o. H. Af flere Aars Erfaring har man der lært, at naar de paa Stedet avlede Erter bruges til Udsæd, blive de 10—12 Dage tidligere modne end de samme Varieteter, hvoraf man har faaet Frø fra Christiania. Ved Vadsø (70° 4'), i Øst-Finmarken, giver Sukkererten i en almindelig Sommer spiselige Bælge, og det samme er, i en varm Sommer, ogsaa Tilfælde ved Bergstaden Røros (Cfr. I. Pag. 376, 439). Ved Piteå (65° 19') i Sverige har man i en lang Aarrække dyrket en i Norrbotten acclimatiseret Sukkerert, som hvert Aar giver modent Frø. Dette saaes i Slutningen af Mai eller Begyndelsen af Juni, giver spiselige Bælge i Midten af Juli og modent Frø i Slutningen af August [1]). Ved Luleå (65° 35') blive Sukkererter (»tidigaste låga«) brugelige i den 7de Uge efter Udsæden [2]). Ved Uleåborg (65°) trives Sukkererter ret godt, og i en varm Sommer give de endog modent Frø [3]). Ved Bessastaðir, i Nærheden af Reykjavík (64° 8') paa Island »kan man med Held dyrke Sukkererter« [4]). For nogle Aar siden dyrkede Landphysicus Schierbeck Sukkererter ved Reykjavík, men Sommeren var ugunstig og »de fik ikke spiselige Bælge« [5]).

2) **Pisum sativum pachylobum,** Alef. **Norge.** Pilerter; **Isl.** Ætiertur; **Sv.** Spritärt; **Dan.** Skalærter; **Tkl.** Aarfke, Alsedded-Aeres (Schweiz), Arfen, Arfk, Arft, Ariet (Schweiz), Ausbrecherbsen, Auskernerbsen, Auslöserbsen, Ausmachererbsen, Brockelerbsen, Döppiärften, Früherbs, Järften, Kernerbsen, Kneifelerbsen, Krüllerbsen, Pahlerbsen, Pflückerbsen, Ringelerbsen, Schaalerbsen, Wiesserbs; **Engl.** Garden-Pea; **Fr.** Petit Pois; **It.** Piselli.

Af denne Form dyrkes der naturligvis her, ligesom i andre Lande, en Mængde Sorter, der have høist forskjellige Egenskaber, som det vilde blive for vidtløftigt her at behandle i sine Enkeltheder. Jeg skal derfor kun give et kort Udtog af en Mængde Detailopgaver, som liggge for mig: Af de saa kaldte Marverter (Markerbsen, Marrow-Peas, Wrinkled Peas, Pois à grain ridé) have flere Sorter, i en almindelig Sommer, givet modent Frø paa Grøtø (67° 50') i Nordland; ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt (62° 32'), der ligger 2070' (651 m.) o. H., bleve »American Wonder« og »Mc Lean's little Gem« saaede den 22de Mai 1882 og gave modent Frø den 1ste September. — Paa Vardø (70° 22'), i Øst-Finmarken, har »Sutton's Ringleader« givet modent Frø, og ligesaa »Carter's first crop« ved Øxfjord (70° 13') i Vest-Finmarken. Denne Ert har ogsaa givet modent Frø ved den ovenfor nævnte Gaard Rise i Opdal, hvor den blev saaet den 22de Mai og gav modent Frø den 1ste September. Paa Gaarden Fineide i Hemnes Prestegjeld i Helgeland (66° 13') blev »Daniel O'Rourke« 1883 dyrket i en forholdsvis temmelig stor Udstrækning: den blev høstet i de sidste Dage af August og gav 35 Fold. Ved Fjeldstuen Kongsvold paa Dovre (62° 18'), der ligger 2940' (922 m.) o. H., kunne flere af de tidlige Sorter Pilerter dyrkes med Held, men de give ikke modent Frø.

---

[1]) Tidning för Trädgårdsodlare. 7. Stockholm. 1868. Pag. 32.
[2]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. 2. Stockholm. 1879. Pag. 109.
[3]) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 25.
[4]) Niels Horrebow. Tilforladelige Efterretninger om Island. Kjøbenhavn. 1752. Pag. 91.
[5]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 256.

Som noget ganske ualmindeligt kan jeg meddele følgende: Vaaren 1859 fik jeg en Prøve af Erter under Navn af »die wahre Buchsbaumerbse«. Denne saaede jeg den 2den Mai og den 13de Juli (ɔ: 73 Dage) vare Erterne modne. Da de havde ligget i nogle Dage, for at blive tørre, saaede jeg den 18de Juli en Prøve af disse, som bleve høstede fuldmodne den 3die October (ɔ: 78 Dage).

I Enontekis (68½°), ved Grænsen mellem Torneå Lappmark og Rusland, faar man spiselige grønne Erter, men ikke modent Frø[1]. — I Reykjavík paa Island (64° 8′) har Landphysicus Schierbeck for nogle Aar siden dyrket »American Wonder«: den blev saaet 27de Mai, spirede 12te Juni, blomstrede 26de Juli, blev 1½′ (47 cm) høi, og »havde Bælge med gode, spiselige Erter i sidste Halvdel af August«[2]. — Ved Jacobshavn paa Grønland (69° 13′) har man forsøgt at dyrke »Buxbaumerter«, og deraf engang faaet »et lidet Fad fuldt af grønne Erter«[3].

Det er tidligere (I. Pag. 166—69) omtalt, at Blomsterne hos forskjellige Arter og Varieteter af Prydplanter, i det høie Norden, faa en langt stærkere Farve end i Mellem- og Syd-Europa. Det samme er ogsaa Tilfælde med flere Frøsorter; men denne Forandring har jeg ikke seet saa skarpt udpræget paa noget Slags Frø som hos flere af de saa kaldte »gule Erter«, og specielt kan jeg her fremhæve den vel kjendte Pilert »Prince Albert«. Ved Christiania (59° 55′) faar denne Ert den samme Farve, der vel nærmest maa kaldes lysgul, som i alle sydligere Lande; men alt ved Throndhjem (63° 26′) maa Farven nærmest kaldes grøn, og i Nordland (67—68°) maa den med fuld Ret kaldes græsgrøn. I samme Retning gaar det, i de nordlige Egne af Norge, med Farven paa flere Slags »Graaerter«, f. Ex. Pisum abyssinicum, P. arvense, P. Jomardi og P. thebaicum.

Det er en bekjendt Sag, at Erterne blive lettere fordøielige, naar den ydre Hud, som omgiver Frøet, er fjernet. Dette gjøres paa en Mølle, og paa denne Maade komme de i Handelen under Navn af Geschälte Erbsen, Split Peas eller Pois cassés. Mindre bekjendt turde det maaske være, at man alt i Slutningen af det 11te Aarhundrede har vidst dette: Paa denne Tid blev der nemlig i Salerno, i Syd-Italien, oprettet en i sin Tid berømt medicinsk Skole, hvor Læresætningerne vare skrevne i de saa kaldte leoninske Vers, og om den her nævnte Sag heder det, i det saa kaldte Regimen sanitatis Salernitanum: Sunt inflativa cum pellibus atque nociva, — Pellibus ablatis sunt bona Pisa satis.

Paa flere Steder i Sverige bruges en Ertbælg til et Slags Spaadom paa følgende Maade: ved at holde Bælgen op for et Lys, kan man let finde hvor mange Erter den indeholder, og hermed fortsætter man saa længe til man har fundet en, som indeholder 9 Erter. Den Kvinde, som vil blive spaaet, hænger Bælgen i en Traad over Døren, og det første Mandfolk, som nu kommer ind, er enten den tilkommende Ægtemand, eller, dersom Omstændighederne ikke tillade dette, saa har han ialtfald det samme Navn som denne[4]. Det samme kjender man ogsaa i Tyskland, hvor der forresten findes en hel Del anden Overtro, som knytter sig til Erter[5].

Ervum lens, L. (Cicer lens, Willd., Lens esculenta, Mønch, Vicia lens, Jess.). **Norge.** Lindse; **Sv.** Åkerlins, Linser; **Dan.** Linse; **Tkl.** Chefa (Appenzell), Früe Kefa, Früh Kefa, Leinse (Augsburg), Lense, Lins, Linse, Linsen, Linsenkicher, Linsi, Loasen (Siebenbürgen), Lynse, Saatlinse; **Engl.** Lentil (common), Red Pottage Pea (en Varietet), Till; **Fr.** Lentille, Lentille blonde,

[1]) Kgl. Vetenskaps Academiens nya Handlingar. Vol. 25. Stockholm. 1804. Pag. 106.
[2]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania 1886. Pag. 256.
[3]) Det danske geographiske Selskabs Tidsskrift. 1 Bd. Kjøbenhavn. 1877. Pag. 94.
[4]) Richard Dybeck's Runa. 1845. Pag. 70.
[5]) A. Ritter von Perger. Deutsche Pflanzensagen. 1864. Pag. 205. H. Reling und J. Bohnhorst. Unsere Pflanzen &c Gotha. 1882. Pag. 204.

Lentille commune, Lentille de Galardon, Lentille grosse, Lentillon; **It.** Lente, Lente bianca, Lente bionda, Lenticchia, Lenticio.

Der er Grund til at tro, at Lindsen har sit Hjem i de vestlige, tempererede Egne af Asien, men den er endnu ikke fundet i vild Tilstand. Den hører til de ældste Culturplanter man kjender, og i den forhistoriske Tid har den været dyrket i Orienten, Ægypten, Ungarn og Schweiz. Ved Theben i Overægypten blev der for nogle Aar siden, i en Mumiegrav fra det 12te Dynasti (ɔ: 2400—220 f. Chr.), fundet en grødagtig Masse af Lindser, hvis Indre dog havde holdt sig godt. I den tidligere omtalte Baradlahule i Ungarn har man nylig fundet Lindser fra Stenalderen, og i Affaldsdynger fra samme Tid ere de ogsaa fundne i Neograd-Comitatet. Dette var den Varietet, som har sort Frø og som nu neppe dyrkes til economisk Brug [1]). I Torven fra Pælebygningerne ved Bielersjøen, i Canton Bern, har man ogsaa fundet Lindser fra Broncealderen [2]). Lindsen blev dyrket af det gamle Testamentes Patriarker førend disse vare komne ud af Nomadetilstanden, og som bekjendt solgte Esau sin Førstefødselsret til Jacob for en Ret Lindser, om hvilke det udtrykkelig siges, at de vare røde (1 Mosebog 25. 30—34). Senere omtales Lindsen paa flere Steder i det gamle Testamente, f. Ex. ved Kong Sobi's Gave til David (2 Sam. B. 17. 28), ved et Slag med Filisterne, hvor der nævnes »et Stykke Ager fuldt med Lindser« (2 Sam. B. 23. 11) og endelig som et af de Plantestoffe, hvoraf man bagte Brød (Ezekiel 4. 9). Heraf kan man tydelig forstaa, at Lindsen maa have været en almindelig Culturplante hos Hebræerne. Baade hos Ægypterne og Grækerne var Lindsen i stor Anseelse, og paa begge Steder havde man mange besynderlige Forestillinger om de underfulde Virkninger, som den skulde kunne frembringe. Lindser fra Pelusium stode i Ry for at være de bedste og vare endog kjendte af Romerne (Virgil Georg. I. 228). Fra Ægypten blev der udført store Qvantiteter af Lindser, navnlig til Italien, og det store Skib, som førte Obelisken til Rom, medbragte ogsaa 120,000 Modier Lindser. Baade Theophrast (hist. pl. II. 4, 2) og Dioscorides (de mat. med. II. 129) kalde Lindsen *φακὸς* eller *φακῆ* og i Grækenland kaldes den endnu *φακή* eller *φακεά* og dyrkes i Bjergegnene ved Salona og Parnassus til en Høide af 3000′ o. H. [3]). Lindsen omtales af flere blandt de romerske Forfattere, som have skrevet om Planterne, og kaldes lens eller lenticula. Columella (de re rust. II. 10, 15) giver Regler for Dyrkningen, og Plinius (XVIII. 12, 31) siger, at man i Ægypten har to Sorter, den ene er mørk og temmelig rund, den anden har derimod den egentlige Lindseform. I Middelalderen omtales Lindsen i Carl den Store's »Capitulare«, blandt de Væxter, som skulde dyrkes paa hans Godser, under Navn af **Lenticula**. Til England blev den indført 1548, men i lang Tid blev den der alene dyrket som Grønfoder for Husdyrene [4]).

I de katholske Lande maa man, som bekjendt, ikke spise Kjød i Fastetiden; men naar man strengt overholder dette Bud, mærker man gjerne, at det er nødvendigt at styrke Legemet med et Fødemiddel, som kan erstatte Kjødet, og af denne Grund bruger man der i Fastetiden en stor Mængde Lindser. De ere ogsaa et meget vigtigt Fødemiddel i det nordlige Afrika samt i de østlige og sydlige Egne af Asien. Hinduerne pleie at blande deres daglige Føde, Risen, med Lindser, naar de have et mere end almindelig anstrengende Arbeide. I Syrien og Ægypten røstes Lindserne over Ilden, og i denne Tilstand bruges de, for at kunne holde sig ubeskadigede, paa Reiser gjennem Ørkenerne.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 5 Bd. 1884. Pag. 198, 200. 6 Bd. Pag. 101, 284.
[2]) Oswald Heer. Die Pflanzen der Pfahlbauten. Zürich. 1865. Pag. 23. Fig. 49.
[3]) C. Fraas. Synopsis plantarum florae classicae. München. 1845. Pag. 56.
[4]) Henry Phillips. History of cultivated Vegetables. London. 1822. Vol. II. Pag. 47.

I den botaniske Have ved Christiania har jeg dyrket følgende Varieteter: 1) Ervum lens vulgaris, Almindelige Lindser), 2) E. l. numularia, Alef. (Pengelindser, Grosse böhmische Linse, Heller-Linse), 3) E. l. judaica, Schüb. (Røde Lindser), 4) E. l. nigra, Alef. (sorte Lindser) og 5) E. l. punctata, Alef. (brogede Lindser). Naar disse saaes i Slutningen af Mai, pleie de at give modent Frø i den første Halvdel af September. Ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) har jeg ladet dyrke 1 og 4, som bleve saaede 22de Mai og gave modent Frø i Slutningen af September, og ved Stegen Prestegaard (67° 56′) 1, 2 og 4, som bleve saaede 24de Mai og gave modent Frø 24de September. Ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld, i Søndre Throndhjems Amt (62° 32′), som ligger paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H., har jeg ladet dyrke 2 og 5, som bleve saaede i Slutningen af Mai og gave modent Frø i Slutningen af September.

I den senere Tid har Lindsen, i en ganske eiendommelig Retning, vakt stor Opsigt i Europa og rimeligvis ogsaa i de andre Verdensdele, og da dens Rolle, som Hovedbestanddel af den i sin Tid meget omskrevne Ervalenta eller Revalenta arabica, maaske endnu ikke kan antages at være fuldkommen udspilt, eller den muligens om nogen Tid atter kan dukke op under et andet Navn, skal jeg herom i Korthed meddele følgende: I Aaret 1841 averterede en Mand ved Navn Warton, der lader til at have været etableret baade i London og Paris, tilsalg for en meget høi Pris et Stof, under Navn af Ervalenta, der med megen Bram blev anbefalet mod en Mængde forskjellige Sygdome. Paa Etiketten blev det kaldet »Warton's Ervalenta ensuring health without medicine«. Efter de Undersøgelser, som bleve foretagne med dette Stof, viste det sig, at det hovedsagelig bestod af Lindsemel samt lidt Mel af Mais eller Durrha (Sorghum vulgare). Da denne Sag begyndte at blive bekjendt, var han dog dristig nok til at avertere, at dette aldeles ikke forholdt sig saaledes. Men da Warton havde en meget stærk Afsætning paa sin Vare, fik han ogsaa, som rimelig kunde være, en Concurrent. Der fremstod da en Jøde, som kaldte sig Du Barry, med et nyt Product, Revalenta arabica, ledsaget af 50,000 Attester for heldige Cure, der blev anbefalet som et sikkert Middel mod alle mulige Sygdome og som maaske endnu ikke er glemt, paa Grund af de mange og i sit Slags eiendommelige Bekjendtgjørelser om denne Gjenstand, som i sin Tid have staaet i vore Dagblade. Revalenta var forsaavidt forskjellig fra Ervalenta, at det, foruden Lindsemel, snart havde den ene og snart den anden Tilsætning af andre Melsorter, f. Ex. Erter, Mais, Durrha, Havre og Byg; men i alle disse Blandinger fandtes der altid lidt Kjøkkensalt. Samtidig med den almindelige Revalenta solgte han ogsaa en Revalenta concentrata (Revalenta double), men som kun deri var forskjellig fra den første, at Prisen var dobbelt saa høi. I det hele taget synes det, at Firmaet Du Barry har forstaaet at drive Charlataneriet til en langt høiere Grad end Warton. Dennes Arvinger anlagde ogsaa 1855 mod Du Barry en Proces, som denne tabte, saaledes, at hans Vare ikke maatte sælges i England med de tidligere brugte Etiketter. Du Barry forandrede da disse saaledes, at de bleve forsynede med en Tegning af en tropisk Plantage, hvor en Mængde Negre arbeidede i Skyggen af Palmer, og under det hele skrev han »Reconvalescière du Barry«. Den rivende Afsætning, som et lettroende Publicum, næsten i alle Lande, forskaffede Warton's og Du Barry's Producter, vakte naturligvis Lysten til forøget Concurrence, og der opstod da i kort Tid flere Firmaer, som alle leverede omtrent den samme Vare, f. Ex. Buttler & M'Cullock's prepared Lentil Powder, Edwards Brother's Arabian Revalenta, Nevill's Patent flour of Lentils &c. Af det, som i det foregaaende er meddelt, vil det blandt andet sees, at Lindsen to Gange har spillet en ikke uvæsentlig Rolle, og begge Gange, besynderlig nok, i Egennyttens og Uredelighedens Tjeneste.

Ervum monanthos, L. (Cracca monantha, Godr., Ervilia sativa, Lk., Parallosa monanthos, Alef., Vicia articulata, Willd., Vicia monantha, Koch, Vicia multifida, Wallr.). **Tkl.** Algarobas-Linse, Polnische Linse, Polnische Wicke, Wicklinse; **Engl.** One-flowered Lentil, One-flowered Tare; **Fr.** Jarosse d'Auvergne; **It.** Veccia ventaligna.

Vildtvoxende i Middelhavslandene og forvildet hist og her i Mellem-Europa, hvor den paa enkelte Steder dyrkes som Fodervæxt, især paa Jord, der er saa sandholdig, at den ikke passer for den almindelige Fodervikke. Den saaes da gjerne sammen med Sommerrug eller andet Korn, for at den kan støtte sig paa Straaet [1]). Paa flere Steder i Middelhavslandene spises Frøet paa samme Maade som Lindser, men er dog ikke saa velsmagende som disse. Ved Christiania modnes Frøet af denne Art ligesaa sikkert, som af den almindelige Lindse, fra Begyndelsen til Midten af September. Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′) er det nordligste Sted i Norge, hvor den har givet modent Frø.

Ervum camelorum, Spr. og **Ervum ervilia,** L. har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer i de nordlige Egne af Norge. Den første har givet modent Frø ved Prestegaarden i Stegen (67° 56′) og den anden i Maalselvdalen (69° 10′). I den botaniske Have ved Christiania har der, foruden de her nævnte Arter, været dyrket en hel Del andre, og disse, saavelsom de i Norge vildtvoxende Arter, findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Vicia faba, L. (Faba major, Desf., Faba vulgaris, Mill.). **Norge.** Agerbønne, Baune, Bogne, Hestebønne; **Sv.** Bondbønor, Hästbönor, Spritbönor, Svinbönor, Välska Bönor, Åkerbönor; **Dan.** Bønner, Hestebønner; **Tkl.** Ackerbohne, Bane, Boen, Bona (St. Gallen), Bohnenwicke, Bôn, Bôna, Bone, Buffbohne (var. major), Deutsche Bohnen, Dickebohne, Duwenboone (var. minor), Eselbohne, Feldbohne, Feldbon (var. minor), Futterbohne (var. minor), Grosse Bohne, Grosse Gartenbohne, Grotboon (Mecklenburg), Groote Boone, Handbohne, Litje Boone, Lütze Boone (var. minor), Pan, Peerebon, Peerdsboone, Peereboone (var. minor), Pferdebohne, Pletschbohnen (Nieder-Hessen), Pona, Pufbohne, Pun, Römische Bohne, Saubohna (St. Gallen), Saubohne (Kärnten), Schweinbohna (Graubündten), Schwengsbühnen (Siebenbürgen), Schwibohna (St. Gallen), Steünger-bone (var. minor), Sübohnä (Schweiz), Teckelbohne (Oestreich), Walsboon (Ostfriesland), Walsche Bohn (Altmark), Windsorbohne; **Engl.** Bean, Field Bean, Horse Bean, Mazagan Bean, Pigeon Bean, Tick Bean; **Fr.** Fève, Fève de marais, Fèverolle; **It.** Baccelli, Baccelli ordinari, Baccelli pistolesi, Baggione, Fauli, Fava, Fava cavallina, Fava comune, Fava nostrale, Fava d'Orto, Fave mulette.

Blandt Bælgvæxterne er Agerbønnen sandsynligvis en af de første, der har været dyrket, men dens oprindelige Hjem kjender man ikke. Det har været opgivet, at den skulde findes vildtvoxende i Omegnen af det kaspiske Hav; men, efter de nyeste Undersøgelser (af Targioni Tozetti), er dette ikke bevist. Saa meget er dog sikkert, at Agerbønnen er kommet fra Mellem-Asien, hvor den i meget lang Tid maa have været kjendt og dyrket. Den omtales allerede i et meget gammelt Skrift om Landhusholdningen hos Nabathærne, der, efter Quatremère's Mening, have været Babylons Urindvaanere, under Navn af Fûl, hvilket Navn skal være det endnu brugelige i Mesopotamien [2]). I det gamle Testamente, hvor Agerbønnen kaldes Pol, omtales den paa to Steder, i 2 Sam. B. 17. 28, sammen med Hvede, Byg, Lindser og forskjellige andre Ting, som

[1]) Dr. Carl Sprengel. Meine Erfahrungen im Gebiete der allgemeinen und speciellen Pflanzen-Cultur. 1 Bd. Leipzig. 1847. Pag. 316.
[2]) Ernst H. F. Meyer. Geschichte der Botanik. 3 Bd. Königsberg. 1856. Pag. 80.

bleve sendte til David, og senere hos Ezechiel (4. 9), hvor den nævnes sammen med Hvede, Byg, Hirse, Lindser og Spelthvede, med det Tillæg, at alt dette skulde bruges til Brød [1]).

I Ægypten har Agerbønnen været dyrket meget langt tilbage i Tiden, men sandsynligvis kun af den fattige Del af Folket, og Herodot siger (2. 37), at de ægyptiske Prester ikke engang taalte at se Bønner, da de holdt denne Frugt for at være uren. Pythagoras forbød ogsaa sine Disciple at spise Bønner. Dette maa være Grunden til, at man, ved Theben i Overægypten, først i den nyeste Tid har fundet en Mumiegrav (fra det 12te Dynasti d. e. 2400—2200 f. Chr.), hvori der laa to Agerbønner og nogle tørrede Vindruer. Disse Bønner ligne fuldkommen den Form, der endnu dyrkes i Ægypten og som er meget mindre end de Varieteter, der dyrkes i Europa [2]). Blandt de af Virchow og Schliemann, ved det gamle Troja, udgravede Frøsorter har man ogsaa fundet Agerbønnen. I Grækenland omtales Agerbønner baade af Homer (Jl. XIII. 589 — *κύαμος)* og Theophrast (hist. pl. VIII. 2, 1. VIII. 3, 1 — *κύαμος)*. Paa den hellige Vei til Eleusis stod et Tempel, der var indviet til Bønneguden Kyanetes, som skal have været den første, der dyrkede Bønner; og ved de Bønnefeste, som Athenienserne feirede til Ære for Apollo, vare Bønner en væsentlig Bestanddel af Retterne. Baade i Herculanum og Pompej har man fundet forkullede Bønner. Om denne Frugt, som af Romerne blev kaldet Faba, siger Plinius (XVIII. 12, 30), at den i Italien blev brugt ved Begravelsesfeste, og derfor vilde Presterne heller ikke spise den. De sorte Flekker paa de hvide Blomster bleve anseede for at være de Dødes Skrifttegn, og Planten var derfor i Oldtiden et Sindbillede paa Døden. Plinius siger ogsaa (l. c.), at man i Makedonien og Thessalien dyrkede Agerbønnen (Faba), men naar den blomstrede, blev den nedpløiet i Jorden, d. v. s. brugt som Grøngjødning (Cfr. Columella de re rust. II. 10).

I Torven ved Pælebygningerne i Schweiz har man (fra Broncealderen) fundet Agerbønner, men kun en meget liden Varietet, som Heer kalder den keltiske Dverg-Agerbønne (celtica nana), der har en Længde af 6—9 mm. Denne Varietet findes nu ikke mere [3]). Men i den tidligere omtalte Baradlahule i Ungarn har man, for nogle Aar siden, fundet en endnu mindre Varietet, der kun er 4.4—7.5 mm. lang. Dette er rimeligvis det ældste Fund i Europa [4]).

Hos Romerne blev Agerbønnen brugt ved Stemmegivninger, og da den blandt Folket var en vel kjendt Næringsplante, blev den ogsaa fra Italien efterhaanden udbredt til de andre europæiske Lande. At Bælgvæxterne i det hele taget have været i stor Anseelse i Rom, kan man, blandt andet, se deraf, at flere af de i Roms Velmagtstid vel kjendte Familier have taget sine Familienavne efter disse, f. Ex. Fabierne af Faba, Pisonerne af Pisum, Cicero af Cicer og Lentullus af Lens.

I Tyskland omtales Agerbønnen baade i Carl den Store's »Capitulare« (»Fabæ majores«) og i »Breviariet«. Der kan vel neppe være nogen Tvivl om, at Agerbønnen og en hel Del andre Culturplanter først ere blevne indførte i Skandinavien af Munkene; men det er ikke mulig nu at faa nøiagtig Rede paa naar dette er skeet. Saa meget ser man dog, at Agerbønnen maa have været nogenlunde almindelig dyrket i Skandinavien i det 13de Aarhundrede: I Magnus Lagabøter's

---

[1]) Cfr. John Kitto. A Cyclopædia of Biblical Literature. Vol. II. Edinburgh. 1847. Pag. 547. H. B. Tristram. The natural history of the Bible. 4th Ed. London. 1875. Pag. 422. John Hutton Balfour. The Plants of the Bible. New Ed. London. 1885. Pag. 135.

[2]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 5 Bd. 1884. Pag. 201.

[3]) Oswald Heer. Die Pflanzen der Pfahlbauten. Zürich. 1865. Pag. 22. Fig. 44- 47.

[4]) A. Engler. Botanische Jahrbücher. 5 Bd. 1884. Pag. 283.

nyere Landslov, af 24de Juni 1284 (IX. 9) nævnes nemlig denne Art blandt andre dyrkede Væxter, hvoraf der, »saaledes, som før har været i Brug«, skal gives Tiende til Presterne, og for Sverige findes det samme Paabud i Uplandslagen fra 1295 (Schlyter's Udgave Pag. 31). I Diplomatarium norvegicum (III. No. 552 Pag. 406) findes et Brev af 19de Mai 1400, hvor der tales om at sende Erter og Agerbønner til Udsæd til Borgund paa Søndmøre.

Om Dyrkning af Agerbønnen i Norge, fra den her nævnte og fremover til vor Tid, har jeg ikke kunnet finde nogen anden Oplysning, end at den, under Navn af »Walsche Bønner«, er opført paa en i Rigsarchivet i Christiania fundet Fortegnelse over »Urtefrø saaet i Akershus's Have Anno 1664«. Saa meget er ialtfald vist, at i den første Trediedel af dette Aarhundrede blev en Varietet med smaat, næsten ægformet Frø, som havde en næsten mørkbrun Farve, dyrket temmelig almindelig i Smaalenene, navnlig i Omegnen af Fredriksstad, hvor den blev brugt som Fødemiddel baade for Folk og Fæ. Enten bleve Bønnerne kogte til Suppe, paa samme Maade som Graaerter, eller ogsaa blev Melet, blandet med Mel af en eller anden Kornsort, brugt baade til almindeligt Brød og Fladbrød. Erfaring havde ogsaa vist, at Melet, med god Nytte kunde bruges til Foder for Heste, paa de Tider, da der krævedes strengt Arbeide af disse Dyr. Den her nævnte Agerbønne gav i Almindelighed et Udbytte af omtrent to Tønder (à 139 Liter) pr. Maal Jord (10,000 □′ — 984 □ m.). I de senere Aar er Bønnedyrkningen saa godt som ophørt; men Grunden hertil er mig ikke bekjendt. Paa enkelte Steder dyrkedes ogsaa denne eller andre Varieteter som Kaffesurrogat, ialtfald saa langt mod Nord som til Romsdals Amt. For omtrent 30 Aar siden læste jeg i et af vore Dagblade, at man, paa et bestemt opgivet Sted i Surendalen, ikke havde været heldig med »Dyrkningen af Kaffe«. Jeg skrev da derhen, for at faa Rede paa denne Sag, med Anmodning om at faa en Prøve af »Kaffeen«, og til Svar fik jeg mig tilsendt nogle »Mazaganbønner« (Frühe Mazaganbohne, Early Mazagan Bean, Stidolphs's new early Bean, Fève de Mazagan précoce, Fève de Portugal), som for mange Aar siden ere indførte til England fra Byen Mazagan i Marocco. For omtrent 30 Aar siden havde man, i Nærheden af Værdalsøren (63° 47′) ved Throndhjemsfjord, i 24 paa hverandre følgende Aar, dyrket Mazaganbønnen; kun to Gange havde den taget Skade af Kulden, og alle de andre Aar havde den givet modent Frø. I Aarene 1860—61 og 62 blev denne Varietet dyrket paa en Landbrugsskole i Nærheden af Bodø (67° 17′), hvor den hvert Aar gav modent Frø og i Gjennemsnit brugte 127 Dage fra Udsæd til Modning. I Alten (70°) har Mazaganbønnen ikke sjelden naaet en saadan Udvikling, at de umodne Frø kunde spises som Grønret, men i Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken, hvor Planterne ere blevne 3—4′ (94—125 cm.) høie, have disse vel blomstret, men ikke vist Spor til Frugtdannelse. Paa Gaarden Sletto, i Hol Prestegjeld i Hallingdal (60° 38′), har man engang faaet modent Frø paa en Høide af 2200′ (690 m.) o. H.; men dette maa rimeligvis betragtes som en Undtagelse. I en lang Aarrække har jeg, i den botaniske Have ved Christiania, dyrket henved 30 Varieteter af Agerbønner, og Mazaganbønnen har hele Tiden vist sig at være den foldrigeste og tidligste af alle disse. Efter den paa den her nævnte Maade vundne Erfaring, tror jeg, at denne Varietet bør foretrækkes for de fleste andre, dersom der her i Landet nogensinde skulde blive Tale om at dyrke Agerbønner i det store. Blandt de andre Varieteter, som her have vist sig at være baade tidlige og foldrige, kan jeg nævne den almindelige Windsorbønne (Common Windsor Bean, Mumford Bean, Fève de Windsor) og Monarkbønnen (Early Monarch Bean, Mackie's Monarch, Sangster's Wonderful). Den sidste har, dyrket i Haven, givet modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56′) i Nordland, hvor den blev 5½′ (1.70 m.) høi, og de fleste af Bælgene, som vare 6″ (15.6 cm.) lange,

indeholdt 5 store Frø. Denne Varietet har jeg ogsaa ladet dyrke ved Gaarden Rise, i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 32′), som ligger paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H. Den blev saaet i Slutningen af Mai og gav fuldmodent Frø den 1ste September.

I Sverige dyrkes Agerbønnen lige til Piteå (65° 19′), Haparanda og Torneå (65° 51′)[1], og i Finland giver den, i en varm Sommer, modent Frø ved Uleåborg (65°)[2]. Ved Reykjavík (64° 8′) paa Island blev 1883 dyrket Agerbønner. Disse bleve saaede den 27de Mai, spirede 14de Juni og blomstrede 28de Juli. »De satte Bælge, men disse naaede ikke at blive saa store, at de kunde kaldes spiselige«[3].

Vicia sativa, L. **Norge.** Vikke, Fodervikke; **Sv.** Fodervicka, Sädesvicka, Vicka, Vicker, Åkervicka; **Dan.** Vikke, Foder-Vikke; **Tkl.** Ackerwicke, Arfken (wille), Chornwiki (Schweiz), St. Christophskraut, Feldwicke, Futterwicke, Haidewicke, Kornwicke, Kühtraid (Oestreich), Reer (Unterweser), Rosswicke, Saatwicke, Samenwicke, Vogelärbs (Schweiz), Wächen (Siebenbürgen), Wicca, Wiccha, Wicche, Wicha, Wichim, Wichunt, Wick, Wicke, Wickel, Wicken, Wycke, Wycken; **Engl.** Chichelings, Chichlings, Fatch, Fitch, Fitchacks, Fitches, Gore-thetch, Lints, Patch, Pebble-wetch, Racers, Tar, Tare (wild), Tere, Thatch, Thetch, Twadgers, Vetch (common), Vetch (wild); **Fr.** Jarosse, Poisette, Vesce; **It.** Veccia, Veccia buona, Veccia dolce, Veccia nostrale.

Vildtvoxende i Middelhavslandene og Asien til Himalaya. Forvildet paa mange Steder i Syd- og Mellem-Europa, ja endog i de sydlige Egne af Skandinavien. Denne Art har været dyrket hos Romerne, baade som Fodervæxt og til Grøngjødning (Columella de re rust. II. 10, 29). P. Juel, som var Amtmand i Lister og Mandals Amt, opgiver, at Fodervikken, alt i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede blev dyrket i Norge[4], og i Midten af samme Aarhundrede omtales den som en vel kjendt Culturplante[5]. I den senere Tid dyrkes Fodervikken, i flere Varieteter, ikke sjelden i de sydlige Egne af Norge og i Almindelighed sammen med Havre. Alten (70°) er det nordligste Sted, hvor jeg har seet disse to Væxter, dyrkede paa den her nævnte Maade, til Foder. I en gunstig Sommer kan Havren der naa en Høide af 5′ (1.56 m.). Det samme har man ogsaa, med ret godt Udbytte, prøvet i Vardø (70° 22′) og Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken. Stegen Prestegaard (67° 56′) er det nordligste Sted i Norge, hvorfra jeg har faaet modent Frø af denne Art. Den blev der saaet 24de Mai, blomstrede i Midten af Juli, gav meget godt udviklet Frø i Slutningen af September, og naaede en Høide af 7½′ (2.35 m.). Ved Gaarden Rise i Opdal Prestegjeld (62° 32′), i Søndre Throndhjems Amt, som ligger paa en Høide af 2070′ (651 m.) o. H., blev den saaet 22de Mai 1882, blomstrede i Midten af Juli, gav modent Frø 3die September og blev 4′ 8″ (1.46 m.) høi. Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger 1500′ (470 m.) o. H., blev den 6′ (2.2 m.) høi og gav modent Frø i Midten af September.

I den botaniske Have ved Christiania har jeg i flere Aar dyrket den hvidblomstrende, skotske, saa kaldte **Hopetoun-Vikke** (Vicia sativa flore albo, Hopetoun-Vetch, White-flowered Vetch), som for omtrent 50 Aar siden blev fundet i en almindelig Vikkeager i Scotland[6]. Frøet af denne Varietet modnes her ligesaa tidlig som den almindelige Vikke, men giver

---

1) Tidning för Trädgårdsodlare. 7. Stockholm. 1868. Pag. 32.
2) Hushållnings Journal. Stockholm. 1792. Pag. 25.
3) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 258.
4) Povel Juel. En god Bonde. Kjøbenhavn. 1722. Pag. 46.
5) Maanedlige Afhandlinger til en og anden Forbedring i Husholdningen, udgivne af Bogtrykkeriet i Christiania for Aaret 1762. Pag. 106.
6) John Wilson. Our Farm Crops. Vol. II. Edinburgh. 1859. Pag. 169.

et meget større Udbytte af Foder end denne. I Henhold til de Resultater, som jeg her har vundet, kan der ikke være nogen Tvivl om, at det vil lønne sig meget bedre at dyrke Hopetounvikken end den almindelige Fodervikke.

I en lang Aarrække har jeg her ogsaa dyrket en anden Varietet, (**Vicia sativa leucosperma,** Ser. — V. leucosperma, Mønch — Grosse neue Erbslinse, Weisse Linsenwicke, Weisse amerikanische Perllinse, Lentil of Canada, White-seeded Vetch, Lentille du Canada). Denne Varietet, som er indført til England fra Nord-Amerika, giver ikke et saa stort Udbytte af Grønfoder som den almindelige Vikke, men Frøet, som har en lys, næsten hvid Farve, eller omtrent som meget lyse, saa kaldte »gule Erter«, er ualmindelig velsmagende, baade til Suppe og andre Retter. Denne Varietet fortjener derfor at blive almindelig dyrket for Frøets Skyld. Ved Christiania giver den modent Frø et Par Uger tidligere end den almindelige Fodervikke. Den har ogsaa givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (se ovenfor) samt i Nordland ved Prestegaardene i Stegen (67° 56′), Tysfjord (68° 5′) og Maalselvdalen (69° 10′).

Vicia biennis, L. Vintervikke. Denne Art, som er vildtvoxende i Sibirien, hvorfra den 1753 blev indført til England, har jeg i flere Aar dyrket af Frø, som jeg fik fra England; men Planterne gik altid ud om Vinteren, indtil det endelig lykkedes at beholde nogle faa Exemplarer ilive. Det af disse avlede Frø har givet Planter, som have holdt sig godt. Denne Art giver mere Foder end den almindelige Vikke, men den vil dog neppe lønne sig til Dyrkning i det store, da den det første Aar ikke giver noget Udbytte.

Vicia cracca, L. (Cracca major, Godr.). **Norge.** Ertegræs, Erterisla, Fugleljo, Fugleljogras, Græserter, Joe, Jogras, Julgras, Muserter, Skalmegræs, Skolmegræs, Vei, Veigras; **Isl.** Flækja, Krókagras, Samfletting, Umfeðmíngsgras; **Sv.** Fogelvicka, Harvia, Jogere, Kråkvicka, Kråkärt; **Dan.** Fuglevikke, Musevikke; **Tkl.** Bärenwicke, Chifalisoma (Schweiz), St. Christoffelskraut, Crock, Crocke, Düwels-Neigaarn (Ostfriesland), Figgen (Tirol), Fogalkrut, Glaskugeln (Augsburg), Gross Darm, Hocken, Hozalkrut, Krackerlitzen (Kärnthen), Krake, Krock, Krok (Schlesien), Vogelbick, Vogelheu, Vogelwichen, Vogelwicke, Vogelwicken, Woldwicke; **Engl.** Bird's Tares, Blue Tar-fitch, Cat-Peas, Cow-Vetch, Fetches (wild), Fitches (wild), Huggaback, Mice-Pea, Tar Grass, Tare (wild), Thetch-grass (wild), Tine, Tine-grass, Tine Tare, Vetch (tufted), Vetch (wild); **Fr.** Vesce en èpi; **It.** Vezzow.

Meget almindelig vildtvoxende i Skandinavien, i Sverige til Luleå Lappmark og i Norge til Nordcap (71° 10′) og Øst-Finmarken. I de sydlige Egne af Norge gaar den op til 3000—3300′ (941—1035 m.) og i Maalselvdalen (69° 10′) til 1000—1300′ (314—408 m.) o. H. Paa Island er den fundet paa flere Steder, og ved Myvatn (65° 40′) blomstrer den i Begyndelsen af Juli. Paa Grønland findes den ogsaa (sandsynligvis fordum indført), i den sydligste Del af Landet, ved Julianehaab (60° 43′) og Igaliko (60° 53′), nær Ruinerne af de gamle Nordmænds Boliger [1]). I Omegnen af Christiania blomstrer den, efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser, 18—22 Juni. For omtrent 20 Aar siden vilde jeg gjøre et Forsøg med at dyrke denne Art og samlede derfor, af de i Omegnen af Christiania vildtvoxende Planter, omtrent 8 Lod (124 gr.) Frø, som jeg den følgende Vaar saaede i den botaniske Have. Frøet spirede godt og Planterne trivedes tilsyneladende meget vel, men den følgende Vaar vare alle ødelagte. I Slutningen af Sommeren samlede jeg en lignende Portion Frø, der blev behandlet paa samme Maade som det foregaaende Aar; men jeg fik,

[1]) Joh. Lange. Conspectus Florae Groenlandicae. Kjøbenhavn. 1880. Pag. 1.

besynderlig nok, det samme Resultat. Tilfældigvis kom jeg til at nævne dette for en Landmand, som bor i Nærheden af Christiania: han fortalte da, at han nogle Aar tidligere havde gjort det samme Forsøg og faaet netop det samme Resultat. Naar man kjender denne Arts Udbredning i vild Tilstand, finder man vanskelig nogen Grund til, at den ikke skulde kunne holde sig ligesaa godt i dyrket som i vild Tilstand.

Paa Island har man om denne Art følgende Overtro: Naar Planten om Aftenen lægges under Hovedpuden, faar man, under Søvnen, se den Tyv, af hvem man er blevet bestjaalet. Naar den lægges indenfor Kirkedøren, hvor en Kvinde, som har været sin Mand utro, er gaaet ind, er det hende ikke mulig at komme ud, saa længe Planten ligger der [1]).

Vicia narbonensis, L. Vildtvoxende i Middelhavslandene og gaar mod Øst til Armenien. I Syd-Europa dyrkes den temmelig almindelig som Fodervæxt. Denne Art trives udmærket godt ved Christiania; den har givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H., samt ved Prestegaardene i Stegen (67° 56′), Tysfjord (68° 5′) og Maalselvdalen (69° 10′).

I de nordlige Egne af Norge have følgende Arter været dyrkede som Prydplanter:

Vicia atropurpurea, Desf. Vildtvoxende i Algerien, hvorfra den 1815 er indført til England. De to nordligste Steder, hvor denne Art har blomstret, ere Karasjok (69° 18′) og Vadsø (70° 4′). Paa begge Steder blev den saaet ude i Haven i de første Dage af Juni og blomstrede i Begyndelsen af August, men gav ikke modent Frø.

Vicia calcarata, Desf. Vildtvoxende i Barbariet, hvorfra den 1790 blev indført til England. De to nordligste Steder, hvor denne Art hidtil har været dyrket, ere Karasjok og Alten, hvor den har blomstret, men ikke givet modent Frø.

Vicia globosa, Retz. Denne Art har blomstret i Begyndelsen af August paa de samme Steder, som den foregaaende, men har ikke givet modent Frø.

Vicia tricolor, Seb. & Maur. Denne Art, som er vildtvoxende i det sydlige Italien, har blomstret i Karasjok, Alten og paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap. Paa sidst nævnte Sted blev den saaet ude i Haven den 6te Juni 1883 og blomstrede i Midten af September.

I den botaniske Have ved Christiania har der, af denne Slægt, foruden de her nævnte Arter, været dyrket en hel Del andre, og saavel disse som de i Norge vildtvoxende Arter findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Lathyrus sativus, L. (Cicercula atrata, Mønch, Cicercula sativa, Alef.). **Norge.** Fladerter; **Sv.** Platt-ärter; **Tkl.** Deutscher Kicher, Eckerbse, Erbis, Essbare Platterbse, Kicherling, Kicherlinge, Punischer Kicher, Römische Platterbse, Rütierbs, Spanische Linse, Weisse Erve, Weisse Kechern; **Engl.** Chickling Vetch, Lentil of Spain; **Fr.** Dent de Brebis, Garousse Jarrat, Gesse, Gesse blanche, Gesse cultivée, Gesse à large gousse, Gesse à purrée, Jarosse, Jarrat, Lentille d'Espagne, Pois breton, Pois carré, Pois de Brebis; **It.** Cecenero, Cicerchi, Cicerchia, Cicercula, Ingrassa manzo.

Denne Arts oprindelige Hjem kjender man ikke med fuld Sikkerhed, men der er dog Grund til at tro, at det maa søges i de sydlige Kaukasuslande og østover til det nordlige Indien. Den var kjendt og dyrket af Grækerne og Romerne, og omtales baade af Theophrast (hist. pl. VIII. 3, 1. VIII. 5, 10 — λάθυρος), Columella (de re rust. II. 10, 19 — cicercula) og Plinius (XVIII. 13,

[1]) N. Mohr. Forsøg til en Islandsk Naturhistorie. Kjøbenhavn. 1786. Pag. 202.

32 — cicercula). Frø af denne Art er, saavidt mig bekjendt, endnu ikke fundet i Torven ved Pælebygningerne i Schweiz, men derimod i den tidligere, flere Gange omtalte Baradlahule i Ungarn, hvor det fandtes i stor Mængde; men dette Frø er neppe halv saa stort som hos de nu dyrkede Varieteter, naar uudtages en, der endnu dyrkes ved Sevilla og som kun er lidt større end den her omtalte [1]). I den nyeste Tid har man, i en Mumiekiste i Ægypten, fundet Frø af Lathyrus sativus, som rimeligvis har været dyrket [2]). Den dyrkes nu almindelig i Abyssinien, hvor den er kjendt under Navn af Sebberé, og ligesaa paa flere Steder i Indien, hvor Frøet gjerne males til Mel, der blandes med Mel af Byg eller Hvede, hvoraf der bages Brød, som dog bruges alene af fattige Folk. Dr. Irving paastaar [3]), at den foraarsager Paraplegi, naar den nydes i for stor Mængde, og at han, i enkelte Landsbyer i Indien, har fundet, at 10—15 Procent af Befolkningen af denne Grund var paralytisk [4]). Lignende Virkninger vil man i Frankrig have sporet efter Nydelsen af Lathyrus cicera, L. (Cicercula anceps, Mønch). I Dyrtid pleier der den fattige Befolkning at blande lige til 30—50 Procent af Melet med Kornmel, og heraf bages Brød, der faar en brun Farve samt en bitter og ubehagelig Smag. Naar dette nydes i længre Tid, skal det, baade hos Mennesker og Heste, foraarsage lette convulsiviske men ikke ubetydelige paralytiske Phænomener, navnlig Lamhed i Fødderne. Forgiftningen, som optræder chronisk, kan medføre Døden. Om det formentlig giftige Stof er endnu intet bekjendt [5]); men da de to her nævnte Arter af Lathyrus altid bruges til Brød, i Blanding med Korn, kunde det vel være mulig, at der i dette har været et eller andet giftigt Stof, f. Ex. Secale cornutum og Lolium temulentum eller maaske begge disse tilsammen. I Grækenland dyrkes Lathyrus sativus temmelig almindelig, i Lavlandet som Fodervæxt [6]), og i Høilandene, navnlig i Arkadien, for Frøets Skyld, da dette spises enten for sig alene eller ogsaa sammen med Lindser [7]). Denne Art indeholder vistnok en stor Mængde Næringsstoffe [8]); men i Henhold til, hvad her ovenfor er meddelt, tør jeg ikke tilraade, at den hos os dyrkes som Næringsplante. Ikke desto mindre har jeg, for at faa Rede paa dens Udvikling her i Landet, ladet den dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer, og det nordligste Sted, hvor de hvide, graa, brune og spraglede Varieteter have givet modent Frø, er Stegen Prestegaard (67° 57′) i Nordland. Af de mig tilsendte Prøver viste det sig, at den hvide og lysgraa Varietet havde faaet en frisk, græsgrøn Farve.

Lathyrus angulatus, L. (L. coccineus, All.). Vildtvoxende i det sydøstlige Europa og Taurien, hvorfra den 1683 blev indført til England. Ved Stegen Prestegaard (67° 56′) blev den saaet ude i Haven 18de Mai, blomstrede 10de Juli og gav modent Frø 20de September.

---

[1]) A. Engler. Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie. 3 Bd. Leipzig. 1882. Pag. 283.

[2]) G. Schweinfurth i A. Engler's Botanische Jahrbücher. 8ter Bd. 1886. Pag. 3.

[3]) Edmund A. Parkes. A Manual of practical Hygiene. 4th Ed. London. 1873. Pag. 236.

[4]) »The diet among the lower classes, among whom leprosy ist most prevalent, consist almost exclusively in this part of India (Patna) of rice and the pulses; but the poorest and most needy in the rural district subsist chiefly on a vetch, Lathyrus sativus, an extremely unwholesome and indigestible article of diet, well known to produce paralysis of the lower extremities; it is cheap, 100 ℔ being sold for a rupee«. Report on Leprosy by the Royal College of Physicians. London. 1867. Pag. 137.

[5]) Th. Husemann und A. Husemann. Handbuch der Toxicologie. Berlin. 1862. Pag. 629.

[6]) Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 72.

[7]) C. Fraas. Synopsis plantarum florae classicae. München. 1845. Pag. 53.

[8]) Jahresbericht über die Fortschritte auf dem Gesammtgebiete der Agricultur-Chemie. 11ter und 12ter Jahrg. Pag. 194. 21ter Jahrg. Pag. 746. Edmund A. Parkes. A Manual of practical Hygiene. 4th Ed. London. 1873. Pag. 236.

Lathyrus articulatus, L. Denne Art, som er vildtvoxende i det sydøstlige Europa, har jeg ikke seet paa noget nordligere Sted end ved Throndhjem (63° 26′), hvor den giver modent Frø.

Lathyrus clymenum, L. (Clymenum uncinatum, Mønch). Vildtvoxende i de sydøstlige Middelhavslande. Den har blomstret i Karasjok (69° 18′) og givet modent Frø ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′), som ligger paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H.

Lathyrus erectus, Lagasc., som er vildtvoxende i Spanien, har blomstret paa Grøtø (67° 50′) i Nordland, men ikke givet modent Frø.

Lathyrus grandiflorus, Sibt. & Sm. (L. brutius, Ten., Pisum biflorum, Raf.). Vildtvoxende i Grækenland og Italien og indført til England 1814. Den har blomstret ved Prestegaarden i Maalselvdalen (69° 10′), men ikke givet modent Frø.

Lathyrus latifolius, L. **Sv.** Rosen Vial, Stor Vial; **Tkl.** Bouquetwicke, Eselsohren, Wolfsschote; **Engl.** Everlasting Pea; **Fr.** Gesse à larges feuilles, Grande gesse, Pois à bouquets, Pois de Chine, Pois vivace; **It.** Climeno, Ingrassa Bue, Ingrassa Bue di foglia larga, Mocajone, Mocajone di foglia larga, Pisello di Siepe, Pisello salvatico, Rubiglie, Rubiglio di bosco, Rubiglio salvatico, Ruglione, Ruviglio, Veccione rosso. Vildtvoxende i Syd-Europa. Den har blomstret i Maalselvdalen (69° 10′), hvor den blev 8′ (2.5 m.) høi, samt i Vadsø (70° 4′) i Øst-Finmarken, og givet modent Frø i Stegen (67° 56′).

Lathyrus mexicanus, Wender. Denne Art, som er vildtvoxende i Mexico, blomstrede 1885 baade i Maalselvdalen (69° 10′) og Karasjok (69° 18′). Paa begge Steder blev den saaet ude i Haven.

Lathyrus odoratus, L. **Norge.** Blomsterert; **Sv.** Blomsterärt, Luktviol, Luktärt; **Tkl.** Schattierhosa, Spanierhosa, Spaniolhosa, Spanisch Bluest, Spanische Wicke, Strömpf ond Schüali (Schweiz). Türkische Wicke, Wohlriechende Erbse, Wohlriechende Platterbse, Wohlriechende Wicke; **Engl.** Fragrant Lathyrus, Lady Pea, Show Peas, Sweet Pea; **Fr.** Gesse odorante, Pois à fleurs, Pois à odeur, Pois de senteur, Pois-fleur, Pois musqué, Pois odorant; **It.** Cicerchia odorosa.

Vildtvoxende i Middelhavslandene og blev i Aaret 1700 indført til England fra Sicilien. Den er en af de i Norge almindeligst dyrkede Prydplanter, og de to nordligste Steder, hvor den, saaet ude i Haven, hidtil har blomstret, ere Vadsø (70° 4′) og Handelsstedet Nyborg (70° 10′), ved Varangerfjord i Øst-Finmarken. For Norges Vedkommende har jeg endnu ingen Erfaring om, hvor langt mod Nord denne Art kan give modent Frø; men dette faar den i Sverige ved Qvickjock Prestegaard (67° 3′) i svensk Lappmarken, og Blomsterne paa de af dette Frø dyrkede Planter »havde faaet en ukjendt Styrke og Klarhed« (Cfr. I. Pag. 167).

Lathyrus purpureus, Desf. Vildtvoxende i Italien og Grækenland. I den for de nordlige Egne af Norge ugunstige Sommer 1880 blomstrede denne Art paa Grøtø i Nordland (67° 50′) i Slutningen af Juli og Begyndelsen af August, men gav ikke modent Frø.

Lathyrus tingitanus, L. **Tkl.** Afrikanische Platterbse; **Engl.** Tangier Pea; **Fr.** Gesse de Tanger; **It.** Cicerchia sanguinea. Vildtvoxende i Nord-Afrika, hvorfra den 1680 blev indført til England. Denne Art, som i de senere Aar er blevet en temmelig almindelig Prydplante i Norge, har jeg ladet dyrke ved flere af mine Forsøgsstationer, og Resultatet heraf er følgende: Ved Kabelvaag i Lofoten (68° 12′) og i Karasjok i Øst-Finmarken (69° 18′) har den, saaet ude i Haven, givet modent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Ved Kabelvaag blev den 6′ (1.88 cm.) høi. Den har blomstret i Vardø (70° 22′), hvor den blev 2′ (63 cm.) høi, og ligesaa paa Gjesvær (71° 7′) ved Nordcap, hvor den blev saaet i Haven 15de Juni og blomstrede 15de August 1886. Ved Gaarden

Rise, i Opdal Prestegjeld i Søndre Throndhjems Amt (62° 37'), der ligger paa en Høide af 2070' (649 m.) o. H., blev den 33" (86 cm.) høi og blomstrede i Midten af August. Ved Reykjavík paa Island (64° 8') blev den saaet 11te Juni, spirede 1ste Juli og blomstrede 15de September 1884 [1]).

Lathyrus tuberosus, L. **Sv.** Jordmöss, Jordnötter; **Tkl.** Ackereicheln (Schlesien), Ackernüsse (Schlesien), Christianwurz, Eerdappel, Erckelen, Erckelnuss, Erdappel, Erdeicheln, Erdfeigen, Erdmandel, Erdmäuschen, Erdnuss, Erdnüsschen, Erdwicke, Grundeicheln (Schlesien), Hammelkraut, Kälberkraut, Kicherling, Kickerling, Knollenkraut, Knollenwurz (Schlesien), Knollinge (Frankfurt a. O.), Sandbrod (Schlesien), Saubrod, Schweinenüsse, Schweinsbrod, Seubrod; **Engl.** Dutch Mice, Earth-nut Pea, Heath Pea, Tine Tare, Tuberous-rooted Woodpea; **Fr.** Anette, Gesse tubéreuse, Gland de terre, Macuson, Marcasson; **It.** Ghiandra di terra.

Vildtvoxende og forvildet, navnlig i Kornagre, i Mellem-Europa og det vestlige Asien. Forvildet paa flere Steder i det sydlige Sverige, hvor denne Art, i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede, har været dyrket paa enkelte Steder. Rodknollerne bleve nemlig spiste, fordi Poteten endda var en temmelig sjelden Væxt. Baade i Sverige og Danmark har den været varmt anbefalet til Dyrkning [2]). Denne Art dyrkes nu, saavidt mig bekjendt, kun hist og her i Holland, hvor jeg for flere Aar siden har seet den som Torvvare; og da jeg spurgte, om Rodknollerne vare af vildtvoxende eller dyrkede Planter, blev der svaret, at de vare dyrkede. Naar Knollerne, der indeholde omtrent 13 Procent Stivelse og 8—10 Procent Sukker [3]), steges paa Gløder, faa de en Smag, der minder om Castanier (Castanea vesca). I Norge har jeg ikke seet denne Art paa noget andet Sted end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den hvert Aar giver modent Frø og udbreder sig temmelig stærkt ved Hjelp af Knollerne.

Orobus tuberosus, L. (Lathyrus montanus, Bernh.). **Norge.** Bjørnerter, Erteknap, Ertenap, Gaukemat, Juverter, Knapurt, Kraakeerter, Muserter, Napholt, Napholtgras; **Sv.** Ardacker, Gubbtänder, Gökmat, Gökärter, Knylvippärt; **Tkl.** Christwurz, Erven, Falsches Süssholz, Knollenerve, Knollen-Walderbse, Knollen-Waldwicke, Knollige Bergerbse, Knollige Walderbse; **Engl.** Heath Pea, Heath Pease, Kipper, Knipper-nut, Tuberous-rooted Wood Pea, Wood Pea, Wood Pease; **Fr.** Orobe; **It.** Tartufo da prato, Veccia.

Temmelig almindelig i de sydlige Egne af Norge, hvor den kan gaa op til 2500' (784 m.) o. H.; paa Vestkysten er den fundet til Lekøen i Nordland (65° 6'), hvor den endog forekommer i Mængde. I Sverige til Ångermanland, omtrent 63°. Det er mig ikke bekjendt, at man her i Landet bruger Rodknollerne til nogetsomhelst Øiemed; men i de skotske Høilande, hvor de ere kjendte under Navn af Cormeille, bleve de i Slutningen af forrige Aarhundrede samlede i stor Mængde af Almuen. De bleve brugte enten som et Middel mod Hoste eller som »Brændevinsbrød« til den vel kjendte »Whisky«, eller ogsaa som et Næringsmiddel i Almindelighed. Da Knollerne indeholde en ikke ringe Mængde Stivelse og Sukker, bleve de ogsaa i Scotland brugte til Destillation af et eget Slags Brændevin. I Dyrtid bleve de brugte som et Erstatningsmiddel for Brød [4]).

---

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 262.

[2]) Kgl. svenska Vetenskaps Academiens Handlingar. Vol. 34. 1773. Pag. 146—54. Hushållnings Journal. Stockholm. 1788. XII. Januar. Pag. 215. Lund. Nordisk Landvæsens og Landhusholdnings Magasin. 5te Bind. Kjøbenhavn. 1803. Pag 29—40.

[3]) Dr. A. F. Magerstedt. Verhandlungen des Vereins zur Beförderung der Landwirthschaft in Sondershausen. 15ter Jahrg. Sondershausen. 1855. Pag. 89.

[4]) John Lightfoot. Flora Scotica. Vol. I. London. 1777. Pag. 389.

I Slutningen af dette Skrift nævnes de andre her i Landet vildtvoxende Arter samt de fremmede, som hidtil have været dyrkede i den botaniske Have ved Christiania.

Coronilla emerus, L. (Coronilla pauciflora, Lam., Emerus major, Mill.). **Sv.** Kronvicka, Kronärt, Ärtbuske; **Tkl.** Bastard-Senna, Herrestifeli (Schweiz), Kronwicke, Scorpions-Kronwicke, Scorpionspeltsche, Scorpions-Senna, Scorpionswicke; **Engl.** Scorpion-Senna; **Fr.** Faux Baguenaudier, Séné bâtarde; **It.** Colutea siliquata, Dondolino, Emero, Erba cornetta, Ghemero, Ginestra amara, Ginestra di bosco, Ginestra salvatica, Ginestrella, Maggio piccolo, Maiella, Mazi, Sena salvatico, Vetrice salvatica.

Denne Art, som er vildtvoxende i Syd-Europa, er fundet paa to Steder ved Byen Kragerø (58° 52′), paa Norges sydøstlige Kyst. Det forekommer mig, at den der ikke kan være virkelig vildtvoxende, men at den enten er forvildet fra en Have eller indført med Ballast el. dsl. Den holder sig godt i den botaniske Have ved Christiania, men længre mod Nord har jeg hidtil ikke havt Leilighed til at prøve den. I Sverige er den tilsyneladende vildtvoxende paa Øerne Øland og Gotland, hvor den har naaet sin hidtil kjendte Polargrænse i Sverige ved 57½°. I Omegnen af Stockholm lider den ofte stærkt om Vinteren, ved Petersburg fryser den aldeles ned og ved Reval (59° 26′) maa den »dækkes meget godt« [1]). I den botaniske Have ved Christiania har der været dyrket en hel Del andre Arter, som findes opregnede i Slutningen af dette Skrift.

Ornithopus sativus, Brot. (O. roseus, Dufour.). **Norge.** Serradella; **Sv.** Klowicka, Serradella; **Dan.** Serradella; **Tkl.** Klauenschote, Krallenklee, Mausewicke (Mecklenburg), Serradella, Sherredelle, Sherredellgras, Shiradella; **Engl.** Serradella, Serratella; **Fr.** Serradelle.

Serradella er en enaarig Plante, som er vildtvoxende i Nord-Afrika samt i Spanien og Portugal. I de to sidstnævnte Lande dyrkes den almindelig som Fodervæxt, især paa meget sandholdig Jord, og under saadane Forhold har den ogsaa med Held været dyrket paa enkelte Steder i Holland. En Analyse af Dr. Hellriegel viser, at Serradella har omtrent samme Næringsværd som Rødkløver [2]), og derfor kunde den maaske med Nytte dyrkes ogsaa her i Landet paa Sandjord, som ikke passer for Rødkløver. I den botaniske Have ved Christiania, hvor den i en almindelig Sommer giver modent Frø, har den ikke naaet en saadan Udvikling, at den, efter de her vundne Resultater, kan anbefales til Dyrkning; men Grunden hertil maa dog rimeligvis søges deri, at Jordbunden ikke passede for denne Art.

Onobrychis sativa, Lam. (Hedysarum onobrychis, L.). **Norge.** Esparset; **Sv.** Esparsett, Helghø, Turkisk Klöfver; **Dan.** Esparsette; **Tkl.** Brischnaklas (Graubündten), Dauerklee, Eperklee, Eselswicken (Thüringen), Espar (St. Gallen), Esparsa (Eisenach), Esparset, Esparsette, Esparzette (Oestreich), Esper (Schweiz), Esperchlee (St. Gallen), Espersettä, Futterhahnenkopf, Futterqueste, Hahnenkamm (Berner Oberland), Hanenhabt, Hanenhoubit, Hanenkopf, Hanhaupt, Hanhoibt, Hankeshuz, Hannenhaubt, Hasenkopf, Heiliges Heu, Klee (spanischer), Klee (grosser türkischer), Kleberklee (türkischer), Laitarlichlee (St. Gallen), Nettentannen, Oesper, Perlkraut, Rothe Ramsen, Schett, Schildklee, Schweizerklee, Spärsette, Sparsette (Bern), Stachelähre, Stachelheu, Süssklee (Eisenach), Türkenklee (Würzburg), Widhopfenkraut, Zehnjähriger Klee; **Engl.** Cinquefoil, Cock's Comb, Cock's-head, Everlasting-grass, French Grass, Hen's Bill, Meadow Fatch, Medick Fitch,

---

[1]) Johannes Klinge. Die Holzgewächse von Est-, Liv- und Curland. Dorpat. 1883. Pag. 245.

[2]) E. Stöckhardt. Zeitschrift für deutsche Landwirthe. 1859. Pag. 256.

Sainfoin, Saintfoin, Sanfoin; **Fr.** Bourgogne, Esparcette, Sainfoin, Saintfoin; **It.** Cedrangola, Fieno maremmano, Fieno sano, Fieno santo, Lupinella, Lupinello, Lupino, Lupino salvatico.

Denne Art er vildtvoxende, fornemlig paa kalkholdig Jord, i Mellem- og Syd-Europa og de tempererede Egne af det vestlige Asien. Den har ikke været kjendt hverken af Grækerne eller Romerne, og hvad Dioscorides (de mat. med. III. 160) og Plinius (XXI. 16, 98) kalder Onobrychis, var ikke denne Art, men Onobrychis caput galli, Lam., der er vildtvoxende i Middelhavslandene, men som ikke til noget Øiemed bliver dyrket. I Grækenland dyrker man endnu ikke Onobrychis sativa [1]). I det 16de Aarhundrede var Esparset en almindelig dyrket Fodervæxt i det sydlige Frankrig. I Midten af det 17de Aarhundrede kom den til Holland og omtrent paa samme Tid fra Frankrig til England. Den blev der første Gang radsaaet af Jethro Tull, som siger, at den var et godt Foder for Heste, men ikke for Faar [2]). Omtrent 30 Aar senere siger Englænderen Thomas Liste, at Faareulden var blevet grovere, siden man havde begyndt at fodre Dyrene med Esparset [3]). Paa den kridtholdige Jord i de sydlige Dele af England trives Esparseten udmærket godt. I Begyndelsen af det 18de Aarhundrede blev Esparset dyrket paa enkelte Steder i Tyskland, og 1752 var denne Sag i ret god Gang i Rheinpfalz; men efter 1763 gik det hurtig fremad, navnlig fordi man da begyndte at drive en storartet Handel med Frøet. Som Banebryder for Dyrkning af Esparset, maa her nævnes David Møllinger, der arbeidede ligesaa meget for denne Sags Fremme i Rhinlandene som Schubart for Kløverdyrkningen i Sachsen (II. Pag. 551). I Preussen tog Fredrik II sig ogsaa for at indføre Esparset som Fodervæxt, og ved Forordning af 17de September 1756 blev der endog meddelt den fornødne Veiledning til Dyrkningen. Men det kan ikke være nødvendigt her at følge denne Sag videre i alle sine Enkeltheder, og det faar være nok at sige, at det i Tyskland stadig gik fremad med Dyrkning af Esparset.

Omtrent i Midten af forrige Aarhundrede har Onobrychis sativa været dyrket ved Throndhjem (63° 26′). Senere heder det herom: »men da man mærker, at ingen bliver ved at dyrke den, maa man slutte deraf, at man ei her finder sin Regning derved« [4]). Efter de af mig, i den botaniske Have ved Christiania, udførte Forsøg, taaler denne Art bedre en ustadig Vinter, end Lucernen, og Frøet modnes ogsaa tidligere.

Lespedeza bicolor, Turcz. Vildtvoxende i det nordlige China og Japan. Denne og de følgende Arter af denne Slægt har jeg i Norge kun seet i den botaniske Have ved Christiania, hvor den i nogle Aar har holdt sig under et godt Løvdække. Den blomstrer hvert Aar, men har ikke givet moden Frugt. Den har i mange Aar været dyrket i Omegnen af Stockholm.

Lespedeza juncea, Pers. (Anthyllis cuneata, Dum., Hallia juncea, Otto, Hedysarum junceum, L. fil., Hed. sericeum, Thunb.). Denne Art, som er vildtvoxende i Sibirien, holder sig her under et lettere Løvdække end den foregaaende, og har engang (1870) givet modent Frø.

Lespedeza polystachya, Mchx. (Hedysarum hirtum, Willd.). Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1789 blev indført til England. Med denne Art er det her gaaet paa samme Maade som med den foregaaende.

---

[1]) C. Fraas. Synopsis plantarum florae classicae. München. 1845. Pag. 58. Theodor von Heldreich. Die Nutzpflanzen Griechenlands. Athen. 1862. Pag. 72.

[2]) Dr. A. F. Magerstedt. Verhandlungen des Vereins zur Beförderung der Landwirthschaft in Sondershausen. 15 Jahrg. Sondershausen. 1855. Pag. 128.

[3]) Dr. Fraas. Geschichte der Landwirthschaft. Prag. 1852. Pag. 475.

[4]) Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 4de Del. Kjøbenhavn. 1768. Pag. 406.

Lespedeza violacea, Pers. (Hedysarum violaceum, L.). Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1739 blev indført til England. Denne, der synes at være den mest haardføre af de her nævnte Arter, bør dog dækkes om Vinteren. Den har blomstret hvert Aar, men ikke givet fuldmoden Frugt.

Wistaria chinensis, DC. (Wist. polystachya, Thunb., Glycine chinensis, Sims). **Engl.** Chinese Kidney-bean Tree. Vildtvoxende i Mongoliet og China, hvorfra den 1818 blev indført til England. I Norge har jeg seet denne Art i Christiania, Horten, Christianssand og Molde (62° 44′), som her i Landet er dens hidtil kjendte Polargrænse. Naar den ved Christiania plantes ved en Væg og om Vinteren dækkes med Halmmatter, holder den sig godt og blomstrer hvert Aar, men den har ikke givet modent Frø. Det største Exemplar, som jeg har seet her, er 16′ (5 m.) høit. Ved de andre her nævnte Steder i Norge bliver denne Art ikke dækket om Vinteren. Ved Horten (59° 26′) har jeg ogsaa seet en Varietet med hvide Blomster. I Sverige holder den sig kun i de sydlige Egne af Landet, i Skåne og paa Gotland.

Apios tuberosa, Mønch (Glycine apios, L.). **Sv.** Jordnötter; **Tkl.** Amerikanische Erdnuss, Süssbohne, Virginische Knollwicke; **Engl.** American Ground-nut, Mic-Mac Potato, Wild Bean; **Fr.** Apios. Vildtvoxende i Nord-Amerika fra Canada til Florida, og blev 1640 indført til England. I Pensylvania, Virginia og Carolina dyrkes denne Art, for Rodknollernes Skyld, som Næringsplante; undertiden spises ogsaa Frøet paa samme Maade som Erter. Knollerne af de vildtvoxende Planter spises almindelig af Indianerne, og ere vel kjendte i Amerika under det indianske Navn Saa-gaaban. Naar de ere kogte, have de en Smag, som nærmest minder om Artiskoker og indeholde, efter Analyse af Payen, over 100 Procent mere kvælstofholdige Bestanddele end Poteter [1]). Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig meget godt.

Phaseolus. Blandt alle dyrkede Væxter er der neppe nogen, om hvis Herkomst man ved mindre Besked end de saa kaldte Havebønner, som deles i to Hovedgrupper, Stangbønner (Phaseolus vulgaris communis) og Dvergbønner (Phas. vulg. nanus), der sandsynligvis nedstamme fra den samme Art, hvis Hjemland man længe har ment skulde være Indien. I den nyeste Tid har man derimod troet at finde dette i Syd-Amerika, dels fordi flere Arter af denne Slægt der ere vildtvoxende, men især fordi man har fundet flere Slags Frø, som antages at tilhøre denne Slægt i peruanske Grave. Med disses Alder er man dog neppe endnu kommen paa det rene, og ialtfald enkelte af disse ere sandsynligvis fra en Tid, der er yngre end Landets Erobring af Spanierne. Men da alle de, paa denne Maade fundne, forskjellige Bønner skulle være af amerikansk Herkomst er det ikke usandsynligt, at de saa kaldte Havebønners oprindelige Hjem maa søges i Amerika. Derimod er det sikkert, at flere af de Bønner, som have smaat Frø, f. Ex. Phaseolus max, L., Phas. mungo, L. og Phas. radiatus, L., ere fra Asien. Hertil kommer, at Dyrkningen af Havebønner, som man ikke synes at have kjendt i Europa før Amerikas Opdagelse, efter denne Tid er gaaet hurtig fremad [2]). Ved Throndhjem har man i Slutningen af det 17de Aarhundrede dyrket et eller andet Slags Bønner, som nu ikke nærmere kan bestemmes, da der kun bruges Ordet Phaseolus [3]).

---

[1]) Dr. Adolf Wilda. Landwirthschaftliches Centralblatt für Deutschland. 2ter Jahrgang. 1854. 1 Bd. Pag. 322.
[2]) Alph. de Candolle. Origine des plantes cultivées. Paris. 1883. Pag. 271—75.
[3]) Christian Gartner. Horticultura eller den norske Urtehave. Kjøbenhafn. 1694. Pag. 32.

I den botaniske Have ved Christiania har jeg i en lang Aarrække dyrket omtrent 100 Former af denne Slægt, som ere bestemte efter Georg von Martens's bekjendte Værk, Die Gartenbohnen, (Stuttgart 1860), der i det følgende altid citeres, for at undgaa enhver Misforstaaelse:

Phaseolus vulgaris communis, Auct. **Norge**. Stangbønne; **Isl**. Spýtubaunir; **Sv**. Sabelböna, Stångböna, Störböna, Turkisk Böna; **Dan**. Sabelbønner, Snittebønner, Stangbønner, Sværdbønner; **Tkl**. Aerbs (wälsch), Albâniboone, Arfsen (türkische), Arften (türkische), Binen (Siebenbürgen), Bohne, Bon, Bon (witte), Bonen (türkische), Bonen (weisse aus Amerika), Bräckbohnen, Chefa — welsch (Appenzell), Chrychbohna (Schweiz), Dragerbs, Dray-Erbs (Schweiz), Dreherbsfisel, Erbsen (türkische), Fäseln, Faibeln (Siebenbürgen), Faschölen (Graubündten), Faselen, Faseln, Fasölchen, Fasole, Fassolen (Schlesien), Fastelchen (Ostpreussen), Fikesbonen (Westphalen), Fischölen (Graubündten), Fisel (Berner Oberland), Fisolen, Fizbohne, Fuzoi — afzähan (Siebenbürgen), Gartenbohne, Laufbohne, Liranegel (Appenzell), Perlbohne, Phaseolen, Rickbohnen (Unterweser), Ringelbohne, Säbelbohne, Schlingbohne, Schminkbohne, Schnaggen (Luzern), Schneidebohne, Schnittbohne, Schwabbelbohne, Schwertbohne, Sophienbohne (Württemberg), Spannerchifel, Spargesbohne (Unterweser), Speckbohne, Sprenkelbohnen, Stabelbohne, Stangenbohnen, Steckbohne, Steckenbohne, Steigbohne, Stickelbohne (St. Gallen), Stockelbohne, Veitsbohne, Vicelbohne, Vietsbohnen, Viezebohnen, Vikusbohnen, Vitsbohnen, Wälserbs (St. Gallen), Windbohna (St. Gallen), Windbohnen, Winderbsa (St. Gallen), Zuckerbohne; **Engl**. Common Kidney bean, French beans, Pole bean, Runner bean, Running bean, Sperage, Tall Kidney bean, Year bean; **Fr**. Haricot à rames, Haricot commun; **It**. Fagiolo, Fagiolo romano, Fagiuolo, Smilace degli orti.

Blandt den Mængde Stangbønner, som jeg her har forsøgt, kan jeg trygt tilraade at dyrke følgende i Lavlandet i de sydlige Egne af Norge:

1. **Phaseolus ceratonoides,** Schrank. Deutsche Schwertbohne, v. Martens l. c. Pag. 41. I en almindelig Sommer giver denne Sort modent Frø i Omegnen af Throndhjem (63° 26'), og dersom man kun vil bruge de grønne Bælge, maa den rimeligvis kunne dyrkes længre mod Nord.

2. **Phaseolus compressus macrocarpus,** v. Mart. Langhülsige Speckbohne, v. Martens l. c. Pag. 44. Den er foldrig, faar lange, kjødfulde, møre og velsmagende Bælge og giver ved Christiania, i en almindelig Sommer, modent Frø i Begyndelsen af September.

3. **Phaseolus compressus fuscomaculatus,** v. Mart. Braungefleckte Schwertbohne. v. Mart. l. c. Pag. 44. Ved Christiania giver denne ligesaa lange og bredere Bælge end No. 1, men Frøet bliver lidt senere modent.

4. **Phaseolus ellipticus saccharatus,** Mønch. Perlbohne, v. Mart. l. c. Pag. 66. Denne er foldrig og tidlig og de grønne Bælge ere meget velsmagende. I en almindelig Sommer giver den modent Frø ved Throndhjem.

5. **Phaseolus sphaericus haematocarpus,** Savi. Purpurhülsige Kugelbohne, v. Martens l. c. Pag. 75. Ved Christiania giver den modent Frø i den første Halvdel af September, og rimeligvis vil det samme ske i en nogenlunde gunstig Sommer ved Throndhjem. De modne Bønner ere meget velsmagende og passe godt til alle Retter, hvortil denne Frugt kan bruges.

6. **Phaseolus sphaericus niger,** v. Mart. l. c. Pag. 70. Chinesische Butterbohne. De grønne Bælge af denne Sort ere blandt de fineste og mest velsmagende af alle de Stangbønner, som jeg hidtil har dyrket. Ved Christiania giver den kun i en meget gunstig Sommer modent Frø. I Almindelighed blive Bælgene her $^1/_2$—$^3/_4$" (14—20 mm.) længre end paa Tegningen hos v. Martens (Tab. IX. Fig. 4, 5).

Phaseolus vulgaris nanus, Auct. **Norge.** Dvergbønner, Krybbønner; **Isl.** Dvergbaunir; **Sv.** Krypböna; **Dan.** Dværgbønner, Krybbønner; **Tkl.** Bodenerbs (St. Gallen), Büschelbohne (Steiermark), Buschbohne, Colmer, Eierbohne, Fisels-Colmer (Berner Oberland), Franzbohne, Frühbohne, Grüper, Grüperli, Grüperlibohne, Grüüperlig, Gruper, Happara (St. Gallen), Hochen Fussoi (Siebenbürgen), Hocker (Graubündten), Hockerle, Höckerli (Aargau), Hoggerbs, Hurbohne, Krüpbohnen, Krüper, Krüperbohne, Krupbohne, Kruthbohne (Göttingen), Kruupbohne (Ostfriesland), Marienbohne, Rutscherli (Aargau), Schmalzböhneli (Appenzell), Schnaaggerli, Schnagbohne (kleine), Schnager, Schnaggerli (Luzern), Schnöger, Schnohggerli (Schweiz), Stammbohne, Staudenbohne, Stockbohne, Strauchbohne, Vixebaunen, Zwergbohne, Zwergfisole (Oestreich); **Engl.** Dwarf french bean, Dwarf Kidney bean; **Fr.** Favérolle, Faviole, Haricot nain; **It.** Fagiolo nano.

I de sidste 30 Aar har jeg, i den botaniske Have ved Christiania, anstillet Forsøg med en Mængde Former af Dvergbønner. for at komme efter hvilke af disse der kunne passe bedst til Dyrkning hos os. Efter de paa denne Maade vundne Erfaringer, kan jeg tilraade at dyrke følgende 20 Sorter i Lavlandet i de sydlige Egne af Norge:

1. **Phaseolus sphaericus nanus,** v. Martens (Pag. 70), Zwergbutterbohne. En tidlig Sort, der med Nytte maa kunne dyrkes meget længre mod Nord end ved Christiania. De grønne Bælge ere kjødfulde og velsmagende.

2. **Phaseolus sphaericus sanguinans,** v. Martens (Pag. 76), Purpurhülsige Zwergbohne.

3. **Phaseolus gonospermus oryzoides,** v. Martens (Pag. 48), Reisbohne. En meget foldrig Sort; baade de grønne Bælge og det modne Frø ere velsmagende; men dette bliver ved Christiania ikke modent før i Slutningen af September.

4. **Phaseolus vulgaris niger,** v. Martens (Pag. 26), Schwarze Gartenbohne, og

5. **Phaseolus vulgaris nigerrimus,** Zuccagni, (v. Martens Pag. 26), Negerbohne. Begge disse ere tidlige og foldrige og de grønne Bælge meget velsmagende; men da det modne Frø er sort, vil det neppe lykkes at skaffe dette Indgang her i Landet som Fødemiddel.

6. **Phaseolus oblongus purpureus,** v. Martens (Pag. 50), Purpurne Dattelbohne.

7. **Phaseolus oblongus vinosus,** DC. (v. Martens Pag. 51), Weinbohne.

8. **Phaseolus oblongus carneus,** Savi, (v. Martens Pag. 51), Incarnatfarbige Dattelbohne.

9. **Phaseolus oblongus spadiceus,** Savi, (v. Martens Pag. 52), Braune Dattelbohne.

10. **Phaseolus oblongus albus,** v. Martens (Pag. 53), Weisse Dattelbohne.

11. **Phaseolus oblongus turcicus,** Savi, (v. Martens Pag. 54), Türkische Dattelbohne.

12. **Phaseolus oblongus purpureo-variegatus,** v. Martens (Pag. 56), Purpurscheckige Dattelbohne eller Berliner Buschbohne.

13. **Phaseolus oblongus Sargentone,** Savi, (v. Martens Pag. 57), Bunte Weinbohne.

14. **Phaseolus oblongus zebrinus,** v. Martens (Pag. 57), Gebänderte Dattelbohne.

15. **Phaseolus oblongus rachelianus,** v. Martens (Pag. 59), Rachelsche Bohne.

16. **Phaseolus oblongus saponaceus,** Savi, (v. Martens Pag. 59), Adlerbohne.

17. **Phaseolus oblongus alboruber,** Savi, (v. Martens Pag. 60), Chinesische Dattelbohne.

18. **Phaseolus ellipticus helvolus,** Savi, (v. Martens Pag. 62), Strohgelbe Eierbohne.

19. **Phaseolus ellipticus aureolus,** v. Martens (Pag. 65), Hundert für Eine.

20. **Phaseolus ellipticus aureus,** Zuccagni, (v. Martens Pag. 64), Goldbohne. Dette er den tidligste af alle de Dvergbønner, som jeg hidtil har dyrket, ja den har endog givet modent Frø ved Stegen Prestegaard (67° 56') i Nordland.

Blandt de her nævnte Varieteter maa især 1, 9, 10, 12, 14, 16, 17, 19 og 20 fremhæves baade som de tidligste og bedste. Efter et Gjennemsnit af mange Aars Iagttagelser bruge disse ved Christiania 85—95 Dage fra Udsæd til Modning.

De største Bælge af Stangbønner, som jeg har seet ved Christiania og som vare af Phaseolus ceratonoides, Schrank, havde en Længde af 13" (34 cm.), og derefter kom Phaseolus compressus fuscomaculatus, v. Mart., som i Regelen vare 1—2" kortere. Til mine Høstudstillinger i Christiania har jeg flere Gange faaet Bønner fra Throndhjem (63° 26'), men Bælgene have altid været kortere end hos de samme Varieteter, som dyrkes ved Christiania. Det er en Kjendsgjerning, som tidligere (I. Pag. 150) er omtalt, at det her avlede Frø eller Korn er større og vægtigere end det fra en sydligere Bredegrad hentede Frø af samme Slags, og dette har jeg hidtil havt Leilighed til at iagttage med Væxter, som høre til ti forskjellige Familier. For omtrent 30 Aar siden sendte jeg Frø af flere blandt de her nævnte Bønner til Throndhjem (63° 26'), og blandt de Prøver, som jeg fik tilbage af det der avlede Frø, fandtes to Sorter, Phaseolus oblongus rachelianus og Phaseolus oblongus alboruber, som, ved at flyttes fra Christiania til Throndhjem, havde tiltaget over 60 Procent i Vægt og tillige faaet meget stærkere Farver end det ved Christiania avlede Frø. Ogsaa denne Naturlov, om den stærkere Farveudvikling i det høie Norden, baade paa Blade, Blomster og Frø, er tidligere (I. Pag. 162—66) behandlet; jeg skal derfor her kun meddele, at paa det i Throndhjem dyrkede Frø af Phaseolus oblongus alboruber er den snehvide Grundfarve blevet graagul og i den Grad dækket af den røde Farve, at denne nu indtager omtrent en ligesaa stor Overflade af Bønnen, som den hvide Farve indtog paa det, oprindelig fra Montreal i Canada (45° 31'), indførte Frø. Naar man nu lægger de ved Montreal og Throndhjem dyrkede Bønner (uden Mellemformen fra Christiania) ved Siden af hverandre, skal man vanskelig kunne tro, at det er Frø af den samme Varietet, hverken med Hensyn til Størrelsen eller Farven.

I Reykjavík paa Island (64° 8') har Landphysicus Schierbeck dyrket flere af de tidligste her nævnte Dvergbønner, f. Ex. Phaseolus ellipticus aureus, Phas. zebra og Early six weeks Bean, som jeg havde sendt ham. Han siger herom, at Dyrkningen er ganske mislykket, og tilføier, at Bønner, selv i de bedste Sommere, ikke ville kunne give noget Udbytte paa Island [1]).

Phaseolus multiflorus, Lam. (Phas. vulgaris coccineus, L., Phas. coccineus, Hort., Lipusa multiflora, Alef.) **Norge**. Pralbønne; **Isl**. Prjálbaunin; **Sv**. Blomsterböna, Rosenböna; **Dan**. Pralbønne; **Tkl**. Arabische Bohne, Blumenbohne, Brasilische Bohne, Bunte Bohne, Feuerbohne, Grossmuttererbse, Mutterbohne, Plaisirbohnen (Thüringen), Prahlbohnen, Prunkbohne, Prunker,

[1]) Nyt Magazin for Naturvidenskaberne. XXX Bd. Christiania. 1886. Pag. 256.

Prunkerbohne, Rosserbs (St. Gallen), Rothe Feuerbohne, Scharlakbohne, Spanische Bohne, Türkische Fisolen, Türkische Fleischbohne; **Engl.** Scarlet Bean, Scarlet Runner, Scarlet Runner Bean; **Fr.** Faviolle à bouquets, Haricot à bouquets, Haricot d'Espagne, Haricot écarlate; **It.** Caracollo a fiore fussi, Caracollo rosso, Fagiolo a fiore sussi, Fagiolo dal fior rosso, Fagiolone, Fagiuoli di Spagna.

Linné kjendte ikke Pralbønnens oprindelige Hjem, og af senere Forfattere opgives baade Ostindien og de varme Dele af Amerika. Alph. de Candolle omtaler ikke denne Art i sine Skrifter om de dyrkede Planters Herkomst, men den ældre De Candolle opgiver (Prodr. II. Pag. 392) med Bestemthed de varmere Dele af Amerika som Plantens Hjem. Loudon siger, at den 1633 er kommet fra Syd-Amerika til Europa, og Dierbach tilføier, at den er bragt til Europa af en Admiral Hains, hvorfor den i Begyndelsen ogsaa blev kaldet Hainsbønne. I Holland kaldes den endnu undertiden Piet Heinsboonen [1]). Efter den her nævnte Tid synes den at være blevet temmelig hurtig udbredt og alt før Midten af det 17de Aarhundrede har den været dyrket i Danmark [2]).

Af denne Art har jeg fra Udlandet faaet fire Varieteter, som jeg her har dyrket: 1) den sorte (Ph. mult. niger — v. Martens Tab. I. Fig. 14), 2) den hvide (Ph. mult. albus — v. Martens Tab. V. Fig. 14), 3) den almindelige (Ph. mult. coccineus — v. Martens Tab. I. Fig. 15, 17, 18) og 4) den graaspraglede (Ph. mult. bicolor, Arrabida — v. Martens Tab. I. Fig. 16 — Englændernes Painted Lady eller Speckled Beauty). Af disse er der, under Dyrkningen her, fremkommet nogle andre Varieteter, hvoraf kun en findes tegnet hos v. Martens (Tab. I. Fig. 17). Denne Form, som her er fremkommet af den hvide Varietet, har ved fortsat Dyrkning givet omtrent tre Fjerdedele af de almindelige spraglede Bønner og en Fjerdedel, der nærmest ligner Tab. I. Fig. 18 hos v. Martens. Af den hvide Pralbønne fik jeg her 1882 kun faa hvide Frø, men de fleste lignede den almindelige coccineus. Af denne har jeg faaet en egen Varietet med ensfarvede, næsten indigoblaa Frø, og af denne har den sorte Varietet (v. Martens Tab. I. Fig. 14) udviklet sig. Denne er den eneste, som her har holdt sig fuldkommen uforandret, medens de andre stadig ere gaaede fra en lys til en mørkere Farve, men ikke omvendt, naar undtages engang, da den graaspraglede Bønne gav nogle faa hvide.

I den mig bekjendte Literatur fra de sidste 50 Aar omtales det paa flere Steder [3]), at Pralbønnen undertiden faar knolformede Rødder. Om disse heder det paa de fleste Steder, at de ikke alene ere spiselige, men at de i Velsmag kunne sammenlignes med Castanier, medens det paa andre Steder udtrykkelig fremhæves, at de indeholde et narkotisk virkende Stof og ere meget

---

[1]) Georg von Martens. Die Gartenbohnen. 2te vermehrte Ausgabe. Ravensburg. 1869. Pag. 79.

[2]) Hans Raszmussøn Block's Horticultura danica. Kiøbenhafn. 1647. Pag. 78.

[3]) J. C. Loudon. Encyclopedia of Gardening. London. 1835. Pag. 826. Flora 1848. Pag. 400. Otto und Dietrich. Allgemeine Gartenzeitung. Berlin. 1849. No. 10. Wilhelm Neubert. Deutsches Magazin für Garten- und Blumenkunde 1849. Pag. 252. 1871. Pag. 358. Verhandlungen des Vereins zur Beförderung des Gartenbaues in den kgl. Preussischen Staaten. Bd. 20. Pag. 16, 161. Thüringsche Gartenzeitung. 1851. Pag. 78. Mohl und Schlechtendal. Botanische Zeitung. 1852. Pag. 735—36, 893. 1853 No. 22. 1876. Pag. 492—93. Karl Koch und G. A. Fintelmann. Wochenschrift für Gärtnerei und Pflanzenkunde. 1858. Pag. 101. Charles M'Intosh. The Book of the Garden. Edinburgh and London. 1855. Vol. II. Pag. 78. Robert Thompson. The Gardener's Assistent. 1859. Pag. 291. William Rhind. A History of the vegetable Kingdom. London. 1877. Pag. 315.

giftige [1]). Naar Knollerne gjemmes paa et frostfrit Sted og næste Vaar lægges ud i Haven, skulle Planterne voxe hurtigere end naar de formeres af Frø. I omtrent 30 Aar har jeg nu arbeidet med at faa Pralbønner til at danne de her omtalte Rodknoller, men hidtil har jeg kun fundet almindelige Rødder, der i det høieste have været saa tykke som en Penpose og som have været temmelig haarde, ja næsten træagtige. Jeg har hertil brugt meget forskjellige Jordblandinger, med og uden Træaske, Benmel, Peruguano, Fiskeguano og Staldgjødsel, men alt forgjeves.

Blandt de Arter og mangfoldige Varieteter af Bønner, som jeg hidtil har dyrket, synes Pralbønnen at være den, der bedst kan trives under mindre gunstige klimatiske Forhold: Ved Aal Prestegaard i Hallingdal (60° 37′) har den givet modent Frø paa en Høide af 1500′ (470 m.) o. H. Fra de arktiske Egne af Norge kan jeg herom meddele følgende: I Karasjok (69° 18′) i Øst-Finmarken blev den saaet ude i Haven den 23de Mai 1879, men spirede ikke før 19de Juni. Den blomstrede 1ste August og var da 5′ 3″ (1.65 m.) høi, men nogle Dage senere blev den ødelagt af Natkulden. I Alten (70°) i Vest-Finmarken blev den saaet ude i Haven i Begyndelsen af Juni, blomstrede i Midten af August, blev 4′ (1.25 m) høi og fik 1½″ (40 mm.) lange Bælge; men ved Kabelvaag (68° 12′) i Lofoten blev den i en Sommer, der, med Hensyn til Varme, ikke kunde sættes over det almindelige, 10′ (3.1 m.) høi og gav over 5½″ (14—15 cm.) lange Bælge samt fuldmodent Frø, hvis Spireevne jeg har prøvet. Det her nævnte Sted er, saavidt mig bekjendt, det nordligste i Verden, hvor Pralbønnen har givet modent Frø. — I Sverige giver Pralbønnen, i en varm Sommer, modent Frø ved Piteå (65° 19′) [2]).

Sophora japonica, L. (Styphonolobium japonicum, Schott). **Engl.** Chinese Pagoda-tree, Japanese Pagoda-tree. Denne Art, som er vildtvoxende i China og Japan, har ikke været kjendt i Europa før 1747, og nogle Aar i Forveien havde man i Frankrig faaet Frø fra China. De første Planter bleve dyrkede i Trianon ved Versailles. I England omtales den fra 1753. Balestrand Prestegaard (I. Pag. 83—87), i Nordre Bergenhus Amt (61° 15′), er det nordligste Sted i Norge, hvor denne Art hidtil har været dyrket. Den findes ogsaa baade ved Christiania og Horten (59° 25′). Paa sidst nævnte Sted maalte jeg for nogle Aar siden et Exemplar, som var 14′ (4.4 m.) høit med 4″ (10.5 cm.) Diameter af Stammen. Varieteten Soph. jap. pendula holder sig ogsaa godt ved Christiania. Saavidt mig bekjendt har denne Art endnu ikke blomstret paa noget af de her nævnte Steder. — I Sverige holder den sig godt i Skåne men ikke ved Stockholm.

Virgilia lutea, Mchx. (Cladrastis tinctoria, Raf.). **Tkl.** Gelbholz; **Engl.** American Yellow-wood, Yellow-wood. Vildtvoxende i Nord-Amerika, især i Tennesee og Kentucky. Den blev opdaget af Michaux i Begyndelsen af dette Aarhundrede og er af ham indført til Europa 1812. Denne Art naar i Amerika en Høide af omtrent 50′, med en Stamme, der holder 4′ i Omfang [3]). Det største Exemplar, som findes i Europa, staar i Parken ved det bekjendte Sion House i Isleworth, i Grevskabet Middelsex, i England. Det er 62 engelske Fod høit, Kronens

---

[1]) John Lindley. The vegetable Kingdom. Third Ed. London. 1853. Pag. 548. John C. Morton. A Cyclopedia of Agriculture. London 1855. Vol. II. Pag. 599. J. H. Balfour. Class Book of Botany. Edinburgh. 1854. Pag. 801. Robert Thompson. The Gardener's Assistent. New Ed. by Thomas Moore. London. 1878. Pag. 214.

[2]) Svenska Trädgårdsföreningens Tidskrift. Stockholm. 1880. Pag. 136.

[3]) F. Andrew Michaux. The North American Sylva. Vol. II. Philadelphia. 1859. Pag. 108.

Diameter er 47′ og Stammens Omfang 6½′ [1]). Denne Art har jeg ikke seet paa noget andet Sted i Norge end i den botaniske Have ved Christiania, hvor den holder sig meget godt. Den blomstrer her i den første Trediedel af Juli, men har ikke givet modent Frø. Det lader til, at den vil holde sig baade ved Stockholm og Upsala.

CAESALPINEAE,

Cassia marylandica, L. **Nord-Am.** Wild Senna; **Engl.** Maryland Senna-plant. Vildtvoxende i Nord-Amerika, hvorfra den 1723 blev indført til England. Bladene, som ere officinelle i den amerikanske Pharmacopoe, under Navn af Folia sennae americanae s. marylandicae, bruges meget almindelig i de forenede Stater som Afføringsmiddel istedetfor de ægte Sennesblade. De have en mindre ubehagelig Smag end disse, men virke heller ikke saa sikkert. Denne Art har i en lang Aarrække holdt sig meget godt, under et let Løvdække, i den botaniske Have ved Christiania, hvor den hvert Aar blomstrer, men ikke giver modent Frø.

Gymnocladus canadensis, Lam. (Guilandina dioica, L., Hyperanthera dioica, Vahl). **Sv.** Canadiskt Kaffeträd; **Tkl.** Canadischer Schusserbaum, Chicotbaum, Geweihbaum, Kentucky-kaffee, Schusserbaum; **Engl.** Chicot, Coffee-bean-tree, Kentucky Coffee, Kentucky Coffee-tree; **Fr.** Bonduc, Bondus, Chicot; **It.** Albero morto, Guillanderia.

Vildtvoxende i Canada og de nordlige forenede Stater, hvorfra den 1748 er indført til England. Denne Art findes, saavidt mig bekjendt, kun paa fire Steder i Norge, i Sogndal, ved den nordlige Bred af Sognefjord (61° 17′), ved Arendal, Horten og Christiania, hvor den ikke dækkes om Vinteren. Her lider den sjelden af Vinterkulden, men voxer meget langsomt, i Almindelighed ikke mere end omtrent 3″ (7.8 cm.) om Aaret. Baade ved Stockholm og Upsala fryser den ofte stærkt ned, men i Skåne holder den sig meget godt.

Gleditschia triacanthos, L. (Gl. meliloba, Walt., Gl. spinosa, Marsh). **Tkl.** Christus-Akazie, Dornenkronenbaum, Honigdorn, Zuckerschotendorn; **Engl.** Honey-Locust, Three-torned Acacia; **Fr.** Carouge à miel, Févier d'Amerique; **It.** Acacia spinosa, Gleditschia spinosa.

Vildtvoxende i de forenede Stater, fornemlig i Vest for Alleghanibjergene, og gaar neppe nordligere end 41°. Indført til England 1700. I Norge har jeg seet denne Art alene ved Horten og Christiania, hvor den trives meget godt. Paa det først nævnte Sted findes et Exemplar, som er omtrent 30 Aar gammelt, men det har endnu ikke blomstret. Baade ved Christiania og Horten findes ogsaa en anden Form, som er uden Torne; men da ingen af disse Træer have blomstret og sat Frugt, ved jeg ikke om dette kun er den Varietet, som kaldes inermis, eller maaske Gleditschia inermis, Mill. Ved Stockholm lider Hovedarten ofte af Vinterkulden.

Ved Christiania have yngre Exemplarer af Gleditschia caspica, Desf. og Gleditschia sinensis, Lam. i flere Aar holdt sig meget godt. Ved Arendal (58° 27′) har jeg seet den Form, som kaldes Gleditschia macrantha, Desf.

---

[1]) **Wiener illustrirte Gartenzeitung. 1883. Pag. 32.**

En Granskog fra Kittilä, i Kemi Lappmark, $67^{1}/_{2}{}^{0}$ N. B.

(Efter en Photographi af Dr. Sommier i Florenz.)